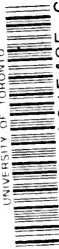

UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 00015485 6

10

40

~~LLC~~
6825

CORPVS
SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM
LATINORVM

EDITVM CONSILIO ET IMPENSIS
ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE
VINDOBONENSIS

VOL. LIV.

S. EVSEBII HIERONYMI

OPERA (SECT. I PARS I).
EPISTVLARVM PARS I:
EPISTVLAE I—LXX.

RECENSIT

ISIDORVS HILBERG

VINDOBONAE
F. TEMPSKY

LIPSIAE
G. FREYTAG (G.M.B.H.)

MDCGCCX.

Saint Jerome

(SANCTI

EVSEBII HIERONYMI

[Opera I']

EPISTVLAE

PARS I:

EPISTVLAE I—LXX.

RECENSUIT

ISIDORVS HILBERG

105145
24/9/10

VINDOBONAE

F. TEMPSKY

LIPSIAE

G. FREYTAG (G.M.B.H.)

MDCCCX.

BR
60
C6
v.54

Typis expressit Rudolphus M. Rohrer, Brunae

LECTORI BENEUOLO EDITOR S. P. D.

Quamquam huius editionis rationem consiliumque toto demum opere ad finem perducto ea, qua par erit, diligentia expositurus sum, tamen iam huic primo uolumini pauca quaedam praemittenda sunt. Et primum quidem eos, qui hac editione utuntur, scire uolo alterum eius uolumen (= uol. LV) continens epistulas LXXI—CXX anno 1911 proditurum esse; tertium autem (= uol. LVI), cui inerunt reliquae epistulae, indices, prolegomena, duobus annis post publici fiet iuris.

In uerbis Hieronymi constituendis coniecturis raro opus erat; quodsi huius editionis textus nihilo minus satis differt a textu uulgato, id inde repetendum est, quod mihi libros manu scriptos perscrutanti et aut primo in usum uocanti aut, ni fallor, rectius aestimanti uberrimi laetissimique fructus proenerunt. In rebus orthographicis omisso omni aequabilitatis studio optimos codices sequi satius duxi. Inter codices, qui alicuius pretii habendi sunt, ne unus quidem omnes epistulas complectitur: exstant satis ampla corpora epistularum selectarum, exstant codices, quorum singuli complures uel paucissimas tantummodo epistulas continent, exstant denique excerpta quaedam ex epistulis Hieronymianis saeculo iam sexto confecta, quorum tamen pretium scribarum licentia ualde minuitur. Neque ea est codicum condicio, ut unus saltem uel alter interpolationibus prorsus careat; immo etiam in uetustissimis libris locos deprehendimus uel interpolatos uel grauiter corruptos. Adde quod satis saepe eiusdem codicis singulae partes non eiusdem sunt pretii. Sigla, quibus singulos codices notauimus, satis multa, sed ita comparata sunt, ut per totius editionis ambitum singuli libri manu scripti eadem semper nota significantur. Lectiones superiorum editionum siglo ζ comprehendere

VI

uolui. Asterisco notantur ii loci biblici, qui cum editione scripturae sacrae, quae dicitur Uulgata, non concordant. In apparatu critico significant a. c.: 'ante correctionem', p. c.: 'post correctionem', a. r.: 'ante rasuram', p. r.: 'post rasuram'.

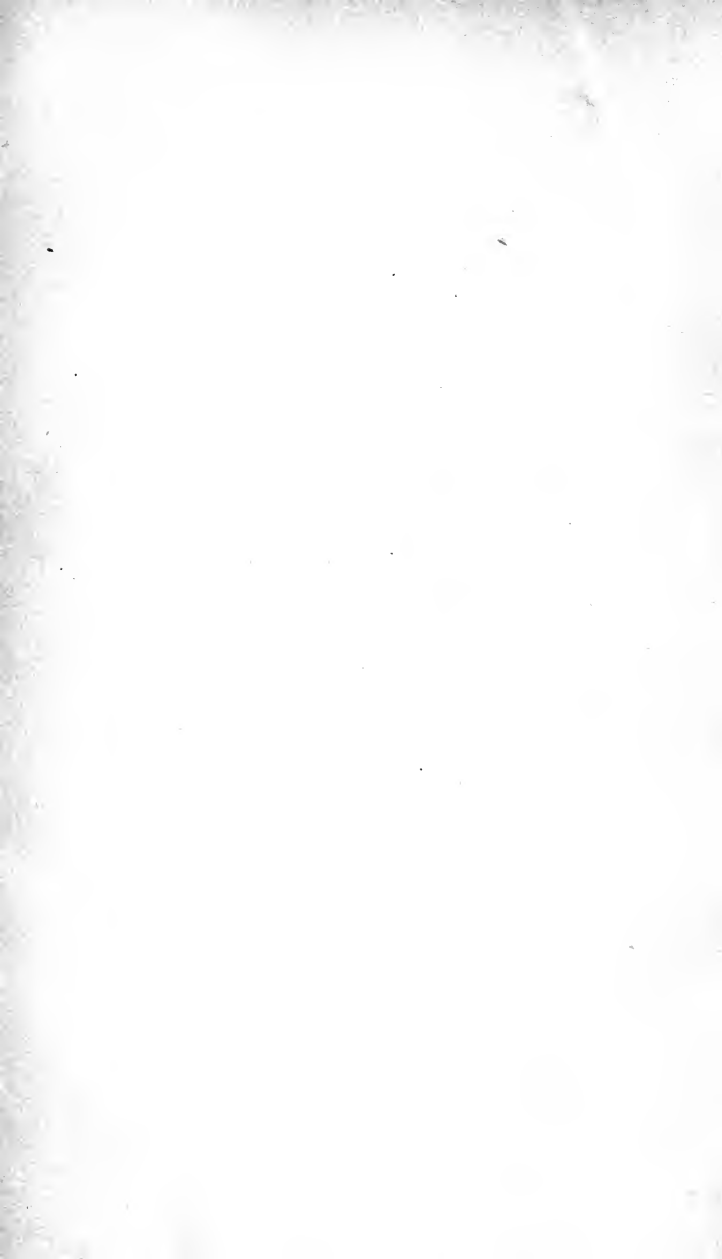
Integram lectionum farraginem a me enotatam* ut nimis prolixam salubribus lituris macrescere iussit Augustus Engelbrecht, cuius prudenti iudicio debetur, quod hoc uolumen non in maiorem etiam ambitum creuit. Idem uir doctissimus paragraphorum numeris in margine adscriptis lectorum commodo consuluit, locorum e sacra scriptura petitorum collectionem meam auxit et emendauit, in corrigendis plagulis inpigre strenueque me adiuuit, quin etiam, ubi de difficilioribus locis aliter iudicauit quam ego, quo est animi candore, opinionem suam non dissimulauit, haud ita raro rectius se iudicare mihi persuasit. Ceteris uiris de hac editione bene meritis suo tempore publice gratias agam.

Cernouiciis, mense Februario anni MCMX.

Isidorus Hilberg.

S. EVSEBII HIERONYMI

EPISTVLAE I—LXX.

I.

AD INNOCENTIIUM PRESBYTERUM DE SEPTIES
PERCUSSA.

1. Saepe a me, Innocenti carissime, postulasti, ut de eius mi-
5 raculo rei, quae in nostram aetatem inciderat, non tacerem.
cumque ego id uerecunde et uere, ut nunc experior, negarem
meque adsequi posse diffiderem, siue quia omnis humanus
sermo inferior esset laude caelesti, siue quia otium quasi
10 quaedam ingenii robigo paruulam licet facultatem pristini sic-
casset eloquii, tu e contrario adserebas in dei rebus non
possibilitatem inspici debere, sed animum, neque eum posse
uerba deficere, qui credidisset in uerbo.

2. Quid igitur faciam? quod implere non possum, negare
non audeo. super onerariam nauem rudis uector inponor et

12 cf. Iob. 1, 1

Ad hanc epistulam recensendam codices adhibiti sunt hi:

K = *Spinaliensis* 68 s. VIII.

L = *Coloniensis* 35 s. IX.

Σ = *Turicensis Augiensis* 41 s. IX.

D = *Vaticanus lat.* 355 + 356 s. IX-X.

s = *Casinensis* 91 s. X-XI.

Q = *Duacensis* 247 s. XI.

B = *Berolinensis lat.* 18 s. XII.

2 ad innocentium presbyterum de septies percussa *LΣ*, om. presbyterum
cet.; *Hieronymi nomen exhibent tituli in DsQB* 4 rei mir. *ΣDs* 5 in
om. s nostra aetate *codd. praeter KB* acciderat *ΣsQ, Ba.c.m2* acce-
derat *D* 6 ergo *Ba.c.* et uere et (et *pr. eras.*, et *alt. exp.*) *B*
7 sermo hum. *s* 8 esset *KQ* est (*in ras. m2 B*) *cet.* 9 rubigo *codd.*
praeter K pristina *Ba.c.m2* 10 diuinis *Ds* 11 deberi *K* ani-
mam *LΣ* eum (ei *Qp.c.*) posse *KQ* posse eum (ei *Bp.c.m2*) *cet.* 12 uerba]
uerbo *ΣDs* uerbum *s* 14 honorariam *D* nauim *Q*

homo, qui necdum scalmum in lacu rexi, Euxini maris credor
 fragori. nunc mihi euanescentibus terris caelum undique
 et undique pontus, nunc unda tenebris inhorrescens et
 2 caeca nocte nimborum spumei fluctus canescunt. hortaris, ut
 tumida malo uela suspendam, rudentes explicem, clauum regam. 5
 pareo iam iubenti et, quia caritas omnia potest, spiritu sancto
 cursum prosequente confidam habiturus in utraque parte sola-
 cium: si me ad optatos portus aestus adpulerit, gubernator
 putabor; si inter asperos orationis anfractus inpolitus sermo
 substiterit. facultatem forsitan quaeras, uoluntatem certe fla-
 10 gitare non poteris.

3. Igitur Vercellae Ligurum ciuitas haud procul a radicibus
 Alpium sita, olim potens, nunc raro habitatore semiruta. hanc
 cum ex more consularis inuiseret, oblatam sibi quandam mu-
 lierculam una cum adultero — nam id crimen maritus inpe- 15
 2 gerat — poenali carceris horrore circumdedit. neque multo
 post, cum liuidas carnes ungula cruenta pulsaret et sulcatis
 lateribus dolor quaereret ueritatem, infelicissimus iuuenis
 uolens conpendio mortis longos uitare cruciatus, dum in suum
 mentitur sanguinem, accusauit alienum solusque omnium miser 20
 merito uisus est perenti, quia non reliquit innoxiae, unde

2 Verg. Aen. III 193 3 cf. Verg. Aen. III 195. V 11

1 scalamum *LSD* scarabum *Q* clauum *s* lacum *LΣD* (*m exp.*)
 euxeni *Q* euxenii *K* euxinii *B* 2 fragori *K* (*ra ex ar*), *LQ* fra-
 goribus *'cet.* unda] inde (*i ex u*) *Q* inhorrescentes *Q* in-
 horrescit *ς* 6 sancto spir. *LΣDs* 7 habiturus *L* 8 me non (*non*
eras.) *B* ad *om.* *Ds* optatus *L,Σa.c.,D* optati *s* apullerit *L,Σ*
 (*im ex a*), inpulerit *Ds* 9 putabor] portabor *Ba.c.m2*, *add.* infirmior
Ds,Ks.l.,add.infirmiorQ,Σs.l. 10 subsisterit *Ds* subsistit erit *L,Σa.c.*
 certe] *s. l. Σ. om. L* 12 uercellem *L,Σ* (*in mg. at uercellenorum*),
 uercellenorum *s*, (*uerg-*) *D* uercellus (*us in ras. m2*) *B* liguturum
Q, om. Ds haut *KD* aut *La.c.m2,B* a] *s. l. Σ, om. L*
 13 alpicum *Q* raro] *add.* est *ς* arbitratore (*alt. r eras.*) *B*
 14 ex *om. Q* 15 id] hoc *ς* inpigerat *K,Ba.c.m2* 17 post
 cum] postquam *B* libidas *LΣD,sa.c.* 19 conpedio *Ka.c.m2.L*
 cruc. uit. *ς* cruciatus *L,Σa.c.* 20 sang.ment. *Σ* 21 uisus] iussus
Bp.c.m2

posset negare. at uero mulier sexu fortior suo, cum eculeus 3
 corpus extenderet et sordidas paedore carceris manus post
 tergum uincla cohiberent, oculis, quos tantum tortor alligare
 non poterat, suspexit ad caelum et uolutis per ora lacrimis:
 5 'tu,' inquit, 'testis, domine Iesu, cui occultum nihil est, qui es
 scrutator renis et cordis, non ideo me negare uelle, ne peream,
 sed ideo mentiri nolle, ne peccem. at tu, miserrime homo, si 4
 interire festinas, cur duos interimis innocentes? equidem et
 ipsa cupio mori, cupio inuisum hoc corpus exuere, sed non
 10 quasi adultera. praesto iugulum, micantem intrepida excipio
 mucronem, innocentiam tantum mecum feram. non moritur,
 quisquis uicturus occiditur.'

4. Igitur consularis pastis cruore luminibus ut fera, quae
 gustatum semel sanguinem semper sitit, duplicari tormenta
 15 iubet et saeuum dentibus frendens similem carnifici minitatus
 est poenam, nisi confiteretur sexus infirmior, quod non potuerat
 robur uirile reticere.

5. 'Succurre, domine Iesu: ad unum hominem tuum quam
 plura sunt inuenta supplicia!' crines ligantur ad stipitem et
 20 toto corpore ad eculeum fortius alligato uicinus pedibus ignis

6 cf. Ps. 7, 10 etc. 9 cf. Verg. Aen. IX 496

1 possit *KL, Sa.c.* sexu fortior suo *L* sexu (*s. l.* infirmior uir-
 tute *m2*) fortior suū *Σ* sexu infirmior (infirmior *K*) uirtute fortior *KDsQ, B*
(in ras. m2) cum ec. *in ras. m2 B* 2 corpus] *add.* eius *Ds, B*
s.l.m2 paedore (*f ex p m2*) *K* pedore *LS, B* (*p, d, o in ras. m2*)
 faetore *Q* fetore *Ds* pos *LSDsB* 3 uincla *Ds* oculos *K* 4 et
 uolutis *K*, (*pr. t add. m2*) *B* et euolutis *ΣDs* et uolutatis *Q* et uoca-
 tis *L* 5 testis *K* testis es *cet.* 6 cordis et renum *B* renum et cor-
 dis *ς* non] ne *LED* me *om. K* 7 nolē *L* at] ad *Ka.c.*
 aut *Ba.c.* 9 inuisum *Ki.t.* inuisu *L* infirmum *ΣDs, B* (firmum
in ras. m2), *Ks.l.m2* infirmum inuisum *Q* exhibere *Ba.c.* sed]
 et *B* 10 praestolor *Bp.c., s* iugulo *Q* 11 tantum] *om. Q*
 tamen *ς* 12 quisquis] *add.* sic *ς* 13 sparsis *Q* lum. cr. *LSDs*
 14 gustato—sanguine *B* 15 et seuus *Ds* in se autem *Σ* carnificis
L, Σ(s eras.), QB minitatus *ς* minatus *Ds* imitatus *cet.* 16 praedam
KQ confitetur *KD* quod *om. K* poterat *B* 17 rebor (*pr.*
o ex u) *Σ* 18 unum *s.l.m2Σ* 20 alligato (*al eras.*) *Σ* uicinis *Σ*

adponitur, utrumque latus carnifex fodit nec papillis dantur
indutiae: inmota mulier manet et a dolore corporis spiritu
separato, dum conscientiae bono fruitur, uetuit circa se saeuire
2 tormenta. iudex crudelis quasi superatus adtolitur, illa domi-
num deprecatur; soluuntur membra conpagibus, illa oculos 5
ad caelum tendit; de communi scelere alius confitetur, illa pro
confitente negat et periclitans ipsa alium uindicat periclitantem.

6. Una interim uox: 'caede, ure, lacera; non feci. si dictis
tollitur fides, ueniet dies, quae hoc crimen diligenter excutiat;
2 habeo iudicem meum.' iam lassus tortor suspirabat in gemitum 10
nec erat nouo uulneri locus, iam uicta saeuitia corpus, quod
laniarat, horrebat: extemplo ira excitus consularis: 'quid mira-
mini,' inquit, 'circumstantes, si torqueri mauult mulier, quam
perire? adulterium certe sine duobus committi non potest et
esse credibilis reor noxiam ream negare de scelere, quam 15
innocentem iuuenem confiteri.'

7. Pari igitur prolata in utrumque sententia damnatos carni-
fex trahit. totus ad spectaculum populus effunditur et, prorsus
quasi migrare ciuitas putaretur, stipatis prouens portis turba
densatur. et quidem miserrimi iuuenis ad primum statim 20
ictum amputatur gladio caput truncumque in suo sanguine

1 capillis Σ 3 superato ς 4 deum ς 5 conpaginibus $D, K\Sigma p.c.$
 $m.2$ 6 tenet $L\Sigma B$ de L quasi ($s.l.m.2K\Sigma$) de $K\Sigma DsQ$ hic
 ($exp.$) de B 8 unam K uox] $add.$ est KQB, Σ ($s. l. m.2$) caede
 ure] $add.$ torque $post$ caede $m.2$ Σ caede torque KQ ceduntur Ds la-
 tera $KDsQ$ 9 tolluntur D qui K discutiat $Ds, \Sigma m.2$ excutiet
 QB 10 habeo KQ habeo $cet.$ mecum Σ laxus Ds supe-
 rabatur B ($corr.$) 11 nouis ($i ex u m.2$) uulneribus B quo L
 12 dilaniarat L delaniarat Σ laniabat Q tortor horrebat Q ex-
 timplo $KBp.c.$ exemplo $L\Sigma D, Q$ (extimplo $m.2$) irae K excitatus
 QB, K (ex citus $m.2$) 13 si] $om. Q, s.l. add.$ se $m.2$ $K\Sigma$ mul. mau. ς
 muluit Σ ($corr.$), malluit D maluit s magis uult B 14 ammitti s
 17 par K damnatus $L, \Sigma a.c.m.2$ 18 trahet $L\Sigma$ ($corr. m.2$), Ds
 ex(s)pectac. KD, Σ ($ex s.l. add. m.2$) spectac. ($s inras.m.2$) B infun-
 ditur $Ka.c.m.2$ et] ut Ds 20 et quid.] equid. s hequid. D heu
 quid. $L\Sigma$ ad] et L 21 amputabat ($tert. a ex i$) D amputauit s
 gladius Ds

uoluitur cadauer. postquam uero ad feminam uentum est et 2
 flexis in terram poplitibus super trementem ceruicem micans
 eleuatus est gladius et exercitatum carnifex dexteram totis uiribus
 concitauit, ad primum corporis tactum stetit mucro letalis et
 5 leuiter perstringens cutem rasurae modicae sanguinem aspersit.
 inbellem manum percussor expauit et uictam dexteram gladio
 marcescente miratus in secundos impetus torquet. languidus 3
 rursum in feminam mucro delabitur et, quasi ferrum ream
 timeret adtingere, circa ceruicem torpet innoxium. itaque furens
 10 et anhelus lictor paludamento in ceruicem retorto, dum totas
 expedit uires, fibulam, quae chlamydis mordebat oras, in hu-
 mum excussit ignarusque rei ensem librat in uulnus et 'en
 tibi', ait mulier, 'ex umero aurum ruit. collige multo quae-
 situm labore, ne pereat.' —
 15 8. Rogo, quae est ista securitas? inpendentem non timet
 mortem, laetatur percussa, carnifex pallet; oculi gladium non
 uidentes tantum fibulam uident et, ne parum esset, quod non
 formidabat interitum, praestabat beneficium saeuienti. iam igitur 2
 et tertius ictus: sacramentum frustraerat trinitatis. iam spe-
 20 culator exterritus et non credens ferro mucronem aptabat in

1 uoluitur *B* post *K* 2 terra *B* 3 exercitatum *L* excitatum
KQ exertam *B* dext. carn. *B* dextram *ΣDs* 6 inpellem *L*
 inbellem (*s. l. sine bello m2*) *Σ* sine bello (*o ex em m2 D*) inbellem *Ds*
 dextram *LEDsB* 7 marcescentē *s* marcente *Q* marcentem *K* iratus
K (*u ex o*), *LEDs, Ba. c. m2* torsit *B* 8 rursus *s* femina *K*
 quasi] *add.* feminam *Ds, Bp. c. m2* ream] *eam Q* non ream *Bp. c. m2*
 9 innoxiam *Q* innoxius *Ds* 10 anelus *KL, Σ* (*hanelus p. c.*), *D* anellus
 (*pr. 1 exp.*) *B* anhelans *Σ* paludamento (*p et lud in ras. m2*) *B*
 pauludamento *K* padulamento *Ds* tota *L* 11 expendit *D* expetit *Q*
 expedit *B* clamidis *codd.* ora *K, Σ* (*ex ore*), *Ds* unum *K, Σ*
 (*corr.*) 12 ignarus ignarusque *Ds* rei] *ei Ds* librabat *LEDs, Bp. c.*
 in] *ad KQ* et en] *etenim LEDs* en *Q* 13 humero *Σ* (*h add.*
m2), *DsQB* multum *B* *a. c. m2* lab. quacs. *KQ* 14 laborem *L, ΣDB*
 (*corr.*) 15 pro rogo *Σ* intend. *K* immin. *s* 16 pallet et *Q*
 18 praestat *Σ* seruienti *L, Σ* (*r eras.*) 19 tertium ictum *s* *post ictus*
distinxi frust. sacr. *Σ* frustraerat *scil. ictum* speculatur *K*
 spiculator *s* (*i ex e*), *QB* 20 exteritus *L* exterius *Q*

iugulum, ut, qui secare non poterat, saltem premente manu corpori conderetur: — o omnibus inaudita res saeculis! — ad capulum gladius reflectitur et velut dominum suum uictus aspiciens confessus est se ferire non posse.

9. Huc, huc mihi trium exempla puerorum, qui inter frigidis 5
flammarum globos hymnos edidere pro fletibus, circa quorum
sarabara sanctamque caesariem innocuum lusit incendium. huc
beati Danihelis reuocetur historia, iuxta quem adulantibus
2 caudis praedam suam leonum ora timuerunt. nunc Susanna
nobilis fide mentes omnium subeat, quae iniquo damnata 10
iudicio sancto spiritu puerum replente seruata est. ecce non
dispar in utraque misericordia domini: illa liberata per iudicem,
ne iret ad gladium, haec a iudice damnata absoluta per gla-
dium est.

10. Tandem ergo ad feminam uindicandam populus armatur. 15
omnis aetas, omnis sexus carnificem fugat et coetu in circu-
lum coeunte non credit paene unusquisque, quod uidit. turbatur
tali nuntio urbs propinqua et tota lictorum caterua glomeratur.
2 e quibus medius, ad quem damnatorum cura pertinebat, erumpens
et canitiem inmundam perfuso puluere tur- 20

5 cf. Dan. 3, 23—27 7 cf. Dan. 6, 16—23 et 14 (= Bel), 30—40
9 cf. Dan. cap. 13 (= Sus.) 20 Verg. Aen. XII 611

1 ut *in ras.* m2 B secari Σ 2 condiretur Ds mandaretur L,Σ
(*in mg.* m2 at conderetur) o om. Ds res in. ζ 5 huc *alt.*]
s. l. Σ, *in ras.* m2 B 6 edicere K chorum D horum s 7 sara-
barum ΣDs saraborum L saraballa Q luxit sQ 8 danielis L, Q
a.c.m2, B quam Ds 9 timuerat L,Σ (an *ex a*) nunc] huc *sp.r.*
10 nobis LDs fidem L,Σ (m *eras.*) omn. sub. mentibus ζ ho-
minum B 11 spir. sancto ζ per puerum Q, B (*corr.*) saluata
B 13 iudicem KD (*corr.*) 15 iudicandam Q, Bp.c m2 16 coetu
LDs cetum (m *exp.*) B 17 coeuntem L, Σa.r., Ds quo euntē (~ *eras.*)
B coeunte exclamat ζ paene] penitus Ds, Σp.c. uidet Q, Σp.c. m2,
Bp.c. turbatus LDs 18 urbis K 19 quem] quendam D, s (*corr.*)
20 canitiem] sanie K sanie Σp.c. m2 inmundam LDs, Σp.r. per-
fusa L turbans Km2, Σ turpans quin ζ

pans: 'meum,' inquit, 'o ciues, petitis caput, me illi uicarium
 datis! si misericordes, si clementes estis, si uultis seruare
 damnatam, innocens certe perire non debeo.' quo fletu uulgi 3
 concussus est animus maestusque se per omnes torpor insinuat
 5 et mirum in modum uoluntate mutata. cum pietatis fuisset,
 quod ante defenderant, pietatis uisum est genus, ut paterentur
 occidi.

11. Nouns igitur ensis, nouus percussor adponitur. stat
 uictima Christo tantum fauente munita. semel percussa con-
 10 cutitur, iterum repetita quassatur, tertio uulnerata prosternitur
 et — o diuinae potentiae sublimanda maiestas! — quae prius
 fuerat quarto percussa nec laesa, ideo paululum uisa est mori.
 ne pro ea periret innoxius.

12. Clerici, quibus id officii erat, cruentum linteo cadauer
 15 obuolunt et fossam humum lapidibus construentes ex more
 tumulum parant. festinato sol cursu occasum petit et miseri-
 cordiam domini celatura nox aduenit. subito feminae palpitatur 2
 pectus et oculis quaerentibus lucem corpus animatur ad uitam:
 iam spirat, iam uidet, iam subleuatur et loquitur, iam in illam
 20 potest uocem erumpere: dominus auxiliator meus, non
 timebo, quid faciat mihi homo.

20 *Ps. 117, 6

1 petistis *LSDs* petite *B* (*corr.*) 2 date *B* (*corr.*) *pr.* si] *pr.* si]
add. estis *g* estis] *in ras. m2* Σ essetis *LDs* 3 damnatum *LSDs*
 quod *Ds* 4 se per] semper Σ (*corr.*), *Q* torpore Σ 5 fuisse
L, Sa.c.m2, Ds 6 defenderat *L, Sa.c.m2, B* pateretur *Sa.c.m2, Ds, Bp.c.*
 8 ensis] *add.* in *L, \Sigma* (*in eras.*) opponitur *LSDs* 9 xpm *L, Sa.c.m2*
 conc. it. rep. *om. Ds* 10 repetita] *in mg. m2* at repercussa Σ
 11 et o] et hoc (*c exp.*) *B* o *LSDs* subleuanda *B* (*corr.*) 12 neu
L (*corr. m2*) post paululum *g* 13 per eam *Sa.c.m2* 14 clerecus
 (clereci *p.r.*) *K* qui *Sa.c.m2* id in officio *\Sigma p.c. m2* linteum
L linteis Σ 15 humo *B* (*corr.*) 16 tumulorum *Ds* misericor-
 dia *s* 17 celatura *Q, \Sigma p.c.* celeratura *B* (*er exp.*), *Sa.c.* celeriore
 naturae *D* celeriore mature *s* celeriore cursu naturae *g* 18 lumen
g 19 inspirat *D* uidit *Ds* 20 dominus] *add.* deus *s* 21 mihi
 fac. *B*

13. Anus interim quaedam, quae ecclesiae sustentabatur
 opibus, debitum caelo spiritum reddidit et quasi de industria
 ordine currente rerum uicarium tumulo corpus operitur. dubia
 adhuc luce in lictore zabulus occurrit, quaerit cadauer occisae,
 sepulchrum sibi monstrari petit; uiuere putat, quam mori 5
 2 potuisse miratur. recens a clericis caespes ostenditur et dudum
 superiecta humus cum his uocibus ingeritur flagitanti: 'erue
 scilicet ossa iam condita, infer nouum sepulchro bellum et,
 si hoc parum est, auibus ferisque lanianda membra discerpe;
 septies percussa debet aliquid morte plus perpeti.' 10

14. Tali inuidia carnifice confuso clam domi mulier focila-
 tur et, ne forte creber ad ecclesiam medici commeatus suspi-
 cionis panderet uiam, cum quibusdam uirginibus ad secretiorem
 uillulam secto crine transmittitur. ibi paulatim uirili habitu
 ueste mutata in cicatricem uulnus obducitur. et — o uere ius 15
 summum summa malitia! — post tanta miracula adhuc
 saeuunt leges.

15. En quo me gestorū ordo protraxit! iam enim ad Euagrii
 nostri nomen aduenimus. cuius ego pro Christo laborem si
 arbitrer a me dici posse, non sapiam, si penitus tacere uelim, 20
 2 uoce in gaudium erumpente non possim. quis enim ualeat

15 Terent. Heaut. 796

2 reddit *B* 4 littorē *Ba.c.* lictorē Σ litore *Ds, Qa.c.* zabulus
KQ diabu(o)lus *cet.* 5 sepulchrum *DsB* monstrare *LEDs* 6 cae-
 spis *K* cespis *Q, Ba.c.* 7 flagranti *L* erue] herbe *L* erbe (herbe
m2, in *mg.* a] herue) Σ 8 si licet *K\S* sic licet *L* infers *Kp.c., \Sigma m2*
 et infer *Q* nouo *Q* sepulchro *Ds, Qa.c.* 9 si] sic *B* 10 plus
 morte *LEDs* 11 tali ergo *DsQ, Kp.c. \Sigma p.c.m2* refocilatur *DsQB, K\S p.c.*
m2 12 med. ad ecl. ζ 13 uiam pand. Σ 14 uiri *Ds* 15 ius] ius-
 sum *Ds, \Sigma p.c.m2* scelus *Q* 16 et summa Σ (et *s.l. m2*), *D* et summa] s
 malitia] laetitia *L\S* laetitiam *Ds* malitia] *add.* post tantam malitiam
B 17 saeuiant *K* seruiunt (r *exp.*) *B* 18 euagrii *Ds* euagri *KB*
 uagri *L, \Sigma a.c.m2* 19 cui *Ds* ergo *L, \Sigma B (corr.), Ds* lab. pro
 xpo *KQ* pro *s.l. \Sigma* si—penitus in *mg. inf.* Σ si—sapiam *om. L*
 20 posse] *om. Ds, s.l. \Sigma* uellim *D* uel in *L* 21 uocem *LB, \Sigma*
 (m *eras.*) gaudio *L, \Sigma a.c.m2, Ds* erumpentem *LQ, \Sigma (corr.)* erumpentē
 tenere *B* possem (*corr.*) ΣB posse *L*

digno canere praeconio Auxentium Mediolanii incubantem huius excubiis sepultum paene ante quam mortuum, Romanum episcopum iam paene factionis laqueis inretitum et uicisse aduersarios et non nocuisse superatis?

5 Verum haec ipse equidem spatiis exclusus iniquis 3
praetereo atque aliis post <me> memoranda relinquo.
praesentis tantum rei fine contentus sum: imperatorem industria
adit, precibus fatigat, merito lenit, sollicitudine promeretur,
ut redditam uitae redderet libertati.

5 Verg. Georg. IV 147—148

1 mediolani *LDsQ, B* (io ex o, mediolano *m2*) 2 sepultam *Ds*
paene *s. l. B* 3 iam *bis Q* bene *ς* et uic.] euicisse *B* 5 qui-
dem *K (corr.)*, *DsB* exclusis *Ds* iniquis] in quibus *K, Σp.c.m2* in
quibus multa *B* 6 praeterea *K* adque *K* que *B* me *om. codd.*
relinquo quo *Ds* 7 finem *LDs.B (corr.)* imperium industriā *B*
(*corr.*) de industria *ς* 8 adiit *LEDs* precibus] per nuntios *s*
fatigat *Ka.c.B* fagitat *Σa.c.* flagitat *LDsQ, KΣp.c.* linit *Q, Bp.c.*
praeuenit *Ba.c.* sollicitudinē *B* 9 libertati] *add. expl* de septies
percussa *K*

II.

AD THEODOSIUM ET CETEROS ANACHORETAS INTRINSECUS COMMORANTES.

- 1 Quam, quam uellem nunc uestro interesse conuentui et admirandum consortium, licet isti oculi non mereantur aspicere, tota cum exultatione conplecti! spectarem desertum, omni amoeniorem ciuitatem, uiderem desolata ab accolis loca quasi
2 ad quoddam paradisi instar sanctorum coetibus obsideri. uerum

U = *Veronensis rescriptus XV. 13 s. VIII.*

K = *Spinaliensis 68 s. VIII.*

H = *Monacensis lat. 6299 s. VIII—IX.*

R = *Vindobonensis lat. 865 s. VIII—IX.*

A = *Berolinensis lat. 17 s. IX.*

F = *Veronensis XVI. 14 s. IX.*

J = *Vindobonensis lat. 934 s. IX.*

Σ = *Turicensis Augiensis 41 s. IX.*

W = *Parisinus lat. 1868 s. IX.*

Β = *Caroliruhensis Augiensis 105 s. IX—X.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

M = *Coloniensis 60 s. IX—X.*

C = *Vaticanus lat. 5762 s. X.*

o = *Palatinus lat. 209 s. X.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

2 Ad theodosium et (uel Β) ceteros anachore(itas UAFJΣBD, *add. intrinsecus commorantes cet.; Hieronymi nomen exhibent tituli in BM* 4 *quam, quam scripsi quamquam KJΣF, om. A quam cet. uelim A uelim W uestrum (corr. m2) Β interest Σ 5 consortium] add. uestrum A aspicere] add. in mg. tamen m2 Σ 6 tota—spectarem om. A totum C expectarem Β deserta D omni amoeniore (alt. o exp.) J, F (-us m2) omni amenius (us in ras. m2) B omnia moenia A 7 ciuitatem U, Β, a. c., D, Σ, M (m eras.), ciuitatis A ciuitati o, Β, p. c. m2, om. K ciuitate cet. uideremque Β (que s. l. m2), o desolata AB (corr.), D acculis R oculis HΣ (a ex o), M (corr. m2) loca] terram A 8 condam W inistar W obsideri K, Σ (corr.), Β (corr. m2) opsideri U*

quia hoc mea fecere delicta, ne consortio beatorum insereretur
 obsessum omni crimine caput, idcirco obsecro, quia uos impe-
 trare posse non ambigo, ut me ex istius saeculi tenebris
 nestro liberetis oratu. et ante dixeram praesens et nunc per
 5 litteras uotum indicare non cesso, quod mens mea omni ad id
 studium cupiditate rapiatur; nunc uestrum est, ut uoluntatem
 sequatur effectus. meum est, ut uelim; obsecrationum uestrarum
 est, ut et uelim et possim. ego ita sum quasi a cuncto grege 3
 morbida aberrans ouis. quod nisi me bonus pastor ad sua
 10 stabula umeris inpositum reportarit, lababunt gressus et in
 ipso conamine uestigia concident adsurgentis. ego sum ille
 prodigus filius, qui omni, quam mihi pater crediderat, por-
 tione profusa necdum me ad genitoris genua submisi necdum
 coepi prioris a me luxuriae blandimenta depellere. et quia 4
 15 paululum non tam desiui a uitis, quam coepi uelle desinere,

9 cf. Luc. 15, 5 12 cf. Luc. 15, 11 sqq.

1 mea hoc *HR* hoc me *A, Ba.c.m2* hoc *B* facere *UAJW, B-*
a.c.m2, o delicta] *seq. ras. 2 litt., s. l. mea B* ne] nec *D, o.a.c.*
 prohibent ne *A, om. B* consortium *FJ, Σ (corr.), W* pio con-
 sortio *o* sanctorum *o* inseretur *AC* inferretur *B* 2 quia]
 quae *A* 3 non p. amb. *W* ten. saec. 5 mundi ten. *B* 4 pr.
 et] ut *A* et ut *Σp.c.m2C* nam (*s. l. m2 B*) et *Bo* antea *JΣ* dixe-
 rim *K* 5 uoto *A* nouum *Σ (corr.)* uultum *K* id] *om. AFJ, s. l.*
KΣm2 6 studio *A* repiatur *Σ (corr.)* rapietur *A* raptatur *oBp.c.*
m2 reptatur *W* est *om. HR* uol.] cupiditatis *A* 7 affec-
 tus *AΣ* est *om. B* ut—possim] uelle et posse *A* ut uelim
 et possim *C* ut uelim uestrum ut possim *W* obsecrationi *D* uestr.
 obs. *Σ* 8 ut et] ut *UDMC, Ba.c.m2* itaque (que *eras.*) *J* 9 mor-
 beta (*s. l. m2*) *K* oberrans *KΣ* auerrans *W* quod nisi me]
 quam *o* nisi] si *B* 10 repositum *UFo* reportauerit (u *ex b m2*) *A*
 reportaret *W, B (corr.)* reportarat *o* reportari *Σa.c.* reportet *FDMC. Σp.c.*
 lauabunt *KR, Σ* (labant *m2*), *M (corr.)* labebunt *W* labebuntur *o* la-
 buntur *UAF* lenabuntur (ua *exp.*) *B* 11 certamine *Uo* 12 omnem
AW omne (*corr.*) *B* cred. pat. *FJΣ* portionem *AW* 13 per-
 fusa *JΣ* me *om. H* genitori genita *D* necdum] nec *D* me
add. Hm1 14 luxoriae *RAFJ, Σ a.c.m2, W, B (corr.), Mo* repellere *B*
 quia nunc *A* qui *C* 15 desiui *A* diuisi *M* diuidi *C* de uis *D*

nunc me nouis diabolus retibus ligat, nunc noua inpedimenta proponens maria undique circumdat et undique pontum, nunc in medio constitutus elemento nec regredi uolo nec progredi possum. superest, ut oratu uestro sancti spiritus aura me preuehat et ad portum optati litoris prosequatur.

III.

AD RUFINUM.

1. Plus deum tribuere, quam rogatur, et ea saepe concedere, quae nec oculus uidit nec auris audiuit nec in cor hominis ascenderunt, licet ex sacrorum magisterio uoluminum ante cognouerim, tamen in causa propria

2 cf. Verg. Aen. V 9. III 193 9 *I Cor. 2, 9

1 *pr.* nunc] tunc *D, M* (*corr.*) zabulus *K* lig. ret. *ς* 2 mari *A* maria michi *B* circumdant *FJΣWB* ponto *A* 3 elementa *D* ualeo *ϑ* nec] ne *Σ* (*corr.*), *M* progredi] *add.* ego *ϑ* 4 spir. s. *FJΣ* 5 prosequatur] *add.* explicit ad anachoritas *Ϡ* explicit ad t(h)eodosium et ceteros anachoritas *KHR* explicit ad teodosium et ceteros anachoritas intrinsecus commorantes *M* explicit ad anachor *o*

Ϡ = *Veronensis rescriptus XV. 13 s. VIII* (interrogationis signo in notis ante huius codicis siglum posito lectionem iam non posse discerni significo).

K = *Spinaliensis 68 s. VIII.*

A = *Berolinensis lat. 17 s. IX.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

O = *Oxonienis Balliolensis 229 s. XII.*

c = *Mazarinianus 577 s. XII.*

e = *Parisinus lat. 1876 s. XII.*

f = *Parisinus lat. 1883 s. XIII.*

i = *Vindobonensis lat. 644 s. XV.*

7 rufino de bonoso monacho *Ϡ* ad rufinum *Kcfj* ad rufinum de bonoso monacho *A* ad rufinum de bonoso famulo dei *B* ieroñ ad rufinum suae familiaria commemorans perseueret deprecatur *O* ad rufinum monachum *i*; *Hieronymi nomen exhibent tituli in K* (eiusdem), *B O c e f j* 8 dum *Ϡ A* dm (m in ras.) *O* 10 ascendit *K* magisterio *K* ministerio *Ϡ A* ministerio *cet.*

nunc probaui, Rufine carissime. ego enim, qui audacia satis uota credebam, si uicissitudine litterarum imaginem nobis praesentiae mentiremur, audio te Aegypti secreta penetrare, monachorum inuisere choros et caelestem in terris circuire
 5 familiam. o si mihi nunc dominus Iesus Christus uel Philippi 2
 ad eunuchum uel Ambacum ad Danihelum translationem repente concederet, quam ego nunc arte tua stringerem colla complexibus, quam illud os, quod mecum uel errauit aliquando uel sapuit, inpressis figerem labiis! uerum quia non mereor et
 10 inualidum etiam cum sanum est corpusculum crebri fregere morbi, has mei uicarias et tibi obuias mitto, quae te copula amoris innexum ad me usque perducant.

2. Prima inopinati gaudii ab Heliodoro nuntiata felicitas. non credebam certum, quod certum esse cupiebam, praesertim cum
 15 et ille ab alio audisse se diceret et rei nouitas fidem sermonis auferret. rursus suspensam uoto nutantemque mentem quidam Alexandrinus monachus, qui ad Aegyptios confessores et uoluntate iam martyres pio plebis fuerat transmissus obsequio, manifestus ad credulitatem nuntii auctor inpulerat. fateor et in hoc 2

5 cf. Act. 8, 26—40 6 cf. Dan. 14 (= Bel), 33—39

1 audacia] te anxia *K* 2 uota] notum cf 3 audeo *Kp.c.m.2*
 4 mon.] christianorum *A* ****norum *U* in *om. K* 5 miliciam *c* o *om. K* nunc mihi *g* nunc] *om. Kt kñe Ba.c.m.2*
 6 ambacum *U, A* (*alt. m eras.*) abbacum *K* abakuk *ι* abacuch *Oj* abacuc *Bce* ad] a *B* danielum *U, K, A* (*p.r. -heli*) -helem cf -elem *BOc^t*
 7 qua *K* quibus *UA* et quantis *ι* nunc ego *Bi* arte tua *K*
 tua *UA* tua arcis *O* tua artis *B, c* (*arctis m.2*), *εj* 9 figere *B, Oa.c.m.2*
 non *K* non tam ad (*a cf*) te (*me Bi*) sic uenire (*ueniri Bm.2 cf*) quam
 ego ad te sic ire (*si scire A p. c. asciri c acciri O non add. BOcεj*)
cet. non tam te sic ad me uenire quam ego ad te sic ire non *g* 10 esset *c*
 11 mihi *UAOc* mei amoris *K* 12 innixum *K* innexu *A* 13 inopinata *K* nuntiata *K* fratre mihi est nuntiata *cet.* 14 incertum (*pr.*) *ι*
 15 et *pr. om. A* se ab a. aud. *Oc* ab a. se aud. cf 16 rursus *Ac*
 suspensa uota *A* (*U legi nequit*) nutantemque *K* nutante *BOcεj*
 17 mon.] dei famulus *UA* conf. *om. K* 18 plebis] *add. iam Bεj*
add. iam dudum Oc manifestus *K* 19 auctor] et auctius *K* in-
 pulserat *UA*

meam labasse sententiam. nam cum et patriam tuam ignoraret
 et nomen, in eo plus tantum uidebatur adferre, quod eadem
 adserebat, quae iam alius indicauerat. tandem plenum ueritatis
 pondus erupit; Rufinum enim Nitriae esse et ad beatum per-
 3 rexisse Macarium crebra conmeantium multitudo referebat. hic
 uero tota credulitatis frena laxauit et tunc uere aegrotum esse
 me dolui. et nisi me adtenuatae corporis uires quadam con-
 pede praepedissent, nec mediae feruor aestatis nec nauigantibus
 semper incertum mare pia festinatione gradienti ualuisset ob-
 sistere. credas mihi uelim, frater, non sic tempestate iactatus 10
 portum nauta prospectat, non sic sitientia imbres arua desi-
 derant, non sic curuo adsidens litori anxia filium mater ex-
 pectat.

3. Postquam me a tuo latere subitus turbo conuoluit, post-
 quam glutino caritatis haerentem inopia distraxit auulsio, tunc 15
 mihi caeruleus supra caput adstitit imber, tunc maria
 undique et undique caelum. tandem in incerto peregrinationis
 erranti, cum me Thracia, Pontus atque Bithynia totumque Gala-
 tiae uel Cappadociae iter et feruido Cilicum terra fregisset aestu,
 Syria mihi uelut fidissimus naufrago portus occurrit. ubi ego 20
 quicquid morborum esse poterat expertus e duobus oculis unum

12 cf. Hor. carm. IV 5, 14 15 Verg. Aen. III 194 16 Verg.
 Aen. V 9

1 et cum MA 2 plus tamen O plus K tamen plus S 5 ma-
 charium *codd.* 6 laxauit MA me esse B (egrotum me *in mg.*),
 efi 7 attenuati S corporis *om.* K 8 media MA etatis B
a.c.m? 9 pia cum Oc gradiendi KO gradienti M grauianti *Aa.c.m?*
 potuisset MA 10 uelim K, *om.* cf 12 nec S in curuo K
 adsidens *om.* K littori BOi litore K 14 conuoluit MA conuolluit
 K conuulsit *cet.* 15 detraxit K 16 astitit *codd. praeter K* tunc]
add. mihi (*exp.*) K 17 cael. und. A tamen *Ka.c.m?* incerto]
add. uie et O 18 trachia ABOcf? M Pontus *om.* K atque]
om. A? M bytinia KA bitinia B? M bithynia *cet.* totum Bt
 19 uel] *om.* A et S? M feruidus Bt feruida cf cilicum A caeli
 cum K cylicum c aestus MAef estus Bt et aestus K 21 ex S

perdidi; Innocentium enim, partem animae meae, repentinus
 febrium ardor abstraxit. nunc uno et toto mihi lumine Euagrio ²
 nostro fruor, cui ego semper infirmus quidam ad laborem cum-
 mulus accessi. erat nobiscum et Hylas sanctae Melaniae famulus,
⁵ qui puritate morum maculam seruitutis abluerat; et hic necdum
 obductam rescidit cicatricem. uerum quia de dormientibus con-
 tristari apostoli uoce prohibemur et nimia uis maeroris laeto
 superueniente nuntio temperata est, indicamus tibi, ut, si nescis,
 discas, si ante cognouisti, pariter gaudeamus.

¹⁰ 4. Bonosus tuus, immo meus et, ut uerius dicam, noster,
 scalam praesagatam Iacob somniantem iam scandit: portat crucem
 suam nec de crastino cogitat nec post tergum respicit. seminat
 in lacrimis, ut in gaudio metat, et sacramento Moysi serpentem
 in heremo suspendit. cedant huic ueritati tam Graeco quam
¹⁵ Romano stilo mendacis ficta miracula. ecce puer honestis saeculo ²
 nobiscum artibus institutus, cui opes adfatim, dignitas adprime
 inter aequales, contempta matre, sororibus et carissimo sibi
 germano insulam pelago circumsonante nauifragam, cui asperae
 cautes et nuda saxa et solitudo terrori est, quasi quidam nouus
²⁰ paradisi colonus insedit. nullus ibi agricolarum, nullus mona-

6 cf. I Thess. 4, 12 11 cf. Gen. 28, 12 cf. Matth. 16, 24 etc.
 12 cf. Matth. 6, 34 13 cf. Num. 21, 9

1 enim] autem \mathcal{A} 2 adtraxit K euagrii K 3 nostri K , om.
 \mathcal{A} quidem ι , om. ζ 4 accessit B accessi erat] accesserat A
 accerserat \mathcal{A} et om. K sancti $\epsilon\zeta$ melanii $B\epsilon\zeta$ filius $O\epsilon$
⁵ puritatem horum \mathcal{A}, A (corr.) absterserat \mathcal{A} nondum \mathcal{A}
⁶ rescidit \mathcal{A} recidit $O\iota$ ap. uoce contr. $O\epsilon$ 7 uoce ap. $B\iota$
 laeto (a exp.) K 8 indic.] add. haec ζ ut] aut \mathcal{A} 9 ante]
 autem $K\iota$ 11 praesag*am O praesagantem K som(p)niantem $O\epsilon$
 ascendit K portat] seq. ras. 6 litt. A 12 pr. nec] non $B\iota$ pos B
¹³ sacramentum K 14 credant $\mathcal{A}B\epsilon$ rom. quam gr. K 15 men-
 dacis \mathcal{A} facta $O\epsilon a. c. m. 2$ saeculo $\mathcal{A}K\mathcal{A}$ saeculi $\epsilon\epsilon$. 16 ad
 prima K prima \mathcal{A} 17 aequales K add. erat $\epsilon\epsilon$. 18 circumsonan-
 tem \mathcal{A} nauifragam $\mathcal{A}K\mathcal{A}$ naufragam $\epsilon\epsilon$. rupem cui K aspera K
¹⁹ gautes A cutis K pr. et] in K terroris K 20 mon.] alius dei
 seruus \mathcal{A}

chorum, ne paruulus quidem quem nosti Onesimus, quo uelut
 fratre minusculo fruebatur, in tanta uastitate adhaeret lateri comes.
 3 solus ibi, immo iam Christo comitante non solus, uidet gloriam
 dei, quam etiam apostoli nisi in deserto non uiderant. non quidem
 conspiciunt turratas urbes, sed in nouae ciuitatis censu dedit
 nomen suum. horrent sacco membra deformi, sed sic melius
 obuiam Christo rapietur in nubibus. nulla euriporum amoenitate
 perfruitur, sed de latere domini aquam uitae bibit. propone
 tibi ante oculos, amice dulcissime, et in praesentiam rei totus
 animo ac mente conuertere; tunc poteris laudare uictoriam,
 4 cum laborem proeliantis agnoueris. totam circa insulam fremit
 insanum mare et sinuosos montibus inlisum scopulis aequor
 reclamant; nullo terra gramine uiret; nullis uernans campus
 densatur umbraculis; abruptae rupes quasi quendam horro-
 ris carcerem claudunt. ille securus, intrepidus et totus de apostolo
 armatus nunc deum audit, cum diuina relegit, nunc cum deo
 loquitur, cum dominum rogat, et fortasse ad exemplum Iohan-
 nis aliquid uidet, dum in insula commoratur.

5. Quas nunc diabolum nectere credis tricas, quas parare
 arbitraris insidias? forsitan antiquae fraudis memor famem sua-
 dere temptabit. sed iam illi responsum est non in solo pane

7 cf. I Thess. 4, 16 8 cf. Ioh. 19, 34 cf. Apoc. 21, 6 12 cf
 Verg. Georg. III 261 sq. 15 cf. Eph. 6, 11—17 18 cf. Apoc. 1, 9—12
 21 cf. Deut. 8, 3. Matth. 4, 4

1 nec *Oc.B* (*ex ne*) quem—quo] notione simul *A* 2 fratrem *K*
 minusculo *MA* monosculo *ι* in osculo *cet.* uastitatem *MA* (*corr.*) ad-
 hereret *K* sol. com. *MA* 4 dei *om. K* uiderunt *MA* 6 suum
om. MA deformia *MA* sic] *om. ι, s. l. B* hic *ef* 7 rapiuntur te
 (*del.*) *B* euriporum *MA* riparum *ef* aestate *K* 8 perfruetur *ef*
 bibit *ef* uiuit *MA* propone] *add.* haec *ς* 9 dulc. *om. MA* praesen-
 tia *K* totius *MA* 11 labore *K* proeliantis *K* prael. *cet.* 12 mon-
 tium *ς* 13 germine *ι* nullus *ι* 14 horrore *BOc* horreis *MA* 15 car-
 ceris *ef* 16 dominum *MA* uidet *BOc* dum *MAOcf* legit *MA*
 17 dum *MAOcf* 18 uidit *K* cum *K* insulam *K* 19 cred.
 nect. *Oc* trichas *B* tricias *A* tristicias *K* ? *U* parere *K* 20 arbi-
 trans *MA* forsitan *ς* fame *A* ? *U* 21 temptauit *AOcf* temptauit *U*
 ille *K* in *om. K* pane solo *MAcf*

uiuere hominem. opes forsitan gloriamque proponet, sed dicitur illi: qui cupiunt diuites fieri, incidunt in muscipulam et temptationes, et: mihi gloriatio omnis in Christo est. fessa ieiuniis membra morbo grauante concutiet, sed apostoli repercutietur eloquio: quando infirmior, tunc fortior sum, et: uirtus in infirmitate perficitur. minabitur mortem, sed audiet: cupio dissolui et esse cum Christo. ignita iacula uibrabit, sed excipientur scuto fidei. et, ne multa, inpugnabit satanas, sed tutabitur Christus.

10 gratias tibi, domine Iesu, quod in die tuo habeo, qui pro me te possit rogare. scis ipse — tibi enim patent pectora singulorum, qui cordis arcana rimaris, qui tantae bestiae aluo inclusum prophetam in profundo uides —, ut ego et ille a tenera pariter infantia ad florentem usque adoleuerimus aetatem, ut idem

15 nos nutricum sinus, idem amplexus fouerint baiulorum et, cum post Romana studia ad Rheni semibarbaras ripas eodem cibo, pari frueremur hospitio, ut ego primus coeperim uelle te colere. memento, quaeso, istum bellatorem tuum mecum quondam fuisse tironem. habeo promissum maiestatis tuae: qui do-

2 *I Tim. 6, 9 3 cf. Rom. 15, 17. Gal. 6, 14 5 *II Cor. 12, 10
6 II Cor. 12, 9 7 *Phil. 1, 23 8 cf. Eph. 6, 16 12 cf. Ion. cap. 2
19 *Matth. 5, 19

1 propones *A* opponet *B* dicitur *MAKA* 2 cupiunt] uolunt
MA in muse. inc. *K* muscipula *A* muscipulas cf ? *M* 3 omnis
om. Oc 4 membra iei. *codd. praeter K* 5 sed et *MABt*
percutietur *MA* quando] *add. enim t* 6 fortior] potens *MA* 7 audit.
MA dissolui] *add. corpore MA* 8 uibrabit *A* librabit cf excu-
tietur *MA* 9 ne *om. MA* multa] *add. congeram Bt, add. replicem S*
inpugnauit *MA* eum *xps ihs MA* 10 gratia *S* tibi] *add. ago Oc*
ihs (corr.) K quod] qui *t* tua *S* habebit *MA* pro me *om. MA*
poss. te rog. *O* rog. te poss. *K* 12 incl. aluo *Bt* 13 a terra (*sic*) pariter
K a te ne rapiar inter *MA* tenera pariter *cet. par. a ten. S* 14 infan-
tiae *K* infantiam *MA* florem *K* aetatis *K* iidem *S* 15 nutri-
cum] *add. fouerint Oc* idem] *om. MA* et idem *Oc* iidem *S* foue-
rint *om. Oc* 16 ad Rheni] adirem *t* reni *MABOc* renis (*s eras.*) *K*
hreni cf barbaras *MA* 17 patris *B* te post ego *tr. MA* 18 hunc *S*
quoddam *MA* 19 tironem *Bef tyr. cet.*

cuert et non fecerit, minimus uocabitur in regno
caelorum; (qui autem fecerit et docuerit, hic
3 magnus uocabitur in regno caelorum.) fruatur ille
uirtutis corona et ob cotidiana martyria stolatus agnum sequatur,
(mibi) — multae sunt mansiones apud patrem 5
et stella ab stella differt in claritate —, mihi concede,
ut inter sanctorum calcanea possim leuare caput; [ut]
cum ego uoluerim, ille perfecerit; mihi ignoscas, quia implere
non potui, illi tribuas praemium, quod meretur.

6. Plura fortasse, quam epistolae breuitas patiebatur, longo 10
sermone protraxerim, quod mihi semper accidere consuevit,
quando aliquid de Bonosi nostri laude dicendum est. sed ut
ad id redeam, unde discesseram, obsecro te, ne amicum, qui
diu quaeritur, uix inuenitur, difficile seruatur, pariter cum
oculis mens amittat. fulgeat quilibet auro et pompaticis ferculis 15
corusca ex sarcinis metalla radient: caritas non potest comparari;
dilectio pretium non habet; amicitia, quae desinere potest,
uera numquam fuit.

4 cf. Apoc. 7, 9 5 *Ioh. 14, 2 6 I Cor. 15, 41 7 cf. Tertull.
de cult. fem. II 7 8 cf. Phil. 2, 13

2 qui autem—caelorum *om. codd.* . 4 coronam *MA* et] ut *Oc* ob] *add.* hoc *MA* matcria *MA* 5 mihi *addidi* multae enim *5* 6 stellam
(in *eras.*) *K* ab] a *Oc*, *om. K* stellae *K* claritatem (in *eras.*) *K*
gloriam *MA* 7 intra *MA* calc. possim (possem *K*) leu. cap. *MA*
cap. possim leu. calc. *ct.* calc. cap. possim leu. *5* ut] *seclusi* aut *MA*
8 uoluerim *K* uouerim *MA* 9 retribuas *O* 10 *falso edd. sectionis 6. ex-*
ordium sumunt a l. 12 sed ut 11 protexerim *O* accedere *MA*
12 laudem *MA*, *A* (*corr.*) 13 id] *om. M* (*corr.*), *A* illud *5* redeamus
MA te *om. O*: 15 cui libet *5* 16 corusca ex] coruscae *MA*
coruscet ex *B* c(h)oruscet et *Oc* 18 numquam uera *Kc* fuit] *add.*
uale in xpo *B* cf uale in dno *Oc*, *add.* fin ad ruffinum *K*

IV.

AD FLORENTINUM DE ORTU AMICITIAE.

1. Quantus beatitudinis tuae rumor diuersa populorum ora
 compleuerit, hinc poteris aestimare, quod ego te ante incipio
 5 amare, quam nosse. ut enim apostolus ait: quorundam ho-
 minum peccata manifesta sunt praecedentia ad
 iudicium, ita e contrario tuae dilectionis fama dispergitur,
 ut non tantum laudandus sit ille, qui te amat, quam scelus
 putetur facere ille, qui non amat. praetermitto innumerabiles, 2
 10 in quibus Christum sustentasti, panisti, uestisti, uisitasti: Helio-
 dori fratris a te adiuta necessitas mutorum etiam potest ora
 laxare. quibus gratiis, quo ille praeconio peregrinationis incom-
 moda a te fota referebat, ut ego ille tardissimus, quoniam
 intolerabilis languor, pinnatis, ut aiunt, pedibus charta cari-
 15 tatis et uoto te salutauerim et iam complexus sim! gratulor
 itaque tibi et, nascentem amicitiam ut dominus foederare digne-
 tur, precor.

5 I Tim. 5, 24 10 cf. Matth. 25, 35. 36. 40 16 cf. Flor. Verg.
 or. an poeta p. 184, 1 Rossb.

L = *Coloniensis* 35 s. IX.

Σ = *Turicensis Augiensis* 41 s. IX.

⊗ = *Caroliruhensis Augiensis* 105 s. IX—X.

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

M = *Coloniensis* 60 s. IX—X.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

2 ad florentinum (florentium *LΣ*) de ortu amicitiae *LΣ⊗DM* ad
 florentinum monacum ierosolē cōmoratē (*sic*) *B*; *Hieronymi nomen exhibent tituli omnium codd.* 4 potes *B* ego—nosse *in ras. m2 B*
 te *om. D, ante amare tr. B* 5 ait ap. *B* 7 e] et *M(corr.)* et e *D*
 8 tam *B* 9 fac. put. *B* pute *L, Σ (corr.)* 10 sustentandis xpm
 uest. uis. pau. *B* 11 mutorum *B* multorum *cet.* 12 gratis *LD, Σ⊗M*
 (*corr.*) 13 fota] *add. id est curata LΣ* ita ut *ς* tardissimus *B*
 ardentissimus *cet.* quoniam *scripsi* quem (*ex quidem ⊗*) *codd.* 14 lan-
 guor] *add. exisit (exedit ς) Bς* pinnatis *L, Σ⊗a.c.* pennatis *cet.*
 carta (*ex certa*) *⊗M* certa *L, D* (*in mg. m2* sarta), sarta (*serto m2*) *Σ*
 gestu *B* 15 te] *add. iam B* et iam *scripsi* iam *B* etiam *cet.* et
 etiam *ς* sim *B* sum *cet.* 16 confoederare *ς*

2. Et quia frater Rufinus, qui cum sancta Melania ab Aegypto Hierosolymam uenisse narratur, indiuidua mihi germanitatis caritate conexus est, quaeso ut epistolam meam huic tuae epistolae copulatam ei reddere non graueris. noli nos ex eius aestimare uirtutibus. in illo conspicias expressa sanctitatis insignia; ego cinis et uilissimi pars luti et iam fauilla, dum uegetor, satis habeo, si splendorem morum eius inbecillitas 2 oculorum meorum ferre sustineat. ille modo lauit, mundus est et tamquam nix dealbatus; ego cunctis peccatorum sordibus inquinatus diebus ac noctibus opperior cum tremore reddere 10 nouissimum quadrantem. sed tamen quia dominus soluit conpeditos et super humilem et quietum et trementem uerba sua requiescit, forsitan et mihi in sepulchro scelerum iacenti dicat: 'Hieronyme, ueni foras'. sanctus presbyter Eua- grius plurimum te salutat; et Martinianum fratrem iuncto 15 salutamus obsequio, quem ego uidere desiderans catena languoris innector.

6 cf. Hiob 30, 19 8 cf. Ps. 50, 9 10 cf. Matth. 5, 26 11 Ps. 145, 7 12 cf. Esai. 66, 2 14 cf. Ioh. 11, 43

1 sancto *Bp.c.* melanio *B* 4 tuae *om. B* epistolae tuae Σ (*seq. huic eras.*) ex eius *B* ea eius *L \mathcal{B} ,M* (*ea exp.*), eius ΣD 5 uirtutis Σ conspicias ζ conspiciens *codd.* 6 ego *B* et ego *cet.* uilissimi *B* uilissima *cet.* 7 uegetor *B* uertor *cet.* si *in mg. m2* Σ sis *D* illius ζ 8 se lauit et ζ 9 dealb. est *L $\Sigma\mathcal{B}$,B* (*est s. l.*) 11 soluet *L Σ* 12 hum. et quietem (*sic*) *B* hum. *cet.* 13 scel.] *s. l. m2 M* scel. meorum *B* 14 dicet *B,Sp.c.* hieronime *codd.* 15 martianum *M* 17 inn.] *add. uale in xpo B*

V.

AD FLORENTINUM.

1. In ea mihi parte heremi commoranti, quae iuxta Syriam Sarracenis iungitur, tuae dilectionis scripta sunt perlata, quibus
 5 lectis ita reaccensus est animus Hierosolymam proficiscendi, ut paene nocuerit proposito, quod profuerit caritati. nunc igitur, quomodo ualeo, pro me tibi litteras repraesento. etsi corpore absens, amore et spiritu uenio inpendio exposcens, ne nascentes amicitias, quae Christi glutino cohaeserunt, aut temporis aut
 10 locorum magnitudo diuellat. quin potius foederemus eas reciprocis epistulis; illae inter nos currant, illae se obuiant, illae nobiscum loquantur. non multum perditura erit caritas, si tali secum sermone fabuletur.

2. Rufinus autem frater, ut scribis, necdum uenit et, si
 15 uenerit, non multum proderit desiderio meo, cum eum iam uisurus non sim. ita enim et ille longo a me interuallo separatus est, ut huc non possit currere, et ego arreptae solitudinis terminis arceor, ut coeperit mihi iam non licere, quod nolui.

L = *Coloniensis* 35 s. IX.

Σ = *Turicensis Augiensis* 41 s. IX.

ℬ = *Caroliruhensis Augiensis* 105 s. IX—X.

D = *Vaticanus lat.* 355 + 356 s. IX—X.

M = *Coloniensis* 60 s. IX—X.

C = *Vaticanus lat.* 5762 s. X.

ζ = *Parisinus lat.* 1453 s. X.

B = *Berolinensis lat.* 18 s. XII.

2 ad eundem cuius supra secunda *Lℬ*, (secunda om.) *Σ* ad eundem *DMB* ad amandum *ζ*, in *C* titulus cum initio epistulae (usque ad l. 9 temporis) perit; Hieronymi nomen exhibent tituli in *LΣℬζ* 3 commorante *Σ* syria *L* 4 sarracenis *L, M* (corr.), saracenis *Σℬ, ℬ* (e ex i m2) dil. tuae *ζ* perl. sunt *codd. praeter LΣ* 5 accensus est ita *B* 6 profuerat *Σ* 7 tibi me per (me per in ras. m2) *B* 8 absens sum am. tamen *B* ueniam *LΣ* inpendo *LΣℬ, M* (corr. m2), ualde inpendo (corr. m2) *D* 11 illi—illi—illi *L* sibi *ζ* obient *C* 15 perderit *L* prode *Σ* (corr.) 16 non s. l. *Σ* a me interuallo *B* inter me (me s. l. *Σ*, exp. *M*) uallo *cet.* interuallo a me *ζ* 17 excurrere *CB* occurrere *ζ* 18 iam mihi *ζ* nolui (sc. *Hierosolymam proficisci*) uolui *LΣℬ*

2 ob hoc et ego obsecro et, ut tu petas, plurimum quaeso, ut
 tibi beati Reticii Augustodunensis episcopi commentarios ad de-
 scribendum largiatur, in quibus Canticum Canticorum sublimi
 ore disseruit. scripsit mihi et quidam de patria supra dicti fratris
 Rufini Paulus senex Tertulliani suum codicem apud eum esse, 5
 quem uehementer repositit. et ex hoc quaeso, ut eos libros,
 quos non habere me breuis subditus edocebit, librarii manu
 3 in charta scribi iubeas. interpretationem quoque psalmorum
 Dauidicorum et prolixum ualde de synodis librum sancti Hilarii,
 quae ei apud Treueris manu mea ipse descripseram, aequae ut 10
 mihi transferas peto. nosti hoc esse Christianae animae pabu-
 lum, si in lege domini meditetur die ac nocte. ceteros hospitio
 recipis, solacio foues, sumptibus iuuas; mihi si rogata prae-
 4 stiteris, multa largitus es. et quoniam tribuente domino multis
 sacrae bibliothecae codicibus abundamus, impera uicissim: 15
 quodcumque uis, mittam. nec putes mihi graue esse, si iubeas:
 habeo alumnos, qui antiquariae arti seruiant. neque uero bene-

12 cf. Ps. 1, 2

1 ut et tu Σ et tu ut ζ quaero DL, M (*corr.*) 2 retitii Σ rhetitii C
 rethici B augustodon. D agustudon. $L\Sigma$ agustudun. (*alt. u ex o m2*) \mathfrak{B}
 augustudun. B augustadun. ζ augustidunenses (*idu ex odo m2*) M com-
 mentarius $\zeta, \Sigma p. e.$ 3 quibus ζ , *om. C* quo *cet.* 4 deseruit Σ et mihi C
 quidem C dictis L 5 senes $L\Sigma D, M$ (*corr. m2*), senis \mathfrak{B} tertuliani $L\Sigma$
 (*corr.*), D 6 repositit B 7 me n. hab. *codd. praeter L\Sigma* br. subd. ed.]
 subsequens sermo describit B 8 charta $C\Sigma$ carta *cet.* 9 dauidicorum ζ
 de *om.* ζ sinodi ζ 10 quem $\Sigma\zeta B$ triueris L treueros (*ex tres*
uitos m2) B treuiros ζ descripseram] *add.* in quo etiam inter cetera
 ordinationes episcoporum dominis (*sic*) diebus et festis apostolorum dici
 (*sic*) debere fieri. dominicis diebus propter sacram resurrectionem et ad-
 uentum sancti spiritus super discipulos ac reliquos in $\chi p m$ credentes.
 festis etiam apostolorum pro eo, quod in psalmo in typo sanctae eccle-
 siae canit. pro patribus tuis nati sunt tibi filii. constitues eos principes
 super omnem terram. intelligi uolens, ut in die, qua pater decedit, eccle-
 siae libere debeat subrogari et filius ζ aequae] ea quae D ea quae ζ, \mathfrak{B}
 (*ex ea quae*), eaque MC , *om. \zeta* 11 transferant C nosti enim M
 an. χp . C 12 meditatur ζ 14 cuncta B largiente ζ 17 abeo \mathfrak{B}
 (*corr.*), M (*corr. m2*), ab eo C antiquae (*antiqua \mathfrak{B}L*) me artis (*artis*
 me $L\Sigma$) erudiunt *codd. praeter B*

ficium pro eo, quod postulo, polliceor. Heliodorus frater mihi indicauit te multa de scripturis quaerere nec sic inuenire; aut si omnia habes, incipiet sibi caritas uindicare plus petere.

3. Magistrum autem pueri tui, de quo dignatus es rescribere, quem plagiatores esse eius non dubium est, saepe Euagrius presbyter, dum adhuc Antiochiae essem, me praesente corripuit. cui ille respondit: 'ego nihil timeo'. dicit se a domino suo fuisse dimissum et, si uobis placet, ecce hic est; transmittite eum, quo uultis. arbitror me non peccare, si hominem uagum non sinam longius fugire. quapropter quia ego in hac solitudine constitutus non possum agere quod iussisti, rogavi carissimum mihi Euagrium, ut tam tui quam mei causa instanter negotium prosequatur.

1 poll. posco *B* ind. michi *B* 2 multis *M* (*corr. m2*) ne *D*
 sic *om. B* ait *Mp.c.* 3 incipiat ξ incipit *S* sibi] *add. plus S*
 4 es *om. L* rescribe $\Sigma a.c.$ scribere *CB* 5 esse eis *C* eius esse *B*
 sc̄s euagr. *B* 6 esse *C* praesentem *DM* (*m exp.*), *C* 8 fuisse]
 esse *B* 9 transmitto *M* (*o ex e m2*), *C* eum *om. S* arbitror
LΣBB in hoc arb. *cet.* 10 fugire *L,ΣBa.c.* fugere *cet.* quam (*m*
eras.) praeter *L* 11 hanc *L* 12 mihi] meum \mathfrak{B} 13 proseq.] *add.*
 obto te ualere in domino *B* cupio te ualere in x̄po *S* ep̄its h̄ier ad
 florentinum de ortu amicitiae *M*

VI.

AD IULIANUM DIACONUM AQUILEIAE.

1. Antiquus sermo est: 'mendaces faciunt, ut nec uera dicentibus credatur'; quod mihi ego a te obiurgatus de silentio litterarum accidisse uideo. dicam: 'saepe scripsi, sed negligentia baiulorum fuit?' respondebis: 'omnium non scribentium uetus ista excusatio est'. dicam: 'non repperi qui epistulas ferret?' dices hinc illuc isse quam plurimos. contendam me etiam his dedisse? at illi, quia non reddiderunt, negabunt et erit inter absentes incerta cognitio. quid igitur faciam? sine culpa ueniam postulo rectius arbitrans pacem loco motus petere, quam aequo gradu certamina concitare; quamquam ita me iugis tam corporis aegrotatio quam animae aegritudo consumpsit, ut morte imminente nec mei paene memor fuerim. quod ne falsum putes, oratorio more post argumenta testes uocabo.

3 cf. Aristoteles apud Diog. Laert. V 1, 11

ℳ = *Veronensis rescriptus XV. 13 s. VIII.*

F = *Veronensis XVI. 14 s. IX.*

L = *Coloniensis 35 s. IX.*

Σ = *Turicensis Augiensis 41 s. IX.*

ℬ = *Caroliruhensis Augiensis 105 s. IX—X.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

M = *Coloniensis 60 s. IX—X.*

C = *Vaticanus lat. 5762 s. X.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

2 ad iulianum diaconum aquileiae *LΣℬDMCB* incipit ad iulianum diaconum aquilensem ℳ ad beatum iulianum diaconum aquilensem F; *Hieronymi nomen exhibent tituli in codd. praeter* ℳ 3 anticus L, F (u ex o) nec sibi Σ 4 credantur M, B (corr.) a te ego C a te ℳ ego M 6 respondebit F, D (corr. m2) non s. l. B quam uetus F 7 repperi Σ (corr.), ℬ ferre F dicens ℳF dehinc B 8 istuc Σ me] ne L dum me ℳF 9 dederunt ℳF negabant Σp.c. 11 pacem om. C motus ℳFD mutum C motum Σ mutus cet. 12 quamque FΣ me] ne F corporis ℳF corpore (corr. ℬMm2) cet. 14 paene] bine (?) ℳ bene ex pene m2 B enemor L quo F putas (corr.) ℬD 15 orat.—uoc.] 6 litt. prorsus euanidae in ℳ

2. Sanctus frater Heliodorus hic adfuit, qui, cum mecum here-
 mum uellet incolere, meis sceleribus fugatus abscessit. uerum
 omnem culpam praesens uerbositas excusabit. nam, ut ait
 Flaccus in satura: omnibus hoc uitium est cantoribus,
 5 inter amicos rogati ut numquam cantent, iniussi num-
 quam desistant. ita te deinceps fascibus obruam litterarum,
 ut e contrario incipias rogare, ne scribam. sororem meam,
 filiam in Christo tuam, gaudeo te primum nuntiante in eo
 permanere, quo coeperat. hic enim, ubi nunc sum, non solum 2
 10 quid agatur in patria, sed an ipsa patria perstet, ignoro. et
 licet me sinistro Hibera excetra rumore dilaniet, non timebo
 hominum iudicium habiturus iudicem meum: si fractus
 inlabatur orbis, inpauidum ferient ruinae. qua-
 propter quaeso ut apostolici memor praecepti, quo docet opus
 15 nostrum permanere debere, et tibi a domino praemium in illius
 salute pares et me de communi in Christo gloria crebris reddas
 sermonibus laetiozem.

4 Hor. sat. I 3, 1—3 12 Hor. carm. III 3, 7—8 14 cf. I
 Cor. 3, 14

3 excusauit *FLΣ* 4 satura *scripsi* (cf. *epist. XXII cap. 32*) satyra
UC satira (satyra *Σp.c.*) *cet.* 5 cantant *Σp.c.* cantet *FL* iniussi ut *U*
 6 te s. l. *B* 7 incipis (-ies *m2*) *L* meam *UF,B* (s. l.), *om. cet.*
 9 quod *UC* 10 peristet *U* 11 hybera *Σp.c.* hiuera *D* excetra
 (excetera *Σa.c.*) rumore *BΣ* excetra ru ore (excitra rumore *p.c.*) *B* ex-
 cetrarum (et ceterarum *C*) ore *LDC* ex ceterarū more *U* ex ***rarum
 (excedrarum *p.c.*) ore *M* et (t *del.*) ceteras ore *F* excetra ore *ς* del-
 aniet *FL* delaniet *Σ* 12 meum (cf. p. 4, 10)] deum iuxta illud quod
 quidam ait *C* factus *UΣB* (*corr.*), *L* 13 inlauabatur *L* ferent *B*
 14 praecepta *C* 15 nostrorum *F* 16 salutet *F* (*corr.*), *L* reddat
FLM,ΣBD (*corr.*) 17 laet.] *add.* uale in *x̄i-o* *B* expl. ad iulianum (diaē
 aquileiae *add. M*) *DM*

VII.

AD CHROMATIUM, IOVINUM, EUSEBIUM.

1. Non debet charta diuidere, quos amor mutuus copulauit, nec per singulos officia mei sunt partienda sermonis, cum sic inuicem uos ametis, ut non minus tres caritas iungat, quam duos natura sociauit, quin potius, si rei condicio pateretur, sub uno litterulae apice nomina indiuisa concluderem uestris quoque ita me litteris prouocantibus, ut et in uno tres et in tribus unum putarem. nam postquam sancto Euagrio transmitte in ea ad me heremi parte delatae sunt, quae inter Syros ac Sarracenos uastum limitem ducit, sic gauisus sum, ut illum diem Romanae felicitatis, quo primum Marcelli apud Nolam proelio post Cannensem pugnam superba Hannibalis agmina conciderunt, ego uicerim. et licet supra dictus frater saepe me

11—14 cf. Cic. Brutus 12

U = *Veronensis rescriptus XV. 13 s. VIII.*

g = *Vindobonensis lat. 954 s. VIII (continet fragmentum a p. 29, 2 confusionem mentis usque ad finem).*

A = *Berolinensis lat. 17 s. IX.*

W = *Parisinus lat. 1868 s. IX.*

B = *Caroliruhensis Augiensis 105 s. IX—X.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

M = *Coloniensis 60 s. IX—X.*

C = *Vaticanus lat. 5762 s. X.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

2 ad chromatium (chomasium B cromatium B) iouinum (iouianum BCDp.c. iouinianum Da.c.M, Ba.c. iouinium Bp.c.) eusebium (et eusebium BDMCB) WBDMCB incipit ad cromatium et ad alium U ad chromacium et alios A; Hieronymi nomen exhibent tituli in ABDMCB 3 carta B, A (t ex th), karta B 4 singula B, D, M (corr.), C partiendi W sermones WB, Ap.c. 5 ut om. W iungit B 6 duo W duas D sociabit D, Ma.c.m2 si rei] in ei Aa.c.m2 7 concludere AD 8 pr. et om. W tres] add. et tres B (exp.), add. et tres in uno DM 10 hieremi W 11 ac saracenos U, A (sarr- p.c.m2) sarracenosque BDM sic] si W 13 canens. WDB cansens. B superba scripsi super (om. W) codd. annibalis UAM augmine B 14 conciderint D -rit B condiderint M et om. UA

uisitet atque ita ut sua in Christo uiscera foueat, tamen longo a me spatio seiunctus non minus mihi dereliquit abeundo desiderium, quam adtulerat ueniendo laetitiam.

2. Nunc cum uestris litteris fabulor, illas amplexor, illae
 5 mecum loquuntur, illae hic tantum Latine sciunt. hic enim
 aut barbarus seni sermo discendus est aut tacendum est. quo-
 tiensecumque carissimos mihi uultus notae manus referunt
 impressa uestigia, totiens aut ego hic non sum aut uos hic
 10 uidebam. quibus hoc primum queror, cur tot interiacentibus 2
 spatiis maris atque terrarum tam paruam epistulam miseritis,
 nisi quod ita merui, qui uobis, ut scribitis, ante non scripsi.
 chartam defuisse non puto Aegypto ministrante commercia. et
 si aliqui Ptolomaeus maria clausisset, tamen rex Attalus mem-
 15 branans e Pergamo miserat, ut penuria chartae pellibus pensa-
 retur; unde pergamenarum nomen ad hanc usque diem tradente
 sibi inimicem posteritate seruatum est. quid igitur? arbitrer 3
 baiulum festinasse? quamuis longae epistulae una nox sufficit.
 an uos aliqua occupatione detentos? nulla necessitas maior est
 20 caritate. restant duo, ut aut uos piguerit aut ego non merue-

1 cf. Philem. 20 14 cf. Varro ap. Plin. nat. hist. XIII 70

1 me ita ut sua *DMC* ita ut sua me *B* fouet *W* 2 reliquit(d)
MCD, Bp.c. relinquit(t) *B, Ba.c.* habeundi (i ex o) *B* 3 adtullerat *C*
 attollerat *W* atulerit (*corr.*) *B* attulerit *G* 4 litteris *s. l.* *B* am-
 plector *C* 5 loquuntur *WB* hic] huic *ex* uhic *B* nesciunt *B*
 6 semisermo *BDMC* (seni *hyperbolice ut saepe nostrum 'in meinen alten*
Tagen') dicendus *B* tacendus *BC* est *om. C* 7 carissimus *AW*
 9 et cum hec dicerem et cum haec scrib. *B* has] haec *DM* 10 de
 quibus *G* tot *om. WB* 11 atque] que *W* 13 cartam *WDMB*
 kartam *B* cartha *AA* (*h exp.*) puto *AAW* putem *cet.* 14 aliqua *B*
 (*corr.*) aliquid *W* alicui *DMB* alicubi *C* ptolomeus *AAW* ptholo-
 meus *BDM* clusisset *WDM* conclus. *B* clusissem *B* athalus *DM*
 atalus *B* athalus *B* 15 e] se *W a C* charte *W* carthae *AA*
 (*h exp.*) cartae *BMDB* 16 unde et *C* hunc *C* tradentem *AA*
 17 posteritati *Da.c.m.2, M* -tem *AAW* arbiter *W, (corr.) BB*
 18 sufficit *W* 19 aliquam *AA* (*corr.*) 20 ut *om. BDM* non
s. l. B

rim. e quibus malo uos incessere tarditatis, quam me condemnare non meriti. facilius enim negligentia emendari potest, quam amor nasci.

3. Bonosus, ut scribitis, quasi filius ἰχθύος aquosa petiit, nos pristina contagione sordentes quasi reguli et scorpiones arentia quaeque sectamur. ille iam calcat super colubri caput, nos serpenti terram ex diuina sententia comedenti adhuc cibo sumus. ille iam potest summum graduum psalmum scandere, nobis adhuc in primo ascensu flentibus nescio an dicere aliquando contingat: leuauit oculos meos in montes, unde ueniat auxilium mihi. ille inter minaces saeculi fluctus in tuto insulae, hoc est ecclesiae gremio, sedens ad exemplum Iohannis librum forte iam deuorat, ego in scelerum meorum sepulchro iacens et peccatorum uinculis conligatus dominicum de euangelio expecto clamorem: 'Hieronyme, ueni foras'. Bonosus, inquam, — quia secundum prophetam omnis diaboli uirtus in lumbo est — trans Euphraten tulit lumbare suum ibi illud in foramine petrae abscondens et postea scissum repperiens cecinit: 'domine, tu possedisti renes meos; disru-

6 cf. Gen. 3, 15 7 cf. Gen. 3, 14 10 *Ps. 120, 1 12 cf. Apoc. 10, 10 13—15 cf. Ioh. 11, 43—44 16 cf. Hiob 40, 11
17 cf. Hier. 13, 4—7 19 Ps. 138, 13 cf. Ps. 106, 14

1 e] in *AW* magis uolo *g* uos *om. D* in necesse *W* incusare *g* 2 non *om. W* merito *BDC* -tum *g* 3 quam *s. l. B* nasci *om. B* 4 bonus *W* noster bonosus *B* scripsistis *DMB* scripsisti *C* yctiosa quos appetit *A IXOTOC* a quos appetit *W* ἰχθύος] uarie scriptum in *codd.* ἰχθύος id est piscis *g* petit *A* petens *Mp.c. m2* 5 sordentes *om. AW* scorpionis *W* 6 nos] non *W* 7 comedente *M* cibo *WA* cibos *W* cibis *BDMC* sumus *g* 8 gradum *AB* ascendere *BDMC* 9 flentibus *WA* fluentibus *g* nescio *om. C* 10 continguat *B* in] ad *DMC, Sp.c.m2* ueniet *WB* 11 toto *AW* 12 hoc] id *B* est in *B* 13 fortem *A* in *om. BB* sepulchro *ADCB* 16 diabolis *C* 17 lumbis *g* euphraten (-em *C*) *WC* eufraten *cet.* lumbares *W* ibi] ubi *g* 18 in *om. AW* scissam *W* repperiens *C, Sp.c.* 19 dirupisti *C, Hp.c.*

pisti uincola mea; tibi sacrificabo hostiam laudis', me uerus Nabuchodonosor ad Babylonem, id est confusionem mentis meae, catenatum duxit; ibi mihi captiuitatis iugum inposuit, ibi ferri circulum innectens de canticis Sion cantare
 5 praecepit. cui ego dixi: dominus soluit conpeditos, dominus inluminat caecos; et, ut breuiter coeptam dissimilitudinem finiam, ego ueniam deprecor, ille expectat coronam.

4. Soror mea sancti Iuliani in Christo fructus est: ille plantauit, uos rigate, dominus incrementum dabit. hanc mihi Iesus
 10 pro eo uulnere, quod diabolus inflixerat, praestitit uiuam reddendo pro mortua. huic ego, ut ait gentilis poeta, omnia etiam tuta timeo. scitis ipsi lubricum adulescentiae iter, in quo et ego lapsus sum et uos non sine timore transistis. hoc illa
 15 cum maxime ingrediens omnium fulcienda praeceptis, omnium est sustentanda solaciis, id est crebris uestrae sanctitudinis epistulis roboranda. et quia caritas omnia sustinet, obsecro ut etiam a papa Valeriano ad eam confortandam litteras exigatis. nostis puellares animos his rebus plerumque solidari, si se
 20 intellegant curae esse maioribus.

5. In mea enim patria rusticitatis uernacula deus uenter est et de die uiuitur: sanctior est ille, qui ditior est. accessit huic

1 cf. Ps. 106, 22 2 cf. IV Reg. 25, 7 4 cf. Ps. 136, 3
 5 Ps. 145, 7—8 9 cf. I Cor. 3, 6 12 cf. Verg. Aen. IV 298
 17 cf. I Cor. 13, 7 21 cf. Phil. 3, 19

2 uero *BDMC* nabucc. *U* nabuc. *B* nabug. (bu *add.*) *M* confu
 (corr.) *g*, qui hic incipit 3 catenatum *g* (corr.), *B* 4 circ. ferri
BDM nectens *g* naribus meis inn. *g* 5 praecepit *Sp.c.* soluit
gWB soluet (corr. *B*) *cet.* 6 et om. *C* 9 fruita *W* plantabit *M*
 10 dominus] sed deus *g* 11 inflixerat *gB* uiuam] uitam *BD,M*
 (corr.), *C* 12 huic] ut hic *B* 13 tota *W* ipsi om. *B* et om. *D*
 14 transitis *g* 15 cum] nunc *g* omn. est *g* fulcita *B* 16 *pr.*
 est om. *W* sanctitatis *B* 17 roborandam *g* (corr.), *B* ut om. *B*
 18 a *s. l.* *g* 19 hiis *B* 20 intellegunt *g* cur *B* (corr.) cura *M*
 cuirā *U* cuinam *A* 21 me *W* rusticitati (corr.) *g* rusticitas *g*
 est om. *g* 22 de die] die *g* (corr.) de die in diem *B* in diem *g* et
 sanct. *C* ille est *B* ille *M* qui] cui *UA* hunc *W*

patellae iuxta tritum populi sermone prouerbum dignum operculum, Lupicinus sacerdos — secundum illud quoque, de quo semel in uita Crassum ait risisse Lucilius: 'similem habent labra lactucam asino cardus comedente' —, uidelicet ut perforatam nauem debilis gubernator regat et caecus caecos ducat in foueam talisque sit rector, quales illi qui reguntur. 5

6. Matrem communem, quae, cum uobis sanctitate societur, in eo nos praeuenit, quia tales genuit, cuius uere uenter aureus potest dici, eo salutamus honore, quo nostis; una quoque suspiciendas cunctis sorores, quae sexum uicere cum saeculo, quae oleo ad lampadas largiter praeparato sponsi opperiantur aduentum. o beata domus, in qua morantur Anna uidua, uirgines prophetissae, geminus Samuhel nutritus in templo! o tecta felicia, in quibus cernimus Macchabaeorum martyrum coronis cinctam martyrem matrem! nam licet cotidie Christum confiteamini, dum eius praecepta seruatis, tamen ad priuatam gloriam publica haec accessit uobis et aperta confessio, quod per nos ab urbe uestra Arriani quondam dogmatis uirus ex-

3 cf. Cicero de fin. V 92. Tusc. III 31 Lucilius 1299 Marx; cf. Eugen. Tolet. carm. 87 Vollmer 5 cf. Matth. 15, 14 etc. 11 cf. Matth. 25, 1—12 12 cf. Luc. 2, 36—37 13 cf. Act. 21, 9 cf. I Reg. 2, 18 14 cf. II Macch. 7, 20—41

1 sermone ζ sermonem (*del. m2 g*) *codd.* opusculum B 2 de quo *om. g* 3 in uita Cr.] inuitata sum *g* risisse (*corr.*) A, *om. g* lucillius Ag, A (*corr.*), C lucius B similes C, Mp.c. 4 lactucas BDMC cardus W carduum (num *ex o*) *g* cardos BDMC carduos AA, B (u *eras.*); asino cardus comedente' est *clausula hexametri*, cf. Marx ad Lucil. 1299 comedenti Bp.c.m2 comedentem A 5 deformatam *g* (cf. *Havet in Archiv f. lat. Lex. XV 105*) nauim Bp.c. caecos] cecus A caecus (*corr. m2*) A caecum W 6 ducit Bp.c. ille B, M (*corr.*) 7 sociatur B, A (u *ex o m2*) sociator A 8 uos] suos *g* cuius] cui *g* 9 quaeque (*corr.*) *g* 10 suspicienda W suscipiendas AACB cunctas DMC uincere BD, M (*corr.*), C 11 lampadas B opper. B opperientur W oper. (*corr. gm*) cet. 12 domum (*corr.*) A quo B moratur BDM, A (a *ex e m2*) uidua o AA 13 samuel AWCB nutr. in t. *om. g* 14 o *om. AA* macch. AA mac. B mach. cet. 15 coronis] cophinis (*pr. i ex c*) *g* matrem *om. AA* licet et *g* 16 confitemini AA 17 pub(p)lice BDM uob. acc. BDM quod] quia (*ex qui*) *g* 18 ab] ad DMA.c. arrii B exclusa W

clusum est. et miremini forsitan, quod in fine iam epistulae 3
 rursus exorsus sim. quid faciam? uocem pectori negare non
 ualeo. epistulae breuitas compellit tacere, desiderium uestri
 cogit loqui. praeproperus sermo; confusa turbatur oratio; amor
 5 ordinem nescit.

VIII.

AD NICEAM HYPODIACONUM AQUILEIAE.

Turpilius comicus tractans de uicissitudine litterarum: 'sola', 1
 inquit, 'res est, quae homines absentes praesentes faciat'.
 10 nec falsam dedit, quamquam in re non uera, sententiam. quid
 enim est, ut ita dicam, tam praesens inter absentes, quam
 per epistulas et adloqui et audire quos diligas? nam et rudes

8 Turpil. inc. fab. fr. 1 Ribbeck

1 et *om.* *B* miraremini *W* miramini *g* in *om.* *g* finem *gB*
 2 rursus *B* sum ex. *A* sum (*in mg. ex. m2*) \mathfrak{A} pect. neg.] pro-
 hibere pect. *B* 3 compellet *W* uestrum \mathfrak{AABC} 4 properus *g*
 turbat \mathfrak{B} amon *Aa.c.m2* cum *W* 5 nescit] *add.* expl. ad iobi-
 num eusebium chromantium (*n del.*) \mathfrak{A} expl. epis hier ad chromatium
 iouinianum et eusebium *M*

F = *Veronensis XVI. 14 s. IX.*

L = *Coloniensis 35 s. IX.*

Σ = *Turicensis Augiensis 41 s. IX.*

W = *Parisinus lat. 1868 s. IX.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

M = *Coloniensis 60 s. IX—X.*

C = *Vaticanus lat. 5762 s. X.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

7 Ad niceam (niciam *W* Σ *m1*) hypodiaconum (ypodiaconum *LDM* ypo-
 diaconum *C* ippodiaconum *F* Σ *m1* ipodiacum *B*) aquileiae *codd.*; *Hiero-*
nymi nomen exhibent tituli in FLEM CB 9 facit *FWC* 10 falsum
F, Ba.c. quamquam *F'W* quam *cet.* re] se *DMC, Sp.c.* non
 uera *WC* nouerat *cet.* 11 in *L (corr.)* quam] qui *F* 12 episto-
 lam (am *ex ae m2*) *F* audiri *Fa.c.m2* diligit *F'*

illi Italiae homines, quos cascos Ennius appellat, qui sibi, ut in Rhetoricis Cicero ait, uictu fero uitam requirebant, ante chartae et membranarum usum aut in dedolatis ex ligno codicellis aut in corticibus arborum mutua epistularum adloquia missitabant; unde et portitores earum tabellarios et scriptores a libris arborum librarios uocauere. quanto igitur nos expolito iam artibus mundo id non debemus omittere, quod sibi praestiterunt, apud quos erat cruda rusticitas et qui humanitatem quodammodo nesciebant! ecce beatus Chromatius cum sancto Eusebio non plus natura quam morum sibi aequalitate germano litterario me prouocauit officio. tu modo a nobis abiens recentem amicitiam scindis potius, quam dissuis, quod prudenter Laelius uetat; nisi forte ita tibi exosus est oriens, ut litteras quoque tuas huc uenire formides. expergiscere, expergiscere, euigila de sommo, praesta unam chartae scedulam caritati

1 cf. Cic. Tusc. I 27. Ennius Ann. 24 Vahlen² Cic. de inu. I 2
3—6 cf. Varro ap. Plin. nat. hist. XIII 69 12 cf. Cic. Laelius 76

1 cascos Ennius] casso senio *F* cassosihensius (he *ex e*) *L* cassos i (i *eras.*) ennius Σ can hennius *W* casso si hennius *D* cassosihennius (ih *eras.*) *M* cassosi ennius *C* cassos hennius *B* 2 rethoricis *LWDM,F* (e *ex i m2*) retoricis *B* Cicero] cetero *W* uictu] uictu (ui *in ras. m2*) *BuictoFL, \Sigma* (uinctom²), *D* ritu ς ferro *L\Sigma, MB* (*corr.*) ferino *C* uite *Ba.c.m2* uictum *D* quaerebant *C* 3 cartae *L\Sigma, MB* carthae (h *eras.*) *F* e *WC* 4 codicillis *LC, Ba.c.m2* mutua] *m ras. mut. in n, ut sit* nutu *aepist. F* mutuo *M* 5 musitabant *L\Sigma, Ba.c.m2* misitabant *M* portatores *Ba.c.m2* 6 quanto magis ς nos *om. WDM* 7 expolito *LW* expoliato Σ, B (*corr.*) *ex(s)poliatam C, M* (*corr.*) *expleto F* *expulit D* iam] tam *L, om. \Sigma DM* martibus *D* mundum *F* quod illi ς 9 crematius *D* 10 quam] qui *F* sibi *om. \varsigma* 11 germani *F* a s. l. Σ 12 abiens *F* habiens *W* abiciens (*B corr.*) *cet. recedentem W* desuis *L, \Sigma* (e *mut. in i*), adiangis *F* 13 prudenter] *add. apud ciceronem \varsigma* elius *M, B* (*corr. lelius*) helius *D* alius *L, \Sigma* (*in mg. m2* at elius) exorsus *FL* exusus *W* 14 hunc *LD* expergiscere *bis LD, Fp.c.m2* expergessere expergiscere *Ma.c.m2* expergiscere *deleto seq.* expergere *B* expergiscere (i *mut. in e*) Σ 15 et uigilia *W* de] e *W* cartae *L\Sigma, MB, om. W* scaedulam (s *add. m2*) *F* schedulam *C* schidulam *W*

inter delicias patriae et communis, quam habuimus, peregrinationis aliquando suspiria. si amas, rescribe; si irascaris, iratus licet scribe. magnum et hoc desiderii habebō solamen. si amici litteras uel indignantis accipiam.

IX.

AD CHRYSOCOMAM MONACHUM AQUILEIAE.

Qui erga te affectus meus sit, carissimus ambobus Heliodorus tibi potuit fideliter nuntiare, qui non minori te diligit amore, quam diligo, ut ego semper in ore meo nomen tuum
 10 sonem, ut ad primam quamque confabulationem iucundissimi mihi tui consortii recorder, ut humilitatem admirer, uirtutem efferam, praedicem caritatem. uerum tu, quod natura lynces 2

1 dilitias *F, ΣM* (*pr. i corr. in e*), *W* communis *LΣB* communes *cet.* quas *C* qui *F* peregrinationes *FDMC* 2 suspira *CB, Mp.c.* *pr. si—scribe in mg. inf.* *Σ* rescribe *W, B* (*re add.*), scribe (*e ex o F*) *cet.*; *add.* obsecranti *FWCB* 3 scribet *C* et] in *F* et in *B* *ex M* desiderium (*um ex o m2*) *F* habeo sol. *ΣCB* habeo uel sol. *F* sol. habeo *ς* 4 uelut *B* accipiamus *L, F* (*ia ex i m2*); *add.* explicat ad niceam *D* explicit *epi hīer ad niceam yppodiāc aquilegiae M*

F = *Veronensis XVI. 14 s. IX.*

L = *Coloniensis 35 s. IX.*

Σ = *Turicensis Augiensis 41 s. IX.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

M = *Coloniensis 60 s. IX—X.*

C = *Vaticanus lat. 5762 s. X.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

6 ad chrisocomam (*crisocomam B, L* [*ex cricomam*], *crissocomam C* *crisogonum F*) monachum aquileiae (*aquiliensem F*) *codd.*; *Hieronymi nomen exhibent tituli in codd. praeter B* 7 erga *FΣ* *arca L* circa *cet.* 8 minore *La.c.m2* 9 ego diligo *C* in ore] morem (*alt. m exp.*) *F* tuum nom. *DMB* 10 sonet *F* (*corr.*) ut] et *C* ut ad prim. *om. F, s. l. Σ* quamque] *i. t., in mg.* quoque *m2 Σ* ioc. *FΣDB, Ma.c.* 11 tui *om. DMC* ut] et *DM* et ut *F* 12 tu *om. D* quod non *F* lince *FLΣB* lynches *D* lynches *MC*

insitum habent, ne postergum respicientes meminerint priorum et mens perdat, quod oculi uidere desierint, ita nostrae necessitudinis penitus oblitus illam epistulam, quam in corde Christianorum scriptam apostolus refert, non praepeti litura, 3 sed imis, quod aiunt, ceris erasisti. et illae quidem, quas diximus, ferae sub frondente captantes arboris ramo fugaces capreas aut timidum, ceruos, animal comprehendunt currentemque frustra praedam, dum hostem suum secum uehit, rabido desuper ore dilaniant et tam diu meminere praedandi, quam diu uenter uacnus siccum fame guttur exasperat; ubi uero sanguine pasta feritas uiscera distenta compleuerit, cum saturitate succedit obliuio tam diu nescitura, quid capiat, donec memoriam 4 reuocauerit esuries. tu necdum satiatus e nobis cur finem iungis exordio? cur amittis; antequam teneas? nisi forte negligentiae semper excusatione socia adseras te non habuisse, quod 15 scriberes, cum hoc ipsum debueris scribere, aliud te non habuisse, quod scriberes.

3 cf. II Cor. 3, 2

1 post tergum *CB* meminerit *D* priora *F* 2 desiderant (derant in *ras.* *m2*) Σ desiderent *DMC* nostrae es ς 3 ut illam ς epla *D* 4 praepeti litura *scripsi* par petri ualitura *D, M* (petri *exp.*), par petre ualitura (in *ras.* *m2*) Σ parpetre ualituram *C* per parua litura *FL* per parua littera (litura *m2*) *B* parua litura ς 5 imus *F* quod *FL* ut (in *ras.* 4 *litt.* *m2* Σ) *et.* eraseris ς 6 ferae] fuere *L* 7 aut] at *C* uerba timidum, ceruos, animal e carmine dactylico deprompta uidentur ceruum *FL* Σ currentesque *Ba.c.m2* 8 frustra quae (eras.) *B* praedandum Σ *DMC, Ba.c.m2* hostem suum] ostensuum *L, Fa.c.m2D* uehit] t in *ras.* *m2* *B* rabido (b in *ras.*) Σ rapido *FLB* 9 dilaniat *FL* delaniant *DM, \Sigma* (an ex a) tam] tamen *C* 10 sanguinem pasta *L* sanguinem postea *F, \Sigma* (corr.) pasta sanguine *B* 11 repleuerit *B* 12 nescitura (e in *ras.*) Σ nascitura *F* quod cupiat *FL* quid capiat quod cupiat (quod cupiat *eras.*) Σ 13 reuocarit *DC, M* (i ex e *m2*), reuocet *B* e] a Σ 15 excusationem sociam *F* adseres Σ *DM, F* (corr.) 16 aliud—scriberes in *mg.* Σ te aliud *LB* te *C* 17 scriberis *FD, M* (corr.), scripseris *B*; *add.* explicit ad chrisocomam (eo *m2*) monachum aquilegiae *M*

X.

AD PAULUM SENEM CONCORDIAE.

1. Humanae uitae breuitas damnatio delictorum est et in ipso saepe lucis exordio mors secuta nascentem labentia cotidie
 5 in uitium saecula profitetur. nam cum primum paradisi coloum uiperinis nexibus praepeditum coluber deduxisset ad terras, aeternitas mortalitate mutata in nongentos et eo amplius annos, secundam quodammodo immortalitatem, maledicti hominis distulerat elogium. exinde paulatim recrudescente peccato totius
 10 orbis naufragium gigantum adduxit impietas. post illud, ut
 ita dixerim, purgati baptismum mundi in breue tempus hominum uita contracta est. hoc quoque spatium sceleribus nostris

4 cf. Horat. epist. II 1, 94 7 cf. Gen. 5, 5, 8, 11, 14, 20, 27
 9 cf. Gen. 6, 4—7

ε = *Parisinus nou. uel. lat. 446 s. VI (cont. uerba a p. 36, 10 quis senectutem usque ad p. 37, 6 ducit).*

℥ = *Veronensis rescriptus XV. 13 s. VIII.*

F = *Veronensis XVI. 14 s. IX.*

J = *Vindobonensis lat. 934 s. IX.*

Σ = *Turicensis Augiensis 41 s. IX.*

W = *Parisinus lat. 1868 s. IX.*

ℬ = *Caroliruhensis Augiensis 105 s. IX—X.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

M = *Coloniensis 60 s. IX—X.*

C = *Vaticanus lat. 5762 s. X.*

N = *Casinensis 295 s. X.*

Υ = *Augustodunensis 17 A s. X.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

2 ad paulum senem concordiae W, B (monachum s. l. add.), ad paulum senem monachum concordiae ℬDMCΥ incipit ad paulum senem ℥N ad paulam senem FJ, Σ (corr. paulum m2), capitulum de laude cuiusdam uiri senis s̄ci ε; Hieronymi nomen exhibent tituli in Σm2ℬDMC, Υ (eiusdem), B 3 et s. l. Σ, om. J 4 secunda ℬ labentium (corr. m2) B et labentia JΣ cotidianae (an exp.) ℬ 5 in uitium] inuitum M profitentur FJΣ 7 in mortalitatem Υ mutata] add. est WℬΥ add. et C nungentos ℥, N (pr. n add. m2) 8 secundum J, Fp.c. m2 secunda ℬ immortalitate J, ℬp.c. 9 eulogium N et inde ℬ recrudescente Jp.c. recrudescendo W 11 baptisma Σ mundi—hominum in mg. inf. Σ breui F, Σa.c.m2 12 est] ee Σ

semper contra diuina pugnantis paene perdidimus. quotus enim quisque aut centenariam transgreditur aetatem aut non ad eam sic peruenit, ut peruenisse paeniteat, secundum quod in libro psalmorum scriptura testatur: dies uitae nostrae septuaginta anni, si autem multum, octoginta; 5 quidquid reliquum est, labor et dolor?

2. 'Quorsum', ais, 'ista tam alto repetita principio et ita procul coepta, ut merito quiuus Horatiano de nobis possit sale ludere: et gemino bellum Troianum orditur ab ono?' uidelicet ut senectutem tuam et caput ad Christi similitudinem 10 candidum dignis uocibus praedicem. ecce iam centenarius aetatum circulus noluitur et tu semper domini praecepta custodiens futurae beatitudines uitae per praesentium exempla meditaris. oculi puro lumine uigent, pedes inprimunt certa uestigia, auditus pene-

4 *Ps. 89, 10 9 Horat. a. p. 147 10 cf. Apoc. 1, 14

1 perdimus *Ja.c.m2* quoties Σ quotiens \mathfrak{BDM} 2 centenarium *J, \Sigma* (*corr.*) non *eras. \Sigma, om. \mathfrak{B} 3 ad eam] audeamu (*alt. u eras.*) *D* ad eandem *FJ, \Sigma* (an *ex a*) sic *s. l. B* 4 in libro *om. B* 5 septuaginta] *LXXX* (*ult. X eras.*) Σ annis \mathfrak{A} octuaginta *W* 6 relictum *M* (*corr.*) 7 quorsum] *i. t., in mg. add. a] qur m2 \Sigma* quorsum (*corr.*) \mathfrak{BM} quorum *Ja.c.m2* cursum \mathfrak{AFN} ais] *is eras. N* iis (*ii exp.*) Ψ agis *W, om. C* istam (*m exp.*) *F;* in *mg. add. a m2 B* alto] longo *FJ \Sigma* 8 quis *C, N* (queuis *m2*) oratiano $\mathfrak{WDM \Psi B}$ oratio non *N* oratio $\mathfrak{B, om. FJ, \Sigma}$ (*s. l. oratiano ex aratiano*) sale] saltem *m2 N* 9 geminum \mathfrak{AN} troiano (*seq. ras. 1 litt.*) *W* orditor *C* oritur (*corr. m1, ordinatur m2*) Σ aeuo $\mathfrak{A \Sigma W \mathfrak{BDM}, FJ}$ (*corr.*), ebo *N* eo *C* 10 uidelicet—praedicem] quis senectutem et capud ad xpi similitudinem candedum dignis uocibus praedicet ϵ sim. xpi \mathfrak{BDM} 11 praedicemus *FJ \Sigma DC \Psi B* centenarius ϵ centesimum *F, J* (*add. in ante cent.*), *\Sigma a.c.* centinus *W* centenus *cet.* 12 aetatum] in *ras. m2 B* statum *FJ* aetatis (*s. l.*) Σ circulis *D* (*corr.*) iste circulus Σ uoluetur ϵ ; *reliquam epistulae partem om. N* dom. semp. praec. *M* dom. praec. semp. *FJ \Sigma* 13 futuri *W* beatitudines *scripsi* -dinis $\mathfrak{AF \mathfrak{B}}$ -dinem *cet.* per *om. \mathfrak{AW} praesentium $\epsilon \mathfrak{B}$ praesentiae Ψ praeterita *FJ \Sigma* praesentia *cet.* mediteris *FJ, \Sigma* (*corr.*) 14 puri *F* uigent *om. \epsilon* (*num recte?*) pedis ϵ inpraemunt \mathfrak{A} inpremunt *Ma.c.m2* certa] nera ϵ**

trabilis, dentes candidi, uox canora, corpus solidum et suci plenum. cani cum rubore discrepant, uirtus cum aetate dissentit. non memoriae tenacitatem, ut in plerisque cernimus, antiquior senecta dissoluit, non calidi acumen ingenii frigidus sanguis obtundit, non contractam rugis faciem arata frons asperat, non denique tremula manus per curuos cerae tramites errantem stilum ducit. futurae resurrectionis uireorem in te nobis dominus ostendit, ut peccati sciamus esse, quod ceteri adhuc uiuentes praemoriuntur in carne, iustitiae, quod tu adulescentiam in aliena aetate mentiris. et quamquam multis istam corporis sanitatem, etiam peccatoribus, euenire uideamus, tamen illis hoc diabolus ministrat, ut peccent, tibi dominus praestat, ut gaudeas.

3. Doctissimi quique Graecorum, de quibus pro Flacco agens luculente Tullius ait: ingenita leuitas et erudita uanitas, regum suorum uel principum laudes accepta mercede dicebant. hoc ego nunc faciens pretium posco pro laudibus. et ne putes modica esse, quae deprecor, margaritam de euangelio postularis, eloquia domini eloquia casta, argen-

14 Cicero pro Flacco fragm. 2 17 cf. Matth. 13, 46 18 Ps. 11, 7

1 sonora ζ et suci] aestuci W aesu cibi B sucis $Mp.c.$, s. l. hi (uoluit cibi) $m2$ Σ 2 rubore $\epsilon F\Psi$ robore $cet.$ uirtus ϵ uires (e ex i B) $cet.$ aetate] s. l. non B dissentit ϵ dissentiunt $cet.$ 3 tenacitate FJ in] im WD 4 callidi $FJ\Psi$ obtudit $\epsilon W\Psi$ non] aut ϵ et non Ψ 5 contractum ($corr.$) $J\Sigma$ ruges ϵ rugis J fronte FJ,Σ ($corr.$) 6 per] pro W cerea D coere (cohesere $m2$) B errantes A stilum W futurae nobis C 7 uigorem $\text{A}(FB,\Sigma a.c.m2)$ ui**rum M deus $Mp.c.$ 8 sciatis W 9 carnem $\text{A}\Sigma\text{B}$ carie B cariem $W\Psi$ iustiae B ($corr.$), C ab adu(o)li(e)scentia $\text{B}MC,\Sigma$ (ab $add.$ $m2$) alienae Ψ aetate Ψ mentiris] $exp.$ et s. l. mutas B metiris B (ex metris), $DMC\Psi,\Sigma p.r.$ 10 ista—sanitate J 11 hoc s. l. $m2$ Σ 12 et tibi $FJ\Sigma$ 13 doctissime $Ja.c.m2,W$ quoque Σ ($corr.$), W aiens (i ex g) Σ 14 luculenter MC luci gente J tuillius D ullius W ait tullius B l(a)enitas FJ leuita A 16 dicebat D ergo (r eras.) Σ nunc] non FJB facio (o ex es $m2$) J non ($add.$ $m2$) pretium J 17 modice B ($corr.$), DMC modi Σ ($corr.$) quae] quam C

tum igne examinatum terrae, purgatum septu-
plum, scilicet commentarios Fortunatiani et propter notitiam
persecutorum Aurelii Victoris historiam simulque epistulas
Nouatiani, ut, dum scismatici hominis uenena cognoscimus,
3 libentius sancti martyris Cypriani bibamus antidotum. misi- 5
mus interim tibi, id est Paulo seni, Paulum seniore, in quo
propter simpliciores quosque multum in deiciendo sermone
laborauimus. sed nescio quomodo, etiam si aqua plena sit,
tamen eundem odorem lagoena seruat, quo, dum rudis esset,
inbuta est. si hoc munusculum placuerit, habemus etiam alia 10
condita, quae cum plurimis orientalibus mercibus ad te, si
spiritus sanctus adflauerit, nauigabunt.

9 cf. Horat. epist. I 2, 69—70

1 igni *W* terra *W* terre probatum *Y* probatum terrae *S* pur-
gatum *om.* *Y* 2 septuplo *Y* comentarios *ΣD* 4 uti *FJ*
5 libamus *Y* 6 te tibi *S* paule (e *ex o m2*) *F* Paulum] id est
(*utrumque eras. Σ*) paulam *FJ, Σa.c.m2* 7 deiciendo *M* docendo
Bp.c. sermonem *F, Σ (corr.)* 8 etiam *om.* *℥* 9 tamen] tandem *FJ, Σ*
a.c.m2 lagoena *Mp.c, s. l. m2* *℔* lagena *B* lagyna *℥Y* languena *W*
laguena (*Ma.c.*) *cet.* 10 habemus—orient.] *in mg., i. t.* talibus (*del.*) *B*
11 condimenta *Σp.c.m2* pluribus *FJ℔B, Σa.c.m2* merc. orient.
FJΣ si *om.* *M* 12 affluerit (*corr.*) *Σ* nauigabant *℔*; *add.* expli-
cit ad paulum senem *℥* explicit ad paulum senem monachum concor-
diae *M*

XI.

AD VIRGINES HAEMONENSES.

Chartae exiguitas indicium solitudinis est; et idcirco longum 1
 sermonem breui spatio coartavi, quia et uobiscum uolebam
 5 prolixius loqui et angustia scedulae cogebat tacere. nunc igitur
 ingenio est uicta pauperies. minutae quidem litterae, sed
 confabulatio longa est. et tamen in hoc necessitatis articulo
 animaduertite caritatem, cum me nec penuria scriptionis ualuit
 prohibere, ne scriberem. uos autem ignoscite, obsecro, dolenti; 2
 10 dico enim laesus, dico lacrimans et irascens: ne unum quidem
 apicem totiens uobis tribuenti officium praestitistis. scio quia
 nulla communio luci et tenebris est, nulla cum ancillis dei et
 peccatoribus sociatio; attamen et meretrix domino pedes lacri-
 mis lauit et de dominorum micis canes edunt et ipse saluator
 15 non uenit iustos uocare, sed peccatores. non enim egent 3
 sani medico et mauult paenitentiam peccatoris quam mor-

12 cf. II Cor. 6, 14 13 cf. Luc. 7, 38 14 cf. Matth. 15, 27
 15 cf. Matth. 9, 13 etc. *Luc. 5, 31 16 cf. Ezech. 18, 23. 33, 11

L = *Coloniensis* 35 s. IX.

W = *Parisinus* lat. 1868 s. IX.

H = *Turicensis Augiensis* 49 s. IX.

⊗ = *Caroliruhensis Augiensis* 105 s. IX—X.

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

M = *Coloniensis* 60 s. IX—X.

f = *Taurinensis* G. V. 3 s. X.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

2 ad uirgines haemonenses (hermonenses *⊗⊗* *emonenses *L*) *codd.*
Hieronymi nomen exhibent tituli in codd. praeter W 3 carthae *f* car-
 tae *LH⊗B* 5 angustias *fW* scidul(a)e *HD* idolae *f* chedulae *W*
 6 litteras *f* 7 in *om.* *W* 8 me *om.* *B* nec] net (n *eras.*) *W*
 uoluit *f* ualuerit *⊗* 10 laetus *f* 11 tribuendi *L* praest.] tribuistis *f*
 scio *om.* *f* 12 communicatio *W* lucis *f* *alt.* nullam *f* *alt.*
 et *om.* *⊗* 13 peccatore *W⊗f* pectore *B* peccatori *⊗* sauciato *B*
 societas *⊗* 14 lauat *W⊗B* labat *f* micis] escis *B* educunt
 (cu *eras.*) *M* saluator noster *f* 15 uoc. iust. *DMB* 16 magis uult
L, Wp.c.m.2 inmo uult *f*

tem et errantem ouiculam suis umeris refert et prodigum
 filium reuertentem exceptit laetus pater. quin potius apostolus
 ait: nolite iudicare ante tempus. tu enim quis es, qui
 alienum seruum iudices? suo domino stat aut ca-
 dit, et: qui stat, uideat ne cadat, et: inuicem onera
 uestra portate. aliter, sorores carissimae, hominum liuor,
 aliter Christus iudicat. non eadem sententia est tribunalis
 eius et anguli susurronum. multae hominibus uiae uidentur
 iustae et postea repperientur prauae, et in testaceis uasculis
 thesaurus saepe reconditur. Petrum ter negantem amarae in
 locum suum restituere lacrimae. cui plus dimittitur, plus amat.
 de toto grege siletur et ob unius morbidi pecudis salutem
 angeli laetantur in caelo. quod si cui uidetur indignum, a domino
 audiat: amice, si ego bonus, quare oculus tuus ne-
 quam est?

15

1 cf. Luc. 15, 5 cf. Luc. 15, 20 3 *I Cor. 4, 5 *Rom.
 14, 4 5 *I Cor. 10, 12 *Gal. 6, 2 8 cf. Prov. 14, 12. Ezech.
 18, 25 10 cf. Matth. 26, 69—75 etc. 11 cf. Luc. 7, 47 12 cf.
 Luc. 15, 4—7 14 cf. Matth. 20, 15

1 humeris *codd.* refert] portat (reportat *m2*) *B* 2 filium] iuue-
 nem *f* excipit *Wf* 3 ante temp. iud. *B* quis] qui *LM, B* (*corr.*)
 4 iudicas *W* aut] ut *Wp.c.* cadet *B* 6 sorore *W* liber *Df*
 liber *W* 7 est *om. B* 8 angulis *WB* angelis *f* susurrorum *f*
 uideantur *L* 9 et] quae *WBfB* repperiuntur *BDMB* et *om.*
WBfB 10 conditur *WBfB* 11 suum locum *WBfB* lacr. rest. *B*
 dimittetur *W* 12 morbidae *WBfB* (*cf. Neue-Wagener³ I 845*) pe-
 coris *L* salutem] *in ras. m2B* salute *f* animam *g* 13 si cui] sic *L* aud.
 a dom. *Wf, B* (*a add. m2*) 14 bonus sum *g* 15 est *om. WBfB*; *add.*
 ualete in dño *m2 B* explicit epis sc̄i hier ad uirgines haemonenses *Mf*

XII.

AD ANTONIUM MONACHUM HAEMONAE.

Dominus noster humilitatis magister disceptantibus de dignitate discipulis unum adprehendit e paruulis dicens: quicumque uestrum non fuerit conuersus sicut infans, non potest introire regnum caelorum. quod ne tantum docere nec facere uideretur, inpleuit exemplo, dum discipulorum pedes lauat, dum traditorem osculo excipit, dum loquitur cum Samaritana, dum ad pedes sibi sedente Maria de caelorum disputat regno, dum ab inferis resurgens primum mulierculis apparescit. satanas autem ex archangelico fastigio non aliam ob causam nisi ob contrariam humilitati superbiam ruit. et Iudaicus populus primas sibi cathedras et salutationes in foro uindicans deputato antea in stillam situlae gentili populo suc-

ℳ = *Veronensis rescriptus XV. 13 s. VIII.*

L = *Coloniensis 35 s. IX.*

W = *Parisinus lat. 1868 s. IX.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

M = *Coloniensis 60 s. IX—X.*

C = *Vaticanus lat. 5762 s. X.*

— N = *Casinensis 295 s. X.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

4 cf. Matth. 18, 3 7 cf. Ioh. 13, 5 8 cf. Matth. 26, 48—50 etc.
 cf. Ioh. 4, 7—29 9 cf. Luc. 10, 39 10 cf. Marc. 16, 9 11 cf.
 Esai. 14, 12—15 13 cf. Luc. 11, 43, 20, 46 etc. 14 cf. Esai. 40, 15

2 ad antonium monachum hemoneae L ad antonium hermone monachum B ad antonium monachum ℳWMCN ad antoninum D; Hieronymi nomen exhibent tituli in LDMC 3 nostrae C dignitatis ℳ 4 adprehendens L e] in ras. 2 litt. Dm2, s. l. Nm2 dicis N a.c.m2 sic ait L 6 intrare B regnum ℳW in regnum cet. 7 nec] non (ex ne) M exemplum W 8 lauit N excepit N 9 sedentē (sedente W) mariā NW caelo La.c.m2 11 apparescens ℳN apparet L apparuisset W alio (corr. m2) ob L ob aliam B 12 humilitatis WNB 13 pop. iud. B primus M (corr.) sibi cath. pr. N et s. l. N salutationis ℳ 14 stellam W gentium W succedente ℳLB

cedente deletus est. contra sophistas quoque saeculi et sapientes mundi Petrus et Iacobus piscator mittitur, cuius rei causa scriptura ait: superbis deus resistit, humilibus
 3 autem dat gratiam. uide, frater, quale malum sit, quod aduersarium habet deum. ob quod in euangelio et pharisaeus 5
 adrogans spernitur et humilis publicanus auditur. decem iam, nisi fallor, epistulas plenas tam officii quam precum misi, cum tu ne muttum quidem facere dignaris et domino loquente
 4 cum seruis frater cum fratre non loqueris. 'nimis', inquires, 'contumeliose'. crede mihi, nisi stili uerecundia prohiberet, tanta 10
 laesus ingererem, ut inciperes mihi rescribere uel iratus. sed quoniam et irasci hominis est et iniuriam non facere Christiani, ad antiquum morem reuertens rursus precor, ut et diligentem te diligas et conseruo sermone[m] conseruus inpertias.

XIII.

15

AD CASTORINAM MATERTERAM.

1 Iohannes idem apostolus et euangelista in epistula sua ait: quicumque odit fratrem suum, homicida est, et recte.

3 *I Petr. 5, 5 5 cf. Luc. 18, 10—14 18 *I Ioh. 3, 15

2 piscatores *CL* mittuntur *L* 3 cause *N* superbos *W* 4 autem *om.* *Ų* (?), *WDM* gloriam *DC* uides *W* 5 ob] hoc *L* et in eu. *ŲN* et in eu. et *B* 6 iam] iat *Ų* 7 officii *L* precum—ne] preconimi sic une *W* 8 tū *L* (*corr.*) muttum *ŲLN* mutum *W, M* (*corr.*), *B* multum *D* motum *C* mu *g* digneris *M* 9 non] ne *DC* ño (o *eras.*) *M* inquires *D* conquiesco *L* contumeliose] *add.* scribis *L, B* *mg.* 11 gererem *D* scribere *L* 12 quando *L* 13 anticum *LW* et] in *L* 14 et] ut *L* sermones *N* (*corr.*) inpertias] *add.* uale in domino *LDMC* explicit (ep[is] hier *add.* *M*) ad antonium monachum *ŲM*

L = Coloniensis 35 s. IX.

W = Parisinus lat. 1868 s. IX.

Ų = Caroliruhensis Augiensis 105 s. IX—X.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

N = Cusinensis 295 s. X.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

16 ad castorinam (castoriam *W* castorianam *B*) materteram *codd.*; Hieronymi nomen exhibent tituli in *LDB* 18 qui *D*

cum homicidium ex odio saepe nascatur, quicunque odit,
 etiam si gladio necdum percusserit, animo tamen homi-
 cida est. 'cur,' ais, 'tale principium?' scilicet ut ueteri ran-
 core deposito mundum pectoris deo paremus habitaculum.
 5 irascimini, inquit Dauid, et nolite peccare. hoc quid
 uelit intellegi, apostolus plenius interpretatur: sol non occi-
 dat super iracundiam uestram. quid agimus nos in die 2
 iudicii, super quorum ira non unius diei, sed tantorum anno-
 rum sol testis occubuit? dominus loquitur in euangelio: si
 10 offeres munus tuum ad altare ibique rememoratus
 fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum
 te, relinque ibi munus tuum ante altare et uade
 prius reconciliari fratri tuo, et sic offeres munus
 tuum. uae mihi misero, ne dicam et tibi, qui tanto tempore 3
 15 aut non obtuli munus ad altare aut ira permanente sine causa
 obtuli! quomodo in cotidiana prece umquam diximus: dimitte
 nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debi-
 toribus nostris, animo discordante cum uerbis, oratione
 dissidente cum factis? precor itaque, quod et ante annum pri- 4
 20 oribus litteris rogaueram, ut pacem, quam nobis dominus

5 Ps. 4, 5 6 Eph. 4, 26 9 *Matth. 5, 23—24 16 Matth.
 6, 12 20 cf. Ioh. 14, 27

1 cum] s. l. enim m2B cum enim WN homicidia W nascitur
 N nascantur W odit] om. LD, s. l. B 2 necd. gl. B 3 agis W
 4 pectoribus BD peccatoribus (ca exp.) L 5 Dauid om. BB 6 uellit
 W, LB (corr.) uellet D 7 agemus S nos s. l. N diem LB 8 iram
 WN sed in L, B (in eras.) 9 estis W 10 offeris W offers NB
 ad] ante D recordatus W 11 quia -altare et om. BNB 12 relinque—
 altare et om. LW u. pr. rec. D pr. u. rec. B u. reconcilia te pr. L u.
 reconciliare pr. B u. rec. WN u. rec. pr. S 13 sic] tunc ueniens D
 offeris L (corr.), W offers B, N (corr.) 14 tuum D ad altare LWN
 tuum ad altare BB ne] nec LD et om. L quia tanto B quanto N
 15 obtulimus Ba.c.m2, D obtulimus munus S 16 obtuli munus L
 obtulinus BD et quomodo N praeci W dixi WNB de-
 mitte (corr. m.2) LB 17 et om. L 18 animo tamen B discordanti
 La.c.m2 discrepante WBNB 19 dissidentem W cum om. W
 ante et W 20 liberinus W dom. nob. rel. B nob. rel. dom. S

reliquit, habeamus. et meum desiderium et tuam mentem
Christus intuetur: in breui ante tribunal eius reconciliata seu
scissa concordia aut praemium recuperabit aut poenam. quod
si tu, quod procul absit, nolueris; ego liber ero; epistula me
haec, cum lecta fuerit, absoluet.

XIV.

AD HELIODORUM MONACHUM.

1. Quanto studio et amore contenderim, ut pariter in heremo
moraremur, conscium mutuae caritatis pectus agnoscit. quibus

1 relinquit (n del.) \mathfrak{B} habemus *N* alt. et om. *W* 2 intueatur *LSD*
e conciliata *Wp.r.* 3 praemia *N* recuperavit *L* (corr.), *N* 4 tu om. *L*
quod s. l. *m2 B* ero ex ego *m2 N* ero om. *N* me *NB* mea cet.
5 haec] *add.* mea *G* me (*add. m2*) absoluet *L*; *add.* explicit ad castorinam *D*

ϵ = *Parisinus nouv. acq. lat. 446 s. VI* (cont. p. 46, 3 quid facis—
p. 54, 18 delinquere est; p. 59, 13 o desertum—p. 60, 17
cum Christo).

G = *Neapolitanus VI. D. 59 s. VII.*

\mathfrak{A} = *Veronensis rescriptus XV. 13 s. VIII.*

K = *Spinaliensis 68 s. VIII.*

t = *Herbipolitanus Mp. th. q. 26 s. VIII.*

H = *Monacensis lat. 6299 s. VIII—IX.*

R = *Vindobonensis lat. 865 s. VIII—IX.*

L = *Coloniensis 35 s. IX* (praebet duo apographa [fol. 22^v—
26^r = *L*¹ et fol. 251^r—254^v = *L*²], quorum consensus = *L*).

P = *Cenomanensis 126 s. IX.*

W = *Parisinus lat. 1868 s. IX.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

k = *Vaticanus lat. 650 s. X.*

Ψ = *Augustodunensis 17 A s. X.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

7 ad heliodorum ex(h)ortatoria *G \mathfrak{A} L* ad (h)eliodorum ϵ, K (*add.* lege
in xpo), ad heliodorum monachum. lege in xpo Ψ ad heliodorum mona-
chum ex(h)ortatoria *PW* exortatoria ad heliodorum monachum *H* epi-
stola ad heliodorum episcopum exhortatoria *D, k* (*add.* de contemptu
mundi), ep̄ta iheronimi quam de heremo coeleꝝ syrię adolescens scripsit
ad heliodorum monachum *B*, sine titulo *tR*; *Hieronymi nomen exhibent*
tituli in \mathfrak{A} (eiusdem), *HL \mathfrak{D} k \mathfrak{B}* 8 am. et st. *L \mathfrak{D} k* et] e *P* 9 moremur *D*
mutuae] mihi tue t caritatis tuae *L \mathfrak{D} k* quibus] seq. ras. 5 litt. *H*

lamentis, quo dolore, quo gemitu te abeuntem persecutus
 sim, istae quoque litterae testes sunt, quas lacrimis cernis
 interlitas. uerum tu quasi paruulus delicatus contemptum ro-
 gantis per blandimenta fouisti et ego incautus, quid tunc
 5 agerem, nesciebam. tacerem? sed quod ardentem uolebam, 2
 moderate dissimulare non poteram. inpensius obsecrarem? sed
 audire uolebas, quia similiter non amabas. quod unum potuit,
 sprete caritas fecit. quem praesentem retinere non ualuit, quae-
 rit absentem. quoniam igitur et tu ipse abiens postularas, ut
 10 tibi, postquam ad deserta migrassem, inuitatoriam a me scrip-
 tam transmitterem, et ego facturum receperam, inuito, iam
 propera. nolo pristinorum necessitatum recorderis — nudos amat 3
 heremus —, nolo te antiquae peregrinationis terreat difficultas.
 qui in Christo credis, et eius crede sermonibus: quaerite
 15 primum regnum dei, et haec omnia adponentur
 uobis. non pera tibi sumenda, non uirga est; adfatim diues
 est, qui cum Christo pauper est.

14 *Matth. 6, 33 16 cf. Matth. 10, 10 etc.

1 abeunte me *Rp.c.m2* abientem t abeunte *KL2PDKY, L1p.c.* habeunte
W persecutus t*L* 2 sum *kB, Y (corr.)* littera *R* 3 interlites
L1 litas *D* tu] in ras. *m2 B* tū t paruulus] *add.* et *AKY* con-
 tem(p)tus *L* contentus (p *add. m2*) *D* rogatis *K (corr.)* rogantes *HR*
 5 gerem *HR* tacere *K* tacebam *L* taciebam t tacerem quidem *B*
 6 moderate uel *L* desimulare t obsecrabam *GKtYB* obsecrare *k*
 8 tenere *G* ualuit] *add.* nunc *KtLY* quaeret *K* 9 quoniam]
 quo *L* et tu] aestu *L* ipse abiens] ad praesens *L* ipse *om.* t
 absens *Y (in mg. at abiens), Kp.c.* postulares *L1* -bas *B* -sti *G* -ueras t
 10 tibi *om.* *g* postea quam *U, D (ea exp.), k* desertum *Dk* mi-
 grasse *W* inuitatoriam—scriptam *scripsi* inuitatoria—scripta *codd.*
 a me *G (a eras.), KY* ad me *H (d eras.), R, om.* *U* ad te *cet.* 11 ego
 me *LDk, Bp.c.m2* facturum *KtY* recep.] promiseram *GLDk, om. B*
 (*add. in mg. m2*) inuito iam] inuitatoriam *H* iam] in ras. *m2 B*
 12 profera t necessitudinum *HR* nodos *W* 13 herimus *Kt, Y*
 (*corr.*) heremos *HR* antiqua *B* antiqui *U* 14 xpm *g* set (s
eras.) K credere t serm.] *add.* qui dicit (ait t) t*LY* quaerite
 ergo t 15 primo *G* dei] *add.* et iustitiam (*add.* eius t) *GtY* omnia
 ista t adponentur *LD* 16 pera tibi] tibi *add. Rm2* tibi pera *ULDk*
 sum.] *add.* in uia t est *om.* t 17 cum] in *k*

2. Sed quid ago? rursus inprovidus obsecro? abeant preces, blandimenta discedant; debet amer laesus irasci. qui rogantem contempseras, forsitan audies obiurgantem. quid facis in paterna domo, delicate miles? ubi uallum, ubi fossa, ubi hiemps acta sub pellibus? ecce de caelo tuba canit, ecce cum nubibus debellaturus orbem imperator armatus egreditur, ecce bis acutus gladius ex regis ore procedens obuia quaeque metit: et tu mihi de cubiculo ad aciem, de umbra egrederis ad solem? 2 corpus adsuetum tunica loricae onus non suffert, caput oper-
tum linteo galeam recusat, mollem otio manum durus exasperat
capulus. audi edictum regis tui: qui mecum non est, contra me est; et qui mecum non colligit, spargit. recordare tirocinii tui diem, quo Christo in baptis-
mate conse- 3 matri parciturum esse, non patri. ecce aduersarius in pectore
tuo Christum conatur occidere; ecce donatium, quod militaturus acceperas, hostilia castra suspirant. licet paruulus ex collo

4. 8 cf. Tertull. ad mart. c. 3 6 cf. Apoc. 1., 16 11 *Luc.
11, 23. cf. Matth. 12, 30 13 cf. Col. 2, 12

1 rursum *k* habeant *GK, L¹* (h *eras.*), habeat *W* 2 effectu blan-
dimenta *G* discedat *Hpr.* descendant *K* lesus (*corr.* *lhesus, uoluit*
ihesus) *L²* 3 despexeras *G* audies *GK^Y* audias *cet.* facis in
om. *W* facis monache *ε* agis *k* 4 domus *t* del. mil.] *om.* *ε* miles
diligato *t* 5 facta *t* sup *P^Y* pedibus *B* 6 urbem *ε* arma-
tur *t* 7 regis *s. l.* *L¹* ore regis *GkB* obuia *G* ouia *t* obia *W*
quemque *G* metet *εK* mettit *Ap.c.* et] *s. l.* *K, om.* *GtHRPB*
8 mihi *om.* *ε* cubico *Ka.c.* cubilo *t^Y* de *εG* tu de *cet.* egre-
dieris *Wt* 9 tunicā *L²* tunicā et lurice et *W* lubricae (*corr.*) *P*
honus et, *L* (*L¹ corr.*), *W, Ba.c.* suffert *εL^Y* sufferent *t* fert (*corr.* *m2 D*)
cet. 10 lenteo *εHR* lentheo *t* galileam *Hp.c.m2* mollis *ε*
manus *εK* durius *W* 11 capulos *W* audi—47, 1 nepos] et
ideo *ε* dictum *t* non est mecum *Dk* 12 aduersum *LDk* non
om. *W* collegit *K* dispergit *G* 13 tyrocini *GL²Dk* tironici *K*
tirocini *P* tirocicini *B* tyronici *t* tui *om.* *k* consepultus est *t*
14 sacramenta *D* eius] *xpi G* te] de *W* 15 matri] patri *KPW^Y*
paciturum (placiturum *m2*) *H* esse *om.* *tD* patri] matri *KPW^Y*
ecce] eam *W* pectore] corde *G* 16 donatium *t* 17 suspirat *Y*
paruulos *Da.c., om.* *t*

pendeat nepos, licet sparso crine et scissis uestibus ubera,
quibus nutrierat, mater ostendat, licet in limine pater iaceat,
per calcatum perge patrem, siccis oculis ad uexillum crucis
nola! pietatis genus est in hac re esse crudelem.

3. Ueniet postea dies, quo uictor reuertaris in patriam, quo
Hierosolymam caelestem uir fortis coronatus incedas. tunc
municipatum cum Paulo capies, tunc et parentibus tuis eiusdem
ciuitatis ius petes, tunc et pro me rogabis, qui, ut uinceret,
incitauit. neque uero nescio. qua te nunc dicas conpede prae-
pediri. non est nobis ferreum pectus nec dura praecordia, non
ex silice natos Hyrcanae nutrire tigrides. et nos per ista trans-
iimus. nunc tibi blandis uidua soror haeret lacertis, nunc illi,
cum quibus adoleuisti, uernulae aiunt: 'cui nos seruituros relin-
quis?' nunc et gerula quondam, iam anus, et nutricius, secun-
dus post naturalem pietatis pater, clamitat: 'morituros expecta

3 cf. Horat. carm. I 3, 18 6 cf. Hebr. 12, 22 10 cf. Verg.
Aen. IV 366—367 13 cf. Verg. Aen. II 677—678

1 et om. *G* scissis et scissis *P* discissis *G* 2 quibus] *add.* te
L²Dk, L¹Bm² iaceat pater (*corr.*) *k* 3 per calc. patrem *p.* *G* per
calc. *p.* parentem *B* percalcato *p.* patre *ε* percalcato patre (patrē *L*) *p.*
¶L²Dk et siccis *tL* cruc. uex. *G* uixillum *εKtHRW, ¶a.c.m²*
crucis xpi *t* 4 euola *LDk, Bp.c.m²* solum pietatis *LDk* te esse *t*
5 ueniet *bis* *LWDk* dies ille *LDk* patria *R* quo] quo per *k*
quō *t* 6 hyerusalem *ε* hierusalem *t¶* iherlm *B* caelestem *om.* *PW*
incedes *W* introeas (*troe in ras.*) *G* 7 accipias *t* et] cum *t, om.* *ε*
tuis *om.* *εt* 8 petis *εGKW¶* accipies *t* qui] quia *G* qui te *B*
uinceris *etW* 9 incitabi *ε* in ciuitate *t* neque—48, 5 at *om.* *ε*
uere *B* quo *Dk* n. dicis *B* n. dicam *D* dicas n. *PW* cōpedi *W*
10 nec] non *k* non] nec *t* 11 ilice *K (corr.)*, *tL* natus *t* hir-
canae *KkW* yrcanae *L¹D* urcane *L²* nutrire *L², Kp.r., G (corr.)* ty-
grides *GL¹Dk* tigridis *K* tigris *HR* et—lacertis *om.* *HR* 12 blan-
ditur *G* uiduas *K* adheret *L* lacertis] lacrimis *t, ¶* (*in mg.* at
lacertis) ille *k* et illi *¶* 13 cum *s. l.* *D* adoleuistis *ex* adole-
uitis *D* uernaculae *tHR* uernaculi *GKLD¶* seruiturus *t* relin-
ques *t* 14 quondam *t* anus iam *L* et iam anus *k* iam nunc anus *B*
nutritur *t* secundum *tH* 15 naturale *W* pietates *W* pietatem *L*
patrem *GkB* clamitet *t* clamitant *RPWkB, H (corr.)* moriturus
(*add.* sum *D*) *GtLD* cui nos morituros relinquis *k*

3 paulisper et sepeli.' forsitan et laxis uberum pellibus, arata
 rugis fronte antiquum referens mamma lallare congeminet.
 dicant, si uolunt, et grammatici: in te omnis domus incli-
 nata recumbit. facile rumpit haec uincula amor Christi et
 4 timor gehennae. 'at scriptura praecipit parentibus obsequendum': 5
 sed quicumque eos supra Christum amat, perdit animam suam.
 gladium tenet hostis, ut me perimat, et ego de matris lacri-
 mis cogitabo? propter patrem militiam deseram, cui sepulturam
 Christi causa non debeo, quam etiam omnibus eius causa
 debeo? domino passuro timide consulens Petrus scandalum 10
 5 fuit. Paulus retinentibus fratribus, ne Hierosolymam pergeret,
 respondit: quid facitis plorantes et conturbantes
 cor meum? ego enim non solum ligari, sed et mori
 in Hierusalem paratus sum pro nomine domini
 6 nostri Iesu Christi. aries iste pietatis, quo fides quatitur, 15

2 cf. Pers. III 18 3 Verg. Aen. XII 59 5 cf. Ex. 20, 12
 8 cf. Matth. 8, 21—22 10 cf. Matth. 16, 22—23 12 *Act. 21, 13

1 sepelli \mathfrak{A} sepellies G sepeli cras k forsitan] *add.* moriturum G
 morituros k *alt.* et] en G laxes W pellibus] *add.* mater ζ
add. et t aratam—frontem $\mathfrak{A}KtPWk\psi$ 2 anticum $L^1, Ga.c.m2$ anti-
 quam $tK\psi$ canticum L^2 referent t mamma lallare (lallare K) $\mathfrak{A}K$
 mammallallare P mammalare R, H (nam mala re *p.r.*), mammillare G
 mamellare W malalare k mammala lactare ψ mamma lactare LD mamma
 lac dare B mamellā t mammae lallare ζ congeminant t 3 et gr.
 si uol. t si uol. et] et si uol. Dk si uol. P 4 recumbet t recubit \mathfrak{A}
 recumbi et W facili \mathfrak{A} haec rumpit L uincla KPW dei ψ
 5 at] ad $\mathfrak{A}tW$ at contra LDk scripturam W praecipit $KHRWD, \psi$
 (*corr.*) obediendum B 6 super GDK perdet $GKHRLW\psi$ suam]
add. facile rumpit haec uinculo (*sic*) amor xpi et timor gehennae e
 7 host. ten. t me *om.* tH interimat H lac. matr. e 8 mili-
 tiam xpi ζ desseram t, ψ (*pr. s eras.*) sepultura R 9 quam—
 debeo *om.* PW eius c. o. L eius s. l. G causa eius k 10 re-
 nuntiare debeo G consolans petrus B petrus consulens ζ 11 fuit]
 fugit W paulo t retinentibus se LDk, B (*se s. l. m2*) 12 factis
 \mathfrak{A} flentes G 13 meum—*p. 53, 17 uocifera*] *prorsus euauerunt in* \mathfrak{A}
 legari $K, Pa.c.$ et] etiam LDk 14 in *om.* $GLDk$ hieru(o)soly(i)-
 mam Dk hierusolima L hiesolyma G domini nostri] domini $GRB,$
om. LDk 15 quo] quod t

euangelii retundendus est muro: mater mea et fratres mei
 hi sunt, quicumque faciunt uoluntatem patris mei,
 qui in caelis est. si credunt in Christo, faueant mihi pro
 eius nomine pugnaturus; si non credunt, mortui sepeliant
 5 mortuos suos.

4. 'Sed hoc,' ais, 'in martyrio'. erras, frater, erras, si putas
 umquam Christianum persecutionem non pati; et nunc cum
 maxime oppugnaris, si te oppugnari nescis. aduersarius noster
 tamquam leo rugiens aliquem deuorare quaerens circuit et tu
 10 pacem putas? sedet in insidiis cum diuitibus in occultis,
 ut interficiat innocentem; oculi eius in pauperem
 respiciunt; insidiatur in occulto sicut leo in
 spelunca sua; insidiatur, ut rapiat pauperem: et tu
 frondosae arboris tectus umbraculo molles somnos, futura praeda,
 15 carpis? inde me persequitur luxuria, inde auaritia conatur inrum- 2
 pere, inde uenter meus uult mihi deus esse pro Christo, compellit

1 *Matth. 12, 50. cf. Luc. 8, 21 4 Luc. 9, 60 8 cf. I Petr.
 5, 8 10 *Ps. 9, 29—30 14 cf. Verg. Georg. II 470 16 cf. Phil. 3, 19

1 mucro *Kp.c., Ya.c.m?* mucrone *Dk, Yp.c.m?* moro t 2 hii *εGKtH, L*
 (*L¹ corr.*), *WD, om. B* quicumque] qui *εLDk* 3 est in caelis *L*
 es *R* si] sic t credit *Ya.c.m?* xpm *ς* faueat *Ya.c.m?* faueant
k paueant *L¹* 4 nom. eius t mortui] sine mortuos *G* sepeliunt t
 sepiunt *W* 6 falso *edd. a uocibus* erras, frater *sect. 4 initium sumunt*
 sed—8 nescis *om. ε* agis t *W* si] *add. te Km1* umquam putas
LDk 7 persecutiones *G* non *s. l. L¹* nunc cum *HRWB* nunc *P*
 ec (*sic*) *G* tunc *cet.* 8 oppugnari *G* si] quando *KY* oppugnare t
 opugnare *W* 9 tamquam] tam *W* aliquid *GKtHRyB* quaerens]
 cupiens *B* circumit t *B* 10 putas] petis *W* sedet—13 pauperem
om. ε sedit t *pr. in s. l. H* in occultis ut *GKtk* et in occultis *Y*
 in occultis *L¹* ut (*s. l. add. L²*) in occultis *cet.* 11 innocentes *K* 12 res-
 piciunt *om. k* in occulto *om. t* occultos (*s. eras.*) *H* occultis
LDk sicut] quasi t 13 specula *W* cubi.i *Lk* cubilio *D* cuuili (*ex*
 culi) *G* suo *GLDk* insidiatur *om. t* tu *s. l. t* 14 arbores *K*
 (*corr.*), *W* mollis *εK* somnus *εW* futurus praeda *ε* praeda
 futuros t 15 carperis t inde—luxuria *om. ε* semper sequitur *W*
 inrumpere] ostendere (*exp., in mg. corr. m?*) *Y* 16 esse deus *k* pellit
 t compellit me *L*

libido, ut habitantem in me spiritum sanctum fugem, ut templum eius uiolem, persequitur me, inquam, hostis, cui nomina mille, mille nocendi artes: et ego infelix uictorem me putabo. dum capior?

5. Nolo, frater carissime, examinato pondere delictorum minora arbitreris idolatriae crimina esse, quae diximus; immo apostoli disce sententiam, qui ait: hoc enim scitote intellegentes, quia omnis fornicator aut immundus aut fraudator, quod est idolatria, non habet hereditatem
2 in regno dei et Christi. et quamquam generaliter aduersus 10 deum sapiat. quidquid diaboli est, et, quod diaboli est, idolatria sit, cui omnia idola manciantur, tamen et in alio loco speciatim nominatimque determinat dicens: mortificate membra uestra, quae in terra sunt. exponentes fornicationem. immunditiam et concupiscentiam malam et 15 cupiditatem, quae sunt idolorum seruitus, propter

1 cf. II Tim. 1, 14. I Cor. 3, 16—17 2 Verg. Aen. VII 337—338
7 *Eph. 5, 5 13 *Col. 3, 5—6

def. ¶ 1 inhabitantem t s. spir. *KHRWΨ* fugem] fuget *W* effugem *k* effuget (corr.) *P* effugiat t afugiat *L* (in *L*¹ alt. a exp.) ut] et *tL* 2 eius] ei *W* dei t niolet *L* uiuolet t me inquam *eG* inquit me *K* inquam me *cet.* hostis] *rasura* 4 litt. (cui ut uidetur) *P*, om. *W* 3 mille et mille t mille *eL* artis t sunt artis *e* et ego] o t infelicem t 5 nolo—p. 53, 8 uitam om. *e* nolo te *LD* licitorum *H* minora (s. l. add. u maiora *m2*) *K* maiora (eras.) minora *Ψ* 6 idolatria (idolatrie *D*) arbitreris *Dk* idolatriae (i. e. gen. uel dat. pro abl. comp.)] idololatriae *Gp.c.m2Ha.r.* idolatria *tL¹Pa.c.W* crimine *P* hic esse *Ψ, Kp.c.m2* 7 enim] autem t 8 pr. aut] et *HRPWB* 9 fraud.] auarus t auarus aut (in *eras.* *K*) fraudator (fraudatur *W*) *KLDW* auarus aut fraudator aut maledicus *k* est om. t idololatria *H, Gp.c.m2* idulatria t idolorum seruitus *Ldk* est non t habent *HRPWB* 10 xpi (i ex o *m2G*) et dei *GtLdk* quamquam] quam t aduersum *GHRL²Dk* dominum *LD* 11 et—est in *mg.* *P* idulatria t idololatria *H* idolatriae *G* (idololatriae *m2*), *kB* 12 id. omn. *Ldk* et] etiam *KΨ* alio] eodem *G* 13 determinet *W* dicens om. *W* 14 in terris sunt *L* sunt super terram *tDk* deponentes *tLdk* forn. et *KDkΨ* 16 cup. et auaritiam *Ldk* sunt] est *L¹* propter *in ras. m2 B*

quae uenit ira dei. non est tantum in eo seruitus idoli. 3
 si quis duobus digitulis tura comprehensa in bustum arae iaciat
 aut haustum patera fundat merum. neget auaritiam idolatriam,
 qui potest triginta argenteis dominum uenditum appellare
 5 iustitiam; neget sacrilegium in libidine, sed is, qui membra
 Christi et hostiam uiuam placentem deo cum publicarum libi-
 dinum uictimis nefaria conluuione uiolauit; non fateatur ido-
 latras eos, sed similis eorum, qui in actibus apostolorum ex
 patrimonio suo partem pretii reseruantes praesenti periere uin-
 10 dicta. animaduerte, frater: non tibi licet de tuis quicquam habere 4
 rebus. omnis, inquit dominus, qui non renuntiauerit
 cunctis, quae possidet, non potest meus esse di-
 scipulus.

4 cf. Matth. 26, 15 etc. 6 cf. Rom. 12, 1 cf. Tertull. de cult.
 fem. II 12 8 cf. Act. 5, 1—11 11 *Luc. 14, 33

1 quem *D* ueniet *K, Ψp.c.m.2* dei in filios diffidentiae *KLDkΨ*
 in eo tantum *kB* idolis *k* idolorum *KLΨ* 2 digitis *K* conpraensa
H compresa *R* compressa *B, om. 5* bustum] gustum *W* area *R*
 iaceat *KW* ieciat t iactat *LD* 3 austum *HWD* hausto t patera *Gk*
 patera (paterae *LD*) poculo *KLDΨ, B* (poculo *exp. m.2*), *P* (*seq. spatium 7*
litt.), patera (*pr. a ex e*) a poculo *W* praeter a (*in mg. patera*) poculo *R*
 praeparat eternam a poculo (parat e *et* nam *eras.*) *H* poculo patere t
 mera t negat t idolatriam *Har.Gp.c.m.2* esse (*s. l. m.2 B*) ido-
 latriam *LDkB* idulatriam esse t 4 potest] post *P* potest pro t arteis
 (*corr.*) *KP* deum *KΨ* appellari *LWD* 5 negat et t in] et
 10 *PW* qui (*s. l. K*) in *KΨ* esse qui in *LD, B* (esse qui *s. l. m.2*) li-
 uidinem (*m. eras.*) *G* libidines *W* libidine esse *k* sed is] *om. t*, sedit
LD, Kp.c. sed et *Ψ, B* (*in ras. m.2*) is *k* hic *W* 6 deo plac. t publi-
 canum *HR* publicanorum *KL* puplicanorum t *D* uict. lib. *B* 7 ma-
 culauit *B* idololatrias (*lo add. m.2*) eos *G* indolatrias (*e ex a m.2*) eos
K idololatrias eos *H* idulatria esse eos t fraudem idololatrias (*lo add.*)
 eos *W* fraudem idolatriam (ydolatria *L²*) esse *LD* 8 sed] et t simi-
 lis *R* similes *et.* qui *s. l. L¹* ex] et *W* 9 seruantes *G* per-
 ire t perierunt *L* 10 animaduertis *G* frater quod t liceat *HR*
 licere *D* quic(d)quam de tuis *LDk* 11 omnis *om. tW* dom. inq. *W*
 inquit] enim (*s. l. ū* inquit *m.2*) *K* enim inquit *Ψ* 12 omnibus *DB*
 omnia *k* potes t meus disc. esse *KLWΨ* disc. meus esse *HRT*

6. Cur timido animo Christianus es? respice cum patre relictum rete, respice surgentem de teloneo publicanum, statim apostolum. filius hominis non habet, ubi caput reclinet: et tu amplas porticus et ingentia tectorum spatia metaris? hereditatem expectas saeculi, coheres Christi? interpretare uocabulum mo-
 2 nachi, hoc est nomen tuum: quid facis in turba, qui solus es? et haec ego non integris rate uel mercibus quasi ignaros fluctuum doctus nauta praemoneo, sed quasi nuper naufragio eiectus in litus timida nauigaturis uoce denuntio. in illo aestu Charybdis luxuriae salutem uorat, ibi ore uirgineo ad pudicitiae perpetranda
 10 naufragia Scyllaceum renidens libido blanditur; hic barbarum litus, hic diabolus pirata cum sociis portat uincla capiendis.
 3 nolite credere, nolite esse securi. licet in morem stagni fusum aequor adrideat, licet uix summa iacentis elementi spiritu terga crispentur, magnus hic campus montes habet, intus inclusum
 15 est periculum, intus est hostis. expedite rudentes, uela suspen-

1 cf. Matth. 4, 22 etc. 2 cf. Matth. 9, 9 etc. 3 Matth. 8, 20 etc.

4 cf. Horat. carm. II 15, 15 5 cf. Rom. 8, 17

def. ¶ 1 falso edd. a respice sect. 6 exordium sumunt cum petro
 LWD, kp.c.m.2 cum G petro S relicta G relicto W 2 rete] retem I
 (L¹a.r.), retes H, R (s. eras.) theloneo GtL.Bp.c. telonio S 3 suum
 reclinet inclinet G tu s. l. t 4 iungentia G metiris G Dk B, Yp.c.m.2 L¹p.r.
 meteris t meteres L¹a.r. L²p.c. meteras L²a.c. 5 expectans S saeculi]
 dei D coheredes t xpi esse non potes (poteris B) kB 7 haec
 ego non] non hec t hoc B nec (corr.) D ratem G uelis uel rate
 m.2 B uel om. t nec quasi LWDk ignarus LDk Y gnarus GPW
 fluctum t L¹ fructum L² 8 indoctus t ductus HR sed] et G e (de
 KY) naufragio GKtPY iectus H 9 timido K tumida DY nau-
 gatoris P, om. t aestu] chao t carybdis GK Y caribdis L¹ Wk B
 charibdis L² charipdis D carubris t luxuries G 10 uirgine W uipe-
 reo B ad—naufragia s. l. K 11 scyllaqueum G scillaceum H, L
 (sillaceum L¹p.c.), DY scillatium W scilla ceu k scilla cheu t scyllaeum S
 renitens t WB 12 suis sociis parat t uincla t LDk capientis t
 13 in om. H more G modum B 14 summe uix unde t uix summa unda
 KY circumiacentis t elementis KL, Y (s. eras.) spiritus t spiritum W
 spumea B, om. G 15 magnos PWB campos t, Kp.c. Wa.c. inclusos
 intus LD 16 expedite—suspendite s. l. K expeditis D expedit L
 expendite t eruditus L, D (rudentibus m.2) suspendere LD

dite. crux antennae figatur in frontibus: tranquillitas ista tem-
 pestas est. 'quid ergo? quicumque in ciuitate sunt, Christiani 4
 non sunt?' non est tibi eadem causa, quae ceteris. dominum
 auscultata dicentem: si uis perfectus esse, uade, uende
 5 omnia tua et da pauperibus et ueni, sequere me. tu
 autem perfectum te esse pollicitus es. nam cum derelicta mi-
 litia castrasti te propter regnum caelorum, quid aliud quam
 perfectam sectatus es uitam? perfectus autem seruus Christi
 nihil praeter Christum habet aut, si praeter Christum habet,
 10 perfectus non est. et si perfectus non est, cum se perfectum
 deo fore pollicitus sit, ante mentitus est. os autem, quod
 mentitur, occidit animam. igitur, ut concludam, si perfectus 5
 es, cur bona paterna desideras? si perfectus non es,
 dominum fefellisti. diuinis euangelium uocibus tonat: non
 15 potestis duobus dominis seruire, et audet quisquam
 mendacem Christum facere mamonae et domino seruiendo?
 uociferatur ille saepe: si quis uult post me uenire, ab-
 neget se ipsum et tollat crucem suam et sequatur

4 *Matth. 19, 21 7 cf. Matth. 19, 12 11 Sap. 1, 11 14 *Matth.
 6, 24 etc. 17 *Matth. 16, 24 etc.

1 crucis *G* anteme *Hp.r.* antennae *B* autem t antenna *G* figitur
L fingatur (n exp.) t 2 est] *add.* sed forsitan dicturus es *k* ciui-
 tatibus t*B* urbibus *G* 3 qua *G* (*corr.*) deum *G* 4 abscultata *GKtY'*
 uade] *om.* *B* uade et *Lk* 5 tua] quae habes *KtY'* tu ueni *W* ha-
 bebis thesaurum in caelis et ueni t 6 perfectus t te] *s. l. P, om. tW*
 es] est (t *eras.*) *H, om. D* domo militia *LD* militia mundiali *Y',K*
 (mundiali *s. l. m2*) 7 te castrasti *k* castraste *W* te castrasses *LDB*
 regnum *GKtY'* regna *cet.* quid] qui *W* 8 secutus *PWB* sequutus
HR uiam *Wa.c.Bp.c.m2* autem *om. ε* seruos *ε* 9 habeat t
 aut—10 si *om. t* aut—habet *s. l. K* alioquin *ε* si quid *W* 11 deo
 fore *GKtY'* fore deo *cet.* ante *om. t* est *om. ε* 12 occidet *GK*
 anima *L2* igitur—*p. 54, 7* propheta *om. ε* nisi (ni *eras.*) *K* 13 pat.
 bona t 14 deum *LDk* euangelio *L2* intonat *Gk* consonat *LD*
 contonat *G* 15 duob. dom. ser.] deo seruire et mamone t et] nam t
 quis *D* 16 xpm mend. *Dk* mamonae *GHR* mamona *W* mammonae
cet. do *HR* do no *P* 17 semper t si quis] qui t abnegat t
 18 semet ipsum *KtY'B* se ipsum sibi *Dk* sibi se ipsum *L* semet ipsum sibi *G*

me. et ego onustus auro arbitror me Christum sequi? qui dicit se in Christo manere, debet, quomodo ille ambulavit, et ipse ambulare.

7. Quodsi nihil habes, ut responsurum te scio, cur tam bene paratus ad bella non militas? nisi forte in patria tua te arbitraris hoc facere, cum in sua dominus signa non fecerit. et cur id? cum auctoritate sume rationem: nemo propheta in sua patria honorem habet. 'non quaero', inquires, 'honorem; sufficit mihi conscientia mea'. neque dominus quaerebat, quippe qui, ne a turbis rex constitueretur, aufugit. sed ubi honor non est, ibi contemptus est; ubi contemptus, ibi frequens iniuria; ubi autem iniuria, ibi et indignatio; ubi indignatio, ibi quies nulla; ubi quies non est, ibi mens a proposito saepe deducitur; ubi autem per inquietudinem aliquid aufertur ex studio, minus fit ab eo, quod tollitur, et ubi minus est, perfectum non potest dici. ex hac supputatione illa summa nascitur, monachum perfectum in patria sua esse non posse. perfectum autem esse nolle delinquere est.

1 *I Ioh. 2, 6 7 *Ioh. 4, 44. cf. Luc. 4, 24 etc. 10 cf. Ioh. 6, 15

1 auri *Ha.c.m2* qui—ambulare *om. k* 2 Christo] $\chi\pi\mu$ *GD*, ? \mathfrak{A} manere *KtPB*, ? \mathfrak{A} credere *cet.* debet] *add.* uidere *m2D* 3 et ipse] sic *GHRPW* ipse (*add.* sic) *B* 4 ut] quod *KtP* responsurum (-am *L1*) scio *G\mathfrak{A}HRLD* te sponsurum scio *k* responsurus sis t te responsurum scio *S* 5 bene *om. HR* ad s. l. *K* bellum \mathfrak{A} 6 arbitreris *Ktk* arbitrareris *B* facere *K* (*posse add. m2*), facere non posse \mathfrak{P} (*non add.*) 7 et *om. tLDkB* summe *tH* summa (a *ex o L1*) defendis (*defendas D*) sume *LDk* 8 sua patriam ϵ patria sua *k* honore ϵ non habet ϵ , *Kp.c.* non—10 sed] et ϵ inquis *G* inques t 9 consc. mea mihi t 10 quippe *om. LWD* qui *om. P* ne] cum *LD* pene *W* a s. l. *G* 11 *alt.* est] s. l. *H*, *om. Dk* ubi cont. *om. H* ubi autem *tDk* contemptus est *tB* 12 frequens ϵ *KPB* frequenter *cet.* autem] uero *Dk*, *om. G* ubi ind.] *om.*, in *mg. inf.* ubi autem ind. t ubi et ind. *B* 13 non est] nulla *ULD* ad positum *W* 14 ducitur t autem alicui *Gk* inquietudine *L1p.r.L2* 15 auferetur *k* offertur (*corr. m2*) \mathfrak{P} studio necesse est t fiat t sit *Dk* quo *GHRPW* 16 non *om. W* post t (*corr.*) pote est *H* hac enim *KP* summa illa *S* 17 in patr. s. perf. *KtP* in s. patr. perf. *DkB* esse s. l. *W* posse] potest \mathfrak{A} 18 autem *om. G* nolle esse ϵ derelinquere ϵ , t (*pr. re exp.*)

8. Sed de hoc gradu pulsus prouocabis ad clericos: 'an de
 his aliquid audeam dicere, qui certe in suis urbibus commo-
 rantur?' absit ut quicquam de his sinistram loquar, qui apo-
 stolico gradui succedentes Christi corpus sacro ore conficiunt,
 5 per quos nos etiam Christiani sumus, qui clauas regni caelo-
 rum habentes quodammodo ante iudicii diem iudicant, qui
 sponsam domini sobria castitate conseruant. sed alia, ut ante
 praestruxi, monachi causa est, alia clericorum. clerici oues 2
 pascunt, ego pascor; illi de altario uiuunt, mihi quasi infruc-
 tuosae arbori securis ponitur ad radices, si munus ad altare
 non defero. nec possum obtendere paupertatem, cum in euan-
 gelio anum uideam duo, quae sola sibi supererant, aera mit-
 tentem. mihi ante presbyterum sedere non licet; illi, si pec-
 cauero, licet tradere me satanae in interitum carnis, ut spiritus
 15 saluus fiat. et in ueteri quidem lege, quicumque sacerdotibus 3

5 cf. Matth. 16, 19 9 cf. Matth. 3. 10 etc. 12 cf. Luc. 21,
 1--4 etc. 14 cf. I Cor. 5, 5 15 cf. Deut. 17, 12

1 clerum *G* 2 his] eis *℥* aud. al. *℥KΨ* audeat *W* urb.
 comm.] sunt urbibus constituti *G* 3 absit autem *LDk* ut *om.* t
 quidam t de his quicq. *B* qui] quia *ς* apostoli *D* 4 gradu
W, B (corr.) 5 etiam nos *G, P (post ras. 3 litt.)*, *W* et nos *ς* cla-
 uem *HR* 7 xpi t castitatem *Kt* sed et *Dk* sed ut *W* alia
 ut] aliud *PW* alii t alia que *D* alia quae *k* ante praestr.] interpretatus
 sum t ante] te *Ka.c.m2* 8 perstruxi *GKΨ* perstrinxi *LW Dk*
 praestrinxerim *B* monachorum *ς* causa est] alia causa est *PW*
 nita (*add. est m2*) *B* est causa *ς* pasc. ou. *ς* 9 ego] *s. l. K* et ego
℥tPWΨ altari *HR* quasi *om.* t 10 radicem *L¹PW Dk B* radice *L²*
 11 dederō *G* obtendere] excussare t cum] *om.* *H* cum audiam *GB*
 12 anum uiduam (uidua *℥*) *G℥LDk B, Ψp.c.m2* uiduam anum uideam *tPW*
 duo] minuta t sibi sola *tLk* sibi sole *D* sibi *KPΨ* aera mittentem
GHRPW, K (s. l. add. in gazophilacio et in mg. um laudauerit dominus
m2), *B (s. l. add. laudatam m2)*, in gazofilatio aera mittentem (*add.*
conlaudauerit dominus Ψ) *℥Ψ* aera mittentem laudauerit (laudat *Dk*) do-
 minus (*ihs k*) *LDk* eriam mitantem t 13 presb.—tradere] praesbyte
 (*in mg. inf. ro sedere non licet illi si peccauero licet tradere*) *℥ (cf.*
ad p. 57, 6) si *s. l. W* 14 me bis *L* interitu *KΨ* 15 fiet *W, Pa.c.*
 fiat (fiet *L²*) in diem (die *L²D*) dñi (*L add. ñi*) ihu (*om. t L add. xpi*)
tLDk sit *ς* quidum *H om. KΨ*

non obtemperasset, aut extra castra positus lapidabatur a populo aut gladio ceruice subiecta contemptum expiabat cruore. nunc uero inoboediens spiritali mucrone truncatur aut eiectus
 4 de ecclesia rabido daemonum ore discerpitur. quod si te quoque ad eundem ordinem pia fratrum blandimenta sollicitant, 5
 gaudebo de ascensu, timebo de lapsu. qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. scimus ista, sed iunge, quod sequitur: oportet autem huiusmodi inreprehensibilem esse, unius uxoris uirum, sobrium, pudicum, prudentem, ornatum, hospitem, docibilem, non uiolentum, non percussorem, sed modestum. et ceteris de eo, quae sequuntur, explicitis non
 5 minorem in tertio gradu adhibuit diligentiam dicens: diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo uino deditos, non turpilucros, habentes mysterium 15
 fidei in conscientia pura. et hi autem probentur primum et sic ministrent nullum crimen habentes.
 6 uae illi homini, qui uestem non habens nuptialem ingreditur ad cenam! nihil superest, nisi ut statim audiat: amice, quo-

6 *I Tim. 3, 1
 19 *Matth. 22, 12

8 *I Tim. 3, 2—3

13 *I Tim. 3, 8—10

1 lapidaretur t 2 cruorem *KL²D* 3 mucrone] animaduersione *LDk*
 4 rapido *tk* ore dem. *G* decerpitur *tDkB* 5 ad s. l. *G* blandimenta] *scq. ras. S litt. L¹* 6 gaudeo *G* (*corr. gaudeuo*), *D* ascensum *G* ascenso t timeo *tLD* sed timebo *GB* lapsum *G* quia t
 7 concupiscit t ista] ita esse t 8 iunge] lege *K²* audi *G* uide t ? *Œ* quid *Gt* oportere *G* eiusmodi t 9 unus t 10 hosp. orn. *Œ* doctorem t 11 uiolentem t non] nec *L¹* percussorem non litigiosum t 12 de ceteris *W* quae de eo *tLDk* explicit t expl (exponens *m²*) *Œ* 13 adhibunt *D* diaconus *W* diacones *tL*
 14 pudicos] graues t multum uino *W* uino multo (multum *B*) *tLB*
 15 editos *Ÿ* turpiloquos (*corr. et s. l. add. sectantes m²*) *K* turpe (turpi *Ÿ*) lucrum *sectantes Œ²* turpi lucro *PW* turpis luci cupidus t et habentes *W* ministerium *tDk* 16 et om. *Dk* hii *KtRLB*
 17 primo *G*, om. *ŒPW* habet *KLDk* habes t 18 nupt. et *LDk*
 19 ut om. *tLDk* ilico t aud. stat. *Œ, Ka. c m²*

modo huc uenisti? et illo obmutescente dicatur ministris:
 tollite illum pedibus et manibus et mittite eum
 in tenebras exteriores; ibi erit fletus et stridor
 dentium. uae illi, qui acceptum talentum in sudario ligans 7
 5 ceteris lucra facientibus id tantum, quod acceperat, reseruarit!
 ilico indignantis domini clamore ferietur: serue nequam,
 quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, et
 ego ueniens cum usuris exegissem? id est: 'deposuis-
 ses ad altare, quod ferre non poteras. dum enim tu, ignauus
 10 negotiator, denarium tenes, alterius locum, qui pecuniam dupli-
 care poterat, occupasti'. quam ob rem sicut is, qui bene ministrat,
 bonum gradum sibi acquirit, ita, qui indigne ad calicem do-
 mini accedit, reus erit dominici corporis et sanguinis. ~~X~~

9. Non omnes episcopi episcopi. attendis Petrum, sed et Iudam
 15 considera. Stephanum suspicis, sed et Nicolaum respice, quem

2 *Matth. 22, 13 6 *Luc. 19, 22—23 11 cf. I Tim. 3, 13
 12 cf. I Cor. 11, 27 15 cf. Apoc. 2, 6

1 intrasti tDkB et] at t immutescente B statim diceretur t
 2 illum QHRB illum a G eum KY illum ligatis tPW et ligate illum
 L¹ et ligate illi L² eum et mittite ligatis Dk man. et ped. KLDYB
 et mitt. eum om. Dk illum L 3 ext. ten. W ibi] illic tLDk
 ubi s 4 uae] ne L¹ illi homini t legans K 5 id] hic Q acci-
 perat tHRW reseruarit G reseruabit LWk reserauit Y reseruauit cet.
 6 indignatus D responsione ac (a ex ad D) clamore Dk feritur L
 nequam] seq. terem sedere non licet illi si peccauero licet tradere Q
 (cf. ad p. 55, 13) 7 meam nummulariis (ii ex i) G 8 exegissem] add.
 eam B add. quod meum est t est cum t disposuisses t deposuisse Q
 9 ad alt.] alteri (in ras. m2) B tu om. t ignarus Kt 10 tenens QL
 dupl. pot.] duplicaret B 11 sicut is] sicut hi (hii) LDk sicuti HRPWB
 ministrant tLDk 12 gradum sibi KPWDkY sibi opus (falso inlatum
 ex p. 56, 7) G sibi t opus sibi cet. adquirunt LDk ita—corporis]
 om. Q (lacuna indicata, cf. ad l. 15) dñ ex dñi P 13 accedet K
 accedunt Dk rei Dk erunt Dk domini Y, om. t 14 non enim B
 omnis KHR alt. episcopi] om. tHRPW ep. sunt LDk sunt ep. B
 attendes HR et om. kB iuda W 15 Stephanum] seq. ita qui
 indigne ad calicem domini accedit, reus erit dominici corporis Q (cf. ad
 l. 12) suspicis Q(Dk, Bar. m2) conspicis t nicholaum QB nicalaum
 (corr.) L¹ nichalaum L² nicolium t

dominus in Apocalypsi sua odit; qui tam turpia et nefanda commentus est, ut Ophitarum heresis ex illa radice nascatur. probet se unusquisque et sic accedat. non facit ecclesiastica dignitas Christianum. Cornelius centurio adhuc ethnicus dono spiritus sancti inundatur; presbyteros Danihel puer iudicat; Amos ruborum mora dstringens repente propheta est; Dauid pastor adlegitur in regem; minimum discipulum Iesus amat plurimum. inferius, frater, accumbe, ut minore ueniente sursum iubearis accedere. super quem dominus requiescit, nisi super humilem et quietum et trementem uerba sua? cui plus creditur, plus ab eo exigitur. potentes potenter tormenta patientur. nec sibi quisquam de corporis tantum mundi castitate supplaudat, cum omne uerbum otiosum, quodcumque locuti fuerint homines, redditori sint pro eo rationem in die iudicii, cum etiam con-

3 cf. I Cor. 11, 28 4 cf. Act. cap. 10 5 cf. Dan. cap. 13
 (= Sus.) 6 cf. Am. 7, 14—15 cf. I Reg. cap. 16 7 cf. Ioh. 13,
 23, 19, 26, 20, 2, 21, 7 8 cf. Luc. 14, 10 9 cf. Esai. 66, 2 11 Sap.
 6, 7 13 cf. Matth. 12, 36 14 cf. Matth. 5, 22

1 apocalypsin *L*² sua odit *ex* suadit *PB* sua *om.* t odit] damnat (damnet *D*) sententia *LDk* nominauit t qui tam] quia non tantum *LDk, Kp.c.m.2* et fauda *H* et tam nef. *B* sed et nef. *¶LDk, om. G*
 2 commentur *H* commentatus *B* commentitus t ophitarum *G, K* (nicolaitarum *m.2*), neophetarum *D* neophitarum *k, B* (f), t (ff) et nicolaitarum *¶* nicholaitarum *¶* hereses *¶LPW* nasc. ex i. rad. t nascentur *¶*
 3 facit] permittit t ecclesiastico t 4 dignatas *G* christiano t
 figmenta cornelius t 5 spir. sancti (sanctus *D*) *GtLDk* sancti spir. *cet.* inundatur *GtWK* puer. dan. iud. *D* dan. iud. puer t daniel *GKtPWB*
 6 amos propheta *B* rub.] sicomorum *LDk* moras t moaras *G* dstringens *GKtLD* distinguens *k, B* (dstringuens *m.2*) proph. est] prorumpit nec tacet *LD* proph. effectus est *g* 7 adlegetur *W* elegitur *¶(tL* eligitur *G¶B* amat ihs *LDk* 8 superueniente (-es *K*) *K¶* adueniente *g* 9 ascendere *B* req. dom. *¶* requiescet *G* requiescitur t 10 quiete *Lp.c.m.2* quietem *KtD* 11 exigitur et *K¶* potenter *om. P* patientur] patienter t patiuntur *La.c.m.2, Dk* 12 de corp. tant. mundi] de corp. tantummodo *G¶P* de corp. mundi (*corr.* tantum de corp. mundi) *B* tantummodo de corp. *LDk* 13 omne uerb. ot.] de uerbo otioso *LD* quod t*B* 14 redd. sint] reddent t sint *¶HR* sunt *cet.* diem *PW* cum etiam] s. l. *B* hom. reat. conu. sit in fr. *D*

uicium in fratrem homicidii sit reatus. non est facile stare ³
 loco Pauli, tenere gradum iam cum Christo regnantium, ne
 forte ueniat angelus, qui scindat uelum templi tui, qui can-
 delabrum tuum loco moueat. aedificaturus turrem futuri operis
⁵ sumptus supputa. infatuatum sal ad nihilum est utile, nisi ut
 proiciatur foras et a porcis conculcetur. monachus si ceciderit,
 rogabit pro eo sacerdos; pro sacerdotis lapsu quis rogaturus
 est?

10. Sed quoniam e scopulosis locis enauigauit oratio et
¹⁰ inter cauas spumeis fluctibus cautes fragilis in altum cumba
 processit, expandenda uela sunt uentis et quaestionum scopulis
 transuadatis laetantium more nautarum epilogi celeuma can-
 tandum est. o desertum Christi floribus uernans! o solitudo, ²
 in qua illi nascuntur lapides, de quibus in Apocalypsi ciuitas
¹⁵ magni regis extruitur! o heremus familiari deo gaudens! quid
 agis, frater, in saeculo, qui maior es mundo? quam diu te tec-

3 cf. Matth. 27, 51 etc. cf. Apoc. 2, 5 4 cf. Luc. 14, 28 5 cf.
 Matth. 5, 13 etc. 9 cf. Cic. Tusc. IV 33 14 cf. Apoc. 21, 18—21
 16 cf. Cyprian. ad Donat. 14 (p. 15, 2 Hartel)

1 fratre *KHRL* 2 in loco t stef(ph)ani uel pauli *KP* pauli (*add.*
 et petri) *B* pauli et petri t pauli petri *Dk* gradum petri iam *PW* cathe-
 dram t 3 *alt.* qui] et *LDk* 4 loco *GHR* e loco *KPW* de loco
AtLDk, *B* (*add.* suo) fabricaturus *G* turre (u *ex e m2*) *H* turrim *G*
 futuri] boni *G* 5 nihilum *AtLDkP* nihil *cet.* est utile] prodest
LDk 6 prociatur *G* (*corr.*) *At*, mittatur t foris *K* 7 rogauit *Dk*
 rogat t sacerdote lapsu (lapsu t) *PW* t sacerdotibus lapsu *R* quis]
 quid *W* 8 est s. l. *G* 9 e *HRP* ex *PW* a (s. l.) t in *G*, *om.*
AtKLDkB 10 int.—fluct.] in spumosis fluctuum *G* concauas t
 spumosis *GP* spumes *bis* (*alt. del.*) t fluctibus *in mg.* t fragilis
om. t cimba *RB, Dp.c.m2* cymba t, *Yp.c.m.rec.* kymba *k* 11 expen-
 denda t pandenda *LDk* uela sint *L* sunt uela *KtP* sunt *At* quaest.
 scop. tr. *om.* *PW* questionibus scopulosis t scripulis *Ga.c.m2*
 scrupulis *HRB* 12 more] ore t epylogi *DkB* epilo t 13 *pr.*
 o] ut *W* flor. xpi *LDk* 14 in qua illij illa in qua t lapidis e
 lapidis *At* 15 reg. magni t *B* construitur *GDk* instruitur t constituitur
L o *om.* *P* familiaria t familiaris *G* familiaris *LDkPW*, *Bp.c.m2*
 gaudens in xpo *G* 16 frater] monache e quam diu te] quam
 diuitiae et *W*

torum umbrae premunt? quam diu fumeus harum urbium carcer includit? crede mihi, nescio quid plus lucis aspicio. libet
 3 sarcina carnis abiecta ad purum aetheris uolare fulgorem. paupertatem times? sed beatos pauperes Christus appellat. labore terreris? sed nemo athleta sine sudoribus coronatur. de cibo
 5 cogitas? sed fides famem non sentit. super nudam metuis humum exesa ieiuniis membra conlidere? sed dominus tecum iacet. squalidi capitis horret inculta caesaries? sed caput tuum
 Christus est. infinita heremi uastitas terret? sed tu paradysum mente deambula. quotienscumque illuc cogitatione conscenderis,
 10 totiens in heremo non eris. scabra sine balneis adtrahitur cutis? sed qui in Christo semel lotus est, non illi necesse est iterum
 4 lauare. et, ut breuiter, ad cuncta apostolum audias respondentem: non sunt condignae passionis huius saeculi ad superuenturam gloriam, quae reuelabitur in
 15 nobis. delicatus es, carissime, si et hic uis gaudere cum saeculo et postea regnare cum Christo.

4 cf. Matth. 5, 3 etc. 5 cf. II Tim. 2, 5 6 cf. Cyprian. ep. 76, 2 (p. 829, 26 Hartel) 8 cf. Cypr. ibid. (p. 830, 6 H.); cf. I Cor. 11, 3 11 cf. Cypr. ibid. (p. 830, 2 H.) 12 cf. Ioh. 13, 10 14 *Rom. 8, 18

1 fumeus harum t fumus (sumus *ex* fumus *W*) harum *εLW,G* (*ex te m2*) fumarum *KHR*? *℥* fumarum *cel.* 2 crede—fulgorem *om.* *ε* licet t 3 carnis] corporis *LWdk* aeris *Ga.c.m2* euolare *KPB*
 4 beatus et xps paup. *g* paup. spū t 5 sed *ε* et *PW* at *K* (*ex ad m2*), *tHRYB* ad *℥*, *om.* *GLdk* nemo] nec *G* sudore *Gk* 6 sentit *ε* timet *cel.* et super et supra *LDk* nudum t metues *K*
 7 exesse t extrema *G* exeri *L* ieiuniis *om.* *G* dñes (e *eras.*) *K*, *om.* t 8 scalidi t squalida *LDk* capitis] corporis *G* 9 te terret *DWB* tu *om.* *Y* paradyso *ε* in paradiso *℥* in paradysum *Kp.c.m2*
 10 deambulas t illud t illam *W* cogitationem *W* mente *Dk* transcenderis *ε* consideras t 11 scabrea (scabreda *m2*) *G* atteritur *G*
 12 qui *ex* in *H* lotus] locutus t, *HWa.r.* lotus *P* est illi necesse t habet necesse *LDk* alt. est *om.* *ε* 13 lauari *GR,Pp.c.* ut] cum t aud. ad c. ap. t ap. audies *W* apostolorum audia *H* audias ap. *LDk* dicentem *G* 14 condigni *ε* add. inquit(t) *℥Ik*, add. quid *D* inquit condignae *g* passionis *εHR,Wa.c.*, add. inquit(t) *KY* temporis *εtkB* 15 superu.] futuram *εPWb* 16 uobis *Lk,Pa.c.* frater car. *tk* frater *LD*, *om.* *ε* si] se *ε*, *om.* *Gt* in saeculo *KY* in saeculum *ε* cum hominibus *G* 17 postea] in futuro *G* deo *D*

11. Ueniet, ueniet illa dies, qua corruptiuum hoc et mortale
 incorruptionem induat et immortalitatem. beatus seruus, quem
 dominus inuenerit uigilantem. tunc ad uocem tubae pauebit terra
 cum populis, tu gaudebis. indicaturo domino lugubre mundus
 5 innugiet; tribus ad tribum ferient pectora; potentissimi quon-
 dam reges nudo latere palpitabunt; exhibebitur cum prole sua
 uere tunc ignitus Iuppiter; adducetur et cum suis stultus
 Plato discipulis; Aristoteli argumenta non proderunt. tunc tu 2
 rusticanus et pauper exultabis, ridebis et dices: 'ecce cruci-
 10 fixus deus meus, ecce iudex, qui obuolutus pannis in praesepio
 uagiiit. hic est ille operarii et quaestuariæ filius, hic, qui matris
 gestatus sinu hominem deus fugit in Aegyptum, hic uestitus
 coccino, hic sentibus coronatus, hic magus daemonium habens
 et Samarites. cerne manus, Iudaeæ, quas fixeras; cerne latus,
 15 Romane, quod foderas. uidete corpus, an idem sit, quod

1 cf. I Cor. 15, 53 2 cf. Matth. 24, 46 etc. 11 cf. Tertull. de
 spect. 30 cf. Matth. 2, 13—15 12 cf. Matth. 27, 28—29 etc.
 13 cf. Ioh. 8, 48. 7, 20. 10, 20 15 cf. Ioh. 19, 34

1 ueniet et (et *eras.*) ueniet *K* ueniet *GtW* corruptum t et
 mortale *om.* *G* mortale] inmortale *Y* 2 induat incorruptionem
 (-ne *L*) *GLDk* incorruptionem (-e t) inducat (c *eras.* *R*) *tR* et] et
 mortale (mortele *G*) hoc induat *Gk* tunc beatus *g* seruus ille *KY*
 ille seruus t 4 et tu gaudebis *tB*, *om.* *LDk* tu] tunc *W* iudi-
 caturus cum *B* 5 nugiet *P* rugiet (*corr.* mugiet) *W* tribus *GHRB*
 et tribus (et *add.* *L^{m.2}*) *cet.* tribum] tribus *G* *Q* pect. fer. *GLDkB*
 potentissimus *W* 6 regis *HRW* palp. lat. *k* palpabunt t exhi-
 betur *W* tunc exibetur t 7 uener t uenere *Y* uenus *g* et *om.* *Gt*
 cum *om.* *W* stultis *PW* sollitus t 8 aristotelis *LD* aristothelis *Q*
 aristotilis t argumentis t proderit t tu s. l. *K* 9 et ridebis
KY et gaudebis *LD*, *om.* *k* et dices *H* ac dices *k* ac dicens *D*
 10 deus *om.* *g* qui *om.* *G* inuolutus *KY* 11 uagit *Gt, Ha.c.*
 uagiet *W* operariae t fabri *G* fabri operarii *Y* et] ac *k* 12 ac-
 gypto *W* uestibus *R* 13 coccineo t cocino *Q* *pr.* hic] hic qui
PW hic hic hic *k* sequentibus *Q* magis *ka.c.m.2* magnum t
 et daemonium *G, k* (et *add.* *m.2*) 14 samaritanus t iudeae *K* (*alt.*
e eras.), *L², Y* (*rec. m.* iudea), iudae *Gt* iudea *W* fixeras cruci *Y, Kp.c.*
 15 foderas] foras *Q* perfosseras t idem] id *W*

dicebatis clam nocte tulisse discipulos'. ut haec tibi, frater, dicere, ut his interesse contingat, qui nunc labor durus est?

XV.

AD DAMASUM.

1. Quoniam uetusto oriens inter se populorum furore conlisus 5
indiscissam domini tunicam et desuper textam minutatim per
frusta discerpit et Christi uineam exterminant uulpes, ut inter
lacus contritos, qui aquam non habent, difficile, ubi fons signa-
tus et hortus ille conclusus sit, possit intellegi, ideo mihi

1 cf. Matth. 28, 13 6 cf. Ioh. 19, 23 7 cf. Cant. 2, 15 8 cf.
Hier. 2, 13 cf. Cant. 4, 12

1 dicitis t tulisse] tollisse t huius se *W* sustulisse *Ldk* ut haec
(haec ut *G*) tibi frater dicerem *GAKLY*; post dicerem *add.* tua me in-
uitauit (compulit *D*) dilectio *Dk, Bmg* compellit me tua dilectio t; dilectio
tua me compulit ut haec tibi frater dicerem *ç* 2 ut] et ut *D*
ut his] uis *L* his *om.* t tibi interesse *D* continguat t qui
HRPW, ka.c.m2 quis Ut quibus (*kp.c.m2*) *cet.* cui *ç* est aggredere (aggr.
add. m2B) *DB*; *add.* explicit ad heliodorum *GKL* explicit exhortatoria ad
heliodorum monachum amen *HR* explicit ad heliodorum monachum *W*

L = *Coloniensis* 35 s. IX.

W = *Parisinus* lat. 1868 s. IX.

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

c = *Vallicellanus* A 5 s. IX—X.

o = *Palatinus* lat. 209 s. X.

b = *Sessorianus* 63 (*Bibl. Nat. Rom.* 2102) s. XI.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

S = *Vindobonensis* lat. 746 s. XIII.

4 ad papam damasum de fide cui in antiochia communicare deberet
(debeat *S*) *LDS* ad damasum episcopum urbis rome de ui (*seq. 6 litt.*
eras.) in substantia *W* explanatio beati hieronimi p̄ri ad damasum papam
de tribus hypostaseos *cb* hieronimi papae damaso de tribus hypostasis
et communione populorum *o* ad damasum papam *B*; *Hieronimi nomen*
exhibent tituli in codd. praeter W 5 beato damaso papae hieronimus
quoniam *cb* uetus *DS* pop. *om.* *o* 6 texta *c* 7 frustra *DBS, Wba.r.*
decerpit *S* uinea *c* ut] et *D*, *om.* *cbS* 8 lacus *Wcb* quia
quam *Wob, La.c.m2* 9 ortus *cobBS* ille s. l. *m2 L* possint *c*

cathedram Petri et fidem apostolico ore laudatam censui consulendam inde nunc meae animae postulans cibum, unde olim Christi uestimenta suscepi. neque uero tanta uastitas liquentis 2
 elementi et interiacens longitudo terrarum me a pretiosae
 5 margaritae potuit inquisitione prohibere. ubicumque fuerit
 corpus, illuc congregabuntur et aquilae. profligato
 a subole mala patrimonio apud uos solos incorrupta patrum
 seruatur hereditas. ibi caespite terra fecundo dominici seminis
 puritatem centeno fructu refert; hic obruta sulcis frumenta in
 10 lolium auenasque degenerant. nunc in occidente sol iustitiae 3
 oritur; in oriente autem lucifer ille, qui ceciderat, super sidera
 posuit thronum suum. uos estis lux mundi, uos sal terrae,
 uos uasa aurea et argentea; hic testacea uasa uel lignea uir-
 gam ferream et aeternum opperiantur incendium.

15 2. Quamquam igitur tui me terreat magnitudo, tamen inuitat
 humanitas. a sacerdote uictima salutem, a pastore praesidium
 ouis flagito. facessat inuidia, Romani culminis recedat ambitio:
 cum successore piscatoris et discipulo crucis loquor. ego nul-
 lum primum nisi Christum sequens beatitudini tuae, id est

4 cf. Matth. 13, 46 5 Luc. 17, 37. cf. Matth. 24, 28 11 cf. Esai.
 14, 12—15 12 Matth. 5, 14 Matth. 5, 13 13 cf. II Tim. 2, 20
 cf. Apoc. 2, 27 14 cf. Apoc. 18, 9

1 apostolicā more c consulendum W consulandum c consolandam b
 2 inde] ideo b,c (corr.) postulent D 3 suscipi Wa.c.m.2,b uero om. cb
 uastitas] uas c elem. liq. (loquentis D) DS 4 in terra iacens D
 me a] meā W a eras. c priore c 5 margaritā c inquisitionē W
 impositionē c 6 illic La.c.m.2,s et LS, om. cet. 7 a] et L patr.
 m. sob. S subole L,Wa.c.m.2,Do sobule b sobole (Wp.c.m.2) cet. malo
cb solum c patr. seru.] manet patrum S 8 auctoritas LDS ibi]
 ubi cb cispite b cespitē cet. terrae cob 9 centenum fructum
c,Bp.c.m.2 centena (corr.) fructu L centena fructa D referet (tert. e
exp.) B obruta sunt W in om. LDS 10 nunc] hunc D 11 oriatur
 (a eras.) W orientem W autem om. W ille om. cb cecidit cb
 et super o supra S 13 aur. uas. s et argentea] in mg. B, om. c hic]
 in W testa c testea ceu S 14 opperiantur Do operiuntur cet. 15 inu.
 tam. s 16 uictimas cb uictimae oa.c.m.2,s a past.] pastorē c 17 fla-
 cessat c,b (1 exp.) facescat S absistat D iniuria L 18 et om. S
 crucis] xpi LDS nullum id ē L 19 beatitudinis Dcb id est] ut L

cathedrae Petri, communione consocior. super illam petram aedificatam ecclesiam scio. quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. si quis in Noe arca non fuerit, periet
 2 regnante diluuiio. et quia pro facinoribus meis ad eam solitudinem conmigraui, quae Syriam iuncto barbariae fine determinat, 5
 nec possum sanctum domini tot interiacentibus spatiis a sanctimonia tua semper expetere, ideo hic collegas tuos Aegyptios confessores sequor et sub onerariis nauibus parua nauicula delitesco. non noui Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum. quicumque tecum non colligit, spargit, hoc est, qui 10
 Christi non est, antichristi est.

3. Nunc igitur — pro dolor! — post Nicenam fidem, post Alexandrinum iuncto pariter occidente decretum trium ὑποστάσεων ab Arrianorum prole, Campensibus, nouellum a me, homine Romano, nomen exigitur. qui ista, quaeso, apostoli prodidere? 15
 quis nouus magister gentium Paulus haec docuit? interrogamus, quid tres hypostases posse arbitrentur intellegi: 'tres personas
 2 subsistentes' aiunt. respondemus nos ita credere: non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant, quia nescio quid ueneni in

1 cf. Matth. 16, 18 2 cf. Leuit. 19, 7 3 cf. Gen. 7, 23 10 cf. Luc. 11, 23 16 cf. II Tim. 1, 11

1 cathedram *cb* Petri *c* cum. *om.* *cb* consortior *cb* petram *om.* *B*
 2 aed. *om.* *cb* contra *c, B* (*in mg.* extra) 3 qui *o* quid *cb* Noe] ea *cb*
 periet *Wo* perit *b* poterit *c* perit *D* peribit *LS, B* (*bit in ras. m2*)
 4 ad eam] eadem *W* 5 syriae *cb* barbari *c* fine *om.* *cb* 6 sanctum
 domini *uulgo interpretantur de eucharistia*; spiritum domini *coni. Engelbrecht coll. II Cor. 3, 17—18* 7 hinc *Wp.c., om. oS* 8 honerariis *DbS*
 oneratis *Wp.c.m2* honorariis *L* 9 Vitalem] *ex talem c, om. W* meletium
S meletiam *o* melesium *b* melesum *c* milesium *LD* melicium *W, B*
 (melecium *m2*) 10 dispargit *cb* 12 nicaenam *c* nichenam (*ex nicheam*) *b*
 13 occidentem *b* triumphy posteasion *W* ΤΗΟΤΑCΕΜΕ *B* hypostaseon
Lob hypostasseon *c* ypostaseon *S* posteason *D* 14 arianorum
Wa.c.m2S prole campensibus (*gapensibus c*) *cob* prolicā pensibus *W*
 praesule caupensibus (*casp- L campensi B in ras. m2*) *cet.* hominem
 romanae *cb* 15 quis *LD* quaeso ista *S* prodere *c, ba.c.m2* 16 hoc
cb interrogemus *Ba.c.m2* 17 (h)ypostases *oB* (h)ypostasis *LDbS* hypostassis
c hispostases (*pr. s eras.*) *W* personis *W* persone *S* 18 respondimus
cb 19 quia] quid *cb* quid] quod *o* uenum *o* uenum *W*

syllabis latet. clamamus: 'si quis tres hypostases ut tria ἐνοπόστατα, hoc est ut tres subsistentes personas, non confitetur, anathema sit' et, quia uocabula non edicimus, heretici iudicamur. si quis autem hypostasin usian intellegens non in tribus
 5 personis unam hypostasin dicit, alienus a Christo est et sub hac confessione uobiscum pariter cauterio unionis inurimur.

4. Decernite, obsecro: si placet, non timebo tres hypostases dicere; si iubetis, condatur noua post Nicenam fides et similibus uerbis cum Arrianis confiteamur orthodoxi. tota saecularium litterarum schola nihil aliud hypostasin nisi usian nouit. et quisquam, rogo, ore sacrilego tres substantias praedicabit? una est dei sola natura, quae uere est — ad id enim, 2
 quod subsistit, non habet aliunde, sed suum est —, cetera, quae creata sunt, etiamsi uidentur esse, non sunt, quia aliquando
 15 non fuerunt et potest rursus non esse, quod non fuit. deus solus, qui aeternus est, hoc est, qui exordium non habet, essentiae nomen uere tenet. idcirco et ad Moysen de rubo loquitur: ego sum, qui sum, et rursus: qui est, misit me. erant utique tunc angeli, caelum, terra uel maria: et quo-

18 Ex. 3, 14

1 latent *c* quis] qui *Wo* hypostases *Wo*, *cet. uariant* ut] ad *b* aut *BS. om. c* 2 ENTHOCTATA *B* en(h)ypostata *Lob* inhypostata *W* (h)ypostata *De* ypostasa *S* ut *om. WcbS* subsistentis *W* 3 uocabulum *o* ediscimus *g* 4 hypostasin *Wo*, *cet. uariant* usiam *LBS* usiam *ob* musiam (*pr. m exp.*) *D* asiam *W* iam *c* in *om. LDcS* 5 pers.] sermonibus *cb* una *D* hypostasin *co*, *cet. uariant* et *om. cb* 6 inunimur *Wp.c.m2* inuritur *c* 7 discernite *LDS* obsecro] ergo *L* placet et *g* timeo *Ba.c.m2* ypostases *B* (h)ypostasis *cet.* 8 si *om. S* iunetis *De* nicaenam *c* nicaena *D* nichenam (*ex nicheam*) *b* fidem *cb, Wp.c.m2* 9 arianis *Wa.c.m2, g* confitemur *Sp.c.* confiteantur *c* confiteatur *b* 10 schola *Wb* scola *cet.* hypostasin *co*, *cet. uariant* usian *c* usiam *LBS* usiam *cet.* 11 noui *D* quis *L* quisque *B* praedicauit *Dcob, La.c.m2* 12 dei] *om. S* dei et *g* solo *b* est] *om. cb*, est solas (*alt. s exp.*) *W* ad *om. g* 13 quod] qui *c* subsistet *cb* 15 rursus *W* rursus *cb, La.c.* *alt. non om. La.c.* 16 qui] quia *cbB* in aeternum *c* *alt. qui]* quia *c* 17 essentia *D* et *om. c* 18 *pr.* sum *om. D* rursus *W* quis (*s eras.*) est qui *c* me misit *g* 19 me] *add. ad uos S.* tunc *om. c* uel *om. g* et] en (*post deus exclam. sign.*) *Engclbrecht*

modo commune nomen essentiae proprium sibi vindicat deus?
 3 sed quia illa sola est infecta natura et in tribus personis
 deitas una subsistit, quae est uere, una natura est: quisque
 tria esse, hoc est tres ὑποστάσεις, dicit, sub nomine pietatis
 tres naturas conatur adserere. et si ita est, cur ab Arrio
 parietibus separamur perfidia copulati? iungatur cum beati-
 4 tudine tua Ursinus, cum Ambrosio societur Auxentius. absit
 hoc a Romana fide: sacrilegium tantum religiosa populorum
 corda non hauriant. sufficiat nobis dicere unam substantiam,
 tres personas subsistentes perfectas, aequales, coaeternas; tace-
 10 antur tres hypostases, si placet, et una teneatur. non bonae
 5 suspicionis est, cum in eodem sensu uerba dissentiunt. sufficiat
 nobis memorata credulitas aut, si rectum putatis, scribite tres
 hypostases cum interpretationibus suis debere nos dicere. non
 negamus, sed, mihi credite, uenenum sub melle latet. trans-
 15 figurauit se angelus satanae in angelum lucis: bene interpre-
 tantur hypostasin, et cum id, quod ipsi exponunt, habere me
 dicam, hereticus iudicor. quid tam anxie unum uerbum tenent?
 quid sub ambiguo sermone latitant? si sic credunt, ut inter-

15 cf. II Cor. 11, 14

1 proprie *ς* 2 sola *om.* *LDS* est perfecta nat. *LDBS, bp.c.m.2*
 est infracta nat. *c* nat. est perfecta *ς* 3 persistit *LS, D* (*alt. i ex a*)
 est *WoB* et *LDS*, *om. cb* uere et *B* est] *exp. W*, *om. o*
 quisquis *S* 4 tria] tres *cb* tres] tres esse *ς* ΥΠΩΣΤΑΣΕΙΣ
 (*s. l. ipostases*) *B* hypostasis *cb, W*(hip-), *LDS*(yp-); *add. id est usias* *ς*
 5 cur] quid *cb* arrii *cbB* ario *ς* 6 partibus *cb* perfidiae *B*
 copulati *om. cb* 7 tua ecclesiae *cb* 8 hoc tantum *c* populo-
 rum *om. LDS, Ba.c.* 9 hauriunt *B* sufficiet *Wa.c.m.2* sufficit *c*
 10 personae *b* personis *W* subsistentis *W* subsistentas *L, om. c*
 11 (h)ypostases *WLB* (h)ypostasis *DcobS* ten.] taceatur *W* bona
W bono *L* 12 diss. uerba *B* 13 mem.] memoratas aut *c* aut]
 at *S, om. c* putans scribe (*ex* scribite) *W* scribite *om. LDS*
 14 ypostases *B* hypostasis *cb* hypostassis *W* ypostasis *cet.* suis in-
 terpr. *ς* interpretibus *S* nos deb. *S* nos] non *W* discere *W*
 credere *cb* 15 lat. sub m. *B* 16 interpretatur *cb* 17 hypostasin *co,*
cet. uariant exprimunt *S* 18 dicunt *LDS* tam] tamen *cb* 19 quid]
 qui *De* sic *om. e*

pretantur, non damno, quod retinent; si sic credo, ut ipsi sentire se simulant, permittant mihi meis uerbis suum sensum loqui.

5. Quam ob rem obtestor beatitudinem tuam per crucifixum, mundi salutem, per homousiam trinitatem, ut mihi epistulis tuis siue tacendarum siue dicendarum hypostaseon detur auctoritas. et ne forte obscuritas, in quo dego, loci fallat baiulos litterarum, ad Euagrium presbyterum, quem optime nosti, dignare scripta transmittere. simul etiam, cui apud Antiochiam 2 debeam communicare, significes, quia Campenses, cum Tarsensibus hereticis copulantur, nihil aliud ambiunt, quam ut auctoritate communionis uestrae fulti tres hypostases cum antiquo sensu praedicent.

1 quod] s' (uoluit si) L si sic] sed si c sed sic b 2 permittat c
 et mihi s 3 eloqui cb 4 crucifixum] ob add. Bm.2 crucifixam S
 5 saluatorem c homousian Wc omousian o homousyan DS homou-
 sion L omosiam b (cf. p. 71, 7) 6 pr. seu cb siue dic. om. c alt.
 seu WobB ypostaseon LDS,B (e add. m.2) 7 in quo dego (degeo
 D) loci (ex luci o) WDo in quo ego luci b in quod egeo loqui L in
 codicū locis B dego loci S ego lucis c loci in quo dego s baiu(o)-
 lum cb 8 euangrium bS 9 rescripta cb scripturam S apud om. S
 10 communicari W campenses L tharsensibus B 11 copulantur
 et B copulantes cb, om. o, copulati s aliud om. c auctoritatem co
 12 ypostases B apostasis W (h)ypostasis cet. 13 praedicent] add. ex-
 plicit ad papam damasum o

XVI.

AD DAMASUM.

1. Inportuna in euangelio mulier tandem meruit audiri et cluso cum seruis ostio, media licet nocte, ab amico amicus panes accepit; deus ipse, qui nullis contra se superari uiribus potest, publicani precibus uincitur; Nineue ciuitas, quae peccato periit, fletibus stetit. quorsum ista tam longo repetita prooemio? uidelicet, ut paruum magnus aspicias, ut diues 2 pastor morbidam non contempnas ouem. Christus in paradysum de cruce latronem tulit et, ne quis aliquando seram conuersionem putaret, fecit homicidii poena martyrium. Christus, inquam, prodigum filium reuertentem laetus amplectitur et nonaginta nouem sanis pecudibus derelictis una ouicula, quae remanserat, umeris boni pastoris aduehitur. Paulus ex perse-

3 cf. Matth. 15, 21—28 etc. 4 cf. Luc. 11, 5—8 5 cf. Luc. 19, 8—9 6 cf. Ion. 3, 10 9 cf. Luc. 23, 43 11 cf. Luc. 15, 20 13 cf. Luc. 15, 5 14 cf. Act. cap. 9

K = *Spinaliensis* 68 s. VIII.

L = *Coloniensis* 35 s. IX.

Σ = *Turicensis Augiensis* 41 s. IX.

D = *Vaticanus lat.* 355 + 356 s. IX—X.

B = *Berolinensis lat.* 18 s. XII.

S = *Vindobonensis lat.* 746 s. XIII.

2 ad damasum *L* ad dāmasum episcopum *K* ad damasum (damassum *Σ*) papam unde (ut *S*) supra *ΣS* ad papam damasum unde supra *D* ad eundem papam damasum *B*; *Hieronymi nomen exhibent tituli in LΣ, S* (eiusdem) 3 importuno *S* mul. in eu. *B* mulier] anus *K* 4 clauso *BS* seris *S* ostia *D* usteo *K* hostio *Σ* (h *eras.*), *BS* ab amico amicus panes (panes amicus *LDBS*) *KLDBS* a (*eras.*) panes ab amico (s. *l.* amicus) *Σ* 5 nullius *S* contra] intra *S* uir. sup. *Σ* superare *LD* 6 ninneue (*corr.*) *Σ* ninniue *D* niniue *BS* qui *K* 7 quorsum] quomodo sunt *Sp.c.m2* cur sunt (*in mg.* quorsum *m2*) *Σ* 8 prooemio *scripsi* praemio *K* principio *cet.* parum *LD, Σa.c.* magnum *D, Σa.c.* 9 paradiso *S* 10 quidem de *B* tulit *K, Ba.c.m2* intulit *cet.* uersionem *L* 11 fecit in *B* poenam *Engelbrecht* martirem *B* 12 filium] suum *B* complectitur *LΣ* 13 sanis *KB, Σ* (*add. in mg. m2*), *om. cet.* ou. una *B* 14 humeris *codd. praeter K*

cutore fit praedicator; oculis carnalibus excaecatur, ut mente plus uideat, et qui uinctos Christi famulos ducebat ad concilium Iudaeorum, ipse postea de Christi uinculis gloriatur.

2. Ego igitur, ut ante iam scripsi, Christi uestem in Romana
 5 urbe suscipiens nunc barbaro Syriae limite teneor. et ne putes alterius hanc de me fuisse sententiam, quid mererer, ipse constitui. uerum, ut ait gentilis poeta: caelum, non animum mutat, qui trans mare currit, ita me incessabilis inimicus postergum secutus est, ut maiora in solitudine bella
 10 nunc patiar. hinc enim praesidiis fulta mundi Arriana rabies 2 fremit; hinc in tres partes scissa ecclesia ad se rapere festinat. monachorum circa commanentium antiqua in me surgit auctoritas. ego interim clamito: 'si quis cathedrae Petri iungitur, meus est'. Meletius, Vitalis atque Paulinus tibi haerere
 15 se dicunt: possem credere, si hoc unus adsereret; nunc aut duo mentiuntur aut omnes. idcirco obtestor beatitudinem tuam 3 per crucem domini, per necessarium fidei nostrae decus, passionem: ita, qui apostolos honore sequeris, sequaris et merito, ita in solio cum duodecim iudicaturis sedeas, ita te alius senem
 20 cum Petro cingat, ita municipatum caeli cum Paulo consequaris, ut mihi litteris tuis, apud quem in Syria debeam communicare, significes. noli despiciere animam, pro qua Christus est mortuus.

3 cf. Phil. 1, 13—14 7 Horat. epist. I 11, 27 19 cf. Matth. 19, 28 etc. cf. Ioh. 21, 18

2 plus s. l. Σ deducebat *S* 3 postea etiam ζ 4 urbe rom. *B* 7 uerum est *D* animam Σ 8 incessabiles *K* 9 postergum *KL* post (s. l. *m2* Σ) tergum *cet.* secutus *K, Ba.c.m2* persecutus *cet.* maiore (*corr.*) *D* 10 mundi fulta *B* rab. arr. *S* 11 premit *La.c.m2* hinc enim *D* in s. l. *m2* Σ ecclesia in *ras. m2 B* ad se rapere] s. l. Σ , *om. L* me festinat ζ 12 manentium ζ commeantium *coni. Engelbrecht uerbis* circa commeantium significari circumcellionum nomen putans et semicolon post festinat ponens insurgit *K* 14 meus] in *mg.* ad noster *m2* Σ meletius *LSD* 15 posse Σ (*corr.*), *Lp.c.* posse me *K* 17 passionum *B, om. S*, passionem $\chi\pi$ i ζ 18 ita] tu *K* uti Σ ut ζ qui] quia *K* apostolicos honores quaeris *K* 19 in solio *om. S* est (*eras.*) iudicaturis *L* iudicaturus *Sp.c.BS* senem *om. S* 21 deb. in syr. Σ syriam *D* syriae *K* debeo *B* comm. deb. *S* 22 mortuus est *codd. praeter K*; explicit ad damasum episcopum *add. K*

XVII.

AD MARCUM PRESBYTERUM CHALCIDE.

1. Decreueram quidem utendum mihi psalmistae uoce dicentis: cum consisteret aduersum me peccator, obmutui et humiliatus sum et silui a bonis et iterum: ego uero tamquam surdus non audiebam et tamquam mutus non aperiens os suum factus sum ut homo non audiens, sed quoniam caritas omnia superat et propositum uincit affectus, non tam iniuriam facientibus reddo uicem, quam tibi respondeo postulanti. apud Christianos enim non qui patitur, ut ait quidam, sed qui facit contumeliam, miser est.

2. Et primo quidem, antequam de fide mea, quam optime nosti, tecum loquar, aduersus barbariam istius loci uersu cogor clamare uulgato:

4 *Ps. 38, 2—3 6 *Ps. 37, 14—15 8 cf. I Cor. 13, 7 11 cf. Cypr. ep. 59, 13 (p. 681, 8 Hartel)

η = *Petropolitanus I. 13 Quarto s. VII—VIII.*

\mathfrak{A} = *Veronensis rescriptus XV. 13 s. VIII.*

K = *Spinaliensis 68 s. VIII.*

L = *Coloniensis 35 s. IX.*

W = *Parisinus lat. 1868 s. IX.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

C = *Vaticanus lat. 5762 s. X.*

N = *Casinensis 295 s. X.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

S = *Vindobonensis lat. 746 s. XIII.*

2 ad marcum presbiterum calcide (calcidone \mathfrak{A} calcediē *L* chalchidae *W* calcidonensem *N*) $\mathfrak{A}KLWDCN$ ad marcum presbiterum ηB ad marcum presbiterum super postulata fide *S*; *Hieronymi nomen exhibent tituli in LDCS* 3 quidem s. l. *m2 K* uocem *LN* dicentes *C* 4 consistit η pecc. a. me *LDCS* 5 a] de *N* 6 *alt.* tamquam] sicut η 7 et factus *LDCS* 8 quia ζ sperat *K* 9 uincet η effectus *W* 10 enim] autem *D* 11 ut ait quidam non qui patitur *K* *pr.* qui s. l. *B* ut ait quidam *om.* *NS* iniuriam *NS* 12 miser est] est *W* miser est ut ait quidam *N* 14 aduersum *KS* barbariam ηWD barbariam (*lectio in K incerta*) *cet.* 15 uulg. clam. (*corr.*) η clamore *L* clamorare *C*

quod genus hoc hominum? quaeue hunc tam bar-
 bara morem

permittit patria? hospitio prohibemur arenae.
 bella cient primaque uetant consistere terra

5 et cetera. quae idcirco de gentili poeta sumpsimus, ut qui Christi
 pacem non seruat, pacem saltim discat ab ethnico. hereticus 2
 uocor homousiam praedicans trinitatem; Sabellianae impietatis
 arguor tres subsistentes, ueras, integras perfectasque personas
 indefessa uoce pronuntians. si ab Arrianis, merito; si ab ortho-
 10 doxis, qui huiusmodi arguunt fidem, esse orthodoxi desierunt
 aut, si eis placet, hereticum me cum occidente, hereticum
 cum Aegypto, hoc est cum Damaso Petroque, condemnent.
 quid unum hominem exceptis sociis criminantur? si riuus tenu- 3
 iter effluit, non est aluei culpa, sed fontis. pudet dicere: de
 15 cauernis cellularum damnamus orbem, si in sacco et cinere
 uolutati de episcopis sententiam ferimus. quid facit sub tunica
 paenitentis regius animus? catena, sordes et comae non sunt
 diadematis signa, sed fletus. permittant mihi, quaeso, nihil 4
 loqui. cur eum lacerant, qui non meretur inuidiam? hereticus

1 Verg. Aen. I 539—541 5 cf. Col. 3, 15 15 cf. Esth. 4, 3 etc.

1 genus *om.* *W* hoc] hunc *S* quoue η quod (quodue *m?*) *K*
 quae *LS* hunc ue (*exp.*) *K* hunt η huc \mathfrak{A} barbam η *N* 2 more *W*
 3 permittit a η promittit *W* patriam \mathfrak{A} *KN* prohibemus *B* 4 ter-
 ram η 5 quae] quid *W* poeta gent. *N* gentile η , *L* (*corr.*) poete *W*
 6 *pr.* pace η non seruat pacem] *s. l. m?* *K* alt. pacem *om.* *S* psal-
 tim *D* saltem *CNB* dicat *L* ab] habet hab *C* habere ab *S*
 ethinos η 7 homousiam *C* omousiam η , *L* (omousian *p. r.*), omusiam
 (*seq. eras. sabellianae impietatis*) *K* homousian *B* ? \mathfrak{A} 8 subsistentis
W sosistentes \mathfrak{A} perf. *om.* *C* 9 indefensa *N* 10 fidem ipsi *W*
 ort(h)odoxi esse *WCN* 11 *pr.* hereticum *om.* *B* accidente *K* 12 da-
 masco *WS* petreque η petro *W* 13 quod *D* crim. soc. *L*
 14 effluit *K* fluet (*add. in mg. ef*) η currit *LDCS* fluit *cet.* dixere
 (\times *exp.*) \mathfrak{A} 15 cellularum *K* cedularum *C* damnatur η orbem
 η a.c.NB urbem *cet.* si η *K*, *om. cet.* sacco *Ba.c.m?* in cineri *K*
 16 sententia feri *B* 17 animus] habitus η catenas *DC* catenus *L*
 catenae *WS* 18 p'mittunt *L* mihi] me ζ 19 eum] enim *D* non
 merentur *D* numerentur *L*

sum: quid ad te? quiesce, iam dictum est. plane times, ne eloquentissimus homo in Syro sermone uel Graeco ecclesias circumeam, populos seducam, scisma conficiam. nihil alicui praeipui, nihil otiosus accipio. manu cotidie et proprio sudore quaerimus cibum scientes ab apostolo scriptum esse: qui autem non operatur, nec manducet.

3. Haec, uenerabilis et sancte pater, cum quali gemitu, cum quali dolore conscripserim, testis est Iesus. tacui, numquid semper tacebo? dicit dominus. non mihi conceditur unus angulus heremi. cotidie exposcor fidem, quasi sine fide renatus sim. confiteor, ut uolunt: non placet. subscribo: non credunt. unum tantum placet, ut hinc recedam. iam iam cedo. abrupterunt a me partem animae meae, carissimos fratres. ecce discedere cupiunt, immo discedunt melius esse dicentes inter feras habitare, quam cum talibus Christianis; et ego ipse, nisi me et corporis inbecillitas et hiemis retineret asperitas, modo fugerem. uerumtamen, dum uernum tempus adueniat, obsecro, ut paucis mihi mensibus heremi concedatur hospitium; aut si et hoc tardum uidetur, abscedo. domini est terra et plenitudo eius. ascendant soli caelum, propter illos tantum Christus mortuus sit, habeant, possideant, glorientur; mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu

5 *II Thess. 3, 10 8 *Esai. 42, 14 10 cf. Ioh. 3, 5 13 cf. Horat. carm. II 17, 5 19 Ps. 23, 1 21 Gal. 6, 14

1 qui *L* quod *S* ad te] ante *C* qu. iam] quiescam *W* quies etiam *C* qui es etiam *S* 2 homo *s. l. L* ecclesiam *D* 3 scismam *C* schisma *g* 4 mane *W* (*corr.*), manus *L* proprio *om. N* 5 cibum] uictum *B* dictum *B* autem *om. B* 6 nec] non *ALWNB* 7 quale *η* 8 quale *η* quo *AN* 9 dicit *om. C* 11 placent *L* subsc.—plac. *om. CS* si scribo *L* 12 ut] et *Ka.c.m2* alt. iam *om. L* credo *LCS* abriperunt *LDCS* 14 est esse *K* 16 hiemis] heremi *η* modo *η, Ka.c.m2* iam modo *cet.* 17 aduenit *LDCS* 18 mihi *om. η* heremi] reliqua pars epistulae hodie legi nequit in *℣* conceditur *D* aut] ut *C, om. ηS* si et] et si *ηS* si] se *K* 19 pr. et] *s. l. m2* *K* ex *D* 21 sit] est *D, Na.c.m2* glorientur *L* et glorientur *η* autem *om. KLB* 22 crucem *ηK* nostri] mei *KWB*

Christi, per quem mihi mundus crucifixus est et ego mundo.

4. De fide autem quod dignatus es scribere, sancto Cyrillo dedi conscriptam fidem. qui sic non credit, alienus a Christo est. ceterum ego fidei meae testes habeo aures tuas et beati fratris Zenobii, quem tecum omnes, qui hic sumus, plurimum salutamus.

XVIII A.

AD DAMASUM.

10 Et factum est in anno, quo mortuus est rex 1 Ozias: uidi dominum sedentem super thronum excelsum et eleuatum, et plena domus a gloria eius. et 2 seraphim stabant in circuitu eius: sex alae uni et sex alae alteri. et duabus quidem uelabant faciem

10 *Esai. 6, 1—9

1 est om. B 3 cirillo WBS 4 alienatus η 5 ego] seq. ras. 2 litt. L ergo (r eras.) N mei η 6 tecum] add. zencbii (del.) B hinc D 7 salutamus] add. explicit ad marcum p̄bm ℥ ad marcum presb calcidae K catholicā fidē st pan de (de s. l.) L 8 epistulae XVIII A et XVIII B unius tractatus instar coniunctae leguntur in S

F = Veronensis XVI. 14 s. IX.

L = Coloniensis 35 s. IX.

Σ = Turicensis Augiensis 41 s. IX.

W = Parisinus lat. 1868 s. IX.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

S = Vindobonensis lat. 746 s. XIII.

9 ad damasum papam de seraphym et (de add. Σ) calculo FΣ ad eundem de syraphin L de serapim in esaïam W de morte ozie regis et seraphin (-yn S) et calculo in esaïe (ysaïa S) propheta DS de morte oziae regis et de calculo et de seraphim ex libro prophetae isaïae B; Hieronymi nomen exhibent tituli in FΣDBS 10 et—p. 74, 18 uidebitis om. DS et—13 eius om. FLΣ ozias rex B 12 plena erat W gloria scripsi (cf. infra p. 79, 11), maiestate WB 13 seraphin B stabat B alae] s. l. Σ, om. F 14 altere (corr.) F faciem eius FLΣ

3 et duabus uelabant pedes et duabus uolabant. et
 clamabant alter ad alterum et dicebant: sanctus
 sanctus sanctus dominus sabaoth, plena est uni-
 4 uersa terra gloria eius. et eleuatum est superlimi-
 nare a uoce, qua clamabant, et domus inpleta 5
 est fumo. et dixi: o miser ego, quoniam conpunctus
 sum, quia, cum sim homo et inmunda labia habeam,
 in medio quoque populi inmunda labia habentis
 habitem, et regem dominum sabaoth ego uidi ocu-
 6 lis meis. et missum est ad me unum de seraphim, 10
 et in manu sua habebat carbonem, quem forcipe
 7 acceperat de altari. et tetigit os meum et dixit:
 ecce tetigit hoc labia tua et auferet iniquitates
 8 tuas et peccata tua circumpurgabit. et audiui uo-
 cem domini dicentis: quem mittam et quis ibit ad 15
 9 populum istum? et dixi: ecce ego, mitte me. et ait:
 uade et dic populo huic: aure audietis et non intel-
 legetis, et cernentes aspicietis et non uidebitis.

1. Et factum est in anno, quo mortuus est rex Ozias:
 uidi dominum sedentem super thronum excelsum 20
 et eleuatum. antequam de uisione dicamus, pertractandum
 uidetur, qui sit Ozias, quot annis regnauerit, qui ei in cete-
 2 ris gentibus sint coaeui. et de persona quidem, sicut in Re-
 gnorum et Praeteritorum libris legimus, fuit uir iustus et

19 *Esai. 6, 1 23 cf. IV Reg. 15, 1—7 24 cf. II Par. cap. 26

1 pedes eius B 2 alterum] alterutrum W 3 dominus deus FLEB
 omnis B 4 gloria scripsi (cf. infra p. 80, 13), maiestate codd. ele-
 uata Σ est om. W 6 dixit W 9 et om. W uidi ego B 10 missus
 B, I (corr.) unus B seraphym F seraphin B syraphin L 11 forcipem
 (corr.) FΣ fortiphe B 12 acciperat (corr. m2) FΣ 13 tetigi B
 aufert WB 14 circumpurgauit F (corr.), L purgauit B 15 quis ibit]
 quesibit W 17 intellegitis Fa.c.m2, LΣ 18 aspicietis FLEΣ uidebitis]
 seq. incipit (om. F) interpretatio eiusdem capituli FLEΣ expositio eiusdem B
 19 ozias (odias B) rex WB 20 supra L 21 et el. et cetera DB et
 cetera et el. F et cetera S de uisione] diuisione (corr.) Σ diuisionem F
 22 uidete D qui W quis ΣB quid cet. odias B quot] quo W
 ei et B 24 et Praet.] del., in mg. et paralipomenon m2 B

fecit rectum in conspectu domini aedificans templum, aquae-
 ductum fabricans, offerens uasa et pro hoc merito aduersarios
 superans, quodque maximum pietatis indicium est, habens multos
 in suo imperio prophetas. hic, quamdiu uixit Zacharias sacerdos
 5 cognomento Intellegens, placuit deo et cum omni ueneratione
 delubrum eius ingressus est. postquam uero Zacharias obiit, 3
 uolens per se offerre donaria sacerdotalem ordinem non tam
 pie quam audacter inuasit et reclamantibus leuitis et ceteris
 sacerdotibus: 'nonne tu es Ozias rex et non sacerdos?' audire
 10 noluit statimque lepra perfusus in fronte est secundum pro-
 phetae uocem dicentis: in ple, domine, facies eorum igno-
 minia, quam corporis partem sacerdos auri lammina protegebat,
 quam in Ezechiel dominus iubet tau litterae impressione signari,
 de qua Dauid exultat dicens: signatum est super nos
 15 lumen uultus tui, domine, in qua allophylus procax fun-
 dae lapide ictus interiit. regnauit autem Ozias annis quin- 4
 quaginta duobus, quo tempore apud Latinos Amulius, apud
 Athenienses Agamestor undecimus imperabant. post cuius mor-
 tem Esaias propheta hanc uisionem, quam explanare nunc
 20 nitimur, uidit, id est eo anno, quo Romulus, Romani imperii
 conditor, natus est, sicut manifestum esse poterit his, qui uolu-
 erint legere Temporum librum, quem nos in Latinam linguam
 ex Graeco sermone transtulimus.

1 *II Par. 26, 4 4 cf. ibid. 26, 5 9 cf. ibid. 26, 18—19 11 *Ps.
 82, 17 12 cf. Ex. 28, 38 13 cf. Ezech. 9, 4 14 Ps. 4, 7 15 cf.
 I Reg. 17, 49 16 cf. II Par. 26, 3

1 dei *W* templum] *s. l. add.* et *B* 2 et] *s. l. Σ, om. I* 3 quod-
 que *W* quod *LBS* quo *cet.* iudicium *B* 4 in *om. Σ* uix *W*
 sac. cogn. int. zach. *B* 6 delubrum] *seq. in templum (exp.) B* 8 quam|
 quia *S* sac. cet. *ς* 9 rex ozias *ς* 10 percussus *WS* est *s. l. Σ*
 iuxta *DS* 11 domine] *d S, s. l. m2 Σ* 12 lamina *ΣBS* 13 ezechiel *D*
 iezechiel *B* zechiele *W* thau *S* 14 exultans *ΣB* dicit *Σ* 15 in qua *s. l. Σ*
 allophilus *D* alophilus *WS* allophilus *cet.* 16 lapidis *FDS, ΣBp.c.m2*
 hictus (hictu *m2*) *B* ictu *DS* interit *D* 17 et duobus *LΣB* amullinus *W*
 18 agammestor *B* undecimi *S* si *F* imperabat *ΣW, Bp.c.m2* 19 esaias *D*
 esayas *B* ysaias *S* isaias *ς* nunc nit. expl. *Σ* 20 romulus *F, Σa.c.m2, WD*
 21 potuerit *FΣ* 23 transt.] *add. sequitur FBS, Σ(s.l.m2), add. eorum D*

2. Et factum est in anno, quo mortuus est rex Ozias: uidi dominum sedentem super thronum excelsum et eleuatum. praemissa historia spiritalis sequitur intellectus, cuius causa historia ipsa replicata est. uiuente leproso rege et, quantum in se est, sacerdotium dissipante Esaias uisionem uidere non potuit. quam diu ille regnum tenuit in Iudaea, propheta oculos non leuauit ad caelum, non ei sunt reserata caelestia, non apparuit dominus sabaoth nec in mysterio fidei ter sancti nomen auditum est. quando uero ille mortuus est, uniuersa, quae subsequens sermo monstrabit, aperto sese lumine prodiderunt. tale quiddam et in Exodo scriptum est: dum Pharaeo uixit, populus Israhel ex luti et lateris palearumque opere non suspirauit ad dominum; dum ille regnauit, nemo quaesiuit deum patrum Abraham, Isaac et Iacob. quando uero ille mortuus est, suspirauerunt filii Israhel, ut scriptura dicit: et ascendit clamor eorum ad dominum, cum utique iuxta historiam tunc magis gaudere debuerint et ante suspirare, dum uiueret. Ezechiel quoque prophetante Phaltias filius Banaiae occubuit et post pessimi ducis interitum: cecidi, inquit, super faciem meam et clamaui uoce magna et dixi: heu mihi, heu mihi, adonai domine, in consumma-

1 *Esai. 6, 1 14 cf. Ex. 3, 15 16 *Ex. 2, 23 19 *Ezech. 11, 13

1 in om. W odias rex B ozias rex ζ 2 supra FL, Σ a.c. 3 eleuatum explicat (explicat B [del.], S) FDBS spiritali (corr. m2) F Σ spiritalis B sequatur L Σ 5 et] in D se WB re cet. esaiam (corr.) D esayas B ysaias S isaias ζ 6 in] s. l. (del. m2) Σ iudaeae Σ p.c.m2 7 leuabat Σ 8 app. ei BS ministerio FL, Σ (ni eras.), D 9 sancti s. l. m2 B nomen in ras. m2 B est om. D 10 quae in ras. D monstrabit WS monstrauit cet. aperte F se W, B (in ras. m2), Σ a.c.m2 11 et om. W 12 dum adhuc W luto FD luci W et om. FDS et palearum L, Σ a.c.m2 13 opere pressus F, Σ p.c.m2, DBS 14 dominum deum B 16 deum FS 18 suspirarent L, Σ (corr.) dum WS cum cet. hiezechiel D hiezechiele LW 19 filios W, om. S banai W baiane F (bainie m2), DB 21 pr. eu B alt. eu LB adonai (-y B) domine LWB (cf. cod. Alex. ἀδωναι κυρις), domine adonai F adonai (-y) DS domine Σ in] en W, om. L Σ consummatione ζ

tionem tu facis reliquias Israhel. si ergo intellegas 4
 in Ozia et Pharaone et Phaltia et ceteris istiusmodi contrarias
 fortitudines, uidebis, quomodo illis uiuentibus nullus nostrum
 uideat ac suspiret et in paenitentiam corruat. non regnet,
 5 ait apostolus, peccatum in mortali uestro corpore.
 regnante peccato Aegyptiis extruimus ciuitates, in cinere uer-
 samur et sordibus, pro frumento paleas, pro solida petra luti
 opera sectamur.

3. Sequitur: uidi dominum sedentem super thro-
 10 num excelsum et eleuatum. uidit et Danihel sedentem
 dominum, sed non super thronum excelsum et eleuatum. pol-
 licetur et alibi uox diuina dicens: ueniam et sedebo et
 iudicabo populum in ualle Iosaphat, quod interpreta-
 tur 'domini iudicium'. qui peccator est et mei similis, uidet 2
 15 dominum sedentem in ualle Iosaphat, non in colle, non in
 monte, sed in ualle et in ualle iudicii; qui uero iustus et
 Esaiae similis est, uidet illum sedentem super thronum excel-
 sum et eleuatum. ut autem et aliud inferam: quando eum
 mente pertracto regnare thronis, dominationibus, angelis cete-
 20 risque uirtutibus, uideo excelsum thronum eius; quando autem
 considero, quo- modo genus dispenset humanum et pro nostra
 salute saepe descendere dicatur ad terras, uideo humilem et
 terrae proximum thronum eius.

4. Sequitur: uidi dominum sedentem super thronum

4 *Rom. 6, 12 9 *Esai. 6, 1 10 cf. Dan. 7, 9 12 *Ioel 3, 12
 19 cf. Eph. 1, 21. Col. 1, 16 24 *Esai. 6, 1—2

1 reliquis *W* reliquiarum *LE* 2 *pr.* et] in *Σ* faltasia *Ba.c.*
 contrariis fortitudinis *W* 4 ac *om.* *W* suspirare *D* poenitentia *W*
 5 peccatum *s. l. m.2 Σ* uestro mortali *FES* 6 egyptus *D* extr.]
 exiuimus *D* in] et in *BS* 7 et] ac *B* 8 sect.] festinamur *D*
 9 Seq.] *s. l. m.2 Σ, om. L* 10 daniel *Σ* dauid *D* 11 pollicite *D*
 13 populos *Σ* uallem *W* iosephat *Fa.c.m.2* 14 mihi *LE* uidit
WD 16 et in ualle *om. W* 17 similiter *Fa.c.m.2* est *om. DBS*
 uidit *WD* 18 alium *W* eum] in *mg. m.2 Σ* cum *D* autem *L*
 19 pertractauero *Σ* regnare in *ς* 23 prox. terrae *DS* eius *add.*
m.2 Σ 24 Seq.] *s. l. m.2 Σ, om. LW*

excelsum et eleuatum, et plena domus a gloria
 eius. et seraphim stabant in circuitu eius. quidam
 ante me tam Graeci quam Latini hunc locum exponentes do-
 minum super thronum sedentem deum patrem et duo seraphim, 5
 2 Iesum Christum et spiritum sanctum interpretati sunt. quorum
 ego auctoritati, quamuis sint eruditissimi, non adsentio, multo
 si quidem melius est uera rustice quam diserte falsa proferre,
 maxime cum Iohannes euangelista in hac eadem uisione non
 deum patrem, sed Christum scribat esse conspectum. nam 10
 cum de incredulitate diceret Iudaeorum, statim causas incre-
 dulitatis exposuit: et ideo non poterant credere in eum,
 quia dixit Esaias: aure audietis et non intellegetis,
 et cernentes aspicietis et non uidebitis. haec autem
 dixit, quando uidit gloriam unigeniti et testifica- 15
 3 tus est de eo. in praesenti uolumine Esaias ab eo, qui sedet
 in throno, iubetur, ut dicat: aure audietis et non intel-
 legetis. qui autem hoc iubet, ut euangelista intellegit, Chri-
 stus est; unde nunc colligitur non posse seraphim Christum
 4 intellegi, cum Christus sit ipse, qui sedeat. et licet in Actibus 20
 apostolorum aduersus Iudaeos inter se dissidentes Paulus dicat:
 bene spiritus sanctus locutus est per Esaiam prophe-
 tam ad patres nostros dicens: uade ad populum istum

12 *Ioh. 12, 39—41 13 *Esai. 6, 9 17 *Esai. 6, 9 22 *Act.
 28, 25—27 23 *Esai. 6, 9—10

1 plena erat ζ a] ex (corr.) Σ , om. ζ gloria scripsi (cf. p. 79,
 11), maiestate codd. 2 seraphim D serapym W seraphin BS seraphyn F
 siraphin $\Sigma a. c. m. 2$ syraphin L stabat F 4 supra $L \Sigma B$ deum WB
 dominum $cet.$ seraphim W seraphin DBS siraphin (seraphin $m. 2$) Σ
 seraphyn F syraphin L 5 qui FD utroque D predictor W
 7 assentior ζ multi (corr. $m. 2$) quidem D 8 falsa desertae W 9 hac]
 ae DB hec W 11 iud. dic. $F L \Sigma$ 12 exp. dicens ζ et om. W
 poterat D (corr.), S 13 intelle(i)gitis $F L \Sigma a. c. m. 2, D$ 16 de eo] deo $\Sigma a. c. m. 2$
 praesenti ergo ζ , ergo $add. s. l. B$ 17 intelle(i)gitis $F L \Sigma a. c. m. 2$ 18 quod S
 hoc] $s. l. S$ haec ζ 19 nunc om. W collegitur $F a. c. m. 2, W$ 20 ipse]
 $s. l. m. 2 \Sigma$, om. L sedet (corr.) Σ et om. W actis ζ 21 disse-
 dentes $F L, \Sigma a. c. m. 2$ 23 istum WB , om. $cet.$

et dic: aure audietis et non intellegetis, et uident-
 tes uidebitis et non perspicietis. incrassatum est
 enim cor populi huius et auribus suis grauiter
 audierunt et oculos suos clausuerunt, ne quando
 5 uideant oculis et auribus audiant et corde intel-
 legant et conuertant se et sanem illos, mihi tamen
 personae diuersitas non facit quaestionem, cum sciam et Chri-
 stum et spiritum sanctum unius esse substantiae nec alia
 spiritus uerba esse quam filii nec aliud filium iussisse quam
 10 spiritum.

5. Sequitur: et plena domus a gloria eius. domus dei,
 quae sursum est, gloria plena conspicitur; haec uero, quae
 deorsum est, nescio an plena sit gloria, nisi forte secundum
 psalmistae sensum dicentis: domini est terra et pleni-
 15 tudo eius nos quoque dicamus eos esse in terra plenos
 gloria, qui possint dicere: nos omnes ex plenitudine eius
 accepimus. istam domum sapientes mulieres aedificant et 2
 insipiens dissipat manibus, de ista et Esaias loquitur: et
 erit in nouissimis diebus manifestus mons domini
 20 et domus dei in summis montibus et eleuabitur
 super colles. haec est domus, de qua et alibi supra dictus 3
 Paulus sacrata uoce testatur: et Moyses quidem fidelis

11 *Esai. 6, 1 14 Ps. 23, 1 16 *Ioh. 1, 16 17 cf. Prou. 14, 1
 18 *Esai. 2, 2 22 *Hebr. 3, 5—6

1 intellegitis *FLZa.c.m2,D* 2 perspicietis (per *in ras. m2*) *B* prop-
 spicietis *LZ* percipietis *W* 3 enim *om. DS* 4 cluserunt *W* 5 oc-
 suis *Z* audiunt *D* cor *D* 6 conuertant se (ad me *add. W*) *LZW*
 conuertantur *cet.* eos *S* 7 faciat (*corr.*) *D* sciat *FD* 8 sanctum
om. W 9 filium *s. l. L* 10 spir. sanctum *W,B (in mg. sēm m2)*
 11 Seq.] *s. l. m2 Z, om. LWB* plena erat *BS* a *D, om. cet.* gloria]
 maiestate *DS* 12 consp.] confitetur *S* 14 sens. ps. *W* 15 eos esse (esse
 eos *B* esse *om. Z*) in t. pl. gl. *LZWB* eos in t. pl. (pl. in t. *DS*) gl.
 esse *FDS* 16 possunt *W* 18 insipientes dissipant *codd. praeter W*
pr. et om. BS 19 manifestatus *W* manifestus (*del. m2 B, om. DS*)
 praeparatus *BDS* mons—dei *W* domus domini *F* mons (*s. l. m2 Z*)
 domus domini *cet.* 22 fideli *Dp.c.*

in tota domo eius quasi famulus in testimonium eorum, quae dicenda erant; Christus uero ut filius super domum eius, cuius domus sumus nos, sit ament principium substantiae eius usque ad finem firmum teneamus. de hac et ad Timotheum loquitur: haec autem scribo, ut scias, quemadmodum oporteat te conuersari in domo dei, quae est ecclesia.

6. Sequitur: et seraphim stabant in circuitu eius: sex alae uni et sex alae alteri. et duabus quidem uelabant faciem et duabus uelabant pedes et duabus uolabant. et clamabant alter ad alterum et dicebant: sanctus sanctus sanctus dominus sabaoth, plena est uniuersa terra gloria eius. uolumus scire, quae sint seraphim stantia in circuitu dei; quae sex alae unius et simul iunctis duodecim; quomodo duabus uelent faciem et duabus pedes et duabus uolent, cum superius in circuitu dei stare dicantur, aut quomodo stent in circuitu, cum duo sint; quid sit illud, quod alter ad alterum clamitent et ter sancti nomen ingeminent; quomodo superius domus plena gloria et nunc terra esse dicatur. quae cum non minimum puluerem moueant et prima statim fronte difficultatem interpretationis obiciant, in commune dominum deprecemur, ut mihi quoque de altari

5 *I Tim. 3, 14—15 8 *Esai. 6, 2—3 22 cf. Esai. 6, 6

1 in om. W 2 uero] autem W 3 nos sumus FLEB 4 eius Σ (s. l. m2), DBS, om. cet. fidem F firmam L, Σ (corr.) 5 retineamus LΣ haec—te om. W 6 scribo uobis S dico Σ in domo dei op. te conu. S, D (te ante in) 7 uersari W domini FLEΣ qui W est s. l. FΣ 8 Seq.] in mg. add. m2 B, om. LEW 9 alt. alae om. F et duabus—faciem om. W 10 pr. duabus] dua W 11 alter] ex aliter W ad s. l. B et dicebant om. DS 12 dominus WD deus J, dominus (s. l. Σ) deus cet. 14 circuitus B dei] eius Σ alae] s. l. m2 Σ, om. L 15 iunctis scripsi iuncti W adiunctae cet. iunctae Σ uelent W, Bp.c.m2 uelabant cet. 16 uolent] ex uolabant m2 B uolent et duabus quidem uelabant faciem W (cf. ad lin. 9) 17 sint] add. et alibi uolent FDBS, Σmg. 18 alter] altera D et ter W, Bp.c.m2 et cet. 19 gloria ē Σ 20 quae] quē S moueat FLED 21 interpretatis, L, Σa.c.m2 obiciat Ip.c. 22 deum ΣB precemur LEB

carbo mittatur et omni peccatorum sorde deterisa primum
 possim dei sacramenta conspiciere, dehinc enarrare, quae uidero.
 seraphim, sicut in interpretatione nominum Hebraeorum inue- 4
 nimus, aut 'incendium' aut 'principium oris eorum' inter-
 5 tantur. quaerimus, quid sit hoc incendium. saluator ait: ignem
 ueni mittere super terram et quam uolo, ut ar-
 deat! duo discipuli, quibus in itinere scripturas dominus aperu-
 erat a Moysi et omnibus prophetis incipiens, postquam rese-
 rati sunt oculi eorum, cognoscentes eum dixerunt ad alteru- 5
 10 trum: nonne cor nostrum erat in nobis ardens, in
 uia cum adaperiebat nobis scripturas? et in Deutero- 5
 nomio deus ipse ignis scribitur esse consumens et in Ezechiele
 quoque a renibus usque ad pedes uidetur igneus et eloquia
 domini eloquia casta, argentum igne examinatum
 15 terrae, purgatum septuplum et multa alia, quae
 si de omnibus scripturis uoluero replicare, perlongum est.
 ergo quaerimus, ubi sit hoc incendium salutare. nulli dubium, 6
 quin in sacris uoluminibus, ex quorum lectione uniuersa ho-
 minum uitia purgantur. de eo uero, quod sequitur 'principium
 20 oris eorum', quomodo possit ad scripturas referri, uereor, ne,

5 *Luc. 12, 49 8 cf. Luc. 24, 27. 31 10 *Luc. 24, 32 11 cf.
 Deut. 4, 24 12 cf. Ezech. 8, 2 13 *Ps. 11, 7

1 et] ut ζ primo DS 2 quod $F, \Sigma a. c. m. 2$ 3 in] $s. l. m. 2 \Sigma, om. FWD$
 hebraicorum L, Σ (a ex e) iudaeorum W inuenimus] $add.$ interpretatur
 ardor S $add.$ ardor ζ 4 $alt.$ aut—inc.] de quo S 5 quod D hoc
 $om. codd. praeter W$ ait $om. S$ 6 super W in $cet.$ quam] quem
 $DS, \Sigma p. c.$ quae (quam $m. 2$) F quae (in $mg. m. 2$ uel quem) B ut iam $L \Sigma$
 7 de ($om. F \Sigma DS$) duobus discipulis $FLEDS$ dom. script. ζ aperuit Σ
 8 moysi $\Sigma S, Bp. c. m. 2$ 9 sunt $s. l. \Sigma$ dix. $s. l. \Sigma$ 10 ardens (ens in
 $ras. m. 2$ seq. $ras. 4—5$ litt.) Σ ard. er. i. nob. F (seq. $ras. 6$ litt.) DS
 in uia cum LW dum loqueretur in uia et ($praeter$ dum $add. m. 2$ $s. l.$
 Σ) $cet.$ 11 adaperiebat W aperiret $cet.$ 12 ezechiel $F \Sigma$ ezechihel D
 13 uid. esse BS ignis $Bp. c. m. 2$ 15 terrae purg. W probatum $cet.$
 cf. $p. 38, 1$ septuplo D septulum Σ 16 de o. scr. si B si $om. D$
 scr. omn. DS 17 si ante ergo $add. Engelbrecht comma post salutare$
 $ponens$ sit $om. L$ 18 quin] quam in L ($corr.$) quam $F, \Sigma a. c. m. 2$
 qui W 19 de eo] ideo W uero] $s. l. m. 2 \Sigma, om. W$

si dicere coeperimus, non tam interpretari, quam uim scrip-
 7 turis adferre uideamur. initium oris et communis eloquii et
 hoc omne, quod loquimur, Hebraeam linguam, qua uetus testa-
 mentum scriptum est, uniuersa antiquitas tradidit. postquam
 uero in fabricatione turris per offensam dei linguarum diuer-
 5 sitas adtributa est, tunc sermonis uarietas in omnes dispersa
 est nationes. igitur et incendium et initium oris in duobus
 animaduertitur testamentis, quae circa deum stare non mirum
 est, cum per ea dominus ipse discatur.

8 'Sex alae uni et sex alae alteri' Victorinus noster 10
 duodecim apostolos interpretatus est. nos possumus et duo-
 decim lapides altaris, quos ferrum non tetigit, et duo-
 decim gemmas, ex quibus sacerdotis insigne constructum est,
 accipere, quas et Ezechiel memorat et Apocalypsis non tacet.
 quorum quid uerum sit, deus uiderit; quid uerisimile, in 15
 sequentibus exponemus.

7. Et duabus quidem uelabant faciem et dua-
 bus uelabant pedes et duabus uolabant. uelabant
 faciem non suam, sed dei. quis enim eius potest scire prin-
 cipium, quid, antequam istum conderet mundum, in rerum 20

5 cf. Gen. 11, 1—9 10 *Esai. 6, 2 11 cf. III Reg. 18, 31—32
 12 Deut. 27, 5 cf. Ex. 28, 17—21. 39, 10—14 14 cf. Ezech. 28, 13
 cf. Apoc. 21, 19—20 17 *Esai. 6, 2

1 uim] s. l. L uis F scriptis W 2 afferri LΣ inferre DBS
 inferri F uideam (corr. m2) F pr. et] sed L,Σ (corr.) 3 omne]
 comune S hebraea lingua FLΣD, Bp.r. hebraee linguae S ueteri D
 4 uniuersa del. m2 B antiquitas FL,Σ(corr.), Bp.c.m2 5 diu. ling. Σ
 6 tributa S narietas] in ras. m2 B diuersitas uel narietas S diuersitas
 saluari etas D in omnes in ras. m2 B omnis W nat. disp.
 est DS nat. (in ras. m2) disp. est nat. (nat. del. m2) B 8 deum] domi-
 num W dñi F 9 ipse dom. D ipse om. FES dicatur F 10 alt.
 alae om. F noster] inter FD in S noster in B 12 lapidem D
 13 sacerdotes FWD insigne L insigne diadema (diadema s. l. add.
 m2 Σ) cet. est s. l. B 14 quas scripsi quod W quos cet. et] s. l. Σ,
 om. S ezechihel Σ zechiel W hiezehihel D memorauit L commemorat S
 15 in] s. l. m2 Σ, om. L 16 exponamus FΣ exponam L 17 ante pr.
 et add. sequitur FDBS 19 eius sc. pot. D pot. sc. eius W 20 istud W
 in rerum W, B (in ras. m2) iterum FLΣD interim S

fuerit aeternitate, quando thronos, dominationes, potestates, angelos totumque ministerium caeleste condiderit? et duabus uelabant pedes: non suos, sed dei. extrema quippe eius scire quis potest? quid post consummationem saeculi sit futurum, quid, postquam genus hominum fuerit indicatum, quae sequatur uita, an rursus alia futura sit terra et post transitionem alia rursus elementa uel alius mundus solque condendus sit. priora adnuntiate mihi et, in nouissimo quae futura sunt, et dicam, quia dii estis, ait Esaias significans neminem posse, quid ante mundum fuerit et quid post mundum futurum sit, enarrare. et duabus uolabant: media tantum cognoscimus, quae ex scripturarum nobis lectione panduntur: quando mundus factus sit, quando plasmatus homo, quando diluuium, quando lex data sit, ut ex uno homine uniuersa terrarum spatia completa sint et in extremo tempore dei filius pro nostra salute sumpserit carnem. cetera uero, quae diximus, ista duo seraphim in facie pedibusque texerunt.

Et clamabant alter ad alterum: pulchre positum alter ad alterum. quidquid enim in ueteri legimus testamento, hoc idem et in euangelio reperimus et, quod in euangelio fuerit lectitatum, hoc ex ueteris testamenti auctoritate deducitur; nihil dissonum, nihil diuersum est.

2 *Esai. 6, 2 8 *Esai. 41, 22—23 12 *Esai. 6, 2 19 *Esai. 6, 3

1 fuerit *W*, *add. in cet.* 2 ministerium *W*, *Bp.c.m.2* my(i)sterium *cet.* cond. cael. Σ cond.] *add. sequitur FDBS, \Sigma s. l. m. 2* 3 pedes *W*, *add. eius cet.* suas *L* 4 quippe] quoque *DBS* quis scire *FL\S* 5 futurum sit *D* 6 secuntur *W* uita] ura *D* suusum *FD* sit futura ζ 7 pos *W* 8 condensus *W* adnuntiante *FL (corr.)* nuntiate *B* 9 in nou. *W* nouissima *cet.* dico *W* 10 significas (*corr. m. 2*) *F*, *om. \Sigma* 13 et ex *W* 15 diuersa *W* spat. terr. *DS* 17 susceperit (*pr. e ex i m. 2*) *L* susceperet Σ 18 in *del. B* faciem *LB, \Sigma (corr.)* pedesque *Bp.c.m.2* extexerunt *W* 19 clamabat *Fp.c.* positum est (*est s. l. m. 2 B*) *B\S* alterum] *add. sanctus sanctus sanctus FL, \Sigma (corr.)* 20 legimus *om. W* 21 *pr. et] eras. \Sigma, om. LW* repp.—*alt. eu. om. W* reperimus ΣS 22 ex *W* in *cet.* ueteri *FL, \Sigma a. c. m. 2* testamento *F* nihil] *add. in eis W* 23 dissonum est *B* diuisum (*ex diuisum*) *F*

- 5 Et dicebant: sanctus sanctus sanctus dominus
 sabaoth. in ambobus testamentis trinitas praedicatur. quod
 autem sabaoth et saluator noster dicatur, accipe exemplum
 in uicesimo tertio psalmo: uirtutes, quae domino ministrabant,
 ad caelestes alias fortitudines proclamabant, ut pandant ianuam 5
 domino reuertenti: tollite portas, principes, uestras —
 siue, ut Aquila interpretatur, ad tollite, portae, capita
 6 uestra — et introibit rex gloriae. rursum illae, quia
 indutum carne conspiciunt, nouo mysterio stupefactae inter-
 rogant: quis est iste rex gloriae? accipiuntque respon- 10
 sum: dominus uirtutum ipse est rex gloriae, quod
 in Hebraeo scribitur: 'dominus sabaoth'. sciendumque, quia,
 ubicumque septuaginta interpretes 'dominum uirtutum' et
 'dominum omnipotentem' expresserint, in Hebraeo sit positum
 'dominus sabaoth', quod interpretatur Aquila 'dominus mili- 15
 tiarum'. dominus quoque ipse hic quattuor litterarum est, quod
 proprie in deo ponitur: iod he iod he, id est duobus IA,
 quae duplicata ineffabile illud et gloriosum dei nomen efficiunt.
- 7 Plena est uniuersa terra gloria eius. hoc adhuc
 a seraphim dicitur de aduentu domini saluatoris, quomodo 20

1 *Esai. 6, 3 6 *Ps. 23, 9 10 Ps. 23, 10 11 Ps. 23, 10
 19 *Esai. 6, 3

1 dominus] *add.* deus *FΣBS* 2 testamenti *D* trin.] *s. l. m2 Σ*,
om. L quot *D* 3 autem] *exp. m2 L*, autem et *S* noster] *om. F*,
add. esse codd. praeter W dicitur *S* accipere *D* 4 in *om. D*
uic. quarto BS uirtutis *W* queque *B* 5 dom. ian. *D* 6 portas
s. l. F principis uestri *L, Σp.c.* 7 porta *Fa.c.m2* capitae
 uestrae *B* capita uestra pulchrae positum alter ad alterum sequitur
 (seq. *s. l. m2Σ*) *FLΣ* (*cf. p. 83, 19*) 8 introiuit *WB, FLΣ* (*corr.*) qui
 (quae *m2*) *Σ* quem *FDS* 9 suspiciunt *D* mysterio *S* stupefacta
F, Σa.c.m2, D rogant *W* 10 qui sit *W* 12 ebreo (*corr.*) *ΣB*
 hebreos *W* sciendum quoque *FB* secundo queque *S* 14 expresse-
 runt *FL, Σa.r.* 15 aqu. int. *DS* 16 est litt. *D* 17 ponitur *om. S*
 iod he iod he *B* iod he *Σ* ioth he iothem *W* ioth he uau he *S* duobus
W duabus (duabus et duabus *S*) *cet.* IA quae] ia que (*in ras. m2*)
B iamque *W* ia *om. S* 18 duplicatae *Bp.c.m2* domini (*del. m2*)
 dei *B* nomen dei *FS* efficiant (*corr.*) *LΣ* 19 omnis *S* 20 a] ad *S*

in omnem terram praedicatio illius porrigatur et apostolorum sonus mundi limites penetret.

8. Sequitur: et eleuatum est superliminare a uoce, qua clamabant. legimus in ueteri testamento, quod semper
 5 dominus Moysi et Aaron ad ostium tabernaculi sit locutus, quasi ante euangelium necdum eos in sancta sanctorum induxerit, sicuti ecclesia postea introducta est dicens: introduxit me
 rex in cubiculum suum. quando ergo dominus noster
 2 descendit ad terras, superliminare illud, id est quasi quoddam
 10 obstaculum, intrare cupientibus sublatum est et uniuersus hic mundus inpletus fumo, id est gloria dei. ubi autem in Latino 'eleuatum' legimus, in Graeco 'sublatum' ponitur. sed quia uerbi ambiguitas utroque modo interpretari potest, nostri 'eleuatum' interpretati sunt pro 'ablato.'

15 Et domus inpleta est fumo. deus, ut supra diximus, 3 ignis est; hic cum in Sina monte descendisset ad Moysen, ad aduentum eius uidebantur lampades discurrentes et plenus omnis mons fumo. unde in psalmis dicitur: qui tangis montes, et fumigabunt. ex igne ergo, quoniam totam substantiam capere non possumus, leuior quaedam in uniuersum mundum
 20 et, ut ita dicam, rarior fumi natura dispergitur, quam nos capi- entes dicamus: ex parte cognoscimus et ex parte prophetamus et: nunc uideamus per speculum in aenigmate.

3 *Esai. 6, 4 4 cf. Ex. 33, 9—10 7 *Cant. 1, 3 15 *Esai. 6, 4 16 cf. Ex. 19, 16—19 18 *Ps. 103, 32 22 I Cor. 13, 9
 23 *I Cor. 13, 12

2 lim. mundi Σ 3 Seq.] s. l. m.2 Σ, om. LW 4 quam D 5 ad moysen FLΣ 6 in om. S induxerat W induxit D adduxerit Σ
 introduxerit σ 7 sicuti W sicut L, Σ (s. l. dei m.2), D sicut (sic S) dei FBS 8 suum om. D quomodo W 9 descendat D 10 capientibus Fa.c.m.2 ablatum W 11 fum. impl. σ impletur Σ
 fumo est Σ 12 ἐπύρσθη sublatum σ 13 in utroque LΣ 14 sublato LΣ
 15 est W, s. l. ΣB, om. cet. 17 lampades] add. nel lapides (del.) B
 excurrentes Bp.c. 18 psalmo B tangit DB 19 fumigant D
 20 uniuerso mundo B 21 naturam (corr.) FΣ dispargitur F, L
 (corr.), D, Ba.c.m.2 cupientes L 22 dicimus WB 23 in speculum B in speculo (o ex a) Σ

9. Et seraphim stabant in circuitu eius: sex alae uni et sex alae alteri. quidam Graecorum, uir in scripturis adprime eruditus, seraphim uirtutes quasdam in caelis esse exposuit, quae ante tribunal dei adsistentes laudent eum et in diuersa ministeria mittantur maximeque ad eos, qui purgatione indigent et ob pristina peccata aliqua ex parte suppliciis. 'quod autem sublatum est', inquit, 'superliminare et domus inpleta est fumo, signum est templi Iudaici destruendi et incendii uniuersae Hierusalem'. nonnulli uero in superioribus consentientes in extrema parte dissentiunt. nam superliminare sublatum illo tempore praedicant, quando uelum templi scissum est et uniuersa domus Israhel erroris nube confusa, quando Iosephus refert sacerdotes ex adytis templi uirtutum caelestium audisse uocem: 'transeamus ex his sedibus'.

10. Est uero quidam, a quo ego perplurima didicisse me gaudeo et qui Hebraeum sermonem ita elimarit, ut inter scribas eorum Chaldaeus aestimetur. is longe alia uia ingressus est. ait enim nullum prophetarum extra Esaiam uidisse seraphim circa deum stantia et ne ipsa quidem seraphim alibi lectitari, dein consummationis et captiuitatis Hierusalem, quae sub

1 *Esai. 6, 2 11 cf. Matth. 27, 51 etc. 13 cf. Ioseph. Bell. Iud. VI 5, 3

1 stabat *W* eius *om. F* 2 alae *s. l. m2 F* uir *W, om. cet.*
 3 adprime *g* 4 dei *s. l. Z* adsistens *W* laudant *W* 5 in *s. l. L*
 misteria *L* mysteria *F* purgationem *LW, FD (corr.)* 6 suppliciis
 purgantur (purgari merentur *g*) *Bg* 8 incendium uerse *FD* in (*exp. B, om. S*) incendium subuerse *BS* incendendae un. *g* 9 Hierusalem] *in ras. Z, add. quam uidemus nunc destructam in mg. m2 B* 10 in *s. l. m2 Z* 11 illa tempora *Z* 13 ioseppus *F, L* (e ex i) iosepus *Z*
 aditis *W* abditis *cet.* uirtute (*corr.*) *Z* 15 uero *W* uero uir *B* uir *cet.*
 perplurima *W* quedam uel plura *B* plura *cet.* 16 hebreu] (*u in ras.*) *B* hebraeorum *g* 17 chaldeos *W* caldeus *FZB* estimet *D*
 estimetur *B* existimetur *LW, Z* (*pr. i ex e*) his *B, ZW (corr.)* alia
 uia] *Bp.c.m2* 19 dominum *FDS* nec *Lp.c.m2* lectitari *W*
 lectari *D* latitari *S* 20 dein *L, Sa.c.m2, W* dehinc *FDS, Sp.c.m2* de (*s. l. m2*)
 inc de (*exp.*) *B* captiuitate *La.c.m2* Hierusalem] israhelu (*u exp.*) *L*

Nabuchodonosor facta est, signum esse praemisum. ab Ozia 2
 quippe, sub quo prophetae orsus est, usque ad Sedechiam,
 qui extremus regnavit et qui caecus in Babylonem ductus est.
 fuisse reges undecim et duodecimum Godoliam, quem consti-
 5 tuerat rex Babyloniae super terram, quem interfecit Ismahel
 filius Nathaniae inter medias epulas, reliquiarum patriae par-
 ricida, et has esse duodecim alas, e quibus quattuor faciem
 suam uelent, sicut in nonnullis exemplariis inuenitur, quattuor
 uolent, quattuor pedes suos contegant. ex his quippe duodecim 3
 10 regibus quattuor tantum iustos fuisse reges: Oziam, Ioatham.
 Ezechiam et Iosiam, qui sublimes per singulas captiuitates
 glorificare audeant deum: sanctus sanctus sanctus dominus
 saba o th. reliquos uero propter peccata uelare faciem et alios,
 quia in captiuitatem ducti sunt, pedum celare uestigia. super-
 15 liminare uero sublatum et domum inpletam fumo, sicut supra
 diximus, euersionem Hierusalem et incendium templi exposuit.

11. Et ut, quia semel eius coepi referre sententiam, etiam
 ea, quae necdum a me sunt tacta, contingam, forcipem, de
 qua altaris carbo comprehensus est, et labia purgata propriam
 20 Esariae adseruit passionem, qua sub Manasse interfectus est

1 cf. Hier. 1, 2—3 2 cf. IV Reg. 25, 7. Hier. 39, 7 4 cf. IV
 Reg. 25, 22. Hier. 40, 7 5 cf. IV Reg. 25, 25. Hier. 41, 2 12 *Esai.
 6, 3 18 cf. Esai. 6, 6—7

1 nabuc. B naboc. F nabog. W hozia B otia D 2 orsus e. pr. S
 sedecchiam W sedeciam D.La.c. 3 est s. l. m2 Σ 4 regis W
 constituit D 5 babilonie (babilonis m2) B baby(i)lonis FDS ismael S
 6 mathaniae W nathanihel LΣ nathanahel FDS natanahel (natanihe
 m2) B pariae (corr.) LΣ paricida S paracida W 7 esse has B
 8 suam om. FDBS exemplaribus W, Σp.c.Bp.c.m2 9 uolant W suos
 L, Σ(eras.), W, om. cet. his] quibus DS 10 tantum quattuor W reges
 om. FDS iotham Σ iohatan B 11 osiam F singulos B ciuitates S
 12 glor. deum (seq. ras. 4 litt. Σ) audeant FΣ glorificari audiant deum W
 audeant glor. deum S dom.] add. deus codd. praeter WD 13 pecc.
 sua S 14 qui B captiuitate B caelare W uelare cet. 15 impleta W
 sicut s. l. Σ 16 Hierusalem] israhelū (ū exp.) L 17 ut om. S coepere
 ferre W cepi ferre S 18 ea om. Σ acta F contingamus S 19 compre-
 hendens W propria W 20 adserunt W qua] et qua S que (corr.) B

rege. et tunc uere purgatis labiis dixit ad dominum: ecce
 ego, mitte me, et dixit: o miser ego, quoniam con-
 2 punctus sum! donec Ozias uiuit, non intellegis, Esaia, esse
 te miserum, non conpungeris, non moueris; sed quando ille
 mortuus est, tunc animaduertis inmunda habere te labia, tunc
 indignum te esse cognoscis uisione dei. utinam autem et ego
 conpungar et post conpunctionem praedicatione dei dignus efficiar,
 quia, cum sim homo et inmunda labia habeam, in medio quoque
 3 populi inmunda labia habentis habitem! Esaias, ut iustus, tan-
 tum in sermone peccauerat; ideo sola labia habebat inmunda; 10
 ego uero, qui et oculis uideo ad concupiscendum et manu
 scandalizor et pede et omni membrorum parte delinquo, in-
 munda habeo omnia et, quia semel spiritu baptizatus tunicam
 pollui, secundi baptismatis purgatione, id est ignis, indigeo.

12. Non sunt, ut quidam putant, in scripturis uerba simpli- 15
 cia; plurimum in his absconditum est. aliud littera, aliud
 mysticus sermo significat. ecce dominus in euangelio cingitur
 linteo, peluem ad lauandos pedes discipulorum praeparat, serui
 fungitur ministerio; esto, doceat humilitatem, ut nobis in-

1 Esai. 6, 8 2 *Esai. 6, 5 5 cf. *Esai. 6, 5 8 cf. *Esai.
 6, 5 11 cf. Matth. 5, 28 12 cf. Matth. 18, 8 etc. 13 cf. Matth.
 3, 11 17 cf. Ioh. 13, 4—5

1 uere purgatus *B, F* (*alt. u ex o m2*) purgatus uere *D* dixi *W*
 3 intelligis *o* *g* esaya *B* ysaia *S* esaias *cet.* esse (*in mg. m2*) te *B*
 te *S* te esse *g* 5 non munda *g* 6 cogn. te e. *g* te *om.* *W*
 uisionē *W* uisioni *Σ* autem *s. l.* *Σ* 7 praedicatione (-nem *W*) dei *WB*
 dei *cet.* dei uisione *g* quia *om.* *g* 8 humo *Engelbrecht* et *om.* *W*
 non munda *g* in *LΣW* et in *cet.* quoque *om.* *D* 10 sermonem *W*
 inmunda] *add.* non conscientiam *B* (*s. l.*), *g* 11 quia *FDS* *pr.* et
om. *S* manu *in ras. m2 B* 12 pedes *W* omni *W* omnium *cet.*
 hab. *o.* *inm. codd. praeter WB* 13 et *om.* *W* baptizatur rursum
 (rursum *add. in mg. m2 B*) *Bg* baptizatur *D* 14 secundae *F* (*corr.*), *Σ*
 secunde *D* purgationem *F* (*corr.*), *WD* 15 ut *s. l.* *W* 16 his
om. *F* *alt.* aliud] aut *D* 17 cingitur] cui igitur *F* 18 peluim
S, LBp.c.m2 disc. ped. *g* 19 mynisteria *F* esto *LW* sto *D* isto
FΣ cur ista (*esto add. in ras. m2 B*) *BS* esto] ut *add. codd. praeter*
W, B (*add. m2 in mg.*) ut] *in ras. m2 B*

nicem ministremus: non abnuo, non recuso. quid est, quod
 Petro recusanti dicit: nisi lauero pedes tuos, non habe-
 bis partem mecum et ille respondit: non solum, domine,
 pedes, sed et manus et caput? ascensurus dominus ad ²
 caelum, quia apostoli, ut homines terrae insistentes, adhuc habe-
 bant peccatorum sordibus pollutos pedes, uult eos a delictis
 penitus liberare, ut eis possit prophetalis sermo congruere:
 quam speciosi pedes euangelizantium pacem! et
 imitari ualeant ecclesiae uerba dicentis: laui pedes meos,
 quomodo inquinabo illos?, ut, etiam si quis post resur-
 rectionem postea his adhaeserit puluis, in inpiam eum excu-
 tiant ciuitatem in testimonium laboris, quod eo usque pro
 omnium salute contenderint facti Iudaeis ut Iudaei, gentibus
 ut gentiles, ut etiam propria uestigia aliqua ex parte pollue-
 rint. igitur, ut ad propositum reuertamur, sicuti apostoli pur-
 gatione indigebant pedum, sic, quia Esaias tantum in sermone
 peccauerat, labia habebat inmunda et, quantum ego arbitror,
 quia Oziam in templum inruentem non corripuerat nec iuxta
 Heliae exemplum libera uoce inpium designarat, labia habebat
 inmunda.

In medio quoque populi inmunda labia habentis ⁴
 habitem. Esaias, quia conpunctus est et se miserum

2 *Ioh. 13, 8 3 *Ioh. 13, 9 8 *Esai. 52, 7 9 Cant. 5, 3
 11 cf. Matth. 10, 14 etc. 13 cf. I Cor. 9, 20 18 cf. II Par. 26,
 16—19 cf. III Reg. 20 (21), 17—26 21 *Esai. 6, 5

1 ministrem *D* abnuo] rennuo *B* 3 domine (d *S*) non solum *DS*
 4 pedes meos *S* pr. et] s. l. Σ , om. *FB* asc. ergo *S* ad s. l. Σ
 5 qui *D* adsistentes *L* Σ *B* 6 poll. ped. *WB* ped. poll. *cet.* 7 pro-
 phetali *D* 9 imitare *D* 10 si quis] s. l. Σ , om. *D* 11 postea om. *B*
 his] ad (eras.) hys (corr. *m2*) *F'* inpiam] ipsa *W* excutiam *F'*
 (m *super ras.*), *L* Σ *D* 12 ciuitate *W* 13 contenderit *codd. praeter WB*
 factus *Fp.c.m2* Iudaei] iudeus *F'* gentilibus *BS* 14 gentilis *Fp.c.m2*
 aliquid *L* Σ 15 ut om. *L* Σ sicut *F* Σ *W* purgationem *F* Σ *W*, *D* (corr.)
 16 sic] hic *L* quia Es.] isaias qui *S* quia] qui (corr.) Σ 18 ozam
D ozias *L* corripuerit *FL*, Σ (corr.) 19 ex. haeliae *W* inpium s. l. Σ
 designatur *F'* designauerat *B* 21 in] et in *B* inmunda] in medio
 inmundo *B* polluta Σ 22 habitat (at in *ras.* Σ) *F* Σ *DS* habitabat *B*
 quia *WB* qui *cet.* est om. *B*

contestatur, purgatione dignus efficitur; populus uero non solum non agens paenitentiam, sed ne sciens quidem, quia labia habeat imunda, purgationis remedium non meretur. prouidendum igitur sub hoc exemplo non solum, ut ipsi simus iusti, sed, ne cum peccatoribus moremur, quia et hoc in peccati ac miseriae parte ducit propheta.

13. Sequitur: et regem dominum sabaoth ego uidi (oculis meis). aiunt Iudaei Esaiam a maioribus suis idcirco interemptum, quia, cum Moyses posteriora dei uiderit, hic dominum sabaoth oculis carnalibus uidisse se scribat, super hoc deo dicente: nemo faciem meam uidebit et uiuet. quos interrogabimus, quomodo se deus in lege aliis prophetis in uisione et somnio dicat ostendi, Moysi uero facie ad faciem conloqui, et quomodo stet illa sententia: nemo faciem meam uidebit et uiuet, cum facie ad faciem se ad Moysen locutum esse fateatur. respondebunt utique secundum possibilitatem humanam deum uisum, non ut est, sed ut uoluit se uideri. quibus et nos dicemus eodem modo et ab Esaia esse uisum restante summa, ut Moyses deum aut uiderit aut non uiderit. uidit: ergo et Esaias uidisse se dicens in pie est interfectus a

7 *Esai. 6, 5
13 cf. Ex. 33, 11

9 cf. Ex. 33, 20—23

11. 14 *Ex. 33, 20

1 protestatur *S* populos *W* 2 non (*eras.*) agens *L* agens non *S* sed et *B* nec *W* quia] qui Σ (*corr.*), *S* 3 habeat *LDS* habebat *cet.* 5 nec *WDS* 6 ac] *s. l. m2 F* hac (*corr.*) *L\S* et *WB* misericordiae *W* partē ΣB 7 Seq.] *s. l. m2 \Sigma*, *om. LW* 8 oculis meis *addidi* (*cf. supra p. 74, 9*), *om. codd.* 9 contemptum *D* 10 dom. *s. l. \Sigma* oc. carn.] *s. l. \Sigma*, *om. L* se *om. W* scripsit *B* 12 interrogabimus *S* interrog***** (*si interrogemus m2*) *B* interrogauimus *cet.* se] *om. WB* posse (*corr.*) *F* deum *D* 13 uisionem *W* somno *F\S, Ba.c.m2* se (*s. l. m2 B*) dicat *WB* ad faciem *s. l. L* 15 *pr. ad in ras. B* alt. ad] cum *B* 16 fatetur *F* sec.] iuxta *FDS* 17 alt. ut *s. l. \Sigma* 18 dicemus *W* dicimus *cet.* eod. modo] *s. l. m2 \Sigma*, *om. FL* alt. et *W*, *om. cet.* ita uisum esse *FL\S* 19 *pr. aut*] *s. l. m2 \Sigma*, *om. L* 20 uidit] si uidit, uidit ς esayas (*s. l. qui m2*) *B* isaias qui ς se *add. m2 \Sigma*

nobis, quia deus uideri potest. non uidit: interficite et Moysen cum Esaia, quia eiusdem mendacii reus est dicens se uidisse eum, qui uideri non potest. quemcumque in expositione eius loci super Moysi habuerint intellectum, etiam nos ad Esaiae
5 temperabimus uisionem.

14. Sequitur: et missum est ad me unum de seraphim et in manu sua habebat carbonem, quem forcipe acceperat de altari. et tetigit os meum et dixit: ecce tetigit hoc labia tua et auferet iniquitates
10 tuas et peccata tua circumpurgabit. secundum omnes editiones, quas supra exposuimus, siue duo testamenta intellegere uolueris siue aliquas apparitrices in caelestibus uirtutes siue in signum captiuitatis umbram quandam futurae ueritatis praefigurata, nunc accipe seraphim. nos, quia primam sen- 2
15 tentiam sequimur, euangelicum testamentum missum adserimus ad prophetam, quod habens in se utraque mandata, id est et sua et ueteris testamenti, ignitum sermonem dei duplici praeceptorum acie comprehendit et tactis labiis, quidquid fuerat ignorantiae, hoc, siquidem nos labia interpretamur imunda,
20 purgationis suae pepulit ueritate. hanc forcipem Iacob in scala 3

6 *Esai. 6, 6—7 17 cf. Prou. 30, 5 20 cf. Gen. 28, 12—13

1 non potest *W* non uidit *W* si non uidit (uidet *m2 B*) *cet.* 2 dic
L dum dicit *BS* 3 quem cum *LSD* quae cum *F*; *s. l. add.* enim *B* in
s. l. Σ expositionem *SD, F* (*m eras.*) huius *WS* 4 moysi *W*
moy(i)sen *cet.* 5 temperabimus *S, B* (*i ex a m2*) temperauimus *cet.*
6 Seq.] *s. l. m2 Σ, om. LW* missus *Ba.c.m2, S* me] *seq.* de
eras. F unus *S, FΣp.c.m2* de *s. l. m2 F* 8 acceperat *scripsi*
coll. p. 74, 12 sum(p)serat *LWS* sumpserant (*n eras.*) *B* tulerat *cet.*
tetigi *ΣB* 9 auferet *Σ* (*cf. supra p. 74, 13*) abstuli *ΣB* abstulit *W*
abstulit *cet.* 10 circumpurgabit *scripsi coll. p. 74, 14* purgabit *S*
purgauit *Σ* purgauit (*t eras. B*) *cet.* 11 quas] *seq. ex exp. F* duo
W, Bp.c. in duo *cet.* 12 apparitrices *W* ad(p)paritrices *cet.* 13 captiuitatis] *add.* futurae *S, B* (*in mg. m2*) uer. fut. *codd. praeter W*
14 accipies *D* 15 testimonium *D* 16 se] se ē (*eras.*) *Σ* se uisum
est *F* et sua *et]* ut *D* 17 ueteri *WD* 18 conpraehendet *W*
fuerat *LWB* fuerit *cet.* 20 purgatione *W* repulit *F* reppulit *BS*
populi tuae *W* ueritatem *FΣWD* puritate *S*

conspicit; hic est gladius bis acutus; haec duo minuta, quae mulier uidua mittit in dona dei; hic stater duos denarios habens, qui in ore piscis repertus pro domino et Petro redditur; hac duplici, quae unione retinetur, uirtute carbo comprehensus mittitur ad prophetam, quem et in centesimo nono decimo psalmo, cum propheta deum rogaret dicens: domine, libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa, et post interrogationem spiritus sancti: quid detur tibi aut quid adponatur tibi ad linguam dolosam? dictum esset: sagittae potentis acutae cum carbonibus desolatoriiis, scimus prophetae esse concessum. uere quippe desolator carbo, qui linguam puram faciat a peccato, sermo diuinus est, de quo et in Esaia dicitur: habes carbones ignis, sedebis super eos, hi erunt tibi in adiutorium.

15. Et audiui uocem domini dicentis: quem mittam et quis ibit ad populum istum? et dixi: ecce ego, mitte me. et ait: uade et dic populo huic: aure audietis et non intellegitis. interrogantis sunt uerba domini, non iubentis, quem debeat mittere et quis

1 cf. Apoc. 1, 16 cf. Marc. 12, 41—44 etc. 2 cf. Matth. 17, 24—27 6 Ps. 119, 2 8 Ps. 119, 3 10 Ps. 119, 4 13 *Esai. 47, 14—15 15 *Esai. 6, 8—9

1 minuta] testamenta *FL, Sa.c.m.2* 2 mulier *om. B* uidua *om. DS* mittat *F'* dona] domum *S* 3 repperus *F' (corr.), L*
 4 hac *WBS* haec *cet.* duplici forcipe *BS* quae *s. l. Σ* unione *W* unionis *cet.* 5 et *LSDDB, om. cet.* CXVIIIImo *F' CXVIII*
LSD 6 deum rogare *B* dominum rog. *FΣ* rog. dominum *S* 7 au.
 meam] me *W* mean *s. l. B* alt. a *om. W* et—dolosam] *in mg.*
inf. m.2 Σ 8 sancti *LB, Wp.r.* sanctus *cet.* quid] qui *W* 9 tibi
om. B dictum est *SB, om. FDS* 10 desolatoris *B* 11 prophetiae
FLD, Sp.c. desolatur *F'* dissolator *L (dissolatorius m.2), Σ (ex dis-*
soluatur) 12 faciet *W* facit *FΣ* a *om. D* 13 est *om. F'* in
s. l. Σ esaye (*esaya m.2*) *B* 14 hii *Σ (corr.), DBS, om. W* ad-
 iutorio *W* 15 et] sequitur et *Σ* dicentis domine *F' (domini m.2),*
Σ (et s. l. domini) domini] *dm D, om. L* quem *ex qui m.2 F'*
 16 *pr. et]* aut *B* et dixi *s. l. Σ* 17 *alt. et om. W* 18 intellegitis
(corr.) FΣ, La.c.m.2 interrogandi *W*

sit iturus ad populum, cui facilis propheta respondit: ecce
 ego, mitte me et post pollicitationem iubetur, ut dicat: uade
 et dic populo huic: aure audietis et non intellegi-
 getis, et cernentes aspicietis et non uidebitis et
 5 cetera, quae ipsius prophetiae sermo contexit. audiui ego hoc 2
 in loco non paruam Hebraei mei disputationem, cuius pauca
 ponam, ut sensum hominis aduertat. aiebat: 'de Moysi et Esaia,
 quis melius fecerit, requiramus: utrumne Moyses, qui, cum a
 deo mitteretur ad populum, ait: precor, domine, non sum
 10 dignus et rursum: prouide alium, quem mittas, an
 Esaias, qui, cum non fuisset electus, ultro se obtulit dicens:
 ecce ego, mitte me. nec ignoro', dicebat, 'periculosum esse 3
 de sanctorum meritis disputare et aliquid uel minus uel plus
 adserere uelle de eo, quem dominus coronauit; sed quia ipse
 15 dixit: quaerite et inuenietis. pulsate et aperietur
 uobis, etiam nos, non ut de aliquo detrahamus, sed ut scrip-
 turae sensum scientes ad eius nos dirigamus exempla, debe-
 mus inquirere, quod potest facere quaestionem. qui Moysi', 4
 inquit, 'adsertor est, humilitatem eius praedicat et mansuetu-
 20 dinem, quod se indignum iudicans ministerio dei maior effectus
 sit; Esaias uero, quia ultro se obtulit, incipiens prophetare a
 maledictis coepit: aure audietis et non intellegetis, et
 cernentes aspicietis et non uidebitis. ob quod multa 5

1 Esai. 6, 8 2 *Esai. 6, 9 9 *Ex. 4, 10 10 *Ex. 4, 13
 12 Esai. 6, 8 15 Matth. 7, 7 etc. 22 *Esai. 6, 9

1 sit it. *BS* it. sit Σ iturus *cet.* facile *F* (e s. l. *m2*), Σ , *Bp.c.m2* re
 spondit *F* respondet ς 3 intellegitis *Fa.c.m2*, *LSD* 4 et cern.—uid. *om.* *W*
 5 contexit *W* contexit *cet.* in hoc *FLES* 7 ponat *D* agebat *W*
 moysi *W* moysen *B* moise *L* moyse *cet.* esaye (esaya *m2*) *B* 8 re-
 quir. quis m. fec. *S* utrum *F\Sigma* 10 praeuide *F\Sigma* 12 ne *W* 13 *pr.*
 uel *om.* *D* 14 disserere *F\Sigma DS* coronabit *L* 15 queritis (queretis
m2) *F* 16 non s. l. *D* *pr.* ut *W, B* (*in mg. m2*), *om.* *cet.* 17 diri-
 gamur *D* 18 qui *WB* quique *cet.* 19 adserto *F* est *om.* *F*
 humilitatis *D* et] ac *DS* et hac (hanc *m2*) *F* 20 affectus *W* 21 quia]
 qui in *W* qui ς 22 intellegitis *Fa.c.m2*, *LSD* 23 cern.—uid.]
cetera DS ob] hoc *W* quod inde ς multa] mala *S* multa
 mala ς

peressus et ab omni populo pro insano habitus, cum iterum
 ei uox diuina dixisset: clama, sciens, quid superiori facilitate
 se ipsum offerens pertulisset, non ait: ecce ego, mitte me,
 sed interrogauit, quid illud esset, quod clamare deberet: et
 6 dixi, ait: quid clamabo? cui simile est illud Hieremiae: 5
 accipe calicem uini meri huius de manu mea et
 potionabis omnes gentes, ad quas ego te mittam,
 et bibent et uoment et insanient et cadent a facie
 gladii, quem mittam in medio eorum. quod cum au-
 disset propheta, non rennuit, non secundum exemplum Moysi 10
 dixit: precor, domine, non sum dignus et: prouide
 alium, quem mittas, sed amator populi sui et putans, quia
 ex potu calicis inimicae gentes interficerentur et ruerent, cali-
 cem meri libenter accepit non intellegens in omnibus gentibus
 7 etiam Hierusalem comprehendi. denique inter ceteras nationes: 15
 et accepi, ait, calicem de manu domini et potionauit
 omnes gentes, ad quas misit me dominus, et Hie-
 rusalem et ciuitates Iuda et reges eius et principes
 eius ad ponendas eas in desolationem et in inuium et
 in sibilationem. pro qua prophetia, licet in plerisque codi- 20
 cibus ordo peruersus sit, quid etiam in alio loco dicat, au-
 sculta: seduxisti me, domine, et seductus sum; tenu-

2 Esai. 40, 6 3 Esai. 6, 8 5 Esai. 40, 6 6 *Hier. 32, 1—2 (25,
 15—16) 11 *Ex. 4, 10 *Ex. 4, 13 16 *Hier. 32, 3—4 (25, 17—18)
 22 *Hier. 20, 7

1 pop. suo *LΣ* pro] *s. l. Σ, om. L* habitus] abominabitur *F*
 2 ei eras. *L* quod *FΣD* 3 auferens *W* 4 planare *W* debuisset *Σ*
 5 dixi ait *WDS* dixit *FB* ait *LΣ* hieremie *W* in hieremia (*ihe- B*)
cet. 6 uini *W, om. cet.* 7 omn.] ad (*s. l. m2*) omnes *Σ* mittam te *Σ*
 8 uoment] bibentem tuo mentae *W* et (*ut S*) cadant *DS* a] in
Fac.m2 facie mea et *Σ* 9 earum *LD, Bp.c.m2* 10 *pr.* non
s. l. L 11 dicit *Σ* et] *exp. S, om. Σ* 13 *ex]* et *FD* inimici
 et *L* a calice *Σ* 14 accepit *DB* accepit *W* *excepit cet.* non *om. Σ*
 15 israhel *F* israhelem *LΣ* conpr. den.] conpraehendisse *F* denique]
 sed *L, Σ* (*in mg. at denique m2*) 16 accipe *H* 17 omne *W* et]
 ad *Σ* in *W* Hier.] israhelem *L* *isr†* (*in mg. at hierusalem m2*) *Σ*
 20 *pr.* in *om. DS* propheta *Σ* 21 sit peru. *Σ* etiam *W, om. cet.*

isti me et potuisti; factus sum in derisum, tota
 die egi in subsannatione. e contrario, qui adsertor est, 8
 dicebat, 'Esaiae, illa proferat: prophetam non tam suo merito
 quam misericordia dei confisum, postquam seraphim audierit:
 5 ecce tetigit hoc labia tua et auferet iniquitates
 tuas et peccata tua circumpurgabit, otio noluisse tor-
 pere et ultro in ministerium dei, quasi a peccatis liberum,
 zelo obtulisse se fidei. Moysen nero, quia saecularibus eruditus 9
 fuerit disciplinis et interfecto Aegypto conscientia eius aliqua
 10 ex parte sorduerit, unde et uox ad eum de rubo facta sit di-
 cens: ne accesseris huc. solue calciamentum de pedi-
 bus tuis; locus enim, in quo tu stas, terra sancta
 est, et scierit sibi aduersus magos, aduersum Pharaonem, pessimum
 regem, futurum esse certamen, se excusasse dicentem: precor,
 15 domine, non sum dignus, pro quo in Hebraeo legitur:
 non habeo labia circumcisa septuaginta interpretibus
 sensum potius quam uerbum de uerbo experimentibus. ex quo 10

5 *Esaï. 6, 7 9 cf. Ex. 2, 11—15 11 *Ex. 3, 5 14 *Ex. 4, 10

1 posuisti *WD* pauisti *S* sum *s. l. B* derisu *S* totam
 diem *S* 2 egi *W* exiui (iui *in ras. m2*) *B* exegi *cet.* subsannatione *F*
 subsannationem *cet.* e *W* et e *cet.* quia desertor est *L, 2m2 mg.*
 qui (quae *Σi.t.*) adsertorem *FD, Σi.t.* 3 isaiae (esaye *B*) dicebat *S, Bp.c m2*
 proferat *W* profert *BS* profert et *cet.* prophetā *W* propheta *cet.*
 sui *B, om. S* 4 confisum *W* confisus (*s. l. et m2 B*) *cet.* postquam
 a *BS* audierat *FBS* 5 tetigi *Σ* auferet *S* (cf. *supra p. 74, 13*),
 abstuli *ΣD* abstulit *cet.* 6 circumpurgabit *scripsi coll. p. 74, 14*
 purgabit *S* purgaui *Σ* purgauit *cet.* otium (otio *m2*) *B* otium *S* o
 si *F* noluisse torpori *Ba.c.m2* noluisse corpori *S* noluisset os aperire
 aperire (*sic*) *Σa.c.* noluisset os aperire *FL* 7 et] sed *S* ministerio
W, D (corr.) 8 se obt. fid. *FΣDB* se (*s. l.*) obtulisset fid. *L* fid. obt.
S moyses *Σ* qui *W* 9 fuerit *FD* fuerat *cet.* 10 sorduerit
scripsi sorduerat codd. ad eum] *s. l. m2 Σ, ex eundem m2 B* sit]
 est *W* 11 ne] non *B* huc] *s. l. add.* sed *B* calciamenta *codd. praeter W*
 12 tu *WB, om. cet.* 13 sciret *BS* magos et *BS* aduersus *codd.*
praeter WS pharaonem *codd. praeter W* reg. pess. *Σ* 14 se]
 sed *Σ* 15 dignus] *seq. in mg.* prouide alium *Bm2* 16 incircumcisa
Fp.c.m2Ba.c. 17 sensum] *s. l. m2 Σ, om. FLS* quam *WB, Σp.c.*
 quam dixi *cet.* ex sensu quam *S*

manifeste posse intellegi et Esaiam recte post circumcisa labia in dei se obtulisse ministerium et Moysen adhuc incircumcisis labiis tam grande ministerium recusasse'.

16. Aure audietis et non intellegitis, et cernentes aspicietis et non uidebitis. totus hic locus, sicut in euangelio saluator dicit, ad id pertinet tempus, quo ipse descendere dignatus ad terras signa Iudaeis non intellegentibus perpetravit.

- 2 Et quoniam usque ad finem capituli explanatio multiplex sequitur et excipientes iam impleuimus ceras, hucusque dictasse sufficiat, quia et oratio, quae non propriae manus stilo expolitur, cum per se inculta est, tum multo molestior fit, si taedium sui prolixitate congeminet, et oculorum dolore cruciati auribus tantum studemus et lingua.

4 *Esai. 6, 9 5 cf. Matth. 13, 14—15. Ioh. 12, 39—41. Act. 28, 25—27

1 posse] possed (possi [sic] m2) B, om. DS possit ζ et W, B (s. l.), om. cet. post] per W 2 my(i)sterium FL, Σ Ba.c.m2 moyses Σ (corr. m2), S 3 my(i) sterium FDL, Σ Ba.c. 4 intellegitis L Σ a.c.m2, D 6 salu. in eu. dic. DS salu. dic. in eu. ζ euangelium W 7 desc. dign. ad t. W dign. desc. ad t. D desc. ad t. dign. (add. est Σ) L Σ est desc. dign. ad t. B est desc. ad t. dignatur (dignatus m2) F dign. est ad t. desc. S signaque BS et signa ζ 9 explanatione D 10 excipientis FDS impleuimus W explicuimus cet. ceras WB ceteras DS cetera cet. ditasse Ba.c.m2 11 proprie W 12 per] s. l. m2 Σ , om. F tum multo] tumulto- WS tum] tunc m2 B tam D multo (o in ras. m2) B 13 tedio F et] ut ζ 14 studemus WB studeamus cet. et] in W

XVIII B.

AD DAMASUM.

1. (17.) Septuaginta: et missum est ad me unum de seraphim; Aquila et Theodotion: et uolauit ad me unum
 5 de seraphim; Symmachus: et uolauit ad me unus de seraphim. cotidie ad nos mittitur seraphim, cotidie ingemescentium atque dicentium: o miser ego, quoniam conpunctus sum, ora purgantur et, cum a peccatis fuerint liberati, praeparant se ministerio dei. quod autem ceteri interpretes
 10 pro 'missum esse' 'uolasse' dixerunt, intellege uelocem diuini sermonis aduentum super eos, qui digni societate illius iudicantur. in genere quoque diuersitas est. Septuaginta, Aquila et Theodotion seraphim neutro genere transtulerunt, Symmachus masculino. nec putandum sexum esse in uirtutibus dei,
 15 cum etiam ipse spiritus sanctus secundum proprietates linguae

3 *Esai. 6, 6 7 *Esai. 6, 5

F = Veronensis XVI. 14 s. IX.

L = Coloniensis 35 s. IX.

Σ = Turicensis Augiensis 41 s. IX.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

S = Vindobonensis lat. 746 s. XIII.

2 ad damasum *B* ad papam damasum de seraphym (-im, -in) et de calculo et de quis ibit nobis *FLE* ad damasum de seraphim et calculo *DS*; Hieronymi nomen exhibent tituli in omnibus codd. 3 Septuaginta *om.* *B* missus *BS* unus *BS* 4 seraphym *F* seraphin *DS* syraphin *L* theodocion *B* theudotion *LD* et uolauit—symmachus *Σ*, *om. codd.* 5 unus ad me *FLE* 6 seraphim *FB, Σp.c.m2* seraphin *cet. (sic fere saepius)* mitt. ad nos *B* ingemiscentium *S* ut (*eras. Σ*) gemescentium *FΣ* 7 o miser ego] omis ergo *D* 9 praeparant se *Σ* praeparantur *B* misterio *D* misterio *B(corr.)* in ministerio *S* 10 pro missum *LD, Σi.t.* per missum *F* praemissum *B* praetermissum *Σ mg. m2* praedictum *S* esse *Σ mg. m2* est *Σi.t.* dixerint *Σ*; *seq. ras. 8—9 litt. Σ* 11 societati *Ba.c.m2* iudicantur] *in ras. m2 B* 13 et *om. Σ* theudotion *LD* symachus *F* simmachus *L, Σ (mm ex m)*, simachus *S* simmacus *B* 14 dei *exp. Σ* 15 proprietatis *L, Σa.c.m2*, *D* proprietatem *DS*

Hebraeae feminino genere proferatur 'ruach', Graece neutro
 3 τὸ πνεῦμα, Latine masculino 'spiritus'. ex quo intellegendum
 est, quando de superioribus disputatur et masculinum aliquid
 seu femininum ponitur, non tam sexum significari, quam idioma
 sonare linguae; siquidem ipse deus inuisibilis et incorruptibilis 5
 omnibus paene linguis profertur genere masculino, et cum in
 4 eum non cadat sexus. illorum quoque, pius licet, attamen
 coarguendus error, qui in orationibus et oblationibus suis au-
 dent dicere: 'qui sedes super cherubim et seraphim'. nam et
 super cherubim scriptum est sedere deum, ut ibi: qui sedes 10
 super cherubim, ostendere, super seraphim uero sedere
 deum nulla scriptura commemorat, et ne ipsa quidem seraphim
 circa deum stantia excepto praesenti loco in scripturis omni-
 bus inuenimus.

2. (18.) Septuaginta: et in manu habebat carbonem, 15
 quem forcipe acceperat de altari, et tetigit os
 meum; Aquila: et in manu eius calculus in forcipe,
 quem acceperat de altari, et tetigit os meum; Theo-
 dotion: et in manu eius calculus in forcipe, quem
 acceperat de altari, et tetigit os meum; Symmachus: 20
 et in manu eius calculus in forcipibus, quem sump-
 2 serat de altari, et detulit ad os meum. quantum ad

10 *Ps. 79, 2 15 *Esai. 6, 6—7

1 proferatur *F, B* (feratur *in ras. m2*), *S* prof(ph)etatur *L, Sa.c.m2*,
D ruach *S* rua *D* ruha *B* sua *L, eras. Σ, om. F* graece] siue graece
F genere *S* 2 τὸ πνεῦμα] TOTINEYMA *S* TWIHEYMA *B* totineuma *L*
 toti (*eras. Σ*) pneuma *FΣ* 4 sexu *D* 6 praefertur *LΣ* et] *exp. Σ,*
om. B 8 coarguendus (quo arguendus *B*) est *BS* 9 sedet *ς* cheru-
 bim *FΣ* cyrubin *L* cherubin *cet.* 10 cherubim *S, cet. uariant* sed.
 deum *scr. e. ς* ibi] ubi *B* sedet *B* 11 ostenderet *D* uero *om. B*
 12 nec *DS, Sp.c.m2* 13 instantia (*ras. corr.*) *LB* in script.] script.
 sanctis *ς* 16 quem] que *D* de forcipe *LD* 17 aquila et theodotion *F*
 18 et—meum *in mg. Σ* Theodotion—os meum *om. ς* teodocion *B, Σ*
 (*corr. theodocio*) theudotion *LD* 19 quem—os meum *in ras. m2 B*
 22 et *s. l. Σ* detulit eum *LB* ad os meum *in ras. m2 B* quan-
 tum] *in mg. et in ras. m2 B*

historiam pertinet, uidetur deus sedere in templo Hierusalem et ante eum de altari secundum Septuaginta ad Esaiam carbo deferri, de altari uero incensi siue holocaustorum. quantum autem ad mysticos intellectus, ille eis ignis mittitur, quem Hieremias
 5 ferre non poterat, qui, cum animae nostrae arcana penetrarit, ita nos dissoluit, ita a ueteri homine in nouum excoquit, ut in illam uocem possimus erumpere: uiuo autem iam non ego, sed gratia dei, quae in me est. forcipes quoque
 3 secundum interpretes ceteros, licet in sacerdotali semper sup-
 10 plectile fuerint. diuersas gratias debemus accipere, quibus multifarie et multis modis olim deus patribus nostris locutus est in prophetis. quia in Hebraeo pro ‘carbone’ ‘calculus’ legitur ceteris quoque super hoc consonantibus, uidetur mihi sermo diuinus calculi appellatione signari. sicut enim calculus genus
 15 est lapidis durissimi et rotundi et omni puritate leuissimi, ita sermo dei, qui neque hereticorum neque omnium aduersariorum potest contradictionibus cedere, calculus dicitur. de hoc cal-
 4 culo Sephora filium circumcidit et Iesus populum purgat a uitiiis; et in Apocalypsi dominus pollicetur uincentibus, ut
 20 accipiant calculum et scribatur super eum nomen nouum. uidentur autem mihi et Septuaginta in eo, quod ἄνθρακx transtulerunt, idem sensisse, quod ceteri; ἄνθραξ quippe, quem nos carbunculum interpretamur, genus lapidis fulgidi atque lucentis,

4 cf. Hier. 20, 9 6 cf. Col. 3, 9—10 7 Gal. 2, 20 et *I Cor. 15, 10
 11 cf. Hebr. 1, 1 17 cf. Ex. 4, 25 18 cf. Ioh. 15, 3 19 cf. Apoc. 2, 17

1 Hier.] israhelem *L* 2 carbonem (*corr.*) *B* 3 altare *F* uero *s. l. m2 B* 4 eis] *sc. mysticis intellectibus (abl.)*, ei *Bp.r.ς* 5 qui] quin *L* arcana *L* archana *cet.* penetraret *F* penetrarat *ς* 6 ita a] ita *D,ς(corr.)* et ita *B* ueterem hominem *B* excoquet *F,ςp.c.* exquoquit *LB* 8 quae *ex* qui *ς* 9 licet qui *B* 11 loc. est patr. n. *B* 13 mihi *s. l. m2 F* 14 enim] *s. l. ς, om. L* 15 puritate *ςi.t.* parte *ςmg.m2* leuissimi *BS* lenissimi *cet.* 18 sephora *L* filium *LB* suum filium *D* filium suum *cet.* purgavit *ς* 19 apocalypsin *B* apocalypsis *D* 20 accipiat *D* uidentur *Bp.c.m2ς* 21 ἄνθρακx *ς* antea *codd.* 22 ἄνθραξ *ς* amrā ubix *F* amrāybx *L* ANTPAYNX (*in ras. m2, fuit *****ix*) *ς* ANTPAYHX *D* antrahyx *B* atipayx *S* quippe *s. l. L* 23 genus est *ς* lucentis] nitentis *ς*

5 quem etiam in duodecim lapidibus inuenimus. siue igitur cal-
 culum siue carbunculum lapidem accipimus, in calculo diuini
 sermonis ueritas et rigor, in carbunculo lucens doctrina et
 manifesta monstratur; eloquia enim domini eloquia casta,
 argentum igne probatum terrae, purgatum septu- 5
 plum et alibi: mandatum domini lucidum, inlumi-
 6 nans oculos. quod autem ait: in manu habebat car-
 bonem, manum intellegamus operationem, ut ibi: in manu
 linguae mors et uita et in psalmo: cadent in manu
 gladii. aut certe uere manus apparuit, ut per similitudinem 10
 humanae formae, dum manus cernitur porrigentis, propheta
 non timeat; iuxta quod et ipsum deum et angelos in humanas
 uidimus mutasse formas, ut metus uidentibus demeretur.

3. (19.) Septuaginta: et dixit: ecce tetigit hoc labia 15
 tua et auferet iniquitates tuas et peccata tua cir-
 cumpurgabit; Aquila: ecce tetigit hoc labia tua et
 recedet iniquitas tua et peccatum tuum propitia-
 2 bitur; ceteri interpretes in Aquilae uerba consentiunt. primum
 necesse est, ut labia nostra tangantur; deinde, cum tacta fuerint,
 fugetur iniquitas et, cum iniquitas fuerit effugata, propitiatur 20
 dominus, quia apud ipsum est propitiatio et secundum apo-
 stolum ipse est propitiatio pro peccatis nostris.
 purgatis autem peccatis nostris audibimus uocem domini dicen-

1 cf. Ex. 28, 18, 39, 11 4 *Ps. 11, 7 6 *Ps. 18, 9 7 *Esai.
 6, 6 8 *Prou. 18, 21 9 *Ps. 62, 11 14 *Esai. 6, 7 21 cf. Ps.
 129, 4 22 I Ioh. 2, 2

1 in s. l. m2 Σ 3 uarietas Σ (ex ueritas), FS 5 terrae] eras. B,
 om. cet. purgatum in mg. m2 Σ septuplo L 8 manum] manus BS
 manuum Σ intellegimus Σp.c.m2 ut ibi] alibi F 9 manus B
 10 uere om. D ut om. B 13 se mutasse Σ 14 tetigi Σ (ex tegi), S
 15 aufert F (ex aufet), BS auferer D iniquitas (corr.) F circum-
 purgabit scripsi (cf. supra p. 74, 14) purgabit Σ purgavit B purgat cet.
 16 tetigi ΣS hoc] hic Σ 18 consentiant L 19 nostra s. l. B
 tangant F contingantur (i ex a) Σ 20 et om. LΣ fugata B 21 est]
 et D tu (exp.) et F 23 purgati B audibimus scripsi audiuius
 FL audieuimus B audiemus cet.

tis: quem mittam? et respondebimus: ecce ego, mitte me.

4. (20.) Septuaginta: et audiui uocem domini dicentis: quem mittam et quis ibit ad populum istum?
 5 Aquila, Theodotion et Symmachus: et audiui uocem domini dicentis: quem mittam et quis ibit nobis? de comparatione Esaiæ et Moysi, quomodo alius ministerium recusarit, alius ultro se offerens dura perpessus sit, in alio loco disputauius. sed ne uideremur aliquid praeterisse eorum, 2
 10 quas Iudæi uocant δευτερωσαις et in quibus uniuersam scientiam ponunt, nunc breuiter illud adtingimus, quare in Hebraeo sit positum: et quis ibit nobis? sicut enim in Genesi dicitur: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, ita et hic puto dictum: quis ibit nobis?
 15 'nobis' autem quibus aliis aestimandum est, nisi patri et filio et spiritui sancto, quibus uadit, quicumque eorum obsequitur uoluntati? et in eo quidem, quod unius loquentis persona proponitur, diuinitatis est unitas; in eo uero, quod dicitur 'nobis', personarum diuersitas indicatur. legimus in Canticis Canticorum
 20 uocem sponsi dicentis ad sponsam: surge, ueni, proxima mea, sponsa mea, columba mea, quia ecce hiems transiit, pluuia abiit sibi. quando enim anima in cogitationum tranquillitate consedit, quando supra petram fundata

1 Esai. 6, 8 Esai. 6, 8 3 Esai. 6, 8 13 Gen. 1, 26 20 *Cant. 2, 10—11 23 cf. Matth. 7, 24—25 etc.

1 respondebimus BS -demus cet. 4 et] aut FΣB 5 aquila et ΣBS et audiui—dicentis s. l. B 6 et] aut FΣB nobis] seq. ras. 6 litt. Σ 8 recusaret FΣ, Ba.c. recusauerit S 9 sed] s. l. Σ, om. L uideamur S eor. praet. Σ earum S 10 quas] quos (quae m.2) B uoc. deuterosis L, Σa.c.B uoc. deuteron uel deuterosis FS, Σp.c. deuteron uoc. deuterosis D 11 illud s. l. L attingamus S 14 et s. l. L puto s. l. m.2 F et quis S 15 extimandum B extimandus D 18 est LΣ et cet. unitatis S, Fp.c.m.2 unitatis est B 19 canticis] cantica L, Σ (corr.), B 20 dicentis om. B sponsam] sponsa D ueni om. D 21 sponsa] speciosa S 22 habiit Σ (corr.), B cogitatione tranquillitatem codd. praeter BS 23 consedit S consistit B consentit (s. l. Σ) cet. sentit S

est et fides eius alta radice fixa est, uniuersi temptationum fluctus sibi pertranseunt et ei non pertranseunt, qui temptatur. 4 notandum autem, quomodo ad id, quod dominus dixerat: quem mittam et quis ibit nobis? propheta ex parte responderit: ecce ego. mitte me et de sequenti tacuerit intellegens nul- 5 lum hominum dignum esse, qui deo pergeret et omne iter suum eius faceret esse, qui mitteret. quam humilitatem dominus aduertens, quod se secundis putaret indignum, imperauit sequentia dicens: uade.

5. (21.) Septuaginta: et dixi: ecce ego sum, mitte me; 10 Aquila et Theodotion: ecce adsum, mitte me; Symmachus: ecce, mitte me. deus, qui uocauit ea, quae non sunt, quasi sint, et qui dixit: ego sum, qui sum, et alibi: qui est, misit me, quosecumque uocauerit, statim facit subsistere, 2 quoniam omnia, quae absque eo sunt, non sunt. unde propheta 15 purgatus a uitiis ausus est dicere: ecce ego sum, licet in Latinis codicibus propter interpretum uarietatem 'sum' non sit adpositum. quidam obseruandum putant, ad quos prophetas 'mittentis' aut 'missi' sermo dicatur, quod est Graece 'apostolus', et hanc esse differentiam uolunt, ut, quicumque mit- 20 tantur, et prophetae sint pariter et apostoli, ad quos uero mittentis sermo non ponitur, tantum prophetae sint; quod ego

3 Esai. 6, 8 5 Esai. 6, 8 9 Esai. 6, 9 10 Esai. 6, 8 12 cf. Rom. 4, 17 13 Ex. 3, 14 Ex. 3, 14

3 not. est B 4 responderet $\Sigma p. c. m. 2$ respondit B 6 hominem LZ 7 fac. eius B eius om. D 8 se] s. l. add. de m2 Σ secundum F sequendi (quendi in ras. m2) B portaret F. Σ (corr.) indignum s. l. m2 Σ 10 dixi ΣB dixit cet. sum om. D mitete D 12 uocat Bp. c. m. 2 Σ 13 pr. qui s. l. Σ 14 me] seq. ras. 5 litt. Σ subsistere] add. quae (quod ς) satis daret (claret ς) exemplis in uiuente matheo (ex mateo B, matthaeo ς) euangelista et (et in ς) lazaro IIII (quatruiduano ς) iam mortuo qui (ex quia B) statim ut sunt uocati a domino et ille sepulchrum auaritia reliquid(t) et ille suete (iste suae ς) mortis B ς 16 in s. l. Σ 17 uarietate L 18 appositum BS putans D prophetas FL, ΣB (ex propheta m2) 20 uoluit F, eras. Σ , om. S ut] et L 21 pr. et om. Σ pariter s. l. Σ 22 ponitur] sponte D

superfluum puto. et quia semel ad tractatum istius uocabuli ³
uenimus, sciendum 'Silam', collegam Pauli, lingua Hebraea 'apo-
stolum' dici, qui cum eo nonnullas epistulas scribit; et uitiose
'Siluanus' legitur pro 'Sila', cum Siluanum in apostolorum Acti-
⁵ bus non legimus.

XIX.

EPISTULA DAMASI AD HIERONYMUM.

Dilectissimo filio Hieronymo Damasus episcopus in domino salutem.

¹⁰ Commentaria cum legerem Graeco Latinoque sermone in euangeliorum interpretatione a nostris, id est orthodoxis, uiris olim ac nuper scripta de eo, quod legitur: osanna filio Dauid, non solum diuersa, sed etiam contraria sibimet proferrunt. dilectionis tuae ardenti illo strenuitatis ingenio abscisis

3 cf. I Thess. 1, 1 4 cf. Act. cap. 15—18 passim 12 Matth. 21, 9

1 superfluo *F* puto *om. L* ad tractum (*corr.*) *F* attractatum *B*
2 silam Σ sileam *FB* scileam (*c exp.*) *S* syleam *LD* 3 scripsit *B*
4 siluanum *S* siluani *D* sila Σ silea *LBS* sileã *D* sylea *F* actis ζ
5 legerimus *S* legamus *Bp.c.m.2c*

A = *Berolinensis* lat. 17 s. IX.

Σ = *Turicensis Augiensis* 41 s. IX.

\mathfrak{B} = *Caroliruhensis Augiensis* 105 s. IX—X (*praebet duo apographa* [fol. 41^v in *mg. inf.* (= \mathfrak{B}^1) et fol. 47^{r-v} in *mg.* (= \mathfrak{B}^2)], *quorum consensus* = \mathfrak{B}).

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

M = *Coloniensis* 60 s. IX—X.

v = *Vindobonensis* lat. 690 s. X in *schedula postea inserta* s. XII.

7 item damasi ad hieronimum *A* epistola damasi papae ad hieronimum ΣM damas hier \mathfrak{B}^2 item damasus hieronimo *D* epistola damasi papae ad hieronimum presbiterum III. capitulum *v*; *titulo caret* \mathfrak{B}^1
8 hieronimo *codd.* in domino s. l. Σ 11 est ab \mathfrak{B}^1 12 ac] a \mathfrak{B}^2
conscripta *v* 13 sibim. contr. *v* contrario *D* 14 tuae est ut ζ
illo tuae $\mathfrak{B}^1 v$ strennuitatis *v* studium etatis *D* abscissis \mathfrak{B}^1 (*corr.*), ζ

opinionibus ambiguitatibusque subplosis, quid se habeat apud Hebraeos, uiuo sensu scribas, ut de hoc, sicut et de multis, tibi curae nostrae in Christo Iesu gratias referant.

XX.

AD DAMASUM.

1. Multi super hoc sermone diuersa finxerunt, e quibus noster Hilarius in commentariis Mathei ita posuit: 'osanna' Hebraico sermone significatur 'redemptio domus Dauid'. primum 'redemptio' lingua Hebraea 'pheduth' interpretatur, deinde 'domus' 'beth', 'dauid' uero in hoc loco non esse nomen insertum omnibus patet. alii opinati sunt 'osanna' 'gloriam' dici — porro 'gloria' 'chabod' appellatur —, nonnulli 'gratiam', cum 'gratia' 'thoda' siue 'anna' nuncupetur.

2. Restat ergo, ut omissis opinionum riuulis ad ipsum fon-

7 Hilarius, comm. Matth. 21, 3

1 ambiguitatibus v habeant M 2 uiuus sensu B¹ uiuus sensus b
scribe Z ut] ut et c multis aliis Z 3 gratiae referantur Z

L = Coloniensis 35 s. IX.

Z = Turicensis Augiensis 41 s. IX.

W = Parisinus lat. 1868 s. IX.

B = Caroliruhensis Augiensis 105 s. IX—X.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

5 ad papam damasum de osanna LD ad damasum episcopum de eo quod scriptum est ossanna (sic) in excelsis W ad damasum (papam add. B) de osanna in excelsis BB ad haec hieronimus Z; Hieronymi nomen exhibent tituli in codd. praeter W 6 uerbo W ex L 7 matthaei c ita s. l. m2 B osianna B ossanna W Hebr. s.] hebraicus sermo est B hebreico LWD ebreico (ebraico m2) B 8 significat Sa.c.m2 redemptio] add. m2 Z 9 pheduth Martianaeus ephot LD ephoto B, B (ex ephoto) ephod Z epud W 10 dein Z bethi D 11 osianna B ossanna WD 12 chabod c chaboth W gaboth Z caboth cet. appellatur] seq. in mg. add. an m2 B nonnullis Bp.c.m2 gratiam] gratia (gloria m2) B cum gratia del. m2 B 13 anna idem quod Hebr. channah; sed auina con. D. H. Mueller nuncupatur L, Bp.c.m2, B (-antur m2 14 ergo] igitur W ridiculis W

tem, unde ab euangelistis sumptum est, recurramus. nam quomodo illud neque in Graecis neque in Latinis codicibus possumus inuenire: ut conpleretur id, quod dictum est per prophetas: quoniam Nazaraeus uocabitur, et illud: ex Aegypto uocaui filium meum, ita et nunc ex Hebraeis codicibus ueritas exprimenda est, unde in hanc uocem uulgus et maxime consona inter se paruulorum turba proruperit dicente Matheo: turbae autem, quae praecedebant et quae sequebantur, clamabant dicentes: osanna filio Dauid; benedictus, qui uenit in nomine domini, osanna in excelsis. Marcus uero ita posuit: clamabant dicentes: osanna, benedictus, qui uenit in nomine domini; benedictum, quod uenit in nomine domini, regnum patris nostri Dauid, osanna in excelsis. Iohannes quoque pari uoce consentit: et clamabant: osanna, benedictus, qui uenit in nomine domini, rex Israhel. solus Lucas uerbum 'osanna' non posuit in reliqua interpretationis parte consentiens: benedictus, qui uenit rex in nomine domini, pax in caelo et gloria in excelsis. igitur, ut diximus, ipsa Hebraea uerba ponenda sunt et omnium interpretum opinio digerenda, quo facilius, quid super hoc sentiendum sit, ex retractatione cunctorum ipse sibi lector inueniat.

3 *Matth. 2, 23 5 Matth. 2, 15. Os. 11, 1 8 *Matth. 21, 9
11 *Marc. 11, 9—10 15 Ioh. 12, 13 18 Luc. 19, 38

1 nam *L in mg.* 3 id] illud \mathfrak{B} 4 quoniam] qua *W nazaraeus D nazaraeos W nazareus cet.* 5 *alt. ex WB in cet.* 6 uulg. uoc. *B* 7 inter se (*corr. in terra*) inter se *W* 8 praecedebat (*corr.*) ΣW 9 quae *om. B osanna $\Sigma, La. c. \mathfrak{B} p. r.$ ossanna W osianna cet.* 11 osanna $L\Sigma$ ossanna *W osianna cet.* Marcus—14 excelsis *om. W clam. dic.] s. l. m2 $\Sigma, om. L$* 12 osanna $L\Sigma$ osianna (-y- *D*) *cet.* 13 in nom. dom.] *spatium uacuum in Σ* 14 osanna $L\Sigma$ osianna (-y- *D*) *cet.* 15 quoque] uero ζ uoci *W osanna La. c. Σ ossanna W osianna cet.* 17 hoc (*exp.*) uerbum *L osanna L\Sigma ossanna W usianna B osianna cet.* 19 in nom. dom. rex Σ rex *s. l. m2 \mathfrak{B}* 20 uerba hebraea ζ pones ponenda *L nobis (in ras. m2) ponenda Σ* 22 retractatione $\Sigma a. c. m2$ 23 lector] *add. qui sequitur (del. m2) B*

3. In centesimo septimo decimo psalmo, ubi nos legimus: o domine, saluum [me] fac, o domine, bene prospera; benedictus, qui uenit in nomine domini, in Hebraeo legitur: anna adonai, osianna, anna adonai, aslianna; baruch abba basem adonai. quod Aquila, Symmachus, Theodotion et quinta editio, ne quid in Latino mutare uideamur, ita exprimunt: ὦ δὴ κύριε, σῶσον δὴ, ὦ δὴ κύριε, εὐλόγησον δὴ· εὐλογητός ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου. sola sexta editio cum interpretibus septuaginta ita congruit, ut, ubi ceteri posuerunt ὦ δὴ, illa scripserit ὦ. et quia 'osianna', quod nos corrupte propter ignorantiam dicimus 'osanna', 'saluifica' siue 'saluum fac' exprimatur, omnium interpretatione signatum est; nunc illud in cura est, quid sine adiectione saluandi solus 'anna' sermo significet. sciendumque, quia in hoc loco ter dicatur 'anna'; et primum quidem ac secundum eisdem litteris scribitur, aleph, nun, he, tertium uero heth, nun, he. Symmachus igitur, qui in centesimo septimo decimo psalmo cum omnium interpretatione consenserat, ut nobis manifestiorem tribueret intellectum, in centesimo quinto decimo psalmo,

2 *Ps. 117, 25—26

1 CXIII D 2 me *seclusi* (cf. *infra* p. 107, 21. 109, 14. 17) prospera L \mathfrak{B} prosperare *cet.* 4 legimus B *pr.* adonay \mathfrak{B} DB osyanna D osienna W *alt.* adonay DB aslianna W asliena L \mathfrak{B} D asly enna B asaliena (aslyena m2) Σ 5 baruch WB baruc *cet.* basem ζ basen L Σ \mathfrak{B} D bizten B sen W adonay B 6 theodocio Σ theodotion LD thendocio W latinum B 7 ita s. l. Σ *pr. et tert.* δὴ ζ Δ E DB AE (A) L AN W CH Σ \mathfrak{B} *alt. et quart.* δὴ ζ Δ E DB AE L AN W Δ EI Σ \mathfrak{B} *alt.* ὦ δὴ *om.* B 8 ΕΥΘΑΩCON W ΕΥΘΑΟCON \mathfrak{B} ΕΥΘΑΟΝ Σ ΕΥΘΑΩΤΟΝ L ΕΥδΑΩΤΝ D ΕΥQIΩΤΩΝ B εὐλογητός *scripsi* ΕΥΑΟΣΗΤΟC W ΝΑΟΗΤΟC L ΝΑΟΗΤΟC D ΝΑΟΤΗΤΩC B ΕΥΛΟΓΕΙΜΕΝΟC Σ \mathfrak{B} εὐλογημένος ζ δ] ω E B ἐρχόμενος *et ὀνόματι uarie scripta in codd.* sextae W 9 ita *om.* W ut WDB, *om. cet.* 10 δὴ ζ Δ E Σ DB AE L \mathfrak{B} AN W illi scripserint (scripserunt L Σ D) L Σ \mathfrak{B} D *alt.* ὦ] tu W sianna (*corr.*) B osyanna D osienna W 11 osianna (i *eras.*) L \mathfrak{B} ossanna W o-sanna B salui*ifica L id est saluifica Σ siue] uel L Σ 12 saluum me \mathfrak{B} exprimitur B 13 cura] causa W 14 significet] *add.* V L quod ζ 15 iisdem ζ 16 ALEF B alep L aleb Σ nun] num WD he] hem W heth] he ζ nun] num WD he] hem W 18 manifestire W 19 cent. quinto dec. WB CXV *cet.* cent. dec. quarto ζ (*Hier. ipse errauit*)

ubi dicitur: o domine, libera animam meam, ita interpretatus est: obsecro, domine, libera animam meam. ubi autem Septuaginta ω et ille 'obsecro' transtulerunt, Aquila 4 et ceteris editionibus ω $\delta\eta$ interpretantibus, in Hebraeo scribitur 'anna', uerum ita, ut in principio aleph habeat, non 5 heth. ex quo animaduertimus, si ex aleph scribatur 'anna', significari 'obsecro', si autem ex heth, esse coniunctionem siue interiectionem, quae apud Graecos ponitur $\epsilon\eta$ et est in $\sigma\omega\sigma\omicron\nu$ $\delta\eta$, cuius interpretationem Latinus sermo non exprimit.

10 4. Sed quoniam hae minutiae et istiusmodi disputationis arcanum propter barbariam linguae pariter ac litterarum legenti molestiam tribuunt, ad explanandi compendium uenio, ut dicam de centesimo septimo decimo psalmo, qui manifeste de Christo prophetat et in synagogis Iudaeorum celeberrime legebatur, 15 unde et populis notior erat, hos uersus esse adsumptos, quod ille, qui repromittebatur de genere David, uenerit saluaturus Israhel dicente David: lapidem, quem reprobauerunt aedificantes, hic factus est in caput anguli. a domino factus est hoc et est mirabilis in oculis nostris. haec est dies, quam fecit dominus: exultemus 20 et laetemur in ea. o domine, saluum fac, o domine,

1 Ps. 114, 4 17 *Ps. 117, 22—27

1 animā mea D 3 ω] WAE (AE eras.) \mathfrak{B} illi L Σ , \mathfrak{B} p.c. 4 et ceteris s. l. Σ $\delta\eta$ ς Δ E DB AE L AN W CH Σ \mathfrak{B} interpraetibus \mathfrak{B} 5 anna s. l. Σ uti D, s. l. Σ alebh D ALEF B 6 het \mathfrak{B} D et eth W he ς 7 sin ς het \mathfrak{B} D eth B he ς 8 Δ H et est in CWCON Δ H W AIIECEC in WCANAI L AIIECaINWCANNAI Σ AIIECECINWCANAI \mathfrak{B} AIIECECINWCANAI D aue (in mg. m.2) ANECECINCWCANAI B 9 latinii Ba.c.m.2 10 hae minutiae D,B (hae eras.) eminutie W eminusiae (in mg. alibi haeminutie m.2) Σ eminus iae L eminuriae \mathfrak{B} 11 barbariam W barbariem cet. ac] hac D ad W 13 de s. l. Σ cent. sept. dec. W B CXVII cet. 14 creberrime WD 15 populo Ba.c.m.2 populus W pplis L uersos LW, \mathfrak{B} (corr.) ads. est (exp.) esse W 16 promittebatur D 19 factus W \mathfrak{B} factum cet. hoc WB hic cet. et B, om. cet. mirabile B 20 est s. l. \mathfrak{B} quem Ba.c.m.2 21 laetemur] iocundemur B fac W me fac cet.

bene prospera; benedictus, qui uenit in nomine domini. benediximus uos de domo domini; deus dominus et inluxit nobis. unde et euangelistarum scriptura commemorat phariseos et scribas haec indignatos, quod uiderunt populum psalmi prophetiam super Christo intellegere completam et clamantes paruulos: osianna filio Dauid, dixisse ei: audis, quid isti loquuntur? et Iesum respondisse: numquam legistis, quia ex ore infantium et lactantium perfecisti laudem? centesimum septimum decimum psalmum octaui psalmi adsertione firmantem. et de eo quidem, quod facile exprimi poterat: benedictus, qui uenit in nomine domini, omnium euangelistarum scriptura consentit; de uerbo uero 'osianna', quia in Graecum non poterant transferre sermonem, sicuti et in 'alleluia' et in 'amen' et in plerisque factum uidemus, ipsum Hebraeum posuerunt dicentes 'osianna'. Lucas igitur, qui inter omnes euangelistas Graeci sermonis eruditissimus fuit, quippe ut medicus et qui in Graecis euangelium scripserit, quia se uidit proprietatem sermonis transferre non posse, melius arbitratus est tacere, quam id ponere, quod legenti faceret quaestionem.

5. Ad summam, sicuti nos in lingua Latina habemus et interiectiones quasdam, ut in exultando dicamus 'ua' et in

6. 7 *Matth. 21, 15—16 8 *Matth. 21, 16. cf. Ps. 8, 3 11 Matth. 21, 9 etc.

1 prosperare ΣWB 2 benedicimus $\mathfrak{B}D$ uos WB uobis *cet.* domini] *add.* et (*eras. Σ , s. l. m2 L*) $L\Sigma W\mathfrak{B}B$ 3 *pr.* et *om.* $W\mathfrak{B}B$ 4 ad (*s. l. m2*) haec indignatos Σ hac indignatione commotus (*commotos ζ*) $W\zeta$ ad hec indignatos commotosque B 5 uiderant W uiderent ζ 6 osanna $D, La.c. \Sigma p.r.$ ossanna W 7 locuntur WB dicunt Σ ihm (*in ras. m2*) B respondisse eis $D, Bp.c. m2$ 8 lactentium B 9 cent. sept. dec. WB CXVII *cet.* 10 psalmum] psalmo \mathfrak{B} ad(s)sertionē $L\Sigma W, B$ (*corr.*) 11 poterit W 13 nero] autem ζ osanna D ossanna W 14 sicuti—amen *s. l. Σ* sicuti W sicut *cet.* *pr.* et W , *om. cet.* *alt.* in *eras. Σ* 16 osyanna D osienna W omnes *om. codd. praeter* WB 17 in grecia eu. W in greco eu. B eu. graecis ζ 18 scrip(b)serat ΣW scripsit ζ quia] qui W se] si D uidet W 19 est arb. $L\Sigma$ est *s. l. m2* \mathfrak{B} 21 assummam D ad summa W ad summam igitur B linguam latinam (*corr. Σ*) *codd. praeter* B et $L\mathfrak{B}$, *om. cet.* 22 in exultando D in *om. $L\Sigma \mathfrak{B}$* i insultando (*i is in ras. m2*) B insultando W uah $\Sigma p.c.$ *alt.* in *om. Σ*

admirando 'papae' et in dolendo 'heu' et, quando silentium uolumus imperare, strictis dentibus spiritum coartamus et cogimus in sonandum 'st', ita et Hebraei inter reliquas proprietates linguae suae habent interiectionem, ut, quando uolunt
 5 dominum deprecari, ponant uerbum petentis affectu et dicant 'anna domine,' quod Septuaginta dixerunt 'o domine.' 'osi' 2 ergo 'saluifica' interpretatur, 'anna' interiectio deprecantis est. si ex his duobus uelis compositum uerbum facere, dices 'osianna' sine, ut nos loquimur, 'osanna' media uocali littera elisa,
 10 sicuti facere solemus in uersibus, quando mene incepto desistere uictam scandimus 'men incepto'. aleph quippe, littera prima uerbi sequentis, extremam prioris uerbi inueniens exclusit. quapropter, ut ad quaestionis originem reuertamur, 3 ubi nos legimus in Latino: o domine, saluum fac, o domine, bene conplace; benedictus, qui uenit in nomine
 15 domini, iuxta Hebraeum sensum legere possumus: obsecro, domine, saluum fac, <obsecro>; obsecro, domine, pro-

10 Verg. Aen. I 37 14 *Ps. 117, 25—26

1 admirandum *W* eu *WD* 2 imperare *WB, SBp.c.* impetrare *LD, SBa.c.* imponere ζ spiritum] *om. D*, spiritu *L \mathcal{B}* 3 cogitamus *L, \mathcal{Z}* (*corr.*) cogimus (agimus ζ) tantum sibilum *B ζ* in sonandum (um *ex o*) \mathcal{B} inson. *L $\mathcal{E}DB$* insan. *W* insonando ζ st (*ante insonandum tr.*) *B* est *W* sunt *D* sith ζ , *om. cet.* et *om. $\mathcal{Z}WD$* 4 uolent *L* 5 deum *L \mathcal{Z}* deprecare *D* predicari *W* affectum *L, \mathcal{Z}* (*corr.*) effectu *W* affectu *ex* ad effectum *B* dicunt *W* 6 anna] uerbum (*in mg. \mathcal{Z}*) anna *$\mathcal{Z}D$* osi \mathcal{B} *WCI L $\mathcal{E}D$ WCY B WCIW θ W* 8 si ex] *in mg.* a λ siue e *m \mathcal{Z} \mathcal{Z}* his duob. *WDB* duobus *cet.* duob. his ζ dices *W* dicens *D* osienna *W* 9 osianna (i *eras.*) \mathcal{B} ossanna *W* helisa \mathcal{Z} (*corr.*), *W* elisa id est percussa et (et *m \mathcal{Z}*) exclusa *B* 10 sicuti *WB* sic *cet.* sicut ζ uersibus *W*, *add.* id est (*del. m \mathcal{Z} B*, *om. ζ*) uirgilii (uergilii *D*) *cet.* ζ quando pro ζ 11 menin coepto *D* alef *B* quippe] namque *D* 12 litteram primam *codd. praeter \mathcal{B}* uerbis *D* extremam *W \mathcal{B}* -ma *cet.* prioris] propriis *W* inueniens *W* a inueniens *L $\mathcal{B}D$* ain ueniens \mathcal{Z} id est ioth inueniens *B* 13 excludit ζ questionem *D* 14 latinum *D* me fac *L \mathcal{Z}* me fac obsecro domine prosperare o $\&$ saluum me fac *B* 15 conplace] prosperare \mathcal{Z} 16 hebreorum *B* possimus ζ 17 saluum—dom. *om. W* fac ζ me fac *codd. pr.* obsecro *add. Engelbrecht* prospera (*seq. ras. ca. 16 litt.*) *L* bene prosperare *B* prosperare *cet.*

spera, obsecro; benedictus, qui uenit in nomine domini. 'saluum' autem 'fac' dicitur, ut subaudiamus 'populum tuum Israhel' siue generaliter 'mundum'. denique Matheus, qui euangelium Hebraeo sermone conscripsit, ita posuit: 'osanna barrama'. id est 'osanna in excelsis', quod saluatore nascente salus in caelum usque, id est etiam ad excelsa, peruenit pace facta non solum in terra, sed et in caelo, ut iam dici aliquando cessaret: inebriatus est gladius meus in caelo.

6. Haec interim iuxta mediocritatem sensus mei breuiter strictimque dictaui. ceterum sciat beatitudo tua in istiusmodi disputationibus molestiam in legendo non debere subreperere, quia facile et nos potuimus aliquid ementiri, quod ex una uoce solueret quaestionem, sicuti et ceteros fecisse monstrauius. sed magis condecet ob ueritatem laborare paulisper et peregrino aures adcommodare sermoni, quam de aliena lingua fictam ferre sententiam.

5 *Matth. 21, 9 8 *Esai. 34, 5

1 obsecro] *om. DB* obs. domine *LΣ* 2 fac. *s. l. Σ* subaudiatur *LΣ* 3 mattheus *⊗* matthaeus *ς* 4 osianna *ex* osanna *m2 Σ*
 osanna *cet.* 5 ba*rama *⊗* rama *W* ossanna *Σ (corr.), W* 6 in caelum] *del. m2 B* in caelo *W* id est *W⊗, om. cet.* ad *s. l. Σ*
 7 et *om. W* 8 in hoc (*exp.*) hebriatus *B* 12 modestiam *W* in (*s. l. B*) legendo *WDB* legendo *cet.* subriperere *W⊗D, Σp.c.Ba.c.m2*
 13 aliquid *om. L⊗* emendare *Da.c.* ementire *W* uocem *D* 14 sicuti *W* sicut *cet.* 15 condecet *W* 16 referre *Σ⊗* alibi referre *D* referri *L*

XXI.

AD DAMASUM.

1. Beatitudinis tuae interrogatio disputatio fuit et sic quaesisse quaerenda uiam est dedisse quaesitis. sapienter quippe
 5 interroganti sapientia reputabitur. ais: 'quis est iste in euangelio pater, qui duobus filiis substantiam diuidit? qui duo filii? qui maior quine minor? quomodo iunior acceptam substantiam cum meretricibus dissipat, fame facta a principe regionis praepositur porcis, siliquas comedit, ad patrem redit,
 10 accipit anulum, stolam et immolatur ei uitulus saginatus? qui sit maior frater et quomodo de agro ueniens susceptioni fratris inuideat? et cetera, quae in euangelio plenius explicantur'. addis insuper: 'scio multos diuersa in hac lectione dixisse 2
 et fratrem maiorem Iudaeum, minorem aestimasse gentilem.
 15 sed quaero, quomodo Iudaico populo possit aptari: ecce tot annis seruiio tibi et numquam mandatum tuum praeteriui, et numquam dedisti mihi haedum, ut

4 *Prou. 17, 28 6 cf. Luc. 15, 11—32 15 Luc. 15, 29

A = *Lugdunensis* 602 s. VI.

Σ = *Turicensis Augiensis* 41 s. IX.

W = *Parisinus lat.* 1868 s. IX.

X = *Parisinus lat.* 9532 s. IX.

D = *Vaticanus lat.* 355 + 356 s. IX—X.

Q = *Duacensis* 247 s. XI.

B = *Berolinensis lat.* 18 s. XII.

2 ad damasum papam urbis romae de eo quod in euangelio legitur homo quidam habuit duos filios *A* ad damasum de filio prodigo *ΣDB* ad supra dictum papam de frugi (fruge *X*) et luxuriosis filiis *WX* ad damasum de frugi et luxurioso filiis *Q*; *Hieronymi nomen exhibent tituli in ΔΣDQB* 4 quaerendo *ΣD, B* (*eras.*) -dam *A* uia *D* 6 euangeliū *A* qui duobus *in ras. m2 B* alt. qui] quid *W* 7 qui] quis *WXQ* iunior] minor *Σ* 9 siliquas] *in ras. m2 B* si aliquas (siliquis *m2*) *W* rediit *D* 10 accepit *W, Σa.c.* an. et *ΣDQ* 11 quis *Σ* susceptione *X* 13 scio] scito *W, X* (*corr.*) in h. lect. diu. *Σ* 14 extimasse *B* existimasse *Σ* gent. populum *W* 16 annos *D, Σa.c.* seruiui *Σ* 17 praeterii *Σ*

cum amicis meis epularer, et illud: fili, tu mecum es semper et omnia mea tua sunt. si autem', ais, 'de iusto et peccatore uoluerimus esse parabolam, iusto non poterit conuenire, ut de salute alterius, et fratris maxime, contristetur. si enim inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum et imitantur eum, qui sunt ex parte ipsius, numquam personae iusti tam inmanis inuidia poterit coaptari, ut foris steterit et clementissimo patri rigidus obstiterit solusque liuore cruciatus laetitiae domus interesse noluerit'.

2. Itaque, sicut in ceteris parabolis, quae non sunt a saluatore dissertae, quam ob causam dictae sint, solemus inquirere, ita et in hac facere debemus, quare dominus in istiusmodi uerba proruperit et ob quam interrogationem responsionis similitudo prolata sit. scribae et pharisaei mussitabant dicentes: quare hic peccatores recipit et uescitur cum eis? superior quippe sermo praemiseraat: erant autem accedentes ad eum omnes publicani et peccatores audire eum. itaque hinc omnis inuidia, cur, quos legis praecepta damnarent, eorum confabulationem atque conuiuium dominus non uitaret. et haec Lucas; ceterum Mattheus ita loquitur: cum autem discumberent in domo, ecce multi peccatores et publicani uenientes recumbebant cum Iesu et discipulis eius.

1 *Luc. 15, 31 5 cf. Rom. 5, 12 14 *Luc. 15, 2 16 *Luc. 15, 1 20 *Matth. 9, 10—13

1 et illud—sunt *om.* *Q* semp. m. es *Σ* 2 ais] *s. l.* *Σ* magis *W*
 ut ais *ς* 3 *alt.* iusto *om.* *Q* 4 conueniri *W* max. fr. *ς* 5 intrauit
WX 6 eius *ΣDB* nusquam *Ba.c.* numquid *ς* 7 foras *W* 8 ob-
 sisterit *D* obsisteret *Σ* 9 leticia *W* 11 disserte (*pr. s. eras.*) *B, Q*
 (*ex discerte*), desertae *W* causa *Wa.c.m2* 12 *pr. in s. l.* *Σ* *alt.* in
om. *WX* modi] *s. l.* *Δ*, modo *Σ* (*corr.*) 13 ob *om.* *D* responsi *D*
 14 phariesaei *D* pharisey *B* musitabant *codd. praeter ΔX* quia *D*
 15 cum eis uesc. *Δ* pascit cum eis *D* quippe] quidem *B* 16 pro-
 miserat *W* er. aut. acc.] uenerant autem *W* omnes *om.* *X* 17 uo-
 lentes aud. *QB* hinc *s. l.* *Σ* 19 conuictum *WXQ* non *s. l.* *Σ*
 20 mattheus *ΔX* matheus *cet.* loq. ita *D* discumberint *Δ* discum-
 beret *QB* 21 domum *D* multi] *om.* *ΣD*, *s. l. m2 B* 22 Iesu] eo
Q s. l. et *ΔQ* et cum *cet.*

quod uidentes pharisaei dicebant discipulis eius: quare cum publicanis et peccatoribus manducat magister uester? qui audiens dixit: non necesse habent sani medicum, sed male habentes. euntes autem discite, quid sit: misericordiam uolo et non sacrificium. non ueni uocare iustos, sed peccatores. Marcus quoque in eadem uerba consentit. igitur, ut diximus, omnis ex lege quaestio nascatur. lex quippe iusti tenax clementiam non habebat, sed, quicumque adulter, homicida, fraudator et, ut breuiter dicam, mortali crimine tenebatur, nulla uenia paenitentiae laxabatur a crimine, oculus pro oculo, dentem pro dente, animam pro anima iuebatur exsoluere. omnes itaque declinauerunt, simul inutiles facti sunt; non erat, qui faceret bonum, non erat usque ad unum. ubi autem abundauit peccatum, superabundauit gratia et misit deus filium suum factum ex muliere, qui destructo medio pariete fecit utrumque unum et austeritatem legis euangelii gratia temperauit. unde et Paulus ad ecclesias scribens: gratia uobis, inquit, et pax a deo patre et domino Iesu Christo: gratia, quae non ex merito retributa, sed ex donante concessa est; pax uero, qua reconciliati deo sumus, habentes propitiatorium dominum Iesum, qui donauit nobis delicta nostra et deleuit,

6 cf. Marc. 2, 15—17 8 cf. II Mach. 10, 12 11 cf. Ex. 21, 23—25 12 *Ps. 13, 3. *Rom. 3, 12 14 *Rom. 5, 20 15 Gal. 4, 4
16 cf. Eph. 2, 14 18 *Rom. 1, 7 etc. 20 cf. Rom. 9, 12 21 cf. I Ioh. 2, 2 22 cf. Col. 2, 13—15

1 illius WXQ 2 pecc. et publ. S manducant Wa.r.,D
3 uester om. W medico Q 5 sit] est Q enim ueni S 6 quoque] s. l. m2 (super ras. 4 litt.) S 8 iustitiae SDB habet Sa.c.
10 tenebantur Sa.c. ueniae paenitentia WXQ 11 dente] dentem D
animam] anima Q anima] anime Wa.c.m2 12 iuebantur SB declinauerant WXD
13 inutile Xa.c.m2 sunt] erant WXD 14 autem om. WXQ
15 et gratia S 16 distructo S, Xp.c. defracto D utraque (a in ras. m2) B 19 et dom. nostro B nostro et dom. SW
20 retribuit Q don. deo B 21 uera Wp.c.m2 deo rec. D sum. deo S habentes om. D propitiatorem S (e in ras. 2 litt.), W
22 nostrum ihm xpm S

quod erat chirographum mortis contra nos, adfigens illud cruci,
 et principatus et potestates fecit ostentui triumphans eas in
 5 ligno. quae autem potest maior esse clementia, quam ut filius
 dei hominis filius nasceretur, decem mensum fastidia sustine-
 ret, partus expectaret aduentum, inuolueretur pannis, subiceretur
 5 parentibus, per singulas adoleret aetates et post contumelias
 uocum, alapas et flagella crucis quoque pro nobis fieret male-
 dictum, ut nos a maledicto legis absolueret patri factus oboe-
 diens usque ad mortem, et id opere conpleret, quod ante ex
 persona mediatoris fuerat deprecatus dicens: pater, uolo, 10
 ut, quomodo ego et tu unum sumus, et isti in nobis
 6 unum sint? ergo, quia ad hoc uenerat, ut, quod erat impos-
 sibile legis, quia nemo ex ea iustificabatur, ineffabili miseri-
 cordia uinceret, publicanos et peccatores ad paenitentiam pro-
 uocabat conuiuium quoque eorum expetens, ut et inter conuiuia 15
 docerentur, sicuti manifestum esse poterit ei, qui euangelia
 sollicita mente perlegerit, quomodo et cibus eius et potus et
 deambulatio et uniuersa, quae gessit, salutem hominum pro-
 curarint. hoc uidentes scribae et pharisaei aduersum legem
 eum facere dicebant: ecce homo uorax et uini potator, 20

4 cf. Verg. Buc. IV 61 5 cf. Luc. 2, 12 cf. Luc. 2, 51 7 cf.
 Gal. 3, 13 8 cf. Phil. 2, 8 10 *Ioh. 17, 21 12 *Rom. 8, 3
 13 cf. Gal. 5, 4 20 *Matth. 11, 19

1 chir. mort. quod erat ζ chirographum B cyrographum ΣX cyrografum
 W cyrografum Q mortis *om.* XQ mortis (*m in ras. m2*) B affi-
 gens WX, B (*l eras.*) 2 obstentui D hostentui B 3 maior pot. esse
 DB maior esse pot. Σ 4 nasceretur] *in ras. m2* B putaretur ΣD mensum
 $\Delta, Wa.c.m2$ mensuum $D, \Sigma a.r. Wp.c.m2 Xa.c.m2$ mensium $QB, \Sigma p.r. Xp.c.m2$
 fastidium D 6 adolesceret $B, \Sigma mg., ras. i. t.$ et] sed W 7 alapas
 X (*corr. m. rec.*), alaphas W quoque] que $\Sigma, om.$ D fierit Δ, W
 (*fuerit m2*) 8 absoluerit Δ 9 conpleret *om.* D ex *om.* D 11 unum]
 idem ζ sumus ita $\Sigma DB, Q$ (ita *add. m2*) 12 quia] qui ΣWX 13 legi
 $Q, Bp.r.$ 14 prouocabat *om.* W 15 et *om.* ΣDB in Σ (*s. l.*), D, B
 (*corr.*) conuiuio (*alt. o in ras.*) Σ 16 sicuti WXQ sicut *cet.* pot.
 esse B qui in D 17 *pr.* et *om.* Σ 18 gessit in corpore ζ salu-
 tem Δ -te D -tis W -ti *cet.* procurarent ΣD -rit XQ -ret W 19 ad-
 uersum ΔX -sus *cet.* uerba adu. leg. eum fac. *del. Bm2*

amicus publicanorum et peccatorum. nam et ante reprehenderant, quare curaret in sabbatis dominus. ergo, ut hanc eorum accusationem clementiae ratione superaret, tres parabolae posuit, e quibus una est nonaginta nouem ouium in montibus relictarum et unius perditae, quae pastoris umeris est reuecta, alia dragmae, quam mulier accenso lumine perquisiuit et inuenta ea uicinas ad laetitiam conuocauit dicens: congratulamini mihi, quia inueni dragmam, quam perdideram, tertia uero duorum filiorum, de qua ut disputarem pauca, iussisti.

3. Et de oue quidem ac dragma, licet ad unum pertineant intellectum, non est istius temporis disputatio; hoc tantum dixisse sufficiat ob id has parabolas esse propositas, ut *, quomodo ibi in inuentione pecoris et dragmae laetitia est angelorum et circum manentium uicinarum, sic in publicanorum peccatorumque paenitentia omnium debere esse laetitiam, quibus non sit necessaria paenitentia. unde uehementer admiror Tertullianum in eo libro, quem de pudicitia aduersum paenitentiam scripsit et sententiam ueterem noua opinione dissoluit, hoc uoluisse sentire, quod publicani et peccatores, qui cum domino uescebantur, ethnici fuerint dicente scriptura: non

1 cf. Matth. 12, 10—12 etc. 4 cf. Luc. 15, 4—7 8 Luc. 15, 9
9 cf. Luc. 15, 11—32 18 cf. Tertull. de pudicitia c. 9 21 *Deut. 23, 17

1 amicus] aut (*eras.*, in *mg. m.2* amicus) Σ alt. et om. ΣDB reprehenderunt Σ 2 curarent D 3 clementiae ΔD clementi (*seq. ras. 1 litt. \Sigma*) cet. parabolis *Wa.c.m.2* 4 proposuit ς ex ΣDB 5 humeris $\Sigma DQB, Xp.c.m.2$ 6 est reuecta ΔQ reuecta W reuectatur X est reducta cet. drachmae ς qua W perquisibit Δ requisit ΣDB 8 dragma (*ex daagma*) D drachmam ς 9 tertiam D, Σ (*ex tertium*) 11 ac dragma] *ex acragma m.2 WX* unum] ouium Q 12 est om. D 13 ob id] *ex obbiit W* ob it D uerbum ab ut *pendens, uelut* appareat. *desideratur* 14 in] *s. l. \Sigma, om. WD* dragma (*corr. dragme*) D 15 circa DB manantium *Xa.c.m.2* canentium D 16 paenitentiam Δ deberet ΣDB laetitiam (*m exp.*) D letia (*corr. letitia*) Σ leticia B 17 sit] est X poenitentiae D 18 tertulianum *Wa.c.m.2, D* tetulianum (*corr.*) Σ 19 ueterum $\Sigma p.c.$ dissoluti W 20 uol. se X 21 ethnici] et nunc W

erit uectigal pendens ex Israhel; quasi uero et Mattheus non ex circumcissione fuerit publicanus et ille, qui cum phariseo in templo orans oculos ad caelum non audebat erigere, non ex Israhel fuerit publicanus ac non Lucas memoret; et omnis populus audiens et publicani iustificauerunt 5 dominum baptizati baptismo Iohannis, aut cuiquam credibile possit uideri ethnicum templum ingressum aut dominum cum ethnicis habuisse conuiuium, cum id maxime cauerit, ne legem soluere uideretur, et primum uenerit ad oues perditas domus Israhel, Chananaeae quoque deprecanti pro filiae salute 10 responderit: non oportet tollere panem filiorum et dare eum canibus et alibi discipulis praeceperit: in uiam gentium ne abieritis et in ciuitates Samaritanorum ne 3 introieritis. ex quibus omnibus edocemur in publicanis non tam gentilium quam generaliter omnium peccatorum, id est, 15 qui erant et de gentibus et de Iudaeis, accipi posse personas. ille autem, quia iuxta insanas feminas suas id dogmatis defendebat, quo Christianos nollet recipi paenitentes, frustra argumentatus est publicanos Iudaeos non fuisse, ut in persona eorum gentilium tantum populus possit intellegi. itaque, ne 20 longum faciam, ipsa euangelii uerba proponam et in modum

1 cf. Matth. 9, 9 etc. 2 cf. Luc. 18, 13 4 *Luc. 7, 29 9 cf. Matth. 5, 17 cf. Matth. 10, 6. 15, 24 11 *Matth. 15, 26 12 *Matth. 10, 5

1 erit] est *WX, Qp.r.* israhel *A* israel *cet.* et *s. l.* Σ mattheus *AX* matheus *cet.* 2 et] quasi et *Q* 4 israhel *A* israel *cet.* ac] at *B* hic *W* aut *S* memorat *DB* 5 omnes *A* 6 deum Σ *DB* bap-
tismum *W* 7 uidere *D* 8 ethnico *Q* caueret *DQ, Sp.c. Bp.c. m.2*
10 israhel *A* israel *cet.* chaneae *D* cananaeae Σ *XQ, B* (ca *in ras. m.2*)
filia salutem *D* salute filiae *S* 11 responderet *D, Sp.c.* 12 eum *om.*
WXQ 14 intraueritis *WXQ* non *s. l. m.2 X, om. WQ* 15 id
est *secludi mauult Engelbrecht* 16 *pr. et om. Σ pr. de] ex Σ alt.*
de *s. l. W* 17 illi *Xa.c. m.2* qui *Q, Sa.c. Bp.c.* iuxta *om. D*
infamias *Q* insanas blasphemias Σ (*pl-*), *DB* insanas et blasphemias *S*
fem. suas] *s. l. Σ minas sui B suas Q* id *om. B* 18 quod *X* qui Σ
nolle *Q* nolit *X, W* (*ex nollit*) recipere Σ *D, Bp.c. m.2* 19 publicanus
iudaeus *W* 20 ne] \hat{n} *Q* 21 proponamus Σ

commentatoris, quid mihi uideatur, ad singula quaeque subnectam.

4. Homo quidam habebat duos filios. hominem deum dici multis testimoniis adprobatur, ut ibi: duorum hominum testimonium uerum est. ego de me testimonium dico et pater, qui me misit. in alia parabola pastor, in alia pater familias nuncupatur, in alia uineam locat, in alia inuitat ad nuptias et diuersis similitudinibus rem significat eandem, ut Iudaeorum superbiam reprobet et in commune omnium peccatorum, siue gentilium siue Israhel, paenitentiam probet. quod autem ait 'duos filios', omnes paene scripturae de duorum uocatione populorum plenae sunt sacramentis.

5. Et dixit illi adulescentior: pater, da mihi portionem substantiae, quae me contingit. substantia dei est omne, quod uiuimus, sapimus, cogitamus, in uerba prorumpimus. hoc deus aequaliter uniuersis et in commune largitus est euangelista dicente: erat lux uera, quae inluminat omnem hominem uenientem in mundum. iste est dexter oculus, qui ab scandalis obseruandus est; haec lucerna corporis; hoc talentum, quod non est in sudario conligandum, id est delicate otioseque tractandum, nec in terra defodiendum, terrenis scilicet cogitationibus obscurandum.

3 *Luc. 15, 11 4 *Ioh. 8, 17—18 6 cf. Matth. 18, 12—14.
Luc. 15, 4—6 7 cf. Matth. 20, 1—16 etc. cf. Matth. 21, 23—41 etc.
8 cf. Matth. 22, 2—14 etc. 13 *Luc. 15, 12 17 Ioh. 1, 9 18 cf.
Matth. 5, 29 etc. 19 cf. Matth. 6, 22 etc. 20 cf. Luc. 19, 20

1 commentatoris *ΔXQ* commentarii *cet.* 3 quidem *X* deum *s. l.*
ΣW 4 abprobatur *W* ibi] ubi *Δa.r.* 5 de *s. l.* *W* 7 nuncupatur *B* in al. uin. loc.] *Σmg.m.2, Qmg.* alt. aliam *W* locant *Wa.r.*
loncat *D* tert. aliam *W* 9 eadem *W* communi] *ς* 10 siue *Isr. om.* *W*
israhel *AD*, *ras. i. t. et s. l. m.2* israhelitarum *B* israel *cet.* 11 scripture
pene *D* 12 de *om.* *ΣD* uocationem *Δ* sacramentis *om.* *WX* 13 ille
Σp.c.Ba.c.m.2 ille] *D* adulescentior *Σa.c., X, Ba.c.m.2* adolescentior *Q*,
Bp.c.m.2 16 haec *ς* qualiter *W* et in] sed *W* 17 qui *W* 18 hunc
mund. *B* 19 a *X, Σp.r.* haec] et *W* hoc] haec *Q* 20 conligatum *W* (ll *ex nl m.2*), *X* deligate *Δ, W* (*corr.*) 21 fodiendum *D*

6. Qui diuisit eis substantiam. significantius in Graeco legitur διείλεν αὐτοῖς τὸν βίον, id est, dedit liberum arbitrium, dedit mentis propriae uoluntatem, ut uiueret unusquisque non ex imperio dei, sed ex obsequio suo, id est non ex necessitate, sed ex uoluntate, ut uirtus haberet locum, ut a ceteris animantibus distaremus, dum ad exemplum dei permissum est nobis facere, quod uelimus. unde et in peccatores aequum iudicium et in sanctos aut in iustos praemium retribuetur.

7. Et non post multos dies collectis omnibus adulescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam. si deus tenet caelum palmo et terram pugillo et Hieremias dicit: deus adpropinquans et non deus de longinquo, per Dauid quoque, quia nullus absque eo locus sit, praedicatur, quomodo filius peregre proficiscitur et a patre discedit? sciendum igitur non locorum spatiis, sed affectu aut esse nos cum deo aut ab eo abscedere. quomodo enim ad discipulos loquitur: ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi, ita ad eos, qui sui iactantiam praeferunt et esse cum domino non merentur, dicit: discedite a me, non noui uos, qui operamini iniquitatem.

8. Recessit ergo iunior filius cum sua substantia a patre

1 *Luc. 15, 12 4 cf. Philem. 14 9 *Luc. 15, 13 11 cf. Esai. 40, 12
12 *Hier. 23, 23 13 cf. Ps. 23, 1 17 Matth. 28, 20 20 *Matth. 7, 23

1 illis (s. *eras.*) Σ 2 legitur] dicitur WQ διείλεν αὐτοῖς τὸν βίον] *om. Q, uarie scriptum in cet. dedit] s. l. Δ dedit eis Σ 3 uol.] libertatem B et ut ΣDB 4 alt. ex om. ΣDB 5 pr. ut s. l. m2 Σ uirtutis Σ alt. ut] et ut m2 B a om. W 6 distaret ΣD 7 nobis om. Q uellimus Σa.r. peccatoribus Q 8 et] aut Δ in sanctis Q inser W aut iniustos Δ aut in (utrumque del.) iustum (ex istum) X aut (aut *eras.* Σ) iustum WΣ et iustis Q iustum DB et iustos iustum Σ retribuitur WXB tribuitur D retribueretur Σ 10 filius s. l. m2 Σ 11 cael. ten. Σ terra W 13 quia ex quam X loco W 14 peregre om. Q 15 est igitur Δ 16 abscedere ΔWXQ disc. cet. 17 ad ex a m2 WB ego om. W 19 proferunt Σ deo QB 20 qui op. in. non noui uos Q operantur W 22 sua subst. *Δa.c.m2,Q* sua uniuersa subst. *Δp.c.m2,X,B* (sua *eras.*), uniu. subst. sua Σ uniu. subst. WD*

et peregre profectus est. et Cain egressus a facie dei habitauit in terra Naid, quod interpretatur 'fluctuatio.' quicumque a deo recedit, statim saeculi fluctibus quatitur et mouentur pedes eius. nam postquam moti sunt homines ab oriente et a 2
 5 uero lumine recesserunt, tunc aduersum deum impietatis suae aedificauere turrem, tunc dogmatum superbias confinxerunt uolentes curiositate non licita in ipsius caeli alta penetrare. et uocatus est locus ille Babel, id est 'confusio'.

9. Et ibi dissipauit substantiam suam uiuens luxuriose. luxuria inimica deo, inimica uirtutibus perdit omnem substantiam patris et ad praesens uoluptate deleniens futuram cogitari non sinit paupertatem.

10. Cumque consumpsisset omnia, facta est fames ualida per regionem illam. a patre acceperat facultates, 15
 ut inuisibilia eius per ea, quae sunt uisibilia, cognosceret et ex pulchritudine creaturarum consequenter intellegeret creatorem. qui ueritatem in iniustitia detinens et pro deo idola colens naturae bona uniuersa consumpsit et consumptis omnibus coepit egere uirtutibus derelicto fonte uirtutum. facta 2
 20 est fames ualida per regionem illam. omnis locus, quem patre incolimus absente, famis, penuriae, egestatis est. famis autem μετὰ ἐκτάσεως ualidae haec est regio, de qua dicitur

1 cf. Gen. 4, 16 3 cf. Ps. 72, 2, 93, 18 4 cf. Gen. 11, 1—9 9* Luc. 15, 13
 13 *Luc. 15, 14 15 cf. Rom. 1, 20 17 cf. Rom. 1, 18 19 *Luc. 15, 14

1 domini ΣD 2 naim B 4 a s. l. A 5 aduersum ΔWX -sus cet.
 6 haedificare Σa.c.m2 aedificauerunt Q,D(uerunt in ras.) turrim
 Q,ΣXp.c. superbiam B confixerunt WD,B (ix in ras. m2), Σa.c.
 9 uiuendo Q 10 perdet ΣD 11 uoluntatem DQ,Σa.c. deleniens
 Δp.c.,WXa.c.m2 delin- cet. 12 cogitare non sin. XDQB non sin. cogi-
 tare Σ 13 cumque om. W consumpsit Wp.r. famis ΣXa.c.Wp.c.m2
 14 in regione illa Σ acc. a patre ς 15 sunt] erant ΣXD et s. l. Σ
 16 intellegerit (intelligerit m2) W 17 in s. l. Q iniusticiā B in-
 iustia Σ 18 cons. et om. W 20 famis Wa.c.X 21 absentī W
 fames Wp.c.,B penuriae et ΣDB,Xp.c.m2 fames ΔDQ,Wp.c. 22 META
 EKTACEWC A META EKCTACEWC WX METAEP TAC*CEWC B NE-
 TARCECOC Σ METAENTCECOC D, om. Q μετὰ ἐμψάσεως Vallarsi
 ualidae A -da Q -de cet.

per prophetam: qui habitatis in regione umbrae mortis, lux fulgebit super uos. at contra alia est regio, quam possessuri sumus mundi corde atque uiuentes, quam sanctus desiderat dicens: credo uidere bona domini in regione uiuentium.

11. Et ipse coepit egere et abiit et coniunxit se uni de principibus regionis illius. deserto nutricio, qui ad primam uocem bona ei fuerat cuncta largitus, iunxit se principi mundi huius, id est diabolo, rectori tenebrarum istarum, quem nunc inimicum hominem, nunc iudicem iniquitatis, nunc draconem, nunc satan, nunc malleum, nunc perdicem, nunc Belial, nunc rugientem leonem, nunc Leuiathan, nunc tennim et multis aliis uocabulis scriptura cognominat. quod autem ait 'uni de principibus,' plures esse intellegendum est, qui per istum uolitent aerem et diuersorum fraude uitiorum genus hominum suae subiciant seruituti.

12. Qui misit illum in agro suo, ut pasceret porcos. porcus animal immundum, quod caeno et sordibus delectatur.

1 *Esai. 9, 2 4 *Ps. 26, 13 6 *Luc. 15, 14—15 8 cf. Ioh. 14, 30 9 cf. Eph. 6, 12 10 inim. hom.] cf. Matth. 13, 39 etc. iud. iniq.] cf. Luc. 18, 6 11 draconem] cf. Apoc. 12, 3 sqq. satan] *passim* malleum] cf. Hier. 27 (50), 23 perdicem] cf. Eccli. 11, 30 12 Belial] *passim* rug. leon.] cf. I Petr. 5, 8 Leuiathan] cf. Iob 3, 8 etc. tennim] cf. Ps. 73, 13 17 *Luc. 15, 15

1 regionem *D* 2 est alia *ΣDB* 3 sunt *WQ, Xa.c.m.2* mundi *AQ, Ba.c.m.2* mundo *Σ, Wa.c.m.2, XD, Bp.c.m.2* atque] *add.* corpore *m.2B* *add.* puro *ς* sanctus dauid *ς, fort. recte* 4 desiderans (*alt. de m.2*) dicit *Σ* regione] terra *B* 5 uiuorum *Q* 6 habiit *Σ* (*h eras.*), *WX* adiunxit *Σ* 8 ei *s. l. Σ* 9 huius mundi *QB* istarum *om. ΣDB* 11 drac. et ehoc (*sic*) *D* satanan *WXDQ* *šathanā* (*ex satanā*) *B* 12 beliar *X* (*corr.*) leon. rug. *WXQ* leuiatan *QB* leuiatam *X* theninim *Σ* theninin *D* temnim (*mnim in ras. m.2*) *B* thaninim *ς* 13 et] nunc behemoth et *ς* 14 pluris *Xa.c.m.2* est *om. ΣDB* 15 uolitant aer. *ΣWX* aer. uolitant *Q* 16 subiciat *Σa.c.m.2* subitiant (*ex subitiant*) *Q* 17 agrum suum *QB, ΣXp.c.m.2* ut *ex* et *m.2 Q* 18 porcus] *ex* porcos *m.2 X* porcus autem *Σ, om. W* an. inm.] *add.* est *DB, Q(s.l.)* inm. est an. *Σ*

talis est daemonum multitudo, quae per idola manu facta cruore pecudum et uictimis pascitur et nouissime saginatione quadam hostia, ipsius hominis morte, saturatur. misit ergo eum in possessionem suam, id est suum effecit esse famulum, 5 ut pasceret porcos immolans eis animam suam.

13. Et cupiebat saturare uentrem suum de siliquis porcorum, et nemo illi dabat. id, quod in Ezechiele cum increpatione dicitur ad Hierusalem: et factum est in te peruersum ultra mulieres in fornicatione tua, et post 10 te non sunt fornicatae in eo, quod dedisti mercedes, et mercedes tibi non sunt datae, uidemus in filio minore completum. substantiam suam in regione principis perdidit et post perditas facultates missus ad porcos egestate contabuit. 2 daemonum cibus est ebrietas, luxuria, fornicatio et uniuersa uitia. haec blanda sunt et lasciuia et sensus uoluptate demulcent statimque, ut apparuerint, ad usum sui prouocant. quibus ideo 3 luxuriosus adulescens non poterat saturari, quia semper uoluptas famem sui habet et transacta non satiat. et satanas, cum aliquem sua arte deceperit et proprium ei iugum inposuerit, 4 ultra ad uitiorum abundantiam non procurat sciens esse iam mortuum, sicuti multos idolatras uidemus pannis, miseria, ege-

6 *Luc. 15, 16 8 *Ezech. 16, 34

1 tales *A* fata *D* 2 pecodum *WXa.c.m.2, D* peccorum (*pr. c eras.*) Σ saginationi *Wp.c.m.2* saginatione $\Sigma Q, Xp.c.$ sagione *D* 3 quadam] *s. l.* Σ quasi quadam *m.2 X* hostiae ΣQ 4 efficit *D, \Sigma a.c.m.2* fecit *WXQ* 5 pasceretur (*ur del. m.2*) *W* porcos *om. D* immolando *B* eis *A* ei *cet.* 6 saturari *DQB* implere ς 7 id] id est *W* in *QB* ezechiele *X* ezechihel Σ (ezechihele *m.2*), *D* hiezechiele *Q* iezechiele *B* 8 Hier.] hisrahelem *D* israel Σ 9 in f. t.] quae (*om. \Sigma DB*) ante fornicationem tuam $\Sigma DB\varsigma$ pos *W* 10 non *om. \varsigma* 11 et mercedes *s. l. m.2 B* uidimus *X* 12 qui subst. *Q* princ. reg. *D* perdit *W* 14 demonium *D* ebrietas] *s. l. m.2 X, om. WQ* 15 sensum *W, Xa.c.m.2, Q* uoluptatem $\Sigma, Xp.c.m.2$ uoluntate *D* 16 apparuerit *D* sui] suū *B (corr.)* 17 luxuriosis Σ (*corr.*) saturare *Wa.c.m.2* 18 transacto *A* sathanas *Bp.c., \Sigma a.c.* cum al.] quem *Q* 19 in p. iug. *codd. praeter A* 20 ad] ei (*in ras. m.2*) *B* 20 ab. uit. ς abundantia *D* non proc. *om. Q* 21 sicut *X* idololatras (*alt. i exp.*) *X* idololatras ς uidimus *Q* pannis *A, W (pr. n del. m.2)* panis *cet.* misera *Qp.r.* et egest. $\Sigma, D(eie-), B$

state confectos. hi sunt, in quibus propheticus sermo completur: omnibus meretricibus dantur mercedes, tu autem dedisti mercedes omnibus amatoribus tuis et non accepisti mercedes. possumus autem et aliter siliquas interpretari. daemonum cibus est carmina poetarum, saecularis sapientia, rhetoricorum pompa uerborum. haec sua omnes suauitate delectant et, dum aures uersibus dulci modulatione currentibus capiunt, animam quoque penetrant et pectoris interna deuinciunt. uerum ubi cum summo studio fuerint ac labore perlecta, nihil aliud nisi inanem sonum et sermonum strepitum suis lectoribus tribuunt: nulla ibi saturitas ueritatis, nulla iustitiae refectio repperitur. studiosi earum in fame ueri, in uirtutum penuria perseuerant. huius sapientiae typus et in Deuteronomio sub mulieris captiuae figura describitur, de qua diuina uox praecipit, ut, si Israhelites eam habere uoluerit uxorem, caluitium ei faciat, ungues praeseceat, pilos auferat et, cum munda fuerit effecta, tunc transeat in uictoris amplexus. haec si secundum litteram intellegimus, nonne ridicula sunt? atqui et nos hoc facere solemus, quando philosophos legimus, quando in manus nostras libri ueniunt sapientiae saecularis: si quid in eis utile repperimus, ad nostrum dogma conuertimus, si quid uero

2 *Ezech. 16, 33—34 14 cf. Deut. 21, 10—13

1 confectos] conficit *Q* hii *WD, Sa.r.* 2 tu—4 merc. om. *Q* 3 uerba et non—mercedes *ex Uulgata inepte interpolata (cf. p. 121, 11) iudicat Engelbrecht* 4 et om. *D* 5 sapientiae *D* 6 rethoricorum *ΣWXQ* rethor-
*A**D**B* omnis *A* homines (*in ras. m2*) *B* 7 uerbis *Q* 8 capiunt] *seq. ras. 7 litt. Σ* pectoris] *ex peccatores X peccatoris W* deuincunt *Q, Sp.r. Ba.c.m2* diuinciunt *W* 9 cum] *cō Q* 10 sermonem (sermonis *m2*) *Q* crepitum *WQ, Xa.c.* 11 saturitatis *WX, D (corr.)* ueritas *X* ref. iust. *ς* 12 reper. *Q* studiose *W* eorum *B* in fame ueri] infames uel *Q alt. in*] et *ΣDB* 13 penuriae *W* pers. pen. *B* et om. *B* 14 mul. capt. fig.] muliere captiua *Q* 15 praecepit *W, Ba.c.m2* israhelites si *Σ* israhelitis *WX* hisrahelitas *D* israhelita *Q* 16 ungues presecet (un *m1, reliqua m2 in ras.*) *B* persecet *D* et pilos *XD* auferet *W* 17 amplexus (u *m2 in ras.*) *B* 18 nonne *ex non m2 Σ* atqui *scripsi itaque codd.* hoc om. *WQ* 19 philosophus (u *m2 in ras.*) *W* 20 si *in ras. Bm2* 21 repperimus *Q* nostram dogma *W* si *in ras. Bm2*

superfluum, de idolis, de amore, de cura saecularium rerum,
 haec radimus, his caluitium indicimus, haec in unguium morem
 ferro acutissimo desecamus. unde et apostolus prohibet, ne 7
 in idolo quis recumbat, dicens: uidete autem, ne haec
 5 licentia uestra offendiculum fiat infirmibus. si enim
 quis uiderit eum, qui habet scientiam, in idolio
 recumbentem, nonne conscientia eius, cum sit infirma,
 aedificabitur ad manducandum idolothyta et peribit,
 qui infirmus est, in tua scientia frater, propter quem
 10 Christus mortuus est? nonne tibi uidetur sub aliis uerbis 8
 dicere, ne legas philosophos, oratores, poetas, ne in eorum
 lectione requiescas? nec nobis blandiamur, si his, quae sunt
 scripta, non credimus, cum aliorum conscientia uulneretur et
 putemur probare, quae, dum legimus, non reprobamus. alioquin
 15 quale erit, ut aestimemus apostolum eius, qui uescebatur in
 idolio, scientiam conprobasse et eum dixisse perfectum, quem
 sciret de idolothytis manducare? absit, ut de ore Christiano
 sonet 'Iuppiter omnipotens' et 'mehercule' et 'mecastor' et
 cetera magis portenta quam numina. at nunc etiam sacerdotes 9
 20 dei omissis euangelis et prophetis uidemus comoedias legere,
 amatoria bucolicorum uersuum uerba cantare, tenere Vergilium

4 *I Cor. 8, 9—11

2 indicimus *A* induc. Σ *DB* incid. *cet.* morem Δ *Q* more *cet.* 4 idolo
 Δ *X* dolo *W* idolio *cet.* recumbet *X* 5 infirmibus Δ *WX* infirmis
cet. 6 idolio] *pr.* *i* *ex* *e* *uel* *o* *m*² *W* 8. mand.] edendum *WXQ*
 idolothyta Δ *W, Xa.c.* -lotita *QB* -latita (*tita exp. D*) *D, \Sigma* (idolothita *m*²)
 9 tua] *seq. ras.* 2—3 *litt. B* 11 *alt. ne]* *nec Q, B* (*in ras. m*²), *Xp.c.*
*in in ras. m*² *B* 12 *his]* *in his Q* *in eis \Sigma DB* 13 uulneratur Σ et—
 reprob.] *in mg. inf. \Sigma* 14 putemus Σ *D* alioqui ς 15 extimemus *B*
 aestimamus Σ existimemus *D* 16 idolio] *ex* *idolia X* *idola W* *hydolio*
 (*h eras.*) *B* *sciencias W* *conscientiam DB* *conscientia \Sigma* *conpro-*
bare Q 17 *scire B* *de om. W* *idolothytis *X* -lothitis *D* -loti(y)tis
 Δ *WQ* *ydolotitis B* -liotitis (-lothitis *m*²) Σ 18 *me ercule \Sigma W* *mi* (*in*
*ras. m*²) *ercule B* *me erculem D* *me ecastor \Sigma* (*e eras.*), *D* *mi* (*in*
*ras. m*²) *castor B* 19 *nomina \Delta a.c. \Sigma W* 20 *missis \Sigma a.c. m*² *uid.*
nunc Q 21 *canere \varsigma* *uergilium \Delta X* *uirg- cet.*

et id, quod in pueris necessitatis est, crimen in se facere uoluntatis. cauendum igitur, ne captiuam habere uelimus uxorem, ne in idolio recumbamus; aut, si certe fuerimus eius amore decepti, mundemus eam et omni sordium horrore purgemus, ne scandalum patiatur frater, pro quo Christus est mortuus, cum ex uoce Christiani carmina in idolorum laudes composita audierit personare. 5

14. In se autem conuersus dixit: quanti mercennarii patris mei abundant pane, ego autem hic fame pereo! mercennarios secundum alium intellectum eos aduertimus ex Iudaeis, qui ob praesentia tantum bona legis praecepta custodiunt, id est iusti sunt et misericordes, non ob ipsam iustitiam et ob ipsum misericordiae bonum, sed ut a deo terrena fertilitatis et longae uitae praemium consequantur. qui autem ista desiderat, metu compellitur ad obsequium praeceptorum, ne eorum praeuaricatione, quae iussa sunt, careat concupitis. porro, ubi metus est, non est dilectio. perfecta quippe dilectio foras mittit timorem. nam qui diligit, non ideo imperata custodit, quia aut timore poenarum aut praemii auiditate compellitur, sed quia hoc ipsum, quod a deo iubetur, est optimum. 20

8 *Luc. 15, 17 17 *I Ioh. 4, 18

2 uoluptatis $\Sigma B p. c. m 2$ cau.—recumb.] in mg. Q ne ΔW si (in ras. m2 B) cet. hab. uel. $\Delta W B$ uel. hab. cet. 3 idolo $W X$ certe] forte W eius] s. l. m2 X, om. $W Q$ 4 omne $W D$ om̄s Σ horrore ΔX horrere (corr.) Q errore $W D B$ errores Σ 5 mort. est *codd. praeter* Δ 6 ex uoce $\Delta W X Q$ in (eras. B) ore cet. in om. $W X Q$ laudes $\Delta W, X$ (s exp. m2) -de cet. -dem ς 8 in s. l. m2 Σ in se] ipse Q reuersus Σ mercennarii D mercenarii ΣX 9 patris $\Delta D Q$ in domo patris cet. panem Δ panibus $X B$ 10 mercen(n)arius $W X, \Sigma a. c. m 2$ uero sec. B aduertimus $\Delta a. c., Q$ animadu. cet. 11 praesentiam ΔW 12 id est] ideo Σ hii D, B (in ras. m2) misericordes (des in ras. 7 litt.) Σ ob om. W 13 et] ut m2 Σ ob (ab m2 Σ) ipso mis. bono ΣD 14 fertilitates W felicitatis $\Sigma D B$ et s. l. Δ longe (longeue m2) Σ 15 istam D metu $\Delta W, X$ (s. l. seu merito m2), Q merito cet. 19 quia ex qui Σ pr. aut] autem Δ timorem Δ (corr.) metu Q compellimur (corr. m2) $W X$ 20 iubeatur (a exp.) Q

sensus itaque iste est: 'quanti ex Iudaeis ob praesentia tantum bona a dei obsequio non recedunt, et ego egestate conficior!'

15. Surgens ibo ad patrem meum. pulchre ait 'surgens'; patre quippe absente non steterat. peccatorum iacere, stare
5 iustorum est. ad Moysen dicitur: tu uero hic sta mecum; et in centesimo tricesimo tertio psalmo: ecce nunc benedicite dominum, omnes serui domini, qui statis in domo domini, ad benedictionem domini stantes propheta in domo domini cohortatur.

16. Et dicam illi: pater, peccaui in caelum et coram te; iam non sum dignus uocari filius tuus. peccauerat in caelum, qui Hierusalem caelestem reliquerat matrem; peccauerat coram patre, qui conditore deserto fuerat ligna ueneratus; non erat dignus uocari filius dei, qui seruus esse ma-
15 luerat idolorum. omnis enim, qui peccatum facit, de diabolo patre natus est.

17. Fac me sicut unum ex mercennariis tuis. 'fac me', inquit, 'sicut unum ex Iudaeis, qui te ob praesentium tantum rerum promissa uenerantur. recipe filium paenitentem, qui
20 mercennariis tuis peccantibus saepissime pepercisti'.

18. Et uenit usque ad patrem suum. uenimus ad patrem, quando a porcorum recedimus passione, secundum illud: statim ut conuersus ingemueris, saluus eris.

3* Luc. 15, 18 5 Deut. 5, 31 6 Ps. 133, 1 10 *Luc. 15, 18—19 12 cf. Hebr. 12, 22 15 cf. I Ioh. 3, 8 17 *Luc. 15, 19 21 *Luc. 15, 20 23 *Esai. 30, 15

1 iste] *in ras. m2 B, s. l. m2 W* ipse Σ (*in mg. iste m2*), *D* ex Iud.] iudei *Bp.r.* ob] *op D* praesentiam Δ (*m eras.*), *W* 2 a dei] *in ras. m2 B* ab eius Σ confitior *B* confiteor *Xa.c.m2* 4 patre quippe] *in ras. m2 B* iust. stare ζ 5 dicit deus (dominus *Q*) *WXQ* hic *s. l. 12* 6 tricensimo *X* trigesimo *Q* 7 dominum] domino *WB* domini] dominum *D* 9 cohortatur *WXa.c.m2* 10 caelo *W* 12 quia *B* 14 uocare *WXa.c.* dei *om. Q* esse *s. l. 2* 15 enim *in mg. D* fac. pecc. *D* de *om. 2* 16 patre *om. Q* 17 ex] de ΣB mercennariis *X, 2a.c.m2* 18 inquit] sicut (*eras.*) inquit *Q, s. l. m2 B* sicut *in ras. m2 B* 20 mercennariis $\Sigma, Xa.c.m2$ peccantibus *om. WX* 22 apud eorum (*s. l. m2* ap peccatorum) reced. *W* reced. a porcorum ζ passionem (*m eras.*) ΔD passione (*alt. s in ras. m2*) *W* participatione *Q*

19. Cumque adhuc longe esset, uidit eum pater eius et misericordia motus est. antequam dignis operibus et uera paenitentia ad patrem rediret antiquum, deus, apud quem cuncta futura iam facta sunt et qui omnium est praescius futurorum, ad eius praecurrit aduentum et per uerbum suum, quod carnem sumpsit ex uirgine, reditum filii iunioris anticipat.

20. Et procurrens incubuit super collum ipsius. ante uenit ad terras, quam ille domum confessionis intraret, incubuit super collum ipsius, id est corpus sumpsit humanum, et, sicuti super pectus Iohannes recubuit, qui secretorum eius effectus est particeps, ita et iugum suum leue, id est mandatorum suorum facilia praecepta, ex gratia magis quam ex merito super iuniorem filium conlocauit.

21. Et osculatus est eum iuxta illud, quod in Cantico Canticorum ecclesia de sponsi precatur aduentu: osculetur me ab osculis oris sui, 'nolo mihi,' dicens, 'per Moysen, nolo per prophetas loquatur; ipse meum corpus adsumat, ipse me osculetur in carne', ut et illud quoque, quod in Esaia scriptum est, huic sententiae coaptemus: si quaeris, quaere et ad me habita in saltu. et ibi quippe flens ecclesia cla-

1 *Luc. 15, 20 3 cf. Eccle. 3, 15 4 cf. Sap. 8, 8 5 cf. Ioh. 1, 14
8 *Luc. 15, 20 11 cf. Ioh. 13, 23. 25 12 cf. Matth. 11, 30 15 Luc.
15, 20 16 *Cant. 1, 1 20 *Esai. 21, 12—13 21 cf. Esai. 21, 11

3 redderet *Wa.c.m2* redire *Q* redisset *Σ* 4 iam *om.* *Q* est
omn. *ς* 5 eius] eiusdem presentia (-tia *D* praesentiae *del.* *B*) dei *ΣDB*
6 fili *A* filii sui *ς* 8 precurrens *inc.* *A* procurrit *inc.* *D* procubuit *Q*
eius *ΣQ* 9 terram *W* 10 eius *Q* 11 ioh. sup. pect. *ς* iohannis
AWD,B (*corr.*) iohannem *Xa.c.m2* dñi ioh̄ (ioh̄is *m2*) *Σ* suum (*in mg.*
add. m2) ioh̄s (h̄ *in ras. m2*, *fuisse uid.* h̄i) *Q* rec.] ih̄u rec. *ς* eius]
seq. ras. 14 litt. (*fuisse uid.* *in sempitnum* odi) *Σ* 15 cantico *AΣ* can-
tica (*s. l. B*) *cet.* 16 ecclesia] sponsa *Q* prec. adu.] *in ras.* p̄sto-
latur aduentu p̄cans *Bm2* osc. me *in ras. m2 B* 17 ab (*ab om.* *W*)
osculis *AWX* ab osculo *DQ* osculo *Σ,B* (*in ras. m2*) nolo *ex* noli
m2 Q mihi] mi *W,Xa.c.m2* dicat *Σ* 18 per *s. l. m2 B* corp.
meum *B* 19 me *om.* *Q* carnem *A* illum *Σ* (*corr.*) quod
et *W* 20 quaeris—me] *in ras. m2 B* 21 *pr.* et *om.* *D*

mare iubetur ex Seir, quia Seir 'pilosus' et 'hispidus' interpretatur, ut antiquum gentilium significet horrorem illa pariter similitudine respondente: nigra sum et speciosa filia Hierusalem.

5 22. Dixit autem illi filius: pater, peccaui in caelum et coram te; iam non sum dignus uocari filius tuus. dicit se dignum non esse filium nuncupari et tamen ex naturae uoce, ex illa substantia, quam illi pater fuerat aliquando largitus, in nomen trepidus ueritatis erumpit: pater, inquiring,
10 peccaui in caelum. frustra igitur quidam argumentantur 2 nomen patris in sanctos tantummodo conuenire, cum etiam hic deum patrem uocet, qui se filii nomine confitetur indignum; nisi forte ideo patrem audet uocare, quia plena mente conuersus est.

15 23. Dixit autem pater ad pueros suos: celerius proferte stolam priorem, stolam, quam Adam peccando perdidit, stolam, quae in alia parabola indumentum dicitur nuptiale, id est uestem spiritus sancti, quam qui non habuerit, non potest regis interesse conuiuio.

20 24. Et date anulum in manu illius, signaculum similitudinis Christi secundum illud: credentes signati estis spiritu repromissionis sancto. et ad principem dicitur Tyri, qui similitudinem conditoris amiserat: tu es resigna-

3 *Cant. 1, 5 5 *Luc. 15, 21 15 *Luc. 15, 22 17 cf. Matth. 22, 11—12 20 *Luc. 15, 22 21 *Eph. 1, 13 23 *Ezech. 28, 12—13

1 *pr.* seyr *QB* eir *D* *alt.* seyr *QB* 2 ut et *ς* gentium *WXQ*
errorem *ΣB* illi *W* pari *B* 3 similitudinem *WQ* et] sed *ς*
formosa *ς* filiae *ς*, sed cf. p. 145, 3 5 illi autem *Δ* caelo
Wa.c.m2 7 non e. dign. *ς* 11 sanctis *Q* 12 hic *om.* *ΣDB*
deum hic *ς* se *om.* *W* 13 aud. uoc. patr. *Σ* 16 priorem] *add.* et
induite (induit *Xm2*) eum *ΣDB, Xm2 s. l.* *alt.* stola *Xp.c.* Adam
s. l. m2 Σ perd.] amiserat *Q* 17 stolam quam *Σ* stola quae *X* stola
s. l. *m2 Q* in alia *s. l. m2 Q* 18 uestē (ē *in ras. m2*) *B*, *om.* *Q*
19 regis *s. l. X* 20 ipsius *Q* eius *B* eius illius *Σ* 21 in quem credentes
X, Bp.c. 22 spiritus *D* tyri dic. *DQ* 23 admiserat *Wp.c.m2*
es] *s. l. Σ, exp. Qm1Bm2, om. ς* resign. *ΔWX* sign. *cet.*

culum similitudinis et corona decoris, in deliciis paradisi dei natus es. Esaias quoque de hoc signaculo loquitur: tunc manifesti erunt, qui signantur. hoc signaculum in manu datur, quando opera iustitiae scriptura significat, ut ibi: factum est uerbum domini in manu Aggei prophetae; et ad Hierusalem: ornaui te, inquit, ornamento et inposui tibi armillas circa manus tuas. rursum ad eum uirum, qui indutus est podere, alius locus signaculi demonstratur: pertransi mediam Hierusalem et da signum in frontibus uirorum gementium et dolentium in omnibus iniquitatibus, quae fiunt in medio eorum. quare? ut postea possint dicere: signatum est super nos lumen uultus tui, domine.

25. Et calciamenta in pedibus eius. sponsi quippe perdidit dignitatem. nudis pedibus pascha celebrare non poterat. haec sunt calciamenta, de quibus dominus ait: et calceauit te hyacinthum. et calciamenta in pedibus eius, necubi coluber insidians plantam gradientis inuaderet, ut super scorpiones et serpentes securius ambularet, ut praepararetur ad euangelium pacis iam non ingrediens secundum carnem, sed secundum spiritum, et dictum ei propheticum conueniret:

3 *Esai. 8, 16 5 Agg. 1, 1 et 2, 2 6 *Ezech. 16, 11 9 *Ezech. 9, 4 12 Ps. 4, 7 14 *Luc. 15, 22 16 *Ezech. 16, 10 *Luc. 15, 22 18 cf. Gen. 3, 15 cf. Luc. 10, 19 19 cf. Eph. 6, 15 20 cf. Gal. 5, 16

1 corone ΣB 2 eius ante dei add. $\Sigma m2$, sed postea eras. est D
 3 manifeste W 5 agei $\Sigma a.c.m2$ aggaei D 6 pr. et] s. l. $m2 B$,
 om. ΣD dicentis ς Hier.] israhalem Σ 7 armilas $Qa.c.m2$
 rursus B uirum om. ΣDB 8 podere (o in ras. 2 litt.) Σ phodere D
 loci ΣD signaculo Σ 9 transi $\Sigma p.r.$ per mediam $\Sigma p.c.m2$
 per medium Q signaculum ΣDB 13 domini D 14 calciamentum
 ΣB quippe] quidem B 15 et nudis $Bp.c.m2, \varsigma$ pascha $\Delta \Sigma$
 17 iachinctum (iachincto $m2$) X iacinto (iacyncto $m2$) Σ iacintho D
 necubi scripsi nec (c eras. Σ) ubi $\Delta \Sigma WXQ$ ne (nec $m2$) ubi (u in ras.
 $m2$) B ne ubi D 18 gradientes (corr. gradientis $m1$ ingredientis $m2$)
 X ingredientis ΣDB ut A sed B et cet. et super—amb.] in mg.
 inf. $m2$ Σ 19 securior B praeparetur ΣWDB 20 egrediens WX
 gradiens ς

quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona!

26. Et adfert vitulum saginatum et occidite, et manducemus et epulemur, quoniam hic filius meus mortuus fuerat et reuixit, perierat et inuentus est. vitulus saginatus, qui ad paenitentium immolatur salutem, ipse saluator est, cuius cotidie carne pascimur, cruore potamur. fidelis mecum lector intellegis, qua pinguedine saturati in ructum laudum eius erumpimus dicentes: eructauit cor meum uerbum bonum, dico ego opera mea regi, licet quidam superstitiose magis quam uere non considerantes textum psalmi ex patris persona hoc arbitrentur intellegi. quod autem ait: epulemur, quoniam hic filius meus mortuus fuerat et reuixit, perierat et inuentus est, ad eundem superioris parabolae pertinet sensum, in qua dicitur: sic, dico uobis, gaudium erit coram angelis dei super unum peccatorem paenitentiam agentem.

27. Et coeperunt epulari. hoc conuiuium cotidie celebratur, cotidie pater filium recipit: semper Christus creditibus immolatur.

28. Erat autem filius illius senior in agro. hucusque de persona iunioris filii disputatum est, quem secundum

1 *Esai. 52, 7 3 *Luc. 15, 23—24 8 cf. Ps. 62, 6 9 Ps. 44, 2 15 *Luc. 15, 10 18 Luc. 15, 24 21 *Luc. 15, 25

1 pacis *W* 6 penitentiam *Xa.c.m.2* poenitentiam *W* penitentiae (penitentis *m.2*) *B* pe(oe)nitentiae *SD* paenitentis *ς* salute *Q* · 7 est s. l. *m.2* *X* carni *Xa.c.m.2* 8 lect. mec. *B* qua *Δ,Xa.c.* quia *ΣWDQ,Xp.c.* quia eius (eius *del. m.2*) *B* pingui *Σa.c.m.2* pinguidine *Δ* pinguitudine *WX* saturati] salutaris *Q* 9 laudum *Σa.c.m.2* *D*, -dem *W,Xa.c.m.2* -dis *ς* inrumpimus *Xa.c.m.2* eructauit (ct *in ras. m.2*) *B* eructauit *Σ,Dp.c.* 10 quidem *SD* 11 contextum *WXQ* 12 hoc arbitrantur *Σ* arbitrentur hoc *ς* ait] dicit *Σp.c.* 13 hic *om.* *Q* 14 par. sup. *ς* 15 sic *om.* *Q* 16 quia gaud. *ς* coram] s. l. *Σ, om.* *W* uobis (*exp.*) coram *Δ* uno peccatore *QB,ΣWX p.c.m.2* 17 agente *QB,ΣWp.r.* 21 autem s. l. *m.2* *X* eius *B*, *om. D* 22 iun. fil. *ΔWX* fil. iun. *cet.*

praesentem parabolam in publicanis et peccatoribus, qui a domino ad paenitentiam prouocabantur, debemus accipere, secundum mysticos autem intellectus de futura quoque uocatione gentium prophetari. nunc ad seniore[m] filium sermo transgreditur, quem multi simpliciter ad omnium sanctorum personam, multi proprie ad Iudaeos referunt. et de sanctis quidem non difficilis interpretatio est in eo, quod dicitur: numquam mandatum tuum praeteriui, licet illud uideatur obsistere, quod reuersioni fratris inuideat. in Iudaeos autem cum liuor in fratris salute conueniat, hoc repugnat, quod numquam se dicat eius praeterisse mandatum; de quibus quid nobis uideatur, suis locis conabimur explanare. erat autem filius illius senior in agro, in terrenis operibus labore desudans, longe a gratia spiritus sancti, a consilio patris extorris. hic est, qui ait: agrum emi et necesse habeo exire et uidere illum; rogo te, habe me excusatum; hic, qui iuga bouum comparat quinque et legis onere depressus terrenorum sensuum uoluptate perfruitur; hic, qui uxore ducta ire ad nuptias non potest et effectus caro nequaquam unum esse cum spiritu; in huius personam etiam illius parabolae operarii congruunt, in qua prima, tertia, sexta, nona hora, id est uocationibus uariis, mittuntur ad uineam et indignantur sibi undecimae horae operarios coaequari.

7 Luc. 15, 29 12 *Luc. 15, 25 15 *Luc. 14, 18 16 cf. Luc. 14, 19 18 cf. Luc. 14, 20 19 cf. I Cor. 6, 16—17 20 cf. Matth. 20, 1—16

1 et pecc. om. Q qui—prouocantur (sic) in mg. Σ 2 prouocantur ΣD debemus om. D 3 aut. myst. ΣQ 7 difficilis Xa.c. difficilis Σa.c.m2 9 reuersione W in s. l. m2 Σ iudaeo ΔW, Xa.c. iudeorum Q 10 conueniat] cum uenisset m2 W 11 quod Σ 12 in locis Σ explicare Q autem] enim B illius s. l. Δ 13 in agro om. D 14 alt. a] s. l. Σ ac Q et a Bp.c.m2Σ 15 illa Σ (corr.) 16 abe W, D (corr.) qui s. l. B bouum W bobum Δ boum cet. comparat s. l. Σ emit Σ 19 et om. WX unum ΔΣDB uult unum Q, (ex uultu num m2) X uult W unum potest Σ 20 personam W, Xa.r. persona cet. 23 coequant W

29. Et cum ueniret, adpropinquauit domui et audiuit symphoniam et chorum. illud, quod in quodam psalmo superscribitur 'pro meleth', huic sensui conuenit, siquidem 'meleth' chorus in unum concinens dicitur. male autem quidam de Latinis symphoniam putant esse genus organi, cum concors in dei laudem concentus ex hoc uocabulo significetur; 'symphonia' quippe 'consonantia' exprimitur in Latinum.

30. Et uocauit unum de pueris et interrogauit, quidnam essent haec. et nunc interrogat Israhel, quare deus in gentium adsumptione laetetur, et aemulatione cruciatus paternam scire non potest uoluntatem.

31. Qui ait illi, quoniam frater tuus uenit et occidit pater tuus uitulum saginatum, quoniam incolumem illum recepit. causa laetitiae, quod pari in dei laudes toto orbe uoce concinitur, salus est gentium, salus est peccatorum. laetantur angeli, omnis in gaudium creatura consentit et de solo dicitur Israhel:

32. Iratus autem noluit intrare. irascitur se absente fratrem esse susceptum, irascitur eum uiuere, quem putabat extinctum. et nunc foris stat Israhel, et nunc discipulis euan-

1 *Luc. 15, 25 2 cf. Ps. 52, 1. 87, 1 8 *Luc. 15, 26 12 *Luc. 15, 27 18 *Luc. 15, 28

1 cum uenerit X conueniret *Wa.c.m2* et (s. l. Q) adpropinquauit W, Q (appropinquaret *m2*) et appropinquaret ζ alt. et] *eras. Q, om. ζ* 2 et—5 symphoniam in *mg. Q* corum W quorum B quod in *ras. m2 B* 3 maeleth X mahelth W melech *DQ* 4 ahelth W melech *XDQ* chorus B hochorus W concinnens W 5 symphoniam et chorum (*corr. m2*) X simphonia W genus] se aegenus W 6 concors] concorsi W chorus *EDQ* in] s. l. B, om. *ED* laudē Δ -de *cet. -dibus ζ* contentus *D* ex *om. ζ* 7 symphoniam *D* $\sigma\mu\phi\omega\nu\alpha$ ζ consonantiam Δ latino X 8 de] ex Σ 9 esset hoc (hec *D*) *DQ* interrogauit *Q* 10 ads. gent. Σ adsumptionem *D* 13 ill. inc. *Q* incolomem $\Delta\Sigma, Ba.c.m2$ 14 eum Σ est (*exp.*) quod B pari] pariter *Q* uoce huc transponit Δ laude Σ 15 totus orbis concinit *Q* concinnitur B concinetur W peccatori *D* peccatoris (is *ex i m2*) Σ 16 laetentur Σ omnes Δ, X (*corr.*) 19 uiuere] uenire *D, Xp.c.* uenisse Σ 20 stat] est W euangelia *Qmg.* (post audientibus) euangelium *WX*

gelia in ecclesia audientibus mater eius et fratres foris stant quaerentes eum.

33. Egressus autem pater illius coepit rogare eum. quam benignus et clemens pater! rogat filium, ut laetitiae domus particeps fiat; rogat autem per apostolos, euangelii 5 praedicatorum. e quibus Paulus ait: precamur pro Christo, reconciliamini deo, et alibi: uobis primum oportebat adnuntiare uerbum domini, sed, quia indignos uos iudicastis, ecce conuertimur ad gentes.

34. Ipse autem respondens ait patri suo: ecce tot 10 annis seruo tibi. pater supplex ad concordiam deprecatur, ille iustitiam, quae in lege est, sequens dei iustitiae non subicitur. porro quae maior iustitia dei, quam ignoscere paenitentibus, filium seruare redeuntem? ecce tot annis seruo tibi et numquam mandatum tuum praeteriui. quasi hoc 15 ipsum non sit praeterire mandatum, salutem alterius inuidere, ante deum se iactare iustitiae, cum nemo coram eo mundus sit. 2 quis enim laetabitur castum se habere cor, nec si unius quidem fuerit diei? Dauid confitetur et dicit: ecce enim in iniquitatibus conceptus sum et in delictis concepit 20 me mater mea, et in alio loco: si iniquitates attendis, domine, quis sustinebit? et hic dicit numquam se praeter-

1 cf. Matth. 12, 46 etc. 3 *Luc. 15, 28 6 *II Cor. 5, 20
7 *Act. 13, 46 10 *Luc. 15, 29 12 cf. Rom. 10, 5. 3 14 Luc. 15, 29
17 cf. Hiob 4, 17 18 *Prou. 20, 9 19 *Ps. 50, 7 21 *Ps. 129, 3

1 fratris B fratres eius WQ 3 eius Σ 4 rogans X 5 aut. pater ΣDB, Xp.c.m2 apost.] apost. per WXQ, B (per s. l. m2) apost. rogat per s euangelii ex euangelistas (?) X 6 pro] ex cum W, om. Σ 7 op. pr. B 8 adnuntiari DQB dei Σ quia] add. repulistis illud et s uos ind. Q uos s. l. m2 Σ 9 iudicastis] add. aeternae uitae s conuertemur X 10 ait patri suo resp. B ait ex autem D 11 annos Σ (corr.) 12 lege dei Q non] non sunt D 13 iustitiae Σ 14 fil. seru. red. om. Q seruare ΔWX suscipere cet. annos D 16 ipsum] suum Q salute Wa.c.m2 18 iactabitur coni. Engelbrecht ne W (in ras.), Xa.c. fuer. qu. diei ΣDB qu. diei fuer. s 19 et—enim om. ΣDB 20 conc.] peperit B me s. l. B 21 in s. l. m2 Σ iniquitates Δ -tem ΣDB -ti cet. attendes Σ 22 qui W se numq. praet. D numq. (se add. s. l. Bm2) praet. ΣB numq. praet. se Q

isse mandatum, totiens ob idolatriam captiuitatibus traditus.
 ecce tot annis seruo tibi et numquam mandatum 3
 tuum praeteriui. hoc est, quod Paulus apostolus loquitur:
 quid ergo dicimus? quia gentes, quae non sectaban-
 tur iustitiam, adprehenderunt iustitiam, iustitiam
 5 autem, quae ex fide est; Israhel uero sectando legem
 iustitiae ad legem iustitiae non peruenit. quare? quia
 non ex fide, sed quasi ex operibus legis. potest ergo et ex 4
 eius persona dici, qui iuxta eundem apostolum in iustitia,
 10 quae ex lege est, sine reprehensione uersatus sit, licet mihi
 uideatur magis se iactare Iudaeus quam uera dicere ad
 exemplum illius pharisaei: deus, gratias ago tibi, quia
 non sum sicut ceteri homines, raptores, iniusti,
 adulteri, et sicut hic publicanus. oro te, nonne tibi ui- 5
 15 detur ea, quae ille de publicano dixerat, dicere iste de fratre:
 hic, qui comedit omnem substantiam suam uiuens
 cum meretricibus? ad id autem, quod ait: mandatum
 tuum numquam praeteriui, patris sermo non congruit;
 non enim confirmauit uera esse, quae dixerat filius, sed ira-
 20 scentem alia ratione conpescuit: fili, tu mecum es semper.
 numquid ait: 'bene quidem dicis et fecisti cuncta, quae iusse- 6
 ram'? sed: 'mecum es', inquit, 'semper. mecum es lege, qua
 stringeris; mecum es, dum mihi et in captiuitatibus erudiris;

2 Luc. 15, 29 4 *Rom. 9, 30—32 9 cf. Phil. 3, 6 12 *Luc.
 18, 11 16 *Luc. 15, 30 17 *Luc. 15, 29 20 *Luc. 15, 31

1 idolatriam *W, Xa.c.m.2* 2 quot *B* annos *D* 4 dicemus *DQB*
 quia] qui *W* quod *B* 6 autem *om. SD* 7 ad *ex* in *A* 8 sed—
 oper.] *in ras. m.2 B* sed] *se D* legis *s. l. m.2 X* ergo et]
 autem *Q* et ex eius *s. l. Σ* 9 quia *Σ* in *om. SD* iustitiae *Σ*
 11 iudaeos *ΣWX* iudaeum *Q* uere *Σ* 12 deus *AW* dicentis deus
DB, ΣXp.c.m.2, om. Q 13 sicut et *A* 14 sicut et *ΣDB* nonne]
 non *Q* 15 ea quae] quod *Q* ista (*ū in ras. m.2 Σ*) 16 hic
 est *Σ* commedit *Σa.c., B* omnem *s. l. Σ* suam *om. DB* 17 ad
 id] adit (addit *m.2 W*) numq. mand. t. *Σ* 18 numquam] non *B*
 20 filii *A* semp. m. es *Σ* 21 numquid] non *Q* 22 *alt.* mecum *ex*
me Xm.2 23 adstringeris *B*

mecum es, non quia mea praecepta conpleueris, sed quod te in longam regionem abire non passus sim; mecum es ad extremum secundum illud, quod locutus sum ad Dauid: si dereliquerint filii eius legem meam et in iudiciis meis non ambulauerint, si iustificationes meas profanauerint et mandata mea non custodierint, uisitabo in uirga iniquitates eorum et in flagellis iniustitias eorum; misericordiam autem meam non auferam ab eo'. quo testimonio et id, in quo filius senior gloriatur, falsum esse conuincitur, dum in dei iudiciis non ambulauit et eius mandata non fecit. et, quomodo ista non faciens cum patre semper fuerit, edocemur: dum peccans uisitatur in uirga et uisitato misericordia non negatur. nec mirandum est patri eum ausum fuisse mentiri, qui fratri potuit inuidere, maxime cum in die iudicii quidam inpudentius mentiantur: 'nonne in nomine tuo comedimus et bibimus et uirtutes multas fecimus, daemonia eiecimus?' quid uero sit: et omnia mea tua sunt, suo loco congruentius explicabitur.

35. Et numquam dedisti mihi haedum, ut cum amicis meis epularer. 'tantus', inquit Israhel, 'sanguis effusus est, tot hominum caesa sunt milia, et nullus eorum nostrae extitit salutis redemptor. ipse Iosias, qui placuit in conspectu tuo, et nuper Macchabaei, qui pro tua hereditate pugnabant,

3 *Ps. 88, 31—34 15 cf. Matth. 7, 22. Luc. 13, 26 17 Luc. 15, 31 19 Luc. 15, 29 22 cf. IV Reg. 22, 2

1 praec. mea ζ quo WX 2 longuam B longinquam ζ sum DB es $om.$ ΣD 3 sum in $mg. m2$ X si autem Σ derelinquerent X ($corr.$), derelinquerint W deliquerint Q 5 iustitias WXQ 7 iustitias D ($corr.$), peccata B 8 auferam] dispergam D eo] eis ΣDB 9 id in quod A in ($eras. X$) id in quo WX id quod Q 10 ambulat $\Sigma D, Ba.c.$ facit $\Sigma XD, Ba.c.m2$ 11 non s. l. Σ semp. fu. ed.] fuisse semp. docetur B fu. ed.] fuerit et docemur Q fuisse docetur (dicitur $Xm2$) $\Sigma D, Xp.c.m2$ 13 est $om.$ ΣDB 14 inuideri WX 15 dicentes nonne ζ 16 $alt.$ et $\Delta X, om. cet.$ fecimus et ζ eiecimus ΣD 17 sit] sint ($n. eras.$) A 18 explicabimus B 19 mihi ded. $A. item p. 135, 15, sed cf. p. 135, 7$ 20 israhel A populi israel B israel $cet.$ 21 tot $om.$ WX 23 macchabaei ΔX machabaei DQ machabaei WB mahabaei ($machabaei m2$) Σ ab ($eras.$) hereditate W

contra fas sanctitatis hostium gladiis interempti sunt, et nul-
 lus cruor nobis reddidit libertatem: ecce adhuc Romano im-
 perio subiaceamus. non propheta, non sacerdos, non iustus
 quisquam immolatus est nobis, et pro luxurioso filio, id est
 5 pro gentibus, pro peccatoribus totius creaturae gloriosus san-
 guis effusus est; cumque merentibus minora non dederis,
 inmeritis maiora tribuisti. numquam dedisti mihi haedum,
 ut cum amicis meis epularer'. erras, Israhel; dic potius: 2
 'ut tecum epularer'. aut potest tibi aliqua esse iocunditas nisi
 10 patre tecum celebrante conuiuium? saltem exemplo docere
 praesenti. reuerso filio iuniore et pater laetatur et pueri. man-
 ducemus, ait, et epulemur, non 'manducate et epulamini'.
 at tu ea mente, qua inuides fratri, qua a patris recedis aspectu
 et semper in agro es, nunc quoque uis absente eo inire con-
 15 uiuium. numquam dedisti mihi haedum. numquam pater 3
 deteriora dat munera. habes uitulum immolatum: ingredi, re-
 manduca cum fratre. quid haedum quaeris, cui agnus est
 missus? et, ne similes te nescire, quod missus est, Iohannes
 tibi eum in heremo demonstrat: ecce agnus dei, ecce, qui
 20 tollit peccata mundi. et pater quidem quasi clemens et
 paenitentiam tribuens te hortatur ad uitulum non immolans
 haedum, quem stare scit a sinistris. tu uero in fine saeculi

7 Luc. 15, 29 11 Luc. 15, 23 15 Luc. 15, 29 19 *Ioh.
 1, 29 22 cf. Matth. 25, 33

1 fas s. l. m2 Σ nullus eorum Q nullius S 2 reddit X 3 non
 sacerdos s. l. Σ 4 quisque Σ pro nobis Sp.c.m2,S alt. est s. l. Σ
 5 alt. pro om. B peccatricibus B glor.] glor. creatoris B 7 non (eras.)
 tribuisti W 8 erras—epul.] in mg. inf. m2 Σ, om. W 9 epuler Q
 ibi al. esse W tibi esse al. ΣDB esse tibi al. S 10 saltem ΣWB
 11 puer Q 12 aepulemini (alt. e in ras. m2) Σ 13 ad (at m2) tu
 ea X ad tua W aut tua Q 14 nunc] num WX abs. eo] ex ab-
 sente m2 Σ absentem W eo absente S 15 mihi ded. A numquam]
 quē (e in ras. m2) W 16 ditiora B ditiora D diciora Σ 17 quaeris
 om. W cui] cum W miss. est W 18 et om. W missum D
 iohannis Xa.c.m2 19 eum om. WXQ demonstrabat Σ demonstraui DB
 20 peccatum B 21 ad s. l. Σ 22 quem—haedum] in mg. sup. m2 X
 scitis (s. l.) Σ putas W in sinistris W ad sinistram S finem WX

ipse tibi es haedum immolaturus antichristum et cum amicis tuis, spiritibus inmundis, eius carne saturandus expleto uaticinio: tu confregisti capita draconis; dedisti eum escam populis Aethiopibus.

36. Cum autem filius tuus hic, qui comedit omnem facultatem suam uiuens cum meretricibus, uenit, et occidisti ei uitulum saginatum. confitetur et nunc Israel saginatum uitulum fuisse, qui caesus est; intellegunt uenisse Christum, sed torquentur inuidia et nolunt fratre non pereunte saluari. 5 10

37. Ipse autem dixit illi: fili, tu mecum es semper et omnia mea tua sunt. filium uocat, licet intrare nolentem. quomodo autem dei omnia Iudaeorum sunt? numquid angeli, throni, dominationes ceteraeque uirtutes? 'omnia' ergo intellegamus legem, prophetas, eloquia diuina. haec ei dedit, ut in lege eius meditaretur die ac nocte, secundum illum canonem, quem saepe exposuimus, scripturarum 'omnia' non ad totum referenda esse, sed ad partem maximam, ut ibi: omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, et alibi: omnes, qui uenerunt ante me, fures fuerunt et latrones, et Paulus ad Corinthios: omnibus, inquit, omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem, et ad Philippenses: omnes enim, 15 20

3 *Ps. 73, 14 5 *Luc. 15, 30 11 *Luc. 15, 31 16 cf. Ios. 1, 8. Ps. 1, 2 18 Ps. 13, 3 19 *Ioh. 10, 8 21 *I Cor. 9, 22
22 *Phil. 2, 21

1 tibi *om.* *W* es *s. l. m2 W* ante christum *W* anticristum
(*pr. i ex e*) *X* 3 caput *ΣDB* drac. magni *ς* eum in *D, Σp.c.*
4 aethiopum *ΣWD* 5 hic *om. Σ* cōmedit *B* deuorauit *ς* omnem
substantiam suam *B* facultatem suam *W, om. X* 6 et *ΔWX, om. cet.*
7 ei] illi *B, om. ΣQ* 8 uit. sag. *W* intellegunt *om. W*
9 ininuidia (*pr. in exp.*) *B* fratre *om. W* non per.] non poterunt *W*
redeunte *Q* 11 illi *om. W* semp. m. es *ς* 12 mea omnia *ς*
13 sint *ΣD* 16 meditarentur *ς* illud (*t ex n*) *D* illud *Σ* cano-
nem] *in ras. m2 B* nomen *ΣD* 17 quem] quam *Σ q̄* (*o in ras. m2 B*)
saepe *exp.*] se proposuimus *W* in scriptura *Σ* 18 ref. esse *om. W*
referendum *Σa.c.* referanda *Q* refferenda *B* maxime *Σ* 22 et *om. Σ*
ad *s. l. Σ* philipenses *WXQ, Σ* (*alt. e ex i*)

quae sua sunt, quaerunt, non ea, quae sunt Christi Iesu. quamquam nihil umquam illi negasse credendus sit, quem ad esum uituli cohortatur.

38. Epulari nos oportet et gaudere, quoniam hic frater tuus mortuus fuerat et reuixit, perierat et inuentus est. confidamus igitur et nos uiuere posse per paenitentiam, qui fueramus mortui per delicta. et hic quidem ipse filius reuertitur; in superioribus uero, in oue scilicet et in dragma, quod errarat, adfertur et, quod perierat, inuenitur. et simili tres parabola²e fine clauduntur, dum et in ista² ponitur: perierat et inuentus est, ut intellegamus diuersis similitudinibus de eadem peccatorum susceptione signatum.

39. Et haec quidem in ethnici persona dicta sint et Iudaei; uideamus autem, quomodo super sancto generaliter et peccatore parabola ista possit intellegi. et de ceteris quin iusto conueniant, non ambigitur; illud est, in quo legenti scrupulus commouetur, cur iustus saluti peccatoris inuideat et in tantum iracundia repleatur, ut nec fratris misericordia nec patris precibus nec totius domus iocunditate superetur. ad quod breuiter respondebimus omnem mundi istius iustitiam²

4 *Luc. 15, 32 8 cf. Luc. 15, 4—7. 8—10 11 Luc. 15, 32
20 cf. Hiob 4, 17

1 ea om. Q sunt s. l. Σ ihu xpi B 2 illi nihil umquam Q illi neg. cred. sit] negasset W credendum ΣD 3 esum uituli cohortatur (coartatur W) ΔWXQ suum uitulum (esum uituli Bm2) cohortatur (hortatur D) edendum ΣDB uituli hortatur esum Σ 4 aepulari (i ex e) Σ epulare X nos] tibi W 5 mortuus s. l. Δ 6 confidamus (a ex i uel e m2) B nos uiuere nos WX, Q (alt. nos eras.) 7 per s. l. Σ 9 in om. Q errauerat Δ errarat B (tert. r in ras. m2) erraret Q erat W et—inu. om. Q 10 simile Xa.c.m2 et ΔB, om. cet. 11 ut] et ut X 13 falso edd. sectionis 39 exordium sumunt a uideamus sunt Σ, Xa.c.Ba.c.m2 et Iudaei] om. W, add. aliter Σ 14 autem] igitur W 15 peccatorum Q quin] que in Bp.c.m2 qui in ΔQ, Σa.r. 16 conueniat D, Σa.c.m2 illud uero Q qua Σ legentē (ē in ras. m2) B 17 scripulus Ba.c.m2 commouetur (a.r. comoueat (at in ras. m2, fuit tur) B mouetur W salute Xa.c.m2 inuideat s. l. m2 X 18 nec s. l. Σ miseri Σ (corr.) 19 iucunditate Dp.c. 20 respondimus W huius Σ

ad dei comparationem non esse iustitiam. quomodo enim ex peccatis Hierusalem Sodoma iustificatur, non quo ipsa sit iusta, sed quo maioribus delictis fiant minora delicta iustitia, ita et hominum uniuersa iustitia non est, deo conlata, iustitia.

3 denique Paulus, qui dixerat: quotquot ergo perfecti, hoc 5
sapimus, in alio loco confitetur et clamat: o profundum diuitiarum sapientiae et scientiae dei, quam inscrutabilia iudicia eius et inuestigabiles uiae eius! et alibi: ex parte cognoscimus et ex parte prophetamus, et: nunc per speculum uidemus in aenigmate, et ad Romanos: miser ego homo, quis me liberabit de corpore 10
4 mortis huius? ex quibus omnibus edocemur dei solius perfectam esse iustitiam, qui solem suum oriri facit super iustos et iniustos et dat pluuiam serotinam et matutinam merentibus pariter et non merentibus, qui de uicis, angulis et plateis 15
inuitat ad nuptias et ouem, quae ad exemplum filii paenitentis redire ipsa non poterat uel nolebat, quaerit et inuenit et inuentam suis umeris reportat. multum enim errando laborauerat.

1 cf. Luc. 10, 12 5 *Phil. 3, 15 6 *Rom. 11, 33 9 I Cor. 13, 9 10 *I Cor. 13, 12 11 *Rom. 7, 24 13 cf. Matth. 5, 45
15 cf. Matth. 22, 9—14 etc. 16 cf. Luc. 15, 4—6

1 nec Q ex pecc.] ex expectatis m2 X 2 Sodoma om. W
quod WXQ 3 quod XQB, om. W iustitiae WXQ iusticia
(del.) B, om. SD 4 itaque WX hom. omnium S collata deo Q
5 qui] s. l. S, om. Q quodquod Δ, ΣWX (corr.) ergo] autem Q
perfecti sumus S 6 sapiamus WXQ, Σa.c.Bp.c. clamat B 7 sap.]
et sap. X et sap. dei W scrutabilia Xa.c.m2 8 sunt iudicia
SDQB, Xp.c.m2 uestigabilis (-biles m2) W inuestigabiles S alt. eius]
illius X 9 alt. et] id est Q 10 uid. per spec. Σ uidemus et B
11 liberauit ΔSD, Xa.c.m2 corporis Δ 12 omnes Q edocemur B
docemur W 13 orire X, Σa.c. 14 alt. et Δ, om. cet. dat] dá
(dās m2) Q 15 par. et non mer. om. D et plateis (h exp.) et
angulis B 16 nuptias] add. et de intus quosdam iam quasi securos
expellit foras B qui Δ 17 ipsa redire ΣWDB 18 humeris
(h eras. X) codd. roportabat (sic! ba exp. m2) B portat Δ erran-
dum W orando Q

40. Ut autem doceamur in sanctos quoque cadere posse inuidiam et soli deo puram clementiam derelinqui, filiorum Zebedei consideremus exemplum, pro quibus cum mater mota pietatis affectu nimis grandia postulasset, reliqui decem discipuli
 5 indignati sunt. et Iesus aduocans eos dixit: scitis, quia principes gentium dominantur eorum et, qui maiores sunt, potestatem exercent in eis. non ita erit inter uos, sed quicumque uestrum uoluerit maior esse, fiat uester minister et, quicumque uoluerit inter uos
 10 esse primus, fiat uester seruus; quomodo et filius hominis non uenit ministrari, sed ministrare et dare animam suam redemptionem pro multis. nulli periculum, nulli uideatur esse blasphemum, quod et in apostolis inuidiae malum diximus potuisse subrepere, cum etiam de
 15 angelis hoc putemus. sidera quippe non sunt munda in conspectu eius et contra angelos suos peruersum quid intellexit et in psalmis dicitur: non iustificabitur in conspectu eius omnis uiuens. non ait 'non iustificabitur
 20 apostolus, non propheta, — ad maiora conscendo — non angelus, non throni, non dominationes, non potestates ceteraeque uirtutes. solus deus est, in quo peccatum non cadit; cetera,

2 cf. Matth. 20, 20—28 etc. 5 *Matth. 20, 25—28 15 *Hiob 15,
 15 16 *Hiob 4, 18 17 Ps. 142, 2 22 cf. I Ioh. 3, 5

1 doceamus Σ posse] s. l. Σ , om. WQ 2 inuidia W 3 zebedei D mota] tot Q 4 decim $\Delta W, Xa.c.m.2$ 5 uocans Δ
 6 dominatur $\Sigma a.c.m.2$ 7 eos W 8 quic.—et om. $\Sigma D, B$ (in $mg.$ post uestrum addit $m.2$ uoluerit inter uos maior esse sit uester minister et quicumque) uestrum (om. Q) uoluerit inter uos WQ maior—uos om. W 9 fiat—primus om. X fiat ΔQ sit ζ quic.] add. uestrum ΣDB 10 esse s. l. Σ fiat] sit ζ quom.] quoniam ζ et om. ΣDQB 12 suam in Δ meam Q 13 apostolis ΔQ -los cet. 14 pot.—put.] in $mg.$ sup. $m.2$ X , om. W subripere $\Sigma XD, Ba.c.m.2$ 15 hoc] hoc dictum ζ putamus $Ba.c.m.2$ in consp. eius s. l. $m.2$ Σ 18 eius $\Delta \Sigma DB$ tuo cet. alt. non om. ΔWX 20 conscendendo W, B (den exp.) angeli ΣWXQ 22 deus om. WQ est om. WX quem XQ , om. W cadet WD et cetera X

cum sint liberi arbitrii, iuxta quod et homo ad imaginem et similitudinem dei factus est, in utramque partem possunt
 4 suam flectere uoluntatem. quodsi hac sententia non adduceri, saltem illius auctoritate parabolae commouere, in qua per totam diem operarii mittuntur ad uineam. et in prima hora 5 uocatur Adam, Abel, Seth; in tertia Noe; in sexta Abraham; in nona Moyses; in undecima gentilium populus, cui dicitur: quid hic statis tota die otiosi? et ille respondit: nemo nos conduxit. quod autem extrema hora nostri sit saluatoris aduentus, testis est Iohannes apostolus dicens: fratres, nouissima hora est. etenim, sicut audistis, quia antichristus 10 uenit, nunc antichristi multi facti sunt, propter quod cognoscimus, quia nouissima hora est. si haec displicet interpretatio, sequor, quocumque duxeris, ita tamen, ut eos, qui uocati sunt primi, iustos esse fatearis. quod cum obtinero, illud 15 inferam: et quomodo iusti murmurauerunt aduersus patrem familias dicentes: hi, qui nouissimi uenerunt et una hora fecerunt, aequales illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei et ardorem? uidentur quidem iuste dicere

1 cf. Gen. 1, 26 4 cf. Matth. 20, 1—16 8 Matth. 20, 6—7
 10 *I Ioh. 2, 18 16 *Matth. 20, 11—12

1 sint *om.* *W* ad *om.* *W* imagini imaginem *W* dei et sim. *Q*
 2 utraque parte ΣD 3 flectere] implectere *B* quodsi—17 dicentes *tr.*
post p. 142, 6 gentium Δ ad hanc sententiam *Ba.c.* 4 saltim ΣWXB
par. auct. Q 5 totum $WXDB$ in *s. l. m2* Σ 6 uocantur ΣDB
habel Σ (*h eras.*), *DB* sedh ΣD sed *W* 7 gentium populus (*populis* *Xa.c.m2*, *Wp.r.*) $WXDQB$ populus gentium Σ cui dicitur
om. Q cui *s. l. m2* *X* 8 quid hic statis *om. A* illi responderunt *S*
 respondet *Bp.c.m2* 9 nostri *om. S* 10 testis—dicens] iohannes testatur *Q*
 iohannis Δ , *Xa.c.m2* 11 etenim—13 est in *mg. inf. S* 12 et nunc *WQ* nunc autem *S* 15 primus *W* prius *Q*
 iustus *W* 16 et *om. WQ* murmurabant (*alt. u ex o m2*) *W* aduersum XDQ
 17 hi—141, 4 eis] exciderunt in Δ qui *om. S* uen. et in *mg. m2* Σ unam horam *W, Xa.r.* 18 fecerunt] *s. l. add.*
 et Σ fecistis *B* 19 ardorem] aestus *S*; reliqua epistulae pars abest in *W* iuste quidem Σ

non aequalem debere esse mercedem eius, qui a prima hora ad noctem usque sudauerit, et eius, qui una hora sit in labore uersatus, sed ipsa iustitia habet in se liuorem, cur alterius inuideat felicitati. denique et dominus oculum in eis arguit 6 .
 5 inuidem dicens: aut oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? unde et ab apostolo solus iustus, solus dicitur immortalis, non quo et angeli iniusti sint et mortales, sed quo ipse sit immortalis et iustus, cui conlata uniuersa iustitia iniquitas inuenitur.
 10 41. Ut autem in hac eadem parabola, quam nunc proposuimus, iniustitiam intellegas conductorum, adtende paulisper. qui prima hora conductus est, plus meretur ab eo, qui hora tertia est missus ad uineam; rursum horae tertiae operarius sextae horae operarium antecedit et sextae horae nonae horae
 15 uincit operarium. quomodo igitur nouissimo omnes inuidet et eandem in se iustitiam non requirunt? tu, qui hora nona con- 2
 ductus es, cur inuides ei, qui undecima hora est missus in uineam? quodcumque responderis, quamuis diuersum adserueris laborem, ut et praemium maius in diuerso labore merearis, eidem
 20 apud sextum sententiae subiacebis. et tu, qui hora sexta con-

5 *Matth. 20, 15 6 cf. I Tim. 1, 17. 6, 16

1 esse debere Σ esse Q mercedem s. l. Σ a] s. l. Σ , om Q
 2 usque ad noctem B in una X sit hora Σ sit ex ut D 3 uer-
 satur D ista ς liuorem] laborem DQ cur] cum ς 4 inuide-
 ant DQ denique et] in *mg. m2* Σ et om. XB 5 dic. amice ς
 aut] an $B, Qp.c.$ 7 quo] $\overset{\circ}{q}$ (o in *ras. m2*) B quod Q pr. et ΔX , postea
 in *lin. add.* Q , om. *cet.* sint ini. ς 8 quo] $\overset{\circ}{q}$ (o in *ras. m2*) B
 quod Q sit ipse B immortalis] *add., sed postea del.* non quo et
 angeli iniusti sint et mortalis sed quo ipse sit immortalis X conlocata Δ
 9 non inu. $\Delta \Sigma$ 10 in om. X proponimus ΣDB 11 cond. ad ter-
 tiam Q 12 conductus B quod plus Q 13 quo (*del.*) missus est Σ
 tertii Δ oper. et ς 14 pr. sextae—nonae] quintae horae operarium
 antecedit quintae horae operarius et sextae Q 15 op. uincit B ergo Σ
 16 in] inter ς hora] in Q 17 est Q in und. hora Q undecimam horam X
 est hora B in] ad B 18 adserueris X asseueres Q, B (asserueris *m2*)
 19 et] ad Σ , om. Q in] ex Q , om. X 20 apud—subiac.] qua tu qui
 sexta hora uenit sententiae subiacet Q sextum] sextam X sexta] $\cdot IX \cdot Q$

ductus es, nouissimo inuides, cur tecum denarium, id est aequalem consequatur salutem, licet salutis pro labore diuersa sit gloria. eadem de te tertius potest dicere et de tertio rursum primus
 3 uerum ipsi inter se ob non aequalem laborem et uocationis spatia diuersa aequale praemium libenter accipiunt; in nouis- 5
 simo tantum operario, id est in gentium salute, discordant et domino iniuriam faciunt et sub omnibus parabolis arguuntur inuidiae.

42. Non ambigo, quin inculta tibi nostrae paruitatis uideatur oratio; sed saepe causatus sum excoli non posse sermonem, 10
 nisi quem propria manus limauerit. itaque ignosce dolentibus oculis, id est ignosce dictanti, maxime cum in ecclesiasticis rebus non quaerantur uerba, sed sensus, id est panibus sit uita sustentanda, non siliquis.

13 cf. Luc. 15, 16—17 et Horat. epist. II 1, 123

1 id est s. l. Σ 3 potest tertius ΣDB tertio] tertie ΣD tertia (ex tertia) B 4 non] norae Q 5 aequalem ΣX (corr.) 6 salute—14 siliquis om. A 9 tibi] ibi Q 10 expoliri S 11 itaque] id Q 12 in s. l. B 13 queruntur $\Sigma D, B$ (querantur $m. 2$) id est] itē Σ panibus] add. uiuimus (del. $m. 2$) B 14 siliquis] add. explicit ad damasum de duobus filiis Σ

XXII.

AD EUSTOCHIUM.

1. Audi, filia, et uide et inclina aurem tuam et obli-
uiscere populum tuum et domum patris tui; et con-

3 Ps. 44, 11—12

ϵ = *Parisinus nou. acq. lat. 446 s. VI* (cont. p. 144, 11 non expedit—13 descendere; 146, 12 stadium—13 coronemur; 148, 10 non quaerit—15 potestatem; 152, 5 nolo—14 Christus).

K = *Spinaliensis 68 s. VIII.*

I = *Bernensis 611s. VIII* (cont. p. 189, 7 referam—191, 18 serues).

H = *Monacensis lat. 6299 s. VIII—IX* (caret parte epistulae, quae est p. 155, 2 et frequentes—160, 7 mentita).

i = *Monacensis lat. 4577 s. VIII—IX* (cont. p. 143, 3 audi—144, 1 decorem tuum; 144, 11 non expedit—13 descendere; 146, 4 habent—13 coronemur; 149, 11 si Paulus—150, 9 malae; 185, 1 sed ne—192, 9 gentilium; 193, 10 at nunc—194, 6 denario; 195, 14 quidam—196, 9 criminis).

σ = *Monacensis lat. 6229 s. VIII—IX* (cont. eadem, quae i).

Σ = *Turicensis Augiensis 41 s. IX.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

Φ = *Guelferbytanus 4156 s. IX—X.*

k = *Vaticanus lat. 650 s. X.*

Ψ = *Augustodunensis 17 A s. X* (praebet fol. 1^r—3^v initium epistulae usque ad p. 151, 11 polluetur; reliqua pars folii 3^v scriptura uacat; sequitur a fol. 4^r paulo antiquiore manu scripta pars epistulae, quae est a 148, 16 sed gladium usque ad finem. itaque pars 148, 16 sed gladium—151, 11 polluetur nunc in codice bis legitur; discrepantiam scripturae litteris Ψ^1 (= fol. 3) et Ψ^2 (= fol. 4), consensum sola littera Ψ indicaui).

t = *Casinensis 298 s. X—XI* (cont. initium epistulae usque ad p. 171, 12 felicitas).

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

2 ad eustochium $\epsilon B, \Sigma$ (in mg. add. m2 de uirginitate seruanda), ad eustochiam (eusthociam K) de uirginitate $K\Phi$ de uirginibus H ad eusthociam uirginem dei $\iota\sigma$ ad eustochium de uirginitate seruanda (inter cetera add. l) Ik ad eustochium filiam sc̄e paule de uirginitate seruanda D , titulo carent Ψt ; Hieronymi nomen exhibent tituli in $IHC\Sigma D\Phi k B$ 3 audi filia om. Ψ 4 populi (om. tuum) t domus t alt. et] quia H quoniam Ψ concupiscit $K\Phi$ concupiuit H

cupiscet rex decorem tuum. in quadragesimo quarto psalmo deus ad animam loquitur humanam, ut secundum exemplum Abrahæ exiens de terra sua et de cognatione sua relinquat Chaldaeos, qui 'quasi daemonia' interpretantur, et habitet in regione uiuentium, quam alibi propheta suspirat dicens: credo
 2 uidere bona domini in terra uiuentium. uerum non sufficit tibi exire de patria, nisi obliuiscaris populi et domum patris tui et carne contempta sponsi iungaris amplexibus. ne respexeris, inquit, retro nec steteris in tota circa regione; in montem saluum te fac, ne forte comprehenda-
 10 ris. non expedit adprehenso aratro respicere postergum nec de agro reuerti domum nec post Christi tunicam ad tollendum
 3 aliud uestimentum tecta descendere. grande miraculum: pater filiam cohortatur: 'ne memineris patris'. uos de patre diabolo estis et desideria patris uestri uultis facere di-
 15 citur ad Iudæos et alibi: qui facit peccatum, de diabolo

3 cf. Gen. 12, 1 5 Ps. 26, 13 8 *Gen. 19, 17 11 cf. Luc. 9, 62 12 cf. Matth. 24, 17—18 etc. 14 *Ioh. 8, 44 16 *I Ioh. 3, 8

1 speciem tuam *H* tuum] *add.* quia ipse est dominus deus tuus *Ψ* hoc in *B* quadr. et IIII ps. *B* ps. XLIII^{to} *Ψ* 2 loq. ad an. *t* humanam nam *Σ, Bp.c.* ut] et *Φ, om.* *Ht* 3 exiente *H* terra] ara *D* *pr.* sua] tua *H, om.* *Ψ* *alt.* de *om.* *k* relinquit *Φ* relin-
 quens *Ψ* 4 caldeos *KDΦΨB* qui] quos *Φ* demones *Ψ* inter-
 pretatur *Φ* 5 quam] item *Φ* propheta *om.* *Ψ* 6 terra] regione *HΨ*
 7 patria tua *ΣDB, tp.c.* terra tua *ς* nisi et *ΣDB, tp.c.* populum (*corr.*) *K* populum tuum (uu *ex u*) *Φ* populi (*s. l. tui m.2*) *B* domum *KHΦ, Σa.c.* domus *cet.* 8 et] ut *ς* carne] cognatione *Ψ* *xpi (m.2)* sponsi *B*
 ne] non *H* 9 inquit *om.* *Ψ* nec] ne *K* in tota *om.* *Ψ* tota] *s. l.* *Φ* totā *ΣDkt* omni *ς* circa] circa *****te* *Φ, om.* *K* regionē *kt*
 10 in] sed in *ΣDΨB, tp.c.* montem *KΨ* -te *cet.* saluam *kΨtB*
 faciam *Φ* 11 post tergum *εiςΨt* 12 ad toll.] ad tollens *Ψ* al. uest. toll. *Φ* tollendam *Σ* 13 de tecto (o *ex um m.2*) *ε* nec de tecto *Ψ* tecto *k*
 disc. *εa.c.m.2, H* descendere *iς* discedere *Ψ* descenderet *Φ* pat. fil.] patrem familiae *H* 14 memineris *KHΦ* -rit *cet.* patris sui *Σt*
 patri suo *D* patris suo (suo *del.*) *B* patris de quo dictum est *k* diabolo (*zabulo Ψ*) patre *Ψt* 15 nati estis *Ψ* fac. uult. *Φ* dicitur *om.* *k*
 16 de] *s. l. t ex (s. l.) B*

est. tali primum parente generati nigri sumus et post pae-
 nitentiam necdum culmine uirtutis ascenso dicimus: nigra
 sum et speciosa filia Hierusalem. exiui de domo in- 4
 fantiae meae, oblita sum patris, renascor in Christo. quid pro
 5 hoc mercedis accipio? sequitur: et concupiscet rex deco-
 rem tuum. hoc ergo illud magnum est sacramentum: propter
 hoc relinquet homo patrem et matrem et adhaerebit
 uxori suae et erunt ambo — in carne una? iam non, ut
 ibi, in una carne, sed spiritu. non est sponsus tuus adrogans, 5
 10 non superbus: Aethiopiassam duxit uxorem. statim ut uolueris
 sapientiam ueri audire Salomonis et ad eum ueneris, confite-
 bitur tibi cuncta, quae nouit, et inducet te rex in cubiculum
 suum et mirum in modum colore mutato sermo tibi ille con-
 ueniet: quae est ista, quae ascendit dealbata?
 15 2. Haec idcirco, mi domina Eustochium — dominam quippe
 debeo uocare sponsam domini mei —, ut ex ipso principio lecti-
 onis agnosceres non me nunc laudes uirginitatis esse dicturum,

2 *Cant. 1, 5 5 Ps. 44, 12 6 cf. Eph. 5, 32 *Gen. 2, 24 etc.
 9 cf. I Cor. 6, 17 cf. Num. 12, 3. 1 11 cf. Matth. 12, 42 etc.
 12 cf. Cant. 1, 4 14 *Cant. 8, 5

1 tale *H* primo *kt, Bp.c.m2, om. H* generatis *tp.c.* sumus] 5
 ut *H* 2 uirtutum culmine Σ ascensio *H* accenso ΣD 3 sum *om. \Psi*
 et] sed *B* se *D* filiae *t* Hier.] israhel *H* exii *k* 4 oblitus *K*
 (*corr.*), ΣD patris mei $\Sigma D \Psi B$ 5 sequitur *om. H* et] ecce *k*
 concupiscit *KHD\Phi* rex *s. l. m2 \Sigma* 6 in hoc Ψ 7 relinquit(d) *Ht*
 matrem suam ζ 8 uxoris *H, k (corr.)* duo Ψ in carne una *om.*
\Sigma DtB non ut] et non Φ 9 carne una *k* spiritu *H\Phi, ta.c.* in
 spir. *K\S DkB, tp.c.* in uno spir. Ψ 11 aud. ueri ζ uiri Σ (*corr.*), Φ
 et] cum *t* 12 cuncta] tunc Φ et *om. t* ind.—suum] ipse te rex
 in cubiculum suum adducet Ψ inducit *KH* introducet *t* ideo ducit Φ
 te *om. D* 13 et] ut Φ in *om. k* calore *H* ille *om. \Phi* con-
 ueniat Φ 14 non asc. Φ albata *H* de alia Φ 15 dom. mi ΣD
 mi dom. mi (*alt. mi s. l.*) *t* eustochia dom. Ψ eustochium *K*
 eustochia $\Phi\Psi, Bp.c.$ eustochi *H* eustochi $\Sigma D, Ba.c.$ eustochium scribo ζ
 domina *t* quippe *om. H* 16 uocare debeo ζ dom. mei] xpi Σ ,
add. ihu xpi k ut] et *H* lectionem *H* 17 me non *H* nunc
om. H laudem ΣD

quam probasti optime, eam cum secuta es, nec enumeratum molestias nuptiarum, quomodo uterus intumescat, infans uagiat, cruciet paelex, domus cura sollicitet et omnia, quae putantur bona, mors extrema praecidat — habent enim et maritatae ordinem suum, honorabiles nuptias et cubile immaculatum —, sed ut intellegeres tibi exeunti de Sodoma timendum esse Loth uxoris exemplum. nulla in hoc libello adulatio — adulator quippe blandus inimicus est —, nulla erit rhetorici pompa sermonis, quae te iam inter angelos statuatur et beatitudine uirginitatis exposita mundum subiciat pedibus tuis.

3. Nolo tibi uenire superbiam de proposito, sed timorem. onusta incedis auro, latro uitandus est. stadium est haec uita mortalibus: hic contendimus, ut alibi coronemur. nemo inter serpentes et scorpiones securus ingreditur. inebriatus est, inquit dominus, gladius meus in caelo, et tu pacem arbitraris in terra, quae tribulos generat et spinas, quam serpens comedit? non est nobis conluctatio aduersus carnem et sanguinem, sed aduersus principatus et potestates

5 cf. Hebr. 13, 4 6 cf. Gen. 19, 26 14 *Esai. 34, 5 16 cf. Gen. 3, 18. 14 17 *Eph. 6, 12

1 quam iam *B* probare *H* optime eam cum secuta *K* optimam (et *add.* *ΣD, Bp.c.* quam *add. k*) consecuta *HΣDΦktB* optimam cum secuta *Ψ* denumeratum *H* 2 int. ut. *ΣDB* uagiet *Ψ* 3 crucietur *Ψ* pellex *KΦp.c.* pelix *ΣD* pellex *Ψ* domi *k* dominus *H* quae s. l. *Φ* 4 mortis *Ψ* praecidet *t* praecedat *KHΦ* praecedant *Ψ* maritae *K, Da.c.m.2, B (corr.)* maritae *ka.c.m.2* 5 suum et *Ψ* uenerabiles *io* 6 intellegeres *KHio* de sod. ex. *Σ* exeunti] exeunte (*alt. e ex i*) te *Φ* esset *t* est *io* uxoris loth *t* 7 nulla—12 uit. est *om. io* nulla est (*add. enim s*) *ΣDBs* 8 erit *om. Ψ* rethorici *K* rethorici *ΣΦ (corr. rethorici)*, *B* rethorici *cet.* 9 te iam] etiam *Km.2* te etiam *ΣDΨB* statuit *Φ (corr.)*, *t* beatitudinem *KH* 10 sub. ped. *k* 11 noli *Σ (corr.)*, *D* tumorem *H* 12 honesta *Σ (corr.)* latro tibi *Ψ* stadium *ΣD* haec] hac (*ex ac*) *Σ* 13 mortalis et ut] et *HΦ* 14 ingr.] *add. et in mg. m.2 B* ingr. en *ΣD* est *om. Ψ* 16 terram *KH* germinat *k* quas *Ψ* 17 non] apostolus dicit non *k* 18 pot. et pr. *HΣkB* huius m. et pot. *Φ*

huius mundi et harum tenebrarum, aduersus spiritalia nequitiae in caelestibus. magnis inimicorum circumdamur agminibus, hostium plena sunt omnia. caro fragilis et cinis futura post modicum pugnat sola cum pluribus.

5 cum autem fuerit dissoluta et uenerit princeps mundi istius 3
et inuenerit in ea nihil, tunc segura audies per prophetam:
non timebis a timore nocturno, a sagitta uolante per diem, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu et daemone meridiano. cadent a latere tuo mille et
10 decem milia a dextris tuis, ad te autem non adpropinquabit. quodsi eorum te multitudo turbauerit et ad singula 4
incitamenta uitiorum coeperis aestuare et dixerit tibi cogitatio tua: 'quid faciemus?', respondebit Heliseus: noli timere, quoniam plures nobiscum sunt, quam cum illis, et
15 orabit et dicet: domine, adaperi oculos puellae tuae et uideat. et apertis oculis uidebis igneum currum, qui te ad exemplum Heliae in astra sustollat, et tunc laeta cantabis: anima nostra quasi passer erepta est de laqueo ue-

7 *Ps. 90, 5—7 13 *IV Reg. 6, 15—17 16 cf. IV Reg. 2, 11
18 *Ps. 123, 7

1 et] *eras. B* et (*eras.*) et Σ aduersus Φ har. ten. rectores Ψ
rect. ten. har. Φ rect. (*s. l. m2*) arum (*ex aerum*) ten. *B* rect. har.
ten. ζ 2 nequitia *KHS, B* (*ex -tiã*) magnus *H* magis ΣDk 3 hosti-
bus Ψ 4 modum Σ pugnat (*corr.*) Σ pugna *t* plurimis *k*
5 fuerit] *add. uenerit* Ψ dissoluta Φ indissoluta Ψ huius mundi *k\P* *m.*
huius *B* *m.* (*s. l. add. huius m2*) Σ ΣD 6 uenerit *H* in *s. l. B*
eã (*corr.*) *B* eo *H* peccati nihil *k* secure *K\Sigma* audias *Da.c.*
audiet *K\Phi, Dp.c.* 7 nocturno *K\Phi B*, *add. et cet.* 8 perambulante Ψ, B
(*corr.*) ab] et (*s. l. m2*) ab *B* et ab *H* a ruina et Ψ incurso Φ, k
(*corr. m2*) 10 ad] a Φ adpropinquauit *H* -bunt $\Sigma Dk\P t$ 11 te
eorum Σ te *om. D* turbaueris *H* ad *om.* (*s. l. per m2*) *k*
12 incit.] ista *H* coeperit *H\Phi* 13 quod Φ faciemus] *s. l. \Phi*
faciamus *H* respondebit *KB* *add. faciatis (del.) \Phi* *add. tibi \Sigma Dkt*
-dit Ψ resp *H* hel. propheta *k* 14 quia ζ 15 orabat (*corr.*) Σ
orauit *Ht* dicit *K* dit *H* adaperi *KH\Phi* aperi *cet.* et] ut
k\P B, *om. \Phi* 16 et *om. K* aperti Φ curr. ign. *k* 17 in] ad *B*
sustollant *t* tollat (*corr.*) Σ 18 nostra] mea *k* quasi *K\Phi k B* sicut
cet. laqueo] muscipula *B*

nantium: laqueus contritus est et nos liberati sumus.

4. Quamdiu hoc fragili corpuseculo continemur, quamdiu habemus thesaurum istum in uasis fictilibus et concupiscit spiritus aduersus carnem et caro aduersus spiritum, nulla est certa uictoria. aduersarius noster diabolus tamquam leo rugiens aliquid deuorare quaerens circuit. posuisti, ait Dauid, tenebras et facta est nox. in ipsa pertransibunt omnes bestiae siluae, catuli leonum rugientes, ut rapiant et quaerant a deo escam sibi. non quaerit diabolus homines infideles, non eos, qui foris sunt et quorum carnes rex in olla succendit Assyrius: de ecclesia Christi rapere festinat. escae eius secundum Ambacum electae sunt: Iob subuertere cupit et deuorato Iuda ad cribrandos apostolos expetit potestatem. non uenit saluator pacem mittere super terram, sed gladium. cecidit lucifer, qui mane oriebatur, et ille, qui in paradiso deliciarum nutritus est, meruit audire: si alte feraris ut aquila, inde te detraham, dicit do-

4 II Cor. 4, 7 cf. Gal. 5, 17 6 cf. I Petr. 5, 8 7 Ps.
103, 20—21 11 cf. I Cor. 5, 12. 13 etc. 12 cf. Am. 4, 2 13 cf.
Hab. 1, 16 14 cf. Hiob 2, 1—7 cf. Luc. 22, 31 15 cf. Matth.
10, 34 16 cf. Esai. 14, 12 17 cf. Gen. 2, 15 18 *Abd. 4

3 hoc *om.* Φ fragile Φ corp.] *om.* Ψ corpore ς detinemur
 ΣDB 4 concupiscet t 5 spiritus *om.* K 6 nulli Ψ auersarius ΣD
zabulus Ψ 7 aliquem $Hk\Psi, Bp.c.m2$ cupiens Φ circūit Ψ
circumit ς posuit H 8 ten. ait dau. ς nox et H 9 siluarum ktB
cat. leon. *s. l.* B leonis (*i ex e*) Φ 10 et—sibi] et $r\lambda$ Ψ et—deo]
querentes ad deum H quaerit] quaeret K 11 fori Ht et *om.* H
12 assyr. in olla succ. ϵ assy(i)r. in olla succ. assy(i)rius (*ass. del. D*)
 ΣDB in ulla susc. assirios H sed de ϵ Christi *om.* ϵ 13 escas
(*alt. s in ras., s. l. si m2*) D et aescae Ψ eius] *in mg. m2* ϵ q D
sec.] sec (*set m2*) t ambacum K ambacuc $\Phi\Sigma$ abbacuc prof ϵ abacuc
 $H\Psi, B$ (*corr.* abacuch) 14 deuorando H deuorare Ψ iudam $\Phi\Psi$
cribandos D, Φ (*corr.*), t apostulus *ea.c.m2, om.* Φ 15 expetat Φ
ueni ait Ψ super] in Ψ 17 illi H qui *s. l.* Φ paradisi H
nutr. del. Σ est] *s. l. B, s. l. m2 D* 18 alte fer.] exaltatus fueris
 ΣDB aquilae Ψ^1 detr. te ΣD retraham te B traham $H\Psi^2$

minus. dixerat enim in corde suo: super sidera caeli ponam sedem meam et ero similis altissimo. unde cotidie ad eos, qui per scalam Iacob somniantes descendunt, loquitur deus: ego dixi: dii estis et filii altissimi omnes. uos autem sicut homines moriemini et tamquam unus de principibus cadetis. cecidit enim primus diabolus et, cum stet deus in synagoga deorum, in medio autem deos discernat, apostolus eis, qui dii esse desinunt, scribit: ubi enim in uobis sunt dissensiones et aemulationes, nonne homines estis et secundum hominem ambulatis?

5. Si Paulus apostolus, uas electionis et praeparatus in euangelium Christi, ob carnis aculeos et incentiua uitiorum reprimit corpus suum et seruituti subicit, ne aliis praedicans ipse reprobis inueniatur, et tamen uidet aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suae et captiuam se in lege peccati, si post nuditatem, ieiunia, famem, carcerem, flagella, supplicia in semet uersus exclamat: infelix ego

1 *Esai. 14, 13—14 3 cf. Gen. 28, 12 4 *Ps. 81, 6—7
7 cf. Ps. 81, 1 8 *I Cor. 3, 3 11 cf. Act. 9, 15 cf. Eph. 6, 15
13 cf. I Cor. 9, 27 14 cf. Rom. 7, 23 17 Rom. 7, 24

2 sed. meam] thronum meum *H* et *om.* *Hkt* altissimi (*corr.*) *H*
3 qui *om.* *k* somniantes *D* -tis *k* sonniantis Ψ^1 descendit *kp.c.m2*
discendunt *KH\Phi* descenderant *t* eloquitur *ka.c.m2* et loquitur *kp.c.m2*
4 deus] *s. l.* Φ dominus *H* excelsi *H\S\Phi* 5 ut *\Sigma DktB* tamq.]
sicut *H\P^1* 6 enim] autem Φ diab. pr. Σ diabolus *H\Phi, \Sigma a.c.* diabulos *K* zabulus Ψ^1 cum] quo modo Ψ^1 7 deorum *H* eorum *\Sigma D*
media *\Sigma p.c.* deos Σ (*s. l. m2*), *D\P^1 tB* deus *cet.* discernat *K\P Bp.c.*
discernit (*corr.* -net Φ) *cet.* 8 eos (*corr.*) Ψ^1 iis ς scripsit \tilde{H} ubi—
sunt] nam cum sint et inter uos Φ in *in mg.* *K* 10 homines *k*
11 Paulus *om.* *\Sigma D\P B* separatus ς 12 euangelio *Hk\P^1 t* ob] propter Ψ^1
13 reprimet *K* reprimat *k* seruitutis (*corr.*) *KD* seruitute Φ subiciat
k subicit dicens *B* ne] nec *is* ne forte *t* 14 inuen.] effitiat *B*
uidit *H\S D* 15 menti *t* captiuum *\Sigma B* catiuum *D* in legem *k*
in lege (legem ς) duci *\Sigma D\varsigma* ducentem in lege *B* 16 peccati quae est
in membris (*corr.*) *k* peccati quae est in membris suis *B* ieiunium Ψ^1
fames *\Sigma D* carcere *i* carcaere (*pr. e ex r*) σ 17 et flagella et *t* semet]
seq. ras. 4—5 *litt.* Φ semet ipsum *B* uersus *K\P^2* reuersus *cet.* ex-
clamet Φ clamat *is* exclamat dicens *B*

homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?,
 2 tu te putas securam esse debere? caue, quaeso, ne quando
 de te dicat deus: uirgo Israhel cecidit; non est, qui
 suscitet eam. audenter loquor: cum omnia deus possit,
 suscitare uirginem non potest post ruinam. ualet quidem 5
 3 liberare de poena, sed non ualet coronare corruptam. timeamus
 illam prophetiam, ne in nobis etiam compleatur: et uir-
 gines bonae deficient. obserua, quid dicat: et uirgines
 bonae deficient: quia sunt et uirgines malae. qui uiderit,
 inquit, mulierem ad concupiscendum, iam moechatus 10
 est eam in corde suo. perit ergo et mente uirginitas. istae
 sunt uirgines malae, uirgines carne, non spiritu, uirgines
 stultae, quae oleum non habentes excluduntur ab sponso.

6. Si autem et illae uirgines uirgines sunt, ob alias tamen
 culpas uirginitate corporum non saluantur, quid fiet illis, quae 15
 prostituerunt membra Christi et mutauerunt templum sancti
 2 spiritus in lupanar? ilico audient: descende, sede in terra,

3 *Am. 5, 2 7 *Am. 8, 13 9 *Matth. 5, 28 12 cf. Matth. 25,
 1—12 16 cf. I Cor. 6, 15. 19 17 *Esai. 47, 1—3

1 liberabit $\Sigma p.c.$, $Dk\psi$ uult *cet.* mortis *om.* k 2 putas *ex* *pete* Φ
 securum H , *om.* Φ 3 de $K\Sigma D\psi$ et de *cet.* de *ex* te H Israhel]
 hierusalem $K(hy-)$, $\psi^1 mg. \psi^2 i.t.$ et non $\Sigma D\Phi\psi B$ 4 eam] *add.* adtende
 diligenter et ne scrutare uelis sed magis time terribilem sententiam t
 aud. loq.] *om.*, *in mg.* aud. loquar Σ audienter H audenter uerba D
 loquor $Kp.c.m.2, H\iota\sigma t$ loquar $\Sigma D\Phi\psi^1 B$ loqu** ψ^2 dicam k deus poss.
 (*add.* facere Σ) susc. $K\Sigma\psi^2$ poss. susc. id \bar{s} H poss. deus susc. $D\Phi k\psi^1 t B$
 poss. deus suscitaret $\iota\sigma$ 5 potest] esse iustum existimat $\iota\sigma$ post
 s. l. $m.2$ K quidam (*corr.*) K , *om.* H 6 poenas K (*corr.*), H poe-
 nam Φ poe** ψ^2 sed] quod Φ ualet] uult $\iota\sigma\Sigma DB$ 7 illam]
 s. l. $m.2$ B illum Φ ne—compleatur *om.* t uobis H etiam *om.* K
 impleatur K ***** ψ^2 et] s. l. B , *om.* D 8 obserua—def. *om.*
 $H\psi^1$ 10 inquit *om.* Φk concupiscenciam Φ concupiscendum eam kt
 11 eam *om.* Φk periit k et *om.* H 12 sunt ergo B mal.
 uirg. *om.* Φ 13 habent Σ a $\Phi k\psi^1 t$ 14 et s. l. $m.2$ B illas t
 uirg. uirg. $K\psi^2$ quae (*ex* qui $m.2$ ψ^1) uirg. *cet.* sunt *om.* t 15 uirg.
 tamen B quod Φ fiet] s. l. *add.* de $m.2$ Σ faciat Φ 16 mutua-
 uerunt (*corr.*) B inmutauerunt k sancti spir.] xpi k 17 ilico autem k
 audierit ψ^1 audiente (*corr.*) prophetam dicentem k audient per prophe-
 tam t discende $KH, \Sigma a.c.$, bis Φ terram $H\psi^2$

uirgo filia Babylonis, sede in terra: non est thronus
 filiae Chaldaeorum; non uocaberis ultra mollis et
 delicata. accipe molam, mole farinam, discoperi ue-
 lumentum, denuda crura tua, transi flumina et reue-
 5 labitur ignominia tua et apparebunt obprobria tua,
 et hoc post dei filii thalamos, post oscula fratruelis et sponsi
 illa, de qua quondam sermo propheticus concinebat: adstitit
 regina a dextris tuis in uestitu deaurato, circumdata
 uarietate. nudabitur et posteriora eius ponentur in facie 3
 10 ipsius; sedebit ad aquas solitudinis et posita base diuarica-
 bit pedes suos omni transeunti et usque ad uerticem pol-
 luetur. rectius fuerat homini subisse coniugium, ambulasse
 per plana, quam ad altiora tendentem in profundum inferi
 cadere. non fiat, obsecro, ciuitas meretrix fidelis Sion, ne post 4
 15 trinitatis hospitium ibi daemones saltent et sirenae nidificent
 et hiricii. non soluatur fascia pectoralis, sed statim ut libido
 titillauerit sensum, ut blandum uoluptatis incendium dulci
 nos calore perfuderit, erumpamus in uocem: dominus auxi-

6 cf. Cant. 1, 2 7 Ps. 44, 10 9 cf. Ezech. c. 16 10 cf. Apoc.
 17, 1. 16 cf. Ezech. 16, 25 14 cf. Esai. 1, 21 15 cf. Esai. 13,
 21—22 18 *Ps. 117, 6

1 uirga Φ terras (corr.) K terram Ψ^2 puluerē B torus t solium ζ
 3 discooperi $\Sigma\Psi^2p.c.m^2$ decoperui H uelumentum $K\Psi^2, \Phi$ (um ex o)
 uelamen tuum $k\Psi^1t$ uelamentum tuum $H\Sigma DB$; seq. s. l. $m1$ reuela ca-
 nos B 4 tua $om.$ Ψ fluminae H et $K\Psi^2$, $om.$ $cet.$ 5 et $K\Psi^2$,
 $om.$ $cet.$ 6 hoc $om.$ t filii KH phili Φ thalamum k sponsi et
 post k 7 illā k quondam] $om.$ H , $add.$ quod Σ, D (corr.): 8 a]
 ad $H\Phi, \Psi^1$ (corr.) tuis $om.$ Ψ^2 9 denudabitur t ponuntur $\Sigma D, B$
 (corr.) in] super H facie $K\Phi k\Psi$ faciem $cet.$ 10 eius H et
 posita base (cf. Ezech. 16, 31 τὴν βάζαν σου ἐπιπίρασας) KH et posito
 (posita Ψ^2) uase $\Phi k\Psi t$ posita uasa et ΣD posito uase (ex posita uaga B)
 et (et $exp.$ B) $B\zeta$ diuaricauit k, Ψ (corr. Ψ^1), tB disuaricauit (s. $eras.$)
 H deuaricabit Σ (corr.), D 12 hominis H, D (corr.), Φ -nem kt
 13 tendentes k profundo H inferni $H\Sigma DtB$ 14 non] ne ζ fiat]
 $add.$ oratio H mer. ciu. Σ 15 syrenae $\Sigma\Psi t$ syrinae K serene Φ
 nedeficient Φ 16 et $om.$ t hiricii KHt hyricii Ψ iricii k ericii D, B
 (e ex i) eritii Σ erenacii Φ hericii ζ saluatur $\Phi\Psi$ pect. tui k
 17 ut] aut $Bp.c.$ et kt uoluntatis $KD\Psi$ 18 uoce t

5 liator meus, non timebo, quid faciat mihi caro. cum paululum interior homo inter uitia atque uirtutes coeperit fluctuare, dicito: quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? spera in domino, quoniam confitebor illi, salutare uultus mei et deus meus. nolo sinas cogitationem crescere; nihil in te Babylonium, nihil confusionis adolescat. dum paruus est hostis, interfice; nequitia elidatur
6 in semine. audi psalmistam loquentem: filia Babylonis misera, beatus, qui retribuet tibi retributionem tuam; beatus, qui tenebit et adlidet paruulos tuos ad petram. 10 quia ergo impossibile est in sensum hominis non intruere notum medullarum calorem, ille laudatur, ille praedicatur beatus, qui, statim ut coeperit cogitare, interficit cogitatus et elidit eos ad petram; petra autem est Christus.

7. O quotiens in heremo constitutus et in illa uasta solitudine, quae exusta solis ardoribus horridum monachis praestat habitaculum, putauit me Romanis interesse deliciis! sede-

3 *Ps. 41, 6—7 8 Ps. 136, 8—9 12 cf. Verg. Aen. VIII 389
14 cf. I Cor. 10, 4 16 cf. Sallust. Iug. 19, 6

1 mihi fac. *DB* caro] homo *HΦ* cum *om.* *Φ* 2 paulum *Ht*
3 fluctuari *Ψ* es *s. l.* *B* mea *om.* *K* 4 deo *t* quon. adhuc *H*
quia *Dt* 5 illi *s. l.* *m2Σ* et *om.* *HΣkt* nolo] non *ε* cogitationes (*e ex i m2 ε*) *ε* (*add.* malas), *kB* 6 crescere in corde tuo *ε* babylonicum (*c add. m2*) *D* babiloniam *K* babyloniae *Φ* *alt.* nihil] *om.* *Φ*, *s. l.* *m2 Σ* confessiones *Φ* 7 interficet (*interfice et m2*) *ε* nequitia *Φ* ne *D* nequitia ne zizania crescant *Ψ* 8 audi—10 petram *om.* *ε* dicentem *tB* fil. Bab. mis. *om.* *t* 9 beatus] *seq. ras.* 3—4 *litt.* *K* retribuet *DkB* retribuit *cet.* tuam quam retribuisti nobis *ς*
10 tenet *KΨ* et] *ras.* 2 *litt.* *K* ad(l)lidit *HΨ* tuos *HΦk* suos *cet.*
11 quia ergo *KΨ* et quoniam *ε* quia (quae *H*) enim *cet.* sensu *H* non *om.* *Φ* introire *Φ* 12 innatum *ς* laudandus est *Φ* praedicandus (*est del.*) *Φ* 13 qui *s. l.* *m2 ε* statim—cog.] cogitationis suas ut coeperint *ε* statim *om.* *ς* ut *s. l.* *D* cogitare] *add.* sordida statim *ς* cogitatos *HΦ*, *om.* *ε* cog. eius *ΣD* cog. suos *B* 14 elidit *εΦΨ* elidit (*elidet m2*) *K* elidit *HΣD* aelidet *t* allidet *k* allidit *B* (*alt.* *i ex e*), *ς* eos] eas *ε*, *s. l.* *m2 Σ*, *om.* *D* petra] *petrā t* erat *xps εH xps* est *Ψ* est crux *Φ* 15 *pr. in*] ego ipse in *kB* et] *s. l.* *B*, *om.* *ΣD* 17 putabam *Σk*

bam solus, quia amaritudine repletus eram. horrebam sacco
 membra deformis, squalida cutis situm Aethiopiae carnis
 adduxerat. cotidie lacrimae, cotidie gemitus et, si quando repu-
 gnantem somnus imminens oppressisset, nuda humo uix ossa
 5 haerentia conlidebam. de cibis uero et potu taceo, cum etiam 2
 languentes aqua frigida utantur et coctum aliquid accepisse
 luxuriae sit. ille igitur ego, qui ob gehennae metum tali me
 carcere ipse damnaueram, scorpionum tantum socius et fera-
 rum, saepe choris intereram puellarum. pallebant ora ieiuniis
 10 et mens desideriis aestuabat in frigido corpore et ante homi-
 nem suum iam carne praemortua sola libidinum incendia
 bulliebant. itaque omni auxilio destitutus ad Iesu iacebam 3
 pedes, rigabam lacrimis, crine tergebam et repugnantem car-
 nem ebdomadaram inedia subiugabam. non erubescio infelici-
 15 tatis meae, quin potius plango non esse, quod fuerim. memini
 me clamantem diem crebro iunxisse cum nocte nec prius a
 pectoris cessasse uerberibus, quam domino rediret increpante
 tranquillitas. ipsam quoque cellulam meam quasi cogitationum

1 cf. Ruth 1, 20 12 cf. Luc. 7, 38

1 qui *k, Ψa.c.m.2* amaritudinem *H,t (corr.)* horrebam *KΨ*
 horrebant (*ex horrebat ΣΦ*) *cet.* 2 deformis *KΨt* deformis et *ΣDB,k*
 (et *s. l. m.2*) deformia *HΦ* deformia et *ς* squalide (*corr.*) *B* -dae *D*
 aethiopiae (*corr.*) *Σ* aetiopie (*s. l. c eras.*) *Φ* 3 obduxerat *ΣDΦ,B* (at
ex ant) *lacr. cot. om. H* lacrimas *k* 4 inpresisset *H* nuda *ΨB*
 nudae *K (corr.)*, *k* nudam *Σ (corr.)*, *t* nullam *D* nudo (*corr.*) *Φ* et nudo *H*
 humum *Σ (corr.)*, *D* homo (*corr.*) *ΦΨ* uis ossa *t* ossa uix *ς* 5 hierentia
H herrentia *Φ* taceam *t* 6 languentes monachi *k*; *s. l. add. ibi m.2 B*
 aliquod *Φ* 7 luxu(o)ria *HΦkB* sit] *in ras. m.2 B* est *HΣD* illa
Φ illic *H* ego] *eo H* hieronimus ego *t* qui me *KΨ* metu *KH,Ψ*
 (*corr. m.2*) mecum *Φ* tale *Φ* me *om. KΨ* 10 desiderii *t, om. k*
 11 sua *k* paene *H* carne] *in carne ς* carni *Φm.2mg.* praemortua *H* prae-
 mortuam (*corr.*) *D* praemortuum *ς* 12 omnia *Φ* consilio *H* desti-
 natus *t* ihm *HΦt* 13 crimine *H* 14 ebdomarum *Φ* erubescam *Φ*
 depudescio *Σ,D* (*de exp.*), pudescio *B* inf. meae] *add. historiam (m ex*
s) t confiteri inf. m. miseriam k inf. m. miseriam confiteri ς 15 plango]
s. l. m.2 Σ, add. me Φk 16 clamante *Ψ* lacrimantem *Φ* 17 dom.
 incr. red. *Dt* red. dom. incr. *ς* 18 ipsam] *iam t* meam *om. H*
 cogitationibus *k*

consciam pertimescebam et mihimet iratus et rigidus solus
 4 deserta penetrabam. sicubi concaua uallium, aspera montium,
 rupium praerupta cernebam, ibi meae orationi locus, illud
 miserrimae carnis ergastulum; et, ut mihi ipse testis est do-
 minus, post multas lacrimas, post caelo oculos inhaerentes 5
 nonnumquam uidebar mihi interesse agminibus angelorum
 et laetus gaudensque cantabam: post te in odorem unguen-
 torum tuorum currimus.

8. Si autem haec sustinent illi, qui exeso corpore solis
 cogitationibus oppugnantur, quid patitur puella, quae deliciis 10
 fruitur? nempe illud apostoli: uiuens mortua est. si quid
 itaque in me potest esse consilii, si experto creditur, hoc
 primum moneo, hoc obtestor, ut sponsa Christi unum fugiat
 2 pro ueneno. haec aduersus adulescentiam prima arma sunt dae-
 monum. non sic auaritia quatit, inflat superbia, delectat am- 15
 bitio. facile aliis caremus uitiiis; hic hostis intus inclusus est.
 quocumque pergimus, nobiscum portamus inimicum. unum
 et adulescentia duplex incendium uoluptatis. quid oleum
 flammae adicimus? quid ardenti corpusculo fomenta ignium
 3 ministramus? Paulus ad Timotheum: iam noli, inquit, aquam 20

7 *Cant. 1, 3 11 I Tim. 5, 6 20 *I Tim. 5, 23

1 consciam] mearum consciam (am *ex e B*) ΣDB conscientiam Φ
 michimet ipsi B 2 asp. mont. rup. *om. H* 3 meae] me HΦB ora-
 tioni KYt -nis *cet.* locus ibi *ς* illum H 4 ergast. erat B ipse
 mihi *ς* ipse] s. l. m2 Σ in se D deus Hk 5 caelo oc.] multas dies Φ
 caelos (caelis m2) k inhaerentes oculos *ς* 7 pos t te *om. H*
 8 curremus kt, Bp.c. cucurrimus D 9 haec] *ex hic B* has m2 k hoc *ς*
 illi] *add. m2 Σ* illi temptationes (*alt. e ex i m2*) libidinum k temptationes
 (*del. m2*) libidinis illi B corpore] sunt corpore et H 11 fruitur]
 uiuit k nempe] s. l. *add. secundum m2 k* nonne K uiu. in delitiis B
 est] *add. audi diligenter et obserua t* 12 si s. l. m2 K credatur H
 14 ut uenenum B 15 sic] sit ΣD quae quatit D, Sp.c.m2 inflam-
 mat Φ 16 aliis] his k ostiis Φ istis D intus] *om. t* nobis *ς*
 17 pergamus ΣD unum s. l. m2 Σ 18 est inc. uol. kB inc. (est m2
 mg.) uol. D inc. uol. est *ς* oleo t 19 flama dicimus H igni
 subicimus Φ 20 subministramus H inquit ad tim. Σ ad tim, sic
 scribit k inquit *om. Σk*

bibere, sed uinum modicum utere propter stomachum
 et frequentes tuas infirmitates. uide, quibus causis uini
 potio concedatur: uix hoc stomachi dolor et frequens meretur
 infirmitas. et ne nobis forsitan de aegrotationibus blandiremur,
 5 modicum praecepit esse sumendum, medici potius consilio quam
 apostoli — licet et apostolus sit medicus spiritalis — et, ne Timo-
 theus inbecillitate superatus euangelii praedicandi non posset
 habere discursus. alioquin se dixisse meminerat et: uinum,
 in quo est luxuria, et: bonum est homini uinum non
 10 bibere et carnem non manducare. Noe uinum bibit et 4
 inebriatus est rudi adhuc saeculo; et tunc primum plantauit
 uineam: inebriare uinum forsitan nesciebat. et ut intellegas
 scripturae in omnibus sacramentum — margarita quippe est
 sermo dei et ex omni parte forari potest — post ebrietatem
 15 nudatio femorum subsecuta est, libido iuncta luxuriae. prius
 uenter et statim cetera; manducauit enim populus et
 bibit, et surrexerunt ludere. Loth, amicus dei, in monte 5
 saluatus et de tot milibus populis solus iustus inuentus

8 *Eph. 5, 18 9 *Rom. 14, 21 10 cf. Gen. 9, 21 17 Ex.
 32, 6 cf. Gen. c. 19 cf. Iac. 2, 23

1 uinum *KHY* uino inquit Σ uino *cet.* modicum *KHY* -co *cet.*
 stomachum *KHY*, *add.* tuum *cet.* 2 et freq.—p. 160, 7 mentita *om.* *H*
 3 uix] ut ex ΣDt quia (*in ras.m2*) ex *B* hoc] autem Φ stoma-
 chum *t* dolore (*om.* et) ΣDt freq. mer.] frequentetur *t* mer.]
 medetur ΣD alleuiatur (*ia ex e m2*) *B* mederetur ζ 4 forsitan (*a ex i*
m2) *k* blandiamur *B* 5 praecipit Ψt 6 licet et] et (*exp. B*) licet ΣDB
 licet *kY* spiritalis *B* *alt.* et] *s* (*corr. set*) *B* ne] *s. l. B, om.* ΣD
 7 possit *KD\Phi\Psi B* 8 habere *KY* impleri *D* implere *cet.* decursus
 (*corr. m2*) *B* alioquin] *add.* apostolus *k* et *om.* ζ 10 bibit] bibet *K*
 11 rudi adh. saec.] *add.* post diluuium *B, k* (*ante rudi*) saeculo] *s. l.*
m2 Σ , *om. t* plantata uinea Φkt 12 inebriari *k* unde inebriare
 (inebriari ΣB) ΣDB uino *kt* a uino *B* 14 et] *s. l. \Sigma, om.* ΦB
 ex *om.* Φ post *om. k* ebrietate Φ 15 libidoque *Bp.c.* iuncta est *k*
 prius] hebrus *B* (*corr.*) prius enim ζ 16 et st. *cet.*] statim et *cet. kt*
 extenditur et sic cetera membra concitantur ΣDB manducabit *tB* audi
 de ista quid diē scriptura manducauit *k* enim *s. l. \Sigma* 17 bibet *K*
 loht Φ lot Ψ domini Φ 18 salu. est ΣtB toth *B* populi
\Phi kB inu.] est *add. KY* et *add. \Sigma, D* (*del.*)

inebriatur a filiabus suis; et licet putarent genus hominum defecisse et hoc facerent liberorum magis desiderio quam libidinis, tamen uirum iustum sciebant hoc nisi ebrum non esse facturum; denique, quid fecerit, ignorauit: et — quamquam uoluntas non sit in crimine, error in culpa est — inde nascuntur Moabitae et Ammanitae, inimici Israhel, qui usque ad quartam et decimam progeniem et usque in aeternum non ingrediuntur ecclesiam dei.

9. Helias, cum Iezabel fugeret et sub quercu fessus iaceret, ueniente ad se angelo suscitatur et dicitur ei: 'surge et munda' et respexit, et ecce ad caput eius panis olyrae et uas aquae. reuera non poterat deus conditum ei merum mittere et ex oleo cibos et carnes contusione mutatas? Heliseus filios prophetarum inuitat ad prandium et herbis agrestibus eos alens consonum prandentium audit clamorem: mors in olla, homo dei non iratus est cocis — lautioris enim mensae consuetudinem non habebat —, sed farina desuper iacta amaritudinem dulcorauit eadem spiritus uirtute, qua Moyses mutauerat

6 cf. Deut. 23, 3 10 *III Reg. 19, 5—6 15 *IV Reg. 4, 40
17 cf. IV Reg. 4, 41 18 cf. Ex. 15, 25

1 licet *KY* licet illae (corr. illi Φ) cet. omnium *B* 2 et add. *m2 k* magis *om. t* 3 scieb. uir. i. ζ hoc] autem Φ nisi ebr.] inebrium *k* non *s. l. \Sigma* 4 fecerint *D, Sp.c.* 5 uoluptas $\Sigma k B$ uoluptas *D* error] add. tamen $\Psi, Ks.l.m2$ tamen error ζ 6 amanite Φ ammonitae *DB* israhel *K* 7 pr. et *om. \Phi* generationem Σ 8 ingred.] add. in Σ (eras.), *D* dei] *s. l. B* domini Σt 9 zezabel *k, \Phi* (alt. e ex i) iac. lassus ζ 10 uenientem Σ (corr.), *D* in solitudine ueniente ζ angelum Σ (corr.), *D* 11 pr. et *om. \Sigma DB* pannis (corr.) *D* panes Φ olyrae scripsi olere *K* olera Φ (post ras. 2 litt.), Ψ olysae id est panis ordeacius *k* colyrae (corr. collyrae *m1*, collyridae *m2*) Σ collirae *D* colliriae *t* collirida *B* 12 non] numquid non ζ ei *om. \Phi* 13 ex oleo scripsi exoleatos con. Engelbrecht coll. Num. 11, 8 exoletos *K* (ex exoleos), *k\Psi t* exaletus Φ electos ΣD helectos *B* carne *t* mutatos Σ mutatus (pr. u ex o) Φ filius Φ filio *t* 14 in herbis *t* 15 alens] *s. l. add. cum B* prandent *K, \Psi a.c.m2* 16 hominis *kp.c.m2* 17 hab.] hnt (adhibuit *m2*) *k* sed] *s. l. add. tamen m2 B* farina *t* desuper *om. B* iecta *K* iactata ΦB 18 dulcorẽ superauit Φ eodem Φ uirtutẽ Φ qua] aquam ΣD

Merra. necnon et illos, qui ad se comprehendendum uenerant, oculis pariter ac mente caecatos, cum Samariam nescios induxisset, qualibus epulis refici imperarit, ausculta: pone eis panem et aquam; et manducent et bibant et remittantur ad dominum suum. potuit et Danihelo de regis ferculis opulentior mensa transferri, sed Ambacum messorum prandium portat. arbitror, rusticanum. ideoque et 'desideriorum uir' appellatus est, quia panem desiderii non manducauit et uinum concupiscentiae non bibit.

10 10. Innumerabilia sunt scripturis respersa diuinis, quae gulam damnent et simplices cibos praebeant; uerum quia nunc non est propositum de ieiuniis disputare et uniuersa exsequi sui est tituli et uoluminis, haec sufficiant pauca de plurimis. alioquin ad exemplum horum poteris tibi ipsa colligere, quomodo et primus de paradiso homo uentri magis oboediens quam deo in hanc lacrimarum deiectus est uallem et ipsum dominum fame satanas temptauerit in deserto et apostolus clamitet: esca uentri et uenter escae, deus autem et

3 *IV Reg. 6, 22 5 cf. Dan. 14, 32—33 (= Bel 33—39) 7 cf. Dan. 9, 23. 10, 19 8 cf. Dan. 10, 3 15 cf. Gen. c. 3 16 cf. Ps. 83, 7 cf. Matth. 4, 1—4 etc. 18 *I Cor. 6, 13

1 Merra scripsi mirra *K* myrra $\Sigma\Psi$ myrram Φk murra *D* miriam *B*, spat. 6 litt. in *t*, maram ζ ; add. in dulcedinem *kB* se] eum ΣDB uenerunt Σ 2 ac] et *k* ceca $\Sigma a. c. m. 2$ caecatus Φ samaria *t* in samariam ζ nescio... $Da. c. m. 2$ nescius $K\Psi$ 3 introduxisset *k* qualibus eos (ex eis Σ) ΣDk refici] perfecti Φ imperauerit $D\Psi$ -uit ΣB 4 eis inquit ζ alt. et om. ΣDB reuertantur *t* 5 danielo $K, \Sigma Ba. c., t$ danieli $\Sigma Bp. c., \zeta$ regis $D\Phi tB$ 6 afferri *B* ambacum *K* ambacue $\Sigma\Phi, \Psi a. c. m. 2$ abbacue $Dt, \Psi p. c. m. 2$ abacue *k* ei (s. l. $m. 2$) abacue *B* cum (del.) mess. DB ei mess. ζ 7 portat ut *t* et om. $K\Psi$ uir. des. $K\Psi$ 10 de scr. ΣD in scr. *tB* respersa diuina Σ responsa diuinis $K\Psi$ diuina responsa *D* exempla (in ras. $m. 2$) diuinis (is ex a $m. 2$) *B* 11 damnant Σ probent ζ 12 non s. l. $\Sigma D\Psi$ uniuersali ex *t* 13 et tit. sit ζ sufficient Σ pluribus $K\Psi$ 14 eorum $K\Psi$, om. *t* ipse Φ 15 et] s. l. $m. 2$ Σ , om. *D* homo de par. ΣB 16 ualle *K* 17 sat. fame ζ sathanas Σk temptauerat Φ 18 clamitat ΣDB esca] escae ζ escae $K\Psi$ cscis *cet.* alt. et om. Ψ

hunc et illa destruet, et de luxuriosis: quorum deus uenter est. id enim colit unusquisque, quod diligit. ex quo sollicitate prouidendum est, ut, quos saturitas de paradiso expulit, reducat esuries.

11. Quodsi uolueris respondere te nobili stirpe generatam, 5
semper in deliciis, semper in plumis, non posse a uino et
esculentioribus cibis abstinere nec his legibus uiuere distric-
tius, respondebo: 'uiue ergo lege tua, quae dei non potes'. non
quo deus, uniuersitatis creator et dominus, intestinorum no-
strorum rugitu et inanitate uentris pulmonumque delectetur 10
2 ardore, sed quo aliter pudicitia tuta esse non possit. Iob deo
carus et testimonio ipsius immaculatus et simplex, audi, quid
de diabolo suspicetur: uirtus eius in lumbis et potestas
eius in umbilico. honeste uiri mulierisque genitalia inmu-
3 tatis sunt appellata nominibus. unde et de lumbis Dauid super 15
sedem eius promittitur esse sessurus; et septuaginta et quin-
que animae introierunt Aegyptum, quae exierunt de femore
Iacob, et postquam conluctante deo latitudo femoris eius
emarcuit, a liberorum opere cessauit; et qui pascha facturus
est, accinctis mortificatisque lumbis facere praecipitur; et ad 20
Iob dicit deus: accingere sicut uir lumbos tuos; et Iohannes

1 Phil. 3, 19 12 cf. Hiob 33, 3. 9 13 *Hiob 40, 11 15 cf.
Ps. 131, 11. Act. 2, 30 16 cf. Gen. 46, 27. Ex. 1, 5 18 cf. Gen. 32,
25 19 cf. Ex. 12, 11 21 *Hiob 38, 3 cf. Matth. 3, 4 etc.

1 illam Φ , $Bp.c.$ illas k , $Ba.c.$ illud ΣD destruit K, Ψ (e ex i) uen-
ter $om.$ D 3 prouid.] intellegendum t est $om.$ t 5 resp. uol. t
nobile Φ 6 semp. in pl. in $mg.$ K 7 abstinere K ne Σ ($corr.$), t
his] $s. l.$ Φ in ($del. m2 B$) his ($s. l. \Sigma$) $\Sigma Dt B$ districtus K ($corr.$
 $m2$), Φ ($corr.$ districtis) 8 dei] domini t 9 quod $\Sigma \Phi t$ nostr. int. Σ
10 rugit Φ et] uel ($s. l.$) Φ pulmonisque ζ 11 quo $K \Psi$ quod $\Phi kt B$,
 $om.$ ΣD qualiter ΣD tuta] et tota Φ tua $\Sigma D, Ba.c.m2$ non
esse B non $om.$ ΣD posset Φ possit nisi per abstinentiam k iob (non
iob) $miro consensu h. l. et lin. 21 codd.$ 12 test.] $add.$ dignus B quod ΦB
14 mulieresque K, Σ ($corr.$), Φ inmutati Σ ($corr.$), Dt inmutata Φ
15 et $om.$ $K \Psi$ de $om.$ k lumbis] $add.$ eius K 16 sept. quinque t
sept. $V B LXXV \Sigma D \Phi$ 17 intr. in t qui ΣB ($corr.$), D de] ex Σ
18 et] at ζ domino ΣDB 21 deus dic. Σ accingere ΣDB et $om.$ Φ

zona pellicia cingitur; et apostoli iubentur accinctis lumbis habere in manibus euangelii lucernas. ad Hierusalem uero, 4
 quae respersa sanguine in campo inuenitur erroris, in Ezechiel dicitur: non est praecisus umbilicus tuus. omnis igitur
 5 aduersus uiros diaboli uirtus in lumbis est, omnis in umbi-
 lico contra feminas fortitudo.

12. Vis scire ita esse, ut dicimus? accipe exempla. Sampson
 leone fortior, saxo durior et qui unus et nudus mille est per-
 secutus armatos, in Dalilae mollescit amplexibus; Dauid secun-
 10 dum cor domini electus et qui uenturum Christum sancto
 saepe ore cantauerat, postquam deambulans super tectum
 domus suae Bersabee captus est nuditate, adulterio iunxit
 homicidium. ubi et illud breuiter adtende, quod nullus sit, 2
 etiam in domo, tutus aspectus. quapropter ad deum paenitens
 15 loquitur: tibi soli peccaui et malum coram te feci. rex
 enim alium non timebat. Salomon, per quem se cecinit ipsa
 sapientia, qui disputauit a cedro Libani usque ad hysopum,
 quae exit per parietem, recessit a domino, quia amator
 mulierum fuit. et ne aliquis etiam de sanguinis sibi propin-

1 cf. Eph. 6, 14. I Petr. 1, 13 4 Ezech. 16, 4 7 cf. Iudd.
 16, 4—31 9 cf. II Reg. 11, 2—27 10 cf. I Reg. 13, 14 15 Ps. 50, 6
 17 *III Reg. 4, 33 18 cf. III Reg. 11, 4

1 et om. ΣDB cinctis (corr.) k 2 habere—euang.] euangelii
 tenere s 3 iezechiel Φ ezechielo Dk ezechiele ΣB 4 omnis ig. s. l.
 m.2 B 5 lumbo ΣDΦ, B (corr.) 6 femina K 7 ita om. D. dixi-
 mus B arripe ΣB exemplum KkΨt sampson KΨ, Dp.c. sam-
 son cet. 8 fortior et s et quia (seq. ras. 1—2 litt.) B qui et s
 all. et] e (del.) D pers. est s 9 armatus Φ dalilae D (corr.), Φ
 -laeae (corr.) Σ 10 Christum ex spū Φ sacro t sanctum s 11 sem-
 per t hore t re Φ supra K 12 bersabee K, B (a ex e m.2) ber-
 sabeae kΨ bersabe Φ bethsabee ΣDt iungit B 14 etiam] in mg. k,
 s. l. B totus Φ dominum ΣDkB 16 enim erat ΣDtB salamon
 K (corr.), Σ salomonem (corr.) D se om. t ipsa cec. B ipsa
 om. D 17 a] e Σ ad om. t ysopum ΣDΦkB hyssopum s 18 exi-
 iuit Σ (corr. exiit), D, B (corr.) quia] qui K quare quia k 19 ali-
 quid t quis s sibi et. de sang. t sibi de sang. ΣDB

quitate confideret, in illicitum Thamar sororis Amnon frater exarsit incendium.

13. Piget dicere, quot cotidie uirgines ruant, quantas de suo gremio mater perdat ecclesia, super quot sidera superbus inimicus ponat thronum suum, quot petras excauet et habitat coluber in foraminibus earum. uideas plerasque uiduas ante quam nuptas infelicem conscientiam mentita tantum ueste protegere, quas nisi tumor uteri et infantum prodiderit uagitus, erecta ceruice et ludentibus pedibus incedunt. aliae uero sterilitatem praebibunt et necdum sati hominis homicidium faciunt. nonnullae, cum se senserint concepisse de scelere, aborti uenena meditantur et frequenter etiam ipsae commortuae trium criminum reae ad inferos perducuntur, homicidae sui, Christi adulterae, necdum nati filii parricidae. istae sunt, quae solent dicere: 'omnia munda mundis. sufficit mihi conscientia mea. cor mundum desiderat deus. cur me abstineam a

1 cf. II Reg. c. 13 15 Tit. 1, 15

1 in *om.* Dt illicito (*om.* in) ζ sor. tham. t tamar B amnon t *i.t.* amnon D, tmg. amnon Φ amon-k frater *om.* Σ 2 incendio ζ 3 piget] pudet t quod KD Φ t uirg.] *add.* deo sacratae k ruunt Φ seruant Ψ, B (*corr.*) quant. tamen B 4 sup. quot (quod Kt) K Ψ tB propter quod sup. Φ sup. quae ΣDk in. sup. ζ 5 quot $\Sigma p.c.$ ΨB quod *cet.* et] ut (*in ras. m2*) B, *om.* k 6 coluber *om.* K eorum (*corr.*) Ψ earum et k pler. uideas k uiduas] *om. i.t., in mg.* matres *m2* k ante quam] *add.* habitat (*del.*) k 7 mentitas $\Sigma D, k$ (mentis *m2*), tB ueste fusca kB 8 pertegere Φ quas] quasi K, Ψ (*corr.*), B uentris H infantium HB uag. prod. H perdiderit Φ 9 erecte H sanctas et castas se esse gloriantur (glorificant *m2*) et erecta k et *om.* H incendunt t alii H 10 sterelitate k praebibunt ζ praebebunt KH probibunt t praebent $\Sigma D\Psi$ praehibent k pertendunt (*pr. t ex d*) Φ bibunt B sati] satis *m2* Σ statim Φ nati B homines H, B (*corr.*) 11 nonnulla H cum consenserint (*con eras.*) Σ cum senserint tB consenserint (*add. se H*) HD cepisse H de scelere *om.* t sceleri D 12 auortii k (abortiis *m2*), t auorcii B auoiso H abortii ζ medicantur H ipsae *om.* H cum mortuae H, $\Phi p.c.$ mortuae (*corr.*) Σ 13 reae] rae Φ re (*ree m2*) D sic ad B deducuntur H 14 fili K, D (*corr.*) 16 deus] in me deus Σ cur] quid H a s. l. B

cibus, quos deus creauit ad utendum?' et si quando lepidae
 et festiuae uolunt uideri et se mero ingurgitauerint, ebrietati
 sacrilegium copulantes aiunt: 'absit, ut ego me a Christi san-
 guine abstinenceam.' et quam uiderint tristem atque pallentem,
 5 miseram et monacham et Manicheam uocant, et consequenter;
 tali enim proposito ieiunium heresis est. hae sunt, quae per 4
 publicum notabiliter incedunt et furtiuis oculorum nutibus
 adulescentium gregem post se trahunt, quae semper audiunt
 per prophetam: facies meretricis facta est tibi, inpudo-
 10 rata es tu. purpura tantum in ueste sit tenuis et laxius, ut 5
 crines decidant, ligatum caput, soccus uilior et per umeros
 maforte uolitans, strictae manicae bracchiis adhaerentes et
 solutis genibus fractus incessus: haec est apud illas tota uir-
 ginitas. habeant istiusmodi laudatores suos et sub uirginali
 15 nomine lucrosius pereant: libenter talibus non placemus.

14. Pudet dicere, pro nefas! triste, sed uerum est: unde in
 ecclesias agapetarum pestis introit? unde sine nuptiis aliud

9 *Hier. 3, 3 14 cf. Hier. epist. 130, 18

1 creauit deus *HDkB,Σ* (deus s. l. *m2*) ad utendum s. l. *m2 Σ*
 lapidae *HΦ,Ψ* (laepidae *m2*) laepide *t* tepidae *Σ* tepide *DB* 2 *alt.* et]
 ubi *ς* se] si *m2 Ψ* mero semper *ΣD* uino *B* ebrietate *H(ae-),Ψ*
 (*corr.*) 3 ut] *add.* et (*eras.*) *K* 4 uiderit *D* pall. atque tr. *ς*
 5 et mon. *om. Φt* manichiam (*corr.*) *D* maniceam *H* manicheam *ς*
 6 her. est] heresim dicunt *kB* heae *D* haec *Ψt* exe *Φ* 7 incen-
 dunt *t* 8 greges *ΣDΦB* trahant *H* aiunt *D* 9 per s. l. *DΦ*
 inpuderata *Σa.c.m2,DB* 10 est tu *t, om. H* fit *Φ* est *H, om. kt*
 tenuit *H* et *om. B* laxius—caput] lig. cap. lax. ut cr. dec. *B*
 lasciuis *k* 11 soccos *D* saccus *Hkt* super *ς* umeros] *add.* hyacinthina
 laena *ς* (*cf. Pers. 1, 32*) 12 maiforte (*corr.*) *k* mafurte *KH* mafore *D*
 mafora (*in ras. m2*) *B* manū forte *t* uoluntans *H* strictae] suc-
 cinctae *Σ* (*corr.*), *D* manichae *KΦΨB* mancae *H* bracchiis *KΨ*
 braciis *B* brachiis *cet.* 13 gēnubus *ς*; *add.* sit *Σ* (*eras.*), *D*, *add.* fu
 (*del.*) *B* 14 habeat *t* habent *kB* istimodi *k* istae (iste *DB*) huius-
 modi *ΣDB* laudaturos *t* et] ut *Ψ* 15 lucrotius *KΨ* lucrosis *k*
 citius *Σ* (*in mg. aī* lucrosius), *D* cicius *B* pereunt *B*; pareant (= ap-
 pareant, in publicum prodeant) *mauult Engelbrecht* libenter] s. l. *add.*
 enim *m2 B* 16 pudeat *H* pro] pio *Φ* est *om. k* 17 ecclesia *HΦ*
 agapetorum *K* sagapetarum *H* pestes *H* introit *H* introiuit *ΣDtB*

nomen uxorū? immo unde nouum concubinarum genus? plus inferam: unde meretrices uniuirae? eadem domo, uno cubiculo, saepe uno tenentur et lectulo, et suspiciosos nos uocant, si aliquid aestimemus. frater sororem uirginem deserit, caelibem spernit uirgo germanum, et, cum in eodem proposito esse se simulent, quaerunt alienorum spiritale solacium, ut domi habeant carnale commercium. istiusmodi homines in Proverbiis Salomonis arguit deus dicens: alligabit quis ignem in sinu et uestimenta eius non comburentur? aut ambulabit supra carbones ignis et pedes illius non ardebunt?

15. Explosis igitur et exterminatis his, quae nolunt esse uirgines, sed uideri, nunc ad te mihi omnis dirigitur oratio, quae quanto prima Romanae urbis uirgo nobilis esse coepisti, tanto tibi amplius laborandum est, ne et praesentibus bonis careas et futuris. et quidem molestias nuptiarum et incerta coniugii de domestico exemplo didicisti, cum soror tua Ble-

8 *Prou. 6, 27—28

1 nouum—unde *om.* *H* nouum *om.* *t* 2 uniuiri *D* uni uiro *t* uniuerse *H* uniuersae (*in mg. a[?] uniuirae m2*) *Σ* aequae eadem *D* quae eadem *B* quae dem (*corr.*) *Σ* domo] modo *H* uuo] eodem *Φ* 3 uno] eodem *Φ* tenentur *ΣD* suspiciosus *HΦt* nos *om.* *t* 4 aestimamus *Σ, Ba.c.m2* extimamus *D* existimamus *Σ* frater] *add.* qui spiritalis est *kB* desiderat *H* 5 spernis *Σ* germanum] *add.* fratrem quaerit extraneum *ΣD* in *om.* *Φ* eodem] *add.* carne commercium (*exp.*) *Φ* 6 se] de *H, Φ* (*exp.*) simulant *Ba.c.m2* aliorum *t* spirituale *B* ut] et *Φ* 7 carn. comm. *om.* *Φ* (*cf. ad l. 5*) carnalem *H* carne *Σa.c.m2* salomon in prou. *Σ* 8 salomonis *KH* salomones (*corr.*) *Φ* salomon *D* salomon *Σ* arguit] spernit *ΣD* deus *om.* *Σ* qui allig. *Φ* alligabit *KΦΨ* -uit *cet.* ign. in siuu *KΨ* in sinu ign. *cet.* 9 illius *Σt* non *om.* *Φ* ambulauit *HΣΦk, Ba.c.m2* ambulare *t* 10 supra *KΨ* super *cet.* illius] eius *B, om.* *ΣD* ardebunt] *add.* sic qui intrat ad mulierem alienam non erit inpunitus *Ψ* 12 expulsis *Φ* qua (*corr.*) *K* qui *H* non uolunt *H* 13 dirigitur omnis *Σ* dirigetur *Σkt* dirigatur *Φ* 14 quan (*del.*) quanto *B* quantorum (*corr.*) *D* prima *om.* *k* nobiles (*corr.*) *Φ, om.* *t* 15 tantum *Σ* 17 coniugia *B* de *om.* *Σ* exemplum *K* (*s. l. m2*), *Ψ* habuisti *D* blesila *Kp.c.*

silla aetate maior, sed proposito minor, post acceptum maritum
 septimo mense uiduata est. o infelix humana condicio et fu- 2
 turi nescia! et uirginitatis coronam et nuptiarum perdidit
 uoluptatem. et quamquam secundum pudicitiae gradum teneat,
 5 tamen quas illam per momenta sustinere aestimas cruces
 spectantem cotidie in sorore, quod ipsa perdidit, et, cum
 difficilius experta careat uoluptate, minorem continentiae ha-
 bere mercedem? sit tamen et illa segura, sit gaudens: centesi-
 mus et sexagesimus fructus de uno sunt semine castitatis.

10 16. Nolo habeas consortia matronarum, nolo ad nobilium
 accedas domos, nolo te frequenter uidere, quod contemnens
 uirgo esse uoluisti. si sibi solent adplaudere mulierculae de
 iudicibus uiris et in aliqua positis dignitate, si ad imperatoris
 uxorem concurrat ambitio salutantum, cur tu facias iniuriam
 15 uiro tuo? ad hominis coniugem dei sponsa quid properas?
 disce in hac parte superbiam sanctam, scito te illis esse me-
 liorem. neque uero earum te tantum cupio declinare congres- 2
 sus, quae maritorum inflantur honoribus, quas eunuchorum

8 cf. Matth. 13, 8

1 accepto marito *Ht, Ba.c.* 2 uidua *H* fut.] futura esse Φ 3 nescia]
s. l. add. quae *m2* Σ uirg.] inuuptiarum (*sic*) Φ nuptiarum Φ 4 uo-
 luntatem *D* et *om.* *H* pud. sec. *B* ten. uiduitas *k* 5 quas]
 quasi *HB* quae *k* existimas ζ cruces] *add.* et (*eras.*) *K* cruciatos
H cruciamenta *k* 6 spectantem *ktB* exspectantes Σ, D (*corr.*) spectat *H*
 exspectantem *cet.* in *om.* *K* sorore *HPhk, Sp.r.* sororem *cet.* quod]
s. l. add. in Σ ipsa *t* ipse Φ perdidit *t* et *om.* Φ 7 uo-
 luptatem Σ (*corr.*), Φt uoluntate *Da.c.m2* minore *H* minorem se
 credit *B* sciat habere *k* 8 *pr.* sit *Ht* si *cet.* et *om.* ΦB gaud.
 quia Ψ centenus *K* centenum *H* 9 sexagensimus *K* fructos *H*,
om. *K* 10 consortium Φ 11 dom. acc. ΣDB te *s. l. m2* Σ con-
 temnes *D, ka.c.m2* contemnis $\Sigma t B, kp.c.m2$ temnis *H* spernens Φ 12 cae-
 pisti *t* si *Kk\Psi*, *om.* Φ sic *cet.* et (*om.* ΣD) plaudere *H\Sigma D*
 13 uiri *k* positi Φ (*corr.*), *t* posita *k* 14 concurrerit *k, Sp.c.m2*
 cucurrerit *H* occurrit *K* salutantium *kB* facis Σ (*corr.*), *B* facies *H*
 15 sponsa dei *H* qui Φ 16 scio *H* illi *t*, *om.* *H* 17 neque]
 ne *t* tant. te ΣDB te *om.* *H* concursus *B, Sa.c.m2* decursus *D*
 18 quae *s. l. m2* Σ quas] quasi *H* quae quasi (*i eras.*) *B*

greges saepiunt et in quarum uestibus adtenuata in filum
 metalla texuntur, sed etiam eas fuge, quas uiduas necessitas
 fecit, non quo mortem optare debuerint maritorum, sed quo
 datam occasionem pudicitiae libenter arripere. nunc uero
 tantum ueste mutata pristina non mutatur ambitio. praecedit
 caueas basternarum ordo semiuir et rubentibus buccis cutis
 farsa distenditur, ut eas putes maritos non amisisse, sed
 3 quaerere. plena adulatoribus domus, plena conuiuus. clerici
 ipsi, quos et magisterio esse oportuerat et timori, osculantur
 capita patronarum et extenta manu, ut benedicere eos putes 10
 uelle, si nescias, pretium accipiunt salutandi. illae interim,
 quae sacerdotes suo uident indigere praesidio, eriguntur in
 superbiam et, quia maritorum expertae dominatum uiduitatis
 praeferunt libertatem, castae uocantur et nonnae et post cenam
 dubiam apostolos somniant. 15

17. Sint tibi sociae, quas uideris quod ieiunia tenuant,
 quibus pallor in facie est, quas et aetas probauit et uita, quae
 cotidie in cordibus suis canunt: ubi pascis? ubi cubas in

14 cf. Ter. Phorm. 342. Horat. sat. II 2, 77 18 *Cant. 1, 6

1 grege *t* et *om.* *H* filo *t* 2 auri met. *ΣDB* met. auri *k*
 3 facit *K* fecit non uoluntas *k* quod *ΦB, kp.c.* morte *Φ* opt.
 deb.] obtauerint *DB* optauer *Σ* quo *KΣΥ* quod *cet.* 4 data *k* ad *H*
 occasione *k* inpudicicie *Bp.c.m2* libertatem *H* non libenter *ς* arri-
 pere *KΦt*, *add.* debuerunt (noluerunt *Υ*) *kΥ* arriperint *H* acceperint *D*
 acceper *Σ* accipiunt *B* uero] s. l. *Φ* autem *k* 5 pristina *Φt* mu-
 tatur] putantur *H* praecedunt *H* 6 uasternarum *Σt* semiuiris *H*
 -ros *kt* -rorum *Σ, D* (-uorum *a.c. m2*), *B* rudentibus *Φ* cut.] cunctis *H*
 7 falsa *D* farta *ς* uiros *B* sed] quam *H* 8 *alt.* plena *om.* *H*
 conuiuis *KH, Σa.c.* conuiuus *cet.* 9 *pr. et]* in *Σ* (*eras.*), *DB* monasterio
Σ (*corr.*), *D* esse] ei esse te *k* oportuerat (*ex -rit m2 B*) doctrinae
 pariter *ΣDB* timoris *KΣDΥB* 10 matronarum *ΣDtB* extensa *H*
 manu *om.* *H* ut *om.* *ΣDkB* putas *Σp.c.* 11 uelle *om.* *kt* pre-
 tia *ΣDB* interim] enim *KΥ* 12 sacerdotem *H* -ti *D* -tis (*corr.*) *Φ*
 suo *HDB* suos *cet.* uiderint *k* debent *D* 14 *alt.* et *om.* *B* 15 du-
 biam] dicam *H* dormitant (*s. l. add. et m2*) *B*, *om.* *Φ* ap̄os (*exp.*) *Σ*
 16 uideris quod *KΥ*, *om.* *cet.* adtenuant *B* 17 quibus] *ex* qui *Φ*
 cuius *H* *pr. et]* s. l. *m2 B*, *om.* *ΣDt* probabit *Σt* probat *H*
 18 clamant *Φ*

meridie? quae ex affectu dicunt: cupio dissolui et esse
 cum Christo. esto subiecta parentibus: imitare sponsum
 tuum. rarus sit egressus in publicum: martyres tibi quaerantur
 in cubiculo tuo. numquam causa deerit procedendi, si semper,
 5 quando <neesse, quando non> necesse est, processura sis. mode-
 ratis cibus et numquam uenter repletus. plurimae quippe sunt,
 quae, cum uino sint sobriae, ciborum largitate sunt ebriae. ad
 orationem tibi nocte surgenti non indigestio ructum faciat, sed
 inanitas. crebrius lege et disce quam plurima. tenenti codicem
 10 somnus obrepat et cadentem faciem pagina sancta suscipiat. sint
 tibi cotidiana ieiunia et refectio satietatem fugiens. nihil prodest
 biduo triduoque transmissio uacuum portare uentrem, si pariter
 obruitur, si compensatur saturitate ieiunium. ilico mens repleta
 torpescit et inrigata humus spinas libidinum germinat. si quando
 15 senseris exteriorem hominem florem adulescentiae suspirare et
 accepto cibo cum te in lectulo compositam dulcis libidinum
 pompa concusserit, arripe scutum fidei, in quo ignitae diaboli
 extinguntur sagittae. omnes adulterantes, quasi clibanus
 corda eorum. at tu Christi comitata uestigiis et sermonibus
 20 eius intenta dic: nonne cor nostrum erat ardens in uia,

1 *Phil. 1, 23 2 cf. Luc. 2, 51 15 cf. Rom. 7, 22—23 17 cf.
 Eph. 6, 16 18 Os. 7, 4 20 *Luc. 24, 32

2 par. tuis Ψ 4 tuo in *mg.* $m2$ B causam K , DB (*corr.*) de-
 erit] dederis K 5 necesse, quando non *addidi*, nec (= ne—quidem) *addi*
mauult Engelbrecht necesse est] necessit Φ mod. sit H, B (sit *s. l.*)
 moderata sit Φ quaere mod. k sit tibi mod. ζ 6 uentre t tibi uenter k
 repletus $K\Psi$ extensus B expletus *cet.* plures ΣDB quippe] nam-
 que Φ 7 qui t sunt H 8 in nocte Σ namque H indig. cibi k
 ructuatum H 9 inania H crebris B et disce] edisce K disce
 $\Sigma D\Phi B$ tenendi t tenenti te ΣD 10 obripiat ΣD obripat H irrepit k
 candentem B 11 et] *s. l.* $m2$ B , *om.* Φ ref. ad uesperam (-rum B) kB
 saturitatem H prode est H 12 si] sic H 13 obruatur ΣDkB
 -etur H compensetur ζ illico Φ , *om.* H mens tua H repleatur
 pescit Φ repleta turpescit $H, Da.c.m2$ (-escit) 14 inrigatum (*corr.*) Σ in
 gratia Φ 15 senserit t florem $Hk\Psi tB$ flores Σ flore *cet.* 16 te *om. t*
 in] in te H , *om.* Σ composita t 18 extingu(u)ntur $K\Sigma DtB$ extin-
 guantur *cet.* omnes] *s. l.* *add.* enim $m2$ B et omnes H 19 at] ad
 H ac Σ hac D 20 dicito $\Phi, Bp.c.m2$ ard. er. ζ

cum aperiret nobis Iesus scripturas? et illud: igni-
 tum eloquium tuum, et seruus tuus dilexit illud.
 4 difficile est humanam animam non amare et necesse est, ut
 in quoscumque mens nostra trahatur affectus, carnis amor spi-
 ritus amore superatur; desiderium desiderio restinguitur. quid- 5
 quid inde minuitur, hinc crescit. quin potius semper ingemina:
 super lectum meum in noctibus quaesiui, quem
 dilexit anima mea. mortificate, ait apostolus, membra
 uestra super terram. unde et ipse confidenter aiebat: uiuo
 5 autem iam non ego, uiuit autem in me Christus. qui 10
 mortificauit membra sua et in imagine perambulabat, non timet
 dicere: factus sum tamquam uter in pruina; quidquid
 enim in me fuit umoris, excoctum est, et: infirmata sunt
 in ieiunio genua mea, et: oblitus sum manducare
 panem meum; a uoce gemitus mei adhaesit os meum 15
 carni meae.

18. Esto cicada noctium. laua per singulas noctes lectum tuum,
 in lacrimis stratum tuum riga. uigila et fiere sicut passer in soli-

1 *Ps. 118, 140 7 *Cant. 3, 1 8 *Col. 3, 5 9 Gal. 2, 20
 12 *Ps. 118, 83 13 *Ps. 108, 24 14 *Ps. 101, 5—6 17 cf.
 Ps. 6, 7 18 cf. Ps. 101, 8

1 ihs nobis ΣD script. ihs Φ 2 tuum uehementer $\Phi \Psi$ 3 an.
 hum. t non] aliquid (in mg. m2 t) non $\Sigma DktB$ 4 in] s. l. Σ , om. Φ
 quocumque Φ tradatur H affectui Φ amor carnis B spir.]
 xpi B 5 superetur ΣkB restinguatur Bp.c. 6 minuit k hic k
 crescat B ingemina] add. et dic (dicito ζ) k, Ba.c., ζ 7 lectum
 KH Ψ lectulum cet. meum] tuum eum ΣD tuum et dicito B tuum ζ
 quaesinit K quam Φ 8 mortificate] add. igitur ΣD add. ergo
 (eras.) B inquit ζ 9 uestra quae sunt Φ ipse postea $\Sigma D \Psi B$
 agebat H Φ , Dka.c. 10 autem] ego H in me uero H alt. autem K Ψ t,
 om. Φ uero cet. 11 mortificabat Σ mortificat ΦktB in om. t ima-
 ginem KH ΨB perambulatur $\Phi k \Psi t B$ timebit Φ 12 sicut $\Sigma D \Phi B$
 13 enim] s. l. k, s. l. m2 B, om. ΣD umoris]. s. l. et m2 B; add. libi-
 dinis kB coctum Ba.c. sunt i. t., in mg. est m2 t 14 in] a B
 genua] anima kt comedere Φ 15 a s. l. K adhererunt ossa mea ΣDB
 17 esto om. Φ tuum] **um (corr. m2) Ψ meum H Φ 18 in om.
 H $\Sigma Dk B$ stratum meum Φ tuis stratum ζ fi tp.c. sis B pass. unicus B

tudine. psalle spiritu, psalle et mente: benedic, anima mea,
 dominum et ne obliuiscaris omnes retributiones
 eius, qui propitiatur cunctis iniquitatibus tuis, qui
 sanat omnes infirmitates tuas et redimit ex corrup-
 5 tione uitam tuam. quis nostrum ex corde dicere potest: quia 2
 cinerem quasi panem manducaui et potionem meam
 cum fletu miscebam? an non flendum est, non gemendum,
 cum me rursus serpens inuitat ad illicitos cibos? cum de
 paradiso uirginitatis eiectum tunicis uult uestire pellicis, quas
 10 Helias ad paradisum rediens proiecit in terram? quid mihi et
 uoluptati, quae in breui perit? quid cum hoc dulci et mortif-
 ero carmine sirenarum? nolo illi subiacere sententiae, quae 3
 in hominem est lata damnatum: in doloribus et anxietati-
 bus paries, mulier — lex ista non mea est —, et ad uirum
 15 conuersio tua. sit conuersio illius ad maritum, quae uirum
 non habet Christum, et ad extremum 'morte morieris'
 finis iste coniugii: meum propositum sine sexu est. habeant

1 cf. I Cor. 14, 15 *Ps. 102, 2—4 5 *Ps. 101, 10 8 cf.
 Gen. 3, 1 sqq. 9 cf. Gen. 3, 21 10 cf. IV Reg. 2, 13 13 *Gen.
 3, 16 16 Gen. 2, 17

1 psallere s̄ps psallere *H* et *om.* Σ*D*Φ mente] sensu Σ*D*Φ*k*,*B*. (*add.*
 d̄io s. l. *m*2) 2 domino *D* et s. l. *B* ne ex noli Σ omnis retribu-
 tionis *H* 3 eius s. l. *m*2 *B* propitius fit *t* 4 redimit *H*Ψ, *Bp.c.m*2
 redimet *cet.* 5 quis] quis enim *H*, et (*del. m*2 *B*) quis Σ*D**B* dic.
 pot. ex c. Σ*D**B* 6 quasi] sicut *H*Σ*t**B* tamquam *D* panem meum *K*
 manducabam Σ*D*Φ*t**B* potum meum Σ*D*Φ*t* 7 non gem.] *corr.* et
 ingem. *m*2 *B* non lugendum *t* 8 rursus Φ*k**B* de *om.* Σ*D* 9 eiecto *t*
 eiectos *Bp.c.m*2*ς* pellitus *H* pelliceis *ς* 10 terra *H**D**k* dicens
 quid Σ*D* 11 in *om.* *ς* breuibus *H* periiit (*corr.*) *B* poterit *D*
 dulce *H*,*t* (*corr.*) 12 syren. Σ*t* syrin. *H* seren. *D* noli *K*,Ψ (*i ex e*
*m*2), *Bp.c.* nolo te *ς* subi. te *k* qua *B* 13 hominem Φ -ni (*alt.*
i ex em) *k* -ne *KH*Ψ*t**B* -nes Σ*D* inlata *D**k**B* inlatata (*in eras.*) Σ
 damnato *Hk*,*tp.c.* damnatio Σ*D**B* in anx. *ς* 14 mulieris ΣΨ non
 est mea Φ*k* non mea *H*,Σ*a.c.*; *add.* sed dei *k*,*B* (*del. m*2) et s. l. Σ
 uir. tuum Σ*B* 15 *pr.* conuersatio *H*Φ,Ψ*a.c.m*2 sit] est Σ*a.c.*,*D* *alt.*
 conuersatio *H* illius sit Ψ mar. eius Σ (*corr.*), *D**B* 17 fin. *i.*] mors
 finis istius *B* coniugii] *add.* sit Φ, *add.* est *t* sexu] exitu Φ est
 s. l. *B* habent (*corr.*) *t* habent et *B* h̄nt *k*

nuptiae suum tempus et titulum: mihi uirginitas in Maria dedicatur et Christo.

19. Dicat aliquis: 'et audes nuptiis detrahere, quae a domino benedictae sunt?' non est detrahere nuptiis, cum illis uirginitas antefertur. nemo malum bono comparat. gloriantur et nuptiae, cum a uirginibus sunt secundae. crescite, ait, et multiplicamini et replete terram. crescat et multiplicetur ille, qui inpleturus est terram: tuum agmen in caelis
 2 est. crescite et multiplicamini. hoc expletur edictum post paradysum et nuditatem et ficus folia auspicantia pruriginem nuptiarum. nubat et nubatur ille, qui in sudore faciei comedit panem suum, cui terra tribulos generat et spinas, cuius herba sentibus suffocatur: meum semen centena fruge fecundum est. non omnes capiunt uerbum dei, sed hi, quibus datum est. alium eunuchum necessitas faciat, me
 3 uoluntas. tempus amplexandi et tempus abstinendi manus a complexu; tempus mittendi lapides et tempus colligendi. postquam de duritia nationum generati sunt filii Abraham, coeperunt sancti lapides uolui super terram. pertranseunt quippe mundi istius turbines et in curru dei
 20 rotarum celeritate uoluuntur. consuant tunicas, qui inconsutam

3 cf. Gen. 1, 28 6. 9 Gen. 1, 28 10 cf. Gen. 3, 7 11 cf. Gen. 3, 17—19 13 cf. Matth. 13, 8 etc. 14 *Matth. 19, 11
 16 *Eccle. 3, 5 19 cf. Zach. 9, 16 21 cf. Ioh. 19, 23

1 nuptiae *k* suae *t* et] nam *k* uirginitatis *B* 3 dicit *Bp.c.m.2* dicet Φ et] an (*in ras. m.2*) *B* deo *HEDB* 4 sunt ben. *t* illi *t* 5 nemo] ne *H, \Sigma* (*corr.*) 6 nuptiae *H, B* (*corr.*) a] ad (*corr.*) *D*, *om.* ΦB sint ΣDkt ait *om.* *H* 9 est ait *B*, *om.* *H* edicto Φ dictum *H* 10 prurigine *D* 11 faciei] uultus *B* 12 comedet *K \Sigma \Psi B* cui] cuius ΣDB et spin. gen. ΣDB germinat *k* 13 et cuius $\Sigma D \Psi B$ herbae *kp.c.m.2* dentibus *K, \Psi a.c.m.2* suffocantur *k*, *add.* et *t* centenario $\Sigma D. Ba.c.$ centenaria *Bp.c. \varsigma* 14 hii *H, kp.c.m.2* his *KDB* hi* Σ is *t* 15 faciet Φ fecit *H* facit Σkt facit faciat *B* 16 uol. sicut scriptum est *k* 17 manus *om.* ς a *om.* *H* complexibus ΣDB complexu et *k* tempus mittendi—21 uoluuntur *secludenda censet Engelbrecht* 18 sunt *om.* *H* 19 abrahamae ΣDB et sancti Φ 20 ist. mundi *k* ipsius *H* et *om.* *t* cursu *H* 21 uoluantur ΣD tunicam *B* quae *K* insutam Φ consutam *H*

desursum tunicam perdidērunt, quos uagitus delectat infantum
 in ipso lucis exordio fletu lugente, quod nati sunt. Eua in 4
 paradiso uirgo fuit; post pellicias tunicas initium nuptiarum.
 tua regio paradisus. serua, quod nata es, et dic: reuertere,
 5 anima mea, in requiem tuam. et ut scias uirginitatem
 esse naturae, nuptias post delictum: uirgo nascitur caro de
 nuptiis in fructu reddens, quod in radice perdiderat. exiet
 uirga de radice Iesse et flos de radice ascendet.
 uirga mater est domini, simplex, pura, sinceris nullo extrin- 5
 10 secus germine cohaerente et ad similitudinem dei unione fe-
 cunda. uirgae flos Christus est dicens: ego flos campi et
 liliū conuallium. qui et in alio loco lapis praedicatur
 abscissus de monte sine manibus significante prophetia uirgi-
 nem nasciturum esse de uirgine. manus quippe accipiuntur
 15 pro opere nuptiarum, ut ibi: sinistra eius sub capite
 meo et dextera eius amplexabitur me. in huius sensus 6
 congruit uoluntatem etiam illud, quod animalia, quae a Noe
 bina in arcam inducuntur, immunda sunt — impar numerus

3 cf. Gen. 3, 21 4 *Ps. 114, 7 7 *Esai. 11, 1 11 Cant. 2, 1
 12 cf. Dan. 2, 34 15 *Cant. 2, 6 17 cf. Gen. 7, 2

1 desuper Φt uagitum Σ (corr.), D infantium k instantum H
 2 lugentes $\Sigma Dk B$ lugentium $K a. c. S$ quo $k, Ba. c. m 2$ 3 uirgo] $s. l.$
 $m 2 \Sigma, om. \Phi$ initium sumpsit DB sumpsit ($s. l.$) init. Σ 4 para-
 di(y)sus (us *ex* um $Dm 2$) est $\Sigma D \Psi B$ si seruas (conseruas k) $k B$
 quod] corr. ad quod $m 2 D$ est H dic cum propheta k 5 et]
 $s. l. m 2 B, om. \Sigma$ ut *om. t* 6 naturae *om. k* 7 *pr. in] om. \Phi* et in Ψ
 redditur H exiit $H \Phi \Psi$ 8 *alt. rad.]* radice eius Σ (eius $s. l.$), $\Psi t B$
 ascendit $H \Phi, \Psi p. c. m 2$ 9 uirgo Φk sincera $DB, tp. c.$; cf. *Neue, Formen-*
*lehre II*³ 166 sq. 10 et] si H domini $\Sigma DB, om. H$ 11 est dicens
om. H 12 in *om. \Phi* praed. absc.] praecisus t 13 abscissus H
 abscissus S significantem D propheta $\Sigma \Phi t$ prophetā D uirgineum
 uel uirginem <eum> *coni. Engelbrecht* 14 nasc. esse] nasci ($s. l.$) ha-
 bere Φ uirginem $H t$ 15 ut *om. H* ubi H, Φ (corr.) alibi k
 16 dextera D illius k amplexauit met H cuius k sensu K
 sensum H 17 congruet H uoluntate *tp. c.* uoluptatem Σ (corr.), B
 etiam] et *Bp. r.* quod] $s. l. \Sigma, om. t$ a noe quae K a *om. \Sigma Dt B*
 noe (quae *add. K*) bina in arcam (arca K) $K \Psi$ noe in arcam (arca H)
 bina $H \Phi k t$ in arcam (arca D) noe bina ΣDB 18 impar enim S

est mundus —; quod Moyses et Iesus Naue nudis in sanctam terram pedibus iubentur incedere et discipuli sine calciamentorum onere et uinculis pellium ad praedicationem euangelii destinantur; quod milites uestimentis Iesu sorte diuisis caligas non habuere, quas tollerent. nec enim poterat habere dominus, quod prohibuerat in seruis.

20. Laudo nuptias, laudo coniugium, sed quia mihi uirgines generant: lego de spinis rosas, de terra aurum, de conca margaritum. numquid, qui arat, tota die arabit? nonne et laboris sui fruge laetabitur? plus honorantur nuptiae, quando, quod de illis nascitur, plus amatur. quid inuides, mater, filiae? tuo lacte nutrita est, tuis educta uisceribus in tuo adoleuit sinu, tu illam sedula pietate seruasti: indignaris, quod noluit militis uxor esse, sed regis? grande tibi beneficium praestitit: socrus dei esse coepisti. de uirginibus, inquit apostolus, praeceptum domini non habeo: cur? quia, et ipse ut esset uirgo, non fuit imperii, sed propriae uoluntatis. neque enim audiendi sunt, qui eum uxorem habuisse confingunt, cum de continentia dis-

1 cf. Ex. 3, 5 et Ios. 5, 16 2 cf. Matth. 10, 10 etc. 4 cf. Matth. 27, 35 etc. 15 I Cor. 7, 25

1 mundis *B* quod] et *ς* et *om.* *Φ* hiesus *D* iesu *KHΣtB* hiesu *ΦΨ*
 2 discipulos (o ex u) *K* sine] in *Ba.c.m2* 3 honere *K,Σt* (*corr.*), *D*
 pellium] pedum *K* euang. *KΨ* noui eu. *cet.* 4 quos *K* quod et *B*
 et *ς* ihm *K* 5 non *om.* *Φ* habere *K* (*corr.*), *H* habuerint (-rit
m2) *B* habebant *ΣD* poterat] s. l. *K*, *om.* *Ψ* 6 in] eras. *H*, *om.* *k*
 dominus in *Φ* seruis] ex sertus *m2* *D* seruis poterat *KΨ* 7 quae *Σ*
 quoniam *Φ* 8 spinas *K,Ψ* (*corr.*) rosas *KΦΨ* rosam *cet.* con-
 cauis *H* concauo *B* coccauo *D* coclea (*in mg.* al cocauo) *Σ* concha *ς*
 margaretum (u ex a) *Σ* margaritam *DΨB* 9 tota die] cottidie *Σ* (tt ex t)
 10 plus] sed dicit forsitan matertera (mater tua *k*) plus *kB* quando]
 s. l. *B* quando uirgo *k* 11 qui *H* inuidens *t* filiae] s. l. *add.* tue
m2 *B* 12 tuis] *om.* *t* tuis est *Φ* tuis uirgo *Ψ* educta *B* educata
KΦkΨt,Σ (ex edocta), *D* (u ex o) edocata *H* illam *KΦΨ*, *add.* uir-
 ginem *cet.* 13 et nunc indign. *k* uxores se *H* uxorem esse *t* sponsa
 aut uxor esse *B* esse uxor *ς* 14 esse *om.* *H* 16 dei *H* cur *om.* *H*
 ut] cum *H* esse *KΦ* 17 propria *H* neque—conf. *om.* *k* 18 eum]
 etiam *D* uxores habuisse *D* habere uxorem *H*

serens et suadens perpetuam castitatem intulerit: uolo autem omnes esse sicut me ipsum, et infra: dico autem in nuptis et uiduis: bonum est illis, si sic permanent, sicut et ego, et in alio loco: numquid non habemus potestatem uxores circumducendi sicut et ceteri apostoli? quare ergo non habet domini de uirginitate praeceptum? quia maioris est mercis, quod non cogitur et offertur, quia, si fuisset uirginitas imperata, nuptiae uidebantur ablatae et durissimum erat contra naturam cogere angelorumque uitam ab hominibus extorquere et id quodam modo damnare, quod conditum est.

21. Alia fuit in ueteri lege felicitas. beatus, qui habet semen in Sion et domesticos in Hierusalem, et maledicta sterilis, quae non pariebat, et: filii tui sicut nouella oliuarum in circuitu mensae tuae, et repressio diuitiarum, et: non erit infirmus in tribubus tuis. nunc dicitur: 'ne te lignum arbitreris aridum; habes locum pro filiis et filiabus in caelestibus sempiternum'; nunc benedicuntur pauperes et Lazarus diuiti praefertur in purpura;

1 *I Cor. 7, 7 2 *I Cor. 7, 8 4 *I Cor. 9, 5 6 cf. I Cor. 7, 25
12 *Esai. 31, 9 14 cf. I Reg. 1, 6 *Ps. 127, 3 16 *Ps. 104, 37
17 cf. Esai. 56, 3—5 19 cf. Luc. 16, 19—31

1 perpetuam] per suam imitationem *kB* caritatem *ΣD* int. cast. *Φ*
2 omnes homines *B* aut.] *add.* esse *t* 3 illi *D* permanserint *k, H* (-it)
maneant *Φt* 4 *pr.* et *om.* *ΣDB* 5 uxorem circ. *k* circ. mulieres *ΣD*
mulieres (*s. l.*) circumducendi (*corr.*) *B* et *om.* *Σk* 7 melioris *K*
mercedis *ΣD* meriti *kB* et] *in ras. m2 B* sed *HkΨt* offertur (*o*
in ras. m2) *B* 8 quia] qua *H* uiderentur *k, Bp.c.m2* uidebuntur *Σ*
(*corr.*), *D* uidebatur *t* 9 uita *D* 10 id *om. t* damnatum *Φ* 11 est]
sit *H* 12 uetere *ΣDΦk* uetera *H* legi *Φ* legis *D* felicitas] *def. t*
beatus] ibi (ubi *Bp.c.*) dicitur beatus *kB* habebat *ΦΨ* 13 *pr.* in
s. l. *Φ* domesticus *H* 14 parturiebat *Φ* 15 nouellae *k* nouellatio
ΣB, D (nob-) promissio *H* 16 erit] est *D* tribus *H, ΣB* (*corr.*), *D*
17 tunc *K, Ψa.c.m2* dicitur] *add.* de eunuchis *k, B* (heunue, *s. l.*
in ras. his m2) ne] nec *H* 18 in] *s. l. m2 B, om.* *ΣD* nunc
ergo *Ψ* 19 eleazarus *KΨ*

nunc, qui infirmus est, fortior est. uacuuus erat orbis et, ut
 3 de typis taceam, sola erat benedictio liberorum. propterea et
 Abraham iam senex Cetturae copulatur et Iacob mandragoris
 redimitur et conclusam uuluam in ecclesiae figuram Rachel
 pulchra conqueritur. paulatim uero increscente segete messor 5
 inmissus est. uirgo Helias, Helisaeus uirgo, uirgines multi filii
 prophetarum. Hieremiae dicitur: et tu ne accipias uxorem.
 sanctificatus in utero captiuitate propinquante uxorem prohi-
 4 betur accipere. aliis uerbis id ipsud apostolus loquitur: existi- 10
 stimo ergo hoc bonum esse propter instantem ne-
 cessitatem, quoniam bonum est homini sic esse.
 quae est ista necessitas, quae auferet gaudia nuptiarum? tem-
 pus breuiatum est; reliquum est, ut et qui habent
 5 uxores sic sint, quasi non habentes. in proximo est
 Nabuchodonosor: promouit se leo de cubili suo. quo mihi 15
 superbissimo regi seruitura coniugia? quo paruulos, quos propheta
 conploret dicens: adhaesit lingua lactantis ad
 faucem ipsius in siti. paruuli postulauerunt panem
 6 et, qui frangeret eis, non erat? inueniebatur ergo, ut

3 cf. Gen. 25, 1 cf. Gen. 30, 14—16 4 cf. Gen. 30, 1
 7 *Hier. 16, 2 9 I Cor. 7, 26 12 *I Cor. 7, 29 15 *Hier. 4, 7
 17 *Thren. 4, 4

1 qui s. l. K et om. B 2 de om. HΦ typicis (corr.) Σ tipicis
 DΦB inceptus H taceam] add. propterea (praetereo [sic] B) de
 posteritate ea (ea om. B) kB 3 iam om. D cetturae HΦ cetturae K
 (corr.), ΨB cethurae Dk caethurae Σ iacob a Φ 4 conclusa uulua D
 figura Φk 5 conqueritur H,Σ (pr. i ex e), k, Ba.c.m.2 conatqueritur Φ
 increscenti k 6 helisaeus K -eus cet. filii om. H 7 accipies k
 acceperis Φ acciperis H 8 propinqua HΣDkB 9 ipsud KH ipsum
 cet. aestimo ΣD,B (ext-) 10 ergo KΨ, om. cet. hoc om. Ψ
 11 est om. K 12 ista] instans k quae cm. Φ auferat H
 aufert kΨB auferendi Φ 13 reliq. est om. k ut om. H 14 ha-
 beant HΣDk haberent B in—Nabuch.] quoniam in proximo est
 domini dies nabucodonosor rex B in om. Φ 15 nabucodonosor B
 nabucchodonor Φ se] om. Φ se (s. l. m.2 B) quasi kB quo] qui Φ
 16 coniugia in ras. m.2 B quo] in mg. m.2 B quas (ex qua) Φ 17 con-
 plorat ΣDB lactentis Bp.c.m.2,Σ 18 fauces H ipsi Φ 19 non
 erat in ras. m.2 B

diximus. in uiris tantum hoc continentiae bonum et in dolo-
 ribus iugiter Eua pariebat. postquam uero uirgo concepit in 7
 utero et peperit nobis puerum, cuius principatus in uero
 eius, deum fortem, patrem futuri saeculi, soluta maledictio
 5 est. mors per Euam, uita per Mariam. ideoque et ditius uir-
 ginitatis donum fluxit in feminas, quia coepit a femina. statim
 ut filius dei ingressus est super terram, nouam sibi fami-
 liam instituit, ut, qui ab angelis adorabatur in caelo, haberet
 angelos et in terris. tunc Olofernae caput Iudith continens 8
 10 amputauit; tunc Aman, quod interpretatur 'iniquitas', suo igne
 combustus est; tunc Iacobus et Iohannes relicto patre, rete,
 nauicula secuti sunt saluatorem affectum sanguinis et uincula
 saeculi et curam domus pariter relinquentes; tunc primum
 auditum est: qui uult uenire post me, neget se ipsum
 15 sibi et tollat crucem suam et sequatur me. nemo
 enim miles cum uxore pergat ad proelium. discipulo ad sepul- 9
 turam patris ire cupienti non permittitur. uulpes foueas
 habent et uolucres caeli nidos; filius autem homi-
 nis non habet, ubi caput reclinet: ne forsitan contri-

1 cf. Gen. 3, 16 3 *Esai. 9, 6 9 cf. Iud. 13, 10 10 cf. Esth.
 7, 10 11 cf. Matth. 4, 21—22 etc. 14 *Matth. 16, 24 etc. 16 cf.
 Matth. 8, 21—22 etc. 17 Matth. 8, 20 etc.

1 *pr.* in *om.* *k* dol. ingentibus *k* 2 iugiter *om.* *H* eue (*corr.*)
Φ euā *K* parturiebat *ΣDB* uero] *om.* *H* uiro *K*, *Ψa.c.m.2*
 3 principatum *Hk* (h)umeros *DB, Σ* (o *ex u*) 4 deo *H* patrem
 fortem *KΨ* forti patre *H* 5 est] erat *H*, *om.* *Φ* per Euam] per
 eam *kp.c.* super eum ā *H* diutius *HΣDB* de istis *k* de uiris *Φ* 6 lu-
 xit *Σ* (*corr.*), *D* 7 in nouam *H* familia (*ex* famliam) *Φ* liam *D* filiam
 (*corr.*) *Σ* 8 quia *Σ* caelis *H, Bp.c.m.2* habeat *H* 9 olifernae *H*
 oloferni *B* olofernis *DΦΨ* holofernis *Σ* 10 amas *ΣDΦB* ammas *H*
 quod] qui *ς* igni comb. est *H* comb. est igne (-i *ς*) *ΣDBς* 11 iacob
HΦ iohannis *K* rete] et *ΦB* rete et *ΣD* 12 et] haec *Φ* 14 post
 me uenire (*ex* -ret *D*) *ΣD* neget (abneget *HΦ*) se ips. sibi (sibi *om.*
Hk) *KHΦkΨ* deneget (abneget *B*) semet (-d *B*) ips. *ΣDB* 15 suam *om.* *Σ*
 16 milix *Ka.c.m.2, H* ad *ex* et *Φ* 18 habeant *B* nodos (*corr.*)
Φ dos (*corr.*) *H*. nidos ubi requiescant *ΣDB* 19 caput suum *HB*

steris, si anguste manseris. qui sine uxore est, sollicitus est ea, quae domini sunt, quomodo placeat deo, qui autem cum uxore est, sollicitus est, quae sunt huius mundi, quomodo placeat uxori. diuisa est mulier et uirgo: quae non est nupta, cogitat, quae sunt domini, ut sit sancta corpore et spiritu; nam quae nupta est, cogitat, quae sunt mundi, quomodo placeat uiro.

22. Quantas molestias habeant nuptiae et quot sollicitudinibus uinciantur, in eo libro, quem aduersus Heluidium de beatae Mariae perpetua uirginitate edidimus, puto breuiter expressum. nunc eadem replicare perlongum est et, si cui placet, de illo potest haurire fonticulo. uerum, ne penitus uidear omisisse, nunc dicam, quod, cum apostolus sine intermissione orare nos iubeat et, qui in coniugio debitum soluit, orare non possit, aut oramus semper et uirgines sumus, aut orare desinimus, ut coniugio seruiamus. et si nupserit, inquit, uirgo, non peccat; tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. et in principio libelli praefatus sum me de angustiis nuptiarum aut nihil omnino aut pauca dicturum et nunc eadem admoneo. at, si tibi placet scire, quot molestiis uirgo libera, quot uxor adstricta sit, lege Ter-

1 *I Cor. 7, 32—34 13 cf. Horat. sat. I 1, 56 14 cf. Eph. 6, 18 etc. 17 *I Cor. 7, 28

2 ea] s. l. m2 k, om. ΣΨ domini] om. k domi H deo] domino ΣDΨB
 3 alt. est] ea B est ea Σ (ea s. l.), D huius om. σ 4 uxori et Φ
 5 non (eras.) sunt H 6 sit om. H sancta et DΦ 7 huius mundi
 ΣDB 8 uiri H 9 habent Σ (corr.), Dk quod KHΦ 10 in om. Φ
 aduersum k helu. KΨ eliu. Φ elu. cet. 11 perbreuiter Φ 12 eadem
 ex ea m2 B est] esset σ 13 et de Σ potest om. H 14 nunc]
 hoc H 15 nos] non (eras.) H iubet H in om. Σ coniugium H
 conuiuio Φ 17 desinemus KΣD desinamus Ba.c.m2 ut] et B
 18 carni Ψp.c. 19 huius (s. l. mundi) Φ et eras. B 20 me om. B
 alt. aut] me (s. l. m2) aut B 21 at Engelbrecht ut (om. Φ) codd.
 22 quot ΣkB quod cet. sit libera k liberata sit Φ quot ΣkB
 quod cet. legas HΣDk tertuliani Φ tertullianum ΣΨ, Ba.c.m2
 tertulianum D

tulliani ad amicū philosophum et de uirginitate alios libellos et beati Cypriani uolumen egregium et papae Damasi super hac re uersu prosaque composita et Ambrosii nostri quae nuper ad sororem scripsit opuscula. in quibus tanto se fudit
 5 eloquio, ut, quidquid ad laudem uirginum pertinet, exquisierit, ordinarit, expresserit.

23. Nobis diuerso tramite inceditur: uirginitatem non effe-
 rimus, sed seruamus. nec sufficit scire, quod bonum est, nisi
 custodiatur adtentius, quod electum est, quia illud iudicii est,
 10 hoc laboris, et illud commune cum pluribus, hoc cum paucis.
 qui perseuerauerit, inquit, usque ad finem, hic saluus
 erit et: multi uocati, pauci autem electi. itaque ob- 2
 testor te coram deo et Christo Iesu et electis angelis eius, ne
 uasa templi, quae solis sacerdotibus uidere concessum est,
 15 facile in publicum proferas, ne sacrarium dei quisquam pro-
 fanus inspiciat. Ozias arcam, quam non licebat, adtingens su-
 bita morte prostratus est. neque enim aureum uas et argen-
 teum tam carum deo fuit, quam templum corporis uirginalis.

11 *Matth. 10, 22. 24, 13 12 *Matth. 20, 16. 22, 14 16 cf. II
 Reg. 6, 6—8. I Par. 13, 9—11

1 amatum *Ba.c.m.2* et] scribente *k* 3 uersus *D* uersum *H* con-
 positum *K* ambrosi *K* qui Σ 4 ad sorores scripsit *H* scripsit
 (scribit *D*) ad sororem ΣDB tantum Σk tantos Φ se *om.* Φk
 effudit $\Sigma D \Phi B$ 5 eloquii (*corr.*) Σ eloquium *H* (*corr.*), *k* laudes ΣDB
 exquaesierit *KH, \Psi* (*corr.*) 6 ordenarit (ordinaret Φ) expresserit *Kmg. \Phi*
 ordinaret *H* expr. ord. (-uerit *m.2* Σ) ΣD inuenerit ordin. (-uerit et *k*)
 expr. *k\Psi* inuenerit expr. ord. *B* 7 a nobis ΨB tramitem *KH*
 inceditur $\Phi k \Psi, B$ (*ex* incedit *m.2*) ciditur *Ka.c.m.2* incidit *H* incederit ΣD
 incedendum ς non tantum ΣD offerimus Σ auferimus Ψ 9 elec-
 tum *ex* del. *uel* dil. *m.2* *B* lectum *H* quia] *ex* qui Σ quia et *H*
 10 commune est Φ 11 inquit *om.* ΨB ad *KD\Psi* in *cet.* 12 at uocati *B*
 autem] uero *IIB* obtestor *B* 13 domino *K\Psi*, *om.* *B* *pr.* et *om.* *B*
 eius] *s. l.* Σ , *add.* ut custodias quae coepisti *k* 14 templi domini Ψ
 15 sacrificium *B* quis *H* 16 aspiciat *D* oza ς arc. testamenti
 domini *k* licebat tangere ς adstringens ΣD 17 multatus (*corr.*
m.2mg.) *k* est *om.* *B* enim *om.* *B* uas aur. ς 18 clarum *H*

3 praecessit umbra, nunc ueritas est. tu quidem simpliciter loqueris et ignotos quoque blanda non despicias, sed aliter inprudici uident oculi. non norunt animae pulchritudinem considerare, sed corporum. Ezechias thesaurum dei monstrat Assyriis, sed Assyrii uidere, quod cuperent. denique frequen- 5
tibus bellis Iudaea conuulsa uasa primum domini capta atque translata sunt et inter epulas et concubinarum greges, quia palma uitiorum est honesta polluere, Baltasar potat in fialis.

24. Ne declines aurem tuam in uerba mala. saepe indecens aliquid loquentes temptant mentis arbitrium. si libenter audias, 10
uirgo, quod dicitur, si ad ridicula quaeque soluaris, quidquid dixeris, laudant; quidquid negaueris, negant. facetam uocant et sanctam et in qua nullus sit dolus, 'ecce uera Christi ancilla' dicentes, 'ecce tota simplicitas, non ut illa horrida, turpis, rusticana, terribilis et quae ideo forsitan maritum in- 15
2 uenire non potuit'. naturali ducimur malo: adulatoribus nostris libenter fauemus et, quamquam nos respondeamus indignos et cali-

4 cf. IV Reg. 20, 13—18 5 cf. IV Reg. 24, 13. 25, 13—17. II Par. 36, 10. 18 7 cf. Dan. 5, 2—3 9 cf. Ps. 140, 4

1 praecessit tunc Ψ suppliciter Φ 2 ignito os (os *eras.*, s. l. ore m2) loquentes k quosque $k\Psi B$ blando sermone H 3 oc. uid. inp. B uid. inp. oc. ΣD qui non nouerunt B pulchr. om. D 4 domini B 5 syriis H Assyrii] arsis k uiderent H non debuerunt uidere ΣDB cupiebant Φ quererent B 6 bellis Iudaea] belli usibus H uasa in *mg.* K 7 *pr.* et om. kB quia] que Φ , s. l. Σ 8 puluere K (*corr.* pulluere), Φ (*ex* poluere), $\Psi a.c.m.2$; *sq.* que B balthasar Dk baldasar $H\Sigma$ portat (*r. eras.*) ΣDB fialas K 9 nec kB declines $\Sigma\Phi$ mala] uana H malitiae ζ saepe enim ΣDB 10 aliqui $H\Sigma$ loquentis $HD, Kp.c.$ tem(p)tat KHD diligenter Φ audis Φ audiat Σ 11 quid H ridiculum ΣDB quaque soluaris Φ quoque (*corr.*) saluatoris (*corr.* m2) B queso labaris D quod (s. l.) queso lauaris (*pr.* a *eras.*) Σ 12 denegaueris $\Sigma D, B$ (*ex* -rit) et facetam Φ tacitam ΣD innocentem k castam (*in ras.* m2) B 13 *alt.* et om. Φ uera $K\Psi$ uere *cet.* xpi anc. (-am H) $KH\Psi$ anc. xpi *cet.* 14 tota] sola K ordinatur (*exp.*, s. l. horrida) Σ 15 quo Φ mar.] mar. sic habuit quia D mar. non (*in ras.* 3 *litt.*) habuit (s. l. quia) Σ 17 et] ut H calidos $Kp.c. \Sigma a.c.$ callidos $Ka.c. \Sigma p.c. D, k$ (callidus m2)

dus rubor ora perfundat, tamen ad laudem suam intrinsecus
 anima laetatur. sponsa Christi arca est testamenti extrinsecus
 et intrinsecus deaurata, custos legis domini. sicut in illa nihil
 aliud fuit nisi tabulae testamenti, ita et in te nullus sit ex-
 5 trinsecus cogitatus. super hoc propitiatorio quasi super cheru-
 bim sedere uult dominus. mittit discipulos suos, ut in pullo 3
 asinae curis te saecularibus soluant, ut paleas et lateres
 Aegypti derelinquens Moysen sequaris in heremo et terram
 repromissionis introeas. nemo sit, qui prohibeat, non mater,
 10 non soror, cognata, germanus; dominus te necessariam habet.
 quod si uoluerint impedire, timeant flagella Pharaonis, qui
 populum dei ad colendum eum nolens dimittere passus est
 illa, quae scripta sunt. Iesus ingressus templum omnia, quae 4
 templi non erant, proiecit. deus enim zelotes est et non uult
 15 domum patris fieri speluncam latronum. alioquin, ubi aera
 numerantur, ubi sunt caeuae columbarum et simplicitas ene-
 catur, ubi in pectore uirginali saecularium negotiorum cura
 aestuat, statim uelum templi scinditur; sponsus consurgit ira-
 tus et dicit: relinquetur uobis domus uestra deserta.

2 cf. Ex. 25, 11. 37, 1 5 cf. Ps. 79, 2. Hebr. 9, 5 6 cf. Matth.
 21, 1—7 etc. 7 cf. Ex. 1, 14 11 cf. Ex. cap. 5 sqq. 13 cf. Matth. 21,
 12—13 etc. 14 cf. Ex. 20, 5. 34, 14 etc. 15 cf. Matth. 21, 13 etc.
 16 cf. Matth. 21, 12 etc. 18 cf. Matth. 27, 51 etc. 19 Matth. 23, 38 etc.

1 ad(t)tamen ΣDB 2 est *om.* Φ test. domini k intr. et extr. ζ
 3 custos H, Σ (*corr.*), Φ nihil al.] al. non ΣDB 4 tabula H testi-
 monii Σ , *om.* D intrinsecus H 5 propitiatorium $\Sigma D \Psi B$ cherubim
 $\Psi, \Sigma p. c. m. 2$ -bin *cet.* 6 sedere—pullo *in mg. inf. m. 2* Σ mitt.] mittit
 dominus B ut] ut in te sicut ζ 7 asinae (asina Φ) sedeat $D \Phi \Psi$ asinae
 supersederet B *add.* sedeat *s. l.* $K m. 2 \Sigma m. 1$ curisque B soluat ζ 8 he-
 remum Φ 10 non *om.* $H k$ cognota H non cognata B non germanus ζ
 dominus ihus H 11 fragella Φ , *om.* k pharaonem $k p. c. m. 2$ 12 non
 (*s. l.*) uolens H 13 illa] ea ζ ingressus (*est add.* Σ) in ΣDB
 omnia] ea ΣDB 14 zelotis $H \Psi, \Phi p. c.$ zelus K 15 patr. dom. ζ
 patri (*corr.*) sui Φ aera] *s. l.* Σ uera H 16 ubi sunt] *s. l.* Φ ubi Ψ
 cauae Φ cauere H necatur ΣD denegatur Φ e..catur (*s. l.* mer) H
 17 uirg. pect. k 18 consurget k 19 dicet $\Sigma D, B a. c. m. 2$ d. u.] do-
 mum suam Φ

- 5 lege euangelium et uide, quomodo Maria ad pedes domini sedens Marthae studio praeferatur — et certe Martha sedulo hospitalitatis officio domino atque discipulis conuiuium praeparabat —: Martha, inquit, Martha, sollicita es et turbaris circa plurima; pauca autem necessaria sunt aut unum. Maria bonam partem elegit, quae non auferretur ab ea. esto et tu Maria, tuis praeferto doctrinam.
- 6 sorores tuae cursitent et quaerant, quomodo Christum hospitem habeant; tu in semel saeculi onere proiecto sede ad pedes domini et dic: 'inueni eum, quem quaerebat anima mea; tenebo eum et non dimittam eum', et ille respondeat: una est columba mea, perfecta mea; una est matri suae, electa genitrici suae, caelesti uidelicet Hierusalem.

25. Semper te cubiculi tui secreta custodiant, semper tecum sponsus ludat intrinsecus. oras: loqueris ad sponsum; legis: ille tibi loquitur et, cum te somnus oppresserit, ueniet post parietem et mittet manum suam per foramen et tanget uentrem

4 *Luc. 10, 41—42 10 cf. Cant. 3, 4 12 *Cant. 6, 8 13 cf. Hebr. 12, 22 18 cf. Cant. 5, 4

2 praeferebatur ΣD 3 absque *Da.c.m2* disc. eius ζ conuiuia *B* praep. cui $\bar{i}hs$ *kY* 4 *alt.* marthae *H* 5 circa] erga *k* aut] hoc *k* ut ζ 6 maria autem Σ qui *B* aufertur *K* auferatur *B* 7 et] *s. l.* *H*, *om.* *k* tu *om.* *H* cibus] *in mg.* at cuius Σ ciues (*corr.*) eius *B* 8 sororis *Kp.c.* 9 habeant] suscipiant ΣDB tu (tui *Y*) in semel *KY,k* (*in del.*), tu (tuam *H* dum Φ) semel *cet.* honore Σ (*h eras.*), *D* honore *B* 11 *pr.* eum *s. l.* *B* et non] nec *H* *alt.* eum] *eras* Σ , *om.* *D* respondit Φ 13 matris *Hk,Y* (*s eras.*), *B* el. est ΣD una est el. Φ geni(e)trici *\Phi kYB* caelestis *kB* 15 te] de Φ in Σ (*corr.*), *D* cubiculi] *in ras. m2* *B* cubili Φ cubile *D* cubilis (*is in ras.*) Σ tuo Σ (*corr.*), *D* custodiat *kp.c.* custodiunt (*corr.*) *Y* custodiam Φ 16 laudat sponsus *D* ludat] *in ras. m2* *B* laudat Σ (*corr.*), *D\Phi* orans Σ (*corr.*), *DB* loquaris *B* ad spons. leg. *om.* *H* leges ΣD legentis (*entis in ras. m2*) *B* 17 tibi ille (*in ras. m2*) *B* illa tecum Φ loquetur *Bp.c.m2* te cum $\Sigma D, B$ (*corr.*) post] per *K* 18 mittit *KH* inscit Φ mitte *D* super (*corr.*) *k* tangit *KH\Phi*

tuum, et tremefacta consurgēs et dices: uulnerata caritatis
 ego sum, et rursus ab eo audies: hortus conclusus
 soror mea sponsa; hortus conclusus, fons signa-
 tus. caue ne domum exēas, ne uelis uidere filias regionis ²
⁵ alienae, quamuis fratres habeas patriarchas et Israhel parente
 laeteris: Dina egressa corrumpitur. nolo te sponsum quaerere
 per plateas, nolo circumire angulos ciuitatis. dicas licet:
 surgam et circumibo in ciuitate, in foro et in pla-
 teis et quaeram, quem dilexit anima mea, et inter-
¹⁰ roges: numquid, quem dilexit anima mea, uidistis?
 nemo tibi respondere dignabitur. sponsus in plateis non potest ³
 inueniri — arta et angusta uia est, quae ducit ad
 uitam —; denique sequitur: quaesiui eum et non inue-
 ni eum, uocaui eum et non respondit mihi. atque uti-
¹⁵ nam non inuenisse sufficiat! uulneraberis, nudaberis et geme-
 bunda narrabis: inuenerunt me custodes, qui circumeunt
 ciuitatem; percusserunt me, uulnerauerunt me,
 tulerunt theristrum meum a me. si autem hoc exiens ⁴

1 *Cant. 5, 8 2 Cant. 4, 12 4 cf. Gen. cap. 34 8 *Cant.
 3, 2 10 *Cant. 3, 3 12 *Matth. 7, 14 13 *Cant. 5, 6 16 *Cant.
 5, 7

1 *pr.* et *om.* Φ extrema facta Φ expergefacta ΣD (ex s. l. Σ) con-
 surgis H -git K -gens D alt. et *om.* D dices H dicens D cari-
 tatis $H\psi$ -tas $KD\Phi$ -tate *cet.* 2 sum *om.* K rursus $K\Phi\psi$ rursum
cet. audiens $\Sigma D\Phi$ 3 sp. hort. concl.] in *mg.* *inf.* *m2* Σ , *om.* D
 sponsa] *add.* mea H sign. fons k 4 alt. ne $K\psi$ ut ΣD et *cet.* uellis
 K (*corr.*), $H\Phi$ uelles (*corr.*) Σ 5 alienae] *add.* sicut dina fecit filia
 iacob k parentes B 6 nolo te] noli Φ queras H 7 nolo te
 ΣDB circuire $H\Sigma DB$ ang.] nolo ang. H dicit lic. H lic. dicat B
 8 circuibō $H\Sigma DkB$ *pr.* in *om.* $\Sigma\Phi kB$ ciuitatem (*add.* et ΣD) $\Sigma D\Phi kB$
 9 *pr.* et *om.* DB diligit B alt. et—mea] in *mg.* *inf.* *m2* ψ
 10 num k diligit B uidisti H 11 dign. resp. B 12 inuenire $HD\Phi$
 13 et—uoc. eum *om.* K inueni—non *om.* Φ 14 *pr.* eum $H\psi$, *om.*
 ΣDkB alt. eum *om.* k respondebit HD 15 uulneraueris HD, B
 (*corr.*) nudaueris HD et nudaberis Φ gemibunda $K\Sigma, \Phi$ (*corr.*)
 16 circueunt KH 17 in ciu. H et uuln. ΣDB 18 theristrum H
 serestrum Φ pallium DB, Σ (i ex e) uestimentum k a me] mihi ΣDB

patitur illa, quae dixerat: ego dormio et cor meum uigilat et: fasciculus stactae fratrueis meus mihi, in medio uberum meorum commorabitur, quid de nobis fiet, quae adhuc adulescentulae sumus, quae sponsa
 5 intrante cum sponso remanemus extrinsecus? zelotypus est Iesus, non uult ab aliis uideri faciem tuam. excuses licet atque causeris: 'adducto uelamine ora contexi, te quaesini, tibi dixi: adnuntia mihi. quem dilexit anima mea, ubi pascis. ubi cubas in meridie, ne quando fiam sicut cooperta super greges sodalium tuorum,'
 10 indignabitur, timebit et dicet: si non cognoueris temet ipsam, o pulchra in mulieribus, egredere tu in uestigiis gregum et pasce haedos tuos in tabernaculis
 6 pastorum. 'sis', inquit. 'pulchra et inter omnes mulieres species tua diligatur ab sponso, nisi te cognoueris et omni
 15 custodia seruaueris cor tuum, nisi oculos iuuenum fugeris, egredieris de thalamo meo et pasces haedos, qui statuti sunt a sinistris'.

1 Cant. 5, 2 2 *Cant. 1, 13 4 cf. Matth. 25, 10—12 8 *Cant. 1, 7 11 *Cant. 1, 8 15 cf. Prou. 4, 23 17 cf. Matth. 25, 33

1 illa] s. l. m2 Σ, om. Φ dormiui Φ 2 fasciculos HΦ stactes Φ stractes (r exp.) B strictae H stacten Σ (stactis m2). D patruelis Φ 3 commoratur B quod Ψ 4 uobis Φ fiat (corr. m2) Σ faciet Φ pr. quae] quia D sumus] exp. Ψ estis Φ alt. quae—extr. om. k 5 instante D remanebitis Φ intrinsecus H 6 uid. ab al. k uidere H excusses (corr.) HB scilicet ΣD 7 abducto ΣDΨB obducto k contexit HD contexas et dicas Φ et (eras. Σ, om. B) quaesini te ΣD.Ba.c.m2 8 tibi et (eras.) B ibi et ΣD mihi om. D 9 quando—super] uagari incipiam per B fiam] efficiar Σ efficias D 10 sicut om. KΨ cooperata H operta Σ opera D supra H 11 timebit D timebit B turpe timebit H, om. Φ dicit H si non] nisi Φ si KHk te ΣD 12 in (inter H) mulieribus KHΦkΨB inter mulieres ΣD ingredere H tu om. k 13 et om. ΣD 14 sis] si Φ si sis B inquit] licet Σ et s. l. Σ mul.] nobiliores et B 15 specie Φ tuas B ab] a ΦkB nisi] sed sini H et—seru. om. H 17 egredieris Φ pascis KHΣ pasce k haedos tuos ΣD statuendi B saturati Σ 18 a] s. l. K ad H, Φp.c.

26. Itaque, mi Eustochia, filia, domina, conserua, germana,
 — aliud enim aetatis, aliud meriti, illud religionis, hoc cari-
 tatis est nomen — audi Esaiam loquentem: populus meus,
 intra in cubicula tua, claude ostium tuum, abscon-
 5 dere pusillum quantulum, donec pertranseat ira
 domini. foris uagentur uirgines stultae, tu intrinsecus esto 2
 cum sponso, quia, si ostium cluseris et secundum euangelii
 praeceptum in occulto oraueris patrem tuum, ueniet et pulsabit
 et dicet: ecce ego sto ante ianuam et pulso. si quis
 10 mihi aperuerit, intrabo et cenabo cum eo et ipse
 mecum, et tu statim sollicita respondebis: uox fratruelis
 mei pulsantis: aperi mihi, soror mea, proxima
 mea, columba mea, perfecta mea. nec est, quod dicas:
 despoliaui me tunicam meam, quomodo induar eam?
 15 laui pedes meos, quomodo inquinabo eos? ilico surge 3
 et aperi, ne te remorante pertranseat et postea conqueraris
 dicens: aperui ego fratrueli meo, fratruelis meus

3 *Esai. 26, 20 6 cf. Matth. 25, 10—12 8 cf. Matth. 6, 6
 9 *Apoc. 3, 20 11 *Cant. 5, 2 14 *Cant. 5, 3 17 *Cant. 5, 6

1 igitur *k* heustochia *B* eustochi (*seq. ras. 1—2 litt. Σ*) *ΣD* eu-
 stochium *k* eutoci *H* 2 *alt.* aliud—car. *om. H alt.* aliud] hoc *Φ*
 meritis *k* illud] aliud *k* 3 nom. est *KΨ* audi Esaiam] nunc me
 audies iam *H* 4 in *om. ΣDB* cubiculum tuum *ΣDΦB* clude *K*
 hostium *HΣDB* 5 pus.] post illum *Φ* modicum *B* aliquantulum
HΣDkB transeat *HΣDB* 6 dei *k* foris *om. H* euagentur
Ψ, Kp.c.m2 7 sponsa *H* quae *HΣk* que *D, B (ex qua)* hostium
ΣDB cluseris *ΦΣkB* 8 ueniet ad te *KΨ* ueniens *B* et *om. kB*
 pulsabit *HD* 9 dicit *KHΦ* ante ian.] ad hostium *B* pulsabo *ΣD*
 si] et si *Φ* 10 apparuerit *Φ* introibo *Σ* eo] eum *H* 11 fratrueli *D*
 12 meus *k* puls. et dicentis (*add. mihi Ψ*) *kΨB* prox. mea *om. ΣD*
 13 col. mea perf. mea *om. Φ* pr. mea *om. H* nec] necesse *ΣDk, B*
 (*corr. m2*) quod] ut *ΣDkB* 14 despoliaui *k, Σp.c.* tunica mea
D, Σp.c. tunicam *K* tunica *Φ* induam *HΣDB* eam *KΨ* illa *Φ* illam
cet. 15 pede *Φ* illos *B* surge *KΨ* consurge *cet.* 16 te ne *B* re-
 morantē *H* morante *ΣD* transeat *B* cum queraris *Σ* cum conqui-
 raris *H* 17 et dicas *ΣD* patrueli *ΣD* patruelis *ΣD*

pertransiit. quid enim necesse est, ut cordis tui ostia
 clausa sint sponso? aperiantur Christo, claudantur diabolo
 secundum illud: si spiritus potestatem habentis ascen-
 4 derit super te, locum ne dederis ei. Danihel in cena-
 culo suo — neque enim manere poterat in humili — fene- 5
 stras ad Hierusalem apertas habuit: et tu habeto fenestras
 apertas, sed unde lumen introeat, unde uideas ciuitatem dei.
 ne aperias illas fenestras, de quibus dicitur: mors intrauit
 per fenestras uestras.

27. Illud quoque tibi uitandum est cautius, ne uanae glo- 10
 riae ardore capiaris. quomodo, inquit Iesus, potestis cre-
 dere gloriam ab hominibus accipientes? uide, quale
 2 malum sit, quod qui habuerit, non potest credere. nos uero
 dicamus: quoniam gloriatio mea es tu, et: qui glori-
 atur, in domino gloriatur, et: si adhuc hominibus 15
 placerem, Christi seruus non essem, et: mihi
 absit gloriari, nisi in cruce domini mei Iesu Chri-
 sti, per quem mihi mundus crucifixus est et ego
 mundo, et illud: in te laudabimur tota die, et: in do-
 3 mino laudabitur anima mea. cum facis elemosynam, 20

3 *Eccle. 10, 4 4 cf. Dan. 6, 10 8 *Hier. 9, 21 11 *Ioh.
 5, 44 14 *Ps. 3, 4 I Cor. 1, 31. II Cor. 10, 17 15 Gal. 1, 10
 16 *Gal. 6, 14 19 *Ps. 43, 9 Ps. 33, 3 20 cf. Matth. 6, 2—4

1 pertransiet *H* -iuit ΣD enim] ergo Φ 2 clausa sint] sicut *B*
 operiantur *B* pateant ζ 3 secundo (*corr. m2*) Σ illud *s. l. m2* Σ
 habentes *H* habens *D\Phi* 4 loc. ne ded. (*om. ei*) Φ loc. tuum non (*ne*) Σ
 ded. ei *B, Sp.c.* loc. tuum ne dimiseris *D* ne dimiseris loc. tuum ζ daniel
K\S B, ka.c.m2 sublimi cen. *k* 5 suo manebat *k* suo superiori *B* suo
 manebat in superioribus ζ enim homo dei Φ 6 ap. ad hier. *\Sigma DB*
 ad] et Φ fen. ap. *K\Upsilon B* ap. fen. *cet.* 7 domini ΣDB 8 nec *H*
 intr. mors ζ 9 nostras $\Sigma k B$ 10 uit. tibi *B* tibi] ibi *D, om. H*
 in uanae ΣD inanis ζ 11 errore *k B* rapiaris *H* ihs inquit Σ
 12 qualem *H\Phi* 13 sit *om. \Sigma D* 14 gloria Φ tu es ΣDB quod Φ
 16 placeam *H* placere uellem (*uellem \Upsilon*) *K\Upsilon* et iterum Φ mihi
K\Upsilon B; add. autem cet. 17 crucem *H, \Phi (corr.)* nostri *B* 18 mihi
s. l. K\Phi cruc. est *m. H* 19 te] deo *H* *alt. et om. K\S D\Upsilon*
 domino] te Φ 20 elemosinam $\Sigma \Upsilon, \Phi$ (*eli-*), *H* (*aely-*), *DB* (*hele-*)

deus solus uideat. cum ieiunas, laeta sit facies tua. uestis
 nec satis munda nec sordida et nulla diuersitate notabilis,
 ne ad te obuia praetereuntium turba consistat et digito de-
 monstreris. frater est mortuus, sororis est corpusculum dedu-
 5 cendum: caue ne, dum hoc saepius facis, ipsa moriaris. ne 4
 satis religiosa uelis uideri nec plus humilis, quam necesse
 est. ne gloriam fugiendo quaeras. plures enim paupertatis,
 misericordiae atque ieiunii arbitros declinantes in hoc ipso
 placere cupiunt, quod placere contemnunt; et mirum in mo-
 10 dum laus, dum uitatur, adpetitur. ceteris perturbationibus,
 quibus mens hominis gaudet, aegrescit, sperat et metuit, plu-
 res inuenio extraneos; hoc uitio pauci admodum sunt qui ca-
 ruerint, et ille est optimus, qui quasi in pulchro corpore rara
 naeuorum sorde respergitur. neque uero moneo, ne de diuitiis 5
 15 glorieris, ne de generis nobilitate te iactes, ne te ceteris praefe-
 ras: scio humilitatem tuam, scio te ex affectu dicere: domine,
 non est exaltatum cor meum neque elati sunt oculi
 mei. noui et apud te et apud matrem tuam superbiam, per

1 cf. Matth. 6, 16—18 3 cf. Horat. carm. IV 3, 22 13 cf. Horat.
 sat. I 6, 65—67 16 Ps. 130, 1 18 cf. Esai. 14, 12—15

1 sit *om.* *H* tua *om.* *HkB* 2 mundi *H* *alt.* nec] nec satis
ΦkB et *om.* *Φ* notaueris *H* 3 nec *Kk, Ψa.c.m2* ad] a *Φ*,
om. *HB* obuiam *HΣ, D (corr.)*, *B* omnium *KΨ* et] ut *ΣDB*
 monstreris *ς* 4 et sor. *B* haud sor. *D* decendum *Φ* 5 cauendum
 ne dum *H* haec *H, D (s. l.)*, *Σp.c.* fac.] faciens ut *Ba.c.* morie-
 ris *H* ne] nae *H* nec *ΨB* 6 uidere *Φ, Ψ (corr.)* ne *KHΨ, Σa.c.*
 plus sis *KΨ* 7 ne *om.* *Σ* queres *Φ* paupertates *K, Φ*
(corr.), *Ba.c.m2* 8 miseriae *H* ieiuni *H* ieiunia *B* arbitros
Φ arbitror *(corr. Σk) cet.* se decl. *ΣD* in *om.* *H* ipsud *H*
 9 cup. plac. *ΣD* quo *H* *alt.* placere *om.* *Φ* miserum *H* 10 ceteras
H et ceteris *B* 11 mens humana *Φ* hom. mens *ς* cadet (*in mg.*
gaudet) *Σ* et egrescit *Ψ* et crescit *ΣD* spes et minuitur *Φ* 12 ca-
 ruerunt *B* 13 est *om.* *KΨ* raro *ΣD* 14 neruorum *ΣB (corr.)*, *D*
 neque] hec que *B* moneo te *Φ* ne] ut *k* de *om.* *K* 15 *pr.* ne]
 ne te *H* *pr.* te *om.* *HD* *alt.* ne] nec *ΣD* *alt.* te] *s. l.* *Σ, om.*
KHk de *Φ* proferas *H* 18 *pr.* et *om.* *ΣDB*

quam diabolus cecidit, locum penitus non habere. unde et super
 ea scribere supersedi. stultissimum quippe est docere, quod nouerit
 6 ille, quem doceas. sed ne hoc ipsud tibi iactantiam generet, quod
 saeculi iactantiam contempsisti, ne cogitatio tacita subrepat, ut,
 quia in auratis uestibus placere desisti, placere coneris in sordibus
 et, quando in conuentu fratrum ueneris uel sororum, humili
 sedeas scabello, te causeris indignam, uocem ex industria quasi
 confecta ieiuniis tenues et deficientis imitata gressum umeris
 7 innitaris alterius. sunt quippe nonnullae exterminantes facies
 suas, ut pareant hominibus ieiunare; quae, statim ut aliquem
 uiderint, ingemescunt, demittunt supercilium et operta facie
 uix unum oculum liberant ad uidendum; uestis pulla, cingu-
 lum sacceum et sordidis manibus pedibusque uenter solus,
 quia uideri non potest, aestuat cibo; his cotidie psalmus ille
 cantatur: deus dissipauit ossa hominum sibi placen-
 8 tium. aliae uirili habitu, ueste mutata, erubescunt feminae
 esse, quod natae sunt, crinem amputant et inpudenter erigunt
 facies eunuchinas. sunt, quae ciliciis uestiuntur et cucullis
 fabrefactis, ut ad infantiam redeant, imitantur noctuas et bu-
 bones.

9 cf. Matth. 6, 16 15 *Ps. 52, 6

1 pen. loc. ζ et om. $\Sigma D \Psi B, H$ (add. s. l.) ad te super ea (eã B)
 scr. $\Sigma D \Psi B$ super eã scr. ad te k 2 supersedi] superfluum est (iudico
 $\Sigma p. c.$ iudicium sit $\Sigma a. c. D$ sit ζ) k $\Sigma D \zeta$ 3 nec HB ipsud KHD ipsum
 (s. l. Ψ) cet. 4 nec B subripiat K Ψ 5 desiisti $\Psi p. c. m 2$ sordidis Φ
 (didi in ras.), B (dis in ras. m2) 6 si quando Hk Ψ in om. H
 conuentum Σ uel] aut B humilis Σ (corr.), D humili B humis Φ
 humiliter uel humi ζ 7 te] s. l. Σ ne Bp. c. indigno Φ ex] s. l.
 (in lin ras. 1 litt.) B et Φ 8 confectam $\Sigma D k$ ieiunis (in mg. add. siue
 m2) B tenues Φ tenuis cet. non tenues ζ deficienti H -tes Φ
 imitate Φ gressus k umeris Φ hum- cet. 10 apareant (ex ape-
 riant) Φ appareant ζ ieiunantes $\Sigma D B$ quae] quem H 11 inge-
 miscunt H Φ k Ψ , Bp. c. dimittunt $\Sigma D k, B$ (corr.) super cilicium Ψ
 12 librant kB pulla] nigra H 13 solus—p. 190, 10 auderem] fol.
 amissum suppl. m2 k 14 uidere H hic H psalmis Φ iste Φ
 15 canitur ζ dominus Σ dissipauit $\Sigma \Phi$ dissipat H -abit cet. hom.
 sibi] hominibus Φ 16 esse feminae ζ 17 nata H crin. amp. om. k
 amp. et] anputantes H 18 eunuchinas HB -chines (corr.) Ψ sunt et k

28. Sed ne tantum uidear disputare de feminis, uiros quo-
 que fuge, quos uideris catenatos, quibus feminei contra apo-
 stolum crines, hircorum barba, nigrum pallium et nudi in
 patientiam frigoris pedes. haec omnia argumenta sunt diaboli.
 5 talem olim Antimum. talem nuper Sofronium Roma congemuit.
 qui postquam nobilium introierint domos et deceperint mul- 2
 erculas oneratas peccatis, semper discentes et num-
 quam ad scientiam ueritatis peruenientes, tristitiam
 simulant et quasi longa ieiunia furtiuis noctium cibis protra-
 10 hunt; pudet reliqua dicere, ne uidear inuehi potius quam mo-
 nere. sunt alii — de mei ordinis hominibus loquor —, qui 3
 ideo ad presbyterium et diaconatum ambiunt, ut mulieres
 licentius uideant. omnis his cura de uestibus, si bene oleant,
 si pes laxa pelle non folleat. crines calamistri uestigio
 15 rotantur, digiti de anulis radiant et, ne plantas umidior
 uia spargat, uix inprimunt summa uestigia. tales cum ui-
 deris, sponso magis aestimato quam clericos. quidam in 4
 hoc omne studium uitamque posuerunt, ut matronarum no-
 mina, domos moresque cognoscant. e quibus unum, qui
 20 huius artis est princeps, breuiter strictimque describam, quo

2 cf. I Cor. 11, 14 7 II Tim. 3, 6—7 14 cf. Cic. post red. in sen. 16

1 de] cum *H* 2 attinatos *H* quibusque *k* quorum $\Sigma D \Phi B$ femi-
 nae *D, i\sigma* (-ne) 3 nigrinus *i\sigma* palleum *KH i\sigma, \Sigma* (*corr.*), Φ in] ad Φ
 4 patientia $\Sigma D k B$ frigoris *om.* *k* 5 anthimum *i\sigma* antemum ΣD
 tal. nup.] *in mg. m2 B, i. t. ras. 2 litt.* alt. tale *H* soffr. Φ sophr. *k B*
 romana *H* 8 introier (*s. l. in ras. int m2*) *B* -ierit Σ (*corr.*) -irent *H*
 -ierunt *k* domus *i\sigma \Phi \Psi* deceperent *H* -erunt *k B* 7 honeratas *i\sigma, \Sigma* (*corr.*),
 $\Phi k \Psi$ dicentes (*corr.*) *i \Phi, B* (*alt. e ex i*) 8 peruenientis *i, \sigma p. c.* 9 sim.
 et] simulates *k* cib. noct. *B* 10 hoc (*exp.*) pudet *B* dic. rel. $\Sigma D B$
 pot. inu. ζ inuidere *KH \Psi* inuideri *B* potius *s. l. \Sigma* 11 alii ut Φ
 meis *H* loquar Φk 12 ideo] deo *i\sigma* ad] ab Φ , *om. \zeta* praesbiterum Φ
 presbyteratum ζ et] aut *H* 14 pella Φ fulleat Σ (*corr.*), *D, \Psi* (*u ex*
a m2), felleat Φ folleant *H* crines *om.* Φ uestigio] prostibio *k* 15 no-
 tantur Φ de *om.* *k* radiantur *H* 16 uia] uias *B p. c. m2* ui *i, \sigma* (*corr.*)
 aspergat ζ 17 sponsus *i\sigma \Phi* sponsum *H* aest. esse Φ extimato *B*
 clericus Φ 18 ponunt *k* nom.—un.] *in mg. inf. \Sigma* 19 domus *i*
 e] ex ζ unum qui] unus *i\sigma* 20 districtimque Σ (*corr.*), *D, B* (*tert.*
i ex u). scriptumque Φ diser. *Hi, Ba. c. m2* disser. σ scr. Φ quod *B*

facilius magistro cognito discipulos recognoscas. cum sole
 festinus exsurgit; salutandi ei ordo disponitur; uiarum con-
 pendia requiruntur et paene usque ad cubilia dormientium
 5 senex inportunus ingreditur. si puluillum uiderit, si mantele
 elegans, si aliquid domesticae supellectilis, laudat, miratur, 5
 adtrectat et se his indigere conquerens non tam inpetrat quam
 extorquet, quia singulae metuunt ueredarium urbis offendere.
 huic inimica castitas, inimica ieiunia; prandium nidoribus pro-
 6 bat et 'altilis', 'γέρων' uulgo 'κοπτόζων' nominatur. os barbarum
 et procax et in conuicia semper armatum. quocumque te uer- 10
 teris, primus in facie est. quidquid nouum insonuerit, aut
 auctor aut exaggerator est famae. equi per horarum momenta
 mutantur tam nitidi, tam feroces, ut illum Thracii regis putes
 esse germanum.

29. Variis callidus hostis pugnat insidiis. sapientior erat 15

15 cf. Gen. 3, 1

1 recognoscant *H* 2 ex(s)urget *ΣBa.c.* exsurgat *k* ei] diei (*corr.*) *ΣD*
 3 requirunt *Φ* paene] ne (*in mg.*) *Σ* cubilia *KΨ* -culum *ΣDB* -cula
cet. dormientum *σ* (u ex e), *Φ* 4 senex] senex pes (*exp.*) *B* senes *H*
 ex (*del.*) *D* ex (*eras., in mg.* a] senex) *Σ* inportunum *ισ* pupillum *ισ*
 mantele *KισΦ* mantile (*Ψp.c.m2*) *cet.* 5 supel. (*corr.*) *Σ* subpell. *H*
 superl. *Φ* (*corr.*), *B* 6 adtrectant (*corr.*) *K* ad(t)tractat *ισ* se *om.* *Φ*
 in his *K* conquirens *H* conqueritur *B* imperat *Φ,k* (*corr. m. rec.*)
 7 ueraed. *Ψ* uerid. *K* uerel. *ισ* 8 huic] hinc *k* alt. inimicum *Φ*
 9 'altilis', 'γέρων' uulgo 'κοπτόζων' scripsi altilis geron uulgo papitzo *ισ*
 altilis geron opepan (*s. l. Σ*) quae (*s. l. m2 B, om. Σ*) uulgo pappizo (*ex*
 papizo *Σ* papido *B*) *ΣDB* altilis regione (*add. qui m2*) uulgo papio *k*
 altiles sepum uulgo pepizo *KΨ* aliis uulgo pappizo *H* altiles reliquis
omissis Φ; in mg.: a] et altistepon *Σ*, a] geron uulgo papia *Ψ; uirorum*
doctorum coniecturas Vallarsius ad h. l. recenset nom. *om. Φ* 10 in *om. Φ*
 conuicia *KHΦΨ* te uert.] deuerteris *Φ* te *s. l. m2 B, om. k* 11 pri-
 mum *ΣD* semper *KΨ* faciem *k* est *om. H* insinuerit *Φ* 12 actor
B, Dp.c. abetur *ισ* aut] ait *σp.r.* exaggerator *HΣΨ* aggerator *k, B* (*corr.*
m2), exaggeretur (*ex add. m1*) *Φ* fama *ισ* equi *HΨ* et qui *KΣDk*
 qui *i, σ* (*ex que*), *ΦB* horarmus *ισ, om. H* 13 mutatur *Dk, ΣBp.c.*
 nit. tam. fer.] inde ferocescit *k* nitidus *DBp.c.* nitidam *ισ* nidi *H* alt.
 tam] *om. ισ* tamque *ς* ferox *Bp.c.* ferox est *Dp.c.* ill. put. thr. reg.
Φ thracii regis illum putes *ς* traci *H* trachi *B* thrachii *k* iraci *D*
 putas *i* 15 callidi *H* calidus *Φ* erit *H*

coluber omnibus bestiis, quas fecerat dominus deus super
 terram. unde et apostolus: non, inquit, ignoramus eius
 astutias. nec affectatae sordes nec exquisitae munditiae
 conueniunt Christianis. si quid ignoras, si quid de scripturis 2
 5 dubitas, interroga eum, quem uita commendat, excusat aetas,
 fama non reprobatur, qui possit dicere: desponsauit enim
 uos uni uiro, uirginem castam exhibere Christo.
 aut si non est, qui possit exponere, melius est aliquid ne-
 scire securam, quam cum periculo discere. memento, quoniam 3
 10 in medio laqueorum ambulas et multae ueteranae uirgines
 castitatis indubitatum in ipso mortis limine coronam perdidere
 de manibus. si quae ancillae sunt comites propositi tui, ne
 erigaris aduersus eas, ne infleris ut domina. unum sponsum
 habere coepistis, simul psallitis Christo, simul corpus accipitis,
 15 cur mensa diuersa sit? prouocentur et aliae. honor uirginum
 sit inuitatio ceterarum. quodsi aliquam senseris infirmiore 4
 in fide, suscipe, consolare, blandire et pudicitiam illius fac
 lucrum tuum. si qua simulat fugiens seruitutem, huic aperte
 apostolum lege: melius est enim nubere quam uri.

2 *II Cor. 2, 11 6 *II Cor. 11, 2 9 cf. Eccli. 9, 20 19 I
 Cor. 7, 9

1 bestis *Hiσ* quos *Σ* fecerat *KΨ* creauerat *ΣDB* creauit *cet.*
 deus] *om. ΣD, s. l. i* 2 omnem terr. *iσ* et *om. B* 3 exquasitae *K*
 4 xpianis *KΨ* cristeanis *H xpiano* (o ex um *Σ*) *cet. pr.* quid ex quis
m2 D 5 igitur eum *K* excusata *iσΨ* aetas] et has *iσ* 6 famam
 reprobatur *Φ* desponsauit *Σk* disp- *cet.* enim *om. Hk* 7 uiro] uero
i,σ (*corr.*) castam *KΨ* cast. uirginem (*exp.*) *k, om. H* sanctam *cet.*
 exhibe *H* 8 *alt. est*] est enim *H* nesc. al. *ΣD* aliquid] *s. l. m2 B*
 aliqua *Φ* 9 securam *B, om. ΣD* secure *ς* dicere *i,ΣB* (*corr.*) quia *DB*
 10 ueterante *σ* ueterunte *i* sanctae *H* 11 indubitatum *K* -tim *H* -tae
ΣDΦ, Ba.c. lumine *i(-nae), ΣD* perdere *iσ* perdidisse *H* 12 ancillulae
codd. praeter KHkΨ nec *Bp.c.m2* 13 aduersum *B* ne infl.
om. k nec *Φ, Bp.c.m2* 14 xp̄i *iσΣDkΨ, Bp.c.m2* eius corpus *B*
 accepistis (*corr.*) *Σ* 15 mens aduersa *HΣD* alii *Ψ* 16 aliqua *H*
 aliquem *Φ* 17 suscepit *Ha.c.m2* suspice *Φ* blandire (*corr.*) *Φ,*
om. iσ fac *s. l. Σ* 18 apertae *D, om. Φ* 19 est *om. HB* enim
KΨ, om. cet. uri] uiri *i,Σ* (*corr.*)

eas autem uirgines uiduasque, quae otiosae et curiosae domus
 circumeunt matronarum, quae rubore frontis adtrito parasitos
 uicere mimorum, quasi quasdam pestes abice. corrumpunt
 5 mores bonos confabulationes pessimae. nulla illis
 nisi uentris cura est et quae uentri proxima. istiusmodi hortari 5
 solent et dicere: 'mi catella, rebus tuis utere et uiue, dum
 uiuis', et: 'numquid filiis tuis seruas?' uinosae atque lasciuiae
 quiduis mali insinuant ac ferreas quoque mentes ad delicias
 molliunt et, cum luxuriatae fuerint in Christo, nu-
 bere uolunt habentes damnationem, quia primam 10
 6 fidem inritam fecerunt. nec tibi diserta multum uelis
 uideri aut lyricis festiua carminibus metro ludere. non de-
 lumbem matronarum saliuam delicata secteris, quae nunc
 strictis dentibus, nunc labiis dissolutis balbutientem linguam
 in dimidiata uerba moderantur rusticum putantes omne, quod 15
 nascitur. adeo illis adulterium etiam linguae placet. quae

3 *I Cor. 15, 33 9 I Tim. 5, 11-12 16 *II Cor. 6, 14-15

1 uiduasque] et (uel *k*, *om.* *Ψ*) uiduas *ΣDΦkΨB* quae] quaeque *k*
 que (*s. l. m2*) quae *B* et curiosae] *om.* *ισ* et (*s. l.*) curiose *B* et
 (*om. K*) excoriosae *KΨ* domos *HDkB, Σp.c.* 2 circueunt *H* quae
del. B rubor *H* at(d)tritos *Φ, Σa.c.* parasitos *om. Φ* parasi
Bp.c. 3 uicere *HΦ* uincere *Kισ, Σ* (*in mg. at uice*), *D* uincerem *Ψ*
 uincunt *k, B* (*corr. discursantes*) mimorum] *in mg.* et mimos *m. rec. k*
 in modum *Bp.c.* minimorum *Σ* (*corr.*) 4 conf. pess.] colloquia mala *k*
 nulle *Φ* non nulla *k* illius *ισ* illi *H* 5 nisi *om. k* uentris]
 uestis *D* est *om. HισΦk* et *om. ΣDB* qui *H* uentris
ισDB uentri (*i ex is*) sunt *Σ* ostari *D* hortali *Φ* 6 mi catella] misella
kp.c.m.rec. carella *B* tuis reb. *H* uide *H* 7 uiues *K, Σp.c.* et
om. HΦ lasciuiae *Hισ* 8 quoduis *ΣDk* quicquiduis *Φ, B* (*corr.*)
 male *KΨ, B* (*corr.*), *om. Φ* ac *del. B* delitia *B* 9 emolliunt *ς*
 luxuriati *Φ, Ψa.c.m2* 10 quod *DB* primum *H* 11 fecerint *B*
 ne *Hk* disserta *ΦB* deserta *Hισ, Σ* (*corr.*), *Ψa.c.m2* uel. uid.]
 uidearis *k* 12 uidere *Φ, Ψa.c.m2* lyricus (*corr.*) *K* lubricis *Σ*
 (*corr.*), *kB* festiuo *Σ* mero *ισ* elumbem *Σp.r.* delumbe *B* 13 de-
 licatam *kB* deligatam *Ψ* delicatus *H* sectaris *K* et ueteris *H* 14 bal-
 buttiente (*tt ex t Ψ*) lingua *KΦΨ* 15 putant esse *kB* 16 nescitur
k, B (*corr. m2, in mg. † nascitur*) adeo illis] inde (*in mg. at adeo*
m2 Σ) illis (adeo *add. B*) *ΣDB* adulterum *Φ* adolatorum *H* etiam
om. H lingua *H* placent *ισ*

enim communicatio luci ad tenebras? qui consensus Christo et Belial? quid facit cum psalterio Horatius? cum euangeliis Maro? cum apostolo Cicero? nonne scandalizatur frater, si te uiderit in idolio recumbentem? et licet omnia munda mundis et nihil reiciendum sit, quod cum gratiarum actione percipitur, tamen simul bibere non debemus calicem Christi et calicem daemoniorum. referam tibi meae infelicitatis historiam.

30. Cum ante annos plurimos domo, parentibus, sorore, cognatis et, quod his difficilius est, consuetudine lautioris cibi propter caelorum me regna castrassem et Hierosolymam militaturus pergerem, bybliothea, quam mihi Romae summo studio ac labore confeceram. carere non poteram. itaque miser ego lecturus Tullium ieiunabam. post noctium crebras uigilias, post lacrimas, quas mihi praeteritorum recordatio peccatorum ex imis uisceribus eruebat, Plautus sumebatur in manibus. si quando in memet reuersus prophetam legere coepissem, sermo horrebat incultus et, quia lumen caecis oculis non uide-

3 cf. I Cor. 8, 10 5 Tit. 1, 15 I Tim. 4, 4 6 cf. I Cor. 10, 20

1 enim] utique *H* lucis *B* ac (cum *HΦB*) tenebris *HισΣΦB* 2 xpi *HΦkB* et] cum *ΣD* ad *k* belial *KH* beliar *ισ* horatius *σκ* orator *H* oratius (corr. *m2 i*) *cet.* 3 euangelio *kΨ* nonne] *s. l.* *Φ om H* 4 te *om. k* dolio (corr.) *B* ydolo *k* 5 sit *om. ΣDkB* 6 cum *om. k* 7 daemoniorum] *add. finit, deinde post uacuum lineam grandi et picta littera initiali* Referam *eqs. Φ* 8 infelicitate *Φ* calamitatis *H* 9 ante] aut *k* domu *ισ* sororibus *Dp.c.m2* 10 quo *D* difficile *K* difficillimum *Φ* consuetudinem (corr.) *ΣD* -nis *i* cibus *Φ* 11 me propter caelorum *Σp.c.m2* praeter *Φ* regna me *k* regna *HΦ* et *om. H* hierosolima *H* 12 bybliothea *sic* l bibliothecam *KΣD,k* (corr. -ca), *Ψ* biblioticam *H* per bibliothecam *Φ* Romae *om. l* cum summo *k,Σa.r.* summe *Φ* 13 confecere *Φ* carere] *add. omnino B (m2 s. l.), Σ* 14 et (*s. l. Σ*) post *lΣ* 16 intimis *k* eruebat *i. t., in mg. aλ* fluebat *m2 Σ* fluebant *D* erumpebat *k* plautum *k* platus *ισΦ* plato *HΣDB* sumebam *k* manus *Σ* 17 si—memet *om. H* si] et si *Φ, om. l* memei *ισ* memedipsum *B* memetipso *ΣD* me l prophetas *Bp.c.m2,Σ* 18 et *om. ισ* quia] *ex* qui *Σ* qua *H*

3 bam, non oculorum putabam culpam esse, sed solis. dum ita
 me antiquus serpens inluderet, in media ferme quadragesima
 medullis infusa febris corpus inuasit exhaustum et sine ulla
 requie — quod dictu quoque incredibile sit — sic infelicia
 membra depasta est, ut ossibus uix haererem. interim para-
 bantur exsequiae et uitalis animae calor toto frigente iam
 corpore in solo tantum tepente pectusculo palpitabat, cum
 subito raptus in spiritu ad tribunal iudicis pertrahor, ubi tantum
 luminis et tantum erat ex circumstantium claritate fulgoris,
 4 ut proiectus in terram sursum aspicere non auderem. inter-
 rogatus condicionem Christianum me esse respondi. et ille,
 qui residebat: 'mentiris', ait, 'Ciceronianus es, non Christianus;
 ubi thesaurus tuus, ibi et cor tuum'. ilico obmutui
 et inter uerbera — nam caedi me iusserat — conscientiae
 magis igne torquebar illum mecum uersiculum reputans: in
 inferno autem quis confitebitur tibi? clamare tamen
 coepi et heulans dicere: miserere mei, domine, mise-
 5 rere mei. haec uox inter flagella resonabat. tandem ad prae-

13 *Matth. 6, 21 15 Ps. 6, 6 17 *Ps. 56, 2

1 non] in *i* culpam (culpa l) putabam [k esse culp. B culpam om. *is*
 esse om. k et dum k 2 iniquus B eluderet K Ψ quadragesima
 KI, Ψ (corr.) 3 infusa] immensa k corpus] s. l. add. meum m2 B
 exhaustit (h add.) Σ 4 dicto *is* dictum KI Φ incredibili H sit] est
 Dp.c. fit k sic] ita Φ et sic l 5 est] sunt I sunt (eras.) est B
 inter imparabantur (imper- *i*) *i* Ψ parantur ζ 6 et ut H frigentem
 Φ frigiscente *is* 7 tanto I tepescente Φ sarpusculo (corp. et pect.
 m2) K corpusculo H peccatusculo σ pectus Φ pectusculo I palp.—raptus
 om. Φ palpitabam K palpetabant H 8 in spir. om. D pertrahar K
 9 et s. l. Σ ex circ. clar. fulg. *i. t., in mg.* at exercituum stantium
 claritatis fulgor m2 Ψ ex circ.] exercitus astantium k ex om. H
 circumstantibus *is* 10 terra H 11 de condicione ζ esse me Σ
 12 redebat H sedebat I praesidebat Σ DB es tu I 13 ubi] ibi Φ ubi
 enim (fuerit add. B) Σ DkB thesaurum tuum H 14 et om. D
 uerba *is* iam Σ D, B (corr. m. rec.) 15 mag.] maioris Φ illum—tibi
 in mg. inf. Σ illo—uersiculo I referens k 16 tamen] autem
 D 17 coepit σ eiulans uocabulansquae H deus k 18 haec
 cum k

sidentis genua prouoluti, qui adstiterant, precabantur, ut ueniam tribueret adulescentiae, ut errori locum paenitentiae commodaret exacturus deinde cruciatum, si gentilium litterarum libros aliquando legissem. ego, qui tanto constrictus articulo
 5 uellem etiam maiora promittere, deiurare coepi et nomen eius obtestans dicere: 'domine, si umquam habuero codices saeculares, si legero, te negaui'. in haec sacramenti uerba dimissus reuertor ad superos et mirantibus cunctis oculos aperio tanto lacrimarum imbre perfusus, ut etiam incredulis fidem facerent
 10 ex dolore. nec uero sopor ille fuerat aut uana somnia, quibus 6 saepe deludimur. teste est tribunal, ante quod iacui, iudicium teste est, quod timui — ita mihi numquam contingat talem incidere quaestionem! —, liuentes habuisse me scapulas, plagas sensisse post somnum et tanto dehinc studio diuina legisse,
 15 quanto mortalia ante non legeram.

31. Auaritiae quoque tibi uitandum est malum, non quo aliena non adpetas — hoc enim et publicae leges puniunt —, sed quo tua, quae sunt aliena, non serues. si in alieno, inquit,

18 Luc. 16, 12

1 adsistebant Ψ astabant ζ 2 tribueret *om.* H ut errori] maeae H ut] et $\Sigma D \Phi \Psi B$ terrori Φ commodarit I daret k 3 dein Φ decruciatum i (*pr.* u *ex i m2*), σ si] se $i\sigma$ 4 librum $\Sigma a. c. m2$ qui] quamquam $k p. c. m2$ qui in Σ (*s. l.*), DB tantum Φ toto I 5 uelim I uelim K deiurari $i\sigma$ deierare $\Sigma. Bp. c.$ iurare $K \Phi, \Psi$ (*in mg.* a] deierare notare coepi $m2$), denegare I 7 te neg.] denegaui Φ nega- uero B hac I dimissus *om.* H 8 oculis $i\sigma$ aperui $\Sigma D \Phi$ aperui B tantum [H 9 perfusus [$\Sigma D \Phi, B$ (*corr.*) praefusus H fecerent $i\sigma$ facerem $k \Psi, Ba. c. m2$ 10 soror $i\sigma$ super Φ ille] *s. l.* σ illo Φ illud I ille inanis B 11 teste (*testi m2, testis m3*) B testes Φ testis $H \Sigma D$ trib. illud $\Sigma D \Psi B$ testis iud. triste ζ 12 testis H est *om.* $i\sigma \Phi k$ ita ut H in talem ζ incedere $\Sigma \Phi, Ba. c. m2$ incre- dere H 13 questiones $i\sigma$ libentes $i\sigma \Phi, B$ (*corr.*) libenter H liuidas I liboribus (*in mg.* a] liuentes $m2 \Sigma$) ΣD liuentes fateor Ψ me habuisse H habuissem $i\sigma$ habuisse (*s. l.* me $m2$) B scap.] plenas (*planas* Σ) scapulas ΣD (*ex scapulis*) et plagas B 14 somnum $K i \sigma \Phi$ somnium *cet.* 15 non ante mort. ζ moralia H antea k non] *s. l.* $B, om.$ H legerem H 16 auaritia B tibi quoque ΣDB quod $H i \sigma \Sigma DB$ ut ζ 17 hoc—pun. *om.* $i\sigma$ quod $\Sigma D \Phi B$ 18 quae tibi B si—*p. 192, 6* contemnet *om.* $i\sigma$

fideles non fuistis, quod uestrum est, quis dabit
 uobis? aliena nobis auri argentine sunt pondera, nostra
 possessio spiritalis est, de qua alibi dicitur: redemptio uiri
 2 propriae diuitiae. nemo potest duobus dominis
 seruire; aut enim unum odiet et alterum amabit, 5
 aut unum patietur et alterum contemnet. non pote-
 stis deo seruire et mammonae, id est diuitiis. nam
 gentili Syrorum lingua mammona 'diuitiae' nuncupantur. cogi-
 tatio uictus spinae sunt fidei, radix auaritiae, cura genti-
 3 lium. at dices: 'puella sum delicata et quae meis manibus 10
 laborare non possum. si ad senectam uenero, si aegrotare coe-
 pero, quis mei miserebitur?' audi ad apostolos loquentem
 Iesum: ne cogitetis in corde uestro, quid mandu-
 cetis, neque corpori uestro, quid induamini. nonne
 anima plus est quam esca et corpus plus est quam 15
 uestimentum? respicite uolatilia caeli, quoniam
 non serunt neque metunt neque congregant in hor-
 4 rea et pater uester caelestis pascit illa. si uestis
 defuerit, lilia proponentur; si esurieris, beatos audies pauperes

3 *Prou. 13, 8 4 *Matth. 6, 24. *Luc. 16, 13 13 *Matth. 6,
 25—26 18 cf. Matth. 6, 28—30 etc. 19 cf. Matth. 5, 3 et 6 etc.

3 spiritalis *B* est non ΣD animae uiri ζ 4 propitiae *H*
 duobus dom. seru. *in mg. m2* Σ dominibus *H* domni Φ 5 enim
 s. l. Ψ odiet—pat.] diligit (*in ras.*) *H* odit ΣB hodie habebit Φ
 6 aut enim (*en. del.*) *k* patietur] sustinebit Φ contemnit *K* contempnit
 $\Psi a.c.$ condempnit *H\Phi* potest *Ba.c.* potes ΣD 8 gentile *i\sigma* gentilis
KD apud gentiles *kB* mamona *Hk* nuncupatur *k* cogitationis *H*
 10 at—p. 193, 9 possumus] *om. i\sigma* at] ad *K\Phi* an *H\Psi B* ac ΣD sed *k*
 dicis *H\Sigma DkB* quae s. l. Σ man. meis ΣD meis Φ 11 possim ζ
 senecta *H* 12 audi et *Bp.c.m3* audias (*s ex t m2*) *D* [ad apost.]
 apostolis Σ (*ex apostulos*), *DB* apostulum (*m ex s*) Φ ihm loquen-
 tem Σ 13 cordibus uestris Σ quid—uestro *om. H* 14 neque—ind.
om. k 15 pr. est *om. H* alt. est] s. l. Ψ , *om. H\Sigma* 16 caeli] s. l.
m2 \Psi, *om. k* 17 metent *K, \Psi a.c.m2* congraegunt *K* 18 pascet Σ
 (*corr.*), *D* uestitum *H* 19 defuerit] *add. cura est H* proponantur *D*
 praeponuntur $\Sigma kB, H$ (*prop-*) audias beatos ζ

et esurientes; si aliquis adfixerit dolor, legito: propter hoc
 conplaceo mihi in infirmitatibus meis et: datus
 est mihi stimulus carnis meae, angelus satanae,
 qui me colafizet, ne extollar. laetare in omnibus iudiciis 5
 dei; exultauerunt enim filiae Iudae in omnibus iudiciis
 tuis, domine. illa tibi semper in ore uox resonet:
 nudus exiui de utero matris meae, nudus et redeam
 et: nihil intulimus in hunc mundum nec auferre
 quid possumus.

32. At nunc plerasque uideas armaria stipare uestibus, tuni-
 cas mutare cotidie et tamen tineas non posse superare. quae
 religiosior fuerit, unum exerit uestimentum et plenis arcis
 pannos trahit. inficitur membrana colore purpureo, aurum lique-
 scit in litteras, gemmis codices uestiuntur et nudus ante fores
 earum Christus emoritur. cum manum porrexerint, bucinant;
 cum ad agapen uocauerint, praeco conducitur. uidi nuper 2
 — nomina taceo, ne saturam putes — nobilissimam mulierum

1 *II Cor. 12, 10 2 II Cor. 12, 7 5 *Ps. 96, 8 7 *Hiob
 1, 21 8 *I Tim. 6, 7 11 cf. Iac. 5, 2 15 cf. Matth. 6, 2

1 aliquid Φ aliquis te ζ legito hoc Φ 2 conplacet Φ mihi
 om. D meis om. Hk 3 carni H meae] me Φ 4 qui me]
 ut me Φ s. l. colafizet ΣD colaphizet Ψ ne] ut non $K\Psi$
 in om. Φ 5 dei] in ras. m2 B tui dei k iudeae K iude propter Φ
 6 domine] d k resonat Φ sonet H 7 nudus enim H nudus et]
 et n. Φ n. etiam ΣDB n. k redeam] hinc exiam Φ reuertar ad ter-
 ram k 8 mund. istum H neque ΣDB 9 aliquid k 10 at] ad
 KH aut $\iota\sigma$ uideas] s. l. Σ uiduas (uideas add. k) $\sigma k\Psi$ armario
 Dp.c. armari- Φ uestium stip. (uestes stipari m2) D uestibus stip. ζ
 11 mutari Dp.c.m2 sup. non posse k superari KDB quae]
 quod (que m2) k q. (corr. que) B 12 reli(e)giosa $\iota\sigma$ exerit Ba.c., $\Sigma p.r.$
 (in mg. al exerit) et] ex Σ pleni H 13 panno H trahet Kk
 inficiuntur $\Sigma D\Phi k\Psi$ membranae ζ aur. qui H 14 litteris Φ
 (corr.), k literas (a ex i) Σ et] e H foris Φ foras σ fora i 15 eo-
 rum $\Sigma Dk\Psi$, om. Φ manu KH manus Φ egenti ante porr. add.
 codd. praeter K $\iota\sigma$ ebucinant H bucinas D tibia canunt k 16 ad
 s. l. $\Phi\Psi$ agapen $\iota\sigma$ -pem cet. uocarint B conducerent H uidi—
 194, 5 peruen.] facile $\iota\sigma$ 17 nomina t. K Φ cuius (om. $\Sigma D\Psi$) nomen
 t. $\Sigma D\Psi B$ t. nomen (corr. nomen t.) k momenta ceu H saturam H
 -yram K -yrum Φ -iram k ΨB sat. put.] satis amputes ΣD rom. mul. Φ

Romanarum in basilica beati Petri semiuiris antecedentibus
 propria manu, quo religiosior putaretur, singulos nummos
 dispertire pauperibus. interea — ut usu nosse perfacile est —
 anus quaedam annis pannisque obsita praecurrit, ut alterum
 nummum acciperet; ad quam cum ordine peruenisset, pugnus 5
 porrigitur pro denario et tanti criminis reus sanguis effunditur.
 3 radix malorum omnium est auaritia ideoque et ab apostolo
 idolorum seruitus appellatur. quaere primum regnum dei et
 haec omnia adponentur tibi. non occidet dominus fame ani-
 mam iusti: iuuenior fui et senui et non uidi iustum 10
 derelictum nec semen eius quaerens panem. Helias
 coruis ministrantibus pascitur; uidua Sareptena ipsa cum filiis
 nocte moritura prophetam pascit esuriens et mirum in modum
 4 capsace completo, qui alendus uenerat, alit. Petrus apostolus:
 argentum, inquit, et aurum non habeo; quod autem 15
 habeo, hoc tibi do. in nomine domini Iesu Christi

4 cf. Terent. Eun. 236 7 *I Tim. 6, 10 cf. Eph. 5, 5. Col. 3, 5
 8 cf. Matth. 6, 33 10 *Ps. 36, 25 11 cf. III Reg. 17, 6 12 cf.
 III Reg. 17, 8—15 15 *Act. 3, 6

1 romanorum HSDk basilicam KH sancti Φ petri apostoli k
 2 quod SD quia ka.c.m2 ut (in ras. m2) B religiosius Dp.c.
 si sing. B 3 dispertiret Bp.c.m3 dispartire SD ut s. l. Φ usui
 kΨ usi Φ nosse] nostro kB 4 annis om. Kk pannis k prae-
 currit K praecurrit HkΨB,SDp.c. percurrit Φ 5 acceperet KH,Φ
 (-rit) ad] at Ψ cum om. Φ 6 et tanti—195, 14 referam] sed haec
 publice priuatimque execranda generat (euenerat i) auaritia nam iσ et]
 haec H tanto Hk crimine k reus om. K 7 omnium mal.
 SDkB est om. Φ auaritia] cupiditas ka.c.m2 ideo Φ et ab
 HD quia haec ab S et K ab cet. 8 dei] add. et iustitiam eius Ψ
 9 apponuntur B nec D occides (corr.) Ψ occidit Φk,B (alt. i ex
 a m2) dom. f. an. iusti (iustam kB,Ha.c.m2) KHΦkΨB f. dom. an.
 iusti S fame an. iustam dom. D 10 iunior HSDkB pr. et] etenim
 Bp.c.m2 11 neque DΦkB 12 saraptena k saraptena Φ septena
 Da.c.m2 sareptana S filio B 13 esurientem k 14 capse k 15 in-
 quid(t) arg. SDB arg. et aur. inquit k habeo] est mihi k 16 hoc
 tibi do om. KH dom. ihu xpi KΨB ihu xpi nazareni Φ ihu xpi k
 ihu HSD dom. ihu S

surge et ambula. at nunc multi, licet sermone taceant, re loquuntur: 'fidem et misericordiam non habeo; quod autem habeo, aurum et argentum, non do tibi. habentes igitur uictum et uestitum his contenti sumus.' audi, Iacob in
 5 sua oratione quid postulet: si fuerit dominus deus mecum et seruauerit me in uia hac, per quam ego iter facio, et dederit mihi panem ad manducandum et uestem ad induendum. tantum necessaria deprecatus est et post annos uiginti diues dominus et ditior pater ad
 10 terram reuertitur Chanaan. infinita de scripturis exempla subpeditant, quae et auaritiam doceant esse fugiendam.

33. Verum quia nunc ex latere de ea dicitur et suo, si Christus adnuerit, uolumini reseruatur, quid ante non plures annos Nitriae gestum sit, referam. quidam e fratribus parcior
 15 magis quam auarior et nesciens triginta argenteis dominum uenditum centum solidos, quos lina texendo quaesierat, moriens dereliquit. initum inter monachos consilium — nam in eodem

3 cf. I Tim. 6, 8 5 *Gen. 28, 20 15 cf. Matth. 26, 15

1 at] ad *KΦ* an *H* nunc] *s. l. m2 B* multiplicet *Σ* (*corr.*), *Φ*
 multiplici *k* multi *H* taceat (*corr.*) *K* taceam *k* cum taceant *H* re
scripsi ore *KΣD, B* (corde *m3*) corde *Ψ* facto *Φ* ipsae *k*, *om. H* opere *ς*
 3 et (*om. ΣΦB*) arg. et aur. *ΣDΦB* hoc non do t. *ΣDB* non t. do
Φk hoc t. non do *ς* igitur] autem *ΣDB* 4 uestimentum *Ψ* tegu-
 mentum *k* simus *H, Bp.c.m2* in—quid] quid sua oratione *ς* 5 quis
D quod *Φ* deus] meus *ΣDB* deus meus *Ψ* 6 hac *om. Φ* 8 uesti-
 tum *ς* induendum *KHkΨ* indumentum (*pr. u ex e*) *Φ* uestiendum
ΣDB tanta *D, ΣBa.c.* 9 *pr. et]* *s. l. Σ* ut *D* patre *k, B* (*corr.*)
 10 chanaan *K* canaan *HD* canahan *B* infinito *D* suppetunt *B*
 11 quae et *Ψ* qua et *K* quae *cet.* (*cf. 191, 16* auaritiae quoque tibi ui-
 tandum est malum) docent *k* (dicu[a?]nt *m2*), *B* esse *om. H*
 12 ex latere de ea] ex altera redita *H* latere *KΨ* altera *H* parte *cet.*
 si xps adn. suo *Φ* 13 uolumini *ΣD* -ne *cet.* quod *Bp.c.* non
 plures] complures *k* 14 sit] *s. l. Φ, s. l. m2 B* est *k* referamus *D*
 referemus *ς* ex *ΣDkB* portior *Φ, Ψ* (partior *m2*) 15 uend. dom. *k*
 16 quod *Da.c.m2*. line *H* linam *i* linan *σ* lino *ς* adquisierat *Σ*
DΨB, k (acq.-) 17 derelinquit(d) *iσ* initium *iσD* inter *K* est
 inter *cet.* nam et *B*

loco circiter quinque milia diuisis cellulis habitant —, quid
 2 factu opus esset. alii pauperibus distribuendos esse dicebant,
 alii dandos ecclesiae, nonnulli parentibus remittendos. Maca-
 rius uero et Pambos et Isidorus et ceteri, quos patres uocant,
 sancto in eis loquente spiritu decreuerunt infodiendos esse 5
 cum domino suo dicentes: pecunia tua tecum sit in per-
 ditionem. nec hoc crudeliter quisquam factum putet: tantus
 per totam Aegyptum cunctos terror inuasit, ut unum solidum
 dimisisse sit criminis.

34. Et quoniam monachorum fecimus mentionem et te scio 10
 libenter audire, quae sancta sunt, aurem paulisper adcommoda.
 tria sunt in Aegypto genera monachorum: coenobium, quod
 illi sauhes gentili lingua uocant, nos 'in commune uiuentes'
 possumus appellare; anachoretae, qui soli habitant per de-
 serta et ab eo, quod procul ab hominibus recesserint, nuncu- 15
 pantur; tertium genus est, quod dicunt remnuoth, deterrimum

6 Act. 8, 20

1 circiter *om.* *H* diuersis *k* habitabant *k* quod Φ quid huic *k\Psi*
 2 essent Σ distr. paup. *k* 3 macherius *σa.c.* macharius *cet.* 4 *pr.*
 et *om.* *H* pambos *H, Φa.c.* pambus $\Sigma\Psi, \Phi p.c.$ pambbus (*pr. b eras.*) *K*
 padmos *D* passibus *ισ* pambo *kB* 5 eius *k* 6 dom. suo] eodem ΣDB
 perditionem Φ perditionem *k* (*corr.*), *B* perditione *cet.* 7 ne *k* hoc]
 hos *H* quisqu. put. fact. ΣDB fact. quis put. *k* 8 cunct. per tot.
 (a)eg. ΣDB totum *H* 9 dimisse (*corr.*) $\Sigma D\Phi\Psi$ demisisse *KH* sit]
 s. l. Σ , esset (*in ras. m2*) *B* 10 mentionem—199, 10 explorant] *a*
librario hoc loco omissa post 201, 17 regredientibus *inserta sunt his*
uerbis in fine additis: et cum hic finis require in illa pagina superius in
 illa cruce Φ 11 sunt *om.* Φ 12 mon. unum ζ caenobium *D* cae-
 nubium *H* cenubium Φ cenobite (te *in ras. m2*) *B* coenobitae ζ ; coeno-
 bium *h. l.* adiectiuum est = κοινόβιον γένος 13 sauhes *K, \Psi* (*in mg.*
al aches) sauches *k* sauses *D* saulis Φ sauthes (*in mg. l auses m2*) *B*
auses (*in mg. al *****) Σ hauses *H* (*cf. Spiegelberg, Koptische Miscellen*
XXXIII p. 51 (Par. 1906)) 14 dicere Φ appellare secundum ζ ana-
 chore(i)tae *KD\Phi\Psi* anchoritae (*corr.*) Σ anacorite *B* anachore(i)tas *Hk*
 15 et *om.* *B* recesserunt ΣDk secesserint *H* 16 remoboth dicunt ζ
 dicitur Φ remnuoth *K, \Psi* (*in mg. al remneboth*) remnuot Φ rennuoth
 Σ remneroth *B* remnuoho *H* remeboth *k* rennuo *D* (*cf. Spiegelberg l. l.*)
 deterimum *H* teterrimum $\Sigma Dk, B$ (*pr. t in ras. m2*)

atque neglectum. et quod in nostra prouincia aut solum aut
 primum est. hi bini uel terni nec multo plures simul habi- 2
 tant suo arbitrato ac ditione uiuentes et de eo, quod labora-
 uerint, in medium partes conferunt, ut habeant alimenta com-
 5 munia. habitant autem quam plurimum in urbibus et castellis.
 et, quasi ars sit sancta, non uita, quidquid uendiderint, mai-
 oris est pretii. inter hos saepe sunt iurgia, quia suo uiuentes
 cibo non patiuntur se alicui esse subiectos. re uera solent cer- 3
 tare ieiuniis et rem secreti uictoriae faciunt. apud hos affec-
 tata sunt omnia: laxae manicae, caligae follicantes, uestis
 10 grossior, crebra suspiria, uisitatio uirginum, detractatio cleri-
 corum, et si quando festior dies uenerit, saturantur ad uo-
 mitum.

35. His igitur quasi quibusdam pestibus exterminatis ue-
 15 niamus ad eos, qui plures in commune habitant, id est, quos
 uocari coenobium diximus. prima apud eos confoederatio est
 oboedire maioribus et, quidquid iusserint, facere. diuisi sunt
 per decurias atque centurias, ita ut nouem hominibus decimus
 praesit et rursus decem praepositos sub se centesimus habeat.
 20 manent separati, sed iunctis cellulis. usque ad horam nonam 2

1 atque] quod *H* nostra] nam Φ aut solum *om.* Φ est aut
 primum *k* 2 hii *KHDB*, *om.* Φ nec] aut *H* aut non Φ 3 arbitrio
 $\Sigma\Phi k B$ ac] aut *H* de eo] ideo *k* 4 medio Ψ partis Φ pares *H*
 5 quam] com *H* plurimi $\Sigma D, Bp.c.m.2$ in urbibus] *in mg. m.2* Σ
 6 ars] ar Φ, B (*corr.*) non] nunc *H* uendiderit ΣD (*corr.*), *k* uin-
 diderint *H* uiderint *K* maioris *in ras.* *B* 7 hos] eos Σ iurgia
 sunt *k* 9 secreta *Dp.c.m.2* secretis *Hk* uictoria Ψ uictoria *K* hos
 hec *B* 10 manichae *KD* calligae *k, \Psi a.c.m.2* follicantes *K* folli-
 clantes Φ 11 crossior *H* crassior ς detractatio *K* detractatio Ψ de-
 tractio *cet.* 12 et *s. l. m.2* *B* festior dies *KH\Phi* dies festus *cet.* ad-
 uenerit *B* 14 ueniamus *H* 15 plures] *add.* sunt et ΣD (et *s. l. \Sigma*)
 16 uocare Σ (*corr.*), Φ , *om.* *H* caenouium (*corr.* caenobium) *D* cae-
 nubium *H* cynobium Φ cenobitas (tas *in ras. m.2*) *B* coenobitas ς dixi
 ΣDB consideratio *H* federatio *k* 17 et *s. l. m.2* *B* iusserint]
 dixit (dixerint *m.2*) *k* 18 unus decimus *k* 19 rursus *codd. praeter*
K\Psi prepositi *Dp.c.m.2* propositus Φ super *Dp.c.m.2* se *s. l. B*
 centesimum habeant *D* 20 qui (*del.*) manent Φ maneant ΣD sepa-
 ratis et iunctis *KH\Phi* separati seiunctis *kB*

quasi iustitium est: nemo pergit ad alium exceptis his, quos decanos diximus, ut, si cogitationibus forte quis fluctuat, illius consoletur alloquiis. post horam nonam in commune concurritur, psalmi resonant, scripturae ex more recitantur et completis orationibus cunctisque residentibus medius, quem 5 patrem uocant, incipit disputare. quo loquente tantum silentium fit, ut nemo ad alium respicere, nemo audeat excreare. 3 dicentis laus in fletu est audientum. tacite uoluuntur per ora lacrimae et ne in singultus quidem erumpit dolor. cum uero de regno Christi, de futura beatitudine, de gloria coe- 10 perit adnuntiare uentura, uideas cunctos moderato suspirio et oculis ad caelum leuatis intra se dicere: quis dabit mihi pinnas sicut columbae, et uolabo et requiescam? 4 post hoc concilium soluitur et unaquaeque decuria cum suo parente pergit ad mensas, quibus per singulas ebdomadas 15 uicissim ministrant. nullus in cibo strepitus, nemo comedens loquitur. uiuitur pane, leguminibus et olere, quae sale et oleo condiuntur. uinum tantum senes accipiunt, quibus et paruulis

12 Ps. 54, 7

1 quasi (s. l. m.2 K, om. Ψ) iustitium est KY ut (om. ΣD) institutum est ΣDB institutum est ieiunium et k, om. HΦ nemo] nullis Φ pergat k ad s. l. Σ ad ad H excepto ka.c.m.2 decanis quos ΣDB 2 ut om. H si om. Φ forte cog. k 3 illius om. H et post H 4 conueniunt k psalmis KY ex script. ex Φ rec. ex more DΨ et] ex D 5 cunct. res. om. k 6 tantum] tantum H 7 sit D ad om. ΣD audiat K 8 dicentes KΣΨ -ti B -tibus H indecens (pr. e ex i m.2) k in om. H fletum Hk fletus Φ audientum KY -tium cet. tacitae Hk 9 ne] mut. in nec Σ, B (m.3) 10 dei H alt. de] et de Σ (et eras.), DB beatitudinis k tert. de] in mg. Σ, om. kB et de Σ gloriā B coepit Φ 11 uenturā B et s. l. B 12 oculos H, B (corr.) caelos H leuatos H eleuatis k se s. l. Σ 13 pennas DkB, Σp.c. Ψa.c.m.2 et uolabo om. H 14 hoc KHΦ haec cet. consilium H soluitur] s. l. m.2 Σ dissoluitur k unamquaeque K in (exp.) unaquaeque Ψ 15 patre B mensam Φ per om. k 16 ministrat Φ strep. est ΣDΨB 17 legumine k holere k (h)olera ΣD oleribus Φ sale] solae Φ solo B et oleo] solo Σ (s. l.), D 18 conduntur D sen. acc. tant. H et] cum Bp.c.Σ se H

saepe fit prandium, ut aliorum fessa sustentetur aetas, alio-
 rum non frangatur incipiens. dehinc consurgunt pariter et
 hymno dicto ad praesepia redeunt. ibi usque ad uesperam
 cum suis unusquisque loquitur et dicit: 'uidistis illum et
 5 illum, quanta in ipso sit gratia, quantum silentium, quam
 moderatus incessus?' si infirmum uiderint, consolantur; si in 5
 dei amore feruentem, cohortantur ad studium. et quia nocte
 extra orationes publicas in suo cubili unusquisque uigilat,
 circumeunt cellulas singulorum et aure adposita, quid faciant,
 10 diligenter explorant. quem tardiozem deprehenderit, non in-
 crepant, sed dissimulato, quod norunt, eum saepius uisitant
 et prius incipientes prouocant magis orare, quam cogunt. opus 6
 diei statutum est, quod decano redditum fertur ad oeconomum,
 qui et ipse per singulos menses patri omnium cum
 15 magno reddit tremore rationem. a quo etiam cibi, cum facti
 fuerint, degustantur et, quia non licet dicere cuiquam: 'tunicam
 et sagum textaque iuncis strata non habeo', ille ita uni-
 uersa moderatur, ut nemo quid postulet, nemo dehabeat. si 7
 uero quis coeperit aegrotare, transfertur ad exedram latiore
 20 et tanto senum ministerio confouetur, ut nec delicias urbium

1 fessa s. l. Σ 2 dein H coniunguntur Φ 3 ad] de (in ras.) B
 praesepie (corr. praesepi) B praesepia ka.c.m.2 redeunt] in ras. m.2
 B redeant D et ibi KΨ uesperum HΨ -ra Φ 4 un. c. suis H
 cum suis om. Φ pr. et om. II uidisti Hk et illum] s. l. K et
 illam Φ 5 sit in illo k gratiam K 7 cohartantur K (corr.) Φ
 qua (corr.) K que Φ 8 orationem publicam k cubili (s. l. unus-
 quisque) Ψ cubiculo un. kB un. cubiculo Φ uigilet Φ 9 circueunt H
 cellulis D cellas Hk et] ut II quod Φ quid singuli B faciunt
 H audiant D 10 deprahenderent K uiderint Φ 11 dissimulant k
 eum] eius ka.c.m.2 12 incipientem k prouocat Φ cogant II 13 sta-
 tum Φ redditur KB fert.] a decano fertur k econemum H icono-
 mum k yconomum Φ 14 patri omn. per s. m. Φ 15 reddidit tr. Σa.c.
 reddet tr. H timore reddet k tr. reddit s 16 praegustantur s cuiq.
 dic. HΦk 17 et om. Φ saccum Ba.c.m.2 testaque D stratum
 Ba.c. strato K ita ille B ita] s. l. K itaque H cuncta Φ
 18 nemo deb.] nemini aliquid desit Φ 19 uero qui Φ quis uero s
 excedram (corr.) ΣB excederam D lautiozem Bp.c. (sed u denuo eras.)
 20 tantum HΦ ministerium K,Ha.c.m.2

nec matris quaerat affectum. dominicis diebus orationi tantum
 et lectionibus uacant; quod quidem et omni tempore completis
 8 opusculis faciunt. cotidie de scripturis aliquid discitur. ieiunium
 totius anni aequale est excepta quadragesima, in qua
 sola conceditur restrictius uiuere. pentecoste cenae mutantur 5
 in prandia, quo et traditioni ecclesiasticae satisfiat et uentrem
 cibo non onerent duplicato. tales Philo, Platonici sermonis
 imitator, tales Iosephus, Graecus Liuius, in secunda Iudaicae
 captiuitatis historia Essenos refert.

36. Verum quia nunc de uirginibus scribens paene super- 10
 flue de monachis disputauit, ad tertium genus ueniam, quos
 anachoretas uocant et qui de coenobiis exeuntes excepto pane
 et sale amplius ad deserta nil perferunt. huius uitae auctor
 Paulus, inlustrator Antonius et, ut ad superiora conscendam,
 2 princeps Iohannes baptista fuit. talem uirum Hieremias quo- 15
 que propheta descripsit dicens: bonum est uiro, cum
 portauerit iugum ab adolescentia sua. sedebit
 solus et tacebit, quoniam sustulit super se iu-

7 cf. Philo *περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον εἶναι ἐλεύθερον* cap. 12 8 cf.
 Ioseph. de bello Iudaico II 8, 2—13 16 *Thren. 3, 27—30

1 neque *H* orationibus *Dp.c.m.2* 3 al. de scr. *ΣDB* discatur *H*
 dicitur *ΣDB* 4 quadragesima *KΨ* quadragesima *Φ* 5 rei strictius *Φ*
 destriictius *D,Σa.c.* districtius *B,Σp.c.* strictius *k* pentecosten *HΣDΦΨ*
 ac (et usque *del. Bm.2*) pentecoste *kB* a pentecoste *ς* 6 satisfiat *Φ* 7 talis
H,Φ (*s. l.*) philon *Φ* filo *KH* Philo Platonici] philosaphatici *ΣD*
 8 imitatur *H* imitantur *ΣD* talis *KHΦ* iosepus *K* ioseppus *ΣDΦ*
 iosseppus *H* iosephus et *k* grecus talis *Φ* greccus (*del. m.2*) *B* Liuius]
ex libus *m.2Ψ* libius *k* libris (*del. m.2*) *B* lapsus *H, om. K* 9 historiae *D*
 essenos *Φ, B* (*in ras. m.2*) esse nos *ΣD* esse nos debere *k* esse non *cet.*
 10 nunc *om. Φ* paene *om. H* superfluum *ΣDB* 11 disputans *ΣD*
 ueniamus *k* 12 et qui] et *H* qui et *ς* caenobiis *D* caenubiis *H*
 cenobiis *Σ* (*corr.*), *ΦB* uenientes euntes *H* 13 ad des. n. perf. a. *ς*
 amplius] *s. l. m.2 B, om. Φ* nil *K* nihil (*ex ni Σ*) *cet.* ferunt *Bp.r.*
 praeferunt *H* 14 et *om. k* ut *s. l. Σ* ad *om. Φ* 15 iohannis *KHΦ*
 uerum *K* uero (*s. l. Σ*) uirum *ΣDB* quoque *om. kB* 16 discripsit *H*
 describit *Σ, D* (*e ex i m.2*), *k* discribit *ΦB* 17 iugum graue *B* ab]
 in *Hk* sua] *add. m.2 Ψ, om. H* 18 solus *KΦΨ* solitarius *cet.* et
 in *mg. m.2 B* tulit *k* iugum super se *k* iugum *Φ*

gum, dabit percutienti se maxillam, saturabitur
 inproperiis, quia non in sempiternum abiciet do-
 minus. horum laborem et conuersionem in carne, non car-
 nis, alio tempore, si uolueris, explicabo. nunc ad propositum 3
 5 redeam, quia de auaritia disserens ad monachos ueneram.
 quorum tibi exempla proponens, non dicam aurum et argentum
 et ceteras opes, sed ipsam terram caelumque despicias et Chri-
 sto copulata cantabis: pars mea dominus.

37. Post haec, quamquam apostolus semper orare nos iubeat
 10 et sanctis etiam ipse somnus oratio sit, tamen diuisas
 orandi horas habere debemus, ut, si forte aliquo fuerimus opere
 detenti, ipsum nos ad officium tempus admoneat: horam tertiam,
 sextam, nonam, diluculum quoque et uesperam nemo, qui
 nesciat. nec cibus a te sumatur nisi oratione praemissa nec
 15 recedatur a mensa, nisi referantur gratiae creatori. noctibus 2
 bis terque surgendum, reuoluenda de scripturis, quae memo-
 riter tenemus. egredientes hospitium armet oratio, regredien-
 tibus de platea oratio occurrat ante, quam sessio, nec prius

8 *Ps. 72, 26 9 cf. Eph. 6, 18 etc.

1 et dabit ΣDB prestatuit H maxilla D 2 inproperiis] ob(p)probrisi
 ΣDB abicit KΨ 3 conu.] conscientiam Φ 5 qui Σa.c.Bp.c. 6 tibi]
 s. l. add. si B proponis (i ex e) B dico Σ atque ΣDB
 7 opes] sordes k, in mg. at sordes Ψ et caelum ΣDB, om. Φ de-
 spicias K dispicias (ex despecies) Ψ despicias Φ despiciens Dk,B (corr.),
 H (disp.-) despiciens (pr. e ex i) Σ alt. et] et (eras.) se Φ, om. k
 9 quamque H semp. nos (nos s. l. Ψ) or. KΨ or. nos semp. Σ
 iubet D,B (corr.) 10 et om. k etiam om. H sit somnus or. Σ
 tamen] sic (s. l. m2) tamen B 11 horas or. k deb. hab. ΣD de-
 bemus om. Φ ut—ad om. Φ op. fuer. k 12 ad s. l. Ψ oram
 D, om. k tertia k 13 sexta k nona k, om. K diluculo H, Σ
 (i ex e), Dk, Ba.c.m2 et] ad Φ uespera Hk nemo est Σ quis
 k, B (corr.) 14 cibi—sumantur ΣDB a te scripsi ante codd., om. Σ
 15 regrediatur k a] ante de B referatur D, Σp.r., Σ creat. gr. Σ
 gratia ΣD, Ba.c.m3 gratia Σ conditori k 16 quae de scr. Σ de]
 ab H memoriae H 17 teneamus k retinemus ΣDB de hospi-
 tio Σ oratio] add. occurrat ante quam sessio K (del.) 18 occ.
 or. B sessus H ne k

corpusculum requiescat, quam anima pascatur. ad omnem
 actum, ad omnem incessum manus pingat crucem. nulli detrahas
 3 nec aduersus filium matris tuae ponas scandalum. tu quae es,
 ut alienum seruum iudices? suo domino stat aut cadit.
 stabit autem; potens est enim deus statuere illum. 5
 nec, si biduo ieiunaueris, putes te a non ieiunante esse meli-
 orem. tu ieiunas et irasceris, ille comedit et forte blanditur;
 tu uexationem mentis et uentris esuriem rixando digeris, ille
 4 moderatius alitur et deo gratias refert. unde cotidie clamat
 Esaias: non tale ieiunium elegi, dicit dominus, et 10
 iterum: in diebus enim ieiuniorum inueniuntur uo-
 luntates uestrae et omnes, qui sub potestate uestra
 sunt, stimulat. <si> in iudiciis et litibus ieiunatis
 et percutitis pugnis humilem, ut quid mihi ieiuna-
 tis? quale illud potest esse ieiunium, cuius iram, non dicam 15
 nox occupat, sed luna integra derelinquit? te ipsam considerans
 noli in alterius ruina, sed in tuo opere gloriari.

38. Nec illarum tibi exempla proponas, quae carnis curam

2 cf. Ps. 49, 20 3 *Rom. 14, 4 10 *Esai. 58, 5. 54, 1. 17 etc.
 11 *Esai. 58, 3—4 15 cf. Eph. 4, 26 18 cf. Rom. 13, 14

1 et ad Φ 2 omne Ψ domini cruc. ζ 3 aduersum kB filios H
 ponebas Σ quis $k, Bp.c.m3$ qui (quis $m2$) Σ 4 ut] qui k et Φ
 alius Φ seruum—autem] in $mg. m2$ Σ suo] si (*ex su*) H suo enim Σ
 cadet H 5 autem] enim H potest k enim *om.* $H\Phi$ dominus
 $\Sigma D\Phi\Psi$ eum H 6 si uiduo D sibi duo $H\Psi$ si biduo triduoque ζ
 putes te] *ex* potest $m2$ Ψ potes te Σ , *om.* H a] *eras.* Σk , *om.* ΦB
 non *om.* Φ ieiunantibus $D, \Sigma p.c.$ -tes H 7 comedet K, B (*corr.*)
 et *s. l.* B fortasse Φ fronte ζ 8 esur.] ingluuiem Φ 9 moderantius K
 refert] agit $\Sigma D\Phi B$ 10 esaias K isaias Φk elegit k dicit] *s. l.*
 $m2$ Ψ , *om.* k 11 die Σ (*corr.*) enim *om.* $H\Sigma DB, \Phi$ (*add. s. l.*) iei.
 uestrorum $H\Psi, Bp.c.m2$ uoluntas uestra k 12 uestra pot. ζ 13 si
add. Engelbrecht, om. codd. in iud.] iniuriis Σ et lit.—luna *om.* Φ
 ieiunantes H 14 pugnis hum. *om.* k ut] et ut $K\Psi$ 16 nox] sol H
 sed etiam k lunam ΣD luna umbram diei k luna (umbra diei *del.*
 $m2$) B integram ΣD , *om.* k dereliquid (*corr.*) $\Sigma\Psi$ derelinquet (*corr.*
 $m2$) et uox nostra cum clamore auditur B 17 ruinam H, Σ (*corr.*), D
 gloriare H, Σ (*corr.*), D

facientes possessionum reditus et cotidianas domus impensas
subputant. neque enim undecim apostoli Iudae prodicione sunt
fracti nec Phygelo et Alexandro faciente naufragium ceteri a
cursu fidei substiterunt. nec dicas: 'illa et illa suis rebus
5 fruitur; honoratur ab omnibus; fratres ad eam conueniunt et
sorores: numquid ideo uirgo esse desiuit?' primum dubium, 2
an uirgo sit talis. non enim, quomodo uidet homo,
uidebit deus. homo uidet in facie, deus uidet in
corde. dehinc, etiam si corpore uirgo est, an spiritu uirgo
10 sit, nescio. apostolus autem ita uirginem definiuit: ut sit
sancta et corpore et spiritu. ad extremum habeat sibi
gloriam suam. uincat Pauli sententiam, deliciis fruatur et uiuat:
nos meliorum exempla sectemur. propone tibi beatam Mariam, 3
quae tantae extitit puritatis, ut mater esse domini mereretur.
15 ad quam cum angelus Gabriel in uiri specie descendisset
dicens: aue, gratia plena, dominus tecum, consternata
[perterrita] respondere non potuit; numquam enim a uiro
fuerat salutata. denique nuntium discit et loquitur et, quae
hominem formidarat, cum angelo fabulatur intrepida. potes

3 cf. II Tim. 1, 15. I Tim. 1, 20 7 *I Reg. 16, 7 10 *I Cor.
7, 34 16 Luc. 1, 28

1 redditus *H* redimitus (*corr.*) *B* cotidiano *ka.c.m2* -na *H*
domos *K,Σ* (*corr.*), *DB* impensa *H* impensasque *KΨ* pensas *D* ex-
pensas *Φ* 2 xpi apost. *ΣDB* de iuda proditore *k* prodicionis *H*
3 nec de *k* ne *Φ* phogelo (*pr.* o *ex* i) *Σ* fileto *kΨB* facientem *H*
-tes *ΣD* -tibus *ς* ceteri *om.* *D* a cursu] accursu *B* 5 homini-
bus *HΣ, Bp.c.* ueniunt *k* 6 ideo *om.* *H* esse desiit *kB* desit
esse *H* primo *ς* dub. est *kB* 7 uidit *H* 8 uidebit et *H*
uidet *ΣDB, Ψp.r.* homo—facie] si quidem homo in fatiem (*m exp.*) *Φ*
pr. uidet] *ex* uidit *Ψ* uidebit *H* *alt.* deus] *s. l.* *K*, *add.* autem *ΣDkB*
uideat *Φ*, *om.* *kB* 9 deinde *k* dein *Σp.r.* etiam *om.* *k* an *om.* *ς*
spir. uirgo sit] sit et spir. talis (*i ex e*) *Φ* 11 *pr.* et *om.* *HΦk* 12 glor.
suam] bona sua *B* sententia *HB* dilitias *H* 13 meliorem *k*
meliora *H,Σ* (*a ex em*) sect. ex. *k* 14 tanta *Ψ* dom. esse *ς*
15 gabrihel *HΣDk* specie uiri *k* uirili spetiae *B* speciem *Φ* discen-
disset *H,Σ* (*corr.*), *Φ* 16 aue] habe *H* 17 perterrita *seclusi* et per-
territa *ΣDkΨB* 18 fuerit *D, B* (*corr.*) 19 formidarit *Φ* formidauerat *k*
formidabat *ΣDB* fabul.] loquebatur *k* potest *IIΦ*

4 et tu esse mater domini. accipe tibi tomum magnum, nouum
 et scribe in eo stilo hominis uelociter spolia detrahentis
 et, cum accesseris ad prophetissam et conceperis in utero et
 pepereris filium, dic: a timore tuo, domine, concepimus
 et doluimus et peperimus; spiritum saluationis
 5 tuae fecimus super terram. tunc et filius tuus tibi re-
 spondebit et dicet: ecce mater mea et fratres mei. et
 mirum in modum ille, quem in latitudine pectoris tui paulo
 ante descriperas, quem in nouitate cordis stilo uolante signa-
 ueras, postquam spolia ex hostibus ceperit, postquam denu-
 10 dauerit principatus et potestates et adfixerit eas cruci, conceptus
 adolescit et maior effectus sponsam te incipit habere de matre.
 6 grandis labor, sed grande praemium esse, quod martyras, esse,
 quod apostolos, esse, quod Christus est. quae quidem uniuersa
 tunc prosunt, cum in ecclesia fiunt, cum in una domo pascha
 15 celebramus, si arcam ingredimur cum Noe, si pereunte Hie-
 richo Raab iustificata nos continet. ceterum uirgines, quales
 7 apud diuersas hereses et quales apud inpurissimum Mani-

1 *Esai. 8, 1 3 cf. Esai. 8, 3 4 *Esai. 26, 18 7 Matth. 12,
 49 etc. 8 cf. III Reg. 4, 29 10 cf. Col. 2, 15. 14 16 cf. Gen. cap.
 6—8 cf. Ios. 6, 17 et 25

1 et tue Φ , om. H mat. esse B thomum H, $\Sigma p.c.$ domum Φ
 magn. nou. om. Φ 2 eum D, B (corr.) et spolia Φ trahentis Φ
 detrahens k detrahe D, $Bp.c.$ 3 cum] postquam ζ ad om. Φ 4 pe-
 peris $\Sigma\Psi$ (corr.), D Φ peperit H paries K domine om. k 5 spiri-
 tum—fecimus om. Φ spiritu saluationis H 6 quem (quam $\Sigma a.c.$)
 fecimus ΣD quem fecisti B quae concepisti k tibi om. H 7 et dicet
 om. H dicit K mea] add. et dit H 8 latitudinem HD Φ k
 9 descriperas D descriperat H quem s. l. Φ quem in] quae (que
 Σ) mihi ΣD quē michi in B uolante om. $\Sigma D\Psi$ 10 ex] ab k re-
 ceperit ΣD 11 adfixerit D, $\Phi a.r.$ adfixit H adfixas K Ψ ea H
 12 effectu. B affectus Σ incipiet H incipiat D Φ de] pro K Ψ
 13 sed et H Φ martyras K $\Phi\Psi$ martyres (s. l. sunt m2 k) cet. alt.
 esse (in ras.) quod (s. l.) B 14 apostolos Ψ apostulos (alt. o ex u) K
 apostoli cet. esse om. H quidam H 16 ingrediamur B per-
 euntē ΣD iherico B iericho ζ 17 rahab B meretrix iust. ΣDB
 ceteras k 18 diuersis Φ purissimum H esse man. k manechum Φ

cheum esse dicuntur, scorta sunt aestimanda, non uir-
gines. si enim corporis earum auctor est diabolus, quomodo
possunt honorare plasticam hostis sui? sed quia sciunt uir-
ginale uocabulum gloriosum, sub ouium pellibus lupos tegunt.
5 Christum mentitur antichristus et turpitudinem uitae falso
nominis honore conuestiunt. gaude, soror, gaude, filia, gaude, mi
uirgo: quod aliae simulant, tu uere esse coepisti.

39. Haec omnia, quae digessimus, dura uidebuntur ei, qui
non amat Christum. qui autem omnem saeculi pompam pro
10 purgamento habuerit et uana duxerit uniuersa sub sole, ut
Christum lucrifaciat, qui conmortuus est domino suo et con-
resurrexit et crucifixit carnem cum uitiis et concupiscentiis,
libere proclamabit: quis nos separabit a caritate Chri-
sti? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fam- 2
15 mis? an nuditas? an periculum? an gladius? et ite-
rum: certus autem sum, quia neque mors neque uita
neque angelus neque principatus neque instantia
neque futura neque fortitudo neque excelsum neque

4 cf. Matth. 7, 15 11 cf. Phil. 3, 8 cf. II Tim. 2, 11 cf.
Col. 3, 1 12 cf. Gal. 5, 24 13 *Rom. 8, 35 16 *Rom. 8, 38—39

1 scortae $\Sigma k, D(-e)$ extimanda B aestimandae $\Sigma D, k$ (*postposito* sunt)
existimandae ζ 2 corpori Σ (*corr.*), D corpus (*corr.*) B eorum H
diabolus dicendus Σ 3 honorare] orare k plasticum Φ plasticas k
plasmationem ΣD plasmationem (*matonem in ras. m2*) B hostes (*corr.*)
 ΣB sui est k uirginali $\Psi a.c.m.2$ uirginalē k 4 pell. lup.
teg. *om.* k lupus $H\Phi$ lopus K 5 xpi k mentiuntur $H, Bp.c.m.2$
antichristum $Bp.c.m.2$ ante xpm H falsi K 6 conuertunt kB con-
gesciunt H *pr.* gaude o *ex* gaudio Φ mi *om.* ΣD 7 quia quod Ψ
uero H 8 gessimus ΣD uidebitur $ka.c.m.2$ uidebantur Φ qui]
quae ζ 9 pompa Φ 10 purgamentum Φ dixerit B 11 lucrifaciat
 H lucrifaciat Φ cum mortuis $\Psi a.c.m.2$ cum mortuus Φ suo *om.* B
conres. $K\Phi B$ cons. *cet.* 12 *pr.* et] ea H crucifixerunt k carn.
suam k 13 liberae $K\Psi$ proclamauit $KH, \Sigma Da.c.$ clamabit k sepa-
rauit $H\Phi, B(corr.)$ Christi] dei ζ 14 an trib. ζ *pr.* an *om.* H
angustiae Φ fames $\Sigma Dk, B, \Psi p.c.$ 15 an nud. an per. *om.* H et—uita
om. k 16 autem sum $K\Psi$ sum autem Φ enim sum H sum ΣDB
17 angeli Φ princ.] *add.* neque potestates ζ 18 exc.] altitudo Φ

profundum neque alia creatura poterit nos separare a caritate dei, quae est in Christo Iesu domino nostro. dei filius pro nostra salute hominis factus est filius, decem mensibus in utero, ut nascatur, expectat, fastidia sustinet, cruentus egeritur, inuoluitur pannis, blanditiis deridetur et ille, cuius pugillo mundus includitur, praesepis continetur
 3 angustis. taceo, quod usque ad tricesimum annum ignobilis parentum paupertate contentus est; uerberatur et tacet; crucifigitur et pro crucifigentibus deprecatur. quid igitur retribuam domino pro omnibus, quae retribuit mihi? 10 calicem salutaris accipiam et nomen domini inuocabo. pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius. haec est sola digna retributio, cum sanguis sanguine compensatur et redempti cruore Christi pro redemptore
 4 libenter obcumbimus. quis sanctorum sine certamine coronatus 15 est? Abel iustus occiditur; Abraham uxorem periclitatur amittere et, ne in inensum uolumen extendam, quaere et inuenies singulos diuersa perpeccatos. solus in deliciis Salomon fuit et forsitan ideo corrui. quem enim diligit dominus, corripit; castigat autem omnem filium, quem recipit. nonne melius est breui tempore dimicare, ferre uallum, 20

6 cf. Esai. 40, 12 9 Ps. 115, 3—4 12 Ps. 115, 6 16 cf. Gen. 4, 8 cf. Gen. 12, 11—20 cf. Gen. 20, 2—18 19 *Hebr. 12, 6

1 aliqua *B* ulla alia Φ 2 a *om.* *H* 3 fact. est hom. Φ 4 no-
 uem *B* 5 egeritur (*corr.* egreditur) *K* reger. *H* erig. Φ egred. *cet.*
 pannis inu. Ψ delinitur *k* 6 et *om.* *k* cuius pug. m. incl.]
 pugillo mundum includens ΣD concluditur *B* praesepis *H*
 praesepi *B* praesepio *k* 7 angustis *H* angusto *kB* quo ΣDB tri-
 ginta annos ΣDB ignobili *k, Bp.c.* ignobilis et *H* 8 taces *H* 9 de-
 precabatur (*corr.*) ΣB 10 qui *H* retr.] praestitit *B* 12 est in $\Sigma D \Psi$
 13 eius *om.* *H* est *om.* *kB* dignare (*corr.*) *K, om.* $H \Phi k$ san-
 guinem *D, \Sigma* (*corr.*) 14 xpo *H* pro *om.* Φ 15 obcumbimus $K \Psi$
 obcumbamus *D* occumbimus (i ex a Σ) *cet.* qui Φ 17 in *om.* HkB
 inuenis $\Sigma, Da.c.m.2$ 18 aduersa $\Sigma DB, om.$ *H* salamon $KH \Sigma$
 solomon Φ 19 forsitam *K* (*seq. eras. fuit*), Hk deus $K, \Psi a.c.m.2,$
om. *H* 20 casticat $H \Phi$ flagellat *k* recepit Φ 21 uallum (*corr.*)
 Ψ periculum *k*

arma, cibaria, lassescere sub lorica et postea gaudere uictorem, quam impatientia unius horae seruire perpetuo?

40. Nihil amantibus durum est, nullus difficilis cupienti labor. respice, quanta Iacob pro Rachel pacta uxore sustineat. et
 5 seruiuit, inquit scriptura, Iacob pro Rachel annis septem. et erant in conspectu eius quasi pauci dies, quia amabat illam. unde et ipse postea memorat: in die urebar aestu et gelu nocte. amemus et nos Christum, semper eius quaeramus amplexus, et facile uidebitur
 10 omne difficile. breuia putabimus uniuersa, quae longa sunt, et iaculo illius uulnerati per horarum momenta dicemus: heu me, quia peregrinatio mea prolongata est; non sunt enim condignae passiones huius mundi ad futuram gloriam, quae reuelabitur in nobis; quia
 15 tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio autem spem, spes uero non confundit. quando tibi graue uidetur esse, quod sustines, Pauli secundam ad Corinthios lege: in laboribus plurimis, in

4 *Gen. 29, 20 8 *Gen. 31, 40 12 *Ps. 119, 5 *Rom. 8, 18
 14 *Rom. 5, 3—5 18 *II Cor. 11, 23—27

1 armis *Bp.c.* cib.] circumdare *B* sumere *ΣDk* lassescere *K*
 lascescere (-essere *k*) *kB* lurica *Σ* (*corr.*), *Dk* luricam *H* 2 per
 (*om. KY*) impatientiam *KΣΨ* 3 cupientibus *Hk* labor est *ΣDB*
 4 facta *ΣDk*, *om. H* sustinuit *ΣDkB* 5 seruiuit *HΦ* scr.] scribitur *K*
 Iacob] *s. l. B*, *om. Φ* sept. ann. *Φ* annos *ΣD,B* (*corr.*) 6 dies
 pauci *ΣDkB* 7 quia am. ill. *om. ΣD* quoniam *kB* unde] ut idem *H*
 8 urebat *HΦ* *alt.* et] ex *K* 9 eiusque semper *ΣDB* uidetur *H*
 10 putauimus *HΣΦ,B* (*corr.*) uniuersa *s. l. Σ* 11 et] in *k* iacula
H uulnerat *H* orarum *B*, *om. Φ* dic. heu me *om. H* dicimus
ΣD,B (*corr.*) dicamus *k* 12 eu *B* mihi *Σ* quia] *s. l. K* quoniam
Hk perlonguata *B* est] *add.* a me *KΣD,ΨBa.c.*; *idem quod*
ah me putat Engelbrecht, mihi ortum uidetur ex amen a librario adscripto
 13 passionis *Φ,Ψ* (*corr.*) mundi] temporis *ΣDkB* 15 patientia] *add.*
 autem *ΣDB* 16 uero] autem *ΣDkB* nos non *B* confundit] *add.*
 quoniam caritas dei diffusa est in cordibus nostris *kΨ* 17 uid. gr. *Hk*
 grande *KΨ* 18 secunda *H* secundum *Φ* ad cor. lege ep̄lam (ep̄lam
 lege *B*) *ΣΨkB* ep̄lam ad cor. lege *D* doloribus *Φ* plurimum *k*

carceribus abundantius, in plagis supra modum,
 in mortibus frequenter — a Iudaeis quinquies qua-
 dragenas una minus accepi, ter uirgis caesus sum,
 semellapidatus sum, ter naufragium feci —, nocte
 et die in profundo maris fui, in itineribus saepius, 5
 periculis fluminum, periculis latronum, periculis
 ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciui-
 tate, periculis in deserto, periculis in mare, peri-
 culis in falsis fratribus, in laboribus, in miseriis,
 in uigiliis multis, in fame et siti, in ieiuniis pluri- 10
 4 mis, in frigore et nuditate. quis nostrum saltim minimam
 portionem de catalogo harum sibi potest uindicare uirtutum?
 utique ille postea confidenter aiebat: cursum consummaui,
 fidem seruauit. superest mihi corona iustitiae,
 5 quam retribuet mihi dominus. si cibus insulsior fuerit, 15
 contristamur et putamus nos deo praestare beneficium; cum
 aquatius bibimus, calix frangitur, mensa subuertitur, uerba
 sonant et aqua tepidior sanguine uindicatur. regnum caelo-
 rum uim patitur et uiolenti diripiunt illud. nisi
 uim feceris, caelorum regna non capies. nisi pulsaueris inpor- 20

13 *II Tim. 4, 7—8 18 *Matth. 11, 12 20 cf. Matth. 7, 7—9 etc.

1 super *KΦ* 2 frequenter] sepe *B* quadrigenas *Φ* quadragena *H*
 3 unam *Ψ, B* (*corr.*) 4 sunt *Φ*, *om.* *K* 5 profundum *HΦkΨB* saepe
HkB 6 per. latr. *s. l. m2 K* 8 per. in des. *om.* *H* mari
HΣkB, Ψp.c.m2 9 laboribus et *Φk* (*erumnis add. k*) 10 in uigiliis—
 siti *om.* *H* in uig. *om.* *k* *alt.* in *om.* *Φ* et *om.* *k* *tert.* in]
om. *Φ*, in uigiliis multis *k* plurimum *k* multis *Σ* (*s. l. plurimis m2,*
sed postea eras.), *Φ*, *om.* *H* 11 psaltim *Φ* 12 horum *K, ka.c.m2, Ψ*
(corr. m. rec.) uirtutem *H, Σ* (*corr.*) 13 utique *H* ut quae *KΨ* ob
 quae *ΣDΦB* unde et *k* ai. p. conf. *H* agebat *Σ* (*corr.*), *D, ka.c.m2, Ψ*
 14 superest mihi] *ex* que est *Φ* coronam *Φ* 15 retribuet *B, ΣΨp.c.*
 retribuit *cet.* dominus] *d.* in illa die iustus iudex *DB* in illa die *d.*
 iustus iudex *Σ* 16 nos deo] nos deo aliquod (*aliquot Ψ*) *kΨ* deo nos
 aliquod *ς* et cum *B* 17 aquatiū *k* aquā ciciū (*ciciū del.*) *B* aqua-
 tius unum *ς* mensa subu. *om.* *k* uerba *ΣΦ* 18 resonant *ΣΦ* sunt *H*
 19 uim pat.] rapitur *H* rapiunt *ΣDB* 20 non *om.* *H*

tune, panem non accipies sacramenti. an non tibi uideatur esse uiolenti, cum caro cupit esse, quod deus est, et illuc, unde angeli corruerunt, angelos iudicatura conscendere?

41. Egredere, quaeso, paulisper e corpore et praesentis
 5 laboris ante oculos tuos pinge mercedem, quam nec oculus uidit nec auris audiuit nec in cor hominis ascendit. qualis erit illa dies, cum tibi Maria, mater domini, choris occurret comitata uirgineis, cum post Rubrum Mare et submersum cum suo exercitu Pharaonem tympanum tenens prae-
 10 cinet responsuris: cantemus domino; gloriose enim magnificatus est. equum et ascensorem proiecit in mare? tunc Thecla in tuos laeta uolabit amplexus. tunc et
 ipse sponsus occurret et dicet: surge, ueni, proxima mea, speciosa mea, columba mea, quia ecce hiemps trans-
 15 iit. pluuia abiit sibi. tunc angeli mirabuntur et dicent: quae est ista prospiciens quasi diluculum, speciosa ut luna, electa ut sol? uidebunt te filiae et laudabunt

5 *I Cor. 2, 9 10 *Ex. 15, 1 13 *Cant. 2, 10—11 16 *Cant. 6, 9 17 cf. Cant. 6, 8

1 panes *H* an] at *k* uidebitur tibi *k* esse *om.* *ς* 2 uiolenti—esse *in mg. inf.* *K* uiolenti *KΨ* uiolentia *cet.* esse *om.* *H* dei est *H* est deus *Σ* deus *k* illud *H* 3 corruunt *Φ* iudicaturus *H* conscendere *ΦkΨ* -dit *cet.* 4 ex *k* de *ΣDB*, *om.* *H* corpore] carcere *ΣD*, *Ba.c.m.2* ob (*om.* *KH*) praesentes labores *KHk* 5 tuos tibi *ς* oculus] oculos *KΦ* 6 aures *KH* ascendit] *add.* quae parauit dominus id qui diligunt aduentum eius *Φ* 7 est *ΣD* ille *k* tibi] *ex* uel *B* Maria *om.* *H* 8 occurret *ΣBp.c.* -erit *kΨ* -it *cet.* uirginibus *Φ* post *om.* *H* rubro *H* et] *s. l.* *B*, *om.* *HΣD* submerso *H* 9 faraonem *K* (ao *ex* o), *Φ* pharaone *H* tenet *k* tenens maria soror aaron in sua manu *ς* praecinit *KHE* 10 responsoris *D* responsoriis *H* responsus *Φ* 11 magnificatus *KkΨ* honorificatus *cet.* deiecit *ΣΦ* 12 decla *Φ* leta (*in ras.*) *D* et *om.* *H* 13 occurret *kΨ*, *Bp.c.* -it *cet.* dicet *kΨ*, *ΦBp.c.* dicit *cet.* surge et *H* 14 spec. m., col. m. *om.* *Φ* speciosa] sponsa *ΣDB* ecce] *om.* *D* ecce iam (*ex* *eciam*) *Σ* transiet (*corr.*) *K* -sit *H* -siuit *ΣD* 15 tunc *KkΨ* tunc et *cet.* 16 quasi] *ex* si *K* diluculo *KHD*, *ΣBa.c.*, *Φ* (*del.*) 17 electa] laeta *H* filia *K*

3 te reginae et concubinae te praedicabunt. tunc et alius casti-
tatis chorus occurret: Sarra cum nuptis ueniet, filia Phanuelis
Anna cum uiduis. erunt ut in diuersis gregibus, carnis et spi-
ritus, matres tuae. laetabitur illa, quod genuit; exultabit ista,
quod docuit. tunc uere super asinam dominus ascendet et
caelestem ingredietur Hierusalem. tunc paruuli, de quibus in
4 in nomine domini, osanna in excelsis. tunc centum
quadraginta quattuor milia in conspectu throni et seniorum
tenebunt citharas et cantabunt canticum nouum et nemo
poterit scire canticum illud, nisi numerus definitus: hi sunt,
qui se cum mulieribus non coinquinauerunt —
uirgines enim permanserunt —; hi sunt, qui secuntur
5 agnum, quocumque uadit. quotienscumque te uana saeculi
delectarit ambitio, quotiens in mundo aliquid uideris glori-
osum, ad paradisum mente transgredere; esse incipe, quod
futura es, et audies ab sponso tuo: pone me sicut signa-

2 cf. Luc. 2, 36 5 cf. Matth. 21, 1—9 etc. 6 cf. Hebr. 12, 22
7 *Esai. 8, 18 9 *Matth. 21, 9 etc. 10 cf. Apoc. 14, 1—3 13 *Apoc.
14, 4 15 cf. ibid. 19 *Cant. 8, 6

1 pr. te *KHΦΨ*, om. cet. alt. te *Ψ* et *HΦ* et (*exp.*) te *K*, om.
cet. tunc] huic *D* hinc *ς* aliae *D* 2 occurret *kΨ* -it (*corr.* *B*)
cet. sara *ς* uenit *ΣD* phanuhelis *H* 3 ut *KΨ*, om. cet.
carnis—tuae eras. *K* carne et spiritu *k* 4 matres *KkB* matris
(*corr.* *Σm2*) cet. quod] que *Φ* exultauit *H, Ba.c.* -bitur *ς*
5 quod] que *Φ* doluit *k* uire *K, Ψ* (*corr. m. rec.*) uero *Σ* pullum
asinae *Φ* ascendit *KHΦΨ, Σa.c.m2* 6 ingredietur *Φ* -ditur cet.
de quibus] quos *Φ* 7 isaia *KHΦk* affatur *kB* pueri mei *ς* paru-
uuli *Φ* 8 dedisti *Φ* dominus *KkΨ* deus cet. palmam *H* 9 can-
tabant *D, Ψa.c.m2* osianna *B* bened.—exc.] in *mg. m2 B*
11 et quattuor *Φ* milia om. *H* 12 nemo] qui *Φ* 13 poterat *k, Ψ*
a.c.m2 scire] dicere *Ψ* nisi] nisi illum *Φ* hii *KHΦB* 14 se
cum mul.] se om. *Dk* cum mul. se *ς* inquinauerunt *k* miscuerunt *H*
15 perm.] sunt (*exp.*) perm. *Φ* sunt *H* hii *KHΦB* 16 quotiens cum *Φ*
t3 om. *HΨ* 17 delectarit *k* -ret *KH, Ψa.c.m rec.* -bit *Φ* -uerit *ΣDB*
19 et om. *H* a *Φ* tuo om. *Φ* sigillum *Φ* umbraculum *ΣD*

culum in corde tuo, sicut signaculum in brachio tuo, et opere pariter ac mente munita clamabis: aqua multa non poterit extinguere caritatem et flumina non cooperient eam.

5

XXIII.

AD MARCELLAM DE EXITU LAEAE.

1. Cum hora ferme tertia hodiernae diei septuagesimum secundum psalmum, id est tertii libri principium, legere coepissemus et docere cogere[mur] tituli ipsius partem ad finem
10 secundi libri, partem ad principium tertii libri pertinere — quod scilicet ‘defecerunt hymni Dauid, filii Iesse,’ finis esset prioris. ‘psalmus’ uero ‘Asaph’ principium sequentis — et usque ad eum locum peruenissemus, in quo iustus

2 *Cant. 8, 7 11 *Ps. 71, 20 12 Ps. 72, 1

1 tuo et *H* sign.] munile *B* 2 opere] ore *KΨ* corpore *ς* 2 ac] et *H* munita *om.* *KΨ* clam. et dices *ΣDB* aquae multae non poterunt (potuerunt *ς* *ΣDkς* 3 carit.) *om.* *D*, s. l. *add.* tuam *Σ* 4 cooperient *Φ* operient *Ψ* operiant (i ex e) *K* ea *KΨ*; *add.* explicit liber hieronimi ad eustochium de uirginitate (*m eras.*) *K* amen. explicit epl̄ hiero ad eostociam; finit liberius niero p̄rbi ad eostnochiam uirginem feliciter lege in pace et ora pro me *CWPAIE ΩMNIE OMNΩAAOTW H* explicit epl̄a ad eustochium *Σ* finit finit finit explicit ad eusto *Φ* explicit liber sancti hieronimi ad eustochium (*alt.* u ex a *m2*) de uirginitate *Ψ*

I. = *Coloniensis* 35 s. IX.

II = *Turicensis Augiensis* 49 s. IX.

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII (uerba p. 212, 16 ita eam usque ad 213, 17 dei nostri iterum exhibet in media epistula XXIV [*B*¹ et *B*²])

6 ad marcellam de exitu laeae (*add.* in litura hieronimus ad letam de institutione filiae) *L* ad marcellam de (pro *B*) exitu laeae *cet.*; *Hieronymi nomen exhibent tituli in omnibus codd.* 9 cogere[mus] *LII, D* (re *m2*) ad—partem in *mg.* *m2 B* 11 quod] *seq. ras.* 2 litt. *II* et def. *D* ymni *IIDB* Iesse] gesse *B* 12 esse *B* asap *IIa.c.* asap' *D* 13 in *om.* *D*

loquitur: dicebam: si narrauero sic, ecce generatio-
nem filiorum tuorum praeuaticatus sum, quod in
Latinis codicibus non ita habemus expressum, repente nobis
2 nuntiatum est sanctissimam Leam exisse de corpore. ibique
ita te palluisse conspexi, ut uere aut pauca aut nulla sit anima, 5
quae fracto uase testaceo non tristis erumpat. et tu quidem,
non quod futuri incerta esses, dolebas, sed quo triste funeri
obsequium non dedisses. denique in mediis fabulis rursus
didicimus reliquias eius iam Ostia fuisse delatas.

2. Quaeras, quo pertineat ista replicatio? respondebo tibi 10
uerbis apostoli: multum per omnem modum. primum,
quod uniuersorum gaudiis prosequenda sit, quae calcato diabolo
coronam iam securitatis accepit; secundo, ut eius uita breuiter
explicetur; tertio, ut designatum consulem de suis saeculis
2 detrahentes esse doceamus in tartaro. equidem conuersionem 15
Leae nostrae quis possit digno eleuare praeconio? ita eam
totam ad dominum fuisse conuersam, ut monasterii princeps,
mater uirginum fieret; post mollitiem uestium sacco membra
triuisse; orationibus duxisse noctes et comites suas plus
exemplo docuisse quam uerbis. humilitatis tantae tamque sub- 20
iectae, ut quondam domina plurimorum ancilla hominis puta-
retur, nisi quod eo Christi magis esse ancilla, dum domina

1 *Ps. 72, 15 11 Rom. 3, 2 14 des. cons.] sc. *Vettius Ago-*
rius Praetextatus (cf. *ind. nom.*)

1 si dicebam narrauo ζ generatio *Ba.c.m2* 3 ita non *L* 5 con-
palluisse *L* 6 factio *LBa.c.* uaso *Ba.c.* testatio *D* tristatio *L*
7 esse *LB* doleas *IIa.c.* quod *B* 9 iam] iram (niam *m2*) *B*
ostia (*acc.*) *L.B* (ostiā *m2*) hostias *IID* ostiam ζ 10 queris *II* re-
spondebunt *B* 11 uerbo *L* omnem *in mg. m2 B* modum] *in ras.*
m2 B 12 quae ζ que (*e ex ia*) *B* qua *cet.* 13 uitam *LD*
14 saeculi *B* socculis ζ sacculis *Engelbrecht* 15 detrahente* *II* do-
ceamur *D* et quidem ζ conuersionem *L* 16 alleuare ζ scilicet
ita *B2* 18 mollitie *B1* -cie *L* -tiae *D* 19 insomnes orat. ζ suos
B1a.c.m2 20 hum. fuit ζ tamquam *L, ras. 6 litt. II* subiecta *IIp.c.*
21 hominis] omnium ζ 22 eo] eo (*o in ras. m2*) *B1* et *B2* esse
D, B1 (esset *m2*) esset *cet.* ancillā *B1a.c.* dum *s. l. L*

hominum non putatur. inculta uestis, uilis cibus, neglectum caput, ita tamen, ut, cum omnia faceret, ostentationem fugeret singulorum, ne reciperet in praesenti saeculo mercedem suam.

3. Nunc igitur pro breui labore aeterna beatitudine fruitur:
 5 excipitur angelorum choris, Abrahae sinibus confouetur et cum paupere quondam Lazaro diuitem purpuratum et non palmatum consulem, sed sacratum, stillam digiti minoris cernit inquirere. o rerum quanta mutatio! ille, quem ante paucos dies digni- 2
 tatum omnium culmina praecedebant, qui, quasi de subiectis
 10 hostibus triumpharet, Capitolinas ascendit arces, quem plausu quodam et tripudio populus Romanus excepit, ad cuius interitum urbs uniuersa commota est, nunc desolatus est, nudus, non in lacteo caeli palatio, ut uxor commentitur infelix, sed in sordentibus tenebris continetur. haec uero, quam unius cubi- 3
 15 culi secreta uallabant, quae pauper uidebatur et tenuis, cuius uita putabatur amentia, Christum sequitur et dicit: quaecumque audiuiimus, et uidimus in ciuitate dei nostri et reliqua.

4. Quapropter moneo et flens gemensque contestor, ut, dum
 20 huius mundi uiam currimus, non duabus tunicis, id est duplici uestiamur fide, non calciamentorum pellibus, mortuis uidelicet operibus, praegrauemur, non diuitiarum nos pera ad terram premat, non uirgae, id est potentiae saecularis, quaeratur auxi-

5 cf. Luc. 16, 19—24 13 uxor] *sc. Aconia Fabia Paulina* (*cf. ind. nom.*) 16 *Ps. 47, 9 20 cf. Matth. 10, 10 etc.

1 hominum *in ras.* m2 B¹ dominum L putaretur B² uestes D
 uest,s II cibus L nec letum D 4 pro bis L leui B², om. LB¹
 aeternam beatitudinem LD 5 excepimus D sinu B¹a.c. 6 quandam L
 7 aratum B²a.c. atratum s cernit s. l. B¹ 8 o qu. rerum s operum
 qu. L 9 omnium om. B² praecedant B¹a.c. praecinebant B² praecedunt *cet.* qui] cui LHD 10 tr. host. B² plausu B²Hp.r. plauso *cet.*
 11 quondam B² introitum B¹p.c.m2 12 urbs D *alt. est]* et B
 13 commentitur II cum (*del. B¹*) ment. LDB¹ ment. B² 16 commencia (*corr. amencia*) B² quaecumque] que B² 17 et] ita et II
 uidemus B² 19 ut] et L 20 duobus L est om. L duplicia II
 21 mortis LD,Ha.c. 22 pera L,Ba.c opera HD,Bp.c. 23 premant D
 id est om. B

lium, non pariter et Christum habere uelimus et saeculum, sed pro breuibus et caducis aeterna succedant et, cum cotidie — secundum corpus loquor — praemoriatur, in ceteris non nos perpetuos aestimemus, ut possimus esse perpetui.

XXIV.

AD MARCELLAM DE UITA ASELLAE.

1. Nemo reprehendat, quod in epistulis aliquos aut laudamus aut carpimus, cum et in arguendis malis sit correptio ceterorum et in optimis praedicandis bonorum ad uirtutem studia concitentur. nudius tertius de beatae memoriae Lea aliqua 10 dixeramus: ilico pupugit animum et mihi uenit in mentem non debere nos tacere de uirgine, qui de secundo ordine 2 castitatis locuti sumus. igitur Asellae nostrae uita breuiter explicanda est, cui quaeso ne hanc epistulam legas — grauatur quippe laudibus suis —, sed his potius, quae adulescentulae 15 sunt, legere dignare, ut ad exemplum eius se instituentes conuersationem illius perfectae uitae normam arbitrentur.

1 uel. hab. ζ ualemus *L.a.c.* 3 nos] os *D* 4 perpetuo *B*
extimemus *B* existimemus ζ

L = *Coloniensis* 35 s. *IX*.

II = *Turicensis Augiensis* 49 s. *IX*.

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. *IX-X*.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. *XII* (*praebet duo apographa: fol. 53^b—54^a = B¹ et fol. 57^b—58^a = B²*)

6 ad quam supra de uita asellae *LII* ad marcellam hier de uita et obitu asellae *D* ad eandem *B¹* ad marcellam de uita asellae *B²*; *Hieronymi nomen exhibent tituli in LDB²* 8 correctio *II B¹* 10 nudus *L* leae *codd.* 11 dixeramus] diximus scilicet (*sequitur pars epist. XXIII, quae est a p. 212, 16 ita eam usque ad 213, 17 dei nostri*) cum igitur hec dixissemus *B¹* pupugit *B¹* pupungit *L, II B² a.c.* pupungit *D* mente *L* 12 non—tacere] nunc debere agnosci *B¹* que *B² a.c. m2* secundo in *ras. m2 B²* 13 caritatis *L* asellere *L* 15 adulescentule *L*

2. Praetermitto, quod in matris utero benedicatur ei, antequam nascatur, quod in fiala nitentis uitri et omni speculo purioris patri uirgo traditur per quietem, quod adhuc infantiae inuoluta pannis, uix annum decimum aetatis excedens honore futurae beatitudinis consecratur; sit gratiae omne, quod ante laborem fuit, licet deus praescius futurorum et Hieremiam sanctificet in utero et Iohannem in aluo matris faciat exultare et Paulum ante constitutionem mundi separet in euangelium filii sui: ad ea uenio, quae post duodecimum annum sudore proprio elegit, arripuit, tenuit. coepit, inpleuit.

3. Unius cellulae clausa angustiis latitudine paradisi fruebatur. idem terrae solum et orationis locus extitit et quietis. ieiunium pro ludo habuit, inediam refectionem; et cum eam non uescendi desiderium. sed humana confectio ad cibum traheret, pane et sale et aqua frigida concitabat magis esuriam, quam restinguebat. et quia paene oblitus sum, quod in principio debui dicere, cum primum hoc propositum arripuit, aurum colli sui. quam murenulam uulguis uocat, quod scilicet metallo in uirgulas lentescente quaedam ordinis flexuosi catena contextitur, absque parentibus uendidit et tunicam fusciolem, quam a matre inpetrare non poterat, pio induta negotiationis auspicio se repente

6 cf. Hier. 1, 5 7 cf. Luc. 1, 41 8 cf. Eph. 1, 4

1 ei] *eras. B², om. B¹* 2 nascitur *B¹* fiala *B¹* nascentis *B¹a.c.*
 4 honorem *LII* horae *B¹* 5 ante *om. L* 6 ier. *B¹* iher. *B²* 7 faciat]
in ras. m2 B² exulturae *II* 8 mundi const. *B¹* separet (*ra*
exp.) *B¹* in euang.] *in ras. m2 B²* in -lio *B¹* 9 falso a uerbis ad ea
novi capituli initium sumunt editiones ea] eo *L* 10. elegit]
 erigit *B¹* 11 latitudinem *L,II* (*m. eras.*), *D* 12 terra *L* locus]
del. m2 B² ieiunia *B¹* 13 ludo] laude *B¹* edulio (*in ras. m2*) *B²*
 pro refectione *B², B¹* (*ex distinctioni*) eam *B¹* ea *cet.* 15 et
om. B¹ restingebat *LB²* 16 qui *L* dic. deb. *B* 17 primo *L*
 quam] quod *B* quod quidem *g* 18 morenulam *D* murenam *LB* me-
 tallum *B¹* 19 lentescente *B* letescentes *cet.* latescente *g* quadam *B¹*
 conexitur *B²* 20 tunica *B¹* fusciole *B²* fasciori (*corr. fusciori*) *B¹*
 a] *s. l. m2 B²* 21 pio ind.] pia ind. *B¹* ind. pio *g* negotiatione *B¹*
 ausp. se] auspicio *L* repente] re *in ras. m2 B²*

domino consecrauit, ut intellegeret uniuersa cognatio non posse ei aliud extorqueri, quae iam saeculum damnasset in uestibus.

4. Sed, ut dicere coeperamus, ita se semper moderate habuit et intra cubiculi sui secreta custodiit, ut numquam pedem proferret in publicum, numquam uiri nosset adloquium et, quod magis sit admirandum, sororem uirginem amaret potius, quam uideret. operabatur manibus suis sciens scriptum esse: 2 qui non operatur, nec manducet. sponso aut orans loquebatur aut psallens, ad martyrum limina paene inuisa properabat et, cum gauderet proposito suo, in eo uehementius 10 exultabat, quod se nullus agnosceret. cumque per omnem annum iugi ieiunio pasceretur biduo triduoque sic permanens, tum uero in quadragesima nauigii sui uela tendebat omnes 3 paene ebdomadas uultu laetante coniungens. et, quod impossibile forsitan hominibus ad credendum deo praestante possi- 15 bile est, ita ad quinquagenariam peruenit aetatem, ut non doleret stomachus, non uiscerum cruciaretur incuria, non sicca humus iacentia membra confringeret, non sacco asperata cutis fetorem aliquem situmque contraheret, sed sana corpore, animo sanior solitudinem putaret esse delicias et in urbe turbida 20 inueniret heremum monachorum.

5. Et haec quidem tu melius nosti, a qua pauca didicimus et cuius oculis durities de genibus camelorum in illo sancto

8 *II Thess. 3, 10

1 cogitatio L posse se B² 2 al. ei ζ condempnasset B¹ in
om. B¹ uestibus B¹ 3 se om. L 4 custodiit scripsi custodit LIIID
custodiuit B 6 sit s. l. L sororem om. D 8 nec B non cet.
loqueb. om. L 9 psallans L martyrium L 11 cognosceret D
12 iugii ieiuni L triduoque B¹ 13 tum B¹ tunc cet. nauigiis D
sui om. D 14 uultu laet. coni. o. p. ebd. L laetanti II latente B¹
15 forsit.] est fors. LB¹ fors. est ζ homini sed credentibus B¹ deo
autem ζ 16 est om. B¹ quinquenariam (corr. quinquagenariam) II
peru. et D ut] et L 17 stomachum B cruciaretur] ur eras. B²
iniuria B sic caumus L 18 asperat L aspersa B¹a.c. 19 faeto-
rem L sano LIIID anima ζ 20 esse put. L 22 et] et cum B²
quo IID 23 duriciis B¹

corpusculo per orandi frequentiam obcalluisse perspecta est.
 nos, quod scire possumus, explicamus. nihil illius seueritate
 iocundius, nihil iocunditate seuerius, nihil risu tristius, nihil
 tristitia suauius. ita pallor in facie est. ut, cum continentiam
 5 indicet, non redolet ostentationem. sermo silens et silentium 2
 loquens, nec citus nec tardus incessus, idem semper habitus,
 neglecta mundities et inculta ueste cultus ipse sine cultu. sola
 uitae suae qualitate promeruit, ut in urbe pompae, lasciuiae,
 deliciarum, in qua humilem esse miseria est, et boni eam
 10 praedicent et mali detrudere non audeant, uiduae imitentur
 et uirgines, maritae colant, noxiae timeant, suscipiant sacer-
 dotes.

1 pro (prae ζ) or. frequentia $B^1\zeta$ prae or. frequentiam D obcalluisse
 LII prespecta L respecta IID 2 quos D possumus] s. l. L
 possimus D explicamus *om.* B^1 nihil] nihili II 3 iocundius
 $L, B^2 a. c.$ iuc. L illius ioc. B^2 risu] *om.* (*in mg. m2* sanitate) D
 suauitate ζ 4 est] erat L cum *om.* LD 6 citius L tardius L
 7 neglecta L nec laeta IID mundicie (*corr.* mundicia) sed B^1 uestis
 $B^2 p. c. m2$ 8 uita sua B^1 aequalitate $B^1, B^2 p. c. m2$ ut in B et
cet. 9 miseria (*a eras. L -ae* B^1) est et $LII B^1, B^2$ (*in ras. m2*), miserie
 stet D 10 uiduae] *add.* eam $LII, B^2 p. c. m2$ 11 maritatae $B, D p. c. m2$
 suscipiant LII

XXV.

AD MARCELLAM DE DECEM NOMINIBUS, QUIBUS APUD
HEBRAEOS DEUS UOCATUR.

- 1 Nonagesimum psalmum legens in eo loco, qui scribitur: qui habitat in adiutorio altissimi. in protectione dei caeli commorabitur, dixeram apud Hebraeos pro 'dei caeli' esse positum 'saddai', quod Aquila interpretatur *ἰκανόν*, quod nos 'robustum' et 'sufficientem ad omnia perpetranda' accipere possumus, unumque esse de decem nominibus, quibus apud eos deus uocatur. ilico studiosissime postulasti, ut tibi uniuersa nomina cum sua interpretatione dirigerem. faciam, quod petisti.
- 2 Primum dei nomen est hel, quod Septuaginta 'deum', Aquila

5 Ps. 90, 1

K = *Spinaliensis* 68 s. VIII.

A = *Berolinensis* lat. 17 s. IX.

L = *Coloniensis* 35 s. IX.

II = *Turicensis Augiensis* 49 s. IX.

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

Q = *Duacensis* 247 s. XI.

q = *Palatinus* lat. 173 s. XI.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

2 ad marcellam (item ad quam supra *II*) de X (ex pro de X *L*) nominibus, quibus apud hebreos deus uocatur (dicitur *A*) *ALII*D*q* ad marcellam de X nominibus dei *Q* ad eandem de decem nominibus *K* ad marcellam exponens ei decem nomina dei *B*; *Hieronymi nomen exhibent tituli in ALDQqB* 4 nonagesimum *K* hieronimus marcellae nonagesimum *II* eo om. *Q* loco om. *q* quo *DqB, IIp.c.* in quo *KQ* 6 alt. deo *g* 7 esse s. l. *m2 K* sadday *Lq* sabda *K* sabdā *Q* *ἰκανόν*] *IIANON B* ianon *K* nam *Q* *ATTANOhI L* *IKANON* siue *AO-CONAhI II* *CANON* siue *ANANONI A* *CANON* siue *AIIANONI D* sanon siue anonani *q* 8 quod om. *KQ* 9 poss. acc. *KQ* de] s. l. *m2 K* 10 eos] hebr(a)eos *AD* dominus *K* 11 dirigere *Ap.r., in mg.* at digererem *II* digererem *Lq, Bp.c.* faciam igitur *KQ* 13 dei nom. dei *q* nom. dei *g* hel ex el *m2 K* eli *L*

ἐπιμολογίαν eius exprimens ἰσχυρόν, id est 'fortem', interpretatur.

Deinde eloim et eloe, quod et ipsum 'deus' dicitur.

Quartum sabaoth, quod Septuaginta 'uirtutum', Aquila 'exercituum' transtulerunt.

Quintum elion, quem nos 'excelsus' dicimus.

Sextum eser ieie, quod in Exodo legitur: qui est, misit me.

Septimum adonai, quem nos 'dominum' generaliter appellamus.

Octauum ia, quod in deo tantum ponitur et in alleluiae quoque extrema syllaba sonat.

Nonum tetragrammum, quod ἀνεκφώνητον, id est ineffabile, putauerunt et his litteris scribitur: iod, he, uau, he. quod quidam non intellegentes propter elementorum similitudinem, cum in Graecis libris reppererint, ΠΙΠΙ legere consueuerunt.

Decimum, quod superius dictum est, saddai et in Ezechiele

7 Ex. 3, 14 18 cf. Ezech. 10, 5

1 ἐπιμολογίαν] uarie script. in codd. expr.] expri in ras. m2 B expetens (corr. expremens) K ἰσχυρόν] codd. uarie scribunt id est om. AD forte Ka.c.m2 3 heloim Q eloym B pr. et in mg. II ***eloe II elioe (i eras.) K eole AD ipse A deus s. l. L 4 Aquila] et teodocion add. Bp.c. † (s. l. m2) A 5 transt.] interpretantur D, A (-tatur) 6 eli** B eloin q eliom (i eras.) K eloim (in ras. s. l. elion m2) Q quod Q 7 eser ieie] HPIHAN (s. l. erican) Q eser] e t L (s. l.), qB, om. II ieie] hielet K in exodo ex nos B 8 me] add. ad uos Bp.c. 9 adonay KLqB quod Q dom. gen.] dom. om. Km1 gen. dom. LqB 11 alt. in] ex i A, s. l. B, om. Lq alleluiae KLQ all A alla B alleluia IIDq 12 extr. quoque LqB extr. AD sonet Ba.c.m2 ponatur Q 13 tetragrammum A tetragrammum K tetragrammaton B tetragrammaton Q τετραγράμμους ἀνεκφώνητον] codd. uariant ineffabilem AHD 14 et] quod s pr. he] e AD e (corr. heu) B a LH ueu K ne Q alt. he] s. l. K heu Q e (corr. heu B) cet. 15 element. et A 16 litteris AD ΠΙΠΙ] ΠΙΠΙ AD nini L, om. Q consuerunt LqB 18 est s. l. B seddai Ka.c. sad'lay Lq sadai B sabdan Q et om. KQ ezechiele Kp.c. ezechihel D iezehiele Q hiezechiele H

ininterpretatum ponitur. scire autem debemus, quia eloim communis numeri sit, quod et unus deus sic uocetur et plures, ad quam similitudinem caeli quoque appellantur et caelum, id est samaim. unde et saepe interpretes uariant, cuius rei exemplum nos in lingua nostra habere possumus 'Athenas, Thebas, Salonas'.

XXVI.

AD MARCELLAM.

1. Nuper, cum pariter essemus, non per epistolam, ut ante consueueras, sed praesens ipsa quaesisti, quid ea uerba, quae

1 ininterpretatum *uel* non interpretatum ς interpretatum (*ex* -tatur *Am*2) *codd.* quia *K* (*ex* qm), *LII*B quod *cet.* eloym *LqB* heloim *II* aeolim *K* lim *Q* 2 comuni *B* quo *KQB* sic] si *L* uocatur *KQ* 3 similitudinis (*corr.* -es *m*2) *A* caeli] caelum ς appellatur *AB* caelum] caeli ς 4 samain *KQ* samaym *II*B sammaim *q* sammaym *L* rei *om.* *A* 5 hab. possumus *A* habemus *LII*B athnas *Q* atenas *B* NKINAC *A* AIKINAC *D* 6 tebas *B* IKEBAC *AD* SALONAS *D* alonas *L*; *add.* explicit ad marcella (*sic*; *add.* *m*2 de decim nominibus dei) *K* explicit de X nominibus *D*

K = *Spinaliensis* 68 s. VIII.

J = *Vindobonensis* lat. 934 s. IX.

II = *Turicensis Augiensis* 49 s. IX.

Σ = *Turicensis Augiensis* 41 s. IX.

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX-X.

N = *Casinensis* 295 s. X.

Q = *Duacensis* 247 s. XI.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII (*praebet* duo apographa: fol. 57^{a-b} = *B*¹ et fol. 58^b = *B*²)

8 ad marcellam (am *ex* um) *K* hieronimus marc(a)ellae *J, \Sigma* (*add.* *mg.* de hebraicis nominibus), de peregrinis id est hebraicis nominibus et uerbis item ad marcellam *II* hieronimus marcelle de hebraeicis nominibus et uerbis *D* eiusdem hieronimi *N* ad marcellam de hebraicis uerbis quae in latino non habentur expressa *Q* ad marcellam de alleluia et amen. maranatha, ephot. et theraphi *B*², titulo caret *B*¹; *Hieronimi nomen exhibent tituli in* $\text{JH}\Sigma\text{DNQB}^2$ 9 ut] ut u (*corr.* ut tu *m*2) Σ

ex Hebraeo in Latinum non habemus expressa, apud suos sonarent curque sine interpretatione sint posita, ut est illud: alleluia, amen, maran atha, ephod et cetera, quae in scripturis conspersa memorasti.

2. Ad quod nos, quia dictandi angustia coartamur, breuiter respondemus siue septuaginta interpretes siue apostolos id curasse, ut, quoniam prima ecclesia ex Iudaeis fuerat congregata, nihil ob credentium scandalum innouarent, sed ita, ut a paruo inbiberant, traderent, postea uero quam in uniuersas gentes euangelii dilatatus est sermo, non potuisse semel suscepta mutari, licet et illud in libris suis, quos ἐξήγηται τοὺς uocat, Origenes adserat, propter uernaculum linguae uniuscuiusque idioma non posse ita apud alios sonare, ut apud suos dicta sunt, et multo esse melius ininterpretata ponere, quam uim interpretatione tenuare.

3. Igitur alleluia exprimitur 'laudate dominum'; ia quippe apud Hebraeos unum de decem dei nominibus est. et in illo

1 haebraeo *K* hebreo *JHΣ* latino *Σ* suos] uos *B², B¹p.c.* nos *N* 2 sonaret *JΣa.c.* cur *Ka.c.* cur quae *JN* cum *IIDQ* pos. essent *B¹* sunt pos. *JN* illud *om. B¹* 3 amen *om. N* maranata *B², B¹a.c.* marthana *D* epod *Σa.c.* efod *KQ* efoth *B²* epoth *B¹* et] teraphin et *B²* in *om. N* 4 consp. *KQ* disp. *N* resp. *cet.* enumerasti *B¹* 5 quod] que *N* quia] qui ad *K* quod *B²*, *om. N* angustiam *Kp.c.m2* cohortamur *DN* 6 pr. siue] quia siue *B¹* quae (*exp. Σ*) siue *JΣN* apostoli *N* 7 curare *Q* curassent *N* 8 ob] aut *II, D* (*corr. haut*) ad *ς* credentium *D* credendum *II* sed—trad.] in *mg. inf. m2 K*, *om. Q* 9 biberant *Σa.c.* in] per *KQ* 10 terras uel gentes *IID, Σp.c.m2* sermo e. dil. *B¹* dilatatus *B²* delatus *Q* est *om. II* sem. s. mut. in *ras. m2 B²* 11 mutare *QB¹* in—Orig.] orig. in libris suis *B¹* suis *om. B²* quos s. l. *II* ἐξήγηται τοὺς] ezeticos *KQ*, *cet. uariant* 12 uocant *IID, Σp.c.m2* origenis *KJΣN* 13 idioma *Ka.c.* edi omnia *J* omnia *N* proprietatem et idioma *B¹* ita] *om. KQ* ita ut *D* nec ita *B¹* alios] nos *N* 14 et *om. B¹* melius esse *ς* ininterpretata *J, K* (ter *m2*) interpretata *IIΣDN* non interpretata *ς* 15 uim in *II* uim eorum *ς* interpretationis *JNB* tenere *Σa.c.* tenuere *D* mutare *Q* insinuare *N*; cetera desiderantur in *B¹* 16 ia] iam (*m exp.*) *B²*, *om. N* 17 de] e *B²* dei *om. IIDN* illo in *D*

psalmo, in quo legimus: laudate dominum, quoniam bonus est psalmus, apud Hebraeos legitur: 'alleluia chi tob zammer'.

4. Amen uero Aquila πεπιστωμένως exprimit, quod nos 'fide liter' possumus dicere, ductum aduerbium ex nomine fidei amuna, Septuaginta γένοιτο, id est 'fiat'. unde et in fine librorum, in quinque siquidem uolumina psalterium apud Hebraeos diuisum est, 'fiat, fiat' transtulerunt, quod in Hebraeo legitur 'amen amen', quo scilicet ea uere dicta, quae supra dicta sunt, confirmentur. unde et Paulus adserit non posse aliquem respondere amen, id est confirmare, quae praedicta sunt, nisi intellexerit praedicationem. maran atha magis Syrum est quam Hebraeum, tametsi ex confinio utrarumque linguarum aliquid et Hebraeum sonet, et interpretatur: 'dominus noster uenit', ut sit sensus: si quis non amat dominum Iesum Christum, anathema, et illo completo deinceps inferatur: 'dominus noster uenit', quod superfluum sit aduersus eum odiis pertinacibus uelle contendere, quem uenisse iam constet.

1 Ps. 146, 1 8 Ps. 40, 14, 71, 19, 88, 53, 105, 48 10 cf. I Cor. 14, 16 12 I Cor. 16, 22 15 *I Cor. 16, 22

1 in quo] quo *N* ubi *D* quia *J, Sa.c.* 2 chi tob ezamer *N* chi tob ezammes *J, Σ* (a ex e) ci tomet zamer *K* cito mei zamer *Q* ΚΙΚΠΟΒΕΖΑΜΜΕΡ *ΠD* cito bezamer *B²* 4 Aquila] *add.* aut *N* πεπιστωμένως] pepistomenos *KQ*, *cet. uariant* feliciter *KN* 5 ductum] s. l. *m²B²* dictum *KNQ* aduerbum *KDQ, Sa.c.* 6 amuna *KQΠ* amena *Σ* amyna *DB²* iāuua *N* amen *J* ΤΕΝΟΙΤΟ *ΠΣ* ΤΕΝΟΙΤΕ *B²* genoeto *K* geneto *Q* tenuito *J* 7 in] *in mg. m² Σ, om. J* 8 uisum *J, Sa.c.* hebraico *ς* legimus *Σ* 9 quod *KJΣQ, B²a.c.* uera *B²p c m²* *pr.* dicta] *del. m² B²* supra dicta sunt] supra sunt *D, Σp.c.* supra (*add.* sunt) *Π* sunt supra *ς* supra] sup *N* 10 et *om. NB* 11 praedicata *ς* 12 praed. int. *B²* praedictionem *Π* maranata *B²* 13 ebreum *Σ* hebraicum *ς* tametsi] *litt. et in ras. m² B², ex tam Σ, ex tamen si K tamen et si Q* 14 et] ei (*exp.*) *B²* sonat *D* et *om. KQB²* interpretetur *D* interpretetur *ΠΣ* 15 dom.] *om. B² dom. nostrum N* Christum *om. D* 16 sit an. *QB², Np.c.* an. sit *ς* et in *KΠD* 17 quo *K* a quo *N* superflue *ΠD* aduersum *JΠΣD* eum *om. N* odii *J, Sa.c.* 18 constat *Σp.c. m²*

5. Vellem tibi aliquid et de diapsalmate scribere, quod apud Hebraeos dicitur sela, et de ephod et de eo, quod in cuiusdam psalmi titulo habetur pro 'aieleth', et ceteris istius modi, nisi et modum epistolici characteris excederem et tibi auidita-
 5 tem magis dilatae deberent facere quaestiones. tritum est quippe prouerbi-um ultroneas putere merces. unde et nos de industria dicenda reticemus, ut auidius uelis audire, quae tacita sunt.

XXVII.

AD MARCELLAM.

1. Post priorem epistulam, in qua de Hebraeis uerbis pauca perstrinxeram, ad me repente perlatum est quosdam homun-

2 cf. Ps. 21, 1

1 uellim *K* uelim *Q* aliquid] s. l. *m2 K*, om. *Q* diapsalma *Hp.c.* diapsalmae *J* quod s. l. *Q* 2 scribitur *IID* sela *N* pr. de om. *KQ* efod *KQ* ephot *B²* 3 aieleth] melecht *KQ* meleth *II* melech *ΣDN,J* (corr. amelech), amelec (elec in ras. *m2*) *B²* et—nisi om. *IID* ceterorum *Σ* huius *N* 4 epistolica *Σa.c.* apostolici *N* characteris (ex -es *JΣ*) codd. 5 debent *Hp.r.* deberem *K* (-ret *m2*), *Q* quaestionis *KQ* tritum] tantum *J* quippe est *D* 6 pute *Σa.c.* putare *N,Jp.c.m2* 7 dicendi *IID.Σp.c.* reticimus *KQ* 8 tacita] taē *N*

K = *Spinaliensis* 68 s. VIII.

A = *Berolinensis* lat. 17 s. IX.

L = *Coloniensis* 35 s. IX.

II = *Turicensis Augiensis* 49 s. IX.

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

N = *Casinensis* 295 s. X.

Q = *Duacensis* 247 s. XI.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

10 ad eandem (marcellam *Q*) non tempori sed domino seruientes *KQ* ad marcellam (ad marc. om. *II*) de detractoribus suis *ALIID* contra obtrectatores suos ad marcellam *N* ad eandem de obtrectatoribus suis *B*; *Hieronimi nomen exhibent tituli in ALDNQB* 11 uerba *A*, om. *N* 12 est ut *K* quaedam *L*

culos mihi studiose detrahere, cur aduersus auctoritatem ueterum et totius mundi opinionem aliqua in euangeliiis emendare
 2 temptauerim. quos ego cum possim meo iure contemnere — asino quippe lyra superflue canit —, tamen, ne nos superbiae, ut
 5 — facere solent, arguant, ita responsum habeant, non adeo hebetis fuisse me cordis et tam crassae rusticitatis — quam illi solam
 pro sanctitate habent piscatorum se discipulos adserentes, quasi idcirco iusti sint, si nihil scierint, — ut aliquid de dominicis uerbis aut corrigendum putauerim aut non diuinitus inspiratum, sed Latinorum codicum uitiositatem, quae ex diuersitate
 10 librorum omnium conprobatur, ad Graecam originem, unde et ipsi translata non denegant, noluisse reuocare. quibus si displicet
 3 fontis unda purissimi, caenosos riuulos bibant et diligentiam, qua auium saliuas et concharum gurgites norunt, in scripturis legendis abiciant sintque in hac tantum re simplices et Christi uerba
 15 aestiment rusticana, in quibus per tanta iam saecula tantorum ingenia sudauerunt, ut rationem uerbi uniuscuiusque magis opinati sint, quam expresserint; apostolum arguant inperitiae, qui ob multas litteras insanire dicatur.

2. Scio te, cum ista legeris, rugare frontem et libertatem rursus seminarium timere rixarum ac meum, si fieri

19 cf. Act. 26, 24

1 studiose *om.* *Q* aduersum *ALHD* ueterem *N* 2 et *om.* *N*
 aliquā *A* aliqua et *B* 3 cum *om.* *B* possum *B* possem *ALHDN*
 4 asina *N* lira *AHDQ* 5 ut non *K* ** non *Q* adeo] ad eum (me tam *m2*) *A* audeo *L* adeo eo (*del.*) *N* me heb. fuisse *ς* habetis *AQB*
 (*corr.*) abeat *L* 6 fuissem uecordis *K* me *om.* *ADQ* tam] tantam *N* 7 discipulis *K* 8 sancti *ς* scierint] facierunt (*fecerint m2*) *A* ut] *s. l. m2* *B* aut *KH* et *AD* aliquis *N* 9 putauerint *KL* -imus *ADQ* 10 uit(c)iositate *KHDA* ex] ei *N* 12 translata *KN* -tos *Q* negant *Ka.c.m2* uol. se *H* displiceret *K* 13 quia (*i exp.*) *A* quā *N* 14 saliuas *A* siluas *B* congarum *La.c.* cūcarū *Q* concharum *ς* 15 adiciant *ς* in hac *s. l. K* re tant. *B* et] ut et *N* ut *ς* 16 existiment *LDA* in quibus] quibus *B* si quis *K* si quidem *Q* 17 sudauerint *H* ut] ita ut *KQ* et *N* 18 opinata *Q* sunt *LN* apost. ergo *Q* 20 scito *K* (*t exp.*), *B* ita *AHD* et lib. *om.* *N* libertate *HD, Qp.c.* libertatem meam *ς* 21 rursus *B* seminarum *Aa.c.m2, L* temere *Qa.c.* timore *N* ac] et *N*

potest, os digito uelle conprimere, ne audeam dicere, quae alii facere non erubescunt. rogo, quid a nobis libere dictum est? numquid in lancibus idola caelata descripsi? numquid inter epulas Christianas uirginalibus oculis Baccharum
 5 satyrorumque complexus? numquam amarior sermo pulsauit? numquid ex mendicis diuites fieri dolui? numquid reprehendi
 2 hereditarias sepulturas? unum miser locutus sum, quod uirgines saepius deberent cum mulieribus esse, quam cum masculis: totius oculos urbis offendi, cunctorum digitis notor.
 10 multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis, et factus sum eis in parabolam, et tu putas aliqua deinceps esse dicturum?

3. Verum, ne Flaccus de nobis rideat — amphora coepit institui: currente rota cur urceus exit? —, reuertimur
 15 ad nostros bipedes asellos et in eorum aurem bucina magis quam cithara concrepamus. illi legant: spe gaudentes, 2 tempori seruiantes, nos legamus: spe gaudentes, domino seruiantes; illi aduersus presbyterum accusationem omnino non putent recipiendam, nos legamus: aduersus

10 Ps. 68, 5 11 *Ps. 68, 12 13 Horat. a. p. 21—22 16 *Rom. 12, 12. 11 17 Rom. 12, 12. 11 19 *I Tim. 5, 19—20

1 posset *N* digito *s. l. m2 B* ne *s. l. m2 B* auderem *Ha.c.* quae] quod *KQ* qui *L* quem (*corr.*) *II* 3 est *s. l. L* laudibus *Qa.r.* lapidibus *Ap.c.m2* 4 epistolas *N* uirginales oculos *Q* uirg. <obtuli> oculis *Engelbrecht* bacharum *LN* 5 satiror. *KDQ* satirque *B* satyrrar. *N* saturar. *L* complexu *Ka.c.* fabulas innexui aut *N* complexus innexui aut *ç* numquam *scripsi* sum quam *KLB* umquam *AHD* quam *Q* aliquem *N* amarior noster *N* 6 medicis *L, Qa.c.* mendaciis *HN* doluimus *AD* uolui *L* uolumus *HN* numquam *L* 7 sepultura *L* miser] *s. l. II* misere *B* sum *om. ADB* quo *ALHD* 8 *alt.* cum *s. l. m2 K* 9 orbis oc. *IIQ* oculis (*corr.*) *AL* orbis *IIQ, Ap.c.m2* nutor o *L* 11 illis *LQB* 12 tu *s. l. K* aliquid *N* me aliquid *ç* esse dict.] locuturum *ç* 13 flachus (*corr.* flacchus) *L* amphoram *Ia.r.* anphora *Q* anphoram (*m. eras.*) *II* 14 institui sed *N* cur *om. N* exiit *La.c.m2* exiuit *N* reuertamur *KQ* 15 illorum in *ç* aure *NB* auribus *KQ* 16 concrepemus *KQ* illis *K* legunt *L* 19 non put. *omn. KQB* *omn. put. N* aduersum *B*

presbyterum accusationem ne receperis, nisi sub
 duobus aut tribus testibus; peccantes autem coram
 omnibus argue; illis placeat: humanus sermo et omni
 acceptione dignus, nos cum Graecis, id est cum apostolo,
 qui Graece est locutus, erremus: fidelis sermo et omni ac- 5
 3 ceptione dignus. ad extremum illi gaudeant Gallicis can-
 teriis, nos solutus uinculis et in saluatoris mysterium praeparatus
 Zachariae asellus ille delectet, qui, postquam domino terga
 praebuit, coepit Esaiæ consonare praeconio: beatus, qui
 seminat secus omnem aquam, ubi bos et asinus 10
 calcant.

3 *I Tim. 1, 15. 4, 9 5 I Tim. 1, 15. 4. 9 7 cf. Zach. 9, 9
 8 cf. Matth. 21, 1—9 cet. 9 *Esai. 32, 20

1 reciperes *Aa.c.m.2* reciperis *LD* sub] a *KQ* 2 aut tribus s. l. *II*
 3 illi *A* 4 nos—dignus] s. l. *Q, om. K* 6 cauteriis gall. *B* gall.
 caratheris (*in mg. a* canteriis. oblique tangit gallus enim fuerat qui
 super emendatione detraxerat) *II* oblique. gallus enim fuerat qui super
 emendatione detraxerat (*haec uerba in B leguntur in fine epistulae*) gal-
 licis characteribus *N* 7 solutos *LB, Kp.c.m.2* solutis *AID* soluti *N*
 in] ad *L* ministerium *LNB* ministeriis *II* praeparatos *KB*
 -tis *AID* 8 zaccariae *K* asellos *Aa.c.m.2* 9 praebuerit *N* coepit
 in *N* esaeiae *K* isaiae *IIQ* isaye *B* resonare *N* uaticinio *S*
 10 super *KNQ* omnem *om. B* 11 calcant *L*

XXVIII.

AD MARCELLAM DE DIAPSALMATE.

1. Quae acceperis, reddenda cum fenore sunt sortisque dilatio usuram parturit. de diapsalmate nostram sententiam
 5 flagitaras: epistulae breuitatem causati sumus et rem libri non posse explicari litteris praetexuimus. uerum quid prode est ad ἐργοδοῶντιν meum? maior tibi cupiditas silentio concitatur. itaque, ne te diutius traham, habeto pauca pro pluribus.

2. Quidam diapsalma conmutationem metri esse dixerunt.
 10 alii pausam spiritus, nonnulli alterius sensus exordium, sunt qui rhythmici distinctionem et, quia psalmi tunc temporis iuncta uoce ad organum canebantur, cuiusdam musicae uarietatis.

7 cf. Ex. 3, 7 etc.

K = *Spinaliensis* 68 s. VIII.

A = *Berolinensis lat.* 17 s. IX.

II = *Turicensis Augiensis* 49 s. IX.

℞ = *Caroliruhensis Augiensis* 105 s. IX—X.

D = *Vaticanus lat.* 355 + 356 s. IX—X.

θ = *Ambrosianus J.* 6 sup. s. X.

Q = *Duacensis* 247 s. XI.

B = *Berolinensis lat.* 18 s. XII.

2 ad eandem alia de diapsalma *K* marcellae de diapsalma *AD* ad marcellam de diapsalma (-mate *Q*) *II℞QB*, titulo caret *θ*; *Hieronymi nomen exhibent tituli in ABDQB* 3 sunt cum fen. *ς* fortisque *ς* 4 delatio *K* dilatatio *A, II* (corr.), *℞Dθ* diaps.—flag. om. *θ* diapsalma *Ba.c.m.2* 5 flagitas *KQB* breuitate *AIIDθ* libro *Bp.c.m.2* 6 protexuimus (ui ex *i m1* praetexuimus *m.2*) *B* quid] ex qui qui *K*, ex qui *m.2 A* quid tibi *Q* prode est *K* prodest cet. ad] si ad *Q* ἐργοδοῶντιν] ergodicten *K* ergo dictē *Q* epf OAIWKT HN *II* epfOAIWKT HIN (alt. 1 del.) *℞* epos *D* episcopus *A* epreos *θ* meo *Aa.c.m.2, Bp.r.m.2* sil.—diut. in *mg.* *℞* concitati *AIID, θ* (-ta *m.2*) 9 metri in *ras.* *m.2 B* dix. esse *AII℞Dθ* 10 pausatio *AIIDθ* pausationem *ς* spir. sancti *codd.* 11 qui rhythmici] quaerit hmi *℞* querit hmi *θ* qui] seq. *ras. 2 litt. B*, quae *A* rihmti *Q* rithmi cet. quia] quid *Bp.c.m.2* tempore *Ba.c.m.2* cuncta *KQ* 12 uarietatem *Bp.c.m.2* uarietatis existiment silentium *ς*

2 nobis nihil horum uidetur, cum Aquila, qui uerborum Hebraeorum diligentissimus explicator est, sela, hoc est diapsalma, quod ex samech, lamed, he scribitur, 'semper' transtulerit et inueniamus in psalmore quoque fine diapsalma positum, ut est illud in tertio: dentes peccatorum contriuiisti; domini est salus et super populum tuum benedictio tua, sela, id est 'semper', et in uicesimo tertio: quis est iste rex gloriae? dominus uirtutum ipse est rex gloriae, semper, et e contra in psalmis multorum uersuum penitus non inueniatur, in tricesimo uidelicet sexto et septuagesimo septimo et centesimo octauo decimo, rursus nonus psalmus distinguatur: canticum diapsalmatis, cum utique, si, ut quibusdam uidetur, diapsalma est indicium silentii, canticum silentii esse non possit.

3. Ex quo animaduertimus hoc uerbum superiora pariter et inferiora conecere aut certe docere sempiterna esse, quae dicta sunt, ut est illud in tertio: multi dicunt animae meae: non est salus illi in deo suo, semper, et rur-

5 Ps. 3, 8—9 7 Ps. 23, 10 12 *Ps. 9, 17 17 *Ps. 3, 3

1 qui] cum *A* hebr. uerb. *II* 2 explanator *KQ* 3 ex] est ex *II* ex samech] per zamech *B* extra lin. samech] ameth *K* (amech *m2*), *A, II* (corr. sameth), *DQ* zamech *B* sameth *B* lamet *KA* *B* *D* *θ* lameth *Q* lamech *II* et lamet *B* heh *B* *D* eh *II* hel *A* el (corr. hel) *θ* het (s. l. *m2*) *B*, om. *Q* transtulerunt *II* et] et hoc *B* 4 quoque—illud in *mg.* *B* 5 in tertio] s. l. *m2* *K*, om. *Q* in psalmo tertio *B* tertio *B* conteruisti *K* 7 saela *A* *θ* selah *B* id est om. *KQ* in om. *g* qui *D* 8 dom.—gloriae in *mg.* *m2* *A* 9 semper] s. l. add. diapsalma *m2* *B* et e] et *D* *θ* e *AI* et (corr. e) *B* 10 inuenitur *Bp.c.* uigesimo *A* *XX* *D* *θ* et (exp.) sexto *B* *VII* *θ* 11 et] et in *KQ* et] et in *KQ* dec. oct. *g* rursus *B* 12 distinguitur *Bp.r.* canticus *K* cantico *II* 13 uidetur] s. l. *m2* placet *B* est om. *AI* *B* *D* *θ* initium *Q* in diei (corr.) *B* silentii] add. ē et (ē extra lin. *m2*) *B* 14 cant. sil. om. *AI* *B* *D* *θ* posse *Ap.c.m2* 15 aduertimus *Ba.c.* et inf.] inferioraque *g* 16 q̄ quae *K* 17 data *Q* tertio (s. l. *m2* psalmo) *B* 18 salus s. l. *m2* *II* illi *K* *B* *Q* ei *cet.* ipsi *g* suo ex eius *B* et (del. *II*) semper *AI* *B* *D* *θ* et s. l. *B* sursum *IIa.c.* rursus *KQ*

sum: uoce mea ad dominum clamaui, et exaudiuit me de monte sancto suo, semper, et in quarto: ut quid diligitis uanitatem et quaeritis mendacium? semper, et alibi: quae dicitis in cordibus uestris, et
5 in cubilibus uestris conpungimini, semper.

4. Scire autem debes apud Hebraeos in fine librorum unum e tribus solere subnecti, ut aut 'amen' scribant aut 'sela' aut 'salom', quo exprimunt 'pacem', unde et Salomon 'pacificus' dicitur. igitur, ut nos solemus completis opusculis ad distinctionem
10 rei alterius subsequenter medium interponere 'explicuit' aut 'feliciter' aut aliquid istiusmodi, ita et Hebraei aut, quae scripta sunt, roborant, ut dicant 'amen', aut in sempiternum et scripta et scribenda commemorant, ut ponant 'sela', aut transacta feliciter protestantur 'pacem' in ultimo subnotantes.

15 5. Haec nos de intimo Hebraeorum fonte libauimus non opinionum riuulos persequentes neque errorum, quibus totus mundus expletus est, uarietate perterriti, sed cupientes et scire et docere, quae uera sunt. quod si tibi non uidetur.

1 Ps. 3, 5 2 Ps. 4, 3 4 *Ps. 4, 5

1 a domino *K* 3 qui *Q, Aa.c.m2* 4 et alibi *om. KQ* et iterum *g alt. et secludi mauult Engelbrecht* 5 conpugn. *K* conpug. *g* conpugimi *A* semper] *add. s. l. et mg.* et in abacuch (*cf. Hab. 3, 3 et 9*) deus ab austro ueniet et sanctus de monte pharan semper et infra iuramenta tribubus quae locutus est (*es m2*) semper *B* 6 debemus *g* 7 e] et *g, Q (corr. ex), B (corr. e)* subnecti] *c ex s et ti in ras. A* ut *om. A* - selah *B* 8 salom] salo *KQ* salomon *A* quo scripsi quae (*in mg.* quod) *Q* quod *cet.* exprimit *Qmg. Bp.c.m2g* solomon *K* pac. dic.] quod (*eras.*) exprimit (*it ex unt, s. l. pacificum*) *B* 9 ut *om. KQ* nos sol.] non sol. *D* sol. nos *g* expletis *Q* distinctionem *A* 10 sequentis *g* explici (*ex explicauit*) *B* expliciit *g* 11 alit (*s. l. aliud*) *Q alt.* aut *KQ* ea (*in ras. m2*) *B* ut *cet.* 12 roborant *KQB* -rentur *cet.* -rentur facere solent *g* ut] aut *K* et scripta (*sunt exp. K*) et *KQ* et scri (*utrumque del. m2*) aut (*in ras. 5—6 litt. m2*) *B* et *cet.* ut *g* 13 commemorat *A* -rent *g* ut] et *g* ponat *Ag* selah *B* secla *D* secula *A* 14 pace *Aa.c.m2* ponentes *KQ* 16 opiniorum *QB* 17 repletus *Ap.c.m2* plenus *Bp.c.m2* 18 uidetur] *s. l. add. onerosum B*

quid Origenes de diapsalmate senserit, uerbum interpretabor ad uerbum, ut, quia nouicia musta contemnis, saltem ueteris uini auctoritate ducaris.

6. "Saepe perquirens causas, cur in quibusdam psalmis interponatur 'diapsalma', obseruauit diligentissime in Hebraeo et cum Graeco contuli inuenique, quia, ubi lingua Hebraea 'sela', Graeca uero habet 'semper' aut quid istiusmodi, ibi Septuaginta et Theodotion et Symmachus transtulerint 'diapsalma'.
 2 neque uero nocet exemplis adfirmare, quod dicimus. in septuagesimo quarto psalmo, cuius principium est: confitebimur
 10 tibi, deus, confitebimur et inuocabimus nomen tuum, post illud: ego confirmaui columnas eius apud Septuaginta et Theodotionem et Symmachum est 'diapsalma', pro quo apud Aquilam: ponderaui columnas eius, semper, in quinta autem editione: ego sum, qui paraui colum-
 15 nas eius, semper, in sexta uero: ego firmaui columnas eius, iugiter. porro in Hebraeo habet post 'ammuda',
 3 quod est 'columnas eius', 'sela'. et rursum in septuagesimo quinto, cuius principium est: notus in Iudaea deus, inue-

10 Ps. 74, 2 12 Ps. 74, 4 14. 15. 16 *Ps. 74, 4 19 Ps. 75, 2

1 quid etiam *KQ* origenis *KHBDθ, A* (e ex i) uerbo *Bp.c.m.2*
 2 aduerbium (i *eras.*) *A*; *add. m1*: cuidam scribens se interroganti quid sibi uellet uerbum diapsalm, *m2*: a in psalmis uel ad quam refertur utilitatem inter cetera ait *B* nouissima *B* 4 inquirens *KQ* quarens *ς* cur] cum *K* interpretatur *AIθDθ* 5 in] et in *KQ*
 6 ibi *IIθDθ* saela *A* selah *θ* 7 hab. gr. uero *ς* grece *K* in graeca *II* in grece *A, θ* (in graeca *m2*) *D, θ* (-ae) quid] ex qui *m2A*, aliquid *QBp.c.* ibi] ubi *Q* 8 theodotio *IIp.r.* theudocion (e ex s) *K* teodociō *B* transtulerunt *QB* 10 confitebitur *B* utroque loco 11 et] tibi *B, Kp.c.m2* 12 firmaui *IIDθ, θp.c.* firmavit (t *eras.*) *A* 13 theudoc. (e ex s) *K* teodoc. *B* 15 in—semper *om. Q* paraui *Aa.c.* ponderaui qu (corr.) *K* praeparauit *B* 16 semper—eius s. l. *B* uero *KQ, om. cet.* ergo *ADθ* ego sum qui *Q* confirmaui *KQ* firmavit (t *eras.*) *A* 17 hebraico *ς* habetur *Q* ahamuda (m in ras. *m2* et exp., alt. a *eras.*) *B* amuda *Q* tam nuda (n *m2*) *K* amuda *A* 18 est s. l. *θ* selah *IIθDθ* selaph *A* LXX ὁ psalmo *B*

nimus apud Septuaginta et Theodotionem post scutum et
 frameam et bellum 'diapsalma', apud Symmachum post
 clipeum et gladium et bellum similiter 'diapsalma',
 pro quo apud Aquilam post clipeum, gladium et bellum
 5 'semper', apud quintam editionem post scutum et rom-
 phaeam et bellum 'semper', in sexta uero post scutum
 et gladium et bellum 'in finem', eratque rursum in
 Hebraeo post: 'umalama', quod est 'et bellum'. 'sela'. et 4
 in eodem psalmo post illum locum: ut saluos faciat
 10 mites terrae 'diapsalma' apud Symmachum similiter 'dia-
 psalma' et apud Aquilam 'semper' necnon et apud quintam.
 in sexta uero 'in finem', et in Hebraico erat post 'anie ares',
 quod est 'mites terrae', 'sela'. atque ita, cum talem uniuscuius-
 que editionis opinionem repperissemus, haec adnotauimus.
 15 utrum autem cuiusdam musicae cantilenae aut rhythmum inmu-
 tationem, qui interpretati sunt 'diapsalma', senserint aliudue
 quid intellexerint, tuo iudicio derelinquo".

1. 4. 5. 6 *Ps. 75, 4 9 *Ps. 75, 10

1 theudoc. (c ex s) *K* teodot. *B* 2 apud—diaps. om. *KQ* 3 et
 glad. s. l. *B* et bellum om. *II* sim.—bellum s. l. *B* sim.—
 semper bis *A* 4 apud] s. l. *D*, ex aduersus *B* glad.] in *mg.* *m2 B*
 et glad. *AHDD* 5 scutum] s. l. *m2* clipeum *D* rompheam *IIQB*
 rompheam *K* rumpheam *cet.* 6 sexta] *corr.* septuaginta, *deinde ras. re-*
stitutum sexta *K* uero editione *B* 7 *pr.* et om. *B* 8 hebraico *AHQB*
 ebraico *D* post *B* (in *mg.*). *B* positum *KQ*, om. *cet.* omalama *D*
 omalabama *II* *YAAAMA* (s. l. ulaama) *Q* ula ame *K* humala hama *B*,
 om. *A* *pr.* et om. *KQB* selach *D* selah *B* salach *A* 9 in
 s. l. *Q* eodem] septuaginta(n)simo quinto *KQ* facias *Q* 10 mites
Kp.c.m2 mittes *B* apud—diaps. s. l. *B* simil.] s. l. *add.* et *D*
 12 fine *Bp.r.* hebreo *Q* post om. *A* anie ares *B* aniares
AHQB (ex anieres), *D* amares *Q* anie aeries *Q* amae aries *K* 13 mi-
 tis *Ka.c.* mittes *B* selach *A* selah *B* selac *D* 14 editionis (s. l.
m2 K, om. *Q*) op. id est editionem *KQ* repperiamus *KQ* adnota-
 bimus *ADQB* *II* *Q* *ca.c.* 15 aut] an *B* rithmi *Q* rythmi (*corr.* rythmi) *B*
 rithmi *cet.* 16 aliudue quid *scripsi* aliud uel quid *KB* uel quid aliud
Q aliud uel *cet.* aliudue *G*

7. Hucusque Origenes, cuius nos malimus in hac disputatione dumtaxat inperitiam sequi, quam stultam habere scientiam nescientum.

XXIX.

AD MARCELLAM.

1. Epistolare officium est de re familiari aut de cotidiana conuersatione aliquid scribere et quodammodo absentes inter se praesentes fieri, dum mutuo, quid aut uelint aut gestum sit, nuntiant, licet interdum confabulationis tale conuiuium
 2 doctrinae quoque sale condiaur. uerum tute in tractatibus occuparis, nihil mihi scribis, nisi quod me torqueat et scripturas legere
 10 conpellat. denique heri famosissima quaestione proposita postulasti, ut, quid sentirem, statim rescriberem; quasi uero pharisaeorum teneam cathedram, ut, quotienscumque de uerbis Hebraicis iurgium est, ego arbiter et litis sequester exposcar. non sunt suaves epulae, quae non et placentam redoleant, quas non condit
 15 Apicius, in quibus nihil de magistrorum huius temporis iure suffumat. sed quia uector et internuntius sermonis nostri redire

1 cf. Terent. Andr. 20—21 7 cf. Turpilius inc. fab. fr. 1 R.

1 origenis *IBDθ, A* (e ex i) malimus *Ka.c.m.2* 2 peritiam *ADθ*
 sententiam *Q* 3 nescientum *B, θp.c.* nescientiam *θ*

A = *Berolinensis lat. 17 s. IX.*

II = *Turicensis Augiensis 49 s. IX.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

5 ad marcellam *AID* ad marcellam de ephot et seraphin *B*; *Hieronymi nomen praebent omnium codd. tituli* 6 epistole *D* est *om.* *II*
 7 et *s. l. B* inter se] inter *A, II* (interdum *m.2*) 9 confabulationes
AID 10 tute *AII* tot *B* tu tota *D* tu dum tota *g* 11 scribens *B*
 12 conpellis *AII* heri *D* de re *B, om. AII* questionē *B* preposita
Aa.c.m.2 postpositā *B* 14 u. hebreis *II* hebreis u. *B* 16 epulae
g epistulae *codd.* et *om. D* placentam *g* placeant et *codd.*
 17 iura *D* 18 uector (e ex i *m.2*) *A* uictor *IID* uiator *B*

festinat, rem grandem celerius dicto, quam debeo, licet de scripturis sanctis disputanti non tam necessaria sint uerba quam sensus, quia, si eloquentiam quaerimus, Demosthenes legendus aut Tullius est, si sacramenta diuina, nostri codices, 5 qui de Hebraeo in Latinum non bene resonant, peruidendi.

2. In fronte epistulae tuae posueras, quid sibi uelit, quod in Regnorum libro primo scriptum est: et Samuhel puer seruiebat ante conspectum domini cinctus ephod bad et diploidam habebat pusillam, quam fecerat 10 ei mater sua et afferebat ei de diebus in dies, cum ascenderet cum uiro suo ad sacrificare sacrificium dierum. itaque quaeris, quid sit ephod bad, quo futurus 2 propheta praecingitur, utrumne zona an, ut quidam putant, turabulum uel genus aliquod uestimenti sit. et si uestis, 15 quomodo ea cingitur? et post ipsum ephod quare adiungitur ei bad? in sequentibus quoque legisse te scribis, ubi uenit 3 homo dei ad Heli et dicit ei: haec dicit dominus: manifeste ostendi me ad domum patris tui, cum essent in terra Aegypti seruientes in domo Pharaonis, et elegi domum patris tui ex omnibus tribu- 20 bus Israhel mihi in sacerdotium, ut ascenderent ad altare meum et incenderent incensum et porta-

7 *I Reg. 2, 18—19 16 *I Reg. 2, 27—28

1 dico *AII* debeo] habeo *ç* 2 sanctis *s. l. m2 B* 3 quod *ç*
 quaer.] quae (quaeras *m2*) primus *A* quaeris *ç* demostenis *AIIID*
 4 eligendus *II, A* (i ex e *m2*) diuina *s. l. II* 5 latino *II* peruid.
 (uid in *ras. m2*) *B* prouid. *çet.* 6 uellet *Ba.c.* 7 regum *D* sa-
 muel *IIB* puer *B* semper *çet.* 8 ephot *B, II* (*corr.*) 9 bat *AII, B*
 (t ex r *m2*) ebat (e *eras.*) *D* deploidam *A* diploidem *B* 10 et
 afferebat ei *D, om. AII B* (*add. in mg. Bm2* et, *m1* afferebat ei mater
 sua) 11 ad *om. B* 12 ephot *B* (*saepius*) bat *AII D, B* (*ex bar m2*)
 quo] quod *D* 13 praecincitur *II* utrum *Ba.c.* 14 turab. *A* (turyb.
m2), *DB* turib. *II* aliquid *A* sit *s. l. m2 B* uestis est *B*
 15 praecingitur *ç* 16 bat *AII D* bar *B* (*sic saepius*) ubi *om. ç*
 17 eli *ç* 18 tui *B* tui ex (tui et ex *II*) omnibus tribubus israhel (israhel
II) *AII D* 19 seruientes *s. l. m2 B* 21 israhel *IIB* mihi *s. l. B*
 ascenderet *ç* 22 incederent *A*

4 rent ephod. totum libri ordinem persecuta etiam de illo loco exemplar sumpsisti, in quo Doec Idumaeus iussu regis interfecit sacerdotes: et conuersus, inquit scriptura, Doec Syrus mortificauit ipse sacerdotes domini et occidit in illa die trecentos quinque uiros — siue, ut in 5 Hebraeo legitur, octoginta quinque — omnes portantes ephod. et Nonbat, ciuitatem sacerdotum, occidit in ore gladii a uiro usque ad mulierem, ab infante usque ad nutrientem et uitulum et asinum et ouem in ore gladii. et saluatus est unus filius 10 Achimelech, filii Achitob, et nomen ei Abiathar et fugiit post Dauid.

3. Non me teneo, quin problematis ordinem responsione praeueniam, ubi nunc legimus: et omnes portantes ephod, in Hebraeo habere: et omnes portantes ephod bad. hoc 15 2 quare ita dixerim, in sequentibus disces. illud quoque, quod sequitur, addidisti: et factum est, cum fugiret Abiathar, filius Achimelech, ad Dauid et ipse cum Dauid in Ceila descendit habens ephod in manusua. et renuntiatum est Saul, quia uenit Dauid in Ceila. ubi cum regis 20 aduentus et ciuitatis timeretur obsidio, dixit Dauid ad Abiathar:

3 *I Reg. 22, 18—20 14 *I Reg. 22, 18 17 *I Reg. 23, 6—7

1 totumque *g* persecutus *IID, Aa.c.m.2* prosecutus (*corr. -ta*) *B*
 2 exempla *B* doec *B* doech *II* dohaec *AD* 3 doec *B* doech *IID*
 dohecb (*sic*) *A* 4 ipsi *Aa.c.m.2* 5 siue ut] si uenit *D* 6 qui portabant
AD 7 nonbat *A* (*noba m.2*), *IID* nobe (*b ex u*) *B* nob *g* 8 a uiro—
 gladii *in mg. B* 11 achimeleth *A* abimelec (*corr. ach.*) *B* abimelech *g*
 acitob *Ba.c* aïtob *IID, Aa.c.m.2* ei] eius *II* abiatar *B* 12 fugiit
B fugit *cet.* Dauid] *seq. uerba 235, 5—7* post modicum—conflatile *B*
 (*teraphin [e ex a]; cum itaque sit zona aut*) 13 me *s. l. m.2 A* or-
 dine *IID* 14 ephod—port. *om. AIID, sed in A in mg. add.* in ebreo
 habet et omnes portantes ephod bat *m.2* 15 habere *Engelbrecht* habet *Am.2*
 et *in mg. m.2 A, om. B* et omnes *om. g* 16 ita *om. B* dices *A*
 17 fugiret *A* (*fugeret m.2*), *D* fugeret *IIB* habiatar *B* 18 achime-
 lech *Bp.c.m.2* abim. *cet., cf. l. 11* pr. Dau.] dauid in ceila *B* et
 ipse—*l. 20* Ceila *in mg. B* desc. in ceila *g* ceila *B* sicilech *IID, A*
 (*m.2 ex silech*) 20 ceila *B* sicilech *AD* sicilā *II* 21 abiatar *B*

3 defer ephod domini. haec sunt, quae de Regnorum libro
 excerpta proponens ad uolumen Iudicum transcendisti, in quo
 Micha de monte Ephraim scribitur mille centum argenti siclos
 matri, quos illa uouerat, reddidisse eamque sculptile inde fecisse
 5 atque conflatile. et addis haec post modicum uocari ephod
 et teraphim, cum utique, si zona sit aut uestimenti genus,
 sculptile atque conflatile esse non possit. agnosco errorem 4
 paene omnium Latinorum putantium ephod et teraphim,
 quae postea nominantur, de hoc argento, quod Micha matri
 10 dederat, fuisse conflatum. cum scriptura sic referat: et ac-
 cepit mater eius — haud dubium, quin Michae — ar-
 gentum et dedit illud conflatori et fecit illud
 sculptile et conflatile; et fuit in domo Michae et
 uir Micha et domus eius domus dei: et fecit ephod
 15 et teraphim et impleuit manum unius de filiis
 suis et factus est ei in sacerdotem. si autem pu- 5
 tas ea, quae superius appellata sunt sculptile atque con-
 flatile, ephod et teraphim deinceps nominari, disce esse non
 eadem, siquidem post matris idolum, quod dicitur sculptile
 20 atque conflatile. fecit Micha ephod et teraphim, sicut ex
 consequentibus adprobatur: et responderunt quinque

1 *I Reg. 23, 9 2 cf. Iudd. 17, 1—5 5 Iudd. 17, 5 10 *Iudd.
 17, 4—5 21 *Iudd. 18, 14

2 excepta *DB* ad *B*, *om. cet.* quo] qua *AD* 3 mica *B*
 ephraim *D* effraim *AII* 4 eamque *B* utique *IID, Aa.c.m2* atque *ç* 5 at-
 que *B* et *A* (*s. l. m2*), *II* (*s. l.*), *om. D* et addis *B* addidit *cet.*
 postm.—confl.] *cf. adnot. ad 234, 12* post modicum *B* postmodum *cet.*
 uocari *B*, *om. cet.* 6 teraphim (*e et phim in ras. m2*) *B* taraphim *D* taraphym
 (*corr. teraphym m2*) *A* tharaphin *II* phim—8 tera *in mg. m2* *B* utique
 ex que *m2* *A* fit *D, Aa.r.* 7 conflatile] *add. uestimenti genus codd.*
 8 tarahym (*corr. teraphym m2*) *A* taraphin *D* tharaphin *II* (*similiter sae-*
pius) 9 mica *B* 10 conflata (*alt. a in ras. m2*) *B* sic *s. l. B*
 11 aut *A, Ba c. haut D, Bp.c.* Michae—Michae et] fuit *A* (*exp.*), *IID*
 argentum *in mg. B* 13 *alt. et]* atque *ç* 14 uir *exp. A* michae
Ap.c.m2 mica *B* *alt. domus B, om. cet.* fecit mica *B* 16 factum
Aa.c.m2 est *om. D* 18 disces *Bp.c.m2* 20 mica *B* 21 sequen-
 tibus *II, Ba.c.* adprobabitur (*bi exp.*) *B*

uiri, qui abierant considerare terram, et dixerunt ad fratres suos: ecce nostis, quia est in domibus istis ephod et teraphim et sculptile et conflatile. 6 et post multa, quae in medio praetermisisti: et ascenderunt, inquit, quinque uiri et intruerunt illuc et sumpserunt sculptile atque conflatile et ephod et teraphim. et sexcenti uiri, qui cincti erant uasis bellicis, ingressi sunt domum Micha et sumpserunt sculptile atque conflatile et ephod et teraphim. coarguitur igitur eorum opinio, qui, ut indissolubilem 10 facerent quaestionem, ephod argenteum putauerunt. illud breuiter adtende, quod numquam nisi in sacerdotio nominetur. 7 nam et Samuhel, qui illo cinctus refertur, leuites fuit et sacerdotes Nonbat hoc dignitatis suae insigne portabant et — quod in Latinis codicibus non habetur —, quando Dauid 15 fugiens a Saul uenit ad Achimelech et gladium postulauit dicens: uide, si est ad manum tuam lancea aut gladius, quoniam gladium et uasa mea non sustuli in manu mea. respondensque sacerdos dixit: ecce gladius Goliath alienigenae, quem percussisti in ualle 20 terebinthi, et hic inuolutus est in uestimento post

4 *Iudd. 18, 17—18 13 cf. I Reg. 2, 18 14 cf. I Reg. 22, 18
17 *I Reg. 21, 8—9

1 abierunt *A* 2 quia est *B* quidem *cet.* 3 *tert.* et] atque ζ 5 ill. inr. ζ illic *Aa.c.m.2* 6 atque *B* et *cet.* *pr.* et *om.* *IID* 7 et sexcenti—teraphim *om.* *II* 8 bell.] et *add.* *AD* sunt *s. l. m.2 B* michae ζ 9 atque *B* et *cet.* *pr.* et *B, om. cet.* teraphim] *B add.:* et ne longum sit infinita replicando rursus legitur sculptile atque conflatile non idem esse quod ephod et teraphim 10 coarguit ζ igitur *B, om. cet.* opinione (ne *exp.*) *B* opinionem ζ dissol. *IID* disol. *A* 11 fecerunt *Aa.c.m.2* argeum *D, Aa.c.m.2* illud—nom. in *mg. inf. II* 12 nisi *s. l. B* 13 samuel *II B* 14 sacerdos *Ap.c.m.2* nonbat *II* nobat *AD* nobe (be in *ras. 3 litt. m.2*) *B* 15 dauit *Aa.c.m.2* 16 a *om. B* ad *om. A* achimelech *II, Bp.c.m.2* abim. *cet.* 17 aut] et ζ 18 gladius *Da.c.* gladium meum ζ astā meā *B* 19 responditque *B* et dixit *B* 20 goliath *AD* 21 terebinti *AB* therobinti (*h m.2*) *II* et *s. l. B* in *om. AD*

ephod, in sacrario utique ephod conditum seruabatur. hoc 8
quoque ipsum, quod nunc posuimus, 'sculptile et conflatile', licet
idolum sit, tamen, quia per errorem religio putabatur, ad uene-
rationem eius, sicut ad dei ministerium ephod et teraphim,
5 insigne conficitur.

4. Teraphim quid sit, si spatium dictandi fuerit, prosequemur. nunc interim de ephod, ut coepimus, explicandum est. in Exodo, ubi Moysi praecipitur, ut sacerdotalia iubeat fieri uestimenta, post cetera legitur: et hae stolae, quas facient, 10
pectorale et superhumeralis et podere et tunicas
κοσμοβωτάς et cidarim et cinctorium. ubi autem nos 2
posuimus 'superhumeralis', in Graeco ἐπωμίδα et septuaginta
interpretes transtulerunt, quod scilicet super humeros istius-
modi ueniat uestimentum. deinde iungitur: et hi accipient
15 aurum et hyacinthum et purpuram et coccinum
et byssum et facient superhumeralis de bysso
torta, opus textile uarium. et quid plura? totus Exodi 3
liber hac uestium plenus est specie. nam et in fine eiusdem
uoluminis scribitur: et fecit omnis sapiens in operibus
20 stolas sanctorum, quae sunt Aaron sacerdotis, sicut
praecepit dominus Moysi. et fecerunt superhume-

9 *Ex. 28, 4 14 *Ex. 28, 5—6 19 *Ex. 36. 8—9 (39, 1—2)

1 condito A 2 ipsum B, om. cet. sculpt. et confl. in ras. m2 B
ubi sculptile II ubi cum-sculptile AD et] atque s confl.] add.
legeretur AHD adl. legitur s 3 qui A 4 mysterium A 6 si s. l.
m2 B dict. spac. B prosequimur II, Da.c.m2 persequimur A 7 con-
caepimus A 8 fieri uest. iub. B 9 cetera ex contra m2 B heae
AD hea II stola A facient s faciant IID, A (alt. a ex u m2) faci-
ciunt B 10 pr. et om. AD et podere B, om. cet. tert. et om. B
11 KOCINBWTAO A KOCYNBWTAC II KOCINBWTAC D KOCYM-
BOTAC B citarim Ba.c.m2 cytharim D nos ex non m2 A
12 ἐπωμίδα] uarie scribunt codd. et om. B 13 quo D 14 hii D.
Aa.r., om. B accipient B -iant cet. 15 iacinctum AIB iancinthum D
purp. et coccum B coccinum et purp. AD coccum et purp. s 16 pr. et
om. A et faciant et A de ex e m2 B 17 torta] ex torto m2 B,
om. cet. retorta s' uarium s. l. B et om. s 18 hac ex hec B
finē B 21 dom. praec. s

4 rale de auro et hyacintho et purpura et coccino et
 bysso retorta. sed quia in Exodo hoc genus uestimenti
 praecipitur tantum, ut fiat, et postea factum refertur, non
 tamen eo Aaron uestitur, in Leuitico, quomodo sacerdotalibus
 uestimentis indutus fuerit, explicatur: et adplicauit Moy- 5
 ses Aaron et filios eius et lauit eos aqua et uesti-
 nit eum tunica et cinxit eum zona et uestiuit eum
 ὀπενδύτην — quod nos 'subtunicalem' siue 'tunicam, qua sub-
 ter uestitus est,' possumus interpretari — et inposuit ei,
 inquit, superhumerales et cinxit eum secundum 10
 facturam superhumeralis et constrinxit eam in ipso.
 5 uides ita hunc superhumerali cingi, quomodo Samuhel ephod
 bad illo nescio quo cingebatur. sed, ne te longius traham,
 hanc habeto sententiam. ubicumque in septuaginta interpreti-
 bus, hoc est in codicibus nostris, ἐπωμίς, id est 'superhume- 15
 rale', legitur, in Hebraeo scriptum est ephod. quod quare
 alibi interpretari uoluerint, et alibi ininterpretatum reliquerint,
 non est mei iudicii, cum hoc ipsum in pluribus fecerint, ut,
 quae alibi aliter atque aliter expresserant, nouissime transla-
 6 tionis uarietate lassati ipsa Hebraica posuerint. Aquila autem 20
 id, quod illi ὀποδύτην et ἐπωμίδα dixerunt, ἐνδομα et ἐπένδομα,

5 *Leu. 8, 6—7 9 *Leu. 8, 7—8

1 iacinto *D* iacincto *AIB* coco *Bp.c.* coccyno *A* 2 retortis
Ba.c. 3 tactum *D, Ha.c.* tantum *A* 4 uestitus *D* uestitus inducitur
 (*add. manifestius B*) *IIB* 5 adplicuit *B, II* (*appl.*) 8 ΥΙΗΝΑΠΗΝ *A*
 ΥΙΤΕΝΑΥΤΕΝ *II* ΥΙΤΕΝΑΥΤΕΝ *D* ΙΤΝΟΑΙΤΙΝ *B* ὀποδύτην *uel* ἐπεν-
 δύτην *ς* subtus *ς* 9 posuit *II* inq. ei sup. *B* ei sup. inq. *ς*
 12 uidis *D, Aa.c.m2* ita *B* itaque *cet.* hunc] nunc (*hoc* *ς*) aaron *Bς*
 superhumerales *AD, Ha.r.* -ale *B* samuel *IIB* 13 ille *II* quod *B*
 te ne *D* te non *A* 14 abeto *B* habeo *AD, Ha.c.* habe *ς* in] *s. l. II,*
om. AD primum (*exp.*) interpr. *B* 15 ΕΝΤΩΜΙC *B, E* (*ex C m2 A*)
ITΩMAC *cet.* 17 interpretare *D, Aa.c.* uoluerit *A* interpretatum
codd. (corr. Bm2) non interpretatum *ς* 18 plurimis *B* ut quae alibi]
 utique alii *AHD* 19 expresserint *AHD* 20 ueritate *AHD* hebraea
AHD uerba (*add. Bm2*) posuerint *codd.* 21 ὀποδύτην] *codd. uariant*
 (*non* ὀπενδύτην, *cf. l. 8*) et ἐπωμίδα *om. AHD* et ἐπένδομα] *ΕΤΥΠΕ-*
ΝΑΥΜΑ II ἐπένδομα] *EITΘΝΑΜΑ B* ὀπένδομα (*uarie scriptum*) *cet.*

id est 'uestimentum' et 'superuestimentum', quod scilicet ἔνδομα, quod Hebraeo sermone uocatur mail, 'subtiorrem tunicam', ἐπένδομα uero, id est ἐπωμίς, quod Hebraice dicitur ephod, 'superius pallium' significet, quo tota sacerdotalis protegatur
5 ambitio.

5. Quaeras forsitan, si ephod sacerdotale sit pallium, quare in quibusdam locis addatur 'bar'? audiens 'bar' risum tenere non possum. nam cum apud Hebraeos dicatur 'bad', ipsos quoque septuaginta interpretes sic transtulisse manifestum sit, 10 pro 'bad' ut 'bar' scribatur, error obtinuit; bad autem lingua Hebraica 'linum' dicitur, licet linum 'phestim' significantius exprimatur. denique, ubi nos legimus: et fac eis femorale 2 lineum, ut operiantur carnis turpitudines a lumbis usque ad crura eorum, in Hebraeo pro lineo 'bad' ponitur. 15 qua specie uir quoque ille, qui Danihelo monstratur, indutus est: et extuli oculos meos et uidi; et ecce uir unus uestitus baddim, quo plurali numero 'uestes lineae' nuncupantur. propterea autem et Samuhel et octuaginta quinque uiri 3 sacerdotes ephod lineum portasse referuntur, quoniam sacerdos magnus solus habebat licentiam ephod non lineo uestiendi, 20 uerum, ut scriptura commemorat, auro, hyacintho, purpura,

12 *Ex. 28, 38 (42) 16 *Dan. 10, 5 21 cf. Ex. 28, 5—6. 36, 9 (39, 1—2)

1 superu. dixit *g* quo *D* ἔνδομα] tunicam et *A* (ton-), *IID*
2 uocatū *B* mayl *B* superiorem *AID* 3 ἐπένδομα] et *nAIMA* *II*
et te nayma *B* *NAIMA* *AD* ἐπωμίς] *EITNMMIC* *B* et *TAWMAC* *A*
et *TAWMAC* *D* et *TAWΛAC* *II* 4 cum sup. *AID* quod *AD*
6 sacerdotalis *Ba.c.* 8 dicat *AID* 9 sic *s. l. B* 10 pro—obt. *in*
mg. B ut pro bad *g* scriberetur *g* hebr. ling. *g* 11 hebraea
AID festayn *B* (*corr.* efestaym), effestin *AII* effert in *D* 12 ex-
primantur *AD, IIa.r.* fac eos *Ba.c.* facies *AID* 13 operiant *g*
carnes *Bp.c.* turpitudine *Ba.c.* 14 lino *Ba.c.m.2* 15 illi *A* da-
nielo *II.B* (*corr.* danieli) 16 ext. inquit *B* unus *s. l. B* 17 uest.
est *AID* batdim *B* baddin *AD* badin *II* quo *g* quod *codd.* nu-
mero *om. Ba.c.* nuncupatur *ex noneop- Am.2* 18 *pr.* et *om. g*
samuel *IIB* octuaginta *sic AB LXXX IID* uiri *ex uerius Bm.2*
21 iacintho *D* iacincto *AII* iacincto et *B*

coccino byssoque contexto. ceteri habebant ephod, non illa uero uarietate distinctum et duodecim lapidibus ornatum, qui in humero utroque residebant, sed lineum et simplex et toto candore purissimum.

6. Verum, quia supra promiseram me, si spatium dictandi fuisset, de teraphim quoque breuiter disserturum nec quisquam interim interpellator aduenit, scito teraphim ab Aquila μορφώματα interpretari, quas nos 'figuras' siue 'figurationes' possumus dicere. nam et in eo loco, quando misit Saul nuntios, ut accipiant David, et responderunt uexari illum grauiter et misit rursum dicens: adferte illum in lecto ad me, ut occidam eum. et uenerunt nuntii, et ecce cenotaphia in lecto, pro 'cenotaphia' in Hebraeo teraphim, id est μορφώματα, posita sunt, et non 'iecur caprarum', ut nostri codices habent, sed 'puluillus de caprarum pelle consutus', qui intonsis pilis caput inuoluti in lectulo hominis mentiretur.
- 3 ut autem utriusque sermonis pariter explicem ueritatem, in Osee comminatur deus se a populo fornicante omnes gratias ablaturum dicens: quia diebus multis sedebunt filii Israhel sine rege et sine principe et sine sacrificio et sine altari et sine sacerdotio et sine manifestationibus. pro 'sacerdotio' et 'manifestationibus'

2 cf. Ex. 28, 9—12. 36, 13—14 (39, 6—7) 11 *I Reg. 19, 15—16
19 *Os. 3, 4

1 cocco *Bp.c.* illa uero (uero *del. Bm.2, om. IID*) uar. *IIDB* uarietate (*ex illarietate m.2*) *A* 2 et] *ex D* 3 numero *Da.c., B* residabat *B* 5 si *s. l. B* 6 ne *AB* 7 MOPOMATA *B* morfomata *AII* marfomata *D* 8 quod *Bp.c.m.2* 9 et *B, om. cet.* saul mis. *g* 10 acciperent (*perent in ras.*) *B* *alt.* et *om. g* 11 lectum *B* a me *Aa.c.m.2, om. B* 12 eum *B* illum *cet.* *pr.* et] tunc *B* cenotaphia *AIID* 13 in *s. l. B* lectum *Ba.c.* ceontaphia *AIID* cenotaphis (*is ex a m.2*) *B* cenotaphiis *g* 14 marfomata *D* morf. *cet.* iecur *B* decor *cet.* 16 pilis caprarum *B* 17 uer. par. expl. *g* 18 ose *B* cominatur *B* omnem gratiam *AIID* 19 quod *g* 20 israhel *AIB* *alt.* sine *om. AIID* *alt.* et *om. AD* 21 *pr.* et *om. AIID* sine *alt. om. II* altare *AD* *tert.* sine *om. AIID* 22 pro sac. et man.] *in mg. B, om. A*

in Hebraeo habetur 'sine ephod et sine teraphim', sicut Theodotion quoque et Symmachus transtulerunt. ex quo intellegimus in ephod iuxta Septuaginta quoque, qui sensum magis quam uerbum interpretati sunt, 'sacerdotium' significari, in teraphim uero, id est 'figurationibus' uel 'figuris', uaria opera, quae teraphim uocantur, intellegi. nam et in Exodo ceterisque locis, ubi describuntur uestes plumaria arte contextae, 'opus cherubim', id est 'uarium atque depictum', factum esse describitur, ita tamen, ut uau litteram cherubim non habeant, quia, ubi cumque cum hac littera scribuntur, animalia magis quam opera significant. iuxta hunc igitur sensum et Micha cum ueste sacerdotali cetera quoque, quae ad sacerdotale pertinent ornamentum, per teraphim fecisse monstratur.

7. Quam uellem nunc tibi omnem habitum sacerdotis exponere et per singulas uestium species diuina ostendere sacramenta! uerum, quia et in hoc ipso breuitatem epistulae excessimus et Iosephus ac Philo, uiri doctissimi Iudaeorum, multique de nostris id latissime persecuti sunt, coram uiua, ut aiunt, uoce audies me. (aeque), quae de cetero uelis, praesens percontato praesentem, ut, si quid forte nescimus, sine teste, sine iudice

6 cf. Ex. 26, 1 et 31. 37, 5 17 cf. Iosephus, ant. Iud. III 7
cf. Philo, de monarchia 2, 5—6

1 habetur *B* est *cet.* et sine—ephod *om.* *AIDD* teodocion *B*
2 quoque] *del. B, om. S* 4 uerba *S* significari *B* interpretari *AD, II*
(*alt. i ex e*) in *B, om. cet.* 5 uel (*del. m2*) uaria *B* 6 uocatur
AIDD et] *s. l. B* ex *A* 7 describ. *AD* scrib. *II* cherubim *II*
cherubin *D, A* (u *ex o m2*) theraphim *B* 8 depictum *B* esse fact. *S*
9 littera *B* cherubin *A* cerubin *D* habeat *AD* 10 cum hac
s. l. B scribitur *Bp.c.m2, S* 11 sign.] scriptura (*om. S*) significat *B S*
ig. hunc *S* mica *B* 12 quoque] quo *A* sacerdotalia *S* pertinet *II*
13 ornamenta *S* 14 quam *Ap.c., S* quem *Aa.c., II* cum *B* uellet *Aa.c.*
sacerdotalis *II* sacerdotalem *S* 16 et *om. AIDD* in hoc in *B* 17 iosephus *A* ioseppus *D* 18 de *s. l. B* persecuti *AI* coram *scripsi*
quorum (*s. l. B*) *codd.* uiua *om. AIDD* ut] aut *D* 19 uoce] *add.*
ut *A* aequae *addidi, om. codd.* ceteris *Bp.c.m2* uelis *s. l. m2 B*
percunctator *S* 20 quod *AIDD*

2 in fida aure moriatur. nos, ut scis, Hebraici sermonis lectione detenti in Latina lingua rubiginem obduximus in tantum, ut loquentibus quoque nobis stridor quidam non Latinus interstrepat. unde ignosce ariditati: etsi inperitus sum, inquit, sermone, apostolus, sed non scientia. illi utrumque non deerat, et unum humiliter renuebat; nobis utrumque deest, quia et, quidquid pueri plausibile habueramus, amisimus nec scientiam, quam uolebamus, consecuti sumus — Aesopici canis fabula —, dum magna sectamur, etiam minora perdentes.

1 cf. Verg. V 547
Babrius 79

4 *II Cor. 11, 6

8 cf. Phaedrus I 4;

1 aura *ABa.c.m.2* moriamur *D, Aa.c.m.2, II* (inmoriatur *m.2mg.*), *add.* mater comunis (*corr. s*) si* (si *s*) ualet (ualeat *s*) gaudeo et ut ualeat dominum deprecor (precor *s*) *Bs* (*cf. p. 252, 20*) hebraici (hebrehi *B*) sermonis *IIB* hebraeorum *AD* lectioni *A* 3 latinus sermo *B* 4 inq. ap. serm. *B* serm. inq. ap. *s* sermonem *A* 5 sed non] non tamen *B* scientiã *A* 6 renuebat *B, Dp.c.* 7 quicquid *B* quod *cet.* plausibile *B* 8 sumus iuxta *s* ysopici canis *B* esopianis *IID* esophianis *A* 9 fabulam *codd.* (*corr. B*) sectamus *B* perdens *IIa.c.* perdimus *B*

XXX.

AD PAULAM.

1. Nudius tertius, cum centesimum et octauodecimum psalmum tibi insinuare conarer et dicerem omnem moralem locum in eo esse comprehensum et, quomodo philosophi solerent disputationes suas in physicam et ethicam logicamque partiri, ita et eloquia diuina aut de natura disputare, ut in Genesi et Ecclesiaste, aut de moribus, ut in Prouerbiis et in omnibus sparsim libris, aut de logica, pro qua nostri θεολογικὴν sibi uindicant, ut in Cantico canticorum et euangeliiis — licet (et) apostolus saepe proponat, adsumat, confirmet atque concludat, quae proprie artis dialecticae sunt —, studiosissime perqui-

G = Neapolitanus VI. D. 59 s. VII.

A = Berolinensis lat. 17 s. IX.

II = Turicensis Augiensis 49 s. IX.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

M = Coloniensis 60 s. IX—X.

N = Casinensis 295 s. X.

θ = Ambrosianus J. 6 sup. s. X.

γ = Vaticanus lat. 84 s. XI.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

2 ad paulam *G* hebraeici interpretatio alfabeti ad paulam *N* prologus ad paulam et eustochium *γ* ad paulam de alphabeto *B* expositio litterarum hebraicarum *A* ad marcellam *IID* ieronimus marcellae de conexiōibus litterarum *M*, titulo caret *θ*; Hieronymi nomen exhibent tituli in *ADMNγB* 3 nudus *G* cum] s. l. *M* cum de *A* centesimo *θ* et *G*, om. cet. octauod. *G* octauo (corr. -uū) d. *B* octauo decimo *θ* octauum d. cet. psalmum] s. l. *m2* *G* psalmo *θ*, *Ap.c.m2* 4 meo (om. *γ*) moraliter *Mγ* 5 in eo esse om. *M* solerent *G* solent cet. 6 et *Gγ*, *B* (s. l. *m2*), om. cet. loicamque *IIDθ*, *Ma.c.* et loigam *γ* 7 pr. et] ut *γ*, om. *N* alt. et *GAY* et in cet. 8 aecclesiasten *γB* 9 loica *IIDθ*, *Ma.c.* pro quam *G* quam *B* de qua *γ* theoreticen *M* theoreticen *γ* 10 cantica *Aγ* pr. et *GAB* et in cet. alt. et add. *Engelbrecht*, om. *codd.* 11 confirmat *IIDθ*, *Ma.c.* concl.] litt. cludat in *ras. m2* *B* 12 quae] et haec *M* propria *M* sint *AIIDθ* custodiosissime *Aa.c.m2* perq. quid sibi in *ras. m2* *B*

sisti, quid sibi uelint Hebraeae litterae, quae psalmo, quem legebamus, uidebantur insertae.

2. Respondi secundum ordinem litterarum eum esse compositum, quo uidelicet ex prima littera, quae apud eos uocatur aleph, octo uersus inciperent, rursus ex sequenti beth totidem uersus exordium sumerent ac postea ex gimel idem numerus conpleretur atque ita usque ad tau, quae apud eos extrema littera est, psalmum esse conscriptum et in singulis quibusque elementis secundum interpretationem eorum debere intellegi, quae sequerentur. identidem flagitasti, ut tibi interpretationes singularum edicerem litterarum. dixi, fateor; uerum, quia propter barbariem linguae memoria elabatur omne, quod diximus, desideras commentariolum fieri, ut, si in aliquo forte titubaris, obliuionem lectio consoletur.

3. Ac priusquam de singulis disseram, scire debes quattuor psalmos secundum ordinem Hebraeorum incipere elementorum: centesimum decimum et centesimum undecimum et hunc, de quo nunc scribimus, et centesimum quadragesimum quartum, uerum in prioribus singulis litteris singulos uersiculos, qui

1 uellent *MN* quae in *AMy* quem *D* quem] quae *A* 4 quo *GA* quem (*corr.* iuxta quem) *M* quod *cet.* uocatur *in mg. m2* *B* 5 incipiunt *M* rursum *My* equenti *D* equentibus *A* (*corr.* sequentibus), *N* 6 sumeret *A* sumpserint *IIDMNθ* ex *om. A* gemel *DMθ, Pa.r.* 7 completur *θ* tahu *G* tahu *N* 8 psalmus *A* conscriptus *A* compositum *MN* et] haec *A, om. M.* in *GAY* ex *IIDM, θ (s. l.), B (in ras. m2), om. N* 9 sec.] et (*m2*) sec. *M* interpretationes *S* intellegere *A* 10 secuntur *Ay, M* (sequuntur *ex* sequitur *m2*) sequuntur *N* itidem *M* pridem *B* interpretationem *My* 11 sing. litt. edicerem (dicerem *M*) *My* sing. disererem litt. *N* litt. sing. dicerem (dicere *D*) *IIDθ* 12 pr. barb.] pro uarietate *M* barbariae *θ* barbari est *D* memoriae labitur (labetur *A*) *AIIDNB* 13 forsitan *N, om. A* 14 titubaris *G* titubaueris *cet.* consulatur *N* consolaretur *Dθ* 15 dixerim *M* quattuor (sex *m2*) *N* 16 elem.] *add.* id est *My* 17 cent. dec.] cent. et cent. dec. *G C* et *CX N* tricesimum sextum cent. dec. *IID* tricesimum sextum *θ* pr. et *om. θ* cent. und.] *CXII A* hunc—scrib.] centesimum (*pr. s exp.*) octauum decimum *M* 19 in] debes scire in *IIDθ, B (sed* debes scire *in ras. m2)* prior. psalmis *IIDθ, Bm2mg.* litteris singulis *My*

trimetro iambico constant, esse subnexos, inferiores uero tetrametro iambico constare, sicuti et Deuteronomii canticum scriptum est; in centesimo octauodecimo in singulas litteras octoni uersus secuntur; in centesimo quadragesimo quarto singulis litteris singuli uersus deputantur. sunt, qui et alios putent hoc ordine incipere, sed falsa eorum opinio est. habes et in Lamentationibus Hieremiae quattuor alfabeti, e quibus duo prima quasi Saffico metro scripta sunt, quia tres uersiculos, qui sibi conexi sunt et ab una tantum littera incipiunt, heroici comma concludit; tertium uero alfabetum trimetro scriptum est et a ternis litteris, sed eisdem, terni uersus incipiunt; quartum alfabetum simile est primo et secundo. Prouerbia quoque Salomonis extremum cludit alfabetum, quod tetrametro supputatur.

4. Quomodo autem in his nostris litteris non potest quis ad legenda uerba texendaque procedere, nisi prius ab elementis coeperit, ita et in scripturis diuinis non ualemus ea, quae maiora sunt, nosse, nisi ethicae habuerimus exordium, secundum illud, quod propheta dicit: a mandatis tuis intellexi.

2 cf. Deut. 32, 1—43 18 Ps. 118, 104

1 iamb.] iambico uersu IIDθ, Bp.c.m2 esse—constare om. M eptametro A 2 constare om. A sicut et A sicut in M ut in γ scilicet sicut IID canticum Mγ conscriptum M 3 cent. uero N dec. oct. 5 alt. in G, om. AN psalmo (s. l. m2B) cet. litteras D 4 sectantur M singulae litterae singulis uersibus N 5 singulis B, om. M gemini dep. IIDθ dep. duplices M putant MNγ, Bp.c.m2 6 et om. GMN 7 alfabeti sic codd. 8 saffico M (corr.), γ tres] in tertio M uersiculi N sibi con. sunt in ras. m2 B 9 coma B, Aa.c.m2 com θ commate N dogma M 10 concluduntur N non cludit AB uero om. N alfabetum NB, M (ph ex p) et in ras. m2 B a om. IIDMθB 11 sed om. N et hisdem A idem IIDNθ ternis B 12 alfabetum NB, M (ph ex p) 13 claudit GB concludit γ alfabetum N, Mp.c. alfabetum B, Ma.c.; add. quod tetrametrum cludit alfabetum eo N (exp.) trimetro Mγ tetrametro iambico IIDθ, Bp.c.m2 supput.] add. ab eo loco in quo ait mulierem fortem quis inueniet (cf. Prou. 31, 10) IIDθ, Bm2mg. 15 texendaque θ tenendaque M 16 et om. M 17 nisi ab IIDθ (a) ethice GDNθ etice B aethica II et haec M hab.] ipsis (corr. ipsi II) hab. IIDθ 18 dic. proph. N

quo uidelicet post opera coeperit habere scientiam secretorum. uerum iam complendum est, quod petisti, ut sensum uniuscuiusque elementi interpretatio adnexa significet.

5. ALEPH interpretatur 'doctrina', BETH 'domus', GIMEL 'plenitudo', DELETH 'tabularum', HE 'ista', VAV 'et', ZAI 'haec', HETH 'uita', TETH 'bonum', IOD 'principium', CAPH 'manus', LAMED 'disciplinae' siue 'cordis', MEM 'ex ipsis', NUN 'sempiternum', SAMECH 'adiutorium', AIN 'fons' siue 'oculus', PHE 'os' — ab ore, non ab osse intellege, ne litterarum ambiguitate fallaris —, SADE 'iustitiae', COPH 'uocatio', RES 'capitis', SEN 'dentium', TAU 'signa'.

6. Post interpretationem elementorum intellegentiae ordo dicendus est.

Prima conexio est 'doctrina domus plenitudo tabularum ista', quo uidelicet doctrina ecclesiae, quae domus dei est, in librorum repperiatur plenitudine diuinorum.

7. Secunda conexio est 'et haec uita'. quae enim alia potest esse uita sine scientia scripturarum, per quas etiam ipse Christus agnoscitur, qui est uita credentium?

8. Tertia conexio habet 'bonum principium', quia, quamuis

1 quo *GIDDθ* quia *M* quod *cet.* 2 est *s. l. B* sensus *M* 3 adnixa *A* annixa *G* conexa *M* 4 doct. int. *IIDMθγ* interpr. *om. N* gemel *GM* 5 daleth *B* uau] bau *G* uaf *B* zay *N* zaim *B* iai *M* 6 haeth *M* eth *GAIDDθ* het *B* theth *N* eth *G* iod *G* ioth *cet.* capf *G* caf *IIDθ* kaph *N* kaf *B* 7 lameth *γ* lamech *cet.* disciplina *AMNγ, Ba.c.m2* cor *N* men *N* 8 sempiternus *A* sameth *MNγ* samaec (*alt. a eras.*) *G* zamech *B* hain *B* 9 oculis *D* phe *N* fe *cet.* os *om. N, γa.c.* non ab osse *om. N* osse dictum *IIDθ, Bp.c.m2* dictum *N* 10 iustitia *GNγ* cof *GIDDθB* 11 sin *MB, Hp.c. γa.c.* san *D* seth *N* thau *GNγ* than *D* taf *B* 13 discendus *A* docendus *θ* dic. est] *add.* aleph beth gimel deleth *IIDθ* 14 con. est] *add.* aleph beth gemel deleth *M, Bm2mg., γ* (deleth he) 15 ista *del. Bm2, om. AIDDθ* a quo *IID* quod *γB* doctrinae *A, Ba.c. (-e)* 16 reperiatur *D* repperitur *MγB* 17 est] *om. M; add.* he (*om. γ*) uau zai (iai *M*) (h)eth ista (*om. γ*) *IIDMθγ, B* (he—eth *s. l. m2*) et] et ipse *γ, Np.c.m2* ut *G* quae—uita *om. A* pot. esse al. *M* 18 esse *om. II* sine] nisi *Mγ, Bp.c.m2* quam *IIDMNθγ, Bp.c.m2* etiam] *in ras. m2 B* sententiam *N* 19 cognoscitur *M* 20 habet (est *γ*)] *add.* teth ioth *IIDMθγ, Bm2mg.*

nunc sciamus uniuersa, quae scripta sunt, tamen ex parte cognoscimus et ex parte prophetamus et nunc per speculum uidemus in aenigmate; cum autem meruerimus esse cum Christo et similes angelis fuerimus, tunc librorum doctrina cessabit.

9. Quarta conexio est 'manus cordis' siue 'disciplinae'. manus intelleguntur in opere, cor et disciplina interpretantur in sensu, quia nihil facere possumus, nisi prius, quae facienda sunt, scierimus.

10. Quinta conexio est 'ex ipsis aeternum adiutorium'. hoc explanatione non indiget et omni luce manifestius est ex scripturis aeterna subsidia ministrari.

11. Sexta conexio habet 'fons' siue 'oculus oris iustitiae' secundum illud, quod in tertio numero exposuimus.

12. Septima conexio est, quae et extrema, quo et in ipso quoque septenario numero sit mysticus intellectus, 'uocatio capitis dentium signa'. per dentes articulata uox promitur et his signis ad caput omnium, qui Christus est, peruenitur.

1 I Cor. 13, 9 2 *I Cor. 13, 12 18 cf. Eph. 4, 15

1 nunc] *in ras.* *Bm2* non γ , *Mp.c.* 3 in] et *M* enigmata *Dθ* 5 cessauit *GD, Ba.c.* cessant (n *eras.*) *M*; *add.* atque omnium librorum et tunc uidebimus facie ad faciem bonum principium sicuti est *Bm2mg.* 6 est] *om. M, add. caf* (caph *MγB*) lamech (-eth γ -ec *B*) *IIDMθγ, Bm2mg.* disc. s. cord. *IIDθ, Bp.c.* cord. siue disciplina *Mγ* disciplina siue cor *N* 7 intellegantur *G* in *om. M* opera *M* 8 quae prius *IID* qui pius θ 9 sint *B* sciremus *A* sciamus *Mγ* 10 est] *om. Mγ, add. mem* (men γ) nun samech (-eth *Mγ*) *IIDMθγ, Bm2mg.* aeternum *GAγ* sempiternum *cet.* 11 explanationem *Dθ* set θ sed *IIDM, Bp.c.m2* cum omni *N* manifestus θ manifest *B* est] esse *IIDθ* 12 min.] *add.* posuimus (*del. m2*) *B* 13 habet (est *MγB*)] *add.* ain fe sade *IIDMθγ, Bm2mg.* fontem *N* oculum *N* oris *om. N* iustitia *N* 14 illud *om. M* num. interpretationum *M* proposuimus *B* 15 *pr.* et *om. DMγB* extr. est *M* quo] quia *M* dum hoc γ quod ς in *s. l. B* ipso] hoc *M* 16 num. sept. *M* intell.] *add.* cof (coph γ) res sen (sin *MB, Hp.c.*) tau (thau γ) *IIDMθγ, Bm2s.l.* 17 dentes] dentium *Ma.c.m2 ***centes* (*corr. dencentes m2*) quia *N* promittitur *A, Ba.c.* exprimitur *M* et] et ex *Mγ* et pro *N* et in ς 18 qui] quod *M* est $\chi\pi\varsigma$ *IIDMNθ* peruen.] itur *M, B* (*in ras. m2*); per quem uenitur (uen. *om. B*) ad regnum sempiternum *IIDMθ, Bm2mg.*

13. Oro te, quid hoc sacratius sacramento? quid hac uoluptate iucundius? qui cibi, quae mella sunt dulciora dei scire prudentiam, in adyta eius intrare, sensum creatoris inspicere et sermones domini tui, qui ab huius mundi sapientibus deridentur, plenos docere sapientia spiritali! habeant sibi ceteri suas opes, gemma bibant, serico niteant, plausu populi delectentur et per uarias uoluptates diuitias suas uincere nequeant: nostrae deliciae sint in lege domini meditari die ac nocte, pulsare ianuam non patentem, panes trinitatis accipere et saeculi fluctus domino praeueunte calcare.

14. Saluta Blesillam et Eustochium, tirunculas nostras; saluta Felicianen, uere carnis et spiritus uirginitate felicem; saluta reliquum castitatis chorum et domesticam tuam ecclesiam, cui omnia, etiam quae tuta sunt, timeo, ne dormiente patre familias inimicus homo zizania superseminet. quamuis

8 cf. Ps. 1, 2 14 cf. Verg. Aen. IV 298 cf. Matth. 13, 25

1 ora θ , *Da c.* secretius *A* sanctius *N* sacramentum *A* hac] hoc *Ay, Ba.c.m.2* ab hac sacramento *II* (-ti *p.c.*), *D θ* uoluntate *GDN γ , Ma.c.*
 2 iocundius *codd. praeter G, Ma.c.* cibi quae] ubique *D θ , IIa.c.m.2*
 melle *IID θ* dulc. quam *IIDM θ , Bp.c.m.2* 3 prud. et *IIDM θ γ , Bp.c.m.2*
 adyta *scripsi* adita *GA* atria *B* abditum *N* abdita *cet.* et sensum *IIDM θ , Bp.c.m.2* sensus *Ba.c.m.2* 4 tui] dei tui *NB* dei nostri *M*
 nostri ihu xpi γ a sap. h. mundi *M* 5 deridemur γ irridentur *M*
 plenius *Bp.c.m.2* plena *A, Na.c.m.2* docere *B* (cere *in ras.* 5—6 *litt. m.2*) doceri *N γ* discere ς sapientiae spiritali *B* 6 sibi] *om.* *B* sibi sui *A* ceteri] *in mg. m.2 B* certe γ *cet.*] si nelint *add. in ras. Bm.2*
 gemina θ gemmas *B* gemmis *N* serico *D θ , Ba.c.m.2* nitant *G* neciant *A* nitescant *M γ* plauso *A, Ma.c.* plausu γ plausus *B* 8 diuitiae *IID θ , Ba.c.* sunt *DM* in lege dom. *in ras. m.2 B* 9 panis *A, Ma.c.* 10 fructus *B* calcare] *add.* sit legenti letitia audienti fides credenti corona amen amn amen domine *A* (*finis epistulae*) 11 blaesillam ς eustochium *B* tyrunculas *codd. praeter MNB* saluto θ
 12 folicianen θ felitianem (*corr. -am, in mg. m.2* al felicitatē) *B* felicianam γ , *Np.c.m.2* feliciter *M* carne *M* spiritu *IIDM θ* uirginitatis *M* (ni *m.2*) facilem *D* 13 salutatur *D* chor. cast. *M γ*
 14 cui] et *M*, *om.* γ etiam *om. N* tuta] tua *IIDM θ γ B* timeo] timendum γ , *M* (*add. est*), pertimesco *N* dormiat *M γ* 15 patri *D θ* pater *M γ* ne inim. *M γ* quamquam *M*

enim dicere audeant: ego ciuitas firma, ciuitas, quae obpugnatur, nullus hostili exercitu obsidente securus est. nemo, ut beatus Cyprianus ait, satis tutus periculo proximus. exemplar epistulae, si accipere uoluerit φλοπο-
 5 νωτότη nostra Marcella, tribuito et memento mei obsecrans, ut dominus Iesus conterat satanan sub pedibus nostris uelociter.

XXXI.

AD EUSTOCHIUM.

10 1. Parua specie, sed caritate magna sunt munera accepisse a uirgine armillas, epistulas et columbas. et quoniam mel in dei sacrificiis non offertur, nimia dulcedo arte mutata est et

1 *Esai. 27, 3 3 cf. Cyprianus, epist. 4, 2 (p. 474, 7 Hartel)

1 enim] *om.* *MN* etiam *G* dic. audeam *G* dic. audeant aliqui *γ, B* (aliqui *m2mg.*) audeant dic. aliqui *M* firmata *IIDθ* *alt.* ciuitas *om.* *N* quae] non *add. codd. praeter G* (non *in ras. m2 B*) 2 expugn. *γ* a nullo *N* obsidente (*obsid- m2*) ex. *M* 3 beatus ut *M* 4 exempla *N* epist. huius *M* uoluerint *Mθγ* studiosissima ΦΙΑΟΠΗΛΙΟΤΑΘ *N* epirotion et untation *M* epirotation uitagon *γ, om.* *Dθ* 5 macella (*marcella m2*) nostra *M* tribue *Bp.c.Ma.c.* mementote *IN* 6 ihs noster *M* ihs xps *IID* noster ihs xps *G* conter.at *M* conteret *IIDθ* sanan *G* (*corr. satnan*), *Na.c.* satan *γB* satanam *G* uestris *B* ueloc. uale *N*; *add.* explicit ad paula *G*

F = Veronensis XVI. 14 s. IX.

J = Vindobonensis lat. 934 s. IX.

Z = Parisinus lat. 1867 s. IX.

Σ = Turicensis Augiensis 41 s. IX.

M = Coloniensis 60 s. IX—X.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

9 ad eustochium (-ium *m2 J*) *FJΣ* ad eust. de muneribus *B* ad eust. de acceptis muneribus *Z* hieronimus eustochiae *M*; Hieronymi nomen exhibent tituli in *Σs.l., MB* 10 sunt magna *G* 11 arm. a uirg. *B* epistu(ο)lam *G* mel *om.* *FJΣ* in dei s. mel *M* 12 offeretur *F* mutata *F*

quadam, ut ita dicam, piperis austeritate condita. apud deum enim nihil uoluptuosum, nihil tantum suaue placet, nihil, quod non in se habeat et mordacis aliquid ueritatis. pascha Christi cum amaritudinibus manducatur.

2. Festus est dies et natalis beati Petri festius solito concinendus, ita tamen, ut scripturarum cardinem iocularis sermo non fugiat nec a praescripto palaestrae nostrae longius euagemur. armillis in Ezechihale ornatur Hierusalem; Baruch epistulas accepit ab Hieremia; in columbae specie spiritus sanctus adlabitur. itaque, ut te aliquid et piperis mordeat et pristini libelli etiam nunc recorderis, caue ne operis ornamenta dimittas, quae uerae armillae sunt brachiorum; ne epistulam pectoris tui scindas, quam a Baruch traditam nouacula rex profanus incidit; ne ad similitudinem Ephraim per Osee audias: 'facta es insipiens ut columba'. 'nimium', respondebis, 'austere et, quod festo non conueniat diei'. talibus ipsa muneribus prouocasti; dum dulcibus amara sociata sunt, et a nobis paria recipies: laudem amaritudo comitabitur.

3 cf. Ex. 12, 8 8 cf. Ezech. 16, 11 cf. Bar. c. 6. Hier. 43 (36), 4 sqq. 9 cf. Matth. 3, 16 etc. 11 prist. lib.] sc. ep. XXII
13 cf. Hier. 43 (36), 23 15 Os. 7, 11

1 quidam *FZ* quidem Σ dominum *Z* 2 *tert.* nihil] nisi *M* 3 non *om.* *M* habet ς et *FJ, E s. l. m2, om. cet.* mordacitatis Σ aliquid] *add.* et *FJ\Sigma* 5 festius *FJZ, \Sigma* (festius *m2*), festus est *M* festiuus *B* concinendos *Fa.c.m2* concinnendus *Jp.c. \Sigma p.c.m2* condendus ς 7 non *om.* *ZB* a praesc.] ap (= apud) scripta *B* euagemus *Mp.c.* 8 ezechiele *Z, M* (-el *p.r.*), *B* baruc *FJEB* 9 accepit (*sic*) ep̄las *B* suscepit *M* accipit ς columba *Fp.r.* specie] *s. l. m2 \Sigma, om. F* 10 labitur *Z* it. ut te] ita uite *B* te *om. M pr. et om. FJ\Sigma* 11 pristina *M* caue] cause *B* ne] ne ob (*eras.*) Σ 12 demittas *F* uerae *Z* uere *cet.* nec *M* 13 tuis *Z* baruc *FJB. \Sigma a.c.m2* tradita *F* 14 nec *Z* ephraim *B* ephraim *Z* ephrem *JM* ephrem *F\Sigma* aud. per osee] Σ osee] *Fp.c., \Sigma* osee] *Fa.c.* ose *M a.c.m2, B* 15 est *Z* 16 quod *om. Z* conuenit *Z* conueniam Σ ipsa—dulcibus *om. M* 17 dulci *Ba.c.m2* et] et (*s. l. ut m2*) *B* 18 reciperes *Bp.c.m2*

3. Verum — ne uidear dona minuisse — accepimus et canistrum
 cerasiis refertum talibus et tam uirginali uerecundia ruben-
 tibus, ut ea nunc a Lucullo delata existimarim; siquidem hoc
 genus pomi Ponto et Armenia subiugatis de Cerasunto primus
 5 Romam pertulit, unde et e patria arbor nomen accepit. igitur, 2
 quia in scripturis canistrum ficis plenum legimus, cerasia uero
 non inuenimus, in eo, quo allatum est, id, quod allatum est,
 praedicamus optamusque te de illis pomis fieri, quae contra
 templum dei sunt et de quibus deus dicit: quae bona, bona
 10 ualde. nihil quippe saluator medium amat et, sicuti frigidum
 non refugiens calidis delectatur, ita tepidos in Apocalypsi
 euomere uelle se loquitur. unde nobis sollicitius prouidendum, 3
 ut sollemnem diem non tam ciborum abundantia quam spiritus
 exultatione celebremus, quia ualde absurdum est ninia satu-
 15 ritate honorare uelle martyrem, quem sciamus deo placuisse
 ieiuniis. ita tibi semper comedendum est, ut cibum et oratio
 sequatur et lectio. quod si aliquibus displicet, apostoli uerba
 cantato: si adhuc hominibus placerem, Christi ancilla
 non essem.

6 cf. Hier. 24, 1 sqq. 9 *Hier. 24, 3 11 cf. Apoc. 3, 15--16
 18 Gal. 1, 10

1 donum Σ 2 cerasis $FJ\Sigma, B$ (ex cerasus) et tam] etiam M, B
 (in ras. m2) 3 extimarē (alt. e in ras. m2) B existimarem F (ex
 existimare m2), $J\Sigma$ 4 cerasunto M cerasupto $F\Sigma$ cerasa sumptum B
 ceraso ponto Z cerea (cesarea m2) sunt J primum B 5 roma B
 e] de ς 6 quia] spatium uacuum 6—7 litt. in B cerasia ZM cerasa
 cet. 7 quo Z quod cet. pr. allatum] altum $Bp.r.$ id—est $om.$ Z
 est] non est ς 8 contra] intra Z 9 et $om.$ $FJ\Sigma$ quae] ecce ZB
 quia ς alt. bona $om.$ ZB 10 salua $Fa.c.m.2, \Sigma$ 11 non] eras. $F,$
 del. m2 B refugit Z apocalipsin ΣB 12 uelle $om.$ MB se
 loquitur in ras. m2 B sollicitus Z prouid. est B 13 ut s. l. m2 B
 15 uelle hon. ς scias M 16 in iei. M semper] sepe B 17 et
 leccio sequatur B subsequatur Z 18 ancillam Z 19 essem] add.
 explicit ad euistochium Z

XXXII.

AD MARCELLAM.

1. Ut tam paruum epistolam scriberem, causae duplicis fuit: quod et tabellarius festinabat et ego alio opere detentus hoc quasi parergio me occupare nolui. quaeras, quidnam illud sit tam grande, tam necessarium, quo epistolicae confabulationis munus exclusum sit. iam pridem cum uoluminibus Hebraeorum editionem Aquilae confero, ne quid forsitan propter odium Christi synagoga mutauerit, et, ut amicae menti fatear, quae ad nostram fidem pertineant roborandam, plura repperio. nunc iam Prophetis, Salomone, Psalterio Regnorumque libris examussim recensetis Exodum teneo, quem illi ele smoth uocant, ad Leuiticum transiturus. uides igitur, quod nullum officium huic operi praeponendum est. attamen, ne Currentius forte noster frustra cucurrerit, duas epistulas, quas ad sororem tuam Paulam eiusque pignus Eustochium miseram, huic sermunculo adnexui, ut, dum illa legis et in his aliquid doctrinae pariter ac leporis inueneris, putes tibi quoque scripta esse, quae scripta sunt.

2. Albinam, communem matrem, ualere cupio — de corpore

A = *Berolinensis lat. 17 s. IX.*

Θ = *Parisinus lat. 1869 s. IX.*

Ξ = *Parisinus lat. 1913 s. IX.*

Π = *Turicensis Augiensis 49 s. IX.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

e = *Parisinus lat. 1876 s. XII.*

2 ad marcellam *codd.*; Hieronymi nomen exhibet titulus in e 3 causa
 A 4 tabularius e 5 parergio] pares (parens m2) di (in ras. m2) o
 (u m2) A παπέργω s me s. l. m2 Θ quaeras] om. D quaeris s
 quid Θa.c.m2 sit ill. e illum Aa.c.m2 9 sinagogam A amice AΞ
 mentis D mente Ξ 10 roborandum Ξ repperio Ξ reperi. o (i ras. ex
 alia litt. mut.) A 11 iam] a s salomone Θ 12 recensitis c, Πp.r.
 elle Θp.c.Πp.c.m2 14 est] sit e nost. forte s 16 paulu Aa.c.m2
 17 ut] et A legis illa e illas legeris s et om. A 18 ac] et Ξ
 inuenerit A put. t.] potest ibi A 19 quae illis s

loquor, quin spiritu ualeat, non ignorans — eamque per te salutari obsecro et duplici pietatis officio focilari, quo in una atque eadem Christiana simul diligatur et mater.

XXXIII.

AD PAULAM.

5

1. Marcum Terentium Varronem miratur antiquitas, quod apud Latinos tam innumerabiles libros scripserit. Graeci Chalcenterum miris efferunt laudibus, quod tantos libros composuerit, quantos quibus nostrum alienos sua manu describere non

1 quin e, *Op.c.m2* qui in *Θa.c.m2, A* (quid in *m2*), *ΞIID* ut *ς* eam quam *Π* 2 focillari e, *Ξp.c.m2* quo] co *Ξ* quod *ς* 3 alligatur *D*

4 *Haec epistula, ultima tantum parte (p. 259, 4 quis enim umquam usque ad finem) omissa praemittitur uersioni Latinae homiliarum Originis in Pentateuchum in his codicibus:*

Ⓞ = *Parisinus lat. 1628 s. XII.*

ⓓ = *Atrebatensis 849 s. XII—XIII.*

ⓔ = *Parisinus lat. 1629 s. XII.*

ⓕ = *Bruxellensis II. 1065 s. XII.*

Hom = *consensus horum codicum.*

Frustula huius epistulae aūfert Rufinus apol. II 20, cuius codicum notitiam Wrobeltii humanitati debeo; sunt autem hi:

ⓖ = *Abrincensis 73 s. XII.*

ⓗ = *Atrebatensis 724 s. XII.*

ⓙ = *Parisinus lat. 1800 s. XII.*

ⓚ = *Parisinus lat. 1850 s. XII.*

ⓛ = *Parisinus lat. 1872 s. XII.*

ⓜ = *Parisinus lat. 1890 s. XV.*

ⓝ = *Vaticanus lat. 343 s. XV.*

ⓞ = *Vaticanus lat. 370 s. XV.*

Ruf = *consensus Rufini codicum.*

7 tam *om.* *Hom* scripsit ⓖⓗⓙⓚ . calcenterum ⓚⓜ ebalterum *Hom*
9 scribere ⓚ

* 2 potest. et quia nunc otiosum est apud Latinos Graecorum uoluminum indicem texere, de eo, qui Latine scripsit, aliqua commemorabo, ut intellegamus nos Epimenidis dormire somnum et studium, quod illi posuerunt in eruditione saecularium litterarum, in congregandis opibus ponere. 5

2. Scripsit igitur Varro XLV libros Antiquitatum, III De uita populi Romani, Imaginum XV, Λογιστορικῶν LXXVI, De lingua Latina XXV, Disciplinarum VIII, De sermone Latino V, Quaestionum Plautinarum V, Annalium III, De origine linguae Latinae III, De poematis III, De originibus scaenicis 10 III, De scaenicis actionibus III, De actis scaenicis III, De descriptionibus III, De proprietate scriptorum III, De bibliothecis III, De lectionibus III, De similitudine uerborum III, Legationum III, Suasionum III, De Pompeio III, Singulares X, De personis III, De iure ciuili XV. Ἐπιτομὴν Antiquitatum 15 ex libris XLII libros VIII, Ἐπιτομὴν ex Imaginum libris XV libros III, Ἐπιτομὴν de lingua Latina ex libris XV libros VIII, De principiis numerorum libros VIII, Rerum rusticarum libros III, De ualitudine tuenda librum I, De sua uita libros III, De forma philosophiae libros III, Rerum urbanarum 20 libros III, Satirarum Menippearum libros CL, Poematum libros X, Orationum libros XXII, Pseudotragediarum libros VI, Satirarum libros III et alia plurima, quae enumerare lon-

1 possit M nunc] tunc N non Hom 2 indicem F eo Hom M quo cet. 5 litt.] scripturarum G in] nos in G 6 ergo uarro F M itaque uarro F uarro ergo N - 7 Romani—p. 255, 9 exploditur] et cum enumerasset per singula corpora (corp. om. G) omnia, quae Varro scripsit, addit (addidit FN) post haec Ruf G AOTIOCTOPICON ΩΩ AOTTIOCPICON F 10 saeculi Hom 11 actionibus] actibus F actis] actibus Ritschl 16 pr. ex om. F XLII] sed cf. lin. 6 VIII] ^{or} III] F ἐπιτομὴν ex imaginum—libros VIII ΩΩ epitomen de lingua latina ex libris XV epitomen ex imaginum libris XV libros ^{or} III libros nouē F epitomen de lingua latina ex libris XV libros VIII D 17 XV] sed cf. lin. 8 18 VIII] IX F 19 ualitudine DF sua uita Ritschl suauitate Hom 20 pr. libros III bis F 21 satir. F satyr. cet. menypparum D menipparum cet. 22 pseudo tragoediarum F tragoediarum D 23 satyrarum DC

gum est. uix medium descripsi indicem et legentibus fastidium est.

3. At e contrario nostra saecula habent homines eruditos sciuntque, pisces in quo gurgite nati sint, quae concha in quo litore creuerit. de turdorum saluis non ambigimus, Paxamus et Apicius semper in manibus, oculi ad hereditates, sensus ad patinas et, si quis de philosophis uel de Christianis, qui uere philosophi sunt, trito pallio et sordida tunica lectioni uacauerit, quasi uesanus exploditur.

4. Quorsum Varronis et Chalcenteri mentio facta sit, quaeritis? uidelicet, ut ad Adamantium nostrum nostrumque Chalcenterum ueniamus, qui tanto in sanctarum scripturarum commentariis sudore laborauit, ut iuste adamantis nomen acceperit. nultis nosse, quanta ingenii sui reliquerit monumenta? sequens titulus ostendet: scripsit In Genesim libros XIII, 2 Mistarum omeliarum libros II, In Exodum excerpta, In Leuiticum excerpta, Stromatum libros X, In Isaiam libros XXXVI, item In Isaiam excerpta, In Osee de Effraim librum I, In Osee commentarium, In Iohel libros II, In Amos libros VI, 20 In Ionam librum I, In Micheam libros III, In Naum libros II, In Abacuc libros III, In Sophoniam libros II, In Aggeum librum I, In principio Zachariae libros II. In Malachiam libros II, In Hiezechiel libros XXVIII, Excerpta in Psalmos a primo

1 inuicem *Hom* 3 contraria *CC* (*corr.*) 4 sunt *Hom* 5 litore *Hom* turbarum *Hom* 8 uere] ue *ꝥ* 10 quorsum *Hom*ꝥ quo rursum *Ruf* calcenteri *Hom*ꝥ 11 nostr. ad. *CCC* nostr. amantium *ꝥ* adamantium *M* calcenterum *CCC*ꝥꝥꝥ calcenterium *D* 12 tanto] tanto studio *ꝥ* sacrarum *Dꝥ* 13 comment. *om.* *Ruf* labore sudauit *Ruf* adamantii *M* 14 noscere *M*ꝥ monumenta *ꝥ*ꝥꝥꝥ 15 ostendit *Ruf* genesi *Hom*ꝥ XIII *Hom* 16 mistarum (*id est* mixtarum) *CCC*ꝥꝥꝥ istarum *M*ꝥ locarum *CC* localium *Dꝥ* mysticarum *ꝥ*, *om.* *D* moralium *Redepenning* exegeticarum? *Klostermann* libri duo *CCC*ꝥꝥꝥ. II libri *D* exodo *CCC*ꝥꝥꝥ in] III *D* leuitico *Ruf* 17 stromatum—*p.* 256, 18 tomos V] et post multa *Ruf* ysaiam *Dꝥ* 18 ysaiam *ꝥ* ephraim *ꝥ* I] unum *ꝥ* 21 abacuc *D* abacuch *CC* abacuc *ꝥ* 23 hiezechiel *ꝥ* iezechiele *CC* iezechiel *D* XXV. III. *D* XXIX *CCC*ꝥꝥ (*de numero cf. Klostermann*)

- 3 usque ad quintum decimum; rursus In Psalmo primo librum I, In secundo librum I, In tertio librum I, In quarto librum I, In quinto librum I, In VI° librum I, In VII° librum I, In VIII° librum I, In VIII° librum I, In X° librum I, In XI° librum I, In XII° librum I, In XIII° librum I, In XIII°⁵ librum I, In XV° librum I, In XVI° librum I, In XX° librum I, In XXIII° librum I, In XXVIII° librum I, In XXXVIII° librum I, In XL° librum I, In XLIII° libros II, In XLIII° libros III, In XLV° librum I, In XLVI° librum I, In L° libros II, In LI° librum I, In LII° librum I, In LIII° librum¹⁰ I, In LVII° librum I, In LVIII° librum I, In LVIII° librum I, In LXII° librum I, In LXIII° librum I, In LXIII° librum I, In LXV° librum I, In LXVIII° librum I, In LXX° librum I, In LXXI° librum I, In principio LXX^m II^d librum I, In CIII°
- 4 libros II; In Prouerbia libros III, In Ecclesiasten excerpta.¹⁵ In Canticum Canticorum libros X et alios tomos II, quos super scripsit in adulescentia, In Lamentationes Hieremiae tomos V, item Monobibla, Periarchon libros IIII, De resurrectione libros II et alios De resurrectione dialogos II, De Prouerbiorum quibusdam quaestionibus librum I, Dialogum²⁰
- 5 aduersus Candidum Valentinianum, De martyrio librum; de nouo testamento: In Matheum libros XXV, In Iohannem libros XXXII, In partes quasdam Iohannis excerptorum librum I, In Lucam

1 quintum decimum CDE XV ꝥ uicesimum quintum *Redepenning* primo] I D 2 tertio] III D 3 numeros uocabulis exprimit a psalmo sexto usque ad duodecimum D, a psalmo sexto usque ad quadragesimum ꝥ tert. I om. C 6 pr. I om. C 8 libri D 9 libri D quinquagesimo C 10 libri D pr. librum] liber ꝥ 11 LVIII] XVIII D 16 thomos *codd.* duos C 17 superscripsit *codd.* insuper scripsit *Ritschl* iheremiae D iheremiae CC 18 thomos *codd.* item inquit monobibla (monobiblia D monobiblia C) *Ruf* rursus *Hom* periarcon D Πεπτ Αρχων C libri CꝑM.ꝑLa.c. quatuor RMD de resurrectione libros II om. M 19 libri Cꝑ,ꝑLa.c. II *Hom* C duo ꝥ,ꝑLa.c. duos RMD,ꝑLa.c. dyalogos D duos *Ruf* De Prouerbiorum—p. 259, 2 operum suorum libri II] et cum enumerasset omnia (omnia enumerasset M) eius opuscula secundum indiculi fidem, addit (addidit R) et dicit *Ruf* 21 martirio CC

libros XV, In epistulam Pauli apostoli ad Romanos libros XV, In epistulam ad Galatas libros XV, In epistulam ad Ephesios libros III, In epistulam ad Philippenses librum I, In epistulam ad Colossenses libros II, In epistula ad Thessalonicenses I^a libros III, In epistula ad Thessalonicenses II^a librum I, In epistula ad Titum librum I, In epistula ad Philemonem librum I; rursus omeliarum in uetus testamentum: In Genesi omeliae XVII, In Exodo omeliae VIII, In Leuitico omeliae XI, In Numeris omeliae XXVIII, In Deuteronomio omeliae XIII, In Iesu Naue omeliae XXVI, In libro Iudicum omeliae VIII, De pascha omeliae VIII, In primo Regnorum libro omeliae III, In Iob omeliae XXII, In Paroemias omeliae VII, In Ecclesiasten omeliae VIII, In Cantico Canticorum omeliae II, In Isaiam omeliae XXXII, In Hieremiam omeliae XIII, In Hiezechiel omeliae XII; de Psalmis: In Psalmo III° omelia I, In III° omelia I, In VIII° omelia I, In XII° omelia I, In XIII° omelia I, In XV° omeliae III, In XVI° omelia I, In XVIII° omelia I, In XXII° omelia I, In XXIII° omelia I, In XXIII° omelia I, In XXV° omelia I, In XXVI° omelia I, In XXVII° omelia I, In XXXVI° omeliae V, In XXXVII° omeliae II, In XXXVIII° omeliae II, In XXXVIII° omeliae II, In XLVIII° omelia I, In LI° omelia I, In LII° omeliae II, In LIII° omelia I, In LXVII° omeliae VII, In LXXI° omeliae II, In LXXII° omeliae III, In LXXIII° omeliae III, In LXXIII° omelia I, In LXXV° omelia I, In LXXVI° omeliae III, In LXXVII° omeliae VIII, In LXXVIII° omeliae III, In LXXX° omeliae II, In LXXXI° omelia I, In LXXXII° omeliae III,

2 galathas codd. alt. XV] *nimis grandem et cum antecedente congruentem numerum in suspicionem uocat Engelbrecht* 4 colosenses codd.

5 I^a om. DƆ in ep.—libr. I om. D 7 genes̄ D 12 III] *adnot.*

in mg. r I C 14 ysaiā Ɔ XXXII] *adnot. in mg. r IX C hie-*

remia Ɔ iheremiā D ieremiam CC XIII] XXIII D 15 hiezechiel

Ɔ ihezechiel D iezechiel CC alt. in] et in Ɔ 18 octauo decimo Ɔ

I om. D 22 pr. I om. D alt. l] una Ɔ, om. D 23 II] due Ɔ,

om. D 24 alt. III] *add. in LXXIII omeliae tres Ɔ*

In LXXXIII° omelia I, In LXXXIII° omeliae II, In LXXXV° omelia I, In LXXXVII° omelia I, In CVIII° omelia I, In CX° omelia I, In CXVIII° omeliae III, In CXX° omelia I, In CXXI° omeliae II, In CXXII° omeliae II, In CXXIII° omeliae II, In CXXIII° omeliae II, In CXXV° omelia I, In CXXVII° omelia I, In CXXVIII° omelia I, In CXXVIII° omelia I, In CXXXI omelia I, In CXXXII omeliae II, In CXXXIII° omeliae II, In CXXXIII° omeliae II, In CXXXV° omeliae III, In CXXXVII° omeliae II, In CXXXVIII° omeliae III, In CXXXVIII° omeliae II, In CXLIII° omeliae III, In CXLV° omelia I, In CXLVI° omelia I, In CXLVII° omelia I, In CXLVIII° omelia I, Excerpta in totum psalterium; omeliae in nouum testamentum: In euangelium κατὰ Ματθαῖον omeliae XXV, In euangelium κατὰ Λουκᾶν omeliae XXXVIII, In Actus apostolorum omeliae XVII, In epistula ad Corinthios II° omeliae XI, In epistula ad Thessalonicenses omeliae II, In epistula ad Galatas omeliae VII, In epistula ad Titum omelia I, In epistula ad Hebraeos omeliae XVIII; De pace omelia I, Exhortatoria ad Pioniam, De ieiunio, De monogamis et trigamis omeliae II, In Tarso omeliae II, Origenis, Firmiani et Gregorii, item Excerpta Origenis et diuersarum ad eum epistularum libri II — epistula † esifodorum super causa Origenis in libro II° —

3 CXXVIII ℄ (corr.) omelia I, In CXXI° om. ™ 4 CXXI] CXX ℄ CXXIII] CXXXIII (corr. ™) codd. 5 CXXIII] CXXXIII (corr. ™) codd. CXXXV] CXXXV ℄℄ (corr.) 9 CXXXVIII] CXXXIX ℄ 11 CXLVIII] CXLI ℄ 12 excerpta] incta ℄ 13 In euangelium κατὰ Ματθαῖον scripsi KATA (cata ℄) MAΘHTM euangelium ℄℄ euglon cata matheum ℄ in euglon KATA ΔΥΚΑΝ (s. l. cata lucam) ℄ 14 κατὰ] kata ℄ 15 XVII] X et VII ™ chorinth. ℄ II°] secunda ℄℄ 16 galathas codd. 19 Pioniam] Pionium *Ritschl* Piorum *Redepenning* patientiam *Klostermann* 20 tharso codd. (Anti-) Tauro? *Redepenning* firmiani ℄℄℄ frumani ™ Firmiani *Redepenning* Africani uel Fabiani *Klostermann* 21 libri II om. ℄ 22 ep. ad Esifodorum (Cefisodorum?) *Pitra* ep. Cephisodori *Ritschl* epistulae sinodorum *Klostermann*

Epistularum eius ad diuersos libri VIII, Aliarum epistularum libri II, item Epistula pro apologia operum suorum libri II.

5 5. Videtisne et Graecos pariter et Latinos unius labore superatos? quis enim umquam tanta legere potuit, quanta ipse conscripsit? pro hoc sudore quid accepit praemii? damnatur a Demetrio episcopo; exceptis Palaestinae et Arabiae et Phoenices atque Aethiopiae sacerdotibus in damnationem eius consentit orbis; Roma ipsa contra hunc cogit senatum non propter dogmatum nouitatem, non propter heresim, ut nunc
10 aduersum eum rabidi canes simulant, sed quia gloriam eloquentiae eius et scientiae ferre non poterant et illo dicente omnes muti putabantur.

6. Haec quare scripserim et ad pauperis lucernae igniculum cito, sed non cauto sermone dictauerim, potestis intellegere,
15 si Epicuros et Aristippos cogitetis.

XXXIV.

AD MARCELLAM.

1. Beatus Pamphilus martyr, cuius uitam Eusebius Caesariensis episcopus tribus ferme uoluminibus explicauit, cum

2 item *Pitra* in *codd.* 3 pariter] quoque R unius] huius S
4 quis—15 cogitetis *om.* Hom potest M 5 pro] porro S 7 Phoenices *scripsi* phoenicis HNMND faenicis L fenicis GJ damnatione M
8 orbis *scripsi* urbs *codd.* Roma] romana S senatum cogit M
10 aduersum RM eum *om.* R 11 eius *om.* R docente HNL
13 hoc M 14 sed non cauto *om.* GJZLN sermone sed non
cauto R 15 epicaros ND,HL (*corr.*) aristippos RM aristippas *cet.*

A = *Berolinensis lat. 17 s. IX.*

II = *Turicensis Augiensis 49 s. IX.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

17 ad marcellam AID eiusdem de psalmo B; Hieronymi nomen exhibent tituli in II(B) 18 cuius—episc.] s. l. m? A

Demetrium Phalereum et Pisistratum in sacrae bibliothecae studio uellet aequare imaginesque ingeniorum, quae uera sunt et aeterna monumenta, toto orbe perquireret, tunc uel maxime Origenis libros inpensius persecutus Caesariensi ecclesiae dedicauit, [quam ex parte corruptam Acacius, dehinc Euzo-
 5 ius, eiusdem ecclesiae sacerdotes, in membranis instaurare conati sunt.] hic cum multa repperiret et inuentorum nobis indicem derelinqueret, centesimi uicesimi sexti psalmi commentarium et phe litterae tractatum ex eo, quod non inscripsit, confessus est non repertum; non quod talis tantusque uir — Adaman-
 10 tium dicimus — aliquid praeterierit, sed quod negligentia posteriorium ad nostram usque memoriam non durarit. hoc ideo, ut, quia mihi de eodem psalmo proposuisti, qui esset 'panis doloris' in eo, quod dicitur: in uanum uobis est ante
 3 lucem surgere, surgere, postquam sederitis, qui man-
 15 ducatis panem doloris, ostenderem me de Origenis commentariis, quid senserit, non habere.

2. Unde ad Hebraeum recurrens inueni pro 'pane doloris' scriptum esse 'leem aasabim', quod Aquila interpretatus est ἄρτον τῶν διαπονημάτων, id est 'panem elaborationum', Sym-
 20

14 *Ps. 126, 2

1 demeritum *B* phalereum *A* falereum *cet.* et pisistratum *B*
 epysistratum *cet.* bibliotece *B* bibliothicae *A* 3 monumenta *Hp.c.*
 4 libro *B* prosecutus *ς* 5 ded.—eccl. *om.* *D* quam] quam <biblio-
 thecam> *Klostermann*; cum *7* hic *procul dubio ad Pamphilum referen-*
dum sit, uerba 5 quam—7 conati sunt *seclusi* (*cf. Klostermann, act.*
acad. Berol. 1897, 856, 3) acatius *AB* dehinc et *AII* 6 cognati
 (g *exp.*) *A* 7 hinc *AB* reperiret *D* repperit *B* reppererit *ς* 8 de-
 reliquerit *B* uigesimi *ς* 9 et phe litterae] ut pariter *dubitanter*
Klostermann phe] fe *AIID, om.* *B* tractum *AD* etractum *II* inscr.]
 sii (siis *m2*) scripsit *A* scripsit *B* 10 quo *IID* 11 quo *IID* 12 poste-
 rorum *B, Hp.r.* duraret *AD* 13 ideo dixi *ς* de eod. ps. mihi *ς*
 mihi *om.* *B* qui] quid *Ap.c.m2* 14 *alt.* in *om.* *ς* 15 *alt.* surgere
 (ἐγείρεσθαι: *cod. Alex.*) *om.* *B* surgite *Dp.c.m2* posquam *A* 16 osten-
 dere *A* 18 hebrum (hebreum *m2*) *A* 19 esse] *ex e m2 A, om.* *ς*
 leem *B* lem *AII* lam *D* aasabrim *B* 20 ΑΡΤΟΝ ΤΩΝ ΑΙΑΠΟΑΑΤΟ(Ω
 Ι)Ν ΑΙΙD ΑΡΑΜΤΟΝ ΡΟΒΙΜΑΤΟΝ ΑΡΘΟΝ ΤΟ ΕΝΘΗΝΜΑΤΟΝ *B* ela-
 borantium *II*

machus ἄρτον κακοπαθούμενον, quod exprimitur 'panem aerum-
 nosum', quinta editio et Theodotion. qui in ceteris cum septua-
 ginta translatoribus facit, 'panem idolorum'. sexta πλάνης. id
 est 'erroris'. nec mirandum de Aquila, si διαπονήματα pro
 5 'idolis' ponat, cum opera manuum hominis sint et prophetice
 populus arguatur ad templum diluculo frustra consurgere et
 post quietem ad sanctuarium festinare, cum idola dei honore
 uenerentur, secundum quod Ezechiel scripsit in ipso templo
 sacrificare idolis sacerdotes. ut autem plenius adducaris pro
 10 'dolore' in Hebraeo 'idola' posita, hoc ipsum uerbum, hoc est
 'aasabim', etiam in centesimo tertio decimo psalmo scriptum Sep-
 tuaginta quoque 'idola' transtulerunt. nam in eo loco, ubi legimus:
 idola gentium argentum et aurum, opera manuum
 hominum, in Hebraeo habet 'asabeem', quod Aquila inter-
 15 pretatur 'elaborationes eorum'. unde, cum ita se ueritas habeat,
 frustra quidam doloris panem aut hereticorum intellegunt sacra-
 menta aut uitae istius miserabilis et aerumnosae interpretantur
 laborem, apud quam in sudore faciei comedimus panem nostrum
 interque spinas et tribulos breuis uitae alimenta nascuntur.
 20 3. Illud quoque de eodem psalmo interrogare dignata es,
 qui sint filii excussorum. miror te in Hilarii commentariis
 non legisse excussorum filios credentium populos interpretari,

8 cf. Ezech. 8, 11 13 *Ps. 113, 12 18 cf. Gen. 3, 18—19
 21 Ps. 126, 4 cf. Hilarius, tract. in psalm. CXXVI 19 (CSEL
 XXII 626)

1 ΚΑΚΑΠΑΤΟΥΜΕΝΟΝ ΙΙD ΚΑΠΑΤΟΥΜΕΝΟΝ Α ΚΑΚΝΑΤΟΥΜΕ-
 ΝΟΝ Β exponitur γ 2 theodocio Β 3 translationibus Α idolorum]
 dolorum Β ΠΑΑΝΝC ΑΒ 4 terroris Β mir. est γ διαπονήματα
 uarie scriptum in codd. 7 idola om. Β 8 quod et ΙΙ ezechiel ΑΙΙ
 iezechiel Β scribit Β 11 aasabbaym Β asabim cet. dec. tert. γ scrip-
 tum Β scriptum est cet. 12 nam et γ 14 habetur γ asebbeem Β
 15 elaborationes Β -nis cet. se uer.] se Β uer. se γ 16 non frustra γ
 quidam ΙΙ quidem cet. 17 interpretatur D 18 comedimus Α 19 inter
 quae ΙΙ et inter γ elimenta (elementa m2) Α 20 quoque] quod
 add. m2 Α quoque quia Β 21 excusorum Α hylarii Α 22 excu-
 sorum Α

quod uidelicet apostolos illo nomine putauerit appellatos, quibus in euangeliiis sit praeceptum, in quamcumque ciuitatem introierint et non fuerint recepti, excutere puluerem pedum suorum in testimonium non credentium, licet tu argute prae-
 caueris non posse apostolos sub nomine excussorum intellegi, 5
 cum aliud sit excutientium, aliud excussorum, quia excutientes sint, qui excutiant, excussi uero ab aliis excutiantur, et incon-
 2 gruum esse excussos apostolos accipi, qui magis excutientes debuerint appellari. quid igitur faciam? tantum uirum et suis
 temporibus disertissimum reprehendere non audeo, qui et 10
 confessionis suae merito et uitae industria et eloquentiae claritate, ubicumque Romanum nomen est, praedicatur; nisi quod non eius culpa adscribendum est, qui Hebraei sermonis ignarus fuit, Graecarum quoque litterarum quandam aurulam ceperat, sed Heliodori presbyteri, quo ille familiariter usus ea, quae 15
 intellegere non poterat, quomodo ab Origene essent dicta, quaerebat. qui, quia in hoc psalmo commentarium Origenis inuenire non potuit, opinionem magis insinuare suam quam inscientiam uoluit confiteri, quam ille sumptam claro sermone disseruit et alienum errorem disertius exsecutus est. 20

4. Restat igitur, ut rursus ad fontem sermonis recurramus Hebraei et uideamus, quomodo scriptum sit. ubi nos habemus sic filii excussorum, ibi legitur 'chen bne annaurim', quod Aquila interpretatus est sic filii pubertatum, Symmachus

2 cf. Matth. 10, 14 etc. 23 *Ps. 126, 4

1 scilicet ζ 2 quacumque *A* ciuitatum *Ap.c.* 3 puluere *Aa.c.m.2*
 5 excussorum *ADa.c.m.2* 6 sit aliud ζ pr. alius *Aa.c.m.2* excu-
 sorum *A* 7 sunt ζ uero qui ζ congruum *Ba.c.* 8 apostolos *A*
 accipi *D* accepti *Aa.c.m.2* 9 temp. suis ζ 10 disertissimum (*II corr.*)
codd. 11 *alt.* et *om.* *B* 14 aurulam *B* auram *cet.* caeperat *A* coepe-
 rat *Hp.c.* 15 heliodori *B* eliodori *cet.* quod *Aa.r.* usus est ζ
 16 origine *Aa.c.m.2, D, B (corr.)* 17 qui *om.* *A* originis *Aa.c.m.2*
 18 oppinione (oppinionè *m.2*) *A* suum *Aa.c.m.2* 19 inscitiam *B, Hp.r.*
 20 dissertius *AD, IIB (corr.)* exsecutus *B* excusatus *cet.* 23 sic *B*
 sicut *cet.* chen *B* cen *cet.* bue] bn *II* 24 sic *B* sicut *cet.*

et Theodotion sic filii iuuentutis, sexta ἡκονημένοι, quod
 nos dicere possumus exacuti sensus. ex quo manifestum est 2
 adolescentiae populos intellegi Christianos secundum illud
 exemplum, quo deus sanctos suos in modum arcus et sagit-
 5 tarum dicatur extendere, ut in propheta Zacharia: quoniam
 extendi te mihi, Iuda, ut arcum, et saluator de semet ipso:
 posuit me sicut sagittam electam et in pharetra sua
 abscondit me. denique in sequenti uersu exceptis Septuaginta, 3
 qui aliter transtulerunt, et in Hebraeo et in cunctis editionibus
 10 ita repperi: beatus uir, qui repleuerit pharetram suam
 ex ipsis, ut, quia metaphoram semel sumpserat ex sagittis,
 et in pharetra quoque translatio seruaretur. 'excussos' autem et 4
 consuetudo sermonis humani 'uegetos' et 'robustos' et 'expe-
 ditos' uocat et ipsi septuaginta interpretes in Esdrae libro
 15 pro 'iuuenibus' transtulerunt, in quo ita scribitur: et factum
 est ex die illa, medii excussorum faciebant opus et
 medii eorum habebant hastas et scuta et arcus et
 thoracas et principes post omnem domum Iuda aedi-
 ficantium in muro. ex quo animaduertimus et in praesenti 5
 20 loco pro adolescentibus atque puberibus 'excussos' positos,
 non, ut ille opinatus est, pro apostolis, qui excussi a pedum
 excussione dicantur. legi et cuiusdam librum et elegantem in 6
 eo sensum repperi, 'excussos' Iudaeos dici a templo et lege et

5 *Zach. 9, 13 7 *Esai. 49, 2 10 *Ps. 126, 5 15 *II Esr. 4, 16—17

1 theodocion *B* theodotio *II* theodothio *A* teudotio *D* sic] sicut *II*
 ἡκονημένοι *scripsi* EKONHOCNOI *AII* EKON $\bar{\nu}$ (= enim) OCNOI *D*
 NKONHMENI *B* quod nos *om. B* 2 sens. ex quo] sensusque *B*
 manifestus *B* est *om. D* 4 quo *A* quod *cet.* suos sanct. ζ
 arcus et *B, om. cet.* 5 zach. proph. *II* 6 ext. te] extendit *B* 9 qui
 aliter *B* qualiter *IID, A* (equaliter *m2*) *pr. et om. A* 10 re-
 pleuit ζ 11 ut] utique *B* 12 seru.] estimaretur *B* 13 uegitos *AD*
 expeditor *D* expiditor *A* 14 ipsos *B* esdrae (s *in ras. m2*) *A* ezrae *B*
 15 scribetur *AD* scriptum est *B* 16 medii *ex dii II* 17 astas *AB*
 18 toracas *B* thorocas *IID* torochas (h *del. m2*) *A* thoraces ζ 20 loco
ex locum m2 A 21 ut ille] utile *B* oppinatus *AD* excusi *Aa.c.m2*
 a] ad *A, om. D* 22 in *om. A* 23 sensum (m *exp.*) *A* excusos
Aa.c.m2

gratia domini pro eo, quod est 'reprobos': eorum esse filios apostolos, qui ex ipsorum semine procreentur et in similitudinem sagittarum manu domini contineantur.

5. In sequenti quoque psalmo Heliodorus magis quam Hilarius noster erravit, qui de eo loco, in quo scriptum est: labores fructuum tuorum manducabis, uaria opinatus adseruit magis stare sententiam, si scribatur 'fructus laborum' aliquem manducare. et non 'labores fructuum'; unde spiritalem intelligentiam debere perquiri. et ex hac occasione in longam egrediens disputationem tanta operositate, quod uolebat intellegi, usus est persuadendi, quanta semper falsitas indiget, ut uera uideatur, cum in hoc loco non septuaginta interpretes, sed Latini de Graeci uerbi ambiguitate decepti καρπός 'fructus' magis quam 'manus' interpretati sunt, cum καρποί 'manus' quoque dicantur, quod in Hebraeo ponitur 'chaffach', et Symmachus quintaque editio transtulerunt 'manuum tuarum', ut ambiguitatem prioris sermonis effugerent.

6. Cum haec furtiuis, ut aiunt, operis ad lucubratiunculam uelox notarii manus me dictante signaret et plura dicere cogitarem, iam ferme quarta noctis hora excesserat et repente stimulus quibusdam dolentis stomachi suscitatus in orationem prorui, ut saltim reliquo horarum spatio subrepente somno frustraretur infirmitas.

6 *Ps. 127, 2

1 est] et A reprobus AD, Πa.c. et eorum B 3 manum A 4 nost. Hil. γ hylarius A ilarius B 6 fructum AD oppinatus ΠD oppinatur A 7 cribatur ABa.c. labor Aa.c.m2 8 manducarem Aa.r. fructum D 9 deberi A in longam B, om. cet. longam γ 10 ingrediens γ tantā Ap.c.m2 12 uid. uera B 13 de eras. A graeci B graeco cet. 14 sint γ cum καρποί uarie scriptum in codd. 15 dicatur A cnaffacn A caphach B 16 transtulerint Π 17 priori D, Aa.c.m2 superiori B effugerunt Aa.c.m2 effugerint ΠD 18 furtiuis B furtiui cet. operibus B 19 uelox] uel ex m2 A me dictante ex meditante B agitarem D 20 hora noctis B 21 suscitatur D 22 prorui B prorupui AD, Π (in mg. a. prorui m2), prorupi γ relinquo (n exp.) B reliqua cet. spatia Π spatium A subripiente Π 23 frustretur Π frustetur AD

XXXV.

EPISTULA DAMASI AD HIERONYMUM.

Dilectissimo filio Hieronymo Damasus.

1. Dormientem te et longo iam tempore legentem potius
 5 quam scribentem quaestiunculis ad te missis excitare disposui,
 non quo et legere non debeas — hoc enim ueluti cotidiano cibo
 alitur et pinguescit oratio —, sed quo lectionis fructus sit iste,
 si scribas. itaque, quoniam et heri tabellario ad me remisso 2
 nullas te iam epistulas habere dixisti exceptis his, quas in
 10 heremo aliquando dictaueras quasque tota auuiditate legi atque
 descripsi, et ultro pollicitus es te furtiuus noctium operis
 aliqua, si uellem, posse dictare, libenter accipio ab offerente,
 quod rogare uolueram, si negasses. neque uero ullam puto
 digniorem disputationis nostrae confabulationem fore, quam
 15 si de scripturis inter nos sermocinemur, id est, ut ego inter-
 rogem, tu respondeas. qua uita nihil in hac luce puto iocun- 3
 dius, quo animae pabulo omnia mella superantur. quam dul-

17 *Ps. 118, 103

A = *Berolinensis* lat. 17 s. IX.*F* = *Veronensis* XVI. 14 s. IX.*J* = *Vindobonensis* lat. 934 s. IX.*q* = *Monacensis* lat. 14500 s. IX.*D.* = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.*B* = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

2 epistola papae damasi ad hieronimum praesbiterum *A* damasi papae
 (papae *om.* *q*) ad hieronimum *FJq* in nomine trino diuino incipit ep̄isla
 pape damasi ad hieronimum presbiterum *D* damasus iheronimo *B* 3 Di-
 lectissimo—Damasus *om.* *AD* hi(ih-*B*)eronimo *FJB* Dilect.—*p.* 266, 14
 disputantis *om.* *q* 4 longuo *B* 6 quod *D* et] e *Fa.c.m2* uelut
F (*ex* uel *m2*), *J* cottidiano *FJD* cibo s. l. *D* 7 alitor *Ja.c.*
 aliter *Fa.c.m2* aliter (*del.*) alitur *B* pinguiscet *Fa.c.m2, J* quod *B*
 8 et s. l. *B* here *Aa.c.* heri ri (*alt.* ri *exp.*) *F* eri *B* tab.] a
 tabellario *Ap.c.* 9 al. in her. *AD* 11 ultro] quia *D* furtiui *D*
 fructiuis *A* operibus *Ap.c.m2, B* 12 aliquas *AD* uelle (uelles
m2) *F* 13 si *AD* etiam si *cet.* 15 script.] *add.* aliquid *B* serm.
 int. nos *AD* ego] et ego *AD* 16 tu] et tu *B* quia *FJ* (*i. eras.*)
 puto in hac luce *AD* iucundius *Fp.c.m2*

cia, inquit propheta, gutturi meo eloquia tua, super mel ori meo. nam cum idcirco, ut ait praecipuus orator, homines bestiis differamus, quod loqui possumus, qua laude dignus est, qui in ea re ceteros superat, in qua homines bestias antecellunt?

2. Accingere igitur et mihi, quae subiecta sunt, dissere seruians utrobique moderamen, ut nec proposita solutionem desiderent nec epistulae breuitatem. fateor quippe tibi, eos, quos mihi iam pridem Lactantii dederas libros, ideo non libenter lego, quia et plurimae epistulae eius usque ad mille uersuum spatia tenduntur et raro de nostro dogmate disputant; quo fit, ut et legenti fastidium generet longitudo et, si qua breuia sunt, scolasticis magis sint apta quam nobis de metris et regionum situ et philosophis disputantis.

2 Quid sibi uult, quod in Genesi scriptum est: omnis, qui occiderit Cain, septem uindictas exsoluet?

3 Si omnia deus fecit bona ualde, quare Noe de mundis et inmundis animalibus praecepit, cum inmundum bonum esse nihil possit et in nouo testamento post uisionem, quae Petro

2 cf. Cic. de orat. I 32 sq. 15 *Gen. 4, 15 17 cf. Gen. 1, 31 cf. Gen. 7, 2

1 gutturi *AF* mel] -*add.* et fauum *FJ* 2 meo] *add.* exemplum cuiusdam oratoris *B* cum] et *J*, *om.* *F* arator *Aa.c.m.2* § bestiis] a bestiis *Fp.c.m.2B* differamus *FJ* laude] *add.* ille *FJ* 4 qua] quo *FJ* 6 subiuncta *FJ* edissere *Bp.c.m.2* disserere *F* (*alt. re exp.*), *J* 7 utrobique *Fa.c.,J* utroque (*corr.*) *B* utrumque *AD* proposita *F* 8 epistula *J* breu.] *add.* excedant *B* eos] *add.* libros *FB*, *add.* liberos (*e eras.*) *J* 9 lactanti *Fp.r.J* lectitanti *Aa.c.m.2D* lectitandos (*in ras. m.2*) *B* dederis *Ba.c.m.2* libros *om.* *FJB* 10 eius] *eras. B* huius § usque] neque *D* spatia uersuum *F* spatiaduersuum (*d eras.*) *A* 11 disputat *Fa.c.m.2Ap.c.J* 12 quo—legenti] quos autem legat *D* legendi § geret *Fa.c.* 13 scholasticis *J* magi *Ja.c.* metris] mundi *D* 14 phil. et reg. situ *FJ* philosophiis *Ap.c.m.2* disputantis *scripsi* disputandis *A* (*disputanti m.2*), *D* disputantes *FJ* disputando (*in ras. m.2*) *B* disputantia uel disputantibus § 15 Quid] *A* quid *AD* 16 exsoluit q 17 Si] *IN* si *ADB*, *cf. not. ad p. 267, 5. 10. 12* facit *D* Noe] ad noe (*noe B*) *FJB* de noe q 18 praecipit *Fa.c.m.2* nihil esse bonum possit (*poss. bon. D*) *AD*

fuerat ostensa dicenti: absit, domine, quoniam commune et immundum numquam introiuit in os meum, uox de caelo responderit: quod deus mundauit, tu ne commune dixeris?

5 Cur deus loquitur ad Abraham, quod quarta progenie 4 filii Israhel essent de Aegypto reuersuri, et postea Moyses scribit: quinta autem progenie exierunt filii Israhel de terra Aegypti? quod utique nisi exponatur, uidetur esse contrarium.

10 Cur Abraham fidei suae signum in circumcisione susce- 5 pit?

Cur Isaac, uir iustus et deo carus, non illi, cui uoluit, 6 sed, cui noluit, deceptus errore benedixit?

1 *Act. 10, 14 3 *Act. 10, 15 5 cf. Gen. 15, 16 7 *Ex. 13, 18 10 cf. Gen. 17, 10—14 et 23—27 12 cf. Gen. c. 27

1 abs. dom.] *post* abs. *in mg. add.* a me *Bm2* abs. dom. a me *AD* quoniam *om. FJ* communē *Fa.r.* 2 introibit *D* intrauit q 3 mundauerit *F* (er *exp.*), *J* ne commune] commune ne *D* communem *J* 5, 10 et 12 ante Cur *add. IN* (= interrogatio) *ADB* abraam *Fa.c.* 6 filii *F* filiis (s *eras.*) *B* israhel *AD* israel *cet.* 7 autem] a (*eras.*) q exierint *D* israhel *AD* israel *cet.* 8 nisi *om.* q exponat *D* 10 sui *Fa c.m2J* circumcisionem *J* 12 isahac *B* illi] *add.* licuit *AD* 13 uoluit *Aa.c.m2*

XXXVI.

AD DAMASUM.

Beatissimo papae Damaso Hieronymus.

1. Postquam epistulam tuae sanctitatis accepi, confestim
accito notario, ut exciperet, imperavi; quo ad officium prae- 5
parato, quod eram uoce prompturus, ante mihi cogitatione
pingebam. interim iam et ego linguam et ille articulum moue-
bamus, cum subito Hebraeus interuenit deferens non pauca
2 uolumina, quae de synagoga quasi lecturus acceperat. et ilico
'habes', inquit, 'quod postulaueras' meque dubium et, quid 10
facerem, nescientem ita festinus exterruit, ut omnibus praeter-
missis ad scribendum transuolarem; quod quidem usque ad
3 praesens facio. uerum, quia heri diacono ad me misso, ut tu
putas, epistulam, ut ego sentio, commentarium te expectare
dixisti breuem responsionem ad ea desiderans, quae singula 15
magnorum uoluminum indigent, ταῦτά σοι ἐσχεδίασα duabus
tantum quaestiunculis praetermissis, non quo non potuerim
et ad illas aliquid respondere, sed quod ab eloquentissimis

iv = *Sangallensis* 238 s. VIII.

Ω = *Colmarensis* 41 s. IX.

A = *Berolinensis* lat. 17 s. IX.

q = *Monacensis* lat. 14500 s. IX.

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

2 ad damasum iv q ad papam damasum de VII (octo A) uindictis (in
add. s. l. m2 A) cain AD damaso iheronimus B, titulo caret Ω; *Hiero-*
nyymi nomen exhibent tituli omnes 3 Beat.—p. 269, 18 exsoluet om. iv q
hi(ih- B)eronimus *codd.* 4 suscepi B 5 ut s. l. m2 B 6 cogita-
tioni Ω 7 mouebamur *Aa.c.m2* 9 illico A 11 ita om. Ω 13 heri]
s. l. *add. te Am2* a diacono A archidiacono D misso ad me Ω
tu om. AD 14 ut] et ut *Bp.c.* 15 resp. breu. Ω desiderans] quae
desideras adnectens Ω 16 indicant *Aa.c.m2D* indigent disputatione Ω
prolixitate indigent ζ TATACOIECXEΔIACA (s. l. m2 haec tibi
confestim dixi & discussi) A, *uariant cet.* 17 quod *Dp.c.Ω* 18 et
om. ζ ab] et ab ΩB

uiris, Tertulliano nostro scilicet et Nouatiano, Latino sermone
 sint editae et, si noua uoluerimus adferre, sit latius disputan-
 dum. certe expecto, quid placeat: utrumne epistolari breuitate 4
 sententias tibi uelis digeri aut singulorum libros confici. nam
 5 et Origenes in quarto Pauli ad Romanos ἐξηγητικῶν tomo de
 circumcisione magnifice disputauit et de mundis atque inmundis
 animalibus in Leuitico plura disseruit, ut, si ipse inuenire
 nihil possem, de eius tamen fontibus mutuarem. et ut uerius
 loquar, Didymi de spiritu sancto librum in manibus habeo,
 10 quem translatum tibi cupio dedicare, ne me aestimes tantum-
 modo dormire, qui lectionem sine stilo somnum putas. ante- 5
 latis itaque problematibus, quae epistolae tuae subieceras, quid
 mihi uideretur, adnexui ueniam postulans et festinationis pariter
 et morarum: festinationis, quia ad unam lucubratiunculam
 15 dictare uolui rem dierum; tarditatis, quia alio opere detentus
 non statim ad interrogata rescripsi.

2. *Quid sibi uult, quod in Genesi scriptum est: omnis, qui
 occiderit Cain, septem uindictas exsoluet?*

Antequam de quaestione dicamus, rectum uidetur, ut editiones
 20 interpretum singulorum cum ipso Hebraico digeramus, quo faci-
 lius sensus scripturae possit intellegi: uaiomer lo adonai lochen
 chol orec cain sobathaim ioccamo; Aquila: et dixit ei do-

17 cf. pag. 266, 15 *Gen. 4, 15

1 nostro om. ΩD scilicet om. Ω latine B 2 sunt Ω uł (del.)
 auferre (del.) afferre B 4 aut sing.] sing. an Ω 5 quarto] epłta B
 ἐξηγητικῶν tomo] EZHTHNKWNTHOMO Ω EZETNITIKONTUMWΩ B
 tomo AD ἐξηγήσεων tomo ς 7 ut] et Ω 8 possim Ω mutuare A
 mutuarer D et om. AD 9 dydimi D didimi AB 10 extimes B existi-
 mes ς 11 qui] quia Ω putas] add., sed postea del. ante missis questio-
 nibus B 13 pariter] partem D 14 qui AD 15 uolui rem D uoluerim OA
 uoluerim (corr. uolui) B dierum AD opus dixēr (x eras.) B multorum
 dierum opus Ω ς (m. op. d.) quod Ω 16 stat. non Ω ad ex ab A
 18 exsoluit AD 20 ebraico B hebreico wq hebreo Ω dig.] conferentes
 sermone dig. Ω 21 sens. sc.] om. D sc. sens. ς uaior merlo Ωq uaior mello w
 uatomer yot B lathen wΩq laēs B 22 chol oreg wΩq coh looreg B
 chain Ω cam B sobathain (o ex a) w sabathaim Ω sobothai D sabbata B
 ioccamo D iocchamo A iokkamo Ωq ioh kamo w torramo B dicit wq

minus: propterea omnis, qui occiderit Cain, septem-
 pliciter ulciscetur; Symmachus: et dixit ei dominus: non
 sic, sed omnis, qui occiderit Cain, ebdomatos siue
 septimus uindicabitur; Septuaginta et Theodotion: et dixit
 ei dominus: non sic, sed omnis, qui occiderit Cain, 5
 2 septem uindictas exsoluet. postquam Cain occiderat fratrem,
 interrogatus a domino: ubi est Abel, frater tuus? contumeliose responderat: nescio: numquid custos fratris mei
 sum? quam ob rem maledictione damnatus, ut gemens et tremens
 uiueret super terram, noluit ueniam deprecari, sed peccatis 10
 peccata congemmans tantum putauit nefas, cui a domino non
 3 posset ignosci. denique respondit ad dominum: maior causa
 mea, quam ut dimittar — id est: 'plus peccaui, quam ut merear
 absolui' —. ecce eicis me hodie a facie terrae et a facie
 tua abscondar et ero gemens et tremens super terram; 15
 et erit: omnis, qui inuenerit me, occidet me. 'eicior,'
 inquit, 'a conspectu tuo et conscientia sceleris lucem ipsam
 ferre non sustinens abscondar, ut latitem, eritque: omnis,
 qui inuenerit me, occidet me, dum ex tremore corporis et
 furiatae mentis agitato eum esse intellegit, qui mereatur 20

2. 4 *Gen. 4, 15 7 *Gen. 4, 9 12 *Gen. 4, 13 14 *Gen. 4, 14

1 propt.] proplema *iw* occideret *ς* 2 ulciscitur *iwq* ulcisceretur *ς*
 symachus *A* simachus *iwD* simmacus *B*. dicit *iwq* non sic sed]
 propterea *q* proplemā (sic) *iw*, *om.* *Ω* 3 hebdomatos *Vallarsi* ebdoma-
 tas *q* ebdomadas *cet.* siue] aut *iwΩq* 4 theodocion *iw* theodotio *ΩAD*
 teodocio *B* dicit *iwq* 5 ei dom.] dom. deus ei *Ω* sed *om.* *Ω*
 omnes *iw* 6 in septem *iw* ex(s)oluit *AD* postquam] post (*seq.*
ras. 2 *litt.*) *q* pro *iw* occ. cayn *B* cain qui occ. *iwq* fratrem] *add.*
 et *B* 7 dom.] *add.* est *AD* cont.] tumeliose *iw* 8 respondit *ς*
 custos *iw* 9 quam] quemque *iw* ob] obl *D* 12 possit *ΩAD*
 agnosci *iwq* (i *ex e*) ad dom.] domino *AD* causa mea est *AD*
 est iniquitas mea *B* mea causa est *ς* 13 quam] que *iw* demit-
 tatur *iwq* quam] que *iw* 14 hodie eicis me *B* odie *iw*, *om.* *Ω*
 16 occidit *iwΩq* eiciat *q* 17 consciencias *iw* 18 ut *D* et *cet.* 19 *pr.*
 me *s. l.* *q* occidit *Ω* dum] nedum *q* nec (*c ras. ex d*) *iw* 20 agi-
 tātū *iw* agitatum *ΩD* eum] meum *q* se *Ω*

interfici'. uerum deus nolens eum compendio mortis finire cru- 4
 ciatus nec tradens poenae, qua se ipse damnauerat, ait: non
 sic, id est: 'non, ut aestimas, morieris et mortem pro remedio
 accipies, uerum uiues usque ad septimam generationem et
 5 conscientiae tuae igne torqueris ita, ut, quicumque te occi-
 derit, secundum duplicem intelligentiam aut in septima gene-
 ratione aut septimo te liberet cruciatu', non quod ipse, qui
 percusserit Cain, septem ultionibus subiciendus sit, sed quod
 septem uindictas, quae in Cain tanto tempore cucurrerunt,
 10 soluat interfecto occidens eum, qui uitae fuerat derelictus ad
 poenam.

3. Ut autem, quod dicimus, manifestius fiat, cotidiana con-
 suetudinis ponamus exemplum. loquatur inter uerba seruus
 ad dominum: 'quia incendi domum tuam et uniuersam sub-
 15 stantiam dissipauit, interfice me' dominusque respondeat: 'non,
 ut uis, morieris et finies morte supplicia; uerum longo tem-
 pore custodieris ad uitam et tam infeliciter in hac luce uer-
 saberis, ut, quicumque te occiderit, beneficium praestet occiso,
 dum de tam multis te liberat cruciatibus'. et secundum Sep-
 20 tuaginta quidem editionem hic nobis sensus uidetur.

4. De eo autem, quod Aquila posuit septemplexiter et Sym-
 machus ebdomatos siue septimus ulciscetur, maiorum

2 *Gen. 4, 15

1 dominus *B* compendiose *A, Bp.c.m.2, QD(-ae)* mortis fin.] mortifi-
 ficare *wq* cruciatu *Q, Ap.c.* 2 pone (*corr.* poene) *w* 3 non] non
 ita *QB* extimas *B* pro remedio] prae (pre *w*) medio *wq* 4 uerum]
ex ueruntamen *B* 6 aut] an *w* 7 aut] an *w* septimo] magno *wQq*
 cruciatu *q* cruciato *Q* quod] quo *wq* qui *om.* *wq* 8 perc.] occi-
 derit *AD* quod] quo *wQq* 10 interfecto *Aa.c.m.2D* in interfecto *Q*
 derelictas *qa.c.* derelictas *w* 12 quae *w* cottidianae *wQD* quottidi-
 ane *B* 13 ponemus *Q* loquitur *wQq* 14 dominum *bis D* quia]
 que *w* subst.] *add.* etiam *D,* *add.* tuam *QA* 16 ut] ita ut *Q* ut
 tu *B* supplicio *wq* 17 tam *om.* *wq* 18 tibi praestet *Q* 19 dum] *om.*
wq, dum te *AD, B* (te *del.*) *de]* id ē *w* tam *om.* *wq* te *om.* *AD*
 liberet *AqD* liberit *w* 20 quidem] *add.* interpretum *B* uidet *q*
 21 quae *w* simmachus *wq* simmacus *B* 22 hebdomatos *Vallarsi*
 ebdomadas *codd.*

nostrorum ista sententia est, quod putent in septima generatione a Lamech interfectum Cain. Adam quippe genuit Cain, Cain genuit Enoch, Enoch genuit Gaidad, Gaidad genuit Maleleel, Maleleel genuit Mathusalam, Mathusalam genuit Lamech, qui septimus ab Adam non sponte, sicuti in quodam Hebraeo 5
 2 uolumine scribitur, interfecit Cain. et ipse postea confitetur: quia uirum occidi in uulnere mihi et iuuenem in liuore meo, quoniam septies uindicabitur de Cain, de Lamech autem septuagies septies. et quidem de Cain, quod in septima generatione interfectus sit et iuxta aliam expositionem 10
 poenam sui sceleris dederit, nihil obscuri arbitror remansisse.

5. Nunc illud, quod non interrogaueras, dum aliud agimus, inrepsit: quae sint septuaginta septem uindictae, quae in Lamech exsoluendae sint. aiunt ab Adam usque ad Christum generationes septuaginta septem. relege Lucam euangelistam et inuenies 15
 2 ita esse, ut dicimus. sicuti ergo septima generatione Cain peccatum est dissolutum — non uindicabit quippe bis dominus

3 cf. Gen. 4, 17—18 7 *Gen. 4, 23—24 15 cf. Luc. 3, 23—38

I est sent. Ω quae w putant AD VII D septem A generationes A 3 gaidad bis Ω caiddat bis w cainan cainan bis cet. irad bis ζ malaleel malelehel Ω melelehel bis w malaleel bis q malalehel bis cet. maniael bis ζ 4 mathusalam bis Ω matusalam bis $AD, Bp.c.m.2$ matusalem matussalam $Ba.c.m.2$ mathusalé mathusala w matusalem matusalam q 5 sicut ΩB ut AD quodam] quo dum q quod w ebreo (*corr. hebreo*) uol. w uol. ebreo B 6 interficit w et] ut A 7 quia] que w occidit (*t eras.*) w uuln. mihi Ω uulneremus q uuln. meo (*meo m2 ex nfo?*) B uuln. meo cet. et *s. l. m2 B* 9 et] haec A hec DB hoc ζ quod] que w in] *om. wq, s. l. m2 B* 10 a lamech interf. ζ exp.] editionem ADB 11 suis $\text{w}AD$ sceleribus AD dederit] *add.* quod tot generationibus gemens et tremens uiueret super terram ζ nihil] enim w obscure Ω 12 nunc] de septuaginta VII uindictis lamech nunc B non w quod] que w non *eras. A* dum] dicit w 13 septuaginta et VII B LXXVII $\text{w}qD$ *alt.* quae] quem A in *s. l. A* 15 LXX septem B LXX et VII Ω LXXVII D lege AD lucan D 16 dicimus] *ex* diximus $m2$ Ω , *add.* cayn peccatum solutum per penam notis B sicut ADB ergo] enim $\text{w}q$ 17 uindicauit quippe $\text{w}\Omega q$ uindicabit A uindicauit D enim uindicabit ζ dom. bis B deus bis (*ex uis D*) A, D

in id ipsum et, qui semel recepit mala sua in uita sua, non eosdem cruciatus patietur in morte, quos est passus in uita — ita et Lamech peccatum, id est totius mundi atque sanguinis, qui effusus est, Christi soluetur aduentu, qui tollit ⁵ peccata mundi, qui lauit amictum suum in sanguine uuae et torcular calcavit solus, qui de Edom ad caelum rubicundus ascendens clamantibus angelis miraculum praebuit: leuate portas, principes, uestras, et introibit rex gloriae et cetera. referebat mihi quidam Hebraeus in apocrypho- ³ rum libris septuaginta et septem animas ex Lamech progenie repperiri, quae diluio deletae sint, et in hoc numero de Lamech factam esse uindictam, quod genus ipsius usque ad cataclysmum perseuerarit.

6. Alii de septem uindictis Cain uaria suspicantur et primum ¹⁵ eius adserunt fuisse peccatum, quod non recte diuiserit; secundum, quod inuiderit fratri; tertium, quod dolose egerit dicens: transeamus in campum; quartum, quod interfecerit; quintum, quod procaciter negauerit: nescio; numquid custos

4 cf. Ioh. 1, 29 5 cf. Esai. 63, 1—3 8 *Ps. 23, 7 et 9
17 *Gen. 4, 8 18 *Gen. 4, 9

1 id om. Ω recipit B pr. sua om. ADB 2 est] ē (corr. eē) in 3 et] et in *wp.c.q* in *wa.c.* totus D adque in aquae (atque *m2*) B et Ω 4 est s. l. q adu. solu. Ω solueretur adu. AD tulit *wqB* 5. peccatum mundi B mundi peccata *ς* suum bis (alt. *eras.*) in in om. *ς* 6 edo B (corr.) asc. ad c. rub. Ω 7 et clam. AD 8 eleuate ADB principis *w2q* uestri Ω introiuit AD 9 referebat ΩB ebreus B apocriforum *AqD,B* (s. l. *add.* se) apocriforum in apocrifis eorum Ω 10 septuaginta septem A LXXVII D 11 reperi B repperi D quae] qui q et om. in hec in 12 factum D esset in quod] que in 13 cataclysmum aquae Ω cataclysmum *cet.* perseuerarit Ω -rauerit *cet.* 14 alii] de VII uindictis cayn item alia expositio iuta (*sic*) quorundam opinionem alii B ·I· (s. l.) alii in uindictas *Aa.c.m2* uria *Da.c.* uarias (s *eras.*) A et om. AD 15 quod] que in II· secundus in secundus q 16 pr. quod] que in fratri suo *ς* III· tertium in alt. quod] que in egerit] aierit in 17 III· quartum in quod] que in interfecerit *Aa.c.m2* interfecerit (alt. *ce eras.*) in V· quintum in 18 quod] qui in neg. dicens *ς* numquid—mei om. Ω custos in

fratris mei sum? sextum, quod se ipse damnauerit: maior culpa mea est, quam ut dimittar; septimum, quod nec damnatus egerit paenitentiam secundum Nineuitas et Ezechiam
 2 regem Iudae, qui imminentem mortem lacrimis distulerunt. et dicunt illum a clementissimo deo ideo usque ad septimam
 5 generationem fuisse dilatatum, ut saltem malis ipsis et longae uitae maerore compulsus paenitentiam ageret et mereretur absolui.

7. Nonnulli septenarium numerum plenum et perfectum interpretantur de multis scripturarum locis testimonia contrahentes et hunc esse sensum, quem supra perstrinximus, quod, qui interfecerit Cain, ab ingenti eum et omnia supplicia transeunte liberet poena.

8. Sunt autem, qui et de euangelio interrogationem Petri replicent: domine, quotiens peccabit in me frater meus
 15 et dimittam ei? usque septies? dicit ei Iesus: non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. et putant mortem atque peccatum in septima progenie sabbatizasse, quando Enoch raptus est et non inueniebatur, quia transtulit illum deus. de septuaginta autem et septem
 20

1 *Gen. 4, 13 3 cf. Ion. c. 3 et 4 cf. IV Reg. 20, 1—11
 15 *Matth. 18, 21—22 19 Hebr. 11, 5. cf. Gen. 5, 24

1 fr. mei sum AD VI. sextum w quod] que w ipsum ADB
 dicens maior B 2 quam] que w dimittatur B VII. septimum w
 quod] que w quia AD 3 nineuetas w ninuietas q niniuitas DB, A
 (tert. i ex e m.2) 4 iudeae q iuda AD dist.] sustulerunt G; add. ut
 qui damnati fuerant non perirent sed agentes poenitentiam impetrarent
 misericordiam dei Q et dic.] nam tradunt G 5 sept. gen.] septem
 generationes QAD 6 delatum Aa.c.m.2 long. uit.] longaeuitate wAD
 7 merore (corr. e merore) q morere w maeroris G aegeret w et]
 ut ADB 9 septenarium wq et s. l. B 11 quod] que w 12 qui
 om. Q interfecerit A ingenti] ingi (corr. igni) w eum] add.
 adflicione Q omni supplicio Q transeuntem Aa.r., QD 13 liberaret Q
 14 sunt] item de septem uindictis cayn sunt B . et QB,
 om. cet. 15 peccauit wQAD, Ba.c.m.2 peccauerit q 16 et eras. B
 Iesus] dominus B 17 pr. usque om. Q 18 sabbatizasse q 19 quando]
 qua Q quia] que w 20 eum wq septuanta Q

illam expositionem secuntur: in aduentu Christi mortis atque peccati aculeum esse confractum.

9. Ponam et aliam opinionem, ne quid uidear praetergressus. quidam septimum annum remissionis et quinquagesimum iobelei et quadringentesimum nonagesimum, quod uolunt intellegi 'septuagies septies', multis modis interpretantur adserentes ob hanc causam quinquagesimi et quingentesimi numeri sacrate in euangelio positam debitorem et quinquagesimum psalmum paenitentiae, qui septem conficitur septimanis et in principium ogdoadis erumpit. uerum ne longius sermo procedat, hucusque super hoc locutum esse sufficiat, quia et ex his, quae respersimus, ingentem tibi disputationis siluam poteris ipse conficere sciens Origenem duodecimum et tertium decimum in Genesim librum de hac tantum quaestione dictasse.

10. *Cur deus loquitur ad Abraham, quod quarta progenie filii Israhel essent de terra Aegypti reuersuri, et postea Moyses scribit: quinta autem progenie ascenderunt filii Israhel de terra Aegypti? quod utique nisi exponatur, uidetur esse contrarium.*

1 cf. I Cor. 15, 56 4 cf. Dent. 15, 1. Leu. 25, 4 cf. Leu. 25, 8—10
7 cf. Luc. 7, 41 15 cf. pag. 267, 5 cf. Gen. 15, 16 17 *Ex. 13, 18

1 mortisque Ω 2 peccata *Aa.c.m.2* eculeum Ω 3 ponam] item alia aliter ponam *B* 4 quidem *wa.c.* promissionis *D* 5 iobelei q*D* iubelei *AB* iubelaei Ω iubileum ω iubilaei ζ quadringensimum q*a.c.* quadragintissimum ω quod] uel qui *B* quo *Engelbrecht* 6 interpretantur *in mg.* q 7 sacratae *A* sacrati Ω 9 potentiae *D* septem annis *Aa.c.m.2D* ebdomadibus *B* principio ω q 10 ogdoadis *D* ogduadis *Aa.c.* ocdoadis *B* ocduadis q octuadis (*corr.* ocduadis) ω octoadis Ω erumpitur q 11 hoc locutum] holocaustum q*a.c.D* me esse *D, Bm.2* quia et] qui ω reperimus $\omega, Bm.2$ repperimus q 12 tibi] ibi ω q ubi *D* potueris (u *eras.*) ω 13 originem ω q genesi $\omega\Omega$ q*B* 14 libri *D* questionem *D* dictasse] dicat se q; *add. A:* de egresione (*sic*) filiorum israhel ex egypto, *D:* de egressione filiorum iliorum (*sic*) israhel ex egypto III (*sic*), *B:* de abraham, ω *et* Ω *in mg.:* II 15 quod] quae ω quartet *D* 16 filiis *B* israhel ω q*B* essent] sint *B* terra aeg.] (a)egypto *AD* moyse ω 17 scripsit *B* israhel ω q*B* 18 quod] quae ω nisi] si ω exponantur q uiderunt q 19 contr.] *add. AD* hieronimus, *B:* de quatuor generatione (*sic*) filiorum israhel

2 Hoc uero problema cum legissem, coepi mecum tacitus
 aestuare et e uestigio Genesim Exodumque percurrens rep-
 peri loca, in quibus scripta sunt, quae uidentur facere quae-
 3 indissolubile esse, sicuti et multa sunt alia. nam et Mathu- 5
 salam quattuordecim annos post diluuium uixisse scribitur,
 nec tamen arcam ingressus est cum Noe; et, cum ipse deus
 locutus sit ad Abraham: sciendo scies, quia peregrin-
 um erit semen tuum in terra non sua et in serui-
 tutem redigent eos et adfligent eos et humiliabunt 10
 eos quadringentis annis, postea Moyses scribit in Exodo:
 et factum est post quadringentos triginta annos,
 4 exiuit omnis potentia domini de terra Aegypti. Agar 5
 quoque Ismahelem quasi lactantem et tenerum portat in hu-
 meris, cum decem et octo ferme et amplius repperiatur an- 15
 norum et ridiculum sit tam grandem iuuenem matris sedisse
 ceruicibus; Roboam uero, filius Salomonis, quadragesimo primo
 aetatis suae anno regni sumpsit exordium et regnauit in Hie-
 rusalem annis sedecim, cum utique pater eius duodecimo anno

5 cf. Gen. 5, 25—28 sec. LXX. Gen. 7, 6 8 *Gen. 15, 13 12 *Ex.
 12, 40—41 13 cf. Gen. 16, 15—16. 21, 14 17 cf. III Reg. 14,
 21. 11, 42

1 proplema *iv* elegissem *iv* 2 estuarem *q* et *exp.* *B* *e]*
om. *A* hec *iv* e (*exp.*) latere (*exp.*) e *B* reperi *iv* 4 hac *ivB*
 extimabam *B* stimabam *iv* spiritualibus *B* spiritualia *B* con-
 paranda *AD* 5 indissolubilia *AD, Ba.c.m2* sicut *g* sunt et multa *B*
 alia sunt *Ω* alia] *add.* questio de matussalā quot annos post dilu-
 uium uixerit *B* matusalam *ivAqD* matussalā *B* mathusala *Ω* 6 annis
ADB 7 ingr. est arc. *g* archam *ivqB* dominus *ΩB* 8 loquitur
D quia] quoniam *ivq* 10 *alt.* eos *om.* *ADB* 11 eos *om.* *ADB*
 ann. quadr. *AD* scripsit *B* 12 quadr. et trig. *ΩB* 13 et exiuit *Ω*
 potentia] populus (*pulus m2 in ras.*) *B* Aegypti] *add.* item questio
 de agar et ismahele *B* 14 hismahelem (*pr. h exp.*) *iv* ismaelem *g*
 lactentem *Ap.c.m2* laetantem *Ω* 15 XVIII *D* reperiatur *iv.a.c.*
 16 tam] tunc *ivq* 17 solomonis *iv* et primo *Bp.c.m2* 19 sed.
 annos *Ω* XVII *B*

regnare incipiens annis quadraginta regnauerit et undecimo filium generare non quiuerit.

11. Dum haec et multa istiusmodi mecum sollicitus uoluerem, aperuit mihi ostium, qui habet clanem Daud, et introduxit me in cubiculum suum posuitque in foramine petrae, ut post spiritum saeuientem, post terrae meae motum, post incendium ignorantiae, quo urebar, nox ad me aurae lenioris accederet diceremque: inueni, quem quaesiuit anima mea: tenebo eum et non dimittam eum. etenim, cum uideatur 2
 10 scriptura inter se esse contraria, utrumque uerum est, cum diuersum sit. egressi sunt quarta generatione filii Israhel de terra Aegypti. replica genealogiam Leui: Leui genuit Caath, Caath genuit Ambram, Ambram genuit Aaron, Aaron genuit Eleazar, Eleazar genuit Finees. Caath cum patre suo Leui
 15 ingressus est Aegyptum. rursus Eleazar cum patre suo Aaron egressus est Aegyptum. a Caath usque ad Eleazar conputantur generationes quattuor, licet quidam uelint ab Ambram incipere et usque ad Finees, ut nos in Eleazar fecimus, peruenire. si uero nolueris disparem numerum ostendere, quomodo

4 cf. Esai. 22, 22 5 cf. Ex. 33, 22 7 cf. Hiob 4, 16 8 *Cant. 3, 4 12 cf. I Par. 6, 1—4

1 regnaret (t eras.) w undecimum D 2 non quiuerit w non quiuerat Ω nequiuerit AD 3 dum] de w huiusmodi ADB 4 aperuit Ωa.r.B aperit D et om. wq 5 alt. in] me in wq, Bp.c.m.2 6 me emotum w meae] del. A me q 8 accideret wq ascenderet Ω 9 demittam w alt. eum om. ADB 11 israel wqB 12 repleca w, q.a.c. replico Ω genealogia wq caa-h (corr. caath) caath w caat bis D cahath cahat (corr. calath) B kaath bis Ω gaadh bis A 13 ambram utroque loco Ω amram cet. 14 elehadar eleadar (corr. elehadar) B finies w caat D cahat B kaath Ω gaadh A leui s. l. Ω 15 est in wq rursus AD eleadar B 16 a (sic) egipto w ab aegypto Ω de aegypto B a] rursus a w rursus (exp.) a B B a q caat D cahat B kaath Ω gadh (corr. gaadh) A eleadar B 17 generacionis w uellint w uellent D ab s. l. q Ambram scripsi amram ADB abraham cet. 18 et usque] usque wq, Ba.c.m.2 et ΩAD fec. in eleadar B eleazarum A eleazarum D eleadar B 19 dispari numero Ω disp.] dissiparem q

secundum Exodum quinta generatione egressi sint filii Israhel de terra Aegypti, tribus tibi Iudae ordo numeretur: Iuda genuit Phares, Phares genuit Esrom, Esrom genuit Aram, Aram genuit Aminadab, Aminadab genuit Naasson, Naasson genuit Salmon.

- 4 Phares cum patre suo Iuda ingressus est Aegyptum, Naasson princeps tribus Iuda in deserto describitur, cuius filius Salmon terram repromissionis introiit. computa a Phares usque ad Naasson et inuenies generationes quinque, tametsi nonnulli, ut in tribu Leui ostendimus, in Esrom initium faciunt et ad Salmon usque perueniant.

12. Puto problema dissolutum; quod si displicet, ad conpendium ueniam et dicam in Hebraeo non esse diuersum. Aquila namque, qui non contentiosius, ut quidam putant, sed studiosius uerbum interpretatur ad uerbum, in eo loco, ubi Septuaginta posuerunt: quinta autem generatione ascenderunt filii Israhel de terra Aegypti, ita transtulit: καὶ ἐνοπλισάμενοι ἀνέβησαν υἱοὶ Ἰσραὴλ ἀπὸ γῆς Αἰγύπτου, id est: et armati ascenderunt filii Israhel de terra Aegypti, licet pro eo, quod 'armati' nos diximus, secundum Graeci sermonis

5 cf. I Par. 2, 3—11. Matth. 1, 3—4 Luc. 3, 32—33. Ruth 4, 18—20
8 cf. Num. 1, 7. 2, 3. 7, 12 et 17. 10, 14 15 *Ex. 13, 18 17 Ex. 13, 18

1 sunt *QDB* israel *qB* 2 tibi] tamen *iw*, *om.* *q* et (*eras. B*)
ordo *ADB* iudas *iw* 3 phares *bis iw* *Q* fares *bis cet.* *alt.* Aram]
ara *iw* 4 amminadab *bis Q* naasson *bis Q* naasom *bis q* naason *bis*
cet. 5 phares *iw* fares *cet.* naasson *Q* naasom *q* naason *cet.* 6 tri-
bus] *add.* est *iwq* 7 introiit *iw* intrauit *AD* et computa *iwq*
phares *iw* fare *Q* fares *cet.* naasson *Q* naasom *q* naason *cet.* 8 et
om. *g* tamen et si *Q* nonnulla *Qa.c.* 9 faciunt *D* solmon *iw*
11 proplema *iw* quod] que *iw* sed *Q* pendium *iw* 12 diuersam *q*
13 aquilam *D* namque] nosque *iw* nuncque *q* qui *om.* *AD* con-
tentiosus *AD, Ba.c.* sed] si *iw* 14 studiosus *iwqB* ad uerb.] e
uerbo *B* 16 israel *iwqB* 16 KAIENHAIKAMENOKNEBNCCENPANA
AΠOKNCAIΓYHTOY IW KAENOHAIKΩENOIANEBHCANTIOHCPANA
AHEΓHACOICOΩ KAINOHANCAMENOIANEBCANTIOHCT+AAIPO
TECAΠOTNCATTOY A KAIENOHAIKAMENOICNEBHCANTIOICPANA
AΠOKNCAIΓYHTON *q* *etc.* oi υἱοὶ *g* τῆς γῆς *g* et *om.* *ADB*
18 israel *iwqB* 19 eo quod] eo que *iw* quo *AD* armatos nos *iwq*
nos armati *g*

ambiguitatem et 'instructi' siue 'muniti' propter supellectilem, qua Aegyptios spoliauerunt, possit intellegi.

13. Aestimas curiositatem esse finitam? maior quaerendi ardor exoritur et in similitudinem Hieremiae dissoluor undique
 5 et ferre non possum, quare Septuaginta 'quintam generationem' et Aquila transtulerit 'armatos'. uolumen Hebraeum replico, quod Paulus *φαινόλην* iuxta quosdam uocat, et ipsos characteres sollicitus attendens scriptum repperio: uamusim alu bne israhel mearez mezzraim. in reliqua parte interpretatio non
 2 discordat; omnis pugna de uerbo est 'amesim', quod his litteris scribitur: heth, mem, sin, iod, mem, utrumnam 'quinque' an 'munitos' sonet. et quidem 'quinque' hoc sermone dici negare non possumus, uerum 'quinque' plurali numero, non 'quinta', ut illi interpretati sunt, singulari. sed nec 'generatio' inuenitur
 15 adiuncta, quae lingua Hebraea 'dor' dicitur, ut, si esset 'quinta generatio', sermone legeretur illorum 'amesa dor'. nunc autem
 3 'amissim', id est 'quinque', tantum scripti sunt et fit quasi

4 *Hier. 20, 9 7 cf. II Tim. 4, 13

1 et om. *ADB* subpellectilem *iw* suppellectilem *Ωq* 2 qua] quo *AD* quae *iw* *q̄* *q* spoliauerant *B* exspoliauerunt *Ω* 3 aestimans *iwq* extimamus *B* aestimanti *ς* 4 in] ad *AD* 6 transtulit *Ω* armatos] *add.* pemolem (*sic*) *q* paulus apostolus ponit *B* 7 quod] que *iw* phenolen *iwq* phenolem *Ω* poenolen *A* penolen *D* penulam *B* iuxta quosdam om. *Ω* characteres *codd.* 8 repperio *ς* 8 uamusin *AD* uamusi *iwq* uaemesim *Ω* alu bne] alune *B* 9 israhel *iwqB* maeres *B* meares *cet.* mezzraim *iw* mazraim *Ω* mumraim *A* mumsaim *D* mendraym *B* parte om. *AD* interpretatione *AD* interpretationes *ς* non om. *AD* 10 discordant *A* (*corr.* concordant *m2*), *D* amemsim *Ω* amoyssim *D* amoyssi *A* amusim *B* quod] quos *iwq* his] isdem *AD* 11 heth] eth *Ω* nech *A* he *B* *pr.* mem] tmen (*t eras.*) *iw* sin] sen *A* iot *iw.a.c.* ioth *B* an mun.] amunitos *A* amunitas (*corr.* amunitos *m1* amunitos *m2*) *B* 12 sonat *iw* 13 uerumque *iw* uerum quia *q* non] nam *iw* 15 ebraica *B* dor] non *ς* dic.] *add.* id est quinque tantum scripti sunt *Ω* ut om. *AD* si] s *iw* 16 leg.] legeretur legere *iw.p.c.* legere legeretur *q* legitur *AD* amesi ador *B* nunc] hunc *AD* 17 amesem *iwq* amoyssen *A* amoyssim *D* amusim *B* quinque *Ω* quinque immo quinquaginta *iwAqD, Ba.c.m2* quinque immo quinta *Bp.c.m2ς* scriptum est *Bp.c.m2ς* et] ut *iwq* sit *ΩD*

sensus: 'quinque autem ascenderunt filii Israhel de terra Aegypti'; quod quia minus uidebatur intellegi, adiuncta 'generatio' est. Aquilam uero et in ceteris et in hoc maxime loco proprie transtulisse omnis Iudaea conclamat et synagogarum consonant uniuersa subsellia, quod uidelicet idem sermo et eisdem litteris scriptus diuersas apud eos et uoces et intellegentias 5 habeat. ex quibus exempli causa unum ponimus, ut, quod dicimus, perspicuum fiat: 'pastores' et 'amatores' eisdem litteris 'scribuntur: res, ain, iod, mem, sed pastores 'roim', amatores leguntur 'reim'. unde euenit, ut, ubi Hierusalem in prophetis 10 cum amatoribus suis fornicationis arguitur, ibi in nostris codicibus pro amatoribus pastorum nomen sit inmutatum.

14. Scio haec molesta esse lectori, sed de Hebraeis litteris disputantem non decet Aristotelis argumenta conquirere nec ex flumine Tulliano eloquentiae ducendus est riulus nec 15 aures Quintiliani flosculis et scolari declamatione mulcendae. 2 pedestris et cotidianae similis et nullam lucubrationem redolens oratio necessaria est, quae rem explicet, sensum edisserat, obscura manifestet, non quae uerborum compositione frondescat

10 cf. Hier. 3, 1

1 quinque Ω quinta wqB quinti AD israhel AD israel *cet.* 2 quod quia] quaeque w 3 aquila $Aa.c.m2, D$ *pr.* et] ut ζ 4 iudaeae (a *eras.*) q cons.] conclamant AD 5 quod] quae w quod apud ebreos sicut et apud nos onoma inueniantur quod B uid.] *add.* uel B idem] id est $Aa.c.m2$ esdem (*corr.* eisdem) w isdem q eisdem] isdem B hisdem Ω 6 et apud Ω *pr.* et *om.* Ω 7 habent wq ponemus wq quod] que w dicemus $Dp.c.$ 9 ain] sin B iot w ted B , *om.* Ω men w 10 reim AD relim (1 *exp.*) B raim wq reaim Ω ibi wq 11 forn.] fornicationis (*ex -nibus A*) scelere ADB arguuntur B nostris] his D 12 nomen *in ras. m2 B* 13 haec *s. l. B* hebraicis wq hebraicis ζ litteris Ω libris wqB , *om.* AD 14 aristotelis wq aristotilis $Aa.c.m2, D$ 15 tulliane $Bp.c.m2$ dicendus $\Omega a.c.m2$ riulus $\Omega q, Aa.c.m2$ hii (*eras.*) riulus w 16 quintilliani A , $Bp.c.$ flosculi Ω scolari Ω sgolari w 17 pedestri Ω *pr.* et] sed $Aa.c.m2, D$ cotidiane B cot(t)idiano (cotidiane $m2 A$) *cet.* nulla lucubratione AD nulla ($m2 \bar{a}$) lugubratione ($m2 \bar{e}$) B 18 quae] qui q 19 non quae Ω, B (*corr.* neque $m2$) neque *cet.*

sint alii disert, laudentur, ut uolunt, et inflatis buccis spumantia uerba trutinentur: mihi sufficit sic loqui, ut intellegar et ut de scripturis disputans scripturarum imiter simplicitatem.

15. *Cur Isaac, uir iustus et deo carus, non illi, cui uoluit, sed, cui noluit, deceptus errore benedixit?*

Differo paulisper typos et ea, quae a maioribus nostris super hoc loco sunt interpretata, praetereo, non quo opinioni eorum non adquiescam, sed quo tu hoc tantum quaeris, quare uir iustus aliquid ignorauerit et contra suam fecerit uoluntatem. ad quod 2
10 districta responsio est nullum hominum excepto eo, qui ob nostram salutem carnem est dignatus adsumere, plenam habuisse scientiam et certissimam ueritatem. denique Paulus ex parte cognoscit et ex parte prophetat et nunc per speculum uidet in aenigmate et, secundum quod oportet orare, nescire
15 nos dicit, quia, cum uenerit, quod perfectum est, tunc, quod ex parte est, destruetur. Samuhel propheta connumeratus Moysi in Psalterio ad unguendum regem missus, cum maximum filiorum Iesse uidisset Heliab, ait: ecce coram do-

4 cf. pag. 267, 12 cf. Gen. 27, 27 12 cf. I Cor. 13, 9 13 cf. I Cor. 13, 12 14 cf. Rom. 8, 26 15 *I Cor. 13, 10 16 cf. Ps. 98, 6 18 *I Reg. 16, 6—7

1 disserti Ω , Bar. et om. ω q flatis ζ 2 trutinetur ω trutinent ADB intellas (corr. intellegas) D intellegatur Ω 3 et om. ζ ut de scr.] scruteris D disputanti ω q imiter] intellegentes ω q simpl.] add. A : de isaac, D : explicit. damasus de isaac, B : de hysaac
4 cur] in $mg.$ praemittitur in ω : V ; in Ω : III uir om. Ω carus deo Ω 5 sed illi B benedixit] dixit $\Omega a.c.m.2$; add. AD : hieronimus, B : responsio ieronimi ad quem supra 6 a om. ω 7 quo]. quod ζ 8 quo] quod B hoc] illuc ω q quaeris Ω quaeras $cet.$ 9 contra] extra ω q ad quod] adq ω adq; (= adque) q 10 dstricta q districta (in $mg.$ $m.2$ apta et nuda ac solita) A hominem AD eo om. AD qui ob] quod q 11 ads.] induere AD 12 certissima (a ex um) ω uer. den. $P.$] doctrinam fluenta potare (sic) ω q 13 enim cogn. ω q proph(f)etauit ω q D nunc] non ω q 14 uidet] add. et $Bp.c.$ 15 quia] que ω quod] que ω est] si (del.) est D 16 quod] q ω destr.] distruetur ω , $Aa.c.m.2$; add. de samuhel ω q connumeratus B connumeratur AD connumerabitur Ω 17 Psalt.] sacerdotio dei Ω psalt. in sacerdotibus dei B 18 eliab ω q B , om. AD

mino Christus eius. et dixit dominus ad Samuhel: noli
 adspicere ad faciem eius et in staturam illius, quoniam
 reprobavi eum, quia non, quomodo uidet homo, uide-
 bit deus; homo uidet in facie, deus uidet in corde. et
 per singulos semper ignorans usque ad Dauid nescisse descri- 5
 4 bitur. Helisaeus quoque, qui duplici glorificatus est spiritu, cuius
 ossa uitam exanimo cadaueri reddiderunt, cum Sunamitis ad eum
 uenisset in montem et ad pedes eius flebiliter corruisset, Giezi
 prohibente, ne faceret, ait: dimitte eam, quoniam anima
 illius in amaritudine est et dominus abscondit a me 10
 5 et non nuntiauit mihi. plura sunt, quam ut exemplis debe-
 amus docere sanctos uiros et deo caros ea tantummodo scisse,
 quae eis a domino reuelata sunt, ignorasse uero, quae reuelata
 non fuerant, et ad singulas uisiones Zachariam atque Dani-
 helum interrogare angelum et suppliciter deprecari, ut expo- 15
 6 nant sibi, quae sint illa, quae uideat. unde non mirum est
 et Isaac in suam maxime utilitatem nescisse, quid faceret,
 cum magis eo tempore erraret, quo filium sanguinariae dedi-
 tum uoluptati et eum, qui postea fratrem posset occidere,
 praetermisso illo, qui innocenter habitabat domum, uellet efferre 20

5 cf. I Reg. 16, 8—12 6 cf. IV Reg. 2, 9 7 cf. IV Reg. 13, 21
 9 *IV Reg. 4, 27 14 cf. Zach. 1, 9. 19. 21. 2, 2. 4, 4. 11—12. 5, 6.
 10. 6, 4. Dan. 7, 16. 19. 8, 15. 12, 6. 8 19 cf. Gen. 25, 27 20 cf.
 Gen. 27, 41 cf. Gen. 25, 27

1 dixit] ait *mq* 2 aspicere Ω resp. *cet.* ad ΩB in *mq*, *om.* *AD*
 et in Ω et ne *mq* et *B* neque *AD* illius *om.* *AD* 3 homo uidebit deus
mq homo uidet deus *B* deus homo uidet *AD* deus uidet homo *S* 4 enim
 uidit (*corr.* uidet *m2*) in *f.* *A* enim in *f.* uidet *D* faciem *mq* in corde
 uidet Ω autem inspicit cor *AD* 5 semper] in *mg.* *m2* septem *B* usque]
 uiso *mq* nescit *AD* describit *mq*, *om.* *AD* 6 elis(a)eus *mq* qui
om. *mq* spiritus *mq* 7 exanimi *Qp.r.*, *B* exanimato *mq* 8 geezi *Aa.c.m2*
giegi *mq* 9 quia *AD* 10 illius] eius *ADB* 11 quae *mq* 12 deo] do (*corr.*
 quomodo) *mq* 13 ignorata *AD* quae] *add.* eis *ADB* 14 fuerant Ω
 fuerunt *AD* fuerint *mq* fuero *B* danihelem Ω , *Ap.c.m2* danielem *B*
 15 exponant (*sc.* angelus Zachariae et angelus Daniheli)] exponat *Qp.r.*, *ADB*
 16 sint illa quae *om.* *mq* uideat (*sc.* Zacharias solus et Danihel solus)]
 uiderant *mq* uideant *ADB* 17 quod *B* facere *mq* 19 et] ei *AD*
 possit Ω 20 habitat *AD* domi *ADB* efferre *mq*, *Ba.c.*

et suam magis quam dei facere uoluntatem. ergo puto diuinae dispensationis fuisse, ut oculis caecaretur et, cum ipse diceret: uox uox Iacob, manus autem manus Esau, tamen non intellexeret minorem esse filium, qui ad benedictionem fratris
5 praereptor adstiterat.

16. Quoniam autem polliciti sumus et de eo, quid in figura significaret, adiungere, Hippolyti martyris uerba ponemus, a quo et Victorinus noster non plurimum discrepat, non quo omnia plenius exsecutus sit, sed quo possit occasionem prae-
10 bere lectori ad intellegentiam latiore: "Isaac portat imaginem 2 dei patris, Rebecca spiritus sancti, Esau populi prioris et diaboli, Iacob ecclesiae siue Christi. senuisse Isaac consummationem orbis ostendit; oculos illius caligasse fidem perisse de mundo et religionis lumen ante eum neglectum esse significat.
15 quod filius maior uocatur, acceptio legis est Iudaeorum; quod escas eius atque capturam diligit pater, homines sunt ab errore saluati, quos per doctrinam iustus quisque uenatur. sermo dei 3 benedictionis est repromissio et spes regni futuri, in quo cum Christo sancti regnaturi sunt et uerum sabbatum celebraturi. Re-
20 becca plena spiritu sancto et sciens, quid audisset, antequam pareret, quia maior seruiet minori, — magis autem forma spiritus sancti, quae futura norat in Christo, in Iacob ante meditatur —

2 cf. Gen. 27, 1 3 *Gen. 27, 22 12 cf. Gen. 27, 1 13 cf. Gen. 27, 1
15 cf. Gen. 27, 1 16 cf. Gen. 25, 28 17 cf. Gen. 27, 2—4
18 cf. Apoc. 20, 6 21 Gen. 25, 23

1 quam] qu* (s. ras. ā m2) iw quae q ergo scripsi ego *codd.* 3 pr. uox] uox haec Ω uox quidem B iacob est AD est iacob B 4 ad.s. l. m2 B benedicendum D patris Ω 6 quid] qui Aa.c. quod B sign. in fig. AD 7 adiungere] s. l. add. † (= uel) Bm2 adiungeret Ω hippolyti A hyppolyti D hyppolyti Ω hypolyti iwq ypolyti (s. l. add. m2 antioceni et patriarche) B ponimus Ω ponamus ADB 8 et] ei AD quo] quod 9 quo] quod 10 latiore (add. de isaac) iw 11 spiritu iwq priori q zabuli Ω 13 oculus q oculis A illius om. AD 15 pr. quod] que iw alt. quod] quae iw 16 hominis iw 17 uenator Ω ueniatur q 18 promissio est Ω 19 sunt regn. AD 20 et om. iwq quid] quod iw antequam iw 21 seruiet (et in ras. m2) B seruiret iwq forma om. Ω spiritu iw 22 quae] q q nouerat A, B (nou exp.) mediator Aa.c.m2 meditabatur (ba exp.) B

loquitur ad filium minorem: uade ad gregem et accipe
 mihi inde duos haedos praefigurans carneum saluatoris ad-
 uentum, in quo eos uel maxime liberaret, qui peccatis teneban-
 tur obnoxii, siquidem in omnibus scripturis haedi pro peccatoribus
 4 accipiuntur. quod autem duos iubetur adferre, duorum populorum 5
 significatur adsumptio; quod teneros et bonos, dociles et inno-
 centes animae. stola Esau fides et scripturae sunt Hebraeorum,
 quibus gentilium indutus est populus; pelles, quae eius brachiis
 circumdatae sunt, peccata utriusque sunt plebis, quae Christus
 in extensione manuum cruci secum pariter adfixit. quod Isaac 10
 quaerit ab Iacob, cur tam cito uenerit, admiratur uelocem
 credentium fidem; quod cibi delectabiles offeruntur, hostia
 5 placens deo salus est peccatorum. post esum sequitur bene-
 dictio et eius odore perfruitur uirtutem resurrectionis et regni
 aperta uoce praenuntians, quomodo etiam adorent eum fratres 15
 sui et seruiant ei credentes ex Israhel. quia igitur iniquitas
 est inimica iustitiae, Esau in discordiam concitatur et necem
 fraudulentus excogitat dicens in corde suo: adpropient dies

1 *Gen. 27, 9 4 cf. Matth. 25, 31-46 5 cf. i. 27, 9 7 cf.
 Gen. 27, 15 8 cf. Gen. 27, 16 10 cf. Gen. 27, 20 12 cf. Gen.
 27, 14 13 cf. Gen. 27, 27-29 18 *Gen. 27, 41

1 loquitur] quod autem loq. *Ap.c.m.2* loquiturque *Bp.c.m.2* 2 inde
 mihi *AD* praefiguratur *AD* carneus—aduentus *Ap.c.m.2* 3 tene-
 bant *D* 5 acc.] ponuntur *B* quod] quae *iw* autem *om. AD*
 duo *Bp.r.* iubentur afferri *B* 6 significat *iwq* quod] que *iw*
 et bonos *om. AD* duciles *iwq* et *om. iwq* 7 stola] *add.* uel
 uestimentum *ADB* et scr. s. Hebr.] hebreorum et scr. *AD* 8 brachia
Aa.c.m.2D 9 utr. pecc. *B* peccata *om. q* quae] quia *q* 10 osten-
 sione *D* crucis *iwq* adfixit *Aa.r.* quod] que *iw* 11 ab] a *Ap.r.*
 tam] tamen *Qa.r., om. q* admirabatur *iwq* admiratur ut loquatur *A*
 (ut loq. *exp.*), *D* uelocem] celerem *AD* 12 quod] quae *iw* delec-
 tabilem *Da.c.* 13 post esum] posterum *iwq* 14 *pr.* et *eras. A* perfr.
om. AD uirt. *om. Q* 15 pronuntians *ADB* pronuntio *Q* quo-
 modo] quod *Bp.r.* ador. eum etiam *Q* 16 seruiant *iw* israhel *qB*
 quia] qui *wa.c.* 17 in. est *q* inimicas est *iw* inimica *A* discordia *iwq*
 concitat *Ap.r.* suscitatur *iwq* 18 fraudulentur *q* adpropinquent *iwqB*
 adpropinquant *AD*

passionis patris mei et occidam Iacob, fratrem meum.
 diabolus fratricidae Iudae os in Cain ante praemeditans in Esau
 manifestissime confitetur tempus quoque interfectionis osten-
 dens: adpropinquent, inquit, dies passionis, ut interfi-
 5 ciam fratrem meum. quapropter Rebecca, id est patientia, 6
 nuntiauit uiro fratris insidias, qui uocato Iacob praecepit ei,
 ut Mesopotamiam pergeret et inde acciperet uxorem de genere
 Laban Syri, fratris matris suae. quomodo itaque fratris dolos
 fugiens Mesopotamiam tendit Iacob, ita et Christus Iudaeo-
 10 rum incredulitate compulsus proficiscitur in Galilaeam inde
 sibi ex gentibus sponsam sumpturus ecclesiam". haec supra
 dictus uir.

17. Nos autem dicimus non uenisse dominum nisi ad oues
 perditas domus Israhel nec uoluisse panem accipere filiorum
 15 et dare eum canibus et benedictionem primam Iudaeorum po-
 pulo detulisse, quibus sunt credita eloquia dei et repromissio
 et legis datio et confectio testamenti; uerum quia illi credere
 noluerunt, ad Iacob, minorem populum, benedictionem esse
 translatam. neque tamen maiorem filium penitus fuisse de-
 20 spectum, quia, cum subintrauerit plenitudo gentium, tunc
 omnis Israhel saluus erit.

4 *Gen. 27, 41 5 cf. Gen. 27, 42—28, 2 8 cf. Gen. 28, 5
 9 cf. Matth. 4, 12 etc. 13 cf. Matth. 15, 24. 10, 6 14 cf.
 Matth. 15, 26 etc. 16 cf. Rom. 3, 2 17 cf. Rom. 9, 4 20 cf. Rom.
 11, 25—26

1 pass.] mortis Ω 2 fratricidas *codd. praeter* wq iudae os w
 iudaeus q iudaeos *cet.* Cain] *del.*, s. l. *m2* mortē xpi A praemedi-
 tantes A in *om.* AD 3 manifeste Ω ostendit D 4 adpropin-
 quant *Ap.c.m2* adpropinquens D appropinquent q pass. patris mei Ω
 pass. patris ζ 5 paenitentia A,D (poe-) 6 qui *om.* Ω iacob B ,
om. wq 7 in mesop. ζ et *om.* Ω acceperet w 8 laba *wa.c.*
 lauan D itaque] igitur Ω dolum Ω 9 tendit] \ddagger tendit pergit
 (pergit *exp.*) B 11 sumptur *eclesiam* w 13 dicimus *om.* A 14 israel
 wqB fil. acc. ζ 15 pop. iud. Ω populum w 17 legislatio ADB
 confessio $AD,Ba.c.m2$ illi *om.* q 19 fuisse] esse uel fuisse B
 20 intrauerit Ω 21 israel wqB erit] *add.* amen $\text{w}\Omega$

XXXVII.

AD MARCELLAM.

1. Nuper, cum Reticii Augustodunensis episcopi, qui quon-
dam a Constantino imperatore sub Siluestro episcopo ob cau-
sam Montensium missus est Romam, commentarios in Canti- 5
corum Canticum perlegissem, quod Hebraei uocant sir asirim,
uehementer miratus sum uirum eloquentem praeter ineptias
sensuum ceterorum Tharsis urbem putasse Tarsum, in qua
Paulus apostolus natus sit, et aurum Ofaz petram significari,
2 quod Cephas in euangelio Petrus sit appellatus. habuerat uti- 10
que et in Hiezechiele id ipsum uerbum, ubi de quattuor ani-
malibus scribitur: et species rotarum sicut species thar-
sis, et in Danihele de domino: et corpus eius ut tharsis,

10 cf. Ioh. 1, 42 etc. 12 *Ezech. 10, 9 13 *Dan. 10, 6

K = *Spinaliensis* 68 s. VIII.

Q = *Duacensis* 247 s. XI.

A = *Parisinus lat. 4883 A* s. XI.

B = *Berolinensis lat. 18* s. XII.

α = *Parisinus bibl. armamentarii 293* s. XII.

c = *Mazarinianus 577* s. XII.

c = *Parisinus lat. 1876* s. XII.

2 ad eandem de ofaz baddin et tharsis *KA* ad marcellam de ofaz badin
et tharsis *Qc* ad marcellam de reprehensione reietici episcopi in cantica
canticorum *B* de reprehensione tractatum in canticis canticorum retici
galli ac; *Hieronymi nomen exhibent tituli in QBace* 3 retici ac rec-
ticii (*in ras. m2*) *B* rheticii *g* augustud. *Bac* augustid. *Ae* cun-
dam *Q* 4 a om. *B* 5 roma *K* romae ac canticorum canticum
(cantica *Q*) *KQ.1* canticum canticorum *cet.* 6 sirassium *K* syrasirim
(*postposito* uocant) *A* 7 loquentem *Ka.c.m2* 8 ceterorum om. c
tarsis *Qa.c.B* tarsum *Qa.c.B* tharsum *cet.* 9 ophaz c ophat *B*
petram *Q* petrum *cet.* Petrum *g* significare *g* 10 quod] qui *Bac* quia *g*
petrus *Q,A* (*s. l.*) petra *Kc* id est petrus *Bac* idem petrus *g* 11 et
s. l. B ihezechiele c iezechiele *Aac* ezechielē (*sic*) *B* ezechiele *g*
12 tarsis *B* 13 et in—p. 287, 2 Tharsis] om. *KQAc*, sed in *K* add.
in mg. inf. danihele *codd.* eius] eiusdem *g* tarsis *Kmg.B*

quod Aquila chrysolithum, hyacinthum Symmachus interpretantur, et in Psalmis: spiritu uiolento conteres naues Tharsis. et inter lapides, qui in ornatum sacerdotis tribuum nominibus sculpti sunt, eiusdem lapidis nomen insertum est et omnis
 5 ferme scriptura hoc referta uocabulo est. de Ofaz uero quid ³ dicam, cum supra dictus Danihel propheta in tertio anno Cyri, regis Persarum, post tres ebdomadas ieiunii atque tristitiae dicat: extuli oculos meos et uidi, et ecce uir unus indutus baddim et renes eius cincti auro Ofaz? plura
 10 quippe apud Hebraeos auri sunt genera; unde ob distinctionem nunc Ofaz positum est, ne quis zaab putaret, quod in Genesi nasci cum lapide carbunculo praedicatur.

2. Quaeras, si tharsis lapis chrysolithus sit aut hyacinthus, ut diuersi interpretes uolunt, ad cuius similitudinem dei species
 15 describatur, quare Ionas propheta Tharsis ire uelle dicatur et Salomon et Iosaphat in Regnorum libris naues habuerint, quae de Tharsis solitae sint adferre uel exercere commercia. ad quod facilis ² responsio est ὀμόνομον esse uocabulum, quod et Indiae regio

2 *Ps. 47, 8 3 cf. Ex. 28, 20. 39, 13 8 *Dan. 10, 5 11 cf. Gen. 2, 11—12 15 cf. Ion. 1, 3 16 cf. III Reg. 10, 22. II Par. 20, 36—37

1 quot *Kmg.* crysolitum *Kmg.* crisolitus *B* chrisolitus ac *Symm.* hyac. *ς* hiacintum *Kmg.* iacinctum *Bac* simmachus *Kmg.* ac simmacus *B* interpretantur *Kmg.* interpretatur *Bp.c.* ac 2 psalmo *ς* in spiritu *ς* conterens *Kmg., Ba.c.* nauis *Kmg.* tarsis *Kmg. B* 3 et *om. A* ornamentum *A* ornatu *Bac* sacerdotum *Qe* 4 sculpti] scripti *B* lapide *Q* ins. est] inseritur *Bac* 5 fere *ς* uoc. ref. *ς* ophaz *B* 6 daniel *QBac* ciri *QB* 7 ieiuni *B* ad quae *Ka.c.m.2* 8 ind.] uestitus *Bac* 9 badin e bat di *B* baddim ac ophat *B* ophaz *ς* 10 apud *ex* ad *K* ob *om. A* 11 ophaz *A* ophat *B* est *s. l. m.2 B* zahab *K* zaap a zabad *A* 13 quaeris *ς* tarsis *KB* chrisolitus *A* ac crisolitus *cet.* sit aut] it aut *K* ita ut *A* ita uti *Q* acinctus *Q* iacintus *K* iacinctus *cet.* 14 cuius coloris *Bac* 15 scribatur *B* praedicatur ac tarsis *KB* 16 solomon *K* iosaphath a iosafath *K* habuerunt *A* habuer *B* 17 tarsis *KB* ad(f)ferre uel *KQAc, om. cet.* 18 est resp. *ς* ὀμόνομον *uarie scribunt (s. l. add. 'i* plurinomium *c)* *codd.*

ita appelletur et ipsum mare, quia caeruleum sit et saepe solis radiis repercussum, colorem supra dictorum lapidum trahat, a colore nomen acceperit, licet Iosephus tau littera commutata Graecos putet Tarsum appellasse pro Tharsis.

3. Innumerabilia sunt, quae in illius mihi commentariis sordere uisa sunt. est sermo quidem compositus et Gallicano coturno fluens: sed quid ad interpretem, cuius professio est non, quomodo ipse disertus appareat, sed quomodo eum, qui lecturus est, sic faciat intellegere, quomodo intellexit ille, qui scripsit? rogo, non habuerat decem Origenis uolumina, non interpretes ceteros aut certe aliquos necessarios Hebraeorum aut ad interrogare aut ad legere [et], quid sibi uellent, quae ignorabat? sed tam male existimasse de posteris, ut nemo posset de eius erroribus iudicare!

4. Frustra igitur a me eiusdem uiri commentarios postulas, cum mihi in illis multo displiceant plura, quam placeant. quod si opposueris, cur ceteris dederim, audies non omnes eodem uesci cibo. Iesus in deserto plures hordeaceis panibus pascit, triticeis pauciores; Corinthii, in quibus fornicatio audie-

3 cf. Ioseph. Ant. Iud. I 6, 1 18 cf. Ioh. 6, 5—13 19 cf. I Cor. 5, 1

1 ita] id *Bac* appellatur *Bac* apellatur (*corr.* apelletur) *A* 2 percussum *g* colorem *Bp.c.m.2* 3 a] et a *A* nominum *Ba.c.* accepit *c* iosephus *K* 4 tharsum *Op.c.Aace* appellare tharsum *e* tarsis *KB* 6 uise *B* est] et *Ac* quid. sermo *Bac* 7 cothurno *g* fluens] florens *Qc* 8 non—est *om.* *Q* *pr.* quomodo] quo *g* desertus *Ka.c.* disertus *B* *alt.* quom.] quo *g* 9 int. ille] int. ipse a ipse (*del.*) int. ipse *B* ipse int. *g* 11 aut] non *Bac* 12 *pr.* aut—legere] ut aut interrogaret aut legeret *Bac* et *seclusi*, *om.* *Bac* uellent *K* uellet *A* 13 existimasset *K* (*ex* extimasset), *Qc* existimasse (*ex* extimasse *B*) uidetur *Bac* uidetur existimasse *g* de *Bac*, *om.* *cet.* posteris] poteris *A* ceteris *B* ceteris (*cae-* *c*) posteris ac 14 possit *KBac* 15 igitur ergo *g* uiri] uri *B* 16 multa *Q.le* plura quam plac. *Bac*, *om.* *cet.* 18 eisdem debere uesci *ci(y)bis* *Bac* iisdem uesci debere cibus *g* ordi-aciis *K* ordeaceis *cet.* pauit pan. *c* 19 eriticis (*in mg. m.2* alii frumentaciis) *K* frumentaceis *Bac* corinthii *Bac* chorinthii *A* chorinthii *e* aud. forn. *g*

batur et talis fornicatio, qualis nec inter gentes quidem, lacte pascuntur, quia necdum poterant solidum cibum capere. Ephesii autem, in quibus nullum crimen arguitur, ipso domino 2 caelesti uescuntur pane et sacramentum, quod a saeculis absconditum fuerat, agnoscunt. neque uero eorum, qui a me exemplaria 5 acceperunt, uel auctoritate uel aetate ducaris, cum et Danihel senes iudicet et Amos, pastor caprarum, in sacerdotum principes inuehatur.

XXXVIII.

AD MARCELLAM.

10 1. Abraham temptatur in filio et fidelior inuenitur; Ioseph in Aegypto uenditur, ut patrem pascat et fratres; Ezechias uicina morte terretur, ut fusus in lacrimas quindecim annorum spatio proteletur ad uitam; Petrus apostolus domini passione 15 concutitur, ut amare flens audiat: pasce oues meas; Paulus,

1 *I Cor. 5, 1 2 cf. I Cor. 3, 2. Hebr. 5, 12. 14 4 cf. Eph. 3, 9
6 cf. Dan. 13, 45 sqq. 7 cf. Am. 7, 10—17 11 cf. Gen. c. 22
cf. Gen. 37, 25—28 cf. Gen. 45, 5—11 12 cf. IV Reg. 20, 1—11
14 cf. Matth. 26, 69—75 etc. 15 Ioh. 21, 17

1 et talis forn.] et talis c, om. *g* quidam *Q*. *Ac* adhuc quidem ac, om. *g*
2 pascebantur *A* cib. sol. *B* 3 ipso] ab ipso *Bp.c.ac* 4 a om. ac
5 exemplar *Bac* 6 acceperant *KB* danihel *Ac* daniel *cet.* 7 senes]
puer senes *Bac* senex (*corr.*) *Q* iudicet] uidelicet *A* 8 inuehantur
A; *add.* explicit ad marcellam de tharsis *K*

L = *Coloniensis* 35 s. IX.

II = *Turicensis Augiensis* 49 s. IX.

D = *Vaticanus lat.* 355 + 356 s. IX—X.

N = *Casinensis* 295 s. X.

B = *Berolinensis lat.* 18 s. XII.

10 ad marcellam *L* ad marcellam (*add.* ne contristetur *D*) de egrotatione blesillae *IID* ad marcellam de infirmitate corporis blesille et salutis *N* ad marcellam de conuersione (*corr.* in egrotatioe [*sic*] *m2*) blesillae *B*; *Hieronimi nomen exhibent tituli in LIIN* 12 egyptum *D* 13 lacrimis *B* 14 spatium *D* spatium ei *g* 15 ut am.] et amariter *NB* audit *NB*

lupus rapax et Benjamin adolescentior, in extasi caecatur, ut uideat, et repentino tenebrarum horrore circumdatus dominum uocat, quem dudum ut hominem persequebatur.

2. Ita et nunc, mi Marcella, Blesillam nostram uidimus ardore februm per triginta ferme dies iugiter aestuasse, ut sciret 5 reiciendas delicias corporis, quod paulo post uermibus exarandum sit. uenit et ad hanc dominus Iesus tetigitque manum eius 2 et ecce surgens ministrat ei. redolebat aliquid neglegentiae et diuitiarum fasciis conligata in saeculi iacebat sepulchro, sed confremuit Iesus et conturbatus in spiritu clamauit dicens: 10 Blesilla, exi foras. quae uocata surrexit et egressa cum domino uescitur. Iudaei minentur et tumeant, quaerant occidere suscitatum, soli apostoli gloriantur: scit se uitam suam ei debere, cui credidit; scit se eius amplexare pedes, cuius 3 paulo ante iudicium pertimescebat. corpus paene iacebat exa- 15 nime et anhelos artus mors uicina quatiebat. ubi tunc erant auxilia propinquorum, ubi uerba omni inaniora fumo? nihil tibi debet, o ingrata cognatio, quae mundo periit et Christo reuixit. qui Christianus est, gaudeat; qui irascitur, non esse se indicat Christianum.

3. Uidua, quae soluta est uinculo maritali, nihil necesse habet nisi perseuerare. at scandalizat quempiam uestis fuscior:

1 cf. Gen. 49, 27 cf. Ps. 67, 28 cf. Act. 9, 3 sqq. 7 cf. Marc. 5, 40—42 etc. 8 cf. Ioh. 11, 39 9 cf. Ioh. 11, 44 10 cf. Ioh. 11, 33, 38 11 *Ioh. 11, 43 cf. Ioh. 11, 44 12 cf. Ioh. 12, 2 cf. Ioh. 12, 10

1 ut uideat s. l. m2 B 4 mi sancta N blisellam D blaesillam G
uidemus LDB 5 ardorem D (corr.), N ferme s. l. m2 B estuare
L exestuare D 7 et] s. l. N, om. LH Iesus om. D 8 mini-
strabat N 9 fasceis Ha.r. fascis Ba.c.m2 fascibus LD sepulchro D
10 infremuit D clamabat N 11 blexilla D exi] ueni B
et s. l. m2 B egressa est N 12 mirentur LB querunt N
13 suscitatum N scit se] scisse LD 14 cui] qui N reddidit IN
amplexari G 15 corpus—quat. om. N iacebat pene L 17 omni
om. N 18 debet o] debeto L debito D cognitio Ba.c.m2 cogitatio D
perierat N et om. N 19 se esse DB 21 mortali N 22 at]
an N, om. D

scandalizet Iohannes, quo inter natos mulierum maior nullus
 fuit, qui angelus dictus ipsum quoque dominum baptizauit,
 qui camelorum uestitus tegumine zona pellicia cingebatur. cibi
 displicent uiliores: nihil uilius est locustis. illae Christianos 2
 5 oculos potius scandalizent, quae purpurisso et quibusdam fucis
 ora oculosque depingunt, quarum facies gypseae et nimio can-
 dore deformes idola mentiuntur, quibus si forte inprudens
 lacrimarum stilla eruperit, sulco defluit, quas nec numerus
 annorum potest docere, quod uetulae sunt, quae capillis alienis
 10 uerticem instruunt et praeteritam iuuentutem in rugis anilibus
 poliunt, quae denique ante nepotum gregem trementes uir-
 gunculae componuntur. erubescat mulier Christiana, si naturae
 cogit decorem, si carnis curam facit ad concupiscentiam, in
 qua qui sunt, secundum apostolum Christo placere non pos-
 15 sunt.

4. Uidua nostra ante monilibus ornabatur et die tota, quid
 sibi deesset, quaerebat ad speculum; nunc loquitur confidenter:
 nos autem omnes reuelata facie gloriam domini speculantes
 in eandem imaginem transformamur a gloria in
 20 gloriam, quasi a domini spiritu. tunc crines ancillulae 2
 disponebant et mitellis crispantibus uertex artabatur innoxius;

1 cf. Matth. 11, 11 2 cf. Matth. 11, 10 etc. cf. Matth. 3,
 13—16 etc. 3 cf. Matth. 3, 4 4 cf. Matth. 3, 4 14 cf. Rom. 8, 8
 18 *II Cor. 3, 18

1 quo] cui *N* natus *L* null. mai. *N* 2 fuit dictus *L* 3 quia *D*
 uestitur *N* tegimine *N* tegmine *IIDB* pellicea *G* 4 est *om.* *B*
 lucustis *D* illa *LD* 5 scand. pot. *D* purpurisso *D* fucis
 ora *D* fusciora *L* 6 oculosque] et oculos *B*, *om.* *N* epingunt *B*
 7 inprudidis *N* 8 stille (stilla *Np.c.*) ruperit *LN* numerum *Na.c.*
 9 dicere *Na.c.m.2* sint *N* 10 uertice *N* struunt *DNB* anali-
 bus *Na.c.* 11 polluunt *N* ante *om.* *N* trementes *s. l.* *B* uir-
 gulae *L* 12 erubescant *N* naturam *D* 13 cur. carnis *B* ad]
 in *D* 14 qui] que *Np.c.m.2* 16 munilibus *L* morosius *N* 17 conf.
 loq. *N* 18 autem *om.* *D* omnes *om.* *B* faciem *Na.r.* glor.
 dom. *in ras.* *N* dei *B* 19 eadem *D* 20 quasi] sic (*s. l. add. ud*
m.2) *N* a *om.* *L* ancillae *D* 21 metellis *N* mitrellis *B* uertix *I*
 arbatu *II* innoxii *Na.c.m.2*

nunc neglectum caput scit sibi tantum sufficere, quod uelatur. illo tempore plumarum quoque dura mollities uidebatur et in extractis toris iacere uix poterat; nunc ad orandum festina consurgit et modulata uoce ceteris 'alleluia' praeripiens prior
 3 incipit laudare dominum suum. flectuntur genua super nudam 5
 humum et crebris lacrimis facies psimithio ante sordidata purgatur. post orationem psalmi concrepant et lassa ceruix, poplites uacillantes in somnumque uergentes oculi nimio mentis ardore uix inpetrant, ut quiescant. pulla est tunica: minus, cum humi iacuerit, sordidatur. soccus uilior: auratorum pretium calceorum egentibus largietur. cingulum non auro gemisque distinctum est, sed laneum et tota simplicitate purissimum et quod possit adstringere magis uestimenta quam scindere. si huic proposito inuidet scorpius et sermone blando de indebita rursum arbore comedere persuadet, inlidatur ei pro
 4 solea anathema et in suo morienti puluere dicatur: uade retro, 15
 satanas, quod interpretatur 'aduerse'; aduersarius quippe Christi est antichristus, cui praecepta displicent Christi.

5. Oro te, quid tale umquam, quale apostoli, fecimus, ut merito scandalizentur? patrem senem cum nauicula et rete 20
 dimittunt; publicanus a teloneo surgit et sequitur saluatorem; uolens discipulus reuerti domum et suis ante renuntiare magistri uoce prohibetur; sepultura non datur patri et pietatis

1 cf. I Cor. 11, 5—6 14 cf. Gen. c. 3 16 *Marc. 8, 33. cf. Matth. 16, 23 20 cf. Matth. 4, 22 etc. 21 cf. Matth. 9, 9 etc. 22 cf. Luc. 9, 61—62 23 cf. Matth. 8, 21—22 etc.

3 exstructis II structis N thoris IIB totis D loris N 4 mod.] tinnula NB 6 psimithio N psinnitio B psizmitio L psyzmitio D spizmitio II sordida II 7 oratione N laxa N poplite N 9 est om. S 11 largiemur B largiemus N largitur S 13 mag. adstr. S abstringere D quam uest. B 14 si quis N praeposito D scorpius] scorpio sit N 15 indebita LD uetita cet. rursus N illidatur N illidatur B 16 sole D salue Bp.c.m.2 puluere] pure N retro me II 17 satana N sathana B 18 est] est et II (et eras.), B anticristus L 20 scandalizetur B reti S 21 dimittuntur L theloneo LB 22 antea N nuntiare (-c- B) LNB

genus est inpium esse pro domino. nos, quia serica ueste non
 utimur, monachi iudicamur, quia ebrii non sumus nec cachinno
 ora dissoluimus, continententes uocamur et tristes. si tunica non
 canduerit, statim illud e triuio: 'inpostor et Graecus est'. cauil-
 5 lentur uafriora licet et pingui aqualiculo farsos circumferant
 homines: Blesilla nostra ridebit nec dignabitur loquacium
 ranarum audire conuicia, cum dominus eius dictus sit Beelzebub.

XXXIX.

AD PAULAM DE MORTE BLESILLAE.

10 1. Quis dabit capiti meo aquam et oculis meis fon-
 tem lacrimarum, et plorabo — non, ut Hieremias ait, uul-
 neratos populi mei nec, ut Iesus, miseram Hierusalem, sed
 plorabo — sanctitatem, misericordiam, innocentiam, castitatem;

4 cf. epist. 54, 5 7 cf. Matth. 10, 25 10 *Hier. 9, 1 12 cf.
 Matth. 23, 37—39 etc.

1 est genus *L* esse *om.* *L* quia] qui *L* sirica *L* syrica *D*
 2 iud.] iudimur (uel ludimur?) *II* quia] qui *L* hebrei *D* ebrei *L*
 cachinno *B* cachino *N* cacinno *cet.* 3 diss.] *litt.* imus *in ras.* *m2 B*
 4 can**d.uerit *L* illo *LD* e] de *LD* inpostor *D* cauillentur *B*
 cauellentur *Na.c.m2* cauillantur *II* cauellantur *LD* 5 uidelicet *N*
 pinguia *II* fartos *ς* parsos *N* 6 dedignabitur *II* 7 belzebub *LD*
 beelzebuph *B*

G = Neapolitanus VI. D. 59 s. VII.

K = Spinaliensis 68 s. VIII.

Σ = Turicensis Augiensis 41 s. IX.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

Ψ = Augustodunensis 17 A s. X.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

9 ad paulam de morte (filiae *add.* *G*) blesillae *GKB* consolatoria
 hieronimi ad paulam de dormitione blesillae *ΣD* consolatoria epta hiero-
 nimi ad paulam de morte blesille *Ψ*; Hieronymi nomen exhibent tituli
 in *codd.* praeter *G* 11 non *om.* *Ψ* iher. *B* ier. *ς* uuln. filios *B*
 12 miseriam *ς* iherus. *B* ierus. *ς* 13 innoc. mis. *B* caritatem
 castitatem *B*

plorabo omnes pariter in unius morte uirtutes, non quo lugenda
 sit illa, quae abiit, sed quod nobis inpatientius sit dolen-
 2 dum, quod talem uidere desiuimus. quis enim siccis oculis
 recordetur uiginti annorum adulescentulam tam ardenti fide
 crucis leuasse uexillum, ut magis amissam uirginitatem quam 5
 mariti doleret interitum? quis sine singultibus transeat orandi
 instantiam, nitorem linguae, memoriae tenacitatem, acumen
 ingenii? si Graece audisses loquentem, Latine eam nescire
 iurasses; si in Romanum sonum lingua se uerterat, nihil om-
 3 nino peregrinus sermo redolebat. iam uero, quod in Origene 10
 illo Graecia tota miratur, in paucis non dico mensibus, sed
 diebus ita Hebraeae linguae uicerat difficultates, ut in edi-
 scendis canendisque psalmis cum matre contenderet. humilitas
 uestium non, ut in plerisque, tumentes animos arguebat, sed
 cum interiori se mente deiecerat, inter ancillarum uirginum 15
 cultum dominamque nihil medium, nisi quod in eo facilius
 dinoscebatur, quod neglectius incedebat. uacillabat aegrotatione
 gressus et pallentem trementemque faciem uix collum tenue
 sustinebat, et tamen aut propheta aut euangelium semper in
 4 manibus. lacrimis ora complentur, singultus occupant uocem 20

1 morte] *add.* defecisse ζ quo] quod $G\Sigma$ lugenda *s. l.* Σ , *om.* D
 2 *pr.* sit] desit $\Sigma a. r.$, D habiit $\Psi a. r.$ habuit $G, \Sigma a. r.$ quod]
 quo $\Sigma D B$ 3 quod] qui ζ 4 ardente $\Sigma a. c.$ ardentis D fidei D
 5 leuasse *s. l.* Σ 6 dolere $K a. c.$ morandi $G a. r.$ 8 loq. audiisses ζ
 9 iur.] putares ΣD si *s. l.* K romanam $\Sigma a. c. m 2 D$ sonum *in*
mg. m 2 Σ , *om.* D linguam $\Sigma a. r. D$ linguas euerterat B uerteret Σ
 uerterit D uertat Ψ 10 peregrini ζ red.] sonabat $\Sigma p. c. D$ sonabit
 $\Sigma a. c.$ origenē D ; *add.* quodque ΣD quoque B 11 illa Σ tota
super ras. K dicam $G D$ 12 ita *om.* ζ hebrae G hebraicae
 $\Sigma p. c. B$ hebraicae $\Sigma a. c.$ euicerat G discendis ζ 13 contenderit
 $K, \Psi a. c.$ 14 pler.] *add.* solet ζ 15 interiore K interioris $\Psi a. r.$ in-
 teriores D se *om.* $D, \Sigma a. c.$, *post* mente *tr.* $\Sigma p. c.$ uirg.] uillum ζ
 17 neglegentius $\Sigma D B$ uacillabant G uacillabant $\Sigma p. c. m 2 B$ 18 gres-
 sus] fessa $\Sigma a. c. m 2 D$ ac trementem ζ 19 proph(etam) $K \Sigma \Psi B$
 semper *om.* B semper per (per *eras.*) G 20 manibus tenebat ζ manu
 tenebat semper B complentur $\Sigma a. c.$ compleuit D occupat $\Sigma D B$

et haerentem linguam uiscera commota non laxant: cum sanctum corpusculum febrium ardor excoqueret et semianimis lectulum uallaret circulus propinquorum, haec in extrema uerba mandabat: 'orate dominum Iesum, ut mihi ignoscat, quia
 5 implere non potui, quod uolebam.' *secura esto, mi Blesilla, confidimus; probas uera, quae dicimus: 'numquam est sera conuersio'. uox haec primum dedicata est in latrone: amen* 5
 dico tibi; hodie mecum eris in paradiso. postquam autem sarcina carnis abiecta ad suum anima reuolauit auctorem et
 10 in antiquam possessionem diu peregrinata conscendit, ex more parantur exsequiae et nobilium ordine praeunte aureum fere-
 tro uelamen obtenditur. uidebatur mihi tunc clamare de caelo 'non agnosco uestem; amictus iste non meus, hic ornatus ali-
 enus est'.

15 2. Sed quid agimus? matris prohibitori lacrimas ipsi plan-
 gimus. confiteor affectus meos, totus hic liber fletibus scribitur. fleuit Iesus Lazarum, quia amabat eum. non est optimus
 consolator, quem proprii uincunt gemitus, cuius uisceribus emollitis fracta in lacrimis uerba desudant. testor, mi Paula, 2
 20 Iesum, quem Blesilla nunc sequitur, testor sanctos angelos
 eius, quorum consortio fruitur, eadem me dolorum perpeti tor-

1 cf. Gen. 43, 30 7 Luc. 23, 43 17 cf. Ioh. 11, 35—36

2 excoqueret *Σa.c.DB* exqueret *Ka.c.* semianimem in *ΣD* semi-
 anime *ς* lectulo *Σp.c.* 3 circulos *Σa.c.D* in *om. B* extremo *ς*
 4 quia] quae *B* 5 o *secura esto o Σ* *secura esto o GD* Bles.] *add.*
 sentiens omni tempore uestimenta tua candida. candor uestium sempi-
 ternae uirginitatis est puritas *B* 6 proba *G* probantes *ΣD* probare *B*
 uerba *G* uera esse *B* nusquam *B* sera] ora (*in mg. sera m2*) *D*
 9 actorem *B* 10 in *om. DB* 12 mihi tunc *s. l. Σ* tunc *om. D*
 13 uestem *KΨ* uestes *cet.* non] *add. est ς* 15 matris] *om. KΨ*
 magisti (*uoluit magistri, litt. gisti in ras. 7—8 litt. m2*) *B* prohi-
 bentur lacrimae *Σa.c.m2D* 16 affectos *K,Σa.c.* 17 fleuit] *add. et*
ΣD,Ψ s. l. m2,B eum *GKB* illum *cet.* 18 consolatur *Ka.c.D*
 19 mollitis *ΣD* lacrimas *Σp.c.m2* dissudant *ΣD* mi *Σ (ex me),*
Ψ (ex mihi), B mihi *GK* me *D* 20 nunc seq. bl. *Σ* 21 eius *om. B*
 fruetur *Σa.c.* eundem me dolorem perpeti ac tormenta *G* me do-
 lorum *ex modolorum m2 Ψ*

menta, quae pateris: patrem esse spiritu, nutricium caritate, et
 interdum dicere: pereat dies illa, in qua natus sum, et:
 heu mihi, mater, ut quid me genuisti uirum, qui iudicer
 et discernar omni terrae? sed et illud: iustus es, domine,
 uerumtamen iudicia loquar ad te: quid est, quod uia 5
 peccatorum prosperatur? et: mei paene moti sunt pe-
 des pacem peccatorum uidens et dixi: quomodo agno-
 uit deus et si est scientia in excelso? ecce isti pec-
 catores et abundantes in saeculo obtinuerunt diuitias.
 sed rursus illud occurrit: si narrauero sic, ecce genera- 10
 3 tionem filiorum tuorum praeuaricatus sum. numquid
 et in meam mentem non hic saepius fluctus inlidunt? quare
 senes inpii saeculi diuitiis perfruuntur? quare adulescentia
 rudis et sine peccato pueritia immaturo flore exiit? quid
 causae est, ut saepe bimuli trimulique et ubera materna 15
 lactantes daemone corripiantur, repleantur lepra, morbo regio
 deuorentur et e contrario inpii, adulteri, homicidae ac sacrilegi
 uegeti atque securi de sua in deum sanitate blasphemant,
 praesertim cum iniustitia patris non redundet ad filium et
 4 anima, quae peccauerit, ipsa moriatur? aut si manet uetus 20
 illa sententia, peccata patrum in filios oportere restitui, ini-

2 *Hier. 20, 14 3 *Hier. 15, 10 4 *Hier. 12, 1 6 *Ps. 72,
 2—3 7 *Ps. 72, 11—12 10 *Ps. 72, 15 20 cf. Ezech. 18, 4. 20
 21 cf. Ex. 34, 7

1 parem *B* spiritum *D* nutritum *D* et *om.* *Ka.c.m2Sa.c.Ψ*
 at *ς* 2 interdum dicere *s. l. m2K* interdicere *B* et pereat *Ψ* 3 eu
Ga.c.D hei *ς* mihi] mi *G* gen. me *ς* iud. et disc.] diceret
 (-it *D*) discrimen *ΣD* dicerer discrimen *ς* 4 sed *om.* *ΣD* 5 iud.
 tua *B* uiae *ΣD* 6 impiorum *Σ* prosperantur *D* prosperabuntur *Σ*
 mei *GK* mei quoque *cet.* pedes] *add.* paene effusi sunt gressus mei.
 quia zelauit in peccatoribus *ς* 7 uidentis *DB* uidenti *Σ* agnoui *GK*
 scit *Ψ* cognoui *cet.* 8 ipsi *ΣD* 10 sed] et *B* rursus *D* nar-
 rabo *B* 12 saepe *G* 13 diu. saec. *G* 14 et] et ainc (*s. l. dh m2*,
uoluit adhuc) *G* exsuietur *G* messuietur *ΣDB* metitur *ς* 16 lacten-
 tes (*pr. e in ras. m2*) *B*; *add.* a *Σp.c.D* 17 ac *G*, *om.* *cet.* 18 san-
 in deum *ς* sanitati *D* blasphemant *KΨB* 19 ad] in *G*
 20 moriatur *GK* morietur *cet.*

quum sit longaeui patris innumera delicta innocentem in-
 fantiam repensare: et dixi: ergo sine causa iustificau
 cor meum et laui inter innocentes manus meas et
 factus sum flagellatus tota die. sed cum haec cogi- 5
 5 tarem, statim didici cum propheta: et suscepi, ut co-
 gnoscerem; hoc labor est in conspectu meo, donec
 ingrediar in sanctuarium dei et intellegam in nouis-
 sima eorum. iudicia enim domini abyssus multa et:
 o profundum diuitiarum et sapientiae et scientiae dei.
 10 quam inscrutabilia iudicia eius et inuestigabiles uiae
 eius! bonus est deus et omnia, quae bonus fecit, bona sint 6
 necesse est. mariti orbitas inrogatur: plango, quod accidit,
 sed quia sic placet domino, aequo animo sustinebo. unicus
 raptus est filius: durum quidem, sed tolerabile, quia sustulit
 15 ille, qui dederat. si caecus fuero, amici me lectio consolabitur.
 si auditum quoque surdae aures negauerint, uacabo a uitiiis;
 nihil aliud nisi dominum cogitabo. imminebit super haec et
 dura pauperies, frigus, languor et nuditas: extremam expectabo
 mortem et breue putabo malum, quod finis melior subsequetur.
 20 consideremus, quid ethicus ille psalmus sonet: iustus es, do- 7
 mine, et rectum iudicium tuum. hoc non potest dicere
 nisi ille, qui ad uniuersa, quae patitur, magnificat deum et
 suo merito inputans de eius in aduersis clementia gloriatur.
 exultauerunt enim filiae Iudae in omnibus iudiciis domini. si
 25 Iudaea 'confessio' interpretatur, confitens autem omnis anima

2 *Ps. 72, 13—14 5 *Ps. 72, 16—17 8 Ps. 35, 7 9 *Rom.
 11, 33 20 Ps. 118, 137 24 cf. Ps. 96, 8

1 delicta] *add.* in $\Sigma p.c.m.2D$ innocentium $K\Psi$ innocentiam Σ in-
 fantia $K\Psi$ infantium $\Sigma p.c.$ 3 nocentes Ψ 4 fact. sum] fui $K\Psi$ 6 hic ς
 7 *pr.* in *om.* ς et *om.* B 9 *pr.* et GD , *om.* *cet.* 10 *inscr.*
 $G, Ba.c.m.2$, *add.* sunt *cet.* 11 facit $\Sigma D, B$ *s. l.* sunt Σ 14 fil.
 rapt. e. ΣB 15 amice $\Sigma a.c.D$ 17 dom.] a (de *s. l. m.2*) domino Σ
 inminet G immineuit (e *del.*) D ; *add.* et Σ (*eras.*), D 19 subsequitur
 $K, \Sigma p.c.m.2\Psi$ subsequatur B 20 consideramus D ethicus Σ (y *ex ni*)
 prof(ph)eticus $K\Psi$ sonat ΣD 22 dominum ς 23 in adu. de eius
 ΣD in *om.* B 24 iudaeae $K, \Psi p.c.m.2$ 25 iuda D

credentis est, necesse est, ut, qui se credere dicit in Christo,
 8 in omnibus Christi iudiciis gaudeat. sanus sum: gratias refero
 creatori. languedo: et in hoc laudo domini uoluntatem. quando
 enim infirmor, tunc fortior sum et uirtus spiritus in carnis
 infirmitate perficitur. patitur et apostolus aliquid, quod non
 uult, pro quo ter dominum deprecatur. sed dicitur ei: sufficit
 tibi gratia mea et ad reuelationum humiliandam superbiam
 monitor quidam humanae inbecillitatis adponitur in similitu-
 dinem triumphantum, quibus in curru retro comes adhaerebat
 per singulas adclamationes ciuium dicens: 'hominem te me-
 10 mento'.

3. Cur autem durum sit, quod quandoque patiendum est?
 dolemus quemquam mortuum: ad hoc enim nati sumus, ut
 maneamus aeterni? Abraham, Moyses, Esaias, Petrus, Iacobus
 et Iohannes, Paulus, electionis uas, et super omnia dei filius
 15 moritur: et nos indignamur aliquem exire de corpore, qui ad
 hoc forsitan raptus est, ne malitia mutaret intellectum
 eius? placita enim erat deo anima eius; propter hoc
 properauit educere eum de media iniquitate, ne
 2 longo uitae itinere deuiis oberraret anfractibus. lugeatur mor-
 tuus, sed ille, quem gehenna suscipit, quem tartarus deuorat,

3 *II Cor. 12, 10 4 cf. II Cor. 12, 9 5 cf. II Cor. 12, 8
 6 II Cor. 12, 9 7 cf. II Cor. 12, 7 9 cf. Tertull. Apol. c. 33 15 cf.
 Act. 9, 15 17 Sap. 4, 11 18 *Sap. 4, 14

1 dic. cred. *B* dicet *D* 2 iud. xpi Σ 3 in s. l. *K* 4 enim
 s. l. Ψ infirmor in *mg.* *m2 B* fortis ζ 5 et om. *K, \Sigma a. c., \Psi*
 7 mea] *add.* nam (quia ζ) uirtus in infirmitate perficitur *B\zeta* ad] a *G*
 reuelationem ΣD -nis *B* 8 monetur quidem $\Sigma a. c. D$ et adp. *D*
 in] ad *B* similitudine *codd. praeter GB* 9 triumphantium *B* trium-
 phanti *\Sigma p. r.* curro $\Sigma a. c. D$ comis *K\Psi* 10 te memento] et
 iumentum *D* te] *add.* esse ζ 12 sit s. l. *m2 K* quando $\Sigma a. c. m2 D$
 13 et cur dolemus ζ non sumus ζ 14 Esaias] helias *B* Petrus
 om. *K\Psi* iacob Σ 15 pr. et om. ΣD fil. dei ζ 17 inmutaret
 $\Sigma p. c. m2 D$ eius int. *K\Psi* int. illius *G* 18 quia placita *GK\Psi* enim
 om. *G* alt. eius] illius Σ hoc] ea Σ 19 eam ζ 20 longa uita
 in (in s. l. Σ) itinere ΣD lugebatur $\Sigma B a. c.$ 21 genna *G a. c.* susce-
 pit $\Sigma a. c. B a. c. m2$

in cuius poenam aeternus ignis exaestuat. nos, quorum exitum
angelorum turba comitatur, quibus obuam Christus occur-
rit, grauemur magis, si diutius in tabernaculo isto mortis
habitemus. quia, quamdiu hic moramur, peregrinamur a domino,
5 illa, illa cupido nos teneat: heu me, quia peregrinatio
mea prolongata est; habitauit cum habitantibus Cedar,
multum peregrinata est anima mea. si Cedar 'tenebrae' 3
sunt et mundus iste sunt tenebrae, quia lux lucet in tene-
bris et tenebrae eam non comprehenderunt, faueamus
10 Blesillae nostrae, quae de tenebris migravit ad lucem et inter
fidei incipientis ardorem consummati operis percepit coronam.
reuera, si saeculare desiderium et — quod deus a suis auertat —
delicias uitae istius cogitantem mors inmatura rapuisset, plan-
genda erat et omni lacrimarum fonte deflenda. nunc uero, cum 4
15 propitio Christo ante quattuor ferme menses secundo quodam
modo se propositi baptismo lauerit et ita deinceps uixerit, ut
calcato mundo semper monasterium cogitarit, nonne uereris,
ne tibi saluator dicat: 'irascaris, Paula, quia filia tua mea
facta est filia? indignaris de iudicio meo et rebellibus lacrimis
20 facis inuidiam possidenti? scis enim, quid de te, quid de 5
ceteris tuis cogitem. cibum tibi denegas non ieiuniorum studio,
sed doloris. non amo frugalitatem istam; ieiunia haec aduer-

3 cf. II Cor. 5, 4 4 cf. II Cor. 5, 6 5 *Ps. 119, 5—6 8 *Ioh. 1, 5

1 poe(ae)na *GSD* aestuat *Σa.c.m2D* ang. ex. *Σa.c.D* exitus *B*
2 xpo *D* 3 grauamur *G, Sp.c.m2* graue est *KY* 4 dom.] xpo *Σa.c.*
5 ille ille *KY* alt. illa s. l. *Σ* nos cup. *SD* hei *ς* me]
mihi *SD* 6 est] a me (s. l.) est *Σ* est a me *D* caedar *Σ* chedar *K*
7 caedar *GE* chedar *K* 8 ipse *Σa.c.D* quia] qui *Σa.c.* que *Ba.c.m2*
9 eam s. l. *Σ* 10 blaesillae (ex basillae *m2*) *K* migraret *D* et
om. *SD* 11 fide *D* consummati *SD* percipit *KY, Sp.c.* 12 auert.
a suis *B* uertat *Σa.c.m2* 13 istius uitae *B* uitae huius *ς* 14 omne *Y*
defl.] plangenda *D* ploranda *ς* 15 secundum *Y* quodam] quod ad
Σa.c.m2D 16 propositi se *ς* proposito *Σa.c.D* baptisma *B*
baptismi *Σa.c.D* 17 cogitaret *Sp.c.m2* nonne] non *Σa.c.m2D*
18 tua filia *ς* 20 inuid.] iniuriam *KY* possidentis *Y* quid de
te om. *KYB* 21 in ieiuniorum *D* studio s. l. *B* 22 fragili-
tatem *GD* ieiunii *KY* haec] ista *ς*

sarii mei sunt. nullam animam recipio, quae nolente me separatur a corpore. tales stulta philosophia martyres habeat: Zenonem, Cleombrotum uel Catonem. super nullum requiescit spiritus meus nisi super humilem et quietum et tremen-
 6 tem uerba mea. hoc est, quod mihi monasterium promittebas, 5
 quod habitu a matronis ceteris separato tibi quasi religiosior uidebaris? mens, ista quae plangit, uestium sericarum est. interciperis et moreris et, quasi non in meas manus uentura sis, crudelem iudicem fugis. fugerat quondam et Ionas, animosus propheta, sed et in profundo maris meus fuit. si uiuentem crederes 10
 7 filiam, numquam plangeres ad meliora migrasse. hoc est, quod per apostolum meum iusseram, ne de dormientibus in similitudinem gentium tristaremini. erubescere, ethnicae conparatione superaris. melior diaboli ancilla quam mea est. illa infidelem maritum translatum fingit in caelum, tu mecum tuam filiam 15
 commorantem aut non credis aut non uis'.

4. Sed dicis: 'quomodo me lugere prohibes, cum et Iacob Ioseph in sacco fleuerit congregatisque ad se omnibus propinquis noluerit consolari dicens: descendam ad filium meum lugens in infernum et Dauid Abessalon operto capite plan- 20
 xerit repetens: filius meus Abessalon, filius meus Abes-

4 cf. Esai. 66, 2 12 cf. I Thess. 4, 12 15 cf. pag. 213, 13
 19 Gen. 37, 35 21 *II Reg. 18, 33

1 me nolente *SD* 2 talis *SD* mart. st. ph. hab. *G* hab. mart. *B*
 habeant (n *exp. S*) martyres *SD* 3 Zen.] habeat zen. *Ψ* habeant (*del. S*)
 zen. *SD* cleombrotum *ς* theonbroton *G* theombrotum *D* theobru-
 tum *B* theoprothum *S* theofrastum *KΨ* 4 quietem *S* 6 quod] quo *B*
 separabo *B* 7 ser. uest. *ς* saer. *S* syr. *D* 8 interceperis *KΣΨ*
 -cipieris (-cipieris *m2*) *B* moreris *Ba.c.* emoreris *Sa.c.m2D* emor-
 rieris *Spc.m2* 10 et *om. ΣDB* profundum *KΣD* meus] mersus *S*
 12 de] pro *SD, om. G* similitudine *SD* 13 ethnice (*in ras. m2*) *B*
 ethnici *KΨ* 14 melior est *B* zabuli *KΨ* est *om. B* 17 lug.
 me *ΣDB* et *om. B* 18 Ios.] *add.* filium *G* 20 abessalon *G*
 abessalon *KΨ* absalon *cet.* cooperto *ς* 21 *pr.* fili mi *ς* *pr.* abe-
 salon *KΨ* absalon *ΣDB* *alt.* fil. m. Abess.] *om. K* filius *B* absalon
 fili mi *ς* *alt.* abessalon *Ψ* absalon *SD*

salon! quis dabit, ut moriar pro te, Abessalon, filius
 meus?, Moysi quoque et Aaron ceterisque sanctorum sollem-
 nis sit luctus exhibitus? perfacilis ad ista responsio est: 2
 luxisse Iacob filium, quem putabat occisum, ad quem et ipse
 5 erat ad infernum descensurus dicens: descendam ad filium
 meum lugens in infernum, quia necdum paradisi ianuam
 Christus effregerat, necdum flammeam illam romphaeam et
 uertiginem praesidentium cherubin sanguis eius extinxerat —
 unde et Abraham, licet in loco refrigerii, tamen apud inferos
 10 cum Lazaro scribitur —, et David iuste fleuisse filium parricidam,
 qui alium paruulum, postquam, ut uiueret, inpetrare non potuit,
 quia sciebat non peccasse, non fleuit. de Moysi uero et Aaron, 3
 quod eis ex ueteri more sit planctus exhibitus, non mirandum
 est, cum et in Actibus apostolorum iam euangelio coruscante
 15 Stephano fecerint Hierosolymae fratres planctum magnum et
 utique planctus magnus non in plangentium exanimatione, ut
 tu aestimas, sed in pompa funeris et exequiarum frequentia
 intellegendus sit. denique de Iacob scriptura sic loquitur: et 4
 ascendit Ioseph sepelire patrem suum et ascen-

2 cf. Deut. 34, 8. Num. 20, 30 5 Gen. 37, 35 7 cf. Gen. 3, 24
 9 cf. Luc. 16, 22—31 11 cf. II Reg. 12, 20—23 14 cf. Act. 8, 2
 18 *Gen. 50, 7—8

1 ut ego ΣB fili mi absalon G abesalon Ψ absalon ΣDB
 2 aron K sollempnis sanct. B sanctis GΣ 4 et luxisse B fil.]
 add. suum B et om. B 5 erat om. KY, post descensurus ponit G
 ad inferos Σ (s. l.), DB discensurus KDΨ descendam K 7 flam-
 meum Σa.c.m2 flammam Da.c. romfeam KY rumpheam D rumpham
 Σa.c. 8 uert.] uersatilem Kp.c. uersatile Ψ praesidentem Σ ceru-
 bin Σa.c.m2 cerubym Σp.c.m2 extinguerat Ba.c. restinxerat G 9 et
 om. Ψ lic. in loco] loco lic. B in loco in K 10 eleazaro KYa.c.m2;
 add. fuisse G flesse B parricidam s. l. Σ 11 ut om. KY ui-
 ueret] uidit quia ΣD 12 moysi G (ex mosi), KD moyse cet. 13 quod]
 ut KY sit more Σ 14 et om. KY actis G choruscante G
 15 hyerosolimae G iherosolimis B 16 exanim. GB examin. cet. 17 aest.]
 putas G 18 script.] scribitur hac D sic] si Σa.c.m2D 19 ascen-
 det D sepellire G

derunt cum eo omnes pueri Pharao et omnes seniores domus eius et seniores omnes terrae Aegypti et omnis domus Ioseph et fratres eius. et post paululum: et ascenderunt cum eo quadrigae et equites et facta sunt castra grandia nimis. ac deinde: et planxerunt eum planctum magnum et fortem nimis. planctus iste sollemnis non longas Aegyptiis imperat lacrimas, sed funeris monstrat ornatum. iuxta quem modum Aaron quaque et Moysen fletos esse manifestum est. nequeo scripturae satis laudare mysteria et diuinum sensum in uerbis licet simplicibus admirari, quid sibi uelit, quod Moyses plangitur et Iesus Naue, uir sanctus, sepultus refertur et tamen fletus esse non scribitur; nempe illud, quod in Moysi, id est in lege ueteri, omnes sub peccati Adam tenebantur elogio et ad inferos descendentes consequenter lacrimae prosequerentur secundum apostolum, qui ait: et regnauit mors ab Adam usque ad Moysen etiam super eos, qui non peccauerunt; in Iesu uero, id est in euangelio, per quem paradisi est apertus, mortem gaudia prosequuntur. flent usque hodie Iudaei et nudatis pedibus in cinere uolutati sacco incubant ac, ne quid desit superstitioni, ex ritu uanissimo pharisaeorum primum cibum lentis accipiunt uidelicet ostendentes, quali

4 *Gen. 50, 9 5 *Gen. 50, 10 8 cf. Num. 20, 30. Deut. 34, 8
11 cf. Deut. 34, 8 12 cf. Ios. 24, 30 16 *Rom. 5, 14 22 cf. Gen. 25, 31—34

1 farao *K* faraonis *GΨ* parahonis *Σa.r.* pharaonis *Σp.r.DB* et—
eius *om. D* *alt.* omnes *om. ΣB* 2 omnes *G* omnes *D* omnis *cet.*
3 et omnis] et uirginae (*exp.*) et omnes *K* 4 cum *om. Ψ* quadra-
ginta *Ψ* 5 ac deinde—nimis] *post.lin.* 8 ornatum (*corr.*) *B* 6 eum (cum *B*)
planctu magno et forti *ΣDB* 8 quem] quem ad *KΣa.c.* aron *Ka.c.m.2*
9 sat. scr. *ΣDB* 11 quid sibi—303, 4 contristari] *post* 303, 24 mini-
strare *B* 12 iesu *KΨ* hiesu (*ex hesu m.2*) *Σ* 13 nempe] neque *ΣD*
illud est *KΨ* moysi *ΣD* (*cf. ad* 301, 12) moyse *cet.* uet. lege *B* 14 sub
p. ad. omnes *G* omnes *om. Ψ* peccato *K,Ba.c.* ad *s. l. m. rec. Ψ*
15 descendantem *Σa.c.D* 19 prosequuntur *Bp.c.* fl. u.] flenturque *G*
flentesque *D* 20 in cinere *s. l. B* uolutatis *Σa.c.D* uolutantes *Σp.c.*
21 ex] et *K* uanissimo *om. G* 22 lentis] tenentes *Σa.c.m.2D*

edulio primogenita perdiderint. sed merito, quia in resurrectione
 domini non credentes antichristi parantur aduentui. nos uero,
 qui Christum induimus et facti sumus iuxta apostolum genus
 regium et sacerdotale, non debemus super mortuos contristari.
 5 et dixit, inquit, Moyses ad Aaron et Eleazar et Itha- 7
 mar filios eius, qui relictis erant: caput uestrum
 non denudabitis et uestimenta uestra non scinde-
 tis, ne moriamini et super omnem synagogam ue-
 niat ira. nolite, inquit, scindere uestimenta et luctum exhi-
 10 bere gentilem, ne moriamini. mors nostra peccatum est. et —
 quod forsitan crudele alicui uideatur, sed fidei necessarium
 est — in eodem Leuitico scribitur, quomodo sacerdos magnus
 ad patrem, matrem fratresque uel liberos ire mortuos prohi-
 beatur, ne uidelicet anima dei sacrificiis uacans et tota in illius
 15 mysteriis occupata aliquo impediatur adfectu. nonne aliis uerbis 8
 id ipsum in euangelio praecipitur, ut non renuntiet domui
 discipulus, ut mortuo patri non exhibeat sepulturam? et de
 sanctis, inquit, non exiet et non contaminabitur
 sanctificatio dei eius, quia sanctum oleum uncti-
 20 onis a deo super eum est. certe, postquam credimus in
 Christo et oleo unctionis eius accepto illum portamus in nobis,
 non debemus exire de templo, id est de proposito Christiano,
 non foras egredi, incredulitati uidelicet gentilium commisceri,
 sed esse semper intrinsecus, uoluntati domini ministrare.

3 cf. Gal. 3, 27 cf. I Petr. 2, 9 4 cf. I Thess. 4, 12 5 *Leu.
 10, 6 12 cf. Leu. 21, 11 16 cf. Luc. 9, 61—62 17 cf. Matth. 8,
 21—22. Luc. 9, 59—60 *Leu. 21, 12

1 idolio *KΨ* perdiderunt *GB* quia] ut *K*, om. *Ψ* resurrectionem *ς*
 2 praeparantur *ς* 4 mortuo *Σp.r.* 5 ad] et *B* eleazarum *KΨ*
 itamar *Σa.c.B* 6 filiis *Ba.c.m2* filio *Da.c.* filius *Ka.c.* 7 uestra uest. *B*
 8 et] et ne *B* 9 uest.] *add.* uestra *KΨ* 13 fratremque *Σp.c.m2D* fra-
 trem *Σa.c.m2* ire mort. proh. (-ebatur *G*) *GB* ire non permittitur *KΨ*
 mort. proh. accedere *ΣD* 14 ne] nec *Σa.r.* non *D* uid.] *add.* ut *s. l. m2 D*
 15 ministeriis *ΣD* 16 percipitur *D* non om. *G* renuntiat *Σ* 18 inquit
Σa.c.D quid *K* qui *Ψ* exiit *Ψ* et om. *KΨ* 21 christum *ς* illo *Ψ*
 22 prop.] populo *KΨ* 23 foris *Ψ* scilicet *Ka.c.* gentium *B* 24 esse
 om. *G* intr.] *add.* id est *ΣD*, *add.* et *B* uoluntate *ΣBa.c.* ministrari *Ψ*

5. Haec idcirco, ne ignorantio scripturarum auctoritatem tibi praeberet in luctum et uidereris rationabiliter errare. et adhuc sic locutus sum, quasi unam de turbis conuenerim Christianam. nunc uero, cum sciam toto renuntiasse te mundo et abiectis calcatisque deliciis orationi, ieiuniis, lectioni uacare cotidie, 5 cum ad exemplum Abraham cupias exire de terra tua et de cognatione tua, ut Chaldaeis et Mesopotamia derelictis terram repromissionis introeas, cum omnem substantiolam aut pauperibus dilargita sis aut filiis ante mortem mundo mortua dederis, miror te ea facere, quae si facerent ceterae, reprehensionem dignae uiderentur. 10 2 redit tibi in memoriam confabulatio eius, blanditiae, sermo, consortium et, cur his careas, pati non potes: ignoscimus matris lacrimis, sed modum quaerimus in dolore. si parentem cogito, non reprehendo, quod plangis; si Christianam et monacham Christianam, istis nominibus mater 15 excluditur. recens uulnus est et adtactus iste, quo blandior, non tam curat, quam exasperat; attamen, quod tempore mitigandum est, cur ratione non uincitur? nam et Noemin famem fugiens in terram Moab et maritum perdidit et filios. et cum suorum esset auxilio destituta, Ruth alienigena ab eius latere 20

6 cf. Gen. 12, 1 18 cf. Ruth 1, 3—5 19 cf. Ruth 1, 16—17

1 idc.] *add.* dicimus ζ ignorantia $\Sigma p.c.m.2D\psi$ 2 in luctu $\Sigma s.l.D$
 uideris $\Sigma a.c.m.2D$ adhuc G ad hoc B 4 tunc $\Sigma a.c.m.2D$ cum
om. Σ , *s. l. D* totam $\Sigma a.r.$ toti ζ te ren. B 5 del.] *add.* saeculi ζ
 lectione $K, \psi a.c.m. rec. orationi Ba.c.$ cottidie G (e *ex* ae) ψ
 6 ad *om.* $K\psi$ abrahamae Σ 7 ut et ΣD caldaeis K caldeis ψB
 chaldeis *cet.* et *om.* D , *s. l. \Sigma* mesopotamiam $\Sigma a.r.D$ derelicta B
 8 om̄s D substantiam $K\psi$ 9 largita $K\psi$ filiam D
 10 fecerint $\Sigma a.c.D$ *cet.*] *add.* a te G 11 memoria $K, \psi a.c.m.2$
 12 cur] cum B quod ζ his] ista $K\psi$ 13 sed querimus modum B
in mg., om. in t. 14 dolorē B 15 et mon. xp̄ianam (*xp̄ianam in ras. m.2 B*) GB , *om. K in t.*, et mon. (*K in mg.*) *cet.* ab istis ΣD
 16 et a tactus B adtactus $K\psi$ et tactus ΣD quo] quod $KD\psi$ 17 non
 tam—attamen *om.* $K\psi$ 18 cur rat.] curatione $G\psi$ et *om.* $K\psi$
 noemin $\psi p.c.m.2B$ noemin $K, \psi a.c.m.2$ noemi GD noemmi Σ 19 terra
 ψB perdit $\Sigma a.c.m.2D$ 20 aux. esset ζ esse K destuta K
 Ruth] *add.* moabitida (*exp.*) Σ eius] cuius $\Sigma p.c.$

non recedit. uide, quanti meriti sit desertae praestitisse solacium: ex eius semine Christus exoritur. respice, Iob quanta sustineat. et uidebis — te nimium delicatam! — erectis in caelum oculis inter ruinam domus, poenas ulceris, innumeras
 5 orbitates et ad extremum uxoris insidias inuictam tenuisse patientiam. scio, quid responsura sis: hoc illi quasi iusto ad
 probationem euenisse. et tu e duobus elige. quid uelis: aut sancta es et probaris, aut peccatrix et iniuste quereris minora sustinens, quam mereris. quid uetera replicem? praesentia
 10 exempla sectare. sancta Melanium, nostri temporis inter Christianos uera nobilitas, cum qua tibi dominus mihi que concedat in die sua habere partem, calente adhuc mariti corpusculo et necdum humato duos simul filios perdidit. rem sum dicturus incredibilem, sed Christo teste non falsam. quis
 15 illam tunc non putaret more lymphatico, sparsis crinibus, ueste conscissa lacerum pectus inuadere? lacrimae gutta non fluxit; stetit immobilis et ad pedes aduoluta Christi, quasi ipsum teneret, adrisit: 'expeditius tibi seruitura sum, domine, quia tanto me liberasti onere'. sed forsitan superatur in ce-
 20 teris? quin immo, qua illos mente contempserit, in unico postea filio probat, cum omni, quam habebat, possessione concessa ingrediente iam hieme Hierosolymam nauigauit.

6. Parce, quaeso, tibi, parce filiae iam cum Christo regnanti, parce saltem Eustochiae tuae, cuius parua adhuc aetas et rudis

2 oritur ΣD iob (non hiob) *codd.* 3 susti(e $\Sigma a.c.$)nuit ΣDB delicatam illum ζ ; *distinguendi signa addidi* 4 ruinas B 7 uenisse D quod ΣDB 8 es et] esse ΣD 9 sustines G sustinere B 10 Melanium *scripsi* melanium $GK\Psi$ melania (nia s. l. B) *cet.* 11 mihi que (mihi qui Ψ) conc. dom. $K\Psi$ 12 suo B part.] *add.* quae ΣD 13 fil. sim. perd. G sim. perd. fil. ζ 14 teste $\chi\pi o$ ζ 15 tunc *om.* D , in *mg.* $m2$ Σ lymphatico G enfatico $K\Psi$ limph(h s. l. Σ)atico *cet.* 16 conscissa B 18 arridens B tibi] tibi inquit B inquit tibi ζ 19 quia] qui a B on. me lib. ΣB me on. lib. D 20 qua] quales B 21 fil. post. B omni quam $G, \Sigma p.c.$ omnem quam $K\Psi$ omnia quam D omni que $\Sigma a.c.$ omnium quae B possessionem $K\Psi$ 22 ingruente ΣDB 23 tibi *ex* te $m2\Sigma$ cum $\chi\pi o$ iam ζ 24 eustociae G eusthociae K custodiae $\Sigma a.c.D$ eustochio ζ

paene infantia te magistrante dirigitur. saeuit nunc diabolus
 et, quia cernit unam de tuis liberis triumphantem, obtritum
 esse se condolens quaerit in remanente uictoriam, quam in
 praeeunte iam perdidit. grandis in suos pietas impietas in deum
 2 est. Abraham unicum filium laetus interficit et tu unam de 5
 pluribus quereris coronatam? non possum sine gemitu eloqui,
 quod dicturus sum. cum de media pompa funeris exanimem te
 referrent, hoc inter se populus mussitabat: 'nonne illud est,
 quod saepius dicebamus? dolet filiam ieiuniis interfectam, quod
 non uel de secundo eius matrimonio tenuerit nepotes. quousque 10
 genus detestabile monachorum non urbe pellitur, non lapidibus
 obruitur, non praecipitatur in fluctus? matronam miserabilem
 seduxerunt, quae quam monacha esse noluerit, hinc probatur,
 3 quod nulla gentilium ita suos umquam filios fleuerit'. qualem 15
 putas ad istas uoces Christum habuisse tristitiam, quomodo
 exultasse satanan, qui nunc tuam animam eripere festinans et
 pii tibi proponens doloris inlecebras, dum ante oculos tuos
 filiae semper imago uersatur, cupit matrem simul necare uic-
 4 tricis et solitudinem sororis inuadere relictæ? non, ut terream, 20
 loquor, sed, ut mihi testis est dominus, quasi ante tribunal
 eius adsistens in haec te uerba conuenio. detestandae sunt
 istae lacrimae plenae sacrilegio, incredulitate plenissimae, quae
 non habent modum, quae usque ad uicina mortis accedunt.
 ululas et exclamitas et quasi quibusdam facibus accensa,

5 cf. Gen. 22, 10

1 infantiam (-ph- D) KD magistrantem Σa.r.D magistra B za-
 bulus KΨ 2 et om. KΨ unam cernit Σ cer (reliqua foliis amissis
 perierunt) G obritum D obrumtum Σa.c.m2 obrutum Σ 3 se esse Σ
 4 suo Σa.c.m2D 5 interfecit D 6 cor. quer. Σ · 7 te ex. Σ 8 musi-
 tabat codd. praeter K 9 dicebamus ΣDa.c. filii Ψ 10 uel om. KΨ
 ten.] conuenerit D.Σa.r. nepos D nepus Σa.c.m2 12 fluctibus ΣD 13 quam
 KΨ quia ΣD.Bm2 in ras. cum Σ monacham Ψ 14 fleu. fil. Σ
 16 satanam K sathan B 17 praeponens B inlecebra ΣD inlecebram B
 19 solitudine D solitudini Σa.c. sororem Σa.c.D derelictae
 Σp.c.m2B derelictam Σa.c.m2D 20 loquar B 22 incred. plen.] cru-
 deli Σa.c.m2D quae] quem D 23 uicinam Ψ uiciniam ΣD

quantum in te est, tui semper homicida es. sed ad talem clemens ingreditur Iesus et dicit: 'quid ploras? non est mortua puella, sed dormit'. rideant circumstantes: ista infidelitas Iudaeorum est. quin, si ad sepulchrum filiae uolueris uolitari, angeli increpabunt: 'quid quaeris uiuentem cum mortuis?' quod quia Maria fecerat Magdalene, postquam uocem domini se clamantis agnouit, ad eius prouoluta pedes audiuit: ne tetigeris me; necdum enim ascendi ad patrem meum, id est: 'non mereris tangere resurgentem, quem mortuum aestimas in sepulchro.'

7. Quas nunc Blesillam nostram aestimas pati cruces, quae ferre tormenta, quod tibi Christum uideat subiratam? clamat nunc illa lugenti: 'si umquam me amasti, mater, si tua suxi ubera, si tuis instituta sum monitis, ne inuideas gloriae meae, ne hoc agas, ut a nobis in perpetuum separemur. putas esse me solam? habeo pro te Mariam, matrem domini. multas hic uideo, quas ante nesciebam. o quanto melior iste comitatus est! habeo Annam quondam in euangelio prophetantem et, quo magis gaudeas, tantorum annorum laborem ego in tribus mensibus consecuta sum. unam palmam castitatis accepimus. misereris mei, quia mundum reliqui? at ego uestri sortem doleo, quas adhuc saeculi carcer includit, quas cotidie in acie

2 Luc. 8, 52. cf. Marc. 5, 39 etc. 5 Luc. 24, 5 8 *Ioh. 20, 17
18 cf. Luc. 2, 36—38

1 tui] cui *K, Ψ a. c.* talem] te ille *B* 3 irrideant *D* 4 infelicitas
Σ a. c. m 2 D quin scripsi quae *K Ψ* te quoque *cet.* uol. fil. *Σ D*
5 uolutare *Σ a. c.* uolitare *D* angelus increpabit (-uit *D*) *Σ D B* 6 magda-
lena *Σ, B* (*ult. a in ras. m 2*) 7 uoc. dom. *om. Ψ* 8 audit *Σ a. c. m 2 D*
enim *om. K Ψ* 9 tang.] *add. me s. l. m 2 B* resurg. *Σ B* surg. *cet.*
10 extimas *D* existimas *Σ* 11 existimas (extimas *D*) bles. nostr. *Σ D*
quae] quaeque *Σ p. c. D* 12 quod] quo *K Ψ* 13 lugentis (s *eras.*) *B*
uoce (s. l. *Σ*) lugenti *Σ D* ub. suxi *Σ D* 14 sum inst. *B* 15 ne]
nec *ς* 16 matr. dom. mar. *B* 17 antea *Σ D* quanto] quam *Σ D*
est iste com. *Σ D* 18 quod *K* 19 labores *ς* 20 accipimus *K Ψ*
21 miserere *B* miseriris (*in mg. mereris*) *Ψ* mei] mihi *K Ψ* at]
et *K Ψ* uestri sorte *K Ψ* sortem uestri *Σ* 22 *pr.* quas scripsi quod *Ψ*
quos *cet.* *alt. quas K Ψ* quos *cet.* cottidie *Σ*

proeliantes nunc ira, nunc auaritia, nunc libido, nunc uariorum
 3 incentiua uitiorum pertrahunt ad ruinam. si uis, ut mater mea
 sis, cura placere Christo. non agnosco matrem meo domino
 displicentem'. loquitur illa et alia multa, quae taceo, et pro
 te deum rogat mihique, ut de eius mente securus sum, ueniam 5
 inpetrat peccatorum, quod monui, quod hortatus sum, quod
 inuidiam propinquorum, ut salua esset, excepi.

8. Itaque dum spiritus hos artus regit, dum uitae huius
 fruimur commeatu, spondeo, promitto, polliceor: illam mea
 lingua resonabit, illi mei dedicabuntur labores, illi sudabit 10
 ingenium. nulla erit pagina, quae non Blesillam sonet. quo-
 cumque sermonis nostri monumenta peruenerint, illa cum meis
 opusculis peregrinabitur. hanc in meam mentem defixam legent
 2 uirgines, uiduae, monachi, sacerdotes. breue uitae spatium
 aeterna memoria pensabit. quae cum Christo uiuit in caelis, 15
 in hominum quoque ore uictura est. transiet et praesens
 aetas, sequentur saecula post futura, quae sine amore, sine
 inuidia iudicabunt: inter Paulam et Eustochiae nomen media
 ponetur. numquam in meis moritura est libris. audiet me
 semper loquentem cum sorore, cum matre. 20

8 cf. Verg. Aen. IV 336

3 cura] cur *Σa.c.m.2D* Christo] *add.* non uis *Σ* (*del.*), *D* 4 displicentem *KΨ* 5 dominum *ΣDB* . mihi quoque *Σ* sim *Σ* 6 monui] noui *D* 7 inuidia *ΣD* 8 hos art. reg. sp. *Σ* reg. art. *B* reget *KΨ* 9 comeatu *Σp.r.B* commeatum *K* illam] illa *D* 10 labores] dolores *B* illi meum *ς* 12 monumenta *ΣBp.c.m.2* momenta *Σa.c.m.2D* 13 mea mente *Σp.r.B* defixam *om. B* legent *Σ* lugent *Ψ* 14 uiduae] uitam *Ψ* breuis *ΣD* 15 compensabit *Σp.c.D* compensauit *Σa.c.* 16 ore quoque *Σ* transiit *KΨ* transibit *ς* 17 post] quae *Ψ* 18 inter *s. l. K* paulae *ΣD* et eust.] eustochiaeque *Σa.c.m.2DB* eustochiique *Σp.c.m.2* pon. med. *B* 19 ponitur *KΨ* 20 matre] *add.* (amen *Ψm.2*) explicat consolatoria (-tura *K*) ad paulam de morte blesillae *KΨ* amen explicat de dormitione blesille *D*

XL.

AD MARCELLAM DE ONASO.

1. Medici, quos uocant chirurgicos, crudeles putantur et
 miseri sunt. an non est miseria alienis dolere uulneribus et
 5 mortuas carnes clementi secare ferro? non horrere curantem,
 quod horret ipse, qui patitur, et inimicum putari? ita se na-
 tura habet, ut amara sit ueritas, blanda uitia aestimentur.
 Esaias in exemplum captiuitatis futurae nudus non erubescit 2
 incedere; Hieremias de media Hierusalem ad Eufraten, fluuium
 10 Mesopotamiae, mittitur, ut inter inimicas gentes, ubi est As-
 syrius et castra sunt Chaldaeorum, ponat περιζωμα corrup-
 pendum; Hiezechiel stercore primum humano, dein bubulo
 panem de omni semente conspersum edere iubetur et uxoris
 interitum siccis oculis uidet; Amos de Samaria pellitur: cur
 15 quaeso? nempe ideo, quia chirurgici spiritales secantes uitia 3
 peccatorum ad paenitentiam cohortabantur. Paulus apostolus:
 inimicus, inquit, uobis factus sum uera dicens. et

8 cf. Esai. 20, 2 9 cf. Hier. 13, 1—7 12 cf. Ezech. 4, 9—15
 13 cf. Ezech. 24, 15—27 14 cf. Am. 7, 12 17 *Gal. 4, 16

L = *Coloniensis* 35 s. IX.

W = *Parisinus lat.* 1868 s. IX.

X = *Parisinus lat.* 9532 s. IX.

II = *Turicensis Augiensis* 49 s. IX.

D = *Vaticanus lat.* 355 + 356 s. IX—X.

B = *Berolinensis lat.* 18 s. XII.

2 ad marcellam de onaso (hieronimus marcellae *add.* XII) LXIIDB
 ieronimus marcelle *W*; *Hieronymi nomen exhibent tituli omnium codd.*
 3 medicos *LII* chirurgicos *B* cirurgicos *L* cyringicos *II* 4 sunt *om.* *LB*
 alieni *L* alienis non *ς* et m.] emortuas *X* 5 clemente *W* inele-
 menti *IID* clementi <mente> *Engelbrecht* 6 inimicorum *W* iniquum
LB se] si *W* 7 extimantur *D* exi(e)stimentur *WX* 8 esayas *B*
 isaias *X* erubescet *WX* 9 eufratē *B* euphratem *ς* 12 stercora *L*
 deinde *WX* 13 pane *D* consparsum *W* 15 pellitur quia *IID*
 cirurg. *WXB* cyring. *Ila.c.* chyrurg. *Ipp.c.* cygurgicis *L* secantur *I*
 16 coartabantur *W* cohortantur *D* 17 inquit *om.* *LB* uobis *om.* *LB*
 uerum *IID* dicens] *add.* uobis *LB*

quia saluatoris dura uidebantur eloquia, plurimi discipulorum retrorsum abierunt.

2. Unde non mirum est, si et nos uitii detrahentes offendimus plurimos. disposui nasum secare fetentem: timeat, qui strumosus est. uolo corniculae detrahere garrienti: rancidulam se intellegat cornix. numquid unus in orbe Romano est, qui habeat truncas in honesto uulnere nares? numquid solus Onasus Segestanus caua uerba et in uesicarum modum tumentia buccis trutinatur inflatis? dico quosdam scelere, periurio, falsitate ad dignitatem nescio quam peruenisse: quid ad te, qui te intellegis innocentem? rideo aduocatum, qui patrono egeat; quadrante dignam eloquentiam nare subsanno: quid ad te, qui disertus es? uolo in nummarios inuehi sacerdotes: tu, qui dines es, quid irascaris? claudum cupio suis ignibus ardere Vulcanum: numquid hospes eius es aut uicinus, quod a delubris idoli niteris incendium submouere? placet mihi de laruis, de noctua, de bubone, de Niliacis ridere portentis: quicquid dictum fuerit, in te dictum putas. in quocumque uitium stili mei mucro contorquetur, te clamitas designari, conserta manu in ius uocas et satiricum scriptorem in prosa stulte arguis. an ideo tibi bellus uideris, quia fausto uocaris nomine? quasi

7 Verg. Aen. VI 497 8 cf. epist. 125, 16

2 ab. retr. *B* retrorsi *Wp.c.m2* 3 est mir. *B* nos] *add.* ipsi *IID*
 5 stromosus *L* gurrigenti *L* rancidula *W* rancidulam *ç* 6 intellexit *X* urbe *L,Xa.c.m2,DB* romana *D,Bp.c.m3* roma *Ba.c.m3*
 7 uulnera *L* solus *om.* *WX* 8 egestans *B* mod. uessic. *D* uesicicarum *Ha.r.D* ante modum *add.* in *mg.* et in *B* 10 te inn. intellegis (-igis *p.r.*) *II* intelligit (-is *p.c.*) te inn. *B* 11 patronum *L* egeat et *LB* quadrantem *L* 12 indignam *ç* nare] tuam naso *L* 13 disertus *Ha.r.D* desertus *WXa.c.* in *eras.* *II* nummarios *B* numerios *La.c.* numerarios *W* 14 es] non es *Bp.c.* irascaris] *add.* aio (*exp.*) *B* clausum (clausus *IIa.c.*) *LIIDB* cup. s. ign.] cupios uirginibus *L* 15 es *om.* *L* a s. l. *B* 16 placent *W* laris *W* 18 quocumque *D* 19 contorquetur *LW,Xa.c.,D* 20 satyr. *IIDB* scripturam (a *ex e m2*) *W* in prosa] inprobe ac *II* inprobe *p* hac *L* 21 bellum *W* faustum *W*

non et lucus ideo dicatur, quod minime luceat, et Parcae ab eo, quod nequaquam parcant, et Eumenides Furiae et uulgo Aethiopes uocentur argentei. quodsi in descriptione foedorum semper irasceris, iam te cum Persio cantabo formosum:

5 te optent generum rex et regina, puellae
te rapiant: quicquid calcaueris tu, rosa fiat.

3. Dabo tamen consilium, quibus absconditis possis pulchrior apparere: nasus non uideatur in facie, sermo non sonet ad loquendum. atque ita et formosus uideri poteris et disertus.

XLI.

AD MARCELLAM.

1. Testimonia, quae de Iohannis euangelio congregata tibi quidam Montani sectator ingressit, in quibus saluator noster se ad patrem iturum missurumque paraclitum pollicetur, in

1 cf. Isidor. orig. I 37, 24 5 Pers. 2, 37—38 12 cf. Ioh. 14, 16. 15, 26. 16, 7—8

1 parci *H* 2 parcat *D* heumenides *W* eum uides *L* Furiae] *add.* quod non sint benignae *ς* 3 uocantur *D, Ba.c.m2* argi *in mg. m2 H, D* argentarii *Xp.c.m2* foederum *D* federum *L* 4 te] tibi *HD* cum *om. D* formosum *Lp.c., om. ς* 5 optent te *ς* 6 rapiant *W* calcaris *mauult Engelbrecht* tu] *om. LB* hoc *ς* rose *L* fiant *I.a.c.* fiet *W* 8 apparari *W* faciem *W, X.a.r.* sonat *L* ad] in *L* 9 formosus *L* et disertus (*pr. s eras. H*) uid. pot. *HD* disertus *L, Ha.r., D* desertus *W*

A = *Berolinensis* lat. 17 s. IX.

H = *Turicensis Augiensis* 49 s. IX.

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

11 ad marcellam de fide nostra et dogmata heretica *AD* ad ipsam marcellam de fide et dogma. hieronimus marcellae *H* ad marcellam de testimoniis euangelii iohannis instruens eam contra montani heresem *B*; *Hieronymi nomen exhibent tituli in HB* 12 que de *B* de *cet.* congregata *A* tibi] quae tibi *ς* 13 montana sectatur *A* 14 paraclyt. *A* paraclit. (*i in ras. H*) *cet.* paraclit. *ς* quae in *ς*

quod promissa sint tempus et quo completa sint tempore, apostolorum Acta testantur: decima die post ascensum domini, hoc est quinquagesima post resurrectionem, spiritum sanctum descendisse linguasque credentium esse diuisas, ita ut unusquisque omnium gentium sermone loqueretur, quando quidam adhuc parum credentium eos musto ebrios adserebant et Petrus stans in medio apostolorum omnisque conuentus ait: uiri Iudaei et omnes, qui habitatis in Hierusalem, hoc uobis notum sit et percipite auribus uerba mea. non enim, sicut uos aestimatis, hi ebrii sunt — nam est hora diei tertia —, sed hoc est, quod dictum est per Iohel prophetam: in nouissimis diebus, dicit dominus, effundam de spiritu meo in omnem carnem et prophetabunt filii et filiae eorum et iuuenes uisiones uidebunt et seniores somnia somniant; et quidem in seruos meos et ancillas effundam de spiritu meo.

2. Si igitur apostolus Petrus, super quem dominus fundauit ecclesiam, et prophetiam et promissionem domini illo tempore completam memorauit, quomodo possumus nobis tempus aliud uindicare? quodsi noluerint respondere et Philippi deinceps quattuor filias prophetasse et propheten Agabum repperiri et in diuisionibus spiritus inter apostolos et doctores prophetas quoque apostolo scribente formatos ipsumque Paulum multa

2 cf. Act. 2, 1—14 8 *Act. 2, 14—18 18 cf. Matth. 16, 18
21 cf. Act. 21, 9 22 cf. Act. 11, 28. 21, 10 23 cf. I Cor. 12, 4—11

1 quot *AD* quo *B* quo] quod *A* 2 die] *add.* dixit *AIDD* accensum
A ascensionem *B* 3 sanct. sp. *B* 4 ascendisse *D* 5 sermonē *A*
6 musto eos *ς* 9 aur. perc. *AD* 10 existimastis *II* existimatis *ς*
hii *Aa.r.DB* 11 nam est] cum sit *B* diei *om. II* 12 ioel *B*
in] et erit in *B* 13 de spiritum meum *A* in] super *B* 14 filii]
add. uestri *B* eorum] uestre *B* 15 uisionis *Aa.c.m2* et—somm.
om. D 16 et quid.] equid. *B* anc.] in anc. meas *II* (meas *s. l.*), *B*
20 al. temp. *ς* 21 uoluerit *A* 22 prophetē *Ba.c.* propetam *Ia.c.*
prophetam *IIBp.c.* repperi *A,IIa.c.* reperi *D* 23 spirituum *B* 24 fir-
matos *Ba.c.m2* Paul. apostolum *ς*

de futuris heresibus et de fine saeculi prophetasse, sciant a nobis non tam prophetiam repelli, quae domini signata est passione, quam eos non recipi, qui cum scripturae ueteris et nouae auctoritate non congruant.

5 3. Primum in fidei regula discrepamus. nos patrem et filium et spiritum sanctum in sua unumquemque persona ponimus, licet substantia copulemus; illi Sabellii dogma sectantes trinitatem in unius personae angustias cogunt. nos secundas nuptias non tam adpetimus, quam concedimus Paulo iubente, ut uiduae
10 adolescentulae nubant; illi in tantum scelerata putant iterata coniugia, ut, quicumque hoc fecerit, adulter habeatur. nos 2 unam quadragesimam secundum traditionem apostolorum toto nobis orbe congruo ieiunamus; illi tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres passi sint saluatores, non quo et per
15 totum annum excepto pentecosten ieiunare non liceat, sed quod aliud sit necessitate, aliud uoluntate munus offerri. apud nos apostolorum locum episcopi tenent; apud eos episcopus tertius est. habent enim primos de Pepusa Phrygiae patriarchas, secundos, quos appellant *κοινωνούς*, atque ita in tertium,
20 id est paene ultimum, gradum episcopi deuoluuntur, quasi exinde ambitiosior religio fiat, si, quod apud nos primum est, apud illos nouissimum sit. illi ad omne paene delictum ecclesiae obserant fores; nos cotidie legimus: malo paenitentiam peccatoris quam mortem et: numquid, qui cadit,
25 non resurgit? dicit dominus, et: conuertimini ad me,

9 cf. I Tim. 5, 14 23 *Ezech. 18, 23 24 *Hier. 8, 4
25 *Hier. 3, 22

2 tantum AD est sign. ς 3 recepit (t eras.) A 4 auctoritati
Ap.c.m2II, Da.c. 6 promimus B 7 substantiã B 8 angustiis AD
10 put. scel. AD coni. it. ς iterata om. A 13 orbe B, om. cet.
ieiunemus A 14 passint D passi sunt A non] nam A quod
Bp.c.m2 ς 15 excepta ς pentecoste II ς 16 offerre Ha.r. ς 18 est
s. l. B Pepusa] papa B frigiae codd. 19 *κοινωνούς* scripsi cae-
nonus AII D cenonos B cenonas ς 20 gradum] locum AD 21 fiat]
sit B 22 pene ad omne B delatum A 23 obseruant A, Ha.r.D
24 num A (corr. numquit) 25 resurget ς

filiu conuertentes, et ego curabo contritiones uestras. rigidi autem sunt, non quo et ipsi peiora non peccent, sed quod hoc inter nos et illos sit, quod illi erubescunt confiteri peccata quasi iusti, nos, dum paenitentiam agimus, facilius ueniam promeremur.

4. Praetermitto scelerata mysteria, quae dicuntur de lactante puero et de uicturo martyre confarrata. malo iniqua non credere; sit falsum omne, quod sanguinis est. aperta est conuincenda blasphemia dicentium deum primum uoluisse in ueteri testamento per Moysen et prophetas saluare mundum; quod quia non potuerit explere, corpus sumpsisse de uirgine et in Christo sub specie filii praedicantem mortem obisse pro nobis et, quia per duos gradus mundum saluare nequieuit, ad extremum per spiritum sanctum in Montanum, Priscam et Maximillam, insanas feminas, descendisse et plenitudinem, quam Paulus non habuerit dicens: ex parte cognoscimus et ex parte prophetamus et: nunc uidemus per speculum in aenigmate abscisum et semiuirum habuisse Montanum. haec coargutione non indigent; perfidiam eorum exposuisse superasse est, nec necesse est, ut singula deliramenta, quae proferunt, breuior epistulae sermo subuertat, cum et tu ipsa scripturas adprime tenens non tam ad eorum mota sis quaestiones, quam, quid sentirem, a me uolueris sciscitari.

16 I Cor. 13, 9 17 *I Cor. 13, 12

1 reuertentes *B* 2 redigi *A* 3 quod *s. l. B, om. G* sit] interest *G* 6 lactente *Bp.c.m.2G* 7 de *om. G* iniqua] inquam *G* 8 sanguis *AII* sanguinem *D* *pr. est om. D* aperta *B* 10 quod] sed *G* 12 obiisse *G* 13 non quierit *B* 14 priscillam *II* 16 habuerat *IIar.* 19 haec *B* est quae *add. cet.* sunt quae *add. G* coargutionē *D* quo arguitionem *A* indiget *Aa.c.m.2* perfidia *AD* 20 nec *B, om. cet.* deliramenta *A, Da.c.* 21 ipsas *IIB* 22 sis *s. l. m.2 B* 23 a *s. l. B* scisc.] *add. explicit contra montanum D*

XLII.

AD MARCELLAM DE BLASPHEMIA IN SPIRITUM
SANCTUM INREMISSIBILI.

1. Breuis quaestiuncula, quam misisti, et aperta responsio
 5 est. si enim de eo, quod in euangelio scribitur: quicumque
 dixerit uerbum contra filium hominis, remittetur
 ei; qui autem dixerit contra spiritum sanctum, non
 remittetur ei neque in hoc saeculo neque in futuro,
 Nouatianus adfirmat non posse peccare in spiritum sanctum
 10 nisi eum, qui Christianus sit et postea negauerit, manifestum
 est Iudaeos, qui eo tempore blasphemabant, peccato blasphemiae
 non teneri, quippe qui, inpii coloni, interfectis prophetis
 de nece domini cogitabant et in tantum erant perdit, ut ad
 saluandos eos se dei filius uenisse responderit. unde et de 2
 15 toto ipsius scripturae ordine conuincendi sunt, non his inre-
 missibilem dictam blasphemiam, qui tormentis compulsi et
 uariis euiscerati cruciatibus dominum denegassent, sed his,
 qui, cum uideant in uirtutibus opera dei, calumnientur et cla-
 mitent daemonis esse uirtutem et omnia signa, quae facta
 20 sunt, non ad diuinam magnificentiam, sed ad diabolum per-

5 Matth. 12, 32 12 cf. Matth. 21, 33—39 14 cf. Matth. 15, 24
 18 cf. Matth. 12, 24 etc.

A = *Berolinensis lat. 17 s. IX.*

II = *Turicensis Augiensis 49 s. IX.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

2 ad marcellam de blasphemia in spiritum sanctum inremissibile (inr.
 om. II) *AHD* ad marcellam, quomodo esset respondendum de spiritu
 sancto contra nouatianos et de blasphemia in spiritu sancto *B*; *Hieronymi*
nomen exhibet titulus in B 4 breuis est *g* quaestiuncule *Bp.c.m2*
 ad quaestiunculam *II* mis.] *add.* et obscura in *mg. m2 B* 7 sanct.
 spir. *B* 10 postea] posita (it in *ras. m2 D* 11 eo in *B* 13 ad
B, om. cet. 14 et *om. B* 15 scr. ips. *AD* conuincendus est *g*
 16 dictam esse *B* esse dictam *g* 17 negassent *Ba.c.m2* 18 in uirt.
 uid. *g* 19 demonii *B* 20 *alt.* ad *s. l. m2 A*

3 tinere. unde et saluator toto responsionis suae hoc agit argu-
 mento, ut doceat non posse a satana eici satanan et regnum
 eius inter se non esse diuisum. cum enim diaboli studium
 sit dei laedere creaturam, quomodo eiusdem esse poterit uo-
 luntatis sanare languentes et se ipsum de obsessis fugare 5
 4 corporibus? probet itaque Nouatianus aliquem de his, qui
 sacrificare compulsi sunt ante tribunal iudicis, respondisse
 omnia, quae in euangelio scripta sunt, non a filio dei, sed a
 Belzebug, principe daemoniorum, esse perfecta, et tunc poterit
 adprobare inremissibilem in spiritum sanctum esse blasphe- 10
 miam.

2. Ut autem et acutius aliquid interrogemus, respondeant,
 quid sit contra filium hominis dicere et in spiritum sanctum
 blasphemare. ego quippe adsero iuxta sensum illius eos, qui
 Christum in persecutione negauerint, contra filium hominis 15
 dixisse et non in spiritum sanctum blasphemasse. qui enim
 interrogatur, an Christianus sit, et Christianum se non esse
 responderit, utique negando Christum, hoc est filium hominis,
 2 spiritui sancto non fecit iniuriam. si autem Christum negando
 negauit et spiritum, edisserat hereticus, quomodo non peccet 20
 in spiritum, qui filium hominis denegarit. aut si spiritum
 sanctum hoc loco intellegendum patrem putat, patris nulla est
 a negatore mentio facta, cum negaret. Petrus apostolus eo
 tempore, cum ancillae interrogatione perterritus dominum nega-

1 cf. Matth. 12, 25—29 etc. 9 cf. Matth. 12, 24 etc. 23 cf.
 Matth. 26, 69—74 etc.

1 salu. noster ζ 2 a sat. (-nan AD -nam *Har.*) eici sat. *AHD* sa-
 tanā eici a satana (-nā *a.r.*) *B* 3 non esse] non est *A* esse *in ras.*
S litt. m2 B studium *add. in mg. B* 4 pot. esse ζ 8 sed] se *D*
 9 beelzebub *II* esse] fuisse ζ 10 in (*s. l.*) sanct. sp. *B* 12 respon-
 deat *B* 14 ego—blasphemasse *in mg. B* 15 negauer *B* 16 et
s. l. m2 B in *s. l. m2 B* spiritu sancto *A* 17 et] *add.* non
 (*del.*) *B* 18 responderet *A* 19 fecerit *II* facit ζ 20 et *om. B*
 edixerat *A* (*corr.* et dix. *m2*) non *s. l. B* 21 *pr.* spiritu *AHD*
 denegauerit ζ 22 in hoc *B* patr. int. *B* 23 facta mentio *B*
 negare *A* 24 cum] cum ad *B* quo ζ interrogationem *B*

uit, in filium hominis an in spiritum sanctum uidetur com-
 misisse peccatum? si id, quod ait: nescio hominem, ridi- 3
 cule uoluerit interpretari non Christum eum negasse, sed ho-
 minem, mendacem faciet saluatorem, qui se, hoc est filium
 5 dei, negandum esse praedixerat. si autem negauit filium dei,
 unde et amare fleuit et trinam negationem trina postea con-
 fessione deleuit, manifestum est peccatum in spiritum sanctum
 id non posse dimitti, quod habeat blasphemiam, ut, cum uideas
 in uirtutibus deum, Belzebug calumnieris in factis. doceat 4
 10 igitur aliquem negatorem Belzebug uocasse Christum, et ultro
 referam gradum negatorem non posse ueniam consequi, aliud
 est tormentis cedere et se Christianum negare, aliud Christum
 diabolium dicere, sicut tibi ipsa scriptura atque contextus ad-
 tentius lecta poterunt demonstrare.

15 3. Fuerat quidem prolixius disserendum, sed quoniam et
 amicis, qui ad nostrum hospitium conuenerunt, praesentiam
 nostram negare non possumus et tibi non statim respondere
 admodum uisum est adrogantis, latam disputationem breui
 sermone comprehendimus, ut non tam epistulam quam com-
 20 mentariolum dictaremus.

2 *Matth. 26, 72 etc. 4 cf. Matth. 26, 34 etc. 6 cf. Matth.
 26, 75 etc.

1 *alt.* in *s. l.* *IIB* spiritu sancto *A* 2 *rid.*—hominem *in mg.* *B*
 5 *si—dei in mg.* *B* 8 *id]* ideo *ς* ut] et *B* 9 *beelzebub II*
 10 *negatorum B* *Belz.—negat. in mg.* *B* *beelzebub IIB* 11 *uen.*
 non posse *B* consequi] *add.* post ruinam *B* quia aliud *B* 13 *lecta*
 attentius *ς* 14 *potuerunt B* 15 *et (s. l.) am. II am. et ς* 16 *nostra D*
 17 *et—resp. B* ut—responderem *cet.* non statim] statim *Ba.c.* statim
 non *Bp.c.* 19 *epistola A*

XLIII.

AD MARCELLAM.

1. Ambrosius, quo chartas, sumptus, notarios ministrante tam innumerabiles libros uere Adamantius et noster Χαλκέντερρος explicauit, in quadam epistula, quam ad eundem de Athenis scripserat, refert numquam se cibos Origene praesente sine lectione sumpsisse, numquam uenisse somnum, nisi e fratribus aliquis sacris litteris personaret, hoc diebus egisse uel noctibus, ut et lectio orationem susciperet et oratio lectionem.

2. Quid nos, uentris animalia, tale umquam fecimus? quos si secunda hora legentes inuenerit, oscitamus, manu faciem

H = *Monacensis* lat. 6299 s. VIII—IX.

F = *Veronensis* XVI. 14 s. IX.

J = *Vindobonensis* lat. 934 s. IX.

II = *Turicensis Augiensis* 49 s. IX.

Σ = *Turicensis Augiensis* 41 s. IX.

Θ = *Caroliruhensis Augiensis* 105 s. IX—X.

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

N = *Casinensis* 295 s. X.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

2 incipit alius (sc. liber) *H* hieronimus marcell(a)e *FJ,Σa.c.* hieronimus (item *D*) ad marcellam de urbe secedendum *IID,B* (secedendi), hieronimus ad marcellam *Θ,Σp.c.*, titulo caret *N*; *Hieronymi nomen exhibent tituli in FJIIΣΘB* 3 quod *FJ* quoque *H* charta *N* carta *H*; *add.* et *m2F* sumptos *JΣ,Θa.c.m2* sumpta *H* notarius *F,Da.c.* notario *HN* 4 libros] *add.* ut *H*, *add.* origenis ediderit s. l. *m2F* et n. Χαλκ. *om. H* chalcenterus nost. *ς* XAAKENTEPOC *N* calcenteros *F,Σa.c.* chalcenterus (u ex o) *J* calcenterus *cet.* expl.] *add.* calcenteros *F,Σ* (*eras.*), *add.* chalcenterus *J* 5 in quad.] inquam *F,Σa.c.* epistu(o)lam *F,Σa.r.* de] in *mg.* *Σ*, *om. F* 6 se s. l. *m2* *Θ* cibum *DB,Σp.c.* 7 lectionem *FΣa.r.* numquam] non *N* uenisse (*del. m2*) *B* uenisset *FΣa.r.* uenisse in (s. l. *m2*) *Θ* inisse *ς* somnium *DB,Σa.r.* e *H* ef *FJ* unus (s. l. *Σ*) e *cet.* 8 aliquis *HFJ,Σa.c.* aliquid (s. l. *add.* de) *Σp.c.*, *om. cet.* litt.] scripturis *FJΣ* personasset *H* gessisse *H* 9 uel] et *ς* et utroque loco *om. H* lectionem *H* orationem *om. H* exciperet *ς* 10 quod *H* umq.] eum quam *H* quos] quod *FJ* 11 si s. l. *Σ* si uel *ς* ora *H,Σa.c.m2* manus *Fa.c.* facie *H*

defricantes continemus stomachum et quasi post multum laborem mundialibus rursus negotiis occupamur. praetermitto prandia, quibus onerata mens premitur. pudet dicere de frequentia salutandi, qua aut ipsi cotidie ad alios pergimus aut
 5 ad nos uenientes ceteros expectamus. deinceps itur in uerba, 2 sermo teritur, lacerantur absentes, uita aliena describitur et mordentes inuicem consumimur ab inuicem. talis nos cibus et occupat et dimittit. cum uero amici recesserint, ratiocinia subputamus. nunc ira personam nobis leonis inponit, nunc cura
 10 superflua in annos multos duratura praecogitat, nec recordamur euangelii dicentis: stulte, hac nocte repetunt animam tuam a te; quae autem praeparasti, cuius erunt? uestes non ad usum tantum, sed ad delicias conquiruntur. ubi- 3 cumque compendium est, uelocior pes, citus sermo, auris ad-
 15 tentior; si damnum, ut saepe in re familiari accidere solet, fuerit nuntiatum, uultus maerore deprimitur. laetamur ad nummum, obolo contristamur. unde, cum in uno homine animorum tam diuersa sit facies, propheta dominum deprecatur

7 cf. Gal. 5, 15 11 *Luc. 12, 20

1 fricantes *N* 2 mundalibus *II* mutilamus *D* mutilatis *in ras.* *m2B*
 3 mens on. *IIDB.Ꝟp.c.* de freq.] frequentiam *DB* 4 quia *H* quas *FJ,Σ* (s. *eras.*) qui *D* aut ipsi] ut (*corr. m2*) dixi (*corr.*) *B* ad *om.*
H aut (t. *ex d*) ad (*s. l.*) *B* perg.] peregrinos *H* 5 igitur *HFJ,Σa.r.Ꝟ*
in mg. m2 in] ad *DB* 6 abs. lac. *Ꝟa.c.* 7 mergentes *Fa.c.m2*
 consumitur *H* tales *IIIꝞN* ci(y)bos *FꝞꝞa.c.* et *om.* *DB* 8 demittit *H*
 ratiocinia *IIB* 9 iram *FJΣa.r.* nob. pers. leon. *B* pers. leon. nob. *Ꝟ*
 inponet *H,Ꝟa.c.m2* inducit *D* 10 superfluua *J* multos] plurimos *IIDB*
 durata *Ꝟa.c.m2* praecogitur *H* recordemur *H* 11 ac *DB,ꝞꝞNa.c.m2*
 an. tuam rep. *Σ* repetent *Fp.c.m2* auferent *IIDB* anima tua *H* 12 autem *om.* *IIB*
 parasti *H* 13 uestis *HꝞ* non *s. l. m2 F* us. tant.] sumtandum *H* sustentandum *Ꝟa.c.m2*
 usus tantum *II,Ꝟp.c.m2N* *alt.* ad *s. l. m2 N* conqueruntur *DN* conquiritur *H*
 14 uelocius *FJ,Σa.c.N* pes citius *H* percitus *Ꝟa.c.m2* pergitur *N*
 15 accedere *HꝞD* 16 nuntiatum *J,FꝞa.c.* adnuntiatum *II*
 maer.] memore *F* deprimitur *FN* depraeimitur *JꝞ* premitur *H*
 deprimimus *D* deprimimur *B* 17 amisso obolo *B* unde—anim. *om.* *H*
 animarum *FJN,Σa.c.m2* 18 cum sit *H* proph. dom.] audi quid dom. proph. *H*
 deum *FꝞN,Jp.r.* precatur *Ꝟa.c.m2*

dicens: domine, in ciuitate tua imaginem eorum
 4 dissipa. cum enim ad imaginem et similitudinem dei conditi
 sumus, ex uitio nostro personas nobis plurimas superinducimus.
 et quomodo in theatralibus scaenis unus atque idem histrio
 nunc Herculem robustus ostentat, nunc mollis in Uenerem 5
 frangitur, nunc tremulus in Cybelen, ita et nos, qui, si mundi
 non essemus, odiremur a mundo, tot habemus personarum
 similitudines, quot peccata.

3. Quapropter, quia multum iam uitae spatium transiuimus
 fluctuando et nauis nostra nunc procellarum concussa turbine, 10
 nunc scopulorum inlisionibus perforata est, quam primum licet,
 quasi quendam portum secreta ruris intremus. ibi cibarius
 panis et holus nostris manibus inrigatum, lac, deliciae rustica-
 nae, uiles quidem, sed innocentes cibos praebeant. ita uiuentes
 non ab oratione somnus, non saturitas a lectione reuocabit. 15
 2 si aestas est, secretum arboris umbra praebabit; si autumnus,
 ipsa aeris temperies et strata subter folia locum quietis
 ostendit. uere ager floribus depingitur et inter querulas aues

1 *Ps. 72, 20 2 cf. Gen. 1, 26—27 6 cf. Ioh. 15, 19

1 imagines *BN* 3 simus *SB* 4 schenis *FJB* 5 caenis *D* 6 caenis *H*
 unus] minus *H* idem *om.* *H* strio *D* instrio *FJ, Sa.c.* ystrio *Sp.c.*
 5 rob.] *add.* histrio (*exp.*) *B* robustum *Σ* ostendit *DB* mollis in]
 in molem *H* molles *Σa.c.* mollibus *DB* inuenirem *F* 6 cibelē
 (cibel *in ras. m.2*) *B* cybelenus (us *eras.*) *N* cybebe *D* cibeben *B* cym-
 balum *H* ita *om.* *H* quae si *F* si *H* inmundi *B* de (in *II*)
 mundo *II, DB, Sp.c.* non *s. l.* *Σ* 7 oderemur *H* pers.] peccato-
 rum *D* 8 quod et *H* 9 multa—spatia *DB* transimus *Ha.c.m.2*
 transmisimus *Σ* 10 turbidine *D* 11 forata *H* quam] nunc *H*
 cum *Σ* licet *om.* *H* 12 quaedam portus *DB* portum quendam *Σ*
 secreti *N* ruris] turi *H* inibi *DB* cibarios *D* cibariis *N*
 13 panes *DB* nostris *om.* *H* et lac *Σ* 14 praeb. cib. *H* prae-
 bent *DB, Sp.r.* praebat *Na.c.* 15 ab or. non *Ba.c.m.2* non ab or.
 non *II* *alt.* non] nec *IIDB* nos *FJa.c., add.* nec *s. l. m.2* *Σ* reuo-
 cavit *HD, FJΣa.c.* 16 aestus *IIDB* umbram *D* praebet *IB*
 autem unus *Fp.c.* 17 et] sed *N* strata] tracta *F* substrata *N*
 18 ostendunt *FJIIΣB, Bp.c.m.2* ostendet *N* ostendent *Σ* uere] uiret *N*
 dep. fl. *IB* depinguetur *F* -getur *JΣa.c.* pingitur *Σ*

psalmi dulcius decantabuntur. si frigus fuerit et brumales
 niues, ligna non coemam: calidius uigilabo uel dormiam, certe,
 quod sciam, uilius non algebo. habeat sibi Roma suos tumultus,
 harena saeuat, circus insaniat, theatra luxurient et, quia
 5 de nostris dicendum est, matronarum cotidie uisitetur senatus:
 nobis adhaerere deo bonum est, ponere in domino spem nostram,
 ut, cum paupertatem istam caelorum regna mutauerint, erumpamus
 in uocem: quid enim mihi restat in caelo et
 a te quid uolui super terram? quo scilicet, cum tanta
 10 reppererimus in caelo, parua et caduca quaesisse nos doleamus
 in terra.

6 cf. Ps. 72, 28 8 *Ps. 72, 25

1 decant. *H* cant. *cet.* brumalis niuis *Βa.c.m2D* prunales *H*
 bruinales *Fa.c.m2* 2 coem.—alg.] deerant *H* emam *Σa.c.m2D* et
 cal. *ς* 3 scimus *N* uillius *FΣa.c.* billius *Ja.c.* illius *FJp.c.* agebo *D*
 tumultos *H,FΣa.c.* tumulus *Ja.c.* 4 har. saeu.] habeat harenam *H*
 arena *FΣB* circum *H* insaniat *D* theatra ipsa *H* luxuriant
Fa.c.m2 luxuriant *Σ* (*ex -oriat m2*) 5 cot. matr. *DB* 6 deo] domino *D*
 bonum est s. *l. m2 Σ, om. FJ* et ponere *ς* domino *II,Βp.c.m2N*
 dominum *H* deo *D,Βa.c.m2* domino deo *JB* domino deo nostro *FΣ* 7 ut]
 et *Σp.c.m2Β* mutuauerint *Fp.c.m2* 8 uoce *J* uoce dicentes *N*
 restat] erat *IIΒ* est *DB* 9 quid] quod *B q; H* quos scilicet *D*
 quos licet *N* repperimus tanta *B* tanta] stati *H* 10 rep(p)er-
 erimus *Fp.c.m2Σp.c.II,Βa.c.m2* rep(p)eriremus *J,Fa.c.m2Σa.c.Βp.c.m2N*
 resperiremus *H* repperimus *DB* reperiamus *ς* in terra parua nos et
 cad. quaes. dol. *Β* in terra nos dol. *II* 11 terra] *add. uale (om. Σ)*
sequentibus ep. XLVI capp. 10 et 11 usque ad cantiones et uale ex-
PLICIT (uale expl. om. B expl. om. Σ) II,Σ (alia manu), DB

XLIV.

AD MARCELLAM.

- 1 Ut absentiam corporum spiritus confabulatione solemur, faciat unusquisque, quod praeualet. uos dona transmittitis, nos epistulas remittimus gratiarum, ita tamen, ut, quia uelatarum 5 uirginum munus est, aliqua in ipsis munusculis esse mysteria 2 demonstramus. saccus orationis signum atque ieiunii est; sellae, ut foras pedes uirgo non moueat; cerei, ut accenso lumine sponsi expectetur aduentus; calices mortificationem carnis ostendunt et semper animum ad martyrium praeparatum — calix 10 quippe domini inebrians perquam optimus —; quod autem et matronis offertis muscaria paruis animalibus uentilanda, procul ab illis abesse debere luxurias, quae cito cum isto interiturae mundo oleum uitae suauioris exterminant. hic

8 cf. Matth. 25, 1—12 10 *Ps. 22, 5 14 cf. Eccle. 10, 1

L = Coloniensis 35 s. IX.

II = Turicensis Augiensis 49 s. IX.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

N = Casinensis 295 s. X.

q = Palatinus lat. 173 s. XI.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

2 ad marcellam de muneribus (munusculis *L*) *LIIDq*, titulo caret *N* ad marcellam loquens ad eam de scriptis suis et de muneribus illius *B*; *Hieronymi nomen exhibent codd. praeter N* 3 absentia *LIID* solemur (consolemur s. l. m. rec.) *N* 4 facit *q* 5 remittimus (*sic*) *B* qui *L* 6 est s. l. *B* aliquid *N* mysterii *N* 7 saccos *L* stelle *q* 8 uirgo pedes *N* 10 animam—praeparatam *N* ad s. l. *B* 11 perq. opt.] quam praeclarus (*add. est q*) *Dq* perquam (per *eras.*) *B* optimus *LIIB* 12 aut.] *add. solent N* off. musc. *scripsi* off. musc. parua *q* offerre muscaria *N* offerimus paria (rimus paria in *ras.* 12—13 *litt. m2B*) *cet.* uentilandā (ndā in *ras. m2*) *B* euentilandis *q*; *add. elegans interpretatio (significatio q)* est *Nq* 13 procul—abesse *N, om. cet.* debere in *ras.* 9 *litt. m2 B, om. N* lux.—mundo] luxuriam cito restringere (restringere *B*) quia muscae moriturae *DB* (*cf. Eccle. 10, 1*) luxuriam scito restringere quae cito cum isto interitura mundo *q* luxuriasque *L* 14 inter.] morituro *N* uit. suau.] uitae suavis odoris *N* suauitatis *DB* (cito—suauitatis in *ras.* 56—57 *litt. m2 B*) exterminat *q*

typus uirginum, haec figura sit matronarum. nobis autem, in 3
 peruersum licet, munera uestra conueniunt: sedere aptum
 est otiosis, in sacco iacere paenitentibus, calices habere po-
 tantibus, licet et propter nocturnos metus et animo semper
 5 malo conscientiae formidante cereos quoque accendisse sit
 gratum.

XLV.

AD ASELLAM.

1. Si tibi putem a me gratias referri posse, non sapiam.
 10 potens est deus super personam meam sanctae animae tuae
 restituere, quod meretur. ego enim indignus nec aestimare
 umquam potui nec optare, ut mihi tantum in Christo largireris
 adfectum. et licet me sceleratum quidam putent et omnibus 2
 flagitiis obrutum et pro peccatis meis etiam haec parua sint,

4 cf. Cant. 3, 8. Ps. 90, 5

1 typus sit *D* figura] futura *N* sit *om.* *D* nobis autem *N*,
om. cet. in peru. non lic. *D* lic. in peru. § 2 conueniant *D, B* (con
 et ia in ras. m2) 4 pr. et *om.* *N* animo *q* anima *Na.c.* animos *D*
 animus *LII* animum *Np.c.B* 5 malum *D* mala *B, om.* *N* consciencia
Bp.c. formidantem *NB* formidantes *D* quoque] que *D* 6 gra-
 dum *N*

G = Neapolitanus VI. D. 59 s. VII.

K = Spinaliensis 68 s. VIII.

Σ = Turicensis Augiensis 41 s. IX.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

N = Casinensis 295 s. X.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

8 ad (s. l.) asellam deo gratias. dominae sanctae et uenerandae matri
 aselle hieronimus *G* ad asellam puellam dei; s. l. add. de fictis amicis
 eorum qui sibi detrahunt *K* ad as(s)ellam de fictis amicitiiis (amicis *B*)
 qui sibi detrahunt (ex -hit *Σ* detrahebant *D*) *ΣDB* dominae sanctae et
 uenerande matri asellae hieronimus de fictis amicis *N*; Hieronymi nomen
 exhibent tituli in *GEDN* 9 grat. a me § 10 est enim *K* persona
 mea *ΣB* 11 quae *K* existimare *N* 14 etiam *om.* *N* hec
 in ras. m2 *B* sunt *N*

tamen tu bene facis, quod ex tua mente etiam malos bonos putas. periculosum quippe est de seruo alterius iudicare et non facilis uenia praua dixisse de rectis. ueniet, ueniet illa dies, et mecum dolebis ardere non paucos.

2. Ego probrosus, ego uersipellis et lubricus, ego mendax 5
et satanae arte decipiens! quid est astutius, haec uel credidisse uel finxisse de insontibus, an etiam de noxiis credere noluisse? osculabantur mihi quidam manus et ore uipereo detrahebant; dolebant labiis, corde gaudebant: uidebat dominus et subsannabat eos et miserum seruum suum futuro cum eis 10
2 iudicio reseruabat. alius incessum meum calumniabatur et risum, ille uultui detrahebat, haec in simplicitate aliud suspicetur. paene certe triennio cum eis uixi; multa me uirginum crebro turba circumdedit; diuinos libros, ut potui, nonnullis saepe disserui; lectio adsiduitatem, adsiduitas familiaritatem, familiaritas fidu- 15
ciam fecerat. dicant, quid umquam in me aliter senserint, quam Christianum decebat? pecuniam cuius accepi? munera uel parua uel magna non spreui? in manu mea aes alicuius insonuit? obliquus sermo, oculus petulans fuit? nihil mihi aliud obicitur nisi sexus meus, et hoc numquam obicitur, 20
3 nisi cum Hierosolyma Paula proficiscitur. esto: crediderunt

2 cf. Rom. 14, 4 10 cf. Ps. 2, 4

2 putes *N* 3 dies illa *ΣB*; *add.* in qua *ς* 4 me. pariter *G* ardore non paucos (*paucos Na.r.*) *Σ* in *mg.*, *D,Np.r.* 5 et] ego *Ka.c.* 6 et] ego *K* quid enim *N* est tutius *B* tutius est *N* istas astutias (*aust-Σ*) *ΣD* haec *om. N* credisse *Σa.c.D* 8 osculabant *D* michi man. quid. *B* quid. mihi man. *ΣD* 9 uid.] ridebat *Engelbrecht coll. Ps. 2, 4* 10 eos *GK* illos *cet.* miserum *GK*, *add.* me *cet.* seru. suum *om. N* in futuro *G* cum eis futuro *N* illis *K* 11 aliud *D* calumniatur *Ka.c.m.2* -ebatur *Kp.c.m.2* 12 uultus *N* detrahat *K* haec *G* hic *cet.* suspicentur *D* -cabatur *ΣNB* 13 triennium *ΣD* cum eis *s. l. m.2 Σ* illis *K* turba crebro *Σ* 14 nonnullos *N* 16 dicant *s. l. K* quid umq.] quamquam *G* in me *om. GΣ* 17 cuiusquam *EDNB* 18 uel m. uel p. *K* 19 sonuit *N* oblicus *GN,Σa.c.m.2* 20 aliud *om. N* nisi] ni *G* obiceretur *Σ* (*ex obicetur*), *D* 21 hierosolimam *Σ* (*-ro- m.2*), *N* hierosolimis *K* iherosolimam *B* proficisceretur *G* isto *D* et sicut *B* crediderint *Ka.c.* crederent *G*

mentienti; cur non credunt neganti? idem est homo ipse, qui fuerat: fatetur insontem, qui dudum noxium loquebatur; et certe ueritatem magis exprimunt tormenta quam risus, nisi quod facilius creditur, quod aut fictum libenter auditur aut
5 non fictum, ut fingatur, inpellitur.

3. Antequam domum sanctae Paulae nossem, totius in me urbis studia consonabant. omnium paene iudicio dignus summo sacerdotio decernebar; beatae memoriae Damasi os meus sermo erat; dicebar sanctus, dicebar humilis et disertus. numquid
10 domum alicuius lasciuioris ingressus sum? numquid me uestes sericae, nitentes gemmae, picta facies, auri rapuit ambitio? nulla fuit Romae alia matronarum, quae meam posset domare
2 mentem, nisi lugens atque ieunans, squalens sordibus, fletibus paene caecata, quam continuis noctibus domini misericordiam
15 deprecantem sol saepe deprehendit, cuius canticum psalmi sunt, sermo euangelium, deliciae continentia, uita ieunium. nulla me alia potuit delectare, nisi illa, quam manducantem numquam uidi; postquam eam pro suae merito sanctitatis uenerari, colere, suspicere coepi, omnes me ilico deseruere
20 uirtutes.

4. O inuidia primum mordax tui! o satanae calliditas semper sancta persequens! nullae aliae Romanae urbi fabulam prae- buerunt, nisi Paula et Melanium, quae contemptis facultatibus

1 credant *K* credent *B* idem ex id *Σ*, ex dem *G* 2 fatebatur *N* 3 mag. uer. *G* risum *G* 4 credetur *G* pr. aut] autem *G* fictus *D* 5 inp.] ante componitur *N* 8 dec.] iudicabar (u s. l.) *K* damasi (damasei *Gar.*) os *GK* damasus *cet.*; cf. *Hieron. uit. I*: os Damasi sacerdotis et *uit. II*: os Damasi papae 9 dicebat utroque loco *D* dissertus *Gar.*, *ΣD* 10 uestis *G* 11 nitentis gemma *G* 12 romae aliqua *Kp.c.m.2* alia romae *DN* aliqua romae *ΣB* matrona *G* possit *K* domare *GK* edomare *cet.* 14 necata *B* mis. domi. *Kp.c.m.2s* 16 sunt *om.* *s* 17 pot. alia *Σ* pot. aliqua *DN, Ba.c.m.2* pot. aliquando *Bp.c.m.2* delectari *Σp.c.* illam *D*, *om.* *Ka.c.m.2* 18 uidij *add.* nisi *K* *add.* sed *ΣD, B* (sed cum post in *ras. m.2*) castitatis *ΣD* 19 suscipere *ΣNB* omne *D* 22 perquirens *N* aliae] italiae *N* urbis *GΣDN* praebuerint *Σa.c.D* 23 paulae *D* melanium *s* -nias *Ka.c.* -nia (*alt.* a in *ras. 2 litt.*) *Σ* -nius *cet.*

pignoribusque desertis crucem domini quasi quoddam pietatis leuauere uexillum. Baias peterent, unguenta eligerent, diuitias et uiduitatem haberent, materias luxuriae et libertatis, domnae uocarentur et sanctae: nunc in sacco et cinere formonsae nolunt uideri et in gehennae ignis cum ieiuniis et pedore descendere. uidelicet non eis licet adplaudente populo perire cum turbis. si gentiles hanc uitam carperent, si Iudaei, haberem solacium non placendi eis, quibus displicet Christus; nunc uero — pro nefas! — nomine Christianae praetermissa domum suarum cura et proprii oculi trabe neglecta in alieno festucam quaerunt. lacerant sanctum propositum et remedium poenae suae arbitrantur, si nemo sit sanctus, si omnibus detrahatur; si turba sit pereuntium, multitudo peccantium.

5. Tibi placet lauare cotidie, alius has munditias sordes putat; tu attagenam ructuas et de comeso acipensere gloriaris, ego faba uentrem inpleo; te delectant cachinnantium greges, Paulam Melaniumque plangentium; tu aliena desideras,

10 cf. Matth. 7, 3 etc.

1 pigneribusque Σ crucis K quasi s. l. Σ quondam $\Sigma a. c. D$
 2 leuare $\Sigma a. c.$ uexillo N balneas $\Sigma D, NBp. c. m. 2$ 3 pr. et]
 simul et N materies ΣDN materiam $Bp. c. m. 2$ materiem ζ alt. et GK ,
 om. cet. liberales $Bp. c. m. 2$ domnae $Ka. c. m. 2$ dominae $G\Sigma D$ domnolae
 $Kp. c. m. 2$ domnulae NB 4 formosae $\Sigma p. r. DNB$ 5 in s. l. $m. 2$ B , om. N
 gehennam $G\Sigma, Bp. c. m. 2$ gehenna D ignis (acc. plur.)] igni $Ba. c. m. 2$ pu-
 dore G foetore Σ (t ex d) 6 ei K plaudente NB 7 alt. si] siue K
 habere G haberent ΣDN 8 plangendi G 9 proh B nefas est
 G *omines B homines ζ christiano Σ -ani $Bp. c. m. 2 \zeta$ praeter-
 missam G domo ΣDB domorum N 10 suorum $N, Bp. c. m. 2$ curam
 $G, \Sigma a. r.$ aliena G ; add. oculo ΣDB 11 quaerant K suae poenae B
 12 sanctus sit N detrahantur N 13 si mult. ζ 14 lauari K
 labare G 15 attagenam *scripsi* adtaginin K (ex ad lagnam $m. 2$)
 attagenas G attagen B adtaginem cet. attagenem ζ ructuas N ruc-
 tuans K eructuas B ructas cet. de om. G comesto N camaesa id
 est uestimentum G acipensere ζ accipiens aere (corr. ansere $m. 2$) K
 accipiens G accipiens egregiae (-ie $\Sigma p. r.$) ΣD ansere N , post ras. 4 litt.
 ansere (a in ras. $m. 2$) B 16 fabam K uentrem] add. meum K
 cacc(c $K, \Sigma p. r. N$)inn(n $Ga. c. D$)antium $GK\Sigma DN$ 17 paula D me paula ζ
 melaniumque Σ plangentes ζ

illae contemnunt sua; te delibuta melle uina delectant, illae
 potant aquam frigidam suauiore[m]; tu te perdere aestimas,
 quidquid in praesenti non hauseris, comederis, deuoraris, et
 illae futura desiderant et credunt uera esse, quae scripta sunt.
 5 esto: inepte et aniliter, quibus resurrectio persuasit corporum; 2
 quid ad te? nobis e contrario tua uita displicet. bono tuo
 crassus sis, me macies delectat et pallor; tu tales miseros
 arbitraris, nos te miseriorem putamus. par pari refertur sen-
 tentia: inuicem nobis uidemur insani.

10 6. Haec, mi domina Asella, cum iam nauem conscenderem,
 raptim flens dolensque conscripsi et gratias ago deo meo,
 quod dignus sum, quem mundus oderit. ora autem, ut de
 Babylone Hierosolyma regrediar nec mihi dominetur Nabu-
 chodonosor, sed Iesus, filius Iosedech; ueniat Hesdras, qui
 15 interpretatur 'adiutor', et reducat me in patriam meam. stultus 2
 ego, qui uolebam cantare canticum domini in terra aliena et
 deserto monte Sion Aegypti auxilium flagitabam. non recorda-
 bar euangelii, quod, qui Hierusalem egreditur, statim incidit

13 cf. Hier. 29, 1 14 cf. I Esdr. 3, 2 cf. I Esdr. cap. 7 16 cf.
 Ps. 136, 4 17 cf. Esai. 31, 1 18 cf. Luc. 10, 30—35

1 pr. illi *Bp.c.m3* alt. illi *Bp.c.m3* 2 te *om. G* perdere ea *ΣD*
 existimas *ΣDN* putas *K* 3 hauseris *scripsi* aueris *K* auxeris *G* habueris
 (-rit *Ba.c.*) *cet.* deuorau(b *D*)eris *ΣD* et *GK, om. cet.* 4 illi *Bp.c.m3*
 considerant *N* 5 aniliter *G* inaniter *cet.* res. pers. corp. *G* res. (*add.*
 corporum *s. l. m2*) suasit (*corr.*) *K* res. corp. pers. *cet.* 6 ad] a *G* uita
s. l. K 8 te *s. l. B, om. N* miseriam *N* miserabiliorem *GΣD, Bp.c.*
 ref. (re *in ras. m2*) *B* def. *G* sent. *om. S* 9 et inuic. *GΣD, Bp.c.*
 insanire *ΣDNB* 10 mihi *GD, Σa.r.* nauim *N* conscendi (*in mg.*
m2) *Σ* ascenderem *K, om. Σ* *in t., D* 11 raptumque *D* carptim *G* deo
exp. Σ 12 sim *Σp.r., DNB* oderit] *add.* memento mei, exemplum
 pudicitiae et uirginitatis insigne, fluctusque maris tuis precibus mitiga *N*
 (*cf. p. 328, 16*) 13 regr. hierosolimam *N* hiero(-ru-*ΣD*)solymam *G, Σ* (*y*
ex i m2) *D* iherosolimam *B* nec *GK* ne *cet.* dom. *om. N* nabucco-
 donosor *G* nabochodonosor *Ba.c.m3* 14 sodech *D* ioseph *G* iosedec *S*
 ueniat] *om. G, add. et N* esdras *N* ezras *DB* 15 adi. et *om. G*
 17 monte sion *K* monte (-ti *Σp.c.*) syna *ΣDNB* monasterio *G* auxilio *G*
 recordabam *D* 18 euangelium *G, Na.r.* euangelistae *ΣD* quod] quia
ΣD, B (*in ras. m2*), *om. N* qui de (*utrumque in ras. m2 B*) *ΣDNB*

in latrones, spoliatur, vulneratur, occiditur. sed licet sacerdos decipiat atque leuites, Samaritanus ille misericors est, cui cum diceretur: Samarites es et daemonium habes, daemonem rennuens Samariten se non negauit, quia, quem nos 'custodem',
 3 Hebraei 'samariten' uocant. maleficum me quidam garrunt: 5 titulum fidei seruus agnosco; magum uocabant et Iudaei dominum meum, seductor et apostolus dictus est. temptatio me non adprehendit nisi humana. quotam partem angustiarum perpessus sum, qui cruci milito? infamiam falsi criminis inportarunt, sed scio per bonam et malam famam per- 10 ueniri ad regna caelorum.

7. Saluta Paulam et Eustochium — uelit nolit mundus, in Christo meae sunt —, saluta matrem Albinam sororesque Marcellas, Marcellinam quoque et sanctam Felicitatem, et dic eis: ante tribunal Christi stabimus; ibi parebit, qua mente quis 15 uixerit. memento mei, exemplum pudicitiae et uirginitatis insigne, fluctusque maris tuis precibus mitiga.

3 *Ioh. 8, 48 7 *I Cor. 10, 13 10 cf. II Cor. 6, 8 14 *Rom. 14, 10

2 adque leu(uu G)itis GK ille om. G cui] qui S 3 sammaritis G samarita N samaritanus SB es om. GD de daemonio renuntians K daemonium SDN 4 renuens Ga.c. Samariten—Hebraei B in mg. samariten K sam(mmG)aritem cet. utroque loco negat Ga.c. negabat S 5 maledicum G; add. uocant (del.) B quidam (-em S) me SDN quidam ex quid Bm2 6 magnum (n exp.) S uocant SD, Bp.c. et om. G 8 me eras. N adprehendat KN, Bp.c.m2 angustiozem N 9 milito in mg. m2 S militant (ant ex um) Si.t. infamia G famiam Np.r. falsi] boni N 10 inportarunt S peruenire SDN 11 regnum GN 12 Paulam—Felicitatem] omnes G uelint nolint SD mundus om. SD 13 meae sunt K meam N meas SDB sororem (add. que S) marcellam SD, Bp.c.m2 S 14 Marc.] et marcellinam N et sanct.] sanct. et (et exp.) K 15 simul stab. GSDN apparebit EN quis qua m. Na.c. quis (s. l. m2) qua m. quis K 16 mem.—mit. om. N (cf. ad p. 327, 12) mementote K mei om. GSD exemplo D patientiae SD et om. B 17 insignem G mitigat D; add. amen. explicit ad asellam. amen G explicit ad asellam puellam dei K

XLVI.

PAULAE ET EUSTOCHIAE AD MARCELLAM.

1. Mensuram caritas non habet et inpatientia nescit modum et desiderium non sustinet. unde et nos oblitae uirium nostrarum et non, quid possimus, sed, quid uelimus, tantum cogitantes magistram cupimus docere discipulae et, ut est uulgare prouerbum: sus artium reppertricem. tu, quae prima scintillam nostro fomiti subiecisti, quae ad hoc studium nos et sermone hortata es et exemplo et quasi gallina congregasti sub alas pullos tuos, nunc nos libere absque matre uolitare pateris et accipitris pauere formidinem et ad omnem umbram praeteruolan-

9 cf. Matth. 23, 37 etc.

I = *Lugdunensis* 600 s. VI (continet p. 340, 12 inter haec—19 iudicetur; p. 342, 8 uideri—15 auratos).

G = *Neapolitanus* VI. D. 59 s. VII.

K = *Spinaliensis* 68 s. VIII.

A = *Berolinensis* lat. 17 s. IX (desinit in p. 333, 21 peccatum).

II = *Turicensis Augiensis* 49 s. IX (praebet post ep. XLIII tamquam partem illius epistulae p. 341, 1 uerum—343, 3 cantiones).

Σ = *Turicensis Augiensis* 41 s. IX (de hoc codice idem ualet quod de codice II).

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X (cf. adnot. ad II et Σ).

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII (continet praeter integram epistolam eandem appendicem ep. XLIII, quae exstat in IIΣD; in ea epistulae parte *B* significat consensum utriusque apographi, *B*¹ integram epistolam, *B*² fragmentum).

2 paulae et eustochiae exhortatoria ad marcellam de sanctis locis *G* paulae et eustochiae ad marcellam exhortatoriam de locis sanctis *K* ad marcellam exhortatoria de sanctis locis *A* paulae eustochiae ad marcellam de locis sanctis *B*, titulis carent IIIΣD 3 mensura *G* 4 desiderium <silentium> Engelbrecht 5 possumus *G*, *Aa.r.B* uellimus *K* tantummodo *GA* 6 magistrum *B* disciplinam *B* 7 sus *Ga.c.m.2* suas *Gp.c.m.2* usus *AB* sus art.] susurrantium *K* repp. *G* rep. *cet.* primam *G* scintilla *K* 8 sermones *B* 9 hortata es *G* hortantes *Aa.c.m.2* mortua es *B* pr. et] set *A* ala *K* 10 nos *om. B* liberae *Gp.c.* patieris *S*, *om. K*

3 tium auium formidare? igitur, quod solum absentes facere
 possumus, querulas fundimus preces et desiderium nostrum
 non tam fletibus quam heiulatibus contestamur, ut Marcellam
 nostram nobis reddas et illam mitem, illam suauem, illam
 omni melle et dulcedine dulciorem non patiaris apud eas 5
 esse rigidam et tristem rugare frontem, quas adfabilitate sua
 ad simile uitae studium prouocauit.

2. Certe, si sunt meliora, quae poscimus, non est impudens
 desiderium. si cunctae scripturarum uoces nostrae sententiae
 congruunt, non faciamus audacter ad ea te prouocantes, ad 10
 quae tu nos saepissime cohortata es. prima uox dei ad Abra-
 ham: exi, inquit, de terra tua et de cognatione tua
 2 et uade in terram, quam monstrabo tibi. iubetur
 patriarchae, ad quem primum de Christo est facta promissio,
 ut relinquat Chaldaeos; relinquat confusionis urbem et Roboth, 15
 id est latitudines eius, relinquat campum Sennaar, in quo
 superbiae usque ad caelum erecta turris est, et post fluctus
 istius saeculi, post flumina, super quae sederunt sancti et
 fleuerunt, cum recordarentur Sion, post grauem gurgitem
 Chobar, de quo Hiezechiel capillo uerticis subleuatus Hieroso- 20
 lyma usque transfertur, habitet terram repromissionis, quae
 non rigatur ut Aegyptus de deorsum, sed de sursum, nec facit

12 *Gen. 12, 1 15 cf. Gen. 11, 9 cf. Gen. 36, 37. I Par. 1, 48
 16 cf. Gen. 11, 2 sqq. 18 cf. Ps. 136, 1 20 cf. Ezech. 8, 3

2 in querulas fundimur *K* inquerule respondemus *B* 3 non tam]
 notum *B* 4 reddat *K* tert. illam *om. B* 5 omnium *G* et *om. B*
 6 rugasse *B* 7 similem *K, A. a. r.* uitae (obitae *m2*) *A* 10 con-
 gruant *K* facimus *A* eam *A* adque *Ga. c., A* (atque *m2*) 11 tu
om. K cohortaris *B* 13 et uade *om. K* monstrauro *B* 14 facta
 est *K* facta *B* repromissio *AB* 15 ut] aut *A* caldeos *GB*
 roboth (= $\text{P}\omega\text{z}\acute{\omega}\theta$ *I Par. 1, 48*) *G* roboath *K* roboth *A* roob *B*
 roboth ζ 16 latitudinem ζ sennain *B* 18 quem *A* 20 chobar
Ga. c. cobar *B* hiezechiel *K* ezechiel *AB* subleuatur *B* hiero-
 solymam *K* hierusalem *A* 21 ut habitet ζ terra *A* in terrā *K*
 22 inrigatur *A* sed de sursum] *om. A* decursus *B*

holera languentium cibos, sed temporaneum et serotinum de caelo expectat. imbrem. haec terra montuosa et in sublimi 3
 sita, quantum a deliciis saeculi uacat, tantum maiores habet
 delicias spiritales. denique et Maria, mater domini, postquam
 5 ad eam angeli est facta promissio et uterum suum intellexit
 esse domum filii dei, derelictis campestribus ad montana per-
 rexit. de hac urbe allophylo quondam hoste superato ac dia-
 bolicae percussa frontis audacia, postquam ille in faciem conruit,
 exultantium animarum turba processit et concinens chorus
 10 decem milium Dauid nostri uictoriam praedicauit. in hac an-
 gelus gladium tenens et totum impietatis deuastans orbem in
 Orna, Iebusaeorum regis, area templum domini designauit iam
 tunc significans ecclesiam Christi non in Israhel, sed in gen-
 tibus consurgentem. recurre ad Genesim, et Melchisedec, regem
 15 Salem, huius principem inuenies ciuitatis, qui iam tunc in
 typo Christi panem et uinum obtulit et mysterium Christianum
 in saluatoris corpore et sanguine dedicauit.

3. Tacita forsitan mente reprehendas, cur non sequamur
 ordinem scripturarum, sed passim et, ut quidquid obuiam
 20 uenerit, turbidus sermo perstringat. et in principio testatae
 sumus dilectionem ordinem non habere et impatientiam nescire
 mensuram — unde et in Cantico Canticorum quasi difficile praeci-
 pitur: ordinate in me caritatem — et nunc eadem dicimus,
 nos non ignoratione, sed adfectu labi. denique, ut multo inor- 2

1 cf. Rom. 14, 2 cf. Hier. 5, 24. Iac. 5, 7 4 cf. Luc. 1, 39
 7 cf. I Reg. 17, 4—18, 7 10 cf. I Par. 21, 15—28. II Par. 3, 1 14 cf.
 Gen. 14, 18 sqq. 23 *Cant. 2, 4

1 holera KA olera cet. languentibus B 2 in s. l. K 3 uocat B
 bacat G 4 spiritus G 5 angelica B facta est K 6 fili G 7 allo-
 philo AB- fylo K -fily G ac G et cet. zabolicae K 9 concidens B
 chorus om. K 10 praedicabit G hanc A 11 totam—urbem B
 12 orna (= Ὀρνά LXX) GB ornia K orniae A ornam G iebusseorum G
 13 ecclesia G 14 melchisedech K melchisedech AB 15 et salem B
 iam om. G 17 sang. (-nē B) et corp. KB 18 reprehendes G 19 ut
 om. A quidque K obuium B 22 cantico] cantica B 24 nos
 om. B ordinatus B

dinatius aliquid proferamus, antiquiora repetenda sunt. in hac urbe, immo in hoc tunc loco et habitasse dicitur et mortuus esse Adam. unde et locus, in quo crucifixus est dominus noster, Caluaria appellatur, scilicet quod ibidem sit antiqui hominis caluaria condita, ut secundus Adam et sanguis Christi de cruce stillans primi Adam et iacentis propagatoris peccata dilueret et tunc sermo ille apostoli conpleretur: excitare, qui dormis, et exsurge a mortuis, et inluminabit te Christus. quantos haec urbs prophetas, quantos emisit sanctos uiros, longum est recensere. totum mysterium nostrum istius prouinciae urbisque uernaculum est. in tribus nominibus trinitatis demonstrat fidem: Iebus et Salem et Hierusalem appellatur. primum nomen 'calcata', secundum 'pax', tertium 'uisio pacis' est. paulatim quippe peruenimus ad finem et post conculcationem ad pacem uisionis erigimur; ex qua pace Salomon, id est 'pacificus', in ea natus est et factus est in pace locus eius et in figura Christi sub etymologia urbis 'dominus dominantium' et 'rex regnantium' nomen accepit. quid referamus Dauid et totam progeniem eius, quae in hac ciuitate regnauit? quanto Iudaea a ceteris prouinciis, tanto haec urbs cuncta sublimior est Iudaea. et ut coactius disse- ramus, totius prouinciae gloria metropoli uindicatur et, quid- quid in membris laudis est, omne refertur ad corpus.

7 *Eph. 5, 14 16 Ps. 75, 3 18 cf. I Tim. 6, 15

4 caluarie B scil.] *add.* et K ibi G 5 secundi A et] id est A 6 prop.] protoplasti G 7 nunc *Ka.c.m.2* completur A 8 inluminauit G 10 recensiri (*corr. -seri m.2*) A nostr. ist. pr. om. K 12 demonstrans B finem K 13 nomine K 14 est] es B, om. G 15 post om. K pacis uisionem B 16 solomon G salamon K in ea nat.] inuentus B 17 *alt.* in om. G subito aemologia K ethimol. AB etoemol. G 18 dominus] dominans B regnantium G regum *cet.* acc. om. B 19 referemus G; *add.* et K de G tota progenie G totam] tantam K quae] qua B *add.* et s. l. K 20 quantum A a om. KB 21 cuncta urbs (*sic*) A ut om. K coactius A diseramus G 22 glorie B de metropoli A ppli B uincatur K 23 corp.] caput G

4. Iamdudum te cupientem in uerba prorumpere ipsi litterarum apices sentiunt et uenientem contra charta intellegit quaestionem. respondeas quippe et dicas haec olim fuisse, quando dilexit dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob et fuerunt fundamenta eius in montibus sanctis — licet et haec possint altius interpretari —, postquam uero consurgenti domini uox illa per-tonuit: ecce relinquetur uobis domus uestra deserta et flebiliter ruinam ipsius prophetauit dicens: Hierusalem, Hierusalem, quae occidis prophetas et lapidas eos, qui ad te missi sunt, quotiens uolui congregare filios tuos sicut gallina pullos sub alas suas, et noluisti. ecce dimittetur uobis domus uestra deserta et, postquam uelum templi scissum est et circumdata ab exercitu Hierusalem et dominico cruore uiolata, tunc ab ea etiam angelorum praesidia et Christi gratiam recessisse; denique etiam Iosephum, qui uernaculus scriptor est Iudaeorum, adserere illo tempore, quo crucifixus est dominus, ex adytis templi uirtutum caelestium erupisse uocem dicentium: ‘transmigremus ex his sedibus’, ex quibus et aliis apparere, ubi abundauit gratia, ibi superabundasse peccatum; et postquam audierunt apostoli: euntes ergo docete omnes gentes et ipsi apostoli dixerunt: oportebat quidem uobis pri-

4 cf. Ps. 86, 2 5 cf. Ps. 86, 1 7 Matth. 23, 38 etc. 9 *Matth. 23, 37—38 etc. 14 cf. Matth. 27, 51 etc. 17 cf. Ioseph. bell. Iud. VI 5, 3 20 cf. Rom. 5, 20 22 Matth. 28, 19 23 *Act. 13, 46

1 cupiente *K* cupientes *Aa.c.* 2 ueniente *A* contra *om.* *A* carta *GA* cartā *B* cartham *K* intellegit *B* 3 respondebis *ς* dicas *ς* hoc *ς* 6 et *om.* *G* possunt *G* 7 uera *B* consurgenti *A* ecce *om.* *ς* 9 eius *ς* 10 occidit *B* occidisti *K* eas *B* 12 gall.] *add.* congregat *K* sub al. suas] suos sub alas suas *K* suos sub alis *ς* 13 demittitur *K* 14 postquam] post *A* 15 domini *K* 16 gratia *B* 17 ioseppum (*pr. p exp.*) *A* ioseph hunc *K* uernaculum *A* 18 ex] et *B* adyt. *G* adit. *cet.* 19 uoce *B* uoces *ς* 20 et *om.* *A* 21 gratiam *Ka.c.A* ibi *om.* *B* superabundauit *B* pecc.] *reliqua om.* *A* 22 ergo *om.* *KB* 23 et *om.* *B* dixerint *B* uob. qu. *K*

mum adnuntiare uerbum; quoniam autem nolulistis, ecce transimus ad gentes, tunc omne sacramentum Iudaeae et antiquam dei familiaritatem per apostolos in nationes fuisse translata.

5. Ualida quidem quaestio et quae possit etiam eos, qui scripturarum aliquid adtigerunt, concutere, sed perfacile soluitur. numquam enim fleret eam dominus conruentem, nisi diligeret; fleuit et Lazarum, quia amabat illum. et hoc tamen prima fronte cognoscito, non loci, sed hominum fuisse peccatum, uerum, quia interfectio populi captiuitas ciuitatis est, propterea urbem deletam, ut populus puniretur, ideo templum subrutum, ut typicae hostiae tollerentur. ceterum, quantum ad locum pertinet, per profectus temporum multo nunc angustior est, quam ante fuit. uenerabantur quondam Iudaei sancta sanctorum, quia ibi erant cherubin et propitiatorium et arca testamenti et manna et uirga Aaron et altare aureum: nonne tibi uenerabilius uidetur sepulchrum domini? quod quotienscumque ingredimur, totiens iacere in sindone cernimus saluatorem et paululum ibidem commorantes rursus uidemus angelum sedere ad pedes eius et ad caput sudarium conuolutum. cuius sepulchri gloriam multo ante, quam excideretur a Ioseph, scimus Esariae uaticinio prophetatam dicentis: et erit requies eius honor, quod scilicet sepulturae domini locus esset ab omnibus honorandus.

6. Sed dicis: 'quomodo in Apocalypsi Iohannis legimus: et

7 cf. Matth. 23, 37—38 etc. 8 cf. Ioh. 11, 35—36 20 cf. Ioh. 20, 12 cf. Ioh. 20, 7 21 cf. Matth. 27, 60 etc. 22 *Esai. 11, 10 25 *Apoc. 11, 7—8

1 adnuntiari *B* uerb.] *add.* dei *ς* aut. *om.* *B* ecce nol. *B*
 3 iudae *G* 4 translatum *K* 5 posset *B* 7 eam fl. *B* 8 eum *ς*
 9 locis *G* 10 ciu.] captiuitatis *K* 11 urb.] *add.* fuisse *G* ut] et *B*
 12 typ.] apice *B* 13 profectos *B* multo—est] multorum cautiores *B*
 angustior *K* 14 quam ante] quante *B* quodam *G* 15 erat *B*
 cherubim *ς* archa *G* 16 *pr.* et *om.* *ς* 17 quod] in quo *G*
 19 paulum *K* 22 esariae *K* isaiae *ς* proph(etatum) *G* (tatum *ex*
 tam *m.2*) *K* 23 honorum *B* 25 dices *B*

occidet illos — haud dubium quin prophetas — bestia,
 quae ascendit ex abyssu. et corpora eorum in pla-
 teis ciuitatis magnae, quae uocatur spiritaliter
 Sodoma. et Aegyptus, ubi et dominus eorum cruci-
 5 fixus est? si enim', ais, 'ciuitas magna, in qua crucifixus est
 dominus, spiritaliter Sodoma appellatur et Aegyptus, ergo
 Hierusalem Sodoma est et Aegyptus, in qua crucifixus est
 dominus'. primum scire te uolumus omnem sanctam scriptu- 2
 ram non posse sibi esse contrariam et maxime unum aduer-
 10 sum se non discrepare librum et, ut plus adiciamus, eundem
 locum eiusdem libri. in Apocalypsi quippe, de qua nunc testi-
 monium protulisti, ante decem circiter uersiculos scribitur:
 surge et metire templum dei et altare et adorantes
 in eo. atrium autem, quod est foris templum, eice fo-
 15 ras et ne metiaris eum, quoniam datum est gentibus
 et ciuitatem sanctam calcabunt mensibus quadra-
 ginta duobus. si enim Apocalypsis multo post passionem 3
 domini scripta est a Iohanne et in ea Hierusalem sancta ciui-
 tas appellatur, quomodo rursus spiritaliter Sodoma uocatur
 20 et Aegyptus? nec statim potes dicere sanctam dici Hierusalem
 caelestem, quae futura est, et Aegyptum et Sodomam eam,
 quae conruit, appellari, quia de futura dicitur, quod bestia,
 quae ascensura est de abyssu, faciat aduersus duos prophetas

6. 19 cf. Apoc. 11, 8 13 *Apoc. 11, 1—2 21 cf. Hebr. 12, 22
 22 cf. Apoc. 11, 7—8

1 occidit *K* 2 ascendet *GB* eor. iacebunt *G* plateis] *add.* eius *K*
 3 spiritaliter et *ς* 4 ubi—6 Aegyptus *om.* *B* 5 si—est *om.* *K*
 6 dom.] *add.* nulla est alia nisi hierusalem ubi autem crucifixus est do-
 minus *ς* spirital. *ς* (*semper*) 8 te scire *ς* uelimus *B* 9 posse
om. *B* aduersus *K* 10 ut *om.* *B* eundem *om.* *K* 11 eiusdem
 (eiusdemque *ς*) libri (libro *K*) loc. *KBς* apocalipsin *B* quippe]
 quoque *B* 13 dei *om.* *B* tert. et *om.* *B* 14 foris] foras *B* foras]
 foris *K* 15 eum] illud *ς* 16 sanctam *exp.* *K* 17 duobus *ex* diebus *B*
 18 ab *B* iherosolima *B* 19 spiritaliter *ς*, *om.* *K* 20 potest *K*
 dici *om.* *K* 21 aegyptus et *K*, *om.* *ς* sodoma *K* ea *K*, *om.* *ς*
 22 dic.] loquitur *G* 23 faciet *ς* aduersum *B*

bellum et uincat illos et occidat et corpora eorum iaceant in
 4 plateis ciuitatis magna. de qua ciuitate et in fine eiusdem
 libri scribitur: et ciuitas in quadrato posita est et
 longitudo eius et latitudo tanta est, quanta et alti-
 tudo. et mensus est ciuitatem de harundine per 5
 stadia duodecim milia. longitudo et latitudo et
 altitudo eius aequalia sunt. et mensus est muros
 eius centum quadraginta quattuor cubitorum men-
 sura hominis, quae est angeli. et erat structura
 muri eius ex lapide iaspide, ipsa uero ciuitas auro 10
 5 mundo et cetera. ubi quadrum est, nec longitudo nec lati-
 tudo appellari potest. et quae est ista mensura, ut tanta sit
 longitudo et latitudo, quanta et altitudo eius, et muri de
 lapide iaspide et tōta ciuitas de auro mundo et fundamenta
 et plateae eius de lapidibus pretiosis et duodecim portae 15
 fulgentes margaritis?

7. Cum ergo haec non possint carnaliter accipi — absur-
 dum quippe est per duodecim milia stadiorum tantam ciui-
 tatis longitudinem et latitudinem, quantam et altitudinem
 praedicari —, spiritaliter intellegenda sunt singula. et ciuitas 20
 magna, quam uidelicet prius aedificauit Cain et nominauit
 eam ex uocabulo filii sui, hic mundus accipiendus est, quem
 accusator fratrum suorum diabolus et fratricida periturus
 extruxit uitiiis, sceleribus condidit, iniquitate conpleuit, qui
 2 spiritaliter appellatur Sodoma et Aegyptus. de qua Sodoma 25

3 *Apoc. 21, 16—18 12 cf. Apoc. 21, 16—21 21 cf. Gen. 4, 17
 25 cf. Apoc. 11, 8

1 uincet *G* eos *B* occidet *G* iacebunt *G* 2 platea *G* de]
 da *B* 3 quadro *B* 4 lat.] *add.* eius *B* 5 de] per *B* arundinem *GB*;
add. aurea *G* per *om.* *B* 6 dodecim *Ka.c.* duodeci *Ga.c.* long.
 eius *K* et alt. *om.* *K* 8 quatt.] tria milia *B* 9 est *om.* *B*
 10 iaspide *G* ex auro *G* 11 quadratum *B* est] *add.* ibi *G*
 12 tanti *K* 13 lat.] altitudo *G* alt. et *om.* *K* alt.] latitudo *Gp.c.*
 14 iaspide *G* 17 possent *B* acc.] intelligi *B* 18 ciuitas *B*
 19 lat.] altitudinem *K* quanta *B* 20 sing.] omnia *B* 22 acc.]
 intelligendus *G* 24 struxerat *B* uitiiis et *G* qui] quae *G*

scribitur: restituetur Sodoma in antiquum, quod scilicet ita restituendus sit mundus, ut ante fuit. neque enim possumus credere rursus aedificandam Sodomam et ceteras, Gomorram uidelicet et Adaman et Seboim, in perpetuos cineres
 5 relinquendas. Aegyptum autem numquam pro Hierusalem legimus, sed semper hunc mundum. et quia longum est de scripturis innumerabilia exempla congerere, unum testimonium proferamus, ubi manifestissime mundus hic Aegyptus appellatur. in epistula catholica Iudas apostolus, frater Iacobi, scribit
 10 dicens: commonere autem uos uolo scientes semel omnia, quoniam Iesus populum de terra Aegypti saluans secundo eos, qui non crediderunt, perdidit. et ne putares de Iesu dici filio Naue, statim sequitur: angelos uero, qui non seruauerunt suum principatum,
 15 sed dereliquerunt suum domicilium, in iudicium magni diei uinculis aeternis sub caligine reseruauit. et ut credas, ubicumque simul Aegyptus et Sodoma et Gomorra nominantur, non loca, sed mundum hunc interpretari, statim iungit exemplum: sicut Sodoma et Gomorra
 20 et finitimae ciuitates simili modo exfornicatae et abeuntes post carnem alteram factae sunt exemplum ignis aeterni poenam sustinentes. et quid
 5 necesse est plura conquirere, cum post passionem et resurrectionem domini Mattheus euangelista commemorat: et petrae
 25 scissae sunt et sepulchra aperta et plurima corpora dormientium sanctorum surrexerunt. et egredientes de sepulchris post resurrectionem suam ingressi sunt sanctam ciuitatem et apparuerunt

1 *Ezech. 16, 55 4 cf. Deut. 29, 23 10 Iudas 5 13 Iudas 6
 19 Iudas 7 24 *Matth. 27, 51—53

2 sit] est *K* 3 sursum *K* 4 scilicet *G* *pr.* et *om.* *B* adamam *G* eseboim *K*; *add.* sed *G* 6 hunc m.] pro hoc mundo *G*
 et] sed *K* 8 ibi *B* egiptus hic mun (*sic*) *B* aegyptus mundus *K*
 10 semel *om.* *B* 12 secundum *K* crediderant *G* 13 putaret *B*
 15 derelinq. *B* 16 diei] *dī* (= dei) *KB* externis *B* 18 sed *om.* *K*
 20 fornicatae *G* 21 exemplo *K* 24 matheus *B* 25 plura *B*

6 multis? nec statim Hierosolyma caelestis, ut plerique ridicule arbitrantur, in hoc loco intellegitur, cum signum nullum esse potuerit apud homines domini resurgentis, si corpora sanctorum in caelesti Hierusalem uisa sunt. cum ergo et euangelistae et omnis scriptura Hierosolymam sanctam nominent ciuitatem et psalmista praecipiat: adoremus in loco, ubi steterunt pedes eius, ne patiaris audire eam appellari Sodomam et Aegyptum, per quam dominus iurari uetat, quia sit ciuitas magni regis. 5

8. Maledictam terram nominant, quod cruorem domini hauserit, et quomodo benedicta loca putant, in quibus Petrus et Paulus, Christiani exercitus duces, sanguinem fudere pro Christo? si seruorum et hominum confessio gloriosa est, cur domini et dei non sit gloriosa confessio? martyrum ubique sepulchra ueneramur et sanctam fauillam oculis adponentes, si liceat, etiam ore contingimus: et monumentum, in quo dominus conditus est, quidam aestimant neglegendum? si nobis non credimus, credamus saltim diabolo et angelis eius, qui, quotienscumque ante illud de obsessis corporibus expelluntur, quasi in conspectu tribunalis Christi stantes contremescunt, rugiunt et sero dolent crucifixisse, quem timeant. si post passionem domini, ut scelerata uox concrepat, hic detestabilis locus est, quid sibi uoluit Paulus Hierosolymam festinare, ut ibi faceret pentecosten? qui retinentibus se locutus est dicens: quid 15 20 3

1 cf. Hebr. 12, 22 6 *Ps. 131, 7 8 cf. Matth. 5, 35 24 *Act. 21, 13

1 nec] non *B* iherosolima *B* sicut *g* rid.] periculose *K*
 2 cum] cur *K* 4 iherusalem *B* 5 euangelista *B* omnes scripturae *g* hierosolimam *B* 6 praec. ut *g* in loco *om. B* 7 eius *om. B* audiri *B*, *om. g* 8 aegyptus *K* iurare *K* 9 magni ciu. *B*
 10 cruore *B* hauserat *K* 12 Christiani *om. B* fundere *G* fugere *B*
 13 professio *B* 14 et mart. *g* utique *B* 15 si lic.] scilicet *B*
 16 monim. *K* deus *K* 17 extimant *G* 18 saltem *G* zabulo *K*
 19 illum *B* 20 contremiscunt *B*; et *add. G* rugient *K* 21 dolent se *G* timebant *B* 22 testabilis *K* 23 uoluerit *B* herosolimam *B* ut ibi] ubi *K* 24 qui *om. G* se fratribus *G*

facitis flentes et conturbantes cor meum? ego enim non solum ligari, sed et mori in Hierusalem paratus sum pro nomine domini Iesu. quid ceteri sancti et inlustres uiri, quorum uota et oblationes post praedicationem Christi ad fratres, qui erant Hierosolymis, deferebantur?

9. Longum est nunc ab ascensu domini usque ad praesentem diem per singulas aetates currere, qui episcoporum, qui martyrum, qui eloquentium in doctrina ecclesiastica uirorum Hierosolymam uenerint putantes se minus religionis, minus habere scientiae nec summam, ut dicitur, manum accepisse uirtutum, nisi in illis Christum adorassent locis, in quibus primum euangelium de patibulo coruscauerat. certe, si etiam praeclarus orator reprehendendum nescio quem putat, quod litteras Graecas non Athenis, sed Lilybaei, Latinas non Romae, sed in Sicilia didicerit, quod uidelicet unaquaeque prouincia habeat aliquid proprium, quod alia aequae habere non possit, cur nos putamus absque Athenis nostris quemquam ad studiorum fastigium peruenisse?

10. Nec hoc dicimus, quo rennuamus regnum dei intra nos esse et sanctos uiros etiam in ceteris esse regionibus, sed quo hoc adseramus uel maxime, eos, qui in toto orbe sunt primi, huc pariter congregari. ad quae nos loca non ut primae, sed ut extremae uenimus, ut primos in eis omnium gentium cerneremus. certe flos quidam et pretiosissimus lapis inter ecclesiastica ornamenta monachorum et uirginum chorus est. quicum-

14 cf. Cicero diu. in Caec. 39 20 cf. Luc. 17, 21

2 in om. K	3 sancti cet. B	5 iherosolimas B	9 lonquentium
(pr. n eras.) K	10 uen. hier. s	iherosolimam B	minus se s se
om. B	munus B utroque loco	12 uirtutem B	alt. in] de s
13 sic B	14 reprehendendo B	nescio s. l. K	15 sed om. B
lillie B lybiae G	17 al. habet B	posset B	19 fastigia s
perbenire G	20 nec] et K	quod G	renuamus Ga.c. domini B
nos s. l. K	22 quod K	24 peruenimus K	primas B cern.]
terremur K	25 quidem B		

que in Gallia fuerit primus, huc properat. diuisus ab orbe nostro Britannus, si in religione processerit, occiduo sole dimisso quaerit locum fama sibi tantum et scripturarum relatione cognitum. quid referamus Armenios, quid Persas, quid Indiae et Aethiopum populos ipsamque iuxta Aegyptum fertilem monachorum, Pontum et Cappadociam, Syriam Coelen et Mesopotamiam cunctaque orientis examina? quae iuxta saluatoris eloquium dicentis: ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilae concurrunt ad haec loca et diuersarum nobis uirtutum specimen ostendunt. uox quidem dissona, sed una religio. tot paene psallentium chori, quot gentium diuersitates, et inter haec, quae uel prima in Christianis uirtus est, nihil adrogans, nihil de continentia supercilii: humilitatis inter omnes contentio est. quicumque nouissimus fuerit, hic primus putatur. in ueste nulla discretio, nulla adm- ratio. utcumque placuerit incedere, nec detractationis nec laudis est. ieiunia quoque neminem subleuant; nec defertur inediae nec moderata saturitas condemnatur. suo domino stat unusquisque aut cadit. nemo iudicat alterum, ne a domino iudicetur. et quod in plerisque prouinciis familiare est, ut genuino dente se lacerent, hic penitus non habetur. procul luxuria, procul uoluptas.

11. Tanta in ipsa urbe orationum loca, ut ad peragrandum dies

8 *Matth. 24, 28 etc. 18 Rom. 14, 4 19 cf. Matth. 7, 1 etc.

2 brittanus *G* britanus *B* regione *K* 3 queret *B* loco *K*
 4 perses *K* 5 aethiopiae *ς* ipsaque *K* ipsam quoque *G* fertile *G*
 6 capadociam *B* Syr. om. *B* choelen *G* celen *B* 7 cunctam-
 que *K* exanima *B* 9 et om. *G* 10 diuisarum *B* 11 cori *B* quot]
 quod *GK* 12 et om. *ς* inter haec—19 iudicetur] prima monachorum
 uirtus hoc est, ut nihil sibi de professione, nihil de continentia
 blandiatur, sed humiliatis inter eos contentio sit et, quicumque nouissimus
 fuerit, hic primus potetur (*sic*) nec extra modum inediae deferatur
 nec inmoderata saturitas condemnatur. nemo iudicet alterum, ne a domino
 iudicetur. unusquisque enim suo domino stat aut cadit *I* 16 detracta-
 tionis *G*, sed cf. p. 342, 9 est nec laud. *ς* 17 queque *B* def.
 om. *B* 22 falso a uoce uerum (p. 341, 1) demum noui capituli initium
 sumunt edd. 23 ipso *Ga.c.m.2* ad] om. *K* ad ea *ς* peragranda *ς*

sufficere non possit: uerum, ut ad uillulam Christi et ad Mariae
 diuersorium ueniamus — plus enim laudat unusquisque, quod
 possidet —, quo sermone, qua uoce speluncam tibi possumus
 saluatoris exponere? et illud praesepe, in quo infantulus uagiit,
 5 silentio magis quam infirmo sermone honorandum est. ubi sunt
 latae porticus? ubi aurata laquearia? ubi domus miserorum
 poenis et damnatorum labore uestitae? ubi ad instar palatii opi-
 bus priuatorum extractae basilicae, ut uile corpusculum hominis
 pretiosius inambulet et, quasi mundo quicquam possit esse
 10 ornatius, tecta sua magis uelit aspicere quam caelum? ecce 2
 in hoc paruo terrae foramine caelorum conditor natus est.
 hic inuolutus pannis, hic uisus a pastoribus, hic demonstratus
 ab stella, hic adoratus a magis. et, puto, sanctior locus est
 rupe Tarpeia, quae de caelo saepius fulminata ostendit, quid
 15 domino displiceret.

12. Lege Apocalypsin Iohannis et, quid de muliere purpu-
 rata et scripta in eius fronte blasphemia, septem montibus,
 aquis multis et Babylonis cantetur exitu, contuere. exite,
 inquit dominus, de illa, populus meus, et ne participes
 20 sitis delictorum eius et de plagis eius non acci-
 piatis. ad Hieremiam quoque regrediens scriptum pariter

18 *Apoc. 18, 4

1 posset *B* ut *om.* *K* uillam *IIΣDB*² Christi *om.* *IIΣDB*² *alt.* ad
om. *ς* 2 diuersorum *B*¹ enim *om.* *IIΣDB*² laudat *om.* *B*² 3 possumus
om. *IIΣDB*² 4 exponam *IIΣDB*² qua *ς* uagit *B*¹ 5 honorandus *B*¹
 6 portis *Ka.c.* aureata *B*¹ sunt domos (*sic*) *B*¹ 7 ad *om.* *II*
 opibus *om.* *IIΣDB*² 8 instructae *K* 9 quas *B*¹ posset *B*¹ esse
om. *B*¹ 10 orn. libentius *G* mag. sua *ς* uelis *K* uelint *B*²
 uellent *B*¹ caelum] *add.* bethlem *D* bethleem *ς* behleem *II* belleem *B*²
 12 *alt.* hic—past. *in mg.* *ς* demonstratur *IIΣB* 13 ab] a *K* ado-
 ratur *IIΣB*² et hic *ς* loc. sanct. *ς* santior *IIa.c.ΣD* sanctus *B*¹
 14 tarpeiae *IIΣDB*² ostenditur *IIΣDB*² quod *B*² 15 deo *DB*²
 de eo *IIΣ* displicere (*add.* ē *II*) *IIΣDB*² 16 lege—342, 4 inmundi
om. *IIΣDB*² lege in *G* apocalypsin *G* apocalipsin *B* apocalypsim *K*
 qui *B* 18 exitum *B* exitium *K* 19 inq. dom. d. i.] de illa inquit *B*
 21 ad—adt. *om.* *B* regr.] regem dicens *K*

ad tēde: fugite de medio Babylonis et resaluate unusquisque animam suam. cecidit enim, cecidit Babylon illa magna et facta est habitatio daemoniorum et custodia omnis spiritus inmundi. est quidem ibi sancta ecclesia, sunt tropea apostolorum et martyrum, est Christi uera confessio et ab apostolis praedicata fides et gentilitate calcata in sublime se cotidie erigens uocabulum Christianum, sed ipsa ambitio, potentia, magnitudo urbis, uideri et uidere, salutari et salutare, laudare et detrahere, audire uel proloqui et tantam frequentiam hominum saltim inuitum pati a proposito monachorum et quiete aliena sunt. aut enim uidemus ad nos uenientes et silentium perdimus, aut non uidemus et superbiae arguimur. interdumque, ut uisitantibus reddamus uicem, ad superbas fores pergitur et inter linguas rodentium ministrorum postes ingredimur auratos. in Christi uero, ut supra diximus, uillula tota rusticitas et extra psalmos silentium est. quocumque te uerteris, arator stiuam tenens alleluia

1 *Hier. 28 (51), 6 2 *Apoc. 18, 2

1 resalbet *G* saluate *ς* 3 babyloonia *K* illa *om.* *KB* daemonium *K* 4 omnes *B* est] si *II* est si *ΣD* ibi quid. *B²* 5 sunt trop.] syntropea *B²* sint *IID* tropea] prope *B¹* tropea *K* est] et *ς* 6 uera xpi *II* et] est *ς* ab (*om.* *B¹*) apostolo *KB¹* apostolorum *IIΣDB²* gentilitati *B²* 7 sublimi *D* se *om.* *IIΣDB²* erigis *IIΣDB²* xpian. uoc. *B¹* uoc.] receptaculum *K* 8 ipsa *om.* *IIΣDB²* uideri] monachi specialiter expetenda est solitudo et orbis habitatio fugienda quia uideri *I'* 9 sal. et sal.] saluatori et saluatore *K* *all.* et *om.* *GIIΣD* trahere *B²* derahere *B¹* aud. *I'* uel aud. *cet.* 10 tanta (-am *B¹*) frequentia *IIΣDB* hom. freq. *G* saltem *Gp.c.* salutem *Ga.c.B¹* pati *I'* uideri *cet.* a prop.] apposito *B¹* 11 et] et a *DB²* laeta et a *IIΣ* quiete] quae *B¹* alienae *IIΣB²* sunt] *add.* s. l. omnia *m²* *K* uen. ad nos *I'* 12 aut si *IIΣDB²* et *om.* *IIΣD* 13 superbia *Σ* superbi *IIIDB²* arguēmor *I'* interdum quoque *G* interdum *IIΣDB²* ut *om.* *B¹* uis. nos *G* 14 superbus *I'* foris *IIΣ* pergemus *I'* currimus *B* et *om.* *IIΣDB²* rudentium *IK* rugentium *B¹* 15 ingraedimus *K* auratus *I'* armatus *B¹* deauratos *II, B²* (o *ex* a) deauratas *ΣD* uilla ut s. dix. *IIΣDB²* 16 et *om.* *IIΣDB²* 17 est s. l. *K* retinens *IIΣDB*

decantat, sudans messor psalmis se auocat et curua adtondens uitem falce uinitor aliquid Dauiticum canit. haec sunt in hac prouincia carmina, hae, ut uulgo dicitur, amatoriae cantiones, hic pastorum sibilus, haec arma culturae.

5 13. Uerum quid agimus nec, quid deceat, cogitantes solum, quod cupimus, hoc uidemus? o quando illud tempus adueniet, cum anhelus nuntium uiator adportet, Marcellam nostram ad Palaestinae litus adpulsam, et toti monachorum chori, tota uirginum agmina concrepabunt? obuiam iam gestimus occur-
10 rere et non expectato uehiculo concitum pedibus ferre corpus. tenebimus manus, ora cernemus et a desiderato uix auellemur amplexu. ergone erit illa dies, quando nobis liceat speluncam 2 saluatoris intrare? in sepulchro domini flere cum sorore, flere cum matre? crucis deinde lignum lambere et in oliueti monte
15 cum ascendente domino uoto et animo subleuari? uidere exire Lazarum fasciis conligatum et fluentā Iordanis ad lauacrum domini puriora? inde ad pastorum caulas pergere, in Dauid orare mausoleo, Amos prophetam etiam nunc bucina pastorali in sua conspiciere rupe clangentem? ad Abraham, Isaac et
20 Iacob, trium quoque inlustrium feminarum uel tabernacula properare uel memorias? uidere fontem, in quo a Philippo eunuchus est tinctus? Samariam pergere et Iohannis baptistae Helisaeique et Abdiae pariter cineres adorare? ingredi spe-

14 cf. Act. 1, 9—12 15 cf. Ioh. 11, 44 16 cf. Matth. 3, 13—17 etc.
17 cf. Luc. 2, 8 cf. III Reg. 2, 10 18 cf. Am. 1, 1, 7, 14 19 cf. Gen. 49, 29—31 21 cf. Act. 8, 36—38 23 cf. III Reg. 18, 4

1 cantat *Ka.c.* messor *s. l. Σ* psalmis *s. l. B²* aduocat *B¹*
curuam *B¹* 2 uite (-ae) *IIΣD*, *om. B¹* falcem *IIDB¹* uinior uel
iunior *B¹* dauidicum *Gp.c.* 3 carm. *om. K* hac(e)c *Ka.c.B¹*
cantationes *ς*; *add. uale ΣD uale explicit II* 4 hic] his *B* 5 aga-
mus *B* ne *G* 6 temp. ill. *ς* 7 anelus *B* angelus *K* 8 impulsam *B*
10 concitatum *B* ferre *om. B* 11 cernimus *KB* a] ad *B* te *G*
auellimur *K* 12 liceat in *B* 14 in *om. B* montē *B* 16 fasciis *B*
iordannis *G* 18 mausolio *B* mansuleo *K* amo propheta *B* 19 suā—
rupē *B* prospicere *ς* abraham *K* ysahac *B* et *s. l. K*
21 phylippo *K* pilippo *G* 22 eunucus *B* tentus *B* 23 helis(ss)
ae(e)*B*ique *GKB* elisaei quoque *ς* ingredi in *B*

luncas, in quibus persecutionis et famis tempore prophetarum
 3 agmina sunt nutrita? ibimus ad Nazareth et iuxta interpre-
 tationem nominis eius 'flore[m]' uidebimus Galilaeae. haud pro-
 cul inde cernitur Cana, in qua aquae in uinum uersae sunt.
 pergemus ad Itabyrium et ad tabernacula saluatoris, non, ut 5
 Petrus quondam uoluit, <eum> cum Moysi et Helia, sed cum patre
 cernemus et spiritu sancto. inde ad mare uenimus Gennesareth
 et de quinque et septem panibus uidebimus in deserto quinque
 et quattuor milia hominum saturata. apparebit oppidum Naim,
 in cuius portis uiduae filius suscitatus est. uidebitur Hermonin 10
 et torrens Endor, in quo superatus est Sisara. Capharnaum
 quoque signorum domini familiaris, sed et omnis pariter Galilaea
 4 cernitur. tunc, comitante Christo cum per Selo et Bethel et
 cetera loca, in quibus ecclesiae quasi quaedam uictoriarum
 domini sunt erecta uexilla, ad nostram speluncam redierimus, 15
 canemus iugiter, crebro flebimus, indesinenter orabimus et
 uulneratae iaculo saluatoris in commune dicemus: inueni,
 quem quaesiuit anima mea: tenebo eum et non
 dimittam illum.

4 cf. Ioh. 2, 1—10 5 cf. Matth. 17, 4 etc. 7 cf. Matth. 14,
 15—21. 15, 32—38 etc. 9 cf. Luc. 7, 11—17 10 cf. Iudd. c. 4
 11 cf. Matth. 4, 13 etc. 17 *Cant. 3, 4

2 iusta *G* 3 haut *codd.* 4 cernitur *KB* canahan *B* 5 per-
 gimus *KB* hitabyrium *K* itabarium *B* ad *om. B* saluatorem
Engelbrecht 6 quond.] quando *B* eum *addidi, om. codd.* moysi *K*
 mose *GB* moyse *ς* alt. cum *om. B* 7 cernimus *KB* uenimus *G*
 gennes. *K* genes. *B* genness. *G* genez. *ς* 9 hom. mil. *G* saturari *B*
 naym *B* 10 porta *ς* uideb. et *ς* ermonin *B* hermonim *ς*
 11 aendor *G* capharnaum *K* 12 familiam *G* familiare *ς* sed et
 (*ex set*) *G* et *KB* gallilaea (*alt. a s. l.*) *K* 13 cernitur *K* tunc]
 cum *K* et tunc *ς* selo *GK* (*cf. LXX*) seloth *B* silo *ς* betel *B*
 16 fleuimus *G* orauimus *G* et *om. B* 17 inuenimus *B* 18 quae-
 siit *Ka.c.* 19 illum] *add. explicit paulae et eusthociae ad marcellam*
 exhortatoriam (*sic*) de locis sanctis *K*

XLVII.

AD DESIDERIUM.

1. Lecto sermone dignationis tuae, quem mihi nec opinanti tua beniuolentia tribuit, gausus quidem sum testimonium
 5 honesti et eloquentissimi uiri, sed in memet reuersus satis dolui indignum tantis laudibus atque praeconio opprimi me potius quam leuari. scis enim dogma nostrum humilitatis tenere uexillum et per ima gradientes ad summa nos scandere. quo-
 10 tus igitur ego uel quantus sum, ut eruditae uocis merear testimonium, ut mihi ab eo palma eloquentiae deferatur, qui scribendo disertissime deterruit, ne scriberem? uerumtamen audendum est et caritas, quae non quaerit, quae sua sunt, sed quae proximi, reddat salutationis officia, quoniam locum implere non ualet praeceptoris.

15 2. Gratulor tibi et sanctae atque uenerabili sorori tuae Serenillae, quae $\varphi\epsilon\rho\nu\acute{o}\mu\omega\varsigma$ calcatis fluctibus saeculi ad Christi

12 I Cor. 13, 5

F = Veronensis XVI. 14 s. IX.*J* = Vindobonensis lat. 934 s. IX. Θ = Parisinus lat. 1869 s. IX. Σ = Turicensis Augiensis 41 s. IX.*D* = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*C* = Vaticanus lat. 5762 s. X.*B* = Berolinensis lat. 18 s. XII.

2 ad desiderium *codd.* (Σ in *mg.* *m2*) praeter *J* (hieronⁱ epist); Hieronymi nomen exhibent tituli in *FJJB* 3 lectus sermo *F Θ a.c.m2,DC*
 4 sum quid. *B* testimonium *F,J* (*alt.* in *eras.*) ad (*add.* *m2*) testi-
 monium Σ -nio *cet.* 5 eloquentis *JJB* uiris et *D* 6 me
s. l. m2 Θ , *om.* *DC* 7 leuare Σ 8 nos] non *B* ascendere *FJ*
 conscendere Σ 9 eruditus uotis [*F* 10 ab eo] habeo *FJa.c.*
 defferatur *FC,J* (*pr.* e *ex i*) 11 disertissime (-mae) *FJC,Bar.* 12 au-
 diendum *FJ Σ* et] ut ς *alt.* quae *om.* Σ 13 quae *om.* *J* salua-
 tionis *Σ a.c.m2* impl. n. ual. loc. *B* 15 tibi] ubi *D* adque *Σ a.c.*
 hac *B* uenerabilis *Ja.r.B* sororis *B* 16 serenilla *D* Φ EPON-
 NY(*IF Σ*)MOC *FJ Σ* AEIIONIAWC *B* deponsaWC *D,Θ* (*in mg.* at Φ EPA-
 INYMWOC *m2*) deponyaWC *C* et saec. Θ (*et del. m2*). *D*

tranquilla peruenit, quamquam hoc. nominis uaticinium etiam
 in te praedestinatum sit. legimus enim sanctum quoque Dani-
 helum appellatum 'desideriorum uirum' et amicum dei, quia
 2 mysteria eius scire desiderabat. itaque, quod uenerabilis Paula
 me est deprecata, ut facerem, sponte facio hortorque uos et 5
 precor per domini caritatem, ut nobis uestros tribuatis aspectus
 et per occasionem sanctorum locorum tanto ditetis munere.
 certe, si consortia displicuerint, adorasse, ubi steterunt pedes
 domini, pars fidei est et quasi recentia natiuitatis et crucis
 ac passionis uidisse uestigia. 10

3. Opusculorum-meorum, quia plurima euolauerunt de nidulo
 suo et temerario editionis honore uulgata sunt, nihil misi, ne
 eadem forsitan mitterem, quae habebas. quodsi exemplaria
 liberit mutuari, uel a sancta Marcella, quae manet in Auen-
 tino, uel a Lōth temporis nostri, Domnionē, uiro sanctissimo, 15
 accipere poteris. ego autem opperens praesentiam tuam aut
 totum dabo, cum adfueris, aut, si hoc aliquae impederint
 2 difficultates, quaecumque praeceperis, libens mittam. scripsi
 librum de inlustribus uiris ab apostolis usque ad nostram
 aetatem imitatus Tranquillum Graecumque Apollonium et 20
 post catalogum plurimorum me quoque in calce uoluminis
 quasi abortiuum et minimum omnium Christianorum posui;
 ubi mihi necesse fuit, usque ad quartum decimum annum
 Theodosii principis quae scripserim, breuiter adnotare: quem

2 cf. Dan. 9, 23. 10, 11 8 cf. Ps. 131, 7

1 nom.] munus *Θa.c.m.2D* muneris *C* uaticinio *ς* 2 praedist. *JΘΞ*
 quoque] quamquam *Θa.c.m.2D* danielum *FJ* -ielem *Σ* -ihel (-iel *B*)
cet. 3 uir. des. *Σ* uirum *om. D* 4 eius *om. JΣ* scire *in mg. B*
 desiderabat *JΣ* -auit *cet.* ita *Σ* 5 est depr. *ΘDC* est exortata *F*
 exortata (*add. s. l. fuerat m2*) *Σ* exhortata *J* hortata est *B* facio]
reliqua om. FJΣ 6 uestro *D* 7 nos dit. *ς* 8 cons. nostra *ς*
 9 dom.] *add. saluatoris Θ (s. l. m2), B* 11 uolauerunt *B* nilo *C*
 14 mutari *D* 15 lot *C* nostri (*s. l.*) temp. *B* domnionē *B*
 domnionē *Θa.c.m.2* 16 operiens *codd.* 17 tot. tibi *ς* 23 dec. quart. *ς*
 24 teodosii *B*

librum cum a supra dictis sumpseris, quidquid de indice minus habueris, paulatim scribi faciam, si uolueris.

XLVIII (XLIX VALL.).

AD PAMMACHIUM.

5 1. Christiani interdum pudoris est etiam apud amicos tacere et humilitatem suam magis silentio consolari quam retractando ueteres amicitias ambitionis crimen incurrere. quamdiu tacuisti, tacui nec expostulare umquam super hac re uolui, ne non amicum quaerere, sed potentio-rem uiderer expetere. nunc autem
10 prouocatus officio litterarum primas semper partes habere temptabo et non tam rescribere quam scribere. ut et uerecunde hucusque tacuisse et uerecundius loqui coepisse cognoscar.

2. De opusculis meis contra Iouinianum quod et prudenter et amanter feceris exemplaria subtrahendo, optime noui. sed
15 nihil profuit ista diligentia, cum aliquanti ex urbe uenientes mihi eadem lectitarint, quae se Romae excepisse referebant. in hac quoque prouincia iam libri fuerant diuulgati et, ut ipse legisti, nescit uox missa reuerti. non sum tantae 2

18 Horat. a. p. 390

2 uolueris] *add.* explicit ad desiderium Θ

E = Veronensis XVII. 15 s. VII.

A = Berolinensis lat. 17 s. IX.

J = Vindobonensis lat. 934 s. IX.

Σ = Turicensis Augiensis 41 s. IX.

\S = Monacensis lat. 6313 s. IX.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

4 ad pammachium *JED* apologeticum (ad pologeticum \S) eiusdem operis ad pammachium *E* \S apollogeticum (*pr.* 1 *del.*) ad pamachium. prefatio *A*; Hieronymi nomen exhibet titulus in *D* 6 consulari *E* 7 tacuistis *J* 8 ne *ex* nec *A* \S 9 quaererem *E* 10 hab. part. \S 11 non s. l. Σ , *om.* *J* resc.] scribere Σ a c. 16 lectitarint *E**A* \S -rent *cet.* roma *A* recepisse *J* referebat Σ a c. 17 prouincia iam *ex* prouinciam *Em*2 iam *om.* *A* \S fuerunt \S

felicitationis, quantae plerique huius temporis tractatores, ut
 nugas meas, quando uoluerim, emendare possim. statim ut
 aliquid scripsero, aut amatores mei aut inuidi diuerso qui-
 dem studio, sed pari certamine in uulgus nostra disseminant
 et uel in laude uel in uituperatione nimii sunt non meritum
 5 stili, sed suum stomachum sequentes. itaque, quod solum
 3 facere potui, ἀπολογητικόν ipsius operis tibi προσεφώνησα, quem
 cum legeris, aut ipse pro nobis ceteris satisfacies aut, si tu
 quoque narem contraxeris, illam apostoli περικοπήν, in qua de
 uirginitate et nuptiis disputat, aliter disserere compelleris. 10

3. Nec hoc dico, quo te ad scribendum prouocem, cuius in
 sacris litteris studium prae me fero, sed ut alios, qui nos
 lacerant, hoc facere compellas. norunt litteras, uidentur sibi
 scioli: possunt me non reprehendere, sed docere. si aliquid
 scripserint, magis ex operis eorum conparatione mea interpretatio
 15 neglegetur. lege, quaeso te, et diligenter apostoli uerba con-
 sidera, et tunc uidebis me propter calumniam declinandam
 multo plus, quam ille uoluit, in maritos fuisse clementem.
 Origenes, Dionysius, Pierius, Eusebius Caesariensis, Didymus,
 Apollinaris latissime hanc epistolam interpretati sunt; quorum
 20 Pierius, cum sensum apostoli uentilaret atque disserteret et

9 cf. I Cor. c. 7

1 quanti pluresque § 2 possum *Ea.r.* possimus *Aa.c.* 3 *pr.* aut
s. l. J 7 pot. fac. *JΣ* potui] putauit § ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΝ *D*
 ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΝ (*s. l. excusatorium m2*) § ΑΠΟΛΟΘΗΤ (*s. l. T m2*,-
 ΙΚΟΝ *A* apologeticum *JΣ* ΠΡΟΣΕΦΩΝΗΣΑ *E,§* (*s. l. acclamaui m2*)
 Μ (*s. l. II m2*) ΠΟΙΟΝ (*s. l. add. E m2*) Φ (*ex O m2*) ΩΝΗ (*s. l. E m2*) ΣΑ *A*
 prosefonica *J,Σa.c.* prosefonica *Σp.c.* quae § 8 *pr.* aut *om. §*
 satisfaciens *J,Σa.c.* 9 quo conarem *Jp.c.m2* illa § ΠΕΡΙΚΟΠΗ
 Α ΠΕΡΙΚΟΜΗΝ *D* pericopen *Σ* pericopin *J* 10 disere *A,Σa.c.m2*
 dissere § 11 quod *A,J* (*seq. ad eras.*) ad te *Σa.c.* 12 prae me
 fero] praefero *D* mihi (*s. l. m2*) praefero *Σ* 13 compellis *Σa.c.*
 14 quid *§* 15 scrib(p)serit *E Aa.c.* ex *om. D* 16 neglegitur *AJ§*
 et *s. l. Σ* 18 quam *ex* quae *m2 A* 19 origenis *JΣD, A§a.c.* dio-
 nisius *codd. praeter E* pyerius *D* didimus *JΣ§* dydimus *D*
 20 apolin. *E* apollon. *Σa.c.* appollen. *J* 21 piaerius *E* edissereret *§*

proposuisset illud exponere: uolo autem omnes esse sicut
 me ipsum, adiecit: ταῦτα λέγων Παῦλος ἀντικρως ἀγαμίαν κηρύσ-
 σει. quod hic peccatum meum, quae duritia? uniuersa, quae 3
 scripsi, huic sententiae comparata lenissima sunt. reuolue
 5 omnium, quos supra memorauī, commentarios et ecclesiarum
 bibliothecis fruerē, et magis concito gradu ad optata coeptaque
 peruenies.

4. Audio totius in te urbis studia concitata, audio pontificis
 et populi uoluntatem pari mente congruere. minus est tenere
 10 sacerdotium quam mereri. libros sedecim prophetarum, quos
 in Latinum de Hebraeo sermone uerti, si legeris et delectari
 te hoc opere conperero, prouocabis nos etiam cetera clausa
 armario non tenere. transtuli nuper Iob in linguam nostram; 2
 cuius exemplar a sancta Marcella, consobrina tua, poteris mu-
 15 tuari. lege eundem Graecum et Latinum et ueterem editionem
 nostrae translationi compara, et liquido peruidebis, quantum
 distet inter ueritatem et mendacium. miseram quaedam τῶν
 ὑπομνημάτων in prophetas duodecim sancto patri Domnioni,
 Samuelem quoque et Malachim, id est quattuor Regum libros.
 20 quae si legere uolueris, probabis, quantae difficultatis sit diui-
 nam scripturam et maxime prophetas intellegere, et interpretum
 uitio, quae apud suos purissimo cursu orationis labuntur,
 apud nos scatere uitiiis. porro eloquentiam, quam pro Christo 3

1 *I Cor. 7, 7

1 illud *E* illum § 2 *Graeca praeter* ANTIKPTÉ *recte scripta prae-*
bet unus E ὁ Παῦλος § 3 hic] *add.* *quaeso §* meum] *add.*
 est *ΣD* *pr.* quae] atque § 4 lenissima § 6 concito *E, Aa.c.m2*
 8 urbis in te *JΣ* inter *Aḡa.c.* orbis *D* studio § *a.c.* 9 uolun-
 tate *Eḡ* 12 comperere *D* prouocauis *E* 13 non *bis E* iob
 (*non* hiob) *codd.* 14 exempla *J* sanctam *E* consubrina *J, Σa.c.*
 poterit *D* mutari *Ea.c.* 16 tantum *D* 17 quondam (*n s. l.*) §
Graeca mendose exhibent JΣD 18 duod. proph. *JΣ* sanctos *Aa.c.*
 domnionē *Ja.c.m2* domoni *Σa.c.* dommoni *E* 19 samuelem §
 libr. reg. *JΣ* 20 probaris *Ea.c.* prouabis *Ja.c.* difficultates *Aa.c.m2*
 22 labeuntur *Aa.c.* 23 scat. ap. nos *Σ* scatere *Aa.c.* eloquen-
 tium *Da.c.*

in Cicerone contemnis, in paruulis ne requiras. ecclesiastica interpretatio, etiam si habet eloqui uenustatem, dissimulare eam debet et fugere, ut non otiosis philosophorum scholis paucisque discipulis, sed uniuerso loquatur hominum generi.

XLIX (XLVIII VALL.).

APOLOGETICUM AD PAMMACHIUM.

1. Quod ad te huc usque non scripsi, causa fuit silentium tuum. uerebar enim, ne, si tacenti scriberem, molestum me magis quam officiosum putares. nunc autem prouocatus dulcissimis litteris tuis et huiuscemodi litteris, quae me ad philo- 10

1 ciceronem *A* 2 dissimulari *ex* -milare *Σm2* 3 et *om. D* effugere *§D* scolis *AJΣ§* 4 generi] *add.* explicit praefatio *E§* de cetero librum huius operis require in era XXII, cuius initium est: quod ante huc usque non scripsi *A*

E = *Veronensis XVII. 15 s. VII.*

K = *Spinaliensis 68 s. VIII.*

A = *Berolinensis lat. 17 s. IX.*

II = *Turicensis Augiensis 49 s. IX.*

§ = *Monacensis lat. 6313 s. IX.*

ψ = *Vindobonensis lat. 2171 s. IX (continet p. 355, 5 curramus—363, 19 pensandum est).*

d = *Casanatensis 641 (olim B. IV. 18) s. IX (continet p. 364, 13 non—365, 19 nuptias; 376, 4 tument—380, 5 nullum; 386, 19 igitur—387, 12 diuitem).*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

Ψ = *Augustodunensis 17 A s. X.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

6 apologeticum ad pammachium *DB* apologeticum (*adp- §*) *E§* ap- (p)ol(l)ogeticus ad pammachium *KIIΨ* apologeticus ad pammachium (*s. l.*: praefationem huius libri require in era LXXX) *A* sententia sancti hieronimi ad pammachium *ψ* sententiae ex apologetico sancti hieronymi ad pammachium. de episcopis pbr̄is diaconibus. ut sacrificium offerre uel recipere non possint, si operi seruiant nuptiarum... ex eodem post multa... ex eodem post aliqua *d*; *Hieronimi nomen exhibent tituli in AψdDB* 7 huc *s. l. m2 A* fuit *s. l. m2 II* 8 tacentes *IIa.r.* 10 quae me] quem *K* quae *Ψ*

sophiam nostri dogmatis prouocarent, et condiscipulum quondam et sodalem et amicum obuiis, ut aiunt, manibus excipio defensoreque meorum opusculorum paro, ita tamen, si ante te placatum iudicem habuero, immo, si oratorem meum super omnibus, quae in me arguuntur, instruxero. hoc enim et Tullius tuus et ante illum in breui et solo uolumine scribit Antonius, primam causae esse uictoriam diligenter causam, pro qua dicturus es, discere.

2. Reprehendunt in me quidam, quod in libris, quos aduersum Iouinianum scripsi, nimius fuerim uel in laude uirginum uel in suggillatione nuptiarum, et aiunt condemnationem quodammodo esse matrimonii in tantum pudicitiam praedicari, ut nulla posse uideatur inter uxorem et uirginem comparatio derelinqui. ego si bene problematis memini, inter Iouinianum et nos ista contentio est, quod ille exaequet uirginitati nuptias, nos subiciamus; ille uel parum uel nihil, nos multum interesse dicamus. denique idcirco te post dominum faciente damnatus est, quod ausus sit perpetuae castitati matrimonium comparare. aut, si id ipsum uirgo putatur et nupta, cur piaculum uocis huius Roma audire non potuit? uirgo a uiro, non uirgo a partu. medium esse nihil potest: aut mea sententia sequenda est aut Iouiniani. si reprehendor, quod nuptias uirginitati

6 cf. Cicero?

2 amic.] *add. cum (eras.) K* 3 eorum *Ia.c.m2s* tantum (*in mg.* a) tamen *m2*) *A* 4 pacatum *Ka.c.* 5 struxero *V* enim et] etenim § 6 tuus] cuius § scrip(b)sit *Ip.c.D* 7 causam—uictoriae *AVp.c.m2II* (*am eras.*) *D* causam *s. l. m2 II* causa *D* 8 dict. es *om. D* dicere *IIa.c.* 9 *pr. in om. AD* aduersus *ADVB* 10 *pr. uel om. AD, eras. s* laudem *sa.r.* 11 sugill. *II* suggillationem *V* nuptiarum *ADB, IIsp.c.* quodam modum *K* 12 pudicitia *D* praedicare *D, IIa.c.spc.* -rem *Aa.c.* 13 posse *om. s* 14 probl.] *s. l. expl.* propositionis *m2 s* 15 fuit cont. *B* est *s. l. s* uirginitatis *Da.r.* 17 idc. den. (*den. s. l. m2*) *B* te post te *E* domino *Ep.c.m2* deum *B* 18 castitatis *Aa.c.* uirginitati *s* comparari *Aa.c.m2D* 19 id *s. l. s* huius uocis § 20 Roma] romae uictorinus *AD, IIsp.c.Bp.c.m2* uirgo a partu] uir a uirgine generatur *s alt.* uirgo] *seq. ras.* 6 *litt. II* uiro *Aa.c.m2* 21 est seq. §

subicio, laudetur ille, qui comparat; si autem damnatus est, qui aequales putabat, damnatio eius mei operis testimonium sit. si saeculi homines indignantur in minori gradu se esse quam uirgines, miror clericos et monachos et continentes id non laudare, quod faciunt. castrant se ab uxoribus suis, ut imitentur uirginum castitatem, et id ipsum uolunt maritos esse, quod uirgines? aut iungantur itaque uxoribus suis, quibus renuntiauerant, aut, si se abstinuerint, etiam tacentes fatebuntur melius esse, quod nuptiarum operi praetulerunt. an rudis in scripturis et nunc primum sacra uolumina legens lineam et, ut ita dicam, tenue dicendi filum inter uirginitatem et nuptias seruare non potui? uidelicet nesciebam dictum: noli esse iustus multum et, dum unum latus protego, in altero uulneratus sum atque, ut manifestius loquar, dum contra Iouinianum presso gradu pugno, a Manicheo mea terga confossa sunt. nonne, quaeso, statim in principio operis mei ista praefatus sum? neque uero Marcionis et Manichei dogma sectantes nuptiis detrahimus. nec Tatiani, principis Encratitarum, errore decepti omnem coitum spurcum putamus, qui non solum nuptias, sed cibos quoque, quos deus creauit ad utendum,

12 Eccle. 7, 17 17 adu. Iouin. I 3

1 ipse *ς* 2 qui *E&D* quia *cet.* 3 minore *IIp.c.m2* gradus esse *Ψa.c.m2* 4 id *s. l. m2 II* 5 ut *s. l. m2 B* imittent (ur *s. l. add. m2) B* 6 uirgineam *AD* maritis esse *Ep.c.* esse maritos *D, Ba.c.m2* esse maritas *A* esse maritatas *Bp.c.m2ς* 7 quibus et *KΨ* 8 absti(e)nuerunt *Aa.c.D* etiam] quasi *AD, sp.c.* confitebuntur *AD* 9 an] añ *D* anon *Aar.* aut (ut *in ras. m2, in mg. ad anon m1) II* an ego *ς* 10 linea *D* luteam *Ba.c.m2* 11 tenuem *AI&DB* filium *AI&sar.* 12 potuit & 13 et] ut *AD, IIp.c.m2* 14 sim *AD, IIsp.r.* 15 praesso *ex praessu E* manichaeo *K* terga mea *ς* confusa & 16 sint *AD, IIsp.r.* quae(e)ro *Aa.c.m2D* ista] statim *Kp.c.m2Ψ* 17 uero] enim nos *ς* martionis *As* manichaei *K* 19 encratiar. *Ila.c.* encratitar. *D* encracitar. *Aa.c.m2* encraticar. *B* errorem *E* omnem—sed *in mg. m2 B* coetum *KΨa.c.m2* 21 sed] sed et *AD, IIp.c.* quoque *om. &* quos] post *D*

damnat et reprobat. scimus in domo magna non
 solum uasa esse aurea et argentea, sed et lignea
 et fictilia, et super fundamentum Christi, quod
 Paulus architectus posuit, alius aedificat aurum,
 5 argentum, lapides pretiosos, alius e contrario fae-
 num, ligna, stipulam. non ignoramus honorabiles 6
 nuptias et cubile inmaculatum. legimus primam dei
 sententiam: 'crescite et multiplicamini et replete
 terram', sed ita nuptias recipimus, ut uirginitatem,
 10 quae de nuptiis nascitur, praeferamus. numquid
 argentum non erit argentum, si aurum argento
 pretiosius est? aut arboris et segetis contumelia
 est, si radici et foliis, culmo et aristis poma prae-
 ferantur et fructus? ut poma ex arbore, frumentum
 15 ex stipula, ita uirginitas e nuptiis. centesimus et 7
 sexagesimus et tricesimus fructus, quamquam de
 una terra et de una semente nascatur, tamen mul-
 tum differt in numero. triginta referuntur ad nup-
 tias; nam et ipsa digitorum coniunctio et quasi
 20 molli osculo se complexans et foederans maritum
 pingit et coniugem. sexaginta uero ad uiduas, eo

1 cf. II Tim. 2, 20 3 cf. I Cor. 3, 12 4 cf. I Cor. 3, 10
 6 cf. Hebr. 13, 4 8 Gen. 1, 28 15 cf. Matth. 13, 8 etc.

1 dampnat et reprobat B (t ex -nt [?] ras. m2) domu Ea.c.
 2 esse uasa aur. et arg. A uasa a. et a. esse G pr. et om. II
 4 aliud D alios G superaedificat AD, Hp.c. superaedificare G aurum
 et AD 5 alios EA.c.m2 fenum Da.c.m2B foenum AP, Dp.c.m2
 6 stipula DB 8 implete AD 9 sed] et B accipimus B 11 non
 er. arg. in mg. inf. m2 A 12 pre(ae)tiosior Aa.c.m2D praesiosius
 (u ex o m2) E 13 si radici] sirthici Sa.c. radicis Da.c. poma in
 mg. m2 B 15 ex] s. l. II e Ea.c. et Aa.c.m2D e] ex A8 cen-
 tens. K 16 sexagens. K tricens. Ea.c.K trecens. Aa.c.m2 17 alt.
 una] uno H8, Pp.c.m2 nascantur AD, Par.Bp.c.m2 tam. mult.]
 tumultum Aa.c.m2 tam multum D 19 nam E8B quia cet. ipso D
 alt. et eras. II, om. G 20 osculos Kar. se s. l. m2 II, om. K
 complectans Ha.c. 21 uero ex uiro m2 E dixi A, D (ex dixit)

quod in angustia et tribulatione sint positae, unde et superiori digito deprimuntur, quantoque maior est difficultas expertae quondam uoluptatis inlecebris abstinere, tanto maius et praemium. porro centesimus numerus — diligenter quaeso, lector. 5
 8 adtende — de sinistra transfertur ad dextram, et isdem quidem digitis, sed non eadem manu, quibus in laeua nuptiae significantur et uiduae, circulum faciens exprimit uirginitatis coronam.

3. Oro te, qui haec loquitur, damnat nuptias? aurum uirginitatem, argentum diximus matrimonium. centesimum et sexagesimum et tricesimum fructum de una terra et de una exposuimus semente generari, licet multum in numero differat. et quisquam tam iniquus lector erit, ut non ex meis dictis, sed ex suo me sensu iudicet? et certe multo clementiores erga coniugia 15
 fuimus omnibus paene Latinis et Graecis tractatoribus, qui centesimum numerum ad martyras referunt, sexagesimum ad uirgines, tricesimum ad uiduas. atque ita fit iuxta illorum sententiam, ut de bona terra et de patris familiae semine 2
 2 excludantur mariti. uerum in principio cautus, in reliquis forsitan inprovidus fuerim: nonne post partitionem opusculi, cum ad quaestiones uenirem, statim intuli: uos quaeso, utriusque sexus uirgines et continentes, mariti quoque

22 adu. Iou. 1 4

1 ang. et trib.] angustiiis tribulationum § et] et in AD sunt IIB
 2 quantoque] quanto D quamque B quia quanto § 3 ex parte Aa.c.m2D
 4 maior A et] est KY 5 num. cent. qu. dil. AD 6 transferuntur Aa.c.D dextram EK§Y -teram cet. et om. AD 7 hisdem EKY his AD 8 nuptiae §Y 10 damnant Kp.c.Ya.c. 11 centens. K 12 sexagens. K pr. et] in § tricens. Ea.c.K exp. et de uno (una §) AD§ alt. una] uno A§D 13 multo A diff. in num. A§D 14 quis um(n)quam A, IIsp.c. quis hunc quam D quis B 15 sensu me KYB indicet D 17 centens. K martyras EK, IIa.c.m2-res cet. sexagens. K 18 tricens. EK fit] fit ut A 19 alt. de om. AD familias AD 20 uerum] add. ne YB forsitam D forsan II 21 post s. l. E 22 uos] uox D queso ex que m2 B

et digami, ut conatus meos orationibus adiuuetis. cunctorum in commune Iouinianus hostis est? quorum orationibus indigeo et quos adiutores mei operis precor, eos possum Manichei errore damnare?

5 4. Curramus ad reliqua — neque enim epistulae patitur breuitas diutius in singulis inmorari —: interpretantes illud apostoli testimonium: uxor proprii corporis non habet potestatem, sed uir; similiter et uir corporis sui non habet potestatem, sed uxor, haec subiunximus:
 10 omnis hic quaestio de his est, qui in matrimonio sunt, an eis liceat uxores dimittere, quod et dominus in euangelio prohibuit. unde et apostolus: 2
 'bonum est', ait, 'homini mulierem non tangere', sed quia, qui semel duxit uxorem, nisi ex consensu se non ualet abstinere nec dare repudium
 15 non peccanti, 'reddat coniugi debitum', quia sponte se alligauit, ut reddere cogeretur. qui domini dicit esse praeceptum, ne dimittantur uxores, et absque consensu, quod deus coniunxit, homo non separat, hic potest dici

7 *I Cor. 7, 4 10 adu. Iou. I 7 11 cf. Matth. 5, 32 et 19, 9 etc.
 13 I Cor. 7, 1 14 cf. I Cor. 7, 5 16 *I Cor. 7, 3 18 cf. Matth. 19, 6 etc.

1 ut] et *Aa.c.m2D* conatos *EAA.c.m2,D* 2 Iouinianus s. l. *m2 B*
 ostis *ΨBa.c.* hic hostis *AD,IIp.c.* 3 quorum] qu. ego *IIp.c.D* qu.
 ergo *A,Bp.c.m2* in orat. *D* mei adi. *B* 4 possunt s̄ mani-
 chaei *K* dampn. err. man. *B* 5 breu. pat. *ς* 6 illius *B* 7 corp.]
add. sui *AD,II* s. l. 9 hoc *ς* 10 haec *KIIIΨ* est de his *B*
 11 licet *Ka.c.m2* 13 ait] autem *A* mul. *B* uxorem uel mul. *cet.*
 tangere] *add.* quasi in tactu eius periculum sit, quasi, qui eam tetigerit
 (tangerit *Aa.c.m2D* tingerit *II*), non euadat (*cf. p. 372, 6*). unde et
 ioseph, quia (qui *Aa.c.m2D*) tangere illum (ill. tang. *ς*) uolebat ae(e)-
 gy(i)ptia, fugiens de manibus eius (de m. e. *om.* s̄) pallium abiecit *A,II*
mg. inf., s̄ *mg.*, *D,B mg. m2* 14 duxerit *ψ* dimisit *s̄a.c.* non ualet
 se *B* 15 se non s. l. *m2 A* ualeat *ψ* 16 peccati *IIa.c.m2* peccat s̄
 reddat] sed dat s̄ sed reddat *AD,IIp.c.* sed reddet *Bp.c.m2* 17 all. se *B*
 allegauit *K* domini *om.* *AD* 18 et s. l. *m2 A, om. D, eras. II*
 19 homo s. l. *m2 K, om. ψ* separet *Ap.c.m2IIΨB* dici] dies s̄

3 nuptias condemnare? rursum in consequentibus: sed unus-
 quisque, ait, proprium habet donum ex deo, alius
 quidem sic, alius autem sic. quam sententiam nos ex-
 ponentes haec intulimus: quid, inquit, uelim, perspicuum
 est. sed quoniam in ecclesia diuersa sunt dona, 5
 concedo et nuptias, ne uidear damnare naturam.
 simulque considera, quod aliud donum uirginitatis
 4 sit, aliud nuptiarum. si enim eadem esset merces
 nuptiarum et uirginum, numquam dixisset post
 praeceptum continentiae: 'sed unusquisque pro- 10
 prium habet donum ex deo, alius quidem sic, alius
 autem sic'. ubi proprietates singulorum est, ibi altrin-
 5 secus diuersitas. concedo et nuptias esse dei donum,
 sed inter donum et donum magna diuersitas est.
 denique et apostolus de eodem post incestum pae- 15
 nitente: 'e contrario', inquit, 'donate ei et consolami-
 ni' et: 'si cui quid donastis, et ego'. ac ne puta-
 remus donum hominis contemnendum, addidit:
 'nam et ego, quod donauit, si quid donauit, propter
 6 uos coram Christo'. diuersa dona sunt Christi. unde 20
 et Ioseph in typo eius uariam habebat tunicam et
 in psalmo quadragesimo quarto adstitit regina a

1. 10 *I Cor. 7, 7 4 adu. Iou. I 8 16 *II Cor. 2, 7 17 *II
 Cor. 2, 10 19 *II Cor. 2, 10 21 cf. Gen. 37, 3 22 cf. Ps.
 44, 10

1 rursus *AD* sequentibus *g* 2 habet proprium *g* don. hab. *B*
 ex] a *IIa.c.B* 3 aut.] uero *B* quam] *seq.* in (*eras.*) *E* 4 haec
om. *ψ* uel inpersp. *ψψ* uelit *Ap.c.m.28* 8 mercis *Aa.c.m.2D*
 9 nuptiarum *A&D* nequaquam *g* 11 ex] a *B* 13 concedo—357, 18
 pertinet *om.* *ψ* dei esse *B* don. dei *II8* 15 de *om.* *Kψ*
 eodem] quodam *g* paenitentem *E* penitenter (*r eras.*) *D* paeniten-
 tia *A* 17 quid] inquit (*t ex d*) *II* donatis *AD, IIp.r.* ac *ex*
 an *K* ne] sine *ψ* 19 si quid don. *om.* *B* quid] quit *IIp.r.*
 20 sunt dona (donum *D*) *AD* 21 *pr.* et *om.* *AD* 22 quadragens. *Ea.c.K*
 quarto] *add.* legimus *ψ* adstetit *KD, Aa.c.m.2* asstitit *II* astitit *g*
 a] ad *8, Aa.r.*

dextris eius in uestitu deaurato circumdata uarietate. et Petrus apostolus: 'sicut coheredes', ait. 'multiplicis gratiae', quod significantius Graece dicitur ποικιλίας, id est 'uariae'.

5. Rogo. quae est ista contentio claudere oculos nec apertissimum lumen aspicere? in ecclesia diximus dona diuersa et aliud donum uirginitatis, aliud nuptiarum. et post paululum: concedo et nuptias esse dei donum, sed inter donum et donum magna diuersitas est. et quod dei donum uoce apertissima pronuntiamus, damnare dicimur? porro, si Ioseph in typo domini accipitur, tunica eius uaria atque distincta in uirginibus, uiduis, continentibus ac maritis est. et potest uideri quasi alienus, qui de tunica Christi est, cum et ipsam reginam, hoc est ecclesiam saluatoris, in uestitu deaurato eadem uarietate circumdatam dixerimus? sed et in consequentibus de coniugio disputantes eundem sensum secuti sumus: hic locus ad praesentem controuersiam non pertinet. docet enim iuxta sententiam domini uxorem excepta causa fornicationis non repudiandam et repudiatam uiuo marito alteri non nubere aut certe uiro suo debere reconciliari. nec non et alio loco: 'mulier alligata est. quanto tempore uir eius uiuit. quodsi dormierit uir eius. libera est: cui

2 *I Petr. 3. 7 8 adu. Iou. I 8 17 adu. Iou. I 10 22 adu. Iou. I 10 et *I Cor. 7. 39

1 eius] τοῖς ΠΒ circumdantia B uarietatem K 2 coheredes E aut] aut A. om. B 3 multiplices s gratiae] add. dei ΨB 4 ΠΟΙΚΙΛΗΣ Ε ΠΟΙΚΙΛΗΣΚΥΡΟΚΗΣC&I.ΠΟΙΚΙΛΙΑC&mg m 2. Ap. c. m 2 ΝΟΥΤΙΑC A a. c. m 2 D uaria AD 5 contemptio B apertissimum s a. c. m 2 6 dicimus D diu. dona s esse dona diu. s 7 et aliud A&D concedit Ba. c. m 2 8 et om. B don. dei s 10 ap. uoce B dicimus A 12 uirginitatis Bp. c. m 2 s et om. B 14 hoc] id B 15 circumdata Aa. c. m 2 et om. s 19 fern. causa B 20 uiuo mar.] uiro uiuente AD uiuente (in mg.) mar. Π altero s 21 alio in AD in alio KΨB 22 est] add. uiro AD uir eius om. AD 23 uiuet Ea. c. m 2 Παρ. liberata s B. Πp. c. m 2 est] add. a lege uiri s

uult, nubat, tantum in domino, id est Christiano. qui secundas nuptias tertiasque concedit in domino, primas cum ethnico prohibet.

6. Aperiant, quaeso, aures obtrectatores mei et uideant me
 5 secundas et tertias nuptias in domino concessisse. qui secundas
 et tertias non damnaui, primum potui damnare matrimo-
 nium? in eo quoque loco, ubi interpretamur capitulum apostoli:
 circumcisis aliquis uocatus est: non adducat prae-
 10 putium. in praeputio uocatus est: non circumci-
 datur, licet quidam prudentissimi interpretes scripturarum hoc
 de circumcissione et seruitute dictum esse contendant, nonne
 2 apertissime foedera seruauimus nuptiarum? diximus enim: 'si
 in praeputio quis uocatus est, non circumcidatur.'
 habebas, inquit, uxorem, cum credidisti; noli fidem
 Christi causam putare discidii, quia in pace nos 15
 uocauit deus. 'circumcissio nihil est et praeputum
 nihil est, sed obseruatio mandatorum dei'. nihil
 enim prode est absque operibus caelibatus et nup-
 tiae, cum etiam fides, quae proprie Christianorum
 est, si opera non habuerit, mortua esse dicatur et 20
 hac lege uirgines quoque Uestae et Iunonis uni-
 3 uirae in sanctarum queant ordine numerari. et post
 paululum: 'seruus uocatus es: non sit tibi curae; sed
 et si potes liber fieri, magis utere'. etiam si habes,

2 cf. II Cor. 6, 14 8 *I Cor. 7, 18 12 adu. Iou. I 11 et cf.
 I Cor. 7, 18 15 cf. I Cor. 7, 15 16 I Cor. 7, 19 19 cf. Iac. 2,
 20. 26 23 adu. Iou. I 11 *I Cor. 7, 21

1 nult] uel *Aa.c.m.2* uis *D* xp̄iana *Aa.c.m.2* in (*eras.*) xp̄iano *Y*
 2 esse concedit *D* 3 hēnico *B* et hinico *K* prohibent *Aa.c.D*
 prohibetur *Bp.c.m.2* 4 Aper.—22 numerari *om.* *ψ* 5 nupt. et ter-
 cias *B* conc. in dom. *ς* 7 interpretauntur *KY* 9 circumdatur
AYa.c. 10 quidem *Aa.c.m.2* 11 seru.] *add.* legis *ς* dictum *om.* *ς*
 contendunt *KY* 12 nupt. seru. *B* seruamus *AD* 13 circumdatur *Aa.c.*
 15 dissidii *ς* uoc. nos *ςB* 16 uocabit *D* 17 obseruantia *A*
 18 prode est *E* prodest *cet.* 21 uniuero *Aa.c.m.2* 22 sanctorum *ς*
 queant *in mg.* *B* numerare *Aa.c.m.2* 24 fieri liber *ς*

inquit, uxorem et illi alligatus es et soluis debitum
 et non habes tui corporis potestatem atque —
 ut manifestius loquar — seruus uxoris es, noli
 propter hoc habere tristitiam nec de amissa uir-
 5 ginitate suspires. sed etiam si potes causas aliquas
 inuenire discidii, ut libertatem pudicitiae perfru-
 aris, noli salutem tuam cum alterius interitu quaere-
 re. habeto paulisper uxorem nec praecurras mor-
 rantem: expecta, dum sequitur. si egeris patienter,
 10 coniux mutabitur in sororem.

7. In eo quoque loco, ubi tractauimus, cur dixisset aposto-
 lus: de uirginibus autem praeceptum domini non
 habeo; consilium autem do, tamquam misericordiam
 consecutus a domino, ut sim fidelis, ita uir-
 15 ginitatem extulimus, ut nuptiarum ordinem seruaremus: si
 uirginitatem dominus imperasset, uidebatur nup-
 tias condemnare et hominum auferre seminarium,
 unde et ipsa uirginitas nascitur. si praecidisset
 radicem, quomodo fruges quaereret? nisi ante fun-
 20 damenta iecisset, qua ratione aedificium extrueret
 et operturum cuncta desuper culmen inponeret?
 si radicem nuptias, uirginitatem fruges diximus, si fundamen- 2
 tum matrimonium et aedificium uel culmen perpetuam casti-
 tatem. quisquam uel tam inuidus uel tam caecus obtrectator

12 I Cor. 7, 25 15 adu. Iou. I 12

1 illi s. l. m2 B soluis ex solum (?) B solues Aa.c.m2D 4 ne
 pD 5 potest q 6 dissidii s, om. B libertatem EAΨ, s Da.c.
 -tate cet. 8 praecuras Aa.c.m2 9 exsp. KII sequitur ante ras.
 10 litt. II 10 coniux ΠsΨ in sor. mut. q 11 in eo—23 castit.
 om. q tractabimus D apost.] paulus AD 12 autem om. s
 dom. pr. AD 13 tamq.] sicut B 15 praetulimus s 17 hominem
 Aa.c.m2D sem.] latinum (exp.) sem. B 18 prae(e)cisisset Aa.c.m2D
 19 fundamentum s 20 iacisset Aa.c.m2D extrueretur Bar. 21 oper-
 torum Πa.c.m2 opertorium AD, s p.c. des. cuncta B 22 nuptias]
 add. si ADΨ, Kp.c. Bp.c.m2 fructus AD dix. fructus s 24 quis
 ΠBp.r. pr. uel] ne (s. l.) s, ras. 2 litt. II

mei erit, ut in eadem domo aedificium et culmen uideat,
 fundamentum, quod aedificium et culmen portat, ignoret?
 porro in alio loco proponentes apostoli testimonium, in quo
 ait: alligatus es uxori: noli quaerere solutionem;
 solutus es ab uxore: noli quaerere uxorem, ilico 5
 ista subiecimus: habet unusquisque nostrum terminos
 suos; redde mihi meum et tu tene tuum. si
 alligatus es uxori, ne illi des repudium; si solutus
 sum ab uxore, non quaeram uxorem. ut ego non
 soluo coniugia, si semel ligata sunt, ita tu non 10
 3 liges, quod solutum est. sed et in alio testimonio, quid
 de uirginitate et nuptiis senserimus, manifestissime declaratur:
 non inponit nobis apostolus laqueum nec cogit
 esse, quod nolumus, sed suadet, quod honestum
 est et decorum, et intente facit seruire domino et 15
 semper esse sollicitum et expectare paratum domini
 uoluntatem, ut, cum quid imperauerit, quasi
 strenuus et armatus miles statim impleat, quod
 praeceptum est, et hoc faciat sine ulla distentione,
 quae data est secundum Ecclesiasten hominibus 20
 4 huius mundi, ut distendantur in ea. in fine quoque
 comparationis nuptiarum et uirginum disputationem nostram

4 I Cor. 7, 27 6 adu. Iou. I 12 13 adu. Iou. I 13 19 cf.
 Eccl. 3, 10

1 et] uel ψ uid. *Ep, IIsa.c.* uid. et *cet.* 2 quod] *add.* et *AD*
 portet *II, Pa.c.m2* ignorat *AIIPD* 3 porro] *add.* et Ψ 5 illico *D*
 6 ista s. l. *m2* *II* haec ζ 8 ux.] *add.* tuae ζ 9 ut] *add.* et (*exp.*) *A*
 11 sed *om.* § et s. l. *m2* *B, om. II* 12 et *EspB, IIsa.c.* et de *cet.*
 13 cogites se Ψ cogitasse § 14 suadit *Aa.c.m2D*
 15 seruire *om.* § 16 sollicitos ζ paratum *Kp, EIPPa.c.m2* -tam *cet.*
 17 imperauit *Aa.c.m2D* -bit *Ap.c.m2* 18 milis *IIsa.c.p* milix *D*
 quod] *om. D, add.* domini (*del. m2*) Ψ 19 et hoc—in ea *om. p*
 faē (= facit) *B* distentione *D* destitutione § 20 sec.—mundi]
 hominibus huius mundi secundum aeclesiasten *II* 21 destendantur
Aa.c.m2D distendatur *Ka.c.* finem *AD* 22 con(m)parationem *AD, IIp.c.*
 nuptiarum *KADP, sp.c.* disputatione *D*

hoc sermone conclusimus: ubi bonum et melius est, ibi boni et melioris non unum est praemium; et ubi non unum praemium, ibi utique dona diuersa. tantum est igitur inter nuptias et uirginitatem, quantum
 5 inter non peccare et benefacere, immo, ut leuius dicam, quantum inter bonum et melius.

8. Porro in consequentibus, cum dicimus: finita disputatione coniugiorum et uirginitatis et inter utrumque cauto moderamine praeceptorum, ut nec ad
 10 sinistram nec ad dextram diuerneret, sed uia regia graderetur et illud inpleret: 'ne sis multum iustus', rursus monogamiam digamiae comparat et, quomodo nuptias subdiderat uirginitati, ita digamiam nuptiis subiecit, nonne perspicue ostendimus, quae sit in scripturis
 15 sanctis sinistra, quae dextra, et quid significet: ne sis multum iustus? quod uidelicet sinistra sit, si Iudaeorum et
 gentilium sequamur libidinem et semper aestuemus ad coitum dextra, si Manicheorum sequamur errorem et simulatae pudicitiae retribus implicemur, uia autem regia sit ita adpetere.
 20 uirginitatem, ne nuptiae condemnentur. praeterea quis tam iniquus meorum opusculorum iudex erit, ut prima matrimonia damnare me dicat, cum etiam de secundis nuptiis dixisse me legerit? concedit apostolus secundas nuptias, sed

1 adu. Iou. I 13 7 adu. Iou. I 14 11. 15 *Eccle. 7, 17 23 adu. Iou. I 14

2 meliores *E* 3 un.] un. est *B* est un. ζ itaque *A* diu. dona § 4 est ig.] ig. interest ζ inter *s. l. m2 K* 7 porro—362, 14 potest *om. v* cum dic.] ubi diximus *B* disp.] *add.* et Ψ 8 *alt.* et] *om. A*, ut ζ utraque *AD, Hp.c.* 9 caute *D* ut] qui (*eras.*) ut *D, om. Ψ ζ* ad] a *A* 10 dexteram *AHDB* 11 grederetur *D* iust. mult. *II* 12 rursus *AID* monogamia iam *Kp.c. Ψ* 13 subdiderit Ψ subdidit *B* 14 subiecit *B* scripturae *AD* 15 quae dextra] dextraque § dextera *AHDB* 16 iud. et gent. si *AD* si *s. l. K* 17 et *om. AD* 18 dextram *K* errore *D* simulata pudicitia ζ ; *add.* inpudicitiae *AD, Hs. l.* 19 ita *om. A* 22 nuptiis *om. AD* me dix. *B* 23 sed uol. *om. §*

uolentibus, sed his, quae se continere non possunt, ne luxuriatae in Christo nubere uelint habentes damnationem, quod fidem primam inritam fecerint, et hoc concedit, quia multae abierunt retro Satan. ceterum beatiore erunt, si sic permanserint. 5
 3 continuoque subiungit apostolicam auctoritatem: 'secundum meum consilium'. porro, ne auctoritas apostoli quasi leuior uideretur, addidit: 'puto autem, quod et ego spiritum dei habeam'. ubi ad continentiam prouocat, ibi non hominis, sed spiritus 10 dei consilium est. ubi autem nubendi concedit ueniam, spiritum dei non nominat, sed prudentiae librat consilium ita singulis relaxans, ut unus-
 4 quisque ferre potest. propositis quoque testimoniis, in quibus apostolus secundas concedit nuptias, statim subiecimus: 15 quomodo uirginibus fornicationis periculum concedit nuptias et excusabile facit, quod per se non adpetitur, ita eadem fornicatio concedit uiduis secunda matrimonia. melius est enim, licet alterum et tertium, unum uirum nosse quam plurimos, id 20

1 cf. I Cor. 7, 9 2 cf. I Tim. 5, 11—12 4 cf. I Tim. 5, 15
 5 cf. I Cor. 7, 40 7 I Cor. 7, 40 8 I Cor. 7, 40 16 adu. Iou. I 14

1 qui *KΨ, Ha.c.* 3 quod] quia *B* fid. pr. *E3* pr. fid. (quidem *D*)
cet. fecerit *B* 4 quia] quae *Aa.c.m2D* habierunt *AD* retro]
 retrorsum post *AD*, *add.* post *sp.c.IIB* satan *A* sathanam *B* 6 apost.
 auct.] cum auctoritate *B* 7 cons. meum *ADB* 8 quasi] *add.* homi-
 nis *g* et adu. Iou. I 14, fort. recte 11 consilio usus est *sp.c.* consilio
Ha.c. usus est consilio (-lium *D*) *AD, B* in ras. *m2* nubendo *D* con-
 ceditur uenia *sp.c.* 13 liberat *Aa.c.D* ita—potest in *mg. inf. m2 II*
 ita] *add.* in *II* sing.] *add.* habenas *B* relaxati *Aa.c.m2* relaxantis *II*
 (n eras.) *D* relaxantes *KΨ* ut om. *E* 14 possit *g* quoque] ergo *g*
 test.] *add.* suis *AD, IIp.c.* 15 nuptias concedit *B* statim—nuptias in
mg. m2 II statimque *Aa.c.IIp.c.D* 16 uirg.] *add.* propter *sp.c.* ob
AD, IIp.c. periculo *Ha.c.ΨB* 17 excusabile *Ka.c.IIψB* -biles (b ex
 u *m2 E*) *cet.* non om. *ψ* 18 eadem fornicatione *Aa.c.m2IIp.c.DB*
 pro eadem fornicatione *Ap.c.m2* ob eandem fornicationem *g* 19 est
 om. *B* etenim *A* 20 unum s. l. *m2 II*, om. *ψ*

est: tolerabilius est uni homini prostitutam esse
 quam multis. facessat calumnia! de secundo hic et tertio 5
 et quarto, si libeat, matrimonio disputauimus, non de primo,
 ne quis in eo, quod diximus: uni homini prostitutam
 5 esse quam multis, ad primum maritum referat, cum omnis
 nobis quaestio de digamia et trigamia fuerit. denique digamiae
 et trigamiae disputationem hac calce signauimus: 'omnia
 licent, sed non omnia expediunt'. non damno digam-
 mos, immo nec trigamos et, si dici potest, octo-
 10 gamos. plus aliquid inferam: etiam scortatorem
 recipio paenitentem. quidquid aequaliter licet,
 aequa lance pensandum est.

9. Erubescat calumniator meus dicens me prima damnare
 matrimonia, quando legit: non damno digamos, immo
 15 nec trigamos et, si dici potest, octogamos. aliud est
 non damnare, aliud praedicare; aliud est ueniam concedere,
 aliud laudare uirtutem. si autem in eo durus uideor, quia
 dixi: quidquid aequaliter licet, aequa lance pensan-
 dum est, puto non me crudelem iudicabit et rigidum, qui
 20 alia loca uirginitati et nuptiis, alia trigamis et octogamis et
 paenitentibus <scortatoribus> legerit praeparata. Christum in 2

7 adu. Iou. I 15 *I Cor. 6, 12. 10, 23

1 tollerabilius ADY alt. est s. l. m2 B 2 facesset D facessat A
 cessat E, s. a. c. calumniam E, s. a. r. et] add. de KADY 3 et]
 add. de KY libet AD disputabimus KD primo] add. sed
 AD, Hs. l., s in mg. 4 dix.] add. tolerabilius est A (-ll-) D, Hs s. l.
 5 esse] add. melius B ad prim. in mg. m2 E matrimonium B
 omnibus H 6 digamiae et trigamiae Aa.c.D digamie (corr. -a) et tri-
 gamia H denique—disp. in mg. m2 H 7 disputatione w hac]
 hec s. a. c. hic s. p. c. h (= hoc) B ac D a KY signabimus D 8 alt.
 non ex nam m2 Y digamus—trigamus D 9 octogamus D
 10 etiam om. B 12 aequa E s. aequali cet. 14 digamus D immo nec]
 et s 15 trigamus D et—octog. om. AD octog.] neque octog. B
 16 est praed. s 17 est laud. K durus in eo AD 18 aequa E s
 aequali (-le w -lit D) cet. 19 me non KY iudicauit E quia A
 20 et paen. om. B tert. et om. E s 21 scort. addidi coll. lin. 10,
 om. codd. legeret Aa.c.m2D

carne uirginem, in spiritu monogamum, quod unam haberet ecclesiam, noster in reliquis sermo testatus est: et crediti sumus nuptias condemnare! damnare dicor nuptias, cuius hic sermo est: nullique dubium est sacerdotes de Aaron et Eleazar et Finees stirpe generatos. qui cum et ipsi uxores habuerint, recte nobis opponerentur, si errore Encratitarum contenderemus matrimonia reprobanda. Tatianum, Encratitarum principem, qui abicit matrimonia, reprehendimus, et ipsi nuptias condemnamus? 3
 rursumque, ubi uirgines et uiduas conparo, quid de nuptiis 10
 senserim et quomodo tres gradus uirginitatis uiduitatisque et continentiae et coniugii fecerim, declarant ipsa, quae scripta sunt: non nego beatas esse uiduas, quae ita post baptismum manserint, nec illarum detraho merito, quae cum uiris in castitate perdurant, sed sicut hae 15
 maioris apud deum praemii sunt quam nuptiae coniugali officio seruiantes, ita et ipsae aequo patientur animo uirginitatem sibi praeferrī.

10. Ad Galatas quoque testimonium apostoli proponentes: ex operibus legis non iustificabitur omnis caro 20
 huiusmodi sensum intulimus: opera legis et nuptiae

4 adu. Iou. I 23 13 adu. Iou. I 33 20 Rom. 3, 20 21 adu. Iou. I 37

1 carnem *K* spiritum *D* habet §, *Ba.c.m2* 3 nupt.] *add. eras.* cuius hic sermo est *II* dicor *s. l. m2 B* cuius hic sermo est *s. l. m2 II* 4 aron *K, Pp.c.* 5 eliazar (ia ex i m2) *K* finee *Ka.c.* phinees *II* styrpe *KΨ* generatis *Aa.c.m2* 6 obp. *KB* opponerentur (*sic, alt. n exp.*) § 7 errorem *ED, A&a.c.* Encratitarum (*alt. t s. litt. eras. II, ta in ras. m2 B*)] encretitarum § encracitarum *A* engratiarum *D*; *add. ducti* § 8 datianum *D* tacianum (*t ex d*) *A* encracitarum *A* engraticarum *D* encreatitarum (*tit ex tt*) *K* abiecit § 9 condemnauius §*p.c.* 10 nuptias *Aa.c.D* 11 inuiduitatisque (*in exp.*) *A* 12 *pr. et E&* uel *cet.* 13 nego *KA&p.c.m1 uel 2, ΨB* ego *cet.* post bapt. *om. B* 14 meritum § 15 perd.] laborant *B* sicut *s. l. m2 B* sicuti § haec *AD* haec *Ψ* hee *in ras. m2 B* 16 praem. ap. d. § praem. s.] s. meriti *d* 19 galathas *II&B* praeponeutes *II* 20 ex] et (*in mg. add. ex m2*) *E* 21 huiusmodi *d* et *om. B*

sunt. unde et maledicuntur in ea, quae non habent
 filios. quae si conceduntur etiam in euangelio,
 aliud est indulgentiam infirmitati tribuere, aliud
 uirtutibus praemia polliceri. ecce perspicue nuptias
 5 diximus concedi in euangelio, sed tamen easdem in suo officio
 permanentes praemia castitatis capere non posse. quod si
 indigne accipiunt mariti, non mihi irascantur, sed scripturis
 sanctis, immo episcopis, presbyteris et diaconis et uniuerso
 choro sacerdotali et Leuitico, qui se nouerunt hostias offerre
 10 non posse, si operi seruiant coniugali. sed et in eo loco, ubi 2
 de Apocalypsi testimonium posuimus, nonne manifestum est,
 quid de uirginibus, uiduis et coniugibus senserimus? hi sunt,
 qui cantant canticum nouum, quod nemo potest
 cantare, nisi qui uirgo est. hi sunt primitiae dei
 15 et agni et sine macula. si uirgines primitiae dei
 sunt, ergo uiduae et in matrimonio continentibus
 erunt post primitias, id est in secundo et tertio
 gradu. in secundo et tertio gradu uiduas ponimus et mari-
 tas, et heretico furore damnare dicimur nuptias?

20 11. Multa sunt, quae per omnem librum cauto moderamine
 de uirginitate, de uiduis, de nuptiis diximus. sed breuitatis
 studio unum adhuc ponam testimonium, cui non reor contra-
 dicturum nisi eum, qui aut inimicum se probare uoluerit

1 cf. I Reg. 1, 6 12 adu. Iou. I 40 cf. Apoc. 14, 3—5

1 habet s 2 si] sic *AdD* 3 *pr.* aliud—euang. in *mg.* *B* *pr.*
 aliut *E*; *add.* tamen s indulgentia *E* trib.] concedere *d* *alt.*
 aliud] *add.* est *AD* 4 praemium *II* pollicere *AD, Pa.c.Ba.c.m2*
 dix. in eu. nupt. conc. *B* 5 dicimus *d* tamen] tantum *AD* 8 *episc.*
add. et *AD* diaconis *EHS* -nibus *cet.* 10 et *om. d* in *s. l. II*
 11 de *s. l. D* 12 quod *A* uirg.] *add.* et *AD, II s. l.* coniugiis *E*
 hii *KDB, Ea.c.m2* (*hic et 14*) 14 canere *KSB* 15 *alt.* et *om. AdD*
 primitiuae *d* dei *om. d* 16 in *om. D* 17 id] hoc *AD* in *om. AD*
 18 in—gradu *om. AD, Ba.c.m2sp.c.* ponemus *Ea.c.m2D* proponimus *B*
 maritatas *sdPB, Ep.c.m2Iip.c.* 19 et *om. K* dic. dam(p)nare *ADP*
 21 nuptis *B* 22 contradictorem (*e ex u m2*) *P* 23 quia ut *D* in.
 reprobati *Aa.c.m2D* se in. probare s

aut uacordem. nam cum proposuissem, quod dominus isset
 ad nuptias in Cana Galilaeae, post quaedam etiam haec addidi:
 qui enim semel iuit ad nuptias, semel docuit esse
 nubendum. et tunc uirginitati posset officere, si
 nuptias post uirginitatem et uiduitatis castimonia
 non in gradu tertio poneremus; nunc autem, cum
 hereticorum sit damnare coniugia et dei spernere
 conditionem, quidquid de laude dixerint nuptiarum,
 libenter audimus. ecclesia enim matrimonia non
 damnat, sed subicit, nec abicit, sed dispensat sciens,
 ut supra diximus, in domo magna non solum uasa
 esse aurea et argentea, sed et lignea et fictilia, et
 alia esse in honorem, alia in contumeliam, et qui-
 cumque se mundauerit, eum futurum esse uas
 honorabile et necessarium, in omne opus bonum
 praeparatum. quidquid, inquam, de laude dixerint nupti-
 arum, libenter audimus. laudari nuptias libenter audimus, et
 nuptias condemnamus? ecclesia matrimonia non damnat, sed
 subicit — uelitis nolitis, mariti, subicit — uirginitati et uiduitati.
 ecclesia nuptias, sed nuptias in suo opere permanentes subicit,
 non damnat, nec abicit, sed dispensat. in potestate uestra est,

1 cf. Ioh. 2, 1—2
 13 cf. II Tim. 2, 21

3 adu. Iou. I 40

11 cf. II Tim. 2, 20

1 uaec. *EKY* uec. *cet.* nam cum] nra non *Aa.c.m2* 2 chana *E&B*
 chanan *A* canan *Da.c.* galilaeae *E* etiam *om. B* 3 ibit *ED, Aa.c.m2*
 4 uirginitatis *Kp.c.Ψar.* posset off. *sa.c.B* posse suff. *E* possit off.
 (o *sup. ras. Ψ*) *cet.* si nuptias etiam *s* et tunc nuptias possim ad-
 dicere si nuptias *AD* 5 castimonia *E&B* -iam *cet.* 6 tertio] testi-
 monio *D* 8 dixerit *s* 9 audiuius *AD* non damnat (-ant *Aa.c.*)
 matrimonia (-nii *Da.c.*) *AD* 11 sicut *AD* uasa e. aur. *EKY* uasa
 aur. e. *s* e. uasa aur. *cet.* 12 *quart. et]* sed *AD* 13 honore *Ba.c.m2*
 contumelia *Ba.c.m2* 14 manducauerit *Aa.c.m2* 15 honorabilem
 (b *ex u m2 E*) *E, sa.r.* 16 praep. *in ras. B* paratum *AD* dix. de
 l. *B* de s. l. *s* dixerit *Aa.c.m2D* 17 *utroque loco* audiuius
AD audiamus *s* laudare *A&B* 19 ueletis noletis *Ea.c.m2* uellitis
 nollitis *K* maritus subicitur *B* 20 *pr. nuptiis* *D*

si uelitis, secundum pudicitiae gradum scandere. quid indignamini, si in tertio stantes nolitis ad superiora properare?

12. Igitur, cum totiens et tam crebro lectorem admonuerim et per singula paene tractatum milia cautus uiator incessem, me ita recipere nuptias, ut eis continentes, uiduas uirginesque praeferam, debuerat prudens et benignus lector etiam ea, quae uidebantur dura, aestimare de ceteris et non in uno atque eodem libro criminari me diuersas sententias protulisse. quis enim tam hebes et sic in scribendo rudis, ut idem damnet et laudet, aedificata destruat, destructa aedificet et, cum aduersarium uicerit, suo nouissime mucrone feriatur? si rustici homines et uel rhetoricae uel dialecticae artis ignari detraherent mihi, tribuerem ueniam inperitiae nec accusationem reprehenderem, ubi non uoluntatem in culpa cernerem, sed ignorantiam; nunc uero, cum disertis homines et liberalibus studiis eruditi magis uolunt laedere quam intellegere, breuiter a me responsum habeant: corrigere eos debere peccata, non reprehendere. patet campus, stat e contra acies, aduersarii dogma manifestum est et — ut Uergilianum aliquid inferam — illum aspice contra, qui uocat: respondeant aliter, teneant modum in disputando et me, in libris suis quid uel praetermisserim uel addiderim, doceant. reprehensores non audio, sequor

19 Verg. Aen. XI 374 sq.

1 uelitis *Ea.c.m2* nellitis *K* 2 stantes] statis et *B* nollitis *K*
 3 toties *II&B* tam] cum *sa.c.*, *om.* *ς* 4 paene *s. l.* *A* tractatum
Ka.c. tractuum *A* intercesserim *AD* 5 uirgines uiduasque *KΨ*
 6 praeferam *E* -ferrem *cet.* lector et benignus *B* ea etiam *B*
 ea *om.* *ς* 7 uidentur *KADΨ* in uno *in ras.* *m2* *B* atque in *II*
 9 si *ς* rudis] *add.* est *ς* laud. et d. *KΨ* 10 destruet *Aa.c.m2D*;
add. et *ς* destructa *D* structa *IIa.c.* 12 heretice(ae) *Eς* rethoricae
cet. theoreticae *Engelbrecht* 13 ad(c *m2*)cusatione *D* 14 in culpam
Aa.c. culpa *ς* 15 disserti *DΨB, Aa.c.IIp.c.* deserti *K* 16 uelint
AHD, sp.c. ludere *B* 18 e] de *AD* contrario *B* 19 ut] ad *K, Ψa.c.*
 uerg. *K* uirg. *cet.* 20 resp.] *add.* aduersario *AD, IIp.c., ς* *in mg., Bp.c.m2*
 aliter] at *Engelbrecht*; num alteri? 21 disp.] *add.* aliter uirgam in
 docendo *AD, ς s. l., B* *in mg. m2* me] ne *D* suis quid *B* *in*
ras. m2 uel *om. B* 22 non *s. l. II*

magistros. delicata doctrina est pugnanti ictus dictare de muro
 et, cum ipse unguentis delibutus sis, cruentum militem accu-
 4 sare formidinis. nec haec dicens statim iactantiae reus sum,
 quod ceteris dormientibus solus pugnaverim, sed hoc dico,
 cautius eos posse pugnare, qui me uiderint uulneratum. nolo 5
 tale certamen, in quo te tantum protegas, et torpente dextera
 sinistra clipeum circumferri. aut feriendum tibi est aut cadend-
 dum. non possum te aestimare uictorem, nisi aduersarium uidero
 trucidatum.

13. Legimus, o eruditissimi uiri, in scolis pariter et Ari- 10
 stotelia illa uel de Gorgiae fontibus manantia simul didicimus,
 plura uidelicet esse genera dicendi et inter cetera aliud esse
 γυμναστικῶς. scribere, aliud δολγματικῶς: in priori uagam esse
 disputationem et aduersario respondentem nunc haec nunc
 illud proponere, argumentari, ut libet, aliud loqui, aliud agere, 15
 panem, ut dicitur, ostendere, lapidem tenere; in sequenti autem
 2 aperta frons et, ut ita dicam, ingenuitas necessaria est. aliud
 est quaerere, aliud definire: in altero pugnandum, in altero
 docendum est. tu me stantem in proelio et de uita periclitan-
 tem studiosus magister doceas. noli ex obliquo et, unde non 20

16 cf. Plautus Aul. 195

1 mirro *Aa.c.m2* myrro *D* 2 ipso *Aa.c.m2D* 3 hoc *ς* 4 pugn.]
 certauerim *AD* 6 cert.] *add.* adeas *ς* tant. te *ς* dextra *D*
 7 clypeum *KAY* circumferri *E* -ferat *KPB* -feras *AID*,*ς* (as in
ras.) *pr.* aut *del.* et *s. l.* denuo *add. m2 A* fer.—uict. *s. l. m2 A*
alt. aut *bis A* 8 possunt *D* te in *mg. m2 II* uideo *ς* 10 legemus
Ea.c.m2 legamus *Bp.c.m2* ο *EIP*, *Ka.c.Bp.c.*, *om. cet.* scholis *K*
 aristotelica *KP*, *ABp.c.m2sp.c.* 11 uel *om. B* gurgiae(e) *E*, *Ka.c.P*
 georgiae *Aa.c.* georgii *Ipp.c.* georgice *D* gorgone *B* dicimus (*corr.*
discimus m2) *P* 12 esse uid. *AD* 13 γυμν. et δολγμ. *uarie scribuntur in*
codd. scribe *B* in priori in *ras. m2 B* esset *Aar.D* 14 dispositi-
 onem *E* et *om. §* respondente *Ap.c.m2spr.Ba.c.m2* haec nunc in
ras. m2 B 15 illud *E* illa *cet.* ut *s. l. m2 A* bibet *K* loqui
al. om. D 16 autem *om. P* 17 frons—def.] fronte et def. *et s. l. scr.*
m2 frons et ut ita dicam ingenuitas necessaria est. aliud difinire *A*
 frons ex fons *K* fronte *Aa.c.m2D* 18 est *om. D* difinire *Ap.c.m2II*
pr. alt.] add. quidem *ς* 19 dicendum *Aa.c.m2* tu me] tum *K, Pa.r.*
 tu *Pp.r.* 20 doces *Ap.c.* noli *s. l. m2 II* oblico *Pa.c.m2D*

putaris, uulnus inferre: directo percute gladio. turpe tibi est
 hostem dolis perire, non uiribus; quasi non et haec ars summa
 pugnantium sit, alibi minitari et alibi percutere. legite, obsecro ³
 uos, Demosthenen, legite Tullium; ac ne forsitan rhetores
⁵ uobis displiceant, quorum artis est uerisimilia magis quam
 uera dicere, legite Platonem, Theophrastum, Xenophonta, Ari-
 stotelen et reliquos, qui de Socratis fonte manantes diuisis
 cucurrere fluminibus: quid in illis apertum, quid simplex est?
 quae uerba non sensuum? qui sensus non uictoriae? Origenes, ⁴
¹⁰ Methodius, Eusebius, Apollinaris multis uersuum milibus scri-
 bunt aduersus Celsum et Porphyrium: considerate, quibus
 argumentis et quam lubricis problemata diaboli spiritu con-
 texta subuertant et, quia interdum coguntur loqui, non quod
 sentiunt, sed quod necesse est, dicantur esse gentiles. taceo
¹⁵ de Latinis scriptoribus, Tertulliano, Cypriano, Minucio, Victo-
 rino, Lactantio, Hilario, ne non tam me defendisse quam
 alios uidear accusare: Paulum apostolum proferam, quem

1 turpem *K* est tibi *B* 2 ferire *AD*, *sp.c.* perimere *B* et *om.* *D*
 3 minari *B* et *om.* *B* obsecro uos *s. l.* *II* 4 demonsthenem *IIa.c.*
 demost(h)enem *KAYB* demusthenem *D* ne] si *AD* uob. reth. *B*
 rhet. *K* reth. *cet.* 6 theopr. *KY, IIa.c.* theofr. *AIp.c., DB* theofrac-
 tum *Aa.c.* xenophonta(x *ex zB*) *II§Ba.c.m2* -fonta *E* -ponta *KY*
 -ph(f)ontem *AD, II§Bp.c.m2* aristotelem *AIa.c.m2§* aristotilem (a
in ras. m2 B) *AIp.c.m2DB* 7 manantes et *AD* manant et *sp.c.*
 diuisis *EKY, §a.c., II* (*s. l.* et diuersis) diuersis *cet.* 8 currere *KAD,*
Ya.c.m2, post ras. 3 litt. concurrere (*s. l.* currunt) § flum.] riulis §
 9 *pr.* non *s. l.* *II* origenis *Aa.c.m2DY* originis *K* 10 metodus *Ka.c.D*
 metodus *K, Y* (*ex mettotdus*) euseuius *E* apollinaris *KY* mil.]
 numeris *Y* numerus *K* 11 aduersum *K§Y* porfyr. *EA* porph(f)ir.
II§DB 12 problemate *Aa.c.* problematibus § diabolico *B* con-
 testa *D* 13 subuertunt *IIYa.c.* non quod] quod non *Yp.c.m2Ba.c.*
 quod *Ya.c.m2* 14 dicuntur esse *IIsp.c.* dicunt aduersus eos qui dicuntur
 esse *AD, § ex suppl. marg.* dicunt aduersus ea quae dicunt § 15 ter-
 tulliano *ED* cipriano *E, om. A* minutio *AIID* uicturino *K, Y*
 (*ex uicturio*) 16 Hilario, ne] hi(e)lariione ut *E§* hilarione (*s. l.* ne
m2) *Y* hylario *II* nec (*c eras.*) *B* me tam *K, §a.c.* quem *A*
 quae *D* 17 uideas *D* accusare *EB* -sasse *cet.* praeferam *A*

quotiescumque lego, uideor mihi non uerba audire, sed toni-
 5 trua. legite epistulas eius et maxime ad Romanos, ad Galatas,
 ad Ephesios, in quibus totus in certamine positus est, et
 uidebitis eum in testimoniis, quae sumit de ueteri testamento,
 quam artifex, quam prudens, quam dissimulator sit eius, quod 5
 agit. uidentur quidem uerba simplicia et quasi innocentis ho-
 minis ac rusticani et qui nec facere nec declinare norit insidias.
 sed, quocumque respexeris, fulmina sunt. haeret in causa,
 capit omne, quod tetigerit; tergum uertit, ut superet; fugam
 6 simulat, ut occidat. calumniemur ergo illum atque dicamus: 10
 testimonia, quibus contra Iudaeos uel ceteras hereses usus
 es, aliter in suis locis, aliter in tuis epistulis sonant. uidemus
 exempla captiua: seruiert tibi ad uictoriam, quae in suis
 uoluminibus non dimicant. nonne nobis loquitur cum saluatore:
 aliter foris, aliter domi loquimur? turba parabolae, discipuli 15
 audiunt ueritatem. pharisaeis proponit dominus quaestiones et
 non disserit. aliud est docere discipulum, aliud aduersarium
 uincere. mysterium, inquit, meum mihi, mysterium
 meum mihi et meis.

14. Indignamini mihi, quod Iouinianum non docuerim, sed 20
 uicerim. immo indignantur hi, qui illum anathematizatum

15 cf. Matth. 13, 10—16 etc. 18 *Esai. 24, 16

1 quotiescumque *II* *B* legero *II* non mihi *AD* 2 et *om.* *§*
 galathas *II* *B* 3 positus *s. l.* *m* 2 *B* 4 uidebis *A, II. a. c.* sumet
Aa. c. m 2 *D* sunt *§a. c.* de] e *Ka. c. m* 2 uetere *II. p. c. m* 2 5 fit *§*
 6 quidem *om.* *AD* simpl. uerba *II* 7 ac] hac *E* et *B* nouerit *§*
 poterit *Kp. c. m* 2 *Ψ* 8 quocumque *KΨ, Da. r.* respexerit *AD, §p. c.*
 flumina *D* influmina *Aa. c. m* 2 sunt] *s. l.* *add.* hic *§* haeret *Aa. c. m* 2
 erit *D* 9 carpit *B* 10 dic.] *add.* ei *AD, §s. l.* 11 caeteros *AD*
 12 es *Kp. r. DΨB* est *cet.* *pr.* aliter *bis K* 13 seruire *§* suis
 in *§* 14 non *om.* *B* 15 dom *Ka. c.* intro dum *Ψ* loquitur
ADB, II *§p. c.* turbae *IIΨ* turb *B* 16 prop. phar. *AD* farisaeis-
 que *Ψ* dominus *s. l.* *§* et *om.* *§B* 17 edisserit *§* dixerit *D*
 uinc. adu. *§* 18 *alt.* misterium meum mihi *del. m* 2 *B* 19 meum *s. l.* *II*
meis] in eis *§* 20 mihi *om.* *AD* iubin. *Ea. c. m* 2 iuuin. *Ep. c. m* 2 *§a. c.*
 docerim *K* 21 hii *EK* mihi *§* hi in *ras. m* 2 *B* qui in *ras. m* 2 *B,*
seq. ras. 2 litt. II anathematizatur *Aa. c. m* 2 *D*

dolent, et, cum laudent, quod sunt, accusant, quod esse se
 simulant. quasi uero rogandus fuerit, ut mihi cederet, et non
 inuitus ac repugnans in ueritatis uincla ducendus. et haec
 dicerem, si uincendi studio contra regulam scripturarum quip-
 5 piam locutus fuisset et, sicut uiri fortes in controuersiis solent
 facere, culpam praemio redimerem. nunc uero, cum interpres 2
 magis apostoli fuerim quam dogmatistes et commentatoris sim
 usus officio, quidquid durum uidetur, ei magis inputetur, quem
 exposuimus, quam nobis, qui exposuimus. nisi forte aliter ille
 10 dixit et nos simplicitatem uerborum eius maligna interpreta-
 tione detorsimus. qui hoc arguit, de ipsis scriptis probet. dixi-
 mus: si bonum est mulierem non tangere, malum
 est ergo tangere; nihil enim bono contrarium est
 nisi malum. si autem malum est et ignoscitur.
 15 ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat, et
 cetera usque ad propositionem alterius capituli. hoc ideo sub- 3
 icimus. quia apostolus dixerat: bonum est homini mulie-
 rem non tangere; propter fornicationem autem
 unusquisque uxorem suam habeat et unaquaeque
 20 uirum suum habeat. in quo differunt mea uerba a sensu
 apostoli? nisi forte in eo, quod ille pronuntiat, ego dubito;
 ille definit, ego sciscitor; ille aperte dicit: bonum est ho-
 mini mulierem non tangere, ego timide quaero, si bonum

12 adu. Iou. I 7 17 *I Cor. 7, 1—2 22 I Cor. 7, 1

1 laudant §, *Yp.c.m2* sint *AD* se *om. AD* 3 uer. *om. AD*
 uincla *B* 4 dicerem *in t., in mg. ut dicentē m2 B* dixerit (-ret *m2*) *A*
 dixerim § uicendi *Aa.c.m2D* 6 culpari *Aa.c.m2D* culpans *Ap.c.m2*
 redemerem *K, EY'a.c.m2* redimerim (redemerim *Am2*) *AD* 7 fueram *B*
 quam] et *E* dogmatis *KADY, §p.r.* et] sed *KY* sim usus]
 simus *Aa.c.m2Dp.r.* sumus *Dar.* semel *Ba.c.m2* 8 magis ei *B* 9 qui
s. l. K nisi forte *in ras. (fuit quam nobis) K* ille aliter *AD*
 11 arguet *KD, Aa.c.m2* scripturis *ADYB, Har.* 13 ergo est *g*
 enim] ergo *AD* 14 ni *g* *alt. malum s. l. m2 II* 15 malo] malum *B*
 fiat *s. l. m2 A* 16 positionem *Ea.c. §* 18 fornicationes *K (cf. p. 379, 17)*
 19 suam ux. *II* 20 suum uir. *B* habeat *om. B* nerba mea *B*
 a *om. AD* 21 pronunciet *B* dubitem *B* 22 diffinit *EII* 23 ego—
 372, 1 tang. *in mg. II*

4 est mulierem non tangere. 'si' dubitantis est, non confirmantis. ille dicit: bonum est non tangere, ego, quid bono contrarium esse possit, adiungo. statimque in consequentibus: animaduertenda apostoli prudentia. non dixit: 'bonum est uxorem non habere', sed 'bonum est mulierem non tangere', quasi et in tactu periculum sit, quasi, qui illam tetigerit, non euadat. uides igitur non de coniugibus nos exponere, sed de coitu simpliciter disputare, quod ad comparationem pudicitiae et uirginitatis et angelicae similitudinis bonum sit homini mulierem non tangere. uanitas uanitantium, omnia uanitas, dixit Ecclesiastes. si omnes creaturae bonae ut a bono creatore conditae, quomodo uniuersa uanitas? si terra uanitas, numquid et caeli et angeli et throni, dominationes, potestates ceteraeque uirtutes? sed quae per se bona sunt ut a bono creatore condita, ad comparationem maiorum uanitas appellantur. uerbi gratia: lucerna lampadis comparatione pro nihilo est; lampas stellae conlatione non lucet; stellam lunae confer, et caeca est; lunam soli iunge, non rutilat; solem Christo confer, et tenebrae sunt. ego sum, inquit, qui sum. omnem igitur creaturam si deo

2 I Cor. 7, 1 4 adu. Iou. I 7 5 I Cor. 7, 1 11 *Eccle. 1, 2
20 Ex. 3, 14

2 *alt.* bonum §*Ψ*a.c. contrario *Π*a.c. 3 posset *AD* 4 enim adu. *A* prud.] sententia *B* 5 *pr.* est] *add.* homini *KΨ*; *seq.* uacuum spatium *4¹/₄* linearum *E* uxor. *s. l.* *B* *alt.* est] *add.* inquit(d) *AD* 6 et] enim §a.c. tactum *Aa.c.*; *add.* eius *AD*, *s. l.* *Πm1Bm2* 7 sit] est *E, §a.c.* euadat (dat in *ras. m2*) *B* euadit *KΨ* uidetis *Πp.c.* 8 ig.] ergo *KΨ* 10 sit] est *ΨBa.c.m2* homini in *ras. m2 B* 11 uanitatam *KΠB*; *add.* et *B* omnia—*Eccles. om. A* omnia uan. *om. D* dicit *D* *Ecl.*] *add.* uanitas uanitantium *D* 12 creaturae—cond.] *praeter cre omnia in ras. m2 B* ut] et *Πp.c.D* 13 si terra uan. *om. E§, s. l. m2 B* numq. et] num et in *ras. m2 B* 14 *pr.* et *om. B* *alt.* et *E§, om. cet.* 15 ut] aut *Ψ* a *s. l. K* 16 meliorum *§* appellatur *K, §a.c.* uerbi gratia in *ras. m2 B* lucerna *s. l. m2 B* 17 nihil *KΨ* 18 conl.] comparatione *B* et *om. §* lun.—rut. in *mg. m2 B*

contuleris, non subsistit. ne tradas, inquit Hester, hereditatem tuam his, qui non sunt, uel idolis scilicet uel daemonibus. et certe erant idola et daemones, quibus ne traderentur, orabat. in Iob quoque legimus a Baldad dictum de
 5 inpio: auellatur de tabernaculo suo fiducia eius et calcet super eum quasi rex interitus. habitent in tabernaculo illius socii eius, qui non est, haud dubium quin diaboli, qui cum habeat socios, non autem haberet, nisi esset, tamen, quia deo periit, non esse dicitur. ergo 7
 10 secundum hunc comparationis sensum malum diximus mulierem tangere — licet uxoris nulla facta sit mentio —, quia bonum est non tangere. et subiecimus uirginitatem frumentum, nuptias hordeum, fornicationem stercus bubulum nuncupantes: utique et frumentum et hordeum creatura dei est. uerum
 15 in euangelio maior turba hordeaciis panibus, minor frumentaciis pascitur: 'homines', inquit, 'et iumenta saluos facies, domine'. aliis uerbis id ipsum locuti sumus, 8
 quando aurum uirginitatem, argentum nuptias diximus, et centum quadraginta quattuor milia uirginum signatorum, qui

1 *Esth. 14, 11 5 Hiob 18, 14—15 13 *adu. Iou. I 7 (*Hieronymus pristinam loci formam postea mutasse uidetur*) 15 cf. Ioh. 6, 8—13 16 *Ps. 35, 7 18 cf. adu. Iou. I 3 19 cf. adu. Iou. I 40 cf. Apoc. 14, 1—4

1 esther *g* her. tuam *in mg. B* 2 sunt] *add. dii AD pr. uel om. AHD alt. uel]* et *g* 3 *alt. et om. B* 4 baldath *KΠΥ baldaad A baldaat D baldach B* 5 euellatur *Πp.c.m2 auertatur (s. l. † auellatur) §* 6 calet *Ea.c. cadet (adet in ras. m2) B* 7 illius] eius *KΥ non est in ras. m2 B* est] sunt *in ras. m2 II* haut *EKD* aut *Aa.c.m2* 8 diabolus (*lus in ras. m2 B*) *KADΥB* qui *in ras. m2 B* habeant *Ba.c.m2* haberent *Ba.c.m2* habere *D* 9 esset *in ras. m2 B; add. et AD, s. l. m2 Π§B* tantum *Aa.c.m2D* quia] qui a § (per)iiit non esse dic. *in ras. m2 B* 10 sens. comp. *B* 11 sit facta § 12 non tang. et *in ras. m2 B* non *s. l. §* et *s. l. II* 14 *pr. et om. Υ* uerum *om. II* 15 hordiaciis *E (ii ex i), KΥ, II (-ceis) ordeaciis AD, B (-ceis) hordeaceis (s. l.) §* 16 frumentaceis *Π, §a c., B (ta in ras. m2 et ceis s. l. m2)* inquit *om. B* 17 facias *AD* 19 uirginum *exp. §*

cum mulieribus non sunt coinquinati; ex quo ostendi uolumus omnes, qui uirgines non permanserint, ad comparationem purissimae et angelicae castitatis et ipsius domini nostri Iesu Christi esse pollutos. quodsi cui asperum et reprehensione dignum uidetur tantam nos inter uirginitatem et nuptias fecisse distantiam, quanta inter frumentum et hordeum est, legat sancti Ambrosii de uiduis librum et inueniet illum inter cetera, quae de uirginitate et nuptiis disputauit, etiam ista dixisse: neque ita coniugium apostolus praetulit, ut studia integritatis extingueret, sed a continentiae persuasione incipiens ad incontinentiae remedia descendit et, cum brauium supernae uocationis fortibus demonstraſset, deficere tamen in uia neminem passus est ita plaudens prioribus, ut non despiceret et sequentes. didicerat enim et ipse, quia dominus Iesus aliis panem hordeacium, ne in uia deficerent, aliis corpus suum, ut ad regnum contenderent, demonstraui; et in consequentibus: non ergo copula nuptialis quasi culpa uitanda, sed quasi necessitatis sarcina declinanda. lex enim adstrinxit uxorem, ut in laboribus et tristitia filios generet et conuersio eius ad uirum sit, quodei ipse dominetur.

8 Ambros. de uiduis c. 13, 79 15 cf. Ioh. 6, 8—13 17 cf. Matth. 26, 26 18 Ambros. de uiduis c. 13, 81 21 cf. Gen. 3, 16

1 ex] in *AD* 2 qui] quicumque § 4 cui] *add.* et *AD* 5 tantum *AD* dist. fec. *II* 6 quantā *Kp.c.m2* quantum *A* 7 ambrosi *K* de *om.* *D* 8 putauit (*corr.* desputauit) *E* disputabit *D* etiam in *ras. m2 B* ista] hoc *AD* sic in *ras. m2 B* 9 ap. coni. praet. *Pa.c.m2* coni. praet. ap. *B* integr.] uirginitatis § 10 perfectione *B* 11 continentiae *Ka.c.* 12 dem. in *ras. m2 B* 14 dispiceret *EY* 15 consequentes *D* did.—dom. in *ras. m2 B* et s. l. *Y* quia s. l. *B* 16 Iesus *om.* *Y* hordiacium *EKY, Pa.c.* ordeacium *Hp.c.D* ordiaciis *A* (h)ordeaceum § *B* deficeret *D* 17 regu.] *add.* suum *D* 18 montrauit *Ea.c.* demonstraui (uit in *ras. m2*) *B* ministrauit *Ambros. l. c.* 19 nuptiarum *B* 20 decl.] *add.* est *AD, § s. l.* adstringit *Ap.c.m2Y* a(s)stringit *II, §p.c.* adstringet *Aa.c.m2D* 21 g(e)neraret *B* et *Ep.c.m2, om. cet.* 22 eius *om.* § quod] ut *A s. l. Hp.c.D* ipsi *K*

ergo laboribus et doloribus in generatione filiorum 11
 addicitur nupta, non uidua, et dominatui uiri sola
 subditur copulata, non uirgo; et in alio loco: 'pretio',
 inquit, 'empti estis, nolite fieri serui hominum'.
 5 uidete, quam euidens sit coniugalis definitio ser-
 uitudinis; et post pauxillum: si igitur bonum coniugium
 seruitus, malum quid est, quando nequeunt se
 inuicem sanctificare, sed perdere? uniuersa, quae nos 12
 de uirginitate ac nuptiis lato sermone diffudimus, ille breui
 10 artauit compendio in paucis multa comprehendens. uirginitas
 ab eo persuasio continentiae, nuptiae remedia incontinentiae
 praedicantur. et significanter a maioribus ad minora descensus:
 uirginibus brauium supernae uocationis ostendit, nuptas, ne
 in uia deficiant, consolatur; alios laudat, alios non despicit;
 15 coniugia hordeo, uirginitatem Christi corpori comparat. et puto 13
 multo minorem distantiam inter frumentum esse et hordeum,
 quam inter hordeum et corpus Christi. deinde nuptias dicit
 et quasi necessitatis sarcinam declinandam et definitionem esse
 eidentissimae seruitutis et multa alia, quae in tribus libellis
 20 de uirginibus latissime prosecutus est.

15. Ex quibus uniuersis perspicuum est me nihil noui de
 uirginibus nuptisque dixisse, sed maiorum in omnibus secutum

3 Ambros. de uiduis c. 11, 69 et I Cor. 7, 23

6 Ambros. de

uiduis c. 11, 69

1 generationem *AD* 2 adducitur *Ea.c.m2sar.* uiduam ex uidam *K*
 dom. uiri *in ras. m2 B* dominationi \S sola *om. AD* 3 copula
ΠΨa.c.m2 nupta *in ras. m2 B* non uirgo et *in ras. m2 B* 5 ui-
 detis *AD.sp.c. et Ambros. l. c.* coni. sit *KADΨ* 6 pauxillum *E*
 pauxillum *B* pausillum *K* paululum \S pusillum *cet.* 7 seru.] *add.* est \S
cum Ambr. l. c. mala ex malus \S quid est quando *in ras. m2 B*
 nequeant *AD.sp.c.* 8 de uirg. nos \S 9 diffundimus *ΠΨB,sa.c.* 12 signifi-
 cantur *D* ad] a *K* discensus *EKDΨ, Aa.c.m2* decensus *B* descen-
 dens \S 13 nuptae *KΨ* nuptias *A* 14 dispicit *KΨ* 15 coniugium \S
 corp. xpi \S corpore *KΨ* 16 multo *s. l. m2 B* et (*h s. l.*) ordeum esse \S
 17 hord.] frumentum (*s. l. † ordeum m2*) *B* denique \S 18 et *eras. s.*
om. ADB declinandas \S definitione *K* dif(ff*D*)initionem *ED* 19 in
om. s 20 persecutus *K* 22 nuptisque *ED, Ψa.r.* secutus *Ψa.c.m2*

esse sententiam, tam huius uidelicet quam reliquorum, qui de ecclesiasticis dogmatibus disputarunt; quorum aemulari exopto negligentiam potius, quam aliorum obscuram diligentiam. tument contra me mariti, quare dixerim: oro te, quale illud bonum est, quod orare prohibet, quod corpus Christi accipere non permittit? quando inpleo mariti officium, non inpleo continentis. iubet idem apostolus in alio loco, ut semper oremus. si semper orandum est, numquam ergo coniugio seruiendum, quoniam, quotienscumque uxori debitum reddo, orare non possum. hoc quare dixerim, perspicuum est, quia interpretabar illud apostoli dictum: nolite fraudare inuicem nisi forte ex consensu ad tempus, ut uacatis orationi. Paulus apostolus dicit, quando coimus cum uxoribus, nos orare non posse; Petrus ad continentiam cohortatur, ne inpediantur orationes nostrae: quod hic, quaeso, peccatum meum est? quid commerui? quid deliqui? si turbidae et nebulosae aquae fluunt, non est aluei culpa, sed fontis. an ideo arguor, quod de meo sum ausus adicere: quale illud bonum est, quod corpus Christi accipere non permittit? ad hoc breuiter respondebo: quid est maius: orare an Christi corpus accipere? utique corpus Christi. si per coitum, quod minus est, inpeditur, multo magis, quod

2 cf. Terent. Andria 20 sq. 4 adu. Iou. I 7 7 cf. I Thess. 5, 17 12 I Cor. 7, 5 16 cf. I Petr. 3, 7

3 obscurum *D* -re § 4 tumeant *g* tamen §a.c. me s. l. § meriti §a.c. quale] quare § 7 item *Y* 9 seru. coni. *B* 10 quon.] quod *Y* 11 non poss. or. *B* hoc qua(re) in ras. m2 *B* 12 quoniam *d* interpretabar (ar in ras. m2) *B* interpretabam *d* 13 in inuicem ni *D* 14 Paulus om. *B* quando] quod dum §p.c.m2 15 posse] add. si per coitum, quod minus est (est om. II), inpeditur, id est orare, quanto plus, quod maius est, (add. id est *g*) corpus Christi prohibetur accipere II in mg. inf. m2, *Bg* hortatur *g* 16 uestrae *ADB* 17 est meum *B* si] qui si *A* 18 fluent *B* 19 arguor (or in ras. m2) *B* ausus sum *d* dicere *dYB* 22 orare (re in ras. m2) *B* an] hanc *D* corpus xpi *ADD* utique] accipere ut. *B* ut. accipere *g*

maius est. diximus in eodem uolumine panes propositionis ex 5
 lege non potuisse comedere Daudid et socios eius, nisi se
 triduo mundos a mulieribus respondissent, non utique a mere-
 tricibus, quod damnabatur in lege, sed ab uxoribus, quibus
 5 licito iungebantur. populum quoque, quando accepturus erat
 legem in monte Sina, tribus diebus iussum esse ab uxoribus
 abstineri. scio Romae hanc esse consuetudinem, ut fideles 6
 semper Christi corpus accipiant, quod nec reprehendo nec
 probo — unusquisque enim in sensu suo abundat —, sed
 10 ipsorum conscientiam conuenio, qui eodem die post coitum
 communicant et iuxta Persium noctem flumine purgant, quare
 ad martyres ire non audeant, quare non ingrediantur ecclesias. an
 alius in publico, alius domi Christus est? quod in ecclesia non licet,
 nec domi licet. nihil deo clausum est et tenebrae quoque lucent
 15 apud eum. probet se unusquisque et sic ad Christi corpus accedat, 7
 non quo dilatae communionis unus dies aut biduum sanctiorem
 efficiat Christianum, ut, quod hodie non merui, cras uel perendie
 merear, sed quo, dum doleo non communicasse corpori Chri-
 sti, abstinence me paulisper ab uxoris amplexu, ut amori con-
 20 iugis amorem praeferam Christi. 'durum est, non ferendum;
 quis hoc saecularium sustinere potest?' qui potest sustinere,

1 in eodem uolumine] *locum frustra quaesiu* cf. I Reg. 21, 5
 5 cf. Ex. 19, 15 9 cf. Rom. 14, 5 11 cf. Persius II 16 15 cf. I
 Cor. 11, 28 21 cf. Matth. 19, 12

2 sotii *Ψa.c.* se] si *Dp.c.m2, om.* 3 tridu(o) *in ras. m2 B*
 mundus *K alt. a om. AD* 4 quod] quae *Ap.c.m2* damnabantur
Ap.c.m2 in] a *ς* 5 licite *ΨB* populos *Ka.c.* populus *AIIID*
 6 lege *D* montē *Ψ* sina *E* syna *cet.* iussum *Ψ* ab ux. *om. d*
 7 abstinere *ςD, Ψa.c.* 8 semper *om. d* corpus xpi *KADΨ* 9 sensu
 suo *EIIID* suo sensu *cet.* (h)abundet *Kp.c.m2Ψ* 10 die *in ras. m2 B*
 11 perseum *Ψ* noctem *om. d, in ras. m2 B* flumine *s. l. m2 B*
 purgant *in ras. m2 B* pugnant *Ka.c.* 12 audent *AςD* ingrediantur
A (in *s. l.*), *ς, d* (un *s. l.*), *DB* 13 domi] in domo *AD* e(ae)cclesias
A (as *in is m2*), *D* 15 eum] deum *ς* corp. xpi *ADΨB* 16 quod
Aa.c.m2ςdIDΨ biduo *ς* 17 ut] aut *B* perendiem *Ψ* 18 quod *dΨ*
 non comm. me *AD, Ip.c.* me non comm. *ς* 19 complexu *K* ut] et *d*
 20 xpi praef. *AD* non] et non *AdD, sp.c.* referendum *d;* *add.*
 est *ς* 21 sustinere *s. l. m2 II*

sustineat; qui non potest, ipse uiderit. nobis cura est non, quid unusquisque possit aut uelit, sed, quid scripturae praecipiant, dicere.

16. Illud quoque in commentariolis meis eiusdem apostoli carpitur, in quibus dixi: uerum ne quis putet ex eo, quod 5 sequitur: 'ut uacetis orationi et iterum ad id ipsum', apostolum hoc uelle et non propter maiorem ruinam concedere, statim infert: 'ne temptet uos satanas propter 2 incontinentiam uestram'. pulchra nimirum indulgentia: 'et iterum ad id ipsum'! quod erubescit suo 10 uocare nomine, quod temptationi praefert satanae, quod causam habet incontinentiam, laboramus quasi obscurum disserere, cum exposuerit se ipse, qui scripsit: 'hoc autem', inquit, 'dico iuxta indulgentiam, non iuxta imperium'? et mussitamus adhuc nuptias non 15 uocare indulgentiam, sed praeceptum, quasi non eodem modo et secunda et tertia matrimonia concedantur?, et reliqua. quid hic locutus sum, quod non apostolus dixerit? 3 nimirum illud: quod erubescit suo uocare nomine? ego arbitror, quando dicit 'ad id ipsum' et rem ipsam tacet, non 20 eum nominare palam coitum; sed uerecunde ostendere. an quia sequitur: quod temptationi praefert satanae, quod cau-

5 adu. Iou. I 8 6. 10. 20 *I Cor. 7, 5 8 I Cor. 7, 5 14 *I Cor. 7, 6

1 curae *KII, Ψp.c.m2* non] num *IIa.c.Ψ* quod *B* 2 aut] at *Ba.c.* 4 quoque] *add.* quod *d* 5 dixit *K.s.a.r.* 6 ut *om. B* uacetis (aceti *in ras. m2*) *B* addit ipsum *KΨ* ad ipsum *D* reuertimini in id ipsum *B* ad id ipsum reuertimini *ς* 7 uelle hoc *AD* 10 iterum] *add.* reuertimini *ς* 11 uocare *in ras. m2 B* uocari *Ψ* temptationem *Ψ* 12 hab. inc. *in ras. m2 B* incontinentiae *d* incontinenti *IIp.r.* 13 ipse se *ς* se] rem *B* scripsit] *s. l. add. †* scribit *ς* 14 autem *om. AD* dico inquit *ς* 15 iuxta] secundum *ς* muss. *EK, Ψa.r. mus. cet.* non uoc.] inuocare *D* non uocari *IIp.c.* 18 quid hoc *D* et quid hic *d* ap. non *A&DΨ* 19 quod illud *d* erubescat *Ψ* erubuit *B* uocari *Ψ* ego (e *in ras. m2*) *B* ergo *A* 20 ad *om. d* id *om. K&DΨ* tacet (ta *in ras. m2*) *B* 22 temptationem *AdD, &p.c.* praefert] *add. ferri (exp.) &* habet causam *AD* causam (sam *in ras. m2*) *B*

sam habet incontinentiam? nonne alio uerborum ordine id
 ipsum est: ne temptet uos satanas propter incontinentiam
 uestram? an quia dixi: et mussitamus adhuc nuptias non
 uocare indulgentiam, sed praeceptum? quod si durum
 5 est, inputetur apostolo, qui ait: hoc autem dico iuxta in-
 dulgentiam, non iuxta imperium, et non mihi, qui excepto
 praepostero ordine nec sensum nec uerba mutauit.

17. Transeamus ad reliqua — epistolari enim breuitate festinat
 oratio —: dico, inquit apostolus, innuptis et uiduis: bonum
 10 est eis, si sic permanserint ut ego. si autem non se
 continent, nubant: melius est enim nubere quam uri.
 quod capitulum nos sic interpretati sumus: postquam nuptis 2
 concesserat usum coniugii et ostenderat se, quid uel-
 let quidue concederet, transit ad innuptas et uiduas
 15 et sui proponit exemplum et felices uocat, 'si sic
 permanserint; si autem non se continent, nubant.'
 id ipsum, quod supra: 'propter fornicationes autem'
 et: 'ne temptet uos satanas propter incontinentiam
 uestram' reddit causam, cur dixerit: 'si non se con-
 20 tinent, nubant': 'melius est enim nubere quam uri.'
 ideo melius est nubere, quia peius est uri. tolle ardo- 3

2 I Cor. 7, 5 5 *I Cor. 7, 6 9. 15 *I Cor. 7, 8—9 12 adu.
 Iou. I 9 17 *I Cor. 7, 2 18 I Cor. 7, 5 19 I Cor. 7, 9

1 incontinentiae *d* id *s. l.* § 3 dixit *§a.r.* muss. *EKΨ* mus.
cet. 4 uocari *Hp.c.m2Ψ* 5 dico autem *AD* iuxta—iuxta] secun-
 dum—secundum *KADΨ, B in ras. m2* 6 et *om. G* mihi *in ras.*
m2 B 7 sensu *D* 8 epistolaris *§a.r. d* epistu(o)lae *KΨ* enim
om. K breuitatem *§a.r.* ad breuitatem *d* breuitati *Ap.c.m2* 10 est]
 esse *d* permanserit *D* ut] sicut et *B* se non *AD* 11 enim
om. DB 12 nup(b)tiis *EAD D* 13 consenserat *d* se] ipse *G*
 uellet *B in ras. m2* uelit *KIIΨ* 14 quidue] quid § innuptas
EB, Ha.r. nuptias *d* nuptas *cet.* 15 ex. prop. § 16 se non *AD*
 17 id ips.—20 nubant *B in mg.* id] ad *A* ipsum] *add.* dicens *Ψ*
 fornicationes *EK§Ψ* -nem *cet.* (*cf. p. 371, 18*) 19 redd. caus.] sed
 dicit quae causam reddidit quae causas *d* reddit *EII§B* redditque *cet.*
 se non § 20 enim *om. d* 21 ideo—uri] *om. d, in mg. D* *pr. est]*
es Ea.c., om. A

rem libidinis, et non dicit: 'melius est nubere'. 'melius' semper ad comparationem deterioris respicit, non ad simplicitatem incomparabilis per se boni, uelut si diceret: melius est enim unum oculum habere quam
 4 nullum. et post paululum, cum apostropham fecissem ad 5 apostolum, intuli: si per se nuptiae bonae sunt, noli eas incendio comparare, sed dic simpliciter: bonum est nubere. suspecta est mihi bonitas eius rei, quam magnitudo alterius mali malum esse cogit inferius. ego autem
 5 non leuius malum, sed simplex per se bonum uolo. uult 10 apostolus innuptas et uiduas absque coitu permanere et ad exemplum sui prouocat et felices uocat, si sic permanserint. si autem se continere non possunt et ardorem libidinis non tam continentia uolunt quam fornicatione restinguere. melius eis 'esse nubere quam uri. ad quod nos intulimus: ideo me- 15 lius est nubere, quia peius est uri, non nostram sententiam proferentes, sed interpretantes apostoli: melius est nubere quam uri, id est: melius est maritum ducere quam
 6 fornicari. si uri uel fornicari bonum esse docueris, tunc bono melius praeferetur; si autem uri malum est, quod malo prae- 20 fertur, non est germanae et purae integritatis nec eius beatitudinis, quae angelis comparatur. si dixerō: 'melius est uirginem

1 I Cor. 7, 9 6. 15 adu. Iou. I 9 17 I Cor. 7, 9 22 cf. Matth. 22, 30 etc.

1 dicit *EH* dicit *cet.*; *add.* quia *KΨ* est *om.* *AD* 2 semper] enim *d* 3 per se inc. *B* 4 enim *E*§, *om.* *cet.* 5 apostropham *Ea.c.m2A&B*; *add.* id est conuersionem *A* in *mg. m2* 6 hon. nupt. *ς* sunt *om.* *AD* 7 dic *B* s. l. *m2* 8 nubere] s. l. *add.* mulierem tangere (*eras.*) § mihi est *AD* 9 cogit esse § 10 bonum per se *II* uult] *add.* autem *B* 11 coitu] corruptione *AD, Hp.c.m2*, *add.* † corruptione s. l. § *alt.* et] *add.* ex (*eras.*) *AD* 12 feliciores *AD, Hp.c.m2* 14 continentiam *E, §a.c.* incontinentiam *AD* in continentiam §*p.c.* fornicationem § restringere §, *B* in *ras. m2* (*alt.* r *exp.*) 15 eis esse *E* eis esset *KΨ* est eis *II**B* esse posse *AD* esse § est *ς* et ideo *B* 16 *pr.* est *om.* § 17 illud ap. *ς* 18 *alt.* est *om.* *A* 19 *pr.* fornicare *A, §a.c. Hp.c.m2* *alt.* fornicare *Aa.c.m2Hp.c.m2* bono] bona *K, Ψa.c.m2* 20 uri malum] nubere melius *AD, § s. l.* *add.* (*eras.*) quod malo in *ras. m2* *B* 22 comparantur (*n exp.*) *Ψ* est *om.* *B*

esse quam nuptam', bono melius praetuli; si autem alterum gradum fecero: 'melius est nubere quam fornicari', ibi non bono melius, sed malo bonum praetuli, et multa diuersitas est inter id melius, quod nuptiis, et inter id, quod fornicationi
 5 anteponitur. obsecro te, quid in hac dissertatione peccaui? pro- 7
 positum mihi erat non ad meam uoluntatem scripturas trahere, sed id dicere, quod scripturas uelle intellegebam. commentatoris officium est non, quid ipse uelit, sed, quid sentiat ille, quem interpretatur, exponere; alioquin, si contraria dixerit, non
 10 tam interpret erit quam aduersarius eius, quem nititur explanare. certe, ubicumque scripturas non interpretor et libere de meo sensu loquor, arguat me quilibet durum quid dixisse contra nuptias. quod si non repperit, quidquid uel austerum uidetur esse uel durum, id non scriptoris auctoritati, sed interpretis
 15 officio deputet.

18. Illud uero ferre quis possit, quod in me reprehenditur, quare exponens capitulum apostoli, in quo de coniugibus scripsit: tribulationem carnis habebunt huiusmodi, dixerim: nos ignari rerum putabamus nuptias saltim
 20 carnis habere laetitiam. si autem nubentibus et in carne tribulatio est, in qua sola uidebantur habere delicias, quid erit reliquum, propter quod nubant, cum et in spiritu et in anima et in ipsa carne tribulatio sit? quae hic condemnatio matrimonii est, si infantum 2
 25 uagitus, filiorum mortes, uxoribus abortia, damna domus et

18 I Cor. 7, 28 19 adu. Iou. I 13

1 alterum] *seq. rasura 6 litt. II* 2 est s. l. m2 B, om. A 3 et om. AD 4 fornicatione K 6 scripturam utroque loco § 8 pr. quid] quod H&B, Da.c. 9 alioqui § non—erit om. E, s. l. § 12 arguet P me quil. me A quid] qui Aa.c. aliquid Pp.c. 13 repperit §, Ha.c. esse uid. AD 14 non om. § auctoritatis §a.r. P auctoritate AD, Ha.r. sed] non § 19 saltem §B 24 hic] haec § infantum B 25 auortia mortis (mortes Pp.c.m2) uxoribus diuortia (deuortia K s. l.) damna KP uxoribus om. § auortia E&B diuortia II diuortia abortia A diuortias (s eras.) abhostia D

cetera istius modi tribulationem diximus nuptiarum? dum ad-
 uueret sanctae memoriae Damasus, librum contra Heluidium
 de beatae Mariae uirginitate perpetua scripsimus, in quo
 necesse nobis fuit ad uirginitatis beatitudinem praedicandam
 multa de molestiis dicere nuptiarum. num uir egregius et 5
 eruditus in scripturis et uirgo ecclesiae uirginis doctor aliquid
 3 in illo sermone reprehendit? in libro quoque ad Eustochium
 multo duriora de nuptiis diximus et nemo super hac re laesus
 est; amator quippe castitatis praeconium pudicitiae intenta
 aure captabat. lege Tertullianum, lege Cyprianum, lege Ambro- 10
 sium, et cum illis me uel accusa uel libera. inuenti sunt
 Plautinae-familiae et scioli tantum ad detrahendum, qui in
 eo se doctos ostentare uelint, si omnium dicta lacerent et
 in una atque eadem causa et me et aduersarium, id est utrum-
 que, reprehendant, ut, cum e duobus alterum necesse sit uincere, 15
 4 ambos uictos esse contendant. porro, ubi de digamis et tri-
 gamis disserentes diximus: melius est, licet alterum et
 tertium, unum uirum nosse quam plurimos, id est:
 tolerabilius est uni homini prostitutam esse quam
 multis, nonne statim, cur hoc dixerim, subiecimus: siquidem 20
 et illa in euangelio Samaritana sextum maritum habere
 se dicens arguitur a domino, quod non sit uir eius? ego
 etiam nunc libera uoce proclamo non damnari in ecclesia digam-
 iam, immo nec trigamiam, et ita licere quinto et sexto et ultra,

17. 20 adu. Iou. I 14 21 cf. Ioh. 4, 17-18

1 huius *ADB* dixerimus *B* adhuc uiueret *Bp.c.* 4 fuit nobis *g*
 beatitudinis *D* 6 eruditissimus *sp.c.* 7 eustochium *SD* eustochium
EK 8 multa *D* de *in ras. m2 B* 9 amator—capt.] *transp.*
ante 7 in libro *m2 B* 10 tertulianum *AD* 11 inuenti *E8, Ka.c.*
 intentae *B* inuentae *cet.* sunt *s. l. B* 12 plautianae *sp.c.* fam.]
 fabulae *AD, IIsp.c.* sciolae *KP* 13 ostendere *B* lacerant *AD*
 14 atque eadem] eademque *s* utrumque id est et me et aduersarium *g*
 15 ut] et *g* e duobus] euidetibus *Aa.c.m2D* euidetius *II in ras.*
 sit] erit *s* 16 ubi *in mg. II* bigamis *B* 19 tollerabilius *AD*
 20 plurimis *AD* haec *AD* dixerimus *K8* 24 nec *om. B* licere
 et *A*

quomodo et secundo marito, nubere; sed quomodo non dam-
nantur hae nuptiae, ita nec praedicantur. solacio miseriae
sunt, non laudi continentiae. unde et in alio loco dixi: ubi 5
unus maritus exceditur, nihil refert, secundus an ter-
tius sit, quia desinit esse monogamus. 'omnia licent,
sed non omnia expediunt'. non damno digamos, immo
nec trigamos et, si dici potest, octogamos: habeat quae-
libet octauum maritum, et esse se uni deneget prostitutam.

19. Ueniam et ad illum locum, in quo arguor, quare dixerim
10 dumtaxat iuxta Hebraicam ueritatem in secundo die non addi
sicut in primo et tertio et reliquis: uidit deus, quia bonum
est, statimque subiecerim: nobis intellegentiam dereli-
quit non esse bonum duplicem numerum, qui ab
unione diuidat et praefigurat foedera nuptiarum. unde
15 et in arca Noe omnia animalia, quaecumque bina in-
grediuntur, immunda sunt; impar numerus est mundus.
in hoc nescio quid reprehendatur interim de secundo die: utrum, 2
quia scriptum est et scriptum non esse diximus? an, quia
etiam scriptum non est, aliter intelleximus, quam scripturae sim-
20 plicitas patitur? scriptum non esse in secundo die: 'uidit deus,
quia bonum est' non meum accipiant testimonium, sed cunc-
torum Hebraeorum et aliorum interpretum, Aquilae uidelicet

3 adu. Iou. I 15 5 *1 Cor. 6, 12. 10, 23 11. 20 *Gen. 1, 4.
10. 13. 18. 21. 25 12 adu. Iou. I 16 15 cf. Gen. 7, 2—3

2 hae *in ras.* II istae ζ solac(t)ia AD, ζ p.c. 3 laudis ζ a.c. lau-
des AD Ψ , II ζ p.c. 4 mar. un. II defert IIa.c.m2 differt IIp.c.m2
6 digamus ADA.c.m2 immo om. ζ 7 trigamus ADA.c.m2 octo-
gamus Aa.c.m2D cuilibet ζ 8 se uni deneget (desinat ζ p.c.) prosti-
tutam E ζ reum (ream Ψ p.c.m2) deneget prostitutam KY desinat uni
prostituta II desinat (*in ras. m2 B*) prostituta ADB 10 hebre(aeK)icam
Ea.c.K hebraicam secutus AD die sec. AD addi E ζ , IIBa.c.
addidi Bp.c. additum cet. 11 in tertio D Ψ et uidit B 12 esset B
subiecerim EK ζ derelinqui B (re *add. m2*) 14 unitate B 16 mun-
dis Ψ 17 reprehenditur ζ de s. l. ζ secunda AD die om. B
18 quia et AD non s. l. II, om. ζ 19 etiam] *add.* si AHD non
est] non K nos Ψ est nos ζ 21 accipientes ζ 22 uid. aq. ζ

3 et Symmachi et Theodotionis. si autem scriptum non est, cum
 in ceteris diebus scriptum sit, aut reddant aliam probabiliorem
 causam, quare non scriptum sit, aut, si non reppererint, ingra-
 tis suscipient, quod a nobis dictum est. porro, si in arca Noe
 omnia animalia, quae bina ingrediuntur, immunda sunt, impar 5
 numerus est mundus et hoc scriptum esse nemo dubitat,
 quare scriptum sit, edisserant. si autem non disserunt, quod a
 4 me expositum est, uelint nolint, suscipient. aut profer meliores
 epulas et me conuiuia utere, aut qualicumque nostra cenula
 contentus esto. scilicet nunc enumerandum mihi est, qui 10
 ecclesiasticorum de impari numero disputauerint: Clemens,
 Hippolytus, Origenes, Dionysius, Eusebius, Didymus, nostro-
 rum quoque Tertullianus, Cyprianus, Victorinus, Lactantius,
 Hilarius; quorum Cyprianus de septenario, id est impari,
 numero disserens quae et qualia dixerit ad Fortunatum, liber 15
 5 illius testimonio est. an forsitan Pythagoram et Archytan
 Tarentinum et Publium Scipionem in sexto τῆς πολιτείας de
 impari numero proferam disputantes? et si hos audire noluerint
 obtrectatores mei, grammaticorum scholas eis faciam concla-
 mare: numero deus inpare gaudet. 20

4 cf. Gen. 7, 2—3 17 cf. Cicero de rep. VI 17—19 20 Verg.
 Buc. VIII 75

1 *pr. et om. KHPB* 2 al. redd. § 3 *ingratis Ea.c.m2K,Ha.r.*
ingrati cet. 4 *suscipiant Ψ,Bp.c.m2* 5 *sunt] add. et σ* 6 *mundus*
est σ mundis Ψ et] et si B 7 *diss.] edisserunt Hp.c.Ψ edisserant*
Aa.c.m2D edisserent Ap.c.m2 dixerint § quod a me] quodammodo KY
 8 *suscipiant Aa.c.m2HD,Ψa.c.* profert *Kp.c.m2* 9 *cenule A* 10 *est*
mihi B qui] *quia Kp.c.m2* 11 *disputarent AD disputarint σ*
 12 *ypolitus ADB ypolitus H hypolitus § hypolitus EKΨ* *origenis*
K,Ap.c.m2HDΨ *dionysius HD dynosius A dionysius cet. praeter E*
 13 *quoque] que Ka.c.m2B* *tertulianus D* 14 *hylarius AHP* 15 *qualia]*
quanta AD,Hp.c. 16 *pythagoram H pitagoram ADB pythagoram cet.*
arcytan EK§,Ψa.c.m2 *arcytam H,Ψp.c.m2* *archytam A architam DB*
 17 *τῆς πολιτείας om. KY, uarie scriptum in cet., de republica σ* *de]*
die Ψ 18 *proferam om. AD* 19 *scholas E scholas cet.* 20 *in-*
pari HDΨB,Aa.c.m2

20. Grande piaculum, euersae sunt ecclesiae, orbis audire non potest, si mundio rem uirginitatem diximus esse quam nuptias, si parem numerum impari subiecimus et ueteris testamenti typos euangelicae ueritati profecisse monstraui-
 5 cetera, quae in libro nostro reprehensa sunt, uel leuiora puto uel ad eundem sensum pertinentia; unde ad ea respondere nolui, ne et libelli excedere magnitudinem et tuo uiderer ingenio diffidere, quem patronum causae meae ante habui, quam rogarem. igitur hoc extrema uoce protestor, me nec
 10 damnasse nuptias nec damnare; respondi aduersario, non meorum insidias formidasse. uirginitatem autem in caelum fero, non quia habeo, sed quia miror, quod non habeo. ingenua et uerecunda confessio est, quo ipse careas, id in aliis praedicare. numquid, quia graui corpore terrae haereo, auium non
 15 miror uolatus nec columbam praedico, quod radit iter liquidum celeris neque commouet alas? nullus se decipiat,
 20 nemo blando adulatore praecipitet. prima est uirginitas a natiuitate, secunda uirginitas a secunda natiuitate. non est meus sermo, antiqua sententia est: nemo potest duobus dominis seruire, carni et spiritui. caro concupiscit aduersus spiritum et spiritus aduersus carnem; haec inuicem sibi aduersantur, ut non, quae uolumus, illa faciamus. quando

15 Verg. Aen. V 217 19 Matth. 6, 24 20 cf. Gal. 5, 17

3 parem] imparem (im exp.) § inpare K 4 typus Ep.c.m2 5 puta AD 6 pr. ad om. D, s. l. m2A pestilentia D nol. resp. § 7 ne et libelli] nollu belli (b ex u) D pr. et om. A excidere K, Ep.a.c.m2 excederem AΠ§ 8 diffidere Ka.c.m2 deficere Ψ 9 rogare K, Ψa.c.m2 hac §p.c. 11 eorum Apr. autem s. l. § 12 pr. habeo] habeam § alt. quia] add. magis KADΨ, Π§p.c. mirer § 13 inuerecunda B quod KD, A§a.c. quid Ψa.c. cares §p.c. 14 haereo] hebreo Ψa.r. oneror §p.c. oneror (exp. A) hereo AD, Πp.c.m2 15 mirabor B radat §p.c. gradiatur AD graditur Πp.c.m2 16 celeris EK celeri §a.c. celer A celeres cet. 17 adulatori Ψ; add. se AD, Π§Bp.c.m2 praecipit et Ψ a nat.] a prima nat. §p.c. 18 sec. est uirg. B 19 non potestis B domini D 20 spiritu D 21 et spir.] spir. ΠB spir. autem AD sibi inu. § 22 quaecumque Ha.r.

aliquid tibi asperum uidetur in nostro opusculo, non ad mea uerba respicias, sed ad scripturam, unde mea tracta sunt uerba.

21. Christus uirgo, mater uirginis nostri uirgo perpetua, mater et uirgo. Iesus enim clausis ingressus est ostiis; in sepulchro eius, quod nouum et in petra durissima fuerat excisum, nec ante quis nec postea positus est; hortus conclusus, fons signatus, de quo fonte manat fluuius ille iuxta Amos, qui inrigat torrentem uel funium uel spinarum: funium peccatorum, quibus ante alligabamur; spinarum, quae suffocant sementem patris familiae. haec est porta orientalis in Hiezechiel, semper clausa et lucida et operiens in se uel ex se proferens sancta sanctorum, per quam sol iustitiae et pontifex noster secundum ordinem Melchisedech ingreditur et egreditur. respondeant mihi, quomodo Iesus clausis ingressus est ostiis, cum palpandas manus et latus considerandum et ossa carnemque monstrauerit, ne ueritas corporis fantasma putaretur, et ego respondebo, quomodo sancta Maria sit et mater et uirgo: uirgo post partum, mater ante, quam nupta. igitur, ut dicere coeperamus, Christus uirgo, uirgo Maria utriusque sexui uirginitatis dedicauere principia; apostoli uel uirgines

4 cf. Ioh. 20, 26 5 cf. Matth. 27, 60. Luc. 23, 53 etc. 6 Can 4, 12 7 cf. Ioel 3, 18 9 cf. Matth. 13, 24—30 10 cf. Ezech. 44, 1—3 12 cf. Mal. 4, 2 13 cf. Ps. 109, 4. Hebr. 5, 6 et 10. 6, 20. 7, 11 et 17 14 cf. Ioh. 20, 26—27

1 tibi al. *SB* 2 respicies *A* scribitura *K* scripturas *Yp.c.m.2*
tractata *AD* sint *Ka.c.Y* 4 hostiis *A* ianuis *B*; *add.* et *AD*,
Esp.c.m.2 5 sepulchro *EDB* eius] enim *§* et] est *KY* 6 antea *§*
ortus *SB* 7 ille fl. man. *AD* fl. ille man. *Y* qui iuxta amos *B*
8 Amos] *add.* in *mg. m.2* al. iohel *II*, iohel *AD* pr. funium] fluuium
ADa.c.m.2 uel sp. fun. s. l. *K* pecc. fun. *Y* 9 ante alig. *EK, §a.c.*
antea lig. *IB* ante alligamur *A* ante alligabantur *§* suffocant *§*
10 familias *AD, §p.c.* familiam *§a.c.* in] ut ait *AD* 11 hiezechihel *D*
hiezechihel *E* iezechiel *B* ezechiel *KAY* alt. et om. *B* in se s. l. *E*
13 noster om. *D* 14 respondeat *Ep.c. §* respont *Ea.c.* ingr. est cl. *§*
clausus *K, Ya.c.* 15 hostiis *AD* 16 phantasma *§* 17 pr. et s. l. *m.2K*
alt. et om. *B* 18 pr. mater] *add.* eius *§* alt. uirgo om. *E*, s. l. *§*
19 uirgo semel *E, §a.c.* 20 sexus *Aa.c. §dD*

uel post nuptias continentibus; episcopi, presbyteri, diaconi aut uirgines eliguntur aut uidui aut certe post sacerdotium in aeternum pudici: quid nobis ipsis inludimus et irascimur, si subantibus semper ad coitum praemia pudicitiae denegentur? 5 uolumus oppipare comedere, uxoribus haerere complexibus et 4 in numero uirginum ac uiduarum regnare cum Christo: idem ergo praemium habebit fames et ingluuies, sordes et munditiae, saccus et sericum? Lazarus recepit mala sua in uita sua et diues ille purpuratus, crassus et nitidus, fruitus est bonis 10 carnis, dum adiuueret, sed diuersa post mortem tenent loca — miseriae deliciis et deliciae miseris commutantur —: in nostro arbitrio est uel Lazarum sequi uel diuitem.

6 cf. Apoc. 20, 4 8 cf. Luc. 16, 19—31

1 diacones *Kd* 2 eleguntur *KD, AΨa.c.* uiduae *Kp.c.m.28 alt.* aut] et *d* 3 quod *d* nobismet *ς* inl. *om. d* si sub. *in ras. m2 B* 4 substantibus *Πp.c.m.2D* subantibus substantibus (*exp.*) *A* cubantibus *Kp.c.m.2Ψ*; *add.* nobis *ς* 5 oppipare *ς* opipare sopire *d* obsiare (*s. l. uł oppipare m2*) *B* adhaerere *AD, Πp.c.m.2* inhaerere *d* 6 ac] et *ς* 7 hab. fam. pr. *AD* famis *KΨ* inluuies *Aa.c.m.2D* immundit(c*A*)ies *AD* 8 syricum *KAY* sericus *d* recipit *Aa.c.m.2ΠΨ* pr. sua *del. m1 K, om. d* 9 purp.] *add.* et *ς* carn. bon. *AD* 11 miseriae] *add.* ac *ς* in nostro *in ras. m2 B* 12 est arb. *ς* diuit.] *add.* explicit in domino apologeticum *E* explicit apol(l)ogeticus ad pammachium (*add.* cursim contulimus bethlem *K, add.* emendauit in bethlehem *II*) *KΠΨ*

L.

AD DOMNIONEM.

1. Litterae tuae et amorem sonant pariter et querellam: amorem tuum, quo sedulo monens etiam, quae tuta in nobis sunt, pertimescis; querellam eorum, qui non amant et quae-
 2 et contra filium matris suae ponunt scandalum. scribis eos, immo nescio quem de triuio, de competis, de plateis circumforanum monachum rumigerulum, rabulam, uaftrum tantum ad detrahendum, qui per trabem oculi sui festucam
 10 alterius nititur eruere, contionari aduersum me et libros, quos contra Iouinianum scripsi, canino dente rodere, lacerare, conuellere; hunc, dialecticum urbis uestrae et Plautinae familiae columen, non legisse quidem κατηγορίας Aristotelis, non περι
 15 ἐρμηνείας, non ἀναλυτικά, non saltem Ciceronis τόπους, sed per inperitorum circulos muliercularumque συμπόσια syllogismos

4 cf. Verg. Aen. IV 298 6 cf. Ps. 49, 20 10 cf. Matth. 7, 3—5 etc.

h = Vindobonensis lat. 16 s. VIII—IX (continet initium epistulae usque ad p. 389, 17 hoc est).

J = Vindobonensis lat. 934 s. IX.

Σ = Turicensis Augiensis 41 s. IX.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

2 ad domnionem *hJD* ad domionem (*corr.*) *Σ* ad domnianum *B*; Hieronymi nomen exhibent tituli in *hDB* 3 par. son. *ς* que(ac)*J*relam *JΣpr.B* utroque loco 4 qui sedulae *J* mones *J,Σa.c.* sunt in nob. *ς* 6 aduersum *hB* suum *om.* *Σ* 7 ponentes *h* scribes *Σa.c.*; *add.* enim *ς* 8 nescio immo *Σ* *alt.* de s. l. *Σ* competis *Σ* contemptis *D* compitis *ς* circumforaneum *ς* 10 fistucam *h,JΣa.c.* 11 nitatur *DB* 12 iuuinianum *h* 13 nostrae *B* paulatinae *J* 14 uolumen (*in mg. m2* at columen) *Σ* KATIFOPIAC *J* KATIAOPIAC *Σ* KATNTOPIAC *D* cathogorias *B* 15 EPMHNIAC *hD*, ceteri uariant hic et infra in uocabulis Graecis adferendis saltem *B* topica in *ras. m2 B* 16 conuiuia CYMHOCIA *h* cumiua CYMHOCIA *D* conuiuia *B* syllogissimos *J* (*ss ex s*) sillogismos *cet.*

ἀπολλογίστους texere et quasi σοφίσματα nostra callida argumen-
tatione dissoluere. stultus ego, qui me putauerim haec absque 3
philosophis scire non posse; qui meliorem stili partem eam
legerim, quae deleret, quam quae scriberet. frustra ergo Ale-
xandri uerti commentarios; nequiquam me doctus magister per
εἰσαγωγὴν Porphyrii introduxit ad logicam; et, ut humana
contemnam, sine causa Gregorium Nazanzenum et Didymum
in scripturis sanctis καθηγητάς habui; nihil mihi Hebraeorum
proluit eruditio et ab adulescentia usque ad hanc aetatem
10 cotidiana in lege, prophetis, euangeliiis apostolisque meditatio.

2. Inuentus est homo absque praeceptore perfectus, πνευμα-
τοφόρος καὶ θεοδιδάκτος, qui eloquentia Tullium, argumentis
Aristotelen, prudentia Platonem, eruditione Aristarchum,
multitudine librorum χαλκέντερον Didymum, scientia scriptu-
rarum omnes sui temporis uincat tractatores. denique dicitur
15 materiam poscere et Carneadeum aliquid referens in
utramque partem, hoc est et pro iustitia et contra iustitiam,
disputare. liberatus est mundus de periculo et hereditariae 2
uel centumuirales causae de barathro erutae, quod hic forum.

16 cf. Quintil. i. o. XII 1, 35

1 ἀπολλογίστους] *spatium uacuum in B* COΦΙΣΜΑΤΑ *J* sofismata *h*
soph. *cet.* nostra *s. l. B* calida *D* 3 qui in (*s. l. m2*) meliore *Σ*
meam *D* 4 legerem *JΣ* legere *D* *alt.* quae *s. l. m2Σ* ego *ΣB*
5 uerti] uestri *D* nequiequam *JD, Σa.r.B* (*ex* necq.) nequidquam *Σ*
PER *D*, *om. B* 6 porphirii *JΣB*, *om. D* loicam *Ja.c.m2Σ* locam *D*
7 na-za(*ns.l.*)z. *Σ* nanzoz. *J* nanzianz. *D* nazianz. *Σ* didimum *ΣB* dy-
didimum *D* 8 sanctis *s. l. m2 Σ* ΚΑΘΗΓΗΤΑΣ *J* ΚΛΕΝΖΥΤΑΣ *Σ*
cathecistas *hD* cathezistas *B* catechistas *Σ* prof. hebr. *Σ* 9 usque *in*
mg. m2Σ 10 cot. *s. l. B* apostolicisque *h* 11 πν. καὶ θεοδ. *om. B*
12 αὐτοδιδάκτος *Σ* eloquentiae *JΣ* 13 aristotilen *Σ* aristote(i)lem *hB*
plautonem *D* aristharcum *J* aristarcum *ΣDB* 14 multitudinem *D*
calc(h)enterum *hDB* didimum *ΣB* dydidimum *D* 15 omnesque *Σ*
uincat *h* uincere *D* uinceret *cet.* 16 materiem *h* ut (*s. l.*) ca(r *s.l.*)-
neum (*in mg. m2* † et carneadeum) *B* carne ad eum *D* carneadum
Σp.r. carneadis *Σ* ferens *Σa.c.m2* 17 utraque *D* hoc est] *hinc*
deficit h *pr.* et *in mg. Σ* 18 de] a *Σ* 19 baratro *ΣB* uaratro *D*

neglegens se ad ecclesiam transtulit. quis hoc nolente fuisset
 innocuus? quem criminis non huius seruasset oratio, cum
 coepisset in digitos partiri causam et syllogismorum suorum
 retia tendere? nam si adplodisset pedem, intendisset oculos,
 rugasset frontem, iactasset manum, uerba tornasset, tenebras
 3 ilico ante oculos iudicibus offudisset. nec mirum, si me et
 absentem et iam diu absque usu Latinae linguae semibarbarumque homo Latinissimus et facundissimus superet, cum
 praesentem Iouinianum — Iesu bone, qualem et quantum
 uirum, cuius nemo scripta intellexeret, qui sibi tantum caneret 10
 et Musis! — eloquentiae suae mole oppresserit.

3. Quaeso igitur te, pater carissime, ut moneas eum, ne
 loquatur contra propositum suum, ne castitatem habitu pollicens
 uerbis destruat, ne uirgo uel continens — ipse enim
 uiderit, quid esse se iactet — maritos uirginibus comparet et 15
 frustra aduersus hominem disertissimum tanto tempore digladiatus sit. audio praeterea eum libenter uirginum et uiduarum
 2 cellulas circumire et adducto supercilio de sacris inter eas
 litteris philosophari. quid in secreto, quid in cubiculo mulierculas docet? ut hoc sciant esse uirgines, quod maritas, ut 20
 florem aetatis non neglegant, ut comedant et bibant, ut balneas
 adeant, munditias adpetant, unguenta non spernant? an magis
 pudicitiam et ieiunia et inluuiem corporis? utique illa prae-

6 cf. Cicero ap. Quintil. i. o. II 17, 21

1 ecclesia trastulit *D* uolente ζ 3 digitis ζ partire ΣD
 syllogissim. *Jar.* sillogism. *B* silogism. $\Sigma a.c.m2D$ 4 si *s. l. \Sigma* ad-
 plodisset *J* aplausisset *B* 5 rugasse *D* frontem] faciem *B* uerba]
 barbam ζ tornasset] uel (*del.*) tor (*del.*) tonasset *B* 6 ante] ob ζ
 effud. iud. *DB* et *s. l. \Sigma*, *om. J* 7 iam diu et ζ semigrae(e)cum
 barbarumque $\Sigma p.c.DB$ 8 facundis(i *ex u m2J*)simus (*s. l. m2 \Sigma*)
J\S 9 praesente iouiniano *B* hiesu *D* 11 musas *B* eloquentia *D*
 opprimeret (imeret *in ras. m2*) *B* 12 te *om. B* 13 praepositum *J*
 castitate *JD* 15 iactet et *J* maritas *J* maritatos $\Sigma p.c.$ 16 disser-
 tissimum *J\S D, Bar.* 18 circuire *B* 19 phil.] disputare *J* 20 sciunt *D*
 maritatas *J\S DB p.c.m2* maritate *Ba.c.m2* maritae ζ 21 *alt.* ut] et ζ
 22 unguenta $\Sigma a.c.D$ magis] *add.* ad *J\S* 23 inluuiam *D* ingluuiem *J*
 si utique *B*

cipit, quae plena uirtutis sunt: fateatur ergo publice, quod
 domi loquitur, aut, si et domi eadem docet, quae publice, a
 puellarum consortio separandus est. non erubescere iuuenem ³
 et monachum et, ut sibi uideatur, disertum, cuius de ore Ueneres
⁵ fluunt, qui tantae in sermocinando elegantiae est, ut comico
 sale ac lepore conspersus sit, lustrare nobilium domos, haerere
 salutationibus matronarum, religionem nostram pugnam facere
 et fidem Christi contentione torquere uerborum atque inter
 haec fratri suo detrahere! utique, si errare me arbitratus est ⁴
¹⁰ — in multis enim offendimus omnes et, si quis in
 uerbo non peccat, hic perfectus est uir —, debuit uel
 arguere uel interrogare per litteras, quod uir eruditus et nobilis
 fecit Pammachius, cui ego ἀπελογησάμην, ut potui, et epistula
 longiore disserui, quo unumquidque sensu dixerim. imitatus ⁵
¹⁵ saltim tuam fuisset uerecundiam, qui ea loca, quae scandalum
 quibusdam facere uidebantur, excerpta de uolumine per ordinem
 digessisti poscens, ut uel emendarem uel exponerem, et non
 tantae me putasset dementiae, ut in uno atque eodem libro
 et pro nuptiis et contra nuptias scriberem!
²⁰ 4. Parcat sibi, parcat mihi, parcat nomini Christiano; mona-
 chum se esse non loquendo et discursando, sed tacendo et
 sedendo nouerit; legat Hieremiam dicentem: bonum est uiro,

10 *Iac. 3, 2 22 *Thren. 3, 27—28

1 sint *B* quid *J* 2 loq.—sep.] loqui parandus *D* et publice *ς*
 a *s. l. m2B* 3 non] miror autem non *ς* erubescit iuuenis *Bp.c.m2*
 iuuenum *J* 4 *pr.* et *eras. B* monachus *Bp.c.m2* et (*s. l. m2*)
 ut *B* ut et *JΣ* ut *D* dissertum *D, Ba.c.m2* disertus *Bp.c.m2* de
 ore] decore *D, Σp.c.* Ueneres] uentres *J, Σm.2 in mg.* 5 ele(i)gantia
JD esse *D* 6 domus *J, Σa.c.* 7 nostra *D* 8 contentionem *D*
 9 errasse *JΣ* errarem *B* me] et *D* ut *B* 11 peccet *Σ* peccasset *J*
 hic] ic *s. l. m2B* 13 ΑΠΛΟΓΙΚΑΜΙΝ *J* ΑΝΙΛΟΓΙΚΑΜΙΝ *Σ* apolo-
 getice *B* ἀπελογησάμην *ς* 14 diss. long. *ς* unumquodque *Σp.c.DB*
 sensum *D* 15 saltem *JD* fuisset tuam *ς* tua—uerecundia *Σp.c.*
 16 excerpta *Ba.c.m2* excerta *D* 17 et] ut *JΣ* 18 me putasset *ς* me
 putasse *Σp.c.DB* putasse me *J* putassem *Σa.c.* 19 scribere *D* 21 esse
s. l. Σ non loq. esse *J* et disc. *om. J* disc. *s. l. Σ* sed. et tac. *B*
 22 iheremiam *B* ieremiam *ς* docentem *DB* homini *B*

cum portauerit iugum ab adolescentia sua. sedebit solus et tacebit, quia tulit super se iugum. aut si certe in omnes scriptores censoriam accepit uirgulam et idcirco se eruditum putat, quia Iouinianum solus intellegit — est quippe prouerbiū balbum melius balbi uerba cognoscere —, 5
 2 πάντες οἱ συγγραφῆς appellamus a tali iudice. ipse quoque Iouinianus, συγγραφῆς ἀγράμματος, iustissime proclamabit: quod me damnent episcopi, non est ratio, sed conspiratio. nolo mihi ille uel ille respondeat, quorum me auctoritas opprimere potest. docere non potest. scribat contra me uir, cuius et ego lin- 10
 guam intellego; quem cum uicero, omnes homines simul uicerim. ego eum bene noui — experto credite, quantus in clipeum adsurgat, quo turbine torqueat hastam —: fortis est et in disputando nodosus et tenax et qui obliquo
 3 et acuminato pugnet capite. saepe de nocte usque ad uesperam 15
 contra nos in plateis clamauimus; habet latera et athletarum robur et belle corpulentus est. uidetur mihi occulte mei dogmatis esse sectator. praeterea numquam erubescit nec considerat, quid, sed, quantum dicat; et in tantam opinionem uenit eloquentiae, ut soleant dicta eius cirratorum esse dictata. 20
 quotiens me iste in circulis stomachari fecit et adduxit ad
 4 coleram, quotiens conspuat et consputus abscessit! sed haec uulgaria sunt et a quolibet de sectatoribus meis possunt fieri:

12 Verg. Aen. XI 283 sq. 20 cf. Persius l 29

3 accipit B 6 πάντες] ΗΩΝΘΩC B ΟΙ Σ Ο Γ J Ο T D ΩΥ B ΟΥ C
 CΥΝΓΡΑΦΕΙ D CΙΝΓΡΑΦΕΥC J CΙΝΑΡΑΦΕΥC Σ CΥΓΡΑΦΗΥC B
 Ωρ. pellamus B Ωpellamus D appellamus C a talii D attilio C
 7 iust.] id ei iust. C proclamauit DB 8 dam(pB)nant DB 10 scribit D
 11 quemcumque D homines om. B 12 uicerem JΣ uicerimus D eum] enim C
 13 clypeum JΣ hast. torq. JΣ astam DB
 14 et qui] qui et B 15 arcuato C cap. pugn. B uesperum Σ
 16 clamauit C atletarum B ad letarum Σa.c.m2D ad lazarum Σp.c.m2
 17 robor Σ uelle Σp.c.DB ualde Σ in mg. m2 occultae J, Da.c.m2
 occultus Dp.c.m2 18 sectatur D erubescet D 19 tantam] tantum
 Ja c. uen. op. C 20 scirratorum B 22 choleram C 23 et s. l. Σ
 de s. l. Σ

ad libros prouoco, ad memoriam in posteros transmittendam. loquamur scriptis, ut de nobis tacitus lector iudicet, ut, quomodo ego discipulorum gregem ducto, sic et ex huius nomine Gnathonici uel Formionici uocentur'.

5 5. Non est grande, mi Domnion, garrere per angulos et medicorum tabernas ac de mundo ferre sententias: 'hic bene dixit, ille male; iste scripturas nouit, ille delirat; iste loquax, ille infantissimus est'. ut de omnibus iudicet, cuius hoc iudicio meruit? contra quemlibet passim in triuiis strepere et
10 congerere maledicta, non crimina, scurrarum est et paratorum semper ad lites. moueat manum, figat stilum, commoueat se 2 et, quidquid potest, scriptis ostendat. det nobis occasionem respondendi disertitudini suae. possum remordere, si uelim, possum genuinum laesus infigere; et nos didicimus litterulas,
15 et nos saepe manum ferulae subtraximus, de nobis quoque dici potest: faenum habet in cornu, longe fuge. sed magis uolumus esse discipuli eius, qui ait: dorsum meum posui ad flagella et faciem meam non auerti a confusione sputorum, qui, cum malediceretur, non remaledixit et post alapas, crucem, flagella, blasphemias nouissime
20 pro crucifigentibus deprecatus est dicens: pater, ignosce eis; quid enim faciunt. nesciunt. et ego ignosco errori fratris; 3 intellego. quia diaboli arte deceptus sit. inter mulierculas

4 cf. Terent. Eun. 264 14 cf. Persius I 115 15 Iuuenalis I 15
16 Horat. sat. I 4, 34 17 *Esai. 50, 6 19 *I Petr. 2, 23 21 *Luc. 23, 34

1 uoco *D* transmittendum *Σp.c.* 3 ego s. l. *Σ* duco *Bp.r.*
ductito *ς* et om. *DB* 4 gnatonici *B* gnat(hs.l.)o tinici *J* ginatho-
nici(-ce*Σ*)*ΣD* Phorm. *ς* 6 ac] hac *JD* sententiam *DB* 7 pr. iste
s. l. *m2Σ* deleret *D* 8 ut] sic et *Bp.c.m2* 10 scurrarunt *D*
est] add. hoc s. l. *m2B* paraborum *J* pararum *Σa.c.* parasitarum
(-orum *ς*) *Σp.c.ς* a] barbarorum in *mg. m2Σ* 11 figat] fatigat *D*
12 scriptura *J,Σa.c.* 13 dis(ss*D*)ertitudinis *ΣD* rem.] respondere *DB*
a] respondere s. l. *m2Σ* uellim *Σa.r.* uel *D* 14 praepossum *D* lit-
teras *ς* 17 uol. mag. *Σ* 19 maledixit *JΣ* 20 post s. l. *Σ* 22 quod *JΣ*
23 qua *J* est *Σ*

sciolus sibi et eloquens uidebatur; postquam Roman mea
opuscula peruenerunt, quasi aemulum exhorruit et de me quo-
que captauit gloriam. ut nullus esset in terris, qui non eius
eloquentiae displiceret, exceptis his, quorum potentiae non
parcit, sed cedit, immo, quos non honorat, sed metuit. uoluit 5
scilicet homo peritissimus ut ueteranus miles uno rotatu gladii
utrumque percutere et ostendere populis, quod, quidquid ipse
4 uellet, hoc scriptura sentiret. dignetur igitur nobis sermonem
suum mittere et non reprehendendo, sed docendo garrulitatem
nostram corrigere. tunc intellet aliam uim fori esse, aliam 10
triclinii; non aequae inter fusa et calathos puellarum et inter eru-
ditos uiros de diuinae legis dogmatibus disputari. nunc libere
et impudenter iactat in uulgus et perstrepat: 'damnauit nuptias'
et inter uteros tumentes, infantum uagitus et lectulos maritorum,
quid apostolus dixerit, tacet, ut me solum in inuidiam uocet; cum 15
autem ad libros uenerit et pedem pedi contulerit et uel propo-
suerit aliquid de scripturis uel audierit proponentem, tunc
5 sudabit, tunc haerebit. procul Epicurus, longe Aristippus,
subulci non aderunt, feta scrofa non grunnet.

et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra 20
spargimus, et nostro sequitur de uulnere sanguis.
porro, si non uult scribere et tantum maledictis agendum
putat, audiat tot interiacentibus terris, fluctibus, populis saltem
echo clamoris mei: 'non damno nuptias, non damno coniugium'.

20 Verg. Aen. XII 50 sq.

1 scitulus *J* 3 in t. esset *JΣ* 5 pascit *Σp.c.m2* credit (at̄ cedit
in *mg.* *Σ*) *JΣ* 6 ut] et *J,Σa.c.* ueranus *J* 7 perc. utr. *ς* et]
ut *D* quidq.] quid *JΣ* 9 repre(ae)hendo *J,Σa.c.* garr. sed doc.
Ba.c.m2 10 intellegit *Σ* 11 fusam *D* fusos *ς* calatos *JB,Σa.c.m2*
12 legis] legibus *J* disputare *JΣ* 13 damnat *ς* 14 infantum *ς*
16 proposuerat *D* 18 sudauit *D* 19 feta *om.* *ς* scropha *DB*
scrofa *Σa.c.* grunnet *Σa.c.* 20 pater] pariter *Σp.c.m2B* haut
D,Σp.c.m2 aut *B,Σa.c.m2* debili dextera *Σ* 21 seq. nostro *B*
nostros *D* 23 interi. in *mg.* add. *B* interiacentia *J* saltem *J*
24 echo *ς* et hoc *codd.* laboris *J* non d. nupt. s. l. *B*

et ut certius sententiam meam teneat, uolo omnes, qui propter nocturnos forsitan metus soli cubitare non possunt, uxores ducere.

LI.

5 EPISTULA EPIPHANII CYPRII MISSA AD IOHANNEM EPISCOPUM A SANCTO HIERONYMO TRANSLATA.

Domino dilectissimo fratri Iohanni episcopo Epiphanius.

1 Oportebat nos, dilectissime, clericatus honore non abuti
in superbiam, sed custodia mandatorum dei et obseruatione
10 diligentissima hoc esse, quod dicimur. si enim sancta scriptura
loquitur: cleri eorum non proderunt eis, quae adrogantia
clericatus conducere nobis poterit, qui non solum cogitatione
et sensu, uerum et sermone peccamus — audiui quippe, quod
15 tumeas contra nos et irascaris et miniteris scribere in extre-
mos fines terrae, ut loca prouinciasque non nominem —, et ubi
est dei timor, qui nos debet illo tremore concutere, qui dictus
a domino est: si quis irascitur fratri suo sine causa,
reus erit iudicio? non quo magnopere curem, si scribas, 2

11 *Hier. 12, 13 17 *Matth. 5, 22

2 forsitan s. i m2Σ 3 duc.] add. explicit ad domnionem D

A = Berolinensis lat. 17 s. IX.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

S = Vindobonensis lat. 746 s. XIII.

5 epistola (ep̄la D) epiphani (ni D) cyprii (cypri A) missa ad iohannem
a sancto hieronimo translata (-tam D) AD ep̄la ieronimi (del.) epyphanii
cip̄l missa ad iohannem episcopum et a sancto ieronimo translata B epi-
phanii cypri ep̄la missa ad iohannem episcopum a sancto ieronimo trans-
lata S 7 epyph. D ephif. A 8 honorem Aa.c.m2D 9 superbia
AS, Ba.c.m2 10 hoc esse in ras. m2B dicimus Ba.c.m2 11 clerici
DB, Sp.c.m2 quae] quam B in ras. m2S arrogantiam Bp.c.m2S
12 potuit S 13 alt. et] etiam S 17 est a dom. S suo om. B
18 quo] quod S

quod tibi placuerit — scribebantur enim et epistolae biblinae iuxta Esaiam et mittebantur super aquas, quae cito cum saeculo transeunt —: nihil tibi nocuimus, nihil iniuriae fecimus nec
 3 quicquam uiolenter extorsimus. in monasterio fratrum — et fratrum peregrinorum, qui prouinciae tuae nihil debuere et propter
 5 nostram paruitatem et litteras, quas ad eos crebro direximus, communionis quoque tuae coeperunt habere discordiam —, ne uiderentur quadam durtia et conscientia antiquae fidei ab ecclesia separari, ordinauimus diaconum et, postquam ministravit, rursus presbyterum, super quo debueras gratulari
 10 intellegens, quod ob dei timorem hoc sumus facere compulsi, maxime, cum nulla sit diuersitas in sacerdotio dei et ubi
 4 utilitati ecclesiae prouidetur. nam, etsi singuli ecclesiae episcoporum habent sub se ecclesias, quibus curam uidentur
 15 impendere et nemo super alienam mensuram extenditur, tamen praeponeretur omnibus caritas Christi, in qua nulla simulatio est; nec considerandum, quid factum sit, sed quo tempore et
 5 quo modo et in quibus et quare factum sit. cum enim uidissem, quia multitudo sanctorum fratrum in monasterio consisteret et sancti presbyteri Hieronymus et Uincentius propter
 20 uerecundiam et humilitatem nollent debita nomini suo exercere sacrificia et laborare in hac parte monasterium, quae Christianorum praecipua salus est, inuenire autem et comprehendere seruum dei non posses, qui te et, quod graue onus sacerdotii

1 cf. Esai. 18, 2 16 cf. Rom. 12, 9

1 tibi *om.* ζ 2 *esay.* *B ysai.* *S isai.* ζ 3 *ne S* 4 *alt.* fratrum *s. l. m2B* 5 tuae a nih. *AD* nih. tuae ζ debuere *Ba.c.m2S* debere *Aa.c.m2* deberi *D* deberent *ABp.c.m2* 7 comunionis *BS* concordiam *S* 8 consc. nostra ζ fidei] *add.* nostrae quam simul habuimus *B* 10 rursus *BS* 12 et *om.* *B* 13 eccl. ut. *B* et *s. l. m2A* si *s. l. m2B* singulae *Ba.c.m2S* ecclesiae *del. m2B* ecclesiarum episcopi ζ (*sed* singuli ecclesiae episcoporum = εἰς ἕκαστος τῶν τῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπων) 16 praeponitur *BS* praeponderetur *Engelbrecht*; *num* praepon<i> m>eretur? 18 in *om.* *B* 20 hieronim. *AD* iheronim. *B* ieronim. *S* 21 nollet *Aa.c.m2* 22 labore *D* monasterium *B* monasterii (-ri *D*) *cet.* ministerii ζ 24 possis *AD* et] eo *BS* honus *DB*

nollet suscipere, saepe fugiebat, sed nec alius quis episcoporum facile eum repperiret — unde et satis miratus sum, quomodo dispensatione dei ad nos uenerit cum diaconibus monasterii et ceteris fratribus, ut mihi satisfaceret, quia nescio quid
 5 aduersum eos habebam tristitiae —, cum igitur celebraretur collecta in ecclesia uillae, quae est iuxta monasterium nostrum, ignorantem eum et nullam penitus habentem suspicionem per multos diaconos adprehendi iussimus et teneri os eius, ne forte liberare se cupiens adiuraret nos per nomen Christi, et
 10 primum diaconum ordinauimus proponentes ei timorem dei et compellentes, ut ministraret; ualdeque obnitebatur indignum esse se contestans. uix ergo conpulimus eum et suadere potuimus testimoniis scripturarum et propositione mandatorum dei. et cum ministrasset in sanctis sacrificiis, rursus cum ingenti
 15 difficultate tento ore eius ordinauimus presbyterum et isdem uerbis, quibus antea suaseramus, inpulimus, ut sederet in ordine presbyterii. post haec scripsimus ad sanctos presbyteros monasterii et ceteris fratribus et increpuimus eos, quare non scripsissent super eo, cum ante annum multos eorum queri
 20 audissem, cur non haberent, qui sibi domini sacramenta conficerent, et illum omnes suo poscerent testimonio et grandem utilitatem in commune monasterii testarentur, quare tunc reperta oportunitate non scripsissent nobis neque super ordinatione eius aliquid poposcissent.

25 .2. Haec ita acta sunt, ut locutus sum, in caritate Christi, quam te erga paruitatem nostram habere credebam, quamquam

1 nolle *D* fug.] confugeret *B* consugeret *S* 3 dispositione *BS*
 diaconis *g* 4 ut] quod *D* 5 aduersus *B* aduersa *Da.c.* 8 diacones *S*
 hos *Aa.c.DB* 9 forte] forte se (*exp.*) *A* liberari *g* 11 ualde
 quippe *g* obtineb. *D* obteneb. *Aa.c.m.2* 12 se esse *B* se esse clamitans
 et graue onus ultra uires suas esse *g* persuadere *g* 13 praepositione *S*
 14 ministraret *g* 15 presbyterum *in ras, m.2B* hisdem *ADS* iisdem *g*
 16 ante *S* sedet *B* 18 ceteros fratres *g* increpauimus *Bp.c.m.2*
 non scr.] conscr. *A* 20 coficeret *B* 22 comune *BS* 25 acta]
 gesta *BS* ut] uel *A* uelut *Bar.S* 26 nostra *Aa.c.m.2D*

in monasterio ordinauerim et non in paroecia, quae tibi subiecta sit. o uere benedicta episcoporum Cypri mansuetudo et bonitas et nostra rusticitas sensu tuo et arbitrato digna misericordia dei! nam multi episcopi communionis nostrae et presbyteros in nostra ordinauerunt prouincia, quos nos comprehendere non potueramus, et miserunt ad nos et diaconos et hypodiaconos, quos suscepimus cum gratia. et ipse cohortatus sum beatae memoriae Philonem episcopum et sanctum Theopropum, ut ecclesiis Cypri, quae iuxta se erant, ad meae autem paroeciae uidebantur ecclesiam pertinere, eo quod grandis esset et late patens prouincia, ordinarent presbyteros et Christi ecclesiae prouiderent. numquam autem ego ordinaui diaconissas et ad alienas misi prouincias neque feci quidquam, ut ecclesiam scinderem. quid ergo tibi uisum est sic grauiter intumescere et iactari contra nos pro opere dei, quod in aedificationem et non in destructionem fratrum factum est? sed et illud uehementer admiratus sum, quod meis locutus es clericis adserens te per sanctum presbyterum et abbatem monachorum Gregorium mandasse mihi, ne quemquam ordinarem, et ego hoc pollicitus sim dicens: 'numquid iuuenis sum aut canones ignoro?' audi igitur ueritatem in sermone dei, me hoc nec audisse nec nosse nec istius sermonis penitus recordari. suspicatus autem sum, ne forsitan inter multa quasi homo oblitus essem, et ob

15 cf. II Cor. 10, 8. 13, 10 21 cf. Ioh. 17, 17

1 ordinaueram *S* paroeciam (*m exp.*) *A* parroecia (*e eras.*) *B*
 parroecia *S* 2 sit] sunt *A* cypri *ABS* 4 comunionis *BS*
 5 conpr. *om.* *S* 6 poteramus *S* *alt.* et *om.* *S* ypod. *S* ypod. *AD*
 ipododiachonos (*do exp.*) *B* 7 coort. *Ba.c.* cohort. *A* coart. *D* 8 phylonem *S* teopropum *A* theoprobum *B* 9 in eccl. *S* cypri *ABS*
 parroecie *B* parroeciae *S* 10 esse *AD* 11 prouincie *D* 14 scinderem (*scin in ras. m2*) *B* uis. e. sic gr.] tam gr. uis. e. sic *B*
 uis. est] uidetur *S* 16 destructione *AD* 17 ammiratus *BS* 18 abbam *AD* 19 ne quemq.] nequa. *S* ut nequa. *Ba.c.m2* ut ne quemq. *Bp.c.m2* 20 sim] sum *BS* sum] sumus *Aa.c.D* canonis *Aa.c.m2D*
 22 suspicatur *Aa.c.m2* sum autem *S* sum *B* 23 ob hac *A* hanc ob *B*

hanc causam sanctum Gregorium sciscitatus et Zenonem pres-
 byterum, qui cum eo est. e quibus abbas Gregorius respondit
 se hoc penitus ignorare. Zeno autem dixit, quia, cum ei pres-
 byter Rufinus nescio qua alia transitorie loqueretur, etiam
 5 hoc dixerit: 'putasne aliquos ordinaturus est sanctus episcopus?'
 et hucusque stetisse sermonem. ego autem Epiphanius nec 5
 audiui quicquam nec respondi. unde, dilectissime, non te
 praeueniat furor nec occupet indignatio nec frustra mouearis
 et aliud dolens te uertas ad alia et peccando occasionem inue-
 10 nisse uidearis. quod propheta deuitans dominum precatur
 dicens: ne declines cor meum in uerba malitiae ad
 excusandas excusationes in peccatis.

3. Illud quoque audiens admiratus sum, quod quidam, qui
 solent ultro citroque portare rumusculos et his, quae audierunt,
 15 semper addere, ut tristitias, ut rixas inter fratres concitent,
 te quoque turbauerunt et dixerunt tibi, quod in oratione, quando
 offerimus sacrificia deo, soleamus pro te dicere: 'domine, praesta
 Iohanni, ut recte credat'. noli nos in tantum putare rusticos, ut 2
 haec tam aperte dicere potuerimus. quamquam enim hoc in corde
 20 meo semper orem, tamen, ut simpliciter fatear, numquam in
 alienas aures protuli, ne te uiderer parui pendere, dilectissime.
 quando autem complemus orationem secundum ritum mysteri-
 orum, et pro omnibus et pro te quoque dicimus: 'custodi

9 cf. Rom. 7, 8 11 *Ps. 140, 4

1 sciscitatis *Aa.c.m2D*; *add.* sum *ς* 2 eo *om.* *D* abb *A* abba *D*
 resp.] ex *B* 3 zenon *B* 4 ruffinus *ς* quae *BS* 5 ordinaturos *D*
 episc.] epiphanius *ς* 6 epyph. *DS* 7 dil.] ihl me *Aa.c.m2* te
om. *S* 8 praeueniet *AD* *alt.* nec] ne *Engelbrecht* 9 ad alia (*ex*
 aliud) te uertas *S* *alt.* et] ut *ς* peccandi *B* 10 deu. pr. *BS*
 11 non *ς* declines *D* 13 amm(m*S*)iratus *BS* qui *om.* *S* 14 ultra
 citraque *Bp.c.m2* ultro utroque *Aa.c.m2* rumosc. *Aa.c.m2D* audi-
 erint *B* 15 semp.] *add.* aliquid *ς* *alt.* ut] et *BS* concitent *Sp.c.*
 concertent *cet.* 16 turbauerint *BS* dixerint *BS* tibi *om.* *ς*
 17 solianus *Aa.c.m2D* dicere pro te *S* 19 haec] hoc *ς* hoc *om.* *B*
 20 meo] meo ob *B* 22 compleamus (*a exp.*) *B* ritum] usum *B*
 mist. *AB*

illum, qui praedicat ueritatem' uel certe ita: 'tu praesta, domine, et custodi, ut ille uerbum praedicet ueritatis', sicut occasio sermonis se tulerit et habuerit oratio consequentiam. 3
 quapropter obsecro te, dilectissime, et aduolutus pedibus tuis precor: praesta mihi et tibi, ut salueris, sicuti scriptum est, a 5
 generatione peruersa; et recede ab heresi Origenis et a cunctis heresibus, dilectissime. uideo enim, quod propter hanc causam omnis uestra indignatio concitata sit, quod dixerim uobis: 'Arrii patrem et aliarum hereseon radicem et parentem laudare non debetis'. et cum uos rogarem, ne ita erraretis, et monerem, 10
 contradixistis et ad tristitiam atque lacrimas adduxistis, non solum autem me, sed et alios plurimos catholicos, qui inter- 4
 erant. et, ut intellego, haec est omnis indignatio et iste furor et idcirco comminamini, quod mittetis aduersum me epistulas et huc illucque sermo uester discurrat, et propter defensionem 15
 hereseos aduersum me odia suscitantes rumpitis caritatem, quam in uos habuimus, in tantum, ut feceritis nos etiam paenitentiam agere, quare uobis communicauerimus, ita Origenis errores et dogmata defendentes.

4. Simpliciter loquar: nos, secundum quod scriptum est, 20
 nec oculo nostro parcimus, ut non effodiamus eum, si nos scandalizauerit, nec manui nec pedi, si nobis scandalum fecerint. et uos ergo, siue oculi nostri siue manus siue pes fueritis, similia sustinebitis. quis enim catholicorum possit aequo animo sustinere et eorum, qui fidem suam bonis ope- 25

6 cf. Matth. 17, 17 etc. 21 cf. Matth. 5, 29—30 etc.

1 praesta michi *S* 3 occansio (u *exp.*) *A* se tul.] retull(*lD*)erit *Aa.c.m2D* 5 praesta] da *S* sicut *B* 6 ab] ad *B* heresim *Aa.c.D*
 7 eresibus *Aa.c.m2D* 8 omnes *ADa.c.* nostra *g* dixerit *Aa.c.m2*
 9 heresum *B* radicem *om. S* 11 ad *BS, om. AD* me ad *g*
 lacrimam *S* 12 autem *del. m2B* 13 *pr. et]* *om. D*, inde *g* 14 mit-
 titis *AD* mittatis *Bp.c.m2* 15 *pr. et]* ut *g* 16 hereos *Ba.c.m2* heseos *D*
 adiuersum *A* suscitantis *Aa.c.m2D* 19 erroris *Aa.c.m2* defen-
 dentis *Aa.c.m2D* 20 loquor *g* 21 fodiamus *D* 22 manu *AD*
alt. neque AD scand. nobis *B* 23 fecerit *AD* pedis *A* (pedes *m2*) *D*

ribus exornant, ut audiant Origenis doctrinam atque consilium et credant praeclarae illius praedicationi: 'non potest filius uidere patrem neque spiritus sanctus uidere filium'? haec in 2 libris *περὶ ἀρχῶν* scribuntur, his uerbis legimus et ita locutus 5 est Origenes: sicut enim incongruum est dicere, quod possit filius uidere patrem, sic inconsequens est opinari, quod spiritus sanctus possit uidere filium. illud 3 quoque quis Origene dicente patiat, quod animae angeli fuerint in caelis et, postquam peccauerint in supernis, deiectas 10 esse in istum mundum et quasi in tumulos et sepulchra sic in corpora ista relegatas poenas antiquorum luere peccatorum et corpora credentium non templa Christi esse, sed carceres damnatorum? exin ueritatem historiae allegoriae deprauans 4 mendacio infinita uerba multiplicat et simplices quosque uaria 15 persuasione subplantans nunc adserit animas iuxta Graecam *ἐτυμολογίαν* idcirco uocatas, quia de caelestibus ad inferiora uenientes calorem pristinum amiserint, nunc corpus hoc ob id iuxta Graecos *δέμας*, id est 'uinculum', siue iuxta aliam proprietatem 'cadauer' dici, quia animae de caelo ruerint; a ple- 20 risque autem secundum uariam Graeci sermonis supellectilem corpus *σῆμα*, hoc est 'memoriam' interpretari, eo quod ita ani-

5 Origenes *περὶ ἀρχῶν* I fragm. (non exstat in Rufini translatione. 8. 15. 20 cf. *ibid.* 12 cf. I Cor. 3, 16 etc. 16 cf. Orig. *περὶ ἀρχῶν*) (Rufinus) II 8, 3 21 cf. Plato Gorg. 493 A. Crat. 400 B

2 et om. *ς* praeclara et praedicationis AD 3 hoc AD 4 libris] *add.* qui s. l. m2A APXON *codd.* 5 origenis Aa.c.m2DS 6 non possit Bp.c.m2 7 possit sp. s. B 8 origenem dicentem *ς* 10 sepulchra DB 11 religatas BS penas *codd.* 12 templa xpi non S 13 exinde *ς* 14 mendacia D mandatio (mendatio m2) A simplicis Aa.c.m2D quoque S 15 asser (i s. l. m2) B Graecam] *add.* quod corpora carceres dicat A (*del.*) D 16 *ἐτυμ.* (*scil. uoce φωνή a uerbo φύχσθαι deriuata*) *ἐτυμ.* A (*ἐτυμ. m2*) D ETIMOΛΟΓΙΑΝ (etimologiam B) quod corpora carceres dicantur (*add.* ETIMOΛΟΓΙΑΝ B) BS etimologiam *φύχας ἀπὸ τοῦ φύχσθαι* *ς* uocitatas D quia] qui D 17 amiserit D hoc om. B 19 cadauer] *significatur scil. πτώμα a πίπτειν deriuatum* 20 uarias D supell. A suppell. *cet.*; *add.* σώμα id est *ς* 21 *σῆμα*] CNMW Aa.c.m2D CWMA Ap.c.m2 CEMO BS hoc] id *ς* mem.] monumentum *ς* an. ita B

mam in se clausam habeat, quomodo sepulchra et tumuli
 5 cadauera mortuorum. et, si hoc uerum est, ubi est fides nostra?
 ubi praeconium resurrectionis? ubi apostolica doctrina, quae
 in ecclesiis Christi hucusque perdurat? ubi illa benedictio ad
 Adam et ad semen eius et ad Noë et ad filios eius: crescite
 et multiplicamini et replete terram? iam enim non erit
 benedictio, sed maledictio iuxta Origenem, qui angelos uertit
 in animas et de sublimi fastigio dignitatis facit ad inferiora
 descendere, quasi deus generi humano non possit animas per
 nedictionem dare, nisi angeli peccauerint, et tot in caelis ruinae
 6 sint, quot in terra natiuitates. dimittenda nobis est doctrina
 apostolorum et prophetarum et legis et ipsius domini salua-
 toris in euangelio pertonantis: e contrario Origenes praecipit
 et legem dat — ut non dicam: constringit discipulos suos —, ne
 quis oret in caelum ascendere, ne peius iterum peccans, quam
 7 in terris ante peccauerat, praecipitetur in mundum. quamquam
 istius modi nugas et deliramenta soleat ille scripturarum inter-
 pretatione peruersa et aliud significante, quam uerum est,
 adfirmare dicens: priusquam a malitia humiliarer, ego
 deliqui et illud: reuertere, anima mea, in requiem tuam
 nec non et illud: educ de carcere animam meam et in alio
 loco: confitebor domino in regione uiuorum, cum alius
 procul dubio sensus sit scripturae diuinae, quam ille in here-
 sim suam maligna interpretatione detorquet; quod faciunt et
 Manichei et Gnostici et Hebionitae et Marcionis sectatores et
 aliae hereses numero LXXX, qui de purissimo scripturarum

5 Gen. 1, 28. 9, 1 19 *Ps. 118, 67 20 *Ps. 114, 7 21 *Ps.
 141, 8 22 *Ps. 114, 9

1 habeant *AD, Bp.c.m2* sepulchra *B* 5 eius *om. A* 8 sublinis
A.a.r. fastidio *Aa.c.m2D* fecit *S* inferna *S* 10 caelo sint *r. S*
 11 quod *AD* demitt. *Aa.c.m2*; *add.* ergo *S* 13 origenis *Aa.c.m2D*
 praecipit et *Aa.c.m2D* praecipitat *Sp.c.* 18 quam quod *S* 20 animam
 mea *A* animam meam *S* 21 illud] aliud *AD* 22 domine *Da.c.*
 23 scr. diu. sit *S* heresin *S* 24 detorquit *Aa.c.m2* detorquid *D*
 quid *B* et *om. BS* 25 martionis *AB* sectatoris *Aa.c.m2D*
 26 heresis *AD* LXXX *codd.* triginta uel quadraginta *S* qui] quae *B*

fonte adsumentes testimonia non ita interpretantur, ut scripta sunt, sed simplicitatem sermonis ecclesiastici id uolunt significare, quod ipsi sentiunt.

5 Illud quoque, quod adserere nititur, doleamne an rideam, nescio. doctor egregius audet docere diabolum id rursum futurum esse, quod fuerit, et ad eandem rediturum dignitatem et conscensurum regna caelorum. pro nefas! quis tam necors et stolidus hoc recipiat, ut sanctus Iohannes baptista et Petrus et Iohannes apostolus et euangelista. Esaias quoque et Hieremias
10 et reliqui prophetae coheredes fiant diaboli in regno caelorum? praetereo friuolam eius expositionem super tunicis pelliciiis, 2 quanto conatu quantisque egerit argumentis, ut tunicas pellicias humana esse corpora crederemus. qui inter multa ait: numquid coriarius aut scortarius erat deus, ut
15 conficeret pelles animalium et consueret ex eis tunicas pellicias Adam et Euae? manifestum est ergo, inquit, quod de corporibus nostris loquatur. et, si hoc ita est, quomodo legimus ante pellicias tunicas et 3 ante inoboedientiam et de paradiso ruinam Adam loquentem non secundum allegoriam, sed uere: hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea? aut unde adsumptum est illud, quod diuinus sermo testatur: et iniecit deus soporem super Adam, et dormiuit; et sumpsit unam de costis eius et adinpleuit pro ea carnem et aedificauit costam, quam tulerat ex eo, illi in uxorem?
25

5 cf. Orig. περὶ ἀρχῶν I fragm. 10 cf. Rom. 8, 17 11 cf. Gen. 3, 21
14 Orig. περὶ ἀρχῶν I fragm. 20 Gen. 2, 23 22 *Gen. 2, 21—22

1 interpretentur AD 2 simplicitate Sp.r. 3 ipse (= ipsae) B
6 essed D fuerat B redituram Aa.c.m2D 7 concessurum Aa.c.m2D
8 hoc] ut hoc 5 ut] quod 5 9 ysaias BS isaias 5 ieremias B
10 coeredes D regna AD 11 pelliceis et pelliceas Bp.c.m2 13 hum.—
16 pellic. B in mg. m25, om. cet. 14 coriar. 5 scoriar. Bm2 scortiar.
scripsi scorticar. Bm2 sordiscar. uel stortisar. 5 16 adam eras. B et
euae (eue B) corpora intelligantur B (del. m2) S 17 ergo] igitur S
19 inobed. DBS de om. A paradi(y D)si AD 21 unde] ne AD
23 super] in D 25 tullerat A

aut quae corpora contegebat Adam et Eua foliis ficus, post-
 4 quam comederunt de arbore uetata? quis autem patienter ferat
 Origenem lubricis argumentationibus resurrectionem carnis
 huius negantem, sicut declarat manifestissime in uolumine
 Explanationum primi psalmi et in aliis multis locis? aut quis 5
 audiat in tertio caelo donantem nobis Origenem paradysum et
 illum, quem scriptura commemorat, de terra ad caelestia
 transferentem et omnes arbores, quae scribuntur in Genesi,
 allegorice intelligentem, scilicet quod arbores angelicae forti-
 5 tudines sint, cum hoc ueritas non recipiat? neque enim dixit 10
 scripturam diuina: 'deposuit Adam et Euam in terram', sed:
 eiecit eos de paradiso; et: habitare fecit contra para-
 disum, et non 'abiecit eos sub paradiso'; et: posuit rum-
 pheam flammeam et cherubin custodire introitum
 ligni uitae, et non 'ascensum'; et: fluuius egreditur ex 15
 Eden, non dixit 'descendit ex Eden'. iste diuiditur in
 quattuor principia: nomen uni Phison et nomen
 6 secundi Geon. ego, ego uidi aquas Geon, aquas, quas his
 oculis carnis aspicerem. iste est Geon, quem Hieremias demonstrat
 dicens: quid uobis et uiae Aegypti, ut bibatis aquam 20
 Geon turbidam? bibi et de magno flumine Euftrate aquas
 simpliciter, quas manu tangerem et ore sorbirem, non aquas

1 cf. Gen. 3, 7 12. 13 *Gen. 3, 24 15 *Gen. 2, 10—11. 13
 20 *Hier. 2, 18

1 aut] ut AD quae] quid A (ex qui m2) contegebant Ap.c.m2
 2 commed. AS uetata Aa.c.m2D uetita cet. 5 pr. ps. expositionum S
 6 audeat AD donante D 8 transferente D et B in mg. m2
 arboris Aa.c.m2D genesi si AD genesi sic s 9 intellegentes AD
 quod scilicet s arboris Aa.c.m2D fortitudinis AD 10 recipiet AD
 11 dep.] add. deus s 12 fecit] add. eos s 13 pr. et om. s et non
 in ras. m2B abiecit in ras. m2B adiecit AD eiecit S ait s eos om. s
 rompheam Ap.c.m2BS 14 flameam B cherubim s 15 et non] non
 dixit s egrediebatur s 16 pr. et alt. edem AS 17 physon S fison A
 18 secundo Ba.c.m2 secum i Da.c. pr. ego—Geon om. S ecce ego B ego s
 quas in mg. B 19 carnis oc. s aspicerem D aspexi s iherem. S ierem. B
 20 uiuatis D 21 uiui D eufraten ADB euffraten S 22 manu] add.
 potes s tangere Ds et om. s sorbire D sorberem ABp.c.m2S sorbere s

spiritales. ubi autem flumina sunt et aquae, quae uidentur et
 bibuntur, ibi consequens est. quod et ficus et alia ligna, de
 quibus dicit deus: ex omni ligno, quod est in paradiso,
 comedes, similia sunt fluminibus et aquis. si autem aqua,
 5 quae cernitur, uere aqua est, necesse est, ut et ficus uera sit
 et alia ligna et Adam uerus statim a principio plasmatus in
 corpore sicut Eua et non in phantasmate et post ruinam, ut
 uult Origenes, propter peccatum postea corpus acceperit. sed 7
 dicis: 'legimus, quod sanctus Paulus raptus sit usque ad tertium
 10 caelum et usque in paradisum'. bene dicis: quando ponit 'tertium
 caelum' et postea addidit 'et in paradisum', ostendit alibi esse
 caelum et alibi paradisum. illas uero praestigias quis non sta-
 tim abiciat atque contemnat dicente Origene de aquis, quae
 super firmamentum sunt, non esse aquas, sed fortitudines
 15 quasdam angelicae potestatis, et rursum aquas, quae super
 terram sunt, hoc est sub firmamento, esse uirtutes contrarias,
 id est daemones? et quomodo legimus in diluuiio apertas cata-
 ractas caeli et aquas inundasse diluuii, unde aperti sunt
 fontes abyssi et totus mundus opertus est aquis?
 20 6. Heu furor hominum iunctus stultitiae, qui reliquerunt
 illud, quod in Pronerbiis dicitur: audi, fili, sermonem
 patris tui et ne abicias legem matris tuae, et con-

3 *Gen. 2, 16 9 cf. II Cor. 12, 2—4 13 cf. Gen. 1, 7 17 cf.
 Gen. 7, 17—24 21 *Prou. 6, 20

1 spiritalis *Aa.c.m2D* spirituales *B* et aquae, quae *scripsi* et aquae
S et quae *A* quae et *D, B* in *ras. m2* 2 uiuuntur *D* ligna] *add.*
 sint *ς* 3 par. dei *S* 4 comedes *S* comedis *AD* sunt] *add.*
 lignis aliis et arboribus, sicut flumina similia sunt *ς* 5 et *om. S* 6 *alt.*
 et in *ras. m2 B* uero *A* plasmatis *Ba.c.m2* 7 sicut] *add.* et *ς*
 non in *in ras. m2 B* *nrm AD* non istum *S* phantasmate (*smate in ras.*
m2 B phantasmata (*alt. ta exp.*) *A* phantasmaticum *S* 8 origenis *Aa.c.m2D*
 accepit *ADB* 10 terc. cael. ponitur (pon. s. l. *m2 B* 11 addit *ς alt.*
 et *om. BS* in *om. B* 13 contemnat *BS* 14 fortitudinis *Aa.c.m2D*
 16 terras *Ba.c.m2* uirtutis *Aa.c.m2D* 17 cater. *Aa.c.m2* cathar. *BS*
 18 inundare *A* aperte *D* 19 abissi *A* (*ss ex s m2 BS* operatus
Aa.r. apertus *B* 20 heu] et *AD* o *ς* iunctus *A* (*n exp.*), *Ba.c.m2*
 22 abic.] dimittas *S*

uersi sunt ad errorem et dicunt stulto, ut princeps sui sit, nec contemnunt res fatuas, quae dicuntur a fatuo, sicut scriptura testatur: fatuus autem fatua loquitur, et cor
 2 eius uana intellegit! unde obsecro te, dilectissime, et quasi meis membris parcens propter caritatem, quam in te
 habeo, precor scribens et orans, ut impleas illud, quod dicitur: nonne odientes te, domine, odiui et super inimicos
 tuos tabescebam? inimica et digna odio Origenis uerba
 sunt et deo repugnantia et sanctis eius, et non ista sola, quae
 dixi, sed et alia innumerabilia; neque enim nunc mihi propo-
 3 situm est aduersum omnia Origenis dogmata disputare. nihil
 mihi subripuit Origenes nec in mea generatione fuit nec propter
 aliquas res mundi et hereditatem odium aduersum illum
 pugnasque suscepi, sed — ut simpliciter fatear — doleo et
 ualde doleo uidens plurimos fratrum et eorum praecipue, qui
 4 professionem habent non minimam et in gradum quoque
 sacerdotii maximum peruenerunt, eius persuasione deceptos
 et peruersissima doctrina cibos factos esse diaboli; in quibus
 completum est illud, quod dicitur: super omnem munitio-
 nem ludet et escae eius electae et congregabit sicut
 5 harenam captiuitatem. te autem, frater, liberet deus et
 sanctum populum Christi, qui tibi creditus est, et omnes fratres,
 qui tecum sunt, et maxime Rufinum presbyterum ab heresi Ori-
 genis et aliis heresibus et perditione earum. si enim propter unum
 uerbum aut duo, quae contraria fidei sunt, multae hereses
 6 abiectae sunt ab ecclesia, quanto magis hic inter hereticos
 habebitur, qui tantas peruersitates et tam mala dogmata contra

1 cf. Esai. 32, 5 3 *Esai. 32, 6 7 *Ps. 138, 21 19 *Hab. 1, 10. 16. 9

1 et om. D suus Ba.c.m2 2 contempnunt *codd.* res] res si D
 fatuatas ζ 3 testantur (n *eras.*) A et cor] iecor D 4 uana in
 ras. m2 B 5 membris meis B 7 domine] & S 8 indigna D
 9 sancti D 11 aduersus B 12 origenis Aa.c.m2D 13 odia (*ex*
odiui m2) A aduersus BS 17 persuasionibus ζ deceptus D
 18 cibus factus D 20 ludet et congregabit *scripsi* ludit et congregauit
codd. 21 arenam A aream B area S 23 ruffinum ζ ab bis A here-
 sim Aa.c.D 24 ab aliis B 27 habebatur Aa.c.m2D tam] tanta Ba.c.

fidem adinuenit, dei et ecclesiae hostis extitit! inter multa 5
 enim mala etiam illud ausus est dicere, perdidisse imaginem
 dei Adam, cum hoc in nullo penitus loco scriptura significet.
 si enim ita esset, numquam omnia, quae in mundo sunt, ser-
 uirent semini Adam, id est uniuerso generi hominum, sicut et
 5 Iacobus apostolus loquitur: omnia domantur et subiecta
 sunt naturae humanae. numquam enim uniuersa subiecta
 essent hominibus, si non haberent homines iuxta id, quod
 uniuersis imperent, imaginem dei. coniungens autem atque 6
 10 consocians scriptura diuina gratiam benedictionis, quam Adam
 donauerat, et generationibus, quae ex eo erant, ne qui forsitan
 maligna interpretatione auderent dicere uni datam gratiam dei
 et illum solum factum esse ad imaginem dei, qui plasmatus
 esset ex humo, et uxorem eius, eos uero, qui conciperentur
 15 in utero et non ita nascerentur ut Adam, dei non habere ima-
 ginem, statim per ordinem iungit et dicit: et uixit Adam
 annos CCXXX et cognouit Euam, uxorem suam, et
 peperit ei filium iuxta speciem et iuxta imaginem
 eius et uocauit nomen eius Seth. rursumque in decima 7
 20 generatione post annos HCCLXII uindicans deus imaginem suam
 et ostendens, quod gratia, quam dedisset hominibus, perseue-
 raret in eis, ait: ne comederitis carnem in sanguine:
 ego enim ulciscar sanguinem uestrum de manu

4 cf. Gen. 1, 28 6 *Iac. 3, 7 13 cf. Gen. 1, 27. 2, 7. 21—22
 16 *Gen. 5, 3. *4. 1 22 *Gen. 9, 4—6

1 dei] denique ζ existit B 5 et *om.* S 7 hum. nat. ζ 8 ho-
 mines] hominis D 9 imperarent ζ 10 conso.ans (ci s. l. $m2$) B 11 do-
 nauerit AD 12 grat.—humo] *partim in rasura partim in margine*
 $m2$ B 13 et—dei *om.* S (*procul dubio etiam $Bm1$*) esse *om.* B
 qui] quia AD 14 esse AD ex *om.* S uxori *Ba.c.m2S* eius]
add. quam creasset de costa uiri ζ 15 non s. l. $m2$ B haberet S
 16 dicit] dixit S 17 ducentos triginta annos ζ annis A 19 sedh A
 20 HCCLXII AS duo milia CCLXII D, B (duo mil. *add. $m2$*) bis mille
 ducentos quadraginta duos ζ 21 gratiam AD perseueret B 22 nec A
 comederitis A (ri *ex re $m2$*) D com(m m) S edetis BS cum sanguine
 D in sanguinem ζ

omnis hominis effundentis illum, quia ad ima-
 8 ginem dei feci hominem. nec non post alteras decem
 generationes usque ad Abraham et ab Abraham usque ad
 Daudid alias generationes XIII, quae XXIII generationes
 simul faciunt annos IICXVII, spiritus sanctus in tricesimo 5
 octauo psalmo, cum quereretur de omnibus hominibus, quod
 in uanitate ambularent et peccatis essent obnoxii, loquitur:
 uerumtamen in imagine perambulat omnis homo.
 9 nec non post Daudid etiam sub Salomone, filio eius, legimus
 tale quiddam super dei imagine nominatum. dicit enim 10
 in Sapientia, quae titulo eius scribitur: creauit incor-
 ruptum hominem et imaginem suae proprietatis
 dedit ei. et rursum post annos mille CXI plus minus in
 nouo legimus testamento, quod non perdiderint homines ima-
 10 ginem dei. Iacobus enim, apostolus et frater domini, cuius 15
 et supra meminimus, instruit nos, ne Origenis laqueis capiamur,
 habere hominem imaginem et similitudinem dei. nam
 cum de lingua hominum latius disputasset, adiecit: instabile
 malum: in ipsa benedicimus deum et patrem et in
 ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem 20
 11 dei conditi sunt. Paulus quoque, uas electionis et qui
 doctrinam euangelicam sua praedicatione conpleuit, docet nos,
 quod homo ad imaginem et similitudinem dei conditus sit,

8 *Ps. 38, 7 11 *Sap. 2, 23 18 *Iac. 3, 8—9 21 cf. Act. 9, 15

1 illud AD 3 et] usque (eras.) et (corr. ex a) S et ab Abr. in mg.
 m2 B 4 daut S gnationes S XIII S XXIII] quattuor S
 5 annis Aa.c.m2 anni D, om. S IICXVII B IICX et VII S II (duo
 milia D bis mille S) centum decem et septem AD S trice(n A) simo
 octauo AD XXXVIII BS 6 de in ras. m2 B cum S 8 imaginem D
 imagine dei BS perambulant A 9 sub s. l. m2 B 10 imaginem
 AD ymagine B 11 quae] qua et D iuscribitur Bp.c.m2 creauit]
 add. deus S hom. inc. D 12 et im. in mg.m2 B 13 anni D
 mille om. AD CCCXI uel millenos centenos undenos S 14 perdiderunt
 BS homines om. S 15 dei s. l. B 16 instruet Aa.c.m2D instruat
 Bar. ne (s. l.) in S 18 hominis S altius B 19 ipsa quippe S
 pr. et om. S 22 doct. et eu. B 23 sim. et im. S et corr. ex di D

dicens: uir non debet nutrire comam, cum gloria et imago dei sit, imaginem simpliciter suo appellans nomine, similitudinem autem gloriae appellatione significans.

7. Pro tribus igitur testimoniis, quae tibi, de scriptura
 5 sancta si repperirem, dicebas posse sufficere, ecce septem
 testimonia dedimus. quis ergo sustinebit Origenis ineptias?
 ut non grauius aliquid loquar et similis efficiar uel ipsi uel
 discipulis eius, qui audent in periculo animae suae adserere,
 quodcumque eis in buccam uenerit, et magis iubere deo
 10 et non ab eo uel orare uel discere ueritatem. quidam enim 2
 eorum dicunt, quod imago, quam prius accepit Adam, illo pec-
 cante perierit; alii suspicantur, quod filius dei corpus habiturus
 esset ex Maria, ipsam esse imaginem, alii sensum, alii uirtu-
 tem, isti baptisma, hi, quod homo ad imaginem dei dominetur
 15 omnibus, ebriorum more haec uel illa ructantes, quos oportebat
 tantum effugere discrimen nec negare, quae loquitur deus,
 et credentes simpliciter saluos fieri deoque concedere donati-
 onis suae certam et ueram scientiam, in qua potissimum parte
 homines condiderit ad imaginem et similitudinem suam; qui
 20 haec relinquentes multis se quaestionibus implicarunt et per
 has in caenum demersi sunt peccatorum. nos autem, dilectis- 3
 sime, credimus his, quae locutus est dominus, et scimus, quod
 in cunctis hominibus imago dei permaneat, ipsique concedimus

1 *I Cor. 11, 7

1 *dicens in mg. m2 B* dei sit et imago *S* 2 app. suo *g* 3 gloriae] gloriaene *D* gloriae sua (ex suae) *A* 4 si de scr. s. *g* 5 rep. *BS* superficere *D* 7 gratius *AD* 8 discipuli *Aa.c.* in] cum *Engelbrecht* 9 quod cum *A* (cum *del. m2*) et] et non *BS* 10 ab eo] habeo (*h exp. A*) *AD* orare (*o in ras. 2 litt. m2*) *B* errare *cet.* enim *om. BS* 11 imago dei *g* quem *AD* 12 corpus, quod fil. dei *g* hab.] quod (*s. l. m2*) hab. *A* 13 ipsum *g* (*sed* quod—corpus *attractione dictum est pro* corpus, quod) *imag.] add. conditoris, nonnulli animam esse ima-* ginem *g* 14 hi] illi *BS* dei] *add. conditus in mg. m2 B* 15 hebre- orum *D* hebriorum *A* (*i ex e m2*) *B* 16 quae] quod *BS* 17 deoque *Bp.c.m2* ideoque *cet.* dampnationis *S* 18 certam *Bp.r.* certamen *cet.* 19 hominis *Aa.c.m2D* 21 cenum *DBS* peccatore *Ba.c.* uos *Aa.c.m2*

nosse, in qua parte homo ad imaginem dei conditus sit. sed neque illud, quod quidam in epistula Iohannis legentes non intellegunt, quemquam decipiat, ubi loquitur: nunc filii dei sumus et nescimus, quales futuri sumus. nouimus autem, quia, cum ille reuelatus fuerit, similes ei
 4 erimus. uidebimus enim eum, sicuti est. hoc enim propter gloriam, quae ibi reuelanda est sanctis eius, dictum est, sicut et in alio loco legimus: a gloria in gloriam; cuius gloriae iam in isto saeculo sancti arrabonem et portunculam susceperunt: primus Moyses, cuius fulsit facies ualde
 5 batur. hoc autem, quod in paucis diximus, de omnibus intellegendum, ut inpleatur illud, quod scriptum est: omnis, qui
 15 sanctificat semetipsum, inter beatos numerabitur. beati enim mundo corde, quia ipsi deum uidebunt.

8. Cum haec ita se habeant, dilectissime, custodi animam tuam et desine circa nos murmurare; dicit enim scriptura diuina: nolite murmurare ad inuicem, sicut quidam
 20 murmurauerunt et a serpentibus perierunt. magis adquiesce ueritati et dilige diligentes te et ueritatem. deus autem pacis praestet nobis iuxta suam clementiam, ut conteratur satanas sub pedibus Christianorum et abiciatur omnis

3 *I Ioh. 3, 2 8 *II Cor. 3, 18 10 cf. Ex. 34, 29—35 11 cf. IV Reg. 2, 11 12 cf. Act. 6, 15 15 ? 17 *Matth. 5, 8 20 *I Cor. 10, 9—10 23 cf. Rom. 16, 20

2 non int. om. S 6 enim eum om. D 7 propter D 8 gloria] gloriam D 9 arab. Aa.c.m2D arab. B 10 primus eorum S moises S 11 fulgur Ap.c.m2DB aut] et S sec.] sed B elias A 13 lapidatur AD omnibus B omnibus Aa.c.m2 hominibus cet. 14 est int. B int. est S 16 se ipsum S 17 quoniam BS 18 habent Aa.c.m2 custodi—22 dil. te et in mg. m2 B 19 circa] contra S murmu(oA) rari Aa.c.m2D 20 quidem Aa.c.m2D 22 dilige] diligens AD dilige nos S alt. et] ut Da.c. 24 sathanas ABS

ocasio peruersa, ne scindatur in nobis uinculum caritatis et pacis et rectae fidei praedicatio.

9. Praeterea — quia audiui quosdam murmurare contra me — quando simul pergebamus ad sanctum locum, qui uocatur Bethel, ut ibi collectam tecum ex more ecclesiastico facerem, et uenissem ad uillam, quae dicitur Anablata, uidissemque ibi praeteriens lucernam ardentem et interrogassem, qui locus esset, didicissemque esse ecclesiam et intrassem, ut orarem, inueni ibi uelum pendens in foribus eiusdem ecclesiae tinctum atque depictum et habens imaginem quasi Christi uel sancti cuiusdam; non enim satis memini, cuius imago fuerit. cum ergo hoc uidissem, in ecclesia Christi contra auctoritatem scripturarum hominis pendere imaginem, scidi illud et magis dedi consilium custodibus eiusdem loci, ut pauperem mortuum eo obuoluerent et efferrent. illique contra murmurantes dicere: 'si scindere uoluerat, iustum erat, ut aliud daret uelum atque mutaret.' quod cum audissem, me daturum esse pollicitus sum et ilico esse missurum. paululum autem morarum fuit in medio, dum quaero optimum uelum pro eo mittere; arbitrabar enim de Cypro mihi esse mittendum. nunc autem misi, quod potui repperire, et precor, ut iubeas presbytero ipsius loci suscipere uelum a lectore, quod a nobis missum est, et deinceps praecipere in ecclesia Christi istius modi uela, quae contra religionem nostram ueniunt, non adpendi. decet enim honestatem tuam hanc magis habere sollicitudinem et uti scrupulositate, quae

3 quia *eras. B, om. S* murmu(oAm)l)rari *Aa.c.m2D* 4 quia
 quando *S* simul *s. l. D* 5 ubi *ASa.r.* 6 anablatha *S* 7 quis *B*
 quid *D* locutus *Aa.c.m2D* 8 essem *Da.c.* esset ecclesia *D*
 9 ei. in for. *B* 10 depinctum *Aa.c.D* xpiani *Bp.c.m2* 12 uid.]
add. et detestatus essem *S* 13 scindi *Ba.c.* 14 cons(scS)ilium dedi
BS 15 eum *Aa.c.m2D* offerrent *Ba.c.m2* illicque *B* dicere
scripsi dicerent *codd.* dixerunt *S* 16 darem *S* uelum *om. B* 18 esse
s. l. m2 B comissurum *B* 19 obtimum *AB* mittere pro eo *S*
 eo] eum *Aa.c.m2* 20 cipro *BS* 21 repperire *DBS* et nunc precor *B*
 p[ro]bros *S* ipsius] eiusdem *S* 22 latore *S* (fortasse recte) qui—missus
Ba.c.m2 23 legionem *Aa.c.m2* 25 et uti *scripsi* et *B* (ut *m2*) ut *ADS*
 scrupulositatem tollat *BS*

digna est ecclesiae Christi et populis, qui tibi crediti sunt. Palladium nero Galatam, qui quondam carus nobis fuit et nunc misericordia dei indiget, caue, quia Origenis heresem praedicat et docet, ne forte aliquos de populo tibi credito ad peruersitatem sui inducat erroris.

5

1 indigna *BS* ecclesia *g* populi *S* tibi *om. D* 2 paladium *S* uere *g* galatham (-an *S*) *BS* nob. car. *S* 3 dei mis. *BS* indigit *AD* heresim orig. *S* heresim *Ap.c.m2D* (*ex herem m2*) *S* 5 err.] *add. opto, ut ualeatis in domino g explicit ad iohannem D <*

LII.

AD NEPOTIANUM PRESBYTERUM.

1. Petis, Nepotiane carissime, litteris transmarinis et crebro
 petis, ut tibi breui uolumine digeram praecepta uiuendi et,
 5 qua ratione is, qui saeculi militia derelicta uel monachus
 coeperit esse uel clericus, rectum Christi tramitem teneat, ne

ε = *Parisinus nou. acq. lat. 446 s. VI (continet p. 417, 5
 adulescentia—12 metit; 422, 11 mensulam—15 pessimae;
 430, 9 uestes—14 gloriari; 431, 9 nec rusticus—13 pecca-
 tricem; 434, 2 numquam uinum—4 propinare; 434, 10
 quidquid—436, 12 per noctem).*

G = *Neapolitanus VI. D. 59 s. VII (a p. 426, 13 doceas
 usque ad finem; exciderunt p. 432, 1—riola—437, 9 pr.
 aut).*

K = *Spinaliensis 68 s. VIII.*

H = *Monacensis lat. 6299 s. VIII—IX.*

P = *Cenomanensis 126 s. IX.*

Σ = *Turicensis Augiensis 41 s. IX.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

N = *Casinensis 295 s. X.*

k = *Vaticanus lat. 650 s. X.*

Υ = *Augustodunensis 17 A s. X (usque ad p. 422, 5 sus-
 tentor).*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

2 ad nepotianum *ε* ad nepotianum quomodo (comodo *K*) in clericatū
 (-to *Υ*) uiuere debeat *KΥ* incipit eius ad quendam. incipit ep̄ hiero-
 nimi ad nepotianum *H* eiusdem ad nepoc(t s. l.)ianum presbi(y s. l.)te-
 rum *P* ep̄la ad nepotianum p̄br de institutione clericatus *Σ* epistola
 (om. *k*) sancti hieronimi presbyteri (om. *k*) ad nepotianum p̄brum de uita
 clericorum et monachorum (add. liber praeceptorum *k*) *Dk* ep̄la hier̄ p̄bri
 ad nepotianum de uita uel habitu clericorum *N* iheronimi ad nepotianum
 de institutione (sic) clericorum *B*; titulus cum initio epistulae periit in *G*;
Hieronimi nomen exhibent tituli in HDNkB 3 ante Petis praemit-
 tunt hieronimus nepotiano suo salutem *Σ* hieronimus fratri nepociano
 p̄bro *B* petis a me *HΣDNkB* car.] add. et (eras.) *K* et s. l.
m2K 4 breuē *H* 5 his *HN* uel mon. om. *N* 6 ceperit *Σa.c.NB*
 uel om. *N* nec *HDk, ΣBa.r.*

ad diuersa uitiorum diuerticula rapiatur. dum essem adulescens,
 immo paene puer, et primos impetus lasciuientis aetatis heremi
 duritia refrenarem, scripsi ad auunculum tuum, sanctum Helio-
 dorum, exhortatoriam epistulam plenam lacrimis querimoniisque
 2 et quae deserti sodalis monstraret affectum. sed in illo opere 5
 pro aetate tunc lusimus et calentibus adhuc rhetorum studiis
 atque doctrinis quaedam scolastico flore depinximus. nunc iam
 cano capite et arata fronte, ad instar boum pendentibus a mento
 pallearibus

frigidus obsistit circum praecordia sanguis. 10
 unde et in alio loco idem poeta canit:

omnia fert aetas, animum quoque

et post modicum:

nunc oblita mihi tot carmina, uox quoque Moerim
 iam fugit. 15

2. Quod ne de gentili tantum litteratura proferre nideamur,
 diuinorum uoluminum sacramenta cognosce. David annos natus
 septuaginta, bellicosus quondam uir, senectute frigente non

8 cf. Verg. Aen. VII 417 cf. Verg. Georg. III 53 10 Verg.
 Georg. II 484 12 Verg. Buc. IX 51 14 Verg. Buc. IX 53—54
 17 cf. III Reg. 1, 1—4

1 deuert. *N* dum—*p.* 421, 4 erudiat *om.* *N* dum] cum *H* 2 ymmo
Σ et (*s. l. m2 K*) *KΨ* aetate *Pa.c.* herimi *K* hermi *H* 3 duri-
 tiam *K,ka.r.* refrenarem (*ex* *effr.*) *m2 H* refrenaram *ex* refrenatione
m2 D hiliodorum (*io ex i*) *K* helidorum *H* eliodorum *P* (*i ex e*)
ΣkB 4 exortatoriam *P* (*ex -iun*) *ΣB* exhortariam *Hka.c.* 5 de+++serti
P diserti *K* adfectum *H* 6 tunc lus.] conclusimus *D* lusi+mus *K*
 calenti *D* reth. *HΣDk* ret. *Pa.c.B* 7 adque *KH.Σa.c.* scol.
codd. schol. Σ depinximus *ΣDa.c.m2* iam] autem *in ras. m2 k*
 8 cano *s. l. Σ* cano *Pa.c.* cano iam *kp.c.m2* arata] *add.* rugis *ΣDkB*
 ad *om. H* et *P* et ad *ΣDk* bouum *Σ* pudent. *P* pudent. *H* 9 pal-
 learibus *H,Pa.c.* 10 obstitit *K* 12 fert *ex* ferit *m2K* aetas *s. l. Σ*
 14 carm.] *add.* musae *Σ* (*s. l., del.*) *k* quoque] que *K* Moer. iam]
 moemiam *D* miriam *Ψ* memoria *H* moerim *Σ* moeri *P* merim *kB*
 myrim *K* moerin *Σ* 15 iam *s. l. B* fugit] *add.* ipsa *ΣDkB* 16 de
om. KHkΨ gentile *K* 17 per diu. *B* uol. *om. P* dauit *P*
 annus *H* annorum *B* sept. nat. *B* 18 uir bell. *q. B* frigente
HB,P in *mg.* frigescente *ΣDk* frigida *KΨ*

poterat calefieri. quaeritur itaque puella de uniuersis finibus
 Israhel Abisag Somanitis, quae cum rege dormiret et senile
 corpus calefaceret. nonne tibi uidetur, si occidentem sequaris
 litteram, uel figmentum esse de mimo uel Atellanarum ludicra?
 5 frigidus senex obuoluitur uestimentis et nisi complexu adule-
 scentulae non tepescit. uiuebat adhuc Bersabee, supererat Abigea 2
 et reliquae uxores eius et concubinae, quas scriptura comme-
 morat: omnes quasi frigidae repudiantur, in unius tantum
 grandaeuus calescit amplexibus. Abraham multo Dauid senior
 10 fuit et tamen uiuente Sarra aliam non quaesiuit uxorem; Isaac
 duplices Dauid annos habuit et cum Rebecca iam uetula
 numquam refrixit; taceo de prioribus ante diluuium uiris, qui
 post annos nongentos non dico senilibus, sed paene iam cari-
 osis artubus nequaquam puellares quaesiere complexus; certe
 15 Moyses, dux Israhelitici populi, centum uiginti annos habebat
 et Sephoram non mutauit.

3 cf. II Cor. 3, 6 15 cf. Deut. 34, 7

1 calefiere (ie *ex* i) *K* caleferi *ka.c.* itaque *om.* *P* filiis *ΣDk*
 2 *ysr* *B* israhel (t *eras.*) *K* abisac *KΣkΨ* abysac *B* abisai *D* so-
 manitis *H* sumanites *K* sunamites *Ψ* sunamitis *P* (*ex* sanamitis) *ΣDk*
 sunamitis nomine *B* qui *H* 3 non *Ka.c.H* 4 atillan. *KΨ* athellin.
H catilin. *k* attellariorum *in ras.* *m2B* ludrica *Pa.c.ΣD* lidigra *H*
 5 frigidus *H* senes *Ka.c.m2DB* senis *HΣ* sene *Ψ* amplexu *Σ*
 adulisc. *KHPΨ* adolesc. *B* 6 bersabee *K* bersabaeae *DkΨ* bersabae
H,Σ (*corr.* bethsabae *m2*) bersabe (r *ex* t) *B* bhetsabe et *P* bethsabae *ς*
 abigea *Ka.c.m2* abigal *Kp.c.m2H* abigail *cet.* 7 eius *s. l.* *m2B* qui (*exp.*)
P, om. *ΣDk* 8 et in *PΣDkB* tant.] adolescentule tant. *Bp.c.m2*
 tant. adolescentulae *ς* 9 grandebus *D, om.* *H* caliscit *H* am-
 plexus *P* anpleximus *H* 10 tamen *ex* tum *Σ* uidente *Pa.c.* sara *P*
 isac *K,Ψp.r.* isahac (h *exp.*) *P* ysahac *B* 11 annus (*ex* ann *m2*) *H*
 et cum *s. l.* *P* cum *s. l.* *m2B* 12 refrixerit *P* refriguit *B* friguit *ς*
 13 senibus *H* sed] *add.* ne (*del.*) *k* iam pene *H* iam *om.* *P*
 carios. (*ar in ras.* *m2*) *B* curios. *Σ* curuos. *D* coros. *k* 14 artibus
H,Σa.c. quaesiuere *ΣDk* complexos *H* amplexus *B* 15 israheli-
 tici *K* CXX *HΣDk* cent. et uig. *ς* annus *H* hebebat *Ka.c.m2*
 16 sepphor. (*ex* seppor.) *P* seffor. *KΨ* sefor. *B* mutabit *Σa.c.*; *add.*
 uxorem *s. l.* *m2B*

3. Quae est igitur ista Somanitis uxor et uirgo tam feruens, ut frigidum calefaceret, tam sancta, ut calentem ad libidinem non prouocaret? exponat sapientissimus Salomon patris sui delicias et pacificus bellatoris uiri narret amplexus: posside sapientiam, posside intellegentiam. ne obliuiscaris et ne declinaueris a uerbis oris mei et ne dereliqueris eam et adprehendet te; ama illam et ser-uabit te. principium sapientiae: posside sapientiam et in omni possessione tua posside intellegentiam; circumda illam et exaltabit te; honora illam et amplexabitur te, ut det capiti tuo coronam gratiarum, corona quoque deliciarum protegat te. omnes paene uirtutes corporis mutantur in senibus et increscente sola sapientia decrescunt ceterae: ieiunia, chameuniae, huc illucque discursus, peregrinorum susceptio, defensio pauperum, standi in oratione perseuerantia, uisitatio languentium, labor manuum, unde praebentur elemosynae, et, ne sermonem longius traham, cuncta, quae per corpus exercentur, fracto corpore minora fiunt. nec hoc dico,

4 *Prou. 4, 5—9

1 ista ig. *HD* soman. *H* suman. *K* sonam. *Σa.c.* sunamites *P* sunam. *cet.* 2 et tam *B* 3 salamon *HΣ* solomon *K* 4 dilic. *K,Σ* (delit. *m2*) dilit. *HY* diuit. *D* 5 intell.] *add.* et *s. l. m2B* 6 *pr.* et ne] neque *k* declines *kB* *alt.* et ne *KY* ne *cet.* neque *ς* derelinqueris *H,ΣΨa.r.* derelinquas *kB* 7 eam] illam *ς* adpraeendet (*ex -dat*) *P* adpraehendit *K* seruauit *H* exaltabit *k* exaltauit *D* 8 sapientiam] sapientia *H* 9 et *om.* *H* intell. *Σ* *in mg.* (sapientiam *in t.*) 11 eam *H* 12 gratiam *H* dilic. *Σa.c.m2* delit. *ka.r.B* dilit. *H* protegat (*a in ras. m2*) *B* proteget *ΣDk* 13 omnes] quoniam *D* mutatur *H* 14 sensibus *Σ,Ba.c.* *incresc.* *KY* *cresc. cet.* *cet.*] *add.* uires *s. l. m2B* cetera *ΣDk* 15 ieiuniae *K,Ψa.c.m2* crebra ieiunia *k* ieiunia uigilia *H* ieiunia uigiliae et eleemosynae *ς* chamaeun. *P* cameun. *K,Ψ* (cameon. *m2*) cameniae (-ie) *Σ* (*i eras.*) *DB, om.* *H* decursus *D* 16 defensi *H* standi *in or.*] instantia orationum et (*et om. ς*) *ΣDkBς* orationem *KY* 17 manum *H* ele(y*H*)mosinae *H,Σa.c.kY* elymosynae *Pa.c.* helemosy(i*B*)ne *DB* eleemosynae *ς* 18 sermone *Σk* longis *Ka.c.m2* protraham *Σp.c.m2* 19 fiant *k*; *add.* necesse est *Km2kY* hec *B*

quod in iuuenibus et adhuc solidioris aetatis, his dumtaxat, qui labore et ardentissimo studio, uitae quoque sanctimonia et orationis ad deum frequentia scientiam consecuti sunt, frigeat sapientia, quae in plerisque senibus aetate marcescit. 5 sed quod adulescentia multa corporis bella sustineat et inter incentiua uitiorum et carnis titillationes quasi ignis in lignis uiridioribus suffocetur et suum non possit explicare fulgorem. senectus uero — rursus admoneo — eorum, qui adulescentiam 4 suam honestis artibus instruxerunt et in lege domini meditantur sunt die ac nocte, aetate fit doctior, usu tritior, processu temporis sapientior et ueterum studiorum dulcissimos fructus metit. unde et sapiens ille Graeciae, cum expletis centum et septem 5 annis se mori cerneret, dixisse fertur dolere, quod tunc egrederetur e uita, quando sapere coepisset; Plato octogesimo et

9 cf. Ps. 1, 2 12 cf. Cicero Tusc. disp. III 69 14 cf. Cicero Cato maior 13

2 laborem *Ka.c.Ψ* ardentissimum studium *KΨ* sanctimonia *K*
 3 orationes *KΨ* dominum *D* dominum ihm *k* frequentiam *KΨ*
 non frigeat *k* uegeat *H* 4 pler.] quibusdam *KΨ* sensibus *af*
in mg. Σ cum aetate *Pp.c.* marcescit *KΣa.c.* marescit *II*
 5 adul.—et] multa corporis bella sustenit (-tinet *m2*) adule(*ex i m2*)-
 scentia et ita incipientia iobenibus *ε* adulisc. *ea.c.m2KHP,Ψa.c.m2*
 adolesc. *DkB,Ψp.c.m2* sustinet bella *ΣDkB* sustenit *ε* (-tinet
m2) sustinuit *Pa.c.* interter *P, om. k* 6 incentiuas *H* et *om. H*
 titillationis *ε* 7 uiridioribus *K* (*ex uiridibus ori m2*) *Ψ* uiridibus
cet. suffocatur *ε* et] ut *ΣDB* potest *ε* explere *ΣB*
 seruare *εP* fulgurem *ε* feruorem *II* 8 uero *om. Ψ* rurs. adm.
om. εΣB qui] si tamen *ε* adulisc. *εKHP,Ψ* (*ex adolesc. m2*)
 adolesc. *kB* 9 artibus *KΨ* actibus *ΣDkB* intrux. *ea.c.P* et—
 nocte *om. ε* 10 fit] sit *P* usu—11 sap. *om. H* tritior]
 instructor et *B* 11 et *om. ε* dulcissimum *ε* 12 metet *H,Σp.c.*
 reddit *ε* *pr. et om. k* ille] ille uir *ΣDΨ* uir ille *B* graetiae *K*
 gratiae *H*; *add.* themistocles *k* themostecles *s. l. m2B* themostenes (*n*
ex d) *Σ* themosten *D*; *Hier. nomine non posito de Theophrasto loqui*
conicias coll. Cic. Tusc. disp. III 69 cum] clericum *D* CVII *Hk*
 centum septem *PΣD* centum decem *B* 13 doleret *K* ex dolore *Σ*
 et dolere *D* se dolere *kB* 14 e] a *Σ* LXXXI *D* octogens. *K*
 octuages. *HB* octoginta *Σ* (*ex octuag.*) et uno] primo *k*

uno anno scribens est mortuus; Isocrates nonaginta et nouem annos in docendi scribendique labore conpleuit; taceo ceteros philosophos, Pythagoram, Democritum, Xenocratem, Zenonem, Cleanthem, qui iam aetate longaeua in sapientiae studiis flourerunt: ad poetas uenio, Homerum, Hesiodum, Simonidem, 5 Stesichorum, qui grandes natu cygneum nescio quid et solito 6 dulcius uicina morte cecinerunt. Sophocles, cum propter nimiam senectutem et rei familiaris neglegentiam a filiis accusaretur amentiae, Oedipi fabulam, quam nuper scripserat, recitauit iudicibus: et tantum sapientiae in aetate iam fracta specimen 10 dedit, ut seueritatem tribunalium in theatri fauorem uerteret. nec mirum, cum etiam Cato, Romani generis disertissimus, censorius iam et senex, Graecas litteras nec erubuerit nec desperauerit discere. certe Homerus refert, quod de lingua Nestoris iam 7 uetuli et paene decrepiti dulcius melle oratio fluxerit. sed et 15

1 cf. Cicero Cato maior 13 7 cf. Cicero Cato maior 22 12 cf. Cicero Cato maior 26 14 cf. Hom. II. I 249

1 mort. est HDkΨ,Σ in mg. (om. in t.) socr. Pp.r. et socr. ΣDkB et isocr. Σ 2 labore] dolore laboreque ΣDk sudore laborē B tac. cet. phil.] cet. phil. (add. in mg. praeterco) P 3 pythagoram H pitagoram kB phitagoram KPΣDΨ democretum Σa.c.D xenocraten ΨB xenocraten (ex sen.) Σ senocratem D senocraten P zeno H zenonem et ΣDkB 4 cleantem PkB eleantem ΣD cleaten H cly(iΨ)antem KY 5 omerum ΣB; add. et Σ e(s.l.Σ)siod. ΣDk aesiod. B hysiod. K hisiod. Ψa.c. symonidem K simodem k 6 stesicor. Pp.c.ΣDk stesioer. B stisicor. KY,Pa.c. sterior. H grandis KHY natus KY natu qui Σk cygneum H cyng(cP)neum KP cungneum Ψa.c. cigneum kB solito (alt. o in ras. m2) B solido H,Ψa.r. 7 dulcis Ba.c.m2 uicina iam H sopocles KY soffocles H 8 acus. KH 9 ae(cH)hoeBhePhyKhiΨ)dippi KHPΣDkBΨB 10 tantae Hk iam om. k 11 fau. th. ΣDkB fauore KH conuerteret ΣDkB 12 Cato] add. censorius et (et om. Σ) ΣDkBΣ diss. HDkΨ,B (pr. s exp.) censorius H censorinus KY censor (in mg. m2) B, om.ΣDk 13 et s. l. m2B, om. k senis ex senes Σ gr. litt. om. H pr. nec] non KHY erubuit kB erubuerat greacas litteras H alt. nec] non H desperauerit KY de(iH)sperauit HkB 14 discere post litteras tr. ΣDkB certe (= saltem) cum discere iungendum censet Engelbrecht 15 melli H et s. l. m2B, om. Σk

ipsius 'Abisag' nominis sacramentum sapientiam senum indicat
 ampliorem. interpretatur enim 'pater meus superfluum' uel
 'patris mei rugitus.' uerbum 'superfluum' ambiguum est et in
 praesenti loco uirtutem sonat, quod amplior sit in senibus et
 5 redundans ac larga sapientia, in alio autem loco 'superfluum'
 quasi 'non necessarius' ponitur. 'sag' autem, id est 'rugitus',
 proprie nuncupatur, cum maris fluctus resonant et, ut ita dicam,
 de pelago ueniens fremitus auditur. ex quo ostenditur abun-
 8 dantissimum et ultra humanam uocem diuini sermonis in seni-
 10 bus tonitruum commorari. porro 'Somanitis' in lingua nostra
 'coccinea' dicitur, ut significet calere sapientiam et diuina lec-
 tione feruere; quod, licet dominici sanguinis indicet sacramen-
 tum, tamen et feruorem ostendit sapientiae. unde et obstetrix
 illa in Genesi coccinum ligat in manu Phares, qui ab eo, quod
 15 parietem diuiserat duos ante populos separantem, 'diuisoris,'
 id est 'Phares', sortitus est nomen. et Raab meretrix in typo
 ecclesiae resticulam mysteria sanguinis continentem, ut Hiericho
 pereunte saluaretur, adpendit. et in alio loco de uiris sanctis 9

13 cf. Gen. 38, 27—29 16 cf. Ios. 2, 18. 21

1 abisac *KΣkΨ* abysach *B* nom. ab. *ΣDkB* iudicat *D* 3 super-
 flui *PDkB* est s. l. *m2B* et] sed *ΣDkB* 4 uirtute conat *K*
 5 ac larga s. l. *Σ* 6 nec (*spat. 9—10 litt.*) cessarius *K* cessarius *H*
 sag *P* saga *KΨ* abisag *HD* abisac *k* abisaac (*pr. a exp.*) *Σ* abysach *B*
 7 nunc(c *eras., seq. spct. 4—5 litt.*) cupatur *K* cum] quod *ΣDB*
 quod ut *k* sonant *P* resonat *ΣDkB* et ut *om. H* 9 humanum
 (um *ex i*) *Σ* in sen. d. serm. *ΣDkB* 10 thonitr. *KΣΨ* tonithr. *H*
 commemorari *H* somanitis *H* sumanites *K* sonamitis *Σa.c.* sunamites
P, Σp c., Ψ sunamitis *DkB* 11 coccina *Pa.c.* coccinia (ia *ex a*) *H* di-
 cetur *K. Ψa.c.* sapientia cal. *k* et] et in *H* 12 liceat *H* 13 tamen
ex tum *Σ* obsetrix *KH, ΣΨa.c.* 14 coc(*seq. spat. 22—23 litt.*) cinum *K*
 coccum *H* ligauit *H* fares *KDΨ* fris fares *H* qui] quia *K*
 15 pop. ante *ΣDkB* 16 *pr.* est s. l. *Σ* fares *KHΣDΨ* rahab *B*
 metrix *K* 17 mysterium (mi- *B*) *ΣDkB* hierico *K, Pa.c.* hericho *Σa.c.*
 iherico *B* 18 per.] *add.* domus eius *ΣDB* eius domus *k* app. *ΣDB*;
add. in fenestra *D* in fenestra domus suae in *mg. m2B* et] unde
 etiam *ΣDkB* (*in mg. m2*) unde et *Σ* alio] *add.* etiam (*eras.*) *B*

scriptura commemorat: hi sunt Cinaei, qui uenerunt de Calore domus Rechab. et dominus noster in euangelio: ignem, inquit, ueni mittere in terram et quam uolo, ut ardeat! qui in discipulorum corde succensus cogebat eos dicere: nonne cor nostrum erat ardens in nobis, dum loqueretur in uia et aperiret nobis scripturas? 5

4. Quorsum haec tam longo repetita principio? ne a me quaeras pueriles declamationes, sententiarum flosculos, uerborum lenocinia et per fines capitum singulorum acuta quaedam breuiterque conclusa, quae plausus et clamores excitent audientum. amplectetur me modo sapientia et Abisag nostra, quae numquam senescit, in meo requiescat sinu. inpolluta est uirginitatisque perpetuae et in similitudinem Mariae, cum cotidie generet semperque parturiant, incorrupta est. hinc reor dixisse et apostolum spiritu feruentes et in euangelio dominum praedicasse, quod in fine mundi, quando iuxta prophetam Zachariam stultus pastor esse coeperit, sapientia decrescente refrigerescet caritas multorum. audi igitur, ut beatus Cyprianus 3

1 *I Par. 2, 55 3 *Luc. 12, 49 5 *Luc. 24, 32 7 cf. Cicero de or. III 91 11 cf. Prou. 4, 8 12 cf. III Reg. 1, 2 15 Rom. 12, 11 17 cf. Zach. 11, 15 Matth. 24, 12

1 hii *KHD, Sa.r.* cenei *Ψ* chenei *s. l. m2K, om. cet.* 2 colore *kp.c.* domus *om. k;* *add.* patris *ς* raab *KkΨ* rahab *H* rachab *B* 3 in] super *PΣDkB* et] sed et *KΨ* quam] quem *ΣΨ* quid *kp.c.m2* uolo] *add.* nisi *s. l. m2 kB* 4 corda *H* cordibus *Dk* 5 ard. er. *Σ* 6 in uia—nobis *om. H* 7 quors. haec *in ras. m2B* quor sum *D* quor sunt *Σ* cursum *H* longe *D, Ba.c.m2* repetitam (*m exp.*) *K* repetii *a H* 8 queris *D* puer. *om. P* floscula *KΨ* 9 linoc. *KH, Ψa.c.m2* per *s. l. Σ, om. HB* capitulorum *ΣDB* 10 plausos *KHΨ* excitant et cl. *B* excitant *ΣB* excedent *Ψ* audientum *KPΨ* -tium *cet.* 11 amplectatur *ΣDkB* abisac *KΣDkΨ* abissag *Pa.r.* abysag *H* abysach *B* quae *s. l. Σ* 12 requiescit *H* inpulluta *Ka.c.H* est *s. l. Σ* enim est *ς* uirginitatisquae *Ka.c.* uirginitas quae *Kp.c.Ψ* uirginitasque *Σ* 13 perpetua *K (ex pertua m2) Ψ* et] et quae *ΣDkB* similitudine *ΣkB* cottidie *Σ* 15 *pr. et om. KkΨB* deum *H* 16 finem *PD* zaccariam *K* 17 refrigerescit *H* refrigerescat *ΣDkΨB* refrigerescat (*at ex as*) *K* 18 cipr. *kB*

ait, non diserta, sed fortia. audi fratrem collegio, patrem senio, qui te ab incunabulis fidei usque ad perfectam ducat aetatem et per singulos gradus uiuendi praecepta constituens in te ceteros erudiat. scio quidem ab auunculo tuo, beato
 5 Heliodoro, qui nunc pontifex Christi est, te et didicisse, quae sancta sunt, et cotidie discere normamque uitae eius exemplum habere uirtutum; sed et nostra, qualiacumque sunt, suscipe et libellum hunc libello illius copulato, ut, cum ille te monachum erudierit, hic clericum doceat esse perfectum.
 10 5. Igitur clericus, qui Christi seruit ecclesiae, interpretetur primum uocabulum suum et nominis definitione praelata nitatur esse, quod dicitur. si enim κληρος Graece 'sors' Latine appellatur, propterea uocantur clerici, uel quia de sorte sunt domini uel quia dominus ipse sors, id est pars, clericorum
 15 est. qui autem uel ipse pars domini est uel dominum partem habet, talem se exhibere debet, ut et possideat dominum et ipse possideatur a domino. qui dominum possidet et cum propheta dicit: pars mea dominus, nihil extra dominum habere potest, quod, si quippiam aliud habuerit praeter dominum,
 20 pars eius non erit dominus. uerbi gratia, si aurum, si argen-

1 Cypr. ad Donatum c. 2 (p. 4, 13 H.) 18 *Ps. 72, 26

1 disserta *Σk, Ba.c.* deserta *H* 2 prouectam *KPΨ* 3 gradus] trados *H* uiu. *om. P* 4 in te *PD* inter *cet.* ab *om. H* beato *om. HB* 5 eliod. *Pa.c.B* hiliod. *K* et *om. KP* 6 sancta *om. H* cott. *HΣΨ* equot. (*c exp.*) *B* uita *Ka.c.m2* te *ΣNkD* eius et *k* exemplo *N* 7 uirt. *ex* uirtutem et *s. l.* doceat *m2Σ* qualia cuncta *H* sunt *om. K* susc. et] suscipiet *K* 8 cum] tum *Σ, om. k* te *s. l. B* 10 interpretatur *HΨ, Σa.c.* 11 primo *HDNkB* dif. *H, B* (*ex deff.*) dif. *ΣD* prolata *k* nitatur] imitetur *P* 12 esse *om. P* si] sic *Bp.c.m2* grece clerus *H* ΚΛΗΡΟΣ *P* cleros *DNkB* clerus *HΣ* clericus *KPΨ* <clerus> κληρος *dubitanter Engelbrecht* grece *om. P* grece et *k* lat. sors *ΣDNkB* 13 uel—domini *om. H* uel *s. l. m2B, om. ΣDNk* 14 ipse dom. *N* id est *om. H* 15 *pr.* est *om. H* qui autem] et quia *ΣDNk, B* (*a eras.*) *pr.* uel] uelud *D* dominum] cum domino *KΨ* 16 *pr.* et] ipse *ΣDNB* et ipse *k* poss.—ipse *in mg. P* 17 ipse *om. Σ* possed. *H* posid. *Σ* possidet (possedit *Σa.c.*) dom. *ΣDNB* et *s. l. m2Ψ, om. K* 18 dicat *D* 20 dom. non er. *KΨ* *alt.* si *in mg. m2B*

tum, si possessiones, si uariam supellectilem, cum his partibus dominus pars eius fieri non dignatur. si autem ego pars domini sum et funiculus hereditatis eius nec accipio partem inter ceteras tribus, sed quasi leuita et sacerdos uiuo de decimis et altari seruiens altaris oblatione sustentor, habens 5 uictum et uestitum his contentus ero et nudam crucem nudus 3 sequar. obsecro itaque te, et repetens iterum iterumque monebo, ne officium clericatus genus antiquae militiae putes, id est, ne lucra saeculi in Christi quaeras militia, ne plus habeas, quam quando clericus esse coepisti, et dicatur tibi: 10 cleri eorum non proderunt eis. mensulam tuam pauperes et peregrini et cum illis Christus conuiuia nouerit; negotiatorem clericum et ex inope diuitem et ex ignobili gloriosum quasi quandam pestem fuge. corrumpunt mores bonos 4 confabulationes pessimae. tu aurum contemnis, alius 15 diligit; tu calcas opes, ille sectatur; tibi cordi est silentium,

2 cf. Deut. 32, 9 3 cf. Deut. 18, 1-2 5 cf. I Cor. 9, 13 cf. I Tim. 6, 8 7 Verg. Aen. III 436 11 *Hier. 12, 13 14 *I Cor. 15, 33

1 supell. *Pk* suppel. *Σ* subel. *H* suppell. *cet.* his] istis *ΣDk* histis *N* 2 dignabitur *Σ* 3 funiculum *H* accepero (*pr.* e *ex* i) *Σ* partem] hereditatem *Σ* partes *Hk* 5 seruiens et *Σ* obl. sust. *add. m2 reliqua epistulae parte amissa Ψ* 6 uictus *k* uestitum *KN* continentus *H* 7 sequor *Pa.c.D* te s. l. *Σ* reppetens *HB* 8 nec *H* 9 militiam *D* nec *ΣB* 11 cleri eorum] clericorum *Kp.r.ka.c.m2* clerici eorum *HΣDN,B* (*ci eras.*), *kp.c.m2* (*orum eras.*) eis] *in mg. add. m2:* nonnulli enim sunt diciores monachi, quam fuerunt sc̄lares, et clerici, qui possident opes sub x̄po paupere, quas sub locuplete et fallace diabolo non habuerant, ut susciperet eos ec̄c̄la diuites, quos tenuit mundus ante mendicos *B* (*cf. ep. LX, 11*) mensulam *in mg. m2B* tuam] *in ras. m2B* relogiosi *ε* pauperis *ε* 12 x̄ps (*s in ras. m2*) *B* x̄pm *DN* conuiuiam *DN* nouerint *Kp.c.m2* noueris *DN* esse noscator *ε* negotiatorem *H* quisque perfectam uult agere uitam negotiatorem *ε* 13 uitem *H* *alt.* et *om. PDB* ignobile *εΣ* ignouili *D* ignobili *N* 14 pest. quand. *H* quasdam pestes *k* pestem s. l. *Σ* fuge] fugiat uoluptatum *ε* *conr. K* *corr. enim εN* bonus *εK* 15 auarum *Σ* (*corr. autem aurum*) 16 opes *om. P* sectatur] *add.* tu calcas ille sectatur *Pa.c.* tibi] tui (*ui in ras.*) *Σ* cordis *Ha.r.ΣDN* est *om. H* mans. sil. secr. *ΣDNB* sil. secr. mans. *k*

mansuetudo, secretum, illi uerbositas, adtrita frons, fora placent
 et plateae ac medicorum tabernae: in tanta morum discordia
 quae potest esse concordia? hospitium tuum aut raro aut
 numquam mulierum pedes terant. omnes puellas et uirgines
 5 Christi aut aequaliter ignora aut aequaliter dilige. ne sub
 eodem tecto manseris; ne in praeterita castitate confidas. nec
 David sanctior nec Salomone potes esse sapientior; memento
 semper, quod paradisi colonum de possessione sua mulier
 eiecerit. aegrotanti tibi sanctus quilibet frater adsistat et ger- 5
 10 mana uel mater aut probatae quaelibet apud omnes fidei. quod-
 si huiusce modi non fuerint consanguinitatis castimoniaeque
 personae. multas anus nutrit ecclesia, quae et officium prae-
 beant et beneficium accipiant ministrando, ut infirmitas quoque
 tua fructum habeat elemosynae. scio quosdam conualuisse cor-
 15 pore et animo aegrotare coepisse. periculose tibi ministrat,
 cuius uultum frequenter attendis. si propter officium clericatus 6
 aut uidua tibi uisitatur aut uirgo, numquam domum solus
 introeas talesque habeto socios, quorum contubernio non in-

8 cf. Gen. c. 3

1 illias (*sic*) *H* loquacitas *DNk* uero loquacitas *SB* attritae
 fronti *Bp.c.m.2* fori *ex* forae Σ foras *N* foro *k* 2 platea *N*
 ac] et *DNk* tauerne *D* tantum *H* horum *Ka.c.m.2* 3 ospit-
 (c)iolum ΣB hostiolum *P* *pr.* aud $\Sigma a.c.$ au *Ha.c.* 4 et] aut *KD*
 5 *pr.* aut—dil.] non discrete sed equaliter dilige aut equaliter ignora *B*
pr. aut aeq.] ante qualiter *H* ign. aut aeq. *in mg.* *P* ignora] hon-
 nora *Ka.c.m.2* ne] nec *H, Bp.c.m.2* uide ne *P* 6 mansites *P*
 ue] nec $\Sigma, Bp.c.m.2$ praet. te *K* 7 daut *P* solom. *KP*
 salam. *HS* potest *k* 8 paradysi *HPSDN* mulier (u *in ras.* 3
litt.) *K* 9 eiecerat Σ erotanti *Ka.c.m.2* frat. q. sanct. *H* q.
 sanct. frat. § et] uel *B* mat. uel germ. *B* 10 uel] aut *H*
 mat.] *add.* uel soror *K* probatae *HP* probata *cet.* omnem *k*
 fidem *k* fide $\Sigma p.r.$ 11 huiusmodi *H* 12 et *om.* *N* 13 ministrandi *K*
 14 aele(elyHelik)mosinae *HENk* helemosynae (-sine *B*) *DB* coaluisse
Ba.c.m.2 17 tibi] te *H* a te *B, om.* ΣDNk domum] *om.* *P* in do-
 mum eius (eius *in ras. m.2*) *B* solus *in mg. m.2B* 18 tales qui *H*
 tales *K* ne *k*

fameris. si lector, si acolythus, si psaltes te sequitur, non orrentur uestibus, sed moribus, nec calamistro crispent comas, sed pudicitiam habitu polliceantur. solus cum sola secreto et absque arbitre non sedeas. si familiarius est aliquid loquendum, habet nutricem, maiorem domus uirginem, uiduam, maritatum; non est tam inhumana, ut nullum praeter te habeat. cui se audeat credere. caueto omnes suspiciones et, quidquid probabiliter fingi potest, ne fingatur, ante deuita. crebra munuscula et orariola et fasciolas et uestes ori adplicatas et degustatos cibos blandasque et dulces litterulas sanctus amor non habet. 'mel meum, lumen meum meumque desiderium' et ceteras ineptias amatorum, omnes delicias et lepores et risu dignas urbanitates in comoediis erubescimus, in saeculi hominibus detestamur: quanto magis in clericis et in clericis monachis, quorum et sacerdotium proposito et propositum ornatur sacerdotio! nec hoc dico, quod aut in te aut in sanctis uiris ista formidem, sed quod in omni proposito, in omni gradu et

1 acholyt. *H* accolit. *B* acolit. *cet.* acolyt. *S* psalmista *KH*
 sequ(uuk)ntur *Kk* seqr *S* 2 ornetur *P, Na.c. Bp.c.* ueste *SDNB, k*
 (*alt. e ex i m2*) ne *k* comae *K* 3 pudit(c *p.c.*)itia *H*
 secreta *K, om. P* 4 arbitre *SDNk, B* (arbitro *m2*) arbitris *KP* arbi-
 triis *H*; *add.* uel (*ex ut m2B*) teste *SDNkB* - al. est *K* est *H* 5 uid.
 uirg. *B* uid. *om. H* maritam *k, Ba c.* maritum *Sa.c.* uel maritam *S*
 6 inhumanum *H* nullam *K* 7 cui *om. H* debeat *SDNB* suspi-
 cationes *H* quidq.] *add.* non *s. l. S* 8 fingi pot. prob. *N*
 fingantur *Nka.c.* ante] prius *K* 9 orariola *Kk* sudariola (*in mg.*
m2S) *cet.* *alt.* et *om. PΣ* fasc. *om. P* ori—et *s. l. S, om.*
B ore *H* applicitas *PΣDk* 10 deg.] oblatas (-tos *k* ablutas
Sa.c.) ac (*et SB*) deg. *SDNkB* blandosque *S* blandas *K* litte-
 ru(*oH*)las *HIP* fabulas *S* litteras *cet.* 11 mel—am. *om. P* lum. *et*
 meumque *om. S* des.] *add.* xps est *D s. l. m2, B in mg. m1, N in t.*
m1 12 et *cet.*—*p. 425, 15* diuitiis *om. N* et *cet.* inept. am. *post*
urb. tr. SDkB omnes—urb. *om. H* lepore *P* risus *K* 13 dignas
in mg. P *pr. in]* quas in *H* com(*mmB*)ediis *HΣkB* comedis *P*
comydiis (*ii ex i*) *K* *alt. in]* et in *Bp.c.m2* 14 cler. et in cler.
mon. P cler. et in mon. *K* cler. et mon. *H* mon. et in cler. *SDkB*
 16 *pr. aut om. SDkB*

sexu et boni et mali repperiantur malorumque condemnatio
laus bonorum sit.

6. Pudet dicere: sacerdotes idolorum, mimi et aurigae et
scorta hereditates capiunt; solis clericis et monachis hoc lege
5 prohibetur et prohibetur non a persecutoribus, sed a princi-
pibus Christianis. nec de lege conqueror, sed doleo, cur me-
ruerimus hanc legem. cauterium bonum est, sed quo mihi
uulnus, ut indigeam cauterio? prouida seueraque legis cautio,
et tamen nec sic refrenatur auaritia. per fideicommissa legibus 2
10 inludimus et, quasi maiora sint imperatorum scita quam Christi,
leges timemus, euangelia contemnimus. sit heres, sed mater
filiorum, id est gregis sui, ecclesia, quae illos genuit, nutriuit
et paut. quid nos inserimus inter matrem et liberos? gloria
episcopi est pauperum opibus prouidere, ignominia omnium
15 sacerdotum est propriis studere diuitiis. natus in paupere domo 3
et in tugurio rusticano, qui uix milio et cibario pane rugien-
tem saturare uentrem poteram, nunc simulam et mella fastidio,
noui et genera et nomina piscium, in quo litore conca lecta
sit, calleo, saporibus auium discerno prouincias et ciborum

1 reperiantur *P,k* (a ex u), *B* 2 sit] est *B* 3 mimi et] et mimi *H*
mimi *ΣDk* aurihe *B* (h ex i) 4 schorta *KHP* scort(a)e *ΣD* 5 *pr.*
prob.] prohibitum *K* et prob.] *om.* *H* et prohibeatur *D* sed a *pr.*
om. *P* 6 conquaerimur *K* meruimus *k* meruerim *P* 7 bonorum *K*
quod *kB* mihi *om.* *P* 8 indigeat *P* cauterium *Ka.c.* prouida
del., *in mg.* prouidendum est *m.2Σ* seueraque] seuera est *ΣD* ac (et *k*)
seuera est *kB* 9 et] sed *H* tamen *in mg.* *k* tum *Σa.c.* perfidiae
commissa *H* per fidem commissam *B* 10 illudimur *B* inludibus *H*
maiorum *K* sunt *Ka.r.* 11 legem *k* lege *H* timemus et *K*
sed] et *ΣD*, *om.* *P* 12 gregi *Ba.c.m.2* qua *H* 13 matres *k*
liberos] filios *K* 14 upe opebus *Ka.c.* inopiae *ς* praeuidere *ΣDk*
omnium *om.* *ΣDkB* 15 sacerdotis *ΣDkB* est *om.* *HP* nat.
sum *H* pauperi *K,Ba.c.* 16 qui—cib.] qui uix milio et cib. rusti-
cano (*haec omnia exp.*) qui uix milio et cib. *P* qui] nutritus *K*
17 sat(cΣ)iare uentr. *ΣDN* uentr. saciare *B* poterat *k* simila *KH*
similia *D* melle *H, Da.c.* 18 in *om.* *K* littore *B* conca(-cha*H*) lecta
HPDB, kp.c. conco (*alt. co eras.*) lectae *N* collecta *KΣ, ka.c.* 19 sint
KDNk, Σp.c.m.2 calleis ex caleis *K* sapore *H* cyb. pretiosorum *H*

4 me raritas ac nouissime damna ipsa delectant. audio praeterea
 in senes et anus absque liberis quorundam turpe seruitium.
 ipsi apponunt mattulam, obsident lectum et purulentias stomachi
 et phlegmata pulmonis manu propria suscipiunt. pauent ad
 introitum medici trementibusque labiis, an commodius habeant, 5
 seiscitantur et, si paululum senex uegetior fuerit, periclitantur
 5 ac simulata laetitia mens intrinsecus auara torquetur. timent
 enim, ne perdant ministerium, et uiuacem senem Mathusalae
 annis comparant. o quanta apud dominum merces, si in prae-
 senti pretium non speraret! quantis sudoribus hereditas cassa 10
 expetitur! minori labore margaritum Christi emi poterat.

7. Diuinas scripturas saepius lege, immo numquam de manibus
 tuis sacra lectio deponatur. disce, quod doceas; obtine eum, qui
 secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut possis exhortari
 in doctrina sana et contradicentes reuincere; permane in his, 15
 quae didicisti et credita sunt tibi, sciens, a quo didi-
 ceris, paratus semper ad satisfactionem omni poscenti te ratio-
 2 nem de ea, quae in te est, spe. non confundant opera sermonem

1 cf. Petron. 119 u. 36 8 cf. Gen. 5, 27 14 cf. Tit. 1, 9
 15 *II Tim. 3, 14 17 cf. I Petr. 3, 15

1 me rarita *N* mormitas *H* delectent *Ka.c.m2* delectat *H* au-
 dio—11 poterat] tu quidem *N* 3 ipse *K* matt. *K* (tt ex nt) *HPk*
 mapp. *SD* mat. (*del.*) map. *B* mat. *g* obsidet *H* et obsident *k* lec-
 tulum *K* et *KEDkB*, *om. cet.* purulentia *Dk* purum lentia *H* purulen-
 tiam *g* 4 flegmata *SD, kp.c.* flegma *ka.c.* fleumata *B* secenta *P* sege-
 mentia (i *eras.*) *K* segemences egestionces *H* a pulmones *H* pro-
 prias *K* 5 introitu *H* labis *H* 6 senes *B* senis *H* pereclit.
H, PΣa.c. 7 hac simulata *Dk* simulataque *P* timet *SDk* 8 perdat
SDk min.] officium ministerii *H* uiuaces senes *SDkB* matu-
 salae(-le) *HPΣ, k* (sa *add. m2*) mattusalae *K* (tt ex t *m2*) matussale *B*
 9 deum *HΣDB* mercis *H* si *s. l. B, om. SD* 10 pretium] prae-
 sentia *SD, om. k* sperarent *B* sperare *SD* casta *P* promissa *B*
 11 minore *KP, Σp.c.m2*; *add.* promisso *Σ s. l. m2* (*alt. o ex a*), -ssa *D*
 margarita *D* poterant *B* 12 diuinam scripturam *P* de m. tuis
 numq. *N* sacra *l. de tuis m. K* 13 disce quod doc. *om. k* doceas]
hic incipit G optine *GKNk* 14 doctrina *H* possit *K* 15 ex-
 ortari *Gu.c.m2B* exortare *HΣ* exorari *Ka.c.* sancta *Σ* 17 te *om. P*
 18 spes *G* spe et fide *g* confundat *H* op. tua *g*

taum, ne, cum in ecclesia loqueris, tacitus quilibet respondeat:
 'cur ergo haec ipse non facis?' delicatus magister est, qui pleno
 ventre de ieiuniis disputat; accusare auaritiam et latro potest;
 sacerdotis Christi mens osque concordent. esto subiectus
 5 pontifici tuo et quasi animae parentem suspice; amare filiorum.
 timere seruorum est: et si pater sum, inquit, ubi est
 honor meus? et si dominus ego sum, ubi est timor
 meus? plura tibi in eodem uiro obseruanda sunt nomina: 3
 monachus, pontifex, auunculus. sed et episcopi sacerdotes se
 10 sciant esse, non dominos: honorent clericos quasi clericos, ut
 et ipsis a clericis quasi episcopis deferatur. scitum illud est
 oratoris Domitii: ego te, inquit, habeam ut principem,
 cum tu me non habeas ut senatorem? quod Aaron et
 filios eius, hoc episcopum et presbyteros nouerimus: unus
 15 dominus, unum templum, unum sit etiam ministerium. recor- 4
 demur semper, quid apostolus Petrus praecipiat sacerdotibus:

6 *Mal. 1, 6 12 cf. Cicero de orat. III 4. Quintil. i. o. VIII 3
 89 et XI 1, 37. Val. Max. VI 2, 2

1 quil.] quis KH 2 quur ex quur G ergo om. KHN haec]
 add. quae dicis ΣDNkB uentre pleno k pleno om. D 3 ieiunio
 ΣB 4 sacerdotes Pa.c.KH mens osque GK,H (-ae) os cum mente
 ΣDNkB mens opus sensusque P os meus manusque Σ concordes
 Ka.c.m2 concordet ΣNkB concordat D 5 animae s. l. K suspice P
 suscipe cet. fil.] s. l. add. est K 6 et GP, om. cet. inquit
 sum H 7 et om. ΣDNkB 8 plura—p. 431, 4 praef. om. N plu-
 rima B seruanda H nomina] immo omnia H 9 sed et] sed Σ
 qui (tuus qui Σ) te (iam add. Σ) in omnibus, quae sancta sunt, docuit.
 illud etiam dico in (om. Σ) quo (in ras. B quod Σ) B in mg. (praeter
 ult. uocabulum) m2 Σ episcopi qui Σ 10 esse sciant H esse noue-
 rint Σ sciunt Σp.c.m2 alt. clericus D 11 ipsi GΣD; add. honor
 m2k a] ex H quasi—oratoris in mg. P def. (ex diff. m2)
 quasi ep. k episcopi D, Ba.c.m2 episcopo Σ diff. D, ka.c.m2 honor
 def. B scitum] sciendum H secundum P est om. P 12 oratoris
 s. l. Σ oratores H Domitii] s. l. add. filippi m2 k ego] cur ego
 k (g ex rg m2) B cur ergo D, Σ (rg ex g) habeam inquit G 13 aron K
 14 hoc] om. K hoc esse ΣDkB presb.] sacerdotes k nouerim H
 16 quod K per quod H

pascite eum, qui in uobis est, gregem domini praeuidentibus non coacto, sed spontaneae secundum deum, neque turpilucris gratia, sed uoluntarie, neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregi et ex animo, ut, cum apparuerit princeps pastorum, percipiatis inmarcescibilem gloriae coronam. pessimae consuetudinis est in quibusdam ecclesiis tacere presbyteros et praesentibus episcopis non loqui, quasi aut inuideant aut non dignentur audire. et si alii, inquit Paulus apostolus, fuerit reuelatum sedenti, prior taceat. potestis enim per singulos prophetare, ut omnes discant et omnes consolentur. et spiritus prophetarum prophetis subiectus est; non enim est dissensionis deus, sed pacis. gloria patris est filius sapiens: gaudeat episcopus iudicio suo, cum tales Christo elegerit sacerdotes.

8. Dicente te in ecclesia non clamor populi, sed gemitus suscitetur; lacrimae auditorum laudes tuae sint; sermo presbyteri scripturarum lectione conditus sit. nolo te declamatorem esse et rabulam garrulumque, sed mysterii peritum et sacramentorum dei tui eruditissimum. uerba uoluerunt et celeritate

1 *I Petr. 5, 2—4 9 *I Cor. 14, 30—33 14 cf. Prou. 10, 1, 15, 20

1 eum *om.* *H* dei *ΣB* praeuidentes *k* 2 coactos *HΣD* coacte *Σ* spontaneae *GKHB, Pa.c.* spontaneo *k* 3 turpilucris *G* turpi lucris *H* turpis lucris *cet.* 4 cleris *GH* clericis *KP* clero *Σ* clerum *D, kB* (um *ex o m2*) forme *H* facti] sacri *D* estote *K* gregis *B* et *om.* *HΣk* 5 percipietis *Σ* 6 in(m)marcess. *kB* immarcess. *Σa.c.* inmercesc. *H* 7 est *om.* *H* presbyteris *D* 8 quasi—aud. *om.* *P* 9 dignantur *Σ* aud.] *add.* sicut scribitum est *K* Paul. ap.] apost. paul. *Σ* paulus *k, om.* *K* reu. fuerit (*ex ferit*) *K* 10 prius *H* 11 ut] et *H* 12 consulentur *H, Σa.c.* ex(h)ortentur *KB* 13 est diss. *GK* diss. *HP* diss. est *cet.* 15 in iudicio *H* xpi *K* xps *ΣD* 16 dicente *GK* docente *cet.* te *s. l.* *PΣ* 17 excitetur *B* audientium *k* sint tuae *k* sunt *B* 18 clamatorem *Ga.c.* 19 et rabulum *Dk* errabulum *ΣB* trabulum *H* garr.] *add.* sine ratione *in mg. m2B* mysterio *K* my(mi-B)steriorum *ΣDkB* *alt.* et—*p.* 429, 1 *inp. om.* *H* 20 tui *om.* *ΣDkB* et *om.* *K* caelebritatem *Σ*

dicendi apud inperitum uulgus admirationem sui facere in-
 doctorum hominum est. adtrita frons interpretatur saepe, quod
 nescit, et, cum aliis suaserit, sibi quoque usurpat scientiam.
 praeceptor quondam meus Gregorius Nazanzenus rogatus a me, 2
 5 ut exponeret, quid sibi uellet in Luca sabbatum δευτερόπρωτον,
 id est 'secundoprimum', eleganter lusit: 'docebo te' inquires
 'super hac re in ecclesia, in qua omni mihi populo adclamante
 cogeris inuitus scire, quod nescis, aut certe, si solus tacueris,
 solus ab omnibus stultitiae condemnaberis.' nihil tam facile,
 10 quam uilem plebiculam et indoctam contionem linguae uolu-
 bilitate decipere, quae, quidquid non intellegit, plus miratur.
 Marcus Tullius, ad quem pulcherrimum illud elogium est: 3
 'Demosthenes tibi praeripuit, ne esses primus orator, tu illi,
 ne solus', in oratione pro Quinto Gallio quid de fauore uulgi
 15 et de inperitis contionatoribus loquatur, adtende: his autem
 ludis — loquor enim, quae sum ipse nuper exper-
 tus — unus quidam poeta dominatur, homo per-

5 cf. Luc. 6, 1 15 Cicero pro Q. Gallio fragm., cf. Wiener Stu-
 dien XXVII (1905), 93 sqq.

1 aput *G* sui *s. l.* *Σ* suam *K* facere] *add.* indictorum dei tui
 eruditissimum uerba uoluere et celeritate dicendi aput imperitum uulgus
 admirationem sui facere *H* 3 persuaserit *ς* 4 nazaz. *K* nazienz. *D*
 nazianz. *ς* 5 uelit *K* uideretur *ΣDkB* lucam *KH, Σa.c.* luce *D*
 sabbato *K, ka.c.m.2* sabbatum esse *P* ΔΕΥΤΕΡΟΠΡΩΤΟΝ *P* deuteron
 proton *G* deuteroproton *Bp.c.* deuteroproton *cet.* 6 secundum pri-
 mum *k* inquires *K* 7 omnis mihi *kp.c.m.2* mihi omni *KP* omni *H*
 populus *kp.c.m.2* acclamant *k* adclamanti *D, Σp.c. Bp.c.m.2* clamante
Σa.c. 8 inuitum *D* nescit *H* 9 condemnaueris *HD* faci-
 lem *H* 10 plebiculam *k* plebeculam *ς* contione *G, Σ (s. l. add. et)*
 uolubilitatem *D* 12 tullus *G* tollius *H* ad] apud *ΣDkB* in *ς*
 est el. *Σa.c.kB* est eol. *Σp.c.D* 13 demostenes *GkB* demonstene(*iH*)s
HD demostenis *KPΣ* tu illi *PB, Σa.r.* o tulli *k* tulli *cet.* 14 gallo
ΣD, Ba.c. 15 his autem ludis *GKP* his autem laud-*s* *II* ne his frau-
 dibus lu(u ex a1Σ, au *k*)des *ΣDk* ne his fraudibus (*s. l. add. illusus m.2*)
 laudes *B* ne his fraudibus ludaris *ς* 16 quae sum] quaecumque *K*
 17 quidem *KHΣDk* dominator *KH* nominatur *ΣDB* nominatus *k*
 homo *om. GP* per litteras *K*

litteratus, cuius sunt illa conuiuia poetarum ac philosophorum, cum facit Euripiden et Menandrum inter se et alio loco Socraten atque Epicurum disserentes, quorum aetates non annis, sed saeculis scimus fuisse disiunctas. atque his quantos 5 plausus et clamores mouet! multos enim condiscipulos habet in theatro, qui simul litteras non didicerunt.

9. Vestes pullas aequae uita ut candidas; ornatus et sordes pari modo fugiendae, quia alterum delicias, alterum gloriam 10 redolet. non absque amictu lineo incedere, sed pretium uestium linearum non habere laudabile est; alioquin ridiculum et plenum dedecoris referto marsupio, quod sudarium orariumque 2 non habeas, gloriari. sunt, qui pauperibus parum tribuunt, ut amplius accipiant, et sub praetextu elemosinae quaerunt diuitias: 15 quae magis uenatio appellanda est quam elemosina. sic

1 conuiuia *G* colloquia ζ 2 euripiden *P* (en ex on) euripidem *K* uripidem *H* euripidem *cet.* maenandr. *G* menendr. *D* memandr. *HP* medr. *Sa.c.* 3 in alio *B* socratem *GHD* epichurum *Gp.c.m2* epi(yH)corum *KH* epycurum Σ (yca ex ico *m2*) 4 disserens *H* aetatem *H* 5 esse *Gk* atque his *om.* ζ quanto ΣDB tantos *K* quantos is ζ 6 plausos *K* plansos *H* plausu ΣDB et] ac Σ clamore ΣDB mouit *P* mouebat *B* mouebant ΣD enim *om.* ΣDB discipulos $\Sigma Dk B$ 7 habentes *D* habens *B* (s ex tes) abeuntes Σ teatro *Pa.c.B* theatrum *ka.c.* non *om.* *k* 8 didicerant $\Sigma Dk B$ 9 pullas ex pollutas *m2e* aequa *K* aequae similiter *k* uitemus (s supra *ras. m2*) e deuita $\Sigma p.c.m2$, *om.* *k* et] ut *Dk, Sp.c.m2 Ba.c.m2* enim et e sordis e 10 fugiende e (e ex i *m2*) refugienda *KH* contempnenda *k*; *add.* sunt ζ gloriare dolet *K* 11 amictio *Ga.c.m2 HZ* linio *K* uestium *om.* e 12 alioqui ζ 13 ded.] *add.* est e *G* marsupio *Sa.c.m2 kB* orariumue *Ka.c.m2* 14 gloriari] ad gloriam in *mg. m2* gloriaris *KH* patrum *H* paulum ζ 15 et s. l. ΣB ele(ely *Pa.c. aeli H* ele *kB*)mosinae *GH, Pa.c., ZkB* helemosyne *D* quaer.—elem. in *mg. inf.* *K, om.* *H* quaerant *Dk* querunt (unt in *ras. m2*) *B, om.* *P* 16 est appellanda *D* est] s. l. *add.* magis *m2K* (h)elemosyna *PD* (h)elemosina ΣkB elemosynae *G* elimosinae *K* elemosynae genus ζ

bestiae, sic aues, sic capiuntur et pisces: modica in hamo esca
 ponitur, ut matronarum in eo sacculi protrahantur. scit epi-
 scopus, cui commissa est ecclesia, quem dispensationi pauperum
 curaeque praeficiat. melius est non habere, quod tribnam, quam
 5 inprudenter petere. sed et genus adrogantiae est clementiorem 3
 te uideri uelle, quam pontifex Christi est. non omnia pos-
 sumus omnes. alius in ecclesia oculus est, alius lingua,
 alius manus, alius pes, alius auris, uenter et cetera. lege Pauli
 ad Corinthios: diuersa membra unum corpus efficiunt. nec
 10 rusticus et tantum simplex frater ideo se sanctum putet, si
 nihil nouerit, nec peritus et eloquens in lingua aestimet sancti-
 tatem. multoque melius est e duobus imperfectis rusticitatem
 sanctam habere quam eloquentiam peccatricem.

10. Multi aedificant parietes et columnas ecclesiae subtra-
 15 hunt: marmora nitent, auro splendent lacunaria, gemmis altare
 distinguitur et ministrorum Christi nulla electio est. neque
 nero mihi aliquis opponat diues in Iudaea templum, mensam,

6 Verg. Buc. VIII 63 9 cf. I Cor. 12, 12—27 17 cf. III Reg.
 c. 6—7

1 et pisc. *om. D* modicum *k* in *om. D* amo *KHΣDkB*
 escae *k* 2 eo sacculi] eos oculi *Kp.c.m2* saculi *Ga.c.B* saeculi *H*
 sciat *k* 3 quem *ex* quae *P* cum *Σ* dispensatione *Σ* dispensatorem
GK 4 praesciat *D* perficiat *H* proficiant *Σ* est] *om. K*, *add.*
in mg. sponte *m2B* est *k*ne *k* tribuas *ΣDNk, Ba.c.m2* 5 petere]
add. quod des *N*, *s. l.* quod dem *m2B* quod recondam *Σ* et] hoc *B*,
om. Σ 6 te *om. G* uid. uelle *GΣB* uidere uelle *K* uelle uid.
cet. 7 est oc. *N* oculi *H* 8 pes alius auris (-es *K*) *KH* auris
 alius pes *G* pes *Σa.c.* pes auris *cet.* Pauli] pauli epistolam *GP, K*
 (epist. *s. l.*) paulum *ΣDNkB* 9 corint. *B* corinth. *Σ* chorinth. *Ga.r.*;
add. ubi *ΣDNk*, *add.* quomodo *Σ* efficiuntur *N* 10 et tant.] et
DNk tamen et *Σ* sanct. se *B* se *om. D* 11 nil *k* neque *k*
 et] aut *ε* in linguam *Ka.c.* linguam *DN* lingua *Σ*, *om. k* sanct.]
 se sanctum *K* 12 multoque *ε* (o *ex* um *m2*) *P* (multo *in ras.*) est
om. P e *s. l. m2 ε* dubus *H* 13 sanctam hab. *εGP* hab.
 sanctam *cet.* quem *H* 14 edificiant *H* subradunt *H* substernunt
B substruunt *Σ* 15 lacu(o*H*)naria *GKH* laquearia *cet.* 16 dilectio *N*
 neque—*p. 432*, 6 dec. *om. N* 17 mensa *K* mensas *HP*

lucernas, turibula, patellas, scyphos, mortariola et cetera ex
 2 auro fabre facta. tunc haec probabantur a domino, quando sacer-
 dotes hostias immolabant et sanguis pecudum erat redemptio
 peccatorum — quamquam haec omnia praecesserint in figura,
 scripta sunt autem propter nos, in quos fines saeculo- 5
 rum decurrerunt —, nunc uero, cum paupertatem do-
 mus suae pauper dominus dedicarit, cogitemus crucem et
 diuitias lutum putabimus. quid miramur, quod Christus uocat
 iniquum mammonam? quid suspicimus et amamus, quod Petrus
 3 se non habere testatur? alioquin, si tantum litteram sequimur 10
 et in auro atque diuitiis simplex nos delectat historia, cum
 auro obseruemus et cetera: ducant pontifices Christi uxores
 uirgines; quamuis bonae mentis sit, qui cicatricem habuerit
 et deformis est, priuetur sacerdotio; lepra corporis animae
 uitii praefertur; crescamus et multiplicemur et repleamus 15
 terram; nec immolemus agnum nec mysticum pascha celebre-
 mus, quia haec absque templo fieri lege prohibentur; figamus
 septimo mense tabernaculum et sollempne ieiunium bucina con-

5 *I Cor. 10, 11 8 cf. Sap. 7, 9 cf. Luc. 16, 11 9 cf. Act.
 3, 6 12 cf. Leu. 21, 13 13 cf. Leu. 21, 17—21 14 cf. Leu. c. 13
 15 cf. Gen. 1, 28 17 cf. Deut. 16, 5—6 cf. Leu. 23, 34—43 18 cf.
 Leu. 23, 24—32

1 turibula *KHD* pateras *P* scyf. *GKHZ* sciph. *k* cif. *B*
 -riola—*p.* 437, 9 *pr.* aut exciderunt in *G* 2 fabricata *KH* proba-
 buntur *H, Sa.c.* probantur *D* 3 sanguinis *H* pecod. *KH* pecor. *Sa.c.*
 remissio *SDkB* 4 praecesserunt *SDkB* figuram *SDkB* 5 propter]
 pro *H* quo *H* quibus *K* saec. fin. *K* 6 decucurr. *K* deuen. *SDkB*
 uero] autem *SB* cum—dedic. *om.* *N* cum *s. l.* *S* paupertate
Kp.r.H 7 dominus] domum *H* de(iK)dicauerit *KH, P Sa.c.* cogit.]
 portemus *SDNkB* crucem] *add.* xpi *N*, *add.* eius *S* et—putab.
om. *H* 8 delitias *k* putemus *Spr.DN, Bp.c.* 9 mammona *SDNk*
 mamona *B* quid] quod *S* suspicimus *HSDNkB* et am. *om.* *H*
 10 gloriose test. *S* alioq.—*p.* 433, 8 damnare *om.* *N* alioqui *S* se-
 quamur *K* 11 delectet *H* 12 obs.] obtineamus *P* 13 sint *H* 14 a
 sacerdotio *SDk*; *add.* ne *B* corp. *om.* *H* 15 praefertur *Kp.r.*
 repleamur *D* 16 celebramus *H* 17 haec *s. l.* *S*, *om.* *H* absque]
 extra *H* lege *om.* *H* prohibetur *SD* 18 buccine *Ba.c.* buccina *S*
 concr.] non crepemus *H*

crepemus. quodsi haec omnia spiritalibus spiritalia comparantes scientesque cum Paulo, quod lex spiritalis est, et Dauid uerba cantantes: reuela oculos meos et considerabo mirabilia de lege tua sic intellegamus, ut dominus quoque noster intellexit et interpretatus est sabbatum, aut aurum repudiemus cum ceteris superstitionibus Iudaeorum aut, si aurum placet, placeant et Iudaei, quos cum auro aut probare nobis necesse est aut damnare.

11. Conuiuia tibi uitanda sunt saecularium et maxime eorum, qui honoribus tument. turpe est ante fores sacerdotis domini crucifixi et pauperis et qui cibo quoque uescebatur alieno lictores consulum et milites excubare iudicemque prouinciae melius apud te prandere quam in palatio. quodsi obtenderis facere te haec, ut roges pro miseris atque subiectis, iudex saeculi plus defert clerico continenti quam diuiti et magis sanctitatem tuam ueneratur quam opes; aut, si talis est, qui non audiat clericos nisi inter fialas, libenter carebo huiusce modi beneficio et Christum rogabo pro iudice, qui magis subuenire potest; melius est enim confidere in domino

1 cf. I Cor. 2, 13 2 cf. Rom. 7, 14 3 Ps. 118, 18 5 cf. Marc. 2, 27 19 cf. Ps. 117, 8—9

1 spiritual. spiritual. *B* 2 scientes qui *H* spiritalis *B* 3 cantantis ζ mirabilia *K* 4 intellegimus *HPNk* quoque s. l. Σ
5 aut] ut Σ 6 repudiamus *D* reputiemur *H* 7 aut s. l. Σ reprobare *K* 9 uit.] detestanda *N* et *om.* ΣDNk horum ΣDN
10 turpi *K* fores] *add.* domini *DN* sacer.—12 mil.] lictores et consulum et militis sacerdotes dñi crucifigi ut pauperes et qui cybo quoque uescuntur alieno *H* sacerdotes *KN, Sa.c.* domini *om.* *DN*
xpi ζ 11 pauperes *N* uescebantur *N* cibatur *K* 13 melius] *add.* est *H* et uis ΣDNk et ius (*del. m2*) *B* 14 te facere *KP* te s. l. *N* hoc Σ , *om.* *H* 15 deferet *KDNk* 16 uen. sanct. tuam *B*
tuam s. l. Σ uenerabitur ζ qui] ut *H* 17 clericos] *add.* pro quibuslibet tribulatis ζ phialas uel calices et phialas ζ huius *KH* 18 benef. modi *H* beneficium $\Sigma a.c.D$ magis] maius Σ
19 pot. subu. *k* pot. citius subu. ΣDN pot. et cicius subu. (*add. et m1 et quam iudex m2*) *B* et citius subu. pot. ζ enim est ζ

quam confidere in homine, melius est sperare in domino
 3 quam sperare in principibus. numquam uinum redoleas, ne
 audias illud philosophi: 'hoc non est osculum porrigere,
 sed propinare'. uinolentos sacerdotes et apostolus damnat
 et uetus lex prohibet. qui altari seruiunt, uinum et siceram 5
 non bibant. sicera Hebraeo sermone omnis potio nuncupa-
 tur, quae inebriare potest, siue illa fermento conficitur siue
 pomorum suco aut faui decoquantur in dulcem et barbaram
 potionem aut palmarum fructus exprimuntur in liquorem
 coctisque frugibus aqua pinguior colatur. quidquid inebriat et 10
 4 statum mentis euertit, fuge similiter ut uinum. nec hoc dico,
 quod dei a nobis creatura damnetur, siquidem et dominus uini
 potator appellatur et Timotheo dolenti stomachum modica uini
 sorbitio relaxata est, sed modum et aetatis et ualitudinis et
 corporum qualitates exigimus in potando. quodsi absque uino 15

3 ? 4 cf. I Tim. 3, 3. Tit. 1, 7 5 cf. Leu. 10, 9 etc. 12 cf.
 Matth. 11, 19 13 cf. I Tim. 5, 23

1 conf.] sperare *H* est enim *k* speraret *N* sapere *ka.c.m.2* *alt.*
 in *s. l. m.2K* deo *N* 2 principibus *Pk* numq.] uir religiosus
 numq. *ε* uincere doleas (*in mg. at uinum redoleas*) *Σ* uino *Nk*
 redoleat *ε* nec *HD* 3 audiat *εD* phylosophi *ε* osc.] pocu-
 lum *εp.c.* 4 prop. uulnus *H* uinum prop. *Σ* 5 altario *ΣDNkB*
 deseruiunt *Σ* sicera *Kk* 6 bibunt *P* bibent *Σ* haebreo *K* ebreo *P*
 7 qua *Σp.c.N* inebriari *ΣN,ka.c.m.2* inebriari *D,B* (*corr. -re*) illa
K illa quae *cet.* frumento *N* conficiuntur *H* 8 succo *Σa.r.Bp.c.*
 aut—expr. *in mg. inf. Σ* cum faui *Σ* dequo(*qoB*)qu(*quBcuk*)ntur
DkB dequoquantur *H* dulce *ΣD* et] aut *H* barbaricam *H*;
add. s. l. faciunt K 9 licorem *ka.c.m.2B* liquore *H* 10 pinguior (*sic*)
 aqua *H* pinguior *Ba.c.* colatur *Σ* colator *H* colorantur (*u exp.*) *B*
 coloratur *cet.* inebriat *B,Σkp.c.m.2* 11 auertit *B* sim. fugiamus *ε*
 fuge *s. l. Σ* ut] et *H* ueninum *Kp.c.m.2* 12 quo *H* ut *N* dei *om. ε*
 a nobis dei *K* creat. a nobis *N* a *om. H* 13 est appel-
 latus (*app. est ε*) *εΣDNkB* timoteo *B* sthomaicum *K* stomach *H*
 stomacho *D,Ba.c.* 14 sorbittio *H* est] sit *K* modicum *ε* *pr.*
 et] ob *ε* pro *Σ*, *om. HΣDNkB* aetates *P* ualitudines *εP* uale-
 tudinis *Σ* *tert. et]* pro *ΣDNB* 15 qualitatis *εK* qualitate *ΣDNB*
 exegimus *D* extinguimus *K* quod *H* absque] sine *ε*

ardeo et ardeo adulescentia et inflammor calore sanguinis et
 succulento ualidoque sum corpore, libenter carebo poculo, in
 quo suspicio ueneni est. pulchre dicitur apud Graecos, sed
 nescio, utrum apud nos aequae resonet: 'pinguis uenter non
 5 gignit sensum tenuem'.

12. Tantum tibi ieiuniorum impone, quantum ferre potes.
 sint pura, casta, simplicia, moderata, non superstitiosa ieiunia.
 quid prodest oleo non uesci et molestias quasdam difficulta-
 tesque ciborum quaerere? caricae, piper, nuces, palmarum
 10 fructus, similia, mel, pistatia, tota hortorum cultura uexatur, ut
 cibario non uescamur pane. audio praeterea quosdam contra 2
 rerum hominumque naturam aquam non bibere nec uesci pane,
 sed sorbitiunculas delicatas et contrita holera betarumque
 sucum non calice sorbere, sed conca. pro pudor, non erubesci-
 15 mus istiusmodi ineptiis nec taedet superstitionis! insuper etiam

4 cf. Com. Att. fragm. ed. Kock III p. 613 fr. 1234: *παχῆα γαστήρ
 λεπτόν ὃ τίτται νόον*

1 ardeo et ardeo *εKH* ardeo *cet.* adulescentia et *εKHP* et adu-
 (o*B*)lescentiae (-e *B*) *kB* et adu(o*N*)lescentis *ΣDN* inflammor *Ka.c.PD*
 sang. et] et tenaci sanguine *k* et tenuato (*utrumque in ras. m2B*) san-
 guine *ΣDNB* 2 succol. *ε* succul. *ka.r.* que *om. N* cauebo *HDk, Σp.c.*
 poculum *εΣDkB* 3 sumptio *ε*; *add. est (eras.) K* uini *ε, Bp.c.m2*
 pulchre—res. *om. ε* pulchre *B*; *add. ergo K* sed] et *P* 4 utrum]
 an *ς* 5 sensum] *add. nisi (del.) B* 6 ieiun.] *add. modum ς* in-
 ferre *Σ* potest *H* 7 sint] *add. tibi ieiunia ΣDNkB, add. tibi ς*
 pura *om. k* non *εP* et non *cet.* ieiunia *om. ΣDNkB* 8 oleum *ε*
 uesci] uti *K* molestia *ε* quosdam *D* 9 que *om. ΣN* caricae
ε caricae *Σ* caricae *DNkB* piperem *N* palm. fr. nuc. *N* 10 simi-
 lam *Nk* similia *εa.r.Ba.c.* et (*s. l.*) similia *Σ* mella *ε* melle *Bar.*
 pistatia *ε* pistacia *D* tot *PΣDN, Ba.c.m2* ortorum *εΣB, Pa.c.*
 hortarum *H* cultus *D* 11 non *om. H* uescantur *H* pane]
add. et, dum delicias sectamur, a regno celorum detra(hs.l.)imur in mg.
m2B audi propterea quosdam *HD* alius (*sic*) ferunt *ε* 12 natura *ε*
 aqua *ε* panem *εHD* 13 et *om. ε* holera *KHΣDk* olera *cet.*
 14 sucus *ε* calices *N* bibere *B* conca *N* cacca *ka.c.m2* con-
 cha *ς* pro—*p. 436, 1* quaer. *om. εN* pudore *Pp.c.* 15 istimodi
ka.c.m2 superstitiones *KH* superstitione *Ba.c.*

famam abstinentiae in deliciis quaerimus. fortissimum ieiunium est aqua et panis; sed, quia gloriam non habet et omnes pane et aqua uiuimus, quasi publicum et commune ieiunium non putatur.

13. Caue, ne hominum rumusculos aucuperis, ne offensam 5
dei populorum laude commutes. si adhuc, inquit apostolus, hominibus placerem, Christi seruus non essem; desiuit placere hominibus et seruus factus est Christi. per bonam et malam famam a dextris et a sinistris Christi miles graditur, nec laude extollitur nec uituperatione frangitur, non 10
diuitiis tumet, non contrahitur paupertate, et laeta contemnit et tristia. per diem sol non uret eum neque luna per noctem.
2 nolo te orare in angulis platearum, ne rectum iter precum tuarum frangat aura popularis; nolo te dilatare fimbrias et ostentui habere *φουλακτήρια* et conscientia repugnante phari- 15
saeica ambitione circumdari. melius est haec in corde portare

6 Gal. 1, 10 8 cf. II Cor. 6, 8. 7 9 cf. II Tim. 2, 3 12 cf. Ps. 120, 6 13 cf. Matth. 6, 5 14 cf. Matth. 23, 5

1 famem *D* formam *K* 2 gloria *ε* gloriae *H* omne *D* de pane *ε* 3 non put.] nuncupatur *ep.c.H* non *om. k* 5 *pr.* ne *s. l. K* rumusculos (*ex -lis m2*) hom. *ε* rumusculis *N, kp.c.m2* off.] in offensam (-a *DN*) *ΣDNkB* 6 laudem *ΣDNk* laudem in te *B* *apli H* 8 desiit *εK* desinit *Bp.c.m2* hom. *pl. N* et] qui *ε xpi* fact. est *Σ* 9 fam. et mal. *ς* *pr. a*] ad *K* *alt. a*] ad *εa.c.m2Ka.r., om. HP* sinextris *εa.c.m2* miles *Ka.c.m2* 11 tomet (*s. l.*) *εa.c.m2* paupertatem *εa.c.m2* et *om. N* laetitiam *ε* contempnit *KDNB, ka.r.* contempnet *εa.c.m2* 12 tristitia *H, Na.r.* tristitiam *ε* urit *N* nec *Σ* (*ex ne*) *N* nocte *H* 13 nec *KHΣ* et *k* 14 te *s. l. P, om. K* fimbrias *K* (*ex fyfymbr.*) *H* 15 haberi *D* *ΦΥΛΑΚΤΕΡΙΑ P* filacteria *KΣDNkB* filactyria *H* fari- sae(e Σ)ica *PΣ* f(*phk*)arisaica *HDK* pharisahicā *N* farisaidīca *B* 16 amb. circ.] ambi (*add. tione repugnari s. l.*) *K* melius—corpore *P* hinc dependit (*KHk* inde pendet *ΣDNB*) euangelium, inde crux (*crux in ras. Σ* lex *ς*) et prophetae (*add. siue sacra et apostolica doctrina. melius est enim haec omnia in mente portare quam in corpore* *ς*). fidelis mecum lector (*lect. om. K*) intellegis, quid (*quod N*) taceam et quid (*quod N*) magis tacendo loquar. tot † theculae (*H* eculae *K* tegulae *ΣDNk* regule

quam in corpore, deum habere fautorem, non aspectus hominum. uis scire, quales dominus quaerat ornatus? habeto prudentiam, iustitiam, temperantiam, fortitudinem. his plagis 3
 ° caeli includere, haec te quadriga uelut aurigam Christi ad
 5 metam concitum ferat. nihil hoc monili pretiosius, nihil hac
 gemmarum uarietate distinctius. ex omni parte decoraris,
 cingeris atque protegeris; et ornamento tibi sunt et tutamini:
 gemmae uertuntur in scuta.

14. Caue quoque, ne aut linguam aut aures habeas pru-
 10 rientes, id est, ne aut ipse aliis detrahas aut alios audias
 detrahentes. sedens, inquit, aduersus fratrem tuum
 loquebaris et aduersus filium matris tuae pone-
 bas scandalum; haec fecisti et tacui. existimasti
 iniquitatem, quod ero tibi similis; arguam te et
 15 statuam contra faciem tuam. subauditur: 'sermones tuos
 et cuncta, quae de aliis es locutus, ut tua sententia iudicaris

11 *Ps. 49, 20—21

[*add.* sunt *s. l. m2*] *B* te regulae *g*, *fort.* terriculae), quot (quod *KH*)
 species (speres *B*) gloriarum (*add.* uanarum percurant *B*, *add.* percur-
 rant *g*). quanto melius erat haec in corde portare, non in corpore (non in
 corpore, sed in corde gestare *Σ* [*gestare in mg. add. m2*] *DNkB*) *KHDNkB*
 1 deum] dominum *ΣD* et (*s. l.*) dominum *B* et deum *g* habe *k* 2 quaer.
 dom. *DNk* requirat *K* iust. prud. *ΣDNkB* 3 caeli plag. *ΣDNkB*
 4 includere *P* auriga *K* 5 metam] neta *D* concitam *H* concitium *D*
 munili *N* munile *k* munere *K* hac] ac *H* haec *P* hoc *ΣD* 7 orn.]
 haec ornamenta *Bp.c.m2* tutamine *Kp.c.H* munimini *ΣDk,B* (u ex o
m1) munimine *N* munimina *Bp.c.m2* 9 pluriētes *G* prorientes *H*
 10 est *s. l. m2Σ* ne *om. H* de aliis *KH* 11 aduersum *P*
 tuum loq. *s. l. Σ* loq.] detrahebas *GB*; *add.* detrahendo *ΣDNk*
 12 aduersum *HPDk* 13 scandala *B* haec—15 tuam] et cetera
ΣDNB aestimasti *G* 14 iniq. *s. l. m2K* inique *P* tibi] tui *Pa,c.Σ*
 15 statuam] *add.* te *G* et illam *KH* subaudito *K* subaudiu(us.l.)ntur
G parce a (a *om. ΣDB*) detractioe (-ni*B*) linguae, custodi *ΣDNB*
 tuis *Gp.c.* 16 et] *add.* scito quia *ΣDNB* et scito quia per *g* quae
s. l. Σ de *s. l. m2B*, *om. P* et locutus *H* loqueris *ΣDNB* ut
om. ΣDNB iudicaris *Σ* (ar ex auer) *DN* iudicaberis *B*; *add.* et
ΣDNB

2 in his ipse deprehensus, quae in aliis arguebas' neque uero
 illa iusta est excusatio: 'referentibus aliis iniuriam: facere non
 possum'. nemo inuito auditori libenter refert. sagitta in lapide
 numquam figitur, interdum resiliens percutit dirigentem. discat
 detractor, dum te uiderit non libenter audire, non facile detra- 5
 here: cum detractoribus, ait Salomon, ne miscearis,
 quoniam repente ueniet perditio eorum, et ruinam
 utriusque quis nouit? tam uidelicet eius, qui detrahit,
 quam illius, qui aurem adcommodat detrahenti.

15. Officii tui est uisitare languentes, nosse domos, matro- 10
 nas ac liberos earum et nobilium uirorum non ignorare secreta.
 officii ergo tui sit non solum oculos castos seruare, sed et
 linguam. numquam de formis mulierum disputes nec alia
 2 domus, quid agatur in alia, per te nouerit. Hippocrates adiurat
 discipulos, antequam doceat, et in uerba sua iurare compellit; 15
 extorquet sacramento silentium, sermonem, incessum, habitum
 moresque describit: quanto magis nos, quibus animarum medi-

6 *Prou. 24, 21—22 14 cf. Hippocrates uol. I, p. 1 Kuehn.

1 depr. eris Σ deprehendendus eris *DNB* deprehenderis ς quae
 s. l. Σ alios *H* uero *om.* *N* 3 refert *B* sagitta—9 detr.
om. *N* lapidem *H\S.Dar.* 5 detractor *GK* uidet *K\S DkB*
 6 detractat. *GK* ait *ex* aut *m2K*, *om.* *H* salamon *H\S* solomon *K*
 commiscearis *\Sigma Dk* 7 uenit *H\S DB* perd. eorum et s. l. *m2 K*
 eorum] eius *H* ruina *K* 8 utrorumque *\Sigma DkB* uidel.] uidebis
 et *H* eius] illius *K* 9] qui aurem s. l. Σ 10 off.] *add.* ergo
\Sigma DNkB est—12 tui *om.* *N* nosse] non esse *K* domus *KH, \Sigma a.c.*
 matronarum *\Sigma DkB* 11 non ign.] custodire *\Sigma DkB* 12 tui ergo *G*
 ergo *om.* *K* sit] est Σ ; *add.* *kñe N* et *om.* *H* 13 formam
 mul. *G* mul. (-ris *D*) formis *H \Sigma DNkB* ne Σ al. dom., quid ag.
 in al.] al. dom., quid al. ageret *H* quid ag. in al., dom. al. ς quid in
 cuiusdam (dam *in ras.* *m2B* cuiusquam Σ) domo ag., al. dom. *\Sigma DNB*
 14 per te *ex* parte *G* norit *\Sigma a.c.* Hipp.—p. 439, 1 est *om.* *N*
 ipocr. *G* hypocr. *KP* hypocr. Σ (cra s. l.) *B* ypocr. *Dk* hypocritis *H*
 15 discipulus *H*; *add.* suos s. l. *m2B* doceat s. l. Σ et *om.* *H*
 uerbis suis *\Sigma DB* compellitur *P* 16 incessum *GP*; *add.* mansuetu-
 tudinem *ect.* 17 describet *K* describit *H* descripsit *D* praescribit ς
 med.] cura ς

cina commissa est, omnium Christianorum domos debemus amare quasi proprias! consolatores potius nos in maeroribus suis quam conuiuas in prosperis nouerint. facile contemnitur clericus, qui saepe uocatus ad prandium non recusat.

- 5 16. Numquam petentes raro accipiamus rogati. nescio quo enim modo etiam ipse, qui deprecatur, ut tribuat, cum acceperis, uiliorem te iudicat et mirum in modum, si rogantem contempseris, plus miratur. praedicator continentiae, nuptias ne conciliet. qui apostolum legit: superest, ut et qui
10 habent uxores, sic sint, quasi non habentes, cur uirginem cogit, ut nubat? qui de monogamia sacerdos est, quare uiduam hortatur, ut *διγαμος* sit? procuratores et
2 dispensatores domorum alienarum atque uillarum quomodo esse possunt, qui proprias iubentur contemnere facultates?
15 amico quippiam rapere furtum est, ecclesiam fraudare sacrilegium est. accepisse pauperibus erogandum et esurientibus plurimis uel cautum esse uelle uel timidum aut — quod apertissimi sceleris est — aliquid inde subtrahere omnium praedonum

9 *I Cor. 7, 29

1 domus *PN, Sa.c.* quasi pr. am. deb. *SDkB* quasi pr. ama *N*
2 consol.—nou. *om. N* nos potius in meroribus suis *K* nos in meroribus suis potius *SDkB, H* (*om. pot.*) 3 nouerint] *add.* flere cum flentibus *EDB* (*cf. Rom. 12, 15*) facilius *SDNk* 4 uocatur *GSDN* ad prand.] *add.* et *GSDN*, *add.* ire *ς* ire ad prand. *H* 5 roganti *ς*; *add.* beatius (*enim add. ς*) est magis (*s. l. N, om. ς*) dare quam accipere *SDNkBς* (*cf. Act. 20, 35*) 6 enim *om. H* etiam] *add.* et *H* ut], *add.* et *G* 7 in mirum in *H* si] *add.* eum (*eam B*) *SDNkB* 8 mir.] te potius (*postea B* posterius *ς*) ueneratur *SDNkBς* praed.—12 sit *om. N* 9 ne conc.] reconciliet *G* ne] non *KHςk* qui] et quia *k* leget *K*; *add.* dicentem *ς* et *om. HPDk* 10 sic—habentes *GSB* sic—habeant *H* (*om. sint*) *P* tamquam (*tam D*) non habentes sint *KDk* 12 uidua *H* *διγαμος* *scripsi* digamus *KH* digama *GP* bigama *cet.* et *GP* at(d)que *cet.* 13 alien. *om. H* 14 possunt esse *K* qui *GP* clerici qui *cet.* 15 amicorum *Bar.* rap. quipp. *SDNkB* quidpiam *G* furtum] turpe *H* ecclesia *Kp.r.* 16 pauperes erog. *H* quod pauperibus erog. est *ς* 17 plurimi *N* uelle esse *KP* quo *N* apertissimis (*ex -mus*) cleris (*ex celeris*) *K* apertissime *D* 18 exinde aliq. *SDNkB* inde *s. l. K*

3 crudelitatem superat. ego fame torqueor et tu iudicas, quantum uentri meo satis sit? aut diuide statim, quod acceperis, aut, si timidus dispensator es, dimitte largitorem, ut sua ipse distribuatur. nolo sub occasione mea sacculus tuus plenus sit. nemo me melius mea seruare potest. optimus dispensator est, 5 qui sibi nihil reseruatur.

17. Coegisti me, Nepotiane carissime, lapidato iam uirginitatis libello, quem sanctae Eustochiae Romae scripseram, post annos decem rursus Bethlem ora, reserare et confodiendum me linguis omnium prodere. aut enim nihil scribendum 10 fuit, ne hominum iudicium subiremus, quod tu facere prohibuisti, aut scribentes nosse cunctorum aduersum nos maledicorum tela torquenda. quos obsecro, quiescant et desinant maledicere; non enim ut aduersarii, sed ut amici scripsimus, nec inuecti sumus in eos, qui peccant, sed, ne peccent, monuimus. neque in illos tantum, sed et in nos ipsos seueri 15.

7 cf. ep. XXII

1 ergo ζ alter Σ DNB torqueor Σ DNB dicas H quantum H quando Σ quoniam DNk, B (oniam in ras.) 2 uenter N meus K eius DNB , ras. 2 litt. Σ sit] est G quod s. l. K acciperis $H, Ba.c.$ accipis Σ DN 3 dispensatores D disp. est H largiorem $Kp.c.HD$ largiorem Σ largitori N ipse sua B ipsa G 4 nolo—potest. $om. N$ nolo] *add.* ut s. l. $m2B$ sacculus $\Sigma a.c.m2B$ 5 me mel. mea GP mel. mea K mea mel. Σk mea mel. me DB mel. est mea H optimos K ipse est $op(b\Sigma B)$ timus Σ DNB est $om. \Sigma$ DNB 6 nihil sibi $\Sigma Dk B$ seruat GNk 7 lapid.] distributo k lapid.—9 confod.] talia scribendo N uirg.] uiduitatis (*ex -tes*) P 8 quam H eustochiae K eustochio H eustochio ζ romanae Σ 9 dec. ann. D rursus $P\Sigma Dk B$; *add.* de s. l. B bethlem GK bethlehem D betlehem k bethlehem *cet.* mora (*m eras.*) G reserarem K 10 omn. me ling. N hominum B proderem $K, ka.r.$ enim $om. K$ nihil] mihi H 11 quod] *add.* si K prohib.] uoluisti Σ DNk B 12 scribentem H scribens N nos nosse $Bp.c.m2$ nos G aduersum nos cunctorum Σ DNk B aduersus H maledictorum $K, Dp.c.m2$ 13 torq. GP contorq. N esse torq. *cet.* obs.] *add.* ut Σ DNB 14 aduersariis $H\Sigma DNk$ amicis $H\Sigma DNk$ 15 inuenti N al inuenti in *mg. m2\Sigma* monemus Σ DN 16 illis Σ DN et s. l. Σ , *om.* HK nosmet H

iudices fuimus uolentesque festucam de oculo alterius tollere
 nostram prius trabem eiecimus. nullum laesi, nullus saltim
 descriptione signatus est, neminem specialiter meus sermo
 pulsauit: generalis de uitiiis disputatio est. qui mihi irasci
 5 uoluerit, prius ipse de se, quod talis sit, confitetur.

1 cf. Matth. 7, 3—5 etc. 4 cf. Cicero de imp. Cn. Pompei 37

1 fistucam *K* fusticam *H* oculos *H* 2 nostrum *K* prius] pri-
 mum *P* eiecimus *KΣ, Pa.c.* eiciamus *HDN* null.] null. absque
 nomine *KH* null. (*del.*) null. nomen *Ba.c.* null. ex nomine *Bp.c.* nulli
 non *ka.c.m2* nullius nomen *ΣDN* saltem *G, om. ΣDNB* 3 descr.]
 de (*om. B*) mea scriptura *ΣDNB* designatus est *B* designatum est
Σ (de *p. c.*) *DN* signaui *k* 4 pulsabit *G* de *s. l. Σ* diuitiis *ΣDN*
 disp. est] disputae *H* est] sit (*exp.*) est *P*; *add.* sed *ΣDNkB* ira-
 scit *H* 5 prius *om. GHP* ipse de se] de se ipso *B* de se *om. D*
 tali *P* sit] est *KΣDNB* confitebitur *ΣDN* confiteatur *B*; *add.*
 amen. explicit ad nepotianum *G* explicit ad nepocianum praebiterum
sic) de ordine clericorum *K* amen *H* explicit libellus ad nepotianum *Σ*

LIII.

AD PAULINUM PRESBYTERUM.

1. Frater Ambrosius tua munuscula perferens detulit et suauiſſimas litteras, quae in principio amicitiarum fidem probatae iam et ueteris amicitiae praeferebant. uera enim illa 5

P = *Lugdunensis* 600 s. VI (continet p. 442, 5 uera—443, 4 conciliant; 443, 12 malens—13 ingerere; 445, 3 inuenit—4 fieret; 446, 1 habet—3 insonat; 447, 14 sancta—16 resistit; 449, 7 magis—8 interrogat; 453, 10 facilitate—11 intellegunt; 454, 10 puerilia—12 nescias; 456, 16 si historiam—457, 2 narrantur; 463, 15 nolo—19 indoctus; 463, 19 non sum—464, 2 sunt; 464, 5 discamus—6 caelo; 464, 15 nemo—16 uenderet; 464, 17 auaro—18 alt. habet; 465, 1 si habes—9 moriturum).

G = *Neapolitanus* VI. D. 59 s. VII (continet partem epistulae a p. 459, 14 mouebo usque ad finem).

λ = *Petropolitanus* I. 15 Quarto s. VIII—IX.

H = *Monacensis* lat. 6299 s. VIII—IX (continet epistolam usque ad p. 460, 14 euangelium).

P = *Cenomanensis* 126 s. IX.

Σ = *Turicensis Augiensis* 41 s. IX.

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

S = *Vindobonensis* lat. 746 s. XIII.

2 incipit ad paulinum *P* in nomine dei summi incipit aepistola hironimi ad pulinum (sic) hironimus in opido stridonis hanc aepistolam sub theodosio imperatore scripsit *λ* incipit epistula hironimi de cano ad paulinum. haec inscriptione hiero de can. sed aliquid auctoribus esse traditur. auctorum enim mosē quandocumque suam personam demonstrant initis demonstrare librorum et non scriptionibus ut paulum seruus xpi ihu et ceter. hironimum enim hanc epl scripsisse non dubitamus. nunc uero certum difinimus locum *H* item ad paulinum presbyterum de studio scripturarum *P* incipit hironimi ad paulinum pbr de omnibus diuinae hystoriae libris *Σ* item epla sancti hironimi secunda ad paulinum presbyterum de omnibus diuine historie libris. scripsi ego manu *D* item ieremi epla secunda ad paulinum pbrm de de (sic) omnibus diuinis istorie libris *S*, titulus cum priore epistulae parte excidit in *G* 3 tua *λH* tua mihi cet. adferens *H* detullit *λ* et] simul *λ*, om. *H* 4 in *λHP* a cet. amic.] alloqu(cuH)tionis *λH* iam probatae *S* 5 iam om. *HDS* et uet. *P* fidei et uet. *ΣDS*, om. *λH* amic.] add. tunc *λ*, add. iam tunc *H* perferebant *λ* illa est uera nec. *P* uere *Σ*

necessitudo est, Christi glutino copulata, quam non utilitas
 rei familiaris, non praesentia corporum tantum, non subdola
 et palpans adulatio, sed timor domini et diuinarum scriptura-
 rum studia conciliant. legimus in ueteribus historiis quosdam
 5 lustrasse prouincias, nouos populos adisse, maria transisse,
 ut eos, quos ex libris nouerant, coram quoque uiderent. sic
 Pythagoras Memphiticos uates, sic Plato Aegyptum et (propter)
 Archytam Tarentinum eam quoque oram Italiae, quae quondam
 Magna Graecia dicebatur, laboriosissime peragrauit, ut, qui
 10 Athenis magister erat et potens cuiusque doctrina Academiae
 gymnasia personabant, fieret peregrinus atque discipulus,
 malens aliena uerecunde discere quam sua aliis inprudenter
 ingerere. denique dum litteras quasi toto fugientes orbe per-
 sequitur, captus a piratis et uenundatus etiam tyranno crude-
 15 lissimo paruit; captiuus, uinctus et seruus, tamen, quia phi-
 losophus, maior emente se fuit. ad Titum Liuium lacteo

16 cf. Plin. epist. II 3, 8 cf. Quintil. inst. orat. X 1, 32

1 nequesitudo *H* est λH est et *cet.* glutino λH cop.] *add.*
 est *H* 2 *pr.* non] ut non *H* corp. tant. λH tant. corp. *cet.* non
 subd. *om.* *I'* 3 palpitans λ tim. domini λH domini tim. *P* dei tim.
cet. 4 concilient Σ concitant λH leg.] *add.* enim λH 5 lustrare *H*
 nouos] nouas nouosquae *H* pop. ad. λH ad. pop. *cet.* maria]
 metre *H* 7 pith. λP phit. *DS* phitagora* Σ (ph ex p m2) phitacoras *H*
 memphitico *H* propter *addidi*, *om.* *codd.* 8 arcitam *P* ΣD archita *S*
 taran(ns.l. Σ)tinum ΣD terrentium λH eam quoque *scripsi* eamque *P*
 eumque *H* etiamque λ eademque ΣDS ora *DS* hora *H* Σ quan-
 quam λ (qa ex da) 9 magne graecie $\Sigma a.c.$ incognita grecis λ grecis.
 incognita *H* dicebantur λH ut qui] utque *S* 10 athenas $\Sigma, Da.c.m.2$
 apud athenas *Dp.c.m.2* fuit *H* et potens *om.* λH doctrina λS
 doctrinam *H* doctrinae *P* doctrinas ΣD achadimie λ ac(ch Σ)ademia
 et $\Sigma a.c.D$ 11 ginnasiae *S* geminassia λ 12 mallens λH melius *I'*
 uer. al. *H* dicere Σ discimus ex discemus *m2I'* sua] nostra *I'*
 alis λ , *om.* *cet.* ing. inprudenter *H* prudenter λ 13 gerere $\Sigma a.c.$
 ingerimus *I'* deinde *H* cum ΣDS orbe fugiens λ confugien-
 tis *H* 14 etiam *om.* λ crudelissimus *H* 15 parauit *H* captius
 (i *eras.*) λ captiuus *S*, *om.* *H* uictus *H* uinctis *S* seruis *S* quia
om. $\lambda H, \Sigma a.c.m.2$ 16 maiore ΣD maiorē *S* mente $\lambda \Sigma DS$ semente *H*
 se *om.* *H* ΣD at *P*, *om.* λH libium ΣD libdium λ lippeum *H*

eloquentiae fonte manantem uisendum de ultimo terrarum orbe uenisse Gaditanum quendam legimus; et quem ad contemplationem sui Roma non traxerat, uel unius hominis fama perduxit. habuit illa aetas inauditum omnibus saeculis celebrandumque miraculum, ut orbem totum ingressus alium
 4 extra orbem quaereret: Apollonius — siue ille magus, ut uulgo loquitur, siue philosophus, ut Pythagorici tradunt — intrauit Persas, transiuit Caucasum, Albanos, Scythas, Massagetas, opulentissima Indiae regna penetrauit et ad extremum latissimo Phison amne transmisso peruenit ad Bragmanas, ut
 10 Hiarcam in throno sedentem aureo et de Tantali fonte potantem inter paucos discipulos de natura, de moribus ac de siderum cursu audiret docentem; inde per Elamitas, Babylonios, Chaldaeos, Medos, Assyrios, Parthos, Syros, Phoenices, Arabas.

2 cf. Philostr. uit. Apoll. I c. 18 sqq. 8 cf. ibid. II c. 4 sqq.
 10 cf. ibid. III c. 15 11 cf. ibid. III c. 16 cf. ibid. III c. 25
 12 cf. ibid. III c. 16—49 13 cf. ibid. III c. 50—V c. 24

1 manante *H* manentem $\Sigma, \lambda P D a . c .$ uisendum *H* uisennenno λ , *om. cet.* ultimo λH ultimis *cet.* terrarum orbe *scripsi* hispaniae (spaniae *H*) uel terrarum (terrorum *H*) orbe λH hispaniae (spaniae ΣD) galliarumque finibus $P \Sigma D S$ 2 uen. Gad. quend. *scripsi* uen. ad thaiam quend. *H* uen. tatianum quend. λ quosdam (quondam *S*) uen. nobiles, $P \Sigma D S$ quem λH quos $P \Sigma D S$ 3 uel *H*, *om. cet.* 4 perduxerat Σ 5 orbem *H* urbem *cet.* totum *scripsi* totam λH tantum Σ tantam *cet.* ingressus alium λH ingressi aliud *cet.* 6 orbem *scripsi* urbem *codd.* quereret λH quae(e)rerent *cet.* appollonius Σ apollonius autem λ maius *H* uulgo *H* 7 phithagorici λ phitacorici *H* phithagoraei *P* pitagorei Σ phitarei *D* phytagora *S* 8 pertransiuitque *S* pertransiuit ς caucasum λ cauasum *H*; *add.* montem *S* massagitas λ massagethas Σ massagetes *S* 9 aeulentissima λ epolentis ima *H* india *H* et s. l. $m \Sigma$, *om. DS* extr.] *add.* uero *S* 10 fison $\lambda p . r . \Sigma D$ finson $\lambda a r .$ bracmanas *D* brachmanas *P* uti arcam ΣD 11 hiiarcham *H* iarcam *S* 12 motibus ς *tert.* de λ de dierum Σ , *om. cet.* syderumque $\Sigma p . c . m \Sigma$ 13 cursus $\Sigma D a . r .$ edocentem *H* aelamitas $P \Sigma$ elimitas *H* ilamitas $D p . c . m \Sigma$ hilamithos λ babilonios λ, P (l ex ll) babiloneos *H* baby(y ex i $m \Sigma$)lones Σ babilonos *D* babilonicos *S* (cos ex as $m \Sigma$) chaldaeos $\Sigma p . c . m \Sigma$ chaldeos DS caldeos *cet.* 14 moedos PD assirios DS assiros λ ac sirios *P* partos *D* siros $\lambda P \Sigma$ syrios *D* foenices *D* fenices Σ phenicis *P* phinices λ fenicas *S* penices *H* arabes ς

Palaestinam reuersus Alexandriam perrexit, Aethiopiam adiuit, ut gymnosophistas et famosissimam Solis mensam uideret in sabulo. inuenit ille uir ubique, quod disceret, ut semper proficiens semper se melior fieret. [scripsit super hoc plenissime
5 octo uoluminibus Philostratus.]

2. Quid loquar de saeculi hominibus, cum apostolus Paulus, uas electionis et magister gentium, qui de conscientia tanti hospitis loquitur: an experimentum quaeritis eius, qui in me loquitur Christus?, post Damascum Arabiamque
10 lustratam ascenderit Hierosolymam, ut uideret Petrum, et manserit apud eum diebus quindecim — hoc enim magisterio ebdomadis et ogdoadis futurus gentium praedicator instruendus erat — rursumque post annos quattuordecim adsumpto Barnaba et Tito exposuerit apostolis euangelium, ne forte in

1 cf. Philostr. uit. Apoll. V c. 43 sqq. cf. ibid. VI c. 6 sqq.
2 cf. Herodotus III c. 17—18 4 cf. Philostr. uit. Apoll. I c. 41 7 cf. Act. 9, 15 cf. II Tim. 1, 11 8 II Cor. 13, 3 9 cf. Gal. 1, 17—18 12 cf. II Tim. 1, 11 13 cf. Gal. 2, 1—2

1 pali(aH)stinam λH palestinos cet. audiuit (pr. u eras.) λ ad H, om. cet. 2 gimnosoph. Σa.c.m2 gymno(iH)phitas Pa.c.H gimnosoph. S geynosoph. λ gymnososystas D et—uid.] uid. ad famosissimam mensam solis H in sab.] in subul (utrumque u incertum an a) λ inuenit in sublum H 3 inu.—fier.] qui proficere (i ex e m2) studet (e ex i m2) et (del. m2), etiam si (ex se m2) gradum perfectionis attingat (tt ex dt m2), semper tamen inuenit, quo crescat et per dies singulos se ipso melior fiat P uir] uisu λH ut λH et cet. semp.] sem HS 4 proficiens et H se om. λH scrips.—Phil. seclusi, quod lectoris cuiusdam adnotatio esse uidetur scribit P et scripsit λ super hoc om. λ phil. o. uol. plen. λ 6 de] die λa.r., om. H cum om. H paul. ap. λ 7 quid H tanti λ tanti in se cet. 8 loquitur λH loquebatur cet. eius quae(er). DS 9 xpi λD 10 lustratas P ascendere λ ascenditque H hieru(oP, Σp.c.m2)soli(yD)mam λHPΣD iherosolimam S ut uid.] uidere DS petr. uid. λ 11 mansit λΣD aput HDS illum λ XV ex X Σ magist. λ minist. S mist. HP myst. ΣD 12 heb. S ogduadis H ogduaths λ octoadis D octoadis Σa.c.m2 praedicatur λ struendus ΣD 13 quatt. om. H 14 exposuerat HΣ

2 uacuum curreret aut cucurrisset? habet nescio quid latentis ἐνεργείας uiua nox et in aures discipuli de auctoris ore transfusa fortius insonat. unde et Aeschines, cum Rhodi exularet et legeretur illa Demosthenis oratio, quam aduersus eum habuerat, mirantibus cunctis atque laudantibus suspirans ait: 5 'quid, si ipsam audissetis bestiam sua uerba resonantem?'

3. Nec hoc dico, quod sit aliquid in me tale, quod uel possis uel uelis discere, sed quod ardor tuus et discendi studium absque nobis per se probari debeat; ingenium docibile et sine doctore laudabile est. non, quid inuenias, sed, 10 quid quaeras, consideramus. mollis cera et ad formandum facilis, etiamsi artificis et plastae cesset manus, tamen 2 δυνάμει totum est, quidquid esse potest. Paulus apostolus ad pedes Gamalibel legem et prophetas didicisse se gloriatur, ut armatus spiritalibus telis postea diceret confidenter: arma 15

3 cf. Plin. epist. II 3, 10. Cic. de or. III 213 13 cf. Act. 22, 3 15 *II Cor. 10, 4—6

1 currerent λ currerem S cucurrissent λ currisset H habet—inson.] multum quidem lectione, sed pluss (alt. s. *eras.*) uiua doctoris (ex -res m.2) uoce profi(i ex e m.2)cimus, quia doctrina in aures (ex -ris m.2) discipuli de auctoris ore transfusa quodam modo fortius sonat P habet nescio] abethenis λ ab athenis H 2 ἐνεργείας scripsi ENPTIAI P in-ergiae λ inertiae H energiae cet. uox] add. catus (in mg. al. actus m.2) Σ et om. H aure S auctoris λ ori tranfusa H 3 in-sonat λ sonat cet. aeschines P ascenes λ ascinis H escines DS essci-nes Σ cum om. λ rodi λHDS, PΣa.c. exultaret λH 4 et om. H demostenis DS, Σa.c.m.2 demonstenis H quam] que H 5 laudent. λ ludent. H 6 best. aud. H audistis λ uerba suae (sic) H reso-nentem λ 7 nec hoc] haec non Σ pr. quod] quo P, Da.c.m.2 al. in me λΣ in me al. cet. tali H 8 possis s. l. Σ dicere (sic) uelis (s. l.) Σ uellis λH quo PS, Σp.r. Da.c.m.2 ador λa.c. et om. H ac Σ 9 absque λH etiam absque cet. pro S se om. H docibile λ docibiles H docile cet. 10 et] ut H non] num H 11 quaeras] gratias S caera Σ cere H et om. λ 12 fac. est H et—man.] man. et plaste caera cesset H cessent Σ tamen—pot.] et cera λ, om. H 13 I ΔΥNAMEI P, om. cet. τῆ δυνάμει Σ apost. et H 14 gamalibel P gamaliel λH gamalielis cet. legem λH, add. moysi cet. se om. PS, Σa.c. glorificatur H ut] et ut H 15 spir. tel. arm. H poste H confitenter H armae H

enim militiae nostrae non sunt carnalia, sed potentia deo ad destructionem munitionum, cogitationes destruentes et omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam dei et captiuantes omnem intellectum ad oboediendum Christo et parati subiugare cunctam inoboedientiam. Timotheum instruit ab infantia sacris litteris eruditum et hortatur studium lectionis, ne neglegat gratiam, quae data est ei per inpositionem manus presbyterii. Tito praecipit, ut inter ceteras uirtutes episcopi, quem breui sermone depinxit, scientiam quoque in eo eligat scripturarum: continentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit et exhortari in doctrina sana et contradicentes reuincere. sancta quippe rusticitas sibi soli prodest et, quantum aedificat ex uitae merito ecclesiam Christi, tantum nocet, si contradicentibus non resistit. Malachias propheta, immo per Malachiam dominus: interroga, ait, sacerdotes legem; in tantum sacerdotis officium est interrogatum respon-

6 cf. I Tim. 4, 13—14 9 cf. Tit. 1, 7—8 11 *Tit. 1, 9
17 Agg. 2, 12

1 enim *om. S* militiae *H, Pa.c.* sunt carn. λH carn. sunt $P\Sigma$ carn. DS potentia—6 inob.] spiritualia et cetera λ spiritualia et aeterna *H* 2 dei *S* cogitationis ΣS concilia *S* 3 destr. *om. S* DS 4 captiuantis $\Sigma p.c.$ 5 obed. $\Sigma a.c.S$ 6 cunctam *om. S* inobed. $\Sigma a.c.S$ ad timotheum *H* timotheo $Dp.c.m2S$ instruit λ scripsit *H* scribit *cet.* 7 erudito $Dp.c.m2S$ ortatum *H* stud. λH ad stud. *cet.* 8 dictionis *H* ne *s. l. m2S, om. H* non *s. l. m2\lambda* est λH sit *cet.* illi *S* 9 praespiteri λ prbis *H* prae(e)cepit ΣD ut *om. H* inter *ex* in Σ 10 in eo quoque *P* 11 in eo *om. S* elegit *H* legat Σ continentem λH ob(pS)tinentem *cet.; add. inquit(t) codd. praeter \lambda post eum tr. inquit \Sigma* 12 ut] et ut DS 13 *pr. et P, om. cet.* exortari $\lambda \Sigma D$ exortare *H* 14 quippe *om. P* sibi soli (*soli s. l. P*) $I \lambda H$ solum (*solummodo S*) sibi *cet.* 15 quantam *H* 16 contradicentibus λH destruentibus (*distr. P*) *cet.* resistat PD Mal.] Aggaeus *S* profeta λ ; *add. angelus domini interpr H* 17 Mal.] Aggaeum *S* interroga ait *P* interrogauit (*ante dominus DS*) ΣDS interrogat λH sacerdotem *D*

dere de lege. et in Deuteronomio legimus: interroga patrem
 tuum et adnuntiabit tibi, presbyteros tuos et dicent
 5 tibi. in psalmo quoque centesimo octauo decimo: cantabiles
 mihi erant iustificationes tuae in loco peregrina-
 tionis meae. et in descriptione iusti uiri, cum eum arbori 5
 Daud, quae est uitae in paradiso, compararet, inter ceteras
 uirtutes etiam hoc intulit: in lege domini fuit uoluntas
 eius et in lege eius meditabitur die ac nocte. Danihel
 in fine sacratissimae uisionis iustos ait fulgere quasi stellas
 6 et intellegentes, id est doctos, quasi firmamentum. uides, 10
 quantum distent inter se iusta rusticitas et docta iustitia?
 alii stellis, alii caelo comparantur, quamquam iuxta Hebraicam
 ueritatem utrumque possit; ita enim apud eos legimus: qui
 autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor
 firmamenti et, qui ad iustitiam erudiunt multos, 15
 7 quasi stellae in perpetuas aeternitates. cur Paulus
 apostolus uas electionis? nempe quia uas legis et sanctarum

1 *Deut. 32, 7 3 Ps. 118, 54 5 cf. Ps. 1, 3 7 *Ps. 1, 2
 8 cf. Dan. 12, 3 13 Dan. 12, 3 16 cf. Act. 9, 15

1 et *om.* ΣDS deuteronomio λ 2 adnuntiauit *HD*, $\Sigma a.c.$ adnuntiaui λ presb.—tibi *om.* λ pr̄bos *H* senes *P* seniores *DS*
 maiores Σ 3 CXVIII ΣD CXVIII *H* centesimo λ dec. oct. ζ
 4 er. mihi *D* iustificationis *H* iustitie *D* 5 discriptione λH arb. dau. quae e. uit. λ arb. (arbor *HD*) uit. dau. quae e. *cet.* dau. arb. uit. quae e. ζ
 6 paradisso λ paradyso *HPD*, $\Sigma p.c.m.2$ comparet *S*
 7 etiam] et ζ hoc *om.* *H* intullit λ fuit λH , *om.* *cet.* 8 et—eius *om.* *H* med.] *add.* et in lege eius meditabitur λ die] di *H*
 daniel λS , *Pa.c.* 9 iustus *H* iusti ΣD fulgent ΣD quassi λ
 sicut ζ stelle *D* 10 et—est *om.* λ id] hoc ΣD docti *D*
 11 dist. int. se λ int. distant *H* int. se dist. *cet.* et docta] edocta *H*
 12 caeli *H* iusta *P* ebraicam *H* ebreicam λ 13 possit λ de eruditis (de er. *om.* *H*) possit intellegi *cet.* 14 docto *Pa.c.* non (*eras.*) docti *H* fulgebant *H*, *Pa.c.* firm. splendore *H* 15 ad s. l. Σ
 16 stellas inter *H* aeternitatis *H* cur] *add.* dicitur *S* 17 apost. *om.* *S* el. uas. $P\Sigma$ nimpe λ ē nimphe *H* uas *om.* ζ et *om.* *H* sribt. (*sic*) sanct. *H* script. sacrarum Σ

scripturarum armarium. pharisaei stupent ad doctrinam domini, mirantur in Petro et Iohanne, quomodo legem sciant, cum litteras non didicerint. quicquid enim aliis exercitatio et cotidiana in lege meditatio tribuere solet, illis spiritus sanctus
 5 suggererat; et erant, iuxta quod scriptum est, θεοδιδάκτοι. duodecim annos saluator inpleuerat et in templo senes de quaestionibus legis interrogans magis docet, dum prudenter interrogat.

4. Nisi forte rusticum Petrum, rusticum dicimus et Iohan-
 10 nem, quorum uterque dicere poterat: etsi inperitus sermone, non tamen scientia. Iohannes rusticus, piscator, indoctus? et unde illa, obsecro: in principio erat uerbum, et uerbum erat apud deum, et deus erat uerbum? λόγος Graece multa significat — nam et uerbum est et ratio et
 15 supputatio et causa uniuscuiusque rei —, per quae sunt singula, quae subsistunt; quae uniuersa recte intellegimus. hoc Plato nesciuit, hoc Demosthenes eloquens ignorauit. perdam, inquit, sapientiam sapientium et prudentiam prudentium reprobabo. uera sapientia perdit falsam sapientiam et, quam-

1 cf. Luc. 2, 47—48 2 cf. Act. 4, 13 5 cf. I Thess. 4, 9 6 cf. Luc. 2, 42—48 10 *II Cor. 11, 6 12 Ioh. 1, 1 17 I Cor. 1, 19

1 armarum *Da.c.m2* erat armarium *S* armarium est *ς* *di* *H* 2 et mir. *ς* 3 quidquid *Σa.r.D* cott. *HΣ* quot. *ς* 4 sanct. sp. *P* 5 iuxta *om. S*
ETuAAKTOI D ΘEOYTAOKATOI S eteodidAKtui *P* ettuaktoi *Σ* do
 docibiles *λ* *di* docibiles *H* 6 senes] sedens *ΣD* 7 questione *H* ques-
 sione *λ* magos *H* uir studiosus et sapiens, etiam si discere aliquid
 uult, magis *I* 9 et (*s. l.*) iohannem dic. *λ* dicamus *Σ* et *λ* (*s. l.*) *H*,
om. cet. 10 dicere—rust.] dicatur *H*, *om. λ* 11 scientiam (*m exp.*) *P*
 iohannis *P* 12 et unde *ē* *H* unde et *λ* illa *λ*; *add.* ioh oratio *H*
 uox *cet.* 14 locus *λ* locus *H*; *add.* enim *ς* est *om. S* ratio]
 oratio est (*est om. S*) *HS* 15 subp. *HΣ* suppositatio *D* unius *om. H*
 quae] *q*: (= quae) *λ* que *H* quae *Σ* qua *D* quam *PS* 16 subiungunt *H*
 recta *λ* intell. *λ*; *add.* in dño xpo *H* in xpo *cet.* plato *λH* doctus
 plato *cet.* 17 demosthenis *P* demonsthenes *D* demonsthenis *H* dimostini-
 nis *λ* eloquentissimus *P* 18 sapientum *S*; *add.* inquit (*eras.*) *Σ*
 19 reprob.] *add.* perdam inquit (*eras.*) *λ* perdet *ΣDS*

quam stultitia praedicationis in cruce sit, tamen Paulus sapientiam loquitur inter perfectos, sapientiam autem non saeculi huius nec principum saeculi istius, qui destruuntur, sed loquitur dei sapientiam in mysterio absconditam, quam praedestinavit deus 5 ante saecula. dei sapientia Christus est; Christus enim dei uirtus et dei sapientia. haec sapientia in mysterio abscondita est, de qua et noni psalmi titulus praenotatur 'pro occultis filii', in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi et qui, in mysterio absconditus, praedestinatus est 10 ante saecula, praedestinatus autem et praefiguratus in lege et prophetis. unde et prophetae appellabantur uidentes, quia 4 uidebant eum, quem ceteri non uidebant. Abraham uidit diem eius et laetatus est. aperiebantur caeli Ezechieli, qui populo peccatori clausi erant. reuela, inquit Dauid, oculos meos, 15 et considerabo mirabilia de lege tua; lex enim spiritalis est et reuelatione indiget, ut intellegatur ac reuelata facie dei gloriam contemplemur.

1 cf. I Cor. 1, 21 2 *I Cor. 2, 6—7 6 cf. I Cor. 1, 24 8 Ps. 9, 1 9 Col. 2, 3 10 cf. I Cor. 2, 7 12 cf. I Reg. 9, 9 etc. 13 cf. Ioh. 8, 56 14 cf. Ezech. 1, 1 cf. Deut. 11, 17 etc. 15 Ps. 118, 18 17 cf. II Cor. 3, 18

1 praed. stult. sit in cr. *S* stultitiam *H* sit] sic *H* 2 inter] in *H* alt. sapientia *S* autem om. λ 3 neque *H* principium λ , *Sa.r.* 4 quae Σ destruuntur $\lambda H, \Sigma a.c.$ destruunt *D* loquimur ΣD dei] di *H* sapientia *H*; add. quae s. l. $m2\lambda$ 5 misterio λ ministerio *HS* abscondita *H* quam] quia *H* praedestinavit *H\Sigma* 7 et om. *S* est et *H* haec sap. om. *H* mist. *H* minist. *S* 8 et om. λH pronuntiatur λ notatur *H* 9 scientiae] add. dei ΣDS 10 absconditi—myst. om. *S* absconditus λ ; add. et *H* erat cet. praed.—saec. om. λ 11 praed. om. *H* autem om. *HD* praef.] add. est *H* 12 apellantur λS adpellantur (d in ras. $m2$) *D* uidentes om. λ quia] qui *S* 13 non cet. *H* 14 laet.] gauissus λH aperiebatur $\lambda a.c.m2$ ezechiheli Σ hiezechiheli *P* qui pop. om. *H* 15 clausi er.] clauserat eos *H* Dauid om. *HS* 17 est om. λ indiget *H* indeget λ opus est cet.

5. Liber in Apocalypsi septem sigillis signatus ostenditur; quem si dederis homini scienti litteras, ut legat, respondebit tibi: 'non possum, signatus est enim'. quanti hodie putantes se nosse litteras tenent signatum librum nec aperire possunt, nisi ille reserauerit, qui habet clauem Dauid, qui aperit et nemo claudit, qui claudit et nemo aperit! in Actibus apostolorum sanctus eunuchus, immo uir — sic enim eum scriptura cognominat —, cum legeret Esaiam, interrogatus a Philippo: putas intellegis, quae legis? respondit: quomodo possum, nisi me aliquis docuerit? ego, ut de me interim loquar, nec sanctior sum hoc eunucho nec studiosior, qui de Aethiopia, id est de extremis mundi finibus, uenit ad templum, reliquit aulam regiam — et tantus amor diuinae scientiae fuit, ut etiam in uehiculo sacras litteras legeret — et tamen, cum librum teneret et uerba domini cogitatione conciperet, lingua uolueret, labiis personaret, ignorabat eum, quem in libro nesciens uenerabatur. uenit Philippus, ostendit ei Iesum, qui clausus latebat in littera, et — o mira

1 cf. Apoc. 5, 1 5 Apoc. 3, 7 7 cf. Act. 8, 27 9 *Act. 8, 30
10 *Act. 8, 31 17 cf. Act. 8, 35—38

1 liber] *add.* dei Σ in *om.* *H* apocalypsi λS apocaly(*exim*2 Σ)psin *H* Σ 2 respondit λ 3 poss. aperire *H* signatum λ est *om.* *P* putantes *P* putant *cet.* 4 et tenent ς 5 reserarit *P* reseraret $\Sigma a.c.$ reseravit *Da.c.* reuelauerit *H* aperit—6 aperit] claudit et nemo ap., qui ap. et nemo claudit *H* 6 cludit *utroque loco P* qui] et Σ , *om.* *DS* 7 actis ς iunuchus $\lambda a.c.m.2$ uir] *add.* sanctus *H* enim *om.* *PS* 8 legerit *H* i(yS)saïam *HS*; *add.* prophetam Σ interrogatur ΣDS 9 philipo λ putas $\lambda a.c.m.2 P$ putasne *cet.* quod *P* responditque ΣDS 10 possum intellegere *H* si non *D* al. me *DS* 11 int.] ipso iterum *H* santior Σ scentior (*en in ras. m.2*) λ huic *Da.c.m.2* iunucho λ , *Pa.c.* 12 id est] uere Σ *alt.* de *om.* *H* mundi *om.* *H* 13 uen.—rel.] relinquerit uen. ad templum querit *H* relinquit λ amor λH amor legis *S* amator *P* amator legis ΣD 14 diuina *H* diuinaeque ς sententiae *S* fuit] *add.* in eo *s. l. m.2* λ uehiculo $\lambda a.r.$ ueiculo $\Sigma a.c.m.2 D$ 15 *pr.* et *om.* ΣDS *alt.* et *s. l.* Σ uerbum *H* dei Σ cogitationi *H* 16 perciperet *DS* ling. uolu.] *om.* λ et *H* linguam Σ 17 piluphus λ 18 et *PS*, *om.* *cet.*

doctoris uirtus! — eadem hora credit, baptizatur, fidelis et sanctus est ac magister de discipulo: plus in deserto fonte ecclesiae quam in aurato templo repperit synagogae.

6. Haec a me perstricta sunt breuiter — neque enim epistularis angustia euagari longius patiebatur —, ut intellegeres te in scripturis sanctis sine praeuio et monstrante semitam non posse ingredi. taceo de grammaticis, rhetoribus, philosophis, geometricis, dialecticis, musicis, astrologis, medicis, quorum scientia mortalibus uel utilissima est et in tres partes scinditur: τὸ δόγμα, τὴν μὲθοδον, τὴν ἐμπειρίαν. ad minores ueniam artes et quae non tam λόγῳ, quam manu administrantur. agricolae, caementarii, fabri, metallorum lignorumque caesores, lanarii quoque et fullones et ceteri, qui uariam supellectilem et uilia opuscula fabricantur, absque doctore non possunt esse, quod cupiunt.

15

1 credit *λHS*; *add.* eunuchus *codd. praeter λH* baptizabatur *H*
 2 est *om. λ* ac] et fit *S* de disc. mag. *ς*; *add.* efficitur *λ*
 de] e *S* 3 sy(i)n. templo repp. *codd. praet. λH* 4 perstrincta
Σar.D perstrincta *λ* praestrincta (n *eras.*) *P* scripta *H* breu. sunt
D nec *H* enim *om. S* epistolares angustiae *P* aepistularis
 angustia *λ* 5 uagari *P* patiebantur *P* 7 gramat. *λS*; *add.*
 et *H* rethor. *λHDS* hrethor. *Σ* phil. geom. *om. H* (*cf. infra ad*
453, 2) philophis *ex* philopis *λ* geometricis *λ* geometris *P* 8 dia-
 leticis *S* dialectis dualis dictio dialixis dualis dictio proponit sumit for-
 mam testimoniis atque cludit *H* mussicis *λ* astrologis *λH* astro-
 nomis (-micis *ΣS*) astrologis *cet.* quarum *S* 9 uelud *H* ΟΑΟΑ-
 ΜΑΤΗΝΜΕΟΟΔΟΝΤΝΝΕΜΤΙΟΡΙΑΝ *P* todocmaten. metontoten. perien
λ to dogma ten disciplina metototen experimentum perian peritia *H* in
 doctrinam EPEATMANNMEΟΑΕΝ rationem IBNZAPINPAN et usum *Σ*
 (*simil. D*) in doctrina. ΤΟΔΟΓΝΩΤΗΝΜΕ. ratione. ΘΟΔΟΝΤΗΝΜΙΤΙ-
 ΗΟΝ. et usu *S* 10 ad] et ut ad *S* uen. art. *λ* art. (partes *Σ*) uen.
cet. 11 et *om. λ* logo *λ* logo uerbo *H* loco *ex* lingua *Σ* ling (*in*
ras.) *D* agriculae *λH, Σa.c.* agrigulae *ex* acrigulae *P* 12 cementarii
 (ii *ex* i m2) *λ* cimentarii *H* lignorumue *Σ* (ue *add. m1*) *D* et lignorum *S*
 cessores *λ* lanari *λ* 13 follones *H* suppell. *S* suppel. *P* supel. *H*
 suppl. *λΣ* 14 fabricant *Dp.c.* doctorem *H* non *om. S* 15 quod
 cup.] qui cupium *H*

quod medicorum est,
promittunt medici, tractant fabrilia fabri.

7. Sola scripturarum ars est, quam sibi omnes passim uindicent:
scribimus indocti doctique poemata passim.

5 hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc soloecista
uerbosus, hanc uniuersi praesumunt, lacerant, docent, ante-
quam discant. alii adducto supercilio grandia uerba trutinantes
inter mulierculas de sacris litteris philosophantur, alii discunt
— pro pudor! — a feminis, quod uiros doceant, et, ne parum
10 hoc sit, quadam facilitate uerborum, immo audacia disserunt
aliis, quod ipsi non intellegunt. taceo de meis similibus, qui 2
si forte ad scripturas sanctas post saeculares litteras uenerint
et sermone composito aurem populi mulserint, quicquid dixe-
rint, hoc legem dei putant nec scire dignantur, quid prophetae,
15 quid apostoli senserint, sed ad sensum suum incongrua aptant
testimonia, quasi grande sit et non uitiosissimum dicendi
genus deprauare sententias et ad uoluntatem suam scripturam

1 Horat. epist. II 1, 115 sq. 4 ibid. 117

1 med. est] in iecore med. est *H*, *om.* (*add.* in iecore *in mg. m2*) λ
med. *Sa.c.* 2 tractant λP tractant in *H* fabri] *add.* philosophi
geometrici (*cf. ad p. 452, 7*) *H* 3 scirturarum λ est *om.* *H* quam]
que *H* omnes homines *H* passim *om.* *S* 3 uindicent *HP* discunt λ
uindicant ΣDS 4 indocti] docti λ 5 anus] auis *Sa.c.* *alt.* hanc]
ac *H* delerus $\lambda H \Sigma$, *Da.c.m2* senis λ senes ΣD *tert.* hanc] ac *H*
soloeg. *P* solic. λH soph. ΣDS 6 uerb.] *add.* questiones *H* ant.
disc. dolent (*sic*) *H* docent *om.* ΣD 7 discant *uel* discunt λ alia
ducto *H* super concilio λ trudinantes *H* trutinant *D* trutinantur *S*
9 a fem. pro pud. *H* pro pud.] quod (*s. l. m2*) pro pud. est (*est in*
mg. m2) λ docent *H* ne ut (*eras.*) Σ paruum λH 10 sit] sic
(= sicut) *H* quadam *om.* λH fac.—intell.] sunt alii, qui nimia
fac. uerborum, immo audacia edisserunt (*ex* disserunt *m2*) aliis, quod
ipsi non intell. *I* audaciae *P* -cie *Sa.c.* -ci *D* cum (*s. l. m2*) auda-
cia magna it λ deserunt λH edisserunt *I p.c.m2 DS* 11 alis λ alii *H*
mei ζ 12 sacras Σ uenerent *H* uenirent λ 13 sermonem *H*
aures *P* mulserint $\lambda \Sigma D$ mulcirent *H* dicerent λ 14 hoc *om.* *H*
dei put.] deputant ΣDS ne Σ quid ap., quid pr. *P* 15 ad
s. l. \Sigma, *om.* *H* suum sens. *H* 16 quasi non *H* uiciosissime *H*
uitiosum λ discendi *H* docendi ζ 17 scripturarum *H*

3 trahere repugnantem. quasi non legerimus Homero centonas et Vergilio centonas ac non sic etiam Maronem sine Christo possimus dicere Christianum, quia scripserit:

iam redit et uirgo, redeunt Saturnia regna,
iam noua progenies caelo demittitur alto,
et patrem loquentem ad filium:

nate, meae uires, mea magna potentia solus,
et post uerba saluatoris in cruce:

talia p̄rstabat memorans fixusque manebat.
puerilia sunt haec et circulatorum ludo similia, docere, 10
quod ignores, immo, ut cum Clitomacho loquar, nec hoc
quidem scire, quod nescias.

8. Uidelicet manifestissima est Genesis, in qua de creatura mundi, de exordio generis humani, de diuisione terrae, de confusione linguarum et de gente <pergente> usque ad Aegyptum scribitur Hebraeorum. patet Exodus cum decem plagis, cum decalogo, cum mysticis diuinisque praeceptis. in promptu est Leuiticus liber, in quo singula sacrificia, immo singulae paene syllabae et uestes Aaron et totus ordo Leuiti-

4 Verg. Buc. IV 6 sq. 7 Verg. Aen. I 664 9 Verg. Aen. II 650 11 Clitomachi fragm.

1 retrahere λ humero centonas H omero centenae S 2 uergil. P uirgilio centenas S uirgil. cet. 3 possum HEDS qui S scripsit λ 4 redit et] ridet λH redeunt] et rideunt λ rident et H 5 alto dimittit H dimittitur λEDS, Pa.c. 7 nate] o mi nate (nante H) λH mea] meae D 8 post haec H 9 prae(e)stabat HEDS fixusque λ fixusque Pa.c. 10 puer.—12 nesc.] stultum est quenquam (n ex m m2) docere, quod ignorat, immo ne hoc quidem scire, quod nesciat I haec sunt H 11 Clitomacho scripsi stomacho codd. nec] ne P 12 scire quidam (sic) H quod] quia H nesc.] add. stultum est H 13 manifestissime Σ de om. H creat.] natura S 14 hum. gen. H terrae et Σ 15 conf.] uariatione DS diuisione Σ de λ, om. cet. gente] gentis Σ gentium DS descensione S pergente addidi, om. codd. ad s. l. P aegyptum λ exitum EDS; add. gentis S 16 Hebr.] add. et λ 17 pr. cum om. λH 18 promptus Pa.c. promptum Σa.c. pr̄tu λ pr̄ptus H

cus spirant caelestia sacramenta. Numeri uero nonne totius ²
arithmeticae et prophetiae Balaam et quadraginta duarum per
heremum mansionum mysteria continent? Deuteronomium quo-
que, secunda lex et euangelicae legis praefiguratio, nonne sic
⁵ ea habet, quae priora sunt, ut tamen noua sint omnia de
ueteribus? hucusque Moyses, hucusque πεντάτευχος, quibus
quinque uerbis uelle se loqui in ecclesia gloriatur apostolus.
Iob, exemplar patientiae, quae non mysteria suo sermone ³
conplectitur? prosa incipit, uersu labitur, pedestri sermone
¹⁰ finitur; omnisque dialecticae proponit λήμματα, propositione,
adsumptione, confirmatione, conclusione determinat. singula
in eo uerba plena sunt sensibus et, ut de ceteris sileam,
resurrectionem corporum sic prophetat, ut nullus de ea uel
manifestius uel cautius scripserit: scio, inquit, quod re-
¹⁵ demptor meus uiuat et in nouissimo de terra
resurrecturus sim. et rursum circumdabor pelle
mea et in carne mea uidebo deum, quem uisurus
sum ego ipse et oculi mei conspecturi sunt et non

7 cf. I Cor. 14, 19 14 *Hiob 19, 25—27

1 spirat λ inspirant ΣD nonne tot. om. λ 2 arithmeticae λ
archimedi H profetia λ propheticae P balam λ balaham S
palaam H 3 heremo Da.c.m.2 mansiorum H deuteronomius λ
deuteronomio H deutronomium S 4 nonne om. ΣDS 5 habet ea H
ut] et H noua om. λ de uet. omnia H omnia om. S 6 Moyses
om. S alt. hucusque om. HΣ ΠΕΝΤΑΤΕΥΧΟΣ P ΠΕΝΘΑΘΕΟΥ-
ΚΟΣ S ΠΕΝΕΑΕCOyκē D ITENEAEOCURE Σ pentateuchus H penta-
theucus λ quibus] his H 7 uelle se loqui λH loqui se uelle cet.
in ecl. glor. ap. H ap. (s. l. m.2 λ) in ecc(c)l. (in eccl. om. λ) glor. cet.
8 iob (non hiob) codd. exemplare sapientiae H quae non myst.]
mysteriaque non H que ex qui D 9 prosa] sententialem adloquitur
a medio libri q; metro finitur q; p̄. m. prosa H uersu λ labit λ,
om. H 10 omn. dial. prop. λήμμ. scripsi om̄sq; dialectice prop. prolis-
mata legis H omn. dial. λ omn. legis dial. PΣDS omnesque leges dial. S
11 determinatur ΣDS 12 uerba in eo H eo] ea λ plana H
13 de ea] dea λH 14 uel] uelut H scrips.] loquitur sumpsit H
ille inquit scio λ 15 uiuit S ueniat H nou. die S 16 surrectur-
rus PS sum λS 17 dominum ΣDS

alius. reposita est haec spes mea in sinu meo.
 4 neniā ad Iesum Naue, typum domini non solum in ge-
 stis, uerum et in nomine: transit Iordanen, hostium regna
 subuertit, diuidit terram uictori populo et per singulas urbes,
 uiculos, montes. flumina, torrentes atque confinia ecclesiae 5
 caelestisque Hierusalem spiritalia regna describit. in Iudicum
 libro quot principes populi, tot figurae sunt. Ruth Moabitis de
 Moabitude Esaiæ explet naticinium dicentis: emitte agnum,
 domine, dominatorem terrae de petra deserti
 5 ad montem filiae Sion. Samuhel in Heli mortuo et in
 occisione Saulis ueterem legem abolitam, porro in Sadoc
 atque Dauid noui sacerdotii nouique imperii sacramenta testatur.
 Malachim, id est tertius et quartus Regum liber, a Salomone
 usque ad Iechoniam et ab Hieroboam, filio Nabat, usque ad
 Osee, qui ductus est in Assyrios, regnum Iuda et regnum 15
 describit Israhel. si historiam respicias, uerba simplicia sunt;

6 cf. Hebr. 12, 22 8 Esai. 16, 1

1 alium *H* 2 ihu *H* Naue] qui *add.* λ*HD* typus *ς* 3 uer. et] uer. etiam et *H* uer. etiam λ sed etiam *ς* nomine] *add.* portat λ*H* transiuit *H* transiit *ς*; *add.* in *S* iordanem *P* regnum λ 4 diuisit *HΣ* terram repromissionis *H* 5 uiculosque λ flum. torr. *om.* *ΣDS* 6 caelestique *Σ* caelestis *H* describit λ describit *P* de(*iH*)scripsit *HΣDS* iudicium *H* 7 librum *Σa.c., om.* *S* quod *HPD* Moab. de Moab. *scripsi* moabditis λ (-biditis *m2*) *H* moabitudi(*eS*)s *ΣS* moabitude *D* moabitis *Pς* 8 isaiæ(-e) *Σa.c.S* isaiam *H, om.* λ emittet λ 9 domine *eras. Σ, om.* λ*PD* d *S* 10 a monte *H* sion id de turitia *H* samuel λ *pr.* in *om.* *H* 11 occiso *ς* saulis *H* su(a?)lis λ saul *cet.* oblitam *H*; *add.* monstrat *DS* in Sad. a. Dau.] in dau. a. in sadoch *H* sadoch *HΣDS* 12 sacerdoti λ*a.c.m2* sacerdotis *H* imperi λ*a.c.m2* testantur λ*p.c.m2H* 13 reg. tert. et quart. *ς* ·III· IIII· lib (*om.* regum) *H* salamone *Σ* salamomone λ salamo *H* 14 choniam *Pa.c.* iechoniam *D* iechoniam *S* et ab hieroba(u?)am in *mg. inf.* λ ab] ad *D* hieroba(u?)am λ ciroboam *H* ieroban *S* ieroboam *ς* naba(u?)th λ nabuth *H* nabath *Σ* 15 Osee] manasses λ manasse *H* (*cf.* *II Par. 33, 11*) 16 israhel descripsi (*sic*) *H* describit λ descripsit *Σ* si hist.] quando in scripturis sanctis legeris pugnas filiorum israhel contra diuersas gentes, si hist. solam *I* respicies *H* respicis *S*

si in litteris sensum latentem, ecclesiae paucitas et heretico-
 rum contra ecclesiam bella narrantur. duodecim prophetae in 6
 unius uoluminis angustias coartati multo aliud, quam sonant
 in littera, praefigurant. Osee crebro nominat Effraim, Samariam,
 5 Ioseph. Iezrahel et uxorem fornicariam et fornicationis filios
 et adulteram cubiculo clausam mariti multo tempore sedere
 uiduam et sub ueste lugubri uiri ad se reditum praestolari.
 Iohel, filius Bathuel. describit terram duodecim tribuum 7
 eruca, brucho, locusta, rubigine uastante consumptam et
 10 post eersionem prioris populi effusum iri spiritum sanctum
 super seruos dei et ancillas, id est super centum uiginti cre-
 dentium nomina, et effusum iri in cenaculo Sion, qui centum
 uiginti ab uno usque ad quindecim paulatim et per incrementa
 surgentes quindecim graduum numerum efficiunt, qui in psal-
 15 terio mystice continentur. Amos, pastor et rusticus ruborum 8
 mora destringens, paucis uerbis explicari non potest. quis

9 cf. Ioel 2, 25 10 cf. Ioel 2, 28. 29 11 cf. Act. 1, 15 cf. Act.
 c. 2 13 1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7 + 8 + 9 + 10 + 11 + 12
 + 13 + 14 + 15 = 120 14 cf. Ps. 119—133 (*quindecim psalmi*)
 15 cf. Am. 7, 14

1 si in] sint (nt *eras.*) D si autem in Γ littera H lat.] *add.*
 requiras Γ inspexeris Σ*s.l.*DS heredic. H 2 bella narr. c. ecl. H
 bella c. aecl. narr. λ in] inter λ 3 quam] qui H sonat H, Σ*a.c.*
 4 praefigurantur λH 4 osse λH efraim Pa*c.* ephraim σ 5 iesztra-
 chel λ iezrael S iezrahel israhel P ezechieh israhel H fil. forn. H
 6 mariti que λ mariteq; H sedere s. l. Σ sederit λ sederit reces-
 serit H 7 uidua λH lugubre H uiri om. λH praestolari
 (-re H) λH 8 ioel λΣ bathuel H fatuel λΣ fatuhel DS phathuel
 P phathuel σ discripsit H 9 erucha λ heruca σ bruco Pa*c.*DS
 brucha H rubinae λ corruptam ΣDS 10 effusum iri λ effusuri
 (i. e. effusuri) ΣD 11 seruas H domini Σ ancillas λ cred.—uig.
 om. λ nom. cred. HDS 12 et eff. iri] et effusuri ΣD (*cf. not. ad*
l. 10) et effusum H qui effundendus erat σ 13 ad *ex a* Σ, om. H
 14 surgens S qui numerus H 15 mysterio Σ*a.c.* continentur HP, Σ*a.c.*
 amos propheta H rust.] *add. et codd. praet.* λH 16 mu(a?)ras λ
 murus murus H destringens P distringens λΣD distinguens HS
 explicare H, Σ*a.c.*

enim digne exprimat tria et quattuor scelera Damasci, Gazae,
 Tyri, Idumeae, filiorum Ammon et Moab et in septimo
 octauoque gradu Iudae et Israhel? hic loquitur ad uaccas
 pingues, quae sunt in monte Samariae, et ruituram domum
 9 maiorem minoremque testatur. ipse cernit fictorem locustae 5
 et stantem dominum super murum litum uel adamantinum
 et uncinum pomorum adtrahentem supplicia peccatoribus et
 famem in terram: non famem panis neque sitim aquae, sed
 audiendi uerbum domini. Abdias, qui interpretatur seruus
 domini, personat contra Edom et sanguineum terrenumque, 10
 fratris quoque Iacob semper aemulum, hasta percutit spiritali.
 10 Ionas, columba pulcherrima, naufragio suo passionem domini
 praefigurans mundum ad paenitentiam reuocat et sub nomine
 Nineue salutem gentibus nuntiat. Micheas de Morasthi, coheres
 Christi, uastationem adnuntiat filiae latronis et obsessionem 15
 ponit contra eam, quia maxillam percusserit iudicis Israhel.
 Naum, consolator orbis, increpat ciuitatem sanguinum et post
 euersionem illius loquitur: ecce super montes pedes

1 cf. Am. 1, 3. 6. 9. 11. 13. 2, 1. 4. 6 3 cf. Am. 4, 1 4 cf. Am. 6, 12
 5 cf. Am. 7, 1 6 cf. Am. 7, 7 7 cf. Am. 8, 1. 2 10 cf. Abd. 1, 1. 6 etc.
 15 cf. Mich. 5, 1 18 Nah. 1, 15 (2, 1)

1 enim] eum *H* exprimit *Σ* explicat *H* et] aut *ς*, *om.* *H* gezae
H; *add.* et *codd.* praeter *P* 2 thiri *H* turi *λ*; *add.* *om.* *λ* in
 et *ΣDS* idumea *D*; *add.* et *HΣDS* amon *PDS*, *om.* *H* et Moab
om. *λH* septem *H* 3 oct.—uaccas *om.* *H* iudeae (-ee *S*) *DS*
 Isr.] hierusalem *D* 4 sam. in monte *H* et *om.* *H* 6 latum *D* uel]
 et *DS* adamantium *λ* amantinum *D* 8 terra *P, Σp.r.* non *om.* *H*
alt. famem] famam *H* nec *ς* 9 dei *H* 10 domini *s. l.* *λ* dei *H*
 pertonat *P* res(*s ex tΣ*)onat *ΣS* Edom] edu (a?) *λ* et *om.* *λS*
 sanguinem *Σa.cD* sang. terrenumque *interpretatio est nominis* Edom
 uel Esau terr. hominem *ς* 11 asta *λHΣS* spir. percussit *λ*
 spiritalibus *H* 14 nineue *P, Σp.c.m2* ninuen *λ* uniuē *H* ninuē *Σa.c.m2DS*
 michia *λ* micha *PDS* morasti *PΣS* morastite *λ* morastides *H* co-
 heredes *H* 15 nuntiat *λ* latr. *om.* *H* obs. *λ* obsidionem *cet.*
 16 maxilla *Σ* percusserat *Σ* iudices *Σ* iudies *Pa.c.* Isr.] hieru-
 salem *D* 17 nauum *λ* nahum *ς* urbes *Σa.c.*, *om.* *H* sanguineam *H*
 18 aduersionem *H* illius eius *H* ecce sunt *λH*

euangelizantis et adnuntiantis pacem. Ambacum,¹¹
 luctator fortis et rigidus, stat super custodiam suam et figit
 gradum super munitionem, ut Christum in cruce contempletur
 et dicat: operuit caelos uirtus eius et laudis eius
 5 plena est terra et splendor eius ut lux erit; cor-
 nua in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo
 eius. Sophonias, speculator et arcanorum domini cognitor,¹²
 audit clamorem a porta piscium et eiulatum a secunda et
 contritionem a collibus. indicit quoque ululatum habitatoribus
 10 Pilae, quia conticuit omnis populus Chanaan, disperierunt
 uniuersi, qui inuoluti erant argento. Aggeus, festiuus et laetus,¹³
 qui seminauit in lacrimis, ut in gaudio meteret, destructum
 templum aedificat deumque patrem inducit loquentem: adhuc
 unum modicumque, et ego commouebo caelum et
 15 terram et mare et aridam et mouebo omnes gentes;
 et ueniet desideratus cunctis gentibus. Zacharias,¹⁴
 memor domini sui, multiplex in prophetia, Iesum uestibus
 scrdidis indutum et lapidem oculorum septem candelabrumque

2 cf. Hab. 2, 1 4 *Hab. 3, 3—4 8 cf. Soph. 1, 10 9 Soph.
 1, 11 12 cf. Ps. 125, 5 13 *Agg. 2, 7—8 17 cf. Zach. 3, 3
 18 cf. Zach. 3, 9 cf. Zach. 4, 2

1 Ambacum *scripsi* ambacue λ, *Sp.c.* (hP) abacue HP, *Σa.c.* abbacue D
 abbacuch S 2 luctatur λ ridus H figet *Σa.c.* fingit λ 3 mun-
 tionem λ; *add.* suam H ut] et λ contempletur λ*a.c.* 4 uirtus λ
 maiestas H gloria *cet.* eius] dei λ laude HS 5 et λH, *om. cet.*
 ut] in λ erat Pa.c. erit et λ corn. sunt H 6 manu Σ 7 sof-
 fonias λHD arch. HDS, *Σa.c.* dei H 8 audiuit λH heiu-
 latum P ulu(lu *add.m1*)latum λ hululatum H a porta sec. *Σa.r.* 9 in-
 dicat λH indidit ΣDS quoque *om. H* nullul. Σ habitantibus H
 habitationibus λ 10 channan λ 11 ageus S festus λH; *add.* est H
 12 destructum λH 13 aedificauit H reaedificat Σ dominumque DS
 dñiq; H ind. patr. λ loq. ad filium λ 14 unum] *add.* sermo-
 nem H que *om. Σ* pr. et *om. λ* mouebo DS (*in G, qui hic*
incipit, syllaba com cum folio antecedente perit) terra G 15 et
 mare] mare HΣ arida H 16 ueniat H cuntis λPa.c. zach. G
 17 sui *om. λ* in *om. G* hiesum H 18 ind. λΣ, *om. cet.* la-
 pide ΣD VII ocul. H candellabrum H que aur. *om. λH*

aureum cum totidem lucernis, quot oculis, duas quoque oli-
 uas a sinistris lampadis cernit et a dextris, ut post equos
 rufos, uarios, albos et nigros et dissipatas quadrigas ex Effraim
 et equum de Hierusalem pauperem regem uaticinetur et prae-
 15 dicit sedentem super pullum filium asinae subiugalis. Mala- 5
 chias aperte et in fine omnium prophetarum de abiectio-
 ne Israhel et uocatione gentium: non est mihi, ait, uoluntas
 in uobis, dicit dominus exercituum, et munus non
 accipiam de manu uestra. ab ortu enim solis usque
 ad occasum magnum est nomen meum in gentibus 10
 et in omni loco sacrificatur et offertur nomini
 16 meo oblatio munda. Esaiam, Hieremiam, Ezechiel, Danihel
 quis possit uel intellegere uel exponere? quorum primus non
 prophetiam mihi uidetur texere, sed euangelium; secundus
 uirgam nuceam et ollam succensam a facie aquilonis et par- 15
 dum spoliatum suis coloribus et quadruplex diuersis metris
 neccit alphabetum; tertius principia et finem tantis habet

1 cf. Zach. 4, 3 2 cf. Zach. 6, 2—3 3 cf. Zach. 9, 10 5 cf.
 Zach. 9, 9 7 *Mal. 1, 10—11 15 cf. Hier. 1, 11. 13 cf. Hier.
 13, 23 16 cf. Thren. c. 1—4

1 totidem idem *H* quod *GH* 2 lampades *HΣ* et a *scripsi*
 et ad *H* a λ et *cet.* ut] et *Σp.c.* et ut *H* aeq. ruf. uar. alb. et
 nigr. λ nigr. aeq. rub. uar. albas (*sic*) *H* eq. ruf. uar. alb. *GP* eq. ruff.
 et uar. et alb. Σ eq. uar. et ruf. et alb. *DS* eq. ruf. nigr. et alb. et
 uar. ς (*cf. Zach. 1, 8; 6, 2—3*) 3 ex] et *H*, *om. S* efracim
 λD ephraim *G* ephrahim *P* (*cf. p. 457, 4*) 4 aequum λ equum *H*
 ierusalem $\lambda a.c.m2$ iherusalem *S* paup.—fil. *in mg. inf. m2 Σ* pau-
 perum Σ regem *om. λ* praedicit *H* 6 et *om. G* 7 ait s. l. λ ,
om. H 8 dicit] ait *DS, om. G* dominus *in t., dūs in mg. m2 H*
 exercitum *Ga.c.λ* 9 acc. λ susc. *cet.* enim *om. H* 10 solis occasum *H*
 occasum eius (*eras.*) Σ nom. magn. est *H* 11 et—sacr. *om. H*
 affertur *P* in nomine meo *H* 12 munda] *add. in omni loco sacri-*
 ficatur *H* (*cf. supra ad l. 11*) essaia λ isaia *H* isayam *S* here-
 miam λ iheremiam *S* ezechihel Σ hiezeciel *G* hiezechi(i *ex e*)hel *P*
 ezechielem ς ; *add. et* ς daniel *GλΣS* danielem ς 13 qui *H* *pr.*
 uel *om. HΣS* 14 uid. mihi λ euang.] *add. explicit reliqua epistulae*
parte omissa H 15 pardum λP pauum *cet.* 16 quadriplex λ 17 alfau. *D*
 albab. λ adfab. Σ principii *S* finem] in fine *S* habens ΣD

obscuritatibus inuoluta, ut apud Hebraeos ipsae partes cum exordio Geneseos ante annos triginta non legantur; quartus uero, qui et extremus inter quattuor prophetas, temporum conscius et totius mundi φιλοστοργ, lapidem praecisum de monte sine manibus et regna omnia subuertentem claro sermone pronuntiat. Daudid, Simonides noster, Pindarus et Alcaeus, 17 Flaccus quoque, Catullus et Serenus, Christum lyra personat et in decacordo psalterio ab inferis excitat resurgentem. Salomon, pacificus et amabilis domini, mores corrigit, naturam docet, ecclesiam iungit et Christum sanctarumque nuptiarum dulce canit ἐπιθαλάμιον. Esther in ecclesiae typo populum 18 liberat de periculo et interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, partes conuiuii et diem celebrem mittit in posteros. Paralipomenon liber, id est instrumenti ueteris ἐπιτομή, tantus ac talis est, ut, absque illo si quis scientiam scripturarum sibi uoluerit adrogare, se ipsum inrideat. per singula quippe nomina iuncturasque uerborum et praetermissae in Regum libris tanguntur historiae et innumerae explicantur euangelii quaestiones. Esdras et Neemias, adiutor uidelicet et con-19 solator a domino, in unum uolumen artantur: instaurant

4 cf. Dau. 2, 34. 45

1 apud GDS istae 5 3 et GP, om. cet. in ·III· profe λ
 4 philoistor λ philosophistor GP philostoricos Σ philostoricus D phylo-
 istoricus S 6 symodines λ noster] inter D pindarius ΣD
 pu(a?)ndanus λ altheus λ 7 catullus S catulus cet. lira ΣDS, Pa.c.
 8 et om. G decacorda D, Gλa.c. psaltyrio λ exercitat λ suscitāt 5
 surgentem λ salamon λΣ 9 domino et am. S domino Σa.c.S
 corr. et λ 10 iugit λ et] ad λ sanctorumque ΣD 11 ΕΠΙ-
 ΘΑΛΑΜΙΟΝ G (add. id est epitalamion) P epith(h s. l. m2) Σ]ala-
 mium ΣDS epy(y ex u)thalamion λ esther G ester λ hester cet. ty-
 pum P, Σa.c. 12 amon λa.c.m2 amas G 13 conuiui λ mittat D
 14 paralipp. S paraly. P paraly(y ex im2)penon Σ paralipiminon λ instr.
 id est λ id om. G instrumentis D epitomen λ et noui Σ
 15 es D, om. λS ut om. G 16 sibi s. l. Σ ibi Ga.c. se] re λ
 17 et] ea λ, om. G praetermissa λ in Reg. libr. om. λ 18 in-
 numere λ innumerabiles cet. eu. expl. S euangeli λ 19 ezdras
 G aestras uero λ ezras P nemias λ auditor λ 20 uno uolu-
 mine λ artatur S coartantur Σ narrantur λ, Pa.c.

templum, muros extruunt ciuitatis; omnisque illa turba populi redeuntis in patriam et discriptio sacerdotum, Leuitarum, Israelis, proselitorum ac per singulas familias murorum et turrium opera diuisa aliud in cortice praeferunt, aliud retinent in medulla.

9. Cernis me scripturarum amore raptum excessisse modum epistulae et tamen non inplesse, quod uolui. audiuimus tantum, quid nosse, quid cupere debeamus, ut et nos quoque possimus dicere: concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore. ceterum Socraticum illud inpletur in nobis: 'hoc tantum scio, quod nescio'. tangam et nouum breuiter testamentum: Mattheus, Marcus, Lucas, Iohannes, quadriga domini et uerum cherubin, quod interpretatur 'scientiae multitudo', per totum corpus oculati sunt, scintillae micant, discurrunt fulgora, pedes habent rectos et in sublime tendentes, terga pennata et ubicumque uolitantia. tenent se mutuo sibique perplexi sunt et quasi rota in rota uoluuntur et pergunt, quocumque eos flatus sancti spiritus duxerit. Paulus apostolus ad septem scribit ecclesias — cetaua enim ad Hebraeos a plerisque extra numerum ponitur —, Timotheum instruit ac Titum, Philemonem pro fugitio famulo

8 Ps. 118, 20 9 cf. Cic. Acad. II 74 12 cf. Ezech. c. 10

1 turba illa λ illa *om.* *DS* 2 discr. λ descr. *cet.* leuitarumque λ et leuitarum Σ israhelis *GP* israhel λ israhelitis ΣDS 3 prosilitorum λ perlitorum *G* ac per sing. *om.* ΣD et] ac ς 4 diuisa] uisa ΣD *pr.* in et praeferunt *om.* λ medula λ 5 scribularumque *G* raptum et *P* excisse λ 6 tamen] tunc *Sa.c.* inpleuisse λ , *Dp.c.m.2* 7 quod—quod *S* debemus λ ut *om.* λ et *om.* *S* 8 desid. *om.* λ 10 tant. hoc Σ 11 mattheus *GP* matheus *cet.* 12 lucas et *GP\Sigma* iohannis λ quadriga *S* cerubym Σ hirubin λ cherub *S* qui λ 14 sunt *om.* *P* scintillas *P* micantibus *G* emicant ς currunt *G* fulgora λP fulgora *cet.* 15 in *om.* *G* pinnata *G* ubicumque λ ubi Σ ubique *cet.* 16 mutuo] motu (*super o scr. or; fort. uoluit* in ortu) λ ibique λ perplexi Σ *alt.* rotam *D* 17 uolitantur *S* spir. sancti Σ 18 perduxerit ΣDS apostolos λ eccl. scr. ς scripsit λ 19 Hebr.] *add.* quae λ 20 ac Tit.] actum *Ga.c.m.2* ac] a λ philom. *P* filom. λ filomenem *S* filim. *D*

deprecatur. super quo tacere melius puto quam pauca dicere. Actus apostolorum nudam quidem sonare uidentur historiam 4 et nascentis ecclesiae infantiam texere, sed, si nouerimus scriptorem eorum Lucam esse medicum, cuius laus est in 5 euangelio, animaduertimus pariter omnia uerba illius languentis animae esse medicamina. Iacobus, Petrus, Iohannes, Iudas 5 septem epistulas ediderunt tam mysticas quam succinctas et breues pariter et longas: breues in uerbis, longas in sententiis, ut rarus non in earum lectione caecutiatur. Apocalypsis 6 Iohannis tot habet sacramenta, quot uerba. parum dixi et pro merito uoluminis laus omnis inferior est; in uerbis singulis multiplices latent intellegentiae.

10. Oro te, frater carissime, inter haec uiuere, ista meditari, nihil aliud nosse, nihil quaerere, nonne tibi uidetur iam hic 15 in terris regni caelestis habitaculum? nolo offendaris in scripturis sanctis simplicitate et quasi uilitate uerborum, quae uel uitio interpretum uel de industria sic prolatae sunt, ut rusticam contionem facilius instruerent et in una eademque sententia aliter doctus, aliter audiret indoctus. non sum tam 2

1 dicere λ scribere *cet.* 2 uidetur son. *S* uidetur λ DS, Σ a.c.m2
 3 si s. l. λ 4 est s. l. Σ 5 animaduertemus *G* Σ pariter *om.* *S*
 animae lang. *codd.* praeter λ 6 medicinam Σ S iohannis λ iudas apo-
 stoli Σ 7 quam *PS* tam *G* Σ D, *om.* λ 8 alt. et] ac *GP* lungas
 utroque loco λ sententis λ 9 rarus] *mut. in gnarus m. rec. G; add.*
 inueniatur qui λ sit qui Σ DS in *om.* Σ DS eorum *P* caecutiatur. *G*
 caecut. λ caecuc. *Pp.c.* caecuciet *S* concutiatur Σ in *ras.* *D* 10 paruum λ
 et pro *GPS* et λ pro Σ D 12 multiplicae Σ 13 meditare Σ a.c.D
 14 quaere λ tibi s. l. λ uidetur *om.* λ hinc *D* 15 habi-
 taculum *ex* habitare *P* nolo—19 ind.] ideo scripturae diuinae simplici
 sermone conscriptae sunt, ut rustica contentione facilius quis euitare
 possit et ne (*eras.*) unam eandem (*add. q in mg. m2*) sententiam aliter
 doctus, aliter audiret indoctus *I* 16 et *om.* Σ D 17 interpretatur λ
 de *om.* *P* prolata Σ DS 18 contentionem Σ D (*cf. supra ad 15 I'*)
 instruent (*sic*) λ instituerent *S* 19 audiret *om.* λ indoctus *ex* doc-
 tus λ non sum—sunt] stultus et petulans est, qui se omnia scriptu-
 rarum sacramenta nosse iactauerit et eorum fructus ad plenum capere,
 quorum radices in caelo sunt *I'* tam *om.* λ

petulans et hebes, ut haec me nosse pollicear et eorum fructus in terra capere, quorum radices in caelo fixae sunt; sed nelle fateor, sed eniti prae me fero: magistrum rennuens comitem spondeo. petenti datur, pulsanti aperitur, quaerens inuenit. discamus in terris, quorum nobis scientia perseueret 5 in caelo.

11. Obuiis te manibus excipiam et, ut inepte aliquid ac de Hermagorae tumiditate effutiam, quidquid quaesieris, tecum scire conabor. habes hic amantissimum tui fratrem Eusebium, qui litterarum tuarum mihi gratiam duplicauit referens hone- 10 statem morum tuorum, contemptum saeculi, fidem amicitiae, amorem Christi. nam prudentiam et eloquii uenustatem etiam 2 absque illo ipsa epistula praeferebat. festina, quaeso te, et haerentis in salo nauiculae funem magis praecide, quam solue. nemo renuntiaturus saeculo bene potest uendere, quae contem- 15 psit, ut uenderet. quidquid in sumptus de tuo tuleris, pro lucro computa. antiquum dictum est: auaro tam deest, quod habet, quam quod non habet. credenti totus mundus diuitiarum 3 est, infidelis autem etiam obolo indiget. sic uiuamus quasi nihil habentes et omnia possidentes. uictus atque uestitus 20

4 cf. Matth. 7, 7 etc. 8 cf. Cic. de inuent. I 8 17 Publilius Syrus 628 Woelfflin 18 *Prou. 17, 6 19 *II Cor. 6, 10 cf. I Tim. 6, 8

1 pr. et] aut Σ habes D 2 in terra λ Σ , om. *cet.* 3 sed—fero GP sed eniti me fero S sedenti me praefero ΣD sedenti me proferre (*ex proferri m2*) λ magistro λ renuens λ Σ 4 dabitur λ aperietur *ex dabitur* λ 5 disc.—caelo] illa studeamus discere in terris, quorum nobis notitia perseueret (*et ex it m2*) in caelis F nobiscum Σ perseuerit $Fa.c.m2\lambda$ 7 obuius te DS obistē λ ut *om.* λ ac *om.* S 8 armagore λ armagori D ermagori Σ effut. (*t ex u*) G effutt. P effuc. S effug. λ effundam ΣD 9 hic λ amantis λ 10 reuerens λ 11 contentum G contentum S 12 eloqui $Ga.c.\lambda$ 13 ipsa *om.* ΣDS proferebat Σ , *om.* λ festino S 14 herenti $\Sigma S, Da.c.m2$ herentem $Dp.c.m2$ soluere λ 15 uendere] uidere $Fa.c.m2\lambda$ contempsit G 16 ut uenderet *om.* F de tuo *om.* λ tuleris λ 18 quam] quem F quod *s. l. m2* Σ non *s. l. m2* D 19 est *om.* P etiam] uno λ obelo λ uiu (*seq. ras. 4 litt.; in mg. m1* amus) λ quasi] tamquam DS 20 adque $G, \Sigma a.c.$ et DS festitus λ

dinitiae Christianorum. si habes in potestate rem tuam, uende; si non habes, proice. tollenti tunicam et pallium relinquendum est. scilicet, nisi tu semper recrastinans et diem de die trahens caute et pedetemptim tuas possessiunculas uendideris, non habet Christus, unde alat pauperes suos. totum deo dedit, qui se obtulit. apostoli tantum nauem et retia reliquerunt: uidua duo aera mittit in gazophylacium et praefertur Croesi diuitiis. facile contemnit omnia, qui se semper cogitat esse moriturum.

2 cf. Matth. 5, 40 5 cf. Matth. 4, 18—22 etc. 7 cf. Marc. 12, 42—44 etc.

1 Christ.] *add.* sunt λϸ si habes—9 morit.] xpm sequi cupiens, si habes in potestate rem tuam, uende (*pr. e ex i m2*), si non habes (*e ex i m2*), magno honore (onere *p.c.m2*) liberatus es. totum enim dō dedit, qui se ipsum (um *ex o m2*) obtulit. facile contemnit omnia, qui se semper cogitat esse moriturum *I* potestatem λ 2 tunicam λ*PΣ* et om. λ relinq.] proiecendum λ 3 nisi] ut *S* crastinans λ de] di λ 4 caute *G* et s. l. *Σ* peditemptim (*edi in ras. m2*) λ pedetemptim *GS, Pa.c.* pedetentim *ϸ* possen(n *s.l.*)siunculas *G* 5 non] nonne λ 6 se] *add.* ipsum *I* (*cf. supra ad l. 1*) *DS, Σp.c.* obtullit λ optulit *DS*; *add.* deo λ tant. nau. *Gλ* nau. tant. *cet.* relinquerunt *Gλ* 7 era *S* hera *D* aerea λ misit *Σ* in] ad *ϸ* gazophilatium *ΣS* gazofilacium *G, D* (*ci ex tici*) gaz(*z ex s*)ofilocium λ 8 cro+esi *G* chroesi *S* crassi λ diuitis λ contempnit λ*S* 9 morturum *Pa.c.*; *add.* amen. explicit eusebi hieronimi ad paulinum praesbyterum campaniae de studio scribaturarum *G*

LIV.

AD FURIAM DE UIDUITATE SERUANDA.

1. Obsecras litteris et suppliciter deprecaris, ut tibi rescribam, immo scribam, quomodo uiuere debeas et uiduitatis coronam inlaeso pudicitiae nomine conseruare. gaudet animus, exultant uiscera, gestit affectus hoc te cupere esse post uirum, quod sanctae memoriae mater tua Titiana multo fuit tempore sub marito. exaudita⁵ sunt preces et orationes eius. inpetrauit² in unica filia, quod uiuens ipsa possederat. habes praeterea generis tui grande priuilegium, quod exinde a Camillo uel¹⁰ nulla uel rara uestrae familiae scribitur secundos nosse concubitus, ut non tam laudanda sis, si uidua perseueres, quam execranda, si id Christiana non serues, quod per tanta saecula gentiles feminae custodierunt.

ε = *Parisinus nou. acq. lat. 446 s. VI* (continet p. 467, 4 in breui—6 adulescentia; 468, 4 honora—6 creatorem; 469, 12 ridiculum—470, 2 sanguine suo; 471, 19 imitare—472, 3 moderatus; 472, 11 non quaeruntur—13 damnatur; 474, 19 non Aetnaei—475, 11 obseruare; 477, 4 nobis non—478, 2 legendum sit).

G = *Neapolitanus VI. D. 59 s. VII* (continet epistulam usque ad p. 480, 16 animos).

K = *Spinaliensis 68 s. VIII.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

Φ = *Guelferbytanus 4156 s. IX—X.*

Ψ = *Augustodunensis 17 A s. X.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

2 ad eufemia (sic) *ε* incipit alia ad furiam eiusdem feliciter *G* ad furiam de uiduitate seruanda cet.; *Hieronymi nomen exhibent tituli in G* (eiusdem) et *D* 3 obsecras *K* obsecro *Φ* litteras *Φ* et om. *Φ* suppliciter *G* scrib. immo rescr. *ς* 6 te cup. om. *Φ* cupire *Dp.c.m.2* post] po *D* 7 ticiano *Φ* temp. fuit *B* 8 eius et or. *D* et om. *Φ* inpetr.] *add.* ut adipisceretur *ς* 9 ipsa uiuens *B* possiderat *KD* possiderat *Φ* 10 camilla *Ψp.c.* camelo *Φ* 11 a nulla *G* secundo *D* concubitus *Ψ* concuuitos *G* concupitos *K* 12 perseueris *K* perseueraueris *Φ* 13 execrando *Φ* 14 custodieris *Φ*

2. Taceo de Paula et Eustochio, stirpis uestrae floribus,
 ne per occasionem exhortationis tuae illas laudare uidear,
 Blesillamque praetereo, quae maritum suum, tuum secuta
 germanum in breui uitae spatio tempora uirtutum multa con-
 5 pleuit. atque utinam praeconia feminarum imitentur uiri et
 rugosa senectus redderet, quod sponte offert adulescentia!
 sciens et uidens in flammam mitto manum: adducentur super-
 cilia, extendetur brachium iratusque Chremes tumido
 desaeuiet ore. consurgent proceres et aduersum epistolam 2
 10 meam turba patricia detonabit me magum, me seductorem
 clamitans et in terras ultimas asportandum. addant, si uolunt,
 et Samariten, ut domini mei titulum recognoscam. certe filiam
 a parente non diuido nec dico illud de euangelio: sine
 mortui sepeliant mortuos suos. uiuit enim, qui credit
 15 in Christo, et, qui in illum credit, debet utique, quomodo
 ille ambulauit, et ipse ambulare.

8 Horat. a. p. 94 12 cf. Ioh. 8, 48 13 *Luc. 9, 60 etc. 14 cf.
 Ioh. 11, 25 15 *I Ioh. 2, 6

1 taceo] decita Φ eusthocio K estochium G eusth(h s.l.)ochiae Ψ
 austochia Φ styripis GK 2 nec Ψ exortationis $Gpr.D\Phi B$
 3 blaes. ζ blesilla quoque Φ secuta germ. (ta ger in ras. m2) B
 secutum Φ 4 in breui—6 adul.] multi iuuenes (es ex is m2) seruietes
 (es ex is m2) deo et caelebriter ex hac luce migratis ita uiam domini
 gressu praepeti cucurrerunt, ut in breui uitae spacium tempora uirtutum
 multa conplerent. adque utinam praeconia iouenum imitentur senes (es
 ex is m2) et rugus ac senectus redderet (et ex it m2), quod sponte offert
 adulescentia (ole ex uli m2) ϵ breui uitae] breuitatis ΦB breuitate D
 brebis atis G (ex brebitatis, uoluit breuis aetatis) uita K spatii D
 5 adque GK utinam] ut in D praeconio Φ praeconomiam (in mg.
 praeconium) Ψ imitentur G imitatur Φ et] ut G 6 sen.—
 flammam] sema Ψ adulesc. GKD adulisc. Φ adulesc. ϵ (ole ex uli
 m2) B 7 flamma GK 8 expenditur Φ cremes G terentianus
 cremes B tremens KDY 9 desaeuit G desiuet Φ delitigat *Horat. l. c.*
 et om. ζ aduersus KDY 10 denotauit G 11 deportandum ζ
 12 et om. D samaritē B samaritan. Φ 13 parentem G non
 om. D sine] add. ut ζ 14 sepelliant G sepiliant K mortuos]
 mortuus K 15 xpm ζ illo D 16 ille] et ille Φ

3. Facessat inuidia, quam nomini Christiano maledicorum
semper genuinus infigit, ut, dum probra metuunt, ad uirtutes
non prouocent. exceptis epistulis ignoramus alterutrum, solaque
2 tuum, sed, si te a uero patre non separat. tam diu scito 5
sanguinis copulam, quam diu ille suum nouerit creatorem;
alioquin Dauid tibi protinus canet; audi, filia, et uide et
inclina aurem tuam et obliuiscere populum tuum
et domum patris tui; et concupiscet rex decorem
tuum, quia ipse est dominus deus tuus. grande prae- 10
mium parentis obliti: concupiscet rex decorem tuum.
3 quia audisti, quia uidisti, quia inclinasti aurem tuam et populi
tui domusque patris oblita es, idcirco concupiscet rex
decorem tuum et dicet tibi: tota pulchra es, proxima
mea, et macula non est in te. quid pulchrius anima, 15
quae dei filia nuncupatur et nullos extrinsecus quaerit ornatus?
credit in Christum et hac ambitione ditata pergit ad sponsum
eundem habens dominum, quem et uirum.

4. Quid angustiarum habeant nuptiae, didicisti in ipsis
nuptiis et quasi coturnicum carnibus usque ad nausiam satu- 20

4 Ex. 20, 12 7 *Ps. 44, 11—12 14 *Cant. 4, 7 20 cf. Num.
11, 20

1 nomine Φ maledictorum *D* male orum *Bp.c.m?* 2 genuinos Φ
infigit] *add.* libor *G* dum *s. l. m?* *K* probra] praua *KY* pro-
brant Φ met(t *s.l.m?*)uant *K* uirtutem *Ka.c.m?* 3 prouocentur
Bar.S que] quae *G*, *om.* *B* 4 causa] causaque Φ nullaque Φ
est *s. l. m?* *K* 5 a uero] aureo Φ patre] a patre Ψ speraret Φ
diu *om.* Ψ cito Ψ 7 alioqui *S* tibi dauid *B* canit *KY* cadet Φ
8 populi tui *G* tuum *om.* *DY* 9 concupiscit *K\Phi* 10 quia] quo-
niam *DB* ipse *om.* Ψ deus *om.* *K* 11 obl. par. *B* parentes
K concupiscit *G\Phi* 12 *pr.* quia] qui Φ aurum Φ tuam *om.* Φ
13 et domus *B* patris] *add.* tui ΨB concupiscit *GK* concupiscit *B*
14 dicit *GK* pulchra *D\Phi* o proxima Φ amica *B* 15 mac. mea Φ
in te non est Φ pulchrius *DB* 16 filia dei *KY* nullus *K* millus Φ
ornatos *Ka.c.m?* amplexus *D* 17 $\chi\rho\omicron$ *KDY* haec *KY* 20 et
om. *G* nauseam *B*

rata es. amarissimam choleram tuae sensere fauces, egressisti
acescentes et morbosos cibos, releuasti aestuantem stomachum:
quid uis rursus ingerere, quod tibi noxium fuit? canis reuer-
tens ad uomitum et sus ad uolutabrum luti. bruta
5 quoque animalia. et uagae aues in easdem pedicas retiaque
non incidunt. an uereris, ne proles Furiana deficiat et ex te 2
parens tuus non habeat pusionem, qui reptet in pectore et
ceruices eius stercore linat? quippini? omnes habent filios,
quae habuere matrimonia, et, quibus nati sunt liberi, suo
10 generi responderunt! exhibuit Ciceronis filius patrem in elo-
quentia? Cornelia uestra, pudicitiae simul et fecunditatis
exemplar, Graccos suos se genuisse laetata est? ridiculum 3
sperare pro certo, quod multos et non habere uideas et, cum
habuerint, perdidisse. cui dimittis tantas diuitias? Christo, qui
15 mori non potest. quem habebis heredem? ipsum, quem et
dominum. contristabitur pater, sed laetabitur Christus; lugebit
familia, sed angeli gratulabuntur. faciat pater, quod uult, de

3 *II Petr. 2, 22

1 amarissima Φ coleram KDB oleram Ψ cholere Φ egicisti Φ
eiecisti D 2 releuasti $K\Phi\Psi$ aestuante K extuantem G astuantem Φ
3 ing. rursus Φ rursum D reuersus DB se uertens Φ 4 suum uom. D
uom. suum B sues Φ ; *add.* lota DB aduolutabunt Φ ad] in
 D , *om.* B uolutabro D (*ex* bol-) B 5 queque Φ peducas G
6 non *om.* G incedunt $K\Phi$ prolis D deficient Φ 7 pariens G
habeant Φ pusionem] portionem $Ka.c.m2\Psi$ regitet Ψ reptitet K
(*pt ex g m2*) 8 ceruicem ζ linant Ψ liniat G (*ex* -atur) $D, Bp.c.m2$
clinat Φ quippini G quippe D quippe ne *cet.* habent *om.* Φ
9 qui G matrimonium Ψ matrimonia Φ liberi] filii B 10 respon-
sierunt Φ exhibuit $K\Phi\Psi B$ fil. cic. D 11 cornilia *ex* cornia Φ
uestre Φ pudicitia Φ 12 exempla $K\Psi$ suos graccos suos Φ
gracchos B graecos D se] si Ψ ridic.—14 diu.] dolendum est non
quaerere homines aeterna, quae certa sunt, et sperare pro certo tempo-
ralia, quae (*add.* et *in mg. m2*) multos (*seq. ras. 2 litt.*) non habere
uideas et, cum habuerint, perdidisse. quod si dixerit quis: cui dimitto
tantas diuitias? responde ϵ ridic.] *add.* est B 13 spectare D
habuere G 14 tant. dim. B dimittes G tantis diuias Φ 15 her.
hab. Φ hab.] habeo inquit ϵ *alt.* quem *om.* $K\Psi$ 16 fam. lug. Ψ
17 gratulantur ϵ glatulabuntur Φ quod] qui ϵ

substantia sua: non es eius, cui nata es, sed cui renata et qui te grandi pretio redemit, sanguine suo.

5. Caue nutrices et gerulas et istius modi uinosa animalia, quae de corio tuo saturare uentrem suum cupiunt. non suadent, quod tibi, sed, quod sibi prosit, et saepe illud 5 obganniunt:

solane perpetua maerens carpere iuuenta

nec dulces natos Ueneris nec praemia noris?

2 ubi pudicitia et sanctitas, ibi frugalitas est; ubi frugalitas, ibi damna seruorum. quidquid non tulerint, sibi ablatum putant 10 nec considerant, de quanto, sed quantum accipiant. ubicumque uiderint Christianum, statim illud e triuio: ὁ Γρακός, ὁ ἐπιθέτης. hi rumores turpissimos serunt et, quod ab ipsis egressum est, ab aliis audisse se simulant, idem auctores et exaggeratores. exin fama de mendacio, quae, cum ad matronas peruenerit et 15 3 earum linguis fuerit uentilata, prouincias penetrat. uideas plerasque rabido ore saeuire et tincta facie, uiperinis orbibus, dentibus pumicatis carpere Christianos. hic aliqua,

2 cf. I Cor. 6, 20 7 Verg. Aen. IV 32—33

1 pr. es om. Φ natus e alt. es] est Φ renata] natus e 2 te] de Φ red. gr. pr. B grande e grando Φ 3 caue] add. ne D gerobas Φ hierulas D stiusmodi G uenenosa Kp.c.m2PB uenata G 4 decori D saturari D tuum B 5 sibi] tibi Φ 6 obgannuunt Ga.r. obianguunt Ya.c.m2 ogganniunt B 7 perpetuo Φ merens codd. capere Φ iuuentas Ψ 8 natos] notus Φ ueneres Φ 9 pud. et] pudicitiae G est add. m2 K 10 damnum Ψ seruulorum G qui quod B tul.] intulerint G sibi] cibi Kp.c.m2 11 sed] ad Φ 12 illum D e] de DΦ triuio] add. stat Φ ὁ Γρακός] ΟΥΡΩΤΙΚΟΣ G ΟΥΡΕΚΟΣ ΚΨ ΟΑΓΡΠΟΑΙΚΟ B ὁ ἐπιθέτης] ΟΕΙΤΙΟΕΤΝC G ΟΕΤΤΙΕΕΤΗC ΚΨ ΟΕΠΙΘΗΤΗ D ΟΕΜΘC Φ WEHEYN C B 13 hii KDB rumor est Φ turpissimi Φ illis B est] add. id G 14 se aud. B se om. Φ iidem G actores B exagger. GΦB exager. cet. 15 exin fama G exim fama K eñ (ex ex m2) infamia B exit (it ex iit D) fama (infamia D) DΦΨ perbenerint (alt. n eras.) G 16 uideasque D 17 et om. ΦΨ tinctas Ψ intincta G extincta Φ orbibus Ψ oribus Kp.c.m2Φ moribus G coloribus DB 18 aliquae Ka.r. alique D

cui circa humeros hyacinthina laena est,
 rancidulum quiddam balba de nare locuta
 perstrepit ac tenero supplantat uerba palato.
 omnis consonat chorus et latrant uniuersa subsellia. iun- 4
 5 guntur nostri ordinis, qui et roduntur et rodunt aduersum
 nos loquaces, pro se muti; quasi et ipsi aliud sint quam
 monachi et non, quidquid in monachos dicitur, redundet in
 clericos, qui patres sunt monachorum. detrimentum pecoris
 pastoris ignominia est, sicut e regione illius monachi uita
 10 laudatur, qui uenerationi habet sacerdotes Christi et non detra-
 hit gradui, per quem factus est Christianus.

6. Haec locutus sum, in Christo filia, non dubitans de pro-
 posito tuo — numquam enim exhortatorias litteras postulares,
 si ambigeres de bono monogamiae —, sed ut nequitiam seruun-
 15 lorum, qui te uenalem portant, et insidias adfinium ac pium
 parentis errorem intellegeres, cui, ut amorem in te tribuam,
 amoris scientiam non concedo dicens aliquid cum apostolo:
 confiteor, zelum dei habent, sed non secundum
 scientiam. imitare potius — crebro enim id ipsum repetam— 2
 20 sanctam matrem tuam, cuius ego quotiens recordor, uenit in

1 Persius I 32—33. 35 18 *Rom. 10, 2

1 humerus *K* umeris Φ hy(i Ψ)acinctina *K\Psi* hy(a s.l.add.m2)cintina
G iacinth(t*B*)ina *DB* hyacintima Φ lena *G.a.c.B*, om. Φ 2 runci-
 dulum *G* trancidulum Φ quoddam *D* lecota Ψ 3 perscrepit
 Ψ perstripet (st ex sc) *K* teneros sublantat *G* 4 consonant Ψ
 corus *G* subsellia *G* 5 ordines $\Phi\Psi$ et rodunt et roduntur *B*
pr. et om. Φ aduersus *D* 6 aliut *K* aliquid *B* 7 non om. Φ
 8 qui] quid Ψ peccoris *B* gregis *D* 9 est ign. *B* regioni Φ
 mon. ill. *D* illius] illud Φ 10 laudanda est *D* ueneratione
 (ex -nes *D*) *KD\Phi* uenerationem Ψ sacerdotis Ψ detrahet *G\Phi*
 12 non s. l. Φ 13 nunc quam Φ exortaturius Φ litt.] aepistulas
 Φ postolaris *K\Phi* 14 ambigeris *K\Phi* sed om. Φ nequitia *D*
 nequitias Ψ 15 portat Ψ ac pium] accipiunt *K\Psi* ac] et *B*
 16 intellegeris *K* et intellegeris Φ amore *D* 17 non om. *G*
 conscede Φ 18 profiteor *K\Psi* caelum Φ habet *Ka.c.m2\Phi\Psi*
 19 imit.—472, 1 Christ.] studeamus imitare uiros illos, quibus et e
 20 quotiensque Φ quoties *G*

mentem ardor eius in Christum, pallor ex ieiuniis, elemosyna
 in pauperes, obsequium in seruos dei, humilitas et cordis
 3 et uestium atque in cunctis sermo moderatus. pater tuus,
 quem ego honoris causa nomino — non quia consularis et patri-
 cius, sed quia Christianus est —, impleat nomen suum et laetetur 5
 filiam Christo se genuisse, non saeculo; quin potius doleat,
 quod et uirginitatem frustra amiseris et fructus perdidideris
 nuptiarum. ubi est maritus, quem tibi dedit? etiamsi ama-
 bilis, etiamsi bonus fuisset, mors finisset omnia et copulam
 4 carnis soluisset interitus. arripe, quaeso, occasionem et fac de 10
 necessitate uirtutem. non quaeruntur in Christianis initia, sed
 finis: Paulus male coepit, sed bene finiuit; Iudae laudantur
 exordia, sed finis proditione damnatur. lege Ezechiel: iustitia
 iusti non liberabit eum, in quacumque die pecca-
 uerit, et impietas inpii non nocebit ei, in quacum- 15
 5 que die conuersus fuerit ab impietate sua. ista est
 scala Iacob, per quam angeli conscendunt atque descendunt,
 cui dominus innititur lassus porrigens manum et fessos ascen-
 dentium gressus sui contemplatione sustentans. sed, sicut
 non uult mortem peccatoris, tantum ut reuertatur et uiuat, 20
 ita tepidos odit et cito ei nausiam faciunt. cui plus dimittitur,
 plus diligit.

4 cf. Cicero Phil. II 30 13 Ezech. 33, 12 17 cf. Gen. 28, 12—13
 20 cf. Ezech. 33, 11 21 cf. Apoc. 3, 16 cf. Luc. 7, 47

1 eius om. ζ $\chi\rho\sigma$ $K\Psi$ elemosyna GD elymosina ε e(ae Φ)le(i $\Phi\Psi$)-
 mosy(i $\Phi\Psi B$)nae $K\Phi\Psi B$ eleemosynae ζ 2 et om. ζ uest. et cord. ζ
 3 et om. Φ uestigium Φ adque εGK sermo om. Φ mode-
 ratius $\Psi a. r.$ decoratus ε 4 quia om. Φ 5 et om. ζ 6 $\chi\rho\sigma$ se fil.
 gen. D $\chi\rho\iota n$ Φ se om. $G\zeta$ gen. $\chi\rho\sigma$ ζ saeculum Φ 7 amiserit
 $Kp. c.$ perierit B 9 fuisse Φ mors finisset s. l. K finisset K
 finis et D rapuisset ζ 10 int. solu. B occass. $Gp. c.$ occans. K
 11 necessitatem $Ka. c. \Phi$ 12 fines G incepit B Iudae—damn.
 in $mg.$ inf. K 13 exordia] initia $K\Psi$ hiezechiel Ψ in hiezechihel
 D ezechielem ζ 14 liberauit $G\Phi$ in om. D quicumque D
 16 ista] ita Φ 17 consc.] ascendunt D 18 lapsis DB fessus Φ
 19 gradus ζ 20 se uertatur D conuertatur ζ et] ut Φ 21 nau-
 sam G nausium Φ nauseam B

7. Meretrix illa in euangelio baptizata lacrimis suis et crine. quo multos ante deceperat, pedes domini tergente seruata est. non habuit crispantes mitras nec stridentes calceolos nec orbes stibio fuliginatos, quanto foedior, tanto pulchrior. quid
 5 facit in facie Christianae purpurissus et cerussa? quorum alterum ruborem genarum labiorumque mentitur, alterum candorem oris et colli: ignes iuuenum, fomenta libidinum, inpudicae mentis indicia. quomodo flere potest pro peccatis 2
 suis, quae lacrimis cutem nudat et sulcos ducit in facie?
 10 ornatus iste non domini est, uelamen istud antichristi est. qua fiducia erigit ad caelum uultus, quos conditor non agnoscat? frustra obtenditur adulescentia et aetas puellaris adseritur; uidua, quae marito placere desiuit et iuxta apostolum uere uidua est, nihil habet necessarium nisi perseuerantiam. memi- 3
 15 nit pristinae uoluptatis, scit, quid amiserit, quo delectata sit: ardentes diaboli sagittae ieiuniorum et uigiliarum frigore restringendae sunt. aut loquendum nobis est, ut uestiti sumus, aut uestiendum, ut loquimur. quid aliud pollicemur et aliud ostendimus? lingua personat castitatem et totum corpus praefert
 20 inpudicitiam.

8. Hoc quantum ad habitum pertinet et ornatum. ceterum uidua, quae in deliciis est, — non est meum, sed apostoli — uiuens mortua est. quid sibi uult hoc, quod ait: uiuens mortua est? uiuere quidem uidetur ignorantibus et non

1 cf. Luc. 7, 37—50 13 cf. I Tim. 5, 3 22 I Tim. 5, 6

1 mer.] maria *B* 2 multis *Y* pedis (dis s. l.) *K* tergens *DB*
 saluata *D* 3 mytras *G* calciolos *D* calceolas *Y* calceilos (uoluit
 calciolos) *Bp.c.m?* alt. nec om. *G* 4 orbis *K* (ex urbis) *Φ* fu(ex o m 2)-
 liginatus *K* fugilinos *Φ* faedior *YB* fedior *GD* tanto om. *G*
 pulchrior *D* 5 caerussa *KY* 6 roborem *KΦY* 7 colle *Φ* ignis
KDY igne *Φ* 9 sulcus *Ka.c.Φ* deducit *G* faciem *D* 11 agnosce
DY agnoscit *Φ* 12 ostenditur *D* adulisc. *ΦY* adolesc. *B* 13 uere]
 quae uere *Y* 15 quo] quod *D* quid *G* 16 diabuli *Φ* zabuli *KY*
 rigore *G* 17 restringendae *B* extingunde *Φ* ut] et *Ka.c.m 2Y* 19 per-
 contat *G* profert *DB* preest *Φ* 20 inpudicitia *G* 21 hac *Φ*, om. *B*
 22 diuitiis *D* 23 quid—est] spat. uac. in *Φ* hoc om. *B*

esse peccato mortua, sed Christo, quem secreta non fallunt,
 2 mortua est. anima enim, quae peccauerit, ipsa morietur. quorundam hominum peccata manifesta sunt
 praecedentia ad iudicium, quosdam autem et subsequuntur. similiter et facta bona manifesta sunt
 5 et, quae aliter se habent, abscondi non possunt. quod dicit, istius modi est: quidam tam libere et palam peccant,
 ut, postquam eos uideris, statim intellegas peccatores; alios
 3 autem, qui callide occultant uitia sua, ex sequenti conuersatione cognoscimus. similiter et bona apud alios in propatulo
 10 sunt, in aliis longo usu discimus. quid ergo necesse est nos iactare pudicitiam, quae sine comitibus et adpendiculis suis,
 continentia et parcitate, fidem sui facere non potest? apostolus macerat corpus suum et animae subicit imperio, ne, quod
 aliis praecipit, ipse non seruet: et adulescentula feruente cibus
 15 corpore de castitate secura est?

9. Neque uero haec dicens condemno cibos, quos deus creauit ad utendum cum gratiarum actione, sed iuuenibus et puellis incentiua esse adsero uoluptatum. non Aetnaei ignes,
 non Uulcania tellus, non Ueseus et Olympus tantis ardoribus
 20

1 cf. Rom. 6, 11 2 Ezech. 18, 4 3 I Tim. 5, 24—25 13 cf. I Cor. 9, 27 17 *I Tim. 4, 3

2 enim *om.* ζ 3 quor.—iud. *bis* Ψ 4 et *om.* *D* subsec. *DB*
 5 sim.—possunt *om.* *D* sim.] *add.* autem *B* 6 et—possunt
om. *G* habent] *add.* et Φ possunt] sunt Φ 7 quid Φ
 dicitis *Ka.c.* Ψ huius *B* 9 callidae *KD* ex] et Φ 10 ignuscimus Φ
 sim.—disc. *in mg.* *B* et bona apud alios in propatula
praeter tula in ras. m2 B aliquos *D* 11 usi Φ uos *D* 12 appendiculis *G*
 adpendicibus *K\Psi* ad(p)pendiciis (*s in ras. m2 B*) *D\Phi B* 13 continentiae Ψ
 et *om.* Ψ parcitatem *G* 14 subicit *bis* Φ 15 alios Φ
 praecepit *G* ipsi Φ adulisc. $\Phi\Psi$ adolesc. ζ 17 hoc *Ba.c.m2*
 contemno *Kp.c.m2\Phi* contempno *B* 19 adsero esse *GD* aufero ζ
 uoluptatum *s. l. K* uoluntatum Ψ aethinei (*pr. i eras.*) ϵ aetnei *K*
 aethnei Ψ ethnei *D* etnici Φ ethnae *GB* ignes *ep.c.G* ignis *cet.*
 20 uulgania Φ bulcania *GD* uulcani ϵ ueseus ϵ (*eu in ras.*) *B*
 uaesulus *K* (*lus ex luus*) uaesolus Ψ uesubius Φ besubius *G* (*be ex ue*
m2) *D* et *Ol.*] olympusque ϵ olympus *GKD\Phi\Psi B*

aestuant, ut iuueniles medullae uino plenae, dapibus inflam-
matae. auaritia calcatur a plerisque et cum marsuppio depo- 2
niture; maledicam linguam indictum emendat silentium; cultus
corporis et habitus uestium unius horae spatio commutatur;
5 omnia alia peccata extrinsecus sunt et, quod a foris est, facile
abicitur: sola libido insita a deo ob liberorum creationem, si
fines suos egressa fuerit, redundat in uitium et quadam lege
naturae in coitum gestit erumpere. grandis ergo uirtutis est 3
et sollicitae diligentiae superare, quod natus sis in carne,
10 non carnaliter uiuere, tecum pugnare cottidie et inclusum
hostem Argi, ut fabulae ferunt, centum oculis obseruare. hoc
est, quod apostolus uerbis aliis loquebatur: omne pecca-
tum, quod fecerit homo, extra corpus est; qui au-
tem fornicatur, in corpus suum peccat. aiunt medici 4
15 et qui de humanorum corporum scripsere naturis praecipueque
Galenus in libris, quorum titulus est περι ὀργισμῶν, puerorum
et iuuenum ac perfectae aetatis uirorum mulierumque corpora
insito calore feruere et noxios esse his aetatibus cibos, qui
calorem augeant, sanitatique conducere frigida quaeque in esu

12 *I Cor. 6, 18 16 cf. Galenus ὀργισμῶν λόγων I 11. V 5

1 aestuabat *KΨ* ut] et *K* iuuenales *DΨ* iuuenalis *KΦ* plenae
add. et *D* 2 marsupio *ΦB* marsuppiū ε deponetur ε 3 male-
dica lingua *Φ* indicto *Ψ* in dictu *Φ* silentio *Ψ* deponitur
cultus *Φ* 4 corporum *Φ* uestium *om.* *Φ* un. hor. sp. *om.* ε
ore spacium *Φ* 5 quo *Φa.c.* a *KΨ*, *om. cet.* 6 obicitur *D*
abicitur *εa.c.m2* ob] ad *B* procreationem *εD* 7 egraea *K*
redundet *D* legem *GΦ* 8 erumpe se ε ergo *exp.* ε igitur *ς*
uirtus *εa.c.m2GB* 9 quo *D* nata *DΨ, Bp.c.m2* sit *εa.c.m2*
carnem *Ka.c.* 10 cotidie pugnare *B* cotidie *KD, Ψa.c.B* quotidie
ep.c.m2 11 arce *ex* arci *m2ε* agi *G* argui *D* arguere *Φ* ut] et *Φ*
obsequare *Φ* haec *Φ* 12 quod] et *Φ* aliis uerbis *D* loquitur
Ka.c.m2Ψ omni *K* quodcumque *B* 15 corporum *in mg. m2 B*
corpore *D* 16 gallenus *Ψ* galienus *Kp.c.m2Dp.c.B* gaielenus *Φ* est
om. ς HEPI *KΨ*, spat. uac. in *Φ* ΥΠΙΕΝΟΝ *D* ΥΣΙΕΙΝΩΝ *G*
ΥΠΙΕΙΝΑΝ *KΨ*, spat. uac. in *Φ* 17 et] ac *B* ac] a *D* pro-
uocete *D* mulierum quae *Kp.c.m2* 18 noxios] noxillus *Φ* cibus
K, om. Φ 19 concedere *D* esum *G*

et potu sumere, sicut e contrario senibus, qui pituita laborent
 5 et frigore, calidos cibos et uetera uina prode esse. unde et
 saluator: adtendite, inquit, uobis, ne forte adgrauentur
 corda uestra in crapula et ebrietate et curis huius
 uitae. et apostolus: uino, in quo est luxuria. nec
 mirum hoc figulum sensisse de uasculo, quod ipse fabricatus
 est, cum etiam comicus, cuius finis est humanos mores
 nosse atque describere, dixerit: sine Cerere et Libero
 friget Uenus.

10. Primum igitur, si tamen stomachi firmitas patitur,
 donec puellares annos transeas, aquam in potum sume, quae
 natura frigidissima est, aut, si hoc inbecillitas prohibet, audi
 cum Timotheo: uino modico utere propter stomachum
 2 et frequentes tuas infirmitates. deinde in ipsis cibis
 calida quaeque deuita; non solum de carnibus loquor, super
 quibus uas electionis profert sententiam: bonum est uinum
 non bibere et carnem non manducare, sed etiam in
 15 ipsis leguminibus infantia quaeque et grauia declinanda sunt —
 nihilque ita scias conducere Christianis adolescentibus ut esum
 holerum, unde et in alio loco: qui infirmus est, ait,
 20

3 *Luc. 21, 34 5 Eph. 5, 18 8 Terent. Eun. 732 13 *I
 Tim. 5, 23 16 cf. Act. 9, 15 *Rom. 14, 21 20 *Rom. 14, 2

1 et in potu sumere *G* et sumere et potum Φ e] et Φ pituita
praeter pi s. l. *K* laborent *GK* laborem Φ laborant *cet.* 2 calli-
 dos Φ cibis *K* uina uetera *D* ueterana *B* prode esse *GK*
 prodesset *cet.* *tert.* et *om.* *B* 3 saluator e (e *eras.*) *G* uobis *ex*
uos *K* grauentur *DB* 4 corda] corpora *D* ebr.] in ebr. *D* *alt.* et—
 uitae *om.* *D* 5 uita est Φ uino *GD* uinum *cet.* nolite inebriari uino ζ
 7 comicos *K* hoc comicus *D* humanus *K* 8 describere *K\Phi\Psi* 9 fri-
 gere *D* 10 primum] librum primum Φ tamen *om.* *D* infirmitas *B*
 11 potu *D* putum *K* 12 naturae *G\Phi* frigidissimae *G* 13 prop *K*
 stomachum *G* sthomaicum *K* stomachom *D\Phi a. c.* 15 callida Φ 16 et
 bonum Φ non mand. carn. et non bib. uin. *D* 18 leg.] uolumini-
 bus Ψ 19 scias ita *B* condecere *D* adulisc. *D\Psi* aduliscentulus
 (*sic*) Φ adolesc. ζ ut] et Φ 20 olerum *Da. c. \Psi* in s. l. *G*
 ait qui inf. est *D*

holera manducet — ardorque corporum frigidioribus epulis
 temperandus est. si autem tres pueri et Daniel leguminibus 3
 uescebantur, pueri erant necdum ad sartagine[m] uenerant, in
 qua rex Babylonius senes iudices frixit. nobis non corporum
 5 cultus, qui in illis — excepto priuilegio gratiae dei — ex huiusce
 modi cibis enituerat, sed animae uigor quaeritur, quae carnis
 infirmitate fit fortior. inde est, quod nonnulli uitam pudicam 4
 adpetentium in medio itinere corruunt, dum solam abstinentiam
 carni[m] putant et leguminibus onerant stomachum, quae
 10 moderate parceque sumpta innoxia sunt. et ut, quod sentio,
 loquar, nihil sic inflammat corpora et titillat membra genitalia
 nisi indigestus cibus ructusque conuulsus. malo apud te, filia, 5
 uerecundia parumper quam causa periclitari. quidquid semi-
 narium uoluptatum est, uenenum puta. parcus cibus et semp[er]
 15 uenter esuriens triduanis ieiuniis praefertur et multo melius
 est cottidie parum quam raro satis sumere. pluuia illa optima
 est, quae sensim descendit in terras; subitus et nimius imber
 praeceps arua subuertit.

2 cf. Dan. 1, 12. 16 4 cf. Hier. 36 (29), 22 5 cf. Dan. 1, 15

1 olera *DΨ* manducant *Φ* frigidioris *Φ* 2 si] sic *ς* daniel
DΦΨ 3 sarthagine[m] *G* 4 babil. *ΦB* babill. *Ψ* babylonis *G*
 senex *Φ* senix *KΨ* nobis—6 enit.] in seruo dei non corporis cultus *ε*
 corporis *εB* 5 gratia *Φ* 6 enituerit *Φ* penituerat *Dp.c.m2* animi *Ψ*
 qui *Ψ* ob (*ex o m2*) quae *G* 7 firmior *Φ* inde—11 loquar *om. ε*
 unde *B* pud. uit. *Φ* 8 in *om. Φ* corruunt *Ga.c.Φ* solam et *Φ*
 9 stomachum *GB, Ka.c.* sthomaticum *Kp.c.* 10 moderata *D* inn.]
 noxia *G* (non *add. m1*) ut quod] hoc quod *KΨ* quod ut *B* sen-
 tior *Φ* 11 gen. membra *B* 12 nisi] quomodo *ε* sicut *D, B in ras. m2*
 ruptusque compulsus *G* malo—pericl. *om. ε* mallo *G* malui *Φ*
 aput *G* 13 uerecundiā *B* casu *D* pereclitaris *K* pericliteris *Ψ*
 periclitati *D* 14 uoluptatis *D* uen. puta] ut ueninum (*corr. m2*)
 uitandum est *ε* cibus] igitur (*exp.*) cybus (*corr.*) *ε* uenter semper
ες 15 praefertur *ep.c.Ψ* et *add. m2 ε* multum *εa.c.m2* 16 cot.
KDΨB quot. *ep.c.m2* raro] rarum *ε* 17 in terras desc. *B* descendit
εa.c.m2KΦΨ terris *D* terram *ς* imber *om. ε* 18 in praeceps
ε, Bp.c.m2 arba *G* saxa *KΨ*

11. Quando comedis, cogita, quod statim tibi orandum, ilico legendum sit. de scripturis sanctis habeto fixum uersuum numerum; istud pensum domino tuo redde nec ante quieti membra concedas, quam calathum pectoris tui hoc subtegmine inpleueris. post scripturas sanctas doctorum hominum tractatus 5 lege, eorum dumtaxat, quorum fides nota est. non necesse habes aurum in luto quaerere: multis margaritis unam redime margaritam. sta iuxta Hieremiam in uis pluribus, ut ad illam 2 uiam, quae ad patrem ducit, peruenias. amorem monilium atque gemmarum sericarumque uestium transfer ad scientiam 10 scripturarum. ingrediere terram repromissionis lacte et melle manantem, comede simillam et oleum, uestire cum Ioseph uariis indumentis, perforentur aures tuae cum Hierusalem sermone dei, ut pretiosa ex illis nouarum segetum grana 15 dependeant. habes sanctum Exsuperium probatae aetatis et fidei, qui te monitis suis frequenter instituat.

12. Fac tibi amicos de iniquo mammona, qui te recipiant in aeterna tabernacula. illis tribue diuitias tuas, qui non Phasides aues, sed cibarium panem coemant, qui famem expellant, non qui augeant luxuriam. intellege super egenum et 20 2 pauperem. omni petenti te da, sed maxime domesticis fidei: nudum uesti, esurientem ciba, aegrotantem uisita. quotiens-

8 cf. Hier. 6, 16 11 cf. Ex. 3, 8 etc. 12 cf. Gen. 37, 3
17 cf. Luc. 16, 9 20 cf. Ps. 40, 2 21 *Luc. 6, 30 cf. Gal. 6, 10
22 cf. Matth. 25, 35—45

1 or. tibi *B* tibi *s. l. m2 K* 2 ilico] *add. et s* 3 tuo *om. G*
quieti *om. G* 4 calatum (calculus *D*) *codd.* subtegmine *DΦ* 5 repleueris *B* 6 dumt.] *taxat Φ* 7 habes *bis Φ* multas de margaritis *D*
8 sta] *ista Ka.c. istam Ψ* *iher. B ier. s* illa *D* 9 patriam *GB*
perducit *G* 10 sententiam *Φ* 12 *sim. et ol. com. G* simillam *D*
simillam Ψ 13 ierusalem *B* 14 sermonem *K* 15 exuperium *GDB*
16 instruat *Φ* 17 mammona *GDF* te *om. G* 18 tuas *om. D*
19 phasidis *B* fastidiis *Φ* phasides *cet.* aues] *uaues Φ* habes *G* pane *D*
coemant *G, Ka.c. m2 Ψ* comedit *B* comedant *cet.* expellat *Φ* 20 augeat *ΦΨ* luxor. *KΦΨ* int.] *add. et G* 21 petenti *Φ* maxima
ad domesticos *Φ* 22 cibo *Φ*

cumque manum extendis, Christum cogita. caue, ne mendicante domino tuo alienas diuitias augeas.

13. Iuuenum fuge consortia. comatulos, comptos atque lasciuos domus tuae tecta non uideant. cantor pellatur ut
 5 noxius; fidicinas et psaltrias et istius modi chorum diaboli quasi mortifera sirenarum carmina proturba ex aedibus tuis. noli ad publicum subinde procedere et spadonum exercitu
 10 praeunte uiduarum circumferri libertate. pessimae consuetudinis est, cum fragilis sexus et inbecilla aetas suo arbitrio abutitur et putat licere, quod libet. omnia quidem licent,
 15 sed non omnia expediunt. nec procurator calamistratus nec formosus conlactaneus nec candidulus et rubicundus adsecula adhaereant lateri tuo: interdum animus dominarum ex ancillarum habitu iudicatur. sanctarum uirginum et uiduarum societatem adpete et, si sermocinandi cum uiris incumbit
 20 necessitas, arbitros ne deuites tantaque confabulandi fiducia sit, ut intrante alio nec pau eas nec erubescas. speculum mentis est facies et taciti oculi cordis fatentur arcana. uidimus
 25 nuper ignominiosum per totum orientem uoluisse: et aetas

10 I Cer. 6, 12

1 manus *KΨ* extendes *G* mendicantem *K, Da.c.* mendicando *Dp.c.*
 2 dom.] *add.* deo *ς* alienis diuitiis *B* aureas *Φ* tuas augeas *B* 3 comatulos *D* comatulas *Φ* comtos *G* comptus *D* comtus *Φ* 4 lasciuus *DΦ* pellantur *D* 5 noxium *G* psaltr. *B* psalter. *GDΦ* psaltricias *K* (ia *ex i m2*) *Ψ* eorum *G* diabuli *Φ* zabuli *KΨ* 6 syren. *Gp.c.m2D* si**rin. *K* seren. *ΦΨ* sedibus *G* suis *Ψ* 7 ispadonum *G* exercitum *K* 8 libertatem *GKΦΨ, Da.r.* 9 inbecillis *D* aetate *Φ* 10 adutitur *Φ* libet *GΦ* non libet *D* non licet *KB, Ψ* (e *ex ea*) licent] libet *Φ* 11 non *om.* *Φ* procuretur *Ψ* calamistrus *B* 12 formosus *GK* candidus *GB* 13 adsec. *Ψ* adsaec. *GKΦ* assec. *B* assecla *ς*, *om.* *D* adhaereat *ς* 14 sanctorum *Ka.c.Ψ* et] ad *Φ* 15 incubuerit *ς* incumuit *G* 16 arb.—fid. *in mg. inf.* *K* arbitror *D* diuites *KD* diuitas *Φ* debites *G* tantamque *G* tanteque *Φ* 17 *pr.* nec] non *D* 18 tacito *DΦ* fateantur *K* archana *GDΨB* uidemus *KΨ* 19 ign.] *add.* quendam *ς* per toto (tota *K*) oriente *GKΦ* per totam orientem *Ψ* uoluisse *D*; *add.* rumore *ς*

et cultus et habitus et incessus, indiscreta societas, exquisi-
 tae epulae, regius apparatus Neronis et Sardanapalli nuptias
 loquebantur. aliorum uulnus nostra sit cautio; pestilente
 flagellato stultus sapientior erit. sanctus amor inpa-
 4 rior iudicat de priori. fieri quidem non potest, ut absque
 morsu hominum uitae huius curricula quis pertranseat, malo-
 rumque solacium est bonos carpere, dum peccantium multitu-
 dine putant culpam minui peccatorum; sed tamen cito ignis
 stipulae conquiescit et exundans flamma deficientibus nutri- 10
 mentis paulatim emoritur. si anno praeterito fama mentita
 est aut, si certe uerum dixit, cesset uitium, cessabit et rumor.
 5 haec dico, non quo de te sinistrum quid metuam, sed quo
 pietatis affectu etiam, quae tuta sunt, pertimescam. o si uideres
 sororem tuam et illud sacri oris eloquium coram audire 15
 contingeret, cerneres in paruo corpusculo ingentes animos,
 audires totam ueteris et noui testamenti supellectilem ex
 illius corde feruere. ieiunia pro ludo habet, orationem pro
 deliciis. tenet tympanum in exemplum Mariae et Pharaone
 submerso uirginum choro praecinit: cantemus domino; 20
 gloriose enim magnificatus est, equum et ascen-
 6 sorem deiecit in mare. has docet psalterias Christo, has
 fidicinas erudit saluatori. sic dies, sic nox ducitur et oleo ad

3 Prou. 19, 25 14 cf. Verg. Aen. IV 298 16 cf. Verg. Georg.
 IV 83 20 Ex. 15, 1

1 incessu *G*; *add.* et *GD* exquaesitae *KΦ* 2 adparatus *G* sard-
 dinapalli *G* sardanapali *ς* 3 cautio] *s. l. add.* curatio *m2 D* pesti-
 lentes *D* pestilentiae *Φ* 4 stultus] sapiens *Φ* 5 obr. *GΨ* 6 priore
KΨ 7 morsum *K, Ψa.r.* 8 est *om. K, in mg. m2 Ψ* multitudinem
GKΨ 9 culpa *KΨ* 12 cessit *K* cessauit *GD* 13 quo *GK* quod *cet.*
 quid *sin. G* aliquid *KPD* quo *G, Ka.c.m2, om. Φ* quod *cet.* 14 adf. *G*
 tota *Φ* tua *B* uideris *KDΨ, Ba.c.m2* 15 choram *Φ* quorum *D*; *add.* te *ς*
 16 paruulo *ς* animas *Φ* ani- (*reliqua epistulae parte amissa*) *G* 17 supp.
DΦ superlectilem *B* 18 ludo] edulio *K in mg. m2 (in t. ludo m1) B*
 19 timp. *ΨB* exemplo *KΨ* faraone *KΨ* 20 merso *ς* submersum *K*
 domino] *δ B* 21 est *add. m2 K* 22 proiecit *DΦ* mari *K* psalterias
DΦ psaltericias *KΨ* xpos *Φ* 23 fidicinos *Φ* saluatoris *Kp.c.m2Φ*

lampadas praeparato sponsi expectatur aduentus. imitare ergo et tu consanguineam tuam: habeat Roma, quod angustior urbe Romana possidet Bethleem.

14. Habes opes, facile tibi est indigentibus uictus subsidia ministrare. quod luxuriae parabatur, uirtus insumat; nulla nuptias contemptura timeat egestatem. redime uirgines, quas in cubiculum saluatoris inducas, suscipe uiduas, quas inter uirginum lilia et martyrum rosas quasi quasdam uiolas misceas; pro corona spinea, in qua mundi Christus delicta portauit, talia sarta compone. laetetur et adiuuet uir nobilissimus, pater tuus; discat a filia, quod didicerat ab uxore. iam incauit caput, tremunt genua, dentes cadunt et frontem obscenam rugis arat, uicina est mors in foribus, designatur rogos prope: uelimus nolimus, senes sumus. paret sibi uiaticum, quod longo itinere necessarium est. secum portet, quod inuitus dimissurus est, immo praemittat in caelum, quod, ni cauerit, terra sumptura est.

15. Solent adulescentulae uiduae, quarum nonnullae abierunt retro satanan, cum luxuriatae fuerint in Christo, subantes dicere: 'patrimoniolum meum cottidie perit, maiorum hereditas dissipatur, seruus contumeliose locutus est, imperium ancilla

1 cf. Matth. 25, 1—13 9 cf. Ioh. 19, 5 etc. 12 Verg. Aen. VII 417
18 cf. I Tim. 5, 15 19 cf. I Tim. 5, 11

1 lampades Ψ lampadaes B 2 consanguinitatem B angustior D
urbein K 3 romę D roma $Bp.r.$ romanam K romane Φ possedit D
bethlem Φ belleem B 4 opus Ψ ind.] add. tribuere in *mg.* $m1$ B
uicto Φ 5 min. *om.* B luxor. $K\Phi\Psi$ nullam $Bp.c.m2s$ 6 ege-
state K 7 cubiculo Φ salu.] regis s 8 uirgines D lilia]
uidua Ψ 9 xps mundi s 10 adi. uir] adiuuetur DB 12 fronte D
13 obscena D obscenis Φ ob senium s arata $D, Bp.c.m2$ est eras. B
14 disign. Φ dissign. K senes sumus *om.* Φ senescimus s 15 itineri s
17 ni (nisi $Kp.c.m2\Psi$) cauerit $K\Psi B$ negauerat (at *ex it*) Φ si necauerit D si negauerit s 18 adulisc. Φ adolesc. ΨB 19 retro $Ka.c.m2\Psi$;
add. post $Kp.c.m2D\Phi B$ sathanā (h *exp.*) B subantes D suantes
 Φ sudantes B solentes $K\Psi$ nubentes s 20 cott. $\Phi\Psi$ cot. *cet.* perit]
pariem Φ 21 contumelias (a *ex u m2*) elocutus (e *exp.*) K

neglexit. quis procedet ad publicum? quis respondebit pro
 agrorum tributis? paruulos meos quis erudiet? uernulas quis
 2 educabit? et hanc — pro nefas! — causam opponunt matrimonii,
 quae uel sola debuit nuptias impedire. superducit mater filiis
 non uetricum, sed hostem, non parentem, sed tyrannum. inflam- 5
 mata libidine obliuiscitur uteri sui et inter paruulos suas
 miseras nescientes lugens dudum noua nupta componitur.
 quid obtendis patrimonium, quid superbiam seruulorum?
 confitere turpitudinem. nulla idcirco ducit maritum, ut cum
 marito non dormiat. aut si certe libido non stimulat, quae 10
 tanta insania est in morem scortorum prostituere castitatem,
 ut augeantur diuitiae et propter rem uilem atque perituram
 3 pudicitia, quae et pretiosa et aeterna est, polluatur? si habes
 liberos, nuptias quid requiris? si non habes, quare expertam
 non metuis sterilitatem et rem incertam certo praefers pudori? 15
 scribuntur tibi nunc sponsales tabulae, ut post paululum
 testamentum facere compellaris. simulabitur mariti infirmitas
 et, quod te morituram facere uolet, ipse uicturus faciet. aut
 si euenerit, ut et de secundo marito habeas filios, domestica
 pugna, intestinum proelium. non licebit tibi amare liberos 20
 nec aequis aspicere oculis, quos genuisti. clam porriges cibos,
 inuidebit mortuo et, nisi oderis filios, adhuc eorum amare
 4 uideberis patrem. quodsi de priori uxore habens sobolem te
 domum introduxerit, etiamsi clementissima fueris, omnes
 comoediae et mimographi et communes rhetorum loci in 25

1 procedit *KΦΨ* 2 agri *B* enutriet *KΨ*; *add.* et *D* uern.]
add. meas *KΨB* 3 matrimonio *Ba.c.m.2* matronio *Ψ* 5 nutricum *D*
 nutricium *ς* inflammate *Φ* 6 uteri] uiri *B* suos *Φ* 8 opten-
 des *Φ* matrimonium *B* superbia *Φ* 9 mar. duc. *ς* 10 certo *Φ*
 11 more *ΦΨ* schortorum *K, Φp.c.* 13 quae et] quae *D* quae et
 quae *Φ* *alt.* et] est et *Φ* terrena *Ka.c.m.2Ψ* 14 quid] cur *Φ*
 expertam *Ψ* spertam *K* experte *Φ* experta *DB* 15 metues *K* 18 ma-
 ritura *Φ* ipsi *K* 19 et de] de *Da.c.ΦB* ex *ς* dom.] *add.* oritur *ς*
 21 porrigis *KD* 23 priore *KΨ* sob. hab. *ς* subolem *K* do-
 mum te *ς* te] et *Kp.c.m.2* 24 omne *D* 25 comediae *DΦB*
 comoedi *ς* mimografi *KΦ* mimograui *D* rethorum *codd.* luci *B*
 ioci *Ψ*

nouercam saeuissimam declamabunt. si priuignus languerit et condoluerit caput, infamaberis ut uenefica. si non dederis cibos, crudelis, si dederis, malefica diceris. oro te, quid habent tantum boni secundae nuptiae, ut haec mala ualeant
5 compensare?

16. Uolumus scire, quales esse debeant uiduae? legamus euangelium secundum Lucam: et erat, inquit, Anna prophetissa, filia Phanuel de tribu Aser. Anna interpretatur 'gratia', Phanuel in lingua nostra resonat 'uultum dei',
10 Aser uel in 'beatitudinem' uel in 'diuitias' uertitur. quia ergo ab adolescentia usque ad octoginta quattuor annos uiduitatis onus sustinuerat et non recedebat de templo dei diebus ac noctibus insistens ieiuniis et obsecrationibus, idcirco meruit gratiam spiritalem et nuncupatur filia uultus dei et atais
15 beatitudine diuitiisque censetur. recordemur uiduae Sareptenae, 2 quae et suae et filiorum saluti Heliae praetulit famem et ipsa nocte moritura cum filio superstitem hospitem relinquebat malens uitam perdere quam elemosynam et in pugillo farris seminarium sibi messis dominicae praeparauit. farina seritur
20 et olei capsaces nascitur. in Iudaea frumenti penuria — granum enim tritici ibi mortuum fuerat — et in gentium uiduae olei fluentia manabant. legimus Iudith — si cui tamen placet 3 uolumen recipere — uiduam confectam ieiuniis et habitu lugubri sordidatam, quae non lugebat mortuum uirum, sed squalore

7 Luc. 2, 36 11 cf. Luc. 2, 37 15 cf. III Reg. 17, 8—24
20 cf. Ioh. 12, 24 22 cf. Iud. c. 8—16

7 lucan *D* et *om.* *DB* 8 phanuhel *utroque loco D*, *altero loco Φ*
fanuel *utroque loco KΨ* 9 in *om.* *B* 10 ergo] igitur *ς* 11 ad
om. *Φ* octuagisimo quarto anno *Φ* 12 sustinuit *D* 13 in iei. *D*
orationibus *D* 14 spiritualement *uel* specialement *ς* nuncupari *B* attai
nis *Ψ* atai *B* ab atais *ς* 15 sarrept. *Ψ* sarapt. *Φ* sareptanae *ς*
16 eliae *ς* protulit *Φ* *tert. et]* et in *D* ut in *ς* 17 filia *Φ* relin
queret *ς* 18 elemosi. *B* helemosy. *D* ely(i)*Ψ* mosy(i)*Φ*. *KΦΨ* pugilla
Φ pugillum *K* faris *Ψ* farinae *B* 19 mensis *Ψ* mensae *B* farinae *Ψ*
20 frum.] *add.* est *ς* *paen.* *KΦ* *poen.* *D* 21 enim *om.* *D* uiduae
(*sc. terra*)] uidua *DB* 22 in iudith *DΨ* 23 confecta *D*

corporis sponsi quaerebat aduentum. uideo armatam gladio manum, cruentam dexteram, recognosco caput Holofernae de mediis hostibus reportatum. uincit uiros femina et castitas truncat libidinem habituque repente mutato ad uictrices sor-des re-dit omnibus saeculi cultibus mundiores.

17. Quidam inperite et Debboram inter uiduas numerant ducemque Barac arbitrantur Debborae filium, cum aliud scriptura commemoret. nobis ad hoc nominabitur, quod prophetissa fuerit et in ordine iudicum supputetur. et quia dicere poterat: quam dulcia gutturi meo eloquia tua, super mel et fauum ori meo, apis nomen accepit scripturarum floribus pasta, spiritus sancti odore perfusa et dulces ambrosiae sucos prophetalis ore componens. Noemin, quae nobiscum sonat παρακεκλημένη, quam interpretari possumus 'consolatam', marito et liberis peregre mortuis pudicitiam reportauit in patriam et hoc sustentata uatico nurum Moabitidem tenuit, ut illud Esaiiae uaticinium conpleretur: emitte agnum, domine, dominatorem terrae, de petra deserti. uenio ad uiduam de euangelio, uiduam pauperulam, omni Israhelitico populo ditio-rem, quae accipiens granum sinapis et mittens fermentum in farinae satis tribus patris et filii confessionem spiritus sancti gratia temperauit et duo minuta misit in gazophylacium quidquid habere poterat in substantia sua uniuersasque diuitias

6 cf. Iudd. 4, 4 7 cf. Iudd. 4, 6 10 *Ps. 118, 103 13 cf. Ruth c. 1 17 Esai. 16, 1 18 cf. Luc. 21, 2 etc. 20 cf. Matth. 13, 31 etc. cf. Matth. 13, 33 etc. 22 cf. Marc. 12, 42 etc.

2 holofernae Φ olofernae(-neK) KY (h)olofernis DB holophernis ζ
 3 uicit Ka.c.m2Y 6 deboram DB memorant D 7 que om. KY
 barach Φ B deborae DB 8 uobis Φ adhuc D dominabitur Φ
 9 pr. et] ad Φ subp. K Φ putetur Y alt. et om. Φ 13 noemin D
 noemi B 14 ΗΑΡΑΚΕΚΑΝΜΕΝΗ KY ΠΑΡΑΚΕΚΑΝΝΝΝ B, spat.
 uac. in Φ 16 sustenta Ka.c.m2 Φ 17 esiae K isaiiae Φ B domine
 Y & B, om. cet. 18 des.] add. ad montem filiae sion ζ ueni B
 uidua K 19 omnis K 20 accipies Φ 21 farina D filii K Φ
 spu Φ 22 gratiam KY gaz(iK)of(phY)ilac(tB)ium KD Φ YB 23 id
 est quidquid ζ poterat intulit Kp.c.m2B uniuersasque] unius
 itaque D

in utroque fidei suae obtulit testamento. haec sunt duo seraphin ter glorificantia trinitatem et in thesauro ecclesiae condita, unde et forcipe utriusque instrumenti ardens carbo comprehensus purgat labia peccatoris.

5 18. Quid uetera repetam et uirtutes feminarum de libris proferam, cum possis multas tibi ante oculos proponere in urbe, qua uiuis, quarum imitari exemplum debeas? et ne uidear adulatione per singulas currere, sufficit tibi sancta Marcella, quae respondens generi suo aliquid nobis de euangelio retulit. Anna septem annis a uirginitate sua uixerat 10 cum marito, ista septem mensibus; illa Christi expectabat aduentum, ista tenet, quem illa susceperat; illa uagientem canebat, ista praedicat triumphantem; illa loquebatur de eo omnibus, qui expectabant redemptionem Hierusalem, haec cum 15 redemptis gentibus clamitat: frater non redimit, redimet homo? et de alio psalmo: homo natus est in ea et ipse fundauit eam altissimus. scio me ante hoc ferme bien- 3 nium edidisse libros contra Iouinianum, quibus uenientes e contrario quaestiones, ubi apostolus concedit secunda matrimonia, scripturarum auctoritate contriui. et non necesse est 20 eadem ex integro scribere, cum possis inde, quae scripta sunt, mutuari. hoc tantum, ne modum egrediar epistulae, admonitam uolo: cogita te cottidie esse morituram, et numquam de secundis nuptiis cogitabis.

1 cf. Esai. 6, 2—3 3 cf. Esai. 6, 6—7 10 cf. Luc. 2, 36 11 cf. Luc. 2, 38 15 Ps. 48, 8 16 Ps. 86, 5 19 cf. I Cor. 7, 9. I Tim. 5, 14

1 seraphim *ΨB* 2 tesauo *B* t(h s.l.)ensauro *K* thesauros *ς*
 3 testamenti *DB* 6 prof.] prophetarum *Ψ* posses *D* ante
 oc. tibi *ς* 10 sua *om. B* 11 cum mar. s. l. m2 *K* 12 susci-
 perat *KΦ* 13 cernebat *ς* praedicabat *KΨ* eo *om. D* 14 ex-
 spectabat *Φ* ierusalem *B* israel *ς* 15 redimit] redimet *KD* redemit
Φ, Ψp.c. redimet] redimit *D* redemit *Ψ* 16 pr. homo] et homo *Φ*
alt. et om. D 17 fundabit *D* eam] ea *K* 18 iouianum *Φ* 20 contri-
 uuit *D* contritae sunt *B* est nec. *ς* 22 mutuare *B* mutari *Ψ*
 23 adm.] *add. te* *ς* quotidie te *ς* cotidie *KDB* moritura *D*
 24 cogit.] *add. recog. betheem (sic). finit (explicit Ψ) ad furiam de ui-*
duitate seruanda KΨ explicit ad furiam (add. uiduam Φ) DΦ

LV.

AD AMANDUM PRESBYTERUM.

1. Breuis epistula longas explanare non ualet quaestiones
 et in artum multa concludens stringere uerbis, quod sensibus
 dilatatum est. interrogas, quid significet illud in euangelio 5
 iuxta Mattheum: nolite solliciti esse de crastino;
 2 sufficit diei malitia sua. crastinum in scripturis sanctis
 futurum tempus significat, sicut Iacob in Genesi loquitur:
 exaudiet me cras iustitia mea et, ubi altare extruitur
 a duabus tribubus Ruben et Gad et dimidia tribu Manasse 10
 et a cuncto Israhele ad eas legatio mittitur, cum Finees
 pontifici respondent idcirco se altare fecisse, ne cras filiis
 suis colendi deum possessio denegetur. et multa istius modi
 3 in ueteri repperies instrumento. qui ergo de futuris nos cogi-

6 *Matth. 6, 34 9 *Gen. 30, 33 - cf. Ios. 22, 24

I = *Lugdunensis* 600 s. VI (continet p. 487, 2 sufficit—6 per-
 damus et p. 488, 15 luxuria—18 est).

G = *Neapolitanus* VI. D. 59 s. VII (om. p. 490, 1 Tertia—
 491, 23 cunctis).

ψ = *Vindobonensis* lat. 2171 s. IX.

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

Φ = *Guelferbytanus* 4156 s. IX—X.

C = *Vaticanus* lat. 5762 s. X.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

2 ad amandum *I* ad amandum pr(a)esbyterum (add. de diuersis que-
 stionibus *DB*) *GψDCB* ad amandum p̄sbm de eo, quod scriptum est
 in euangelio: nolite solliciti (sic) esse de crastino *Φ*; *Hieronymi nomen*
exhibent tituli in GψDCB 3 breuis] domino uere sancto et suscipiendo
 fratri amando presbytero hieronymus. breuis *ψ* breui *B* explicare *G*
 ualeo *B* 4 stringit *Φ* 5 significat *Φ* 6 mattheum *G* matthaeum *C*
 matheum cet. 7 suff.] add. enim *DC* in diae *C* cras *ψΦ*
 8 sign. om. *Φ* sicut et *ψΦ* 9 exaudiat *DCB* instruitur *B*
 10 a om. *Φ* duobus *ψΦ* tribus *Φ* gat *D* gaz *B* dimidiam *Φ*
 11 et om. *ψ* a om. *ψ* israhelem *G* isrl̄ *ψ* cum esse *Φ* fines
Ga.c. phinees *C* 12 pontifice (-cae *Φ*) *ψΦ* responderent *B* respon-
 dissent *D* respondisse *C* 13 denegaretur *ψ* huius *ψ* 14 repperies *ΦC*
 inuenies *ψ* testamento *ψa.c.* ergo] seq. ras. 3 litt. *ψ*

tare prohibuit, concessit de praesentibus propter humanae
 uitae fragilitatem. quod autem dicit: sufficit diei malitia
 sua, hoc modo intellege: sufficit nobis de praesentibus huius
 saeculi angustiis cogitare; quid necesse est sensum ad incerta
 5 et futura extendere, quae aut consequi non possumus aut
 forsitan cito inuenta perdamus? *κακια* enim, quam Latinus
 uertit in 'malitiam', apud Graecos duo significat, et malitiam
 et afflictionem, quam *κακωσιν* Graeci dicunt et hic magis
 pro malitia transferri debuit. quod si contentiose † quis ducitur 4
 10 nolens *κακίαν* afflictionem sonare et angustias, sed malitiam,
 illo sensu explanandum est, quo mundus in maligno, hoc est
 in malo, positus sit — et in dominica oratione dicimus: libera
 nos a malo — et sufficiat nobis contra malitiam huius saeculi
 praesens habere certamen.

15 2. In secundo proposuisti loco de beati apostoli Pauli
 prima ad Corinthios epistula, in qua loquitur: omne pecca-
 tum, quod fecerit homo, extra corpus est; qui
 autem fornicatur, in corpus suum peccat. legamus
 ergo paululum superius et sic ad haec uerba ueniamus, ne
 20 de extremis partibus et, ut ita dicam, cauda capituli totam

11 cf. I Ioh. 5, 19 12 Matth. 6, 13 16 *I Cor. 6, 18

2 dicit his (*del.*) *B* adicitis *DC* adicit *ς* dei *Φ* 3 intellegere *G*
 intelligitur *C* suffit *Φ* 4 cog. ang. *ς* 5 et fut. *om.* *I* pos-
 simus *Bp.r.* 6 fors. *om.* *I* *KAKIA* *ψ* cacia *GD* kacian *C* catia *B*,
spat. uac. in Φ quam] quae *C* que *D* latinis *D* 7 apud—mal.
om. *Φ* 8 quam] quod *DCB*, *om.* *ψ* *KAKOCIN* *ψ* cacosin *G* cacos
DC chaco (*add. s. l. sin m2*) *B*, *spat. uac. in Φ* grae(e)ce *ψDC*
 his *ψ, Ba.c.* 9 transferre debui *C* debuit] *add.* afflictio *B* con-
 tentione *ς* contentiosa *ψ* quis ducitur *corruptum, fort.* uis dici (*cf.*
ep. LXIX, 5: ne contentiosum clames esse, quod diximus); quodsi con-
 tentiosus esse quis ducitur *coni. Engelbrecht coll. I Cor. 11, 16* quis]
 quid *Φ* 10 nolens *om.* *ψ* *KAKIAN* *ψ* cacin *G* cacia *DC* catiā *B*,
spat. uac. in Φ sonare *om.* *D, s. l. B* dici *C* 11 sensū *G* quod *ψΦ*
 hoc est in malo *om.* *ψ* 12 dicamus *ψΦ* liberās *B* 13 et] ut *CB*,
om. D malitia *G* 15 proposuisti *scripsi* (*cf. infra p. 490, 1* pro-
 positio) posisti (*in mg. m2* suisti) *ψ* quaesisti *cet.* 17 quodcumque *ψ*
 19 ergo] enim *B* paulum *B* paulo *ς* 20 de *s. l. G*

- 2 sententiam nosse cupiamus. corpus, inquit, non fornicationi, sed domino, et dominus corpori. deus autem, qui dominum suscitauit, et nos cum illo suscitauit per uirtutem suam. nescitis, quia corpora uestra membra Christi sunt? tollens ergo membra Christi 5 faciam membra meretricis? absit. an nescitis, quia, qui coniungit se meretrici, unum corpus est? erunt, inquit, duo in carne una. qui autem iungit se domino, unus spiritus est. fugite fornicationem. omne peccatum, quod fecerit homo, extra corpus est. qui 10 autem fornicatur, in corpus suum peccat et reliqua.
- 3 sanctus apostolus contra luxuriam disputans et in superioribus dicens: escae uentri et uenter escis; deus autem et hunc et illa destruet consequenter uenit ad fornicationem. etenim luxuria mater libidinis est uentremque distentum 15 cibo et uini potionibus inrigatum uoluptas genitalium sequitur atque, ut ita dictum sit, pro membrorum ordine ordo uitiorum
- 4 mutandus est. omne itaque peccatum, uerbi gratia furtum, homicidium, rapina, periurium et cetera his similia post factum paenitentiam habent et, licet inuitet lucrum, tamen 20 mordet conscientia; uoluptas sola ac libido etiam in ipso tempore paenitendi praeteritos stimulos patitur et titillationem

1 *I Cor. 6, 13—18 13 *I Cor. 6, 13

1 nosse *om.* Φ capiamus $\psi\Phi$ non] *add. est codd. praeter* ψ
 fornicationis *G* 3 dom.] *add. ihm xpm B* suscitabit ζ 4 an
 nescitis Φ 5 membra ψ *ubique* sunt xpi *DCB* ergo *om.* *B*
alt. membra s. l. m2 B 6 nescis ψ 7 iungit *G* erunt] *add. enim*
codd. praeter ψ 8 carnem unam *C* coniungit ζ 9 omnem *C*
 10 quodcumque ψDC 12 et—dicens] dicit (*it in ras. B*) *DCB* 13 escae
 ψ *esca cet.* 14 *pr. et om.* ψ hunc] haec *D\Phi C* illas ζ destruit ψ
 15 libidini *C* 16 cybo *Ia.c.m2\psi* cibo o Φ 17 ut *s. l. m2 B* et Φ
 ita *I* alibi *cet.* (*cf. p. 155, 14—16?*) sit *I* est *cet.* ordo] *add.*
 quoque ψ 18 mutandus *I* (*uitandus m2*) ψ , *om. cet.* (*mutandus est =*
muß eingetauscht werden; satis inficete dictum, quod addito ut ita dictum
 sit *uix excusatur*) 21 conscientiam *DC* libidam Φ 22 penitudi-
 nis ψ praeteritur ψ

carnis et incentiua peccati, ut per haec, quae corrigi cupimus cogitantes, rursum sit materia delinquendi. aliter: cetera peccata 5 forinsecus sunt — quidquid enim egerimus, in alios agimus —; fornicatio non solum conscientiam fornicantis, sed ipsum 5 maculat corpus, ac secundum sententiam domini, in qua ait: propter hoc relinquet homo patrem et matrem et adhaerebit uxori suae et erunt una caro, etiam ipse cum meretrice unum corpus efficitur et peccat in corpus suum, dum templum Christi facit corpus esse meretricis. 10 dicamus et aliter, ne ullam Graecorum sententiam praeterire 6 uideamur: aliud est peccare per corpus, aliud in corpore. furtum, homicidium et cetera absque fornicatione peccata per manus administramus extrinsecus; fornicatio sola in corpore nostro exercetur a nobis, non per corpus in alios, et 'per' 15 praepositio ministerium habet, 'in' autem in se passionem. sunt et, qui ita disserant, quod secundum sanctam scripturam 7 uxor uiri corpus sit et, quicumque fuerit fornicatus, peccet in corpus suum, hoc est in uxorem, dum eam sua fornicatione conmaculat et facit etiam non peccantem sui conmix- 20 tione peccare.

6 *Gen. 2, 24 9 cf. 1 Cor. 3, 16 etc. cf. I Cor. 6, 15 16 cf. Gen. 2, 21—23 17 cf. I Cor. 6, 18

1 ut] et DC cup.] add. et Φ 4 ipsum ψ et (om. C) cet. 5 corp. mac. codd. praeter ψ hac DC in om. ζ quam Φ 6 propterea DCB relinquit $\psi\Phi$ derelinquet DCB 7 ux. suae] sibi ux. C erunt duo Bp.c.m2 ζ una caro] in carnem unam ζ et iam B 9 fecit D facit dum Φ 10 dicimus G 11 per corp. pecc. B 12 et s. l. G 13 per manus] manu DCB sola] add. intrinsecus C 14 alios et Φ alios (alio GDC) sed cet. alt. per om. Φ 15 praepositio G propositio Φ prae(e)positum DCB propositionem sceleris commissi a nobis ψ min. om. ψ ministrentur Φ hebet G pr. in eras. G, om. cet. se om. Φ passione Φ 16 sunt et scripsi sunt enim ψ sunt G Φ B sed DC edisse^r B (pr. e add. m2) edisserant ζ et disserant Φ ; add. aiunt (del. B) DCB sanctam om. ζ 17 et—ux. om. D fornicator ψ fornicationes Φ peccat G Φ CB 18 uxore ψ eam] ea G 19 faciat Φ etiam] eam C eam etiam Φ sua ζ 20 peccare] tria capitula, quae sequuntur, peruerso ordine (4, 5, 3) exhibent codices praeter Φ ; capitulum 3 omittit G

3 (5). Tertia, id est extrema, propositio fuit de eadem apostoli epistula, ubi de resurrectione disputans uenit ad eum locum, ubi scriptum est: oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimicos eius sub pedibus suis. nouissime inimica destruetur mors. cum autem dixerit, quia omnia subiecta sunt ei, haud dubium, quin praeter eum, qui subiecit ei omnia. cum uero subiecta fuerint ei omnia, tunc ipse filius subicietur ei, qui sibi subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus. et miror te hoc a me quaerere uoluisse, cum sanctus Hilarius, Pictauensis episcopus, undecimum librum contra Arrianos hac quaestione et solutione compleuerit. tamen saltim pauca dicamus. omne in hoc scandalum est, quare filius patri dicatur esse subiectus. quid est turpius siue inferius: patri subici — quod saepe pietatis est et in psalmo scriptum: nonne deo subiecta erit anima mea? — an crucifigi et maledictum crucis fieri? maledictus enim omnis, qui pendet in ligno. qui ergo pro nobis maledictum factus est, ut nos de maledictione liberaret, miraris, si pro nobis subiectus sit, ut nos patri faciat esse subiectos dicens in euangelio: nemo uadit ad patrem nisi per me

3 *I Cor. 15, 25—28 16 Ps. 61, 2 17 Gal. 3, 13, cf. Deut. 21, 23 18 cf. ibid. 21 *Ioh. 14, 6

1 tert.—extr.] epistolaris (om. C) responsio ad quem supra DC item ieronimi ad quem supra B prop. tua § 3 ubi] in quo Φ 4 omnes om. Φ eius ψB meos Φ suos §, om. DC suis ψ eius cet.; add. omnia enim subiecta sunt sub pedibus eius B (eadem uerba post lin. 5 mors add. §), omnia enim sub (iecit add. s. l.) pedibus eius Φ 5 nouissima DΦC; add. autem § destruitur ψ 6 quia] quoniam DB haut ψD aut ΦB 8 ei fuerint DC omnia om. Φ tunc in ras. m2 B; add. et in ras. m2 B et et Φ filius s. l. Φ 9 subicietur] subiectus Φ sibi om. ψ subicit ψ 11 sanctus om. DCB hylar. B helar. ψ pi(eψ)ctauensis ψDB pi(eΦ)ctauensis ΦC 12 arrianus Φ hanc questionem ψ et om. ψ 13 pauca saltem § psaltim Φ 14 quare] cur DCB subi. e. dic. § 15 siue inf. om. ψ subieci Φ et] ut C unde (u in ras. m2) et B 16 scribitur Φ 17 an] hanc D 18 pendit ψC pendit D 19 maledictione] maledicto DB 20 proiectus Φ 21 ad patrem om. Φ

et: cum exaltatus fuero, omnia traham ad me? Christus in his, qui fideles sunt, subiectus est patri, quia omnes credentes, immo omne hominum genus, corporis ipsius membra reputantur. in his autem, qui increduli sunt, id est Iudaeis, 5 ethnicis, hereticis, insubiectus dicitur, quia pars membrorum eius non est subiecta fidei. in fine autem mundi, cum omnia 4 membra regnantem uiderint Christum, id est corpus suum, etiam ipsa subiciuntur Christo, id est corpori suo, ut omne Christi corpus subiciatur deo et patri et sit deus omnia in 10 omnibus. non ait: 'ut sit pater omnia in omnibus', sed: 'ut deus', quod proprium nomen est trinitatis et tam ad patrem quam ad filium et spiritum sanctum referri potest, ut humanitas subiciatur diuinitati. humanitatem in hoc loco dicimus non mansuetudinem et clementiam, quam Graeci *φιλανθρωπίαν* 15 uocant, sed omne hominum genus. porro, quod ait: ut sit 5 deus omnia in omnibus, hoc sensu accipiendum est: dominus atque saluator nunc omnia non est in omnibus, sed pars in singulis — uerbi gratia in Salomone sapientia, in Dauid bonitas, in Iob patientia, in Danihele cognitio futurorum, in 20 Petro fides, in Finees et Paulo zelus, in Iohanne uirginitas, in ceteris cetera —, cum autem omnium rerum finis aduenerit, tunc omnia in omnibus erit, ut singuli sanctorum omnes uirtutes habeant et sit Christus totus in cunctis.

1 *Ioh. 12, 32 9. 15 I Cor. 15, 28

1 fuero] *add.* a terra *B* trah. omnia *ψ* ad] in *Φ* 2 patri *om.* *Φ* quia] quoniam *DB* omnes] *dns D* 3 omnium *DCB* hominem *Φ* 5 et (*om. D*) ethnicis et h(*om. B*)ereticis *DCB* hereticis *om.* *Φ* ins.] *add.* esse *ς* quia] quoniam *DCB* membr. ei. pars *B* 6 subiecta *om.* *ψ* 7 uiderunt *Φ* 8 capiti *B* 9 *alt.* et] ut *ς* 10 ut deus *ψ* deus *Φ* ut sit deus *C* ut sit deus omnia in omnibus *DB* 11 ut tam *Φ* et iam *D* etiam tam *C* 13 in *om. C* 14 phylantrophyan *ψ* philätropiā *B* filanth(*tC*)ropia *DC*, *spat. uac. in Φ* 16 sensum *Φ* 17 atque] et *D* salu. noster *DCB* nunc *s. l. B, om. DC* 18 pars] pater *Φ* sigulis *ψ, Φ, a. c.* 19 iob (*non* hiob) *codd.* danielo *C* danielo *B* danihel *Φ* 20 finehes *B* phinees *ΦC* xelus *C* 21 rer. omnium *C* 22 in] et in *ψ* ut] et *D* singulae *ψ* uirt. omnes *ψ* 23 et] ut *Φ* cunctis] *add.* explicit *C*

4 (3). Repperi iunctam epistolae et commentariolo tuo
 breuem chartulam, in qua haec indita ferebantur: 'quaerendum
 ab eo — id est a me —, utrum mulier relicto uiro adultero
 et sodomita et alio per uim accepto possit absque paenitentia
 5 communicare ecclesiae uiuente adhuc eo, quem prius reliquerat.' 5
 quod legens illius uersiculi recordatus sum: ad excusandas
 2 excusationes in peccatis. omnes enim homines uitiiis
 nostris fauemus et, quod propria facimus uoluntate, ad naturae
 referimus necessitatem. quomodo si dicat adulescens: 'uim
 patior corporis mei, ad libidinem ardor inpellit, ipsa organa 10
 membrorum genitalium et compositio corporis femineos quaerit
 amplexus'; et rursus homicida: 'in egestate', inquit, 'eram,
 indigebam cibo, tegumen corporis non habebam; ideo alienum
 3 sanguinem fudi, ne ipse fame et frigore morerer'. responde
 itaque sorori, quae a nobis super statu sui quaerit, non 15
 nostra, sed apostolica sententia: an ignoratis, fratres,
 — scientibus legem loquor — quoniam lex dominatur
 homini, quanto tempore uiuit? mulier enim, quae
 sub uiro est, uiuente uiro adstricta est legi. quod-
 si mortuus fuerit uir eius, liberata est a lege uiri. 20
 ergo uiuente uiro adultera erit, si duxerit alium
 uirum, et in alio loco: mulier alligata est, quanto

6 Ps. 140, 4 16 *Rom. 7, 1—3 22 *I Cor. 7, 39

1 reperi *C* et] uel *Ba.c.m2*, *om.* *D* cōmunituriolo *ψ*
 commonitoriolo *ς* tuo *s. l.* *B*, *om.* *GD* 2 breuem *GD* cart.
ψDB carth. *G* indicta *D* 3 ab eo] habeo *C* 5 comunicare
 (*ex -ri*) *B* ecclesia *D* relinquerat *G* reliquerant *Φ* 8 uoluptate *Φ*
 9 dicat si *Φ* adul. *GD* adul. *ψCB* aduliscens *Φ* 10 mei *ψ* mea *Φ*
 me *cet.* ardor *s. l.* *B* 11 femine hos *B* 12 rursus *ψ* rursum *cet.*;
add. si *GD* *DCB* egestatem *G* 13 tegimen *B* tegmen *ς* tegumenta *ψ*
 14 fidi *Φ* morer *G* respondeo *CB* - 15 sor.] *add.* nostrae *G*
 statu sui *B* status sui *GC* stratus sui *D* statu (*stato* *Φ*) suo *ψΦ* suo
 statu *ς* 16 nostra *ψ* nostras *cet.* nostram *ς* apostolica *ψ* apostoli
cet. sententia *ψ* sententias *cet.* sententiam *ς* fratris *Φ* 17 scient.
ψ, *add.* enim *cet.* 19 astr. *C* iuncta *D* uincta *B* 20 eius *om.* *Φ*
 legere *Φ* 21 si *s. l.* *ψ* alterum *ΦC* 22 in *om.* *ψ* et mulier *B*
 adligata *G* ligata *Φ*

tempore uiuit uir eius. si autem dormierit uir,
 liberata est: cui uult, nubat, tantum in domino.
 omnes igitur causationes apostolus amputans apertissime 4
 definiuit uiuente uiro adulteram esse mulierem, quae alteri
 5 nupserit. nolo mihi proferas raptorem et uiolentiam, matris
 persuasionem, patris auctoritatem, propinquorum cateruas, ser-
 uorum insidias atque contemptum, damna rei familiaris:
 quamdiu uiuit uir, licet adulter sit, licet sodomita, licet fla-
 gitiiis omnibus coopertus et ab uxore propter haec scelera
 10 derelictus, maritus eius reputatur, cui alterum uirum accipere
 non licet. nec hoc apostolus propria auctoritate decernit, sed
 Christo in se loquente Christi uerba, qui ait in euangelio:
 qui dimittit uxorem suam excepta causa fornica-
 tionis, facit eam moechari; et qui dimissam acce-
 15 perit, adulter est. animaduerte, quid dicat: qui dimis- 5
 sam acceperit, adulter est; siue ipsa dimiserit uirum
 siue a uiro dimissa sit, adulter est, qui eam acceperit. unde
 et apostoli grauem coniugii sarcinam intellegentes: si ita
 est, inquit, non expedit homini uxorem accipere.
 20 ad quos dominus: qui potest, inquit, capere, capiat,
 statimque sub exemplo trium eunuchorum uirginitatis infert
 beatitudinem, quae nulla carnis lege retinetur.

13 *Matth. 5, 32 18 *Matth. 19, 10 20 Matth. 19, 12 21 cf.
 Matth. 19, 12

1 uir eius uiuit ψB uir] *add.* eius D, B s. l. 3 igitur] autem
 DCB apertissimus Φ 4 definiuit C quae] si DCB 5 rapt. et]
 raptoris DB raptores C 6 suasionem Φ perstationem C prestationem D
 cateruam DC 7 atque *in ras.* $m2 B$ adque G et ψ , *om.* DC con-
 temptum *in ras.* $m2 B$ contemptum Φ parentum DC dampna ψB
 8 uiuit uir] uibitur G 9 et s. l. B 10 eius rep.] est reputatus D
 est reputandus CB alterum] adulterum C uirum *bis* Φ 11 nec]
 non DB ap. haec C 12 uerba ψ uerba secutus est GC uerba
 sectatus est *cet.* 13 excepto ψ 14 mechari $D\Phi$ mechari B qui] si C
 acc.] duxerit $\psi\Phi$ 15 anim.—ad. est] *om.* DC mulier B 16 et 17 acci-
 perit $\psi\Phi$ accipit G ipsa illa B 17 sit] *add.* innupta manet siue ipsa
 dimiserit uirum siue a uiro dimissa sit B 19 acc. ux. ψ 20 quos] quod C
 inquit qui potest ψ 21 heunucorum B 22 reteneretur Φ tenetur S

5 (4). Neque satis animaduertere potui, quid sit, quod dicere uoluit: 'alio uiro per uim accepto'. quid est hoc: 'per uim accepto'? congregata uidelicet multitudine nolentem rapuit: et quare postea non raptorem rapta dimisit? legat libros Moysi et inueniet desponsatam uiro, si in ciuitate fuerit 5 oppressa et non clamauerit, puniri quasi adulteram, si autem 2 in agro, innoxiam esse ab scelere. ergo ista soror, quae, ut dicit, uim passa est, ut alteri iungeretur, si uult Christi corpus accipere et non adulteram se putari, agat paenitentiam, ita dumtaxat, ut secundo uiro, qui non appellatur uir, sed 10 adulter, a tempore paenitentiae non copuletur. quod si ei durum uidetur et non potest derelinquere nec praeferre dominum uoluptati, audiat apostolum conclamantem: non potestis calicem domini bibere et calicem daemoniorum; non potestis mensae domini communicare 15 et mensae daemoniorum, et in alio loco: quae communicatio luci ac tenebris? qui consensus Christo

4 cf. Deut. 22, 23—24 6 cf. Deut. 22, 25—27 13 *I Cor. 10, 21 16 *II Cor. 6, 14—15

1 enim aduertere *DC* potuit quod Φ quid—2 accepto *om. ψ DB*
 2 est *om. Φ* hoc *ex oc Φ , om. C* 3 congregato *D* congregatae Φ
 multitudinem *G* uolentem *B* 4 quare] uirum *DC, B* in *ras. m2*
 rapt. rapta non ζ non rapt. rapta non (*del. m2*) *B* 5 inuenit *D*
 desponsata *C* disponsatam *D Φ , Ba.c.m2* dispositam *G* ciuitatem *G*
 6 obpr. *G ψ* oppressam *Ba.r.* adultera *G* sin Φ ui *DC* 7 agro]
add. oppressa *C* oppressa sit ζ a scelere *C* accelere Φ scelera *D*;
add. et uiolentum legibus (legimus Φ) subiacere *codd. praeter ψ* ergo
 ψ ergo et *cet.* 8 alteri] adulteri *D* adultero *C* adulterio (te in *ras.*
et rio s. l. m2) *B* corpus xpi *CB* 9 adulteram se putari *G ψ* ad-
 ultera reputari (reputabat Φ) *cet.* 11 ulter Φ a] *ras. 2 litt. in ψ*
 12 et ψ , *add.* semel dilectum *cet.* praeferreri domini ψ 13 uoluptati
 (p in *ras. m2*) *B* uoluntatem ψ concl. et dicentem ψ non pot.—
 cal. daem. *om. C* 15 non pot.—mensae daem. *om. Φ* pot.] *seq.*
eras. calicem domini ψ mense dñi communicare in *ras. m2* *B* com-
 municari ψ 16 in *om. ψ* comun. *B* 17 lucis *D* ac] ad Φ
 cum ψ tenebras *D Φ* consensum *D* xpi ψ

ac Belial? rem nouam loquar, immo non nouam, sed uete- 3
 rem, quae ueteris testamenti auctoritate firmatur. si reliquerit
 secundum uirum et reconciliari priori uoluerit, non potest.
 scriptum est enim in Deuteronomio: si acceperit homo
 5 uxorem et habuerit eam et non inuenerit gratiam
 in conspectu eius propter aliquam foeditatem,
 scribet libellum repudii et dabit in manus eius
 et dimittet eam de domo sua. cumque egressa 4
 alterum maritum duxerit et ille quoque oderit
 10 eam dederitque libellum repudii et dimiserit de
 domo sua uel certe mortuus fuerit, non potest
 maritus recipere eam uxorem, quia polluta est et
 abominabilis facta est coram domino; ne peccare
 facias terram tuam, quam dominus deus tuus tibi
 15 tradidit possidendam. unde obsecro te, ut consoleris 5
 eam, immo prouoces ad salutem. putridae carnes ferro indigent
 et cauterio; nec est medicinae culpa, sed uulneris, cum cru-
 delitate clementi non parcat medicus, ut parcat, saeuit, ut
 misereatur.

4 *Deut. 24, 1—4

1 ac] ad ψ et ΦC beliae GDC loquar $\psi\Phi$ loquor $cet.$ non
 s. l. B 2 firmetur ψD 3 priori uiro uol. B uol. C uol. priori ζ
 non] et non ψ potes C 4 deuteronomio G deuteronomium Φ
 acciperit $\psi\Phi$ 6 foed. ΦC fed. $cet.$ 7 scribat C scribit ψD libel-
 lum s. l. ψ in manus eius] ei DCB manu $Ga.c.\Phi$ 8 dimittit $\psi\Phi$
 ea G cum ψ 9 alt.] adulterum D 10 dederitque ψ , $add.$ ei $cet.$
 dim.] $add.$ eam s. l. $m2 B$ 11 uel] aut DCB potest ψ poterit
 prior $cet.$ 12 ux. $\psi a.c.m2$ in ux. $cet.$ quia] quoniam DCB pol-
 lutam Φ est $eras. B, om. G$ 13 abhominabilis ψB 14 deus
 s. l. ψ tradidit tibi ζ tradidit tibi C 15 ut] et ψ 17 et $om. \psi$
 clem. crud. ζ clem. credulitate C 18 ut med. $GDC, Ba.c.m2$

LVI.

〈EPISTULA AUGUSTINI AD HIERONYMUM〉.

Domino dilectissimo et cultu sincerissimo caritatis obseruando atque amplectendo fratri et compresbytero Hieronymo Augustinus.

1. Numquam aequae quisquam facie cuiuslibet innotuit quam mihi tuorum in domino studiorum quietae laetitia et uere exercitatio liberalis. quamquam ergo percipiam omnino te nosse, tamen exiguum quiddam tui minus habeo, praesentiam uidelicet 2 corporis. quam ipsam etiam, posteaquam te beatissimus nunc 10 episcopus, tunc uero iam episcopatu dignus frater Alypius uidit remeansque a me uisus est, negare non possum magna ex parte mihi esse relatu eius impressam et ante reditum, cum te ille ibi uidebat, ego uidebam, sed oculis eius. non enim animo me atque illum, sed corpore duos, qui nouerit, dixerit, 15

F = Veronensis XVI. 14 s. IX.

L = Coloniensis 35 s. IX.

W = Parisinus lat. 1868 s. IX.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

M = Coloniensis 60 s. IX—X.

Φ = Guelferbytanus 4156 s. IX—X.

l = Vaticanus lat. 341 s. X—XI.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

2 Haec epistula in codd. titulo caret; est inter Augustini epistulas XXVIII (p. 103 Goldbacher) 3 Dom.—Aug.] augustinus iheronimo B cultus *Φ* sincerissimae *ς* obs.] obsequendo *FLDMI* 4 fratri om. *Φ* 5 agust. presbiter *W* agust. in domino salutem *Φ* 6 aequae] me *Fa.c.m2Ll,M* (eras.), om. *D* qu. f.] tam facie quisquam *l* quisque *F* facie *W* facile *FLD* tam facile *MB* tam facie *lς* 7 quietae laet.] quasi athleticia (alt. i eras.) *B* laeta *DI* laetato *Φ* et om. *W* uetere (ueterum s.l.m2) *W* 8 lib. *WΦ* in domino lib. cet. ego *FLMB* cupiam *FW* 9 quiddam add. *m2l* quidam *F,Wa.c.m2* minus tui *l* munus *W,Bp.c.* 10 ipsam *WΦ* ipse cet. 11 episcopatus *FLD* 12 magne *L* 13 mihi ex parte *l* relatu *W* relato *L* relata *F* impressum *Φ,Ba.c.* 14 illubi *Fa.c.m2* et ego *ς* uideam *W* et *W* oculos *W* oculi *Fa.c.m2* 15 adque *W* quia *W*

concordia dumtaxat et familiaritate fidissima, non meritis,
 quibus ille antecellit. quia ergo me primitus communione
 spiritus, quo in unum nitimur, deinde illius ex ore iam diligis,
 nequaquam inpudenter quasi aliquis ignotus commendo germa-
 5 nitati tuae fratrem Profuturum, quem nostris conatibus, deinde
 adiutorio tuo vere profuturum speramus; nisi forte, quod talis
 est, ut ipse tibi per eum fiam commendatior, quam ille per
 me. hactenus fortasse scribere debuerim, si esse uellem epi- 3
 stularum sollempnium more contentus; sed scatet animus in
 10 loquelas communicandas tecum de studiis nostris, quae habemus
 in Christo Iesu, domino nostro, qui nobis multas utilitates
 et uiatica quaedam demonstrati a se itineris etiam per tuam
 caritatem non mediocriter ministrare dignatur.

2. Petimus ergo et nobiscum petit omnis Africanarum eccle-
 15 siarum studiosa societas, ut interpretandis eorum libris, qui
 Graece scripturas nostras quam optime tractauerunt, curam
 atque operam impendere non graueris. potes enim efficere, ut
 nos quoque habeamus tales illos uiros et unum potissimum,
 quem libentius in tuis litteris sonas. de uertendis autem in 2
 20 linguam Latinam sanctis litteris canonicis laborare te nollem
 nisi eo modo, quo Iob interpretatus es, ut signis adhibitis,
 quid inter hanc tuam et Septuaginta, quorum est grauissima

1 foedissima Φ 2 ego $l, Ba.c.$ 3 nectimur ς quem iam lB
 5 dein B (*eras.*), *om.* Φ 6 uero profuturo Φ 7 fiat L, D (*r in ras.*)
 fiat (*t in ras.*) M 8 hact. Ml act. *cet.* debueram $DI, Ma.c.m2Bp.c.$
 si] ut (*eras. MB*) si (*in ras. B*) $FLDMB$ 9 contemptus F conuen-
 tus l scatit Φ sicut et W 10 loquillas Φ communicandum Φ
 de] *add.* his $F, Ls.l.$ 11 Iesu *om.* Φ inutilitatis Φ 12 demon-
 stranti Φ monstrat $FLD, Ba.r.$ monstrat l a se *om.* $FLDI, MBa.c.$
 13 monstrare l 14 et *om.* Φ nobis competit W omnes $W\Phi$
 affricanarum B africanorum $FLD\Phi, Ma.c.$ 15 ut] et W ut in $l, Bp.c.$
 17 potest FD 18 ill tal. *codd. praet.* $W\Phi$ 19 quem $W\Phi$, *add.* tu
cet. personas Φ 20 lat. ling. ς sanctis] sis (*del. m2*) W nollet Φ
 21 nisi] *add.* praedicatio nostra inanis est FL (*cf. I Cor. 15, 14 et p. 500, 11*)
 quod F Iob (*non hiob*) *codd.* interpretaturus (*urus ex ur*) W
 est ς ut] et FL 22 qui FD hanc] *seq. ras. M* hanc et Φ

auctoritas, interpretationem distet, appareat. satis autem nequeo
 mirari, si aliquid adhuc in Hebraeis exemplaribus inueni-
 tur, quod tot interpretes illius linguae peritissimos fugerit.
 3 omitto enim Septuaginta, de quorum uel consilii uel spiritus
 maiore concordia, quam si unus homo esset, non audeo in 5
 aliquam partem certam ferre sententiam, nisi quod eis prae-
 eminentem auctoritatem in hoc munere sine controuersia tri-
 buendam existimo: illi me plus mouent, qui, cum posteriores
 interpretarentur et uerborum locutionumque Hebraearum uiam
 atque regulas mordacius, ut fertur, tenerent, non solum inter 10
 se non consenserunt, sed etiam reliquerunt multa, quae tanto
 post eruenda et prodenda remanent. si enim obscura sunt,
 te quoque in eis falli posse creditur; si manifesta, illos in eis
 falli potuisse non creditur. huius igitur rei pro tua caritate
 expositis causis certum me facias obsecrauerim. 15

3. Legi etiam quaedam scripta, quae tua dicerentur, in epi-
 stulas apostoli Pauli, quarum ad Galatas cum enodare uelles,
 uenit in manus locus ille, quo apostolus Petrus a pernicio-
 simulatione reuocatur. ibi patrociniū mendaciū susceptum

16 cf. Hieron. in Pauli epist. ad Gal. 2, 11 sqq. (XXVI 338, 31—
 342, 16 M)

1 distat Φ appareat l 2 adhuc] *add.* interpretis Φ ebraeis Φ
 hebraicis L hebraicis *FDMIB* litteris ex. *FL, la.c.m.2* litteris et ex.
DMB, lp.c.m.2 3 quod (d *exp.*) M uel tot Φ peritissimis *Lp.r.*
 peritissimus *F\Phi* effugerit l 4 decorum *Fa.c.m.2* pr. uel om. Φ
 consiliis *FLDMI* maiori sp. *FLDMI* maiore sp. ζ maioris sp. B
 5 quam si] quasi W non] nam B 6 certe *WI* praeem. *M, Bp.c.*
 7 munire W 8 exist. illi] existi molli W posse (s. l.) teriores B
 potentiores *FLDI, Ma.c.m.2* 9 hebreorum *WB* 10 mordacius *WM\Phi B*
 mordicus ζ ut fertur] infertur F ut in *ras.* L sol. *W\Phi*,
add. autem (B *del.*) *cet.* 11 consensirent Φ relinquerunt F quanto Φ
 12 remaneret *Fa.c.m.2*; *add.* et aut obscura sunt aut manifesta ζ 13 pr.
 eis *W\Phi* illis *cet.* (cf. *Hier. ep. CXII 20*) posse—falli om. W potuisse ζ
 si] *add.* enim (*del.*) B autem ζ 14 rei] ei F 16 scriptam Φ eplis
Bp.r. 17 pauli ap. *Bp.c.* quar.] *add.* unam ζ e me (*del.*) nodare F
 scripto (*seq. ras.*) nelles F 18 a om. F 19 sim. reu. om. Φ re-
 uocaretur *FDI, Mar.*; *add.* dictumque *FLDMI, B in mq.* suspectum F

esse uel abs te, tali uiro, uel a quopiam, si alius illa scripsit, fateor, non mediocriter doleo, donec refellantur — si forte refelli possunt — ea, quae me mouent. mihi enim uidetur exitiosissime 2
 5 homines, per quos nobis illa scriptura ministrata est atque conscripta, aliquid in libris suis fuisse mentitos. alia quippe quaestio est, sitne aliquando mentiri uiri boni, et alia quaestio est, utrum scriptorem sanctarum scripturarum mentiri oportuerit; immo uero non alia, sed nulla quaestio est. admissio
 10 enim semel in tantum auctoritatis fastigium officioso aliquo mendacio nulla illorum librorum particula remanebit, quae non, ut cuique uidebitur uel ad mores difficilis uel ad fidem incredibilis, eadem perniciosissima regula ad mentientis auctoris consilium officiumque referatur. si enim mentiebatur apostolus 3
 15 Paulus, cum apostolum Petrum obiurgans diceret: si tu, cum sis Iudaeus, gentiliter et non Iudaice uiuis, quemadmodum gentes cogis iudaizare? et recte illi uidebatur Petrus fecisse, quem non recte fecisse et dixit et scripsit, ut quasi animos tumultuantium deliniret, quid respondebimus,
 20 cum exsurrexerint peruersi homines prohibentes nuptias, quos

15 *Gal. 2, 14 20 cf. I Tim. 4, 3

1 abs] ab *F* a *LDMIB* copiam *F* (m *eras.*), *L* ille *FL* illam *D* illas (i *ex u*) *Φ* 2 done *W* repellantur *FL* refellit *Fa.c.* reuelli *Φ* 3 possint *Ba.c.* quem emouent *D* 4 aliquid *FLΦ* libros sanctos *W* sanctis libris *FLDMIB* esse] habere *FLDL, Ma.c.* haberi *Mp.c.B* id est] id *l* ad *FL* 5 quos] *add.* homines *FL* est min. est *Φ* adque *Fa.c.m2W* 6 conscriptā *Φ*; *add.* et illos per quos nobis innotuit *in mg.* *B* aliquid *W* suis libris *ς* tuis *W* mentitus *FW, La.c.* 7 sicne *Fp.r.* sine *W* alio *W* 8 oportuerat *W* 9 est quaestio *ς* admissa *Φ* amisso *F* ammissio (*alt. i del.*) *D* 10 semel in] simili *L* quantum *Φ* 11 eorum *F* 12 ut cuique] utique *F* uidebit *W* difficiles *LI* incredibiles *La.c.m2l* 13 reg.] *add.* uel *FLDL, MB* (*eras.*) 14 referetur *F* 15 apostulo petro *Fa.c.* 16 uiues *F, La.c.m2* 17 cog. gent. *FLDMIB* 18 *pr.* et *om.* *W* 19 ut] et *DMI* animus *FLDΦl, Ma.c.m2* deliniret *Φ* delinire *Fa.c.m2* deliniret *Mp.r.B* deliniretur *LDL, Ma.r.* quid] quod non *Φ* 20 exsurrexerit *Fa.c.m2* et resurrexerint *Φ* insurrexerint (*pr. in in ras.*) *B* reuersi *Φ* quod *F*

futuros ipse praenuntiauit, et dixerint totum illud, quod idem apostolus de matrimoniorum iure firmando locutus est, propter homines, qui dilectione coniugum tumultuari poterant, fuisse mentitum, scilicet non quod hoc senserit, sed ut illorum placaretur aduersitas? non opus est multa commemorare. possunt enim uideri etiam de laudibus dei esse officiosa mendacia, ut apud homines pigriores dilectio eius ardescat, atque ita nusquam certa erit in sanctis libris castae ueritatis auctoritas. nonne attendimus eundem apostolum cum ingenti cura commendandae ueritatis dicere: si autem Christus non resurrexit, inanis est praedicatio nostra, inanis est et fides uestra. inuenimur autem et falsi testes dei, quia testimonium diximus aduersus deum, quod suscitauerit Christum, quem non suscitauit. si quis huic diceret: 'quid in hoc mendacio perhorrescis, cum id dixeris, quod, etiamsi falsum sit, ad laudem dei maxime pertinet', nonne huius detestatus insaniam, quibus posset, uerbis et significationibus in lucem penetralia sui cordis aperiret clamans non minore aut fortasse etiam maiore scelere in deo laudari falsitatem quam ueritatem uituperari? agendum

2 cf. I Cor. 7, 10—16 10 *I Cor. 15, 14—15

1 pronuntiauit *FW* praenuntiarint Φ praenuntiabat (prae *ex per m2*) *L*
 2 firmanda *FLD* 3 dilectatione *Bp.c.* tumultuanti *F* 5 non *W\Phi*,
add. enim cet. 6 de *om. F* officia *W* 7 lectio Φ numquam *l*
 8 certauerit *F* libr. sanctis ζ libr.] in (*del.*) libr. *F* litteris *LDMI, B*
 (libr. ac litteris *p.c.*) castae] certe *F* 9 non *F* cum *om. W*
 10 ueritatis (*ex caritatis*) cura commendandae (*dan m2*) *M* uer. comm.
 (commetante *L*; *add. gratia l gratiae [del.] B*) *FLDIB* commen-
 danda *W* commendante Φ 11 *pr. est om. W* praed.—est *om. L*
 12 uestra] nostra *Fa.c.m2LB*; *add. et \Phi* autem] aut *Fa.c.m2* enim
B hoc Φ 13 qui *l* quoniam Φ aduersum *lp.c.* dñm Φ 14 susci-
 tauerit *W\Phi* -uit *cet.* non *om. F\Phi* 15 hunc *D* huc Φ dicere Φ
 hoc] isto Φ 16 id *om. FLDMI* quod *om. l* 17 nonne] *add. ut*
in mg. B detestatur Φ -stetur (-tus *s. l.*) *M* -staretur *FLDIB*
 insania *FLD* possit *FLD\Phi, Ma.c.* 18 luce *F* aperire *D, LMp.c.m2*
 19 maiores *L* maiori *DMIB* 20 laudare *MI* falsitate *Fp.c.L*
 uit. uer. ζ uituperare *M*

est igitur, ut ad cognitionem diuinarum scripturarum talis homo accedat, qui de sanctis libris tam sancte et ueraciter existimet, ut nolit aliqua eorum parte delectari per officiosa mendacia potiusque id, quod non intellegit, transeat, quam
 5 cor suum praeferat illi ueritati. profecto enim, cum hoc dicit, credi sibi expetit et id agit, ut diuinarum scripturarum auctoritatibus non credamus.

4. Et ego quidem qualibuscumque uiribus, quas dominus suggerit, omnia illa testimonia, quae adhibita sunt adstruendae
 10 utilitati mendacii, aliter oportere intellegi ostenderem, ut ubique eorum firma ueritas doceretur. quam enim testimonia mendacia esse non debent, tam non debent fauere mendacio. sed hoc intellegentiae relinquo tuae. admota enim lectioni diligentiore consideratione multo id fortasse facilius uidebis
 15 quam ego. ad hanc autem considerationem coget te pietas, 2 qua cognoscis fluctuare auctoritatem diuinarum scripturarum, ut in eis, quod uult quisque, credat, quod non uult, non credat, si semel fuerit persuasum aliqua illos uiros, per quos nobis haec ministrata sunt, in scripturis suis officiose potuisse men-
 20 tiri; nisi forte regulas quasdam daturus es, quibus nouerimus, ubi oporteat mentiri et ubi non oporteat. quod si fieri potest, nullo modo mendacibus dubiisque rationibus id explices quaeso

2 sancti *D* 3 ae(e *F*)stimet *FL* nolet *F* 4 que] qui *D* 5 illi
 om. *DML* dicit] ait *B* 6 credis ibi Φ credit *F* expeti *Fp.r.*
 id] ad id *W* ait *D, Ma.c.m.2* ut] et *L* 9 athabita *Fa.c.* astruende
B astruendi Φ 10 utilitati *W\Phi* -tis *cet.* alii Φ oportere *B*
 oportet *F* ibique Φ ubicumque *FL* 11 ueritatis *L* 12 mendacii Φ
 iam *FLD* alt. debet *FLDB, Ma.c.m.2* faueri *B* 13 tuae rel.
FLDMIB relinque Φ ammota Φ lectione (*add. et l*) *DI, Ma.c.*
 14 diligentiori *FLDI, Ma.c.m.2* 16 quam *F* quia *l* diuinorum scrip-
 torum *W* script. diu. ζ 17 ut *om. W* uul Φ unusquisque Φ
 quis *FLDMI* quod—alt. credat *om. \Phi* alt. non *s. l. B* alt.
 credant *D* 18 aliquos *FLDI, Ma.c.* aliquid *B* aliqua ratione ζ per
om. \Phi 19 suis *del. B* officioso *L* potuisse] et (*eras. M*) pot. *LDM*
 n mentiri *W* 20 quandam *D* noueris *codd. praet. W\Phi, Mp.c.m.2*
 21 *pr. ubi]* *add. non \Phi* et] uel *B, om. \Phi* quod *om. \Phi* potest]
add. quod ego non credo B 22 mendacii *FLDI, Mp.r.*

nec me onerosum aut inpudentem iudices per humanitatem ueracissimam domini nostri. nam, ut non dicam nulla, certe non magna culpa meus error ueritati fauet, si recte in te potest ueritas fauere mendacio.

5. Multa alia cum sincerissimo corde tuo loqui cuperem et de Christiano studio conferre, sed huic desiderio meo nulla epistula sat est. uberius id possum per fratrem, quem miscendum et alendum dulcibus atque utilibus sermocinationibus tuis misisse me gaudeo. et tamen, quantum uellem, nec ipse — quod eius pace dixerim — forsitan capit, quamquam nihilo me illi praetulerim. ego enim me fateor tui capaciorem, sed ipsum uideo fieri pleniorum, quo me sine dubitatione antecellit, et posteaquam redierit, quod domino adiuuante prosperatum iri spero, cum eius pectoris abs te cumulati particeps fuero, non est inpleturus, quod in me adhuc uacuum erit atque auidum sensorum tuorum. ita fiet, ut ego etiam tunc egentior sim, ille copiosior. sane idem frater aliqua scripta nostra fert secum, quibus legendis si dignationem adhibueris, etiam sinceram fraternamque seueritatem adhibeas quaeso. non enim aliter

1 iudicis *W* 2 uerissimam *B* dñs n̄r *L* 3 magnā *W* culpa
om. W meus] eos *W* ueritatis *WΦ* auet *W* uer. pot. *codd.*
pract. WΦ 4 non mendacio *W* 5 cum *om. W* tuo corde *Φ*
 cordi *W* 6 de *s. l. B* nullo *Φ* 7 sat *WB, om. L* satis *cet.*
 id ipsum *ς* possunt *F* fratr.] *add.* profuturum *ς* quem *om. L*
 8 dulcius *D* utilius *L* 10 pace eius *ς* p(ace *s. l.*) *B* pacem
FΦ, Ma.r.(?), *om. L* praedixerim *L* forsitam *Φ* forsitat *W* nihili-
 lum *L* in nih(ch)ilo *FDIB* me *om. L* 11 pertulerim *W* me] *ne W*
 capiciorem *Fa.c.m2* capidiorem *ex* cupiorem *L* 12 uideor *L*
 fieri] fateri *L* antecellet *l* antecedit *M* 13 quo *FL* adi. dom. *Φ*
 prosperatū (*ex -to m2*) iri sp. *M* prosperat uiri sp. *W* prosperatui sp. *Φ*
 prosperatu (*u in ras.*) aspero *L* prosperato cursu fieri (*s. l.*) sp. *B* pro-
 speratum (*m exp.*) fiat cursu *F* prosperato fiat cursu *DI* 14 pectori
FLB cumulatii *D* 15 est *WΦ* erit *cet.* adhuc *om. Φ* fuerit
 a. au. *B* a. au. est *Φ* 16 sensorum *WΦ* sensum *L* sensuum (*ex sensu*
B) *cet.* fiat *Ba.c.*; *add.* etiam *s. l. B* ut] *add.* et *Φ, Bs.l.* 17 idem]
 id est *W* scriptura *F* secum] *add.* cum *W* 18 sic (*c exp.*) *F*
 19 atque fraternam *ς* ueritatem *L* adhibeat *W*

intellego, quod scriptum est: emendabit me iustus in misericordia et arguet me; oleum autem peccatoris non inpinguet caput meum, nisi, quia magis amat obiurgator sanans quam adulator unguens caput. ego autem diffi-
 5 cillime bonus iudex lego, quod scripserim, sed aut timidior recto aut cupidior. uideo etiam interdum uitia mea, sed haec malo audire a melioribus, ne, cum me recte fortasse reprehendero, rursus mihi blandiar et meticulosam potius mihi uidear in me quam iustam tulisse sententiam.

10

LVII.

AD PAMMACHIUM DE OPTIMO GENERE INTER-
 PRETANDI.

1. Paulus apostolus praesente Agrippa rege de criminibus responsurus, quae posset intellegere, qui auditurus erat, securus

1 *Ps. 140, 5

1 emendauit *FWDΦB* 2 holeum Φ oleo *F* peccatores *Fa.c.m2Φ*
 3 inpinget *FDá.c.* magis *om. LDI, Ma.c.m2* amator *B* obiur-
 gatur *L* obiurgatus *F* obiurgant Φ 4 sanas Φ sana *La.c.* adulatur Φ
 adulator *D, Ba.c.* unguens ζ difficile me *WΦl* difficili me *F*
 5 bonus *bis D* quid Φ sed] seu *L* et *B* 6 recto] reticeo *F*
 (o ex or) *LDMI* aut si *F* haec *WΦ* ea *cet.* 7 senioribus *FDMI*
 nec um *L* nec cum *FWB* 8 russus *M* mihi] nihil *D* bland. et
 met. *om. W* pot. m. uid. in me Φ pot. uid. prime *W* m. uid. iu me
 pot. *cet.*

u = *Casselanus theol. fol. 21 s. VIII.*Ω = *Colmarensis 41 s. IX.*W = *Parisinus lat. 1868 s. IX.*Σ = *Turicensis Augiensis 41 s. IX.*D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*S = *Vindobonensis lat. 746 s. XIII.*

11 ad pamm. *B* (ad pam. Ω*W* ad pan. Σ pammachio *D* pamachio *S*)
 de—int. *codd. praet. u, qui titulo caret; Hieronymi nomen exhibent*
 ΩΣDS 13 apost. *om. S* 14 quae u que *W, om. D* quo *cet.* quod ζ
 possit *WDB* sec.] *add. erat (del.) Ω*

de causae uictoria statim in principio gratulatur dicens: de omnibus, quibus accusor a Iudaeis, o rex Agrippa, aestimo me beatum, cum apud te sim hodie defendendus, qui praecipue nosti cunctas, quae in Iudaeis sunt, consuetudines et quaestiones. legerat enim illud 5
 Esaiæ: beatus, qui in aures loquitur audientis, et nouerat tantum oratoris uerba proficere, quantum iudicis pru-
 2 dentia cognouisset. unde et ego beatum me in hoc dumtaxat negotio iudico, quod apud eruditas aures inperitae linguae
 responsurus sum, quae obicit mihi uel ignorantiam uel men- 10
 dacium, si aut nesciui alienas litteras uere interpretari aut nolui: quorum alterum error, alterum crimen est. ac ne for-
 sitan accusator meus facilitate, qua cuncta loquitur, et impu-
 nitate, qua sibi licere omnia putat, me quoque apud uos argueret, ut papam Epiphanium criminatus est, hanc epistulam 15
 misi, quae te et per te alios, qui nos amare dignantur, rei ordinem doceat.

2. Ante hoc ferme biennium miserat Iohanni episcopo supra dictus papa Epiphanius litteras arguens eum in quibusdam dogmatibus et postea clementer ad paenitentiam prouocans. 20
 harum exemplaria certatim Palaestinae rapiabantur uel ob
 2 auctoris meritum uel ob elegantiam scriptionis. erat in monasterio nostro uir apud suos haut ignobilis, Eusebius Cremo-

1 *Act. 26, 2—3 6 *Eccli. 25, 9

1 causa *Wp.c.m2ΣDS* uictori(a)e *ua.c.ΣDS* princ. sibi *W*
 2 accusor u acusor *W* a *sup. litt. eras. m2 W* o *s. l. m2 ΣB*,
om. ΩDS 3 stimo *Wa.c.m2* existimo *ς* 4 in *s. l. m2 Σ, om. ΩDS*
 6 esaiæ *Ω* isaiæ *WB* iesu *ς* 7 prouidentia *ΩΣS,D* (-am *m2*) 9 im-
 peditae *Ω,Σa.c.* 10 resp. sum] responssum *D* obiciuntur *Wp.c.m2*
 12 ac ne] hac si *Ω* forsitant *ua.c.m2* fortesitā *W* 13 acusator *W*
 accusor *ua.c.* qua—15 arg. *in mg. inf. Σ* qua—14 apud *om. Ω*
 inportunitate *W* 14 queque *D* 15 ut quia *Σ* epyph. *D* epyf. *ΩΣ*
 16 *pr. te s. l. Σ, om. Ω* per] pro *Ω* 17 doceant *Σa.c.D* 18 supra-
 dictos papas u 19 epyph. *D* epyf. *ΩΣ* 20 et *uW, Ba.c.m2* sed *cet.*
 21 horum *Ω,Σa.c.m2* ob *ex ab m2 uW* 22 auctoris (auc *in ras.*
m2) *B* monasterio *ς* 23 haut *uDB* aut *WΣa.c.m2* haud *cet.*

nensis, qui, cum haec epistula per multorum ora uoligaret et mirarentur eam pro doctrina et puritate sermonis docti pariter et indocti, coepit a me obnixè petere, ut sibi eam in Latinum uerterem et propter intellegendi facilitatem apertius explicarem; 5 Graeci enim eloquii penitus ignarus erat. feci, quod uoluit; accito notario raptim celeriterque dictaui ex latere in pagina breuiter adnotans, quem intrinsecus sensum singula capita continerent — siquidem et hoc, ut sibi soli facerem, oppido flagitarat — postulauique ab eo mutuo, ut domi haberet exemplar 10 nec facile in uulgus proderet. res ita anno et sex mensibus 3 transiit, donec supra dicta interpretatio de scriniis eius nouo praestrigio Hierosolymam commigrauit. nam quidam pseudomonachus uel accepta pecunia, ut perspicue intellegi datur, uel gratuita malitia, ut incassum corruptor nititur persuadere, 15 conpilatis chartis eius et sumptibus Iudas factus est proditor deditque aduersariis latrandi contra me occasionem, ut inter inperitos contionentur me falsarium, me uerbum non expressisse de uerbo, pro 'honorabili' dixisse 'carissimum' et maligna interpretatione — quod nefas dictu sit — ἀδελφωτάτων noluisse 20 transferre. haec et istius modi nugae crimina mea sunt.

3. Ac primum, antequam de translatione respondeam, uolo

1 cf. Ennii epigr. II p. 215 V² et locos a Vahleno ibi adlatos

1 haec *om.* *W* uoligaret *Ω* 3 cepit *WBS*; *add.* namque (nam *exp.* *S*) *DS* eam sibi *B* 5 alloqui *Ba.c.* eloqui *WΣa.c.* penitus u*Σ* poenitus *ΩW* 6 accito u atque accito *Σa.c.m.2* accitoque (*acit.* *D*) *cet.* paginam *WD* 7 capita u*W*, *Ba.c.m.2* capitula *cet.* 8 contineret *Σa.c.*; *add.* uel *Σ*- flagitarat u*WB* -tauerat *cet.* 9 ab eo *om.* *Ω* ut *om.* *W* 10 ne *B* prodiret *Bp.c.m.2* 11 transit *Ω, Σa.c.* 12 praestrigio u praestigio *cet.* hierosolim. u*ΩW*, *Σp.c.m.2* hierusoly(i*Σ*)m. *Σa.c.m.2D* ihe(i*eS*)rosolim. *BS* pseudomonachus *Σa.c.B* pseudomonachus *Wa.c.m.2* 13 pecunia *Ω* dat. int. *S* 14 ut *om.* *D* nitatur *W* 15 chartis u*D* cartis *cet.* et]. ex *Wp.c.m.2* 16 aduersarius *W* blatterandi *Qa.c.* occass. u 17 peritos *ΩS* continentur *Σa.c.m.2* 19 dictum u*WD*, *Σa.c.* ἀδελφωτάτων u*B*, *monstra* praebent *cet.*; *add.* πάντα uel πάντα uarie corruptum *codd.* praet. u*S* uoluisse u 20 hae *Σ* heq *B* 21 ac] haec *Ω*

interrogare eos, qui malitiam prudentiam uocant: unde apud nos exemplar epistulae? quis dedit? qua fronte profertis, quod scelere redemistis? quid apud homines tutum erit, si nec parietibus quidem et scriniis nostra possumus secreta celare? si ante tribunalia iudicum hoc uobis crimen inpingerem, reos legibus subiugarem, quae etiam pro utilitate fisci delatoribus poenam statuunt et, cum suscipiant proditionem, damnant proditorem. ² lucrum uidelicet placet, uoluntas displicet. dudum Hesychium, uirum consularem, contra quem patriarcha Gamalibel grauissimas exercuit inimicitias, Theodosius princeps capite ¹⁰ damnauit, quod sollicitato notario chartas illius inuasisset. legimus in ueteribus historiis Iudi magistrum, qui Faliscorum liberos prodiderat, uinctum pueris traditum et ad eos, quos prodebat, remissum nec sceleratam populum Romanum suscepisse uictoriam. Pyrrum, Epirotarum regem, cum in castris ¹⁵ ex uulnere curaretur, medici sui proditione interfici nefas duxit Fabricius, quin potius uinctum remisit ad dominum, ut scelus ³ nec in aduersario conprobaret. quod leges publicae, quod hostes tuentur, quod inter bella et gladios sanctum est, hoc nobis inter monachos et sacerdotes Christi intutum fuit. et audet ²⁰

12 cf. Liuius V 27, 1—9 15 cf. Liuius XIII periocha etc.

1 interr.—uoc.] in mg. Σ dicant Ω 2 quod] quos D quo S 3 redim. u dimisistis S totum W erit] est W ne W 4 nostra] add. non s. l. $m2\Sigma$ cel. secr. S 5 uobis s. l. Σ , om. Ω reus W 6 subiacerem W que W quia S utilitatibus W delat. u W noxiis (noscis S) delat. cet. uariis delat. ς 7 poenas (penas S) $\Omega\Sigma DS$ struunt u 8 uoluptas S et uoluntas W 9 hesych. u esych. D esich. Σ (h add. $m2$), B (h del. $m2$) et sich. W escich. S esic. Ω consolarem W , $\Sigma a.c.$ consolatorem $Ba.c.m2$ que W gamaliel BS 10 grauissimus W theud. $\Omega\Sigma a.c.$, D teud. W 11 sollicitato W chartas u D cartas cet. inuasisset u 12 hystor. Σ ystor. S stor. Ω in istor. W faliscorum u faliscarum W falisquorum Σ 13 liberos B libros (libris D) cet. prodiderat uinctum W 14 sceleratum $\Omega W \Sigma D$ suscepisse u, $W a.c.$ 15 pirr. S pyrrh. ex pyrrh. W pyrrh. ς epiroth. u epyrot. $\Omega\Sigma DB$ 16 in medici B proditionem $\Omega a.r.B$ 18 in om. W 19 intra W et s. l. u gladius u $a.c.m2W$ hoc s. l. Σ , om. Ω

quidam ex eis adducto supercilio et concrepantibus digitis eructare et dicere: 'quid enim, si redemit, si sollicitauit? fecit, quod sibi profuit'. mira sceleris defensio! quasi non et latrones et fures ac piratae faciant, quod sibi prodest. certe Annas et
 5 Caiphas seducentes infelicem Iudam fecerunt, quod sibi utile existimabant.

4. Uolo in chartulis meis quaslibet ineptias scribere, commentari de scripturis, remordere laedentes, digerere stomachum, in locis me exercere communibus et quasi limitas ad pugnandum
 10 sagittas reponere: quamdiu non profero cogitata, et maledicta non crimina sunt, immo ne maledicta quidem, quae aures publicae nesciunt. tu corrumpas seruulos, sollicites clientes et,
 2 ut in fabulis legimus, auro ad Danaen penetres dissimulatoque, quod feceris, me falsarium uoces, cum multo peius crimen
 15 accusando in te confitearis, quam in me arguis? alius te hereticum, alius insimulat dogmatum peruersorum: taces, ipsi respondere non audes, interpretem laceras, de syllabis calumniaris et totam defensionem tui putas, si tacenti detrahas. finge in transferendo uel errasse uel intermisisse me quippiam —
 20 hic totus tui negotii cardo uersatur, haec tua est defensio —: num idcirco tu non es hereticus, si ego malus interpretes sim?
 3 nec hoc dico, quo te hereticum nouerim — sciat ille, qui accu-

1 abducto *B* 2 eructuare *QEDB* 3 sibi *s. l. Q* profuit (fuit
in ras.) *S* et *om. B* 4 ac] et *W* piratae (-te) *QED* faciunt
QED, Sa.c. anna *BS* 5 caiph. *B* cayph. *S* chaiph. *Q* caphias *ex*
caphas W caif. *uSD* 7 chart. *uD* cart. *cet.* scrib. et *B* 8 esto-
 machum *W* 9 limitas *scripsi coll. Ven. Fort. c. II 16, 153 Leo* limita
 u limatis *W* limatas *cet.*; *add. sagittas S* expugnandum *S* 10 et
 (= *etiam*) *om. QEDS* 11 ne *uW* nec *cet.* 12 puplice *WD* publi-
 catae *Ba.c.m2* nesciant *QWDS* sollicitas *Q* et *s. l. m2B*
 13 danen *Wpr.* dissimulatoque *W* 14 com *W* 15 accus. u
 acus. *W* 15 arguas *B* te *s. l. m2* u 16 peruersorum u -orem *cet.*
 ipsi *uB* ipse *cet.* 17 de *exp. m2B* sill(*1Wa.c.m2*)abis *WBS*
 18 totum *S* tutam *B* putes *Sp.c.m2* tacendo *QDS, Sa.c.m2* 19 fin-
 gis *B* intermisisse *uW* 20 negotii tui *B* corde *ex* cordo *m2W*
 21 itcirco *W* sum *BS* 22 hoc] idcirco *S* quo *uW* quod *cet.*
 sciet *W* accus. u acusat *Sa.c.m2*

sauit, nouerit ille, qui scripsit — sed quo stultissimum sit accusatum ab alio alium criminari et confosso undique corpore de dormientis uulnere solacium quaerere.

5. Hactenus sic locutus sum, quasi aliquid de epistula commutarim et simplex translatio possit errorem habere, non 5 crimen. nunc uero, cum ipsa epistula doceat nihil mutatum esse de sensu nec res additas nec aliquod dogma confictum, faciunt ne intellegendo, ut nihil intellegant, et, 2 dum alienam imperitiam uolunt coarguere, suam produunt. ego enim non solum fateor, sed libera uoce profiteor me in inter- 10 pretatione Graecorum absque scripturis sanctis, ubi et uerborum ordo mysterium est, non uerbum e uerbo, sed sensum exprimere de sensu. habeoque huius rei magistrum Tullium, qui Protagoram Platonis et Oeconomicum Xenofontis et Aeschini et Demosthenis duas contra se orationes pulcherrimas trans- 15 tulit. quanta in illis praetermiserit, quanta addiderit, quanta mutauerit, ut proprietates alterius linguae suis proprietatibus explicaret, non est huius temporis dicere. sufficit mihi ipsa translatoris auctoritas, qui ita in prologo earundem orationum locutus est: putauit mihi suscipiendum laborem uti- 20

8 Terentius Andria prol. 17 20 Cicero de opt. gen. orat. 13—14

1 quo u quod *cet.* stultissimi *W* accus. u 2 terminari *W*
 confesso *Wp.c.m.2* 3 quaer. sol. Σ solat. $\Omega\Sigma S$ 4 actenus $\Omega W\Sigma$ sic]
 si $\Omega W, \Sigma a.c.m.2$ 5 commutare *W* -tauerim $\Omega\Sigma DS$ terrorem Ω
 7 aliquid ΣS dogma esse *S* 9 redarguere $\Omega\Sigma DS$ et (*exp. \Sigma*)
 ego $\Omega\Sigma DS$ 10 in *om. D* 11 sanctis *om. S* et uerb.] e uerbo *W*
 12 mist. *WBS* 13 rei *ex ei u* 14 pytag. ΩB pitag. *W, \Sigma p.c.*
 plato *W* oeconomicum *W* oecon(n *ex m*)omicum u oechono(no *add.*)-
 micum Ω economicum *B* oe(e*S*)comicum *DS* xenophontis ζ exophon-
 tis *W* aeschini u eschini *B* haescini *W* escinis Ω tescinis *DS t* (*eras.*)
 escinis Σ aeschinis ζ 15 et] ac ζ demonsthenis u demonstenis *D*
 domaestenis *W* demostenis *cet.* 16 *pr.* quantam *D* in *om. D*
 17 proprietatem $\Omega\Sigma DS$ lingua e *W* linguae in Σ 18 hiis *W* suf-
 ficiat Ω ipsa u ipsius *cet.* 19 translatoris (or *ex ion*) u 20 est]
add. tullius Σ (*del.*) *S* putauit quidem *B* susc.] ad(s ΣS)sumere
 $\Omega\Sigma DS$ assunere—*p. 509, 1* mihi in *mg. \Sigma* ut. stud. mihi *om. \Omega*

lem studiosis, mihi quidem ipsi non necessarium. conuerti enim ex Atticis duorum eloquentissimorum nobilissimas orationes inter seque contrarias, Aeschini et Demosthenis, nec conuerti ut interpres, 5 sed ut orator, sententiis isdem et earum formis tamquam figuris, uerbis ad nostram consuetudinem aptis. in quibus non pro uerbo uerbum necesse habui reddere, sed genus omnium uerborum uimque seruaui. non enim me ea adnumerare lectori putauim 10 oportere, sed tamquam adpendere. rursumque in calce sermonis: quorum ego, ait, orationes si, ut spero, ita expressero uirtutibus utens illorum omnibus, id est sententiis et earum figuris et rerum ordine, uerba persequens eatenus, ut ea non abhorreant 15 a more nostro, quae si e Graecis omnia conuersa non erunt, tamen, ut generis eiusdem sint, elaborauimus <et cetera>. sed et Horatius, uir acutus et doctus, 5 hoc idem in Arte poetica erudito interpreti praecipit:

11 Cicero de opt. gen. orat. 23

1 non om. Ω 2 duarum D 3 inter seque (que eras.) B et inter se S 4 aesch. u. esch. B esc. Σ et sc. W isc. Ω iscinis D tescinis S demosthenis u. demonsthenis W demonsthenis D demostenis *cet.* 5 isdem $\Sigma p. r. D$ hisdem *cet.* iisdem ζ et om. Σ earundem Σ tam (m *in ras. m2B*) figuris quam (*in mg. m2B*) DBS atque figuris Σ 7 non] nunc $\Omega D, \Sigma a. c.$ uerbum pro uerbo W ut *Ciceronis codd.* habui s. l. Ω 8 omnium *Hieronimi ut Ciceronis codd.* omne ζ uimque] usumque W 9 mea (pro me ea) adn. Ω ea me adn. *Ciceronis codd.* me adn. ea ζ ann. B , om. S lector $\Omega, \Sigma a. c.$ 10 oportere om. W app. WBS expendere $\Sigma a. c. m2$ que om. ζ 11 orationis u. oratio S sicut $\Omega \Sigma D$ et *Ciceronis aliquot codd.* 12 utensiliorum u. utensiliorum illorum W 13 ordinem ΩD 14 uerbo Ω pers.] *add.* si s. l. $m2 \Sigma$ aborreat (aboreant u. aborreat $\Sigma a. c.$) *codd. praet. \Sigma p. c. S* 15 e] a $\Omega a. c. \Sigma p. c. m2 D$, om. u. conuersatio D 16 erant W runt D e(ae-u)-laborabimus u D et *Ciceronis codd.* 17 et *cet. addidi, ne apodosi omissa lector offenderetur alt.* et s. l. Σ , om. S horat. u. orat. *cet.* 18 praecip. u $W, \Sigma a. c. m2$ praecep. *cet.*

nec uerbum uerbo curabis reddere fidus
 interpres.

Terentius Menandrum, Plautus et Caecilius ueteres comicos
 interpretati sunt: numquid haerent in uerbis ac non decorem
 magis et elegantiam in translatione conseruant? quam uos 5
 ueritatem interpretationis, hanc eruditi *κακοζήλιαν* nuncupant.
 6 unde et ego doctus a talibus ante annos circiter uiginti et
 simili tunc quoque errore deceptus, certe hoc mihi a uobis
 obiciendum nesciens, cum Eusebii *χρονικόν* in Latinum uerterem,
 tali inter cetera praefatione usus sum: difficile est alienas 10
 lineas insequentem non alicubi excidere, arduum,
 ut, quae in alia lingua bene dicta sunt, eundem
 7 decorem in translatione conseruent. significatum
 est aliquid unius uerbi proprietate: non habeo
 meum, quo id efferam, et, dum quaero implere sen- 15
 tentiam, longo ambitu uix breuis uiae spatia con-
 summo. accedunt hyperbatorum anfractus, dissimi-
 litudines casuum, uarietates figurarum, ipsum po-
 stremo suum et, ut ita dicam, uernaculum linguae
 genus: si ad uerbum interpreter, absurde resonant; 20

1 Horat. a. p. 133 sq. 10 cf. Eusebii Chron. can. ed. Schoene II
 p. 1, 8

1 uerbum uerbo uB, Sp.c. uerbo uerbum cet. (*uterque uerborum ordo
 etiam in codd. Horatianis*) fedus Wp.c.m2 3 terentius ΩS, Sp.c.
 platus u, Sa.c. plato Ω et om. S cecilius Sp.c. cecilius Ω, Sa.c.
 tetilius S comicus u 4 herrent ex herent W ac] hac W 5 uos
 om. ΩSB 6 hac Ω, Sa.c. heruditi W, Sa.r. *κακοζ.* u, plus
 minusue corruptum in cet. 8 quoque om. B 9 eusebio W; add.
 caesariensis S XPΩNIKON Σ XPΩNIP(eras.)XON Ω XPO W
 cronica B 10 us. sum praef. S 11 excid. u. exced. cet. arduum-
 que Sp.c.m2 et arduum BS 12 lingua s. l. m2B sunt dicta B
 13 trasl. W 14 proprietatem ΩD 15 meam B quo id] quod
 u.a.c.W quo Ba.c.m2 deferram W feram S 16 uiae] ui D uitae S
 consumo ΩDBS 17 yperbat. S eperbat. u hiperbatorum **orum (*alt.*
orum del. m2) B hy(iD)perbeat. ΣDa.c. 18 uarietas ΩΣDBS 19 ita-
 licam Wa.c.m2 20 aduerbium W resonat ΩB, Sa.c.

si ob necessitatem aliquid in ordine, in sermone mutauero, ab interpretis uidebor officio recessisse. et post multa, quae nunc persequi otiosum est, etiam hoc ⁸ addidi: quodsi cui non uidetur linguae gratiam ⁵ interpretatione mutari, Homerum ad uerbum exprimat in Latinum — plus aliquid dicam —, eundem sua in lingua prosae uerbis interpretetur: uidebit ordinem ridiculum et poetam eloquentissimum uix loquentem. ⁴

¹⁰ 6. Uerum ne meorum parua sit auctoritas — quamquam hoc tantum probare uoluerim, me semper ab adulescentia non uerba, sed sententias transtulisse — qualis super hoc genere praefatiuncula sit, in libro, quo beati Antonii uita describitur, ipsius lectione cognosce: ex alia in aliam linguam ad ¹⁵ uerbum expressa translatio sensus operit et ueluti laeto gramine sata strangulat. dum enim casibus et figuris seruit oratio, quod breui poterat indicare sermone, longo ambitu circumacta uix explicat. hoc ² igitur ego uitans ita beatum Antonium te petente ²⁰ transposui, ut nihil desit ex sensu, cum aliquid desit ex uerbis. alii syllabas aucupentur et litteras. tu quaere sententias. dies me deficiet, si omnium, qui

4 cf. Euseb. Chron. can. II p. 2, 3 14 cf. prologum Euagrii in uitam S. Antonii ap. Migne, PG. XXVI 834 15 cf. Quintil. i. o. VIII prooem. 23

1 si] et si B ordinem Ω, uΣa.c.; add. nel ΩΣDBS sermonem Ω, Σa.r. 3 post] pura W nunc] non W prosequi WB hoc om. Ω, Σa.c.m.2 4 gratia ΩΣS gratie D graecam ex gratiam m.2W; add. in S 5 mutare ΩΣDS 6 dic. al. Σ in sua ΩΣDBS 7 pro se B e uerbis Ω uidebis Σ 10 ne om. Ω scriptorum meorum ΩΣD, S in t. scripturarum meorum S in mg. sup. m.2 eorum (meorum) S scriptorum BΣ parua sit] suasit uel sua sit Ω sit Σa.c. 11 adulesc. Σ adulsc. u, Wa.c.m.2 adulescentia cet. 13 praefatiuncule D describitur uW 14 expr. ad uerb. Σ 15 sensum Σ aperit S 16 graminiae uW sata om. W strangulat u 17 iudicare D 19 antoninum W 21 aucupantur Ba.c.m.2 et] alii Σp.c. ac Ω 22 deficiat Ω quae Σa.c. qui me W

3 ad sensum interpretati sunt, testimonia replicauero. sufficit in praesenti nominasse Hilarium confessorem, qui homilias in Iob et in psalmos tractatus plurimos in Latinum uertit e Graeco nec adsedit litterae dormitanti et putida rusticorum interpretatione se torset, sed quasi captiuos sensus in suam linguam 5 uictoris iure transposuit.

7. Nec hoc mirum in ceteris saeculi uidelicet aut ecclesiae uiris, cum septuaginta interpretes et euangelistae atque apostoli idem in sacris uoluminibus fecerint. legimus in Marco dicentem dominum: talitha cumi statimque subiunctum: quod inter- 10 pretatur: puella, tibi dico, surge. arguite euangelistam mendacii, quare addiderit tibi dico, cum in Hebraeo tantummodo sit puella, surge: sed ut ἐμπατικώτερον faceret et sensum uocantis et imperantis exprimeret, addidit tibi dico. 2 rursus in Matheo redditus a proditore Iuda triginta argenteis 15 et empto ex eis agro figuli scribitur: tunc inpletum est, quod scriptum est per prophetam Hieremiam dicentem: et acceperunt triginta argenteos pretium adpretiati, quem adpretiauerunt a filiis Israhel, et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit 20 mihi dominus. hoc in Hieremia penitus non inuenitur, sed in Zacharia aliis multo uerbis ac toto ordine discrepante;

10 *Marc. 5, 41 16 *Matth. 27, 9—10

2 hylar. WΣDDBS homelias ΩDS, Wp.c., Σ (h eras.) omelias B
iob (non hiob) codd. 3 ex BS 4 pudita W 7 saec.] ecclesis D
9 fecerunt Ω dicente domino ΩΣDDBS 10 thalit(h s. l.)a u thabita
Σp.c.m.2 tabita cet. cumi] cum WD, Σa.c.m.2 subiectum Σ; add.
est S 11 arguit ΣD arguitur S arguatur W arguant Ω euangelista
DS 12 ebreo W tantum Σ 13 ἐμπατ. paululum deprauatum ex-
hibent ua.c.ΩΣBS facerit W et s. l. Σ, om. D 14 et] atque Σ
inperantis uD 15 ab Σ 16 ex eis s. l. Ω 17 script.] dictum B
proph(f u)etam hier. uW hie(iheBS)r. proph. cet. 18 argenteis D
19 quod ΩΣDDBS a fil.] filii ΩDS, Ba.c.m.2 20 dedit Σa.c. dedi
Ω, Ba.c.m.2 agro Ω, Σa.c. 21 iheremia BS ieremia Σ paenitus uΩΣ
poenitus D 22 in Zach.] im atharia u

uulgata quippe editio ita se habet: et dicam ad eos: si
 bonum est coram uobis, date mercedem mihi aut
 rennute. et adpenderunt mercedem meam triginta
 argenteos. dixitque dominus ad me: pone illos in
 5 conflatorio et considera, si probatum sit, sicut
 probatus sum ab eis. et tuli triginta argenteos et
 misi eos in domo domini in conflatorio. quantum 3
 distet ab euangelistae testimonio Septuaginta translatio, per-
 spicuum est. sed et in Hebraeo, cum sensus idem sit, uerba
 10 praeposterata sunt et paene diuersa: et dixi, inquit, ad eos:
 si bonum est in oculis uestris, adferite mercedem
 meam; et si non, quiescite. et adpenderunt merce-
 dem meam triginta argenteos. et dixit dominus ad
 me: proice illud ad statuarium, decorum pretium,
 15 quod adpretiatus sum ab eis. et tuli triginta argen-
 teos et proieci eos in domo domini ad statuarium.
 accusent apostolum falsitatis, quod nec cum Hebraico nec 4
 cum septuaginta congruat translatoribus et, quod his maius
 est, erret in nomine — pro Zacharia quippe Hieremiam posuit —;
 20 sed absit hoc de pedisequo Christi dicere, cui curae fuit non
 uerba et syllabas aucupari, sed sententias dogmatum ponere.
 ueniamus ad aliud eiusdem Zachariae testimonium, quod Iohannes
 euangelista sumpsit iuxta Hebraicam ueritatem: uidebunt,

1 *Zach. 11, 12—13 (sec. LXX) 10 *Zach. 11, 12—13 (sec. Hebr.)
 23 *Ioh. 19, 37

1 et om. u dic S 2 est om. W mihi—merc. om. W 3 re-
 nuite B trigente W 4 dixit quoque S eos B 5 conflatorium S
 et cons.—7 confl. om. W 6 tuli u 7 domum S conflatorium
 Σp.c.Σ 8 euangelistarum B 9 et om. S 10 dixit u 12 pr. et
 om. B 14 dequorum W 15 quo Vulg. tuli W 16 proici W
 illos Σ cum Vulg. ad stat. in d. dom. DBS domum Vulg. esta-
 tuarium W 17 accusent u accusant ΩΣDS he(hē-D breico WD
 hebreo Ω,Σa.c. 19 iherem. BS ierem. Σ 20 pediss. BS pendiss. Wp.c.m²
 cura Bp.c.m² fuit om. D 21 sillabe D 22 aliud] illud S dauid D
 zachariam u, om. Ω 23 sumpsit u sumit cet. assumit Σ ebraic. S
 he(hae-W)breic. Wa.c.m²D uiderunt ΩΣDS

in quem conpunxerunt, pro quo in Septuaginta legimus: και ἐπιβλέφονται πρὸς με, ἀνθ' ὧν ἐνωρρήσαντο, quod interpretati sunt Latini: et aspicient ad me pro his, quae inluserunt sine insultauerunt. discrepat euangelista et Septuaginta nostraque translatio, et tamen sermonum uarietas spiritus unitate concordat. in Matheo quoque legimus dominum praedicantem apostolis fugam et hoc ipsum Zachariae testimonio confirmantem: scriptum est, ait: percutiam pastorem et oves dispergentur. at in Septuaginta et in Hebraeo multo aliter est; non enim ex persona dei dicitur, ut euangelista nult, sed ex prophetae deum patrem rogantis: percutite pastorem, et dispergentur oves. in hoc, ut arbitror, loco iuxta quorundam prudentiam euangelista piaculi reus est, quod ausus sit prophetae uerba ad dei referre personam. scribit supra dictus euangelista ad angeli monitum tulisse Ioseph paruolum et matrem eius et intrasse Aegyptum ibique mansisse usque ad obitum Herodis, ut inpleretur, quod dictum est a domino per prophetam: ex Aegypto uocaui filium meum. hoc nostri codices non habent, sed in Osee propheta iuxta Hebraicam scribitur ueritatem: quia puer Israhel,

3 *Zach. 12, 10 8 *Matth. 26, 31 11 Zach. 13, 7 14 cf. Matth. 2, 13—15 18 Matth. 2, 15 20 Os. 11, 1 (sec. Hebr.)

1 conpunx. uW conpunx. D 2 graeca mendis tantum non carent in uW, deprauata uel manca in cet. 3 aspiciunt Σ qui B 4 discrepant Σp.c.B euangelista uW -stae(e) cet. et uS, s. l. Σ, om. cet. sept. u interpretum W sept. (-te S) interpretum cet. 5 sermone S spiritu D 7 praedicantem ΣDB 9 disp. ou. S at] aut W all. in om. Ω ebreo W 10 multum S est om. S 11 ex] et D propheta ΣD rogamus D 12 dispe(aD)rgantur WDS ut in hoc Σ 13 quarundam u 14 scripsit S 16 paruol. uW paruol. cet. intr.] add. in D s. l. m2 S egypt. W egypt. BS 17 erodis u ut om. W adimpleretur Ω 18 est om. Ω proph. dicentem ΣS cum Vulg. egipto WBS 19 oseae uΣD propheetam W, om. S 20 hebraic. WD ebraic. Σ uer. scr. B uer.] add. cum ait Σ

dilexi eum et ex Aegypto uocauit filium meum. pro
 quo in eodem loco Septuaginta transtulerunt: quia paruulus
 est Israhel, et dilexi eum et ex Aegypto uocauit
 filios eius. num omnino repudiandi sunt, qui istum locum, 7
 quia ad Christi maxime pertinet sacramentum, aliter transtu-
 lerunt, an danda potius uenia ut hominibus iuxta sententiam
 Iacobi dicentis: multa peccamus omnes; et, si quis in
 uerbo non peccat, iste perfectus est uir, potens
 refrenare omne corpus? illud uero, quod in eodem euan-
 gelista scribitur: et ueniens habitauit in ciuitate, quae
 dicitur Nazaret, ut inpleretur, quod dictum est per
 prophetam, quia Nazareus uocabitur, respondeant
 logodaedali et fastidiosi aestimatores omnium tractatorum, ubi
 legerint, discantque in Isaia positum. nam in eo loco, ubi 8
 nos legimus atque transtulimus: et exiet uirga de radice
 Iesse et flos de radice conscendet, in Hebraeo iuxta
 linguae illius ἰδῶμαζ ita scriptum est: exiet uirga de radice
 Iesse et Nazareus de radice eius crescet. cur hoc

2 *Os. 11, 1 (sec. LXX) 7 *Iac. 3, 2 10 *Matth. 2, 23 13 cf.
 Plato Phaedrus 266 E. Cicero orator 39 15 *Esai. 11, 1 (sec. LXX)
 17 *Esai. 11, 1 (sec. Hebr.)

1 dil. uW et dil. (-xit Ω) cet. est et dil. S egipto WBS meum]
 seq. iterum 514, 19 hoc nostri—515, 1 meum (514, 19 prophetam, 20
 ebreicam, 515, 1 egipto) eadem manu deleta W 2 quo] quo et DS
 3 est (t eras.) W dilexit Ω egipto S egipto WB uocauit Ω
 4 filium W, Σp.c.m2 num] nunc Wp.c. numquid B qui] quia ΩWΣD
 5 quia u qui cet. 6 Iac. sent. S 8 peccat] offendit S uir perf. est Σ
 potens—corp. del. m2 B potest ΩΣD et potest S 9 refrenari D
 10 uen.] uenit et ΩDS ueniens et (et exp.) Σ ciuitatem uS quae dic.
 om. W 11 nazareth Ω, D(th ex ht)B natzareth W 12 prophetas S quo-
 niam Σ nazareus uΩS natzareus W nazaraeus cet. respondent W
 13 locodedali DS loco de tali ΩΣ ergo dedali W loco et mali B (l. malinoli
 p.c.m2) λογοδαδαλοι S 14 legerunt ΩD Σa.r. isaia uB isaia W ysaia S
 esaia ΩΣ esaia D 15 atque transt. om. Ω et transt. in mg. Σ atque]
 et ΣDS et u, om. cet. 16 eius ascendet (conscendet D) ΣDBS in] et
 in ΩΣDS ebrae(e)o W, Σa.c. 17 illius ΙΔΙΩΜΑ uW eius idioma cet.
 ita—crescet] nazareus scribitur ΩΣDS; uerba naz. scr. m2 deleta post 18
 crescet exhibet B 18 gesse W nazareus u, W (z ex tz) nazaraeus cet.

omiserunt Septuaginta? si non licet uerbum transferre pro uerbo, sacrilegium est uel celasse uel ignorasse mysterium.

8. Transeamus ad cetera — neque enim epistolae breuitas patitur diutius in singulis morari —: idem Matheus loquitur: hoc autem totum factum est, ut conpleretur, a domino quod dictum est per prophetam dicentem: ecce uirgo in utero habebit et pariet filium et uocabunt nomen eius Emmanuhel. quod Septuaginta translulerunt: ecce uirgo in utero accipiet et pariet
 2 filium et uocabitis nomen eius Emmanuhel. si uerba
 10 calumniantur, utique non est ipsud 'habebit' et 'accipiet' nec 'uocabunt' et 'uocabitis'. porro in Hebraeo ita scriptum legimus: ecce uirgo concipiet et pariet filium et uocabit
 15 nomen eius Emmanuhel. non Achaz, qui arguebatur infidelitatis, non Iudaei, qui erant dominum negaturi, sed
 3 in eodem euangelista legimus Herodem aduentu magorum fuisse turbatum scribisque et sacerdotibus congregatis sciscitatum ab eis, ubi Christus nasceretur, illosque respondisse: in Bethlem Iudae; sic enim scriptum est in propheta: 20

5 *Matth. 1, 22—23 9 *Esai. 7, 14 (sec. LXX) 13 *Esai. 7, 14 (sec. Hebr.) 17 cf. Matth. 2, 3—6 20 *Matth. 2, 5—6

1 omiserint *S* transf. uerb. *ç* pro] de *W* e *S* 2 sacrilegium *QSD* mist. *WBS* 3 epistola *W* breu.] ueritas *S* 4 in *om.* *ç* morari u, *ç* a. c. immorari *çet.* Matthaëus *ç* 5 totum *s. l.* *ç*, *om.* *Q* impler. *ç* adimpler. *S* a—est u quod dict. est a dom. *çet.* 7 uocabitur *ç* 8 emanuhel u, *ç* a. c. emmanuel *QB* 10 uocabit *W* emanuhel *ç* a. c. emmanuel u *B* emmanuel *Q* 11 calumniantur u calu(o) *W* m- (mp) *BS* niamur *çet.* ipsud u idem *W* ipsum *çet.* nec] et nec u neque *ç* 12 uocabunt] uocabitur *ç* uocabitis] uocabis *W* ebreo *W* leg. ita scr. *ç* ita] iuxta quod *ç*, *om.* *Q* 13 uocabis *Q* uocabitur *ç* 14 emanuhel *ç* a. c. *S* emmanuel *QWB* acaz *W* 16 uocauit u *D* *pr.* ipsa] ipsa uirgo *B* concipiet et *W* 17 eodem inquit *D* aduentu u ad(*om.* *S*) aduentum *çet.* 18 scrib.—scisc. *om.* *W* 20 bethlem *ç* a. c. bethleem u *QD*, *ç* p. c. betleem *W* bethlehem *S* belleem *B* iudaeae *W* iudaeae *Q* in] a *B*

et tu, Bethlem, terra Iuda, nequaquam minima es in
 ducibus Iuda; de te enim egredietur dux, qui regat
 populum meum Israhel. hoc exemplum in uulgata editione
 sic fertur: et tu, Bethlem, domus Efratha, modicus es,
 5 ut sis in milibus Iuda; de te mihi egredietur, ut sit
 princeps in Israhel. quanta inter Matheum et Septuaginta 4
 uerborum ordinisque discordia, magis hoc admiraberis, si
 Hebraicum uideas, in quo scriptum est: et tu, Bethlem
 Efratha, paruulus es in milibus Iuda; ex te mihi
 10 egredietur, qui sit dominator in Israhel. considera
 gradatim, quae ab euangelista sint posita: et tu, Bethlem,
 terra Iuda: pro 'terra Iuda' in Hebraico habet 'Efratha',
 in Septuaginta 'domus Efratha'; nequaquam minima es
 in ducibus Iuda: in Septuaginta legitur 'modicus es, ut
 15 sis in milibus Iuda', in Hebraeo 'paruulus es in milibus Iuda'
 sensusque contrarius Septuaginta sibi in hoc dumtaxat loco et
 Hebraico concordante. euangelista enim dixit, quod non sit 5
 paruulus in ducibus Iuda, cum e regione sit positum: 'paruulus
 quidem es et modicus; sed tamen de te mihi paruulo et modico

4 *Mich. 5, 2 (sec. LXX) 8 Mich. 5, 2 (sec. Hebr.) 11 Matth.
 2, 6 13 *Matth. 2, 6

1 bethlem u, *Σa.c.* bethleem ΩDB, *Σp.c.* betleem W bethlehem S 2 duc.]
 iudic. D de] ex ΩΣDS ingrediatur W 4 bethleem ΩB, *Σp.c.*
 betleem W bethlehem S efrata ΣBS ephrata W eufratha u (u *exp.*) D
 eufrata Ω 5 ut sis ΩΣB s. l. (*cf. lin. 14*), om. cet. de] ex B 6 in
 s. l. W quanta uW, *add.* sit (*Bm2*) cet. Matthaem Σ 7 discor-
 diam u mag. hoc] mag. uel sic mag. Σ 8 hebraicam ΩΣc. ebreicum W
 quo uW quo ita cet. bethlem *Σa.c.* behtlem D bethleem uΩ, *Σp.c.*
 betleem W bethlehem S belleem B 9 efratha u efrata ΣBS ephrata W
 eufratha D eufrata Ω paruulus in ras. m2B paruula Ω 11 gratim W
 euangelistis Ω sunt ΩΣDS bethlem D betlem *Σa.c.* bethleem uΩB
 betleem W, *Σp.c.* bethlehem S 12 in hebr. pro terra iuda D pro
 terra iuda om. B ebreico W efrata BS ephrata W efrata u efrat-
 tam ΩΣ eufratham D 13 efrata ΩΣBS efrata u ephrata W eufrata D;
add. et pro Σ 14 duc.] iudic. D *alt.* in] quod in ΩΣDS 15 ebreo W
 16 contr.] *add.* est Σ loco dumt. B 17 ebreico W in hebraico Σ
 19 es quidem S paruulo u paruo cet.

egredietur dux Israhel secundum illud apostoli: elegit infirma mundi deus, ut confundat fortia'. porro, quod sequitur: qui regat — uel 'qui pascat' — populum meum Israhel, aliter in propheta esse perspicuum est.

9. Haec replico, non ut euangelistas arguam falsitatis — hoc 5
 quippe impiorum est, Celsi, Porphyrii, Iuliani —, sed ut reprehensores meos arguam inperitiae et inpetrem ab eis ueniam, ut concedant mihi in simplici epistula, quod in scripturis
 2 sanctis, uelint nolint, apostolis concessuri sunt. Marcus, discipulus Petri, ita suum orditur euangelium: principium 10
 euangelii Iesu Christi, sicut scriptum est in Isaia propheta: ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui praeparabit uiam tuam. uox clamantis in deserto: parate uiam domini, rectas facite semitas eius. hoc exemplum de duobus prophetis conpositum 15
 3 est, de Malachia uidelicet et Isaia. nam primum, quod dicitur: ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui praeparabit uiam tuam, in Malachiae fine positum est; sequens autem, quod infertur: uox clamantis in deserto et cetera, in Isaia legimus. et quomodo Marcus statim in 20
 principio uoluminis sui posuit: sicut scriptum est in Isaia propheta: ecce mitto angelum meum, quod

1 *I Cor. 1, 27 3 Matth. 2, 6 10 *Marc. 1, 1—3 17 *Mal. 3, 1
 19 Esai. 40, 3

1 egrediatur Ω dux uW dux in cet. 2 deus om. W 3 alt. qui
 eras. Σ , om. ΩD 4 prespicuum W 5 repeto (repp. $\Sigma a. r.$) $\Omega \Sigma D S$
 non ut in W ut non Σ 6 porphirii WBS porfyrii u porfirii ΣD
 7 impiarem W 8 alt. in om. W 9 uellint nollint uW, $\Sigma a. c.$ con-
 sensuri B et marcus Ω 10 apostoli petri Σ 11 isaia WB ysaia S
 esaia u ΣD esaia Ω 12 mittam WB ego mitto S 13 praeparauit
 uD, Ba. c. m2 tuam] add. ante te $\Omega \Sigma$ 14 domino $\Omega D S$ 15 de u
 a Σ ex B e W $\Omega D S$ 16 isaia uWB ysaia S [esaia ΣD esaia Ω
 17 ecce—19 inf. om. W mitto $\Omega \Sigma$ mittam cet. ego mitto ζ 18 prae-
 parauit uD, $\Sigma a. c.$ tuam] add. ante te ΩB Mal.] malachia in $\Omega D S, \Sigma a. c.$
 pos.] scriptum B 20 isaia uWB ysaia S esaia $\Omega \Sigma D$ marchus WB
 22 isaia WBS esaia u $\Omega \Sigma D$ mittam $\Sigma a. c. m2 B$ ego mitto ζ

non scribitur in Isaia, ut diximus, sed in Malachia, in nouis-
 simo duodecim prophetarum? soluat hanc quaestiunculam in-
 perita praesumptio, et ego erroris ueniam deprecabor. idem 4
 Marcus inducit ad pharisaeos saluatorem loquentem: numquam
 5 legistis, quid fecerit Dauid, quando necessitatem
 habuit et esuriuit ipse et socii eius, quomodo ingres-
 sus est domum dei sub Abiathar pontifice et panes
 propositionis comedit, quibus non licebat uesci
 nisi solis sacerdotibus? legamus Samuelem — siue, ut in 5
 10 communi habetur titulo, Regnorum libros — ibique repperiemus
 non 'Abiathar' scriptum esse, sed 'Achimelech' pontificem, qui
 postea a Doec cum ceteris sacerdotibus Saul iubente percussus
 est. pergamus ad apostolum Paulum. scribit ad Corinthios:
 si enim cognouissent, numquam dominum maiestatis
 15 crucifixissent. sed, sicut scriptum est: quod oculus
 non uidit nec auris audiuit nec in cor hominis
 ascenderunt, quae praeparauit deus diligentibus
 se. solent in hoc loco apocryphorum quidam deliramenta sectari 6

4 *Marc. 2, 25—26 9 cf. I Reg. 21, 1—6 11 cf. I Reg. 22, 18
 14 *I Cor. 2, 8—9

1 non ex nos W isaia WB ysaia S esaia uQSD tert. in uW,
 om. cet. 2 solueat W 4 marchus WB fariseos QB numq.]
 non Σ 5 quando—eius] in mg. m2Σ, om. QDS quando—esur.]
 cum esuriret B necessitate W necesse u 6 egressus W
 7 est om. S panis uW 8 commedit Σa.r.S 9 solis uS, om. cet.
 samuelem WB siue] simul DS in in mg. m2Σ, om. QDS 10 co-
 muni S; add. simul s. l. Σ tit. hab. S repperiemus ΣS repperi-
 mus u 11 habiathar W, Σa.r. achimelech (-lec u) uWB abimelech
 QSDS 12 doec uWB dohec D doech Q,S,Σ (ex dec m2) doeg S
 saule iub. perc. est cum cet. sac. Σ saul uW saule cet. iub.] uiuente
 D 13 scribit—p. 520, 12 inquit] haec omnia in mg. m1, in textu: qui
 exempla de isaia propheta sumens (haec del. m1) ecce inquit B scrip-
 sit Σ qui scribit B chor. W corr. Σ 14 numquam om. S domino W
 maiest. u gloriae cet. gloriae non S 15 quod] quae QSDS quomodo W
 oculos W 16 aures uW, Σa.c. ascend. uW -dit cet. 17 parauit W
 18 hoc] isto QSDS apocryf. Q apocriph. Σ apocrif. uDBS apocriph.
 W deleram. WΣ

et dicere, quod de Apocalypsi Heliae testimonium sumptum sit, cum in Isaia iuxta Hebraicum ita legatur: a saeculo non audierunt neque auribus perceperunt. oculus non uidit, deus, absque te, quae praeparasti expectantibus te. hoc Septuaginta multo aliter transtulerunt: a saeculo non audiuius neque oculi nostri uiderunt deum absque te et opera tua uera et facies expectantibus te misericordiam. intellegimus, unde sumpsit testimonium, et tamen apostolus non uerbum expressit e uerbo, sed παραπραστικῶς eundem sensum aliis sermonibus indicauit. in epistula ad Romanos idem beatus apostolus exemplum de Isaia propheta sumens: ecce, inquit, ponam in Sion lapidem offensionis et petram scandali. discordat a translatione ueteri et tamen cum Hebraica ueritate concordat. in Septuaginta enim contrarius sensus est: non ut lapidi offensionis occurretis neque ut petrae ruinae, cum apostolus quoque Petrus Hebraeis Pauloque consentiens ita posuerit: incredulis autem lapis offensionis et petra scandali. ex quibus uniuersis perspicuum est apostolos et euangelistas in interpretatione ueterum scripturarum sensum quaesisse, non uerba, nec magnopere de ordinatione sermonibusque curasse, cum intellectui res paterent.

2 Esai. 64, 4 (sec. Hebr.) 6 *Esai. 64, 4 (sec. LXX) 12 *Rom. 9, 33 15 *Esai. 8, 14 18 *I Petr. 2, 7

1 quod *om.* S apocalypsi u WBS helyae Σ eliae ϸ helie (*s. l. 2 ecclē add. m2*) B ecclesiae ΩDS 2 isaia W e isaia u ysaia S esaia ΩSD esaya B leg. ita Σ 3 nec ϸ perciperunt u, Σ*a.c.m2* 4 deum D*p.c.m2* expeccantibus u 5 te *om.* WS 6 nostri] non u W nostri non D 7 te *om.* Ω uera et sic *codd. omnes* 9 sumpsit u W sumptum sit *cet.* 10 e] de B puraplasticos W ita ΠΑΦΡΑΚΤΙΚΩC D ita ΑΦΡΑΚΙΤΩC Ω alii u sermonum W 11 beat. ap.] ap. paulus ϸ 12 de] e u*a.c.m2* isaia u ysaia S esaya B esaia *cet.* proph. *om.* WBS 13 syon BS offensionem u 14 a *eras.* W cum S translacio W ebraica W, Σ*a.c.* 15 non] nam D 16 occurratis Ω occurreretis B occurrentis D occurrenti S 20 in *s. l.* Σ, *om.* D scriptarum u*a.c.m2* 21 de *om.* W ordin. u ordine *cet.* 22 cum] dum ϸ intellecturi u intellectu D pateret W

10. Lucas, uir apostolicus et euangelista, scribit Stephanum, primum Christi martyrem, in Iudaica contentione narrantem: in septuaginta quinque animabus descendit Iacob in Aegyptum et defunctus est ipse et patres nostri
 5 et translati sunt in Sychem; et positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti a filiis Emmor, filii Sychem. hic locus in Genesi multo aliter
 inuenitur, quod scilicet Abraham emerit ab Efron Chetho, filio Saar, iuxta Chebron quadringentis didragmis argenti
 10 speluncam duplicem et agrum circa eam sepelieritque in ea Sarram, uxorem suam. atque in eodem libro postea legimus reuertentem de Mesopotamia Iacob cum uxoribus et filiis suis
 posuisse tabernaculum ante Salem, urbem Sicimorum, quae est in terra Chanaan, et habitasse ibi et emisse partem agri,
 15 in quo habebat tentoria, ab Emmor, patre Sychem, centum agnis et statuisset ibi altare et inuocasse deum Israhel. Abraham non emit specum ab Emmor, patre Sychem, sed ab Efron,

3 Act. 7, 14—16 8 cf. Gen. c. 23 11 cf. Gen. 33, 18—20

1 stefanum u 2 martirem xpi B xpi in mg. m2Σ, om. Ω martirem WΩBS contione Sp.c. concione B 3 descendit W 4 egypt. S egypt. WB est] et u.a.c.m.2 5 pr. et] e W, om. Σ stychem u sichem WBS syschem D sepulcro B 7 emor ΣDS filii filii B patris Σ sichem ΣBS 8 efron u ephron B ephron ex epron W efron cet. c(eras).jeththeo W ceteo B hetheo D etheo Ω, Σ (h m2) etheo S 9 fil. Saar] spatium uacuum reliquit m1, filio sor inseruit m2 u saari B soor Σ sor um2 seor Σ chebron u cebron WB hebron ΩD ebron ΣS didragmis Sp.c.m2B didracmis W dragmis cet. drachmis Σ 10 eam—postea om. Ω eam s. l. Σ eum W in ea om. Σ 11 saram ΣBS adque u et que W leg. libro post. W 12 reuertente Σ uxore W suis et fil. B 13 pos. om. (s. l. fissis m2) u sycim. ΩD sicim. S sichim. B sychim. Σ 14 chanaan u chanan Σa.c.m2 canaan B emisse Wa.c.m2 emisisse Σa.r. 15 emmor uΩW emor cet. patrem W sichem WΣBS 16 altarem u inuoc.] add. ibi Σ 17 specu Ω speluncam Wp.c.m2B emmor uΩB emor cet. patre Sychem om. D patrem W sichem WΣBS efron ΩS epron B ephron W efron ΣD

filio Saar; nec sepultus est in Sychem, sed in Chebron, quae corrupte dicitur Arboc. duodecim autem patriarchae non sunt sepulti in Arboc, sed in Sychem, qui ager non est emptus ab Abraham, sed a Iacob. differo solutionem et istius quaestionculae, ut obtrectatores mei quaerant et intellegant non uerba 5
 4 in scripturis consideranda, sed sensum. uicesimi primi psalmi iuxta Hebraeos id ipsum exordium est, quod dominus est locutus in cruce: heli heli lama zabtani, quod interpretatur: deus, deus meus, quare me dereliquisti? reddant rationem, cur septuaginta translatores interposuerint: 'respice me'. ita 10
 enim uerterunt: deus, deus meus, respice me, quare me dereliquisti? respondebunt utique nihil in sensu damni esse, si duo uerba sunt addita. audiant et a me non periclitari ecclesiarum statum, si celeritate dictantis aliqua uerba dimiserim. 15

11. Longum est nunc eoluere, quanta Septuaginta de suo addiderint, quanta dimiserint, quae in exemplaribus ecclesiae obelis asteriscisque distincta sunt. illud enim, quod legimus

2 cf. Ios. 24, 32 8 *Ps. 21, 2. Matth. 27, 46 (sec. Hebr.) 11 *Ps. 21, 2 (sec. LXX)

1 filio—Chebron *in mg.* Σ, *om.* Ω saari B soor Σ seor Ϛ sichem
 WBS cebron W hebron Σ, *om.* u quae ex qui m2B 2 dicuntur u 3 arboc uW arboch *cet. utroque loco* sichem ΩBS, Σ (ch ex c) ab s. l. m2 u ad W 4 a] ab u difero W et del. m1B, *om.* ΩΣDS
 huius Ω 5 obtract. u uerbis D 6 sensus B uicens. u uicess. *War.* primi s. l. Σ, *om.* D psalmi s. l. Σ salmi W 7 ebraeos Σ loc. est WS 8 in cruce *om.* u hely hely Ω eli eli u laema Bp.c.m2 lema Sp.c.m2S zaptani B zaphthani W saphthani u sabact(thD)ani Σ (ac m2) D interpr.] spatium uacuum reliquit m1, expleuit m2u deus meus deus meus ΩΣDS deus meus Ba.c.m2 10 cur] cum S septuag. *om.* W interposuerunt Ω in me ΣΣ cum *Vulg.* ita—respice me *in mg.* Σ, *om.* u 11 deus meus deus meus D respice me s. l. B me *om.* W in me Sp.c.S cum *Vulg.* 12 responderunt Σa.c.D responderint S damni in sensu Ϛ 13 esse] est Ω sint W 14 sic D celeriter Ω dictantes u dictans Ω dictandi Ϛ 16 reuoluere Ϛ Septuag. *om.* W 17 addiderunt D addidint W dimiserunt D demiserint Wa.c. 18 oboelis Sp.c.m2 asteriscisque B asterisque DS illud—p. 523, 7 opus est *in mg.* m1B

in Isaia: beatus, qui habet semen in Sion et domesticos in Hierusalem, solent Hebraei ridere, cum audierint, nec non et in Amos post descriptionem luxuriae: stantia putauerunt haec et non fugientia. re uera sensus rhetoricus et declamatio Tulliana; sed quid faciemus ad authenticos libros, in quibus haec non feruntur adscripta et cetera his similia? quae si proferre nitamur, infinitis libris opus est. porro, quanta dimiserint, uel asterisci, ut dixi, testes sunt uel nostra interpretatio, si a diligenti lectore translationi ueteri conferatur: et tamen iure Septuaginta editio obtinuit in ecclesiis, uel quia prima est et ante Christi fertur aduentum uel quia ab apostolis, in quibus tamen ab Hebraico non discrepat, usurpata. Aquila autem, proselytus et contentiosus interpret, qui non solum uerba, sed etymologias uerborum transferre conatus est, iure proicitur a nobis. quis enim pro frumento et uino et oleo possit uel legere uel intellegere $\chi\epsilon\delta\mu\alpha$, $\delta\pi\omega\rho\iota\sigma\mu\acute{o}\nu$, $\sigma\tau\iota\lambda\pi\nu\acute{o}\tau\eta\tau\alpha$, quod nos possumus dicere 'fusionem' 'pomationem'que et 'splendentiam', aut, quia Hebraei

1 *Esai. 31, 9 3 *Am. 6, 5 17 cf. Deut. 7, 13

1 isايا u ysaia S esaya B esaia cet. beatus homo S syon B
 2 ierusalem B ebraei $\Sigma a.c.m2$ ridere u deridere cet. audier̄ W
 3 et mamos D etiam nos Ω discriptionem u $\Omega WD, \Sigma a.c.$ luxoriae u $W\Sigma$
 4 hoc B nos W rhet. W reth. cet. 5 declinatio W autenticos $\Omega, \Sigma a.c.m2B$ (a ex e m2) S autentocos W 6 fertur B fuerunt $\Omega\Sigma DS$
 ad scripta B 7 infiniti libri $Ba.c.m2$ 8 demiserint W
 asteriscis $\Sigma a.r.$ asterici B alsterisci u testes ut dixi ς diximus $\Omega\Sigma DS$
 testis u 9 ad W 11 quia ex qui m2 Σ antixpi D
 praefertur S facta ς 12 quia] qui u, $\Sigma a.c.m2$ alt. ab] ad W ebraico W h(s. l. $\Omega\Sigma$)ebreo $\Omega\Sigma DS$ discrepant $\Omega\Sigma DS$ 13 proselyt. u, $\Sigma p.c.m2$
 prosilit. (ex -tis) D proselit. cet. 14 qui] quia $\Omega\Sigma DS$ etoemologias u
 ethi(yDS)mologi(yD)as cet.; add. quoque $\Omega\Sigma DBS$ uerborum om. B
 15 quis—p. 524, 4 possumus in mg. inf. m1B 16 pr. et u, om. cet.
 17 graeca leuissime deprauata in WD, grauius in $\Omega\Sigma S$ 18 potationem-
 que B pomassionum Ω pomationem Σ et om. $\Omega\Sigma$ splendentia B
 plendenciam W splendentiamque ΩD splendentiaque Σ aut quia]
 quae autem S quia] qui $\Omega a.c. \Sigma a.c.m2D$ ebraei W, $\Sigma a.c.m2$

non solum habent ἄρθρα, sed et πρόαρθρα, (ut) ille κακοζήλως et syllabas interpretetur et litteras dicatque σὸν τὸν οὐρανὸν καὶ σὸν τὴν γῆν, quod Graeca et Latina omnino lingua non
 4 recipit? huius rei exemplum ex nostro sermone capere possumus. quanta enim apud Graecos bene dicuntur, quae, si ad
 uerbum transferamus, in Latino non resonant, et e regione,
 quae apud nos placent, si uertantur iuxta ordinem, apud illos displicebunt!

12. Sed ut infinita praeteream et ostendam tibi, uir omnium nobilium Christianissime, Christianorum nobilissime, cuius modi
 falsitates in epistulae translatione reprehendant, ipsius epistulae
 ponam cum Graeco sermone principium, ut ex uno crimine intellegantur et cetera: ἔδει ἡμᾶς, ἀγαπητέ, μὴ τῇ οὐήσει τῶν κλήρων φέρεσθαι, quod ego ita uertisse me memini: oportebat nos, dilectissime, clericatus honore non abuti
 15 in superbiam. 'ecce', inquit, 'in uno uersiculo quanta mendacia! primum ἀγαπητός, 'dilectus' est, non 'dilectissimus'; deinde οὐήσις, 'aestimatio' dicitur, non 'superbia' — non enim

2 cf. Gen. 1, 1 14 epist. LI init.

1 *graeca aut recte scripta aut leuiter tantum detorta in codd.; syllabam pro graece scriptam exhibet solus u, pro latine cet. ut addidi, om. codd.* κακοζ.] ZEAOC ΩΣ, recte uel paene recte scriptum in cet.
 2 syll. u sill. cet. interpretatur WΣ, Dp.c. -tatus u dicitque B
graeca grauius corrupta in ΩΣ 3 ling. omn. B lingua s. l. Ω 4 cuius Bp.c.m2ς rei om. Ω ex] et u nos ex Σ possumus ex sumus m2u
 5 enim s. l. m2B 6 transferres Ω latinum D e s. l. m2u, m1Σ
 8 displicebant uSa.c. 9 ut s. l. Σ, om. u uis W 10 Christianissime] *add.* et omnium (omnium exp.) Ω et ΣDS, B s. l. m2 Christianorum nobilissime om. W 11 falsitatis uD, Sa.c. falsitatis me ς epistu(o)la et Ω, Σ (et s. l.) D epla S translationem Σ 12 cum s. l. Σ, om. Ω 13 ἔδει:—φέρεσθαι om. B, leuissime corrupta in uW, aliquanto grauius in D, grauissime in ΩΣS 14 ego om. B ita me uert. ς me (s. l. m2) ita uert. Σ ita uert. D 15 nos (os in ras. m2) B, om. uW honorem ΩΣD 16 superbia ΩΣDS inquit ex inquit W inquit S 17 agapetos B. *graece, sed leuiter corruptum in cet.* 18 οὐήσις—dixit in mg. inf. Σ, om. Ω οὐήσις, οὐήματι, οὐήσει plus minusue corrupta exhibent codd., etiam sed inter οὐήματι et οὐήσει: *ridicule graecis litteris scriptum in uΩΣ*

dixit $\sigma\acute{\iota}\eta\mu\alpha\tau\iota$, sed $\sigma\acute{\iota}\eta\sigma\epsilon\iota$, quorum alterum ‚tumorem‘, alterum
 ‚arbitrium‘ sonat —; totumque, quod sequitur, ‚clericatus honore
 non abuti in superbiam‘ tuum est.’ quid ais, o columen litte-
 rarum et nostrorum temporum Aristarche, qui de uniuersis
 5 scriptoribus sententiam feras? ergo frustra tanto tempore stu-
 duimus et saepe manum ferulae subduximus? egre-
 dientes de portu statim inpegimus. igitur, quia et errasse 3
 humanum est et confiteri errorem prudentis, tu, quicumque
 reprehensor es, tu me, obsecro, emenda, praeceptor, et uerbum
 10 de uerbo exprime. ‚debueras‘, inquit, ‚dicere: ‚oportebat nos,
 dilecte, non aestimatione clerorum ferri‘. haec est Plautina
 eloquentia, hic lepos Atticus et Musarum, ut dicunt, eloquio.
 comparandus! completur in me tritum uulgi sermone prouer-
 bium: oleum perdit et inpensas, qui bouem mittit ad ceroma
 15 haec non est illius culpa, cuius sub persona alius agit tragoe- 4
 diam, sed magistrorum eius, qui illum magna mercede nihil
 scire docuerunt. nec reprehendo in quolibet Christiano sermonis
 inperitiam — atque utinam Socraticum illud haberemus: ‚scio,
 quod nescio‘ et alterius sapientis: ‚te ipsum intellege‘! —, uene-
 20 rationi mihi semper fuit non uerbosa rusticitas, sed sancta
 simplicitas: qui in sermone imitari se dicit apostolos, prius

6 Iuuen. 1, 15 cf. Quintil. i. o. IV 1, 61 16 cf. Cicero II
 Phil. 43 18 cf. Cicero Acad. II 74 19 cf. Cicero Tusc. disp. I 52

1 timorem $\Omega DS, \Sigma a. c. m 2$ 2 honorem $B p. c. m 2$ 3 abuti] habui W
 in superbia $\Omega, \Sigma s. l., DS$ agis Ω o columen S o colume u oculo
 lum W hoc o lumen Ω, Σ (hoc *del. m 2*) o culmen B culmen D 4 ari-
 starce $\Omega \Sigma D$ quid S 5 fers S 6 ferole(e) $\Omega D, \Sigma a. r.$ subduximus
 Ω subtraximus W 7 quia *ex* qui $m 2 \Sigma$ erras $\Omega, \Sigma a. c.$ 8 pu-
 dentis $u a. c. m 2$ 9 reprehensores $W a. c. m 2$ tu me *ex* tum $m 2 u$
 10 debuerat $u a. c. m 2$ 11 aestimationem Σ clericorum u clericorum
cet. plautine Ω 12 lepor u B lepus $\Omega W D, \Sigma a. c. m 2$ 13 con-
 pleatur $\Sigma a. r.$ 14 boues ΩDS 15 cuius] cui B aliud D
 illius B 16 sed] *add.* rufini et melanie (-nii B) $W B, \Sigma s. l. m 2$ mag.
 eius *s. l.* B 17 nec *ex* ne $m 2 \Sigma$ 20 semper mihi W 21 dic. se im.
 in serm. B in serm. se dic. im. S in serm. se im. dic. D apostolus
 $u Da. c.$ apłs Σ

imitetur in uita. illorum in loquendo simplicitatem excusabat
 sanctimoniae magnitudo et syllogismos Aristotelis contortaque
 5 Chrysippi acumina resurgens mortuus confutabat. ceterum
 ridiculum, si quis e nobis inter Croesi opes et Sardanapalli
 delicias de solâ rusticitate se iacet, quasi omnes latrones et 5
 diuersorum criminum rei deserti sint et cruentos gladios
 philosophorum uoluminibus ac non arborum truncis occultant.

13. Excessi mensuram epistulae, sed non excessi doloris
 modum. nam qui falsarius uocor et inter muliercularum radios
 et textrina dilanior, contentus sum crimen abluere, non referre. 10
 unde arbitrio tuo cuncta permitto, ut legas ipsam epistulam,
 tam Graecam quam Latinam, et ilico intellegas accusatorum
 2 meorum nenias et pretiosas querellas. porro mihi sufficit
 amicum instruxisse carissimum et in cellula latitantem diem
 tantum expectare iudicii. optoque, si fieri potest, etsi aduer- 15
 sarii saeuierint, commentarios potius scripturarum quam Demo-
 sthenis et Tullii Philippicas scribere.

I imitetur u; *add.* uirtutes *cet.* eorum Σ *alt.* in s. l. Σ , *om.* Ω
 in quibus *S* loquendi Ω DBS, Σ a.c.m.2 2 sill(1S)ogismos Ω W Σ BS
 sillogysmos *D* sillogismis u aristothelis *W* 3 Chrys.] constantinus
 imperator cripsippi *W* crysippi Ω crysipi u crisippi Σ BS crissippi *D*
 acumina *in mg.* m.2B acumina Ω uerba u, *om.* *W* mortuos *W*
 confutebat Ω 4 e nobis s. l. Σ , *om.* Ω ; *add.* manens Ω Σ DS, B *in mg.*
 m.2 sardanapali ζ 5 dicilias *ex* cicilias m.2u 6 disserti Ω Σ , Sp.c.m.2
 deserti *W*p.c.Sa.c.m.2 disperti *D* 7 ac] haec Ω et *W*DS oculant
 Σ a.c.m.2D occultant u *W*, Ω a.c. occultent *B* 9 modis *ua.c.m.2* mulie-
 rum rad. u *WB* mulierculas Ω , Σ a.c. 10 sum s. l. Σ , *om.* Ω abluere u
 abnuere *W*DBS abolere Ω Σ [et non *S* 11 unde] unde et *S* uideor Ω
 12 grecam *add.* m.2u illico *W*a.r.S intelle(iB)ges Σ Bp.c.m.2
 acusat. *W* Σ acussat. u 13 pret(c)iosas u *WB* obprobriosas *cet.* pro-
 brosas ζ querelas *BS* porro] porphyrii Ω porphirii (*add.* porro
 s. l. m.2) Σ sufficiat u 14 cellulam *W* 15 obtoque *W*D ortoque
ua.c.m.2 et si *uulgo* 16 seuer. u (siner. m.2) siuer. *W* (seuer. m.2)
 Ω B desiuer. Σ siuicer. *D* non uicer. *S* coment. u *S* demonsteni *D*
 demostenis *cet.* 17 tullia *S* philippica *S* filippiicas (*ult.* i *exp.*) u
 philosophicas (c *eras.*, *in mg.* m.2 a λ philippicas) Σ ; *add.* tibi ζ

LVIII.

AD PAULINUM PRESBYTERUM.

1. Bonus homo de bono cordis thesauro profert
 ea, quae bona sunt, et ex fructibus arbor agnoscitur. metiris
 5 nos uirtutibus tuis et paruos magnus extollis ultimamque
 partem conuiuui occupas, ut patris familiae iudicio proueharis.
 quid enim in nobis aut quantum est, ut doctae uocis
 mereamur praeconium, ut illo ore, quo religiosissimus princeps
 defenditur, humiles modicique laudemur? noli igitur, frater 2
 10 carissime, annorum aestimare nos numero nec sapientiam canis

3 *Luc. 6, 45 etc. 4 cf. Luc. 6, 44 etc. 5 cf. Luc. 14, 10

F = *Lugdunensis* 600 s. VI (continet p. 527, 9 noli—528, 5 cond.; 528, 16 quanti—18 tep.; 529, 3 uerba—7 glor.; 529, 12 nec put.—poss.; 529, 14 quomodo—17 laud. est; 530, 9 sing.—10 pond.; 531, 2 et crucis—8 cael.; 534, 4 episc.—6 merit.; 535, 7 mult.—13 legum.; 535, 15 freq.—18 fuge; 536, 1 humil.—4 coep.; 536, 10 habeto—13 Christ.; 537, 3 tu cons.—6 pereat; 537, 9 esse—uideri; 538, 14 totum—17 nucem).

P = *Cenomanensis* 126 s. IX.

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

Φ = *Guelferbytanus* 4156 s. IX—X.

N = *Casinensis* 295 s. X.

k = *Vaticanus* lat. 650 s. X.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

2 ad paul. *F* ad paul. pr(a)esbiterum *PΦ* ad paul. p̄brum de institutione clericorum uel monachorum et diuinae (-ne *D*) hystoriae (historie *D*) expositionibus diuersis *Dk* ad paul. de institutione clericorum et monachorum ex diuersis diuinae hystoriae questionibus *B*, titulo caret *N*; *Hieronymi nomen exhibent tituli in DΦkB* 3 thes. cordis sui *Dk* 4 cognoscitur *DNkB* 6 partis *Φ* conuiuui *Φ* conuiui *k* conuiuio *N* familiae *P* -lias *cet.* prouearis *N* promouearis *DkB* 8 relegiosissimū princeps *Φ* 9 noli—p. 528, 5 cond.] hominis sapientia non annorum aestimanda est numero nec aeuo prudentia iudicanda. frequenter inpudicos senes aetas lasciuia condemnat *F* 10 nos estimare *N* numerum *Φ* ne *Φ* canis *PΦ* ad canos *k* canos *cet.*

reputes, sed canos sapientia Salomone teste: cani hominis prudentia eius. nam et Moyses septuaginta presbyteros iubetur eligere, quos ipse sciret esse presbyteros, utique non aeno, sed prudentia iudicandos, et Danihel adhuc puer et longaeuos iudicat, atque inpudicos senes aetas lasciua condemnat. 5
 3 noli, inquam, fidem pensare temporibus nec me idcirco meliorem putes, quod prior in Christi exercitu coeperim militare. Paulus apostolus in uas electionis de persecutore mutatus nouissimus in ordine, primus in meritis est, quia, extremus licet, plus omnibus laborauit. Iudas, qui quondam audierat: tu autem, 10 homo, dux meus et notus meus; in domo dei ambulauimus cum consensu, proditor amici, magistri, saluatoris arguitur

et nodum informis leti trabe nectit ab alta.
 4 at e contrario latro crucem mutat paradiso et facit homi- 15 cidii poena martyrem. quanti hodie diu uiuendo portant funera sua et quasi sepulchra dealbata pleni sunt ossibus mortuorum! subitus calor longum uincit teporem.

1 *Sap. 4, 8 2 cf. Num. 11, 16 4 cf. Dan. 13 (= Sus.), 42—62 8 cf. Act. 9, 15 9 cf. I Cor. 15, 10 10 *Ps. 54, 14—15 12 cf. Matth. 26, 46 etc. 14 Verg. Aen. XII 603 cf. Matth. 27, 5 etc. 15 cf. Luc. 23, 43 16 cf. Cyrian. de lapsis c. 30, p. 259, 24 H. 17 cf. Matth. 23, 27

1 sapientia *P* ad (*s. l. m2*) sapientiam *k* sapientiam *cet.* solomone Φ teste *P* testante *cet.* 2 eius] est Φ moyse Φ moyses *k* 3 scit Φ presb. *s. l. m2B, om. DN* 4 daniel *B* et *P, om. cet.* 6 pensare] seruare *k* hic circo *B* 8 in *s. l. m2B, om. N; add. pallida D* mutatur Φ 9 *pr.* in *om. k* primis *P* et primus *N* in mer.—quond. *om. \Phi* quia et *k* 11 homo] *add. unanims N, add. qui simul mecum dulces capiebas cibos \varsigma alt. meus] add. primus in meritis est ex (sic) quia extremus licet plus omnibus laborauit iudas qui quondam \Phi domini DNB* 12 amici] *add. et \varsigma mag.] add. et s. l. m2B* 13 arg.] *add. uoce B s. l. m2 \varsigma* 14 nondum $\Phi, kBa.c.$ loeti *Pk* tabe *Pa.c.* 15 at *om. DkB* e *om. B* latronem crux *DNB* paradiso *PDN* homidii *Pa.c.* 16 poenam ς martyrem *P*-rum Φ -rium *cet.* quanti—18 tep.] subitus calor longum uincit tep. (*ex temp. m2*) quia (*del. m2*) multi diu uiuendo portant funera sua et quasi sepulchra dealbata plena sunt ossibus mortuorum *I'* quanta Φ 17 sepulchra *PNB* pleni *P* plena *cet. (etiam I)* 18 temporem *Ia.c.m2\Phi, Ba.c.*

2. Denique et tu audita sententia saluatoris: si uis perfectus esse, uade, uende omnia, quae habes, et da pauperibus et ueni, sequere me, uerba uertis in opera et nudam crucem nudus sequens expeditior et leuior scandis
 5 scalam Iacob. tunicam mutas cum animo nec pleno marsupio gloriosas sordes adpetis, sed puris manibus et candido pectore pauperem te et spiritu et opibus gloriaris. nihil est enim 2 grande tristi et lurida facie uel simulare uel ostentare ieiunia, possessionum re ditibus abundare et uile iactare palliolum.
 10 Crates ille Thebanus, homo quondam ditissimus, cum ad philosophandum Athenas pergeret, magnum auri pondus abiecit nec putauit se posse et uirtutes simul et diuitias possidere. nos suffarcinati auro Christum pauperem sequimur et sub praetexto elemosynae pristinis opibus incubantes quomodo
 15 possumus aliena fideliter distribuere, qui nostra timide reseruamus? plenus uenter facile de ieiuniis disputat. non Hierosolymis fuisse, sed Hierosolymis bene uixisse laudandum est. 3 illa, illa expetenda est ciuitas, non quae occidit prophetas et

1 *Matth. 19, 21 4 cf. Gen. 28, 12 10 cf. locos a Zellero II
 1³ p. 245, 1 adlatos 16 cf. Cicero pro Murena 12 18 cf. Matth.
 23, 37. Luc. 13, 34

1 audito Φ 2 uade] *add.* et k 3 uerba—7 glor.] beatus est, qui diuinas scripturas legens uerba uertit in opera (*ex opere m2*) et nudam crucem nudus sequens puris manibus et candido pectore pauperem se et spiritu et opibus gloriatur Γ opere *Γa.c.m2Φ* 4 sequeris N ascendis *DNkB* 5 tunicam P marsupio ΦB 6 gloriosis sordis Φ 7 paupere N pauperum Φ operibus ζ 8 lucida *Da.c.m2* liuida *Ba.c.* faciem Φ iei. uel ost. B ostendere k 9 possessionem $P\Phi$ habundare *DΦB* et *s. l. m2k, om. DB* uilem Dk uilia *ex uili m2B* palliola B 10 crathes N crates *Φa.c.* socrates *Bp.c.m2* thebanus I' sthebanus Φ diuitissimus D 12 nec put.—possid.] nemo potest et uirtutes simul et diuitias possidere Γ sim. posse et uirt. ζ *pr. et om. B* 13 subsarcinati D pauperum Φ 14 praetexto $P\Phi$ -tu *cet.* ele(*iΦ*)-mosin(a)e ΦNk helemosine DB pristinis P 15 poss. al.] al. (*s. l.*) maxima poss. Φ timidi P 16 de iei. fac. Φ hiero(*uIΦ*)solimis *IPΦ* ierosolimis B hierusoly(*iN*)me *DN* hierosolimae k 17 hierosolimis Pk hierusoli(*yD*)mis *IDΦN* iherosolimis B laudandus k laudabilem (*m del. m2*) I' 18 illa illa *PΦk* illa *cet.* exp.] *add.* illa laudanda ζ

Christi sanguinem fudit, sed quam fluminis impetus laetificat, quae in monte sita celari non potest, quam matrem sanctorum apostolus clamat, in qua se municipatum cum iustis habere laetatur.

3. Neque uero hoc dicens memet ipsum inconstantiae redar- 5
guo damnoque, quod facio, ut frustra uidear ad exemplum
Abraham et meos et patriam reliquisse, sed non audeo dei
omnipotentiam angusto fine concludere et artare paruo terrae
loco, quem non capit caelum. singuli quique credentium non
locorum diuersitatibus, sed fidei merito ponderantur; et ueri 10
adoratores neque Hierosolymis neque in monte Garizin adorant
patrem, quia deus spiritus est et adoratores eius in spiritu
et ueritate adorare eum oportet. spiritus autem spirat, ubi uult.
2 domini est terra et plenitudo eius. postquam siccato Iudaeae
uellere uniuersus orbis caelesti rore perfusus est et multi de 15
oriente et de occidente uenientes recubuerunt in sinu Abraham,
desiit notus esse tantum in Iudaea deus et in Israhel magnum
nomen eius, sed in omnem terram exiit sonus apostolorum
et in fines orbis terrae uerba eorum. saluator ad discipulos
loquens, cum esset in templo: surgite, inquit, abeamus 20
hinc, et ad Iudaeos: relinquetur uobis domus uestra

1 cf. Ps. 45, 5 2 cf. Matth. 5, 14 cf. Gal. 4, 26 3 cf. Phil.
3, 20 7 cf. Gen. 12, 1 11 cf. Deut. 11, 29. 27, 12 13 cf. Ioh. 3, 8
14 Ps. 23, 1 cf. Iudd. 6, 36—40 16 cf. Luc. 16, 22—23 17 cf.
Ps. 75, 2 18 cf. Ps. 18, 5 20 *Ioh. 14, 31 21 Matth. 23, 38

1 imp. laet. fl. *Dk* laetificant Φ 3 apostolorum *D* laet. hab. ζ
5 uero *om. k* haec Φ memetipsum *DNB* inconstanter *B*
6 quod *om. k* 7 et patr.] patriamque *B* 8 coactare ζ 10 diuersi-
tate *I'* 11 *pr.* neque] *add.* in *P* hierosolimis *Pk* hierosolymis *D\Phi N*
hierosolimis *B* garizim *P* garitin *D* garizi Φ gazirin *N* ado-
rabunt *k* 13 eum *om. \zeta* 16 de *P, om. cet.* recubuerint Φ abrahae
destitit *codd. praeter P\Phi* 18 sed et *Dk* omni terra *B* exiuit ζ
apost. son. *DkB* son. eorum apostul. Φ 19 finis Φ terrarum *NB*
disc.] *add.* suos *codd. praeter P\Phi* 20 habeamus *Da.c.NB* eamus
Dp.c.\Phi k 21 relinquitur Φ uobis *om. k*

deserta. si caelum et terra pertransibunt, utique transibunt
omnia, quae terrena sunt. et crucis igitur et resurrectionis loca 3
his prosunt, qui portant crucem suam et cum Christo resur-
gunt cotidie, qui dignos se tanto exhibent habitaculo. ceterum,
5 quid dicunt: templum domini, templum domini, templum
domini, audiant ab apostolo: uos estis templum dei et
spiritus sanctus habitat in uobis. et de Hierosolymis
et de Britannia aequaliter patet aula caelestis; regnum enim 4
dei intra nos est. Antonius et cuncta Aegypti et Mesopo-
10 taniae, Ponti, Cappadociae et Armeniae examina monachorum
non uidere Hierosolymam, et patet illis absque hac urbe
paradisi ianua. beatus Hilarion, cum Palaestinus esset, in
Palaestina uiueret, uno tantum die uidit Hierosolymam, ut
nec contemneret sancta loca propter uiciniam nec rursus deum
15 loco cludere uideretur. ab Adriani temporibus usque ad impe-
rium Constantini per annos circiter centum octoginta in loco

1 cf. Matth. 24, 35 etc. 5 Hier. 7, 4 6 *I Cor. 3, 16 8 cf.
Luc. 17, 21

1 pertrans. *PΦ* trans. *cet.* utique] *add.* terrena sunt et *Φ* 2 et
crucis—8 cael.] crucis et resurrectionis loca non his prosunt, qui illic
solum corpore habitant, sed his, qui portant crucem suam et cum xpo
resurgunt cottidie (quotidie *m2*). ac sic et de hierosolimis et de brittania
(*pr. t del. m2*) aequaliter patet aula regni caelestis *Γ* 3 pros. his *ς*
4 cottidie *Γa.c.m2Φ* quot. *Γp.c.m2* exh. tanto *P* tantum *Φ*
5 templ. dom. *ter P, Bp.c.m2, bis DΦNk, semel Ba.c.m2* 6 ab *om. D*
domini *ς* 7 sanctus *PΦ* dei *cet.* hierosoly(*ex i P*)mis *Pk* hieruso-
li(*γN*)mis *ΓDΦN* ierosolimis *B* 8 britannia *Pp.c.B* britania *Γp.c.m2*
brittania *cet.* aula regni *Γ* 9 uos *ΦB* cuncta *Φ* tota *N* egypti *N*
egipti *B* aegyptus *k* 10 et arm. ponti et capp. *N* ponti et *codd.*
praeter PΦ capadociae *B* capidotiae *Φ* armoniae *Φ* ermeniae *ka.c.m2*
exanime *Φ* 11 uiderunt *ς* hie(*ex he P*)rosolimam *Pk* hierosoly(*i Φ*)-
mam *DΦN* ihero(*u s.l.m2*)solimam *B* hac *s. l. m2B* 12 paradysi
PDN hylarion *DNB* palaestinus (*n ex c*) *B* esset] *add.* et
codd. praeter P, Ba.c.m2 13 hierosolim. *Pk* hierosoly(*iΦ*)m. *DΦN* ihero(*u*
s.l.m1)solim. *B* 14 *pr.* nec *PΦ* non *cet.* contemnere *ς* loca sancta *ς*
uicinia *DN* uicina *ka.c.m2* dominum *DB* 15 cludere *N* hadri-
ani *ς* 16 circ. et (et *exp.*) *P* octuag. *B* et octuag. *Φ*

resurrectionis simulacrum Iouis, in crucis rupe statua ex marmore Ueneris a gentilibus posita colebatur aestimantibus persecutionis auctoribus, quod tollerent nobis fidem resurrectionis et crucis, si loca sancta per idola polluissent. Bethleem nunc nostram et augustissimum orbis locum, de quo psalmista ⁵ canit: ueritas de terra orta est, lucus inumbrabat Thamuz, id est Adonidis, et in specu, ubi quondam Christus paruulus uagiit, Ueneris amasius plangebatur.

4. 'Quorsum', inquires, 'haec tam longo repetita principio?' uidelicet ne quicquam fidei tuae deesse putes, quia Hierosolymam non uidisti, nec nos idcirco meliores aestimes, quod huius loci habitaculo fruimur, sed siue hic siue alibi aequalem te pro operibus tuis apud deum nostrum habere mercedem. ² reuera, ut simpliciter motum mentis meae fatear, considerans et propositum tuum et ardorem, quo saeculo renuntiasti, ¹⁵ differentias in locis arbitror, si urbibus et frequentia urbium derelicta in agello habites et Christum quaeras in solitudine et ores solus in monte cum Iesu sanctorumque tantum locorum uicinitatibus perfruaris, id est, ut et urbe careas et propositum ³ monachi non amittas. quod loquor, non de episcopis, non de ²⁰ presbyteris, non de clericis loquor, quorum aliud officium est, sed de monacho et monacho quondam apud saeculum nobili, qui idcirco pretium possessionum suarum ad pedes apostolorum

6 Ps. 84, 12 9 cf. Cicero de orat. III 91 23 cf. Act. 4, 35 etc.

1 iobis *N* iouis fuit *B* more *N* 2 gentibus *B* extim. *B* existimantibus *S* 4 bethleem *Pk, Bp.c.m.2* bethlehem *N* bethlem *cet.* 5 nostra *Dk* et] nec *Φ* august. *S* august. (angustissimum *Pa.c.* antissimum *D*) *codd.* orbis *k*, *om.* *B* urbis *cet.* 6 horta *DNk* locus *DΦ, Na.c.ka.c.m.2* thamuz *Φk* thatmuz *P* tatzmuz *D* tathmoz *N* mooz *B* 8 uagit *D* 9 quorsum *P* cur *cet.* 10 ut nequicquam *Φ* nec *DB* quidquam *S* hierosolim. *Pk* hierusoly(i $Φ$)m. *DΦN* ihero(u *s.l.m.2*)solim. *B* 12 alibi] *add.* habites *N* 13 tuis] *add.* scito *D* dominum *Dk* nostrum *P* n $Φ$, *om.* *DNk, B* (credas *m.2*) merc.] *add.* expecta *N* 14 motum *PΦ* motus *cet.* 17 queres *Φ* 19 ut et *om.* $Φ$ urbem *D* turba *k* 20 non de presb. *om.* *k* 22 de *om.* $Φ$ et] de *add.* *DNk* et mon. *om.* *B* nob. ap. sec. *Dk*

posuit docens pecuniam esse calcandam, ut humiliter et secreto
 uictitans semper contemnat, quod semel contempserat. si crucis 4
 et resurrectionis loca non essent in urbe celeberrima, in qua
 curia, in qua ala militum, in qua scorta, mimi, scurrae et
 5 omnia sunt, quae solent esse in ceteris urbibus, uel si mona-
 chorum solummodo turbis frequentaretur, expetendum reuera
 huiusce modi cunctis monachis esset habitaculum; nunc nero
 summae stultitiae est renuntiare saeculo, dimittere patriam,
 urbes deserere, monachum profiteri et inter maiores populos
 10 peregre uiuere, quam eras uicturus in patria. de toto huc
 orbe concurritur; plena est ciuitas uniuersi generis hominibus
 et tanta utriusque sexus constipatio, ut, quod alibi ex parte
 fugiebas, hic totum sustinere cogaris.

5. Quia igitur fraterne interrogas, per quam uiam incedere
 15 debeas, reuelata tecum facie loquar. si officium uis exercere
 presbyteri, si episcopatus te uel opus uel honos forte delectat,
 uiue in urbibus et castellis et aliorum salutem fac lucrum
 animae tuae. sin autem cupis esse, quod diceris, monachus,
 id est solus, quid facis in urbibus, quae utique non sunt
 20 solorum habitacula, sed multorum? habet unumquodque pro- 2
 positum principes suos: Romani duces imitentur Camillos,
 Fabricios, Regulos, Scipiones; philosophi proponant sibi Pytha-
 goram, Socraten, Platonem, Aristotelen; poetae aemulentur

2 contemp(-ms-P)erat PD -psit N -pserit Φ kB 3 essent (nisi s. l.
 m2) in (hac s. l. m2) urbe k 4 ala P aleae k aura Ba.c. aula cet.
 scortha minimi Φ scurra D 5 sint DN sane B esse om. D
 6 turb. sol. P frequentaret k 7 huiusmodi k 8 est stult. k
 est om. D Φ .Ba.c.m2 9 urbis Φ des.] add. et DNk 10 peregre
 (in mg. P egre in ras. m2B)] pergere Dk periculosius Victorius per-
 aequae Vallarsius uiuere melius B et (s. l. m2) uiuere melius k pa-
 triam DB hoc Φ 11 concurrit k uniuersis DB generibus B
 hominibus P Φ -num cet. 12 constricti constipatio N 15 loquor k
 exh(h om.B)ibere DNkB 16 pre(e)sby(i)terii NkB honos P onus Φ
 honor cet. 19 quod facias Φ quo Φ 20 sol.] paucorum B 21 duc.]
 principes B imittentor Pa.c.B imittentor (sic) Pp.c. 22 pythagoran Φ
 pitagoram B phitagoram Dk 23 socraten P Φ -tem cet. aristotilen
 P -tilem N -te(i m2)le B -telem cet. imittentur k

Homerum, Uergilium, Menandrum, Terentium; historici Thucydiden, Sallustium, Herodotum, Liuium; oratores Lysiam, Gracchos, Demosthenen, Tullium; et ut ad nostra ueniamus, episcopi et presbyteri habeant in exemplum apostolos et apostolicos uiros, quorum honorem possidentes habere nitantur 5
 3 et meritum. nos autem habemus propositi nostri principes Paulos, Antonios, Iulianos, Hilarionas, Macarios; et ut ad scripturarum auctoritatem redeam, noster princeps Helias, noster Helisaeus, nostri duces filii prophetarum, qui habitabant in agris et solitudine et faciebant sibi tabernacula propter fluentia 10
 Iordanis. de his sunt et illi filii Rechab, qui uinum et siceram non bibebant, qui morabantur in tentoriis, qui dei per Hieremiam uoce laudantur, et promittitur eis, quod non deficiat 4
 de stirpe eorum uir stans coram domino. hoc reor et septuagesimi psalmi titulum significare: filiorum Ionadab et 15
 eorum, qui primi in captiuitatem ducti sunt. iste est Ionadab, filius Rechab, qui in Regnorum libro scribitur currum ascendisse cum Hieu; et huius filii sunt, qui in taber-

11 cf. Hier. c. 42 15 *Ps. 70, 1 17 cf. IV Reg. 10, 15—17

1 uirgilium *NkB* terrentium *P, kp.c.m2* histoici Φ stoici *DB*
 thucididem *P* tuch(h s.l.m2k)ididem *kB* tuchiden *N* idem *D* 2 sallustium (c exp.) *P* solustium Φ salustium *cet.* libium *DNB, ka.c.* lysiam *DkB* 3 gracchos *DN* gracos Φ grecus *B* gracc(h s.l.m2)um *k* demostenen (-m *NB*) *DNkB* 4 episc.—6 mer.] xpi imitentur apostolos et monachi perfectos patres, ut, quorum honorem possident, habere nitantur et meritum *I* in] ad *Dk* 5 habere *om.* Φ 6 et mer.] emeritum Φ habeamus *codd. praeter P\Phi* 7 paulus *D\Phi* paulum *Bp.c.m2*; *add.* et ζ antonius *D\Phi* antonium *Bp.c.m2* iulianus Φ a.c. iulianum *Bp.c.m2* hilarionas *P, Ba.c.m2* -ones *k* -anos Φ ylarionos *D, N* (hy- p.c.) -onem *Bp.c.m2* macharios *PDK* macharius Φ macharionos *N* macarium *Bp.c.m2* ad *om.* *N* 8 auct. scr. *DNkB* pr. noster] nos Φ alt. noster] *add.* princeps Φ 9 helisaeus *P* -seus *cet.* 10 solitudinē Φ solitudinibus ζ prope *DNkB* 11 recab *PNa.c.* recabh Φ sicera *k* 12 tent.] terra sua *N* ieremie uocem *B* 13 deficiet *B* deficient Φ 14 et in septuagi(si s.l.)mi Φ 15 psalmi s. l. *P* 17 recab ΦB regum *D, Bp.c.m2* 18 iheu (ex ieu) *B* iu in *mg.* *P* tabernaculo *P*

naculis semper habitantes ad extremum propter inruptionem Chaldaici exercitus Hierosolymam intrare compulsi hanc primam captiuitatem sustinuisse dicuntur, quod post solitudinis libertatem urbe quasi carcere sunt reclusi.

5 6. Obsecro itaque te, ut, quoniam sanctae sororis tuae ligatus es uinculo et non penitus expedito pergis gradu, siue hic siue ibi multitudines hominum et officia et salutationes et conuiuia ueluti quasdam catenas fugias uoluptatum. sit uilis et uespertinus cibus holera et legumina interdumque pisci-
10 culos pro summis ducas deliciis. qui Christum desiderat et illo pane uescitur, non quaerit magnopere, quam de pretiosis cibus stercus conficiat. quicquid post gulam non sentitur, 2
idem tibi sit, quod panis et legumina. habes aduersus Iouinianum libros de contemptu uentris et gutturis plenius disse-
15 rentes. semper in manu tua sacra sit lectio, frequenter orandum et flexo corpore mens erigenda ad dominum. crebrae uigiliae et uentre uacuo saepius dormiendum. rumusculos et gloriolas et palpantes adultores quasi hostes fuge. pauperibus et fratribus refrigeria sumptuum manu propria distribue; rara est
20 in hominibus fides. non credis uerum esse, quod dico? cogita 3

2 caldaici *PB* chaldeici *DΦN* chaldei *k* hierosolim. *k* hierusoly(iΦ)m. *DΦN* ihero(u s.l.)solim. *B* hierosolima *P* primi *ς* 7 ubi *Φ* mult.] qui uult esse perfectus, multitudines (*ex nis m2*) *Γ* 8 ueluti] quasi *s. l. m2* *Γ*, *add.* quasi *D* fugiat uoluptatum (*n del. m2*) *Γ* monachi cibus (*ex cybos m2*) sit uilis et uespertinus *Γ* 9 olera *ΓDB* legumina *Γ* int. pisc. *om. k* 10 ducat *Γ* qui—12 conf. *om. Γ* 11 de quam *ς* 12 quidquid *D* quodquod *Φ*; *add.* enim *Γ* 13 idem tibi] hoc ei *Γ* quod *om. Φ* panes *Φ* aduersum *P* 14 desertentes *Φ* 15 sit lectio sacra *N* freq.—18 fuge] monachus frequenter oret et flexo corpore et (et *eras.*) mentem ad xpm erigat crebo (*sic*) uigilet et uentre uacuo saepe dormiat. inter haec rumusculos et gloriolas et palpantes adultores quasi hostes (*ex -is m2*) fugiat *Γ* 16 deum *Nk* 17 remusculus *Φ* 18 adol. *DΦN, Ba.c.m2* hostis *Da.c.m2* fuge] ama *Dk* 19 sumptu *Ba.c.m2* distribuere *D* 20 uerum esse *s. l. P*

Iudae oculos. humilitatem uestium tumentis animo non appetas, saecularium et maxime potentium consortia deuita. quid tibi necesse est ea uidere crebrius, quorum contemptu monachus esse coepisti? soror praecipue tua matronarum declinet colloquia nec inter sericas uestes et gemmas circumsedentium 5 feminarum se sordidatam aut doleat aut miretur, quia alterum propositi paenitentia, alterum iactantiae seminarium est. caue, ne quasi fidelis et famosus tuorum quondam dispensator 4 alienam pecuniam distribuendam accipias. intellegis, quid loquar; dedit enim tibi dominus in omnibus intellectum. habeto simplicitatem columbae, ne cuiquam machineris dolos, et serpentis astutiam, ne aliorum supplanteris insidiis. non multum distat in uitio uel decipere posse uel decipi Christianum. quem senseris tibi aut semper aut crebro de nummis loquentem excepta elemosyna, quae indifferenter omnibus patet, institorem potius 15 habeto quam monachum. praeter uictum et uestitum et manifestas necessitates nihil cuiquam tribuas, ne filiorum panem canes comedant.

7. Uerum Christi templum anima credentis est: illam exorna, illam uesti, illi offer donaria, in illa Christum suscipe. quae 20 utilitas parietes fulgere gemmis et Christum in paupere fame

1 cf. Matth. 26, 14—16 etc. 10 cf. II Tim. 2 7 cf. Matth. 10, 16 17 cf. Matth. 15, 26 etc.

1 iudei *N* hum.—4 coep.] monachus humilitatem uestium tumentis animo non appetat, saecularium consortia deuitet. quid ei opus est uidere crebrius, quod esse contempsit? *I'* humilitate uestigium Φ 4 praecipua *DN* colloquia Φ consortia ς 5 ne *Nk* syricas Φ 6 se] et se *N* miratur Φ 7 praepositi *N* paenitentiae Φ 8 quond. tuor. *k* 9 quae *N, Ba.c.m.2* loquor *N* 10 habeto—13 Christ.] monachus habeat simplicitatem columbae, ne cuiquam machinetur dolos, habeat et serpentis astutiam, ne aliorum supplantetur insidiis, quia non multum distat in uitio uel decipere uel decipi *I'* 11 cuiquam] cui Φ 12 subpl. *DB, ka.c.* supl. *P* 14 accepta *B* 15 helemosi(*yD*), na *DkB* elemosyna Φ patet et Φ institutorem $\Phi, Ba.c.$ hab. pot. *N* 17 panes *k* 18 comedant *kB* 19 templum *xpi* Φ 20 illi] in illam *N* *xpi* Φ suscepi Φ suspice *B* 21 utilitas est ς fugere Φ famae Φ

mori? iam non sunt tua, quae possides; dispensatio tibi cre-
 dita est. memento Ananiae et Sapphirae. illi sua timide serua-
 uerunt; tu considera, ne Christi substantiam imprudenter effundas,
 id est, ne inmoderato iudicio rem pauperum tribuas non pau-
 5 peribus et secundum dictum prudentissimi uiri liberalitate
 liberalitas pereat. noli

2

aspicere ad phaleras et nomina uana Catonum.
 ego te, inquit, intus et in cute noui. esse Christianum
 grande est, non uideri. et nescio quomodo plus placent mundo,
 10 quae Christo displicent. haec non sus, ut aiunt, Mineruam, sed
 ingredientem pelagus amicum amicus monui malens a te
 facultatem meam quaeri quam uoluntatem, ut, in quo ego
 lapsus sum, tu firmo pergeres gradu.

8. Librum tuum, quem pro Theodosio principe prudenter
 15 ornateque compositum transmisisti, libenter legi. et praecipue
 mihi in eo subdiuisio placuit; cumque in primis partibus
 uincas alios, in paenultimis te ipsum superas. sed et ipsum
 genus eloquii pressum est et nitidum et, cum Tulliana luceat
 puritate, crebrum est in sententiis. iacet enim, ut ait quidam, 2

2 cf. Act. 5, 1—11 5 cf. Cicero de off. II 52 7 cf. Persius
 3, 30. Lucanus I 313 8 Persius 3, 30 17 cf. Cicero de orat. III 3
 19 cf. Quintilianus i. o. VIII prooem. 31

1 mori] periclitari. *g* poss.] *add.* sed *g* 2 annaniae *P* saphyre
DΦ saphir(a)e *Pa.c.kB* saffire *N* 3 tu cons.—6 pereat] monachus, qui
 substantiam suam xpo optulerit, caueat, ne eam imprudenter effundat, id
 est, ne rem pauperum non pauperibus tribuat et secundum dictum pru-
 dentissimi uiri liberalitas liberalitate pereat *I'* xpo *Φ* imprudenter *Φ*
 4 inmoderatus *k* 5 dictum] sententiam *Φ* 6 pereant *Φ* 7 respi-
 cere *Dk* cantorum *Bp.c.m2* 9 placent (*† bo s. l. m. rec.*) *P* placent
DNB placeat *k* 10 quae *P* qui *cet.* displicet *DNkB* hec (*e in*
ras. m2) *B* suis ut aiunt *Da.r.* ut aiunt *ka.c.m2* uti aunt *Φ* sicut
 aiunt *NB* sicut aiunt sus *g* sed *eras. B* 11 amicus amicum *N, Bp.c.*
 amice amicus *Dk, Ba.c.* monuit *N* nouit (*t eras.*) *k* mallens *B*
 requiri *g* 12 qua *k* 13 tui *Φ* 14 theodosio *Φ* 16 partis *Φ*
 17 paene ultimis *Φ* temet *k* et *om. k* ipsud *Da.c.m2* 18 luce
 ac *P* 19 pur.] *add.* coniunctum *N*

oratio, in qua tantum uerba laudantur. praeterea magna est rerum consequentia et alterum pendet ex altero. quidquid adsumpseris, uel finis superiorum uel initium sequentium est. felix Theodosius, qui a tali Christi oratore defenditur. illustrasti purpuras eius et utilitatem legum futuris saeculis consecrasti. macte uirtute: qui talia habes rudimenta, qualis exercitatus miles eris! o si mihi liceret istius modi ingenium non per Aonios montes et Heliconis uertices, ut poetae canunt, sed per Sion et Itabyrium et Sina et excelsa ducere scripturarum, si contingeret docere, quae didici, et quasi per manus mysteria tradere prophetarum, nasceretur nobis aliquid, quod docta Graecia non haberet.

9. Audi ergo, mi conserue, amice, germane, ausculta paulisper, quo in scripturis sanctis calle gradiaris. totum, quod legimus in diuinis libris, nitet quidem et fulget etiam in cortice, sed dulcius in medulla est. qui esse uult nuculeum, frangit nucem. reuela, inquit Dauid, oculos meos et considerabo mirabilia de lege tua. si tantus propheta tenebras ignorantiae confitetur, qua nos putas paruulos et paene lactantes inscitiae nocte circumdari? hoc autem uelamen non solum in facie Moysi, sed et in euangelistis et in apostolis

16 cf. Plautus Curc. 55 17 Ps. 118, 18 20 cf. Ex. 34, 33.
II Cor. 3, 13—18

1 qua tant.] quantum Φk uerbum Φ laudatur N 2 pendit $P D k$
altero] alterius Φ quicq. $P p. c. N k B$ adsumeris Φ 3 finis in Φ
4 theodosius Φ a om. k 5 purpura Φ futuri seculi $D k B$
6 uirtutis $\Phi, B p. c. m 2$ exercitus D 8 aonius Φ helicones Φ
eliconis $k. B$ (i alt. ex e m2) elicones D 9 syon k ithabir. $N k$
inthabyr. D italyr. Φ syna $D \Phi k$ sinā P tert. et om. k excessa B
script. om. ζ 10 misteria $P a. c. \Phi B$ 11 traderē Φ proph.] scriptur-
rarum ζ 13 mi] me $D k B$ abscultā N auscultā (b eras.) k 14 quod
 Φ sanctis om. k 15 fulgit $\Gamma a. c. m 2 D$ 16 est in med. B est
om. Γ esse $P \Phi$ esse uel (utrumque exp.) edere B edere $\Gamma D N k$
nuculeum P nucleum (ex nuceum B) cet. 17 frangat k oculus in Φ
meos om. P 19 qua] quia Φ 20 lactentes $\Phi, B p. c. m 2$ inscitiae
(sc ex c) P inscientiae (-tia $D B$) cet. 21 faciem $D B$ pr. et] etiam
 N , om. $D k B$ tert. in $P N$, om. cet. apost. etiam B

positum est. turbis saluator in parabolis loquebatur et contestans mysticum esse, quod dicebatur, aiebat: qui habet aures audiendi, audiat. nisi aperta fuerint uniuersa, quae scripta sunt, ab eo, qui habet clauem Dauid, qui aperit et nemo cludit, cludit et nemo aperit, nullo alio reserante pandentur. si haberes hoc fundamentum, immo quasi extrema manus in tuo opere duceretur, nihil pulchrius, nihil doctius nihilque Latinius tuis haberemus uoluminibus.

10 Tertullianus creber est in sententiis, sed difficilis in loquendo. beatus Cyprianus instar fontis purissimi dulcis incedit et placidus et, cum totus sit in exhortatione uirtutum, occupatus persecutionis angustiis scripturas diuinas nequaquam disseruit. inclito Uictorinus martyrio coronatus, quod intellegit, eloqui non potest. Lactantius, quasi quidam fluuius eloquentiae
 15 Tullianae, utinam tam nostra adfirmare potuisset, quam facile aliena destruxit! Arnobius inaequalis et nimius est et absque operis sui partitione confusus. sanctus Hilarius Gallicano coturno adtollitur et, cum Graeciae floribus adornetur, longis interdum periodis inuoluitur et a lectione simpliciorum fratrum procul est. taceo de ceteris uel defunctis uel adhuc uiuentibus, super quibus in utramque partem post nos alii indicabunt.

1 cf. Matth. 13, 10—16 etc. 2 Luc. 8, 8 4 Apoc. 3, 7

1 est] sit *k* loquitur Φ 2 mysticum *PΦB* dicebat *N* aiegebat Φ 5 cludit *utroque loco P* claudit *cet.* 6 immo *PB* immo si (im moysi *D*) *cet.* 7 in tuo corpore opere *B* operi tuo ζ reduceretur *DB* induceretur ζ pulchrius *DNB* doctius] *add.* nihil dulcius ζ 8 latinus Φ 9 tertulianus Φ 10 cyprianus *kB* 11 plac.] *add.* est *k* exort. *Pa.c.DΦkB* hexort. *N* 12 persecutionum *Bp.c.* de scripturis diuinis ζ 13 uictorinus Φ martyrio *B* 15 potuisse *B* 16 alienae Φ destruxit Φ destruxit *D* est *om.* ζ 17 participacione *Bp.c.m2* confusus est Φ hylarius *DN* ilarius *B* 18 cothurno ζ adornet *k* 19 perhiodis Φ simplicium *Bp.c.m2* 20 *alt.* uel] *add.* etiam *Dk, Bs.l.m2* 21 supra *P* utraque parte *PN*

11. Ad te ipsum ueniam, συμμόστῳ, sodalem et amicum meum, meum, inquam, amicum ante quam notum, et precabor, ne adsentationem in necessitudine suspiceris; quin potius uel errare me aestimato uel amore labi quam amicum adulatione decipere. magnum habes ingenium, infinitam sermonis supellectilem: et facile loqueris et pure, facilitasque ipsa et puritas mixta prudentiae est. capite quippe sano omnes sensus uigent. huic prudentiae et eloquentiae si accederet uel studium uel intelligentia scripturarum, uiderem te breui arcem tenere nostrorum et ascendentem cum Ioab tecta Sion canere in domatibus, quod in cubiculis cognouisses. accingere, quaeso te, accingere. nil sine magno uita labore dedit mortalibus. nobilem te ecclesia habeat, ut prius senatus habuit. praepara tibi diuitias, quas cotidie eroges et numquam deficiant, dum uiget aetas, dum adhuc canis spargitur caput, antequam 'subeant morbi tristisque senectus et labor et durae rapiat inclementia mortis.' nihil in te mediocre contentus sum: totum summum, totum perfectum desidero.

10 cf. I Par. 11, 6 12 Horat. sat. I 9, 59 sq. 15 cf. Sallust. Cat. 20, 10 16 cf. Verg. Georg. III 67 sq.

1 ipsum *P* inquam *N*, *om. cet.* CYMMYCTH(H *om.P*)N *PΦ* CYNMYCTEN *N* cymmiten (n *ex m*) *D* cinnmisten *k* consecratalem *B* symmysten *ς* et am. meum meum inq. am. *Φ* et am. meum inq. am. *P* meum et am. meum inq. am. *N, Ba.c.* meum et am. meum am. inq. *Bp.c.* meum et am. inq. meum *D* meum et am. am. inq. meum *k* 3 necessitudinem *DΦ, Bp.c.m2* 4 errare] errore *ς* 5 ing.] *add.* et *DNkB* infinitum *Φ* suppell(*alt. l. s.l.P.*) *PΦB* 6 loquaris *Φ* 8 accideret *Pa.c.N* acciderit *Φ* 9 intelle(i*B*)gentiae(e *B*)*Φ, Ba.c.* scientia *k* uidere *D* uideres *N* te] et *Φ* breuem *D* in breui *kB* 10 *nrm* *Φ* nomen *D* iacob *DNkB* tectum *ς* syon *DB* 11 cubiculis *PΦ* cubilibus *cet.* accinge *Φ* 12 nil *P* nih(*chNB*)il *cet.* lab. uita *ς* uita *s. l. m2N* uite *P* laborem *ΦB* mort. umquam *P* 13 te] te et *Φ* 14 cottidie *Φ* quotidie *ς* 15 uiguet (i *ex r*) *B* urgu(*gN*)et *DNk* aestas *Φ* adhuc] nondum *ς* (*sed* canis spargitur *initium canescendi significat*) capud *DB* 16 ant. sub.] quam sub. ante *Φ* labor et] labore *N* 17 rapit *D* et (*eras.*) r(*s.l.*)apiat *P* med.] *add.* esse *ς* contemptus *B*

sanctum Uigilantium presbyterum qua auiditate susceperim, melius est, ut ipsius uerbis quam meis discas litteris; qui cur tam cito profectus sit et nos reliquerit, non possum dicere, ne laedere quempiam uidear. tamen quasi praetereuntem
 5 et festinantem paululum tenui et gustum ei nostrae amicitiae dedi, ut per eum discas, quid in nobis non desideres. sanctam conseruam tuam et tecum in domino militantem per te salutari uolo.

LIX.

10 AD MARCELLAM DE QUINQUE NOUI TESTAMENTI
 QUAESTIONIBUS.

1. Magnis nos prouocas quaestionibus et torpens otio ingenium, dum interrogas, doces. prima tua sciscitatio fuit, quae sint illa, quae nec oculus uidit nec auris audiuit nec

14 *I Cor. 2, 9

3 cito] *add.* a nobis *Dk, Bs. l. m. 2* perfectus Φ nos *ex non B*
 5 retinui ζ 6 dicas *D* quod Φ non *om. \zeta* sancta *k* 7 cons.
 t.] conseruantiam *D* militantum Φ salutare *D\Phi N* 8 uolo] *add.*
 amen *Dk* explicat ad paulinum p̄bt Φ explicat ep̄la hieronimi p̄bri *N*

G = Neapolitanus VI. D. 59 s. VII.

\mathfrak{A} = Veronensis rescriptus XV. 13 s. VIII.

A = Berolinensis lat. 17 s. IX.

II = Turicensis Augiensis 49 s. IX.

\mathfrak{B} = Caroliruhensis Augiensis 105 s. IX—X.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

Φ = Guelferbytanus 4156 s. IX—X.

o = Palatinus lat. 209 s. X.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

10 ad marcellam (-a *G*) de quinque noui testamenti questionibus
GMAoB ad marcellam de quinque questionibus noui testamenti uel de
 his, qui domino occursuri sunt (*add.* et reliquis epistolis, quae sequuntur
II) *IID* ad marcellam de V quaestionibus (questibus Φ) $\mathfrak{B}\Phi$; *Hieronymi*
nomen exhibent tituli in II\mathfrak{B}DoB 12 magnas $\mathfrak{B}a.c.\Phi$ 14 nec aur.
 aud. *om. o* aures $\Phi, \mathfrak{B}a.c.$

in cor hominis ascenderunt, quae praeparauit deus his, qui diligunt eum, et quomodo rursum idem apostolus inferat: nobis autem reuelauit deus per spiritum suum et, si reuelatum est apostolo, intellegere debeamus, 2 quomodo et ille aliis reuelarit. ad quae breuis responsio est: non 5 debere nos quaerere, quid sit illud, quod nec oculus uidit nec auris audiuit nec in cor hominis ascendit. si enim ignoratur, quomodo sciri potest? quod promittitur in futuro, non cernitur in praesenti. spes enim, quae uidetur, non est spes, sed iam certa possessio, quomodo si uelit quispiam 10 dicere: 'ostende mihi, quod inuisibile est; loquere, quod audiri non potest; expone, quod cogitatio non comprehendit humana.' ergo hoc sensu apostolus dixisse credendus est, quod carnalibus oculis et aure carnali et cogitatione mortali non possint spiritalia 3 comprehendendi. etsi enim noueramus quondam Iesum 15 secundum carnem, sed nunc iam non nouimus eum. et in Iohannis epistula scribitur: carissimi, nunc filii deisumus et necdum manifestatum est, quid futuri sumus, quoniam uidebimus eum, sicuti est. quodque reuelatum sibi et sanctis per spiritum esse testatur, non statim 20

3 I Cor. 2, 10 9 Rom. 8, 24 15 *II Cor. 5, 16 17 *I Ioh. 3, 2

1 parauit *Aa.c.m2* 2 rursus *II* 3 autem] hoc Φ deus reu. Φ
 4 et *om.* Φ debemus \mathfrak{B} 5 quomodo \mathfrak{MA} quid $\mathfrak{B}\Phi$ quod *cet.* ille
om. \mathfrak{MA} aliis] *add.* aliis (*exp.*) *s. l.* *A* reuelaret *B* reuelauerit
 \mathfrak{Bo} ad quae] adque \mathfrak{M} atque *A* (*ex ad quē m2*) Φo 6 nos *s. l.*
m2 \mathfrak{B} non Φ requirere \mathfrak{B} illud *G* que *D* 7 aures $\mathfrak{M}\Phi$
 homines \mathfrak{M} asc.] *add.* que praeparauit deus diligentibus se *B*
 8 scire $\mathfrak{MA}\Phi, \mathfrak{Ba.c.}$ 10 uellit *Aa.r.Bp.c.m2* 11 audire *Aa.c.m2D*
 12 non (*om.* Φ) *conpr.* hum. cog. $\mathfrak{B}\Phi$ adprehendit *Aa.c.* 13 hoc
 ergo \mathfrak{MA} 14 cogitatio $\mathfrak{Ba.c.}\Phi$ possit *A* possunt *D* 15 no-
 uerat *A* ihm xpm *B* 16 non *s. l.* *m2A* eum *om.* *B*, *add.*
 secundum carnem *o* 18 manifestatum $\mathfrak{M}(?)\mathfrak{Ao}, \mathfrak{Ba.c.}$ -festum *cet.* quod
 $\mathfrak{M}(?)\mathfrak{AD}, \mathfrak{Pa.c.}$ 19 simus *o* quoniam] scimus enim, quoniam, cum
 apparuerit, similes ei erimus, quia *S*; sed *Hier. ipse locum non integrum*
attulit sicut *Aa.c.m2\Phi o* quod *IID* 20 esse test.] dicit *B* esse]
 est Φ

sequitur, ut ipse aliis reuelarit. alioquin audiuit et in paradiso uerba ineffabilia, quae aliis narrare non poterat; aut si narrauit, nequaquam ineffabilia sunt.

2. Secunda quaestio fuit, in qua dicis legisse te per transitum in opusculis meis, quod agni, qui stent a dextris, et haedi, qui a sinistris, Christiani sint atque gentiles et non potius boni et mali. non memini me hoc aliquando dixisse et, si dixissem, non essem in errore pertinax. quantum autem ² dictanti subito occurrit, in secundo uolumine contra Iouinianum ¹⁰ super hoc capitulo disputasse me noui et non solum super hoc, sed et de eo, quod in eandem quaestionem cadit, ubi pisces mali a bonis piscibus separantur. quod ergo ibi plene dictum est, nunc omittendum uidetur.

3. Tertium interrogaueras, quod dicit apostolus in aduentu ¹⁵ domini saluatoris rapi quosdam uiuentes obuiam in nubibus, ita ut non praeuentantur ab his, qui in Christo dormierunt, uisque nosse, utrum sic occurrant in corporibus et non ante moriantur, cum et dominus noster mortuus sit et Enoch atque Helias secundum Apocalypsin Iohannis morituri esse dicantur, ²⁰ ne scilicet ullus sit, qui non gustauerit mortem. hoc ex ipsius ² continentia loci sciri potest, quod sancti, qui in aduentu saluatoris in corpore fuerint deprehensi, in isdem corporibus

1 cf. II Cor. 12, 4 5 cf. Matth. 25, 33 9 cf. adu. Iou. II 18. 22
12 cf. Matth. 13, 48, cf. adu. Iou. II 22 14 cf. I Thess. 4, 14—16
18 cf. Apoc. 11, 3—7 20 cf. I Cor. 15, 50—54

1 reuelaret *AB* reuelauerit *o* se (*s. l., del.*) reuelarit *B* alioqui *g*
paradyso *A, Hp.c.m2* 5 stant *IID, oBp.c.m2* a] ad *ADa.r.* 6 edi *B*
qui] *add.* stant *g* sunt *U(?)A* 7 me *om. D* dix. al. *B* 8 di-
xisse *D* 9 dictandi *II* distincti *D* 11 eadem *D* cam *U* ea *A*
quae(este)ione *Ap.c.D* 12 piscis *U, Aa.c.m2* separabuntur *g* pene *Do*
14 tertio *II3Φ* aduentum *D* 16 non *s. l. B* his] is *B* qui
ex quae *m2A* 17 in corp. *om. D* et] ut *B* 18 cum et] et cum *D*
enoc *B* 19 elias *g* apocalipsin *B* apocalipsi *B* apocalypsi *GD*
abocatypsin *Φ* 20 scilicet et *BΦ* scilicet ut *Da.c.* 21 loci cont. *o*
sciri pot.] scriptum est *o* scire *AΦ, Ba.c.* 22 fuer. depr. in corp. *g*
alt. in *om. Φ* isdem *II3B* hisdem *cet.* isdem *g*

occurrant ei, ita tamen, ut inglorium et corruptum et mortale gloria et incorruptione et immortalitate mutetur, ut, qualia corpora surrectura sunt, in talem substantiam etiam uiuorum corpora transformentur. unde dicit alio loco apostolus: propter quod nolumus spoliari, sed superuestiri, ut absor- 5 beatur mortale hoc a uita, ne scilicet corpus ab anima deseratur, sed anima habitante in corpore fiat inclitum, quod 3 ante inglorium fuit. de Enoch autem et Helia, quos uenturos Apocalypsis refert et esse morituros, non est istius temporis disputatio, cum omnis ille liber aut spiritaliter intellegendus 10 sit, ut nos aestimamus, aut, si carnalem interpretationem sequimur, Iudaicis fabulis adquiescendum sit, ut rursus aedificetur Hierusalem et hostiae offerantur in templo et spiritali cultu inminuto carnales obtineant caeremoniae.

4. Quartum est, quod quaesisti, quomodo in Iohannis euan- 15 gelio post resurrectionem dicatur ad Mariam Magdalenen: noli me tangere; nondum enim ascendi ad patrem meum, et rursus in Matheo scriptum sit, quod ad uestigia saluatoris mulieres corruerint, cum utique non sit id ipsum

4 *II Cor. 5, 4 8 cf. Apoc. 11, 3—7 17 Ioh. 20, 17 18 cf. Matth. 28, 9

1 inglorium *in ras. m2B* corruptium *B* mortalem *BDa.c., Φ*
 2 gloriae *A* inm. mutetur (*in mg. a1 utantur m1*) *II* -tem (*m del.*)
 utetur (*ex utentur m2*) *D* 3 corp.] *add. mortuorum* *ς* sunt resur-
 rectora *B* resurrectura *Φ* sint *IID* qualem *Φ* etiam subst. *B*
 uirorum *B* 4 unde et *Φ* alio *MA* in alio *cet.* 5 expoliari *IIDB*
 superuestire *MA* adsorb. *A* obseruetur (*a eras.*) *D* 6 mort.
 hoc] quod mort. hoc est *B* 7 habitauit *Ba.c.* inclitum *GMA*
 8 elia *ς* uent.] futuros *MA* 9 apocalypsis *BB* ab(*ap-p.c.*)ocatlypsis *Φ*
 et esse] esse et *o* est istius] estius *U* istius *A* 11 existimamus *ς*
 aut] ut *A* 12 iudaicis *Gp.c.m2* acq. *ς* rursus *II* 13 iher. *B*
 ier. *ς* 14 carnalis *Φ* obteneant *U, Ba.c.* obteneat *Aa.c.m2* opti-
 neant *GDoB* caeremoniae *U, II, Aa.c.m2* cae(*ceGp.r.*)rimoniae (*ceri-*
 monias *B*) *cet.* optineant *cerimonias s. l. B* 15 in *om. Φ*
 16 maria *G* Magdalenen *scripsi* -nem *U* -nae *GADo* -nam *cet.*
 17 nolit ne *Φ* 18 matheum *Aa.c.m2* matheo *G* ad *s. l. m2A,*
om. U 19 corruerent *U, Aa.c.m2* id] ad *A*

tangere post resurrectionem pedes eius et non tangere. Maria 2
 Magdalene ipsa est, a qua septem daemonia expulerat, ut,
 ubi abundauerat peccatum, superabundaret gratia; quae, quia
 dominum hortulanum putabat et quasi cum homine loquebatur
 5 et quaerebat uiuentem cum mortuis, recte audit: noli me
 tangere, et est sensus: 'non mereris meis haerere uestigiis
 nec adorare quasi dominum et eius tenere pedes, quem non
 aestimas surrexisse. tibi enim necdum ascendi ad patrem meum.'
 ceterae uero mulieres, quae pedes tangunt, dominum confitentur 3
 10 et merentur eius haerere uestigiis, quem ad patrem ascendisse
 confidunt. quamquam, etiamsi eadem mulier in diuersis euan-
 geliis et tenuisse pedes et non tenuisse referatur, facilis solutio
 sit, cum potuerit primum corripri quasi incredula et postea
 non repelli quasi ea, quae errorem confessione mutauerat,
 15 quod et de latronibus intellegi potest, cum alius euangelista
 utrumque blasphemasse, alius narret alterum esse confessum.

5. Extrema schedula continebat, utrum post resurrectionem
 quadraginta diebus cum discipulis dominus conuersatus sit et
 numquam alibi fuerit an latenter ad caelum ascenderit atque
 20 descenderit et nihilominus apostolis sui praesentiam non negarit.
 si deum dei filium consideres, de quo sermo est, et illum 2
 esse, qui loquitur: nonne caelum et terram ego repleo,

1 cf. Marc. 16, 9 3 cf. Rom. 5, 20 4 cf. Ioh. 20, 15 5 cf.
 Luc. 24, 5 Ioh. 20, 17 15 cf. Matth. 27, 38—40. 44. Marc. 15,
 27—30. 32. Luc. 23, 39—43 17 cf. Act. 1, 3 22 *Hier. 23, 24

1 maria s. l. Φ 2 magdalene \mathcal{M} , *Ba.c.m*2 -nae *GADO* -na *cet.* est
 ipsa Φ expulerit *Bp.c.m*2 3 et gratia *B* 4 hortulanum $\mathcal{M}\mathcal{A}\mathcal{B}\mathcal{B}$, *Il.a.c.*
 hominibus $\mathcal{M}\mathcal{A}$ 5 audiuit $\mathcal{I}\mathcal{B}\mathcal{D}\Phi$ 7 deum *D* et] nec $\mathcal{I}\mathcal{I}\mathcal{B}\mathcal{B}$
 quae *A* 8 existimas \mathcal{G} 11 diu. in \mathcal{G} 12 refertur *D* 13 prim.
 corrigi *D* corrigi prim. \mathcal{G} 14 reppelli $\mathcal{A}\mathcal{I}\mathcal{I}\mathcal{o}$ errore *A* confusione \mathcal{o}
 15 et *om.* $\mathcal{I}\mathcal{I}\mathcal{D}$ aliis Φ 17 extr.] quinta $\mathcal{I}\mathcal{I}$ scedu($\mathcal{o}\mathcal{B}$)la *Ap.r.* $\mathcal{I}\mathcal{I}\mathcal{B}\mathcal{o}\mathcal{B}$
 scidula \mathcal{G} (*c ex ch*) *D* scydola Φ resurrectione Φ 18 dom. (*s. l.*)
 cum disc. \mathcal{B} cum disc. Φ 19 fuerint *B* laetentur Φ ascendit $\mathcal{I}\mathcal{I}$
 20 descend. $\mathcal{M}\mathcal{B}\Phi$, *Aa.c.m*2 apostolus \mathcal{M} , *Aa.c.m*2 suam $\mathcal{I}\mathcal{I}\mathcal{D}\Phi$ 21 do-
 minum $\mathcal{I}\mathcal{I}$ dei s. l. \mathcal{A} consideras \mathcal{B} -ris Φ 22 qui] quid Φ
 terra \mathcal{A} inpleo \mathcal{G}

dicit dominus, et de quo alius propheta testatur: caelum
 mihi thronus est, terra autem scabellum pedum
 meorum, et rursum alibi: qui tenet caelum palmo et
 terram pugillo, de quo Daudid canit: quo ibo ab spiritu
 tuo et a facie tua quo fugiam? si ascendero in cae- 5
 lum, tu ibi es; si descendero ad infernum et habi-
 tauero in extremis maris, etenim ibi manus tua
 deducet me et tenebit me dextera tua, profecto non
 ambiges etiam ante resurrectionem sic in dominico corpore
 habitasse deum uerbum, ut et in patre esset et caeli circum 10
 cluderet atque in omnibus infusus esset et circumfusus, id
 3 est, ut cuncta penetraret interior et contineret exterior. stul-
 tum est ergo illius potentiam unius corpusculi paruitate finire,
 quem non capit caelum. et tamen, qui ubique erat, etiam in
 filio hominis totus erat; diuina quippe natura et deus sermo 15
 in partes secari non potest nec locis diuidi, sed, cum ubique
 sit, totus ubique est. erat igitur uno eodemque tempore et
 cum apostolis quadraginta diebus et cum angelis et in patre
 4 et in extremis finibus maris erat. in omnibus locis uersabatur:
 cum Thoma in India, cum Petro Romae, cum Paulo in Illyrico, 20
 cum Tito in Creta, cum Andrea in Achaia, cum singulis apo-

1 *Esai. 66, 1 3 *Esai. 40, 12 4 *Ps. 138, 7—10 18 cf.
 Act. 1, 3

2 tronus *G a.c. B* tronas *Φ a.c.* scabillum *℣ ™ Φ* 3 palmo (*psalmo*
Φ) cael. *G I ™ D Φ* 4 daut *Φ* ab] a *II Φ B, Φ a.c.* 5 quo a facie
 tua *℣ A* 6 ibi] illic *B* ascendero *D* ad] in *II ™ Φ* infern.]
add. ades *IID*, *add.* ades si sumsero pennas meas diluculo *in mg. m2B*
 et] et si *II* 7 ibi *s. l. ™* mihi *D*, *om. Φ* 8 deducit *™* *pr.* me
s. l. m2B continebit *IID* *alt.* me *s. l. m2II*, *om. B* tua *s. l. B*
 perfecto *Φ* 10 *pr.* et *om. B* 11 clauderet *IID o B* inf.] fusus *℣ A*
 esset] est *G* 12 ut in cuncta *II* int. et] introiret *℣ A* ext. *om. o*
 13 ergo] igitur *ς* corporis *ex corporali B* finiri *IID, Bp.c.m2*
 15 dei *II ™ D, Bp.c.m2* sermo] uerbum *Φ a.c.* 16 secare *A* secare ne
 (ne *exp.*) *℣* seccari (*ri s. l.*) *Φ* cum ub.] ubicumque *B* 17 igitur]
 ergo *B* et *om. B* 19 mar. fin. *ς* erat] *add.* et *II o* 20 tonia *B*
 illir. *II ™ B* hyllyr. *Φ* hilir. *D* 21 andreo *o*

stolis et apostolicis uiris in singulis cunctisque regionibus. quod autem dicitur deserere quosdam uel non deserere, non naturae illius terminus ponitur, sed eorum merita describuntur, apud quos esse dignatur.

1 et apost.] apost. et *B* 2 quosd. des. ζ 3 describuntur *MA* 4 esse] uel (*om.* ζ) esse uel non esse *B* ζ dedignatur *IBP*; *add.* amen. explicit ad marcellam de V noui testamenti questionibus *G* explicit de V questionibus *D*

LX.

AD HELIODORUM EPITAPHIUM NEPOTIANI.

1. Grandes materias ingenia parua non sufferunt et in ipso conatu ultra uires ausa succumbunt; quantoque maius fuerit,

I = *Lugdunensis* 600 s. VI (continet p. 548, 3 grandes—549, 2 expl.; 3 reliquit—5 ten.; 16 en—19 senes; 550, 9 o mors—10 diss.; 19 pr. illius—551, 4 periret; 551, 16 ante—17 parad.; 552, 4 flammae—5 sanguine; 18 absque—553, 11 est; 554, 1 scieb.—mortalem; 19 non—555, 1 fuit; 556, 10 memor—11 nimis; 12 nec—13 habueris; 557, 9 pr. nec—10 renasc.; 558, 3 in pal.—13 militare; 559, 9 adsid.—10 fecerat; 15 iuu.—16 sacerd.; 16 quanto—18 indign.; 560, 3 igitur—4 inuid.; 5 ut qui—6 contin.; 10 ita in—561, 11 uincere; 562, 4 pudore—5 postul.; 14 quidquid—15 pensabat; 18 alii—563, 8 ornatum; 16 mens—18 rationem; 565, 12 intell.—13 relinq.; 566, 2 huiusce—3 gratius; 10 omnem—mortis; 17 si nong.—567, 5 profic.; 568, 4 conuers.—7 delinq.; 11 desid.—12 uidearis; 15 ut non—17 euas.; 572, 4 olim—573, 10 esset; 574, 1 sentisne—10 sociamur).

G = *Neapolitanus* VI. D 59 s. VII.

Q = *Veronensis rescriptus* XV. 13 s. VIII.

K = *Spinaliensis* 68 s. VIII.

m = *Cheltenhamensis* 30449 s. VIII (continet p. 567, 5 onustus—568, 13 ago).

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

Φ = *Guelferbytanus* 4156 s. IX—X.

Ψ = *Augustodunensis* 17 A s. X.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

2 ad eliodorum de morte nepotiani *I* ep̄is sc̄i hieronimi ad heliodorum consolatoriam (sic) de morte nepotiani epitaphium *G* ad heliodorum (episcopum add. *ΦB*) epitaphium nepotiani (p̄bri add. *B*) *Q* in indice praemisso (in textu titulus euanuit) *ΦB* de (s. l. *K*) excessu nepot(c Ψ)iani p̄bri (p̄b *K*) ad e(he Ψ)liodorum episcopum eiusdem anunc(o K)lum *K\Psi* ad heliodorum episcopum de ep(ex dep)ithaphium nepotiani episcopi *D*; titulo caret fragmentum in *m*; Hieronymi nomen exhibent tituli in *G, K\Phi\Psi* (eiusdem) 3 grandis materia *I a. c. m 2* sustinent ς in s. l. *K* 4 ultra] contra *G\Psi, K a. c. m 2* ausa] causa *I* subc. *I, B a. c.* succumbuntur Φ quantumque et tantum *I a. c. m 2*

quod dicendum est, tanto magis obruitur, qui magnitudinem rerum uerbis non potest explicare. Nepotianus meus, tuus, noster, immo Christi et, quia Christi, idcirco plus noster reliquit senes et desiderii sui iaculo uulneratos intolerabili dolore
 5 confecit. quem heredem putauimus, funus tenemus. cui iam meum 2
 sudabit ingenium? cui litterulae placere gestient? ubi est ille ἐργοδιώκτης noster et cygneo canore uox dulcior? stupet animus, manus tremit, caligant oculi, lingua balbutit. quidquid dixero, quia ille non audiet, mutum uidetur. stilus ipse quasi
 10 sentiens et cera subtristior uel rubigine uel situ obducitur. quotienscumque nitor in uerba prorumpere et super tumulum eius epitaphii huius flores spargere, totiens implentur oculi et renouato dolore totus in funere sum. moris quondam fuit, ut 3
 super cadauera defunctorum in contione pro rostris laudes
 15 liberi dicerent et instar lugubrium carminum ad fletus et gemitus audientium pectora concitarent: en rerum in nobis ordo mutatus est et in calamitatem nostram perdidit sua iura natura: quod exhibere senibus iuuenis debuit, hoc iuueni exhibemus senes.

7 cf. Ex. 3, 7 etc.

1 maius *D* qui] si *I* 2 rerum *s. l. m2Ψ* rei *ς* nepotianus
Kp.c.m2 3 relinquit *G* 4 senes] nos caros noster *I* et *exp. K*,
om. ΨB desid.] amoris *I* uulneratus *I, Ψa.c.m2*; *add. et ς* in-
 tolerabile *KΨ* 5 confecit *Da.c.m2B* confectos *ς* iam] tam *Kp.c.m2Φ*
 6 sudauit *GΦ* litterae *G* gestiunt *GΨ, Ka.c.m2* 7 eprAIQuIKTHC
KΨ ecpodi..... *¶* epidioctes *G, om. D* cygneo *KΦ* cigneo *DB*
 cingeo *Ψ* corgneo (*g eras.*) *G, ? ¶* 8 calligant *G* b(u*G*)albutt
GDΨ, Ka.r., ? ¶ 9 audit *D* 10 cera] idcirco *B* 12 epitaffi *G* aepi-
 thapii *D* ephitapii *Φ* ephitaffi *KΨ* toties *B* totius *Φ*; *add. lacrimis ς*
 13 mores *¶, Kp.c.m2, Φ* (*ex ores*) mos *D* ut] *s. l. m2 K, in l. m2 B, om. Ψ* et *Φ* ait *D* 14 conditionem *Φ* rostris] stratis *D*
(corr. in mg. m2) 15 liberis *Dp.c.m2* lugubrum *Φ* carmium
GKa.c. 16 gemitum *D* audientum (?) *¶* audiendum (*au ex a*) *Φ*
 en—nobis] ipse in nobis rerum *I* 17 imutatus (*sic*) *I* est *om. B*
 calamitate nostra *Kp.c.B* 18 quod enim *I* iouenis sen. *I* iouene *I*
 exhi(xi*B*)bui(bue*K*)mus *Kp.c.m2DΦB* exhibent (*h s. l. m2G*) *G, ? ¶*

2. Quid igitur faciam? iungam tecum lacrimas? sed apostolus prohibet Christianorum mortuos dormientes uocans et dominus in euangelio: non est, inquit, mortua puella, sed dormit. Lazarus quoque, quia dormierat, suscitatus est. laeter et gaudeam, quod raptus sit, ne malitia inmutaret mentem eius, quia placuerit deo anima illius? sed inuito et repugnanti per genas lacrimae fluunt et inter praecepta uirtutum resurrectionisque spem credulam mentem desiderii frangit affectus. o mors, quae fratres diuidis et amore sociatos crudelis ac dura dissocias! adduxit urentem uentum dominus de deserto ascendente, qui siccauit uenas tuas et desolauit fontem tuum. deuorasti quidem Ionam, sed et in utero tuo uiuus fuit. portasti quasi mortuum, ut tempestas mundi conquiesceret et Nineue nostra illius praeconio saluaretur. ille, ille te uicit, ille iugulauit fugitiuus propheta, qui reliquit domum suam, dimisit hereditatem suam, dedit dilectam animam suam in manus quaerentium eam. qui per Osee quondam tibi rigidus minabatur: ero mors tua, o mors; ero morsus tuus, inferne, illius morte tu mortua es, illius morte nos uiuimus. deuorasti et deuorata es, dumque adsumpti corporis sollicitaris inlecebra et auidis faucibus praedam putas, interiora tua adunco dente confossa sunt.

1 cf. I Thess. 4, 12 3 Matth. 9, 24 etc. 4 cf. Ioh. 11, 1—44
5 *Sap. 4, 11 6 cf. Sap. 4, 14 9. 10 cf. Os. 13, 15 12 cf. Ion. c. 1—3
15 cf. Hiér. 12, 7 18 *Os. 13, 14

1 quod Φ 2 prohibent \mathfrak{A} 3 inquit *om.* *DB* 5 quod $\mathfrak{A}\Phi B$ quia *cet.* sit] est *D*, *om.* Φ in($m\mathfrak{A}$)mutaret $\mathfrak{A}B$ inmundaret Φ mutaret *cet.* 6 placuerat *Ga.c.D* domino *B* 7 repugnati \mathfrak{A} repungnant Φ 8 uirt. *om.* Φ desiderit \mathfrak{A} desidero *G* 9 o amara mors *\Gamma* fratres] s̄s Φ diuidis $\mathfrak{A}\Psi B, Dp.c.m2$ -dit Φ -des *cet.* sociatus *I'K\Phi* 10 ac] et *B* 11 ascendentes \mathfrak{A} 12 et *om.* *G\Phi B* 13 conquiescerent \mathfrak{A} -rat Φ 14 et s. l. *m2K, om.* Ψ ninieue $\mathfrak{A}\Psi B, Dp.c.m2$ 15 *pr.* ille s. l. *m2K, om.* *G\Psi* de euicit Φ *alt.* ille] *add.* te *GKB* relinquit *G* 16 demisit *K\Phi* 17 manibus *G* eum *G* 19 *pr.* illius—*alt.* morte] de morte xpi mors mortua est o mors xpi morte *\Gamma* *alt.* illius] an (*sic*) illius \mathfrak{A} 20 deuorasti—es] mors enim, dum deuorat, deuorata est *\Gamma* adsumpsisti *Ka.r.\Psi* absumpti *\Gamma* 21 sollicitaris \mathfrak{A} sollicita Φ sollicitatur *\Gamma* abidus *G* 22 tua] eius *I'*

3. Gratias tibi, Christe saluator, tua agimus creatura, quod
 tam potentem aduersarium nostrum, dum occideris, occidisti.
 quis ante te miserior homine, qui aeterno mortis terrore pro-
 stratus uiuendi sensum ad hoc tantum acceperat, ut periret?
 5 regnauit enim mors ab Adam usque ad Moysen
 etiam super eos, qui non peccauerunt in similitu-
 dinem praeuauaricationis Adam. si Abraham, Isaac et 2
 Iacob in inferno, quis in caelorum regno? si amici tui sub
 poena offendentis Adam et, qui non peccauerant, alienis pec-
 10 catis tenebantur obnoxii, quid de his credendum est, qui
 dixerunt in cordibus suis: non est deus, qui corrupti et
 abominabiles facti sunt in uoluntatibus suis, qui
 declinauerunt, simul inutiles facti sunt; non est,
 qui faciat bonum, non est usque ad unum? quodsi
 15 Lazarus uidetur in sinu Abraham locoque refrigerii, quid
 simile infernus et regna caelorum? ante Christum Abraham 3
 apud inferos; post Christum latro in paradiso: et ideo in
 resurrectione eius multa dormientium corpora surrexerunt et
 uisa sunt in caelesti Hierusalem. tuncque completum est illud
 20 eloquium: surge, qui dormis, et eleuare et inlumina-
 bit te Christus. Iohannes Baptista in heremo personat:

5 *Rom. 5, 14 11 Ps. 13, 1 *Ps. 13, 1 13 Ps. 13, 3
 15 cf. Luc. 16, 22—31 17 cf. Luc. 23, 43 18 cf. Matth. 27, 52—53
 20 *Eph. 5, 14

1 salu. om. I' de tua D 2 tam—occidisti in mg. inf. m2 ¶
 3 quis—homine om. I' te in mg. K, om. Y' quia Ka.r.Y' aeter-
 nae Y' -ne I' 4 accepit I' 5 enim om. KY' mosen Gp.r.¶
 6 super] in D 7 adae DB isac K et isaac D et s. l. K 8 regno
 cael. Y' sub] in GY',K (exp.), om. B 9 poenam KY' peccauerunt
 G (-be-) DY',Ka.c.m2 pecc. al. KY' 11 corde suo DY' corr. sunt B
 12 abhominabiles DΦ in uol. suis om. D uolupt. GYB 13 sunt] add.
 in uolun(pG)tatibus suis GD 14 qui] quid Φ 15 eleazarus G,Ka.r.
 abrahae § 16 caelorum] add. est s. l. Φ etiam abr. I' 17 aput
 G,Ka.c. ad Φ post] aput post Φ etiam latro I' paradiso I'
 paradi(yY)§(ssG)um GKY' 19 ierusalem B tumque ¶ tunc GY'
 in(m)pletum KY' 20 elogium DY' inluminauit GKDΦ 21 iohan-
 nis Ka.c.Φ heremum Φ

4 paenitentiam agite; adpropinquauit enim regnum
caelorum. a diebus enim Iohannis Baptistae regnum
caelorum uim passum est et uiolenti diripuerunt illud.
flammea illa rumphea, custos paradisi, et praesidentia fori-
bus cherubin Christi restincta et reserata sunt sanguine. nec 5
mirum hoc nobis in resurrectione promitti, cum omnes, qui
in carne non secundum carnem uiuimus, municipatum habe-
amus in caelo et hic adhuc positus dicatur in terra: regnum
dei intra uos est.

4. Adde quod ante resurrectionem Christi notus tantum 10
erat in Iudaea deus, in Israhel magnum nomen eius,
et ipsi, qui nouerant eum, tamen ad inferos trahebantur. ubi
tunc totius orbis homines ab India usque ad Britanniam, a
rigida septentrionis plaga usque ad feruores Atlantici oceani,
tam innumerabiles populi et tantarum gentium multitudines 15
quam uariae linguis, habitu tam uestis et ar-
mis? piscium ritu ac lucustarum et uelut muscae et culi-
ces conterebantur; absque notitia enim creatoris sui omnis

1 Matth. 3, 2 2 cf. Matth. 11, 12 4 cf. Gen. 3, 24 7 cf.
Rom. 8, 12. II Cor. 10, 3 cf. Phil. 3, 20 8 Luc. 17, 21 10 Ps.
75, 2 16 Verg. Aen. VIII 723

2 enim s. l. m2K, om: DΨ 3 passus est Φp.c.Ψ patitur G diri-
piunt GΨB, ? Ψ 4 rumphea Γ (o pro u m2) D,B (o pro u m2)
(cf. p. 404, 13) romf(phΦ)ea GKΦΨ, ? Ψ paradysi Ψ paradissi Gar.
foris Bp.c.m2 5 cherubim Ψ (ex eher.) Ψ, Bp.c.m2 cerubin GKΦ
chyrupin Γa.c.m2 restincta et eras. Ψ 6 resurrectionem ΦB
cum] qui GΨ, Ka.c.m2 qui om. GΨ 7 carne non sec. om. Ψ
carnem] carne G habemus Ψa.c.Kp.r.Φ 8 et s. l. m2K, om. GΨ
11 in iud. erat s erat om. B alt. in] et in B 12 nouerunt
Ka.c.m2DΨ eos Ψ tradebantur GΨ 13 urbis Φ ad om. ΨDB
(fort. recte) bretaniam (e ex i m2) Φ brittan(nnB)iam (ia K) cet.
a rigida ΨD a rigida Kp.c.m2 a frigida B arida Φ a meridie et GΨ,
Ka.c.m2 14 atl. G athl. (athanti** Φ) cet. 15 tam s. l. m2 K, om. GΨ
16 linguae GΨ, Ka.c.m2 uestibus Bp.c.m2 uentis Φ 17 hac Φ et D
locust. Kp.c.m2ΨB uelut] nermium Ψ muscas G culicis Ψ
pulices Dp.c.m2 18 notitiam KΨa.c., Φ etenim D, om. Γ omnes
Ψ, om. Γ

homo pecus est. nunc uero passionem Christi et resurrectionem eius cunctarum gentium uoces et litterae sonant. taceo de ² Hebraeis, Graecis et Latinis, quas nationes fidei suae in crucis titulo dominus dedicauit. inmortalem animam et post dissolutionem corporis subsistentem, quod Pythagoras somniauit, Democritus non credit, in consolationem damnationis suae Socrates disputauit in carcere, Indus, Persa, Gothus, Aegyptius philosophantur. Bessorum feritas et pellitorum turba populorum, qui mortuorum quondam inferiis homines immolabant, stridorem ¹⁰ suum in dulce crucis fregerunt melos et totius mundi una uox Christus est.

5. Quid agimus, anima? quo nos uertimus? quid primum adsumimus? quid tacemus? exciderunt tibi praecepta rhetorum et occupata luctu, oppressa lacrimis, praepedita singultibus ¹⁵ dicendi ordinem non tenes! ubi illud ab infantia studium litterarum et Anaxagorae ac Telamonis semper laudata sen-

16 cf. Cicero Tusc. disp. III 28. 30. 58. Ennius Telamo fr. II Vahl.²

1 homo] enim Φ nunc—sonant] in tantum $x\pi$ i gratia per omnes gentes deffusa est, ut non solum uideamus inminutum, sed paene iam sublatum gentilitatis errorem, diffusa ita, ut passionem domini et resurrectionem eius cunctae nationum uocis et littere inferis sonant et qui mortuorum quondam mortuis idolis hominis immolabat, stridorem suum in dulce crucis frigerent melus et totius mundi una uox $x\pi$ i laudatio est *I* passione *Kp.c.* post passionem *D* resurrectione *Kp.c.* 2 uoces] et uoces *B* 3 hebrehis *B* 4 pos \mathfrak{U} 5 pytag. *D* pitag. *G* phytag. *K\psi B* phitagoris Φ , ? \mathfrak{U} 6 in consol.—disp. in *mg. inf. m2K, om. G\psi* in *om. \Phi* consolatione *D* 7 gotus *G* aegyptius *K* egyptius *DB* aegyptus *G* 8 phylopantus *G\psi* phylosofantur (so *m2*) *K* besorum *B* uessorum *G* pop.] multorum Φ 9 qui] quo Φ inferis *Ka.c.m2D\psi* inferias Φ , *om. G* 10 dulces *G* duce *Ka.c.m2\psi* frigerent *I* mellos *Ga.r.* melus *IK* melius ψ 11 $x\pi$ i laudatio *I* 12 nos uertimur Φ alt. quid] quod Φ 13 exced. $\mathfrak{U}K\psi$ exciderimne *D* excideruntne ζ reth. *GD\psi B* 14 obpressa *G* lacr.] nimiis *ex* animis *G* 15 ubi est *GK\psi* illum Φ inf. et (*eras.*) *G* 16 et s. l. *K, om. G\psi* anaxagorae *G* ac] et *D* sententiam \mathfrak{U}

2 tentia: 'sciebam me genuisse mortalem'? legimus Crantorem, cuius uolumen ad confouendum dolorem suum secutus est Cicero, Platonis, Diogenis, Clitomachi, Carneadis, Posidonii ad sedandos luctus opuscula percucurrimus, qui diuersis aetatibus diuersorum lamenta uel libris uel epistulis minuere sunt conati, 5 ut, etiamsi nostrum areret ingenium, de illorum posset fontibus inrigari: proponunt innumerabiles uiros et maxime Periclen et Xenophontem Socraticum, quorum alter amissis duobus filiis coronatus in contione disseruit, alter, cum sacrificans filium in bello audisset occisum, deposuisse coronam dicitur 10 et eandem capiti reposuisse; postquam fortiter in acie dimicantem repperit concidisse. quid memorem Romanos duces, quorum uirtutibus quasi quibusdam stellis Latinae micant historiae? Puluillus Capitolium dedicans mortuum, ut nuntiabatur, subito filium se iussit absente sepeliri; Lucius Paulus 15 septem diebus inter duorum exequias filiorum triumphans urbem ingressus est. praetermitto Maximos, Catones, Gallos, Pisones, Brutos, Scaeuolas, Metellos, Scauros, Marios, Crassos, Marcellos atque Aufidios, quorum non minor in luctu quam

7 cf. Val. Max. V 10, ext. 1. 2 14 cf. Val. Max. V 10, 1. 2

1 scieb.—mort.] quidam pater consolantibus eum (*del. m2 et in mg. scr. se*) super filiae morte (*e ex em m2*) respondit: sciebam me genuisse mortalem *I* scieb. enim *G* crantorem *D* crantorem *G* drantorem (*dr ex d*) Φ 2 confodendum Ψ fouendum \mathfrak{A} 3 clithom. *K* clithomaci Ψ clitomamachi Φ scitom. \mathfrak{A} et lythom. *G* carmineadis \mathfrak{A} possidonii *D* pondi *G\Psi* 4 sedendo luctos \mathfrak{A} percucurrimus *Ka.c.D\Psi* 5 lamētis *D* luctum ζ 6 etiam] tum Φ nostrorum *\Psi p.c.m2* careret Φ haereret *D* horreret *G* possit *KD\Psi* possum *G* 7 periclin Φ periclem ζ 8 et *om. G\Psi* xenoph. Ψ exenof. *D* senof. *B* xenof. *ect.* omissis *GK\Psi* 10 depos.] *add. s. l. hic incipit \Psi* 11 et *om. G* capiti *s. l. K, om. G\Psi* aciem *G\Psi, Ka.c.* 14 mortae \mathfrak{A} 15 sepeliri *GK* se(ae Φ)pelire $\Phi\Psi$ 16 exequia \mathfrak{A} 17 orbem ingresus \mathfrak{A} gaios *G\Psi, Ka.c.m2* 18 phisones *DB* bruttos *G* scebolas *G* scepholas *D* scaetuolas \mathfrak{A} Scauros] caros *Ka.c.\Psi* matrios *Ka.r.\Psi* crassios *G* 19 aufidos *DB* non minor—fuit] non minus laudandus est uir fortis in luctu quam qui in bello (*o in ras. m2*) *I*

in bellis uirtus fuit et quorum orbitates in Consolationis libro Tullius explicauit, ne uidear aliena potius quam nostra quae-
sisse; quamquam et haec in suggillationem nostri breuiter
dicta sint, si non praestet fides, quod exhibuit infidelitas.

5 6. Igitur ad nostra ueniamus. non plangam cum Iacob et
Dauid filios in lege morientes, sed cum Christo in euangelio
suscipiam resurgentes. Iudaeorum luctus Christianorum gaudium
est. ad uesperum demorabitur fletus et ad matuti-
num laetitia. nox praecessit, dies autem adpropin-
10 quauit. unde et Moyses moriens plangitur, Iesus absque 2
funere et lacrimis in monte sepelitur. quidquid de scripturis
super lamentatione dici potest, in eo libro, quo Paulam Romae
consolati sumus, breuiter explicauimus. nunc nobis per aliam
semitam ad eundem locum perueniendum est, ne uideamur
15 praeterita et obsoleta quondam calcare uestigia.

7. Scimus quidem Nepotianum nostrum esse cum Christo
et sanctorum mixtum choris, quod hic nobiscum eminus rima-
batur in terris et aestimatione quaerebat, ibi uidentem com-
minus dicere: sicut audiuius, ita et uidimus in
20 ciuitate domini uirtutum, in ciuitate dei nostri,
sed desiderium absentiae eius ferre non possumus, non illius,
sed nostram uicem dolentes. quanto ille felicior, tanto nos 2
amplius in dolore, quod tali caremus bono. flebant et sorores

5 cf. Gen. 37, 33—35 6 cf. II Reg. 18, 33 8 Ps. 29, 6 9 Rom.
13, 12 10 cf. Deut. 34, 8 cf. Ios. 24, 30 12 sc. epist. XXXIX
19 *Ps. 47, 9 23 cf. Ioh. 11, 33

1 uirtus] luctus *G* orbit. in] orbitate sint (*t eras. K*) *KY* 2 tul-
lius *s. l. K, om. Y* explicabit *K* adplicauit *D* pot. al. *D*
3 sugill. *ΦΨB* 7 recipiam *ς* 8 est *om. Φ* uesperam *ς* 9 autem
om. X *D* adpropinquab *D* 10 moyses *Gp.r.* mosis *X* plang.] *add.*
et *GΨ, K (eras.)* hiesus *X* *D* hierus *Φ* ihu *G* 11 sepellitur *GK*
12 lamentationem *codd. praet. X* 14 est *om. Φ* 15 praetrita *ς*
obolita *ex* oblita *m2 D* abolita *Y* 17 et *s. l. K, om. G* 18 extima-
tione *GB* aestimationem *Y* quaerebant *X* ubi *D* 19 ita et
uid. *om. Φ* ita et] sic *X* sic et *ς* 20 uirtutem *D* 22 nostro
uicem *G* nostra inuicem *Φ* ampl. nos *D* 23 ampl. *om. G* in
s. l. K

Lazarum, quem resurrecturum nonerant, et, ut ueros hominis exprimeret affectus, ipse saluator plorauit, quem suscitaturus erat. apostolus quoque eius, qui dixerat: cupio dissolui et esse cum Christo et alibi: mihi uiuere Christus est et mori lucrum, gratias agit, quod Epaphras de mortis sibi uicinia redditus sit, ne haberet tristitiam super tristitiam, non incredulitatis metu, sed desiderio caritatis. quanto magis tu, et auunculus et episcopus, hoc est et in carne et in spiritu pater, aues uiscera tua et quasi a te diuulsa suspiras! sed obsecro, ut modum adhibeas in dolore memor illius sententiae: ne quid nimis' obligatoque parumper uulnere audias laudes eius, cuius semper uirtute laetatus es, nec doleas, quod talem amiseris, sed gaudeas, quod talem habueris, et sicut hi, qui in breui tabella terrarum situs pingunt, ita in paruo isto uolumine cernas adumbrata, non expressa signa uirtutum suscipiasque a nobis non uires, sed uoluntatem.

8. Praecepta sunt rhetorum, ut maiores eius, qui laudandus est, et eorum altius gesta repetantur sicque ad ipsum per gradus sermo perueniat, quo uidelicet auitis paternisque uir-

2 cf. Ioh. 11, 35 3 *Phil. 1, 23 4 Phil. 1, 21 5 cf. Phil. 2, 27

1 quam Φ uerus GD homines $K\Phi$ hominibus G 2 exprimeretur GD quem] qui $Dp.c.m2$ resusc. $Dp.c.m2B$ 3 dixerit Φ dixit ζ 5 epafra ΦB epafra G ephafra $Kp.r.\Psi$ dephafra $Ka.r.$, ? \mathcal{U} 6 uicina $\Phi\Psi, Ba.c.m2$ redditur G sit $om. GK\Psi$ 7 credulitatis G metuis ed (ed in ras. $m2$) K metum sed \mathcal{U} 8 tert. et s. l. K , $om. \Psi$ pr. in $om. \Phi$ alt. in $om. G$ 9 pater et auunculus G aues Φ (habes $m2$) B habes $K\Psi$ doles GD doles abesse ζ , ? \mathcal{U} deuulsa $K\Phi\Psi$ diuisa D , ? \mathcal{U} 10 memor] omnis homo in dolore positus memor sit Γ sent.] *add.* qua dicitur B 11 quod Φ 12 ne G nec dol.— hab.] uir sapiens, quando filium bonae indolis amittit, non doleat, quod talem perdidit, sed doleat (*exp. s. l. m2* gaudeat), quod talem habuerit Γ 13 amis.—talem s. l. $m2K$, $om. \Psi$ 14 sit. terr. G ita et in Ψ 15 adornata $G\Psi, Ka.c.m2$ expressi signum Φ 17 haec praec. D s (*del.*) praec. \mathcal{U} rhet. \mathcal{U} reth. *cet.* ut $om. G$ 18 gesta alt. ζ alt.] amplius ΦB sitque G per grad. $om. G$ 19 quod $\mathcal{U}D\Psi$ habitis G uirtutum Φ

tutibus inlustrior fiat et aut non degenerasse a bonis aut mediocres ipse ornasse uideatur. ego carnis bona, quae semper et ipse contempsit, in animae laudibus non requiram nec me iactabo de genere, id est de alienis bonis, cum et Abraham
 5 et Isaac, sancti uiri, Ismahelem et Esau peccatores genuerint et e regione Iephte in catalogo iustorum apostoli uoce numeratus de meretrice sit natus. anima, inquit, quae peccauerit, 2 ipsa morietur; ergo et, quae non peccauerit, ipsa uiuet. nec uirtutes nec uitia parentum liberis inputantur; ab eo tempore
 10 censemur, ex quo in Christo renascimur. Paulus, persecutor ecclesiae et mane lupus rapax Benjamin, ad uesperam dedit escam Ananiae oui submittens caput. igitur et Nepotianus noster quasi infantulus uagiens et rudis puer subito nobis de Iordane nascatur.

15 9. Alius forsitan scriberet, quod ob salutem illius orientem heremumque dimiseris et me, carissimum sodalem tuum, redeundi spe lactaueris, ut primum, si fieri posset, sororem cum paruulo uiduam, dein, si consilium illa respueret, saltim

4 cf. Gen. 16, 11, 12 5 cf. Gen. 27, 41 6 cf. Hebr. 11, 32
 cf. Iudd. 11, 1 7 Ezech. 18, 4 11 cf. Gen. 49, 27 12 cf. Act. 9, 17—18

1 denegasse Ψ a bonis] ab omnibus G 2 mediocris $\Phi\Psi$ ergo $Bp.c.m2$ 3 contempsit] neg(cK)lexit $GK\Psi$ 4 de genere iactabo $GK\Psi$ habraham Φ 5 isac K isaac et B isaac et iacob G Ism. et Esau] ismaelites aut G ismahelem $K\Psi$ ismalem \mathfrak{U} ismahel D hismah(h s.l.B)e-lem ΦB 6 et om. $K\Psi$ e reg.] religione G iepthe G (th ex t) Φ iept(a)e KB , om. Ψ cathalogo GB 7 inquit in mg. B , om. Φ 8 ipse Φ et] haec $GK\Psi$, om. ζ qui Ψ peccauit G 9 pr. nec] non $\Gamma a.c.m2$ neque Γ par. om. GK quia ab Γ 10 cens.] xpi cens. nomine et (et del. m2) Γ renascetur Γ nascimur $G\Psi\Psi, Ka.c.m2$; add. unusquisque pro se ratione reddetur est Γ 11 et om. Φ male Ψ Beni. om. $GK\Psi$ uesperum G 12 esca G annaniae $G\Psi$ oui om. G 13 noster] nunc $G, Ka.c.m2$ non Ψ uagiens om. D nob.] add. quasi ζ 14 iordanne $G, Kp.c.m2$ nascitur D 15 quod s. l. m2 Φ 16 demiseris $K\Phi$ 17 redeunte $Ka.c.$ laetaneris $Kp.c.m2\Phi$ letaueris (exp., s. l. m2 letificaberis) B si s. l. m2 $K\Psi$, om. G posset $\mathfrak{U}DB$ possit cet. 18 paruolo \mathfrak{U} deinde $Ka.r.Dp.c.m2\Psi$ respueris Φ respuerit $GK\Psi$ saltim $\mathfrak{U}(D)$

neptem dulcissimum conseruares. hic est enim ille, de quo
 tibi quondam uaticinatus sum: licet paruulus ex collo
 2 pendeat nepos. referret, inquam, alius, quod in palatii
 militia sub chlamyde et candenti lino corpus eius cilicio tritum
 sit, quod stans ante saeculi potestates lurida ieiuniis ora 5
 portauerit, quod adhuc sub alterius indumentis alteri militarit
 et ad hoc habuerit cingulum, ut uiduis, pupillis, oppressis,
 miseris subueniret: mihi non placent dilationes istae imperfectae
 seruitutis dei et centurionem Cornelium, ut lego iustum, statim
 audio baptizatum. 10

10. Uerumtamen uelut incunabula quaedam nascentis fidei
 conprobemus, ut, qui sub alienis signis deuotus miles fuit,
 donandus laurea sit, postquam suo regi coeperit militare.
 balteo posito habituque mutato, quidquid castrensium peculii
 fuit, in pauperes erogauit. legerat enim: qui uult perfectus 15
 esse, uendat omnia, quae habet, et det pauperibus
 et sequatur me et iterum: non potestis duobus domi-
 2 nis seruire, deo et mammonae. excepta uili tunica et
 operimento pari, quod tecto tantum corpore frigus excluderet,

2 epist. XIV 2, 3 (p. 46, 17) 9 cf. Act. 10, 2. 22. 48 13 cf.
 Horat. c. IV 2, 9 15 *Matth. 19, 21 17 *Matth. 6, 24 etc.

1 conseruaret Φ conseruarit *Kp.c.m.2* conuersaris *G* 2 quond. *om. G*
 3 in pal.—chlam.] quidam fidelis uir in palatio militans sub *I* 4 mili-
 tiam Φ chlamide (-dem Φ) *codd. praet. X* candente *I* eius]
 suum *I* trit. sit quod] terebat et *I* trit.] tributum *G* 5 stans ante]
 stante (st *eras.*) *G* ieiunis \mathfrak{X} 6 portabat *I* quod adh.] ac *I*
 alt.] alteris *Ka.c.m.2* altaris Ψ indumenti *G* alteris Φ milita-
 uerit *D* militabat *I* militat *Ka.c.m.2* Φ 7 ad hoc] adhuc tantum *I*
 haberet *GKY* habebat *I* ut in *G* obpr. pup. *B* obpr. *GB*
 8 miserisque *D* mihi—12 ut *om. I* iste *Ga.c.XD* 9 cornil. Φ
 cornill. \mathfrak{X} istum *KY* 11 quaedam *om. GKY* 12 ut *s. l. G*
 qui ergo *I* milis xpi *I* 13 don.—milit.] dubium non est, quod,
 postquam suo regi militare coepit, donatus sit laurea *I* donatus
IGY, Ka.c.m.2 aurea *KYa.c.m.2* 14 baltheo Φ quicquid *DYB*
 qdqd (= quodquod) Φ ; *add.* in illo *G* castrensi *Gpr.* castrinisiis Φ
 peculi *Ga.c.K* saeculi Ψ 15 perf. esse *om. Y* 18 mammonae(e) ΨB
 excepto Ψ tunica *om. Y* 19 quo *DB*

nihil sibi amplius reseruauit. cultus ipse prouinciae morem
 sequens nec munditiis nec sordibus notabilis erat. cumque
 arderet cotidie aut ad Aegypti monasteria pergere aut Mesopotamiae
 inuisere choros uel certe insularum Dalmatiae, quae
 5 Altino tantum freto distant, solitudines occupare, auunculum
 pontificem deserere non audebat tota in illo cernens exempla
 uirtutum domique habens, unde disceret. in uno atque eodem 8
 et imitabatur monachum et episcopum uenerabatur. non, ut
 in plerisque accidere solet, adsiduitas familiaritatem, familiaritas
 10 contemptum illius fecerat, sed ita eum colebat, quasi parentem,
 ita admirabatur, quasi cotidie nouum cerneret. quid multa?
 fit clericus et per solitos gradus presbyter ordinatur. Iesu bone,
 qui gemitus, qui heulatus, quae cibi interdictio, quae fuga
 oculorum omnium! tum primum et solum auunculo iratus est.
 15 querebatur se ferre non posse et iuuenalem aetatem incongruam 4
 sacerdotio causabatur. sed quanto plus repugnabat, tanto magis
 omnium in se studia concitabat et merebatur negando, quod
 esse nolebat, eoque dignior erat, quod se clamabat indignum.

1 nil *Φa.c.* mor. prou. *GKY* 2 munditiis *GΦ* mundi istius *Ψ*
 3 cott. *GΦ* quot. *ς* aegypti *K* egypti *GΨB* 4 qui *K* 5 distantis
Φ solitudinis *GKΦ* occuparet *Φ* 6 tanta *GΨ, Ka.c.m2* tot *ς*
 in *s. l. B, om. Φ* illa *Φ* 7 domique] denique *B* in] et in *Ψ*
 unde—imit. *bis Ka.c., sed* et *altero loco om.* 8 *pr. et om. K, altero*
loco Ψ mon.—uen. *s. l. m2K, om. Ψ* 9 in] in *Φ, om. GKΨ*
 accedere *KD* solet et *Φ* adsid.—fec.] saepe (*ex sicut m2*) assiduitas
 familiaritatem, ita familiaritas contemptum parit (*ex parat m2*) *Γ*
 fam. fam.] familiaritate rite *G* 10 illi *G* feceret *Φ* facere *D*
 quasi—adm. *om. D* 11 cott. *GΦΨ* quot. *ς* quod *Φ* 12 solitus *Φ, Ψa.c.*
 gradus *℥, Ψ* (*ex grandos*) gados *Φa.c.* 13 heul. *℥KY* eiul. *cet.*
pr. quae] qui *D* 14 tunc *ΦB* thunc *G* primo *G* abunculu
 (auunculo *Φ*) *m* (*eras. G*) iratus *GΦ* auuncolo *Ψ* auucolo *℥* 15 quer.
B quaer. *cet.* se] sed *℥* iuuen.—sacerd.] iuuenilis aetas sacerdotio
 incongrua est *Γ* iubenalem *G* iuuenilem *Ψp.c.m2DB* (*cf. supra Γ*)
 16 quanto—18 ind.] plerique ad sacerdotium electi quantum plus pro
 animae humilitate repugnant, tantum magis in se omnium studia concitant
 eoque digniores fiunt, qui se fatentur indignus *Γ* plus *s. l. m2*
K, om. GΨ 17 in se omn. stud. *ΓK, Φ* (studium), in se stud. omn. *GD*
 18 eo quo *Ψ* eo quod *Φ* quod] *quo ς* dicebat *GKY*

uidimus Timotheum nostri temporis et canos in Sapia
 electumque a Moysi presbyterum, quem ipse sciret esse pres-
 byterum. igitur clericatum non honorem intellegens sed onus
 primam curam habuit, ut humilitate superaret inuidiam, deinde,
 ut nullam obsceni in se rumoris fabulam daret, ut, qui mor-
 debantur ad aetatem eius, stupeant ad continentiam. subuenire
 pauperibus, uisitare languentes, prouocare hospitio, lenire blandi-
 tiis, gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus; cae-
 corum baculus, esurientium cibus, spes miserorum, solamen
 lugentium fuit. ita in singulis uirtutibus eminebat, quasi ceteras
 non haberet. inter presbyteros et coaequales primus in opere,
 extremus in ordine. quidquid boni fecerat, ad auunculum refe-
 rebat; si quid forte aliter euenerat, quam putarat, illum nescire,
 se errasse dicebat. in publico episcopum, domi patrem nouerat.
 grauitatem morum hilaritate frontis temperabat. gaudium risu,

1 cf. I Tim. 4, 12 cf. Sap. 4, 8 2 cf. Num. 11, 16 8 Rom.
 12, 15

1 thimotheum *GK* nostris *D* temporibus *QD* 2 a moysi *GK*
 a mosi *Q* a moyse *PB* amos *Φ* moysen *D* quem—*alt.* presb. *s. l.*
m2 K, om. GP 3 igitur—inuid.] uir sapiens officium clericatus non
 honorem putat (*ex potet m2*) esse, sed onus. magnanimis uir est, qui non
 inuidiam humilitate superat *I'* 4 primum *Φ* curam *om. Q* humi-
 litatem *G, Pa. r.* sup.] *add.* et *K, P (eras.)* 5 nullam nobis *D*
 in se obsce(ae*K*)ni *GK P* fabulā *K, Pa. c.* ut qui—*contin.*] adulscens,
 ita te exhibe, ut senioris, inter quos uiuis, dum admirantur uitam tuam,
 decipi non signantur aetatem *I'* *alt.* ut] et *GK P* mouebantur *B*
 6 stupeant *Φ* 9 baculum *ς* esurientibus *Ψ* cibus *Φ* 10 lugen-
 tibus *GP* ita—12 ordine] adulscens, si nis esse perfectus inter
 fratres et quoequalis tuos, esto primus in opere, extremus in ordine. et
 ita in singulis uirtutibus emine, quasi ceteras non habeas *I'* in *om. D*
 11 quoeaq. (-lis *I'*) *IK* 12 quidquid—14 nouerat *om. I'* quidquid *Q*
 quodquod *Φ* quicquid *cet.* ad *s. l. m2K, om. P* auunculo *K P*
 ferebat *Φ* 13 quod *Φ* alter *Φ* aliquid *G, om. D* putarat *Q*
 -uerat *cet.* 15 grau.—*temp.*] uir sapiens grau. morum hilaritate (*ex*
helaritatem m2) frontis temperat *I'* grauitate *Ψ* hylaritate *B*
 hi(he*I'*)laritatem *I a. c. m2K P* frontis *om. P* gaudium—*cont.* et
om. I' risum *Ψ* in risum *D* ritum *Q* rictu *Φ* in risu *ς*

non cachinno, intellegeres. uiduas et uirgines Christi honorare 7
 ut matres, hortari ut sorores cum omni castitate. iam uero,
 postquam domum se contulerat et relicto foris clerico duritia
 se tradiderat monachorum, creber in orationibus, uigilans in
 5 precando lacrimas deo, non hominibus, offerebat; ieiunia in
 aurigae modum pro lassitudine et uiribus corporis moderabatur.
 mensae auunculi intererat et sic adposita quaeque libabat, ut
 et superstitionem fugeret et continentiam reseruaret. sermo 8
 eius et omne conuiuium de scripturis aliquid proponere, libenter
 10 audire, respondere uerecunde, recta suscipere, praua non acriter
 confutare, disputantem contra se magis docere quam uincere
 et ingenuo pudore, qui ornabat aetatem, quid cuius esset,
 simpliciter confiteri; atque in hunc modum eruditionis gloriam
 declinando eruditissimus habebatur. 'illud', aiebat, 'Tertulliani, 9
 15 istud Cypriani, hoc Lactantii, illud Hilarii est. sic Minucius
 Felix, ita Uictorinus, in hunc modum est locutus Arnobius'.
 me quoque, quia pro sodalitate auunculi diligebat, interdum
 proferebat in medium. lectione quoque adsidua et meditatione
 diuturna pectus suum bibliothecam fecerat Christi.

1 cachinno ΦB cac(cc Ψ)inno $\mathfrak{A}KY$ caccinu G cacinnu D cachinum ζ
 intellegebat G uirg. et uid. ζ honerare \mathfrak{A} 2 hortare $\Phi p.c.$
 3 domi se D se domum K se domi $G\Psi$ et om. D rel. foris cler.]
 si quis relicto clericato I 4 se om. ΦB tradederit I sit cre-
 ber I 5 offerat I in—corp.] in eo (eo *eras.* K) $K\Psi$; in aurigae—
 corp. in *mg. inf.* $m2K$ 6 modo I uiribus] ueribi \mathfrak{A} moderetur I
 7 mensae—reseru.] si monachus ad conuiuium fuerit a saeculare roga-
 tus, ita adposita quaeque degustet, ut superstitionem fugiat et continen-
 tiam non relinquat I 8 *pr.* et om. $I D$ fugiret \mathfrak{A} fugiat I
 seruaret D sermo—prop.] cum aliqua nobis de scripturis proferuntur,
 debemus I 9 et] erat G per ζ prop.] deponeret Φ 10 resp. uer.
 om. I uerecundae (ex -diae G) GK recte $\Phi\Psi$ praua] super-
 flua I 11 et dispo(u *s.l.m2*)tantem I se] nos I 12 ingenito ΦB
 quid] quia ex qua G esse Φ 14 tert. aiebat G tertuliani $KD\Phi\Psi$
 15 hoc] illud B lactanti $G, Ka.c.$ illud] hoc B hilari GK hylarii B
 minutius (ex -os Φ) $D\Phi\Psi$ 16 uicturinus $K\Psi, \Phi a.c.$ 17 quia ex qui
 $m2K$ solitate $G\Phi a.c.$ 18 lectione (-nem G) quoque $GK\Psi$ lectionem-
 que Φ lectioneque ζ lectione $B, ? \mathfrak{A}$ ad(d *s.l.K*)siduae (e *exp.* K) GK
 assudue Φ 19 diuturnus Φ bibliothecam Ψ bybliotecam K

11. Quotiens ille transmarinis epistulis deprecatus est, ut aliquid ad se scriberem! quotiens nocturnum de euangelio petitorum et interpellatricem duri iudicis mihi uideam exhibuit! cumque ego silentio magis quam litteris denegarem et pudore reticentis pudorem suffunderem postulantis, auunculum mihi 5 opposuit precatorem, qui et liberius pro alio peteret et pro reuerentia sacerdotii facilius inpetraret. feci ergo, quod uoluit, et breui libello amicitias nostras aeternae memoriae consecraui; quo suscepto Croesi opes et Darii diuitias se uicisse iactabat. illum oculis, illum sinu, illum manibus, illum ore retinebat; 10 cumque in strato frequenter euolueret, super pectus soporati dulcis pagina decidebat. si uero peregrinorum, si amicorum quispiam uenerat, laetabatur super se nostro testimonio et, quidquid minus in opusculo erat, distinctione moderata et pronuntiationis uarietate pensabat, ut in recitando illo ipso 15 uel placere uel displicere cotidie uideretur. unde hic feruor, nisi ex amore dei? unde legis Christi indefessa meditatio, nisi ex desiderio eius, qui legem dedit? alii nummum addant

2 cf. Luc. 11, 5—8 3 cf. Luc. 18, 2—5 8 sc. epist. LII

2 se *om.* Φ , *add.* aliquid *B* scribere *D* 3 et *om.* *D* 4 ego *om.* Φ pudore—post.] cum aliquid rogatus praestare nolueris, non rigida responsione contra dicas, sed magis pudore reticentis (*ex -tes m2*) pudorem suffunde postulantis (*ex -tes m2*) *F* pud. ret. *om.* Φ 5 reticentes *Γa.c.m2K* subfundere Φ postulantes *Γa.c.m2K* 7 sacerdotali *GΨ,Ka.c.m2* imp. $\mathfrak{U}DB$ imperaret Φ inpetrasset *G* ego *D* uolui \mathfrak{U} 8 consecrauit Φ commendaui *B* 9 chroesi (si *s. l.*) Φ crisi *G* dari *G*, *om.* Φ diu.] opes *B* 10 oculi *G* illum manibus illum sinu ς sino *G* tenebat ς 11 cumque] adque *G* atque Ψ stratu ς uolueret *G* uolueret et *Ka.c.m2Ψ* euoluerit Φ se uolueret *Bp.c.m2*; *add.* saepe *D*, *add.* qui Φ supra Φ sop. *om.* *G* 13 nostro super se ς 14 quidquid—pens.] doctus lector etiam minus composita distinctione moderata et uarietate pronuntiationis exornat *F* quicquid *DΨB* 15 ueritate *Ka.c.m2Ψ* pendebat *GΨ,Ka.c.m2* ut] et Φ in *om.* *GKΨ* ipso *GΨ,Ka.c.m2*, *om.* \mathfrak{U} (*Vallarsio teste; hodie totus locus euanuit*) ipse *cet.* 16 cot. plac. uel displ. *D* plac. quot. uel displ. ς cott. *GΦΨ* quot. ς 17 indefessa-que Φ 18 alij] sunt clerici qui *F* addunt nummum nummo *F* addunt *FGΨ,Ka.c.m2*

nummo et marsupium suffocantes matronarum opes uenentur obsequiis, sint ditiores monachi, quam fuerant saeculares, possideant opes sub Christo paupere, quas sub locuplete diabolo non habuerant, et suspiret eos ecclesia diuites, quos 5 tenuit mundus ante mendicos: Nepotianus noster aurum calcans scedulas consecatur, sed, sicut sui in carne contemptor est et paupertate incedit ornatior, ita totum ecclesiae inuestigat ornatum.

12. Ad comparationem quidem superiorum modica sunt, quae 10 dicturi sumus, sed et in paruis idem animus ostenditur. ut enim creatorem non in caelo tantum miramur et terra, sole et oceano, elephantis, camelis, equis, bubus, pardis, ursis, leonibus, sed et in minutis quoque animalibus, formica, culice, muscis, uermiculis et istius modi genere, quorum magis corpora 15 scimus quam nomina, eandemque in cunctis ueneramur sollertiam, ita mens Christo dedita aequae et in maioribus et in minoribus intenta est sciens etiam pro otioso uerbo reddendam esse rationem. erat ergo sollicitus, si niteret altare, si 2 parietes absque fuligine, si pauimenta tersa, si ianitor creber in porta, uela semper in ostiis, si sacrarium mundum, si uasa 20

17 cf. Matth. 12, 36

1 marsopp. *K* marsup. *DΦB* uenantur *ΓΦΨ* uenerentur *Kp.c.m2DB*
 2 sint] et incipiunt *Γ* monachi] esse clerici *Γ* erant *Γ* 3 et
 possident *Γ* qua *Φ* diabulo *ΓKΦ* 4 habuerunt *ΓΨ, Ka.c.m2*
 habebant *G* suspirat *Γ* 5 ante mundus *Γ* medicos *KΨa.c.m2*
 Nepot.—8 ornatum] ille uerus est monachus, qui aurum contempnet et
 scripturas sectatur et, dum in paupertate incedit, laetatur ornatior ani-
 mae suae inuistigat ornatum *Γ* 6 sedulas *G* schidulas *Φ* schedulas *G*
 sicut *om. D* in *om. Φ* 9 comparatione *G* 10 et *om. D* in
om. Φ parui fidem *Kp.c.m2Φ* paruis id est *Ψa.c.m2* ut] et *Φ*
 11 et in terra *G D Φ* 12 et *om. G* helefantis *B* camellis *G*
 aequis *Φ* bobus *G* 13 et *s. l. m2B, om. G Φ* queque *Φ*
 16 aequae—est] sic caue minora quomodo et maiora peccata *Γ* aequae]
 quae *G* *pr. et om. D Φ* 17 ocioso sermone *Φ* uerbo otioso *Γ*
 18 ergo] enim *G K D Ψ* solli *D* sollicitus minister *G* 20 porte *Φ*
 porta si *G* *pr. si]* sic *D* sacrificium *Ψ*

lucentia; et in omnes caerimonias pia sollicitudo disposita non
 minus, non maius neglegebat officium. ubicumque eum in ecclesia
 3 quaereres, inuenires. nobilem uirum Quintum Fabium miratur
 antiquitas, qui etiam Romanae scriptor historiae est, sed
 magis ex pictura quam litteris nomen inuenit; et Beselehel 5
 nostrum plenum sapientia et spiritu dei scriptura testatur,
 Hiram quoque, filium mulieris Tyriae, quod alter tabernaculi,
 alter templi supellectilem fabricati sunt. quomodo enim laetae
 segetes et uberes agri interdum culmis aristisque luxuriant,
 ita praeclara ingenia et mens plena uirtutibus in uariarum 10
 4 artium redundat elegantiam. unde et apud Graecos philosophus
 ille laudatur, qui omne, quod uteretur, usque ad pallium et
 anulum manu sua factum gloriatus est. hoc idem possumus
 et de isto dicere, qui basilicas ecclesiae et martyrum concilia-
 bula diuersis floribus et arborum comis uitiumque pampinis 15
 adumbraret, ut, quidquid placebat in ecclesia tam dispositione
 quam uisu, laborem presbyteri et studium testaretur.

13. Macte uirtute! cuius talia principia, qualis finis erit? o
 miserabilis humana condicio et sine Christo uanum omne,
 quod uiuimus! quid te subtrahis, quid tergiuersaris, oratio? 20

5 cf. Ex. 31, 2—3 7 cf. III Reg. 7, 1—2 (13—14) 8 cf. Verg.
 Georg. I 111 sq. 11 sc. Hippas Eleus 19 cf. Ps. 38, 6

1 luculentia *B* luculenta *g* cae(e)rim. *GADB* cerem. *cet.* 2 eum]
 enim *B* 4 romae *Ka.c.m2Ψ* hist. scr. *B* hystoriae *Ψ* storiæ
Ga.c.Φ historia *D* 5 quam *℥* quam (*ex* quem *m2K*) *ex cet.* et
 s. l. *m2K*, *om.* *GΨ* beselehel *ΦB* beseel *G* belseleel *Ψp.c.*, ? *℥*
 beseleel *cet.* 6 sapientiae (-e) *ΦB* spiritus *Φ* testarum *Φ*
 7 hyram *ΦB* iran *D* quoque] que *G* tyrii *GK,Ψa.c.m2* quo *KY*
 tabernaculum *B* 8 suppell. *D* subpell. *Ψ* superl. *G,Ka.c.m2* sunt
℥B sint *cet.* 9 uberis *Φ* luxor. *Φp.c.* luxsor. *℥* 10 in *om.* *Φ*
 11 arcium *Φ* argium *G*; *add.* rerum *D* redundant *G* eligantiam
KD aligantium *Φ* elegantia *B* philosophos *Ψ* phylosofus *K* philosopus
G 12 quod] quo *ΦB* palium (a *ex* i *G*) *GΦ* et *om.* *Φ* 13 manu]
 anu *Φ* 16 adumbrarit *D,Bp.c.m2* abumbrarit *Φa.c.m2*, ? *℥* ut s. l. *G*
 disposit(c)ionem *GKΦ,Ψa.r.* 17 quam usu *Ψ* quamuis *D* presb.
 lab. *g* 18 macta *Bp.c.m2* maguae *GΨ,Ka.c.m2* uirtutis *G* 19 mi-
 rabilis *Ψ* xpm *D* 20 *pr.* quid] quod *Φ*

quasi enim mortem illius differre possimus et uitam facere
longiorem, sic timemus ad ultimum peruenire. omnis caro
faenum et omnis gloria eius quasi flos faeni. ubi 2
nunc decora illa facies, ubi totius corporis dignitas, quo ueluti
5 pulchro indumento pulchritudo animae uestiebatur? marcescebat,
pro dolor, flante austro liliū et purpura uiolae in pallorem
sensim migrabat. cumque aestuaret febribus et uenarum fontes
hauriret calor, lasso anhelitu tristem auunculum consolabatur.
laetus erat uultus et uniuersis circa plorantibus solus ipse
10 ridebat. proicere pallium, manus extendere, uidere, quod alii
non uidebant, et quasi in occursum se erigens salutare ue-
nientes: intellegeres illum non emori, sed migrare, et mutare
amicos, non relinquere. uoluuntur per ora lacrimae et obfir- 3
mato animo non queo dolorem dissimulare, quem patior. quis
15 crederet in tali illum tempore nostrae necessitudinis recordari
et luctante anima studiorum scire dulcedinem? adprehensa
auunculi manu: ‘hanc,’ inquit, ‘tunicam, qua utebar in ministerio
Christi, mitte dilectissimo mihi, aetate patri, fratri collegio,
et, quidquid a te nepoti debebatur affectus, in illum transfer,
20 quem mecum pariter diligebas.’ atque in talia uerba defecit
auunculum manu, me recordatione contrectans.

2 *I Petr. 1, 24. cf. Esai. 40, 6

1 diferre *K* deferre Φ differri *D* possemus *Ga.c.*, *om.* Φ uitae Φ
4 ubi| ubi nunc *GK Ψ* quae Φ uel *Ka.c.m Ψ* 5 ornamento *GK Ψ*
pulcritudo *B*, *om.* *G* 6 purpurea uiola *D* 7 febr. aest. ς fontis *K*
8 auriret *D* aresceret *G* anelitu *GB* anillitudo (do *eras.*) *K* 9 uultu *D*
uniuersi scire a plorantibus \mathfrak{U} 10 ridebatur Φ uidere *in mg.* *B*,
om. *G* 11 saluaret *K Ψ* ueniens *D* 12 intell.—rel.] cum uenerit
dies nouissimus, uir fidelis non se putat mori, sed migrare, nec amicos
relinquere, sed mutare *I* intellegeres $\mathfrak{U}K$ intellig. *B* eum *B*
emigrare *DB* 14 queo] que *Pa.c.* quo Ψ diss. dol. *B* dolore *G Ψ*
dissimularem Ψ quam Φ quae Ψ 15 in tali] infantili *G* 16 luct-
tantem *G* animam *G* animae *D* 17 man. au. *B* manum *G*
quam *GK Ψ* que Φ 18 dimitte Φ fratri *om.* Ψ 19 a te] ante
G Φ ,Bar. adfectu *G* illo Φ 20 alia *G* defecit *s.l.m Ψ K*
21 abunculi *G* auunculi sui *B* manum *GKB,Pa.r.* anum Φ mei
GK Ψ e *B* recordationes *K*

14. Scio, quod nolueris amorem in te ciuium sic probare, et affectum patriae magis quaesisse in prosperis. sed huiusce modi officium in bonis iucundius est, in malis gratius. tota hunc ciuitas, tota planxit Italia. corpus terra suscepit, anima Christo reddita est. tu nepotem quaerebas, ecclesia sacerdotem. 5 praecessit te successor tuus. quod tu eras, ille post te iudicio omnium merebatur. atque ita ex una domo duplex pontificatus egressa est dignitas: dum in altero gratulatio est, quod tenuerit, in altero maeror, quod raptus sit, ne teneret. Platonis 2 sententia est omnem sapienti uitam meditationem esse mortis. 10 laudant hoc philosophi et in caelum ferunt, sed multo fortius apostolus: cotidie, inquit, morior per uestram gloriam. aliud est conari, aliud agere; aliud uiuere moriturum, aliud mori uicturum. ille moriturus ex gloria est; iste moritur semper 3 ad gloriam. debemus igitur et nos animo praemeditari, quod 15 aliquando futuri sumus et quod — uelimus nolimus — abesse longius non potest. nam si nongentos uitae excederemus annos, ut ante diluuium uiuebat humanum genus, et Mathusalae

9 cf. Plato Phaedo p. 64 A. Cicero Tusc. disp. I 74 12 I Cor. 15, 31 18 cf. Gen. 5, 27

1 uolueris *DΦ* ciu. sic] ciuitatis *G* probeare *℥* prouocare *G*
 2 et *s.l.m2K* adf. *G* sed] et *GΨ,Ka.c.m2* hui.—grat.] am-
 icorum fidele solacium in prosperis iocundius et in malis gratius est *I*
 3 bonis] nobis *D* prosperis *I* ioc. *ΓKDYB* est] et *ΓΨ,K* (*exp.*)
 4 terre *Φ* talia *Ψ* 5 redita *℥* tunc (ne *eras.*) *D* 6 pos *G℥*
 omn. iud. *G* 10 est *om.* *Ψ* omnem—mortis] omnis uita
 sapientis meditatio mortis est *I* omnium *KΨ* sapienti (*ex*
 -tia) *℥* sapientis (*ex -es m2*) *I* sapientium *cet.* uita *KΨ* 11 laud.—
 fer. *om.* *D* cael. usque *ς* fecerunt *Φ* fortior *Ψ* 12 cott. *GDΦ*
 quot. *ς* glor. uestr. *ς* 13 est] *add.* enim *ς* coronari *GK* cor-
 nare *Ψ* *quart.* aliut *K* (*ex at m2*) *D* aut *Ψ* 14 est ex gloria *ς*
 moriturus *GDΨ,Ka.r.* 15 promeditari *Φ* quod] quo *K* 16 quod]
 quo *G* uellimus (*corr.*) nollimus *G* abesse *ex* abise *K* abisse *Φ*
 adesse *G* 17 si—genus] etiam si nongentes quisque uixerit annis *I*
 nungentos (nun *s.l.Φ*) *GKDΦ* nongentes *I,Ψa.c.* annis *I,Ka.c.*
 18 ut] et *Φ* maturalae (-le *Ψ*) *ΓΨ* matussale (*ex -ē*) *B* mathu-
 salem *ς*

nobis tempora donarentur, tamen nihil esset praeterita longitudo, quae esse desisset. etenim inter eum, qui decem uixit annos, et illum, qui mille, postquam idem uitae finis aduenerit et inrecusabilis mortis necessitas, transactum omne tantundem est, nisi quod magis senex onustus peccatorum fasce proficiscitur.

optima quaeque dies miseris mortalibus aevi prima fugit, subeunt morbi tristisque senectus et labor et durae rapit inclementia mortis.

10 Naenius poeta: pati, inquit, necesse est multa mortalem mala. unde et Niobam, quia multum fleuerit, in lapidem et in diuersas bestias (conuersas alias ut Hecubam in canem) commutatam finxit antiquitas, et Hesiodus natales hominum plangens gaudet in funere, prudenterque Ennius: 15 plebes, ait, in hoc regio antistat loco: licet lacrimare plebi, regi honeste non licet.

ut regi, sic episcopo, immo minus regi quam episcopo. ille 5

7 Verg. Georg. III 66—68

10 Naenius com. inc. fab. fr. I R.

13 cf. Hesiodus Op. et Dies 174 sq.

15 Ennius Iphig. fr. VII Vabl.²

1 nobis *s.l.m.2K* nos \mathfrak{A} ei Γ esse $D\Phi$ 2 quae] cum Γ dixisset Γ desiisset ς eo Γ qui dec.] quindecim D 3 illum] ille D idem $G\psi, Ka.c.m.2$ idem] illum Φ uitae *om.* Γ 4 inrecuss. Φ inrecuper. B omnem (*ex nem m.2K*) $\Gamma K\Phi$ tantundem $Ka.c.D$ tantunde \mathfrak{A} usum tantunde Γ 5 sen. mag. ς senes G (*add. in eras.*) D senis $\Gamma K\psi$ 8 fugiit G morbi] *seq. ras. 6 litt. (...tes)* Φ 9 dura ψ 10 neuius $mD\Phi B$ (uius *in ras. m*) nobius *ex nouius G* poeta] postea $Ka.c.m.2\psi$ mortales m (*ex -em est m.2*) D 11 niobā (*i et ā in ras. m.2*) B flebat $mp.c.m.2$ 12 in *om.* ψB lacunam manifestam explere conatus sum coll. Cic. Tusc. disp. III 63 13 commutatum \mathfrak{A} hesyodos K hesyodus ψ esiodus $G\psi$; Hesiodi uersum male intellexit Hieronymus; Susemihlii coniectura pro Hesiodus reposuissent Herodotus (coll. Herod. I 31 et Clem. Alex. Strom. III p. 185 Sylb) Luebeckio placuit 14 plangit gaudens $G\psi, Ka.c.m.2$ in *om.* G 15 plebis Φ plebs $mDBp.c.m.2$ regi mD antistet $ma.c.m.2$ (antesto *in mg. m.2*) antistant ψ antestat $D\Phi$, ? \mathfrak{A} 16 lacrimari ΦB 17 regis (*s exp.*) m regi ut (*ut eras. K*) $K\psi$ immo—episc. *in mg. inf. m.2K* minus] plenius G quam ep. regi G ep. quam regi ψ (*intell.: minus honeste non licet regi quam episcopo*)

enim nolentibus praeest, hic uolentibus; ille terrore subicit, hic seruitute dominatur; ille corpora custodit ad mortem, hic animas seruat ad uitam. in te omnium oculi diriguntur, domus tua et conuersatio quasi in specula constituta magistra est publicae disciplinae. quidquid feceris, id sibi omnes faciendum 5
6 putant. caue, ne committas, quod aut, qui reprehendere uolunt, digne lacerasse uideantur aut, qui imitari, cogantur delinquere. uince, quantum potes, immo etiam plus quam potes, mollietiam animi tui et ubertim fluentes lacrimas reprime, ne grandis pietas in nepotem apud incredulas mentes desperatio putetur 10
in deum. desiderandus tibi est quasi absens, non quasi mortuus, ut illum expectare, non amisisse uidearis.

15. Uerum quid ago medens dolori, quem iam reor et tempore et ratione sedatum, ac non potius replico tibi uicinas regum miserias et nostri temporis calamitates, ut non tam 15
plangendus sit, qui hac luce caruerit, quam congratulandum 2
ei, quod de tantis malis euaserit? Constantius, Arrianae fautor hereseos, dum contra inimicum paratur et concitus

1 terrores Φ subigit G 2 hic seru. dom. om. Φ (cf. ad p. 569, 4 denegarati) seruituti mD dominabitur $Kp.c.m2, \Phi$ (cf. ad 569, 4 denegarati), $Ba.c.m2$ donatur D 3 oculi (-lis $Gp.c.m2$) omnium $GmD, ? \mathfrak{A}$ 4 tua et] tuae D conuers. sacerdotalis I' speculam K speluncam Ψ constitutam K 5 publica $Ia.c.m2$ disciplina Φ quidquid—putant om. I' quicquid $G\Psi B, mp.c.m2$ omnes $s.l.m2K$, om. $G\Psi$ omnium Φ faciendum G 6 caue ne comm.] caueat igitur committere I' ne] quod $Ka.c.m2\Psi$ committas K (itt ex ed $m2$) Ψ aut qui ex atque $m2I'$ qui aut G 7 derelinquere $Ka.r.\Phi$ 8 immo—potes in $mg.$ m mollietiae Φ 9 tui $s.l.m2K$, om. G conprime G 10 nepote $Ga.c.m2\Psi$ disper. $Km\Psi$ dispens. D 11 desid] uir fidelis si amiserit, quem diligit, desiderandus I' est tibi $D\Phi$ est ei $I, ? \mathfrak{A}$ 12 exp.—uid.] praemississe magis quam amisisse credat I' ex(s~~eras~~. K)pectasse $Kp.c.m2\Phi$ -re non amisisse in $ras.$ $m2B$ uideris Φ 13 dolorem $Ka.c.\Psi$ 14 rat.] traditione $Ga.r.$ ac] an $K\Phi B$ 15 ut] qui in hoc tempore moritur I' 16 sit qui] est quod I' hac luce] hae uice \mathfrak{A} caruit $I'GD$ gratulandum $Kp.c.m2\Psi B, \Phi$ (ex gulandum) congratulandus I' 17 ei] est (~~del.~~ $m2$) I' quod] qui S tantum Φ arianae $Ka.c.m2B$ in $mg.$ $m2$ arianus Φ 18 fauetor $Ka.r.$ hereseus (se $m2$) K heresis D concitatus $Ga.r.$

fertur ad pugnam, in Mopsi uiculo moriens magno dolore
 hosti reliquit imperium. Iulianus, perditor animae suae et
 Christiani iugulator exercitus, Christum sensit in Media, quem
 primum in Gallia denegarat; dumque Romanos propagare uult
 5 fines, perdidit propagatos. Iouianus gustatis tantum regalibus 3
 bonis fetore prunarum suffocatus interiit ostendens omnibus,
 quid sit humana potentia. Ualentinianus uastato genitali solo
 et inultam patriam derelinquens uomitu sanguinis extinctus
 est. huius germanus Ualens Gothico bello uictus in Thracia
 10 eundem locum et mortis habuit et sepulchri. Gratianus ab
 exercitu suo proditus et ab obuiis urbibus non receptus ludibrio
 hosti fuit cruentaeque manus uestigia parietes tui, Lugdune,
 testantur. adulescens Ualentinianus et paene puer post fugam, 4
 post exilia, post recuperatum multo sanguine imperium haut
 15 procul ab urbe fraternae mortis conscia necatus est et cadauer
 exanimis infamatū suspendio. quid loquar de Procopio, Maximo,
 Eugenio, qui utique, dum rerum potirentur, terrori gentibus
 erant? omnes capti steterunt ante ora uictorum et, quod
 20 potentissimis quondam miserrimum est, prius ignominia seruitutis
 quam hostili mucrone confossi sunt.

1 bellum *KΨ* in mopsi (mo et s in ras. m2) *B* immopsi (p eras.)
K immo (inmo *Ψ*) ipsi (ipso *D*) *G D Ψ* in moysi *Φ* uiculo *G* uilico
 (ui in ras. m2, li exp. m2) *B* 2 hoste *K Ψ a. c. m2* relinquit *G*
 proditor *ς* et om. *D* 3 moedia *G p. c. D* 4 deneg.] hic seruitute
 dominabitur denegaret *Φ* (cf. ad 568, 2) 5 iobianus ex iobin. *G* iouin.
Φ B 6 faetore *G K Ψ* 7 ualentinus *K a. c. m2* uastator *K p. c. m2, Φ*
 (ex fastator) 9 got. *G* gotth. *B* ghot. *K Ψ* tracia *G D Φ, B* (alt. a
 in ras. m2) trachia *K Ψ* 10 lucum *K p. c. Φ* sepulchri *G a. c. D B*
 11 obuiis ab *ς* ab auis *Ψ* a suis *K p. c. m2 Φ B* urb.] hostibus *Ψ* 12 hostis
K p. c. D B cruentateque *D* cruentasque *G* parietis *K, Ψ a. c. m2*
 lugdine *K Ψ a. c. m2* lugdudunē *Φ* 13 cestantur *G* ualentinianus *Ψ*
 post fuga *G* profuga *Ψ* 14 recuperato *G K* haud *Ψ* aut *K Φ, G D a. c.*
 15 mortis] necis *K a. c. m2 Ψ* necis muros *G* conscia—cadauer om. *K*
 (in mg. inf. conscia negatus est et catauer m2), *Ψ* conscie *G* et]
 ex *Φ* 16 exanime *B p. c. m2* susp. inf. *ς* suspendi corpus est *G*
 de om. *K Ψ* 17 rerum] regnum (ex -om *Ψ*) *G Ψ, K a. c.* terror
 in *G D*

16. Dicat aliquis: 'regum talis condicio est, feriuntque summos fulgura montes'. ad priuatas ueniam dignitates nec de his loquar, qui excedunt biennium; atque, ut ceteros praetermittam, sufficit nobis trium nuper consularium diuersos exitus scribere. Abundantius egens Pityunte exulat; Rufini 5 caput pilo Constantinopolin gestatum est et abscissa manus dextera ad dedecus insatiabilis auaritiae ostiatim stipes mendicauit; Timasius praecipitatus repente de altissimo dignitatis 2 gradu euasisse se putat, quod in Oase uiuit inglorius. non calamitates miserorum, sed fragilem humanae condicionis narro 10 statum — horret animus temporum nostrorum ruinas prosequi —: uiginti et eo amplius anni sunt, quod inter Constantinopolim et Alpes Iulias cotidie Romanus sanguis effunditur. Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Thessaliam, Dardaniam, Daciam, Epiros, Dalmatiam cunctasque Pannonias Gothus, Sarmata, Quadus, 15 Alanus, Huni, Uandali, Marcomanni uastant, trahunt, rapiunt. 3 quot matronae, quot uirgines dei et ingenua nobiliaque corpora his beluis fuere ludibrio! capti episcopi, interfecti presbyteri

1 Horat. c. II 10, 11 sq.

1 dicet *Ba.c.* aliquid Φ est conditio *B* 2 fulgora *K\Phi\Psi*
 3 bienn. exc. ζ 4 consul. nuper *B* consulum *G\Psi,Ka.c.m2* 5 exito
K, om. \Phi pisiunte (s ex t m2) *K* pisinunte *B* pitiunte *cet.* ex-
 ulatus *G* rufini *D* ruff. ζ 6 constantinopolin \mathfrak{A} -no(na *G*)poli *GD*
 -nopolim *cet.* est *s.l.m2K, om. \Psi* abscissa *G\PsiB* manu *G\Phi B, Kp.r.*
 7 hostiatim *D\Phi B* stipe *D* stipem ζ 8 thimasius *G* 9 se *om. \Phi*
 in Oase *scripsi coll. Zosimo V 9, 5—6* osasae *G* ouasae \mathfrak{A} ouasse Φ
 ouans *Ks.l.m2B* asse *D, om. \Psi* Assae ζ rediuit *Kp.c.m2B* 10 stat.
 narro *D* 11 persequi *D\Psi* 12 anni *om. \Psi* 13 cott. *GK\Phi* roma-
 norum *GK\Psi* scyt. *G* (ex scillit.) Φ scith. *DB* schyt. *K\Psi* 14 thrac.
 \mathfrak{A} trach. Φ trac. *cet.* macidon. \mathfrak{A} macedon. *G* dard. dac. thess. ζ
 thesal. Φ thyssal. *K* thissal. Ψ thessalonicam *D* dard. dac. *om. D*
 dacch. *G* tac. Φ epiros $\mathfrak{A}D$ ephyros *G* epyros *cet.* achaiam epiros ζ
 15 dalmatia *K\Psi* dalmatam Φ cunctisque Φ et nectasque \mathfrak{A} pan-
 nonias italia gallia spania *G* gothos Ψ gotos *G* ghotos *K* sar-
 mat(th G)as *GK\Psi* samartha *D* quados *Ka.c.\Psi* suados *Kp.c.* suabos *G*
 16 halanus \mathfrak{A} alanos Ψ alamannos *G* hunni *G* uni *B* hunos Ψ unos
K; add. halani *G* uandali *s. l. \mathfrak{A} nuandali *D\Psi B* marcomani *G*
 marcumanni ΦB 17 quod utroque loco *G\mathfrak{A}K\Phi* 18 bellis *D**

et diuersorum officia clericorum, subuersae ecclesiae, ad altaria
Christi stabulati equi, martyrum effossae reliquiae: ubique
luctus, ubique gemitus et plurima mortis imago.
Romanus orbis ruit et tamen ceruix nostra erecta non flectitur.
5 quid putas nunc animi habere Corinthios, Athenienses, Lace- 4
daemonios, Arcadas cunctamque Graeciam, quibus imperant
barbari? et certe paucas urbes nominavi, in quibus olim fuere
regna non modica. immunis ab his malis uidebatur oriens et
tantum nuntiis consternatus: ecce tibi anno praeterito ex ultimis
10 Caucasi rupibus inmissi in nos non Arabiae, sed septentrionis
lupi tantas breui prouincias percucurrerunt. quot monasteria
capta, quantae fluuiorum aquae humano cruore mutatae sunt!
obsessa Antiochia et urbes reliquae, quas Halys, Cydnus, 5
Orontes Eufratesque praeterfluunt. tracti greges captiuorum;
15 Arabia, Phoenix, Palaestina, Aegyptus timore captivae.

non, mihi si linguae centum sint oraque centum,
ferrea uox,

omnia poenarum percucurrere nomina possim.

neque enim historiam proposui scribere, sed nostras breuiter
20 flere miseras. alioquin ad haec merito explicanda et Thucy-
dides et Sallustius muti sunt.

2 Verg. Aen. II 368 sq. 10 cf. Hab. 1, 8 16 Verg. Aen. VI
625—627

1 officii Φ subuersa ecclesia Φ , *Ba.c.m2* ad *om. D* et ad
Kp.c.m2 ΦB 2 effosae Φ effusae *Ka.c.m2* Ψ 3 plurimae Φ 4 roma-
mana urbs Ψ urbis *Ka.c.* Φ erecte *Ka.c.m2* erecti Φ non *om. \Psi*
6 cunctaque *G* 8 immunitas *G* his malis] isma(h s. l.)elitas (*sic*) *G*
uidebantur *G* 9 annos Φ 10 non] *add. iam* ζ harauiae *G* sed
om. \Phi septe(*ex i \Phi*)mtrionis $\Phi \Psi B$ 11 breuis *Kp.c.* Φ percucurr.
D \Psi, B (praecucurr. *m2*) quod *G K \Phi* 13 anth(h s. l. *G*)iocia *G K D*
quas—Eufr. *in mg. K, om. \Psi* Halys, Cydnus] abscondinus *B* alis *G*
(halis *p.c.*) *K D* habet Φ cygnus *G* cydnus *K* 14 orontis *K* tor-
rentes *G* eufratiskuae *K* graeais *K* 15 arabi Φ poenix $\Psi K \Psi$
foenix Φ fenix *G D B* phoenice ζ egyptus *K D B* more *Ka.c. \Psi*
16 non] num *K \Psi* 17 uox] *add. omnes scelerum comprahendere* for-
mas *in mg. m2 B* 18 omnium Φ possem ΨB 19 storiam *Ga.c.*
20 thucid. *G* thycyd. Ψ tycyd. Φ tuchid. *Ka.c. \Psi* tychid. *Kp.c.* thucid. *D*
thucid. *B* 21 salustius *K D \Psi B* modi Φ sint ζ

17. Felix Nepotianus, qui haec non uidet; felix, qui ista non audit. nos miseri, qui aut patimur aut patientes fratres nostros tanta perspicimus; et tamen uiuere uolumus eosque, qui his carent, flendos potius quam beandos putamus. olim offensum sentimus nec placamus deum. nostris peccatis barbari fortes sunt, nostris uitiiis Romanus superatur exercitus; et quasi non hoc sufficeret cladibus, plus paene bella ciuilia quam hostilis mucro consumpsit. miseri Israhelitae, ad quorum comparationem Nabuchodonosor seruus dei scribitur; infelices nos, qui tantum displicemus deo, ut per rabiem barbarorum illius in nos ira desaeuiat. Ezechias egit paenitentiam, et centum octoginta quinque milia Assyriorum ab uno angelo una nocte deleta sunt; Iosaphat laudes domino concinebat, et dominus pro laudante superabat; Moyses contra Amalech non gladio sed oratione pugnavit. si erigi uolumus, prosternamur. pro pudor et stolidi usque ad incredulitatem mens! Romanus exercitus, uictor orbis et dominus, ab his uincitur, hos pauet, horum terretur aspectu, qui ingredi non ualent, qui, si terram teti-

9 cf. Hier. 25, 9 11 cf. IV Reg. 19, 35 13 cf. II Par. 20, 20—29 14 cf. Ex. 17, 11—13

1 quia *B* uidit *DΨ* alt. qui] quia *B* 3 que *exp. K, om. ΦB*
 4 beandos (= μακαριστός] beatos *DΨ* 5 sentimus] *add. deum Γ* placemus *Φ* nrm *Φ* fortis *Γ* 6 superatus est *B* et quasi—8 miseri] sicut miseri erant *Γ* quasi] quia si *D* 7 haec sufficerent *℥* hoc *s. l. m2B* autem *Φ* claudimus *G* 8 hisrahelitae *℥* israelitae *ς*; *add. sunt Φ* ad quorum] quando ad eorum *Γ* comparatione *G* 9 nabuchodonos(ss *G*)or *GΦ* nabucodonosor *Γ, Ka.c.* seruos dñi *Γ* scrib.] uocabatur ita et *Γ* dicitur *ς* nos infelices *Γ* qui] modo qui *Γ* tantum *in mg. m1 Γ* sic *GKΨ* 10 rabiā *Φ* barbarum *G* ira in nos *D* 11 cento *Γ* octuaginta *ΓKΦ* 12 una nocte *om. Γ* una *om. Ψ* 13 iosaphath *B* iosafath *GK* laudis *Γ* domini *ς* et—super. *om. G* laudantem *KΦ* 14 moyses *Gp.r.℥* amalech *Φ* gladium *Γ* 15 pugnat *D* si] ita et nos si *Γ* prosternamus *ΓΦ* pro—*p. 573, 2* persequente *om. Γ* 16 solida *Ka.c.Ψ* credulitatem *GΦ* credulitate *K (in- m2) Ψ* mens fuit *D* 17 hos] quos *G* pauit *G℥, Ka.c.m2* pauiat *Ψ* 18 aspectus *Ψ* ingredi *om. KΨ* si] *s. l. m2K, om. Ψ* tetigerunt *Ψ*

gerint, se mortuos arbitrantur, et non intellegimus prophetarum uoces: fugient mille uno persequente nec amputamus causas morbi, ut morbus pariter auferatur, statimque cernimus sagittas pilis, tiaras galeis, caballos equis cedere?

5 18. Excessimus consolandi modum et, dum unius mortem flere prohibemus, totius orbis mortuos planximus. Xerxes, ille rex potentissimus, qui subuertit montes, maria constrauit, cum de sublimi loco infinitam hominum multitudinem et innumera-
 10 annos nullus eorum, quos tunc cernebat, superfuturus esset. o si possemus in talem ascendere speculam, de qua uniuersam 2
 terram sub nostris pedibus cerneremus! iam tibi ostenderem totius mundi ruinas, gentes gentibus et regnis regna conlisa; alios torqueri, alios necari, alios obrui fluctibus, alios ad serui-
 15 tutem trahi; hic nuptias, ibi planctum; illos nasci, istos mori; alios affluere diuitiis, alios mendicare; et non Xerxis tantum exercitum, sed totius mundi homines, qui nunc uiuunt, in breui spatio defuturos. uincitur sermo rei magnitudine et minus est omne, quod dicimus.

20 19. Redeamus igitur ad nos et quasi e caelo descendentes

2 *Esai. 30, 17 6 cf. Herodotus VII 46. Plin. epist. III 7, 13

2 nec] et I ampotemus I abutamur Q 3 statimque—6 planxi-
 mus om. I cernamus (?) Q 4 filis G telis D pixiles (xi eras.
 K) KY tyaras DB thyaras KY galeas G galleis Kp.c.m2Φ
 (a ex e) Y cauallus Φ cauallis K (-us m2) Y equos KY equus Q
 5 excessibus Φ et s. l. K, om. Y unus D morte G 6 plan-
 gimus D xerxes DΦB xersis I'KY serxir G, ? Q ille om. I
 7 qui—constr. om. I 8 de om. Φ 9 fleuisse GB, Ka.r., ? Q 11 pos-
 simus Q(KΦY, Ba.c.m2) specula G speculum D quam G 13 mundi]
 orbis G et regnis et (et exp.) K regnis et Φ et G conlisa KΦ
 concisa G 14 obrui] breui Φ absorbi D absorberi G quart. alios om. Φ
 15 hinc G illis Φ 16 adfl. G afl. Q(KD) fluere Φ alt. alias Φp.c.
 mendicari D mendicitate contrahi GKY tantum xersis B xersis
 KYB xerses GDΦ 17 exercitum s. l. m2K, om. Y in om. ΦB
 18 defuncturos KY 19 dicemus K 20 e] de G discenden-
 tes QK

paulisper nostra uideamus. sentisne, obsecro te, quando infans, quando puer, quando iuuenis, quando robustae aetatis, quando senex factus sis? cotidie morimur, cotidie commutatur et tamen aeternoſ esse nos credimus. hoc ipsum, quod dicto, quod scribitur, quod relego, quod emendo, de uita mea trahitur. quot
 2 puncta notarii, tot meorum damna sunt temporum. scribimus atque rescribimus, transeunt maria epistulae et findente sulcos carina per singulos fluctus aetatis nostrae momenta minuuntur. solum habemus lucri, quod Christi nobis amore sociamur. caritas patiens est, benigna est; caritas non zelatur, non
 10 agit perperam, non inflatur, omnia sustinet, omnia credit, omnia sperat, omnia patitur; caritas numquam excidit. haec semper uiuit in pectore; ob hanc Nepotianus noster absens praesens est et per tanta terrarum spatia diuisos utraque
 3 complectitur manu. habemus mutuae obsidem caritatis. iunga- 15 mur spiritu, stringamur affectu et fortitudinem mentis, quam beatus papa Chromatius ostendit in dormitione germani, nos imitemur in filio. illum nostra pagella decantet, illum cunctae

3 cf. I Cor. 15, 31 9 *I Cor. 13, 4. 7—8

1 nostras Φ sentisne—10 sociamur] nemo est nostrum, qui aetatis suae tempora praeterlabentia diligenter inspiciat. dum enim non sentimus, sic senis efficimur et, cum cottidie commitemus, aeternus tamen nos esse credemus. si dicto, si scribo, si religo, si emendo, de uita mea detragitur. quod puncta notarii, tot meorum damna sunt temporum. si nauigare uoluerō, per singulos fluctus aetatis mei momenta minuuntur. duae (*sic*) cum ita sint, hoc solum de praesenti uita lucrum facimus, quod in xpi seruitute consumemus. *I* sentis Φ 2 robustus \mathfrak{M} robusta Φ 3 senes *GMD* senis *K* cott.—cott. *G, \mathfrak{M} (-ae) Φ comm. cott. Φ 4 aeternus *I, \Psi a. c. m. 2* esse nos *GMD* nos esse *IKp. c. \Phi B* nos *Ka. c. \Psi* credemus *I, Ka. c.* ipsut *G* ipso Φ dico *GK, Bp. c.* 5 describitur *D* lego *Kp. c. \Phi B* detragitur *I* tollitur *G* quod *FGK\Phi\Psi* 6 notari *D* tempora Φ 7 mari *D* mare *G, ? \mathfrak{M} findentes *G\Phi, K* (es ex ae *m. 2*) sulco *D* sulcum *G* 8 carinae (-ne Φ) *Kp. c. m. 2 \Phi* 9 lucrum *G\Psi, Ka. c. m. 2* 11 omnia sust., omnia cred.] *om. G* omnia suffert *D* 12 sperat] *add.* omnia sufferet *G* excidet *G* excedit *D\Phi* 13 ob] ab *Ka. c. \Psi* hac Ψ 14 diuisus *GD* 15 complectimur *G* mutuo *D* 16 fortitudine $\Psi, Bp. r.$ 17 papas *Gar. Ks. l. m. 2 \Phi, om. Km1\Psi* cr(r *s. l. B*)omatius (-cius Φ) *G D \Phi B* 18 mutemur *B* pagilla *K\Psi* cunctae] nostrae *G***

litterae sonent. quem corpore non ualeamus, recordatione teneamus et, cum quo loqui non possumus, de eo numquam loqui desinamus.

LXI.

AD UIGILANTIUM.

1. Iustum quidem fuerat nequaquam tibi litteris satisfacere, qui tuis auribus non credidisti — neque enim scidulae potes adquiescere, qui uiuo sermoni non adcommodasti fidem —, sed quia Christus perfectae nobis humilitatis exemplar in se tribuit
 10 dans osculum proditori et latronis paenitentiam in patibulo suscipiens, eadem absentis significo, quae in praesenti quoque

10 cf. Matth. 26, 49 etc. cf. Luc. 23, 43

1 ualeamus Φ 2 quo s. l. $m2K$ numq. loqui $\mathfrak{U}\Phi B$ loqui numq. $cet.$ 3 sineamus $Ga.c.$; *add.* explicit ad heliodorum consolatoria de morte nepotiani G explicit epithaphium nepotiani \mathfrak{U} finit liber de morte nepotiani $pr\bar{b}$ ($pr\bar{b}i$ Ψ) $K\Psi$

E = Veronensis XVII. 15 s. VII.

G = Neapolitanus VI. D 59 s. VII.

\mathfrak{U} = Veronensis rescriptus XV. 13 s. VIII.

A = Berolinensis lat. 17 s. IX.

J = Vindobonensis lat. 934 s. IX.

Σ = Turicensis Augiensis 41 s. IX.

\mathfrak{B} = Caroliruhensis Augiensis 105 s. IX—X.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

5 ad uigilantium $EAJ\mathfrak{B}$ ad uigilantium presbyterum de origine (ideo rigene \mathfrak{U}) amen (*om.* \mathfrak{U}) $G\mathfrak{U}$ ad (aduersus D) uigilantium $pr\bar{b}m$ (*om.* D) in quo (ubi D) eius blasfemias arguit (*arg.* blasphem. D) $\mathfrak{B}D$; *Hieronymi nomen exhibent tituli in* E,\mathfrak{U} (*ssi sci = supra scripti sancti*) A (eiusdem) $\Sigma\mathfrak{B}D$ 6 iustum qu.] utile qu. (*add.* iustumue B) $J\mathfrak{B}$ fuerat] *add.* ut G s. l. $m2\mathfrak{U}$ litt. tibi A tibi in ras. $m2B$, *om.* \mathfrak{B} satisfacerem E 7 aur. tuis B nec J sce($\epsilon\Sigma$)dulae(eB) $Ep.c.m2$ $A\Sigma\mathfrak{B}$ schedulae J potest $\mathfrak{B}a.r.$ poteris \mathfrak{U} 8 fid. non adcomod. A accommodas B 9 xpi \mathfrak{U} exempla G exemplum \mathfrak{B} tribuens $J,Ba.c.m2$ 11 eandem \mathfrak{U} in *om.* $\mathfrak{B}B$ quoque *om.* \mathfrak{U}

locutus sum, me ita Origenem legisse vel legere ut Apollinarem, ut ceteros tractatores, quorum in quibusdam libros ecclesia non recipit; non quo omnia dicam esse damnanda, quae in illorum uoluminibus continentur, sed quo quaedam reprehendenda confitear. uerum quia operis mei est et studii multos 5 legere, ut ex plurimis diuersos flores carpam non tam probaturus omnia, quam, quae bona sunt, electurus, adsumo multos in manu mea, ut a multis multa cognoscam secundum quod scriptum est: omnia legentes, quae bona sunt, retinentes. unde satis miror te uoluisse Origenis mihi obicere dogmata, cuius in plerisque errorem usque ad hanc 10 aetatem penitus ignoras. egone hereticus? et cur me, quaeso, heretici non amant? tu orthodoxus? qui etiam contra conscientiam tuam et linguam alia praedicantem aut inuitus subscripsisti et praeuaricator es, aut uolens et hereticus. dimisisti 15 Aegyptum, cunctas prouincias reliquisti, in quibus sectam suam libera plerique fronte defendunt, et elegisti me ad insectandum, qui omnia contra ecclesiae dogmata publica uoce condemno.

9 *I Thess. 5, 21

1 origenen *Ea.c.m2* horigenem \mathfrak{A} apollinarium ζ 2 ut] et *JBD* uel ζ 3 recipitur *D* quo] quod *A, Bp.c.m2* quia *Σa.c.m2* qui *J* in *om.* \mathfrak{B} 4 sed] *add.* ait (*eras.*) *J*, *add.* ut (*eras.*) Σ quo *om.* *EA* quod $\mathfrak{A}, \Sigma, r. Bp.c.m2$ 5 est *s. l. m2A* 6 ut] et *J, Σa.c.* plur.—*prob. in mg. inf. G* multis \mathfrak{A} carpam \mathfrak{A} 7 electurus *s. l. Σ, om. J* lecturus \mathfrak{B} 8 manus meas *EBB, Ap.c.* ut] tam (*del.*) ut *A* sed *J* secundo \mathfrak{A} 9 quod *EA* illud quod *cet.* leg.] quae legentes et \mathfrak{A} 10 satis *s. l. Σ, om. J* mihi origines \mathfrak{A} ob. dogma *J* dogma ob. Σ 11 cuius] cum \mathfrak{A} im *AB* errores Σ 12 paenitus *EJ* ego \mathfrak{A} 13 heretici etiam \mathfrak{A} ortod. *EB, Σa.c.m2* (*alt. o ex u m2*) uero hereticus \mathfrak{A} etiam *om.* \mathfrak{A} scientiam *D, Ba.c.m2* sententiam ζ 14 aliam *JBD, Σa.r.* scripsisti *B* 15 praedicator *J, ΣBa.c.* *alt.* et *om. B* et <es> *mauult Engelbrecht* her. es \mathfrak{A} 16 egypt. *AB* egypt. *B* cunctasque \mathfrak{A} relinquisti *G 17 tuam *B* plerisque \mathfrak{A}, J def. et] durante \mathfrak{A} sectandum *D* 18 ecc(les)esiam *G, A, J, ΣB* dogma- tam *J*; *add.* reprehendo et ζ 19 contemno *Aa.c.m2BD**

2. Origenes hereticus: quid ad me, qui illum in plerisque hereticum non nego? errauit de resurrectione corporis; errauit de animarum statu, de diaboli paenitentia et — quod his maius est — filium et spiritum sanctum seraphin esse testatus est. 5 si errasse non dicerem et haec non cottidie anathematizarem, essem erroris illius socius. neque enim ita debemus bona eius recipere, ut mala quoque suscipere cogamur. at idem 2 et scripturas in multis bene interpretatus est et prophetarum obscura disseruit et tam noui quam ueteris testamenti reue- 10 lauit maxima sacramenta. si igitur, quae bona sunt, transtuli et mala uel amputaui uel correxi uel tacui, arguendus sum, cur per me Latini bona eius habeant, ignorent mala? si hoc 3 crimen est, arguatur confessor Hilarius, qui psalmodum interpretationem et homilias in Iob ex libris eius, id est ex Graeco, 15 in Latinum transtulit, sit in culpa eiusdem confessionis Uercellensis Eusebius, qui omnium psalmodum commentarios heretici hominis uertit in nostrum eloquium, licet heretica praetermittens optima quaeque transtulerit. taceo de Uictorino 4

1 origenis *EAJZB* horigenis *U* me *s. l. m2A* qui] quod *U*
 her. in pler. *B* 2 de—errauit *in mg. inf. B* 3 diabuli *EJ, Ba.c.*
 ziaboli *G* quod *ex quo B* hiis *Bar. id A* 4 fil.—sanctum *in*
mg. m2Z, om. J dei fil. *Ap.c.m2* fil. dei *B* sanctum *EA; add. in*
 commentariis (conm. *G B*) esaiiae (esaye *B*) *cet.* seraph(h *s. l. E*) in (m
Ep.c.m2) *E B D* seraphin *U* siraphin *J* seraphim *ΣB* serafim *GA* 5 eum
 err. non dic. *Ap.c.m2 J ΣB* err. non dic. eum *ς* errassem *D* non (*s. l.*
m2A) cott(t *Ap.r. B*) idie (-ae *E B*) *E A B* cott(t *Σ D B*) idie (-ae *J*) non *cet.*
 anatem. *Ga.c.* anatum. *Ea.c.m2* anamathizarem *J* 6 enim *om. A* 7 rec.]
 suscipere *Σ* susc.] eius recipere *B* at (t *in ras. m2*) *B* ad *Ea.c.m2*
 nam *U* idem *om. U* 8 est *s. l. E* 9 uet. quam noui *B* 10 ma-
 xime *U* 11 uel corr. *om. D* 12 per *om. Σ* me *ras. mut. in* ne *Σ*
 habeant *E U A; add. et cet.* ignorarent mala *D* mala ignorent *F*
 (ign. *add. m. rec.*) *B* mala autem non habeant *A* 13 est crimen *B*
 arg.] *add. et B* hylarius *B* ylarius *B* interpretaationes *U* 14 ho-
 melias *J Σ D B* omelias *G* omelias *E* (e *ex i m2*) *U A B* in *om. U* iob
 (non iob) *codd.* 15 confessiones *U* confessoris *Σ* uerzellensis *B*
 17 heretis (is *eras. J*) *J, Σa.c.* her. hom. *om. A* in *s. l. B* nostro
 eloquio *A* 18 uitorino *Ba.c.*

Petobionensi et ceteris, qui Origenem in explanatione dumtaxat scripturarum secuti sunt et expresserunt, ne non tam me defendere quam socios criminis uidear quaerere. ad te ipsum ueniam: cur tractatus eius in Iob descriptos habes, in quibus contra diabolum et de stellis caeloque disputans quaedam
 5 locutus est, quae ecclesia non recipit? tibi soli licet, τῷ σοφωτάτῳ κρυφίῳ, de cunctis et Graecis et Latinis tractatoribus ferre sententiam et quasi censoria uirgula alios eicere de bibliothecis, alios recipere et, cum tibi placuerit, me uel catholicum uel hereticum pronuntiare: nobis non licet peruersa
 10 respuere et damnare, quod saepe damnauimus? lege ad Ephesios libros, lege cetera opuscula mea et maxime in Ecclesiasten commentarios, et liquido peruidebis me ab adolescentia numquam alicuius auctoritate deterritum adquietuisse hereticae prauitati.

15

3. Non parum est scire, quod nescias: prudentis hominis est nosse mensuram suam nec zelo diaboli concitatum iaperitiae suae cunctum orbem testem facere. scilicet gloriari cupis, ut

1 petobionen(n s.l)si E pi(c s.l.ϑ)tauionensi Gϑ pitabion (tabion in ras. m2B)ensi (-se B -sis D) A (ex petobiensi m2) DB pen(n exp.)tauienti U pictauesem (m eras.) JΣ origenem Ba.r. horigenem U origenen Ea.c.m2 explanationem J exemplatione U dumt.] add. et J,Σ (eras.) 2 ne] ut JΣ me tam B me om. U 3 sociatum U uidear D 4 tractatos EΣa.c., J tractus Ga.c. iob (non hiob) codd. scriptos Ja.c.ϑ 5 diabulum EΣa.c. et om. A 6 eccl.] seq. ras. 3 litt. (. . a) A τῷ σοφ. κρ. recte scriptum in GD TACOFWCATAKPIA E Γ(Δ Σ)WCOFOTATWKPINIΩ JΣ go sofoto cranio U TWCOΦPONOTATWKPANI(I s. l. ϑ)WAB; graeca om. B; add. sapientissimo cerebro (crebro G) GAB, B (pro graecis); et graeca et latina s. l. m2 in A 7 de cunctis s. l. m2 Σ, om. J pr. et om. ϑB tractoribus Ba.c.D 8 sentiam E uirga ϑB reicere ϑB elicere U 9 bibliotecis Ea.c.m2 bibleot(h s.l.)ecis ϑ bibli(eD)ot(th J)icis AJD, Σa.c.m2 et alios A 11 quae ϑ damnabimus GJ, Σa.r. efesios Ea.c.m2G U effessi(i ex e)os ϑ hephesios B 12 et om. U 13 adul.] add. mea (exp.) ϑ 14 deterrimum G deterreri numquam U heretici Aa.c.m2 15 prauitate ABa.c. 16 non] num ϑ est parum Σ 17 nosse] scire U nec] ne E, Aa.c.m2Ba.c. 18 scil. et JΣB ut] et s

in patria tua iactites me non potuisse respondere eloquentiae
 tuae et acumen in te Chrysippi formidasse. Christiana uere-
 cundia teneor et cellulae meae latebras nolo mordaci sermone
 reserare. alioquin proferrem *πάσαν τὴν ἀριστείαν σου καὶ τρο-*
 5 *παιοφόρον* paruulorum quoque uoce cantatum. sed haec aliis ²
 aut loquenda aut ridenda dimitto: ego quasi Christianus cum
 Christiano loquens obsecro te, frater, ne plus uelis sapere,
 quam sapis, ne uel innocentiam uel simplicitatem tuam uel
 certe ea, quae taceo et te non intellegente ceteri intellegunt,
 10 stilo proferas et ineptiarum tuarum cunctis cachinnum prae-
 beas. aliud a parua aetate didicisti, aliis aduetus es disci-
 plinis. non est eiusdem hominis et aureos nummos et scrip-
 turas probare, degustare uina et prophetas uel apostolos intel-
 legere. me laceras, sanctum fratrem Oceanum in culpam here-
 3 seos uocas, presbyterorum tibi Uincentii et Pauliniani et fratris
 15 Eusebii iudiciū displicet: solus es Cato, Romani generis

1 in s. l. m2A iactitas Σ (alt. a in ras. m2) Bp.c.B 2 chris. D
 crys. G criss. B cris. (ex crippi Σ) cet. formidastes Aa.c.m2 cristi-
 (i ex e m2)ana E 3 et ex ut m2 A 4 alioquin ex quin E alioqui Σ
πάσαν—*τροπαιοφόρον* in mg. inf. A, om. B τὴν] TNN G TIN JΣ
 ten A narstian A APICIAN cet. COCKAI Σ COKA E syei A τρο-
παιοφόρον recte scriptum in JΣ ΤΡΟΠΕΟΦΟΡΟΝ B D ΤΡΟΠΕΟΦΕΡΟΝ A
 ΤΡΟΓΕΥΦΟΡΟΝ G ΠΡΟΠΕΟΦΟΡΟΝ E titropeoron A τροπαιοφορίαν Σ
 5 paru.—cant.] omnia pro-(ae B)lia tua et tropaeum (tropheum B) humero
 portatum (omnia—port. in m7. inf. A) paru. quoque uoce cant. AB omnia
 proelia tua et trophæum paru. quoque humero portatum et eorum uoce
 cant. B id est omnem infirmitatem tuam et priorem paru. quoque (deest
 uoce) cant. A 5 haec s. l. m2Σ, om. J 6 loquendo D permitto B
 ergo Σp.c.m2D quasi s.l.m2Σ, om. J Christ. cum om. A 7 loquor
 A loquar B uellis GJ, EΣa.c. uelles B 8 tuam] meam Σ 9 intel-
 legant A 10 stilo om. A et om. D cunctis Σa.c., om. A ca-
 cinn. AΣD, Ba.c. chaccinn. J chaccin. A praebeas] preuel. . A 11 aliu
 E uelud Aa.c.m2 a s. l. B aliud Bp.c.m2 adsecutus A es
 eras. G, om. J. s. l. m2AΣ 12 pr. et om. GAJΣBB nummos scire A
 13 probare] add. et EA uina (n in ras. m2) B legere A
 14 oceanum A 15 uincenti GA D uicentii Σ pauliniani B paulini A
 fratris] fratres eius A 16 eusebi Ea.c. est B

disertissimus, qui testimonio tuo et prudentiae uelis credi. recordare, quaeso, illius diei, quando me de resurrectione et ueritate corporis praedicante ex latere subsultabas et adplodebas pedem et orthodoxum conclamabas. postquam nauigare coepisti et ad intimum cerebrum tuum sentinae putredo peruenit, tunc nos hereticos recordatus es. quid tibi faciam? credidi sancti Paulini presbyteri epistulis et illius super nomine tuo non putavi errare iudicium et, licet statim accepta epistula ἀσυνάρτητον sermonem tuum intellegerem, tamen rusticitatem et simplicitatem magis in te arbitrabar quam uecordiam. nec reprehendo sanctum uirum — maluit enim apud me dissimulare, quod nouerat, quam portitorem clientulum suis litteris accusare —, sed memet ipsum arguo, qui alterius potius adqueiui quam meo iudicio et oculis aliud cernentibus aliud scidulae credidi, quam uidebam.

4. Quam ob rem desine me lacescere et uoluminibus tuis obruere. parce saltem nummis tuis, quibus notarios librariorumque conducens eisdem et scriptoribus uteris et fautoribus,

1 dissert. ΣBD , *Ba.c.m2* prud.] *add.* tuae BB uellis *J, E Σ a.c.* credere *Ba.c.m2* 2 quando] qua *A* 3 praedicantem *GA BDB* ex] e *Gp.c.m2* subsult. *B* sussult. *E* susult. *J Σ D* result. *G* (ex susult. *m2*) exult. U et—pedem (pede *Ap.c.*)] ac plaudebas pedem U et pl(abpl *B*)audebas manu BB et plaudebas manu et applodebas pedem ζ 4 ortod. *E U BB , J Σ a.c.* 5 timum *J, \Sigma a.c.m2* sentire *B* peru. putr. *A* 6 nos] nobis U rec. es her. *J Σ* pa (*eras.*) faciam *J* 7 sancti *s. l. m2 Σ , om. UJ* pre(ae)sby(i)teri paulini (pauliniani U) *G U JB* paulini *Ba.c.* 9 *ACYNAPTETON E ACYNAPTITON J Σ ACYNAPTYTON A ACINAPPTON D ACYNAPKhKON B ACYNAINPEON B* asinar(in?)ton U , *recte scriptum in G; antecedit inconditum in D, sequitur inconditum in GA BB id est inconditum in U* 10 rusticitatem ex suscitantem *m2 Σ* in te *om. J Σ* 11 uaecondiam *G* nec ex ne *E* malluit U 12 desimulare *Aa.c.m2* non erat *J, \Sigma a.c.m2* portio-rem *G Σ a.c.* clientulam *\Sigma p.c.m2D* 13 in suis B semet *J* 14 potius *om. U* acquieuit *Ba.c.* alius *Aa.c.m2* 15 schidulae *J* scedu(u ex o *m2A*)lae(e) *E $p.c.m2$ AB B* scaedule Σ schedulae ζ uidebamus Σ 16 me—parce *om. U* me *om. G* lacescere *A Σ* 17 saltim *ABa.c., \Sigma D* 18 eisdem] et isdem B uterer *Aa.c.m2* ueteris *Ja.r.*

qui te ideo forsitan laudant, ut lucrum scribendo faciant. si
libet exercere ingenium, trade te grammaticis atque rhetoribus,
disce dialecticam, sectis instruere philosophorum, ut, cum
omnia didiceris, saltem tunc tacere incipias; quamquam stul-
5 tum faciam magistro cunctorum magistros quaerere et ei
modum inponere, qui loqui nescit et tacere non potest. uerum 2
est illud apud Graecos prouerbium: ὄνοκ λύρα. ego reor et
nomen tibi κατὰ ἀντίφρασιν inpositum. nam tota mente dor-
mitas et profundissimo non tam somno stertis quam lethargo.
10 inter ceteras quippe blasphemias, quas ore sacrilego protulisti,
ausus es dicere montem, de quo abscisus est in Danihelo
lapis sine manibus, esse diabolum et lapidem Christum, qui
adsumpsit corpus Adam, qui diabolo ante per uitia cohaeserat,
natum esse de uirgine, ut a monte, hoc est a diabolo, homi-
15 nem separaret. o praecidendam linguam ac per partes et frustra 3

6 cf. Martialis VI 41, 2 11 cf. Dan. 2, 34

1 adeo *D* forsitam *Ea.c.m2* in scribendo *EJED* faciant] capiant *U* 2 te *om.* *U* gramat. *UA* grammat. *Σ* ac *U* ret. *UB* re(s l.E)th. *cet.* 3 dialectica *J* 4 saltim tunc *in mg. m2Σ, om. J* saltim *Σm2D. Ba.c.* stulte *ς* 5 faciam *s. l. m2Σ, om. J* magistro *om. JE* magistrum *AB* cunct. mag. *om. U* alt. magistrum *A* 6 modum inponere *s. l. m2Σ, om. J* loqui nescit et] cum loqui nesciret *U* dum loqui nescit *B* potes *J* potuit *U* 7 ὄνοκ λύρα] *ONOC ΛΥΡΑ s. l. et* asino lyra *in mg. Am2* asino lira *BB; add.* superflue (-ae *E*) canit (-net *E*) *EAUB* ego reor] uereor *Ap.c.m2* 8 κατὰ (non κατ') *codd.* *KATA ANTIΦΡΑΣΙΝ superscripto* secundum contradictionem uel contrariam expositionem *in mg. m2 A* cata antifras *B* secundum expositionem contrariam *reliquis prorsus euanidis in U, om. B* positum *EGD; add.* e contrario *G* nam] iam *ΣD* non *J* tota ex tanta *m2A* tanto *J* 9 sternis *B* le(laeB)targo *UBB, Σa.c.* lenthargo *J* li(e *m2*)targo *A* rethargo *E* 11 monte *E* abscissus *ς* danihelo *JED, B* (h *exp.*) daniele *B* danihel *A* daniel *E* 12 manus *U* diab. esse *B* diabolulum *JΣB; add.* et diabolulum *Aa.c.* et *s. l. m2Σ, om. J* qui *UA* quia *B* qui qui *D* qui quia *cet.* 13 adsumpsit *GU* corpus] *add.* ex *B* diabulo *JΣB* uitia coh.] uiatico heserat *J* coherebat *A* 14 alt. a] de *Σ, om. BD* 15 separasset *A, E* (t *s. l.*) *a.c.m2* praecidenda lingua—laceranda *Aa.c.m2* ac] et *JΣ, Ba.c.m2* et] ac *JΣ, om. U* frustra *ADB, EJAr.*

lacerandam! quisquamne Christianus deum patrem omnipotentem in persona diaboli interpretatur et tanto piaculo totius orbis aures maculat? si interpretationem tuam quisquam non dicam catholicorum sed hereticorum siue gentilium umquam recepit, pium sit, quod locutus es; sin autem tantum nefas numquam Christi audiuit ecclesia et per tuum primum os ipse se montem interpretatus est, qui dixerat: ero similis altissimo, age paenitentiam et in sacco uersare et cinere et tantum scelus iugibus absterge lacrimis, si tamen tibi dimittatur haec impietas et iuxta errorem Origenis tunc ueniam consequaris, quando consecuturus est et diabolus, qui numquam plus quam per os tuum deprehenditur blasphemasse. meam iniuriam patienter tuli: impietatem contra deum ferre non potui, unde et uisus sum mordacius in extrema epistula scribere, quam promiseram; quamquam post priorem paenitentiam, qua a me ueniam deprecatus es, iterum commisisse, unde agas paenitentiam, stolidissimum sit. tribuat tibi Christus, ut audias et taceas, ut intellegas et sic loquaris.

7 *Esai. 14, 14 8 cf. Esai. 58, 5

1 quisquam me *Ea.r.* quisquam nec *G* 2 interprete(tae *Aa.r.*)tur *EA* interpretatus Σ 3 maculauerit *G* si interpr. tuam *om. G* 4 dicat *Aa.c.m2* dico *G* sed ne *B* numquam *EAJ,2Bar., om. B* 5 recipit *EJ2BD* pium sit *s. l. m2\S* (in *t. 3 litt. eras.*) pium *om. J* sit] esse *A* 6 aud. eccl. xpi *J\S* aud. xpi eccl. ς ? \mathcal{U} audibit \mathcal{B} audit *D* et] ut *Ep.c.m2* os tuum *pr. A* 7 se *om. A* montem primum \mathcal{U} 8 paenitentia *J* *pr. et om. \varsigma* ? \mathcal{U} uersare *om. D* conuersare \mathcal{U} 9 abstergere *JD* 10 dimittitur *Ba.c.m2* remittatur *J\S* originis \mathcal{U} 11 consequeris \mathcal{B} consecutus *G* et *om. \mathcal{U}A* 12 reprehenditur *J\S* 14 extremae \mathcal{B} extremo ς epistu(o $\mathcal{B}\varsigma$)lae *Gp.c.B\varsigma* 15 qua—paen.] commisisse (-sses *D*) unde agas pe(poe *D*)n. qua (quam Σ) a me ueniam (*om. \Sigma*) deprecatus es iterum commisisse unde agas pe(poe *D*)n. Σ in *mg. inf. m2D* qua *om. J* quam \mathcal{U}, Σ in *mg. inf. m2* 16 a *om. A* ueniam *om. \Sigma* est *A* misisse \mathcal{U} unde] ut \mathcal{U} 17 solidissima *A* sit] et \mathcal{U} ; *add. et alia manu \mathcal{B}B* subscriptio (subscriptio *A*) et alia manu *EA* 18 *pr. et]* ut *GJ,2a.c.m2* ut] uti (*i eras.*) *J* et *A, om. B* loquaris] *add. explicit epistu(o m2)la hieronim (sic) presbyt ad uigilantium praesbyterum E explicitum amen (um amen eras.) suscribtione (ne eras.) epistulae amen finit ad uigilantium G explicit amen \mathcal{U}*

LXII.

AD TRANQUILLINUM, QUOMODO ORIGENEM LEGERE DEBEAMUS.

1. Maiora spiritus uincula esse quam corporum si olim
 5 ambigebas, nunc probauimus, dum et mihi sanctitas tua haeret
 animo et ego tibi Christi amore coniungor. uere enim et
 simpliciter candidissimo pectori tuo loquor: ipsa scidula
 et muti apices litterarum spirant in nos tuae mentis affec-
 tum.
- 10 2. Quod dicis Origenis multos errore deceptos et sanctum
 filium meum Oceanum illorum insaniae repugnare, et doleo
 simul et gaudeo, dum aut subplantati sunt simplices aut ab
 erudito uiro errantibus subuenitur. et quia meae paruitatis
 quaeris sententiam, utrum secundum fratrem Faustinum penitus
 15 respuendus sit an secundum quosdam legendus — ex hac parte
 ego —, Origenem propter eruditionem sic interdum legendum
 arbitror, quomodo Tertullianum et Nouatum, Arnobium et
 Apollinarem et nonnullos ecclesiasticos scriptores Graecos
 pariter et Latinos, ut bona eorum eligamus uitemusque con-

K = *Spinaliensis* 68 s. VIII.

F = *Veronensis* XVI. 14 s. IX.

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

N = *Casinensis* 295 s. X.

Q = *Duacensis* 247 s. XI.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

2 ad tranquillinum, quomodo origenem (originem *K*) legere debeamus
 (debemus *N* debeat *D*) *KDNQB* ad tranquillinum *F*; *Hieronimi nomen*
exhibent tituli in DNQ 4 maiore *N* uincle *N* 5 ambigebamus
Kp.c.m2FDB probamus *N* mihi] meo *N* sanct. *om.* *F* tua
 haeret] traheret *F* 7 scidula *N* sc(c *s.l.D*)e(e *B*)dula *KDQB* schedula
 (e *ex* i) *F* 8 inspirant *D* nos tuae] nostrae *F* 10 mult. orig. *B*
 11 insania *FD* 12 simpl. *om.* *Q* 13 prauitatis (paru. *in mg.*) *D*
 14 sent. queris *B* 15 hac *KQ*, *om.* *cet.* 16 ego] enim *D* ori-
 genem *N* legendum *om.* *N* 17 tertulianum *F* *pr.* et *om.* *S*
 arbobium *F* *alt.* et *om.* *S* 18 app. *KF* apollinarium *S* 19 ut]
 et *Q* legamus *F* uitemus *F*

traria iuxta apostolum Paulum dicentem: omnia probate.
 2 quae bona sunt, retinete. ceterum, qui uel in amorem
 eius nimium uel in odium stomachi sui prauitate ducuntur,
 uidentur mihi illi maledicto prophético subiacere: uae eis.
 qui dicunt bonum malum et malum bonum, qui 5
 faciunt amarum dulce et dulce amarum. nec enim
 propter doctrinam eius praua suscipienda sunt dogmata nec
 propter dogmatum prauitatem, si quos commentarios in scrip-
 3 turas sanctas utiles edidit, penitus respuendi sunt. quod si
 contentiosum inter se amatores eius et obtrectatores funem 10
 trahunt, ut nihil medium adpetant nec seruent modum, sed
 totum aut probent aut improbent, libentius piam rusticitatem
 quam doctam blasphemiam eligam. sanctus frater Tatianus
 te inpendio resalutat.

1 *I Thess. 5, 21 4 *Esai. 5, 20

1 Paulum *om.* *D* 2 quae (*cf. p. 576, 9*)] quod *KFB* bonum *FQB*
 sunt] est *FB* tenete *FB* ceterum] certe *F* qui uel] uel qui *KQ*
 quia uel *D* qui *F* 3 in od.] modicum *ex* modium *F* sui *om.* *F*
 4 uidetur *F* illi *s. l. m2B, om. F* eis] his *S* 8 dogm. *om.* *F*
 prauitates *N* si *om.* *Q* scripturis sanctis *D* 11 trahunt *K in t. Q*
 duxerint *cet. (K in mg. m2)* 13 Tat.] *add.* diaconus *DN, B s. l. m2*
 14 in p. te *DN* te *s. l. m2 K* in(in*Q*)pedio *FQa.c.* salutatur *F*;
add. explicit ad tranquillinum *K*

LXIII.

AD THEOPHILUM.

BEATISSIMO PAPAE THEOPHILO HIERONYMUS.

1. Nouit beatitudo tua, quod et eo tempore, quo tacebas, numquam officiis meus sermo cessauerit nec considerauerim, quid tu pro dispensatione non feceris, sed, quid me facere conueniret. et nunc sumptis dignationis tuae epistulis fructum aliquem cepisse me uideo euangelicae lectionis. si enim duri iudicis sententiam crebra mulieris flexit petitio, quanto magis paterna uiscera interpellatione sedula molliuntur!

2. Quod de canonibus ecclesiasticis mones, gratias agimus; quem enim diligit dominus, corripit; castigat autem

8 cf. Luc. 18, 1—5 12 Prou. 3, 12. *Hebr. 12, 6

F = Veronensis XVI. 14 s. IX.

J = Vindobonensis lat. 934 s. IX.

Σ = Turicensis Augiensis 41 s. IX.

Φ = Gulferbytanus 4156 s. IX—X.

O = Oxoniensis Balliolensis 229 s. XII.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

a = Parisinus bibl. armamentarii 293 s. XII.

z = Vaticanus lat. 360 s. XII—XIII.

u = Ambrosianus H. 59 sup. s. XIII.

2 ad th(t*F*)eoph(f*Σ*)ilum(o*Φ*) *FJΣΦu* ad th. papam *B* ad th. episcopum *az* ad th. episcopum de studio scripturarum et quibusdam familiaribus causis *O*; Hieronymi nomen exhibent tituli in *ΦOBazu* 3 Theoph.] add. episcopo *Φ, Ba.c.m2* hi(i*a*)eronimus *codd.* 4 nouit *FJΣ* meminit *cet.* et *FΣ, J* s. l., om. *cet.* quod tac. *Φ* quibus monebas *FJ* quo (ex quibus *m2*) manebas *Σ* quo nobiscum tac. *ς* 5 nunquam a nun(*nez*m)quid *F*; add. ab *Σ* s. l. *m2* *ΦOBazu* ne *Fa.c.J* considerani *ΦOBazu* 6 quod *FJΣ* pro disp.] per dispensare *Φ* non fec. *FJΣ* tunc faceres *cet.* quod *Φ* faceret *F* (t*exp.*) *J* 7 et nunc] tunc *FJΣ* 8 aliquid *Φ* coepisse *FJΣ* 9 inflexit *ς* 10 molliuntur *FJΦ, Ba.c.m2* 11 cannonibus (pr. n*eras.*) *Σ* canonicis *ΦBazu, O* (add. et) ecclesiasticis (ult. s*eras.*) *F* mones *JΣu* sermonis (is ex es *m2*) *F* monitis *cet.* 12 cast. aut. *FJΣ* et flagellat *B* et cast. *cet.*

omnem filium, quem recipit. sed tamen scito nobis esse nihil antiquius quam Christiani iura seruare nec patrum transferre terminos semperque meminisse Romanam fidem apostolico ore laudatam, cuius se esse participem Alexandrina ecclesia gloriatur.

3. Super nefaria heresi quod multam patientiam geris et putas ecclesiae uisceribus incubantes tua posse corrigi lenitate, multis sanctis displicet, ne, dum paucorum paenitentiam praestolaris, nutriatur audacia perditorum et factio robustior fiat.

LXIV.

AD FABIOLAM.

1. Usque hodie in lectione ueteris testamenti super faciem Moysi uelamen positum est. loquitur glorificato uultu et

3 cf. Rom. 1, 8 13 cf. II Cor. 13—15 et Ex. 34, 33—35

1 esse nihil *FJΣ* nih(ch)il esse *cet.* 2 antiquus *FJΣza.c.* xpiani *F* (xpianitatis *m2*) *JΣ* xpm *Φ* xpi *cet.* transire *ς* 4 se] et (*eras.*) se *J* alexandrine ecclesie *Φ* 6 nefaria haeresin *Φ* nefariam heresim *Oaz* quam *Σp.c.m2* quam in *ς* multum patientiam *u* multa patientia *FΣς* 7 uisc. *FJΣ* uiribus *cet.* tua posse] tuas esse *Φ* leuitate *B* 9 nutriatur audac(t *FΣ*)ia *FJΣ* nutrias audac(t)iam *cet.* factio *u* facti *Φaz* 10 fiat] *add.* uale in xpo *ς*

K = *Spinaliensis* 68 s. VIII.

H = *Monacensis lat.* 6299 s. VIII—IX.

R = *Vindobonensis lat.* 865 s. VIII—IX.

II = *Turicensis Augiensis* 49 s. IX.

D = *Vaticanus lat.* 355 + 356 s. IX—X.

Φ = *Guelferbytanus* 4156 s. IX—X.

B = *Berolinensis lat.* 18 s. XII.

12 ad fab. de ueste sacerdotali *IIDB* ad fab. de (te *H*) uestibus (uestis *R*) sacerdotalibus (*add.* *AΩ R*) *HRΦ* ad fab. de cibis sacerdotalibus ac ueste pontifica (*sic*) *K*; *Hieronymi nomen exhibent tituli in IIDB*
13 testamenti (tes s. l. *m2*) *K* instrumenti *II* faciem (em *ex* ae *m2*) *K*
14 mosi *HR* glorificato (u s. l.) *K*

populus loquentis gloriam ferre non sustinet. cum autem
 conuersi fuerimus ad dominum, auferetur uelamen: occidens
 littera moritur, uiuificans spiritus suscitatur. dominus enim
 spiritus est et lex spiritalis. unde et Daudid orabat in psalmo: 2
 5 reuela oculos meos et considerabo mirabilia de
 lege tua. numquid de bubus cura est deo? utique
 non. multo magis de iecore bouis, arietis, hircorum et armo
 dextri pedis et uentre, quo stercora digeruntur, quorum duo
 in esum accipiunt sacerdotes, tertium Finees meretur in
 10 praemio. de uictimis salutaribus adipis, quibus pectus obuol-
 uitur, et pinnula iecoris offeruntur super altare; ipsum uero
 pectus et brachium dextrum dantur Aaron et filiis eius legiti-
 mum sempiternum a filiis Israhel. sensus in corde est, habi- 3
 taculum cordis in pectore. quaeritur, ubi sit animae princi-
 pale. Plato in cerebro, Christus monstrat in corde: beati
 15 mundo corde; quoniam ipsi deum uidebunt, et: de
 corde procedunt cogitationes malae, et: quid cogi-
 tatis nequam in cordibus uestris? uoluptas et concu-
 piscencia iuxta eos, qui de physicis disputant, consistit in
 20 iecore. huius pinnulam in diuersa uolitantem et per oculorum 4
 fenestras erumpentem foras sacerdotes offerunt deo, ut, post-

1 cf. II Cor. 3, 16 2 cf. II Cor. 3, 6 4 cf. Rom. 7, 14 5 Ps.
 118, 18 6 I Cor. 9, 9 8 cf. Leu. 7, 31—34 9 cf. Num. 25, 8 et
 p. 589, 5 12 cf. Leu. 7, 24 15 cf. Plato Tim. p. 69 D sqq. Matth.
 5, 8 16 *Matth. 15, 19 17 *Matth. 9, 4 20 cf. Leu. 7, 20

2 fuerint *B* auferitur (i ex a) *II* aufertur *KD* 3 deus *B* 4 spi-
 ritualis *B* 6 numquid] non *HRΦ* bobus *ς* 7 arietis et *IID*
 hyrc. *KRIID* yrc. *B* 8 dextro *IIDB* dextero *ς* pedis] pectus *IID, B*
 (-oris *p. c.*) pectore *ς* a quo *B* degeruntur *KΦ*; add. et (*exp.*) *Φ*
 9 esu *K* usu *HR* finees *Bp. c.* phinees *ς* 10 praemium *DB* adipis
 quo *D* adeps quo *II, Bp. c. m2* 11 pennula *IID* pi(eB)nnulae *HRB*
 altari *IID, Bp. c. m2* 12 aron *Kp. c.* filius *H* 13 a filiis] filii *Φ*
 15 cerebro *K* 16 et de—malae *II* (malae s. l.) *DB*, om. *cet.* 18 ne-
 quam] mala *II* 20 iecore *K* pinnula *K* pennulam *IIDB* in *om. K*
aduersa K uoluitante *K* 21 erumpente *K* sacerdotem off. *Φ*
 off. sacerdotes *ς* offerant sacerdotes *IIDB* (*inter* off. et sac. *ras.* 28 *fere*
litt. in II)

quam opere dixerint: holocaustum tuum pingue fiat et concupiscentiam, libidinis seminarium, igne spiritus concremarint, mereantur accipere praemium pectus et brachium: in pectore mundas cogitationes, legis notitiam, dogmatum ueritatem, in brachio opera bona et pugnam contra diabolum et 5 armatam manum, ut, quod mente conceperint, exemplo probent. 5 Iesus enim coepit facere et docere. ipsum quoque pectusculum appellatur ἐπιθέματος, id est additamenti, siue praecipuum et egregium — thenufa quippe hoc magis sonat — iuxta illud Malachiae: labia sacerdotis custodient scientiam 10 et legem requirent ex ore eius, ex quo intellegimus praecipuam debere esse in sacerdotibus legis doctrinaeque notitiam et additamento gratiae spiritualis talem uirum institui. qui possit contradicentibus resistere et nihil in se sinistri habere operis, quod ducat ad tartarum, sed dextrum brachium 15 et separatum, ut opera sacerdotis comparatione uirtutum eius a cunctis hominibus separata sint. haec de uictimis et de his, quae offeruntur in altari, sacerdotibus dantur a domino.

2. Ceterum et alia tria exceptis primitiis hostiarum de pri-

1 Ps. 19, 4 7 Act. 1, 1 8 cf. Leu. 7, 24 10 *Mal. 2, 7
14 cf. Tit. 1, 9

1 in (eras.) opere R dixerunt Ha.r.; add. deo HDB et] et cum B 2 concupiscentia K ignis (s eras.) K concremarent K -m**auerint H -mauerint DB 3 brachium HR 4 notitia K ueritate KR 5 bona op. D pugna KΦB pu** Π zabulum K 6 armata K armatum H manu K ut] et K praebent H 8 ΕΠΙΘΕΜΟΣ K ΕΠΙΘΕΜΑΤΟΣ H et uehementoc H ΕΝΟΕΛΛΑΤΟΣ Φ ΕΤΙΕΘΕΜΑΤΟΣ B, recte scriptum in RD ἐπιθέμας additamentum HDB principium IID 9 thenafa K tenufa HDB thenuphaς sonat] add. ex quo intellegimus KHDB (cf. lin. 11) 10 malachiel (alt. l eras.) K custodiunt KHDB 11 requirunt IID exquirent K exquirent B pr. ex] de B ex quo int. s. l. m1 K, del. m2 B, om. H (inter ex et quo ras. 3 litt. in Φ) 12 praecipuum HR que] quae Ka.r.HR 13 et om. Φ additamentum D spiritualis B 15 op. hab. H habens B 16 ut] ad K et Φ opere Φ eius] ei D 17 sunt IID 18 alteri Ha.c.; add. et H et quae D,B (quae m.2) 19 de] et de HDB

uato et de macello publico, ubi non religio, sed uictus necessitas est, sacerdotibus membra tribuuntur: brachium, maxilla et uenter. de brachio iam diximus; maxilla eloquentem eruditumque significat, ut, quod pectore concepimus, ore promamus; 5 uenter, receptaculum ciborum, in scorto Madianitide sacerdotali pugione perfossus uniuersos hominum labores et momentanea blandimenta gulae stercore fine condemnat et ostendit mentibus consecratis deo totum, quod ligurrimus, quod uoramus, in secessum proici. unde et apostolus: esca, inquit, 2 10 uentri et uenter escis; deus autem et hunc et illa destruet, et e contrario de luxuriosis: quorum deus uenter est et gloria in confusione eorum. uituli puluerem, quem adorauerat Israhel, in contemptu superstitionis in potu accipit populus, ut discat contemnere, quod in 15 secessu proici uiderat. praecipitur sacerdotibus, ne ministraturi in templo uinum et siceram bibant, ne ebrietate et crapula et curis huius uitae praegrauentur corda eorum; ne partem habeant in terra nisi solum deum; ut nulla debilitate insignes sint, ne truncis auribus, laeso oculo, simis naribus, claudo 20 pede, cutis colore mutato, quae omnia referuntur ad animae

2 cf. Deut. 18, 3 (sec. LXX) 5 cf. Num. 25, 8 9 *I Cor. 6, 13
11 *Phil. 3, 19 12 cf. Ex. 32, 20 14 cf. Leu. 10, 9 16 cf. Luc.
21, 34 17 cf. Ps. 72, 26 19 cf. Leu. 21, 17—23

1 sed—est om. Φ necessitatis *Kp.c.m2* necessarius (ssarius in ras. *m2*) *B* 2 distribuuntur *Ka.r.* brach. et *R* 4 ut] et Φ concipimus *HDB* 5 madianitidae *KII* 6 perfusos Φ a.c. confossus (os ex u) *II* confossum (m ex s) *B* confixus *D* lab. hom. *II* 7 bland. (b *eras.*) *K* guile (i *exp.*) *B* sterc.—ost. om. Φ et (s. l.) sterc. *B* fine] fimum (a s. l.) *B* 8 ligurr. *scripsi* currimus *codd.* curamus ζ glutinus *Vallarsius*; *add.* quod satagimus in *mj. m2* *B* 9 secesse Φ a.c. secessu *K* 10 escis ex escae *K* illa *IIa.r.* illas *B* 13 contemptum *B* 14 potum *KB* puto *H, Ra.c.* accipit *HR* accepit *cet.* quod] quem *K* 15 secesse Φ a.c. secessum *DB* ministrator Φ 16 templum *K* sicera *K* bibit Φ 17 ne] nec *Hp.c.m2DB* 18 dominum Φ insigne *IIa.c.m2\Phi* 19 sunt *R* nec *D* semis *IID\Phi B* clodo *K* 20 colere Φ mutata *Kp.c.m2HR\Phi* referunt *K*

3 uitia. uoluntas enim in homine, non natura damnatur. si quis
 e sacerdotibus semine fluxerit, ad sacerdotalem mensam prohi-
 betur accedere; et e contrario uidua, cuius cum Sarra defece-
 runt muliebria, propter continentiam et castitatem et recipitur 5
 in domum patris et de templi aerario alitur. quodsi filios
 habuerit, redditur suboli suae, ut iuxta apostolum his mini-
 stretur, quae uere uiduae sunt, et ut, quae sacerdotalibus
 4 sustentatur cibus, nullius alterius amore teneatur. uicinus et
 mercennarius excluduntur a conuiuio sacerdotum, seruis cibo-
 rum reliquiae conceduntur; iam tunc proiciebatur Phygelus et 10
 Hermogenes et recipiebatur Onesimus. primitiae ciborum et
 omnium frugum atque pomorum offeruntur antestiti, ut habens
 uictum atque uestitum absque ullo impedimento securus et
 liber seruiat domino. primogenita mundorum animalium acci-
 piunt sacerdotes, immundorum pretia. hominum quoque primi 15
 partus redimuntur et, quia condicio una nascendi est, omnes
 pretium aequaliter offerunt sic moderatum et leue, ut nec
 5 diues intumescat nec tenuis praegrauetur. aeditui et ianitores
 accipiunt decimas et rursus decimas decimarum offerunt
 sacerdotibus tanto illis minores, quanto ipsi maiores populo. 20
 quadraginta et octo ciuitates ad habitandum Leuitis et sacer-
 dotibus separantur, sex urbes fugitiuorum trans Iordanen et

1 cf. Leu. 22, 4 3 cf. I Tim. 5, 3—16 7 I Tim. 5, 16 8 cf. Leu. 22,
 10—11 10 cf. II Tim. 1, 15—18 11 cf. Num. 18, 8—32 21 cf. Num. c. 35

1 uitium *II* uoluptas *DB* nature Φ 2 e] he *B* a sacer-
 dotale mensa *Hpr.* 3 sarrae *D* sara *Pr.r.* ζ 4 alt. et s. l. *m1 K*,
om. IIDB 5 filius *HR* 6 subuli *H* subulis *R* soboli *IDB* . ut]
 et *ID.Ba.c.m2* iis ζ 7 uerae *K* ut *om.* Φ que *IIa.c.* Φ ; *add.*
de D, s. l. m2B sacerdotibus *II* 8 sustentantur (ten s. l. *m2D*)
Pr.c.m2DB cibus *D* nullis *II* teneantur *DB* 9 mercenarius
 (ex -ios *II*) *II* ζ 10 proi(hiB)ciebantur *DB* phig. *II* *fyg. K* fig. *D*
 philetus *B* 11 hermo-genis *K* ermogenis *D* Φ , *B(-es)* honessimus *HR, Pa.r.*
 honestissimus *Pa.r.* onesi horus ζ 12 antistiti *Pr.r.DB* 13 uictu *D*
 uestitu *D* 14 deo *II* accipiant *IDB* 15 et imm. *D* 16 qua *II*
 una] humana *Kp c m2 Pr c.D* Φ omnem *D, om.* ζ 17 offertur ζ 19 rur-
 sus *B* 20 tanto—ciuitates *om. II* illi *K* minore *D* ipsi] illi *K*
 21 *pr.* et *om. HR* 22 fug.] *add.* et Φ iordanem *KII* et in ras. 4 *litt. m2B*

intra Iordanen eliguntur, et finis exilii mors pontificis est. uniuersa, quae festinus sermo perstrinxit et quorum pulsari tantum nec aperui sacramenta, ad cunctos pertinent sacerdotes; pontifex autem quantis polleat priuilegiis, dicam breuiter.

3. Caput, inquit, suum non discoperiet. habet cytharim et nomen dei portat in fronte, diademate ornatus est regio, ad perfectam Christi uenit aetatem, semper eius gloria protegendus est et uestimenta sua non scindet, quia candida sunt, quia inpolluta, quia agnum sequentia et de adtonsae ouis confecta uelleribus. Tamar amissa pudicitia scidit tunicam; Caiasas perditio sacerdotio rupit publice uestimenta. super omnem animam, quae mortua est, non ingreditur. ubicumque peccatum est et in peccato mors, illuc pontifex non accedet. anima, quae peccauerit, ipsa morietur. quamuis ille sit diues, quamuis potens et multitudinem offerat uictimarum, si mortuus est, non tangitur a pontifice, non uidetur. quodsi reuiuiscit et ad uocem saluatoris egreditur de sepulchro suo et fasceis peccatorum solutus incedit, intrabit

6 Leu. 21, 10 cf. Ex. 28, 4 etc. 7 cf. Ex. 28, 36—38 etc.
8 cf. Num. 4, 3 etc. 9 cf. Leu. 21, 10 10 cf. Apoc. 14, 4 11 cf.
Gen. 38, 19 12 cf. Matth. 26, 65 *Leu. 21, 11 15 Ezech. 18, 4
18 cf. Ioh. 11, 43—44

1 citra B iordanem KPB exilii] add. et D, B (exp.) pont.
est s. l. B est] et D, Ba.c. 2 uniuersaque Φ • praestrinxit PB
pulsauit H 3 aperuit H pertinet K Φ ; add. in (eras.) Φ 4 priuilegis H
6 inquit] autem K discooperiet (-pae-B) PBp.c. Φ a.c.
cedarim K cytharim Φ 7 frontem K 8 uen. act.] unitatem ex peruenit aet. B peruenit KD, Ba.c. 9 sunt s. l. m2B 10 atonsae
PB, Da.r. tonsae Dp.r. 11 perfecta Φ tamar PB am. pud.
in mg. K scindit PBa.c. 12 caiasas HRa.r. caiphas DB caifas cet.
13 omne D esset ζ ingreditur PDPB 14 ibicumque R peccato] peccatum DB
15 accedit K Φ uerba anima—morietur parenthetice post mors (l. 14) transponi mauult Engelbrecht 16 quamuis] ille D potest Φ
et] si K multitudine K offeratur Φ 17 uictimorum K 18 reuiuiscet K resurgit PDB
uocem ex luce m2K 19 sepulchro PDB suo in mg. R. om. D fasceis (e eras.) H fasceis K faseris (r exp.)
H faciis B fasciis ζ solutis Hp.r.D

ad eum pontifex et ibi faciet mansionem et cum resurgente prandebit.

4. Super patre suo et super matre sua non inquinabitur. multa nos facere cogit affectus et, dum propinquitates respicimus corporum, et corporis et animae offendimus 5 creatorem. qui amat patrem et matrem super Christum, non est eo dignus. discipulus ad sepulturam patris ire desiderans saluatoris prohibetur imperio. quanti monachorum, dum patris matrisque miserentur, suas animas perdiderunt! super patre et matre pollui nobis non licet, quanto magis super fratre, 10 2 sororibus, consobrinis, familia, seruulis! genus regale et sacerdotale sumus. illum adtendamus patrem, qui numquam moritur aut qui pro nobis moritur et qui ideo uiuens mortuus est, ut nos mortuos uiuificaret. si quid habemus de Aegypto, quod princeps mundi suum possit agnoscere, tenenti Aegyptiae cum 15 pallio relinquamus. sindone opertus adulescens uinctum dominum sequebatur: incurrisset laqueos, nisi expeditus et nudus persequentium impetus declinasset. reddamus parentibus, quae parentum sunt; si tamen uiuunt, si seruiantes deo filios suos praeferri sibi gloriantur. 20

5. Et de sanctis non egredietur et non polluet sanctificationem dei sui. pro otioso quoque uerbo ratio-

3 *Leu. 21, 11 6 cf. Matth. 10, 37 7 cf. Matth. 8, 21—22 etc.
11 cf. I Petr. 2, 9 14 cf. Rom. 4, 17 15 cf. Gen. 39, 12 16 cf.
Marc. 14, 51—52 21 *Leu. 21, 12 22 cf. Matth. 12, 36

3 patrem suum *Ka.c.* *alt.* super *om.* *D* matrem-suam *Ka.c.*
4 cog. fac. *B* et *om.* *K* propinquitatem *IID* 5 *pr.* et] ex *HR*
6 et] aut *IIDΦ*; *add.* suam *s. l.* *H* 7 eo] deo *D* 8 probetur *B*
patres matresque *K* patri matrisque *H* patri matrique *IIa c.m2* 9 ani-
mas suas *B* si super *B* patrem *Ka c.H* 10 matrem *Ka.c.* fratrem
KBa.c. *fs* (= fratribus) *II* 11 sororibus *ex* sorore *Φ*; *add.* et *s. l.* *m2B*
consobrinis *KB, Φa.c.*; *seq. ras.* 5 *litt.* *II* familia- *II* fami.iis *B* et *s. l.* *K*
12 adtendimus *K* 13 aut—moritur *del. m2B* moritur *om.* *H* et] aut *Φ*
14 ut *ex* et *II* si] sed *D* quod *om.* *H* 15 tenendi *D* *ae*(*e Φ*)gyptia
(*ec -io Φ*) *IIΦ* 16 uinctus *K* domino *R* deum *Ka.c.* 17 in laque(*ae H*)os
HRD, Kp.c.m2IIp.c. 18 decl. impetum *D* impetum *DB* 19 *alt.* si
om. *DB* seruiunt *Φ* domino *IID* et filios *B* 21 polluit *HRΦ*

nem reddituri sumus et omne, quod non aedificat audientes, in periculum loquentium uertitur. ego, si fecero, si dixero quippiam, quod reprehensione dignum est, de sanctis egredior et polluo uocabulum Christi, in quo mihi blandior: quanto
 5 magis pontifex et episcopus, quem oportet esse sine crimine tantarumque uirtutum, ut semper moretur in sanctis et paratus sit uictimas offerre pro populo, sequester hominum et dei et carnes agni sacro ore conficiens, quia sanctum oleum christi dei sui super eum est! non egreditur e sancto,
 10 ne uestimentum, quod indutus est, polluat; quotquot enim in Christo baptizati sumus, Christum induimus. seruemus tunicam, quam accepimus, sanctum custodiamus in sancto. ille montanus habitator, qui de Hierusalem descendebat Hiericho, non prius uulneratus est, quam nudatus. infunditur ei oleum, medica-
 15 mentum lene et misericordia temperatum, et, quia debuit negligentia sentire cruciatum, uini austeritate mordetur, ut per oleum ad paenitentiam prouocetur, per uinum seueritatem sentiat iudicantis.

6. Uxorem uirginem accipiet, uiduam autem et
 20 eiectam et meretricem non accipiet, sed uirginem de genere suo, et non contaminabit semen suum in populo. ego dominus, qui sanctifico eum. scio pontificem, cui praecepta nunc dantur, a plerisque Christum intel-

5 cf. Tit. 1, 6 7 cf. Deut. 5, 5 8 *Leu. 21, 12 10 cf. Gal. 3, 27 13 cf. Luc. 10, 30—34 19 *Leu. 21, 13—15

2 uert. loq. ζ alt. si s. l. B 5 episcopos D episcopum Φ 6 que quoque K 7 alt. et om. D 8 carnis Φ 9 dei om. Φ egredietur D e] a II de ζ 10 quo K, Ilp.r. quotquot] quod Ka.c. Φ 11 alt. xpo HR induimur KHR 12 accipimus ΦB pr. san Φ sanctam IID 13 habitatur D Φ qui om. Φ de s. l. m2 B herus. R iherus. B ierus. Ilp.r. discendebat Φ ; add. in IID hierico K herico Ha.c. hierocho H iericho ζ iherico B 14 oleum et K 15 temperatum D quia ex qui m2 II debet HR Φ , Bp.c.m2 negligentiae ζ 17 sentiat (iat in ras.) II audiat aut sentiat Φ 19 accipiat II accipiet (s. l.) de genere suo et non contaminabit (haec omnia deleta) accipiet Φ 20 iectam H eiecta D 22 ego enim K sanctificabo Ha.r. sanctico Ha.c.m2 23 nunc praec. Φ nunc s. l. II, add. s. l. hec B xpm s. l. (in l. ras. 3 litt.) II xpi Φ

legi et id, quod dictum est: super patre et matre non
 2 inquinabitur, de uirginalis Mariae partu edisseri. multoque
 facilius est super domino interpretatio, qui audit in psalmo:
 tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem
 Melchisedech, et in Zacharia: audi, Iesu, sacerdos 5
 magne, et cui sordida peccatorum nostrorum uestimenta tol-
 luntur, ut recipiat gloriam, quam habuit apud patrem, prius-
 quam mundus esset.

7. Sed ne quis me uim facere scripturae putet et sic amare
 Christum, ut historiae auferam ueritatem, interpretabor in 10
 membris, quod referatur ad corpus, intellegam de seruis, ut
 inpleatur in domino — quamquam gloria domini gloria famu-
 lorum sit — et, ubicumque oportunitas se loci tulerit, sic de
 uero lumine disputabo, ut deriuetur ad eos, quibus Christus
 2 donauit, ut lumen sint. pontifex iste, quem Mosaicus sermo 15
 describit, uiduam, eiectam et meretricem non ducet uxorem —
 uidua est, cuius maritus est mortuus; eiecta, quae marito
 uiuente proicitur; meretrix, quae multorum libidini patet —, sed
 accipiet, inquit, uxorem uirginem de genere suo, non
 alienigenam, ne in mala terra nobilium seminum frumenta 20
 degenerent, non meretricem, quae multis exposita est amato-

1 *Leu. 21, 11 4 Ps. 109, 4 5 Zach. 3, 8 7 cf. Ioh. 17, 5
 19 *Leu. 21, 14

1 patrem et (aut *K*) matrem *KHR* patre (-em*D*) et super matre (-em
D et super matre s. l. *B*) *IIDB* 2 uirginali *IIDB* materiae *H* et
 (t *eras.*) disseri Φ intelle(i*B*)gi *DB* 3 facilius Φ 5 melchisedech *H*
 -sedech Φ -sedec ζ zacharia *K* ihu *D\Phi* ihs *KIB* hiesus *HR*
 7 gloria *D* 9 sed ne] se *D* et] ut Φ 10 ut] et *Ia.c.D* 11 corpus] caput (-d*Ia.c.m.2D*) *IIDB* ut] quod *IIDB* 12 inpl.] referatur *K*
pr. gloriam *HR* 13 se *om.* ζ 14 lumine *bis* *K* deriuetur *KD\Phi B*
 15 ut] quod *D* sunt *Ia.r.* sit Φ quae *H* quae *B* moysaicus Φ
 moyseicus *K* 16 descripsit *I* eiect.—mort. *om.* *HR* ducet Φ , *Bp.c.m.2*
 ducit *ex* dicit *K* duxit *IID, Ba.c.m.2* 17 est mort.] *add.* est s. l. *m.2*
 (*priore est non delete*) *B* quae] *add.* a *KIIDB* uiu. mar. Φ
 18 uiuo *K* quem *D* libidine *K\Phi* 19 uirg.] *add.* et *IIDB*
 20 in *om.* *K* mala terra *B* 21 non] non priori coniugio indigna
 fuit (*haec omnia expuncta*) non Φ am. exp. est *I*

ribus, non eiectam, quae etiam priori coniugio indigna fuit, non uiduam, ne pristinorum meminerit uoluptatum, sed illam animam, quae non habet maculam neque rugam, quae cum Christo renata innouatur de die in diem, de qua apostolus loquitur: despondi enim uos uni uiro, uirginem sanctam exhibere Christo. nolo discipulam coniugemque pontificis quicquam habere de ueteri homine. si consurreximus Christo, ea, quae sursum sunt, sapiamus praeteritorum obliti, futurorum audi. infelix Simon, quia post baptismum de antiquo matrimonio cogitabat nec ad uirginalem uenerat puritatem, Petri consortio indignus fuit.

8. Conpulisti me, Fabiola, litteris tuis, ut de Aaron tibi scriberem uestimentis. ego plus obtuli, ut de cibus et praemiis sacerdotum et de obseruatione pontificis praefatiunculam struerem. egressa de Sodomis et ad montana festinans non uis habitare in parua urbe Segor. transcendens proselytos, praeteriens Israhelitas, dimittens Leuiticum gradum, praepete pinna transuolans sacerdotes ad pontificem uenis et, dum uestes eius et rationale pectoris diligenter inquiris, nostra tibi displicuere consortia. et tu quidem optato frueris otio et iuxta Babylonem Bethlemitica forsitan rura suspiras; nos in

3 cf. Eph. 5, 27 4 cf. II Cor. 4, 16 5 *II Cor. 11, 2 7 cf. Col. 3, 1—2 9 cf. Act. 8, 13—24 15 cf. Gen. 19, 20—30

1 iectam *H* priore *HR* proprio (*in mg. m2* al priori) *II* 2 ne] quae *B* 3 *alt.* qui *Φ* 4 renata *om.* *D* renouata *II* renouatur *D*
5 dispondi *KIIDΦ, HBa.c.* 6 castam (-sta *D*) *IIDB* que *om.* *IID*,
Ba.c.m2 7 uetere *D* consurrexeri(*i ex e*)mus *Φ*; *add.* cum *DB*
8 sunt] *add.* ut *s. l.* *K* sapimus *B* 9 qui *Ka.c.II* 12 fabiolam *HR*
tibi] *add.* sacerdotio *ς* 13 scribere *Φ*; *add.* et *ς* ut *s. l.* *m2K*
et] *add.* de *K* primit(c *B*)iis *IIDB* 15 extruerem *K* instruerem *B*
16 transcendes *HΦB* transcendis *II* proselitos *HIIB* prosilitos *DΦ*
17 praeteriens *K* prae ceteris *Rp.c.m2* praeteris *cet.* israhel. *K*
israhel. *RB* israelites *H* dimittis *HRΦ* dimittis (*is ex as*) *B* gra-
dum et *IID* praep. pinna *in mg. m2K* prepeti *II* praepite *Φ*
18 penna *IIB, Φa.c.* transuolas *KΦ* pontifices *K* et] sed *DΦ*
set *Bp.c.m2* 20 optata *D* 21 babilonem (*em s. l. B*) *IIB* baby-
lone *D* betlem. *Φ* bethleem. *HIIDB* susciperas *K* nos *s. l.* *Φ*
non *H*

Efrata tandem pace reddita uagientem de praesepe audiui-
 infantem et querimonias eius ac uoculam ad tuas aures cupi-
 mus peruenire.

9. Legimus in Exodo tabernaculum, mensam, candelabrum,
 altare, columnas, tentoria, coccum, byssum, hyacinthum, pur-
 puram, ex auro, argento et aere uasa diuersa, tabernaculum
 diuisum in tria, duodecim panes per singulas ebdomadas
 mensae inpositos, in candelabro septem lucernas, altare hostiis
 et holocaustis expositum, crateras, scyphos, turibula, fialas,
 mortariola, paxillos, pelles rubras, pilos caprarum et ligna
 inputribilia. tanta offeruntur in tabernaculo dei, ut nullus
 desperet salutem, alius aurum sensuum, alius argentum elo-
 quii, alius uocem aeris exhibeat. totus mundus in tabernaculi
 describitur sacramento. primum et secundum uestibulum omnibus
 patet — aqua enim et terra cunctis mortalibus data sunt —,
 in sanctis uero sanctorum quasi ad aethera et in caelum pau-
 corum introitus et uolatus est; duodecim panes duodecim
 mensuum significant circulum; septem lucernae septem errantia
 astra demonstrant. et ne longum faciam — neque enim pro-
 positum mihi est nunc de tabernaculo scribere —, ueniam ad

1 cf. Mich. 5, 2 17 cf. Leu. 24, 5—9 18 cf. Ex. 37, 23

1 efrata *K* ephratha *HR* eufrata *B* pacem *K* bagiantem *D*
 praesepe *Πp.c.m2ς* audimus *KD* 2 uocula *Π* uocabula *K, Ba.c.*
 uoculas *ς* 4 exodio *Ka.r.* 5 altare (e *ex ia*) *Φ* bissum *IIB*
 hiacinthum *D* hyacinctum (-ctum *H*) *KHR* iacinctum *IIB* iacintum *Φ*
 6 et *s. l. m2 K, om. ς* 7 in tria (in *t in ras.*) *K* in atria *Ba.c.*
 ebdomades *D* hebd. *ς* 8 inpositas *B* 9 et holocaustisque *K* ho(o*B*)-
 loc(*add. h s.l.m2Π*)austisque *IIB* cathedras *IIB* scyfos *K*
 schypos *D* scifos *Π* cyphos *B* turabula *Ka.c.D*; *add. ligna Φ* phia-
 las *B* phiolas *Φ* 10 philos (h *exp.*) *Φ* ligna *om. Φ* (*cf. not. ad*
l. 9) 11 tanta] *add. et talia IIB* tabernaculo (o *in ras. m2*) *B*
 -lum *Πa.c.* -la *H* tauernaculum *D* 12 dispiceret *Φ* sensum *IID, Ba.c.*
 eloquium *IID* 13 exhibebat *Kp.c.m2* 15 datae *Π* 16 sanctorum]
add. est H,R s. l. m2 quasi uero *K* et *s. l. m2 K* caelo *K*
 18 mensum *D* mensium *IIB* significat *Φ* 19 demonstrat *Ha.c.m2ΦB*
 ne] in *e H* 20 est mihi *Φ*

sacerdotalia uestimenta et, antequam mysticam scruter intelligentiam, more Iudaico, quae scripta sunt, simpliciter exponam, ut, postquam uestitum uideris sacerdotem et oculis tuis omnis eius patuerit ornatus, tunc singulorum causas pariter
5 requiramus.

10. Discamus primum communes sacerdotum uestes atque pontificum. lineis feminalibus, quae usque ad genu et poplites ueniunt, uerecunda celantur et superior pars sub umbilico uehementer adstringitur, ut, si quando expediti mactant uicti-
10 mas, tauros et arietes trahunt, portant onera et in officio ministrandi sunt, etiamsi lapsi ruerint et femora reuelarint, non pateat, quod opertum est — inde et gradus altaris prohibentur fieri, ne inferior populus ascendentium uerecunda conspiciat —, uocaturque lingua Hebraea hoc genus uestimenti 'machnase',
15 Graece περισκελῆ, a nostris feminalia uel braciae usque ad genua pertingentes. refert Iosephus — nam aetate eius adhuc
2 templum stabat et necdum Uespasianus et Titus Hierosolymam subuerterant et erat ipse de genere sacerdotali, multoque plus intellegitur, quod oculis uidetur, quam, quod aure

7 cf. Ex. 28, 38 12 cf. Ex. 20, 26 16 cf. Iosephus Ant. Iud. III 7, 1

1 scrutem *IID* scrutar *Φp.c.* 2 amore *II* 3 sacerdotum *Ha.c.m2*
4 omne *D* omnes *Bp.c.m2* eis *D* patuerint *Bp.c.m2* ornamentum *D* singularum *D* pacienter *B* 5 exquiramus *ς* 7 quae] quo *Φ* genus *Ka.c.Φ* genua *ex* cenua *m2II* et *ex* uel *m2K*
poplicē *ex* puplice *Φ* 8 uerecundia *II* *Ba.c.* uerenda *ς* et] *ex* *Φ*
superiora *II* umbilicum *Φ* 10 portanti *Φ* pontent *H* portantque *Pr.c.DB*
Pr.c.DB onerant (nt *exp.*) *K* alt. et] ut *Φ* 11 lapsis *ex* lapis *K*
ruerint (n s. l. *K*) *KHR* fuerint *cet.* reuelauerint *Kp.c.m2* 12 pateret *IIa.c.m2*
pateet (sic) *Kp.c.m2* unde *B* 13 ne infe s. l. *m2K*
uerecunda *K* uerenda *ς* conspiciant *Φ* conspiciet *Kp.c.m2* 14 que] quae *HR*
haebreicam *K* maschnase *HRD* marchnase *B* maschannase *II*
maschansē *K* mascanase *Φ* 15 ΠΕΡΙΣΚΕΛΕ *HR* ΠΕΡΙΣΚΕΛΕ *D* ΠΡΙΣΚΕΛΕ *B* ΝΕΡΙΣΚΕΛΕ *II*
periscele *Φ* perisceni *K* bracce *B*
16 reffert *II* ioseppus *KD,IIa.c.* 17 hierosolim. *R,IIp.c.* hierosoli(y*D*)m. *HDΦ,IIa.c.*
iherosolim. *B* 18 ipsi *Φp.c.* generes *H*
generi *Φ* 19 quam] qua *D*

percipitur — haec feminalia de bysso retorta ob fortitudinem solere contexti et, postquam incisa fuerint, acu consui; non enim posse in tela huiusce modi fieri.

11. Secunda ex lino tunica est poderes, id est talaris, duplici sindone, quam et ipsam Iosephus byssinam uocat, appellaturque 'cotonat', id est χιτών, quod Hebraeo sermone in lineam uertitur. haec adhaeret corpori et ita arta est et strictis manibus, ut nulla omnino in ueste sit ruga et usque ad crura descendat. uolo pro legentis facilitate abuti sermone uulgato: solent militantes habere lineas, quas camisas uocant, sic aptas membris et adstrictas corporibus, ut expediti sint uel ad cursum uel ad proelia, dirigendo iaculo, tenendo clipeo, ense librando et quocumque necessitas traxerit. ergo et sacerdotes parati in ministerium dei utuntur hac tunica, ut habentes pulchritudinem uestitorum nudorum celeritate discurrant.

12. Tertium genus est uestimenti, quod illi appellant 'abaneth', nos cingulum uel balteum et zonam possumus dicere, Babylonii nouo uocabulo 'hemian' uocant. diuersa uocabula ponimus, ne quis erret in nomine. hoc cingulum in similitu-

4 cf. Ex. 28, 36 5 cf. Iosephus Ant. Iud. III 7, 2 16 cf. Ex. 28, 35. 36

1 byso *Ka.c.* bisso *ΠΒ* retorto *KD, Ba.c.m2* 4 poderis *KΦB, Πpr.* foderes *D* ποδῆρης *ς* 5 ioseph. (h *eras.*) *Φ* iosepp. *D* iosep. *Π* bisinam *B* 6 cothonat *HR* chutonat *Φ* cotonaph *ΠDB* id est *om.* *R* hebraeico *K* 7 haec *om.* *Φ* ita] tam *ς* et str.] extrictis *D* 8 nullo *D* 9 facultate *B* 10 solant *H* solent enim *B* luctantes *ex* nitantes *B* camisas *Ka.r. Bp.c.m2* camissas *H* 11 astricus *D* strictas *HRΦ* corpori *HRΦ* cursu *K* 12 praelia *KΦB* iacula *Π* clipeo *Π* clypeo *KD* ensi *ex* ensem *m2B* 13 uibrando *ς* ergo *in ras. m2Π* *alt.* et *s.l.Π, s.l.m2B* sacerdotales *D* 14 ministerio *Φ* hanc (n *eras.*) *K* ac *DΦ* ut *ex* et *m2Π* 15 pulcr. *ΠDB* uestit. *KΦ* uestiment. *cet.* nud(d *ex* t)orum cel. disc. *in mg. inf.* *K* 16 quo *Π* abanet *HRΦ* aboneth *Ka.c.m2* 17 uel] et *D, om.* *Φ* baldeum *Ha.c.Φ* et] uel *D* zona *D* 18 babilonii (-ni *B*) *ΠΠB* nouo uocabulo *s. l. m2K* hemiam *D* heminian (ni *eras.*) *K* hemien *B* heremiā *Π* 19 posuimus *Ha.c.* esset *Φ*

dinem pellis colubri, qua exiit senectutem, sic in rotundo
 textum est, ut marsupium longius putes. textum est autem 2
 subtemine cocci, purpurae, hyacinthi et stamine byssino ob
 decorem et fortitudinem atque ita polymita arte distinctum,
 5 ut diuersos flores et gemmas artificio manu non textas sed
 additas arbitreris. lineam tunicam, de qua supra diximus,
 inter umbilicum et pectus hoc stringunt balteo, qui quattuor
 digitorum habens latitudinem et ex magna parte ad crura
 dependens, cum ad sacrificia cursu et expeditione opus est, in
 10 laeuum umerum retorquetur.

13. Quartum genus est uestimenti rotundum pilleolum,
 quale pictum in Ulixē conspicimus, quasi sphaera media sit
 diuisa et pars una ponatur in capite; hoc Graeci et nostri
 tiaram, nonnulli galerum uocant. non habet acumen in summo
 15 nec totum usque ad comas caput tegit, sed tertiam partem a
 fronte inopertam relinquit atque ita in occipitio uittae con-

11 cf. Ex. 28, 35. 36. Iosephus Ant. Iud. III 7, 3

1 pelles *HR* quā *K* que Φ exsuet *K* senectute *II* ru-
 tundo *HR* ro(ex n)tund Φ ru(o m2)tundum *B* 2 texum *Ka.c.* Φ exten-
 sum *HR* pr. est om. Φ marsupium ΦB suppium *IIa.c.* alt. est
 s. l. *K*, om. *II* 3 subtegmine *Kp.c.IIar.DB* hyacinthi *K* iacinthi
D Φ iacincti *II B* byssino *K* biss(ex bis *II*)ino *II B* ob] hoc *D* nb *H*
 4 et] atque *II* atque ita] itaque (a s. l.) Φ ita s. l. m2 *II* polimita
DB polimeta *II* polemita *HR* polemitia Φ arte om. *K* 5 diuersas *II*
 et] ac *D* artificio *HR* -ce Φ -cis cet. manuum *D* non om. *D*
 6 supra *H*, om. Φ 7 extringunt Φ baltheo Φ 8 ex om. Φ
 magna] una *IID* ad ex de *H* 9 descendens *Ka.c.m2* dum Φ
 10 humerum *IIDB* 11 est s. l. m2 *II* rutundum *HR* pelleolum *K*
 pilliolum *D* pileolum *B* 12 pictus *Ka.c.* ulixē *H,R* (l s. l.) olixe
 (i ex e) *K* olexe Φ u(ex o *II*)lixēo *IID* olixeo *B* sphaera (ex -rā *K*)
K Φ spera *RIID* 14 thiaram Φ tyaram *IID* aram *Ka.c.m2* τιάραν ς
 uocant] add. hebraei misnepheth ς , *Hebraeum uocabulum post hoc ad-*
dere malim habent *II Φ* 15 cumas Φ comas ς contegit *IIp.c.m2*
 tetigit *D* tertiam] tegit *B* 16 relinquat *Ka.c.m2* reliquit (d *D*)
IIa.c.D hoccapitio *B* hocceptio Φ hoc epsio *K* uitae(e)
K,HRIBa.c. uita *IIa.c.* uitta *II Φ Bp.c.* uicta *D* constringitur Φ con-
 strictum ς ; gen. masc. ad pilleus uel galerus refertur

strictus est taenia, ut non facile labatur ex capite. est autem byssinum et sic fabre opertum linteolo, ut nulla acus uestigia forinsecus parent.

14. His quattuor uestimentis, id est feminalibus, tunica linea, cingulo, quod purpura, cocco, bysso hyacinthoque contextitur, 5 et pilleo, de quo nunc diximus, tam sacerdotes quam pontifices utuntur. reliqua quattuor proprie pontificum sunt, quorum primum est 'mail', id est tunica talaris, tota hyacinthina, ex lateribus eiusdem coloris adsutas habens manicas et in superiori parte, qua collo induitur, aperta, quod uulgo capi- 10 tium uocant, oris firmissimis et ex se textis, ne facile rum-
2 pantur. in extrema uero parte, id est ad pedes, septuaginta duo sunt tintinabula et totidem mala Punica isdem contexta coloribus, quibus supra cingulum. inter duo tintinabula unum malum est et inter duo mala unum tintinabulum, ut alterutrum 15 inuicem sibi media sint, causaque redditur: idcirco tintinabula uesti adposita sunt, ut, cum ingreditur pontifex in sancta sanctorum, totus uocalis incedat. statim moriturus, si hoc non fecerit.

15. Sextum est uestimentum, quod Hebraica lingua dicitur 20

4 cf. Ex. 28, 27—31. Iosephus Ant. Iud. III 7, 4 17 cf. Ex. 28, 31
20 cf. Ex. 28, 6—12. Iosephus ibid. III 7, 5

1 taenia *R* tenia *H* tenia (*eras.*) tenia (*utrumque in mg. m2*) *K* tenue
Φ, *om.* *IIDB* 2 bissinum *IIB* ut *ex* et *II* 3 appareant *IIB*
4 tunica *ex* tuna *HRII* 5 hyacinthoque *K* hyacinthoquae *HR* yaeyn-
thoque *D* iacinthoque *Φ* iacinthoque *IIB* 6 de quo *s. l.* *Φ* quod *ex*
qua *II* nunc *om.* *Φ* 7 propriae *KRIID*, *om.* *Φ* 8 tunica *om.* *Φ*
torta *Kp.c.HR* hyacinth. *K* hyacinth. *H* hiachint. (*alt. h exp.*) *R*
yaeynth. *D* iacinth. *Φ* iaciunct. *IIB* 10 superiore *KII* 11 et *om.* *D*
retextis *ex* testis *m2D* rumpatur *B* 12 uero *om.* *ς* 13 tintinna-
bula (*bula in ras. m2B*) *IIDB* isdem *ex* idem *KΦ*, *ex* his *II* his-
dem *HRDB* iisdem *ς* col. cont. *II* 14 quibus *s. l. m2B*, *om.* *IID*
ut *ς* super *II* cingulos *D* tintinn. *IIP.c.DB* 15 et *om.* *IIDB*
inter] in *Φ* tintinn. *IIDB* 16 inuicem *scripsi* in *KHRΦ*, *ras.*
4 litt. II, *om.* *DB* sibi *s. l.* *B* idcirco] *add.* in *s. l. K* tin-
tinn. *IIDp.c.,B* 17 uestibus *D* sunt *eras. B*, *om.* *HRΦ* ut *eras.*
B, *in mg. m2K* cum *in mg. Km2* dum *Φ* 18 incedit *Ka.c.m2R*
20 hebraica (*ca s. l.*) *B* ebraica *II* hebrae(*eΦ*)ica *KΦ*

ephod, Septuaginta ἐπωμίδα, id est superumerale, appellant, Aquila ἐπένδωμα, hoc est desuperuestimentum, nos ephod suo ponemus nomine. et ubicumque in Exodo uel in Leuitico superumerale legitur. sciamus apud Hebraeos ephod appellari. 2 hoc autem esse pontificis uestimentum et in quadam epistula scripsisse me memini et omnis scriptura testatur sacrum quid esse et solis conueniens pontificibus. nec statim illud occurrat, quod Samuhel, qui Leuita fuit, scribitur in Regnorum libro primo habuisse aetatis adhuc paruulae ephod bad, id est superumerale lineum, cum Daudid quoque ante arcam domini idem portasse referatur. aliud est enim ex quattuor supra 3 dictis coloribus, id est hyacintho, bysso, cocco, purpura et ex auro habere contextum, aliud in similitudinem sacerdotum simplex et lineum. auri laminae, id est bratteae, mira tenuitate tunduntur, ex quibus secta fila torquentur cum subtemine trium colorum, hyacinthi, cocci, purpurae, et cum stamine byssino, et efficitur palleolum uermiculatae pulchritudinis

5 cf. epist. XXIX 8 cf. I Reg. 2, 18—19 10 cf. II Reg. 6, 14. I Par. 15, 27

1 epod Φ ephot D ephoto B efod KΠ ΕΠΩΜΙΑ Δ ΕΠΩΜΙΑ Π ΕΙΤΩΜΙΑ Β ΠΩΛΑΑ Φ eponnaΩ K id est om. H superuum. ΠΔΒ superumeralem K perumerale H 2 ΕΠΙΕΝΑΥΜΑ Κ ΕΠΕΝΔΙΝΑ ΠΔ ΕΠΕΝΑΙΜΩ Φ etenayma B hoc est des. om. σ hoc] id K epod Φ ephoto (h exp. D) ΔΒ efod K effod Π 3 ponimus KΠ, Φp.c. et in mg. m2K ut Φ uel] siue σ alt. in om. ΠΔΒ 4 superuum. ΡΙΔΒ epod Φ ephot D ephoto B efod KΠ 5 est Π 6 quid] quiddam (dam eras.) K quidem (em in ras. m2B) ΠΒ 8 samuel KΦΒ; seq. ras. 3 litt. Π in om. σ regum σ pr. libro σ 9 epod Φ ephot D ephoto B efod KΠ bat (t in ras. m2) Β bab HR superuum. ΠΔΒ umerale Φ 11 est s. l. KΦ 12 hyacintho K iacyntho Φ iacyntho D iacincto ΠΒ ex eras. K, om. HRΦ 13 similitudine KB 14 laminae(-e) HRD bracteae Φ bracte B brattae HR bratte (te eras.) Π ten. mira HRΦ 15 tunduntur (pr. u in ras.) Β tenduntur Φ conduntur K sexta Φ septem (s. l. m2 alii secta) K fylae ex fyla K cum] con Φ subte(g s.l.)mini Φ subtegmine Πα.σ.Β septimine HR 16 hyacinthi K iacynthi D iacincti ΠΒ hy(hi H i Φ)-acyntho HRΦ concī D cocco HRΦ purpura HRΦ 17 byssino ex bysso m2K bissino ΠΒ palliolum ΠΒ, Φp.c. uerm.] mirae(e) HRDΦ, Π in ras. 11 litt.

perstringens fulgore oculos in modum caracallarum, sed absque cucullis. contra pectus nihil textum est et locus futuro
 4 rationali derelictus. in utroque umero habet singulos lapides
 clusos et adstrictos auro, qui Hebraice uocantur 'soom', ab
 Aquila et Symmacho et Theodotione onychini, a Septuaginta 5
 zmaragdi; Iosephus sardonichas uocat cum Hebraeo Aquila
 que consentiens, ut uel colorem lapidum uel patriam demon-
 straret. in singulis lapidibus sena patriarcharum nomina sunt,
 quibus Israheliticus populus diuiditur: in dextro umero ma-
 iores filii Iacob, in laeua minores scripti sunt, ut pontifex ingre- 10
 diens sancta sanctorum populum, pro quo rogaturus est dominum,
 portet in umeris.

16. Septimum uestimentum est mensura paruulum, sed cunctis supra dictis sacratius. intende, quaeso, animum, ut, quae dicuntur, intellegas. Hebraice uocatur 'hosen', Graece 15
 λόγιον, nos rationale possumus appellare, ut ex ipso statim nomine scias mysticum esse, quod dicitur. pannus est breuis,

10 cf. Ex. 28, 12 13 cf. Ex. 28, 15—26. Iosephus Ant. Iud. III 7, 5

1 praestringens II im HRΦ 2 contextum IIDB et] sed in
 ras. B locus—der. om. HRΦ 3 rationabili K in] et in D
 utrosque Ka.r. habet humero II humero IIDΦB 4 clausos s
 hebraeicae K ebrayce B dicuntur s 5 pr. et eras. Φ simmacho
 D simmaco B simmachos Φ simachos (alt. s eras.) II theodosi-
 one II teudocione B ONYKINI D ONVchINI B onicini ex ocini Φ
 a] et II 6 zmaraddi B smaragdi KIIΦ; add. transferuntur KIIDB
 iosephus Φ ioseppus II sardonichas R sardonicas IIDB sardonicias
 Φ sardinus (iu ex u) K 7 patria K patriam de patria (-ā, de patriā
 del. m2B) IIDB 8 in] et (eras. K) in KIIDB sena] seu Φp.c.
 patriarcharum ΦB sunt nom. B 9 istrahel. K israel. ΦB dextra Φ
 humero IIDB uero Φ 11 in sancta K populum K nomina
 (omina ex omnia II) populi cet. do K 12 hum. IID 14 animo
 Ip.c.D,B (o in ras. m2) anima Φ ut in ras. m2B, om. Φ 15 he-
 breice Φ hebraeicae K uocantur HR osen DB liosin K graecae
 R, om. B; add. autem s 16 logion KΦ ut ex et II statim
 ex tam II (seq. ras. 3 litt.) 17 sciamus Φ braeuis H; add. ex
 IID, Bs.l.m.2

auro et quattuor textus coloribus, hoc est isdem, quibus et
 superumerale, habens magnitudinem palmi per quadrum et
 duplex, ne facile rumpatur. intexti ei duodecim lapides mirae
 magnitudinis et pretii per quattuor ordines, ita ut in singulis
 uersiculis terni lapides conlocentur: in primo ordine sardius,
 topazius, zmaragdus ponitur — Symmachus dissentit in zma-
 ragdo ceraunium pro eo transferens —, in secundo carbun-
 culus, sapphirus, iaspis, in tertio ligurius, achates, amethystus,
 in quarto chrysolithus, onychinus, berillus. satisque miror,
 cur hyacinthus, pretiosissimus lapis, in horum numero non
 ponatur; nisi forte ipse est alio nomine ligurius. scrutans eos,
 qui de lapidum atque gemmarum scripsere naturis, ligurium
 inuenire non potui. in singulis lapidibus secundum aetates
 duodecim tribuum sculpta sunt nomina — hos lapides et in
 diademate principis Tyri et in Apocalypsi Iohannis legimus,
 de quibus extruitur caelestis Hierusalem — et sub horum nomi-
 nibus et specie uirtutum uel ordo uel diuersitas indicatur.

14 cf. Ezech. 28, 13 15 cf. Apoc. 21, 19—20

1 textis *B* isdem] id est (st *eras.*) Φ hisdem (h *eras.*, dem *s. l. II*)
cet. quibus *om.* Φ et] \bar{e} (= est) *K* 2 superhum. *IIDB* 3 in-
 texti *K* int. sunt enim (enim *s. l. IIB*) *cet.* 4 et] atque ς 5 uescu-
 lis *HR* sardius Φ 6 topat. *HD, IIa.c.m2* thopac. *B* topid. *K*;
add. et *s. l. m2B* smarag(gg *Kp.c.*)dus *KII* Φ simmachus *K, II*
 (mm *ex m*) simmacus *B* dissentit *RII* desentit Φ distentit *H*
 zmargdo *H* s(*s.l.*)maracdo *B* semaragdo (e *eras.*) *II* smaragdo *K* Φ 7 ce-
 raunio *Kp.c.m2* Φ ceraonium (*post o ras. 1 litt. II*) *IID* 8 sapphyr. Φ
 sappyr. *K* sapphir. *II* safir. *B* iaspys *K* lapis *HR* lygur. *K* lycur. *HR*
 lygir. *II* ligir. *ex* lugur. *B* acates *B* acatis *K* ametyst. *Ra.c.*
 amethist. *II* Φ , *Da.c.* ametist. *K, B* (*ex amatist. m2*) 9 chrysolith. *H*
 chrisolit.(th *R*) *RD* Φ crysolit. *K* cr(erh *IIp.c.m2*)isolit. *IIB* onychyn. Φ
 onychius *HR* onichinus *K* (in *ex i*) *D, IIB* (onichinus *p.c.*) berillis *IIa.c.*
 birillus *Pa.c.* berillius *HR* 10 hyacinet. *K* hyacinch. *R* hiacinth. *H*
 iacinet. *IIB* iacinth. *D* Φ 11 ni *D* lygur. *KR* ligir. *II, Bp.r.* 12 la-
 pide *HR* lygur. *K* lygyr. *HR* ligir. *II* (*ex ligi*g.*) *Bp.r.* 14 sculta
IIDa.c.m2 Φ *B* scripta *Dp.c.m2* hoc *D* et *om.* *IID, Ba.c.m2* 15 apo-
 calipsim *K* apocalipsin *IIB* (n *eras.*) ioannis (an *in ras. m2*) *B*
 16 struitur *K* cael. *om.* *D* iherusalem *IIa.c.B* quorum *HR* Φ

4 per quattuor rationalis angulos quattuor anuli sunt aurei
 habentes contra se in superumerali alios quattuor, ut, cum
 adpositum fuerit λόγιον in loco, quem in ephod diximus dere-
 lectum, anulus ueniat contra anulum et mutuo sibi uittis
 copulentur hyacinthinis. porro, ne magnitudo et pondus lapi- 5
 dum contexta stamina rumperet, auro ligati sunt atque con-
 5 clusi. nec sufficit hoc ad firmitatem, nisi et catenae ex auro
 fierent, quae ob pulchritudinem fistulis aureis tegerentur ha-
 berentque et in rationali supra duos maiores anulos, qui un-
 cinis superumeralis aureis necterentur, et deorsum alios duos. 10
 nam post tergum in superumerali contra pectus et stomachum
 ex utroque latere erant anuli aurei, qui catenis cum rationalis
 inferioribus anulis iungebantur, atque ita fiebat, ut adstringeretur
 et rationale superumerali et superumerale rationali et una tex-
 tura contra uidentibus putaretur. 15

17. Octaua est lamina aurea, id est 'sis zaab', in qua scrip-
 tum est nomen dei Hebraicis quattuor litteris ioth, he, uau,
 he, quod apud illos ineffabile nuncupatur. haec super pileolum
 lineum et commune omnium sacerdotum in pontifice plus
 additur, ut in fronte uitta hyacinthina constringatur totamque 20
 pontificis pulchritudinem dei uocabulum coronet et protegat.

1 cf. Ex. 28, 24—25. 13—14 16 cf. Ex. 28, 32—34

1 rationalis *HR, KΦ(-es)* 2 superhum. *IID* superhumeralis *B* 3 alt.
 in *in mg. B, om. IID* ephot *D, B* in *mg. efod KII* epod *Φ* 4 ueniet *Φ*
 5 hyacinct. *K* iacynth. *D* iacinct. *IIB* iacind. *Φ* 6 rumperent *IIDB*
 ligata *Φ* 7 suffecit *ς* ad infirmitatem *R* et *om. Φ* 9 rationabili
 (-le *Φ*) *KΦ* duos (s. *exp.*) *K* 10 superhum. *DB* suprahum. *II* 11 pos
IIDΦ superhum. *IIDB* 13 inferioris anuli *K* figebat *H* ad-
 stringerentur *Φ* 14 rationabile (bi *eras.*) *K* superumerali *IIDB*
 et superhumeralis *II* (s. l. *m2*) *DΦB* rationabili *Ka.r.Φ* et] ut *D, B*
 in *ras. m2* 16 lammina *HD* zaib *Ka.c.m2* za.hab *II* zaabin *B*
 in qua] que *Ba.c.* in qua es (es *eras.*) *K* 17 ebraicis *Ia.c.* hebraicis
K hebraicis *H* haebraicis *R* iod *D* he] *seq. ras. 4 litt. II* 18 he] het
 (t *eras.*) *II* ineffabiles *Φ* ineffabili *K* hic *Ka.c.m2* hoc *B* pileo-
 lum *ς* palleolum *Ba.c.m2* palliolum *Iip.c.m2* 20 uita *B* hiacynth. *R*
 iacynth. *Φ* iacynth. *D* hyacinct. *K* iacinct. *IIB* contringitur *Ia.c.m2*
 21 deo *Φ*

18. Didicimus, quae communia cum sacerdotibus, quae specialia pontificis uestimenta sint, et, si tanta difficultas fuit in uasis fictilibus, quanta maiestas erit in thesauro, qui intrinsecus latet! dicamus prius, quod ab Hebraeis accepimus, et iuxta morem nostrum spiritali postea intellegentiae uela pandamus. quattuor colores ad quattuor elementa referunt, ex quibus uniuersa subsistunt — byssus terrae deputatur, quia ex terra gignitur, purpura mari, quia ex eius cocleolis tinguitur, hyacinthus aeri propter coloris similitudinem, coccus igni et aetheri, qui Hebraice 'sani' appellatur, quod Aquila διαφορον, Symmachus διαζαρον interpretatus est, pro cocco iuxta Latinum eloquium apud Hebraeos 'tolath', id est uermiculus —, et iustum esse commemorant, ut pontifex creatoris non solum pro Israeli, sed pro uniuerso mundo roget, si quidem ex terra et aqua et aere et igne mundus iste consistat et haec elementa sint omnium. unde primum lineum uestimentum est terram significans, secundum hyacinthinum aerem in colore demonstrans, quia de terrenis paulatim ad excelsa sustollimur, et

3 cf. II Cor. 4, 7

1 diximus (ixim in ras. m2) B pr. quae in ras. m2B; add. uel D ue II alt. quae] uel (s. l. et eras. B) quae Bg 2 spec(t B)iali (add. a s. l. B) RB spiciali (ia ex i) H 4 discamus Ra.r.; add. igitur IIB ab] apud Φ, om. R 5 morem] moysen Φ spiritalis II spiritualis Ba.c.m2 6 ad] at Φ aut B et g referuntur IIB 7 quia] qui Ii.a.c.Φ 8 quia] qui IID coeliolis K c(g H)ochl(l s.l.H)colis HR cochleis Φ 9 hyacinth(t Φ). HΦ hyacinet(cth R).KR iacinth. D iacinct. IIB et s. l. m2B, om. Φ 10 aeri B hebraeicae K ΔΙΑΦΟΡΑΩΝ B diaforon KDΦ 11 symach. Φ simmach. K simach. II simac. B ΔΙΦΑΦΟΝ IID ΔΙΑΦΟΒΟΝ HR diafob(b ex r K)on KΦ 12 tolath K tholath HRΦ tolach IID tholach B uerm. scribitur KIIB 13 commemorant Ka.c.m2 pont.] add. creaturis omnibus et ornatus s. l. m2B creatorem Bp.c.m1 israhe(-e H)li KHR ihl D isrl IΦB 14 sed et IID,B (et s. l.) mundo om. R quidem] add. et s. l. m2K 15 aerem K ignem K consistit II,Bp.r. 16 sunt Bp.c.m2 uestim. lin. g est] est et (utrumque exp.) B, om. g 17 significat D hiacinth. H hyacinet(cthR). KR iacinth. D iacinct. IIB iacinthum (n s. l.) Φ demonstrant (nt. ex t) D 18 qui K,Ii.a.c. celsa K sustulimur Ii.a.c. sostellimur Φ

ipsa uestis hyacinthina a capite usque ad talos ueniens indicat
aerem de caelis usque ad terram fusum. mala autem Punica
et tintinabula in inferioribus posita fulgura tonitruaque demon-
strant siue terram et aquam et omnium elementorum inter se
consonantiam et sic sibi uniuersa perplexa, ut in singulis 5
4 omnia repperiantur. quod autem supra dicti colores auro in-
texti sunt, id significari uolunt, quod uitalis calor et diuini
sensus prouidentia uniuersa penetret. superumerale et duos
lapides uel zmaragdinos uel onychinos, qui desuper sint et
utrumque umerum tegant, duo hemisphaeria interpretantur, 10
quorum aliud super terram, aliud sub terra sit, siue solem
et lunam, quae desuper rutilant. zonam illam, qua sacerdotis
pectus artatur et linea tunica, id est terra, constringitur,
interpretantur oceanum. rationale in medio positum terram
edisserunt, quae instar puncti, licet omnia in se habeat, tamen 15
5 a cunctis uallatur elementis. duodecim lapides uel zodiacum
interpretantur circulum uel duodecim menses et singulis uer-
siculis singula adsignant tempora et his ternos deputant

1 hiacinth. *H* hyacinct(eth *R*). *KR* iacinth. *DΦ* iacinct. *IIB* iudi-
cat *H* 3 tintinn. *RD, IIP.c.* thintin. *H* fulgora *RΦ, IIA.c.* demon-
strat *K* 4 terre *Bp.c.m2* aque *Bp.c.m2* alt. et om. *Φ* 5 con-
sonantia *K* perplexa] add. sunt s. l. *B* 6 reper. *IIA.c.m2B* autem]
hoc *Φ* coloris *Bp.c.m2* auri *Φ* 7 sunt s. l. *B* sunt aes *K*
significare *II* uitales *Φ* colores *Φ* 8 penetret *K*, add. et (eras.) *II*
superhum. *IIDB* superumerali *Φ* duo *R, IIA.c.m2* 9 zmaracd. *B*
smaragd. *KIIF* uny(iH)ch. *HR* onich. *IIBp.c.* onic. *KD, IIBa.c.* oni-
cynos *Φ* sunt *B* 10 humerum *IIDB* tegunt *B* duo hemispheria (o h
ex m m2) *K* hemispheria *H, B* (pr. h p.c.) emispheria *II* in ras. emisferia *D*
gemispheria *R* gemispheria *Φ* 11 alius—alius *Ka.c.* sub] super *Ra.c.Φ*
terram *HRΦ* sit om. *HRΦ* siue om. *Φ* solam *Ra.c.Φ* 12 quae
des. om. *D* super *IIA.c.* rut.] sint rutina *Φ* qua inter rasuras 4 et 2
litt. *II* quae *R* que *Ba.c.* 13 est] add. qua (del. m2) *B* 14 interpre-
(aeK)tatur *KIIA.c.* rationale *Φ* rationabilem (bi eras.) *K* 15 ad instar
IIDB 16 nelatur *KΦ* uolatur *Ba.c.* zoziacum *D* zosiacum *B* socia
cum *Hp.c.* 17 cingulum *Ka.c.Φ* uel XII menses et in mg. inf. *II*
duod.—uers. om. *Φ* et] add. in (exp.) *K* 18 adsignet *D* ad(del.)assignant
(gnant in ras. m2) *B* adstringunt (u ex a) *II* tempora ex tempus *K*
et] ut *Ba.c.m2* his ex bis m2B is *IIA.c.* es *D* deputent *Ba.c.m2*

menses. nec alicui gentilis uideatur expositio. non enim, si caelestia et dei dispositionem idolorum nominibus infamaerunt, idcirco dei neganda est prouidentia, quae certa lege currit et fertur et regit omnia. nam et in Iob arcturum et 6
 5 Oriona et mazuroth, hoc est zodiacum circum, et cetera astrorum nomina legimus, non quo eadem apud Hebraeos uocabula sint, sed quo nos non possumus, quae dicuntur, nisi consuetis uocibus intellegere. pulchre autem hoc ipsum, quod in medio est, appellatur rationale; ratione enim cuncta sunt
 10 plena et terrena haerent caelestibus, immo ratio terrenorum et temporum, caloris et frigoris, et duplex inter utrumque temperies de caeli cursu et ratione descendit; unde et rationale cum ephod fortius stringitur. porro, quod dicitur in ipso rationali $\delta\lambda\omega\sigma\iota\varsigma$ esse et $\alpha\lambda\theta\epsilon\iota\alpha$, id est manifestatio atque
 15 doctrina uel ueritas, hoc ipsum significat, quod numquam in dei ratione mendacium sit, sed et ipsa ueritas multis signis et argumentis monstretur hominibus et usque ad mortales ueniat. unde factum est, ut rationem solis ac lunae et anni et mensuum et temporum et horarum, tempestatum quoque, serenitatis atque uentorum et rerum omnium nosceremus accipientes
 20 insitam a deo sapientiam et ipso habitatore atque doctore domicilii sui nobis et fabricae scientiam demonstrante. super 8

4 cf. Hiob 9, 9. 38, 31—33 14 cf. Ex. 28, 26

1 ne *Hp.r.* exp.] dispositio *K* 2 dispositione *KΦB* infamarunt *IIDB* 3 est neg. *ς*, *add.* dei (*del.*) *B* 4 reget *KΦ* nam *om. D* in *om. HRD* iob (*non* iob) *codd.* araturum *Hp.c.m2*
 5 orionem *IIDB* maiuroth *K* mozuroth *Φ* zodiacum *D* zodiacum *Ra.c.*
 6 castrorum *Hp.c.m2* qua *H* quod *K* 7 quo] quia *ς* possimus *HRΦ*
 8 uocabulis *K*, *om. H* 9 ratione] rat(*c.B*)ionale *HR,Ba.c.* 11 inter] in *Ka.c.II* utroque *Ka.c.IID* utraque *ς* 12 temp.] *add.* et (*exp.*) *B* rationale *Φ* 13 ephod *KII* ephod *Φ* ephoth *B* instringitur *IIB*
 14 et *om. Φ* 16 *pr.* et *s. l. B* 17 omnibus *Φ* ueniant *Ip.c.D*
 18 unde (*u in ras.*) *K* ratione *K* hac (*h eras.*) *II* et *M* mensium *Kp.c.m2Ip.r.B* mensum *HR* 19 quoque] quod quod *K* quoque et *Φ* 21 doctore *post scient. tr. HRΦ* 22 scientiae(e) *KBa.c.,Φ* scientia *Kp.c.* demonstrantem *II* demonstrans te *Φ*

omnia cidaris et uitta hyacinthina caelum monstrat et auri lamina, quae in fronte pontificis est, inscriptumque nomen dei uniuersa, quae subter sunt, dei arbitrio gubernari. id ipsum ego puto sub aliis nominibus et in cherubin quattuor animalibus figuratum, quae ita sibi permixta sunt et haerent, ut in uno inueniantur et reliqua, et quod instanter ante se uadant et non reuertantur; labuntur enim tempora et praeterita relinquentia ad futura festinant. quod autem semper in motu sunt, illud significat, quod et philosophi suspicantur, currere mundum suo ordine et incessabiliter uelut rota in suo axe torqueri. unde et rota in rota est, id est tempus in tempore, et annus in semet ipsum reuoluitur et ipsae rotae eleuantur ad caelum et super crystallum thronus ex sapphiro est et super thronum similitudo sedentis, cuius inferiora ignea sunt, superiora electrina, ut demonstret, quae inferiora sunt, igne et purgatione indigere, quae sursum, in condicionis suae puritate persistere. et quomodo hic in habitu sacerdotis auri lamina desuper est, ita in Ezechiele electrum in pectore et in uertice conlocatur. iustum ergo erat — sicut supra ex parte

4 cf. Ezech. c. 1

1 cydaris *II* caedaris *K* citaris *Ba.c.* chitaris Φ uitta *IIa.c.B* hiacinth. *H* hyacinct. *K* hiacincth. *R* iacinth. *D* iacinct. *II B* iachynthyna Φ monstrant *B* 2 lammina *HRD* scriptumque *IIa.c.Φ, Ba.c.m2* dei nomen (*ex* nominum) *B* dei] $\bar{d}i$ (*s. l. m2*) dum (*eras.*) *K* 3 uniuersae *H* subter] *seq. ras. 3 litt. II* supter' *ex* super terra *K* dei *om. D* 4 cherubim *H* caerubin Φ cerubym *II*; *add. et D, II s. l. Bs. l. m2* anim.] hiezechielis *in ras. m2B* 5 permixte $\Phi p.c.m2$ commixta *K* haerent] erunt Φ in *om. Φ* 6 cetera *g* inst. et *g* 8 autem] enim *II* immotu *II, B(u ex i)* immotum Φ sint Φ 9 significant *II, Dp.c.Ba.c.* 10 et *s. l. m2B* incessabili *HR* -le Φ rotam *B* axa *HR* ac se *B* 11 et *om. K* *pr.* est *s. l. m2K* tempora $\Phi, Ba.c.m2$ 12 ipsum] ipso *II* heleua(*ex e*)ntur *B* 13 crystal. *Ka.c.* cristall. *IIa.c.ΦB* christall. *RD, IIp.c.* ex (*x del. m2*) *K* et Φ saphyro *K* sapphiro ΦB saffiro *II s(s.l.)aphyro D* 14 tronum *RIIa.c., B* (*um ex o*) 15 ele(*c s.l.*)trina *B* 16 inpuritate Φ 17 in *s. l. II* 18 lammina *HRD* est des. *g* ita] *add. et K (exp.) Φ pr. in s. l. m2K* hiezechiele *H* ezechiel *KII* ezechihel *DΦ* 19 conculcatur *K*

diximus —, ut pontifex dei creaturarum omnium typum portans in uestibus suis indicaret cuncta indigere misericordia dei et consacrificaret ei uniuersa conditio, ut non pro liberis ac parentibus et propinquis, sed pro cuncta creatura et uoce
5 et habitu precaretur.

19. Tetigimus expositionem Hebraicam et infinitam sensuum siluam alteri tempori reseruantes quaedam futurae domus strauimus fundamenta. de feminalibus lineis hoc solent dicere: ratio seminum et generationis ad carnem pertinens terrae per
10 eam deputatur — unde ad Adam loquitur deus: terra es et in terram ibis — causasque huius rei, quomodo de paruulo semine et foedissimis initiis tanta uel hominum uel diuersarum rerum pulchritudo nascatur, esse obuolutas et humanis oculis non patere. legimus in Leuitico iuxta praeceptum dei Moysen
15 lauisse Aaron et filios eius: iam tunc purgationem mundi et rerum omnium sanctitatem baptismi sacramenta signabant. non accipiunt uestes nisi lotis prius sordibus nec ornantur ad sacra nisi in Christo noui homines renascantur; unum enim nouum in nouis utribus mittitur. quod autem Moyses lauat, legis
20 indicium est: habent Moysen et prophetas, ipsos audiant, et ab Adam usque ad Moysen omnes pecca-

10 *Gen. 3, 19 14 cf. Leu. 8, 6 18 cf. Matth. 9, 17 etc.
20 *Luc. 16, 29 21 cf. Rom. 5, 12—14

1 creaturae *B* 2 indicare *B* indederet *K* in die Φ misericordia *K* 3 consacr.] cum sacrificaret *KHD* ei] *add.* expiaretur *HD, Bs. l. m. 2* uniuersalis *HD* non] *add.* tantum *B* 4 ac] et Φ prop. et par. *II* pr. et] ac Φ 5 deprecaretur *II* 6 hebraicam *IIa. c. m. 2* Φ infinita *K* 7 temporis *B* domos *IIBa. c.* domui Φ strauimus *B* 9 seminum Φ pertinent *Kp. c.* pertinet *HR* Φ pertinentis *B* 10 unde] *add.* et *II s. l. D* ad *om.* Φ 11 terram] terra Φ 12 et] et de *K* tanta *om.* Φ diuersa *KHR* 14 leuiticum *K* domini *K* moisen *B* mosen *HR* 15 aron *Kp. c.* 16 omnium rer. *II* significabant *HR* 17 ornatur Φ 18 nouo homine *HR* renascamur Φ 19 nouos utres *HR* nouis] nobis *D* Φ moyses *HR* moysen *K* 20 iudic(t *B*) ium Φ *B* mosen *II* moyses Φ 21 ab *om.* Φ mosen *HR* pecc.] *add.* ergo *m. 2B*

3 uerunt. praeceptis dei lauandi sumus et, cum parati ad indumentum Christi tunicas pellicias deposuerimus, tunc induemur ueste linea nihil in se mortis habente, sed tota candida, ut de baptismo consurgentes cingamus lumbos in ueritate et tota pristinorum peccatorum turpitude celetur. unde et Dauid: 5 beati, quorū remissae sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata.

20. Post feminalia et lineam tunicam induimur hyacinthino uestimento et incipimus de terrenis ad alta conscendere. haec ipsa hyacinthina tunica — a Septuaginta ὑποδύτης, id est subu- 10 cula, nominatur — est proprie pontificis, significans rationem sublimium non patere omnibus, sed maioribus atque perfectis. hanc habuerunt prophetae, hanc Moyses et Aaron et omnes, quibus dicitur: in montem excelsum ascende, qui 2 euangelizas Sion. nec sufficit nobis priorum ablutio peccatorum, baptismi gratia, doctrina secretior, nisi habuerimus et opera. unde iungitur et ephod, id est supermerale, quod rationali copulatur, ut non sit laxum nec dissolutum, sed haereant sibi inuicem et auxilio sint. et ratio enim operibus et opera ratione indigent, ut, quod mente concipimus, opere 20

2 cf. Gen. 3, 21 4 cf. Eph. 6, 14 6 Ps. 31, 1 14 *Esai. 40, 9

1 ad ex dum *B*, om. *H* 2 tunica speluncias *R* pelliceas ζ induimur *HR* Φ 3 uestem lineam *K* sese ζ habentem *KII* 4 ut] et *HR* Φ 8 linea tunica *D* hyacinth. *K* iacinth. Φ iacynth. *D* iacinct. *IIB* hiacinthinum *H* hiachinctinum *R* 9 alta (alt in ras.) *K* 10 hiacinth. *HR* hyacinth. *K* iacinth. *D* Φ iacinct. *IIB* ΥΠΟΔΥΤΟΣ Π ΥΠΟΔΥΤΟΣ *D* ΥΦΤΟΔΥΤΗΘC *K* VITOAVTΩN *B* subuelucula (elu eras.) *K* 11 est scripsi et *codd.* propriae *KR* Φ ponti *Ha.c.m.2R*; *add.* est *IIDB* significat *K* significatque *IIDB* 13 proph.— Aaron] moyses et aaron et prophetae *D* moyses *HR* alt. et om. *D* 14 ascende] *add.* tu *D.Bs.l.m.2* 15 nob. suff. ζ prior *Ka.c.m.2* abolitio *B* 16 nisi ex si non *m.2K* 17 unde om. Φ et om. *B* ephod Φ ephod *KII* ephoth *B* ephoc *Ha.c.m.2* superhum. *RIIDB* 18 rationale *D* rationabili *Ka.c.* con(m *ID*)putatur *IID* coaptatur *B* ut] et Φ fluxum *B* neque ζ 19 alt. et eras. *KB*, om. *D* rat. enim] rationem *HR* rat. etenim *D* enim s. l. *m.2B* 20 concepi- mus *K* percipimus *D*

perpetremus. duoque lapides in superumerali uel Christum
 significant et ecclesiam duodecim apostolorum, qui ad prae-
 dicationem missi sunt, nomina continentes uel litteram et
 spiritum, in quibus tenentur legis uniuersa mysteria: in dextris
 5 spiritus, in laeuis littera est; per litteras ad uerba descendimus,
 per uerba uenimus ad sensum. quam pulcher ordo et ex ipso 3
 habitu sacramenta demonstrans! in umeris opera sunt, in pec-
 tore ratio; unde et pectusculum comedunt sacerdotes. hoc
 autem rationale duplex, apertum et absconditum, simplex et
 10 mysticum, duodecim in se lapides habens et quattuor ordines.
 quas quattuor puto esse uirtutes: prudentiam, fortitudinem.
 iustitiam, temperantiam, quae sibi haerent inuicem et, dum
 mutuo miscentur, duodenarium numerum efficiunt, uel quattuor
 euangelia, quae in Apocalypsi describuntur plena oculis et
 15 domini luce radiantia mundum inluminant, in uno quattuor
 et in quattuor singula; unde et $\delta\eta\lambda\omega\sigma\iota\varsigma$ et $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\epsilon\iota\alpha$, id est doctrina
 et ueritas. in pectore sacerdotis est. cum enim indutus quis fuerit 4
 ueste multiplici, consequens est ueritatem, quam corde retinet,
 sermone proferrè. et ob id in rationali ueritas est, id est scientia,
 20 ut nouerit, quae docenda sint, et manifestatio atque doctrina,

8 cf. Leu. 7, 31—34 14 cf. Apoc. 4, 6 16 cf. Ex. 28, 26

1 duo quoque *B* superh. (-le *B*) *IIDB* uel *om.* *B* 2 et *s. l.*
m2K ecclesia *HR*; *add.* in quibus *B* quia *H* 3 continentur
Bp.c. littera *K* 4 spiritu *K* continentur *S* dextra *IID* dex-
 tera *B* 5 lae(c *II*)ua *IIDB* littera] litteris Φ descendimus *K\Phi*
 6 uerbum *K\Phi B* ordo] odor Φ et *s. l.* *K* 7 hum. *IIDB* sunt]
add. et (*eras*) *K* 8 comdunt (= comendunt) *B* cocomident (*pr. co*
eras.) *K* 9 rationale Φ duplex est *KIIDB* 10 misticos *K*
 11 quos *KIID, Bp.c.* 12 iust. et *S* hererent *D* 13 dodenarium *IIR*
eff. num. *S* 14 quae] *add.* et (*exp.*) *K* apocalypsin *D* et] et
 deum laudantia et *B* 15 luce rad.] lucernae ardentes *Ka.c.m2* 16 in]
 in uno Φ singulae *H* *alt.* et *om.* *S* $\Delta\text{H}\Lambda\text{WICIC}$ *D* $\Delta\text{H}\Lambda\text{OCIC}$ *II*
 $\Delta\text{E}\Lambda\text{WCIE}$ *B* $\text{W}\text{H}\Lambda\text{WCIEC}$ *K* *tert.* et *om.* *K* $\acute{\alpha}\lambda\eta\theta\epsilon$. *plus minus*
corrupt. in codd. 18 quamquam *R* 19 prof. serm. *B* id] *add.* et
 (*exp.*) *K* rationale Φ rationali et (*eras.*) *K* ueritatis Φ 20 di-
 cenda *Da.c.m2* sunt *K*

ut possit instruere alios, quod mente concepit. ubi sunt, qui innocentiam sacerdotis dicunt posse sufficere? uetus lex nouae congruit: id ipsum Moyses, quod apostolus. ille sacerdotis scientiam ornat in uestibus, iste Timotheum et Titum instruit disciplinis. sed et ipse uestimentorum ordo praecipuus. legamus Leuiticum: non prius rationale et sic superumerale, sed ante superumerale et deinceps rationale. a mandatis, inquit, tuis intellexi: prius facimus, sic docemus, ne doctrinae auctoritas cassis operibus destruat. hoc est, quod in propheta legimus: seminate uobis in iustitia et metite fructum uitae; inluminare uobis lumen scientiae. primum seminate in iustitia et fructus uitae aeternae metite, et postea uobis scientiam uindicate. nec statim absoluta perfectio est, si quis superumerale et rationale habeat, nisi haec ipsa inter se forti conpage solidentur et sibi inuicem nexa sint, ut et opera rationi et ratio operibus haereat et his praecedentibus doctrina sequatur et ueritas.

21. Quattuor elementa, de quibus supra diximus, et duos lapides uel onychinos uel zmaragdinos et gemmas duodecim, quae ponuntur in rationali, si esset tempus, [ut] discuterem singulorumque naturas et causas tibi exponerem et, quid unus-

6 cf. Leu. 8, 7—8 7 Ps. 118, 104 10 *Os. 10, 12

1 aliud Φ quos *Ka.c.* que *B alt.* quod Φ 2 nocentiam *D* dic. sac. *H* sacerdoti ζ * 3 moyses *HR* 4 thimoth. *H* timot. *B* 5 legimus Φ 6 primus *K* prius a *B* superhum. *IIDB* 7 superhum. *IIDB* deinceps] sic *D* inq. tuis *K\Phi* tuis inq. *cet.* 8 faciamus et *IIDB* doceamus *IIDB* nec *K\Phi* 9 auctoris Φ cassis *H* 11 lucem *K* 12 fructum *IIDB alt. et om. IID* 13 scientiae Φ 14 superhum. *RIIDB* umerale Φ et *om. K* 15 conpagi Φ conpagine *IIDB* conexa *K\Phi, Dp.c.m²* 16 operationi et rationi *IID* operationi *H* operatio rationi ζ et ratio *om. IID* his et Φ 18 et supra *K* 19 onychynos Φ onichinos *IID(h m2)* *B* unichinos *K alt. uel om. \Phi* zmaragd. *H* maracd. *B* smaragd. *KII* 20 ut *seclusi* 21 singularumque *K* que *eras. B* quae *HR, om. \zeta* quod Φ

quisque ualeat, et, quomodo uirtutibus singulis conparetur — et
 sanctus papa Epiphanius egregium super hoc uolumen edidit,
 quod si legere uolueris, plenissimam scientiam consequeris —:
 ego iam mensuram epistulae excedere me intellego et exci-
 5 pientis ceras uideo esse completas; unde ad reliqua transeo,
 ut tandem finiatur oratio. lamina aurea rutilat in fronte; 2
 nihil enim nobis prode est omnium rerum eruditio, nisi dei
 scientia coronemur. lineis induimur, ornatur hyacinthinis,
 sacro balteo cingimur, dantur nobis opera, rationale in pec-
 10 tore ponitur: accipimus ueritatem, profert sermo doctrinam;
 imperfecta sunt uniuersa, nisi tam decoro currui dignus quae-
 ratur auriga et super creaturas creator insistens regat ipse,
 quae condidit. quod olim in lamina monstrabatur, nunc in 3
 signo ostenditur crucis. auro legis sanguis euangelii pretio-
 15 sior est. tunc signum iuxta Ezechiel gementibus figebatur in
 fronte, nunc portantes crucem dicimus: signatum est su-
 per nos lumen uultus tui, domine. bis in Exodo legi-
 mus praecipiente domino et Moyse iussa faciente octo uestium

2 cf. Epiphanii opera ed. G. Dindorf IV 1, p. 141 sqq. 15 cf.
 Ezech. 9, 4 16 Ps. 4, 7 17 cf. Ex. c. 28 et 39

1 comparentur B; add. longi temporis erit alioquin (-qui HR) KHRΦ,
 add. plenius quaesita demonstrare (demonstrare ex demorare m2D demon-
 strarem s) sufficiat (-iet II) quod IIDs, add. longi temporis erit plenius
 quaesita demonstrare (haec del. m2, pro quibus in mg. scr. plenius de-
 monstrarem m2) sed sufficit (ex -tiet) quod B alt. et s. l. m2K, om. B
 2 papas HR epyph. D epif. ΠΦ ephiph. HR ephyf. K 4 exci-
 pientes K 6 lammina HRD rutilat K rutilant R 7 uobis Φ
 prode est K, Ba.r. prodest cet. 8 coronetur Ka.c.m2 induimur et B
 ornemur II; add. fulgoribus s. l. m2B hyacinc(e exp.K)th(t K). KR
 iaci(y D)nth. DΦ iacinct. IIB 9 sacro s baldio Φ datur Ka.c.m2
 opere Φ; add. in superhumerali (ex -le m2) B 11 tam decoro ex
 tandem choro m2K dignis s. l. m2K quaerat II 12 creator]
 creatoris H 13 lammina HRD nunc om. B 14 auri Φ 15 he-
 zechiel Φ hiezechihel H hiczechiel (sic) R hezechielem II ezechielis uo-
 cem D, B (s uocem add. m2) 16 frontes B dicemus Ha.r.I)
 17 exhodo HRΦ 18 mose HR gen. uestimentorum Φ

genera pontificis. in Leuitico de septem tantum scriptum est et refertur, quomodo Moyses fratrem suum Aaron illis induerit: de solis feminalibus nihil dicitur hac, ut arbitror, causa, quod ad genitalia nostra et uerecunda lex non mittit manum, sed ipsi secretiora nostra et confusione digna tegere et uelare debemus et conscientiam puritatis et seminum deo iudici 5
 4 reseruare. de ceteris uirtutibus, uerbi gratia sapientia, fortitudine, iustitia, humilitate, mansuetudine, liberalitate, possunt et alii iudicare: pudicitiam sola nouit conscientia et humani oculi huius rei certi iudices esse non possunt absque his, qui passim in morem brutorum animalium libidini expositi sunt. unde et apostolus: de uirginibus, inquit, praeceptum domini non habeo, quasi Moyses loquatur: 'feminalibus ego non uestio nec inpono alicui necessitatem; qui uult sacerdos esse, 5 ipse se uestiat'. o quantae uirgines et quantorum sperata pudicitia in die iudicii dehonestabitur, quantorum infamata pudicitia a deo iudice coronabitur! igitur ipsi adsumamus feminalia, ipsi nostra uerecunda operiamus, non quaeramus alienos oculos. ita tegantur genitalia, ut nullorum oculis pateant, ne, quando intramus sancta sanctorum, si qua apparuerit turpitude, 20 morte moriamur.

22. Iam sermo finitur et ad superiora retrahor. tanta debet esse scientia et eruditio pontificis dei, ut et egressus eius et

1 cf. Leu. 8, 7—9 12 I Cor. 7, 25 .

2 quomodo *ex modo* K moses HR 3 hac (h *in ras.*) K ac B haec Φ 4 et *s. l.* B et ad HRΦ uerenda ⸑ 5 ipse Φ ipsa Ba.c.m.2 digna] dignantur (ntur *eras.*) B 6 conscientia B et] ac D, om. ⸑ feminum Φ dei iudicio B 7 sapientiam fortitudinem K 8 iustitiam K: *add.* temperantia ⸑ humilitatem mansuetudinem liberalitatem K et *s. l.* m.2B 9 pudicitia K solam ⸑ conscientiam K 10 certi *s. l.* K 11 in *eras.* II more II sunt exp. ⸑ expositę (-e D) Har.D 12 et om. Φ 13 moyses HR 15 se om. RDB quantae] quanta R 16 iudicii diem Φ quantarum Φ 17 a *s. l.* K ipsi ig. ⸑ asum. H assum. R 18 ipsa Φ uerenda Φ operamus Φ 19 *alt.* oculi Φ 20 intrauerimus B; *add.* in HRΠDB 22 trahor III 23 dei (*s. l.* m.2) pont. K *alt.* et KR. om. cet. gressus R eius] *add.* atque regressus incessus B

motus et uniuersa uocalia sint. ueritatem mente concipiat et
 toto eam habitu resonet et ornatu, ut, quidquid agit, quidquid
 loquitur, sit doctrina populorum. absque tintinabulis enim et
 diuersis coloribus et gemmis floribusque uirtutum nec sancta
 5 ingredi potest nec nomen antistitis possidere. haec ad unam 2
 lucubrationem, cum iam funis solueretur e litore et nautae
 crebrius inclamarent, propero sermone dictaui, quae memoria
 tenere poteram et quae diurna in rationali pectoris mei lectione
 conuesseram, satis intellegens magis me loquendi impetu
 10 quam iudicio scribentis fluere et more torrentis turbidum pro-
 ferre sermonem. fertur in indice Septimi Tertulliani liber de 3
 Aaron uestibus, qui interim usque ad hanc diem a me non
 est repertus. si a uobis propter celebritatem urbis fuerit in-
 uentus, quaeso, ne meam stillam illius flumini comparetis.
 15 non enim magnorum uirorum ingeniis, sed meis sum uiribus
 aestimandus.

1 uniuersa eius *B* ueritate *KΦ* 2 totam (*ut uidetur*) *Kp.c.m.2*
 ambitu *B* ut] et *Φ* agitur (*ur exp.*) *B* 3 tintin. *KHΦ* tintinn.
cet. 4 diuersi *Φ* et *exp. B* pluribusque (*que s. l. B*) *IIDB*
 sancta] sanctam (*s. l. m.2*) ecclesiam *K* 5 antistitis *in ras. m.2B* ante-
 stitis *Ka.c.m.2HRΦ* 6 e] a *DB* 7 quem (*m exp.*) *B* memoriae
 (-e *B*) *IID, Ba.c.m.2* 8 retinere *K* rationabili *Φ* mei] me *H*
 lectionem *HR* lectioni *IID* 9 concesseram *IID* loquentis *Bp.c.m.2*
 11 Septimii *ς* tertulliani *DΦ* 12 aaro (*n s. l. m.2*) *II* interito *Φ*
 usque (*ex que*) ad hanc usque (*eras.*) *K* 13 uerbis *ex urbis m.2K*
 14 nem *HR* flumini (*s s. l.*) *K* fulmini *Φ* 16 extimandus *B; add.*
 explicit ad fabiolam *KDΦ* explicit ad fabiolam de cibus et uestibus
 sacerdotalibus *HR* explicit epistola ad fabiolam de ueste sacerdotali *II*

LXV.

AD PRINCIPIAM VIRGINEM EXPLANATIO PSALMI XLIV.

1. Scio me, Principia, in Christo filia, a plerisque reprehendi, quod interdum scribam ad mulieres et fragiliorem sexum maribus praeferam. et idcirco debeo primum obtrectatoribus meis 5 respondere et sic uenire ad disputatiunculam, quam rogasti. si uiri de scripturis quaerent, mulieribus non loquerer. si Barach ire uoluisset ad proelium, Debbora de uictis hostibus 2 non triumphasset. Hieremias carcere cluditur et, quia periturus Israhel uirum non receperat prophetantem, Holda eis 10 mulier suscitatur. sacerdotes et pharisaei crucifigunt filium dei et Maria Magdalene plorat ad crucem, unguenta parat, quaerit in tumulto, hortulanum interrogat, dominum recognoscit, pergit ad apostolos, repertum nuntiat. illi dubitant, ista confidit, uere πορφυρας, uere turris candoris et Libani, quae prospicit 15

8 cf. Iudd. c. 4 et 5 9 cf. Hier. 36, 26 10 cf. IV Reg. 22, 14
11 cf. Matth. c. 27 etc. 12 cf. Matth. 27, 56 etc. cf. Marc. 16, 1
13 cf. Matth. 28, 1 etc. cf. Ioh. 20, 15. 16. 18. 24—29 15 cf. Cant. 7, 4

L = Coloniensis 35 s. IX.

W = Parisinus lat. 1868 s. IX.

X = Parisinus lat. 9532 s. IX.

d = Casanatensis 641 (olim B. IV. 18) s. IX (continet p. 625, 5 hic—9 natus est; p. 624, 9 narrant—14 legitur).

M = Coloniensis 60 s. IX—X.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

2 ad principiam uirginem *LB* ad principiam uirginem explanatio XLIII (XLIII X) psalmi (salmi ex salmo X) *WXM* eiusdem *d*; Hieronymi nomen exhibent tituli in *LB, d* (eiusdem) 5 obtractat. *Wa.c.m2M* 6 ad] a X 7 uiri] uere *L* 8 barac X ad proel. uol. *g* praelium *LB* 9 hyerim. *W* ierem. *B* clauditur *Wp.c.m2B* 10 reciperat *L, Wa.c.m2* -eret *B* olda eis *W* chaldeis *L* heldois ex hedois *B* 11 phar.] iudei *B* crucifixerunt *M* 12 magdalene *W* -na *Bp.c.m2* unguenta *L* parat *om. W* 13 hortul. *L, Mp.c.* hortol. *cet.* pergit ad *om. B* 14 apostolis *B* 15 *pr.* uere *om. W* HYPTITIC (in *mg. m2* ardens) X HYPTITIC (in *mg. m2* pirgitis) *M* HYPTIC *W* PINTYIC *B* πορφυρας *g, om. L*

faciem Damasci, sanguinem uidelicet saluatoris ad sacci pae-
 nitentiam prouocantem. defecerant Sarrae muliebria et ideo 3
 Abraham ei subicitur et dicitur ad eum: omnia, quae dicit
 tibi Sarra, audi uocem eius. illi defecerant muliebria,
 5 tu numquam habuisti: sexus deoratur a uirgine, Christum
 portat in corpore, iam possidet, quod futura est. Rebecca
 pergit ad interrogandum deum et eius responsione condigna
 audit oraculum: duae gentes in utero tuo, et duo
 populi de uentre tuo diuidentur. illa duos generat
 10 dissidentes, tu unum cotidie concipis, parturis, generas, unione
 fecundum, maiestate multiplicem, trinitate concordem. Maria, 4
 soror Moysi, uictorias domini canit, (Rachel moriens parit)
 et Bethleem nostram atque Ephratam stirpe nominis sui signat
 in posteros. filiae Salphaad hereditatem inter fratres merentur
 15 accipere. Ruth et Hester et Iudith tantae gloriae sunt, ut sacris
 uoluminibus nomina indiderint. Anna prophetissa generat filium
 leuitam, prophetam, iudicem, sacro crine uenerabilem, et offert
 eum in tabernaculo dei. Thecuitis mulier regem Dauid inter-
 rogatione concludit, aenigmate docet, exemplo dei mitigat.
 20 legimus et aliam sapientem feminam, quae, cum obsideretur 5
 ciuitas et propter unum perduellem dux exercitus Ioab muros

3 *Gen. 21, 12 5 cf. I Cor. 6, 20 sec. Vulg. 8 *Gen. 25, 23
 11 cf. Ex. 15, 20 12 cf. Gen. 35, 19. Matth. 2, 18 14 cf. Num. 27,
 1—6 16 cf. I Reg. c. 1 et 2 18 cf. II Reg. 14, 1—20 20 cf. II
 Reg. 20, 16—22

2 sarrae (-e B) Xp.r.B 3 ei a(ha B)braham LB 4 sara Xp.r.B
 tu numq. hab. muliebria Ba.c. muliebria tu numq. hab. muliebria L
 5 Christum] dum W 6 corpore ex pectore M 7 dominum M eius]
 sua s 8 oracula B 9 duo L 10 cott. Xp.c.m2LM quot. s uni-
 onem X 11 fecundum in ras. m2B secundum LX maiestatem LXB
 multiplici Ba.c. trinitatem X concorde B 12 Rachel—parit
 addidi, om. codd. 13 et] add. Rachel s bethlehem B ephratam
 Wa.c. ephratam B ephratham s 14 salphaad L salphaath B 15 hester
 Wp.c. esther s 16 indiderent L -rit W profetissa X prophetes W
 17 leuitem Ba.c.m2 crine] nomine B 18 tabernaculum W tecui-
 tis W thecuites L,B (h m2) tecuites M 19 dei del. m2B 21 perd.]
 perdere uellet L; add. in sapientia sua X murus L,XMa.c. murum B

ariete quateret, locuta est ad populum in sapientia sua et tantae multitudinis periculum muliebri auctoritate sedauit. quid loquar de regina Saba, quae uenit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis et testimonio domini condemnatura est omnes uiros Israhel? Helisabet uterò prophetat et uoce. Anna, filia Fanuelis, in templo templum efficitur dei et cotidiano ieiunio caelestem inuenit panem. sequuntur mulieres saluatorem et ministrant ei de substantia sua. ille, qui de quinque panibus quinque milia hominum exceptis mulieribus et paruulis aluit, escas sanctarum mulierum non recusat accipere. 10 cum Samaritana loquitur ad puteum et saturatus conuersione credentis cibos, qui coempti fuerant, negligit. Apollo, uirum apostolicum et in lege doctissimum, Aquila et Priscilla erudiunt et instruunt eum de uia domini. si doceri a femina non fuit turpe apostolo, mihi quare turpe sit post uiros docere 15 et feminas?

2. Haec et istius modi, *σεμνοτέρα* filia, perstrinxi breuiter, ut nec te paeniteret sexus tui nec uiros suum nomen erigeret, in quorum condemnationem feminarum in scripturis sanctis uita laudatur. gaudeo et ueluti quodam tripudio effertur ani- 20 mus meus, cum in Babylone inueniuntur Danihel, Ananias, Azarias, Misahel. o quam multi sunt senes et iudices Israhel,

3 cf. III Reg. 10, 1—13 5 cf. Luc. 1, 41—45 cf. Luc. 2, 36—38
7 cf. Matth. 27, 55 etc. 8 cf. Matth. 14, 14—21 etc. 11 cf. Ioh. 4, 7—34 12 cf. Act. 18, 24—26 21 cf. Dan. 1, 6

2 tantae] ante *L* auctoritatis *L* euadit *L* 3 quae] qui *W*
4 salomonis *L* solomonis *X* et *s. l.* *B* 5 Isr.] Ierusalem *ç* helisabeth *WM* elisabeth *L*; *add.* in *W* proph.] prophete] id *ex* prophete] *m2W*
6 phanuelis *W* dei eff. *B* cott. *Xp.c.m2M* quot. *ç*
7 sequuntur *X* sequentur *L* secuntur *çet.* 8 subst. sua] facultatibus suis *B*
12 empti *M* fuerint *X* appollo *W* 14 docere *L, Xa.c.m2*
15 apostolo—sit *in mg. m2* (*in t. sit eras.*) *B* sit] *add* si (*exp. m2*) *W*
17 et *om. M* CEMNOTAT *X* EMNUTAIN *M* monita *W, om. LB*
filia *om. W* 18 *pr.* nec] ne *B* sexui tuo *W* nom. suum *ç*
erigere *W* 21 in *om. M* inuenitur *ç* daniel *LM* daniel *çet.*
annanias *L* 22 misael *B* o quam] et *W*

quos rex Babylonius frigit in sartagine sua, quam multae Susanna, quod interpretatur 'lilium', quae candore pudicitiae sponso sarta componunt et coronam spineam mutant in gloriam triumphantis! habes ibi in studio scripturarum et in sanctimonia 2
 5 mentis et corporis (magistras) Marcellam et Asellam: quarum altera te per prata uirentia et uarios diuinorum uoluminum flores ducat ad eum, qui dicit in Cantico: ego flos campi et lilium conuallium, altera, ipsa flos domini, tecum mereatur audire: ut lilium in medio spinarum, sic
 10 proxima mea in medio filiarum. et quia de floribus et liliis loqui coepimus semperque uirginitas floribus comparatur, oportunum mihi uidetur, ut ad florem Christi scribens de multis floribus disputem.

3. Quadragesimum quartum psalmum legens in titulo repperi:
 15 in finem pro his, qui commutabuntur, filiorum Core (in) intelligentiam, canticum pro dilecto. in Hebraico scriptum est: 'lamanasse al sosanim labne core meschil sir ididoth', quod nos Latine uertimus: uictori pro liliis filiorum Core, eruditionis canticum amantissimi.
 20 Symmachus more suo manifestius 'triumphum' pro 'floribus' interpretatus est. igitur 'sosanim' uel 'pro his, qui commutandi sunt' uel in 'lilia' transfertur et 'flores' et 'meschil' quoque et

1 cf. Hier. 29, 22 2 cf. Dan. 13, 2 3 cf. Matth. 27, 29 etc.
 7 Cant. 2, 1 9 *Cant. 2, 2 15 *Ps. 44, 1

1 babilonis B frigit Wp.c.m2B sua om. W 2 candorem B
 3 gloria Mp.r. 4 triumfantes L tibi M, om. LB et in sanct.]
 diuinarum W 5 magistras addidi, om. codd. ascellam Ma.r., om. W
 6 te om. M per om. W uarius WXa.c. diu. uol.] diuersarum
 (sic) odorum W 7 ducat] add. te s. l. M 9 meretur W 14 reperi B
 15 mutabuntur L chore LM 16 <in>intelligentiam Engelbrecht
 graecum textum secutus intelligentiū X intelli(e M)gen(n om. Bm2)tia cet.
 intelligentiae S intellig.—dil. in mg. m2B delicto Bm2 ebraico
 WXM 17 lammassece B al] ai B sosanim LM lamne LM
 meschi W mechil L mchil B 18 sir] add. pro B in latinum S
 uicturi L uiciri W 19 chore L, Xp.c. amantissimum X, Ba.c.m.2
 20 simachus W simmacus B 21 sosan. B sosān. W sosann. L sos-
 san. X susannem M uel] uhel M 22 alt. et om. JB meschil B

'eruditionem' et 'doctissimum' sonat; 'ididia' antiquum Salomonis
 2 est nomen, qui alio sensu 'pacificus' appellatur. quattuor
 autem psalmi, licet in posteriore titulorum parte dissentiant,
 hoc principio praenotantur: quadragesimus quartus, quinquagesimus nonus,
 sexagesimus octauus, septuagesimus nonus, e 5
 quibus duo medii inscribuntur 'Dauid', primus et nouissimus
 'filiorum Core et Asaph'. de cunctis dicere non est huius
 temporis; quem coepimus, explicemus.

4. Recte, qui in saeculorum fine mutandi sunt, de quibus
 apostolus loquitur: omnes dormiemus, sed non omnes 10
 inmutabimur, referuntur ad finem. et hoc ipsum mysterium
 lectorem praeparat ad intellegentiam spiritalem. ubi enim simplex
 et apertus est sensus, quid necesse est audientem intellegentiae
 praemoneri et dici ad eum: qui habet aures audiendi.
 2 audiat? canticum quoque canitur carissimo atque dilecto, 15
 quia propter illum ueniet sanctis promissa mutatio. quae quidem
 et in hac uita intellegi potest, quando exuimur ueteri
 homine et induimur nouo, qui renouatur in cognitionem secundum
 imaginem creatoris, et gloriam domini contemplantes in
 eandem imaginem transformamur quasi a gloria in gloriam. 20
 3 nec est tempus ullum, quo non mutetur sanctus praeteritorum
 obliuiscens et in futurum se extendens, cum interior noster
 homo renouetur de die in diem et inmutabilis deus, qui lo-

4 cf. Ps. 44, 1. 59, 1 5 cf. Ps. 68, 1. 79, 1 10 *I Cor. 15, 51
 14 Matth. 13, 9 17 cf. Eph. 4, 22—24. Col. 3, 9—10 22 cf. Rom.
 7, 22. Eph. 3, 16

1 erudicione *W* sonat] *add.* sir canticum *ς* idida *B* anti-
 cum *L* (canticum *m2*) *Xa.c.m2* solomonis *Xa.c.m2* 2 quia *ς*
 sensu *in ras.* 7—8 *lit.* *m2B* 3 posteriori *B* 5 e] et (*t exp.*) *M*,
om. X 6 scribuntur *WB* 7 chore *MB* 9 qui in *ex* quin *W*
 saec. in *B* finem *L* de *ex e m2B* 10 om̄s inmutabitur *X*
 11 mistyrium *L* ministerium *W* 12 spiritalem—intell. *in mg.* *m2B*
 14 praemoneri *in ras.* *m2B* praemonere *L* praemoueri *W* dici *ex*
 duci *B* 16 mutuatio *W* 17 exuemur *L* 18 cognitione *ς*; *add.* dei
s. l. *m2B* 19 contemplantis *Xp.c.m2M, Ba.c.m2* 20 transformatur *X*
 21 ullum *ex* illud *m2B* quo *ex* quod *m2B* qua *L* mutuetur *L*
 sanctus] *sps* (= spiritus) *M* praet.] *add.* et (*exp.*) *W* 23 deus *om. B*

quitur per prophetam: ego deus et non mutor, propter nos mutauerit faciem suam, formam serui acceperit et de Iudaea transmigrans ad Philistiim, qui interpretantur 'poculo corruentes' — inebriati enim fuerant aureo calice Babylo-
 5 nis —, primum derisus sit propter stultitiam crucis, deinde susceptus propter gloriam triumphorum. carissimus autem ille 4
 est, de quo et Esaias canit: cantabo canticum dilecto dilecti uineae meae et euangelium: hic est filius meus dilectus, in quo mihi conplacui, hunc audite, cui
 10 non unus propheta, sed omnis chorus filiorum Core nunc laudes canit. qui sint autem filii Core, id est caluariae, in quadragesimo primo psalmo competentius disputatur. et ut 5
 sciamus textum cantici titulo conuenire, mutationem de alio ad aliud discit et filia, cui praecipitur, ut antiqui parentis
 15 oblita regis se amplexibus paret. uictorem autem eum esse, qui dicit: confidite, ego uici mundum et ad quem ista adulescentis oratio est: a te uictoria et sapientia et gloria et ego tuus seruus, profecto nouit, qui domino uincente superauit et est particeps triumphorum eius et qui inmarci-
 20 scibilem gloriae coronam de candore bonorum operum et de uarietate uirtutum texuit saluatori.

5. Eructauit cor meum uerbum bonum. pro quo

1 *Mal. 3, 6 2 cf. Phil. 2, 7 4 cf. Hier. 51, 7 5 cf. I Cor. 1, 18 7 *Esai. 5, 1 8 *Matth. 17, 5 11 cf. Ps. 41, 1 14 cf. Ps. 44. 11 16 Ioh. 16, 33 17 Esdras Graecus (I) 4, 59 20 cf. I Petr. 5, 4 22 Ps. 44, 2

1 dominus *L* 2 formamque *g* accipiens *B* 3 philistim *XB*
 philisthim *L* interpretatur *W, Ba.c.m2* 4 corruentis *W*; *add.* et
 (*exp.*) *W* 6 suscepimus *B* carissimum *W* 7 et *om. g* isaias *LM*
 dilecto dilecti *scripsi* dilecto *B* dilecti *L* dilectae *WXM* 9 mihi] *add.*
 bene *L* conplacuit *Lar.B* 10 omnes *W* Core] chore *LM* cores *B*
 11 chore *L* 14 aliut *X* alium *B* discit *L* dicit *WXM* docet (*ocet*
in ras. m2) *B* et] ut *g* ut] aut *W* par. aut *W* 15 obliui-
 scatur *g* regis *B* se] sed *B* paretur *W* eum *om. L*
 17 uictoriae *M* 18 noui *B* qui] quia *Xp.c.* quid *W* qui in *L, Ba.c.m2*
 19 superatur *L* quia *Xp.c.* inmarcesc. *Mp.c.* inmarcess. *B*
 21 exuit *W* 22 eructauit *MB*

interpretatus est Symmachus: commotum est cor meum
 uerbo bono indicans ad alterius sermonem cor dicentis motum
 et spiritu sancto futura Christi sacramenta pandente
 etiam hunc in eloquium prorupisse, ut, quemadmodum ceteri
 de aduentu eius locuti sunt, et iste loqueretur. ructus autem
 proprie dicitur digestio cibi et concoctarum escarum in uen-
 tum efflatio. quomodo ergo iuxta qualitatem ciborum de sto-
 macho ructus erumpit et uel boni uel mali odoris flatus in-
 dicium est, ita interioris hominis cogitationes uerba proferunt
 et ex abundantia cordis os loquitur. iustus comedens
 replet animam suam, cumque sacris doctrinis fuerit satiatus,
 de bono cordis thesauro profert ea, quae bona sunt, et cum
 apostolo loquitur: an experimentum quaeritis eius, qui
 in me loquitur Christus? quidam ex persona patris dic-
 tum intellegi uolunt, quod ex imis uitalibus et cordis arcanis
 uerbum suum, quod in se erat semper, protulerit iuxta alte-
 rius psalmi uaticinium: ex utero ante luciferum genui
 te, et quomodo uterus non significat uterum — neque enim
 deus diuiditur in membra —, sed eandem substantiam patris
 filiique demonstrat, sic cor et uerbum, quod profertur ex corde,
 patrem ostendere et filium. et quod sequitur: dico ego opera

1 *Ps. 44, 2 9 cf. Rom. 7, 22. Eph. 3, 16 10 Matth. 12, 34.
 Luc. 6, 45 12 cf. Matth. 12, 35. Luc. 6, 45 13 II Cor. 13, 3
 17 Ps. 109, 3 21 Ps. 44, 2

1 simachus W simmacus B commotus W cor] or B 2 ad
 s. l. W motum] esse comm(m B)otum LB 3 et] est X 5 eius
 adu. B 6 degestio WM cybi ex cybo m2X non coctarum Hp.c.m2
 7 efflatio L ergo] enim s 8 et] ut W pr. uel om. s 9 in-
 teriores L hominis om. W cogitationes ex -nis m2X cogitationem
 L, Ba.c.m2 10 et om. B habundantia codd. praet. M comedens B
 11 saturatus L repletus B 12 boni LB proferet W profer B
 eā B 14 quid.—patr.] quid. ex persona xpi quidam ex persona patr. L
 personā W 15 imis] intimis in ras. m2B arcanis ex arcana m2B
 arch. LWX 16 protulit L 18 et] ut s 19 in membra diu. LB
 20 quod om. L 21 ostenderit Bp.c.m2 ostendit M alt. et s. l. m2 B,
 om. L quod ex quot m2X

mea regi, illi coaptant intellegentiae: ipse dixit et facta sunt, ipse mandauit et creata sunt, quod dicente patre operatus sit filius; omnia, quae pater facit, eadem et filium facere similiter et patrem manentem in eo operari cuncta per 5 filium.

6. Dico ego opera mea regi. propheticus chorus Christi ecclesiae sacramenta dicturus, ne carmine uideatur indignus et ob conscientiam peccatorum dicatur ei: ut quid tu enarras iustitias meas et adsumis testamentum meum per os 10 tuum?, opera sua regi, quem laudaturus est, confitetur, ut uel, si bona sunt, ipse suscipiat uel, si mala sunt, mundet; facitque, quod iussus est: dic tu iniquitates tuas, ut iustificeris, et: iustus accusator sui est in principio sermonis. ἰδιώματα autem non solum Hebraicae sed et Latinae 2 15 linguae est pro syntagmatibus et scriptis 'opuscula' dicere. ergo et iste, qui laudes cantaturus est domino, carmen suum et opusculum consecrat ei et pro Musis gentilium ipsum inuocat in principio, quem laudaturus est.

7. Lingua mea calamus scribae uelociter scribentis. pro quo nos interpretati sumus: lingua mea stilus scribae uelocis. extrema pars prologi est; et cum praecedentibus iunge, quod sequitur: eructauit cor meum in laudes dei sermonem bonum et opuscula mea, quibus eum praedicaturus sum, ipsi potissimum consecraui. debeo ergo et 2

1 Ps. 32, 9. 148, 5 2 cf. Ioh. 14, 31 3 cf. Ioh. 14, 12
6 Ps. 44, 2 8 *Ps. 49, 16 12 *Esai. 43, 26 13 *Prou. 18, 17
19 Ps. 44, 2 20 *Ps. 44, 2

1 illi coa(coo B)ptant XB illico (ilico WM) aptant LWM illi aptant S
2 ipse om. M 3 omnia enim LB quaecumque L 4 et om. X
man. in eo patr. X 6 Christi] add. et LB, X in mg. m2 7 nec
Xa.r.M 9 et in mg. W 10 ut] et L, om. W 11 faciatque WXM
12 iussum B iustum W 14 IdiOMA M IOIWMA L IdEOMA X
qAIWMA (s. l. idioma) B idoma W ebraicae (-ce W) WM 15 eni-
gmatis L sintagm. (sintacm. Xp.c.m2) cet. et scriptis—iste om. W
16 caniturus M 19 mea s. l. m2B, om. W 21 pr(a)ecid. W, Xa.c.m2
22 eructauit XM 24 potentissimum L ergo om. W

linguam meam quasi stilum et calamus praeparare, ut per illam in corde auribus audientium scribat spiritus sanctus; meum est enim quasi organum praebere linguam, illius quasi per organum sonare, quae sua sunt. stilus scribit in cera, calamus uel in charta uel in membranis aut in quacumque materia, quae apta est ad scribendum. mea autem lingua in similitudinem scribae uelocis, quem notarium possumus intellegere, quodam signorum compendio breuiatum euangelii stric-
 3 tumque sermonem exarabit in tabulis cordis carnalibus. si enim lex per manum mediatoris digito dei scripta est et, quod
 10 destructum est, glorificatum est, quanto magis euangelium, quod mansurum est, per meam linguam scribetur a spiritu sancto, ut illius laudes, ad quem in Isaia dicitur: uelociter spolia detrahe, cito praedare, uelox in corde credentium sermo describat!

8. Speciosus forma prae filiis hominum. in Hebraico: decore pulchrior es filiis hominum. finito prohoemio hinc narrationis exordium est et fit apostropha ad ipsum amantissimum et dilectum et regem, cui dicentis opera consecrata sunt. quaeritur autem, quomodo pulchrior sit
 20 cunctis filiis hominum, de quo legimus in Isaia: uidimus eum, et non habebat speciem neque decorem, sed erat species eius inhonorata et deficiens a filiis

9 cf. Prou. 3, 3. 7, 3. II Cor. 3, 3 10 cf. Ex. 31, 18 etc. 13 Esai. 8, 1 16 Ps. 44, 3 17 *Ps. 44, 3 21 *Esai. 53, 2—3

1 ut—4 sunt *part. in ras., part. in mg. m2B* ut] et *Bm2* 2 corde] *add. et L, Bm2* 3 enim est *s* quasi *om. L* 5 *pr. uel]* aut *W* *cartha WX* *carta B* *tert. in s. l. m2B, om. L* 6 est] sunt *W* 8 quaedam *W* breuitatum *M* euangelis *W* 9 exarauit *B* 10 dei dig. *W* et quod—glorif. est *in mg. m2B, om. L* 12 scribetur a *in ras. m2B* scribitur a *WM* scriptura *L* 13 ad *om. M* quem *eras. (s. l. cui m2)* *M* quam *W* isaia *La.r. hysaia B* esaia *W* 14 corda *B* 15 describat *L. Xa.c.m2* 16 ebraico *W* 17 pulchrior es *B* pulchrioris *L* 18 prohoemio *XM* prohemio *ex* proemio *W* prooemio *L* proemio (*proe in ras. m2*) *B* apostrafa *L* 19 *alt. et exp. m2X* 20 pulchrior *LB* 21 ysaia *B* esaia *W* 22 decore *W*

hominum; homo in plaga positus et sciens ferre infirmitatem, quia auertit faciem suam. nec statim scriptura dissonare uideatur, quia ibi ignobilitas corporis propter flagella et sputa et alapas et clauos et iniurias patibuli commemoratur, hic pulchritudo uirtutum in sacro et uenerando corpore. non quo diuinitas Christi hominibus comparata formosior sit — haec enim non habet comparationem —, sed absque passionibus crucis uniuersis pulchrior est: uirgo de uirgine, qui non ex uoluntate uiri, sed ex deo natus est. nisi enim habuisset et in uultu quiddam oculisque sidereum, numquam eum statim secuti fuissent apostoli nec, qui ad comprehendendum uenerant, corruissent. denique et in praesenti testimonio, in quo ait: homo in plaga positus et sciens ferre infirmitatem, reddit causas, quare ista perpessus sit: quia auertit faciem suam, id est paululum diuinitate subtracta corpus iniuriae dereliquit. quidam hunc uersiculum superioribus copulant, ut speciosus forma prae filiis hominum non ad Christum, sed ad calamum referatur.

9. Effusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te deus in aeternum. in editione uulgata pro 'benedixit' 'unxit' legimus; sed sciendum, quod error scriptorum septuaginta translatoribus non debeat inputari, qui hoc loco cum Hebraica ueritate concordant. legentes illud: Iesus proficiebat sapientia et aetate et gratia apud deum et homines et in alio loco: admirabantur super uerbis gratiae eius, quae egrediebantur de ore illius, et

9 cf. Ioh. 1, 13 11 cf. Matth. 4, 18—22 etc. cf. Ioh. 18, 6
 13 *Esai. 53, 3 15 *Esai. 53, 3 17 Ps. 44, 3 19 *Ps. 44, 3
 21 cf. Ps. 44, 8 23 *Luc. 2, 52 25 *Luc. 4, 22

1 et s. l. m2B 2 quia] qui B uertit X 5 hinc (n exp.) M
 eiusdem. speciosus forma. hic d pulchritudo WdB 6 quod d 7 form.]
 fortior L firmior W 8 absque] adque X pulchrior dB 9 non
 s. l. W uiri om. B 12 compreh. eum s 13 pr. in] de (exp. m2) B
 15 sit] est L qui auertit Xp.c.m2B de diu. subtracta B 17 cum
 sup. LB 18 xpo M referat L 19 bened.] unx(cxWM)it WXM
 23 ebraica W 24 aet. et sap. s pr. et om. LWM 25 uer-
 bum B 26 illius ex illo m2B

quod in potestate habebat sermonem, intellegere possumus, quo sensu dictum sit: effusa est gratia in labiis
 2 tuis. Noe inuenit gratiam coram deo in diebus suis et Moyses et reliqui prophetarum, sed omnis gratiae multitudo in labiis saluatoris effusa est, quae in breui tempore totum in- 5
 pleuit orbem: tamquam sponsus processit de thalamo suo; a summo caelo egressio eius et occursus illius
 3 usque ad summum eius. nam et sancta Maria, quia conceperat eum, in quo omnis plenitudo diuinitatis habitat corporaliter, plena gratia salutatur et apostolus sciens praedica- 10
 tionem suam non in eloquentia saeculari, sed in uirtute dei omnes mundi superasse doctrinas ait: et sermo meus et praedicatio mea non in persuasibilibus sapientiae uerbis, sed in ostensione spiritus et uirtutis, ut sit fides nostra non in sapientia hominum, sed in 15
 4 uirtute dei. seque ipsum reprehendens, quia dixerat: amplius autem omnibus laboraui, statim intulit: non autem ego, sed gratia dei, quae mecum est, et rursum: quia gratia eius, qui in me est, non fuit uacua. proprie autem in saluatore uerbum effusionis adiungitur, ut 20
 significet gratiae largitatem, secundum illud: effundam de spiritu meo super omnem carnem et: caritas dei
 5 effusa est in cordibus nostris. et nota, ut omnium, quae dicuntur, intellegentiam ad personam eius referas, qui adsumptus ex Maria est, quod propter gratiam labiorum in 25

1 *Luc. 4, 32 2 *Ps. 44, 3 6 *Ps. 18, 6 7 *Ps. 18, 7
 9 cf. Col. 2, 9 10 cf. Luc. 1, 28 12 *I Cor. 2, 4—5 16 *I Cor. 15, 10
 19 *I Cor. 15, 10 21 *Ioel 2, 28 22 *Rom. 5, 5

1 potestatem *L* habebit *X* 2 est *s. l. W* 3 domino *ς* 4 gratia et *W* 6 orbem et ipse *ς* thalamo *WB* 8 quia] que *B* qui *W*
 11 eloquia *B* 12 separasse *W* doctrinis *W* *pr. et om. M*
 13 mea *om. M* persuas.] *add. humanae (-ne B) B s. l. m2 ς* 16 ipsum] eum *W* quia *ex* qui *m2B* 17 intulit *WXa.c.* 20 saluatorem *WXM*
 21 gratia *W* 23 diff(eras.)effusa *W* diffusa *LB* ut] quod *ς* 24 uincuntur *M* eius *om. W* refferas *X* referat *ς* 25 adsumtus *ex*
 adsumitur *m2M* gratia aliorum *W*

aeternum benedictus esse dicatur tale quid et apostolo prae-
dicante: humiliavit se factus oboediens usque ad
mortem, mortem autem crucis. propterea deus
illum exaltauit et dedit ei nomen super omne
5 nomen. sicut enim ibi forma serui passionis iniuria est et 6
exaltatio nominisque donatio ad patrem reditus, ita hic effusio
gratiae et benedictio in sempiternum ad eum referenda est,
qui potest humiliari et crescere.

10. Accingere gladio tuo super femor tuum, po-
10 tentissime, specie tua et pulchritudine tua. in He-
braeo: accingere gladio tuo super femor, fortissime,
gloria tua et decore tuo. istum arbitror locum te optime
intelligere et accinctam Christi gladio militare. ut autem scias
semper uirginitatem gladium habere pudicitiae, per quem
15 truncat opera carnis et superat uoluptates, gentilis quoque
error deas uirgines finxit armatas. accinxit et Petrus lumbos 2
suos et ardentem lucernam habuit in manibus. quod autem
femor significet opera nuptiarum, his breuiter exemplis doce-
beris. Abraham mittens ad uxorem quaerendum filio suo Isaac
20 dicit maiori domus suae: pone manum tuam sub femore
meo et adiurabo te per dominum deum caeli, non

2 *Phil. 2, 8—9 5 cf. Phil. 2, 7 9. 11 *Ps. 44, 4—5 16 cf.
Luc. 12, 35 20 *Gen. 24, 2—3

2 semetipsum *B* 3 propterea] propter quod et (et *om.* *B*) *B*_g 4 exalt.
ill. (ill. in *mg.* *m*2) *B* donauit *LB* illi *W* sup. o. nom.
om. *M* 5 formā *W, Mar.* pass.] *om.* in *t.*, in *mg.* *m*2 in pass. *B*
et *om.* *W* 6 reditur *L* redditur *B* redit *g* haec *M* 7 bene-
dictionis *WXM* ad eum in semp. *B* 8 humiliare *M* 9 accinge *B*
gladio (o in *ras.* *m*2) *B* tuo—11 gladio in *mg.* *m*2*B* femur *MB*
10 ebreo *WM, Ba.c.* 11 tuo (o in *ras.* *m*2) *B* femor *L, Xa.c.* femur
cet.; *add.* tuum *s. l.* *m*2 *B, g* 12 te locum *g* 13 et *om.* *g* ac-
cinctum *B* militari *L* 15 gentiles *L*; *add.* uel (*del.* *m*2) *B*
16 dea-] de hac *L* 17 et *s. l.* *m*2*B*, *om.* *L* man. suis *g* 18 femor
L, Xa.c. femur *cet.* 19 quae(*eW*)rendum *WM* -dam (*B s. l.* *m*2) *cet.*
filium suum *W* ysahac *B* 20 sub] super *L* in (*in ras.* 4—5
litt.) *m*2*B*

dubium, quin per eum, qui de eius erat semine nasciturus.
 3 Iacob, postquam luctatus est cum homine, qui ei apparuerat
 ad torrentem Iaboc, Mesopotamia derelicta et terram repromis-
 sionis ingrediens non ante Israhelis sortitus est nomen, quam
 neruus femōris eius emarcuit. et ad filium loquitur: non 5
 deficiet princeps ex Iuda neque dux de femoribus
 eius. et rursus ipse moriturus Ioseph adiurat in femore
 4 suo, ne eum in Aegypto sepeliat. in Iudicum quoque libro
 legimus: Gedeonis erant filii septuaginta, qui egressi
 sunt de femoribus eius. in Cantico dicitur canticorum: 10
 ecce lectus Salomonis, sexaginta potentes in cir-
 cuitu eius de potentibus Israhel, omnes tenentes
 gladium, docti bellum, uir et gladius super femor
 eius. gloria ergo et decore suo siue specie et pulchritudine
 diuinitatis suae carnis opera mortificans et natus ex uirgine 15
 futuris uirginibus uirginitatis princeps fuit.

11. Et intende, prospere procede et regna propter
 ueritatem et mansuetudinem et iustitiam, et de-
 ducet te mirabiliter dextera tua. in Hebraeo: decore
 tuo prospere ascende propter ueritatem et mansue- 20
 tudinem iustitiae, et docebit te terribilia dextera
 tua. secundo scriptum est apud Hebraeos 'decore tuo', ne
 quis id ipsum uitio librarii repetitum putet, et est figura, quae

2 cf. Gen. 32, 22—32 3 cf. Hebr. 11, 9 5 *Gen. 49, 10 7 cf. Gen. 47,
 29—31 9 *Iudd. 8, 30 11 *Cant. 3, 7—8 15 cf. Rom. 8, 13 17. 19 *Ps. 44, 5

1 eum] *add.* ꝛ (= est) *L* qui de *ex* quid *W* eius *ex* eum *M*
 sem. erat *ς* 2 luctatur *B* locutus est *M* 3 iahoc *X* iabo *W* boc
 (in *mg.* *m2* iaboch) *B* terra *W* 4 israhel *ς* 5 loquitur *om.* *ς*
 7 rursus *L* adiuuaret (ua *eras.* et *s. l.* *m2* r) *X* 8 sepeliant *W*
 9 gedeoni *ς* 10 et in *LB* *pr.* canticum *M* canticorum *dic.* *ς*
 11 lectulus *ς* salomonis *L* 13 *pr.* gladios *ς* docti] *add.* ad *L, XB*
s. l. *m2* uir—femor eius *om.* *L* uiri *M* *alt.* gladios *Ma.c.m2*; *add.*
 eius *ς* femor *L, Xa.c.* femur *cet.* 14 *pr.* et *s. l.* *m2B, om.* *W*
 15 diuinitas *W* 17 intende] *add.* et (*del.* *m2*) *B* 18 *tert.* et *s. l.* *L*
 19 ebreo *WMB* 21 iust.] et iustitiam *LW* doc. te terr.] deducet
 te mirabiliter *L* 22 ap. Hebr.] in hebreo *LB* ebreos *W* 23 uitium *W*
 librari *W, Xa.c.m2* librariorum *Bp.c.m2ς* repetitum *om.* *W*

apud rhetores repetitio nominatur. more ergo panegyrici, quo
 laudatores loquuntur ad eos, quos praeconiis efferunt, armatum
 cohortatur ad proelium, ut semel arrepta bella non deserat
 et super hostium strages uictor incedens praeparet sibi re-
 5 gnum in his, quos de diaboli eripiens potestate suo copulauit
 imperio, et dicat: ego autem constitutus sum rex ab
 eo super Sion, montem sanctum eius. nullique dubium
 ueritatem et modestiam et iustitiam Christum appellari, qui
 dicit: ego sum uia et uita et ueritas et: discite a me,
 10 quia mitis sum et humilis corde, et: qui factus est nobis
 a deo iustitia et redemptio et sanctitas. haec autem 3
 uniuersa dicuntur in corpore, ut exigantur in membris. uictoria
 domini seruorum triumphus est, magistri eruditio discipulorum
 profectus. et quod sequitur: deducet te mirabiliter dex-
 15 tera tua, aut de signis, quae in euangelio perpetravit, aut
 τροπικῶς de caede, quam exercuit in hostibus, sentiendum est.
 cor sapientis in dextera et cor stulti in sinistra
 eius. Christus in dextris est, antichristus in sinistris. Hebraica
 interpretatio distat in uerbis, non distat in sensu.

20 12. Sagittae tuae acutae, potentissime, populi
 sub te cadent in corde inimicorum regis. in Hebraico
 absque 'potentissime' reliqua similiter. et hic uersiculus tibi

6 Ps. 2, 6 9 *Ioh. 14, 6 Matth. 11, 29 10 *I Cor. 1, 30
 14 Ps. 44, 5 17 *Eccle. 10, 2 20 *Ps. 44, 6

1 rethores *codd.* repet.—laud. in *mg. m2B, om. L* quod *W*
 2 laudatos *B* in *mg. m2 p.c.* locuntur *LW* efferā *L* 3 coortatur
B quohortatur *X* praelium *LXB* 4 praepararet *L* praeparaetur
 (ur *add.*) *X* 5 diabolo *W* diabulo *X* 6 et dicit *s. l. m2B* 9 uia,
 ueritas et uita *g* uia et ueritas *L* disce *W* 10 mittis *X* corde
s. l. m2B, om. L 11 a deo *s. l. m2B* sanctitatis *B* 12 uniuerso
 ex uniuersi *m2X* exiguantur *B* 14 deducit *L* 16 ΤΡΟΙΚΟC *B*
 tro(o ex a *m2X*)picos *XM* tropicus *W* quem *B* 17 dextera] *add.*
 eius *W* sinistrum *W, Xa.c.m2* 18 christus totus *LB* anticr. *W*
 antechr. *L, Ma.c.m2* ebraica *W* 19 *pr. distat]* dicta *X* 20 poten-
 tissimae *X* 21 cadent (e in *ras. m2*) *B* in corda *g* corde *L, om. B*
 ebraico *WB* hebraica *L* 22 potentissimae *X* potentissima *L* poten-
 tissimo *cet.*

potissimum aptus est, quae iaculo domini uulnerata cum
 2 sponsa in Cantico canis: uulnerata caritatis ego. nec mirum,
 si sponsus tuus habeat plures sagittas, de quibus in centesimo
 nono decimo psalmo dicitur: sagittae potentis acutae
 cum carbonibus desolatoriis; cum patris ipse sit iacu- 5
 lum et loquatur in Isaia: posuit me quasi sagittam
 electam, in pharetra sua abscondit me. his sagittis et
 Cleophas in itinere cum altero uulneratus aiebat: nonne
 cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur
 in uia et aperiret nobis scripturas? et in alio loco 10
 legimus: sicut sagittae in manu potentis, ita filii
 3 excussorum. his sagittis totus orbis uulneratus et captus est.
 Paulus sagitta domini fuit, qui, postquam ab Hierosolymis
 usque ad Illyricum missus arcu domini huc illucque uoluit,
 ad Hispanias ire festinat, ut, uelox sagitta, sub pedibus domini 15
 sui orientem occidentemque prosternat. et quia plures sunt
 potentissimi regis inimici, qui uulnerati fuerant ignitis diaboli
 sagittis et quasi ceruus spiculo percussus in iecore, sa-
 gittae domini mittuntur ignitae cum carbonibus desolatoriis, ut,
 quidquid uitii in corde inimicorum regis fuerat, excoquant et 20
 salutari igne ignem eiciant perditorem.

2 *Cant. 2, 5 4 Ps. 119, 4 6 *Esai. 49, 2 8 Luc. 24, 32 11 Ps. 126, 4
 13 cf. Rom. 15, 19 15 cf. Rom. 15, 24. 28 18 *Prou. 7, 23 cf. Ps. 119, 4

1 potentissimum *LX, Ba.c.* in iaculo *M* domini *ex t* non *m2B*
 domino *W* 2 sponso *Bp.c.m2* canit *Wp.c.m2Ba.c.m2* caritate *g*
 ego] ego sum *W, M* (*utrumque s. l.*) 3 *CXVIII L* (*ex CXVIII*) *B*
 cent. dec. nono *g* 4 potentes *L* 6 *ysaia B esaia LW* sagitta
 electa *W* 8 cleopas *W* aiebat—12 uuln. *in mg. m2B* 10 appe-
 riret *W* 11 sagitta *W* 13 fuit dom. *g* ab *ex ad m2X, s. l. m2B,*
om. L hieru(*ex o M*)solimis *LM* hie(*ex he*)rusolymis *X* hyero(*iheru-B*)-
 solimis *WB* 14 illir. *WMB* dillir. (*d eras.*) *L* yllir. *X* arcu dom.
om. W uolit. et *W* 15 ispanias *W* festinans *Bp.c.m2* 16 pro-
 sternit *M* prosterneret *W* sint *Mp.r.* 17 sag. diab. *g* 18 quasi]
 quia *ex qua m2X* seruus *X* speculo *W* percussi *g* 19 dis-
 solatoriis *W* ut] et *W* 20 quicquid *WMB* fuerant *L* fueŕt *X*
 fuerit *g, om. W* excoquant *codd. praeter M* 21 salutare *LWM,*
Xa.c.m2 salutaris (*taris in ras. m2*) *B* pr. igne *in ras. m2B* igni *M,*
om. L alt. ignem *ex igne m2B* eiciant *X* eicient *L*

13. Sedes tua, deus, in saeculum saeculi. uirga
 directionis uirga regni tui. dilexisti iustitiam et
 odisti iniquitatem, propterea unxit te, deus, deus
 tuus oleo laetitiae prae consortibus tuis. in He-
 5 braico: thronus tuus, deus, in saeculum et in aeter-
 num, sceptrum aequitatis sceptrum regni tui. dile-
 xisti iustitiam et odisti iniquitatem, propterea
 unxit te, deus, deus tuus oleo exultationis prae
 participibus tuis. duas personas, eius, qui unctus est, dei et,
 10 qui unxit, intellege. unde et Aquila 'eloim' uerbum Hebrai- 2.
 cum non nominatio casu, sed uocatio interpretatur dicens
 דֵּאֵם et nos propter intellegentiam posuimus, quod Latina lin-
 gua non recipit, ne quis peruerse putet deum dilecti et aman-
 tissimi et regis bis patrem nominari. quamquam pater in filio
 15 et filius in patre et alterutrum sibi et habitator et thronus
 sint, tamen in hoc loco ad regem, qui deus est, sermo diri-
 gitur et dicitur ei, quod imperium eius — hoc enim intellego
 'thronum' iuxta illud, quod scriptum est: de fructu uentris
 tui ponam super thronum tuum — finem non habeat.
 20 quod quidem et Mariae angelus nuntiauit: dabit ei dominus 3
 deus thronum Dauid, patris sui, et regnabit super
 domum Iacob in saecula et regni eius non erit
 finis. nec putemus hoc illi esse contrarium, quod apostolus
 scribens ad Corinthios ait, filium traditurum regnum et subi-

1 Ps. 44, 7—8 5 *Ps. 44, 7—8 18 *Ps. 131, 11 20 *Luc.
 1, 32—33 24 cf. I Cor. 15, 24. 28

1 sedis *L* 4 ebraico *WM* 5 saeculum saeculi *LW* seculo *M* et
 in aet. *om. L* 8 exult.] laetitiae *WM* 9 et 10 qui] quae *X* 9 deo *X*
 10 eloym *B* eloem *WM* ebraicum *W* 11 interpretatus *WX*
 12 ΘCE *M* ΘCC *X* eee *L* ecce *W* intell.] *add. dee s* o deus, non
 dee *Vallarsius* possumus *W* 13 peruersae *WX* uersae *L* mu-
 tet *W* dominum *B* dil. et am.] dilectissimi *W* 14 nominare *W*
 quamque *B*; *add. enim s* in filio *om. W* 15 alt. et *om. W*
 alter horum *ex* alterorum *m2X* 19 thr. tuum] sedem tuam *L* 20 nunt.
 ang. *s* nuntiat *L* 23 fines *L* 24 deo traditurum *s* subiciendum *L*

ciendum ei, qui sibi subiecit omnia, ut sit deus omnia
 in omnibus. non enim dixit 'tradet patri', ut uideretur
 filium separare, sed 'tradet deo', hoc est habitanti in adsump-
 4 omnes in omnibus commoretur. sceptrum autem et uirgam
 insigne esse regnantis ipse propheta significat dicens: scep-
 trum aequitatis sceptrum regni tui. quidam de Isaia
 testimonium proferentes: exiet uirga de radice Iesse et
 flos de radice ascendet hominem, qui est adsumptus, 10
 intellegunt, cui et deferatur imperium et qui propter dilectam
 iustitiam et exosam iniquitatem regnare dicatur et unctus esse
 oleo exultationis prae participibus suis, quasi praemium cari-
 5 tatis et odii in unctione sumpturus. docemur autem in utram-
 que partem et amoris et odii esse in nobis semina, cum ipse, 15
 qui primitias massae nostrorum corporum leuauit ad caelos,
 et iustitiam dilexerit et oderit iniquitatem. unde Dauid:
 nonne odientes te, domine, oderam et super inimi-
 cos tuos tabescebam? perfecto odio oderam illos.
 quod sequitur: unxit te, deus, deus tuus, primum nomen 20
 dei uocatio casu intellegendum, sequens nominatio. quod
 satis miror cur Aquila non, ut coeperat in primo uersiculo,
 uocatio casu interpretatus sit, sed nominatio, bis nominans
 6 deum, qui supra dictum unxit deum. in hoc loco Photinus
 obprimitur, sed Arrius caput leuat de euangelio proferens 25

1 *I Cor. 15, 28 4 I Cor. 15, 28 7 *Ps. 44, 7. *Hebr. 1, 8
 9 *Esai. 11, 1 16 cf. Rom. 11, 16 18 *Ps. 138, 21—22 20 Ps. 44, 8

1 subiecit *Ba.c.m2* ut—omnia *s. l. m2B* 2 dixit *s. l. m2B* tra-
 dit *X* trade *L* 3 sep. fil. *g* adsumptionē *M* 4 et Christus—15
 semina *om. L* 5 Christus *om. W* erat in sing. *om. W* 6 com-
 moriturus *W* 7 insignia *W* proph. dauid *W* 8 isaya *B* esaia *W*
 9 exiit *X* iessae *X, om. W* 10 radice] *add. eius WB* ascendit *M*
 11 qui *om. W* 13 tuis *X, Ba.c.m2* 14 odii iniquitatis *g* utraque
 parte *B* 15 amorum *ex* amorem *m2X* 16 primicia *B* 17 unde
om. L nonne dauid *L* 19 odieram *X* 21 intell.—casu *in mg. m2B*
 intelligendum est *B mg. m2 g* 22 non *om. B* 23 set *s. l. m2B*
 24 *pr. deo L* phot. *X* fot. *cet.* 25 leuatur *X*

testimonium: ascendo ad patrem meum et patrem
 uestrum, ad deum meum et deum uestrum. sed cum
 dilectum audiat, cum accinctum gladio super femor et regnare
 propter ueritatem et mansuetudinem et ungueri ob dilectam
 5 iustitiam et exosam iniquitatem et unctum esse prae consorti-
 tibus suis, de quibus scriptum est: participes Christi
 facti sumus, si tamen principium substantiae us-
 que ad finem firmum retineamus, miror, cur solum
 deum dei ad calumniam uocet, quasi uniuersa, quae dicta
 10 sunt, diuinitati uerbi et non humilitati hominis conueniant.
 audiat Actus apostolorum: Iesum Nazarenum, quem un- 7
 xit deus spiritu sancto; audiat euangelium: spiritus
 sanctus superueniet te et uirtus altissimi obum-
 brabit te; propterea, quod nascetur in te sanctum,
 15 uocabitur filius dei; ipsum dominum sentiat intonantem:
 spiritus domini super me, propter quod unxit me.
 'participes' autem apostolos credentesque significat; quibus un-
 ctionis suae uocabulum tribuit, ut ab uncto uocentur uncti, id
 est Christiani.

20 14. Murra et gutta et cassia a uestimentis tuis, a
 domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filiae
 regum in honore tuo. in Hebraico: smyrna et stacte et

1 *Ioh. 20, 17 6 *Hebr. 3, 14 11 *Act. 10, 38 12 *Luc.
 1, 35 16 *Esai. 61, 1 20 Ps. 44, 9—10 22 *Ps. 44, 9—10

2 ad s. l. m2B, om. s et s. l. m2B alt. deum] ad deum LW
 3 audiens L cum] eum s accincto L femor LW femur cet.
 4 alt. et om. s unguere L, Xa.c.m2 ungui ex ungeri m2M ungi B
 (i in ras. 3 litt. m2) s ob] propter L 5 exosam L 8 firmam B
 reteneamus L 9 dei] adi X filium dei W calumpniam Xp.c.m2B
 10 diuinitate et humilitate Xa.c.m2 12 sps B 13 superu. Xa.c.m2
 ueniet super LW, Xp.c.m2 superu. super M superu. in B obumbra-
 bit (bi in ras. m2) B obumbravit WXM 14 pr. te] tibi s propter B
 in] ex s 16 propter] eo s unxerit s 18 ut] aut W id est a
 Christo s 20 myrra W mirra B casio W quassia (ss ex s) B casia s
 uestis L tuis] eius B 22 alt. in—tuo om. WXM smirna L
 mirra B myrrha s st.acte L

cassia in cunctis uestimentis tuis de domibus eburneis, quibus laetificauerunt te filiae regum in honore tuo. praefatio ipsa te docuit idcirco me hunc psalmum explanare uoluisse, quia ad uirginem scribens 'pro liliis et floribus' titulum repperi. itaque consequenter et istos uersiculos ad te referam, cui uolumen hoc scribitur. mortificasti membra tua super terram et cotidie Christo offerens murram Christi bonus odor es et propterea stacten, id est stillam uel guttam, exhibes domino. narrant et hi, qui aromatum nouere uirtutes, stacten florem esse murræ. quod autem sequitur 'cassia', ipsa est, quæ ab aliis $\sigma\upsilon\pi\rho\tau\acute{\epsilon}$, id est fistula, nuncupatur, uocalis in laudes dei et omnes pituitas et reumata uoluptatum suo calore excoquens. ubi in nostris codicibus scriptum est 'gutta' uel 'stacte', in Hebraico 'aloth' legitur. unde et Nicodemus centum libras murræ et aloes ad sepeliendum dominum praeparauit et sponsus loquitur ad sponsam: murra et aloe cum omnibus unguentis primis et illa respondit: manus meae stillauerunt murram, digiti mei murra pleni. proice et tu mortis opera Christo

4 cf. pag. 619, 10 6 cf. Col. 3, 5 8 cf. II Cor. 2, 15 15 cf. Ioh. 19, 39
17 *Cant. 4, 14 18 *Cant. 5, 5 19 cf. Rom. 6, 4. Col. 2, 12

1 casia *L* qassia (*sic*) *B* 2 filii *L* 3 doceat *WXM* 4 uoluissè *L*
qui *B* 6 referam *ex feram* *W* 7 supra *L* cottidie *M* quod-
tidie ς offers *LB* offer *W* myrram *W* 8 xpique *ex xpo*
m2X bonos *LX* odor es] odores *LX* odoris *W* et propt.
om. B stillam *ex stellam* *WX* uel] et *L* 9 eiusdem. narrant *d*
et *om. d* hii *LW* 10 stactem *X* myrræ *W* quod—13 excoq.
om. d quod] quæ *W* 11 casia *X* cassa *W a.c.* est ipsa ς
CYPITÈ *L* *CYPUE* *X* *CYPNZ* *W* *CIPYTÈ* *B* *CYPAE* (*in mg. m2 sty-*
rax) *M* 12 uocales *L* uocabulis *W* omnis *W, XM a.c.* pinguitas *L*
rheumata ς aromata *L* 13 exquoquens *LWB* 14 stacte *B* stacten
cet. ebraico *WM* hebreo *L* aloah *d* ephoth *B* haloth ς 15 nicho-
demus *M* nicodimus *W* murre *ex murra* *m2M* mirrae *Lp.r.W*
myrrhae ς 16 domino *B* 17 murræ *X* mirra *Jp.r.* myrra *W* mirre *B*
aloes (*s exp.*) *B* unguentis *B* 18 respondet ς distillauerunt ς
myrram *X* mirram *Lp.r.Bp.c.m2* myrra *ex mirra* *m2W* 19 mirra
Lp.r.Bp.c.m2 myrra *W*

in baptisinate consepulta et huic mundo mortua et nihil aliud
nisi de caelestibus cogitans loquere ad sponsum tuum: manus
meae stillauerunt murrā, digiti mei murra pleni.
legimus et unguentum sacerdotale, cuius et Dauid meminit: 4
5 sicut unguentum in capite, quod descendit in bar-
bam, barbā Aaron, quod descendit in oram uesti-
menti eius, in quo cum ceteris aromatibus miscetur et
stacte. offerunt et magi murrā et in praesenti loco initium
uestimentorum Christi est suscipere mortem illius et in sua
10 carne monstrare. haec indumenta para sponso tuo, his a te 5
uestibus comptus incedat. cumque ei huiusce modi texueris
uestimenta, efficiaris ipsa templum domini et laetificabis eum
de domibus eburneis siue, ut melius in Hebraeo scribitur,
de templo dentium et laudes domino canes totaque sae-
15 culo mortua angelorum imitaberis choros. ebur enim et dentes
insigne esse mortis et uocis ipsa nominum natura testatur.
et consequenter adiunctum est: ex quibus laetificauerunt
te filiae regum in honore tuo. rex regum et dominus 6
dominantium sponsus tuus est. reges isti, qui sub tanto rege
20 sunt reguli, patres tui sunt, qui te et euangelica genuere
doctrina. horum tu filia honorificas in omnibus uestimentis et

2 *Cant. 5, 5 5 Ps. 132, 2 8 cf. Matth. 2, 11 13 *Ps. 44, 9
17 *Ps. 44, 9—10 18 cf. Apoc. 19, 16 20 cf. I Cor. 4, 15

1 huic] hinc B mortua esto s 3 mirram *Lp.r.* myrram W mirra
Lp.r. myrra W 5 unguentum X quot *Xa.c.m2* descendit *L, Xa.c.*
6 barbā] in barbā *WXM* aron *La.c.* quot *Xa.c.m2* discen-
dit *LX* ora *WB* hora M 7 misceretur W et om. B 8 stacten W
stactes *Mp.c.* mirram *Lp.r.* mirra W munera X 9 suam carnem B
10 a te in ras. 9 *litt. m2B* a te factis W a] ad L 11 comptus]
cumptiis W incedebat B texuris W 12 efficiaris W dei s
13 ebreo *WM* ebraico X 14 uendentium L domini B totoque ex
totumque *m2X* 15 ebor W 16 mortis] ornamentis (*super is scr. ũ*) ex
ortis *m2M* uocis] uox et *Mp.c.m2* uoces L hominum ex nominum *m2M*
na***tura L 17 ex s. l. *m2B*, om. I. laetif.] delectauerunt s 18 te
om. W filii L 19 reges isti] regis est M 20 patris *WXM* et
W, M (*exp.*) in X s. l. *m2*, om. LB euangelicā doctrinā genuere X
euangelica doctrina (*s. l. add. m2* genuerit) M 21 honorificans W

odoribus bonis et templo eburneo eum, cui supra dictum est: effusa est gratia in labiis tuis et: accingere gladio tuo super femor, potentissime, et: sagittae tuae
 7 acutae et: thronus tuus, deus, in saeculum. pro eo, quod nos transtulimus 'domibus eburneis', quia in Graeco 5 scriptum est ἀπὸ βόρειων, quidam Latinorum ob uerbi ambiguitatem 'a grauibus' interpretati sunt, cum βάρεις uerbum sit ἐπιχώριον Palaestinae et usque hodie domus ex omni parte conclusae et in modum aedificatae turrium ac moenium publicorum βάρεις appellentur. 10

15. Adstitit regina a dextris tuis in uestitu deaurato; quod sequitur: circumdata uarietate, excepta editione uulgata nullus interpretum transtulit. in Hebraico: stetit coniux in dextera tua in diademate aureo. ubi nos 'coniugem' uertimus, ibi apud Hebraeos legitur 'segal', 15 pro quo Aquila σύγκοιτον, Symmachus et quinta editio παλλακήν, id est concubinam, Septuaginta et Theodotion et sexta, 2 'reginam' interpretati sunt. deinde, ubi ego posui: in diade-

2 *Ps. 44, 3 Ps. 44, 4 3 Ps. 44, 6 4 *Ps. 44, 7 11 Ps. 44, 10 14 *Ps. 44, 10

1 et *super ras.* m2X templum X eburneo eum] eburneum Xp.r.
 3 tuo om. L femor L femore B femur cet.; *add.* tuum W 4 saeculum LB saecula M saeculo W saeculum saeculi X 5 domus Xa.c.B
 6 ΑΠΩ Μ ΑΠΑ W ΒΑΡΑΙΩΝ L PAPEVIN W TOYBAPYH B
in ras. m2; add. ἐλεφαντίνων s 7 bapic W baris B 8 ETIXΩPION
 M ETIXOPION B ETIXVIPION W ei IXΩPION X palastine M
 palestine(-e) cet. 9 aedificata et urbium W ac] et W 10 BAPICAP
 pelentur X βάρεις s, *fort. recte* apellentur L appellantur B 11 ad-
 stetit LW, Ma.c. astitit ex astetit m2X ad LX, Ma.c. uestesti B
 12 quodque B 13 interpretatum W ebraico WM 14 coniunx
 W, Mp.c.m2 dextra s 15 coniuge W hebraicos W sgal M
 16 CYNKOITON X CYNKITON L CYNKWTON M CINKOITON B
 CINCIVITON W; *add.* id est concubinam s Symm.—editio om. L
 simm. X sim. W sinmacus B ΠΑΛΛΑΡΗΝ L ITAXAKHN M
 ΠΑΧΑΚNCI W ΠΑΑΚEN B 17 conc.] pellicem s *pr. et om.* s
 thedotio W thedotio L teodotio B sextam (m exp.) X; *add.* editio
infra lin. m2B 18 regina L in om. WXM

mate auro, Symmachus transtulit: in auro primo, Aquila,
 quinta et sexta: in tinctura uel in auro Ophir. quae
 filiae regum sunt et in sponsi parantur amplexus, per murrā
 et guttam et cassiam et domus eburneas delectant eum, cuius
 5 thronus in saeculum saeculi est. quae autem iam super pe- 3
 tram Christum stabili radice fundata est catholica ecclesia,
 una columba, perfecta et proxima, stat a dextris et nihil in
 se sinistrum habet, stat in uestibus deauratis de sermonibus
 scripturarum ad sensum transiens et cunctis plena uirtutibus
 10 siue, ut nos transtulimus, in diademate auro. est enim 4
 regina regnatque cum rege, cuius filias possumus intellegere
 et in commune credentium animas et proprie uirginum choros.
 Ophir genus auri est uel a loco Indiae uel a colore nomine
 indito; septem quippe apud Hebraeos auri uocabula sunt.
 15 uxorem quoque et concubinam intellegamus de Cantico Salo-
 monis, quae sine sponso suo uel marito dormire non potest.

16. Audi, filia, et uide et inclina aurem tuam et
 obliuiscere populum tuum et domum patris tui; et
 concupiscet rex decorem tuum, quoniam ipse est
 20 dominus tuus et adorabunt eum. in Hebraico: audi,
 filia, et uide et inclina aurem tuam et obliuiscere
 populi tui et domus patris tui; et concupiscet rex
 decorem tuum, quia ipse est dominus tuus, et adora

1. 2 *Ps. 44, 10 5 cf. Ps. 44, 7 cf. Eph. 2, 20. 21 7 cf.
 Cant. 6, 8 17 Ps. 44, 11—12 20 *Ps. 44, 11—13

1 simachus *W* simmacus *B* transt.] posuit *B* 2 sexta editio *g*
 ophyr *W* ofir *LB* 3 amplexibus *L* per *ex* pro *X* myrram
W, Bp.c.m2 4 cassiam *Wa.c* domos *X, Ba.c.m2* 5 supra *LX*
 6 radici *L* est fund. *WM* 7 proxima (pro *in ras. m2*) *B* ad *W*
 dextris eius *B* 8 se sin. habet] sinistra *L* 9 cunctis] tunc *B* 11 regna-
 quae *L* filios *WM* possumus *W* 13 ofir *B* nomen *Xp.c.* 14 ind-
 ditum *X* ebraeos *W* 15 antico *B* solomonis *X* 16 tuo *L*
 19 quon.] quia *Ma.c.B* 20 dom.] *add.* deus *WM, X (eras.)* adora *B*
 in—*p. 638, 1* eum *om. B* ebraico *WM* hebreo *L* 22 populum
 tuum *W* domum *W* 23 tuum] tum *W* quoniam *W* est *om. W*
 tuus] deus *M* deus tuus *W* adorabunt (bunt *exp. m2*) *X*

2 eum. hucusque prophetae lingua, quam calamo scribentis
 uelociter comparat, loquitur spiritus sanctus ipsum regem et
 bellatorem et deum sponsumque conpellans. exin persona patris
 inducitur loquentis ad sponsam filii sui et cohortantis eam,
 ut ueteris gentilitatis et idolatriae errore contempto primum 5
 his, quae dicantur, attendat et propterea de alienigena filia
 nominetur, deinde uideat uel ipsa, quae dicuntur, uel uniuer-
 sam conditionem ex uisibilibus intellegens inuisibilia et ex
 creaturis sentiens creatorem et diligenter inclinet aurem suam,
 3 ut, quae dicuntur, memoriter teneat. cumque audierit, uiderit 10
 et inclinauerit aurem suam totamque se doctrinae tradiderit
 et eorum intellegentiae, quae dicuntur, obliuiscatur primum
 populum suum et cum Abraham de Chaldaea egrediens relin-
 quat terram natiuitatis et cognationis suae. nemo dubitat
 patrem nostrum, antequam adoptaremur a deo, fuisse diabolum, 15
 de quo saluator ait: uos de diabolo patre nati estis.
 4 cum ergo, ait, antiqui patris fueris oblita et talem te exhi-
 bueris depositis pristinis sordibus, ut super fratrualem dealbata
 conscendas et quam possit diligere filius meus, tunc concu-
 piscet rex decorem tuum. et ne putes unum esse de turba, a 20
 quo amanda es, ipse est rex tuus et dominus tuus. quia uero
 interdum, qui reges et domini sunt, sunt quidem potestate
 reges et domini, tamen eiusdem naturae, cuius sunt illi, in

1 cf. Ps. 44, 2 13 cf. Gen. 12, 1 16 *Ioh. 8, 44 18 cf. Cant.
 8, 5 sec. LXX

1 hucusque per *LB* lingua *M* linguam *cet.* scribentis *scripsi*
 scribenti *LXB* scribente *WM* 2 locutus est *LB* 3 sponsamque *L*
 conpellens *LB* exin] et in *X* ex *W* hinc *ç* 4 coortantis *WB*
 5 uetere. *X* uetere *L* idololatriae *ç* errore *om.* *M* contemptu
LWM 6 dicuntur *Ma.c.m2B* propt.] postea *ex* propter *m2B* propter
 quod *ç* de] ne *Mp.c.m2* aligenigena *L* alienigenae (-ne *X*) *WX*
 7 uniuersa conditione *W* 8 et *om.* *LB* 9 inclinat *Ma.c.B* inclinata *W*
 10 dicatur *L* teneant *W* 11 doctrinam *LW* 12 eorum *s. l.* *W*
 intellig. quae] quae diligentiae *L* 13 habraham *XB* caldea *B*
 14 terra *W* cognationes suas *B* dubitet *M* 15 optaremur *L*
 16 de quo] unde *ç* *al.* de] ex *ç* patre diab. *ç* 18 frat(r *s.l.m2X*) uhe-
 lem *XM* 22 quidem *ex* quedam *m2B* potestates *W* 23 in *om.* *W*

quos dominantur et regnant, indico tibi, quod et deus tuus sit et debeas adorare eum. septuaginta interpretes non dixerunt adorabis eum, sed adorabunt eum, ut sit sensus: iste, qui te amaturus est, qui tuam pulchritudinem dilecturus, deus est et adorandus ab hominibus. quod de ecclesia ex gentibus congregata exposuimus, unusquisque ad se ipsum referat animamque credentis, quod prioribus uitiis derelictis adoptetur in filiam, inclinet aurem suam, obliuiscatur ueteris conuersationis et cum apostolo dimittat mortuum patrem et talem se praebeat, qui ametur a rege. ipse est enim dominus eius, cui flectere debeat genu et deposita superbia iugum humilitatis adsumere.

17. Interrogemus Iudaeos, quae sit ista filia, ad quam deus loquitur. non dubito, quin synagogam respondeant. et quomodo dicitur synagogae et Israhelitico populo: dimitte populum tuum et domum patris tui? numquid derelinquit gentem Hebraeam et Abraham, antiquum patrem? si dixerint de uocatione significari Abraham, quia Chaldaeos reliquerit, quis est iste rex, qui amaturus est decorem Abraham? certe alius est, qui loquitur: audi, filia, et alius, de quo loquitur: concupiscet rex decorem tuum. qui alius non solum rex, sed et dominus et deus est, qui adorandus est.

18. Filia Tyri, in muneribus uultum tuum depre-

9 cf. Matth. 8, 22 etc. 15 *Ps. 44, 11 18 cf. Gen. 12, 1
20 Ps. 44, 11 Ps. 44, 12 23 *Ps. 44, 13

1 quod ex quo *m2X* quo *W* 2 sit ex sicut *L* dix. et *g* 3 alt. eum *om. W* 4 delectaturus *LB*; add. est *W* 5 hom.] omnibus *WM* ex] de *WXM* 6 ipsum *om. B* 7 animaue *Mp.c.* quod ex quot *m2X* quia et quae ex quod *M* derelictis *om. L* adoptatur *Mp.c.* 8 suam et *M* ueteres conuersationes *W* 10 qui] quae *Mp.c.* cui] qui *g* 11 debet *WM* 13 loq. deus *g* 15 et] ab *B* 16 relinquit *LB, Xa.c.* relinquet *Xp.c.* derelinquet *g, om. W* 17 ebraee *W* habraham *X* dixerit *WXM* 18 significare *W* quia] qui *g* caldeos *WB* relinquerat (n *eras.*) *W* 19 abr. decorem (-re *B*) *LB* est alius *WM* 20 loq.] legitur *B* 21 rex *om. W* 22 alt. et s. l. *m2B, om. W* qui] quia (s. l. add. *m2* et) *B* 23 filiae *LW* tiri *B*

cabuntur diuites plebis. in Hebraeo: et, o filia fortissimi, in muneribus faciem tuam deprecabuntur diuites populi. uerbum Hebraicum 'sor', quod in Hiezechiele iuxta Septuaginta legimus, interpretari potest et 'Tyrus' et 'tribulatio' et 'fortissimus' siue 'fortissima' et 'silex', id est ⁵ lapis durissimus. unde in praesenti loco error ortus est; Aquila enim et Septuaginta et Theodotion et quinta editio 'Tyrum' interpretati sunt, sexta uerbum Hebraicum posuit 'sor', Symmachus *καταιών*, id est 'fortissimam'. nos id ipsum ad deum retulimus, ut illa, cui supra dixerat: audi, filia, et uide, ¹⁰ filia fortissimi nuncupetur aut certe ipsa fortissima sit, quia imitata est fortem patrem, cuius uultum in diuersis muneribus deprecabuntur diuites plebis, diuites in cunctis operibus bonis et scientia siue, qui diuites putantur in saeculo, sapientes huius mundi et philosophorum disciplinis eruditi uel — quod ¹⁵ melius est — qui ante diuites fuerunt habentes eloquia dei et testamenta et prophetas, id est de populo Israhel. ut enim ³ ante saluatoris aduentum hi, qui de Tyro erant, hoc est de populo gentium, et proselyti esse cupiebant, deprecabantur diuitem populum Israhel et per eos introducebantur in templum, sic post aduentum domini, quicumque ex Israhel credere uoluerint — diuites quondam familiaritate et protectione dei —, uenient ad filiam Tyri et offerentes uaria dona uirtutum et confessionis in Christum deprecabuntur eam, ut salutem, quam ²⁰ perdiderunt in Iudaea, inueniant in gentibus. 25

1 *Ps. 44, 13 3 cf. Ez. 26, 2 etc. 10 Ps. 44, 11 16 cf. Rom. 3, 2

1 haebreo X ebreo WM et] est s 3 ebraic. WM hiezechiel L ezechiele M ezechiel WB; add. et W 4 tirus B tribus W 5 siue—duriss. om. W siue] suae L 6 unde et B 7 pr. et om. L₂ theodotion L teodotiō (~ m2) B theodotio cet. tirum MB 8 ebraic. M simmacch. W simmac. B 9 KPATEAN XM KAPATEAN W 10 rettullimus Wa.r. rettullimus (pr. l exp.) X illa cui] ille qui B fide B 11 fortissime L fortissimus B 12 uultus L 14 et] est W scientiae M quae L in] add. hoc s 16 antea s fuerant s domini B 17 de om. W 18 hoc] id B 19 gentili B proseliti LMB prosiliti W 20 in om. B 21 israhele X credere] redire X 23 domini B ueniant WX tiri B, om. L 24 xpō WB 25 perdiderant B inuenient X

19. Omnis gloria eius filiae regis ab intus, in
 fimbriis aureis circumamicta uarietatibus. in He-
 braeo: omnis gloria filiae regis intrinsecus, fasceis
 aureis uestita est. pro eo, quod in Septuaginta scriptum
 5 est ἑσωθεν et nos uel 'ab intus' uel 'intrinsecus' interpretati
 sumus, in quibusdam exemplaribus inuenitur 'esebon', quod
 'cogitationes' sonat. ex quo ostenditur omnem gloriam eccle- 2
 siae, cui supra dictum est: audi, filia, et uide et: o filia
 Tyri, et nunc appellatur filia regis, esse intrinsecus et in
 10 cogitationibus, id est in interiori homine et in circumcisione
 non manu facta, sed spiritu, habente conscientia fiduciam apud
 deum et tota pulchritudine posita magis in sensuum nomine
 quam in flore uerborum. quomodo autem in stamine, ex quo 3
 dependent fimbriae, subtemen intexitur et tota uestimenti
 15 uirtus in stamine est, ita in aureis sensibus scripturarum, in
 quibus uestis ecclesiae omnis intexitur, miscentur aliqua de
 natura, de moribus; et hoc ipsum significat uestis Aaron auro,
 purpura, cocco, bysso hyacinthoque contexta, quam fecerunt
 mulieres, quibus deus ad texendum dedit sapientiam. et ut 4
 20 intellegere possimus omnem ornatum filiae regis intrinsecus,
 ipsa loquitur in Cantico: introduxit me rex in cubicu-
 lum suum, in quo cluso ostio labiorum deum patrem iube-
 mur orare. in nono quoque psalmo titulus inscribitur: pro

1 Ps. 44, 14 3 *Ps. 44, 14 8 Ps. 44, 11 *Ps. 44, 13 10 cf.
 Rom. 7, 22. Eph. 3, 16 11 cf. Rom. 2, 28—29 17 cf. Ex. 28, 5. 6. 15. 33
 19 cf. Ex. 28, 3 21 *Cant. 1, 3 22 cf. Matth. 6, 6 23 *Ps. 9, 1

1 gloriae L 2 fimbreis L, *Wa r.* fymbreis X ebreo WM hebraico B
 3 faceis B fasciis S 5 ECWEEEN L ECIWØEN M ECIWOEN W
 7 cogitationis W 9 *pr.* et *exp.* B *alt.* et *om.* M 10 interiore
 WM, *Xp.c.m.2* 11 conscientiae L, *Xp.c.m.2* 14 fymbriae LX sub-
 timenten W subtegmten *Xp.c.m.2B* 15 aureis] uariis S 16 uestes L
 17 ipsud L uestes WM aharon X 18 bisso LW bissio (*alt.* i
exp.) B hiacint. L iacint. M iacinct. WXB quam *ex* quem *m.2B*
 19 muliere B ad *ex* a *m.2X* et *om.* W 20 possemus L om-
 nem *om.* W intrins. *om.* W 22 clauso *Xp.c.m.2B* patrem *om.* L
 23 in *om.* X nono] uno LX scribitur WM

absconditis filii. uariam habuit et Ioseph tunicam, quam
 ei texuit mater ecclesia. de his fimbriis saluatoris ἀμολῆροοδσα
 5 unam tetigit et sanata est. quod autem in Hebraico scribitur:
 fasceis aureis uestita est, id ipsum significat, quod
 supra: omnis gloria filiae regis intrinsecus; fasceis 5
 sensuum diuinorum interiora membra obuoluuntur ecclesiae et
 tota uteri tegitur ambitio. harum fascearum non potest obli-
 uisci sponsa secundum Hieremiam, quia mammas ligant et
 pectus, in quo cogitationes sunt, protegunt.

20. Adducentur regi uirgines post eam, proximae 10
 eius adferentur <tibi adferentur> in laetitia et exul-
 tatione, adducentur in templum regis. iuxta Septua-
 ginta prior uersiculus adhuc de filiae canitur ornatu, sequens
 2 ad ipsum sponsum regemque dirigitur. porro iuxta Hebraicum
 totum ad sponsam dicitur usque ad eum locum, ubi scriptum 15
 est: pones eos principes in uniuersa terra, et legitur:
 in scutulatis ducetur ad regem, uirgines sequentur
 eam, amicae eius ducentur illuc. ducentur in lae-
 titiis et exultatione, ingredientur thalamum regis.
 3 multam esse distantiam animarum in Christo credentium de- 20
 monstrat Canticum canticorum, in quo scriptum est: sexa-

1 cf. Gen. 37, 3 2 cf. Matth. 9, 20—22 etc. 4. 5 *Ps. 44, 14
 7 cf. Hier. 2, 32 10 Ps. 44, 15—16 16 *Ps. 44, 17 17 *Ps. 44, 14—16
 21 *Cant. 6, 7—8

1 abscondistis B 2 ΑΙΜΟΡΟΟΥΥΑ Χ ΔΟ(*exp., s. l. m2* Α1)ΜΟ-
 ΡΟΟ(*alt. O eras.*)ΥΑ Μ admoΡΟΟΥΥΑ W 3 una L et om. B
 ebraico WM hebreo LB 4 faceis L fasciis γ 5 filii L fasciis γ 7 uete-
 ris L, Ba.c.m2 fasciarum M, Ba.c.m2 8 hier. W iher. B ier. γ quia]
 quae γ mammas B 9 proteguntur W 10 regi om. B ea W
 proximi W 11 pr. adf.] offerentur M tibi adf. γ, om. codd. 12 templo
 W, Xa.c. 14 ebraicum WM 16 ponēs B in in mg. m2 B uni-
 uersam terram L, Ba.c.m2 et om. L 17 sco(u Xm2)tolatis WX
 ducitur L ducentur WMB sequentur (q et en in ras. m2) B sequun-
 tur L 18 amici M illud W in—thal.] in textu thalamum m1,
 syllabis thala erasis partim in ras. partim in mg. m2 in leticia et ex-
 ultatione ingredientur tha (*omissa syllaba la*) B laetitiis—ingred.
 om. L leticia B mg. m2 19 ingrediuntur X thalamo M 21 cant-
 icum] cantica W canticorum X sex.] LXX (*alt. X eras.*) sexaginta W

ginta sunt reginae et octoginta concubinae et
 adulescentulae, quarum non est numerus. una est
 columba mea, perfecta mea, proxima mea, de qua
 dicitur: uiderunt eam filiae et beatificant eam re-
 5 ginae et concubinae et laudant eam. quae ergo per- 4
 perfecta est et sancta corpore et spiritu et columba et proxima
 meretur uocari, haec est filia, de qua supra dictum est: ad-
 stitit regina a dextris tuis in uestitu deaurato.
 quae autem supergressae sunt sex dies mundi et futura regna
 10 suspirant, reginae appellantur. si qua uero circumcisionem
 quidem habet octauae diei, sed adhuc non uenit ad nuptias,
 haec concubina uocatur. diuersa autem multitudo credentium,
 quae necdum potest sponsi amplexibus copulari nec de eo
 liberos parere, adulescentula dicitur. ego puto de istis uirgi- 5
 15 nibus, quae secuntur ecclesiam et in primo ponuntur gradu,
 et te esse et omnes, qui in uirginitate corporis et animae
 perseuerant, proximas autem et amicas uiduas esse et in ma-
 trimonio continentis, quae omnes cum laetitia et exultatione
 ducuntur in templum et in thalamum regis: in templum quasi
 20 sacerdotes dei, in thalamum quasi sponsae regis et sponsi.
 hoc templum et Iohannes uidit in Apocalypsi et propheta 6
 desiderat: unum petii a domino, hoc requiram, ut
 habitem in domo domini omnes dies uitae meae.
 et iterum: domine, dilexi decorem domus tuae et lo-
 25 cum habitationis gloriae tuae. et in alio loco: quia

4 *Cant. 6, 8 7 Ps. 44, 10 21 cf. Apoc. 21, 22 22 *Ps. 26, 4
 24 Ps. 25, 8 25 *Ps. 41, 5

1 octuag. *LW* octoag. *M* 2 quorum *L*, *om.* *W* 4 reginae—eam
om. *L* 6 sancto *X* 7 adstetit *LW, XMa.c.* 8 a] ad *W* 10 suspir.
 et *M* 11 habet] *add.* et *W, XM (exp.)* octaua *W, Ma.c.* octau
Mp.c. 12 uocatur *LMB* 13 cop. ampl. *g* 14 adulisc. *X* 15 se-
 quantur *B* ecclesia *W* 16 quae *LW* animi *WMB* 17 in
om. *LB* 19 ducentur *Bp.c.m2* in templ.—regis *om.* *WXM* *pr.* in
L ad *B* 20 thalamo *WXM* quasi *om.* *L* sponsa *LB* 21 uidet
LWB apochalypsi *X* 22 unam *W, Bo.c.m2*; *add.* inquit *g* petiui *L*
 hanc *W, Ba.c.m2* 23 inhabitem *LB* domo] domino *W* omnibus
 diebus *g*

transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum dei in uoce exultationis et confessionis, sonitu festa celebrantium. scutulata autem, quibus sponso suo regina componitur, ipsa sunt, quae in Septuaginta legimus circumamicta uarietate.

21. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii; constitues eos principes super omnem terram. in Hebraico: pro patribus tuis erunt filii tibi; pones eos principes in uniuersa terra. et ex patris persona nequaquam de filia, sed rursus ad filiam sermo intellegi potest et ex spiritu sancti et ex filiorum Core. si ergo ad sponsam sermo dirigitur, sponsa autem de nationibus congregata est, cui supra dicitur: obliuiscere populum tuum et domum patris tui, debemus sponsae patres nosse, ut consequenter nouerimus et filios. 'pro patribus tuis, de quibus in Hieremia locuta es: quam falsa possederunt patres nostri idola! et: non est in eis, qui pluat, pro Platone, pro ceteris diuersorum dogmatum et errorum magistris nati sunt tibi filii, quos constituisti principes tuos et fecisti in populis praeceptores'. uel certe aliter: 'o ecclesia, filii tui, quos genuisti tibi, uertentur in patres tuos, cum de discipulis eos feceris magistros et in sacerdotali gradu omnium testimonio conlocaris'.

5 *Ps. 44, 14 6 Ps. 44, 17 8 *Ps. 44, 17 13 Ps. 44, 11
16 *Hier. 16, 19 17 *Hier. 14, 22

1 locum] loco *W* tabern. et *W* 3 sonitus (tus in *ras. m2*) *B*
sonus *W* scutulata *W, Xa.c.m2* 4 sponsa *W* componetur *M*
6 const.] pones *W* 7 super omn. terr.] in uniuersa terra *WB* in—
terra in *mg. m2B, om. W* ebraico *M* 8 erunt filii tui *M* tibi erunt
filii *L* erunt tibi filii *B mg. m2* 9 in uniu. terra] super omnem ter—
ram *L* 10 rursus *S* spiritu *Ma.c.B* 11 sancto *Ba.c.m2* chore *L*
filiam sponsam *S* 13 et obl. *L* 14 sponsam *LB* patris *LB, Ma.c.*
ut ex et *m2B* 15 quibus et *X* hier. *W* ier. *B* est *WXM*
16 possiderunt *LW, Ma.c.Ba.c.m2* 17 pro Platone, pro] platone pro
(pro platone et *m2*) *M* pro platone et pro *S* 18 et errorum *s. l. m2B,*
om. L 19 continuisti *B* 20 certe aliter (an certe taliter?) ex cer—
taliter *m2X* 21 feceris eos *LB* 22 testimonium *X* collocaueris
Bp.c.m2

sin autem patres ecclesiae intellegimus Abraham, Isaac et
 Iacob et reliquos patriarchas, filios, qui ei in patrum honore
 sunt nati, apostolos intellegamus, qui missi sunt a domino
 praedicare usque ad extremum terrae et baptizare credentes
 5 in nomine trinitatis. sed quaeritur, quomodo ecclesia de gen-
 tibus patres habere possit Abraham, Isaac et Iacob, cum ei
 supra dictum sit: obliuiscere populum tuum et domum
 patris tui. legamus euangelium: nolite dicere: patrem
 habemus Abraham; potens est deus de lapidibus
 10 istis — hoc est: de duro corde gentilium — suscitare filios
 Abrahae, et in alio loco: si filii essetis Abrahae,
 opera Abrahae faceretis. et in Genesi ad ipsum Abraham
 loquitur deus: in semine tuo benedicentur omnes
 gentes. sicut enim ille in praepotio ex fide iustificatus est,
 15 ita et nos iustificabimur in eadem fide, si habuerimus fidem
 et opera patris nostri Abraham. potest hoc ipsum et ad sal-
 uatorem dici uel a patre uel a prophetali choro et ab spiritu
 sancto: 'pro patribus tuis, stirpe uidelicet Iudaeorum, qui te
 reliquerunt et negauerunt, nati sunt tibi filii — apostoli et
 20 de nationibus credentes —, quos constituisti principes in uni-
 uersa terra'.

22. Memor ero nominis tui in omni generatione
 et generatione. propterea populi confitebuntur
 tibi in aeternum et in saeculum saeculi. in Hebraico:
 25 recordabor nominis tui in omni generatione et ge-

7 Ps. 44, 11 8 *Matth. 3, 9 11 *Ioh. 8, 39 13 *Gen. 22, 18
 14 cf. Rom. 4, 9—10 22. 25 *Ps. 44, 18

1 patris *L, Ma.c.* ysahac *B* 2 patrum *ex patre W* 3 a *om. M*
 4 baptizari *L* 5 quaeratur *W* 7 populo tuo *L* 8 legimus *B*
 9 habraham *X* abraam *B* 10 de *s. l. m2B* gentilium *s. l. m2B,*
om. L 11 *pr.* habrahae *X* abraham *L* 12 *alt.* abraam *B* 13 semini *W*
 14 in praep. ille *B* 15 habeamus *M* 16 *pr.* et *om. L* habraham *X*
 abrahae (-e *B*) *LB* *alt.* et *om. S* 17 coro *B* ab] a *LB, om. S*
 18 istirpe *W* in stirpe *L* 19 relinquerunt *W* filii tibi *W* filii *L*
 20 uniuersam terram *B* 23 et generationē *B* et progenie *L, om. M*
 24 ebr. *M* abreo *W* 25 *alt.* generationē *LM*

neratione. propterea populi confitebuntur tibi in saeculum et in aeternum. quod nos interpretati sumus confitebuntur tibi, Symmachus transtulit laudabunt
 2 te. regina, quae steterat a dextris regis in uestitu deaurato et iussa fuerat obliuisci populi et domus patris sui et iterum 5 illi dictum erat: pro patribus tuis nati sunt tibi filii; constitues eos principes super omnem terram, intellegens, quanta decoranda sit gloria et quibus praemiis subleuanda, conuertit ad sponsum uoces suas et pollicetur recordaturam se semper nominis sponsi in omni generatione et 10 3 generatione. quod promisit, uidemus expletum. ipsa Christiana nobis omnibus Christianorum nomen inposuit, nomen nouum, in quo benedicuntur omnes familiae gentium. recordatur autem non in una generatione, sed in omnibus, uel cunctas significans nationes uel duas generationes, Iudaeorum atque genti- 15 lium. et quia hoc parum est, si in duabus generationibus nominis domini recordetur, propterea populi, qui in ecclesia fuerint, confitebuntur et laudabunt dominum in aeternum et in saeculum saeculi.

4 Quando et tu, o filia Principia, sanctorum mixta choro inter 20 uirgines duceris ad regem et ex domibus eburneis delectabis sponsum in honore tuo, tunc recordare et mei, qui huius psalmi tibi domino reuelante intellegentiam tribui, et dicito: memor ero nominis tui, ut, quae partem

3 *Ps. 44, 18 4 cf. Ps. 44, 10—11 6 Ps. 44, 17 13 cf. Gen. 12, 3 21 cf. Ps. 44, 9—10 24 *Ps. 44, 18

1 confit. tibi pop. *g* in—tibi *in mg.* *X* 2 quos *W* 3 simachus *W* simmachus *B* 4 te *om.* *W* reginae *M* *steterat (et *in ras. m2*) *B* est et erat *LW* a] ad *W* 6 erat] est *Xp.c.* 7 eos *om.* *WM* 8 quanto *W* decorando *B* gloria] *add.* decoranda *s. l. m2B* 9 recordaturum *L* 10 et generatione *s. l. m2B* et generationi *W* 11 uidimus *Xa.c.m2B* 12 omnium *X* *alt.* nomen] nomini *W* 13 benedicentur *LB* 14 uel] *add.* in *L,B* (*eras.*) sign. nat.] significaciones (*s. l. m2* generati, *scil.* significat generationes) *M* 16 si in] sin *B* ut (*s. l. m2*) in *M* 17 recordaretur *X* 18 fuer *L* domino *W* deum *B* 21 deduceris *B* 23 psalmum *B* 24 et *om.* *M*

intellexisti carminis, intellegas, si uita comes fuerit, et totum Canticum canticorum.

LXVI.

AD PAMMACHIUM DE DORMITIONE PAULINAE.

5 1. Sanato uulneri et in cicatricem superinductae cuti si medicina colorem reddere uoluerit, dum pulchritudinem corporis quaerit, plagam doloris instaurat. ita et ego, serus con-

1 cf. IV Reg. 4, 16

1 intellegas *transp. post canticorum* G canticorum] *add. explicit eps ad principiam uirginem* L

I = *Lugdunensis* 600 s. VI (*continet p. 647, 5 sanato—648, 3 exulcerem; 648, 6 quis parturientem—12 desiuimus; 649, 7 inpari—10 feruentes; 650, 6 nec sororis—8 fluctuare; 652, 5 ardentem—653, 4 dealbatur; 654, 5 prima—8 essem; 655, 6 quamuis—10 turpauit; 656, 5 si uis—13 consequatur; 658, 10 Christus—13 omnibus; 658, 18 non coturnatam—659, 2 sanitati est; 659, 7 felices—8 iudicarent; 661, 8 et diurnam—10 cacumen; 662, 15 imiteris—663, 4 dissicimus; 663, 11 si offeramus—664, 5 mors*).

G = *Neapolitanus* VI. D. 59 s. VII.

K = *Spaliensis* 68 s. VIII.

A = *Berolinensis* lat. 17 s. IX.

B = *Caroliruhensis Augiensis* 105 s. IX—X.

D = *Vaticanus* lat. 355 + 356 s. IX—X.

P = *Augustodunensis* 17 A s. X.

B = *Berolinensis* lat. 18 s. XII.

4 ad pammachium (pammatum *I*) de dormitione paulinae (-ne) *IAB* ad pammachium (pammacium *K*) de morte paulinae (-ne) *KDYB* ad pammacium *G*; *Hieronymi nomen exhibet titulus in B* 5 sanato—*p. 648, 9 uideat cum titulo epistulae a librario ommissa eiusdem aetatis manus in membranula inserta add. K* uulnere *GDYB, KAa.c.m.2* cicatrice *KDY* superductae *codd. praeter I* cutis *Ka.r.DYB* 6 pulcr. *GDB* pulchritudine *K* 7 quaeret *K* ita—*p. 648, 3 exu.c.*] sic facit et ille, qui aliquid pro tristi casu loquendi tempore reticens transacto dolore consolatur. exulcerat potius commemoratione sua, quod iam tempore et ratione curatum est *I* et *om. G* seruus *KAYa.c.* saeuus *D* consolatur *K, Aa.c.m.2*

solator, qui inportune per biennium tacui, uereor, ne nunc inportunius loquar et adtrectans uulnus pectoris tui, quod tempore et ratione curatum est, commemoratione exulcerem. 2 quae enim aures tam durae, quae de silice excisa praecordia et Hyrcanarum tigrum lacte nutrita possunt sine lacrimis 5 Paulinae tuae audire nomen? quis parturientem rosam et papillatum corymbum, antequam in calathum fundatur orbis et tota rubentium foliorum pandatur ambitio, immature demes- sum aequis oculis marcescere uideat? fractum est pretiosissimum margaritum, uirens smaragdi gemma contrita est. quid boni 10 habeat sanitas, languor ostendit. plus sensimus, quod habuimus, postquam habere desiuius.

2. In agro terrae bonae tres fructus legimus, centesimum, sexagesimum et tricesimum; in tribus mulieribus et sanguine et uirtute coniunctis tria Christi praemia recognosco. Eusto- 15 chium uirginitatis flores metit, Paula laboriosam uiduitatis aream terit, Paulina castum matrimonii cubile conseruat. tali filiarum mater fulta comitatu totum sibi in terris uindicat,

4 cf. Verg. Aen. IV 366 sq.
13 cf. Matth. 13, 23

7 cf. Anth. Lat. 84, 3. 5 Riese

1 nunc ne *KDY* 2 adtractans *KAY* 4 enim s. l. *B, om. A*
5 hyrch. *B* hyrc. ex erc. *B* hirc. ex herc. *m2A* hircanorum *KY* hyrcano
D tygium *B* ty(ex)ti)gridum *G* enutrita *B* 6 quis part.—12
desiuius] sic est, cum bonae indolis adulescens moritur, quomodo si
aliquis parturientem rosam et papillatum corimbum, antequam in cala-
thum fundatur orbis et tota rubentium foliorum pandatur ambitio, inma-
ture succidat. qui amicam fidelem perdiderit, tunc sentit, quid boni
habuerit, postquam habere desierit *I* rosa *K* 7 papyll. *K* co-
rumbum *Y* corimbum *I B D B* calatum *G K Y B, B. a. c.* 8 tuta *K D Y B*
filiarum *A. a. c. m2 D Y* ambisio *K Y* inmaturae *I. a. c. m2 G B* in ma-
ture *B* inmatura *K D Y* demissum *Y* demersu *D* 9 marcescere *K D*
uideant *B. a. r.* uide ad *K* 10 smaragdi *G K Y B* 11 quod] quam *D*
13 centens. *K* centis. *B. a. c.* 14 sexagens. *G* sexagins. *K* sexagis. *B. a. c.*
pr. et s. l. B, om. B tricensimum *G K* trigesimum *B. a. c.* 15 eusto-
chius *D Y* eusthocius *K* 16 metet *D* paulam *G* labor.—Paulina
om. D 17 teret *K* matr. cast. *D* matrimonium *A. a. r., om. G*
construit *G* seruat *G* 18 filiorum *G* terra *B*

quod Christus promisit in caelo. et ut quadrigam domus una²
 emitteret sanctitatis et feminarum uirtutibus responderent uiri,
 additur comes Pammachius, uerum Hiezechielis cherubin, co-
 gnatus, gener, maritus, immo frater amantissimus, quia sancta
 5 consortia spiritus uocabula non tenent nuptiarum. huic ἀρωματι
 Iesus praesidet, de his equis et Ambacum canit: ascendes
 super equos tuos et ad equitatio tua salus. in pari cursu,
 pari animo ad palmam tenditur. discolores equi, sed uoluntate
 concordēs unum aurigae iugum trahunt non expectantes flagelli
 10 uerbera, sed ad uocis hortamenta feruentes.

3. Dicamus aliquid et de philosophis. quattuor uirtutes
 describunt Stoici ita sibi inuicem nexas et mutuo cohaerentes,
 ut, qui unam non habuerit, omnibus careat: prudentiam, iusti-
 tiam, fortitudinem, temperantiam. has omnes sic habetis sin-
 15 guli, ut tamen emineatis in singulis. prudentia in te, in matre
 iustitia, in uirgine fortitudo, in nupta temperantia praedicatur.
 quid enim eo sapientius, qui contempta mundi stultitia Chri-²
 stum secutus est, dei uirtutem et dei sapientiam? quid matre
 iustius, quae inter liberos opibus distributis docuit diuitias

3 cf. Ezech. c. 10 6 *Hab. 3, 8 17 cf. I Cor. 1, 24

1 promittit *G* unam *DB* 2 uirtutibus *om. D* 3 comis *KY*
 palmacius *G* uirum *KY, Ba.c.* hiezechihelis *B* ezechielis *KDYB*
 cherubin *BB* cerubin *A* 5 non *om. G* nunc *KY* APMATI (*in mg.*
 armati) *B* ΩΡΜΩΤΙ *A* armati *G* armat *KY* quadrigae *DB* 6 de his
 equis *om. G* ambacum *K* abbaçu (*pr. b in ras.*) *G* abbaçu *BD*
 abacuc *AYB* canet *D* ascendes *G* ascendens *KDY* ascendit *ex* ascendi
m2A ascende *BB* 7 ad equitatio *G* equitatio *cet.* salus *ex* sanitas *m2B*
 in pari—10 feruentes] ita uiri sancti ad supernae uocationis palmam spon-
 tanea deuotione festinant, quomodo potentes equi ad currum iuncti au-
 riga desuper innitente feruere (*sic*) non expectantes flagelli uerbera, sed
 ad uocis hortamenta feruentes *I* curru *G, Dp.c.* 8 discolores *K*
 discolorem *G* 9 cordes *B* expectantis *K* 10 ortamenta *YB* orna-
 menta *G* 11 et *om. G* uirtutes uirgines *D* 12 describuntur *G*
 stoyci *B* sthoici *K* istoici *G* nexos *G* nixas *A* coherentes (*co*
eras.) *B* 13 qui] *add. non (exp.) K* 14 habentes *G* debetis *A*
 15 emineat *D* 16 temp.] constantia *K* (*in mg. m2* temperantia) *Y*
 17 enim] autem *D* stultit(c *K*)iam *KAA.c.* 18 in matre *D* 19 quae]
 qui *G* destributis *KY*

contemnendo, quid filii amare deberent? quid Eustochio fortius, quae nobilitatis portas et adrogantiam generis consularis uirginali proposito fregerit et in urbe prima primum genus subiugauerit pudicitiae? quid Paulina temperantius, quae legens illud apostoli: honorabiles nuptiae et cubile immaculatum nec sororis felicitatem nec matris continentiam ausa appetere maluit in humilioribus tuto pergere quam pendulo gradu in sublimioribus fluctuare? quamquam illa inito semel matrimonio nihil aliud diebus ac noctibus cogitauit, nisi ut reddito fructu nuptiarum secundum castimoniae gradum arriperet et, tanti dux femina facti, uirum proposito suo iungeret non relinquens salutis comitem, sed expectans. dumque crebris abortiis et experta fecunditate conceptum non desperat liberos et socrus aueritatem maritique tristitiam praeponit inbecillitati suae, passa est aliquid de Rachelis exemplo et pro filio doloris ac dexterarum uirum desiderii sui peperit heredem. certisque auctoribus didici illam non primae sententiae dei: crescite et multiplicamini et replete terram nec officio coniugali seruire uoluisse, sed ad hoc optasse filios, ut Christo uirgines pareret.

5 *Hebr. 13, 4 11 Verg. Aen. I 364 16 cf. Gen. 35, 18 cf. Dan. 9, 23 etc. 18 Gen. 1, 28

1 contempnas *B* *pr.* quid *ex* qui *G* *alt.* quid] *add.* de *KD,Y* *eras.* eustochiom *Aa.c.* eustochiu *Da.c.* eusthocio *K* eustochia *B* 2 adrogantia *D* consularis *K,ABa.c.* 3 fregit *KABY* subiugauit *Ba.c.m.2* 4 pudicitia *G* pauline *D* 5 et] *add.* in (*exp.*) *K* 6 nec sor.—fluct.] non appetas maiora uiribus tuis, quia melius est in humilioribus tuto pergere quam pendulo gradu in sublimioribus fluctuare *I* ausa] in se *D* 7 tuta *Ba.c.m.2* *ς* tota *D* 8 sublimioribus *ΓABY* sublimibus *cet.* fluctuari *D* illa *ex* ille *m.2A* semel inito *ς* 9 cogitaret *AB* cogitauerit *ς* 10 castimonia *G* acciperet *ς* 11 iungeret] intellexeret *KY* 13 abortiuis *Ba.c.* auortiuis (*alt.* u *del.*) *B* abortus *D* experta] *ex* perfecta *B* conceptum *Gp.r.* conceptus (*us ex* um *m.2*) *A* concepta *D* 14 aueritate *D* meritique *Ba.c.* matrisque (*del.* et in *mg.* maritique) *B* trist.] iusticiam *B* 15 rachaelis *D* 16 dextere suae *G* 17 didicit *Gp.c.*

4. Legimus et uxorem sacerdotis Finees audita captiuitate
 arcae domini subito uteri dolore correptam edidisse filium
 Hicabod et inter manus et officia feminarum animam emisisse
 cum prole. de prima Benjamin, hoc est 'filius uirtutis ac
 5 dexterae', de secunda inclitus sacerdos dei ex arcae cognomine
 nascitur. nobis post dormitionem somnumque Paulinae Pam- 2
 machium monachum ecclesia peperit postumum et patris et
 coniugis nobilitate patricium, elemosynis diuitem, humilitate
 sublimem. apostolus scribit ad Corinthios: uidete, fratres,
 10 uocationem uestram, quia non multi sapientes
 iuxta carnem, non multi potentes, non multi nobi-
 les. hoc nascentis ecclesiae rudimenta poscebant, ut granum
 sinapis paulatim in arborem cresceret, ut sensim euangelii
 fermentum totam ecclesiae massam altius eleuaret. nostris
 15 temporibus Roma possidet, quod mundus ante nesciuit. tunc 3
 rari sapientes, potentes, nobiles Christiani, nunc multi mo-
 nachi sapientes, potentes, nobiles. quibus cunctis Pammachius
 meus sapientior, potentior, nobilior: magnus in magnis, primus
 in primis, ἀρχιστρατηγός monachorum. tales Paulina morte sua

1 cf. I Reg. 4, 19—22 4 cf. Gen. 35, 18 9 *I Cor. 1, 26
 12 cf. Luc. 13, 19

1 et om. G phinees G 2 ueteri A 3 hicabot B hichabod A
 hichabet (ex -bot) D incabod K iachaboth (pr. a exp.) B icabod G alt.
 et] atque Bp.c. adque G demisisse K dimisse P 4 de om. D hoc
 est] in hoc G ac] aut D 5 ex archae B et arche D et ex arcę
 (ex exercę) A cognomen D 6 somniumque B et somnum Ba.c.m.2
 pammachium pammachii B 7 ecclesiae KP peperit] genuit D
 posthumum KDP, litt. h s. l. add., sed postea eras. B post unum G, Aa.c.
 pr. et om. KP 8 e(he B)lemosinis DB eli(y AB)mosinis KAΨ
 hum. subl. om. D 9 scribsit Bp.c.m.2 corinthios A corintheos BD
 10 quia om. KP 11 iuxta—potentes propter homoeoteleuton in cet.
 omissa solus seruauit G 12 nascentia G ecclesiae] fidei G 13 sina-
 pis s. l. B synapis D arbore GA crescere D ut om. G sen-
 sum D sensimque G; add. et B (corr. m1 insertum) G 14 frumentum B
 totum P ecclesiae] add. tuae (eras.) A 15 poss.] add. eo (del.) B
 16 potentes om. KDP Christ.—nobiles om. D 17 nob. pot. B
 18 meus om. D potentior om. D in om. G 19 in primis om. G
 ἀρχιστρατηγός recte scriptum in Ap.c.m.2B, cet. uariant talis GD

nobis liberos edidit, quos uiuens cupiuerat possidere. laetare, sterilis, quae non paris, erumpe et clama, quae non parturis, quoniam, quot Romae pauperes sunt, tot filios repente genuisti.

5. Ardentes gemmae, quibus ante collum et facies ornabatur, 5
 egentium uentres saturant; uestes sericae et aurum in fila
 lentescens in mollia lanarum uestimenta mutata sunt, quibus
 repellatur frigus, non quibus nudetur ambitio; deliciarum
 quondam supellectilem uirtus insumit. ille caecus extendens
 manum et saepe, ubi nemo est, clamitans heres Paulinae, 10
 coheres Pammachii est; illum truncum pedibus et toto corpore
 se trahentem tenera puellae sustentat manus. fores, quae prius
 2 salutantum turbas uomebant, nunc a miseris obsidentur. alius
 tumentum aqualiculo mortem parturit; alius elinguis et mutus
 et ne hoc quidem habens, unde roget, magis rogat, quia rogare 15
 non potest; hic debilitatus a paruo non sibi mendicat stipem;
 ille putrefactus morbo regio superuiuit cadaueri suo:

1 Gal. 4, 27 12 cf. Verg. Georg. II 462

1 nobis] nobiles *D* edidit *GD* ededit (*pr. e exp., alt. e corr. in i*)
 2 dedit *cet.* cupierat *GB, Sp.c.* concupiuerat *ς* 2 parturis (*exp.*)
 paris *K* exclama *G* 3 quod *GΨ, Ka.c.m2* sunt paup. *ς* filius *K*
 4 genuisti ei *Ψ* 5 ardentes] laetatur deus, quando conuersi diuites res
 suas pauperibus tribuunt, quando ardentes *F* antea *ΓA, Ba.r.* ant *B*
 ornabantur *ς* tegebatur *F* 6 saturat *G* saturauit *B* quando uestes
 (*ex uestis m2*) *F* syricae *Γa.c.m2A* filo *G* 7 lentesc. *ex letesc.*
GA, ex lentec. m2Ψ, ras. mut. in lentec. K lentisc. *F, Sp.c.m2* molle *D*
 uestimento *D* mut. sunt] mutantur *F* mutatae (-te) *GBDB* 8 de-
 nudetur *G* notetur *Ap.c.m2* delic. quondam] quando deliciarum *F* 9 supp.
 (-le *KΨ*) *KBDΨ* superlectile *G* insumet *Γa.c.m2D* ille—12 ma-
 nus *om.* *F* 10 manus *D* 11 coeres *G* pammachi *GKBD* corpore
ex corde m2A 12 puella *G* quando fores (*ex foris m2*) *F* 13 salu-
 tantium *Ba.r.B* salutantur *Aa.c.m2* amouebant *Sp.c.m2* dimobe-
 ba(n s.l.)t *G* nunc *om.* *F* alius—*p. 653, 2* possim *om.* *F* alios *D*
 15 nec *KΨ* n̄ (= non) *B* hoc] id *D* maius orat *D* quia] dum
A, Ba.c.m2 16 mendicata (*seq. ras. 6 litt.*) *G* stirpem *D* 17 super-
 uiuet *D* superuenit *G* suprauiuit *ς*

non, mihi si linguae centum sint oraque centum,
 omnia poenarum percurrere nomina possim.
 hoc exercitu comitatus incedit, in his Christum confouet, 3
 horum sordibus dealbatur; munerarius pauperum, egentium
 5 candidatus sic festinat ad caelum. ceteri mariti super tumulos
 coniugum spargunt uiolas, rosas, lilia floresque purpureos et
 dolorem pectoris his officiis consolantur: Pammachius noster
 sanctam fauillam ossaque ueneranda elemosynae balsamis rigat.
 his pigmentis atque odoribus fouet cineres quiescentes sciens
 10 scriptum: sicut aqua extinguet ignem, sic elemosyna
 peccata. quantas uirtutes habeat misericordia et quibus 4
 donanda sit praemiis, et beatus Cyprianus grandi uolumine
 exsequitur et Danihelis consilium probat, qui regem impiissimum,
 si se audire uoluisset, scit pauperum sustentatione saluandum.
 15 gaudet huiusce modi filiae mater herede, non dolet opes ad
 alium peruenisse, quas cernit isdem, quibus ipsa uoluerat,
 erogari. quin potius gratulatur absque labore suo sua uota
 compleri; non enim substantiae deminutio, sed operarii commu-
 tatio est.

1 Verg. Aen. VI 625. 627 10 *Eccli. 3, 30 12 grandi uolumine]
 = Cypr. de opere et eleemosynis (I p. 373—394 H.) 13 cf. ibid.
 p. 377, 1—9 H. cf. Dan. 4, 24

1 oraque centum *om. D* oraque *ex ora B* 2 poenarum *ADB* no-
 mine *B* possem *Yp.c.* possum *D* 3 hoc] felix, qui hoc *I* exer-
 citum *D* in—confouet] felix, qui *I* 4 dealuetur *G* numerarius
 munerarius (*mun. exp.*) *A* pauperum] *add. et DB* 5 sic *om. B*
fest.] pergit *B* ceteri] ceci *B* coniugum tum(*nm Kar.*)ulos *KY*
 tumulo *A* 6 lylia *Gp.c.* lilios *D* et] ut *G* 7 peccatoris (*ca exp.*)
A pictores *D* consolentur *G* pamachius *D* noster] notarius *A*
 8 fabiolam *K* (*in mg. m2* alii fauillam) *Y* helemosinae *B* eli(y *A*)-
 mosinae *KAY* aelemosynae *G* aelymosinae *B* rigat] pingat *KY*
 10 scribtum esse *G* extinguet *GK* -guit *cet.* sic] ita *AB, Va.c.m2*
ele(y AB)mosina ABDB aelemosyna *G* ele(i *K*)mosinae *KY*; *add.* ex-
 tinguit *B* 11 peccata *G* peccatum *cet.* uirtutes] uires *S* habet *D*
 12 et *om. DB* 13 prosequitur *D* danielis *GB* inprobissimum *D*
 14 si se] qui si *D* 15 filiae] filia et *DB* familiae (-e) *KY* heredem *GB*
 16 ceruet *KD* isdem *BB* hisdem *cet.* uoluerit *DB* uouerat *KY*
 17 quin *ex* qui *G* gratuletur *K* 18 dimin. *BD* operariae *A*

6. Quis hoc crederet, ut consulum pronepos et Furiani germinis decus inter purpuras senatorum furua tunica pullatus incederet, ut non erubesceret oculos sodalium, ut deridentes se ipse rideret? est confusio, quae ducit ad mortem, et est confusio, quae ducit ad uitam. prima uirtus est monachi 5 contemnere hominum iudicia et semper apostoli recordari dicentis: si adhuc hominibus placere uellem, Christi 2 seruus non essem. tale quid et dominus loquitur ad prophetas: quod posuerit faciem eorum quasi urbem aeneam et lapidem adamantinum et columnam ferream, ne pauerent 10 ad iniurias populi, sed inpudentiam subsannantium frontis rigore contererent. ingenia liberaliter educata facilius uerecundia quam metus superat et, quos tormenta non uincunt, interdum uincit pudor. non est parum uirum nobilem, uirum disertum uirumque locupletem potentium in plateis uitare comitatum, 15 miscere se turbis, adhaerere pauperibus, rusticis copulari, de principe uulgum fieri. sed quanto humilior, tanto sublimior est.

7. Lucet margaritum in sordibus et fulgor gemmae purissimae etiam in luto radiat. hoc est, quod dominus repromisit: glorificantes me glorificabo. alii hoc intellegant de futuro, 20 quando maeror uertitur in gaudium et transeunte mundo

4 cf. Eccli. 4, 21 et Matth. 7, 13, 14 7 *Gal. 1, 10 9 cf. Hier. 1, 18 et Ezech. 3, 8—9 19 *I Reg. 2, 30 21 cf. Ioh. 16, 20

1 quis] *ad l.* enim *A* cederet *D* ut *om.* *D* proneptis *B* furi *K^Y* 2 fulua *G* fusca *D* pulatus *D* pullitus *Aa.c.m2* pollutus *Ba.c.* 3 inciderit *D* *pr.* ut] et *AB* erubescere *D* *alt.* ut *om.* *D* 4 rodiret *Aa.c.m2* derideret *KD^YB, Sp.c.m2* et—uitam *om.* *G* 5 *pr.* est *om.* *A* 6 contempn. *Ia.c.m2KABB* recordare *I^Ba.c.m2, D^Y* 7 adhuc *s. l.* *B* adhuc *G*; *add.* inquit *B* placere uellem (-im *K*)] place-rem *ABB* 8 deus *D* 9 facies *G* 11 sed] et *G* subsannantium *K* 12 rigorem *D* contereret *KD^Y* contererent *Ba.c.* educat *K^Y* edocat *D* educta *AB* 13 et] hae sunt *G* 14 uincit] uincet *D* uirum dis(ss *Y*)ertum uirum nobilem *K^Y* *pr.* uirum *eras.* *D* desertum *Aa.c.m2D* dissertum *B^Y* 15 uirumque] uirum *Y* platea (*alt.* a *s. l. m2*) *A* commit. *A* 16 copulare *D* 18 luce *D*, *om.* *K^Y* margaritam *K* -ta *Y* cordibus *G* fulgur *Kp.c.m2* 20 intellegat *Y* 21 uertetur *GB*

sanctorum corona non transit: ego et in praesentiarum uideo
 promissa conpleri. antequam Christo tota mente seruiret, notus ²
 erat in senatu, sed et multi alii habebant infulas proconsulares.
 totus orbis huiusce modi honoribus plenus est. primus erat,
⁵ sed inter primos; praecedebat alios dignitate, sed et alios
 sequebatur. quamuis clarus honor uilescit in turba et apud
 bonos uiros indigna ipsa fit dignitas, quam multi indigni pos-
 sident. unde egregie de Caesare Tullius: dum quosdam,
 ait, ornare uoluit, non illos honestauit, sed orna-
¹⁰ menta ipsa turpauit. at nunc omnes Christi ecclesiae ³
 Pammachium loquuntur. miratur orbis pauperem, quem huc us-
 que diuitem nesciebat. quid consulatu inlustrius? annuus honor
 est et, postquam alius successerit, prior desinet. latent in
 multitudine laureae et triumphi interdum triumphantium sor-
¹⁵ dibus polluantur. quod ante per manus patriciis tradebatur
 et sola nobilitas possidebat, quo Marius, uictor Numidiae,
 Teutonum atque Cimbrorum, ob nouitatem familiae putabatur
 indignus, quod Scipio ultra annos pro uirtute meruit, nunc
 sola militia possidet et agrestia dudum corpora fulgens
²⁰ palmata circumdat. plus ergo accepimus, quam dedimus. ⁴

8 Cicero, fragm. libr. inc. 38 (p. 410) C. F. W. Mueller

1 et om. A uideo] *add.* sanctorum ζ 2 complere B tota] de-
 uota D 3 et om. ζ multis aliis KY habebat KY, A \mathfrak{B} a.c.
 insulas ζ proconsulares G, A (u ex o m²) -ris cet. 5 pr. sed] et
 KD Ψ , \mathfrak{B} a.c., om. A primos ex primis \mathfrak{B} pr. alius GD alt.
 alius GD 6 honor uil.] honorabilis et D 7 uiros bonos Ψ indignior ζ
 fit ipsa G ipsa om. B sit B indigne ex -guae m²I 8 unde et A
 cessare (pr. s eras.) A dum] cum D 10 turbanit Aa.c.B at nunc]
 adhuc A at \mathfrak{B} p.c.B ad GK, \mathfrak{B} a.c. et Ψ , om. D 11 orbes D urbs G
 12 nesciebant D 13 prius D desinit $\mathfrak{B}\Psi$ latent ex latentis A
 14 multitudinē D laurea G 15 patricias \mathfrak{B} tradebantur G (seq.
 m eras.) 16 quod \mathfrak{B} p.c. Ψ , om. D Marius] consularius D consul
 marius ζ numidia et KY \mathfrak{B} numidiae et D 17 teutonon A eutorum
 KY theutonum ζ cimborum KY cymbrobrum A et (eras.) ob \mathfrak{B}
 ob om. B nobilitatem (-te B) DB ignobilitatem ζ 18 iscipio G cipio
 Aa.c. meruit pro uirtute KY eruit D 20 palmata GA palma cet.
 accipimus A \mathfrak{B} accipemus K

parua dimisimus et grandia possidemus, centuplicato faenore Christi promissa redduntur. in tali agro et Isaac quondam seuerat, qui paratus ad mortem ante euangelium euangelicam portauit crucem.

8. Si uis, inquit, perfectus esse, uade, uende omnia, ⁵ quae habes, et da pauperibus et ueni, sequere me. si uis perfectus esse: semper grandia in audientium ponuntur arbitrio. et ideo uirginitatem apostolus non imperat, quia dominus disputans de eunuchis, qui se castrassent propter regna caelorum, ad extremum intulit: qui potest ca- ¹⁰ pere, capiat. non est enim uolentis neque currentis, sed ² miserentis dei. si uis perfectus esse: non tibi inponitur necessitas, ut uoluntas praemium consequatur. si ergo uis esse perfectus et desideras esse, quod prophetae, esse, quod apostoli, ¹⁵ esse, quod Christus est, uende non partem substantiae, ne timor penuriae infidelitatis occasio sit et cum Anania et Sapphira pereas, sed uniuersa, quae possides. cumque uendideris, da pauperibus, non locupletibus, non superbis. da, quo necessitas sustentetur, non quo augeantur opes. cumque legeris

2 cf. Gen. c. 22 5 *Matth. 19, 21 10 Matth. 19, 12 11 cf. Rom. 9, 16 16 cf. Act. 5, 1—11

1 demisimus *K* centupl. *GKΨ* 2 creduntur *⊗* et isaac quondam agro *ς* et *om. B* quondam *om. KY* 3 seruerat *G, Kp.c.m2⊗a.c.* senuerat *⊗p.c.* sererat *D* euangelium] euangelicum *D* euangelicam *s. l. ⊗* 4 portabat *B* 5 si uis—13 conseq.] semper enim (*del. m2*) grandia in audientium ponuntur arbitrio, sicut est illud: si uis perfectus esse, et alibi de eunuchis: qui potest capere, capiat. ideo autem non inponitur necessitas, ut uoluntas praemium consequatur *I* inquit *GK⊗* (*add. m2 uł uult*), *om. D* uade—esse] et reliqua *D* ualde (*1 eras.*) *⊗*; *add. et A, ⊗* (*eras.*) 6 quae habes] tua *G* 7 audientium *K⊗* 9 de eunuchis disputans *B* de *s. l. ⊗* eunucis *G* 10 regnum *GD* ad] et (*s. l. add. ad m2*) *D* 11 curr. neque uol. *D* 12 miserantis *KD*; *add. est GD* 13 precium *A* uis ergo *ς* 14 desiderans *D* *alt. esse om. KYB* 15 esse *om. B* ne] non *A* 16 occansio *G* annania *G⊗, Ap.c.m2* annaida *Aa.c.m2* ananie] *D* sapphira *⊗⊗* saffira *D* 17 cumque] quae cum *G* uenderis *G* 18 *alt. da]* de *A* quod *D* 19 sustentur *A* elegeris *D*

illud apostoli: boui trituranti os non frenabis et:
 dignus est operarius mercede sua et: qui altari
 ministrant, de altari participantur, memento huius
 quoque sententiae: habentes nictum atque uestitum
 5 his contenti sumus. ubi uideris fumare patinas et Pha- 3
 sides aues lentis uaporibus discoqui, ubi argenti pondus, fer-
 uentes mannos, comatulos pueros, pretiosas uestes, picta tapetia,
 ubi ditior est largitore, cui largiendum est, pars sacrilegii est
 rem pauperum dare non pauperibus. et tamen non est satis
 10 perfecto et consummato uiro opes contemnere, pecuniam dis-
 sipare et proicere, quod in momento et perdi et inueniri potest.
 fecit hoc Crates Thebanus, fecit Antisthenes, fecerunt plurimi,
 quos uitiosissimos legimus. plus debet Christi discipulus
 praestare quam mundi; philosophus gloriae animal et popularis
 15 aurae atque rumorum uenale mancipium est. tibi non sufficit opes 4
 contemnere, nisi Christum sequaris. Christum autem sequitur,

1 *I Cor. 9, 9. *I Tim. 5, 18 2 I Tim. 5, 18 *I Cor. 9, 13
 4 *I Tim. 6, 8

1 triturantis *B* frenabis *G* obturabis (obd. *D*) *DB*, *Sp.c.m.2* allegabis *K*
 alligabis *cet.* 2 est *om.* *A* mercedem suam *G* alteri *Ka.c.* altario *g*
 3 altara *Ga.c.* altare *A* altario *B* quoque huius *DB* 4 habentes—
 sumus] his contempti simus habentes uictum atque uestitum *B* uesti-
 mentum *G* 5 contempti *DB* simus *Apr.* *Sp.c.m.2B* fumantes *KY*
 patenas *KBY* fasides *KDY* phasidis *G,A* (-das *m.2*) 6 habes *D* dis-
 quoqui *B* decoqui *g* ubi *om.* *D* pondus] *add.* ubi *g* 7 manus *GD*
burichas mannos *B* bo(u*s.l.*)richos mannos *A* (*in mg. inf.*: mannus. genus
 equi breuissimi gallici. mannulus diminutiue caballus burichus † burdus)
 preciosis uestibus (*ex uestis m.2*) *B* pictat (*alt. t exp.*) appeti a *K*
 tappetia *Yp.c.D* capicia *ex apicia m.2A*, *om.* (*s. l. facies*) *G* 8 ibi *Y*
 largiore *Ga.c.D* 9 non dare *G* est *s. l. K*, *om.* *B* 10 consummato
AB consummatio *D* pec(cc*B*)unias *GB* 11 *alt. et om.* *B* inue-
 nire *KD, Aa.c.m.2* 12 *Crat. Theb.*] crate stefanus (*mut. m.2 in aristo-*
fanus [sic]) *A* crathes *KY* chrates *G,B* (*ex grates m.2*) grates *D*
socrates B tebanus *D* tepbanus *Ba.c.m.2* thebeus *G* antistenes
KYB adistenes *D* 13 uit(c)*iosissimus KD, AYa.c.* Chr. disc. praest.]
 prare (*add. in mg. xpi discipulus*) *B* 14 praestari *K* mundi] boni *KY*
 animae *D* et *om.* *D* populares *KDY* 15 aures *ex aure m.2D*
 rum.] uirorum operum *D* est *om.* *ABB*

qui peccata dimittit et uirtutum comes est. Christum scimus
 sapientiam. hic thesaurus in agro scripturarum nascitur, haec
 gemma multis emitur margaritis. sin autem admaueris capti-
 uam mulierem, id est sapientiam saecularem, et eius pulchri-
 tudine captus fueris, decalua eam et inlecebras crinium atque
 5 ornamenta uerborum cum emortuis unguibus seca. laua eam
 propheta nitro et tunc requiescens cum illa dicito: sinistra
 eius sub capite meo et dextera illius amplexabitur
 me et multos tibi fetus captina dabit ac de Moabitide efficietur
 Israhelitis. Christus sanctificatio est, sine qua nemo uidebit 10
 faciem dei, Christus redemptio, idem redemptor et pretium,
 Christus omnia, ut, qui omnia propter Christum dimiserit,
 unum inueniat pro omnibus et possit libere proclamare: pars
 mea dominus.

9. Sentio te diuinis ardere doctrinis nec temeritate quorun- 15
 dam docere, quod nescias, sed ante discere, quod docturus es.
 simplices epistulae tuae olent prophetas, apostolos sapiunt.
 non coturnatam affectas eloquentiam nec more puerorum argutas

1 cf. I Cor. 1, 30 3 cf. Deut. 21, 10—13 7 cf. Hier. 2, 22
 *Cant. 2, 6 10. 11 cf. I Cor. 1, 30 13 *Ps. 72, 26

1 comis *KY, Sp.c.m.2* 2 thesaurus (-suurus *K*) *GK* tehnsaurus *D*
 thesauros *Aa.c.m.2* thesaurus *cet.* 3 si *K* 4 pulcr. *D* pulc(ch *Ap.c.B*)-
 ritudinem *G, A.Ba.r.* 5 captatus *G* decalua(m *m eras.*) eam *A* decal-
 uatam *D* inlecebras *D* incelebras *A* crinum *GD* 6 *m(erass.)*emor-
 tuis *A* mortuis *Ba.c.* remotis *D* lua *D* 7 tunc] cum *G* requiescis *G*
 8 eius] illius *B* dextera *Y* illius] eius *B* complex. *Y* complex. *K*
 9 fetus *G, A* (*ex fetus m.2*) fetus *D* fetus *B* foetus *KY* foetus *B* ac]
 atque *ex* adque *B* moabitidem *D* moabite *G* efficietur *KY* et (*eras.*)
 efficietur (*corr.*) *B* 10 israhelites *G* israhelis *Y* istrahelis *K* Chri-
 stus—pretium] xps sapientia est, sanctificatio, redemptio, idem redemptio
 et praetium *I* xpi *B* quo *KY* 13 inueniet *D* et qui
 posset *D* liuer *G* 15 ardore *D* 16 dicturus *A* es] sis *DB*,
om. Y 17 redolent *G* olim *D* capiunt *G* 18 non] dissertor
 scripturarum non *I* cothurn. s contu(*ex o B*)rn. *BB* (*pr. n eras. in B*)
 tumidam *G* affectus *Ka.c.m.2Y* affectam *D* affectet *I* effectas *Aa.c.m.2*
 nec more *in mg.* *B* morum *Aa.c.m.2* ore *D*

sententiolas in clausulis struis. cito turgens spuma dilabatur
 et quamuis grandis tumor contrarius sanitati est. scitum est ²
 illud Catonis: sat cito, si sat bene, quod nos quondam
 adolescentuli, cum a praefecto oratore in praefatiuncula dice-
⁵ retur, risimus. meminisse te puto erroris mutui, quando omne
 Athenaeum scholasticorum uocibus consonabat: sat cito, si
 sat bene. felices, inquit Fabius, essent artes, si de
 illis soli artifices iudicarent. poetam non potest nosse,
 nisi qui uersum potest struere; philosophos non intellegit.
¹⁰ nisi qui scit dogmatum uarietates; manu facta et oculis patentia
 magis probant artifices. nostra quam dura sit necessitas, hinc ³
 potes animaduertere, quod uulgi standum est iudicio et ille
 in turba metuendus, quem cum solum uideris, despicias. haec
 praeteriens tetigi, ut eruditus contentus auribus non magnopere
¹⁵ cures, quid inperitorum de ingenio tuo rumusculi iactitent,

3. 6 Catonis dicta memorab. n. 80 Iordan 7 cf. Quintil. i. o.
 XII 10, 50 et Hieron. in Esai. XVI praef.

1 struat *I* instruis *DYB* instrues *K* cito] sed sermo eius pruden-
 tia et grauitatis sale conditus sit, cito enim *I* delabatur *ex* lauitur
G dalabitur *D* 2 est sanitati (*ex -te m2*) *I* sanitatis *KY* sanctitati
 (*ex -te*) *B* 3 illud] *add.* quoque *KDY* *pr.* sat] *sac A* sed *G* si
 sat] *sis ad D* *sis ac B* 4 cum—orat.] quod a perfecto oratore cum
A, B, c. m2 praefecto *scripsi* (praefectus orator *magistrum rhetorum*
scholae praepositum significat) perfecto *codd.* dic. in praef. *B* 5 risimus]
s. l. scr. m2 didicimus *B* *te*] et *D* terroris *D* mutuam *A*
 omnē *K*, *s. l. m2 Y* omēs *D* 6 atheneum *G, B* (*ex adh-*) athenum *KY*
 atineum *D* acheneum *A* athenien (*s. l. add. sium*) *B* schol. *KB* scol.
cet. personabat *B* si sat] *sis ad D* *sis ac B* 7 felicitis *D* felici-
 cius *KY* essent inquit fabius *D* essent *I* (*add. omnis del. m2*)
 8 soli *s. l. B* solis *K, Y, a. r.* solis (*del. m2*) soli *I* 9 potest (nouerit *D*)
 instruere *KDYB* post seruire *A* philosophos *G* philosophos *K* phylo-
 sophus (-os *corr. m2*) *A* intellegit *D* 10 scit] nouerit *D* uerita-
 tatis *D* manus *K, a. r.* patientiā *D* 11 probauit artificis *A*
 12 potes *Bp. c. s* potest *cet.* standum] dandum *Bp. c. m2* est *om. A*
 13 turmam (*alt. m eras.*) *B* cum *s.*] consulum *D* solus *ex* solum *m2B*
 uid. sol. *s* hoc *Y* 14 heruditus *D* cont. aur. *s. l. K* 15 curis *D*
 tures *A* inperiti *KY* tuorum osculi (*s exp.*) *A* rumusculi *ex*
 osculi *B* rum (*seq. spat. uac. 6 litt.*) *D*

sed prophetarum cotidie medullas bibas, Christi μύστης, patriarcharum συμμύστης.

10. Siue leges siue scribes siue uigilabis siue dormies, (Iesu) amōr tibi semper bucina in auribus sonet, hic lituus excitet animam tuam, hoc amore furibundus quaere in lectulo, quem desiderat anima tua, et loquere confidenter: ego dormio et cor meum uigilat. cumque inueneris eum et teneris, ne dimittas. et si paxillulum dormitanti elapsus fuerit e manibus, noli protinus desperare. egredere in plateas, adiura filias Hierusalem, repperies eum cubantem in meridie, lassum ebrium, noctis rore madefactum, inter greges sodalium, in aromatum uarietatibus, inter poma paradisi. ibi ei da mamillas tuas, sugat de erudito pectore et requiescat inter medios cleros, pinnae deargentatae columbae et interiora eius in fulgore auri. paruulus iste et puer, qui butyro et melle saginatur, qui inter caseatos nutritus est montes, cito

5 cf. Cant. 3, 1 6 Cant. 5, 2 7 cf. Cant. 3, 4 9 cf. Cant. 3, 2. 5
10. 11 cf. Cant. 1, 6 11 cf. Cant. 5, 1. 2
12 cf. Cant. 7, 12 13 *Ps. 67, 14 15 cf. Esai. 7, 15 16 cf. Ps. 67, 16—17

1 cott. *G*Ψ MYCΘEC *G* CYMMICTHC ⚡ AYTHC *K*Ψ mistes *B*, om. *D* 2 CYMMICTHC ⚡ CYMMYEOEC *G* cum MYCTHC *A* sicci- mites *B*, om. *D* 3 legis *KA*⚡ legas *Ψ* scribis *K*Ψ, *⚡a.c.m.2* scri- bas *ς* scribe *D* uigiles *ς* dormias *ς* 4 Iesu *addidi*, om. *codd.* amor *D* amos *cet.* bucina *ς* sonet et *D* h(s. l. *eras.*) in lituus (*alt.* u. *eras.*) *G* litus *Gp.r.K* letus *Ψ* lituo *A* exercitet *G* 5 tuam] *add.* excitet *D* in om. *A* lectulo] *add.* tuo *A*⚡, *add.* contentus auribus (*eras.*, cf. *ad p. 659, 14*) *K* 6 que *D* animā tuā *D* 8 ne] non *A* dimittas eum *G* dimittat *A* paxillulum *B* paxillum *A* pu(au *Ψ*) sillulum *D*Ψ puosillulum *K* dormitandi *D* elapsum *D* 9 pronus *⚡a.c.m.2* desperare *K*⚡Ψ, *Aa.c.m.2* aegre- dire *K* plateis *⚡p.c.m.2* *D* adiurare *K*Ψ 10 ierusalem *B* re- peries *A* accubantem ⚡ 11 ore *ς* 12 paradysi *A*Ψ paradissi *G* de *G* mamillas *G*Ψ 13 surgat *A* sanato *K*Ψ eruto *G* et om. *ς* requiescam *K* requiesce *Ψ* inter] in *D* 14 peninae(-e) *Ap.c.m.2* *D*Ψ *B* pinnae *Ka.c.* col. dearg. *K*Ψ 15 buturo *K* butro *Aa.c.m.2* 16 sagine *D*

crescit in iuuenem, uelociter in te hostes spoliat, mature praedatur Damascum et regem uincit Assyrium.

11. Audio te xenodochium in portu fecisse Romano et uirgam de arbore Abraham in Ausonio plantasse litore. quasi
 5 Aeneas noua castra metaris et super undam Thybridis, ubi
 ille cogente quondam penuria crustis fatalibus et quadris
 patulis non pepercit, tu uiculum nostrum, id est domum panis,
 aedificas et diuturnam famem repentina saturitate compensas.
 euge, noster, initia transgrederis; statim summum tenes; de
 10 radice peruenis ad cacumen; primus inter monachos in prima
 urbe primum sequeris patriarcham. Loth, quod interpretatur
 'declinans', campestria eligat et iuxta Pythagorae litteram
 facilia magis et sinistra ac peritura sectetur; tu in arduis et
 saxosis cum Sarra tibi monumentum para, ut iuxta sit ciuitas
 15 litterarum deletisque gigantibus filiis Enac hereditatem tuam
 gaudium et risus excipiat. diues erat Abraham auro, argento, 3

1 cf. Esai. 8, 3—4 4 cf. Gen. 18, 8 6 cf. Verg. Aen. VII 115
 7 domum panis] i. e. Bethleem, cf. Hieron. epist. CVIII 10 11 cf. Gen.
 19, 17—23 12 Pythagorae litteram] = Y, cf. Hieron. epist. CVII 6
 et Auson. 348, 9. Sernius Aen. VI 136 13 cf. Gen. c. 23 15 cf.
 Deut. 2, 20—21 16 cf. Gen. 13, 2

1 iuene *GKY* in te] inter *GD, Sp.c.m.2* ostis *D, om. KY*
 spoliant *D* matura *KAY, Ba.c.* praedatus *B* praedantur *D* 2 uincet *D*
 adsyrium *D* 3 xenodoch. *Sp.c.* exsenedoch. *A* xenodox. *B x(s D)enodoc. cet.*
 portum *Aa.c.* 4 ausonium *Aa.c.m.2* auxonio *KY* 5 eneas *KD* castri-
 metaris *B* thibridis *G, Sp.c.m.2* thybiridis *A* tybridis *KY ty(i D)beris cet.*
 6 cogentem *GD* quodam *KY, Aa.c.m.2* quandam *D* penuriae *G* penna *D,*
om. KY rustis *G* mustis *D* 7 patuli *D* paruŕ (= paruulis) *B* uiculum
KD, ΨBa.c. nostrum] dño *B* 8 et diut.—cacumen] cum uideris
 bene conuersum, dicito ei: euge, noster, initia transgrederis, statim sum-
 mum tenis, de radice peruenis ad cacumen et diutenam famem repeu-
 tina saturitate compinsas *I* famen *IA* fame *D* 9 nostra *AB*
 inae(e *Ψ*)dia *KY* statum *ς* summam *A* tenis *I* tenens *KY* 10 pri-
 mos *K* 11 urbium *G* primum] primos *B* patriarcha *DY* lot *ς*
 qui *B* 12 camp. el.] cum patriae legat *A* pytagorae *G* pithagore *D*
 phytagore (-rē *Ψ*) *AΨB* phith(t *B*)agore (-rae *Kp.c.*) *KB* 13 *pr. et]* ac *ς*
 ac peritura *om. ς* ac] hac *A* sectatur *Ba.c.* 14 sara *B* ut *om. B*
 15 filii (s. l.) senago *A* enach *BD* in hac *B* herēditate *B* tua *B*
 mutam *KY* 16 gaudiis *KY* diuiserat *KY* argentoque *Ba.r.*

pecore, possessione, uestibus tantamque habebat familiam, ut ad subitos nuntios iuuenibus electis armare posset exercitum et quattuor reges, quos quinque reges fugerant, in Dan consecutus occideret; et tamen, postquam crebro hospitalitatis officio, dum homines non refutat, suscipere meruit deum, 5 non seruis et ancillulis imperauit, ut hospitibus ministrarent, et bonum, quod exercebat, per alios minuit, sed quasi reperta 4 praeda cum Sarra sua humanitati solus incubuit. ipse pedes lauit, ipse pinguem uitulum portauit umeris de armento, stetit ut seruus peregrinis prandentibus et Sarrae manibus coctos 10 cibos ieiunaturus adposuit.

12. Haec moneo, frater carissime, pietate, qua te diligo, ut non solum pecuniam, sed te ipsum Christo offeras, hostiam uiuam, placentem deo, rationabile obsequium tuum, et imiteris filium hominis, qui non uenit ministrari, sed 15 ministrare et, quod patriarcha alienis, hoc discipulis et seruis magister exhibuit et dominus. corium pro corio et omnia, quae homo possidet, dare potest pro anima sua. sed tange, inquit diabolus, carnes eius, nisi in

1 cf. Gen. c. 14 4 cf. Gen. c. 18 13 *Rom. 12, 1 15 Matth. 20, 28 17 *Hiob 2, 4—5

1 peccore *B* pecora *Ḥa.c.* (*seq. ras. 2 litt.*) *D* tantumque *K* tantaque *D* tantam *B* 2 ab *A* subito *KY* eiectis *G, Da.c.* pos-
sit *KAY* 3 qui *B* fugauerant *B* fuerat *G* secutus *D* 4 post-
quam] post tam *g* crebre *A* crebra *g* 5 officia *g* non ref. hom. *g*
refutant *D* recusat *G* dominum *G* 6 ancill. suis *B* imperatuit
Ḥa.r. imperabat *g* min. hosp. *g* 7 et] nec *GY, Ḥp.c.m.2* bona *G*
monuit *Y* sed] se *D* 8 sara *B* sua *om. Y* humanitate *KY*
-tis *D* 9 pingue *D* umeris (-rus *A*) *GA* hum. *cet.* 10 ut] et *A*
sarae (-e) *YB* coctus *B* 11 cybos *ex* cybus *m.2B* 12 kñe *ex*
kñi *m.2 D, om. G* 13 sed] sed et *AY* ipsum *s. l. D* ipso *Y*
14 uiuam] *add.* sanctam *g* rationabilem *A, Ḥa.c.m.2* 15 imiteris]
cum religionem quis professus fuerit, studeat non solum pecunia xpo
offerre, sed imititur *I* 16 et quod—dominus *om. I* 17 corium
enim pro corium *I* et *om. ADB* 18 possedit homo *I* habet homo *B*
homo *om. B* potest] *add.* homo *B* 19 diabolus *FḤ* zabulus *KY*
carnis *I* nisi—tibi *om. I*

faciem benedixerit tibi. scit hostis antiquus maius con-
 2 continentiae quam nummorum esse certamen. facile abicitur, quod
 haeret extrinsecus; intestinum bellum periculosius est. coniuncta
 disglutinamus, unita dissicimus. Zacheus diues erat, apostoli
 5 pauperes. reddidit ille quadruplum, quod rapuerat, diuisitque
 pauperibus medietatem substantiae, quae remanserat; suscepit
 Christum hospitem, salus est facta domui eius; et tamen, quia
 paruulus erat et apostolicae proceritati se non potuerat co-
 extendere, non fuit in duodecim apostolorum numero. apostoli
 10 autem, quantum ad diuitias, nihil, quantum ad noluntatem,
 totum mundum pariter reliquerunt. si offeramus Christo opes 3
 cum anima nostra, libenter suscipit; si autem, quae foris sunt,
 deo, quae intus, diabolo demus, non est aequa partitio et
 dicitur nobis: nonne, si recte offeras et non recte
 15 diuidas, peccasti?

13. Quod patricii generis primus inter primos monachus
 esse coepisti, non tibi sit tumoris, sed humilitatis occasio,
 scienti filium dei factum filium hominis. quantumcumque te
 deieceris, humilior Christo non eris. esto, incedas pedibus,

4 cf. Luc. 19, 2—10 14 *Gen. 4, 7

1 hostis antiquos scit *I'* hostes *A* maius] magis *IA* 3 eret
D erit *A* habet *I'* 4 disglutinamus *A* -nemus *I'* -tinamus *D* deglu-
 tinamus *Pa.c.m2* dissicimus *D* dissece. *I'* disici. (isic in ras. *m2*) *B*
 diffigi. *A* discingi. *G* discidi. *KB* disci. *Y* discindi. uel dissui. *g* zac-
 chae(e *A*)us *KA* zaceus *G* diuiserat *K* 5 reddit *B* ra-
 puerit *D* diues itaque *B* 6 substantiae om. *B*; add. suae *g*
 rem.] add. diuidens *B* 7 hospicio ex hospicium *m2A* facta est *AB*
 8 proceritate *Y* poterat *DY* quoextendere *KY* extendere *g*
 9 num. apost. *g* 11 relinquerunt *G* dimiserunt *B* si enim *I'* 12 susci-
 piet *A* suspiat *I'* si] sin *GDB,Sp.c.m2* 13 deo] add. et *I'* intus]
 add. sunt *KDY*, add. autem *B* diabulo *I,Pa.c.m2* zabulo *KY*
 est] erit *I'* portio *I'* et dicit.] diciturque *I'* et om. *G* 14 et non
 recte] recte autem non *G* recte non *A,Pa.c.m2* 15 peccasti om. *GKDY*
 16 quod—coep.] uir nobilis quando conuersus fuerit *I'* primos] pri-
 mus *A* monachos *KY,Ac.c.m2Sp.c.m2* 17 sit tibi *KY* tibi] ei *I'*
 occasio *Ia.c.m2G* 18 sciens *I'* fil. dei om. *KY* factum esse *KY*
 se deiecerit *I'* 19 eris ex eras *Y* erit *I'* esto ex est *m2B* nam etsi *I'*
 incedat *Ip.c.* ped. nudis et *I'* nudis ped. *g*

fusca tunica uestiaris, aequeris pauperibus, inopum cellu-
 las dignanter introeas, caecorum oculus sis, manus debilium,
 pes claudorum, ipse aquam portes, ligna concidas, focum
 extruas: ubi uincula? ubi alapae? ubi sputa? ubi flagella? ubi
 2 patibulum? ubi mors? et cum omnia, quae dixi, feceris, ab 5
 Eustochio tua Paulaque uinceris, si non opere, at certe sexu.
 ego quidem Romae non eram et tunc me tenebat heremus —
 atque utinam pertenuisset! — quando socero tuo uiuente
 Toxotio saeculo seruiebant, sed tamen audio: quae inmunditias
 platearum ferre non poterant, quae eunuchorum manibus por-
 tabantur et inaequale solum molestius transcendebant, quibus
 serica uestis oneri erat et solis calor incendium, nunc sordi-
 datae et lugubres et sui conparatione forniculae uel lucernas
 concinnant uel succendunt focum, pauimenta uerrunt, mundant
 legumina, holerum fasciculos in feruentem ollam deiciunt, 15
 adponunt mensas, calices porrigunt, effundunt cibos, huc illuc-
 3 que discurrunt. et certe magnus uirginum chorus cum illis
 habitat. num huiusce modi ministeria aliis imperare non pote-
 rant? sed nolunt uinci ab his labore corporum, quas ipsae
 superant uirtute animi. haec dico, non quo de ardore mentis 20

1 fuscas *D* furua *I* tunicas *D* uestiatur *I* aequeturque *I*
 aequae *Ψ* paup. et *I* 2 cellas *I* introeat *I* caec. oc.
 sis] etsi sit caec. oc. *I* 3 si ipse *I* aquam] que *ex* quam
m2A portis *K* portet *ex* portit *m2I* concidat *I* 4 extruat *I*
 5 ab] ad *A* 6 eustocio *G* eustochio *K* eustochia *Sp.c.B* tuo *KΨ*
 eu *D* non uinceris *A* at *eras. S* ad *GKD* aut *AB* 7 tunc]
 cum *G* teneret *G* 8 pertinisset (-isse *D*) *DΨ* tuo *s. l. ΨB*
 9 toxocio *A* et exitio *G* quae] quae *A* mundicias *A* 10 poterat *A*
 eunuchorum *KA* 11 molestias *A* modestius *B* 12 sirica *A, Sa.c.m2*
 honeri *DB* oneris *G* erant *Ψ, SBa.c.* 13 suae *A* forniculae *A*
 sordiculae *G* lacernas *A* 14 concinant *D* concinnunt *ΨΨ* continnant *A*
 uerrant *ex* uerant *m2A* ueŕ *B, om. G* mandant *KΨ* 15 olerum *KDΨB*
 deieciunt *A* dehiiciunt *D* 16 adponant *Ψa.c.* opponunt *A* et fun-
 dunt *D* 18 ministeria officia *A* non *om. S* poterent *A* 19 his]
 aliis *G* laborum *K* quas ipsae *om. G* ipse *AΨB* 20 superat
Aa.c.m2 equiperent *G* operentur *s. l. B* uirtutem *D* quod *GD*

tuae quicquam dubitem, sed quo currentem inpellam et acriter dimicanti feruorem fauore augeam.

14. Nos in ista prouincia aedificato monasterio et diuersorio propter extracto, ne forte et modo Ioseph cum Maria Beth-
 5 lehem ueniens non inueniat hospitium, tantis de toto orbe confluentibus turbis obruimur monachorum, ut nec coeptum opus deserere nec supra uires ferre ualeamus. unde, quia 2
 paene nobis illud de euangelio contigit, ut futurae turris non ante computaremus inpensas, compulsi sumus fratrem Paulinia-
 10 num ad patriam mittere, ut semirutas uillulas, quae barbarorum effugerunt manus, et parentum communium cineres uenderet, ne coeptum sanctorum ministerium deserentes risum maledicis et aemulis praebeamus.

15. In calce epistulae recordatus sum quadrigae uestrae et
 15 proposito quintam deesse Blesillam, paene oblitus de ea loqui, quae prima de uobis praecessit ad dominum. uere nunc quinque in tres et duas uidemus esse diuisos: illa cum sore Paulina dulci somno fruitur, tu duarum medius ad Christum leuius subuolabis.

4 cf. Luc. 2, 7 8 cf. Luc. 14, 28

1 dubitet *D* quod *DB* 2 dimicandi *G* ferborem fauore *G*
 feruorem (*ex* fauorem *m2B*) fauore (-em *D*) *BD* fauorem *A* feruorem
 feruore (i *YB*) *KYB* 3 non *D* istam prouinciam *D* aedifica-
 mus *Bp.c.m2* monasterium *Bp.c.m2* diuersorium *G, Bp.c.m2*
 4 propter te *D* ex(*s.l.m2*)structum *B* instructo *KY* et *om. G*
 cum] et *D* Maria in *S* bethlehem *G* bethleem *BDYB* bethlem *KA*
 5 inueniant *A* 6 confl.] uenientibus *G* nec] ne *A* non *KY* coe-
 tum *G* 8 euangelico *Y* contingit *Bp.c.m2* 9 comput.] putaremus
KY supputaremus *S* expensas *S* paulianum *A, Bp.rBa.c.* 10 trans-
 mittere (trans *exp.*) *B* eff. barb. *B* barbororum *KY* 11 effugerant *Y*
 effugerunt *A* et] ex *Ka.r.Y* cerneret *B* census *S* 12 coctum *G*
 14 quadragi *KY* uestrae] uestra est *A* 15 proposita *A* blesilla
G blesillam *A* blaes. *S* 16 praecesserit *S* 17 et] ac *S* duos *G*
 uideamus *K* diuisas *B* diuises *D* diuisum *B* 18 duorum *G* 19 sub-
 lenabis *A*; *add.* explicit ad pammachium feliciter *G* explicit ad pam-
 machium de morte paulinae *K* explicit ad pammachium *Y*

LXVII.

EPISTULA AUGUSTINI AD HIERONYMUM.

Domino dilectissimo et cultu sincerissimo caritatis obseruando atque amplectendo fratri et compresbytero Hieronymo Augustinus.

1. Habeo gratiam, quod pro subscripta salutatione plenam mihi epistulam reddidisti, sed breuiorem multo, quam ex te uellem sumere, tali uiro, a quo, tempora quantalibet occupet, nullus sermo prolixus est. quamquam itaque nos negotiorum alienorum eorumque saecularium curis circumstemur ingentibus, 10 tamen epistulae tuae breuitati facile non ignoscerem, nisi cogitarem, quam paucioribus uerbis meis redderetur. quare adgrede, quaeso, istam nobiscum litterariam conlocutionem,

7 epistulam] hodie non exstat

⊗ = Escorialensis & I. 14 s. VIII—IX.

F = Veronensis XVI. 14 s. IX.

L = Coloniensis 35 s. IX.

W = Parisinus lat. 1868 s. IX.

D = Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.

M = Coloniensis 60 s. IX—X.

Φ = Guelferbytanus 4156 s. IX—X.

C = Vaticanus lat. 5762 s. X.

l = Vaticanus lat. 341 s. X—XI.

B = Berolinensis lat. 18 s. XII.

Haec epistula, cuius titulus in codd. nihil aliud indicat, nisi eam ab Augustino (uel Agustino) ad Hieronymum (uel Iheronymum) scriptam esse, est inter Augustini epistulas XL (pars II p. 69 Goldbacher). Augustino respondet Hieronymus epist. CXII 3 culto F cultus Φ caritati B 4 amplectando WΦ ieronimo B 5 agustinos C augustinus episcopus W agustinus p̄b Φ agustinus in domino salutem l 6 subscripta D subscripsi (si eras.)ta M scripta FW salutationem ⊗Φ plenam (-na W) mihi WΦ mihi plenam cet. 7 breuior F multum LDCLB, Ma.c.m.2 8 sūmere B suscipere C occupent Mp.c.m.2 9 prolixius F itaque] ergo W 10 eorum quae LΦ eorum qui C que F circumstemus F circumdemur Bp.c. 11 breuitate LC breuitatem F breuiter Φ ignoscere W agnoscerem la.c. 12 cogitare ΦC quam—adgred. om. W redderentur F 13 ista F conlo(n)ϕutionem WΦ collatione L con(l)lacionem cet.; add. habere FLDMCIB haberem ⊗

ne multum ad nos disiungendos liceat absentiae corporali;
 quamquam simus in domino spiritus unitate coniuncti, etiam si
 ab stilo quiescamus et taceamus. et libri quidem, quos de
 horreo dominico elaborasti, paene te totum nobis exhibent. si
 5 enim propterea te non nouimus, quia faciem corporis tui non
 uidimus, hoc modo nec ipse te nosti; nam tu quoque non
 uides eam. si autem tibi non ob aliud notus es, nisi quia
 nosti animum tuum, et nos eum non mediocriter nouimus in
 litteris tuis, in quibus benedicimus domino, quod tibi et nobis
 10 omnibusque fratribus, qui tua legunt, te talem dedit.

2. Liber quidam tuus inter cetera non diu est ut uenit in
 manus nostras. quae sit eius inscriptio, nescimus adhuc; non
 enim hoc codex ipse, ut adsolet, in liminari pagina praeten-
 debat. 'epitaphium' tamen appellari dicebat frater, apud quem
 15 inuentus est. quod ei nomen tibi placuisse ut inderetur, cre-
 deremus, si eorum tantum uel uitas uel scripta ibi legissemus,
 qui iam defuncti essent; cum uero multorum et eo tempore,
 quo scribebatur, et nunc usque uiuentium ibi commemorentur
 opuscula, miramur, cur hunc ei titulum uel inposueris uel
 20 inposuisse credaris. sane utiliter a te conscriptum eundem librum
 satis adprobamus.

2 cf. Eph. 4, 3 11 liber] scil. Hieronymi de uiris illustribus siue
 de scriptoribus ecclesiasticis, cf. etiam Hieron. epist. CXII 3

1 multis Φ iungendus Φ absentia \P 2 sumus FC uitate C
 si ab] sub L 3 pr. et] atque $F\Phi$ libros FW 4 dominica Φ
 totum te nobis $\Phi, MBp.c.$ totum nobis $FDCl, MBa.c.$ 5 tui corporis Φ
 tuam C 6 uidemus $F\Phi Cl, Mp.c.m2$ 7 ob] ab F' qui D 9 in
 om. Φ dominum *codd. praeter* W 10 qui] quia $Fa.c.LC$ 11 qui-
 dem $\P D\Phi ClB, Ma.c.m2$ ceteras Φ ut $W\Phi$ quod *cet.* 12 scrip-
 tione scimus W 13 quodex \P in liminare C inluminari (-e F) $F\Phi$
 pagine (-ne) ΦCl 14 epinthaphium W epytaphyum D ephytapium Φ
 15 tibi eius nomen FL placuisset $DC, Ma.r.$ indice(a W)retur
 WIB intenderetur F 16 tantum hominum S pr. uel om. W ibi
 om. Φ 17 quia \P mult. uero D 18 quod FDC commoren-
 tur \P 19 opusculi C miramurque quur \P ei (s. l.) hunc B
 ei om. $\P FLDCI, Ma.c.m2$ uel *utrumque* om. $Wa.c.$ 20 sane] tamen
 $LDMClB$ a te] *add. grate* F

3. In expositione quoque epistolae Pauli apostoli ad Galatas inuenimus aliquid, quod nos multum moueat. si enim ad scripturas sanctas admissa fuerint uelut officiosa mendacia, quid in eis remanebunt auctoritatis? quae tandem de scripturis illis sententia proferetur, cuius pondere contentiosae falsitatis obteratur inprobilas? statim enim ut protuleris, si aliter sapit, qui contra nititur, dicet illud, quod prolatum erit, honesto aliquo officio scriptorem fuisse mentitum. ubi enim hoc non poterit, si potuit in ea narratione, quam exorsus apostolus ait: quae autem scribo uobis, ecce coram deo, quia non mentior, credi adfirmarique mentitus eo loco, ubi dixit de Petro et Barnaba: cum uiderem, quia non recte ingrediuntur ad ueritatem euangelii? si enim recte illi ingrediebantur, iste mentitus est; si autem ibi mentitus est, ubi uerum dixit? an ibi uerum dixisse uidebitur, ubi hoc dixerit, quod lector sapit, cum uero contra sensum lectoris aliquid occurrerit, officioso mendacio deputabitur? non enim deesse poterunt causae, cur existimetur non solum potuisse, uerum etiam debuisse mentiri, si huic regulae conceditur locus. non opus est hanc causam multis uerbis agere praesertim apud te, cui sapienter prouidenti dictum sat est. nequaquam uero mihi

1 cf. Hieron. in Pauli epist. ad Gal. 2, 11 sqq. (XXVI 338, 31—342, 16 M) et Hieron. epist. LVI 3. CXII 4 9 Gal. 1, 20 12 *Gal. 2, 14 21 cf. Terent. Phorm. 541

1 in om. LDC, Ma.c.m.2 expositionem LD apostoli om. §LL
2 uos B multum om. Φ mouet M 3 fuerit D uelut s. l. B
uel FΦ, om. §LDMCI 4 qui D tamen F ille Φ 5 proferatur
§FLDΦCI falsitates W obteratur WΦ subruatur cet. obruatur §
6 alter F sapiat C 7 dicit WΦ illum FLDCI, Ma.c.m.2 probatum
FLWC, Ma.r. prouatum D latum l honeste ΦI 8 scriptorum W
poterit] potuerit Ma.r. potuit Φ 9 potuit W potuerit
Ma.c. poterit cet. qua §FLDM apost. ex. l exorsu W ortus Φ
11 ad infirmari quae W de om. FΦ 12 et] elige § barnabae
Fp.c.m.2Φ uiderim Φ uideret W qui Φ recte non l ingrediuntur
WΦ -iebantur cet. 13 rete D ingr. illi § 15 an ubi DΦ
omnibus ex annibus L 16 uerum Φ dictoris § 17 potuerunt F
18 ausae Fa.c.m.2 cum CI 19 mentiris Φ huius § 20 uerbi W
21 prouidenti § prouidendi F prouidenter Φ est satis § satis FLΦCI

adrogauerim, ut ingenium tuum diuino dono aureum meis obolis ditare contendam, nec est quisquam te magis idoneus, qui opus illud emendet.

4. Neque enim a me docendus es, quomodo intellegatur, 5 quod idem dicit: factus sum Iudaeis tamquam Iudaeus, ut Iudaeos lucrifacerem, et cetera, quae ibi dicuntur compassione misericordiae, non simulatione fallaci. fit enim tamquam aegrotus, qui ministrat aegrotis, non cum se febres habere mentitur, sed cum animo condolentis cogitat, quemad- 10 modum sibi seruire uellet, si ipse aegrotaret. nam utique Iudaeus erat, Christianus autem factus non Iudaeorum sacramenta reliquerat, quae conuenienter ille populus et legitime tempore, quo oportebat, acceperat. ideoque suscepit ea celebra- 2
15 esse perniciosa his, qui ea uellent, sicut a parentibus per legem acceperant, custodire, etiam cum in Christo credidissent, non tamen in eis iam constituerent spem salutis, quoniam per dominum Iesum salus ipsa, quae illis sacramentis significabatur, aduenerat. ideoque gentibus, quod insuetos a fide reuocarent

4 Neque—19 aduenerat] cf. Hier. epist. CXII 12 5 *I Cor. 9, 20
10 Iudaeus—16 custodire] cf. Hier. epist. CXII 14 19 cf. Act. 15, 23

1 auream (in *eras*. *F*) *FL* mei sobolis *WM* in eis obolis *F* meis obolis Φ 2 dictare *F* (*ex* dittare) *LFC* magis te \mathfrak{B} *LDMB*, *Fa.c.m.2* magister *Fp.c.m.2Cl* idoneum *L* idoneo *Fa.c.m.2* 3 quid Φ 4 est *F* 5 Iudaeis] iudae(e *F*)us *Fa.r.C* tamquam iudeus in *mg*. *B* 6 ut] et Φ iudeis Φ 7 compassioni Φ misericordiae *W\Phi* misericordiae *cet.* fallaci *W\Phi* falli \mathfrak{B} fallaciae *cet.* fit] quid \mathfrak{B} 8 ministret *l* febris Φ 10 seruire \mathfrak{B} *FLDMFC* uellit Φ uelit *LD*, *Ma.c.m.2* bellat \mathfrak{B} egrotarit Φ nam] *add.* et \mathfrak{B} utcumque *C* 11 autem *s. l.* *MB*, *om.* \mathfrak{B} *FLDCl* 12 et *om.* *W* legitimo *Ba.c.s* 13 temporis *FLD* acciperat *Fa.c.m.2LW* acciperit Φ deoque *C* sed adeo uel itaque \mathfrak{S} suscepit \mathfrak{S} eo Φ 14 sed *W\Phi*, *Mp.c.m.2*, *om.* *cet.* 15 perniciosa Φ iis *C* eam *l* 16 acceperat *W* acciperint Φ in *s. l.* *D*, *om.* \mathfrak{B} xpm *LWB* 17 eis] eius *FL* iam *om.* \mathfrak{B} *LDIB*, *Ma.c.m.2* constituerunt *W\Phi* per] propter *D*, *Mar.* propter per (per *exp.*) *F* 18 quae illis] qua uellis Φ 19 quos *l* quae *Bp.c.* et Φ insuetus *W* ad (*d exp.*) fide *B* ad fidem \mathfrak{B} *FLDCl*, *Ma.c.*

onere graui et non necessario, nullo modo inponenda esse censebat.

5. Quapropter non ideo Petrum emendauit, quod paternas traditiones obseruaret — quod si facere uellet, nec mendaciter nec incongrue faceret; quamuis enim iam superflua, tamen solita non nocerent —, sed quoniam gentes cogebat iudaizare, quod nullo modo posset, nisi ea sic ageret, tamquam adhuc etiam post domini aduentum necessaria saluti forent; quod uehementer per apostolatum Pauli ueritas dissuasit. nec apostolus Petrus hoc ignorabat, sed id faciebat timens eos, 10 qui ex circumcisione erant. ita et ipse uere correctus est et Paulus uera narrauit, ne sancta scriptura, quae ad fidem posteris edita est, admissa auctoritate mendacii tota dubia nutet et fluctuet. non enim potest aut oportet litteris explicari, quanta et quam inexplicabilia mala consequantur, si hoc con- 15 cesserimus; posset autem oportune minusque periculose demonstrari, si coram inter nos conloqueremur.

6. Hoc ergo Iudaeorum Paulus dimiserat, quod malum habebant, et in primis illud, quod ignorantibus dei iustitiam et suam iustitiam uolentes constituere iustitiae dei non sunt subiecti; deinde, quod post passionem et resurrectionem Christi dato ac manifestato sacramento

3 non—5 faceret] cf. Hieron. epist. CXII 15 6 cf. Gal. 2, 14
10 Gal. 2, 12 18 Hoc—671, 8 lucrifaceret] cf. Hieron. epist. CXII 15
19 *Rom. 10, 3

1 honere *La.r.* honore *W,F* (*ex -ri m.2*) onera *ΦCIB* graua *CIB*
necessaria *CIB* nullo modo] nullumo *C* inponendā *F* 3 uideo *W*
emendabit *ϕL* emendabat *B* paternis *W* 4 traditionis *WΦ* face-
ret *Fa.r.WΦ* uellit *Φ, om. W* 5 ingruī *C* superfluā *Fa.r.L*
superflue *ϕ* 6 cogebant *ΦCl* 7 nullo modo *C* possit *FWΦ* ea]
ea causa *F* 8 quo *FL* 9 paulus *W* 11 itaque *ϕ* et ipse et *Φ*
correctū *W* 12 uera] uere *Cl* ne] *add. in (del. B) codd. praeter WΦ*
quae] quod *W* 13 toti *L* 14 natet *MCl* et] ac *ϕ* oportet *B*
15 et] aut *B* quam *WΦ, Mp.c.* qualia *cet.* cesserimus *W* cen-
serimus *C* consenserimus *B* 16 possit *W* periculosius *I* demon-
strare *Φ* 19 habebat *WD* 20 et *om. W* iustitiam *om. WB*
nolentes *C* uellentēs *ex* uentes *B* 21 post *om. ϕ* 22 et *om. W*
ac *ex a m.2F* hac *ϕ* manifesto *DC, Ma.c.m.2*

gratiae secundum ordinem Melchisedech adhuc putabant
 uetera sacramenta non ex consuetudine sollemnitatis sed ex
 necessitate salutis esse celebranda, quae tamen si numquam
 fuissent necessaria, infructuose atque inaniter pro eis Machabaei
 5 martyres fierent; postremo illud, quod praedicatores gratiae
 Christianos Iudaei tamquam hostes legis persequebantur. hos 2
 atque huius modi errores et uitia dicit se damna et stercora
 arbitratum, ut Christum lucrifaceret, non obseruationes legis,
 si more patrio celebrarentur, sicut ab ipso celebratae sunt
 10 sine ulla salutis necessitate, sicut Iudaei celebrandas putabant,
 aut fallaci simulatione, quod in Petro reprehenderat. nam si 3
 propterea illa sacramenta celebrauit, quia simulauit se Iudaeum,
 ut illos lucrifaceret, cur non etiam sacrificauit cum gentibus,
 quia et his, qui sine lege erant, tamquam sine lege factus
 15 est, ut eos quoque lucrifaceret, nisi quia et illud fecit ut
 natura Iudaeus et hoc totum dixit, non ut fallaciter se fingeret
 esse, quod non erat, sed ut misericorditer ita subueniendum
 esse sentiret, ac si ipse in eodem errore laboraret, non scilicet
 mentientis astu sed compatientis affectu? sicut eo ipso loco 4
 20 generaliter intulit: factus sum infirmis infirmus, ut
 infirmos lucrifacerem, ut sequens conclusio: omnibus

1 cf. Ps. 109, 4 etc. 4 cf. II Mach. c. 7 7 cf. Phil. 3, 8
 8 obseru.—11 repreh.] cf. Hieron. epist. CXII 16 11 nam—19 affectu]
 cf. ibid. 17 12 cf. I Cor. 9, 20—21 20 I Cor. 9, 22 21 *I Cor. 9, 22

2 sacr. uet. Φ 4 machabeis (s *exp.*) F 5 postremū W istud ζ
 6 xpiane $W, Bp.c.$ (cf. ep. CXII 15 sub *fin.*) legis *om.* W hos
 itaque ζ 7 modi *om.* W pr. et] ut L dixit l damna $W\Phi$
 damnare *cet.* alt. et] *add.* ut $FDMCIB$ 8 obseruationis $Fa.c.m2D$
 9 si] secundum Φ , *om.* W mori Φ sicut $W\Phi$ sicut et *cet.* cele-
 bratae ζ caelebrati C celebrata *cet.* 10 necessitatis Φ non sicut
 $FDMCIB$ celebranda \mathfrak{B} (b *m2*) $Ba.c.$ caelebrandan (*sic*) Φ putant W
 11 falsitati F reprehendit Φ 12 quia *ex* qui \mathfrak{B} simulabit $\mathfrak{B}L$
 13 non etiam $W\Phi$ etiam non *cet.* sacrificabit $\mathfrak{B}L$ 14 iis ζ , *om.* \mathfrak{B}
 15 ille facit Φ ut] et W 16 dixi W duxit Φ ut non Φ 17 mis.]
add. eis $\Phi, MBp.c.$ ita] ista Φ 18 sentire Φ hac $\mathfrak{B}W$ si] se Φ
 errorem $Fa.c.W$ erro \mathfrak{B} 19 hastu l artu F effectu C ipse l
 21 infirmis $F\Phi$ ut] et $F\Phi$ conclusi W omnibus omnia W omnia
 (in *add.* Φ) omnibus *cet.*

omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem, ad hoc referenda intellegatur, ut cuiusque infirmitatem tamquam in se ipso miseratus appareat. non enim et cum diceret: quis infirmatur et ego non infirmor?, infirmitatem alterius simulasse potius quam condoluisse uolebat intellegi. 5

7. Quare arripe, obsecro te, ingenuam et uere Christianam cum caritate seueritatem ad illud opus corrigendum atque emendandum et παλινοδίαν, ut dicitur, cane. incomparabiliter enim pulchrior est ueritas Christianorum quam Helena Graecorum. pro ista enim fortius nostri martyres aduersus hanc 10 Sodomam quam pro illa illi heroes aduersus Troiam dimicauerunt. neque hoc ego dico, ut oculos cordis recipias, quos absit ut amiseris, sed ut aduertas, quos cum habeas sanos et uigiles, nescio qua dissimulatione auertisti, ut non intenderes, quae consequantur aduersa, si semel creditum fuerit 15 posse honeste ac pie scriptorem diuinorum librorum in aliqua sui operis parte mentiri.

8. Scripseram iam hinc aliquando ad te epistolam, quae non perlata est, quia nec perrexit, cui perferendam tradideram. ex qua illud mihi suggestum est, cum ista dictarem, quod in 2

3 II Cor. 11, 29 8 cf. Isocrates X 64 12 cf. Eph. 1, 18

1 omnes] omni *Fa.c.m.2* 2 reuerenda \S refrenanda *D* intellegamur (-mus *F*) *FLD* cuiuscumque *Cl* infirmitates *W* infirmitate *F* infirmitati (*postr. i in ras. C*) *LDMC* in *om. Φ* 3 miseratur Φ et] ut *F, B (del.)* 4 infirmatur *W* 5 simulare *F* condol. *W, Mp.c.m.2* dol. *cel.* 6 obsecro arripe *B* te *W Φ , Mp.c.m.2, om. cel.* 7 caritatis *W* caritatem et Φ caritate et *F* seueritate *Fp.c.* ueritatem *W Φ* ad] et Φ 8 et *om. \S* ΠΑΛΙΝΩΔΙΑΜ *M (in mg. palinodian m.2) l, plus minusue corruptum in FLDCB* palinodiam *W* paulinodiam Φ pane *W* incorporabiliter *C* incomparabilior *F* 9 enim et *F* quem Φ 11 illa] illam *D, Ca.r.* heroes *B* herodes Φ errores *W* aduersum *LDC, Mp.c.* 12 neque] de Φ ego hoc \S *FLDML* ergo hoc *C* hoc ideo uel ego hoc ideo \S respicias *C* quod \S *B* 13 auertas *LDB, Fp.r. Ma.c.m.2* 14 et uiles *C* euigiles *L* simulatione \S *LDMCl, Ba.c.* 16 hac pie \S *WD* accipies Φ atque pie \S scriptores *l* scriptoris *C* 18 hinc iam Φ 19 nec] non Φ ; *add.* is \S preferenda *F* prae(e)ferendam *LD, Ma.c.* non perferendum Φ 20 istam *M Φ , Ca.r.*

hac quoque praetermittere non debui, ut, si alia est sententia tua eademque est melior, timori meo libenter ignoscas. si enim aliter sentis uerumque tu sentis — nam, nisi uerum sit, melius esse non potest —, ut non dicam nulla, certe non magna culpa meus error ueritati fauet, si recte in quoquam ueritas potest fauere mendacio.

9. De Origene autem quod rescribere dignatus es, iam sciebam non tantum in ecclesiasticis litteris, sed in omnibus recta et uera, quae inuenerimus, adprobare atque laudare, falsa uero et praua inprobare atque reprehendere. sed illud de prudentia doctrinaque tua desiderabam et adhuc desidero, ut nota nobis facias ea ipsa eius errata, quibus a fide ueritatis ille uir tantus recessisse conuincitur. in libro etiam, quo cunctos, quorum meminisse potuisti, scriptores ecclesiasticos et eorum scripta commemorasti, commodius, ut arbitror, fieret, si nominatis eis, quos heresiotas esse nosti — quando ne ipsos quidem praetermittere uolueris —, subiungeres etiam, in quibus cauendi essent: quamquam nonnullos etiam praeterieris, quod scire cuperem quo consilio factum sit. aut si illud uolumen forte onerare noluisti, ut commemoratis hereticis non adderes, in quibus eos catholica damnarit auctoritas, quaeso, ne graue sit litterario labori tuo, quo non mediocriter per

1 hanc *LDΦCIB* si *om. ΦC* aliqua *Φ* 2 melior est *Φ* est] et *Ɀ* timore me *Φ* agnoscas *FW* 4 nullam *Ɀ* 5 magnā culpam *W* meus] eos *W* si meus *Φ* ueritate *F'* recta *FLDC, Ma.c.* 7 origine *ⱿW, FLMa.c.* est *F'* 9 atque—repreh. *om. Cl* 10 parua *Fa.c.m2L* inpr.] reprobare *Φ* 11 tuam *C* 12 notam *F'* in quibus *FL* ad fide *D* 13 cognoscitur *codd. praeter WΦ* libris *Fa.c.m2* quo] qui *LDC* 14 scripturas ecclesiasticas *W* eccl. et] et ecclesticos *Φ* 15 fieri *W* feret *Φ* 16 eos *FL* heresiotas *B* heresiotas *Cheresiotas Fa.c.m2* heresiositas *Φ* haeresiarchas *Ɀ* 17 ipsius *F'* 18 nonnullis *FLDCI, Ma.c.* praec(e)termissis *FDCI, Ma.c.m2* praetermiseris *Ɀ* pro ceteris *L* 19 ceperim *W* qui *Φ* illum *FLΦ* 20 onorare *W* honorare *FLD* uoluisti *ⱿW* 21 adderis *WΦ* damnaret *FLWΦCl, Mp.c.* quero *Ɀ* paeto (*i. e. peto*) *Φ* 22 ni *W* graues *FLa.c.* labore *L* non *om. Φ*

domini nostri gratiam in Latina lingua sanctorum studia et
 accendisti et adiuuisti — id quod tibi per humilitatem meam
 fraterna caritas indicit —, ut, si occupationes tuae sinent, omnium
 hereticorum peruersa dogmata, qui rectitudinem fidei Christianae
 usque ad hoc tempus uel inpudentia uel pernicacia deprauare 5
 conati sunt, uno libello breuiter digesta edas in notitiam eorum,
 quibus aut non uacat propter alia negotia aut non ualent
 propter alienam linguam tam multa legere atque cognoscere.
 4 diu te rogarem, nisi hoc soleret esse indicium minus de cari-
 tate praesumentis. hunc interea Paulum fratrem nostrum in 10
 Christo multum commendo benignitati tuae, cuius in nostris
 regionibus existimationi bonum coram deo testimonium per-
 hibemus.

1 domini] *add.* dei $\text{P}\Phi$, *Mp.c.m2* nostri] nos *DL, Ma.c.m2* nostri
 nos *F, om. Cl* gratia *LD* latinam linguam *codd. praeter W\Phi*
 2 adiuuasti *F* adiuuisti *M* adiuuisti *(u in ras.)* uisti *B* adiuuisti *DCl*
 id] ut *W* 3 caritatis *FL* ut *om. \Phi* aut *L* si *om. C* occu-
 pationis *FWD\Phi* sinent *W* sinunt *cet.* 4 dogmate *W* 5 inpru-
 dentia Φ ; *add.* uel imperitia ζ deprauare *om. C* 6 dig. edas]
 digeras *Bp.c.m2* aetas *FL* notitia *FL* 7 pr. aut] am *L* uocat *L*
 uos aut *W* propter—ualent *in mg. m2F* aliena *FW* alt. aut] ut *W*
 8 tam] tuam *F* multam Φ lege *C* 9 indicium] *add.* nisi P praes.
 de car. ζ de] in Φ 10 hunc—12 perhibemus Φ, B *in mg. m2 \zeta, om.*
cet. (augustinus *W*) fratrem nostrum Paulum in Christo uel fratrem
 nostrum in Christo Paulum ζ

LXVIII.

AD CASTRICIANUM.

1. Sanctus filius meus Heraclius diaconus mihi retulit, quod cupiditate nostri Cissam usque uenisses et homo Pannonius, 5 id est terrenum animal, non timueris Adriatici maris aestus et Aegei atque Ionii subire discrimina et, nisi te pius fratrum retinisset affectus, uoluntatem opere conplexes. habeo itaque gratiam et in acceptum refero; in amicis enim non res quaeritur, sed uoluntas, quia alterum ab inimicis saepe praebetur, 10 alterum sola caritas tribuit. simulque obsecro, ne inbecillitatem corporis, quam sustines, de peccato tibi aestimes euenisse quod quidem et apostoli suspicantes de eo, qui natus erat caecus ex utero, interrogantesque dominum saluatorem: iste peccauit an parentes eius, ut sic nasceretur, audiunt:

13 *Ioh. 9, 2

℥ = *Veronensis rescriptus XV. 13 s. VIII.*

K = *Spinaliensis 68 s. VIII.*

J = *Vindobonensis lat. 934 s. IX (usque ad p. 677, 15 continetur).*

Σ = *Turicensis Augiensis 41 s. IX.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

C = *Vaticanus lat. 5762 s. X.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

2 ad castricianum de caecitate oculorum ℥ ad castricianum, quod (ut D) super (de D) caecitate (-tē Kp.c.m2), quae ei acciderit (accidit B contigit D), non debeat contristari KDB ad castriciano J ad castrianum Σ ad castricianum de cecitate, quae ei contigit, non debeat contristari C; Hieronymi nomen exhibent tituli in JΣ; ad Castrutium γ 3 meus s. l. m2 K eracli(γ m2Σ)us JΣDB rettulit ℥ retulit Ka.c. 4 cupiditatem ℥ cupiditati D nostrae D nostris Σ scissam D cisses JΣ ad edessā (alt. e in ras. m2) B et s. l. Σ, om. J 5 hadr. JD 6 egei KJΣB ioni D prius J fratrem J fratris Σ 7 effectus C conpleuisses ℥ 8 gratias γ fero Ka.c.m2 enim] autem B 9 et ab JΣDB 10 sola s. l. Σ, om. J ne] non C 11 quas K existimes γ uenisse J 13 iste inquit ℥ 14 an] aut B ut—eius om. Σ (in mg. ut sic nasceretur) sic] caecus KJ

neque hic neque parentes eius; sed ut manifesta-
 3 rentur opera dei in ipso. quantos enim cernimus ethnicos,
 Iudaeos, hereticos et diuersorum dogmatum homines uolutari
 in caeno libidinum, madere sanguine, feritate lupos, rapinis
 miluos uincere et nihilominus flagellum non adpropinquare 5
 tabernaculo eorum nec eos cum hominibus uerberari et idcirco
 superbire contra deum et transire usque ad caelum os eorum,
 cum e contrario sanctos uiros sciamus aegrotationibus, miseriis,
 egestate torqueri, qui forsitan dicunt: ergo frustra sanctifi- 10
 ficauit animam meam et laui inter innocentes manus
 meas statimque se reprehendentes aiunt: si narrauero sic,
 4 ecce generationem filiorum tuorum reprobauit. si
 caecitatis causam putas esse peccatum et id dei inferre iram,
 quod crebro medici remediuntur, insimulabis Isaac, qui in
 tantum lucis istius expertus fuit, ut etiam, cui nollet, deceptus 15
 errore benediceret, referes crimen in Iacob, cuius caligauerat
 acies et, cum interioribus oculis et spiritu prophetali longe
 post futura prospiceret et Christum caneret de tribu regia
 esse uenturum, Effraim et Manasse uidere non poterat. quid
 inter reges Iosia sanctius? Aegyptio mucrone confossus est. 20
 quid Petro Pauloque sublimius? Neronianum gladium cruen-

1* Ioh. 9, 3 5 cf. Ps. 90, 10 7 cf. Ps. 72, 9 9 *Ps. 72, 13
 11 *Ps. 72, 15 14 cf. Gen. c. 27 16 cf. Gen. 48, 10 et 49, 10
 20 cf. IV Reg. 23, 29

1 hic peccauit *UJCB* alt. nec *g* manifestar(om. *J*)etur *JΣa.c.*
 manifestarent (ut *s. l. add.*) *D* manifestentur *UB* 2 illo *ΣDCB* ethn.
Σ; *add.* atque *Σs.l.DC* 3 et] atque *DC* uolitari *D* 4 sanguinem *C*
 rapacitate *U* 5 flagello *J,Σa.c.* 6 tabernaculis *g* 8 sanctos e contr. *g*
 miseros *JΣ*; *add.* et *DC* 10 an. meam] cor meum *U* 11 et statim *g*
 se om. *DC* narraui *J,Σa.c.* 12 nationem *ΣDC* 13 causa *KJD*
 et id dei *s. l. Σ*, om. *J* et ob id dei *B* inferri *B* 14 quo *J* me-
 dici crebro *Σ* medice *UC* isac *U* 15 ex (pers *s. l.*) *Σ* exper (*s. l.*) *J*
 expraes *C* nollit *K* err. dec. *C* 16 referes (es *in ras. m.2*) *B*
 referens *K* referres *J* 18 prosp. post fut. *J* post (*s. l.*) prosp. fut. *Σ*;
add. cognosceret *JΣ* et *s. l. J* cerneret *g* tribu] stirpe *ΣDC*
 19 efraim *D* ephraim *JC* efrem *U* manasse *K* manassem *UCB*
 quis *Σ* qui *J* 20 regis *U* iosia *D* iosya *B* aegyptio *K* egyptio *B*
 aegypti *JΣ* confusus *Ka.c.* interfectus *DC* 21 Pauloque] quid Paulo *g*

tarunt. et — ut de hominibus taceam — dei filius sustinuit
 ignominiam crucis: et tu beatos putas, qui felicitate istius
 saeculi et deliciis perfruuntur? magna ira est, quando peccan-
 tibus non irascitur deus. unde et in Ezechiel ad Hierusalem:
 5 iam non, inquit, irascar tibi et zelus meus recessit
 a te. quem enim diligit dominus, corrípit; castigat
 autem omnem filium, quem recipit. non erudit pater
 nisi, quem amat; non corrípit magister discipulum nisi eum,
 quem ardentioris cernit ingenii. medicus, si cessauerit curare,
 10 desperat. quodsi responderis, quomodo Lazarus receperit
 mala in uita sua, libenter nunc tormenta perpetiar, ut futura
 mihi gloria reseruetur; non enim uindicabit dominus
 bis in id ipsum. Iob, uir sanctus et immaculatus et iustus
 in generatione sua, cur tanta perpessus sit, ipsius uolumine
 15 continetur.

2. Et ne ueteres replicando historias longum faciam et ex-
 cedam mensuram epistulae, breuem tibi fabellam referam,
 quae infantiae meae temporibus accidit. beatus Antonius, cum
 a sancto Athanasio, Alexandriae episcopo, propter confutationem
 20 hereticorum in urbem esset accitus et isset ad eum Didymus,
 uir eruditissimus, captus oculis, inter ceteras sermocinationes,
 quas de scripturis sanctis habebant, cum eius admiraretur
 ingenium et acumen animi conlaudaret, sciscitans ait: 'num

5 *Ezech. 16, 42 6 Prou. 3, 12 *Hebr. 12, 6 10 cf. Luc.
 16, 25 12 *Nah. 1, 9

2 putas beatos (-tus \mathcal{A}) $\mathcal{A}\zeta$ beatus $\mathcal{A}C$ felicitatem KJ huius B
 3 ira *om.* D 4 et in] ad (*eras.*) J ezechihel ΣD iezechiel B
 ezechiele $\mathcal{A}C$ ierus. $\mathcal{A}CB$ 5 inquit non DC inquit *s. l.* $m2 K$
 et *om.* $\mathcal{A}DC$ 6 cast. autem] et cast. $\mathcal{A}DC$ 8 corrigit $J\Sigma DC$
 10 desperat $K\Sigma$ respondes \mathcal{A} teste *Vallarsio* recepit C 11 liber
Da.c.C perpetiatur J patiar DC patior Σ 12 uindicauit $JDC, \Sigma a.c.$
 13 iob (*non* hiob) *codd.* *pr.* et *s. l.* $m2K$ 14 sit] fuit B uolu-
 mina C 15 contineretur (*re eras.*) K continentur D continent C
 16 republicando DC 17 fab(u K)ellam KB fabulam *cet.* 18 meae] *add.*
 et K 19 a *om.* Σ 20 urbem alexandriam \mathcal{A} didimus $K\Sigma DB$

tristis es, quod oculis carnis careas?' cum ille pudore reticeret, secundo tertioque interrogans tandem elicit, ut maerorem
 2 animi simpliciter fateretur. cui Antonius: 'miror,' ait, 'prudentem uirum eius rei dolere damno, quam formicae et muscae
 et culices habeant, et non laetari illius possessione, quam soli
 sancti et apostoli meruerunt'. ex quo peruides, quod multo
 melius sit spiritu uidere quam carne et illos oculos possidere,
 in quos festuca peccati non possit incidere. ad nos licet hoc anno
 non ueneris, tamen non desperamus aduentum tuum. quodsi
 sanctus diaconus, portitor litterarum, tuis rursus amplexibus
 fuerit inretitus et illo comitatus huc ueneris, libenter suscipiam
 dispensationis moram magnitudine fenoris duplicatam. 5 10

LXIX.

AD OCEANUM.

1. Numquam, fili Oceane, fore putabam, ut indulgentia
 principis calumniam sustineret reorum et de carceribus exeuntes
 post sordes ac uestigia catenarum dolerent alios relaxatos. in 15

8 cf. Matth. 7, 3—5 etc.

1 carnis cares Σ 4 damnum Σ 5 habent $\mathfrak{A}B$ soli sancti KB
 sancti soli *cet.* 8 quo $Ka.c.m2\Sigma DC$ pecc. fest. $\mathfrak{A}C$ ad *ex* et
 $m2K$ et ad B , *om. cet.* 1i comitante \mathfrak{A} 12 moram *s. l. m2 K*
 mora Σ duplicata B duplicatur Σ duplicat D duplicari \mathfrak{A} ; *add. ex-*
 plicit ad castricianum K

L = *Coloniensis 35 s. IX.*

Σ = *Turicensis Augiensis 41 s. IX.*

W = *Parisinus lat. 1868 s. IX.*

D = *Vaticanus lat. 355 + 356 s. IX—X.*

B = *Berolinensis lat. 18 s. XII.*

14 ad oceanum de unius uxoris uiro LDB ad oceanum de 'unius uxoris uirum' Σ ad ocianum, quod scriptum est in apostolo 'unius uxoris uirum' W ; *Hieronymi nomen exhibent tituli in* $L\Sigma B$ 15 numquid Σ filia ociane W 16 calomniam W 17 alius W relaxatus W

euangelio audit inuidus salutis alienae: amice, si ego bonus,
 quare oculus tuus nequam? conclusit deus omnia
 sub peccato, ut omnibus misereatur. ubi abundauit
 peccatum, superabundauit gratia. caesa sunt Aegypti 2
 5 primogenita et ne iumentum quidem Israheliticum in Aegypto
 derelictum est. et consurgit mihi Caina heresis atque olim
 emortua uipera contritum caput leuat, quae non ex parte, ut
 ante consueuerat, sed totum Christi subruit sacramentum.
 dicendo enim esse aliqua, quae Christus non possit purgare san-
 10 guine suo, et tam profundas scelerum pristinorum inuri cor-
 poribus atque animis cicatrices, ut medicina illius adtenuari
 non queant, quid aliud agit, nisi ut Christus frustra mortuus
 sit? frustra autem mortuus est, si aliquos non potest uiuificare.
 mentitur Iohannes Baptista et digito Christum et uoce demon- 3
 15 strans: ecce agnus dei, qui tollit peccata mundi, si
 sunt adhuc in saeculo, quorum Christus peccata non tulerit.
 aut enim ostendendi sunt non esse de mundo, quos Christi
 ignoret indulgentia, aut, si de mundo sunt, eligendum e duobus
 alterum: liberati a peccatis Christi potentiam, adhuc rei inbe-
 20 cillitatem probant. sed absit de omnipotente credere, quod 4
 in aliquo inpotens sit. omnia, quae pater facit, et filius

1 *Matth. 20, 15 2 *Rom. 11, 32 3 *Rom. 5, 20 4 cf. Ex.
 c. 12 15 *Ioh. 1, 29 21 *Ioh. 5, 19

1 bonus sum ζ 2 nequam est ζ 3 misereretur (*seq. au.*) W
 4 superabundet W egypti ΣW egipti LB 5 aegipto L egipto
 W egiptu B 6 est *om.* W consurget W caina $\Sigma a.c.D$
 cania $Ba.c.$ cain L calana W canina $\Sigma Bp.c.$ 7 me mortua W
 uiperæ Σ capud $\Sigma a.c.DB$; *add. se* Σ 9 dicendo W dicit *cet.*
 aliqua peccata ζ posset W purgari W 10 tamen B pro-
 funda WB inurit $\Sigma p.c.m2$ inhaerere *uel* inseri ζ 11 aten. W
 12 queat $\Sigma p.c.$ 13 uiu. non pot. ζ 16 tolleret W 17 xps L
 18 ignorat $W, Bp.c.m2$ indulgentiam D sunt *om.* D ; *add. unum*
in ras. m2 B aligendum W e] de B 19 alterum] alteri uero
(utrumque in ras. m2 et in mg. add. si non m2) B potentia ΣDB ;
add. probant non liberati quasi ζ *aut s. l.* Σ 20 probat L probent Σ
 demonstrant ζ absit hoc ζ 21 fac. pat. B

facit similiter. infirmitas filii redundat ad patrem. cuncta ouiculae membra portata sunt; totae apostoli epistulae Christi gratiam sonant. et ne parum uideretur simplex gratiae nuncupatio, gratia, inquit, uobis et pax multiplicetur. multiplicatio promittitur et a nobis paucitas adfirmatur? 5

2. Quorsum ista? nosti problema tuum: Carterius, Hispaniae episcopus, homo et aetate uetus et sacerdotio, unam, antequam baptizaretur, alteram post lauacrum priore mortua duxit uxorem; et arbitraris eum contra apostoli factum sententiam, qui in catalogo uirtutum episcopum unius uxoris uirum praece- 10
 2 perit ordinandum. miror autem te unum protraxisse in medium, cum omnis mundus his ordinationibus plenus sit. non dico de presbyteris, non de inferiori gradu: ad episcopos uenio, quos si singillatim uoluero nominare, tantus numerus congregabitur, ut Ariminensis synodi multitudo superetur. sed inde- 15
 3 cens est sic unum tueri, ut plures accusare uidearis et, quem ratione non possis, peccantium societate defendas. sustinui Romae a uiro eloquentissimo cornuatum, ut dicitur, syllogismum, ut, quocumque me uerterem, strictus tenerer. 'uxorem', inquit, 'ducere peccatum est an non?' ego, simplex et qui insidias 20
 uitare nescirem, dedi non esse peccatum. rursum aliud pro-

4 I Petr. 1, 2 10 I Tim. 3, 2

1 redundant *W* cuncte *D* 2 membra ouic. *LΣ* 3 son. grat. *B*
 6 quorsim (o et m *eras.*) *W* quorum sint *LΣD* nostri *D* pr. tuum] problemata tunc *L* problemata (*seq. ras. 3—4 litt. in B*) *ΣDB* carteries
Da.c. casterius *Σa.c.* arterius *L* ispanie *B* spaniae(-e) *LD,Σ* (*hysp. m2*)
 7 pr. et om. *codd. praeter W* uetustus *B* 8 lauacrum *W* priora *Σ*
 9 factum (*sc. esse episcopum*)] fecisse *ΣB* 10 cathalago *B* cathalogum
W episcopi unus *W* praeceperat *Σ* precipit *W* 11 unum
in ras. m2 W 13 inferiore *W* 14 quos] hos quos *LΣB* si s. l. *m2 B, om. LΣ*
 singilatim *W* nom. uol. *Σ* numerare *B* tantus ex totus *L* 15 aridminensis (*d *eras.**) *D* sinodi (-dis *Da.r.*)
WDB 16 intueri *Σ* pluris *W* acc(ac*W*)usari *WD* uideris *W*
 17 posses *W* soc. pecc. *codd. praeter W* 18 cornutum *B*
 sill(sil *Σ*)og. *codd.* 19 strictius *ΣD, Ba.c.m2* retinerer *codd. praeter W*
 uxor *D* 20 duc. inquit (*t ex d*) *Σ* duc. inquiens (*ens in ras. 1 litt. m2*) *L* 21 dedi *W* dixi *cet.*

posuit: 'in baptisinate bona opera dimittuntur an mala?' et
 in hoc eadem simplicitate respondi peccata dimitti. cum me
 securum putarem, coeperunt mihi hinc inde cornua increscere
 et abscondita prius acies dilatari. 'si,' inquit, 'uxorem ducere 4
 5 non est peccatum, baptismum autem peccata dimittit, quid-
 quid non dimittitur, reseruatur.' ilico mihi, quasi a fortissimo
 pugili percussus essem, ante oculos caligo obuersari coepit,
 statimque recordatus Chryssippei sophismatis: 'si mentiris idque
 uerum dicis, mentiris' et in memet reuersus conuerti in aduer-
 10 sarium propositionis stropham. 'quaeso', inquam, 'te. ut re-
 spondeas: baptismum nouum hominem facit an non?' uix dedit,
 quod nouum faceret. gradatim intuli: 'ex toto nouum facit an 5
 ex parte?' respondit: 'ex toto.' deinceps interrogaui: 'nihil
 ergo ueteris hominis in baptisinate reseruatur?' mouit caput.
 15 coepi protinus texere: 'si baptismum nouum hominem facit
 et ex toto nouum creat nihilque in eo ueteris hominis reseru-
 uatur, non potest nouo inputari, quod in ueteri quondam fuit.'
 primum spinosulus noster obmutuit; postea uero Pisoniano
 uitio, cum loqui nesciret, tacere non potuit. sudare tamen
 20 frons, pallere genae, tremere labia, haerere lingua, saliuu
 siccari et plus timore quam aetate contrahi. erupit aliquando: 6
 'nonne legisti ab apostolo unius uxoris uirum adsumi in
 sacerdotium et rem, non tempora, definiri?' quia me syllogis-

19 cf. Quintil. i. o. VIII 5, 18 cum interpret. et Martial. VI 41, 2
 22 I Tim. 3, 2

1 male *D* 2 idem simpliciter *codd. praeter W* 3 inde s. l. *L*
 4 absconditae *codd. praeter W* 5 baptismus *ç* dimittit] dimitte-
 tur *W* qui quid *W* 6 dimitti(*ex a*)tur *B* demittitur *W* illico *ç**a.r.*
 quasi si *B* 7 pugilli *ç**a.r.B* pugile *ç* esse *W* oculum *W*
 obuersari *D* uersari *B* obseruari (-ri s. l. *W*) *LW* obscurari (scur *in*
ras.) *ç* 8 crhipsippei (e *eras.*) *W* crysippi *L* crisippi(*eD*) *çD* crisipi *B*
 soph.—9 mentiris *del. m2 B, om. D* idque *W* et quae *çet.* 9 uere *ç*
 memet ipsum *B* me *D* 10 tropham *B* te s. l. *ç* 11 baptismus *ç*
 hominem (s. l. *ç*, *om. L*) facit nouum *codd. praeter W* 14 capud *WDB*
 15 coe(cae *L* ce *çB*)pit *LçDa.c., B* hom.—ueteris *om. W* 16 homi-
 nis *om. ç* 18 spinosulus *LçW* pisonia nouitia *Lç* 20 saliuu *W*
 21 siccare *D* siccaret *B* et s. l. *m2 B* 22 non *ç* 23 definire *W*
 finiri *ç**a.c.m2* qui *L* sill. *DB* sil. *LW* silogysmis (y *ex i m2*) *ç*

mis prouocauerat et uidebam tendere hominem ad interrogatiunculas tortuosas, sua contra illum tela iaciebam. 'baptizatos', inquam, 'apostolus elegit in episcopatum an catechumenos?' respondere ⁷ nolēbat. ego tamen id ipsud ingerere et secundo ac tertio sciscitare. Niobam putares. uerto me ad auditores: 5 'nihil interest, o boni iudices, aduersarium uigilantem an dormientem ligem, nisi quod facilius est quiescenti quam reluctanti uincula innectere. si apostolus non catechumenos in clerum adlegit, sed fideles, fidelis autem est, qui episcopus ordinatur, uitia catechumeni non inputabuntur fidei.' torquebam 10 istius modi spicula et uibrantes hastas in lethargicum dirigebam. oscitabat tantum et quasi per mentis crapulam ructans et nausians euomebat: 'apostolus dixit, Paulus haec docuit'.

3. Proferuntur ergo apostoli epistulae, una ad Timotheum, altera ad Titum. in prima scriptum erat: si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. oportet ergo episcopum inreprehensibilem esse, unius uxoris uirum, sobrium, prudentem, ornatum, hospitalem, doctorem, non uinolentem, non percussorem, sed modestum, non litigiosum, non auarum, domum 20 suam bene regentem, filios habentem subditos cum omni castitate — si quis autem domui suae prae-

15 *I Tim. 3, 1—7

1 tendere *LB* tedre Σ *WD* 2 iacebam Σ *a.c.* lacebam *D* 3 eleg. apost. *L\S* cath(h s. l. Σ)e(chate *W*)cuminos *codd.* 4 tamen *W*, *om. cet.* ipsud *W* ipsum *cet.* in genere *B* 5 hac *L* sciscitare *Wa.c.* sciscitari *B* sciscitare *L\S* sciscitarim *D*; *add.* coepi \S nioben *Ba.c.m2* putaris *et add.* quae nimio fletu (nimios letu *W*) in lapidem uersa est (uersa est in lapidem *B*) *WB* uerti \S 7 est *om. D* se luctanti *D* 8 cat(th Σ *p.c.*)ecuminos *codd.* 9 elegit *L\S* fideles] fidelis *W, B* in *mg. m2* 10 catecumini *LD, Wp.c.* caticumini Σ *Wa.c.* cathecumini Σ *p.c.B* inputantur (in s. l. *m2 B*) *L\S B* 11 modis *B* spicula (u *m2 L*)m *L\S D* astas *LDB, \Sigma a.c.* le(ex li *m2 B*)targicum *LDB* loeth(ex let)argicum Σ 12 tandem \S nauseans *Bp.c.m2* nauxias *W* 13 haec] b (= beatus) *B* 14 timoteum *B* 15 erit *Wa.c.m2* est *B* 19 uinolentem *W* -lentum *cet.*

esse nescit, quomodo ecclesiae dei diligentiam
 adhibebit? —, non neophytum, ne in superbiam elatus
 in iudicium incidat diaboli. oportet autem eum et ²
 testimonium habere bonum ab his, qui foris sunt,
⁵ ut non in obprobrium incidat et laqueum diaboli.
 ad Titum statim in principio haec mandata ponuntur: huius
 rei gratia reliqui te Cretae, ut ea, quae deerant,
 corrigas et constituas per ciuitates presbyteros,
 sicut ego tibi disposui, si quis est sine crimine
¹⁰ unius uxoris uir, filios habens fideles, non in accu-
 satione luxuriae aut non subditos. oportet ergo ³
 episcopum esse sine crimine, tamquam dei dispen-
 satores, non proteruum, non iracundum, non uinolentem,
 non percussorem, non turpis lucri cupidum,
¹⁵ sed hospitalem, beniuolum, prudentem, iustum,
 sanctum, continentem, obtinentem eum, qui secun-
 dum doctrinam est, fidelem sermonem, ut potens sit
 exhortari in doctrina sana et contradicentes reuincere.
 in utraque epistula siue episcopi sine presbyteri — quam ⁴
²⁰ quam apud ueteres idem episcopi et presbyteri fuerint, quia
 illud nomen dignitatis est, hoc aetatis — iubentur monogami in
 clerum adlegi. certe de baptizatis apostoli sermo est — nemo dubi-
 tat —: si ergo omnia, quae in ordinatione quaeruntur episcopi, non

6 *Tit. 1. 5—9

2 habebit *WB* neophit. *D* neofit. Σ neoffit. *I.* ne] non *La.c.m2\S*
 superbia *W* elatum (*add. ne m2*) Σ 3 incedat *La.c.m2\S* oportet—
 diaboli *om.* *W* 4 foras *La.c.m2* 5 incedat *La.c.m2\S* in
 laqueum ς 7 quae deerant] deque erant *W* 8 ciuitates et *D*
 10 uirum *W, Ba.c.m2* in *s. l. B* acus. *WB* 11 luxoriae *L\S Wa.c.m2*
 ergo] enim *W* 13 uinolentem $\Sigma a.c.$ -lentum *cet.* (*cf. p. 682, 19*) 14 per-
 cussorem *L* 15 beneu. ς 17 potens sit *W* possit *cet.* 18 exortari
WB, Ip.c.m2 exortare *L\S a.c.m2* 19 *pr.* siue] siue et *W* *alt.* siue]
 et *W* 20 ueteres *W* iidem ς 21 monagamia (*tert. a del.*) *D*
 22 clericum *D* clero *W* collegi *W* ele(i $\Sigma p.c.$)gi *L\S* apostolo *Wa.c.*
 sermonem esse ς 23 ordinationem *L*

praeiudicant ordinando, licet ea ante baptismum non habuerit
 — quaeritur enim, quid sit, et non, quid fuerit — quare
 solum nomen uxoris inpediat, quod solum peccatum non fuit?
 5 dicis: 'quia peccatum non fuit, idcirco non est dimissum in
 baptisate.' rem nouam audio: quia peccatum non fuit, in 5
 peccatum reputabitur. omnia scorta, publicae conluuionis sordes,
 impietas in deum, parricidium et incestum in parentes atque
 in extraordinarias uoluptates utriusque sexus mutata natura
 Christi fonte purgantur: uxoris inhaerebunt maculae et lupa-
 naria thalamis praeferentur? ego tibi non inputo meretricum 10
 exercitus, exoletorum greges, effusionem sanguinis et ad instar
 suis in omni caeno libidinum uolutabra: et tu mihi olim
 mortuam de sepulchro uxorem protrahis, quam ideo accepi,
 6 ne facerem, quod fecisti? audiant ethnici, messis ecclesiae, de
 quibus cotidie horrea nostra complentur; audiant catechumeni, qui 15
 sunt fidei candidati, ne uxores ducant ante baptismum, ne honesta
 iungant matrimonia, sed Scottorum et Aticottorum ritu ac de Re
 publica Platonis promiscuas uxores, communes liberos habeant;
 immo caueant qualecumque uocabulum coniugis, ne, postquam

17 cf. adu. Iouin. II 7 18 cf. Plato Res publ. V 457 C—461 E

1 non *del. m2B, om. W* habuerint *La.c.Σ* 2 et] ei *W*
 quod *La.c.m2ΣDB* 4 fuit] *add. in peccatum reputabitur L (exp.) Σ*
 5 quia si *B* 6 scorta] *add. et codd. praeter W* conluuiones *WD*
 7 *pr. in s. l. m2 W* deum] *dn̄i L* incestus *B* 8 in *om. L, Ba.c.m2*
 extraordinarios *L*; *add. suo (del.) B* uolubitates *W* uoluntates *LΣD*
 mut. nat.] mutantur *L, Σa.c.*; *add. a LΣ* 9 uxores *LΣa.c., D* macula *W*
 10 thalamis *B* praeferuntur *LΣ, Ba.c.m2* non tibi *LD* 11 ad
om. D 13 sepulchro *Σ* sepulchro *DB* uxorem *Wa.c.m2* uxorem
 (ru *in ras. m2*) *B* protrahas *W* 14 ethi(i *eras.*)nici *Σ* etn.
La.c.B messis *W, Ba.c.m2* messes *cet.* 15 orrea *LB, Σa.c.*
 aurea (u *eras.*) *W* audeant *W* catechumini *LWD, Σp.c.* cate(*ex*
i m2 B)cumini *Σa.c.B* 16 fide *Σ* 17 Scottorum *Σ* scortorum *LΣDB*
 corthorum *W* et *om. W* aticottorum *W* artorum *LD* atiquorum *B*
 antiuorum (ntiqu *in ras.*) *Σ* ac de re] accedere *LΣD, Ba.c.m2* re
om. W 18 habent *LD* 19 cauerant (*alt. a in ras. m2*) *B* qua-
 lecumque *LD, Ba.r.*

in Christo crediderint, noceat eis, quod aliquando non concubinas nec meretrices, sed uxores habuerint!

4. Recolat unusquisque conscientiam suam et totius uulnera plangat aetatis, cumque uerum iudicem priorum se exhibuerit delictorum, audiat increpantem Iesum: hypocrita, eice primum trabem de oculo tuo et tunc uidebis eicere festucam de oculo fratris tui. uere scribarum et pharisaeorum similes, culicem liquantes et camelum glutientes decimamus mentam et anetum et dei iudicium praetermittimus. quid simile uxor et scortum? inputatur infelicitas coniugis mortuae et libido meretricia coronatur? ille, si prior uxor uiueret, aliam non haberet; tu, ut passim caninas nuptias iungeres, quid potes excusare? forsitan timuisse te dicas, ne, si matrimonium copulasses, non posses aliquando clericus ordinari? ille in uxore optauit liberos, tu in meretrice subolem perdidisti; illum naturae et benedictioni domini seruientem: crescite et multiplicamini et replete terram cubiculorum secreta texerunt, te subantem ad coitum publica facies execrata est; ille, quod licebat, uerecundo pudore celauit, tu, quod non licebat, impudenter omnium oculis ingessisti; illi scriptum est: honorabiles nuptiae et cubile immaculatum, tibi legitur: fornicatores autem et adulteros perdet deus et: qui corrumpit templum dei, cor-

5 Matth. 7, 5 7 cf. Matth. 23, 23-24 17 Gen. 1. 28
21 *Hebr. 13, 4 22 *Hebr. 13, 4 23 *I Cor. 3, 17

1 xpm W noceant LΣD, Ba.c. 2 habuerunt Wp.c.m2
3 unusque W 4 pingat WB conpingat L uerum] ueterum D
5 audiant LΣD ypocrita LΣB hypocrita W 7 fariseorum LW
8 similis est ex similem m2 W camellum L glutientes WB
9 decimatis Σ menteon (in mg. m2 mentam) L anetum Σ
10 et om. D 11 mortua D et] est D 12 alia D; add. coniugem Σ
13 potest W dices Lp.c.m2 ne si] nisi La.c.m2ΣDB
15 uxorem LD meretricem W subolem W, Ba.c.m2 sobolem cet.
16 perdisti W benedict(c W)ione W, Bp.c.m2 domini s. l. ΣB, om. L
seruitutem D 18 cubantem LΣp.c.m2Ba.c.m2 puplice W
facias W 19 uerecunde W 20 oculus W ingessisti illic B 23 perdet] iudicabit Σ

4 rumpet illum deus. omnia, inquit, nobis in baptis-
 mate condonata sunt crimina — nec post indulgentiam iudicis metu-
 enda seueritas dicente apostolo: et haec quidem fuistis,
 sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iusti-
 ficati estis in nomine domini nostri Iesu Christi 5
 et in spiritu dei nostri —, bene et fideliter condonata. sed
 quaero: quomodo tuae sordes lotae sunt et meae munditiae
 5 sordidatae? 'non dico'. ais, 'sordidatas, sed in eodem statu
 mansisse, quo fuerant; si enim sordes fuissent, lotae utique
 essent ut meae'. rogo, quae est ista tergiuersatio et acumen 10
 omni pistillo retunsius: quia non est peccatum, peccatum est;
 quia non est sordidum, sordidum est? non dimisit dominus,
 quia non habuit, quod dimitteret; et quia non dimisit, idcirco
 manet, quod non fuit?

5. Quantam uim habeat baptismum et aquae in Christo 15
 sanctificatae gratiam paululum post docebo; interim iuxta
 uulgare prouerbium malo arboris nodo malus cuneus requi-
 rendus est. hoc, quod dicit unius uxoris uirum, potest et
 aliter disseri. ex Iudaeis erat apostolus, prima Christi ecclesia
 2 de Israhel reliquiis cogeatur. sciebat lege concessum, exemplo 20
 patriarcharum ac Moysi familiare populo nouerat in multis

3 *I Cor. 6, 11 18 I Tim. 3, 2

2 iudicis est *g* 4 set *ubique W* ablu**ti *W* alt. sed—tert.
 estis] sed iustificati estis, sed sanctificati estis *L* et iustificati estis *B*
 sed sanctificati estis *ΣD* 5 nostri *om. DB* 6 nostre *W*; *add.* omnia
 peccata donata sunt *g* condonata *om. g* set *W* 7 sunt *W* sint
cet. 8 non—sordidatas *in mg. Σ, om. L* ays *B*; *add.* tuas *g*
 sordidato (*s add. s. l. m2*) *B* sed] sex *L* 9 quod *W* fuerunt *D*
 10 essent *W* fuissent *cet.* ut *ex et s. l. Σ, om. L* 11 pugillo *L*
 retusius *g* 12 *pr.* sordidi *La.c.* 13 *pr.* quia] qui *L* dimittere *W*
alt. quia] quod *LΣ* 14 quod] quia *Σ*; *add.* dimissum *g* 15 quan-
 tum *W* babtismum *W* baptismum *cet.* aqua *La.c.m2ΣD* 16 sancti-
 ficata *g* gratiam *LB* gratiae *cet.* 17 malae(-e) *ΣD* 18 est] sit *D*
 et *W, om. cet.* 20 hisrahel reliquis *W* cogeatur *W* congrega-
 batur *cet.* concessum et *codd. praeter W* 21 moisi *B*

uxoribus liberos spargere, ipsis quoque sacerdotibus huius
 licentiae patebat arbitrium: praecipit ergo, ne eandem licen-
 tiam ecclesiae sibi uindicerent sacerdotes, ne bina pariter et
 trina coniugia sortiantur, sed ut singulas uno tempore uxores
 5 habeant. contentiosum clames esse, quod diximus; accipe et 3
 aliam explanationem, ne tibi soli liceat non uoluntatem legi,
 sed legem iungere uoluntati. quidam coacte interpretantur
 uxores pro ecclesiis, uiros pro episcopis debere accipi — et hoc
 in Nicena quoque synodo a patribus esse decretum, ne de alia
 10 ad aliam ecclesiam episcopus transferatur, ne uirginali pauper-
 culae societate contempta ditioris adulterae quaerat amplexus —
 et, quomodo culpa et uitium filiorum in λογισμοις, id est in
 cogitationibus, accipitur domusque dispensatio ad animam
 refertur et corpus, ita uxores pontificum dici ecclesias. de 4
 15 quibus in Esaia scriptum est: mulieres, properantes de
 spectaculo uenite; non est enim populus habens
 intellegentiam, et rursum: mulieres diuites, surgite
 et audite nocem meam, et in Prouerbiis: mulierem for-
 tem quis inueniet? honorabilior est pretiosis lapidibus,
 20 quae talis est; confidit in ea cor uiri sui, et in eodem uo-
 lumine: sapientes mulieres aedificauerunt domum,
 insipiens autem destruxit manibus. nec hoc, inquit, 5
 episcopis uideatur indignum, cum de deo quoque scriptum sit:

15 *Esai. 27, 11 17 *Esai. 32, 9 18 *Prou. 29 (31), 28—29
 (10—11) 21 *Prou. 14, 1

2 licentiam *D* praecepit *LSB* 3 et trina *W* et terna (*ex aeterna*
L, ex eterna S) *cet.* 4 ut] et *D* 5 ne contentiosum *codd. praeter W*
 6 soli *s. l. m2 I* habere soli *S* uoluntate *D* 8 ecclesia *D* et
 in hoc in *D* 9 nicea *LD.Sa.c.* nicaena *S* sinodo *codd. praeter S*
 10 ad] in *S* ecclesiam aliam *D* uirginali *W* uirginali *LD* uirgi-
 nalis *S* (*ex -les*) *B* (uirginis *m2*) pauperculi *W* 12 *pr. et]* ut *DB*
 culpa et] culpe *W* fil. uit. *S* logismis *codd. praeter W* *alt.* in
om. S 14 referatur *LED* ita et *D* dicit *W* 15 isaia *S*
 18 mulieres fortes *D* 20 eam *S* eodem uolumine] alio loco *W*
 21 sapiens mulier *S* aedificauit *S* insipientes *B* 22 destruxe-
 runt *B* 23 quoque *om. D*

sicut despicit uxor uirum suum, sic despexit me
 domus Israhel, et in apostolo: despondi enim uos
 uni uiro, uirginem sanctam exhibere Christo; muli-
 erem autem, id est γυναῖκα, iuxta Graeci sermonis ambiguitatem
 6 in his omnibus testimoniis uxorem potius intellegi. 'uiolenta 5
 est', inquis, 'et satis dura etiam haec interpretatio.' redde
 igitur scripturae simplicitatem suam, ne tuis contra te legibus
 dimicemus. quaeram et aliud: si quis et ante baptismum
 habuerit concubinam et illa mortua baptizatus uxorem duxerit,
 utrum clericus debet fieri an non? respondebis posse fieri, 10
 quia concubinam habuerit, non uxorem; coniugales ergo tabulae
 7 et iura dotalia, non coitus ab apostolo condemnatur. multos
 uidemus ob nimiam paupertatem uxorū sarcinam declinare
 et ancillulas suas habere pro uxoribus susceptosque ex his
 liberos colere ut proprios; si forte ditati ab imperatore stolas 15
 illis meruerint, confestim apostolo colla submittet et inuitus
 inter uxores eas recipere cogetur; sin autem principale rescrip-
 tum eadem tenuitas inpetrare non quiuerit, cum Romanis
 legibus scita ecclesiae mutabuntur. uide, ne hoc, quod dicitur:
 unius uxoris uirum, unius mulieris possit intellegi, ut ad 20
 8 coitum magis referatur quam ad dotales tabulas. haec uni-
 uersa proferimus, non quo uerae et simplici intellegentiae
 resistamus, sed ut doceamus te scripturas sanctas sic intellegere,

1 *Hier. 3, 20 2 *II Cor. 11, 2 20 I Tim. 3, 2

1 despicit *W, Ba.c.m.2* despexit *WB* me *om. W* 2 apostolo] alio
 loco *W* despondi *LEBa.c.m.2D* 3 sanctam *W* castam *cet.* xpm *W*
 4 ΓΙΝΑΙΚΑ *W* ginecam *cet.* grecis *WB* 5 intellige *Bp.c.ς* uiolentia
LBa.c. 6 inquis *W* inquit *D* inquires *cet.* 7 nec *L* 8 dimicemur
LD, Ba.c.m.2 illud *ς* *alt. et om. LEB* 9 dux. ux. *B* 10 debet
 fieri *W* fieri debeat *cet.* 11 quia] que *W* habuit *B* 12 donalia *L*
 condemnantur *Sp.c.D* 13 uidimus *W* uxorem *W* 14 ancillulas
 (sic) *W* ancillas *cet.* susceptusque *W* ex] ab *ς* 15 colere]
 tollere *ς* si] qui si *Bp.c.m.2ς* imperato *D* stolas *W* ep̄lam in
ras. m.2 B stolam *cet.* 16 illis *eras. B* submittat *D* submittēt
Bp.c.m.2ς inuiti *Bp.c.m.2ς* 17 cogentur *Bp.c.m.2ς* (num. sing. non
 mutandus est, nam subiectum est Hieronymi aduersarius) 18 imperare
LB Sa.c. 22 non—resist. *om. D*

ut scriptae sunt, nec euacuare baptismum saluatoris et totum patibuli sacramentum irritum facere.

6. Reddamus, quod paulo ante promisimus, et de schola rhetorum aquarum laudes et baptismi praedicemus. rudis mundus necdum sole rutilante nec pallente luna nec astris micantibus inconpositam et inuisibilem materiem abyssorum magnitudine et deformibus tenebris obprimebat. solus spiritus dei in aurigae modum super aquas ferebatur et nascentem mundum in figura baptismi parturiebat. inter caelum et terram medium extruitur firmamentum et iuxta Hebraici sermonis *ἐπιμολογίαν* caelum, id est 'samaim', ex aquis sortitur uocabulum et aquae, quae super caelo sunt, in laudes domini separantur. unde et in Ezechiel crystallum super cherubin uidetur extensum, id est compactae et densiores aquae. primum de aquis, quod uiuat, egreditur et pinnatos fideles de terra ad caelum leuat. fabricatur homo de limo et inter manus dei aquarum sacramenta uersantur. plantatur paradysus in Edem et unus fons in quattuor principia diuiditur, qui postea egrediens de templo et contra solis ortum uadens amaras aquas mortuasque uiuificat. peccat mundus et sine aquarum diluio non pur-

7 cf. Gen. 1, 2 9 cf. Gen. 1, 6—8 13 cf. Ezech. 1, 22 14 cf. Gen. 1, 20 16 cf. Gen. 2, 7 17 cf. Gen. 2, 8 cf. Gen. 2, 10
18 cf. Ezech. 47, 1

1 ut] sicut B 3 reddemus *Da.c.Ba.c.m2* schola W scola *cet.*
4 reter. *DB* rethor. *cet.* baltismis W 5 mundis (s *eras.*) Σ mundum D pollente D mic. astris *LΣ* 6 materiam W abiss. *WB*
abys. *Σa.c.* ab ipsorum D 7 magnitudinem D magnitudo *LΣ, Ba.c.*
magnitudo *Bp.c.* deformes tenebrae(-e) *LΣ, Ba.c.* obp(pp Σ)rimebant *LΣ* 9 figuram *Σa.r.* 10 ebraicis (s *eras.*) B hebreici *L*
11 ethimologiā Σ, *variant cet.* non caelum *LΣ* samaym B somaim Σ
12 cae(e)lo W, *Σa.c.* cae(e)los *cet.* dei Σ 13 et *om. B* zechiel W
ezechihel Σ hiezechiel *L* edechiel B ezechiele Σ; *add.* propheta Σ
c(ch Σ*m2*W)ristallum *codd.* cherubim *Bp.c.m2* cerubin W cerubym Σ
uidet *Σp.r.* extentum *LB, Σa.c.* 15 uiuit Σ et (t s. l. *m2*) *L*
pennatos Σ*Bp.c.m2, D* 16 num leuant (sc. aquae)? 17 paradysus
LD, Σp.c.m2 edem D eden *cet.* 18 quattuor Σ*WB* 19 aquas] quas D

gatur. statimque columba spiritus sancti expulso alite taeter-
 rimo ita ad Noe quasi ad Christum in Iordane deuolat et
 4 ramo refectionis ac luminis pacem orbi adnuntiat. Phraeo cum
 exercitu suo nolens populum dei exire de Aegypto in typo
 baptismatis suffocatur. et in Psalmis de interfectione illius 5
 scribitur: tu confirmasti in uirtute tua mare, tu con-
 triuisti capita draconum in aquis, tu confregisti
 caput draconis magni. unde et reguli et scorpiones arentia
 quaeque sectantur et, postquam ad aquas uenerint, hydrophobas
 5 et lymphaticos faciunt. Merra mutatur sacramento crucis et 10
 septuaginta palmae apostolorum dulcoratis legis gurgitibus
 inrigantur. Abraham et Isaac puteos fodiant, repugnant allophyli.
 et Bersabee, ciuitas iuramenti, regnumque Salomonis nomen
 sumit a fontibus. Rebecca inuenitur ad puteum. Rachel propter
 aquas subplantatoris osculo salutatur. Moyses filias sacerdotis 15
 Madiam aperto puteo ab iniuria uindicat. praecessor domini
 in aquis fontium iuxta Salim, quod interpretatur 'pax' siue
 6 'perfectio,' Christo populum parat. ipse saluator post baptisma
 et sanctificatas suo lauacro Iordanis aquas regnum caelorum
 incipit praedicare. primum signum ex aquis facit, Samaritana 20

1 cf. Gen. 7, 17 cf. Gen. 8, 6—11 2 cf. Matth. 3, 16 etc.
 3 cf. Ex. c. 14 6 *Ps. 73, 13—14 10 cf. Ex. 15, 23. 25 11 cf.
 Ex. 15, 27 12 cf. Gen. 21, 25 cf. Gen. 26, 14—22 13 cf. Gen. 21, 31
 cf. III Reg. c. 1 14 cf. Gen. c. 24 cf. Gen. 29, 11 15 cf. Gen. 25, 25
 cf. Ex. 2, 16—17 16 cf. Ioh. 3, 23 18 cf. Matth. 3, 13—15 etc.
 20 cf. Ioh. 2, 1—11 cf. Ioh. 4, 7—30

1 taetermino *W* 2 ita] *add. et LΣ* noae *WDB* 3 pharaho *Σ*
 4 egipto *WB* tipo *WB* 6 *alt. tu om. W* contribulasti *W* 7 tu—
 magni *om. W* 8 capita *D* magni *om. B* *pr. et om. Σ* 9 hydr.—
 faciunt] et lymphaticos faciunt hydrophobas *W* ydrofobas *L* idropofas *B*
 hydropas *D* ydropas *Σ* ὑδροφόβους *Σ* 10 lymphaticos *W* limph. *LEB*
 merra *D* mirra *W* my(u m2 *L*)rra *LΣ* mara^o (*pr. r exp.*) *B* mare *Σ*
 11 sept.] *XX W* 12 all(*l W*)ophili *codd.* 13 bersabeeae *LED* ber-
 sabee *WB*; *add. et W* salamonis *ΣW* 14 rachael *L* prope
Bp.c. 15 oculo *W* 16 madian *codd. praeter W* praecursor *Σ*
 precursor *D* 18 saluator noster *LΣ* post *s. l. m2 Σ, om. L*
 19 sanctificata *L* 20 aqua fecit *Σ*

uocatur ad puteum, sitientes inuitantur ad potum. Nicodemus
discit occulte, nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto,
non intrare eum regna caelorum. quia ab aquis coeperat, finiuit
in aquis: latus percutitur lancea et baptismi atque martyrii
5 pariter sacramenta funduntur. post resurrectionem apostolos 7
mittit ad gentes, praecipit eis, ut baptizent eas in mysterio
trinitatis. paenitet facti populum Iudaeorum et statim a Petro
ad baptismum mittitur. antequam parturiant, parit Sion et
nascitur gens simul. Paulus, persecutor ecclesiae et lupus
10 rapax Benjamin, Ananiae oui submittit caput nec ante recu-
perat aspectum, quam curet baptismo caecitatem. eunuchus
Candacis reginae lectione prophetica Christi baptismati prae-
paratur; mutat contra naturam Aethiops pellem suam et
pardus uarietates suas. qui Iohannis acceperant baptismum, 8
15 quia spiritum sanctum nesciebant, iterum baptizantur, ne quis
putaret e gentibus aut Iudaeis aquas sine spiritu sancto ad
salutem posse sufficere. uox domini super aquas, domi-
nus super aquas multas, dominus diluuium inha-
bitare facit. dentes eius sicut grex detonsarum,

1 cf. Ioh. 3, 5 4 cf. Ioh. 19, 34 5 cf. Matth. 28, 19 etc. 7 cf.
Act. 2, 37—41 8 cf. Esai. 66, 7—9 9 cf. Act. 9, 17—18 cf.
Gen. 49, 27 11 cf. Act. 8, 27—38 13 *Hier. 13, 23 14 cf.
Matth. 3, 11 17 Ps. 28, 3. 10 19 *Cant. 4, 2

1 sitiens inuitatur ζ potum] puteum *W* nicodemus *B* nicho-
demus *W* nicodimus *La.c.m2* nicodemo *D* nic(ch $\Sigma m2$)odimo *Lp.c.m2\S*
2 discit *Wa.r.B* dicit *cet.* et *om.* *W* sancto *om.* ζ 3 eum] *add.*
in *codd.* *praeter W* regno *Ba.c.* regnum *L\S* quia] qui *W* quod *L\S*
finit *L\S,B* (nit in *ras. m2*) finiunt *D* 4 latus] *add.* *xpi codd. praeter W*
5 mitt. apost. ζ apostolus *La.c.W* 6 gentes et ζ prae(e)cepit
L\S D eis] ei *W* eos Σ ei *W* in *om.* *B* ministerio *B*
7 populum *s. l. \Sigma, om. L* 8 baptismum ζ syon *B* 10 annanie
(*pr. n s. l.*) Σ submittit *ex* submittat *B* 11 curet (*e in ras. m2*) *B*
eunuchus *B* eunuchus *W* 12 candachis *Lar.* reginae] *add.* aeth(eth
L et B)iopum *codd. praeter W* baptismate *Ba.c.* baptismum *L, \Sigma a. c.*
13 ethiops *L* ethiops *W* etiops *B* 15 sanct. spir. *W* 16 e *W* ex
cet., om. ζ iud. ac gent. Σ aut *W* ac *cet.* aqua *B* 19 facit] *add.*
et proicit in profundum maris omnia peccata nostra *B* (*cf. p. 692, 8*)
detonsarium *D*

quae ascenderunt de lauacro, omnes gemellos ha-
 9 bentes, et infecunda non est in eis. si non est infe-
 cunda nec sterilis, omnes habent ubera lacte rorantia, quae
 cum apostolo possint dicere: filioli mei, quos iterum
 parturio, donec Christus formetur in uobis, et: lac 5
 uobis potum dedi, non escam. Micheas de gratia baptismi
 uaticinatur: ipse auertet et miserebitur nostri; de-
 merget iniquitates nostras et proiciet in profun-
 dum maris omnia peccata nostra.

7. Quomodo in lauacro omnia peccata merguntur, si una 10
 uxor supernatat? beati, quorum remissae sunt iniqui-
 tates et quorum tecta sunt peccata. beatus uir,
 cui non inputauit dominus peccatum. arbitror, quod
 possimus et nos huic aliquid cantico iungere: 'beatus, cui non
 2 inputauit dominus uxorem'. audiamus et Ezechielem, filium 15
 hominis, quomodo de eius uirtute pronuntiet, qui hominis
 futurus est filius: adsumam uos de gentibus et asper-
 gam super uos aquam mundam et mundabimini ab
 omnibus inmunditiis uestris; et dabo uobis cor
 nouum et spiritum nouum. 'ab omnibus', inquit, 'mun- 20
 dabo nos sordibus'. in 'omnibus' nihil praetermittitur. sordes
 3 emundantur: quanto magis munditiae non coinquantur? dabo

4 *Gal. 4, 19 5 I Cor. 3, 2 7 *Mich. 7, 19 11 Ps. 31, 1—2
 17 *Ezech. 36, 24—26 22 *Ezech. 36, 26

1 lauacro W habentes foetus S 2 inf.] fe(fe S)cunda S, Ba.c.
 3 sterelis LW, Sa.c. rorantiam W rotantia D 4 possint W possunt
 cet. 6 michaeas S bapt. gratia LED 8 et proiciet—nostra in
 mg. sup. S, om. L et om. W proiecit W profundo SD
 10 quomodo ergo S in om. W lauacro W mergantur Ba.c., Sa.c.
 (in mg. add. peccata m2) sic SD, La.c. 11 uxor s. l. W sunt
 om. B 13 inputabit Sp.c.m2 14 possumus S aliquid huic LS
 aliquod D beatus uir S 15 inputabit D et om. B ezechiele-
 lem S hiezechielem L in ezechiel W 16 de eius] et L 17 asper-
 gam S ad(d exp.)spa(e s.l.m2)rgam L adspe(e in ras. m2)rgam B 18 mun-
 damini La.c.B mundabo mihi W 19 et om. LS 21 praetermittitur
 (alt. i ex a) B si sordes (si s in ras. m2) B 22 quoinq. LW inq. B
 dauo D; add. uobis LED

cor nouum et spiritum nouum; in Christo enim Iesu neque circumcisio aliquid ualet neque praeputium, sed noua natura. unde et cantamus canticum nouum et ueteri homine deposito non ambulamus in uetustate
 5 litterae, sed in nouitate spiritus. hic est calculus nouus, cui
 nouum nomen inscribitur, quem nemo scit legere, nisi qui illum acceperit. quotquot enim baptizati sumus in Christo Iesu, in morte illius baptizati sumus, consepulti ei per baptismum in morte, ut, quomodo
 10 surrexit Christus a mortuis per gloriam patris, ita et nos in nouitate uitae ambulemus. totiens nouitatem legimus et tamen maculosum nomen uxoris non potest ulla nouitate deleri? consepulti sumus Christo in baptis-
 mate et resurreximus per fidem operationis dei, qui
 15 suscitauit eum a mortuis. cumque essemus mortui in delictis et in praeputio carnis nostrae, conuiuificauit nos cum illo donans omnia delicta, delens, quod aduersum nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis; et ipsud tulit e medio
 20 affigens illud cruci. omnia nostra cum Christo mortua
 sunt, uniuersa chirographi ueteris peccata deleta: solum nomen uiuit uxoris? dies me deficiet, si cuncta, quae ad potentiam baptismi pertinent, de scripturis sanctis uoluerō digerere et

1 *Gal. 6, 15 3 cf. Ps. 32, 3 etc. 4 cf. Rom. 7, 6 5 cf. Apoc. 2, 17 7 *Rom. 6, 3—4 13 *Col. 2, 12—14

1 enim] hoc B 3 natura W creatura cet. et om. S 4 uetere W depositum ex deposita m2W ambulemus Wp.c.m2 6 nomini B inscribitur W scribetur D scribitur cet. quem W quod cet. 7 illum W illud cet. 8 marte D mortem S ipsius Σ 9 consepulti enim Σ ei om. Σ (sumus s. l. m2) ei sumus S in bap̄tismo W mortem La.c.ΣB 11 nouitatem S uitae] u (eras.) et (exp.) nos (exp.) L toties S 13 enim sumus in x̄po in bap̄tismo W 16 alt. in om. W cumuiuificauit W 18 cirograph. B cyrograph. Σ cyrograu. W cyrofrar. L 19 ipsud W ipsum cet. tullit W e B de W 21 chirographi W cirographi B cyrograph(fL)i LΣD deleta Ba.c.m2; add. sunt S 22 me] mei La.c.D mihi ΣB deficient LΣa.c.,D 23 digerere W disserere (ss in ras. m2) Σ

natiuitatis secundae, immo in Christo primae, ponere sacramenta.

8. Antequam dictandi finem faciam — iam enim intellego me mensuram excedere epistulae —, uolo superiora capitula, in quibus futuri episcopi uita describitur, cursim exponere, ut apostolum non in unius uxoris elogio, sed in omnibus, quae praecipit, doctorem gentium suscipiamus. simul obsecro, ne quis me in sugillationem istius temporis sacerdotum scripsisse, quae scripsi, aestimet, sed in ecclesiae utilitatem. ut enim oratores et philosophi describentes, qualem uelint esse perfectum oratorem et philosophum, non faciunt iniuriam Demostheni et Platoni, sed res ipsas absque personis definiunt, sic in descriptione episcopi et in eorum expositione, quae scripta sunt, quasi speculum sacerdotii proponitur. iam in potestate et conscientia singulorum est, quales se ibi aspiciant, ut uel dolere ad deformitatem uel gaudere ad pulchritudinem possint. si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat: opus, non dignitatem, laborem, non delicias: opus, per quod humilitate decreseat, non intumescat fastigio. oportet ergo episcopum inreprehensibilem esse: id ipsum, quod ad Titum: si quis est sine crimine, omnes uirtutes in uno sermone comprehendit et paene rem contra naturam exigit. si enim omne peccatum, etiam in otioso uerbo, reprehensione dignum est, quis est ille, qui absque peccato, id est sine reprehensione, uersetur in mundo? sed futurus pastor

7 cf. I Tim. 2, 7 17 I Tim. 3, 1 19 I Tim. 3, 2 21 *Tit. 1, 6 23 cf. Matth. 12, 36

1 primo *L* primum *Σ* 4 mens. me *D* 5 describitur *W* 6 uxoris uirum *D* 7 praecipit *W* praecepit *cet.* doctor *Lp.r.* 8 sugillatione *D* sugillationem *B* sacerdotium *La.c.* 9 existimet *D,B* (exi in ras. m2) existimet *W* ecclesiam *Σ* 10 esse ualent *W* 11 faciant *W* demo(on *ΣW*)steni *codd.* 12 Pl. sed] plathonis et *W* ipsa *L* 15 constihentia (h eras.) *W* ut] et *W* 16 pulcr. *DB* pulchritudinem (tu *add.*) *W* 17 pr. deserat *W* 19 per] pro *L* fastigio *B* fastiio *W* fastidio *LΣD* 21 quod *W* quoque *cet.* at *W* 22 et *om. L* 23 exegit *La.c.Σ* uerbo s. l. *Σ, om. L* 25 hoc mundo *Σ*

ecclesiae talis eligitur, ad cuius comparationem recte grex
 ceteri nominentur. definiunt rhetores oratorem: 'uir bonus,
 dicendi peritus.' ante uita, sic lingua inreprehensibilis quaeritur,
 ut merito suscipiatur. perdit enim auctoritatem docendi, cuius
 5 sermo opere destruitur. unius uxoris uirum: de hoc supra 5
 diximus. nunc tantum admonemus, ut, si unius uxoris uir
 etiam ante baptismum quaeritur, cetera quoque, quae prae-
 cepta sunt, ante baptismum requiramus. neque enim competit
 uniuersa post baptismum et unum hoc mandatum intellegere
 10 ante baptismum. sobrium siue uigilantem — *νηφάλιος* quippe 6
 utrumque significat —, prudentem, ornatum, hospitalem,
 doctorem: sacerdotes, qui ministrant in templo dei, prohi-
 bentur uinum et siceram bibere, ne in crapula et ebrietate
 adgrauentur corda eorum et ut sensus officium exhibens deo
 15 uigeat semper et tenuis sit. quod autem infert 'prudentem',
 excludit eos, qui sub nomine simplicitatis excusant stultitiam
 sacerdotum. nisi enim cerebrum sanum fuerit, omnia membra
 in uitio erunt. 'ornatum' quoque *ἐπίτασις* est prioris uerbi, id 7
 est 'inreprehensibilis'. qui uitia non habet, inreprehensibilis
 20 appellatur; qui uirtutibus pollet, ornatus est. possumus et
 aliud intellegere ex hoc uerbo iuxta illud Tullii: 'caput est
 artis decere, quod facias'. sunt enim quidam ignorantes men-
 suram suam et tantae stoliditatis ac uecordiae, ut et in motu

2 cf. Catonis sententia p. 80 Jordan 5 I Tim. 3, 2 10 I Tim.
 3, 2 12 cf. Leu. 10, 9 13 cf. Luc. 21, 34 21 cf. Cicero de or. I 132

1 comparatione *D* 2 nominantur *ex* -natur *W* ret. *DB* reth. *ΣW*
 rect. *L* uir *W* qui sit *D* qui sit uir *cet.* 3 uitam *Σar.D* 4 ut *W*
 ut doctus *cet.* perdet *W* dicendi *LΣBa.c.* 5 in opere *Σ*
 destruitur *W* 6 tantum *W* autem *cet.* hoc tantum *ς* ammon. *ΣB*
 10 seu *B* *NNΦΑΑΙΟC LΣD NNΦΑΝΙΟC B NHΦΑΑΕΙΟC W*
 14 adgrauantur *W* 15 ten. sit.] tenuisset *Σa.c.* tenuissent *W* 16 ex-
 cludet *La.c.m2DB* 17 sacerdotis *B* 18 *ΕΠΙΤΑCΙΕ Σ ENITACIC D*
 et *TITACIC B* et *ΠΤΑCΙ L ETΠΙΤΑCΙT W* est *ex* et *m2L* 19 in-
 preh. *W* inreprehensibilem *Bp.c.m2, om. D* 20 polletur natus *W*
 22 decere *ς* docere *codd.* quod *s. l. Σ, om. L* quid *W* 23 suam
s. l. Σ, om. L tantae] tanta est *WD* ante *LBa.c.* stoliditatis *La.c.Σ*
 soliditatis (ti *s. l. W*) *War.Ba.c.m2* oliditatis *Wpr.Da.c.m2*

et in incessu et in habitu et in sermone communi risum
spectantibus tribuant et quasi intellegentes, quid sit ornatus,
comant se uestibus et munditiis corporis et lautioris mensae
epulas parent, cum omnis istius modi ornatus et cultus sordibus
8 foedior sit. quod autem doctrina sacerdotibus expetatur, et ueteris 5
praecepta sunt legis et ad Titum plenius scribitur. innocens
enim et absque sermone conuersatio quantum exemplo prodest,
tantum silentio nocet; et latratu canum baculoque pastoris
luporum rabies deterrenda est. non uinolentum, non per-
cussorem: uirtutibus uitia obposuit. 10

9. Didicimus, quales esse, discamus, quales non esse debeant
sacerdotes. uinolentia scurronum est et comissatorum uenter-
que mero aestuans cito despumat in libidines. in uino luxuria,
in luxuria uoluptas, in uoluptate inpudicitia est. qui luxuriatur,
uiuens mortuus est: ergo, qui inebriatur, et mortuus et se- 15
pultus est. Noe ad unius horae ebrietatem nudat femora sua,
quae per sexcentos annos sobrietate contexerat. Loth per tem-
ulentiam nesciens libidini miscet incestum et, quem Sodoma
non uicerat, uina uicerunt. percussorem autem episcopum
ille condemnat, qui dorsum suum posuit ad flagella et male- 20
2 dictus non remaledixit. sed modestum: duobus malis unum

5 cf. Leu. 10, 10—11 cf. Tit. 1, 9 9 I Tim. 3, 3. Tit. 1, 7
13 cf. Eph. 5, 18 15 cf. I Tim. 5, 6 16 cf. Gen. 9, 21 17 cf. Gen.
9, 28—29 cf. Gen. 19, 31—38 20 cf. I Petr. 2, 23 21 I Tim. 3, 3

2 spectantibus *Bp.c.m2* expectantibus *cet.* tribuant] praebeant *g*
3 comant *W* comunt *LΣ, Bp.c.* communi *D* ornant *Ba.c.* 4 parent *W*
parant *cet.* omnis] omnes *L* hominis *Wp.c.m2* modi ornatus
om. W 5 foediores *Σ* foedior *cet.* sint *Σ* a sacerd. *codd.*
praeter W expetatur *W* ex(xs *Σ* pectatur *LΣB* expectetur *D* et
om. W 8 et *W* nam *cet.* nam et *g* latratus *Σ* que *eras. Σ*
9 luporumque *Σp.c.* deterrenda *B* 11 *pr.* esse *W* esse debeat
mus cet. non *om. D* 12 scurorum (*sic*) *W* commiss. *La.c.m2ΣWD*
commiss. *Ip.c.m2* comess. *B* 13 que] quem *W* aestuans] sta-
tuans *W* despumat *LΣD, Ba.c.m2* libidinem *LΣ* luxuria *La.c.m2W*
14 luxuria *La.c.m2* luxuriatur *LΣa.c.m2, W* 15 *pr.* et *om. W*
17 loht *W* lot *g* temolentiam *W* th(h *eras.*)emo(u *m2*)lentiam *L*
18 et *om. D* 20 suum *W, om. cet.*

obposuit bonum, ut temulentia et ira modestia refrenetur. non
 litigiosum, non auarum: nihil enim inpotentius arrogantia
 rusticorum, qui garrulitatem auctoritatem putant et parati
 5 semper ad lites in subiectum sibi gregem tumidis sermonibus
 tonant. auaritiam in sacerdote uitandam et Samuel docet nihil
 coram populo eripuisse se cuiquam probans et apostolorum
 paupertas, qui refrigeria sumptuum a fratribus accipiebant et
 praeter uictum atque uestitum nihil se aliud nec habere nec
 uelle gloriabantur. quam ad Timotheum auaritiam, ad Titum
 10 turpis lucri cupiditatem apertissime notat. domum suam 3
 bene regentem: non ut opes augeat, non ut regias paret
 epulas, non ut caelatas patinas struat et Phasides aues lentis
 uaporibus coquat, qui ad ossa perueniant et superficiem car-
 nium non dissoluant artifici temperamento, sed ut, quod populis
 15 praedicaturus est, prius a domesticis exigat. filios habentem
 subditos cum omni castitate: ne scilicet imitentur
 filios Heli, qui in uestibulo templi cum mulieribus dormie-
 bant et religionem praedam putantes, quidquid optimum in
 hostiis erat, in suas delicias conuertebant. non neophytum, 4
 20 ne in superbiam elatus in iudicium incidat diaboli:
 mirari satis non queo, quae hominum tanta sit caecitas de
 uxoribus ante baptismum disputare et rem in baptisate mor-

1 *I Tim. 3, 3 5 cf. I Reg. 12, 1—5 8 cf. I Tim. 6, 8 9 cf.
 I Tim. 3, 3 et Tit. 1, 7 10 *I Tim. 3, 4 15 I Tim. 3, 4 17 cf.
 I Reg. c. 2 19 I Tim. 3, 6

1 adposuit *LED* refrenentur *Σp.c B* 2 enim *W* est *cet.* inpu-
 dentius *B* 5 tonant *ex* consonant *m2B* samuhel *LΣp.c., D* 6 se
s. l. B, om. L 7 accipiebat *Σa.c.* 9 gloriabatur *Σa.c.* *alt.* ad]
 at *W* 11 opes] possessiones *B* parat *D* 12 patenas *LWp.c.m2, ΣDB*
 instruat *LΣ, Ba.c.m2* et] non ut *ς* pasides (e *ex i m2*) *W* fasides
cet. 13 coquant *W* cocat *B* superficie(-iae *L*) *LD* superficies *Σ*
 carnis *ς* 14 artificii *B* temperamento *W* temperando *L, Σa.c.* ut
s. l. Σ, om. L populo *L* 15 praedicaturus *W* praecepturus *cet.*
 16 nec *Lar.* 17 ely *B* eli *ς* dormiebat *D* 18 quicquid *ΣDB*
 19 nonne ophitum *WB* nonne ofitum *LD* nonne offitum *Σ* 20 inc. in
 iud. *W* 22 disputat *D*

tuam, immo cum Christo uiuificatam, in calumniam trahere, cum tam apertum euidentque praeceptum nemo custodiat. heri catechumenus, hodie pontifex; heri in amphitheatro, hodie in ecclesia; uespere in circo, mane in altari; dudum fautor striorum, nunc uirginum consecrator: num ignorabat apostolus 5 tergiuersationes nostras et argumentorum ineptias nesciebat? qui dixit: unius uxoris uirum, ipse mandauit inreprehensibilem, sobrium, prudentem, ornatum, hospitem, doctorem, modestum, non uinolentum, non percussorem, non litigiosum, non auarum, non neophytum. ad omnia claudimus oculos, 10 6 solas uidemus uxores. quod autem ait: ne in superbiam elatus incidat in iudicium diaboli, quis non exemplo uerum probet? ignorat momentaneus sacerdos humilitatem et mansuetudinem rusticorum, ignorat blanditias Christianas, nescit se ipse contemnere, de dignitate transfertur ad digni- 15 tatem; non ieiunauit, non fleuit, non mores suos saepe reprehendit et adsidua meditatione correxit, non substantiam pauperibus erogauit: de cathedra, quod dicitur, ad cathedram, id est de superbia ad superbiam. iudicium autem et ruina diaboli, nulli dubium, quin adrogantia sit. incidunt in eam, qui in 20

7 I Tim. 3, 2 cf. I Tim. 3, 2—6 11 *I Tim. 3, 6

1 calumniam *eras*. L calumnia W 3 cath(t B)ecuminu(i L, Sa.c.)s
 L²DB cathecūmus (cathicūminus m²) W eri B ampiteathro W
 aufiteatro B am(n L)phith(t L²)eatrum (-tro Sp.c.) L²D 4 altare La.c.
 altario s factor B histrium Bp.c.m² ystrionum Sp.c.; *uulgari
 forma* (strionum = histrium) *per contemptum usus est Hieronymus*
 5 uirginem Wa.c.m² consecratur W 6 nostras *eras*. W 7 inrepre-
 hensibilem W 10 non neophytum W nonne ofitum LDB nonne offitum Σ;
*add. m. 1: non percussorem, seq. in mg. m²: non litigiosum non auarum
 non neoffitum (del.) Σ ad haec omnia s* 11 ait s. l. Σ, *add. nonne
 offitum B superbia W* 12 iud.] laqueum B 13 uirum W igno-
 rat (at in ras. m²) B 14 ignoret La.c. 15 nesciat La.c.Σ ipse W
 ipsum cet. 16 flebit B suas W 17 meditate(-ti Σ) L²La.c. 18 ero-
 gabit La.c.m² chathedra W quod W quomodo LD quo (*eras*)
 quomodo Σ con in ras. 7 litt. (*ult. o adhuc apparet*) m²B quodam
 modo s dicitur W ducitur s chathedram W 19 ruina W ruinas
 cet. 20 quin ex qui in B quod L

puncto horae necdum discipuli iam magistri sunt. oportet
autem eum et testimonium habere bonum ab his, ⁷
qui foris sunt: quale principium, talis et clausula. qui
inreprehensibilis est, non solum a domesticis, uerum et ab
⁵ alienis consono ore laudatur. alieni et extra ecclesiam sunt
Iudaei, heretici atque gentiles. talis ergo sit pontifex Christi,
ut, qui religioni detrahunt, uitae eius detrahere non audeant.
at nunc plerosque cernimus uel fauorem populi in aurigarum
modum pretio redimere uel tanto omnium hominum odio
¹⁰ uiuere, ut non extorqueant pecunia, quod mimi inpetrant
gestibus.

10. Haec, filii Oceane, sollicito timore perquirere, haec ma-
gis ecclesiae custodire debebunt, hos in sacerdotibus eligendis
canones obseruare, non propria odia et priuatas simultates
¹⁵ carpentemque semper auctorem suum inuidiam legem Christi
interpretari. uide, quantum testimonium sit huius, quem arguunt,
bimariti, cui praeter uinculum coniugale — et hoc ante bap-
tismum — nihil aliud ab aemulis obici potest. qui praecepit non
² moechandum, ipse dixit et: non occides. si non moe-
²⁰ chamur et occidimus, transgressores legis sumus. qui totam
legem obseruauerit et offenderit in uno, fit omnium
reus. itaque, cum obposuerint nobis uxorem ante baptismum,

1 *I Tim. 3, 7 18 *Iac. 2, 11 19 cf. Iac. 2, 11 20 *Iac. 2, 10

2 et test. eum *LΣ* eum *om. B* 3 casula *Ba.c.* 4 a] ad *W*
uerum *W* sed *cet.* et *om. B* 5 hore *Σa.r.WB* et s. l. *Σ, om. L*
ecclesia *W* 7 religione *W* (*ex releg.*) *D* 8 fauore in *W* 9 morem *Σ*
10 extorqueat *W* mimi] *seq. ras. 2 litt. B* minimi *L, Wa.c.m2* minime
Wp.c.m2 11 gentibus *Σ* 12 timore] *add. non propria hodia (del.) W*
magis] magistri *Bp.c.Σ* 13 debebunt *W* debeant *cet.* has *D* 14 cano-
nice *ex canonae m2L* propria *W* iuxta propria *cet.* (*cf. supra ad*
l. 12) hodia *W* 15 carpentes (*s in ras. 4 litt.*) *Σ* suum s. l. *B,*
om. L suam *W* inuidia *ΣW* 16 test. sit *W* sit test. *cet.* 17 bima-
riti *W, Bp.c.m2* mariti *cet.* coniugalem *LD* 18 praecipit *W*
19 mech. *D* maech. *L* mec. *B* moehc. *ex* mehc. *Σ* moechamur *W*
mecaerimur (*ueri exp.*) *B* me(moe *Σp.c. mae L*)chauerimus *LΣD* 20 et
W sed *cet.* occidamus *Wa.c.m2* sumus legis *D* 21 seruauerit *LΣD*
22 obposuerit *Wa.c.*

nos ab eis omnia, quae post baptismum praecepta sunt, requiramus. praetereunt, quod non licet, et obiciunt, quod concessum est.

LXX.

AD MAGNUM, ORATOREM URBIS ROMAE. 5

1. Sebesium nostrum tuis monitis profecisse non tam epistula tua quam ipsius paenitudine didicimus. et mirum in modum plus correctus placuit, quam errans laeserat. certaerunt inter se indulgentia parentis et filii pietas, dum alter praeteritorum non meminit, alter in futurum quoque officia ¹⁰ pollicetur. unde et mutuo nobis tibi que gaudendum est, quia nos filium recepimus, tu discipulum conprobasti.

2. Quod autem quaeris in calce epistulae, cur in opusculis nostris saecularium litterarum interdum ponamus exempla et candorem ecclesiae ethnicorum sordibus polluamus, breuiter ¹⁵ responsum habeto: numquam hoc quaereres, nisi te totum

2 et] et (= etiam) B cessum W

K = *Spinaliensis* 68 s. VIII.

L = *Coloniensis* 35 s. IX.

M = *Coloniensis* 60 s. IX—X.

Φ = *Guelferbytanus* 4156 s. IX—X.

l = *Vaticanus lat.* 341 s. X—XI.

m = *Vaticanus lat.* 354 s. XI.

B = *Berolinensis lat.* 18 s. XII.

5 ad magnum oratorem urbis romae cur interdum in tractatibus suis saecularium litterarum utatur exemplis *K* ad magnum oratorem urbis rome de exemplis saecularium litterarum *l* ad magnum oratorem urbis romae *M m* ad magnum oratorem *LΦB*; *Hieronymi nomen exhibent tituli in omnibus codicibus praeter K* 6 saebesium *K* seuesium *Φ* sibesium *L* libesium *B* proficisse *KLΦ* 7 penetudine *Φ* 8 correctus *l* laeserant *KΦa.r.* 10 non s. *l. m2 Φ* officio *L* 11 et *K (exp.) Mlm, om. cet.* uobis *Φ* quia et *K* 12 recipimus *KΦ* 13 epist.] *add. t K* tuae *g* 15 candore *Φ* ethnic. *La.c.B* ethnic. *la.r.* 16 habeo *Φ* quae(e *Φ*)reis *Ka.c.Φ* te] se *Φ*

Tullius possideret, si scripturas sanctas legeres, si interpretes earum omisso Uolcatio euolueres. quis enim nesciat et in Moysi ac prophetarum uoluminibus quaedam adsumpta de gentilium libris et Salomonem philosophis Tyri et proposuisse
 5 nonnulla et aliqua respondisse? unde in exordio Prouer- 2
 biorum commonet, ut intellegamus sermones prudentiae uer-
 sutiasque uerborum, parabolas et obscurum sermonem, dicta
 sapientium et enigmata, quae proprie dialecticorum et philo-
 sophorum sunt. sed et Paulus apostolus Epimenidis poetae
 10 abusus uersiculo est scribens ad Titum: Cretenses semper
 mendaces, malae bestiae, uentres pigri. cuius heroici
 hemistichium postea Callimachus usurpauit. nec mirum, si 3
 apud Latinos metrum non seruet ad uerbum expressa translatio,
 cum Homerus eadem lingua uersus in prosam uix cohaereat.
 15 in alia quoque epistula Menandri ponit senarium: corrup-
 punt mores bonos confabulationes pessimae. et
 apud Athenienses in Martis curia disputans Aratum testem
 uocat: ipsius enim et genus sumus, quod Graece dicitur:

2 *Volcatius scripsit commentarios in Ciceronis orationes, cf. Hieron. adu. Rufin. I 16* 5 cf. Prou. 1, 1—6 10 Tit. 1, 12 12 cf. Callimachus hymn. I 8 15 *I Cor. 15, 33 = Menandri fr. 218 Kock 18 Act. 17, 28 = Aratus Phaen. 5

2 eorum *L, Ba.c.m2* uolcatio *K* uulgatio *l* uulg(g ex c m2)atione Φ
 uulcatio *cet.* euolueris *K* uolueris Φ nescit *L* et s. *l. m2 K*
 3 moyse *M Φ l, mp.c.m2* moysen *B* moisen *L* ac] et in ζ adsumpta
 de *om. K* de] a *B* 4 salamonem *K* solomonem Φ phil. Tyri]
 philophistari Φ tiri *mB* tiri *K* nonn. prop. ζ 5 exord. prou.]
 exordiorum *K* 6 ut ex et *M* uersutias] uersutas *l, mBp.r.* 7 que]
 quoque *LB* 8 sapientum ζ aenigm. Φ et] ac *K* 9 epiminae-
 dis *K* 10 semper s. *l. m2B, om. L* 11 mala Φ uentris *Km, Ma.c.m2*
 eroici *L* hieroici Φ 12 emistichium Φ *lB* e(e *L*)mistic(h s. *l. M*)ium *LM*
 emisticum *m* et misticum *K* callimachus Φ calimach(c *B*)us *Ma.c.m2lmB*
 chalimachus *L* 14 omeros *Ma.c.m2* omerus *lm* in prosam *om. l*
 prosa *L* eo hereat Φ 15 alio Φ manendri Φ ponet *LB*
 16 pess.] malac(-e) *L Φ B* 17 atenienses *B* athenenses Φ athinienses *K*;
 add. et *LB* cura *l* 18 inuocat *Bp.c.m2*

- 4 τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν et est clausula uersus heroici. ac ne
parum hoc esset, ductor Christiani exercitus et orator inuictus
pro Christo causam agens etiam inscriptionem fortuitam arae
retorquet in argumentum fidei. didicerat enim a uero Dauid
extorquere de manibus hostium gladium et Goliae superbissimi 5
caput proprio mucrone truncare. legerat in Deuteronomio domini
uoce praeceptum, mulieris captiuae radendum caput, super-
cilia, omnes pilos et ungues corporis amputandos et sic eam
habendam in coniugio. quid ergo mirum, si et ego sapientiam
saecularem propter eloquii uenustatem et membrorum pulchri- 10
tudinem de ancilla atque captiua Israhelitin facere cupio, si,
quidquid in ea mortuum est idolatriae, uoluptatis, erroris,
libidinum, uel praecido uel rado et mixtus purissimo corpori
6 uernaculos ex ea genero domino sabaoth? labor meus in fami-
liam Christi proficit, stuprum in alienam auget numerum 15
conseruorum. Osee accipit uxorem filiam Debelaim, id est

3 cf. Act. 17, 23 5 cf. I Reg. 17, 51 6 cf. Deut. 21, 10—13
16 cf. Os. 1, 2—4

1 τοῦ] ΤΩΙ Β γὰρ] ΤΑΡ ΛΙ ΤΑ Κ καὶ γένος uarie corruptum
in codd. ἐσμὲν] ΕΤΜΕΝ ΛΒ ΕΝΜΕΝ m ΕΜΕΝ l ΙΜΕΝ Μ est]
es Φ eroici L hieroici (pr. i exp.) K hieronici Φ ac ex a L
hac Φ 2 parum] per uim l est Φ doctor KLB 3 agent Φ
etiam ex et m2K inscribcionem ex scribcionem m2K arae re(re
s. l. m2)torquet K are torquet L retorquet Φ arte torquet ς 4 didi-
cerit Φ uiro KΦ, L.a.c. 5 extorquere (ext in ras. m2) B destor-
quere L goliae (li in ras. m2) M goliath KΦ superbissimum
L, l.a.r. 6 capiat L proprie Φ legerat enim K 7 mu-
lieri LB 8 amputandas L 9 in om. MΦlm coniugium Ma.c.
11 captiuam Φ hisrahelitin Φ.a.c. i(hi Φ)sraheliten Mlm, Φp.c. israhe-
litē L isrlitē B istrabelitem (pr. t exp.) K israelitidem ς cupio KΦ,
add. et (in ras. m2B) cet. 12 eam K, Ba.r. ortum l ydolatriae l
idolatria L, Ba.c.m2 idololatriae ς uoluptates L, Ba.c.m2 uoluptati-
bus Φ errores L, Ba.c.m2 14 sabaot LΦ meus] mercis L
familia Φlm, Ba.c.m2 15 xpo Ma.c. aliena ex alina Φ 16 con-
seruo* (s. l. rum) Φ conseruulorum l oseae LMlm ose B accipit
KΦ accepit cet. uxorem fornicariam gomer filiam partim in mg.,
partim in ras. m2B filiam s. l. m2K debellai L debalaim l
debahalim K id est dulc. om. ς

dulcedinum, et nascitur ei de meretrice filius Iezrahel, qui uocatur 'semen dei'; Isaias nouacula acuta barbam et crura peccantium radit; Ezechiel in typo fornicantis Hierusalem tondet caesariem suam, ut, quidquid in ea absque sensu et uita est, auferatur.

3. Cyprianus, uir et eloquentia pollens et martyrio, Firmiano narrante mordetur, cur aduersus Demetrianum scribens testimoniis usus sit prophetarum et apostolorum, quae ille ficta et commenticia esse ducebat, et non potius philosophorum ac poetarum, quorum auctoritati ut ethnicus contra ire non poterat. scripserunt contra nos Celsus atque Porphyrius: priori Origenes, alteri Methodius, Eusebius et Apollinaris fortissime responderunt. quorum Origenes octo scripsit libros, Methodius usque ad decem milia procedit uersuum, Eusebius et Apollinaris uiginti quinque et triginta uolumina condiderunt. lege eos et inuenies nos comparatione eorum inperitissimos et post tanti temporis otium uix quasi per somnum, quod pueri didicimus, recordari. Iulianus Augustus septem libros in expeditione

2 cf. Esai. 7, 20 3 cf. Ezech. 5, 1 6 cf. Lactantius diuin. inst. V 4, 3—7

1 dulcedinū (n̄ in ras. m2) B dulcedine ex -nē L zesrahel L
 2 domini K isayas l ysaias L esaias KB barbam (in mg.) et
 crura (in ras.) m2B barba Φ 3 radit] add. et s, add. in Φ
 ezechiel Φ hiezechiel (-hel m) Mlm typo Mp.c.m2lm tipo cet. ihe-
 rusalem lB tondet K, Mp.c. totondit B tondit cet. 4 caesariam K
 ut] et L 5 auferat Φ 6 pr. et] etate (add. et s. l. m2) B, om.
 MΦlm martirio LB misterio K 7 aduersum K 9 commenticiae
 (a exp., non e!) K commentacia L commentatitia Mlm ducebat KΦ
 dicebat cet. 10 ac] hac Φp.c. et l auctoritate Φ ut eras. m,
 om. l contra ire] contraria s 11 celsius Mlm porphir. B
 porfyr. m porfir. KLMl priore Φa.c. prior L 12 origenis KMΦlm
 metodius KLB; add. usque ad decem milia procedit uersuum (exp.) Φ
 eusebius exp. Φ appollin. K apollon. Ma.c. appollon. Φ 13 ori-
 genis KMΦ origines L metodius KLB 14 et om. lB apollo-
 naris Φ 15 et eras. Φ 16 comparationes B 17 uix] rex Ka.c.m2
 somnum KL somnium cet. 18 septem] semper Φ expeditionē Φ

Parthica aduersum Christum euomuit et iuxta fabulas poetarum suo se ense laceravit. si contra hunc scribere temptauero, puto, interdices mihi, ne rabidum canem philosophorum et historicorum doctrinis, id est Herculis claua, repercutiam? quamquam Nazareum nostrum et — ut ipse solebat dicere — Galileum statim in proelio senserit et mercedem linguae putidissimae conto ilia perfossus acceperit. Iosephus antiquitatem adprobans Iudaici populi duos libros scribit contra Apionem, Alexandrinum grammaticum; et tanta saecularium profert testimonia, ut mihi miraculum subeat, quomodo uir Hebraeus et ab infantia sacris litteris eruditus cunctam Graecorum bibliothecam euoluerit. quid loquar de Philone, quem uel alterum [uel secundum] uel Iudaeum Platonem critici pronuntiant?

4. Curram per singulos: Quadratus, apostolorum discipulus et Atheniensis ecclesiae pontifex, nonne Adriano principi Eleusinae sacra inuisenti librum pro nostra religione tradidit et tantae admirationi omnium fuit, ut persecutionem grauis-

1 partica *KLB* particam Φ aduersus *LB* euomuit] *add. s. l.*
m2 pessime (*eras.*) *K* et—lacer. *om. Mtm* 3 interdices *KM Φ ,ma.c.*
 rapidum *KM* et *om. LB* 4 histoic. Φ histerich. *l* sthoric. *K*
 stoicer *L* stoicorum *B* (oicorum *in ras. m2*) ζ est *om. l* erculis *LB*
 clauam Φ clauae *Ma.c.* percutiam ζ 5 nazoreum *Ba.c.* nazarenum
Mp.c. solebat (*ba in ras. m2* t *s. l. m2*) Φ soleat *l* 6 gali-
 laeum *m* gallilaeum *K* galileam Φ praelio *Φ lmB* 7 puditis-
 simae *K* putridissime (*r exp.*) *B* conto ilia] contumelia *LMlmB*
 conto milia (*m eras.*) *K* percussus Φ iosephus (*osephus in ras.*
m2) *B* iosepus Φ iosippus *L* antiquitatum *Kp.c.m2* 8 scribit *K Φ*
 scripsit *cet.* apion. *KB* appion. *cet.* 10 testimonium Φ hebraeos
KMa.c. 11 eruditū Φ iunctam *L* 12 bibliotecam *M,ma.c.* bliblio-
 tecam *B* reuoluerit *LB* phylone *l* filone *Mm* 13 alterum] ter-
 cium *K* uel secundum *seclusi praeunte Vallarsio* uel iudaeum
eras. m *alt.* uel *om. LB* iudaeo Φ critici Φ heretici *L, Ba.c.m2*
 cretici *cet.* 15 disc. apost. *K* 16 et *om. K* atheniensi *L* attre-
 niensis (*r exp.*) *B* pont. eccl. ζ adriano *ex hariano* Φ arriano *K*
 17 eleusine *Φ m* eleusina *LB* 18 tantae] ante *L* omnium (*um in*
ras. m2) *B* omnibus *L* ut] et *L* durissimam *LB*

simam illius excellens sedaret ingenium? Aristides philosophus, uir eloquentissimus, eidem principi Apologeticum pro Christianis obtulit contextum philosophorum sententiis; quem imitatus postea Iustinus, et ipse philosophus, Antonino Pio et filiis
 5 eius senatuique librum contra gentes tradidit defendens ignominiam crucis et resurrectionem Christi tota praedicans libertate. quid loquar de Melitone, Sardensi episcopo, quid de Apollinari, Hierapolitanae ecclesiae sacerdote, Dionysioque,
 2 Corinthiorum episcopo, et Tatiano et Bardesane et Irenaeo, Photini martyris successore, qui origines hereseon singularum,
 10 ex quibus philosophorum fontibus emanarint, multis uoluminibus explicarunt? Pantaenus, Stoicae sectae philosophus, ob praecipuae eruditionis gloriam a Demetrio, Alexandriae episcopo, missus est Indiam, ut Christum apud Bragmanas et illius
 15 gentis philosophos praedicaret. Clemens, Alexandrinae ecclesiae presbyter, uir meo iudicio omnium eruditissimus, octo scripsit Stromatum libros et totidem Ἰστοριῶσεων et alium contra gentes, Paedagogi quoque tria uolumina. quid in illis indoctum, immo quid non de media philosophia est? hunc imitatus Ori-

1 excedens *l* arithides *L* arithidis Φ aristiades *B* 2 apolegicum *Mm* 4 antonio *Ba.c.m.2* 5 gentiles *g* 6 totam Φ libertatem Φ 7 *pr.* quod Φ militone *M Φ lm* sardiensi *Ma.r.* *alt.* quod Φ *add.* loquar (*exp.*) *M* 8 appollinare *Mtm* ap(pp Φ)ollonari Φ , *Ba.c.m.2* apollinario *g* hieropo(o s. l. Φ)litane *L Φ* iheropolitane *B* dionisique *Ma.c.* dinisioque *Ba.c.* honisioque *L* dionisioque *cet.* 9 corint. *B* chorinth. *Ka.c.* bardesanae *KB* bardessane *L* bardasane *Mm* barnasane *l* yreneo *l* hire(e ex i Φ)neco *L Φ* hirineo *Mm* hyreneo *B* hierineo *K* 10 fotini *lB* potini *KL* origenes *B* origenis *K Φ lm* orientis *M* heresion *M Φ* herese *L* ereseon *B* sing. et *g* 11 emanarent *KL, Φ p.c.* 12 pantaen. *Mm* panthen. *L* phanten. *Kp.c.* panten. *cet.* sthoicae *K* 13 alexandrine *L* alexandrino *B* 14 est] *add.* in s. l. *K Φ* Bragmanas *scripsi coll. p. 444, 10* bragmanos *B* bracmanas *L* brachmanas Φ bracamanas *K* brachamanas *Mlm* 16 uir *om.* *Mlm* eruditissimum Φ 17 strommatum *m* strum(m ex mm)atum *M* 17 ἱστοριῶσεων *plus minusue corruptum in codd.* contra gentes] congregantes *L* 18 quod Φ 19 quod *L Φ* de media] denidia *l* dimidia ex dimedia *m2M* de *om.* *lB* est *om.* Φ imitatus est *K* imitatur Φ orientis *K Φ*

genes decem scripsit Stromateas Christianorum et philosophorum inter se sententias comparans et omnia nostrae religionis dogmata de Platonē et Aristotele, Numenio Cornutoque confirmans. scripsit et Miltiades contra gentes uolumen egregium Hippolytusque et Apollonius, Romanae urbis senator, propria opuscula condiderunt. extant et Iulii Africani libri, qui temporum scripsit historias, et Theodori, qui postea Gregorius appellatus est, uiri apostolicorum signorum atque uirtutum, et Dionysii, Alexandrini episcopi, Anatolii quoque, Laodiceanae ecclesiae sacerdotis, nec non presbyterorum Pamphili, Pierii, Luciani, Malchionis, Eusebii, Caesariensis episcopi, et Eustathii Antiocheni et Athanasii Alexandrini, Eusebii quoque Emiseni et Triphyllii Cyprii et Asterii Scythopolitae ac Sarapionis confessoris, Titi quoque, Bostrensis episcopi, Cappadocumque Basilii, Gregorii, Amphiloerii: qui omnes in tantum philosophorum doctrinis

1 stromatheas *KL, B* (*alt. a eras.*) strommateas *Mm* 2 nostra *LM*
 3 aristotile *M, Bp.c.m2* aristole *Ka.c.m2* numenio *ex humenio K*
 numinio Φ numedio *B* nymenio *Mm* nemenio *l* 4 melediades *K* mili-
 tiades *cet.* hippolitus *KL\Phi* (h)ypolitus *lB* yppolitus *Mm* 5 que]
 quoque *Bar.s* qui *L* appollonius Φ *lmb* senator *L* senatores
Kp.c.m2Bp.c.\Phi cond. op. *B* 6 iuli *K, Ba.c.* affricani Φ *B*
 affricā *L* temp.—qui *om. L* 7 hystorias *m* historiam *K* ystoriam *B*
 storiam Φ teodori *ex eodori K* theodorii Φ 8 dionisii *L\Phi**m* dio-
 nisi *K* (*us add. m2*) *MB* 9 anatoli *Ba.c.m2* anatholii *Mm* anatholi
KL anotholii *l* laodiceanae Φ laodocene *l* laudicene *LB* 10 non]
add. quoque (*del.*) *B* psbitra Φ pamphili (*pam in ras. m2*) *B*
 pamphili *K* panfili *L* pamphilii Φ pampili *Mm* pieri *K, Ba.c.* pyeri *L*
 11 malchidonis *Kp.c.m2* malcyonis *L* eusebi *Ka.c.m2* cessariensis
 (*pr. s exp.*) *l* eustathii—*Alex.*] drynii *L* eustatii (-*ti M*) *Mm* eu-
 stha(*add. th s. l.*)ii *K* eustasii *l* eustachii *B* anthiocini et athanasi *in*
mg. K antioceni *B* antiochenae *l* anthiocene Φ 12 athanasi *K\Phi*
 atanasii *B* quoque] que *Ka.c.m2L* emisini Φ emesini *K* mi-
 seni *l* triphilli *l* trifilli *LMm* triphili *B* trifilii Φ trephylly *ex* trephli
m2K 13 cyprii *ex cypri m2K* ciprii *MmB, om. \Phi* asterici *B*
 scytopolite *B* scitopolitae (-*te*) *LMm* schytopholitae (*alt. h eras.*) Φ
 schitopolitae *K* ac] et *s* sarapyonis *L* saraponis *la.c.* serapionis *B*
 tyti *l* 14 botrensis *l* capadocumque *B* cappodocumque *M* capp.
 quo Φ 15 amphiloerii *Kl* an philoeis *L*

atque sententiis suos referserunt libros, ut nescias, quid in illis primum admirari debeas, eruditionem saeculi an scientiam scripturarum.

5 Ueniam ad Latinos. quid Tertulliano eruditius, quid
 acutius? Apologeticus eius et contra gentes libri cunctam
 saeculi continent disciplinam. Minucius Felix, causidicus Ro-
 mani fori, in libro, cui titulus 'Octavius' est, et in altero
 contra mathematicos — si tamen inscriptio non mentitur auc-
 torem — quid gentilium litterarum dimisit intactum? septem 2
 10 libros aduersus gentes Arnobius edidit totidemque discipulus
 eius Lactantius, qui de ira quoque et de opificio dei duo
 uolumina condidit; quos si legere uolueris, dialogorum Cice-
 ronius ἐπιτομήν reperies. Victorino martyri in libris suis, licet
 desit eruditio, tamen non deest eruditionis uoluntas. Cyprianus,
 15 quod idola dii non sint, qua breuitate, qua historiarum omnium
 scientia, quo uerborum et sensuum splendore perstrinxit!
 Hilarius, meorum temporum confessor et episcopus, duodecim 3
 Quintiliani libros et stilo imitatus est et numero breuique
 libello, quem scripsit contra Dioscorum medicum, quid in
 20 litteris possit, ostendit. Iuuenus presbyter sub Constantino

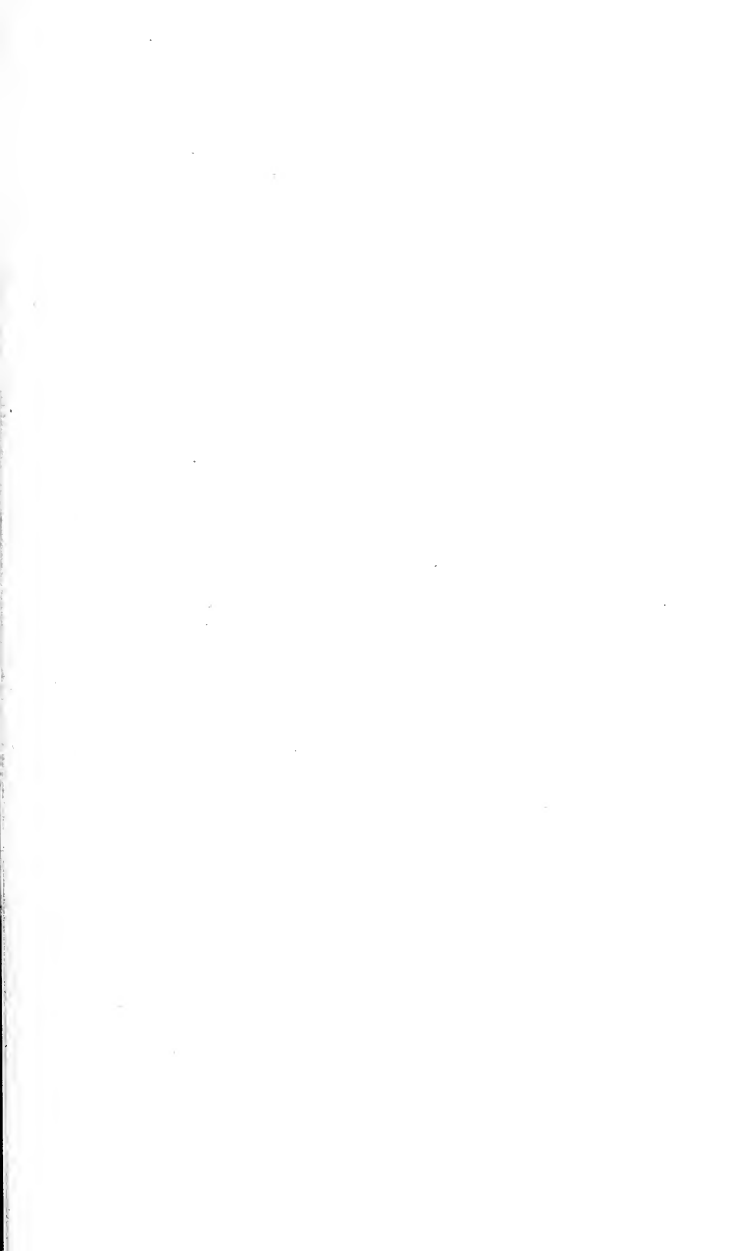
1 ref(ffi)erunt *Llm, Ma.c.m2* resarciunt ζ nescis quod Φ 2 an
s. l. m2L 4 pr. quod Φ tertulliano Φm eruditus *L* 5 acutius *M*
 apologeticus *Mm* apollogeticus Φ apologetico *LB* cuncta Φ 6 con-
 tinentes *L* obtinent ζ minutius *MΦlm* mincius *La.c.* causedicus
KΦl romanus Φ 7 octavius Φ octauus *cet.* 8 mathematicos *K*
 mathematicos *B* 9 litterum *la.c.* scripturarum ζ et (*s. l. m2*) sep-
 tem *K* 10 aduersum *KΦ* 11 qui ex quo Φ *alt. de om. B* opi-
 fitio *l, B* (*pi in ras. m2*) officio Φ 12 quod *L* dialegorum *L*
 dialogo *K* dialogum *Mm* dyalogum *l* ciceronis *K, La.c.m2l* ciceronis eis
Lp.c.m2 ciceronis in eis *cet.* 13 repp(*p L*)eries ETIITOMHN (EVTW-
 MHN *B*) *LB* ἐπιτομήν plus minusue corruptum in *codd.* repe-
 ries *Ll* victorino (*u in ras. m2*) *B* martiri *LIB* marthiri *K*
 14 ciprianus *B* 15 dii *s. l. m2K* sunt *l* quam breue *L* *alt. quā L*
 16 quo] quoque *Mlm* quorum ζ splendorem *L, Ma.r.* pertrinxit *L*
 pertrinxit *K* praestrinxit *B* 17 hylarius *m* ylarius *l* temp.
 mea(*o s. l.*)rum conf. Φ meorum conf. temp. ζ duodecem *KΦ* 18 cū-
 tiliani *L* est *om. l* 19 contra *om. L* quod Φ 20 posset $\Phi, MBp.c.m2$
 ostendi *B*

historiam domini saluatoris uersibus explicauit nec pertimuit euangelii maiestatem sub metri leges mittere. de ceteris uel mortuis uel uiuentibus taceo, quorum ex scriptis suis et uires manifestae sunt et uoluntas.

6. Nec statim praua opinione fallaris, contra gentes hoc esse 5
licitum, in aliis disputationibus dissimulandum, quia omnes
paene omnium libri exceptis his, qui cum Epicuro litteras non
2 didicerunt, eruditionis doctrinaeque plenissimi sunt. quamquam
ego illud magis rear, quod dictanti uenit in mentem, non te
ignorare, quod semper doctis uiris usurpatum est, sed per te 10
mihi proponi ab alio quaestionem, qui forsitan propter amo-
rem Historiarum Sallustii Calpurnius cognomento Lanarius sit.
cui quaeso ut suadeas, ne uescentium dentibus edentulus
inuideat et oculos caprearum talpa contemnat. diues, ut
cernis, ad disputandum materia, sed iam epistolari angustia 15
finienda est.

12 cf. Sallust. hist. fragm. I 95 Maurenbr. et Hieron. apol. c. Ruf.
I 30 (XXIII 441 M) et epist. CII 3

2 legis *K* legem *L* 3 ex *KΦ*, *Ls.l.m2* in *ς*, *om. cet.* suas *Φa.c.*
4 manifestes *L* manifestatae *K* 5 opinione *l* falleris *LMlm*
esse] est *L* 6 simulandum *L* quia] qui *Φ* 7 epicurio *Ma.r.*
littere *Φ* 8 plenissimae (-me *m*) *LM,ma.c.m2* 9 illum *Mm* quod
rear *Φ* rear *Ka.c.m2* reor *LB* mente *l* 10 semper doctis
L,Ba.c. doctis semper *Φ* semper a doctis *cet.* 11 forte *ς* 12 sallusti
Ka.c.m2L salustii *MlmB* capurnius *Ma.c.* calpurnus *K* calpornius *L*
calphurnius *l* 13 cui] qui *L* aedenti ullus *L* 14 oculus *KLΦ*
15 epistolaris *Mlm* epistulariae *L* 16 est] *add.* explicit ad magnum
oratorem *K* explicit epis h̄ier ad magnum oratorem urbis romae *M*

BINDING SECT. APR 10 1980

BR
60
C6
v.54

Corpus scriptorum
ecclesiasticorum latinorum

10

CIRCULATE AS MONOGRAPH
AS MONOGRAPH

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
